

გიორგი ცაავა
რატი ბურდიაშვილი
ვალერი მოსიაშვილი
კონდრატ დიმიტრიშვილი
ვლადიმერ ასათიანი

**კომერციული ბანკების კრედიტების როლი
ეკონომიკის განვითარებაში და მსესხებლების
კრედიტუნარიანობის შეფასების სტრატეგიები**

**THE ROLE OF CREDITS IN ECONOMIC DEVELOPMENT AND
STRATEGIES FOR ASSESSING THE CREDITWORTHINESS OF
BORROWERS OF COMMERCIAL BANKS**

**РОЛЬ КРЕДИТОВ В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ И
СТРАТЕГИИ ОЦЕНКИ КРЕДИТОСПОСОБНОСТИ
ЗАЕМЩИКОВ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ**

თბილისი
2022

გიორგი ცაავა
რატი ბურდიაშვილი
ვალერი მოსიაშვილი
კონდრატ დიმიტრიშვილი
ვლადიმერ ასათიანი

კომერციული ბანკების კრედიტების როლი ეკონომიკის განვითარებაში და მსესხებლების კრედიტუნარიანობის შეფასების სტრატეგიები

THE ROLE OF CREDITS IN ECONOMIC DEVELOPMENT AND STRATEGIES FOR ASSESSING THE CREDITWORTHINESS OF BORROWERS OF COMMERCIAL BANKS

РОЛЬ КРЕДИТОВ В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ И СТРАТЕГИИ ОЦЕНКИ КРЕДИТОСПОСОБНОСТИ ЗАЕМЩИКОВ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

თბილისი
გამომცემლობა „დანი“
2022

UDS (უაკ)

ც - ...

ცაავა გ., ბურდიაშვილი რ., მოსიაშვილი ვ., დიმიტრიშვილი კ., ასათიანი ვლ. – “კომერციული
ბანკების კრედიტების როლი ეკონომიკის განვითარებაში და მსესხებლების
კრედიტუნარიანობის შეფასების სტრატეგიები“, სასწავლო-პრაქტიკული
სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2022. – 530 გვ.

„კომერციულ ბანკებში კრედიტების როლი ეკონომიკის განვითარებაში და მსესხებლების
კრედიტუნარიანობის შეფასების სტრატეგიები“ - თავისთავად საკრედიტო ორგანიზაციების ყოველდღიურად
გადასაწყვეტ საკმაოდ აქტუალურ ამოცანას წარმოადგენს, რომლის განხორციელების პროცედურებს მკაფიოდ
ჩამოყალიბებული სქემა გააჩნიათ. ამავე დროს კრედიტის დაბრუნების მექანიზმში მსესხებელის
კრედიტუნარიანობა ერთ-ერთი ყველაზე რთული პრობლემაა. საბანკო მომსახურების სფეროსა და
ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარების პროცესი მთლიანობაში კრედიტუნარიანობის შეფასების
კრიტერიუმებში მუდმივ კორექტივებს საჭიროებს, რის შედეგად მსესხებელის კრედიტუნარიანობის ანალიზის
პროცესში მუდმივი კონტროლისა და ცვლილებების შეტანის აუცილებლობას წარმოიქმნება.

სასწავლო-პრაქტიკული სახელმძღვანელოს სალექციო მასალები ორ თავად არის დაჯგუფებული, რომლის პირველ თავში - კომერციული ბანკების კრედიტის ეკონომიკური არსი და თეორიული საფუძვლები, განხილულია საკითხები: კრედიტის ეკონომიკური არსი და მისი აუცილებლობა; კრედიტის ძირითადი ფუნქციები და დაკრედიტების პრინციპები; კრედიტის ძირითადი ფორმები და სახეები; კრედიტის და მისი სარგებლის თეორიები და ნორმები; საკრედიტო ბაზარი, სასესხო კაპიტალი და ფასიანი ქაღალდები. მეორე თავში - გაანალიზებულია საკითხები: კრედიტისა და ფულის ურთიერთქმედების თავისებურებები; კომერციული ბანკების ფინანსური მენეჯმენტის პრაქტიკუმი; საბანკო საპროცენტო განაკვეთების დარიცხვის თავისებურებები; საბანკო ზედამხედველობის ბაზელის კომიტეტის შეთანხმებები; ბანკის მოგებისა და რენტაბელობის მართვის მეთოდები; ბანკის სტრატეგია პერსონალის მართვასთან მიმართებაში; კომერციული ბანკების კლიენტების - იურიდიული და ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების პრაქტიკუმი (განხილულია 18 განსხვავებული მეთოდი); საკვალიფიკაციო სამაგისტრო ნაშრომის ნიმუში თემაზე: კომერციული ბანკების მსესხებლების კრედიტუნარიანობის შეფასება.

სასწავლო-პრაქტიკული სახელმძღვანელო განკუთვნილია ბაკალავრიატის, მაგისტრატურისა და დოქტორანტურის სტუდენტებისათვის, ამასთან იგი ასევე სასარგებლო იქნება საფინანსო-ეკონომიკური ბლოკის დისციპლინებთან მიმართებაში სალექციო და სასემინარო მეცადინეობების წამყვანი პედაგოგებისათვის, სამეცნიერო მუშაკებისათვის, საფინანსო და საბანკო სისტემის სპეციალისტებისათვის.

რედაქტორები:

**პროფესორი ალექო ქუთათელაძე
პროფესორი ირინა ფიჩხაია**

რეცენზენტები:

**პროფესორი მედეა ჭელიძე
პროფესორი მამუკა მაისურაძე
პროფესორი გიორგი სულაშვილი**

ISBN

შინაარსი:

შესავალი.....	18
თავი I. კომერციული ბანკების კრედიტის	
თეორიული საფუძვლები.....	21
ლექცია 1. კრედიტის ეკონომიკური არსი და	
მისი აუცილებლობა.....	21
1. კრედიტი როგორც სასესხო კაპიტალის ფორმა, ეკონომიკური	
არსი და ურთიერთობების მონაწილე მხარეები.....	21
2. კრედიტის აუცილებლობა, წარმოშობა და საკრედიტო	
ურთიერთობების სახელმწიფოებრივი რეგულირება.....	25
3. კრედიტის როლი ეკონომიკის განვითარებაში და	
საკრედიტო ურთიერთობების ეტაპები.....	28
ლექცია 2. კრედიტის ძირითადი ფუნქციები	
და დაკრედიტების პრინციპები.....	31
2.1. კრედიტის ფუნქციების არსი და მოსაზრებები	
მათი შედგენლობის მიხედვით.....	31
2.2. კრედიტის ძირითადი ფუნქციების შინაარსი.....	34
2.3. დაკრედიტების ძირითადი პრინციპები.....	39
ლექცია 3. კრედიტის ძირითადი ფორმები	

და სახეები.....	43
3.1. კრედიტის ფორმების დახასიათება, სავაზშო და კომერციული კრედიტები.....	43
3.2. საბანკო კრედიტის არსი, ვადიანობა, მიზნობრიობა, მატერიალური უზრუნველყოფა, სარგებლის ანაზღაურება.....	54
3.3. სავალო ფასიანი ქაღალდები როგორც კრედიტის თავისებური ფორმა, სამომხმარებლო და ლომბარდული კრედიტები.....	67
ლექცია 4. კრედიტის და მისი სარგებლის (პროცენტის) თეორიები და ნორმები.....	75
4.1. კრედიტის თეორიების წარმოშობის წინაპირობები, კრედიტის კაპიტალშემქმნელი და ნატურალური თეორიები.....	75
4.2. სარგებლის (პროცენტის), შრომითი ღირებულების, საზღვრითი სარგებლიანობის თეორიები, კეინსიანელთა შეხედულებანი	85
4.3. კრედიტის სარგებელი და სარგებლის ნორმა, მოქმედი ფაქტორები და გავლენა შემოსავლებზე.....	90
ლექცია 5. საკრედიტო ბაზარი, სასესხო კაპიტალი და ფასიანო ქაღალდები.....	99
5.1. საკრედიტო ბაზარი როგორც ქვეყნის ფინანსური და სასესხო კაპიტალის ბაზრის შემადგენელი ნაწილი	99
5.2. ფასიანი ქაღალდები საკრედიტო ბაზრის სისტემაში, ფასიანი ქაღალდების არსი, აქციები და ობლიგაციები.....	106
5.3. ფასიანი ქაღალდების პირველადი და მეორადი ბაზრები, ინსტრუმენტები, მათი სპეკულაციური ხასიათი, ბაზრის რისკები.....	114
თავი II. კომერციული ბანკების მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების პრაქტიკუმი.....	122
ლექცია 6. „კრედიტისა“ და „ფულის“ ურთიერთქმედების თავისებურებები, კომერციული ბანკის პასიური და აქტიური ოპერაციები.....	122
6.1. „კრედიტისა“ და „ფულის“ ურთიერთქმედების თავისებურებები.....	122
6.2. კომერციული ბანკის აქტიური ოპერაცია - კრედიტის არსის სრულყოფის საკითხები.....	131
6.3. კომერციული ბანკების რესურსების ფორმირებისა და მისი განვითარების ძირითადი ოპერაციების პრაქტიკუმი.....	136
ლექცია 7. ფინანსური მენეჯმენტი კომერციულ ბანკებში, ოქროს საბანკო წესი, ბანკის ფინანსური გაჯანსაღება, სსესხო დავალიანების მონიტორინგი..	147
7.1. ფინანსური მენეჯმენტი ბანკებში: კაპიტალის, აქტივების, პასივების, რისკების, ფინანსური მართვის სისტემები, ოქროს საბანკო წესი.....	147
7.2. პრობლემური საკრედიტო ორგანიზაციების ფინანსური გაჯანსაღების სამართლებრივი და ეკონომიკური საფუძვლები.....	154
7.3. საბანკო დაკრედიტებისა და სასესხო დავალიანებების მონიტორინგის პრაქტიკუმი.....	165
ლექცია 8. პროცენტების დარიცხვა, პროცენტული რისკები და პოლიტიკა,	

საბანკო ამოცანების გაანგარიშების პრაქტიკუმი	ა.....177
8.1. საბანკო პროცენტი, განაკვეთები, მარტივი და რთული პროცენტის ფორმულებით დარიცხის მეთოდების პრაქტიკუმი	177
8.2. კომერციული ბანკების პროცენტული რისკები და საპროცენტო პოლიტიკა.....	190
8.3. საბანკო საქმიანობასთან დაკავშირებული ამოცანების გაანგარიშების პრაქტიკუმი.....	194
ლექცია 9. საბანკო ზედამხედველობის ბაზელის კომიტეტის შეთანხმებები, ბანკის მოგებისა და რენტაბელობის მართვის მეთოდები, ბანკის სტრატეგია პერსონალის მართვასთან მიმართებაში	298
9.1. საბანკო ზედამხედველობის ბაზელის კომიტეტის I, II და III შეთანხმებების ძირითადი თავისებურებები	298
9.2. ბანკის მოგებისა და რენტაბელობის მართვის მეთოდები და რესურსებზე შიდა სატრანსფერო ფასწარმოქმნის პრაქტიკა	210
9.3. ბანკის სტრატეგია პერსონალის მართვაში და შრომის ანაზღაურების გაუმართლებლად გაზრდაზე დაუწერელი ეკონომიკური კანონის მოქმედება	223
ლექცია 10. კომერციული ბანკების კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასების საერთაშორისო პრაქტიკაში გამოყენებადი მეთოდები	234
10.1. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების - „Dun and Bradstreet“, გაკოტრების წინასწარ განჭვრეტისა და საკრედიტო სკორინგული მეთოდები.....	234
10.2. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების - ფრანგული, საკრედიტო რეიტინგის მინიჭების ავსტრალიური ბანკებისა და ამერიკულ ბანკებში გავრცობილი მეთოდები.....	240
10.3. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების - ჯონ არგენტის მიერ შემუშავებული A-ანგარიშისა და რუსული პრაქტიკის მეთოდები.....	242
ლექცია 11. კომერციული ბანკების მსესხებელი - ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების პრაქტიკუმი	247
11.1. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების ანალიზი და ალტმანის „Z-ანალიზის“ მიხედვით რეიტინგული შეფასება ანუ შესაძლო გაკოტრების ალბათობის პროგნოზირების პრაქტიკუმი.....	247
11.2. ბანკის მსესხებელი-ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის შეფასება და საკრედიტო დავალიანების დიფერენცირებული და ანუიტეტური გადახდის მეთოდოლოგიის სრულყოფა	278
11.3. ბანკის მსესხებელი-ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის უწყვეტი შვალის მიხედვით შეფასების მეთოდი	285
ლექცია 12. კომერციული ბანკების მსესხებელი -ფიზიკური და იურიდიული პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების პრაქტიკუმი	296
12.1. ბანკის მსესხებელი-ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდი.....	296
12.2. სამომხმარებლო დაკრედიტების ბაზარზე მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასებისათვის Data Mining	

საშუალებების გამოყენების თავისებურებები	306	
12.3. კომერციული ბანკის მიერ კორპორატიული კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდის სრულყოფა	320	
12.4. ბანკის მსესხებელი-ფიზიკური და იურიდიული პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდები	328	
ლექცია 13. კომერციული ბანკების მსესხებელი - ფიზიკური და იურიდიული პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების პრაქტიკუმი	368	
13.1. ბანკის მსესხებელი-მსხვილი, საშუალო და მცირე ბიზნესის საწარმოებისა და ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების თავისებურებები	368	
13.2. საბანკო რისკების შეფასების მეთოდები, საკრედიტო რეიტინგის განსაზღვრის საფუძველზე საწარმოს დაკრედიტებისა და ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის შეფასება	389	
13.3. საწარმო მსესხებლის კრედიტუნარიანობის ფინანსური კოეფიციენტებისა და ფულადი ნაკადების საფუძველზე შეფასება და მისი პრაქტიკული განხორციელების ალგორითმი	415	
ლექცია 14. კომერციული ბანკების მსესხებელი-იურიდიული პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების პრაქტიკუმი	434	
14.1. ბანკის მსესხებელი-იურიდიული პირის კრედიტუნარიანობის შეფასების თავისებურებები უცხოეთის გამოცდილების გათვალისწინებით	432	
14.2. მსესხებელი-იურიდიული პირის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრის მეთოდი რუსეთის ფედერაციის „შემნახველი ბანკის“ მეთოდოლოგიური შემუშავების საფუძველზე	441	
14.3. ბანკის მსესხებელი იურიდიული პირის კრედიტუნარიანობის შეფასების თავისებურებები	447	
ლექცია 15. საკვალიფიკაციო სამაგისტრო ნაშრომი თემაზე: კომერციული ბანკების კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასება	455	
15.1. იურიდიული პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების თეორიული ასპექტები	457	
15.1.1. დაკრედიტების აქტუალურობა თანამედროვე ეტაპზე და კრედიტის როლი კომერციული ორგანიზაციის საქმიანობაში.....	457	
15.1.2. იურიდიული პირის დაკრედიტების სისტემა თანამედროვე ეტაპზე და მსესხებლის კრედიტუნა- რიანობის შეფასების მეთოდების დახასიათება.....	461	15.1.3.
დაკრედიტების პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე	477	
15.2. იურიდიული პირების დაკრედიტების დახასიათება და ანალიზი	479	
15.2.1. იურიდიული პირების დაკრედიტების საერთო პირობები	479	
15.2.2. ინფორმაციული ბაზა და მოქმედი მეთოდები იურიდიული პირების კრედიტუნარიანობის შეფასებისათვის.....	485	
15.2.3. კომერციული ბანკების მსესხებლის საკრედიტო		

რისკების ჯგუფის განსაზღვრის მეთოდика	492
15.3. იურიდიული პირების დაკრედიტების	
კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდების გამოყენება.....	496
15.3.1. მსესხებელი - იურიდიული პირის კრედიტუნარიანობის	
შეფასებისადმი მეთოდების გამოყენება.....	496
15.3.2. მსესხებელი - იურიდიული პირის გადახდისუნარიანობის	
შეფასებისადმი კომპლექსური მიდგომის გამოყენება.....	506
15.3.3. რეკომენდაციები მსესხებელი - იურიდიული პირების	
დაკრედიტების სისტემის სრულყოფასთან მიმართებაში	
უცხოური გამოცდილების გათვალისწინებით	510
15.3.3.1. მსესხებელი - იურიდიული პირის პასუხისმგებლო-	
ბის დაზღვევისა და ვადაგადაცილებული სესხების	
დავალიანების კოლექტორულ სააგენტოებზე	
მიყიდვის გამოყენება.....	510
15.3.3.2. ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების ბანკებში	
მსესხებლის გადახდისუნარიანობის შეფასების	
მეთოდების საფუძველზე რეკომენდაციები	512
გამოყენებული ლიტერატურის სია	517
ავტორების მოკლე ბიოგრაფიები	523

UDS.....

Ts. - ...

Tsaava G., Burdiashvili R., Mosiashvili V., Dimitrishvili K., Asatiani VI. - “ The role of credits in economyc development and strategies for assessing the creditworthiness of borrowers of commercial banks“, educational-practical textbook, Tbilisi, Publishing “Dani”, 2022. – 530 pages.

In itself, “ The role of credits in economyc development and strategies for assessing the creditworthiness of borrowers of commercial banks“– is a common everyday task for credit agencies, implementation of which procedures have a clearly defined scheme. At the same time, the creditworthiness of a borrower is one of the most difficult problems in the mechanism of loan repayment. The process of development of the field of banking service and economic relationships requires constant adjustments of criteria for evaluation creditworthiness, as a result of which, there is a need for constant control and making changes in the process of analyzing the borrower's creditworthiness.

The materials for lectures of the educational-practical textbook are grouped in two chapters. In the first chapter – “the economic essence and theoretical foundations of credit of commercial banks” – the following issues are discussed: The economic essence of credit and its necessity; the main functions of credit and principles of lending; the main forms and types of credit; theories and norms of credit and its benefit; the credit market, loan capital, and securities. In the second chapter, the following issues are discussed: features of interaction between credit and money; the practicum of financial management of commercial banks; features of accrual of bank interest rates; the agreements of Basel Committee on Banking Supervision; methods for management of profit and profitability of bank; strategy of the bank regarding the personnel management; practicum of assessing the creditworthiness of clients of

commercial banks - legal entities and natural persons (18 different methods are discussed); Sample of the qualification master's thesis on the topic: assessing the creditworthiness of borrowers of commercial banks.

The educational-practical textbook is for students of bachelor's, master's, and doctoral degrees. In addition, it will also be useful for teachers of lectures and seminar courses about disciplines of the financial-economic bloc, scientific workers, and specialists of the financial and banking system.

Editors: Professor Aleko Kutateladze
Professor Irina Pichkhaia

Reviewers: Professor Medea Chelidze
Professor Mamuka Maisuradze
Professor Giorgi Sulashvili

ISBN

Content:

Introduction.....	18
Chapter I. Theoretical foundations of credit of	
Commercial banks.....	21
Lecture 1. The economic essence	
and its necessity.....	21
1. Credit as a form of loan capital, the economic essence and	
the parties of the relationship.....	21
2. The necessity of credit, its origin and	
state regulation of credit relations.....	25
3. The role of credit in the development of the economy	
and the stages of credit relations.....	28
Lecture 2. The main functions of credit	
and principles of lending.....	31
2.1. The essence of credit functions and opinions	
according to their composition.....	31
2.2. The essence of the main functions of credit.....	34
2.3. The main principles of lending.....	39
Lecture 3. The main forms and types of	
The credit.....	43
3.1. Characterization of loan forms,	
usurious and commercial loans.....	43
3.2. The essence of a bank loan, term, purpose,	
material security, reimbursement of benefit.....	54
3.3. Debt securities as a different form of credit,	
consumer and pawn loans.....	67
Lecture 4. Theories and norms of credit and	

its benefit (interest).....	75
4.1. Prerequisites for creating the credit theories, natural and capital-creating theories of credit.....	75
4.2. Theories of benefit (interest), labor value, marginal profitability The views of Keynesians.....	85
4.3. Interest of credit and its norm, factors and impact on the revenues.....	90
Lecture 5. Credit market, lending capital and the securities.....	99
5.1. Credit market as a part of the market of financial and lending capital of the country.....	99
5.2. Securities in the credit market system, the essence of securities, shares and bound.....	106
5.3. Primary and secondary markets, instruments, their speculative nature, market risks.....	114
Chapter II. Practicum of assessing creditworthiness of the borrowers of commercial banks.....	122
Lecture 6. The features of interaction between the “credit” and the “money”, passive and active operations of bank	122
6.1. The features of interaction between the “credit” and the “money”	122
6.2. Active operation of commercial bank - issues of improving the essence of credit.....	131
6.3. Practicum of the main operations of forming the resources of banks and its development.....	136
Lecture 7. Financial management in commercial banks, Golden Banking Rule, financial improvement of bank, monitoring of the loan debt.....	147
7.1. Financial management in banks: systems of managing the capital, assets, liabilities, risks. Golden Banking Rule.....	147
7.2. Legal and economic basis for financial improvement of problematic credit agencies.....	154
7.3. Practicum of lending and monitoring of loan debt.....	165
Lecture 8. Accrual of interest, risks and policy, practicum of calculating banking tasks.....	177
8.1. Bank interest, rates, practicum of accrual by simple and complex interest formulas.....	177
8.2. Percentage risks of commercial banks and politics of interests.....	190
8.3. Practicum of calculating tasks related to the banking activities.....	194
Lecture 9. Agreements of Basel Committee on Banking Supervision, methods of managing profit and profitability of bank strategy of the bank regarding the personnel management.....	198
9.1. The main features of I, II and III agreements of Basel Committee on Banking Supervision.....	198
9.2. Methods of managing profit and profitability of bank the practice of internal transfer pricing on resources.....	210
9.3. Strategy of the bank regarding the personnel management and	

the effect of unwritten economic law on unjustifiable increase in salary.....	223
Lecture 10. Methods used in international practice for assessing the creditworthiness of clients of commercial bank.....	234
10.1. Methods of assessing the creditworthiness of the borrower - „Dun and Bradstreet“, forecasting bankruptcy and credit scoring.....	234
10.2. French methods, credit ratings methods of Australian banks, methods prevalent in American banks for assessing the creditworthiness of the borrower.....	240
10.3. Methods of A-report created by John Argent and methods of the Russian practice for assessing the creditworthiness of the borrower.....	242
Lecture 11. Practicum for assessing the creditworthiness of the borrower of the commercial bank – natural person.....	247
11.1. Analysis of assessing the creditworthiness of the borrower and rating assessing according to the “Z-Analysis” of Altman, i.e. practicum for forecasting the possibility of bankruptcy.....	247
11.2. Method of assessing the creditworthiness of the borrower of the commercial bank – natural person and improving the differentiated and annuity payment methodology of credit debt.....	278
11.3. Method of assessing the creditworthiness of the borrower of the commercial bank – natural person – according to the continuous scale.....	285
Lecture 12. Practicum of assessing the creditworthiness of clients of commercial banks – legal entities and natural persons.....	296
12.1. Method of assessing the creditworthiness of the borrower of the commercial bank – natural person.....	296
12.2. Features of using Data Mining tools to assess the creditworthiness of the borrower in the consumer lending market.....	306
12.3. Improving the methods of assessing the creditworthiness of corporate clients by the commercial bank.....	320
12.4. Method of assessing the creditworthiness of the borrower of the commercial bank – natural persons and legal entities.....	328
Lecture 13. Practicum of assessing the creditworthiness of the borrower of the commercial bank – natural persons and legal entities.....	368
13.1. Features of assessing the creditworthiness of borrower – large, medium and small business enterprises and natural persons.....	368
13.2. Methods of assessing banking risks, assessing the capacity for lending to the enterprises and the creditworthiness of natural persons on the basis of determining the credit rating.....	359
13.3. Assessing the creditworthiness of borrower on the basis of financial coefficients and cash flows and the algorithm for its practical implementation.....	415
Lecture 14. Practicum of assessing the creditworthiness of clients of commercial banks - legal entities.....	432
14.1. Features of assessing the creditworthiness of borrower – legal entity -	

according to the foreign experience.....	432
14.2. Method of assessing the creditworthiness of the borrower	
- legal entity – on the basis of methodology of the “Saving Bank” of the Russian Federation.....	441
14.3. Features of assessing the creditworthiness of the borrower	
- legal entity	447
Lecture 15. Qualification master’s thesis on the topic:	
Assessing the creditworthiness of the clients of commercial banks.....	455
15.1. Theoretical aspect of assessing the creditworthiness of legal entities.....	457
15.1.1. Prevalence of lending at the modern stage and the role of credit in the activities of a commercial organization.....	457
15.1.2. System of lending the legal entity at the modern stage and characterization of the method of assessing the creditworthiness of the borrower.....	461
15.1.3. Lending problems at the modern stage.....	477
15.2. Characterization and analysis of lending to the legal entities.....	479
15.2.1. General conditions of lending to legal entities.....	479
15.2.2. Database and applicable methodology for assessing the creditworthiness of legal entities.....	485
15.2.3. Methodology for determining the credit risk group of the borrower of commercial banks.....	492
15.3. Use of the methods of assessing the creditworthiness of lending to legal entities.....	496
15.3.1. Use of the methodology in assessing the creditworthiness of the - borrower - legal entity.....	496
15.3.2. Use of the complex approach to in assessing the solvency of the - borrower - legal entity.....	506
15.3.3. Recommendations for improving the lending system of the - borrower - legal entities taking into consideration the foreign experience.....	510
15.3.3.1. Use of liability insurance of the borrower – legal entity and selling overdue loans to debt collector agencies.....	510
15.3.3.2. Recommendations on the basis of methodologies of assessing the solvency of the borrower in the banks of economically developed countries.....	512
List of used literature.....	517
Short biographies of the authors.....	523

UDS (უძჱ)

Ц - ...

Цаава Г., Бурдиашвили Р., Мосиашвили В., Димитришвили К., Асатиани Вл. – «Роль кредитов в развитии экономики и стратегии оценки кредитоспособности заёмщиков коммерческих банков», Учебно-практическое пособие. – Тбилиси, Издательство: «Дани», 2022. – 530 с.

«Роль кредитов в развитии экономики и стратегии оценки кредитоспособности заемщиков в коммерческих банках», – само собой является ежедневно решаемой достаточно актуальной задачей кредитной организации, процедуры осуществления которой имеют четко сформулированную схему. В тоже время в механизме возврата кредита кредитоспособность заемщика наиболее сложная проблема. Процесс развития сферы банковского обслуживания и экономических взаимоотношений в целом критерии оценки кредитоспособности требует постоянных коррективов, в результате чего в процессе анализа кредитоспособности заемщика возникает необходимость постоянного контроля и внесения изменений.

Лекционные материалы учебно-практического пособия сгруппированы в двух главах, из которой: **В первой главе – «Экономическая сущность и теоретические основы кредита коммерческих банков»**, рассмотрены следующие вопросы: Экономическая сущность кредита и ее обязательность; основные функции кредита и принципы кредитования; основные формы кредита и виды; теории и нормы кредита и его процентов за пользование; кредитный рынок, ссудный капитал и ценные бумаги. **Во второй главе – «Практикум оценки кредитоспособности клиентов коммерческих банков»**, проанализированы следующие вопросы: Особенности взаимоотношения кредита и денег; практикум финансового менеджмента коммерческих банков; особенности начисления банковских процентных ставок; соглашения Базельского Комитета по банковскому надзору; методы управления банковской прибыли и рентабельности; стратегия управления персоналом банка; Практикум оценки кредитоспособности клиентов-заемщиков коммерческих банков - юридических и физических лиц (рассмотрены 18 различных методов); Выпускная квалификационная работа магистранта на тему: Оценка кредитоспособности заемщика коммерческих банков.

Учебно-практическое пособие в основном предназначено для студентов бакалавриата, магистратуры и докторантуры, при этом она будет полезной и для педагогов выполняющих лекционные и семинарские занятия по дисциплинам экономического блока, для научных работников, специалистов финансовой и банковской системы.

Редакторы:

Профессор Алеко Кутателадзе
Профессор Ирина Пичхия

Рецензенты

Профессор Медея Челидзе
Профессор Мамука Маисурадзе
Профессор Георгий Сулашвили

ISBN

Содержание:

Введение.....	18
Глава I. Теоретические основы	
Кредита коммерческих банков.....	21
Лекция 1. Экономическая сущность кредита и	
ее необходимость.....	21
1. Кредит как форма движения ссудного капитала,	
Экономическая сущность и стороны участников отношения.....	21
2. Необходимость кредита, возникновение и государственное	
Регулирование кредитных отношений.....	25
3. Роль кредита в развитии экономики и	
этапы кредитных отношений.....	28
Лекция 2. Основные функции кредита и	
принципы кредитования.....	31
2.1. Сущность функций кредита и	
соображения по их составу.....	31
2.2. Содержание основных функций кредита.....	34
2.3. Основные принципы кредитования.....	39
Лекция 3. Основные формы и виды кредита.....	43
3.1. Характеристика форм кредита,	

готововщические и коммерческие кредиты.....	43
3.2. Сущность банковского кредита, срочность, целенаправленность, материальная обеспеченность, возмещение возмещения.....	54
3.3. Долговые ценные бумаги как своеобразная форма кредита, потребительские и ломбардные кредиты.....	67
Лекция 4. Теории и нормы кредита и его вознаграждения (процента).....	75
4.1. Предпосылки возникновения теории кредита, теории капиталсоздаваемых и натуральных кредитов.....	75
4.2. Теории вознаграждения (процента), трудовой стоимости, предельного вознаграждения, взгляды Кейсианцев.....	85
4.3. Ссудный процент и норма за пользование, действующие факторы и влияние на доходы.....	90
Лекция 5. Кредитный рынок, ссудный капитал и ценные бумаги.....	99
5.1. Кредитный рынок как составная часть финансового рынка и рынка ссудного капитала.....	99
5.2. Ценные бумаги в системе кредитного рынка, сущность ценных бумаг, акции и облигации.....	106
5.3. Первичные и вторичные рынки ценных бумаг, инструменты, их спекуляционный характер, риски рынка.....	114
Глава II. Практикум оценки Кредитоспособности заемщиков коммерческих банков	122
Лекция 6. Особенности взаимодействия «кредита» и «денег», Пассивные и активные операции коммерческого банка	123
6.1. Особенности взаимодействия «кредита» и «денег»	122
6.2. Вопросы совершенствования сущности кредита - активной операции банка	131
6.3. Формирование ресурсов коммерческого банка и практикум развития его основных операций	136
Лекция 7. Финансовый менеджмент в коммерческих банках, золотое банковское правило, финансовое оздоровление банка, мониторинг ссудной задолженности	147
7.1. Финансовый менеджмент в банках: Системы капитала, активов, пассивов, рисков, финансового управления, золотое правило банка.....	147
7.2. Правовые и экономические основы финансового оздоровления проблемных кредитных организации	154
7.3. Практикум мониторинга банковского кредитования и ссудной задолженности	165
Лекция 8. Начисление процента, процентные риски и политика, Практикум расчета банковских задвч	177
8.1. Банковский процент, стсвки, практикум методов Начисления формулами простых и сложных процентов	177
8.2. Процентные риски коммерческих банков и Процентная политика	190
8.3. Практикум расчета задач связанных с банковской деятельностью	194
Лекция 9. Соглашения Базельского Кмитета по банковскому надзору. методы управления прибыли и рентабельности банка, стратегия банка по управлению персоналу	198
9.1. Основные особенности соглашения I II и III Базельского Комитета по банковскому надзору	198

9.2. Методы управления прибылью и рентабельности банка и практика внутреннего трансфертного ценообразования на ресурсы	210
9.3. Стратегия банка в управлении персоналом и воздействие неписанного Закона экономики на неоправданное увеличение выплаты зарплаты.....	2223
Лекция 10. Методы применяемые в международной практике оценки кредитоспособности клиентов коммерческих банков	234
10.1. Методы оценки кредитоспособности заемщика – «Dun and Bradstreet», предварительного определения банкротства, кредитного скоринга.....	234
10.2. Методы оценки кредитоспособности заемщика – Французский, распространенные в Австралийских и Американских банках по присвоению кредитного рейтинга.....	240
10.3. Методы оценки кредитоспособности заемщика – разработанная Джон Аргентом схема – А и Русской практики	242
Лекция 11. Практикум оценки кредитоспособности заемщиков – физических лиц коммерческих банков	247
11.1. Анализ оценки кредитоспособности заемщика и рейтинговая оценка по «Z-анализу» Алтмана или практикум предварительного прогнозирования возможного банкротства.....	247
11.2. Оценка кредитоспособности заемщика физического лица банка и совершенствование методологии уплаты дифференцированной и аннуитетной кредитной задолженности.....	278
11.3. Метод оценки по неразрывной шкале кредитоспособности Заемщика физического лица банка	285
Лекция 12. Практикум оценки кредитоспособности заемщика – физического и юридического лиц коммерческих банков	296
12.1. Метод оценки кредитоспособности заемщика физического лица банка	296
12.2. На рынке потребительского кредитования для оценки кредитоспособности заемщика особенности использования средств Data Mining	306
12.3. Совершенствование методики оценки кредитоспособности корпоративных клиентов коммерческого банка	320
12.4. Методы оценки кредитоспособности заемщиков физических и юридических лиц банка	328
Лекция 13. Практикум оценки кредитоспособности заемщика – физического и юридического лиц коммерческих банков	369
13.1. Особенности оценки кредитоспособности заемщиков предприятия крупного, среднего и мелкого бизнеса и физических лиц банка	368
13.2. Методы оценки банковских рисков, на основе определения кредитного рейтинга оценка кредитования предприятия и кредитоспособности физических лиц	389
13.3. Оценка кредитоспособности предприятия заемщика на основе финансовых коэффициентов и денежных потоков и алгоритм его практического осуществления	415
Лекция 14. Практикум оценки кредитоспособности заемщиков – юридических лиц коммерческих банков	432
14.1. Особенности оценки кредитоспособности заемщика- юридического лица банка с учетом зарубежного опыта	432
14.2. Метод определения кредитоспособности заемщика-юридического лица на основе методологической разработки «Сберегательного банка» Российской Федерации	441

14.3. Особенности оценки кредитоспособности заемщика-юридического лица банка	447
Лекция 15. Квалификационная магистрантская работа на тему:	
Оценка кредитоспособности клиентов коммерческих банков	455
15.1. Теоретические аспекты оценки кредитоспособности юридических лиц	457
15.1.1. Актуальность кредитования на современном этапе и роль кредита в деятельности коммерческой организации	457
15.1.2. Система кредитования юридических лиц на современном этапе и характеристика методов оценки кредитоспособности заемщика	461
15.1.3. Проблемы кредитования на современном этапе	477
15.2. Характеристика и анализ кредитования юридических лиц	479
15.2.1. Общие условия кредитования юридических лиц	479
15.2.2. Информационная база и действующие методики для оценки кредитоспособности юридических лиц	485
15.2.3. Методика определения групп кредитных рисков заемщика коммерческого банка	492
15.3. Использование методов оценки кредитоспособности Кредитования юридических лиц	496
15.3.1. Использование методик оценки кредитоспособности заемщика-юридического лица	496
15.3.2. Использование комплексного подхода к оценке платежеспособности заемщика-юридического лица	506
15.3.3. Рекомендации в отношении усовершенствования системы кредитования заемщика-юридического лица	510
15.3.3.1. Использование страхования ответственности заемщика-юридического лица и продажи Коллекторному Агенству просроченной ссудной задолженности	510
15.3.3.2. Рекомендации на основе методик оценки платежеспособности заемщика в банках экономически развитых стран	512
Список использованной литературы	517
Краткие биографии авторов	523

შესავალი

საქართველოს მიერ სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენამ და პოლიტიკური სუვერენიტეტის მოპოვებამ დღის წესრიგში დააყენა ქვეყნის ეკონომიკური სისტემის რადიკალური ტრანსფორმაცია (გარდაქმნა) და ეკონომიკური სტრატეგიის ორიენტირად ეროვნული ეკონომიკის საბაზრო ურთიერთობათა პრინციპებზე მოწყობა განისაზღვრა. სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური დამოუკიდებლობის პირობებში ქვეყნის წინაშე განსაკუთრებული სიმწვავით დადგა ეროვნულ ინტერესებზე დაფუძნებული კომპლექსური ეკონომიკური რეფორმის ყოველმხრივი და თანმიმდევრული გატარების აუცილებლობა, რომელიც დღემდე, სამწუხაროდ, სერიოზულ ზიგზაგებითა და ხარვეზებით ხორციელდება.

ქვეყნის ეკონომიკური რეფორმის ერთიან სისტემაში გამორჩეული ადგილი უკავია საფინანსო-საბანკო-ეკონომიკურ რეფორმას და მის გონივრულად გატარებას, რამდენადაც ფინანსური სფერო, ქვეყნის გამართულ საბანკო სისტემასთან ერთად, რეალურად, ეკონომიკის (როგორც ცოცხალი ორგანიზმის) „სისხლძარღვთა სისტემაა“, რომელსაც ზომიერი ფულის (ანუ სამედიცინო გაგებით „სისხლის“) მიმოქცევის მეშვეობით უწყვეტ მოძრაობაში მოჰყავს ეკონომიკის „ძვალ-კუნთოვანი სისტემა“ და უზრუნველყოფს მის განვითარებას.

ეკონომიკური რეფორმის (მ.შ. ფინანსურ-საბანკო რეფორმების) განხორციელებაში არსებული ნაკლოვანება-ხარვეზების აღმოფხვრა და მისი ეკონომიკის განვითარებისათვის ხელშემწყობი სტრატეგიული მიმართულებით წარმართვა, ქვეყანაში უმაღლესი ეკონომიკური განათლების შემდგომ სრულყოფასთან და მაღალკვალიფიციური ეკონომიკური კადრების (სპეციალისტების) მომზადებასთან პირდაპირ კავშირშია. ამის მიღწევა კი, უპირველეს ყოვლისა, სწავლების ხარისხის ამაღლებასთან, სტუდენტების მაღალხარისხიანი, პროფესიულ დონეზე და თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისად (ამაასთან, გამართული სალიტერატურო და სტუდენტებისათვის გასაგები ენით) დაწერილი სასწავლო სახელმძღვანელოებით უზრუნველყოფასთან არის დაკავშირებული.

წარმოდგენილი ნაშრომის ავტორებს საბაკალავრო საგანმანათლებლო სასწავლო პროგრამისათვის გარკვეული სახელმძღვანელოები აქვთ გამოქვეყნებული, ხოლო წინამდებარე სამაგისტრო სასწავლო-პრაქტიკული სახელმძღვანელო „კომერციული ბანკების კრედიტის თეორიული საფუძვლები და კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასების პრაქტიკუმი“ მაგისტრატურის საგანმანათლებლო სასწავლო პროგრამასთან მიმართებაში საბანკო სპეციალობის სიღრმისეულად გარკვევის მიზანს ემსახურება, რომელიც ხელს შეუწყობს ფინანსურ-ეკონომიკურ ლიტერატურაზე სტუდენტთა გაზრდილი მოთხოვნილების დაკმაყოფილებას.

სამაგისტრო სახელმძღვანელო მოიცავს თუთხმეტ სალექციო მასალას, რომლებშიც სათანადო თანმიმდევრობითა და სრულყოფილებით არის განხილული კომერციული ბანკების კრედიტის თეორიული საფუძვლები და კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდების ფართე სპექტრის პრაქტიკუმი. სახელმძღვანელოს 1-დან - 5-ის ჩათვლით სალექციო საკითხები ჩამოყალიბებულია პროფესორ ჯამლეთ შათირიშვილის მიერ 2007 წელს გამოცემული დამხმარე სახელმძღვანელო „კრედიტის თეორიული საფუძვლების“ მასალების გამოყენებით, სადაც განხილულია კრედიტისა და საკრედიტო ურთიერთობების თეორიულ-მეთოდოლოგიური საკითხები. მასში სათანადო თანმიმდევრობითაა შესწავლილი კრედიტის თეორიისა და საკრედიტო ურთიერთობებთან უშუალოდ დაკავშირებული თემები, როგორიცაა: კრედიტის ეკონომიკური არსი, მისი წარმოშობა და აუცილებლობა, როლი და მნიშვნელობა ეკონომიკის განვითარებაში; კრედიტის ფუნქციები, შედგენილობა და დაკრედიტების ძირითადი პრინციპები; კრედიტის ძირითადი

ფორმები და სახეები, მათი მრავალგვარობა და დამახასიათებელი ნიშან-თვისებები და თავისებურებანი; კრედიტის სარგებელი (პროცენტი), მისი აქტიური და პასიური ხასიათი, სარგებლის ნორმა და მასზე მომქმედი ფაქტორები; კრედიტის და სარგებლის (პროცენტის) თეორიები, მათი წარმოშობის წინაპირობები, სახეობები და მათთვის დამახასიათებელი საერთო და განმასხვავებელი ნიშან-თვისებები; საკრედიტო ბაზარი, სასესხო კაპიტალი და ფასიანი ქაღალდები კრედიტისა და საკრედიტო ბაზრის სისტემაში.

სახელმძღვანელოს დანარჩენი სალექციო საკითხები ჩამოყალიბებულია ავტორების მიერ გამოქვეყნებული სახელმძღვანელოებისა და რეფერირებად და რეცენზირებად საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალებში გამოქვეყნებული სტატიების საფუძველზე, სადაც მიმოხილულია ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხები, როგორებიცაა: კრედიტისა და ფულის ურთიერთქმედების თავისებურებები; კომერციული ბანკების ფინანსური მენეჯმენტის პრაქტიკუმი; საბანკო საპროცენტო განაკვეთების დარიცხვის თავისებურებები; საბანკო ზედამხედველობის ბაზელის კომიტეტის შეთანხმებები, ბანკის მოგებისა და რენტაბელობის მართვის მეთოდები, ბანკის სტრატეგია პერსონალის მართვასთან მიმართებაში; კომერციული ბანკების კლიენტების - იურიდიული და ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების პრაქტიკუმი, სადაც გაანალიზებულია 18 განსხვავებული მეთოდი, როგორებიცაა: მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების „Dun and Bradstreet“ მეთოდი; გაკოტრების წინასწარ განჭვრეტის (score technique) Z კოეფიციენტის მეთოდი; მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების საკრედიტო სკორინგული ავსტრალიის „კრედიტშტატბანკის“ მეთოდი; მსესხებლის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრის ფრანგული მეთოდი; მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების საკრედიტო რეიტინგის მინიჭების ავსტრალიის ბანკების მეთოდი; მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების ამერიკული ბანკების მეთოდი; დასავლეთის ეკონომისტის ჯონ არგენტის მსესხებლის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრის A-ანგარიშის მეთოდი; მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების რუსული პრაქტიკის მეთოდი; საწარმო მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების ალტმანის Z-ანალიზის მეთოდი; მსესხებელი ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის, მისი საშუალო თვიურ შემოსავლებზე და საკრედიტო დავალიანების ანუიტეტურ და დიფერენცირებულ გადახდებზე დამოკიდებულებაში განსაზღვრის მეთოდი; მსესხებელი ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის უწყვეტი ბინალური სკალის მიხედვით შეფასების მეთოდი; სამომხმარებლო დაკრედიტების ბაზაზე მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების Date Mining-ის მეთოდი; კორპორაციული კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდი; მსესხებელი მსხვილი, საშუალო და მცირე ბიზნესის საწარმოებისა და ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდი; საწარმოს კრედიტუნარიანობის საკრედიტო რეიტინგის საფუძველზე განსაზღვრის მეთოდი; საწარმო მსესხებლის კრედიტუნარიანობის ფინანსური კოეფიციენტებისა და ფულადი ნაკადების საფუძველზე შეფასების მეთოდი; მსესხებლის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრის ი.ვ. ვიშნევსკის კლასიფიცირებაზე დაფუძნებული მეთოდი; იურიდიული პირის კრედიტუნარიანობის შეფასების რუსეთის ფედერაციის „შემნახველი ბანკის“ მიერ გამოყენებადი მეთოდი; კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასების მსესხებლის რეპუტაციაზე და საკრედიტო ისტორიაზე დაფუძნებული მეთოდი; მე-15-ე სალექციო მასალა ეძღვნება საკვალიფიკაციო სანიმუშო სამაგისტრო 100 გვერდიან ნაშრომს თემაზე: კომერციული ბანკების მსესხებლების კრედიტუნარიანობის შეფასება.

მსესხებლის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრა - საკრედიტო ორგანიზაციის ყოველდღიურად გადასაწყვეტი ამოცანაა, რომლის განხორციელების პროცედურებს მკაფიოდ ჩამოყალიბებული სქემა გააჩნიათ. ამავე დროს კრედიტის დაბრუნების მექანიზმში მსესხებლის კრედიტუნარიანობა ერთ-ერთ ყველაზე რთულ ამოცანას წარმოადგენს. საბანკო მომსახურების სფეროსა და ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარების განუხრელ პროცესს მთლიანობაში კრედიტუნარიანობის შეფასების კრიტერიუმებში მუდმივი კორექტივები შეაქვს, რის შედეგად საწარმო-მსესხებლის კრედიტუნარიანობის ანალიზის პროცესში მუდმივი კონტროლისა და ცვლილებების შეტანის აუცილებლობა წარმოიქმნება.

მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების განსაკუთრებულობას ეჭვის ქვეშ არავინ აყენებს. ცნობილი ეკონომისტი-ბანკირი ედგარ მორსმანი (Морсман Э. – Управление кредитным портфелем. – М.: Альпина Бизнес, 2004) თავის წიგნში „საკრედიტო პორტფელის მართვა“ ამტკიცებს, რომ სწორ გადაწყვეტილებად დაკრედიტებასთან მიმართებაში მსესხებლის მიახლოებით 99,5%-იანი ფინანსური მდგრადობის დონე უნდა ჩაითვალოს. „... შეცდომის დაშვების დონე იმდენად მცირეა, რომ სესხების მიხედვით დანაკარგების გადიდებას შეუძლია არა მარტო საკრედიტო პორტფელი გახადოს არარენტაბელური, არამედ ხშირად მთლიანობაში ფინანსური ორგანიზაციის რენტაბელობაზეც იმოქმედოს. ... თუ თქვენ 99,5% მართალი ხართ, მაშინ შემოსავლების მისაღები დონის უზრუნველყოფას შეძლებთ, მაგრამ იმ შემთხვევაში, თუ აღნიშნული მაჩვენებელი რამდენადმე დაბალია, თქვენ შეიძლება ყველაფერი დაკარგოთ. ... სწორი გადაწყვეტილების 98,5%-მდე შემცირება მოგების დონეს მისაღებიდან კატასტროფიულად აქცევს“.

ავტორებს სიღრმისეულად აქვთ გააზრებული ძირითადი არსი ისეთი აქსიომებისა, როგორებიცაა: „წარმატებული ბიზნესი რისკის გარეშე არ არსებობს“; „ვინც არ რისკავს, ის არ სვამს შამპანიურს“; „თავისთავად საზიანოს წარმოადგენს არა უშუალოდ თვით რისკი, არამედ მხოლოდ ის რისკი, რომელიც მცდარადაა შეფასებული და არასწორად იმართება“. აღნიშნულებიდან გამომდინარე, ავტორები სტუდენტების ყურადღებას ამახვილებენ იმ გარემოებაზე, რომ მათ ძირფესვიანად უნდა გაანალიზონ და შეისწავლონ წინამდებარე ნაშრომში მოყვანილი „ბანკის კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასების“ თვრამეტივე მეთოდი და მათ საფუძველზე შეეცადონ საკუთრივ ჩამოაყალიბონ საქართველოს კომერციული ბანკებისათვის მისაღები „ბანკების მსესხებლების კრედიტუნარიანობის შეფასების უნივერსალური მეთოდი“.

წინამდებარე სახელმძღვანელო ძირითადად განკუთვნილია უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებების ეკონომიკური პროფილის ბაკალავრების, მაგისტრანტებისა და დოქტორანტების სტუდენტებისათვის. მისით თანაბრად შეიძლება ისარგებლონ ასევე საფინანსო-საკრედიტო საქმიანობის სფეროში დასაქმებულმა მუშაკებმა, ამ სფეროში მეცნიერული კვალიფიკაციის ამაღლების მსურველებმა და, საერთოდ, საფინანსო-საკრედიტო საკითხებით დაინტერესებულმა პირებმაც.

ნაშრომზე მუშაობისას ავტორების ძირითადი ყურადღება იყო მიმართული არა თეორიულ-პრაქტიკული სახელმძღვანელოს მოცულობით მხარეზე, არამედ მის ხარისხობრივ დონეზე იყო გამახვილებული. მიუხედავად ასეთი მცდელობისა, ვფიქრობთ, სახელმძღვანელო გარკვეული ნაკლოვანება-ხარვეზებისაგანაც არ იქნება დაზღვეული. ამიტომ ავტორები დიდი მადლიერებით მიიღებენ ნაშრომთან დაკავშირებით მოწოდებულ ყველა საქმიან შენიშვნებსა და რჩევა-წინადადებებს.

თავი I. კომერციული ბანკების კრედიტის თეორიული საფუძვლები

ლექცია 1. კრედიტის ეკონომიკური არსი და მისი აუცილებლობა

1. კრედიტი როგორც სასესხო კაპიტალის ფორმა, ეკონომიკური არსი და საკრედიტო ურთიერთობების მონაწილე მხარეები

კრედიტი როგორც სასესხო კაპიტალის მოძრაობის ფორმა: ფულის მიმოქცევის თეორიიდან ცნობილია, რომ სასესხო კაპიტალის ცნებაში მოიაზრება ეკონომიკური სუბიექტების, სახელმწიფოს და მოსახლეობის ფულის - ფულად კაპიტალად გარდაქმნის დროებით თავისუფალი ფულადი საშუალებები, რომლებიც დროებით სარგებლობაში გადაეცემა არასაკმარისი რესურსების მქონე სუბიექტებს ამ სახსრების, გარკვეული ვადის შემდეგ, უკან დაბრუნების და სარგებლის მიღების პირობით. ეს ხორციელდება საკრედიტო რესურსების მქონე (მათი განმკარგავი) სუბიექტების მიერ ამ სახსრების სხვადასხვა სუბიექტებზე კრედიტის (სესხის) სახით გაცემის გზით. ამოტომ **კრედიტი - არის სასესხო კაპიტალის მოძრაობის ფორმა (1, გვ. 14-32).**

ამასთან დაკავშირებით, საჭიროა და საინტერესოცაა, უფრო დაწვრილებით გავეცნოთ სასესხო კაპიტალს, რომელიც თავისი არსით კრედიტის და საკრედიტო ურთიერთობათა საფუძველთა საფუძველს წარმოადგენს და ყურადღება გავამახვილოთ მისთვის დამახასიათებელ იმ ხუთ უმნიშვნელოვანეს თავისებურებებზე, რომლებითაც იგი სამრეწველო და სავაჭრო კაპიტალისაგან განირჩევა.

სასესხო კაპიტალის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს თავისებურებას წარმოადგენს ის, რომ იგი როგორც ფულად კაპიტალად გარდაქმნის დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრები, უზრუნველყოფს სახელმწიფოს, ქვეყნის ეკონომიკური სუბიექტების (იურიდიული და ფიზიკური პირების) და მათი სახით მთლიანი ეროვნული ეკონომიკის მოთხოვნილების დაკმაყოფილებას ფინანსურ (ფულად) სახსრებზე.

სასესხო კაპიტალის მეორე უმნიშვნელოვანესი თავისებურება მდგომარეობს იმაში, რომ სამრეწველო და სავაჭრო კაპიტალისაგან განსხვავებით, იგი არის საკუთრება, რომელსაც მსესხებელზე გადაცემისას კრედიტორი (ბანკი) ჰყიდის არა როგორც კაპიტალს (და აქედან გამომდინარე, საკუთრებას), არამედ მისი გარკვეული დროით სარგებლობის უფლებას. ამდენად, სასესხო კაპიტალი, როგორც საკუთრება, კვლავ კრედიტორის კუთვნილებად რეგ.

სასესხო კაპიტალის დამახასიათებელ მესამე თავისებურებად შეიძლება ჩაითვალოს ისიც, რომ განსხვავებით სხვა კაპიტალებისაგან (სამრეწველო და სავაჭრო კაპიტალი), გამსესხებლისაგან მისი მსესხებელზე გადაცემა (აბსოლუტურად უმრავლეს შემთხვევაში) ხდება **ფულადი ფორმით.**

სასესხო კაპიტალის მეოთხე თავისებურება მდგომარეობს იმაში, რომ სასესხო გარიგებასა და აღსრულებასთან დაკავშირებული პროცედურა ყოველთვის დროში **გახანგრძლივებულ პროცესს** წარმოადგენს. ეს განპირობებულია იმით, რომ თუ მაგალითად, საქონელის ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციის დროს, ჩვეულებრივად, გაყიდული საქონელის ღირებულების ანაზღაურება ხდება ოპერაციის მოხდენისთანავე (გამონაკლისი შემთხვევების გარდა) ან უფრო ადრეც, როცა გარიგება ითვალისწინებს წინასწარ გადახდას, საკრედიტო გარიგების საფუძველზე კრედიტორის მიერ მსესხებელზე გაცემული სასესხო კაპიტალი (კრედიტის ძირითადი თანხა და კაპიტალით სარგებლობისათვის დარიცხული სარგებლის თანხის სახით) **კერძოტორს უკან უბრუნდება გარკვეული პერიოდის, კერძოდ, საკრედიტო ხელშეკრულებით დათქმული ვადის გასვლის შემდეგ.**

სასესხო კაპიტალის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მეხუთე თავისებურებად მიჩნეულია აგრეთვე ის, რომ იგი თავისი არსით, წარმოგვიდგება თავისებური საქონელის სახით, რომლის სახმარი ღირებულება ვლინდება არა მისი საქონლური სახით, არამედ იმის უნარით, რომ მსესხებელის მიერ მისი ეფექტიანად გამოყენების შემთხვევაში, უზრუნველყოფს მოგების მიღება იმ მოცულობით, რომელიც საშუალებას მისცემს მსესხებელს მოგების ნაწილი მომართოს კრედიტორისათვის სარგებლის თანხის გადასახდელად, ხოლო დანარჩენი ნაწილი გამოიყენოს საკუთარი ინტერესების შესაბამისად.

საკრედიტო ურთიერთობა ეფუძნება თავისუფალი ფულადი რესურსების (სასესხო კაპიტალის) არსებობას. ბუნებრივად ისმის კითხვა: **რას წარმოადგენს სასესხო კაპიტალის ანუ თავისუფალი ფინანსური რესურსების (საკრედიტო სახსრების) წარმოქმნის წყარო?**

აღსანიშნავია, რომ საზოგადოების განვითარების ადრეულ საფეხურებზე (მონათმფლობერულ და ფეოდალურ ფორმაციაში) სავაჭრო-საკრედიტო ურთიერთობის პერიოდში ე.წ. სავაჭრო კაპიტალის ძირითადი

წყარო იყო ფულის გამსესხებლების (მდიდარი ვაჭრების, მსხვილი მიწათმფლობელების, სამღვდელოების) საკუთარი ფულადი სახსრები, რომელსაც თვითონ მეპატრონეები გასცემდნენ სესხად სარგებლის მიღების მიზნით.

კაპიტალისტურ საზოგადოებრივ ფორმაციაში, **საკრედიტო ურთიერთობათა განვითარების თანამედროვე პირობებში სასესხო კაპიტალის ფორმირების ძირითად წყაროებად** გვევლინება: ერთი მხრივ, სახელმწიფოს, ქვეყნის იურიდიული და ფიზიკური პირების დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრები, რომელიც დეპოზიტების სახით გარკვეული ვადით და სრული ნებაყოფლობის პრინციპით გადაცემულია ფინანსურ შუამავლებზე (ბანკებზე და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციებზე) მათი კაპიტალიზაციისა და საკრედიტო რესურსებად გამოსაყენებლად, ხოლო მეორე მხრივ, სამრეწველო და სავაჭრო კაპიტალის წრებრუნვის პროცესში იურიდიული და ფიზიკური პირების დროებით გამოთავისუფლებული თანხები, რომლებიც ბანკების მიმდინარე ანგარიშებზეა განთავსებული.

კრედიტის ეკონომიკური არსი: კრედიტი და საკრედიტო ურთიერთობანი საბაზრო პრინციპებზე აგებული ეკონომიკური სისტემისა და ურთიერთობების განუყოფელი ნაწილი და მისი აუცილებელი პირობაა.

კრედიტი ლათინური სიტყვაა („creditum“) და პირდაპირი გაგებით ნიშნავს სესხს (ვალს), ფულის ან საქონელის სესხად მიცემას. ფინანსური გაგებით, იგი ფულისხმოვს გარკვეული ხარჯების გასაწევად ერთი პირის (სუბიექტის) მიერ მეორე პირზე გაცემულ თანხას.

ენციკლოპედიური განმარტებით, „კრედიტი არის ეკონომიკური ურთიერთობა, რომელიც მყარდება ცალკეულ პირებს, საწარმოებსა და სახელმწიფოს შორის ღირებულების (ნატურალური ან ფულადი ფორმით) სხვებზე დროებით სარგებლობაში გაცემის დროს უკან დაბრუნებისა და სარგებლის გადახდის პირობით“ (2, გვ. 22).

ტერმინი „კრედიტი“ ეკონომიკურ ლიტერატურასი გამოყენებულია სხვადასხვა მნიშვნელობით. ამოტომ ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვავოთ „კრედიტი“ როგორც ფინანსური კატეგორია და „კრედიტი“ როგორც ბუღალტრულ აღრიცხვაში გამოყენებული ეკონომიკური ტერმინი. კერძოდ, სააღრისხვო მეცნიერებაში ხმარებული ტერმინი „კრედიტი“ (ლათინური სიტყვიდან „credit“ – „მას სწამს“) და მასში ციფრობრივი ჩანაწერი, ანგარიშის ბუნებიდან გამომდინარე, ერთ შემთხვევაში აღნიშნავს მოცემული საწარმოს სხვა იურიდიულ და ფიზიკურ პირ(ებ)ისადმი დავალიანებას (საანგარიშსწორებო-სა ოპერაციო ანგარიშებში), მეორე შემთხვევაში - მოცემული სუბიექტის განკარგულებაში არსებული აქტივების წარმოქმნის წყაროებს და მათ გადიდებას.

კრედიტი და საკრედიტო ურთიერთობა, როგორც უმნიშვნელოვანესი ეკონომიკური კატეგორია, თავის თავში მოიცავს რამდენიმე აუცილებელ წინაპირობას (ფაქტორს), სახელდობრ:

პირველი. კრედიტი აკუმულირებული და ფულად (სასესხო) კაპიტალად ქცეული დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების მოძრაობის ფორმაა. ეს ნიშნავს, რომ სასესხო კაპიტალი, რომელიც თავისუფალი ფულადი სახსრების ფულად კაპიტალად გადაქცევის შდეგად მიღება, სამეურნეო მოძრაობაში (ბრუნვაში) მოდის კრედიტის სახით (ამ სახსრების სესხად გაცემის გზით).

მეორე. ხსენებული (პირველი) წინაპირობიდან უკვე ნათელი ხდება, რომ კრედიტის არსებობისათვის, უპირველეს ყოვლისა, უნდა არსებობდეს (ქვეყნის ეკონომიკურ სუბიექტებს, აგრეთვე მოსახლეობას უნდა გააჩნდეს) დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრები, რომლებზედაც დაფუძნებულია საკრედიტო ურთიერთობანი.

ისმის კითხვა: საიდან შეიძლება წარმოიქმნას დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრები?

როგორც წესი, ამ სახსრების წარმოქმნის ძირითად გზებს (წყაროებს) წარმოადგენენ:

1. ძირითადი ფონდების (სასუალეების) საამორტიაციო ანარეცხები, რომლებიც გამოთავისუფლდნენ მდგომარეობაში იმყოფება საშუალებების სრულ გაცვეთამდე ან ახალით შცვლამდე;

2. შრომის ანაზღაურების თანხების დროის გარკვეული ინტერვალებით გაცემა, რაც იწვევს ასანაზღაურებელი თანხების ამ ინტერვალების პერიოდში გათავისუფლებას;
3. მზა პროდუქციის რეალიზაციასა და საწარმოო მარაგების შეზენას შორის გარკვეული პერიოდის არსებობა;
4. საწარმოს მიერ წარმოების გაფართოებაზე გამოყოფილი მოგების ნაწილი თანხის დაგროვება საინვესტიციო ღონისძიებებისათვის საჭირო სახსრების მოგროვებამდე;
5. სახელმწიფოს ხელში არსებული დროებით თავისუფალი სახსრები, როგორცაა ბიუჯეტის შემოსავლების თავისუფალი ნაწილი (ნაშთი), სახელმწიფო ფულადი რეზერვები და სხვ.

მესამე. საჭიროა დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების თავმოყრა, აკუმულირება-გაერთიანება და ფულად კაპიტალად გადაქცევა.

მეოთხე. ამ მიზნით საჭიროა, რომ არსებობდეს შესაბამისი სუბიექტ(ებ)ი (უპირველეს ყოვლისა, ბანკები), რომელთაც შესაზღვებლობა ექნებათ დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების გაერთიანებისა და მათვე მინიჭებული ექნებათ ამ გაერთიანებული და ფულად კაპიტალად გადაქცეული თავისუფალი ფულადი სახსრების განკარგვის (სესხად გაცემის) იურიდიული უფლებამოსილება.

მეხუთე. უნდა არსებობდნენ ეკონომიკური სუბიექტები (იურიდიული და ფიზიკური პირები), რომლებიც განიცდიან საკუთარი ფინანსური სახსრების უკმარისობას, რისთვისაც მათ ესაჭიროებათ უკმარისი სახსრების გარედან მოზიდვაკრედიტების სახით.

მეექვსე. კრედიტ(ებ)ის აღებისათვის უკმარისი სახსრების მქონე სუბიექტებს უნდა ჰქონდეთ კრედიტების საჭიროებისა და მიზნობრიობის (მიზნობრივად გამოყენების) და მსესხებლის კრედიტუნარიანობის (ვალის დაბრუნება-გადახდის უნარის) სათანადო დასაბუთება.

მეშვიდე. კრედიტს უნდა ჰქონდეს განსაზღვრული ვადა (გაიცეს წინასწარ დათქმული ვადით) და კრედიტის ამღების ვალდებულება, დათქმული ვადის გასვლისთანავე კრედიტის გამცემისათვის სესხის ძირითადი თანხის უკან დაბრუნებისა და კრედიტით სარგებლობის პერიოდში გარკვეული სარგებლის გადახდის შესახებ.

ჩამოთვლილ წინაპირობათა (ფაქტორთა) გათვალისწინებით, კრედიტის ეკონომიკური არსი (ცნება) სრულყოფილი სახით პროფესორ ჯ.შათირიშვილს ჩამოყალიბებული აქვს შემდეგი ფორმულირებით (1, გვ. 19):

კრედიტი - არის ფულად (სასესხო) კაპიტალად გარდაქმნილი დროებით თავისუფალი სახსრების მოძრაობის ფორმა, რომელიც მისი მესაკუთრის ან განკარგვის უფლებამოსილების მქონე პირის მიერ გაიცემა აასაკმარისი სახსრების მქონე იურიდიულ და ფიზიკურ პირებზე მიზნობრივი დანიშნულებით, განსაზღვრული ვადით, გაცემული სახსრების აუცილებლად უკან დაბრუნებისა და სარგებლიანობის (სარგებლის გადახდის) პირობით.

საკრედიტო-საფინანსო საქმიანობასა და პრაქტიკაში ტერმინ „კრედიტი“-ს პარალელურად თანაბარი მნიშვნელობით გამოიყენება ტერმინი „სესხი“, ეს ორი მსგავსი ცნება (ტერმინი) თითქმის ერთმანეთის იდენტურია და, ფაქტობრივად, ერთნაირი ეკონომიკური შინაარსის გამომხატველია.

საკრედიტო ურთიერთობის მონაწილე მხარეები: საკრედიტო ურთიერთობასი (პროცესში) ნებისმიერ შემთხვევაში მონაწილეობს ორი მხარე, ესენია:

1. კრედიტის გამცემი ანუ კრედიტორი (გამსესხებელი).
2. კრედიტის ამღები ანუ მსესხებელი.

კრედიტორი (კრედიტის გამცემი, გამსესხებელი) არის ნებისმიერი იურიდიული და ფიზიკური პირი, ვისაც თავის საკუთრებაში გააჩნია დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრები (ან ქონება), აგრეთვე სპეციალური დაწესებულებები, რომელთაც კანონმდებლურად მინიჭებული აქვთ სხვადასხვა პირების საკუთრებაში არსებული დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების თავმოყრისა და განკარგვის უფლებამოსილება და ფულადი კაპიტალის სახით მისი სახსრებზე მოთხოვნილების მქონე პირებზე სესხად

გაცემა მკაცრად განსაზღვრული წესებისა და პირობების შესაბამისად. მაშასადამე, კრედიტორი შეიძლება იყოს როგორც თავისუფალი სახსრების მქონე იურიდიული და ფიზიკური პირები, ასევე სახსრების მოზიდვისა და განკარგვის უფლებამოსილების მქონე საბანკო და არასაბანკო საფინანსო-საკრედიტო ინსტიტუტები.

მსესხებელი (კრედიტის ამღები) არის ეკონომიკური სუბიექტი (ნებისმიერი იურიდიული და ფიზიკური პირი), რომელიც დროის მოცემულ პერიოდს განიცდის საკუთარი სახსრების უკმარისობას და საქმიანობის ნორმალურად წარმართვისა და სასურველი შედეგის მისაღებად საჭიროებს ფინანსურ ხელშეწყობას (უკმარისი სახსრების მოზიდვას კრედიტ(ებ)ის რების გზით).

კრედიტი წარმოადგენს ფულადი (სასესხო) მკაპიტალის მოძრაობის ფორმას, რომელსაც ახასიათებს ის სპეციფიკური თავისებურება, რომ მას წარმოების პროცესში უფრო ხშირად იყენებს არა მისი მესაკუთრე, არამედ ე.წ. ფინანსური შუამავალი, რომლის როლსაც, ჩვეულებრივად, ასრულებს ბანკები და სხვა საკრედიტო-საფინანსო დაწესებულებები. ასეთ შემთხვევაში სესხად გაცემული კაპიტალიდან მიღებული მოგება ორ ნაწილად იყოფა: ერთი - გამსესხებლის (ბამკის) სასარგებლოდ და მეორე ნაწილი - მეწარმის (ფულის მეპატრონის) შემოსავლად.

დიდი ქართველი განმანათლებლის, ქართული პოეზიის მამამთავრისა და გენიალური მოაზროვნის, ამასთანავე პირველი ქართული საადგილმამულო ბანკის დამაარსებელისა და 30 წლის განმავლობაში (1875-1905 წწ.) არჩეული და უცვლელი ხელმძღვანელის **ი. ჭავჭავაძის** მიერ კრედიტი შედარებულია ორპირ მახვილთან (სატევართან), რომელიც ორივე მხრიდან ჭრის და, ამდენად, ორივე მხრიდანაცაა გამოსაყენებელი („კრედიტი ორმხრივი მახვილია“), ანუ ეს არის ურთიერთობა, რომელსაც ნორმალურ პირობებში სათანადო სარგებლის მოტანა შეუძლია საკრედიტო ურთიერთობის მონაწილე ორივე (ყველა) მხარისათვის.

2. კრედიტის აუცილებლობა, მისი წარმოშობა, საკრედიტო ურთიერთობის სახელმწიფოებრივი რეგულირება

კრედიტის აუცილებლობა: კრედიტი და საკრედიტო ურთიერთობანი წარმოებისა და სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობის განვითარებისა და საბაზრო ეკონომიკური სისტემის ფუნქციონირების აუცილებელი პირობაა.

კრედიტის და საკრედიტო ურთიერთობათა აუცილებლობას საქონელწარმოებისა და საქონელმომოქცევის პროცესში, განსაკუთრებით კი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, განაპირობებს წარმოებისა და მიმოქცევის სფეროში ერთდროულად მოფუნქციონირე ეკონომიკური სუბიექტების (იურიდიული და ფიზიკური პირების) სიმრავლე და მრავალრიცხოვნობა, დაწყებული ინდივიდუალური (ერთპიროვნული) და მცირე საწარმოებიდან და დამთავრებული თვით სახელმწიფოს დონისა და მასშტაბის იურიდიული პირით.

ეკონომიკური სუბიექტების სიმრავლეს, მრავალრიცხოვნობისა და მრავალპროფილიანობის პირობებში, რეალურად და თითქმის პერმანენტულად (სისტემატურად) იქმნება ისეთი ვითარება, როცა ესა თუ ის სუბიექტი, წარმოების რაციონალური მართვისა (სწორი მენეჯმენტისა) და მაღალორგანიზებულობის პირობებში აღწევენ მაღალ საწარმოო და სამეურნეო-ფინანსურ შედეგებს და იღებენ დაგეგმილზე მეტი მოცულობის შემოსავლებს, რითაც უჩნდებათ საკუთარ საჭიროებაზე მეტი სასაქონლო-ფულადი საშუალებები.

მეორე მხრივ, რიგი ეკონომიკური სუბიექტები (იურიდიული და ფიზიკური პირები), რომლებმაც წარმოების მართვის სათანადო ჩვევების უქონლობის, არაორგანიზებულობის თუ სხვა ობიექტურ და სუბიექტურ გარემოებათა გამო ვერ შეძლეს თავიანთი საქმიანობის წარმატებით დასრულება და მიიღეს დაგეგმილზე დაბალი შემოსავალი, იძულებულნი ხდებიან მოიძიონ დამატებითი საშუალებები უკმარისი სახსრების შესავსებად და კვლავწარმოების პროცესის გასაგრძელებლად.

გასათვალისწინებელია, რომ მოფუნქციონირე იურიდიულ და ფიზიკურ პირთა დიდ სიმრავლეში, მითუმეტეს განვითარებული ეკონომიკის პირობებში, პრაქტიკულად სისტემატური სახე აქვს როგორც ჭარბსახსრიანი, ისე უკმარისსახსრიანი სუბიექტების რეალურად არსებობას. ამიტომ კრედიტზე მოთხოვნა და მისი გაცემა მუდმივ ხასიათს ატარებს, რაც განაპირობებს განვითარებული საქონელწარმოებისა და საქონელმომოქცევის პროცესში კრედიტის და საკრედიტო ურთიერთობათა არსებობის აუცილებლობას.

კრედიტის არსებობა მაშინ არის გამართლებული, თუ კრედიტის ამღებს კარგად აქვს გათავისუფებული მისი გამოყენების წესი. როდესაც ი ჰავჭავაძე კრედიტს „ორპირიან მახვილს“ ადარებდა, გულისხმობდა კაცს, რომელიც აღებულ კრედიტს გამოიყენებდა არა ფუქსავატური მიზნით (რაც კაცის დამღუპველია), არამედ წარმოების გასაძლიერებლად, რითაც ვიგი ხდება „ერთი იმისთანა ძალათაგანი და ერთი იმისთანა წყარო სიმდიდრისა, ურომლისოდაც კეთილდღეობა საზოგადოებისა ძნელად იგულისხმება“.

ქვეყნის დიდ მოღვაწესა და ‘ერის მამას“ დიდად აწუხებდა ის უბედურება, რომ ჩვენში სესხით სარგებლობა სათანადოდ არ იცოდნენ. სამწუხაროა, რომ ხშირ შემთხვევაში, დღესაც, საუკუნოვანი დროის გასვლის შემდეგ, ვერ ვისწავლეთ მისი ჯეროვნად, ეფექტიანად გამოყენებასარგებლის მომტანი შედეგის მისაღწევად.

მიუხედავად ამისა, ერის მოამაგე ადამიანი (ი. ჰავჭავაძე) პესილიზმს არ მისცემია და იმედოვნებდა, რომ ამ დარგში ცოდნისა და გამოცდილების გაღრმავების პირობებში „კრედიტი ჩვენში რიგიანად ფეხს მოიკიდებს და მართალს გამეჯელს დიდ შეღავათს მისცემს არსებობისათვის ბრძოლაში და ხელს მოუმართავს თავისი ოჯახი და მამული ფეხზე დააყენოს და წელში გამართოს“.

ი. ჰავჭავაძის ეს თვალსაზრისი, მრწამსი და ოპტიმიზმი იძლევა სრულყოფილ წარმოდგენას კრედიტისა და საკრედიტო ურთიერთობის აუცილებლობაზე, მის როლსა და მნიშვნელობაზე საზოგადოების ეკონომიკური ცხოვრების განვითარებისა და გაუმჯობესების საქმეში.

კრედიტის წარმოშობა: თავისი ჩანასახოვანი ფორმით კრედიტის წარმოშობა უკავშირდება კერძო საკუთრებაზე დამყარებული მონათმფლობერული წყობილების აღმოცენებას, საზოგადოების კლასებად დაყოფის და საკუთრების წარმოშობის შემდგომ პერიოდს.

თავდაპირველად კრედიტის გაცემა წარმოებდა ნატურალური ფორმით, რომელსაც მდიდარი ფენები გასცემდნენ წვრილ მწარმოებლებზე, ხოლო ადამიანთა საზოგადოების განვითარების, წარმოების მასშტაბების თანდათანობით ზრდისა და სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობების განვითარების კვალობაზე კრედიტის ნატურალური ფორმა თანდათან იცვლებოდა ფულადი ფორმით.

კაპიტალიზმამდელ ფორმაციაში კრედიტი ძირითად ფორმას წარმოადგენდა ე.წ. **სავაზშო კაპიტალი**, რომლსაც გასცემდნენ სავაზშო კაპიტალის მფლობელები, ე.წ. მევახშეები. მევახშეების რილსი უმთავრესად გამოდიოდნენ მდიდარი ვაჭრები, მსხვილი მიწათმფლობელები, სამღვდელოება (მღვდელმსახურება) და სხვ.

სავაზშო კრედიტი, ცხადია, გაიცემოდა სარგებლის (შემოსავლის) მიღების მიზნით. ამასთან, მევახშეების მხრიდან ადგილი ჰქონდა კრედიტის სარგებლის ძალიან მაღალ განაკვეთებს, რომელიც 50-100-200 და უფრო მეტ პროცენტსაც აღწევდა. ეს გარემოება, არც თუ იშვიათად, იწვევდა ვალების მასობრივად გადაუხდელობას, რაც მევახშეებსა და მსესხებლებს შორის დამაბული ურთიერთობის მიზეზი ხდებოდა.

კრედიტით წარმოქმნილი ვალების დაუბრუნებლობა მძიმე მდგომარეობაში აყენებდა მოვალეებს, უპირველეს ყოვლისა, გლეხებსა და წვრილხელოსნებს, რომლებიც ვალის გადაუხდელობის გამო კარგავდნენ თავიანთ ქონებას, ხოლო უ ქონება არ გააჩნდათ, ისინი მევახშეთა მონამორჩილად და ყმებად იქცეოდნენ.

აღებული კრედიტით და მათზე დაწესებული სარგებლის მაღალი განაკვეთებიტ წარმოშობილი დავალიანებების მასობრივი გადაუხდელობა განპირობებული იყო იმ გარემოებით, რომ მოვალე წვრილი მწარმოებლები (გლეხები, ხელოსნები) მევახშეებისაგან აღებულ კრედიტებს იყენებდნენ როგორც ოჯახური მეურნეობის საწარმოებლად, ასევე მოუსავლიანობიტ თუ სხვა მიზეზებით (მაგალითად, იჯახის მარჩენალი პირუტყვის დაცემით) გამოწვეული ზარალის გადასაფარავად, მიწათმფლობელებისათვის მიწის რენტის გადასახდელად და სხვ., ე.ი. წვრილი მწარმოებლების მიერ სავახშო კრედიტის აღება ხშირ შემთხვევაში ემსახურებოდა არა მოგების (ზედმეტი პროდუქტის) მიღებას, არამედ იჯახში წარმოქმნილი ფინანსური სიძნელეების მოგვარებას.

აქედან გამომდინარე, მევახშეები წვრილმწარმოებლებზე გაციმულ კრედიტებზე დათქმული სარგებლის მისაღებად მოვალეებისაგან (წვრილმწარმოებლებისაგან) ითვისებდნენ როგორც ზედმეტ პროდუქტს, ასევე (მისი უკმარისობის შემთხვევაში) იჯახისათვის აუცილებელი პროდუქტის ნაწილსაც. თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ მსხვილი მიწათმფლობელები მევახშეებს კრედიტის სარგებელს უხდიდნენ წვრილი მწარმოებლების მიერ წარმოებული და მატთვის რენტის სახით გადახდილი პროდუქტიიდან, მაშინ დასაბუთებულად შეიძლება ითქვას, რომ მევახშეების მიერ მსხვილ მიწათმფლობელებზე (ფეოდალებზე) თუ წვრილმწარმოებლებზე გაციმული სავახშო კრედიტის სარგებლის (მოგების) წყაროს, საბოლოო ჯამში, წვრილი მწარმოებლების შრომა წარმოადგენდა.

საკრედიტო ურთიერთობის სახელმწიფოებრივი რეგულირების საჭიროება: სავახშო კრედიტის სიძვირე (მასზე სარგებლის მაღალი განაკვეთის დაწესება) და მსესხებლის მიერ ვალების მასობრივი გადაუხდელობა რთულ ვითარებას უქმნიდა არა მარტო თვითონ მოვალეებს, არამედ ქვეყნის სახელმწიფოებრიობასაც. ამიტომ სახელმწიფოს მმართველი აპარატი მიმართავდა შექმნილი მდგომარეობის მოწესრიგების სხვადასხვა ღონისძიებებს. მაგალითად, ანტიკური ხანის ათენში (ძველ საბერძნეთში) სახელმწიფოს მმართველად (არქონტად) არჩეულმა **სოლონმა** ძვ. წელთაღრიცხვამდე 594 წელს გაატარა უმნიშვნელოვანესი ეკონომიკური რეფორმა, რომლის არსი იმაში მდგომარეობდა, რომ მან განახორციელა ე.წ. „ტვირთის მოხსნა“ (სიისაქეია). „ტვირთის მოხსნა“ გულისხმობდა საბერძნეთის მოსახლეობის განთავისუფლებას სავახშო კრედიტებით და სარგებლის განაკვეთით წარმოქმნილი ვალებისაგან. ვალების გაუქმება („ტვირთის მოხსნა“) განხორციელდა საკრედიტო რეფორმის საფუძველზე ღარიბთა მიწის ნაკვეთებიდან ე.წ. „სავალო ქვების“ ამოყრა.

არქონტად სოლონის მიერ გატარებული რეფორმით გაუქმებულ იქნა სავალო კაბალა, რასაც მოსახლეობის არაპრივილეგირებული ფენები განიცდიდნენ გვაროვნული არისტოკრატის (ევპატრიდების) მხრიდან. ეფორმა, ვალების გაუქმებასთან ერთად, კრძალავდა ვალში ბერძნის მიერ ბერძნის გაყიდვას. უფრო მეტიც, ამ კანონის საფუძველზე ადრე გაყიდული მოქალაქეებიც კი ბრუნდებოდნენ სამშობლოში. სოლონმა ამ კანონიტ მოახდინა აგრეთვე ქვეყანაში არსებული ფულის მონეტისა და ზომა-წონის უნიფიკაცია (3, ფვ. 458).

მევახშეების მიერ კაბალური საკრედიტო პირობები დაწესებული იყო ფეოდალური ხანის საქართველოშიც, რაც გაუსაძლისს ხდიდა ქვეყნის წვრილი მწარმოებლების ყოფით მდგომარეობას.

საქართველოში სავახშო კრედიტის მაღალი სარგებლის არსებობაზე მიუთითებს **მეფე ვახტანგ VI-ის - „სჯულმდებლის“** (მას ნაყოფიერი საკანონმდებლო მოღვაწეობის გამო „სჯულმდებელი“ ე.ი. კანონმდებელი უწოდეს) მიერ გამოცემული სპეციალური კანონი, რომელიც გმობდა ქვეყანაში კრედიტების დაუშვებლად მაღალი სარგებლის განაკვეთით გაციმის მავნე პრაქტიკას. ვაცტანგ VI-ის თაოსნობით მე-18 საუკუნის პირველ

ოცწლეულში შექმნილი „სამართლის წიგნთა კრებული“, კერძოდ, ამ კრებულის ძირითადი ნაწილი - „სამართალი ბატონისშვილის ვახტანგისა“ - მიზნად ისახავდა გაბატონებული კლასის (ფეოდალების) ძალადობის შეზღუდვას, მწარმოებელთა უფლებების დაცვას და მატთვის შრომისათვის აუცილებელი პირობების შექმნას. კანონი ითვალისწინებდა სარგებლის მაღალი განაკვეთის აღკვეთას და მის მოწესრიგებას მოვალის ფინანსური და იჯახური მდგომარეობის გათვალისწინებით.

ვახტანგ VI-ის კანონში მკაფიოდაა მითითებული იმდროინდელ საქართველოში მევახშეების მიერ სხვადასხვა ფორმით (ფულით, ნატურით) გაცემული სესხების უზომოდ მაღალი სარგებლის განაკვეთების და მოსახლეობაზე მისი უარყოფითი გავლენის (მძიმე შედეგების) შესახებ. კერძოდ, აღნიშნულია, რომ ფული სესხად გაიცემოდა 12-120%-იანი სარგებლით, ხორბალი - 100%-იანი, ხოლო ღვინო - 200 და მეტპროცენტიანი განაკვეთით.

ვახტანგ VI-ის მიერ გაცემული კანონი, მიუთითებდა რა მევახშეთა ასეთ უსამართლო ქმედებაზე, იგი ფულის (ასევე პროდუქტის) მაღალი სარგებლის განაკვეთით 9არა თუ 100%-ად, არამედ 30%-ად) გამსესხებელს „საკუთარი თავის მოძულედ“ იხსენიებს და „სულის ცხოვნებისათვის“ ყველაზე უკეთეს საქციელად მიიჩნევს, რომ საერთოდ „არ აიღებოდეს სარგებელი“.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, კანონი მკაცრად მოითხოვდა, რომ იმ შემთხვევაში, „თუ მოვალე ისე გაღარიბდა, რომ ვალის გადახდა არ ძალუძს, მაშინ მას არამც თუ სარგებელი, არამედ თავნიც არ მოეთხივება. თუ საკმაო შეძლება აქვს, გადახდება მხოლოდ თავნი“ (4, გვ.86).

სავაზმო კრედიტმა, მიუხედავად მისი კაბალური ფორმისა და პირობებისა, დიდმნიშვნელოვანი როლი შეასრულა კაპიტალიზმამდელ საზოგადოებრივ ფორმაციაში და გარკვეულად ხელი შეუწყო ნატურალური მეურნეობის დაშლას და სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობის განვითარებას.

მევახშეობა და სავაზმო კრედიტი ნაკლებ ზემოქმედებას ახდენს საზოგადოებაში დამკვიდრებული წარმოების წესის შეცვლაზე, თუმცა იგი არსებულ წარმოების წესს, შეიძლება ითქვას, პარაზიტივით (ტკიპასავით) ეწებება და „სწოვს მას, სისხლიდან სცლის და კვლავწარმოებას აიძულებს უფრო და უფრო უბადრუკ პირობებში სრულდებოდეს ...“ (2, გვ. 128). სწორედ ამიტომ ყოველი კაპიტალიზმამდელი პერიოდის (მონათმფლობელური, ფეოდალური) წარმოების წესის დროს მევახშეობის „რევოლუციური“ როლი უმთავრესად იმაში გამოიხატება, რომ იგი „არღვევს და სპობს საკუთრების ფორმებს“.

აღსანიშნავია, რომ კაპიტალისტური წარმოების წესის დამკვიდრებით და ვსასაქონლო-ფულადი და საკრედიტო ურთიერთობის განვითარებით თითქოს რეალურად დასრულდა მევახშეობისა და სავაზმო კრედიტის ფუნქციონირების ეპოქა, მაგრამ იგი გარკვეული ზომით მაინც შემოგვრჩა საბაზრო ეკონომიკის პირობებშიც როგორც აშკარა, ისე ფარული ფორმით. მან განსაკუთრებით გამოკვეთილი სახე მიიღო პოსტკომუნისიურ პერიოდში ახლადწარმოქმნილი სუვერენული სახელმწიფოების, მათ შორის საქართველოს საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის პერიოდში, რაც ნათლად დადასტურდა მე-20 საუკუნის 90-იანი წლების საქართველოს მოვლენებმა.

3. კრედიტის როლი ეკონომიკის განვითარებაში და საკრედიტო ურთიერთობის ეტაპები

კრედიტის როლი ეკონომიკის განვითარებაში: კრედიტი და საკრედიტო ურთიერთობა, როგორც ეკონომიკურ ურთიერთობათა მნიშვნელოვანი ელემენტი, უდიდეს როლს ასრულებს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაში საერთოდ და , განსაკუთრებით, საბაზრო ეკონომიკური სისტემის პირობებში, რომლისთვისაც

უცხოა და დღის წესრიგიდან მოხსნილია ე.წ. სახელმწიფო დაკრედიტების (დაფინანსების) სისტემა, რაც დამახასიათებელი იყო სოციალისტური გეგმიანი მეურნეობისათვის (1, გვ. 27-32).

საბაზრო ირთიერთობათა სისტემაში ყოველი სამეურნეო (ეკონომიკური) სუბიექტი ფუნქციონირებს დამოუკიდებლად და თვითდაფინანსების რეჟიმში. ნებისმიერ ეკონომიკურ სუბიექტს, საშუალებათა განუწყვეტელი წრებრუნვის პროცესში, ერთ შემთხვევაში, სეიდლება აღმოაჩნდეს საკუთარი რესურსების (უპირველეს ყოვლისა, საბრუნავი საშუალებების) ნაკლებობა დასახული პროგრამის შესასრულებლად, რისთვისაც იგი მიმართავს კრედიტის აღებას სახსრების არსებული უკმარისობის შესავსებად. მეორე შემთხვევაში კი, პირიქით, მას შეიძლება გაუჩნდეს საკუთარი სახსრების დროებითი მეტობა, რომელიც შეუძლია სხვა სუბიექტებზე გასცეს სესხად, ერთი მხრივ, მათთვის ფინანსური ხელშეწყობისა და, მეორე მხრივ, თავისთვის სარგებლის (დამატებითი შემოსავლის) მიღების მიზნით.

კრედიტს დიდი როლი და მნიშვნელობა ენიჭევა ეკონომიკური სუბიექტების ძირითადი ფონდების აღწარმოებისა (მშენებლობა, შეძენა, აღდგენა) და საბრუნავო კაპიტალის შევსების საქმეში. კერძოდ, კრედიტი შესაძლებლობას აძლევს ეკონომიკურ სუბიექტებს საკუთარი საინვესტიციო სახსრების თანდათანობით დაგროვებამდე მოახდინოს ძირითადი საშუალებების აღდგენა, რეკონსტრუქცია-მოდერნიზაცია ან ახლით შეცვლა, ასევე უზრუნველყოს საბრუნავ საშუალებებზე არასტაბილური და მუდმივად ცვალებადი მოთხოვნილების დაკმაყოფილება, რაზედაც მნიშვნელოვანწილადაა დამოკიდებული დაგეგმილი საწარმო-სამეურნეო საქმიანობის ტექნოლოგიური წესების და პირობების დაცვით, სრულყოფილად და ხარისხიანად შესრულება და სასურველი შედეგის მიღება.

ეკონომიკური სუბიექტები სწორედ საკრედიტო ურთიერთობის არსებობით და კრედიტების აღების შესაძლებლობით აღწევენ საწარმოს ნორმალური ფუნქციონირებისათვის საჭირო ფინანსური სახსრებით უზრუნველყოფას და თავიანთი საქმიანობის სასურველი ფინანსური შედეგებით დამთავრებას.

ყოველივე ზემოთაღნიშნული თვალნათლივ მიუთითებს კრედიტის დიდ როლსა და მნიშვნელობაზე სამეურნეო სუბიექტების მიერ კვლავწარმოებითი პროცესის ნორმალურად განხორციელებისა და ეკონომიკის აღმავლობა-განვითარების საქმეში.

თანამედროვე საბაზრო ურთიერთობათა პირობებში კრედიტის მეშვეობით, კერძოდ, მისთვის დამახასიათებელი თავისუფალი ფულადი სახსრების აკუმულირება-მობილიზაციის თვისებიდან გამომდინარე, ადგილი აქვს როგორც წარმოების პროცესიდან (კაპიტალის წრებრუნვის ციკლიდან) დროებით გამოთავისუფლებული ფულადი სახსრების, ასევე სახელმწიფოს დროებით თავისუფალი სახსრების და მისახლეობის (საზოგადოების სხვადასხვა სოციალური ჯგუფების) ფულადი შემოსავლებისა და დანაზოგების აკუმულირებას.

კრედიტის, როგორც ღირებულებითი ეკონომიკური კატეგორიის, საფუძველზე ამ სკუმულირებული (და ცენტრალიზებული) ფულადი სახსრების, უფრო სწორედ, ფულად (სასესხო) კაპიტალად გარდაქმნილი სახსრების გამოყენება ხდება ყველა მისი ფორმით იმისაგან დამოუკიდებლად, თუ ვინ არიან საკრედიტო ურთიერთობების მონაწილე სუბიექტები (გამსესხებლები და მსესხებლები).

საკრედიტო ურთიერთობის განვითარების ეტაპები: საზოგადოებრივი წარმოების განვითარების საქმეში კრედიტის აუცილებლობიდან გამომდინარე, უკვე ვისაუბრეთ კრედიტის წარმოშობაზე, რომელიც თავისი ისტორიული ფესვებით უკავშირდება საზოგადოების კლასებად დაყოფის და კერძო საკუთრების წარმოშობის შემდგომ პერიოდს.

საკრედიტო ურთიერთობის წარმოშობა და განვითარება, რომელიც ხანგრძლივი ისტორიულ-ეკოლუციური პროცესია, მრავალ ათასწლოვან პერიოდს მოიცავს. ეს ხანგრძლივი პროცესი, საკრედიტო ურთიერთობის განვითარებისა და განვითარების მასშტაბების, შესასრულებელი ფუნქციებისა და ამ ურთიერთობებში უშუალო მონაწილეთა შემადგენლობის მიხედვით, წარმოდგენილია გარკვეული ეტაპების სახით.

საკრედიტო ურთიერთობების წარმოშობა-განვითარების **საწყისი პერიოდის (ეტაპის)** მთავარი დამახასიათებელი და შემდგომი ეტაპებისაგან განმასხვავებელი ნიშანია ის, რომ სასესხო კაპიტალი უმთავრესად წარმოდგენილი იყო სავაზმო კაპიტალით. საკრედიტო ურთიერთობაში არ არსებობდნენ ე.წ. საკრედიტო შუამავლები ბანკებისა და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციების სახით (მათი ფიზიკურად არარსებობის გამო), რომლებსაც კაპიტალის მეპატრონეთაგან მინიჭებული იურიდიული უფლებამოსილების საფუძველზე შეეძლოთ გარკვეული საკრედიტო რესურსების მობილიზება, მათი განკარგვა-განთავსება, საერთოდ, საკრედიტო საქმიანობის მართვა და მასთან დაკავშირებული ოპერაციების წარმოება.

ასეთი საკრედიტო-საშუამავლო სუბიექტების ფიზიკური არარსებობის გამო, საკრედიტო ურთიერთობა უშუალოდ თავისუფალი ფულადი სახსრების (სავაზმო კაპიტალის) მფლობელებსა და მსესხებლებს შორის ხორციელდებოდა ე.წ. სავაზმო კრედიტების გაცემით.

სავაზმო საკრედიტო ურთიერთობის პირობებში, რომელიც დამახასიათებელი იყო საზოგადოების განვითარების მონათმფლობელური და ფეოდალური წყობილებისათვის, კრედიტის გაცემა ხდებოდა სავაზმო კაპიტალის მეპატრონესა და მსესხებელს შორის პირდაპირი გარიგების (მოლაპარაკების) გზით, რის გამო იგი ატარებდა დეცენტრალიზებული საკრედიტო ურთიერთობის ფორმას და ხასიათდებოდა გამოყენების სფეროს შეზღუდულობით (ძირითადად გამოიყენებოდა მიმოქცევის სფეროში და არასაწარმოო მოხმარების მიზნით). ამასთანავე, ადგილი ჰქონდა გაცემულ კრედიტზე მაღალი საპროცენტო ნორმის (საპროცენტო განაკვეთის) დაწესებას, რაც კრედიტით წარმოქმნილი ვალების მასობრივი გადაუხდელობის ძირითად მიზეზს წარმოადგენდა.

საკრედიტო ურთიერთობის განვითარებაში **მეორე ეტაპის** დაწყება უკავშირდება საზოგადოებრივ წარმოებით ურთიერთობებში კაპიტალისტური წესის დამკვიდრებას და საქონელწარმოებისა და საქონელმიმოქცევის (კვლავწარმოებითი) პროცესის ფართო მასშტაბით განვითარებას, რამაც დიდად გაზარდა სასესხო კაპიტალზე მოთხოვნილება. ამასთან, საკრედიტო სახსრებზე მოთხოვნილების სწრაფი ზრდა დაკავშირებული იყო მისი არა მიმოქცევის სფეროში გამოსაყენელად, როგორც ეს დამახასიათებელი იყო სავაზმო კრედიტისათვის, არამედ წარმოების მასშტაბების გასაფართოებლად და მისი სემდგომი კაპიტალიზაციისათვის.

საკრედიტო ურთიერთობის განვითარების ახალ (მეორე) ეტაპზე, გაფართოებული კვლავწარმოების პირობებში, არსებითად ვმეცვალა სავაზმო კრედიტების ინდივიდუალური და დეცენტრალიზებული ხასიათი. ბანკების წარმოშობა-განვითარებამ და საბანკო-საკრედიტო ორგანიზაციების ფართო ქსელის ჩამოყალიბებამ ხელი შეუწყო საშუამავლო საკრედიტო ინსტიტუტების ფორმირებას და ამ ფუნქციების ბანკებისა და სხვა საკრედიტო-საფინანსო დაწესებულებათა მიერ თავიანთ თავზე აღებას.

საკრედიტო-საბანკო სისტემის შექმნამ გამოიწვია საკრედიტო საქმიანობის სტრუქტურული და ფუნქციური ცვლილებები. კერძოდ, სასესხო კაპიტალის ბაზარზე საკრედიტო-საფინანსო ინსტიტუტების სახით სპეციალიზებული (ავტორების დამატებით - დარგობრივი) საშუამავლო ორგანიზაციების გამოჩენამ დასაბამი მისცა მანამდე სრულად დეცენტრალიზებული და დაქსაქსული თავისუფალი ფინანსური რესურსების მობილიზება-აკუმულირებას, მათ ფულად კაპიტალად გარდაქმნას და მსესხებლებზე მათი მეშვეობით გაცემას, საქმიანობის სხვადასხვა სფეროებში, მათ შორის წარმოების სფეროში კრედიტის გამოყენების მასშტაბების სწრაფ ზრდას და მის შემდგომ კაპიტალიზაციას. დაინერგა და ვითარდებოდა ჯერ იურიდიული და ფიზიკური პირების, შემდგომ კი ასევე სახელმწიფოს საბანკო მომსახურება საანგარიშსწორებო-საგადასახდელო ოპერაციების მიხედვით.

საკრედიტო საქმიანობის განვითარების თანამედროვე **მესამე ეტაპზე** მაღალგანვითარებული, იარუსებიანი (ავტორების დამატებით - საფეხურიანი) საბანკო-საკრედიტო სისტემის (ავტორების დამატებით - აქცინონერული საზოგადოების ტიპის უნივერსალური - ყველა სფეროების მომსახურებისა და ყველა ოპერაციების განმხორციელებელი - კომერციულ ბანკების სისტემის ჩამოყალიბება) პირობებში, საკრედიტო ურთიერთობის ძირითად ნიშანთვისებას წარმოადგენს ის, რომ ამ ეტაპზე საკრედიტო საქმიანობის

რეგულირება ხდება სახელმწიფოს მიერ ცენტრალიზებული წესით, ქვეყნის ცენტრალური-ეროვნული ბანკის მეშვეობით. ცენტრალური ბანკები საკრედიტო საქმიანობის რეგულირებას ახორციელებენ თავიანთი კონსტიტუციური უფლებამოსილების ფარგლებში და საბანკო კანონმდებლობით - საბანკო სექტორის (კომერციული და სავა ბანკების) საქმიანობაზე ზედამხედველობის განხორციელების თაობაზე მინიჭებული უფლებებით.

საბანკო-საკრედიტო სისტემის განვითარების თანამედროვე დონემ და მასში მაღალი ინფორმაციული ტექნოლოგიების დანერგვამ უზრუნველყო როგორც შინა სახელმწიფოებრივი, ისე საერთაშორისო საკრედიტო და მთლიანად ფინანსური ურთიერთობების ნორმალურად განხორციელების შესაძლებლობა.

ლექცია 2. კრედიტის ძირითადი ფუნქციები და დაკრედიტების პრინციპები

2.1. კრედიტის ფუნქციების არსი და მოსაზრებები მათი შედგენილობის მიხედვით

კრედიტი და საკრედიტო ურთიერთობანი საბაზრო პრინციპებზე აგებული ეკონომიკური სისტემის პირობებში, საზოგადოებრივი პროცესის განუყოფელი ნაწილი და აუცილებელი პირობაა. ეს აუცილებლობა განპირობებულია იმით, რომ კრედიტი, როგორც ზემოთ უკვე ავღნიშნეთ, წარმოადგენს ეკონომიკურ ურთიერთობას, რომელიც მყარდება ცალკეულ პირებს, საწარმოებსა და სახელმწიფოებს შორის ღირებულების ერთმანეთზე დროებით სარგებლობაში გადაცემით, რომლის მთავარ პირობას შეადგენს გადაცემული ღირებულების უკან დაბრუნება და სარგებლის გადახდა (1, გვ. 33-51).

კრედიტი ფულად (სასესხო) კაპიტალად გარდაქმნილი დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების მოძრაობის ფორმაა. კრედიტის ეკონომიკური არსი იმაში მდგომარეობს, რომ იგი მისი მესაკუთრის ან განკარგვის უფლებამოსილების მქონე პირის მიერ გაიცემა საკუთარი სახსრების უკმარისობის მქონე იურიდიულ და ფიზიკურ პირებზე გარკვეული მიზნობრივი დანიშნულებით, განსაზღვრული ვადით, გაცემული თანხის აუცილებლად უკან დაბრუნებისა და სარგებლიანობის (სარგებელის გადახდის) პირობით.

გაფართოებული კვლავწარმოების პროცესის შეფერხებულად წარმართვაში კრედიტის, როგორც ეკონომიკური ურთიერთობის, დიდი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, კრედიტის ფუნქციების სწორად განსაზღვრა განსაკუთრებულ ყურადღებას და სერიოზულ მიდგომას იმსახურებს.

ვიდრე გადავიდოდეთ კრედიტის ფუნქციებზე და მათ დახასიათებაზე, შევეცადოთ, გავერკვეთ თვით სიტყვა „ფუნქცია“ არსში და მის შინაარსობრივ გაგებაში.

ტერმინი „ფუნქცია“ ლათინური წარმოშობისაა (function - შესრულება) და ქართული გაგებით ნიშნავს: შესრულებელ საქმეს, მოვალეობას, დანიშნულებას, სპეციფიკურ მოქმედებას (ბიოლოგიაში), სიდიდის ცვალებადობას (მათემატიკაში), მოვლნის ცვლილებას სხვა მოვლენებისაგან დამოკიდებულებაში და ა.შ.

კრედიტის ფუნქციაში უნდა ვიგულისხმოდ საკრედიტო-საფინანსო ურთიერთობაში კრედიტის სპეციფიკური დანიშნულება, რომელიც გამოიხატება სამეურნეო სუბიექტებისათვის თავიანთი საქმიანობის ორგანიზებულად წარმართვაში ხელის შეწყობასა და ამ სიბიექტების სამეურნეო-ფინანსური საქმიანობის შედეგებზე დადებითი გავლენის მოხდენაში.

კრედიტის თეორიაში კრედიტის ფუნქციების რაობისა და შედგენილობის შესახებ არსებობს მეცნიერ-ფინანსისტთა მეტ-ნაკლებად განსხვავებული მოსაზრება-შეხედულებანი. თუმცა, მიუხედავად არსებული აზრთა სხვადასხვაობისა, უდავოა ის ფაქტი, რომ კრედიტი არის ფულადი და მატერიალური საშუალებების

(ზოგადად, ღირებულების) ეკონომიკურ სუბიექტებს, წარმოების დარგებსა და საქმიანობის სფეროებს, აგრეთვე ტერიტორიულ დანაყოფებს (ერთეულებს) შორის გადანაწილების მთავარი საშუალება (მექანიზმი). ამასთან, მიმოქცევის საკრედიტო რესურსების შექმნა (ფულადი ფორმით) დაკავშირებულია ბანკების და საბანკო სისტემის წარმოშობასთან და განვითარებასთან.

რუსი მეცნიერი ეკონომისტების პროფ. მ. რომანოვსკის და პროფ. გ. ბელოგლაზოვას რედაქციით გამოცემულ სახელმძღვანელოში „ფინანსები და კრედიტი“ (6, გვ. 327) ყურადღება გამახვილებულია კრედიტის ფუნქციების რაოდენობისა და შინაარსის შესახებ მეცნიერთა შეხედულებების არაერთგვაროვნებაზე. ამასთან, ავტორები მიუთითებენ კრედიტის ორი ფუნქციის უდავოდ და საყოველთაოდ აღიარებულ არსებობაზე. ეს ფუნქციებია:

1. კრედიტის გადანაწილებითი ფუნქცია;
2. მიმოქცევის საკრედიტო საშუალებების შექმნის ფუნქცია.

პროფ. ლ. დრობოზინას რედაქციით გამოცემულ სახელმძღვანელოში (7, გვ. 338-340) „ფინანსები, ფულის მიმოქცევა, კრედიტი“ კრედიტის საბაზო ფუნქციებად (რომლებიც მიჩნეულია კრედიტისათვის დამახასიათებელ საერთო ფუნქციად) აღიარებულია შემდეგი ხუთი ფუნქცია:

1. გადანაწილებითი ფუნქცია;
2. მიმოქცევის ხარჯების ეკონომიის ფუნქცია;
3. კაპიტალის კონცენტრაციის დაჩქარების ფუნქცია;
4. საქონელბრუნვის მომსახურების ფუნქცია;
5. სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარების ფუნქცია.

პროფ. ვ. სენჩაგოვის და პრიფ. ა. არხიპოვის რედაქციით გამოცემულ სახელმძღვანელოში „ფინანსები, ფულის მიმოქცევა და კრედიტი“ (8, გვ. 469) ავტორების კრედიტის სამ ძირითად ფუნქციაზე მიაჩნებენ, როგორებიცაა:

1. განაწილებითი ფუნქცია;
2. საემოსიო ფუნქცია;
3. საკონტროლო ფუნქცია.

ქართველი მეცნიერი ფინანსისტების - პროფ. რ. კაკულიას და პროფ. გ. ხელაიას ავტორობით გამოცემულ სახელმძღვანელოში „ფულის მიმოქცევის და კრედიტის ზოგადი თეორია“ (9, გვ. 180-183) კრედიტის ძირითად ფუნქციებად მიჩნეულია:

1. ფულადი კაპიტალის აკუმულაციისა და მობილიზაციის ფუნქცია;
2. ფულადი კაპიტალის გადანაწილების ფუნქცია;
3. მიმოქცევის ხარჯების ეკონომიის ფუნქცია;
4. კაპიტალის კონცენტრაციისა და ცენტრალიზაციის ფუნქცია;
5. საბაზრო ეკონომიკის რეგულირების ფუნქცია.

განსახილველ საკითხთან დაკავშირებით რამდენიმე განსხვავებულ მოსაზრებას გამოთქვამს დოც. ლ. ლუდუშაური (10, გვ. 9), რომლის შეხედულებითაც, კრედიტი როგორც ეკონომიკური კატეგორია, ასრულებს შემდეგ ძირითად ფუნქციებს:

1. განმანაწილებლობითი ფუნქცია;
2. მიმოქცევის ხარჯების ეკონომიის ფუნქცია;
3. კაპიტალის კონცენტრაციისა და ცენტრალიზაციის დაჩქარების ფუნქცია;
4. ეკონომიკის საკრედიტო რეგულირების ფუნქცია;
5. საკონტროლო ფუნქცია.

ქართველი მეცნიერ - ეკონომისტები პროფ. გ. ცაავა, პროფ. რ. ბურდიაშვილი და პროფ. ვ. მოსიაშვილი გამოცემულ სახელმძღვანელოში „ფული, ფულის მიმოქცევა და კრედიტი“ (11, გვ. 474) მიუთითებენ კრედიტის ოთხ ფუნქციაზე:

1. ღირებულების გადანაწილების ფუნქცია;
2. მიმოქცევის დანახარჯების ეკონომიის ფუნქცია;
3. მარეგულირებელი ფინქცია;
4. ნაღდი ფულის საკრედიტო ოპერაციებით ჩანაცვლების ფუნქცია.

ამრიგად, მეცნიერთა შეხედულებანი კრედიტის მიერ შესასრულებელი ცალკეული ფუნქციების შესახებ, კერძოდ, ისეთი ფუნქციების მიმართ, როგორიცაა ფულადი კაპიტალის გადანაწილების, მისი კომცენტრაციის საჩქარებისა და მიმოქცევის ხარჯების ეკონომიის ფუნქციები, შინაარსობრივად თითქმის თანხვედრილი და ერთნაირია და რაიმე სერიოზულ განსჯას არ მოითხოვს.

კრედიტის დანარჩენი ფუნქციების შესახებ გამოთქმული მოსაზრებების ურთიელთ შეჯერება-ანალიზის, კრედიტის, როგორც უმნიშვნელოვანესი ეკონომიკური კატეგორიისა და პერმანენტული საზოგადოებრივი კვლავწარმოებითი პროცესის აუცილებელი ფაქტორ-ელემენტის, აგრეთვე პირადი ავტორებისეული შეხედულებების გათვალისწინებით, **კრედიტი ნორმალურ პირობებში უნდა ასრულებდეს შემდეგ ურთიერთდაკავშირებულ ფუნქციებს:**

1. ფულადი კაპიტალის აკუმულაციის ფუნქცია;
2. კაპიტალის კონცენტრაციისა და ცენტრალიზაციის დაჩქარების ფუნქცია;
3. კაპიტალის გადანაწილებითი ფინქცია;
4. ეკონომიკის საკრედიტო რეგულირების ფუნქცია;
5. მიმოქცევის ხარჯების ეკონომიის ფუნქცია;
6. კაპიტალის დაგროვების (დამატებითი შემოსავლის მიღების) ფუნქცია;
7. ნაღდი ფულის საკრედიტო ოპერაციებით ჩანაცვლების ფუნქცია.

კრედიტის ძირითადი ფუნქციები სქემატიური სახით შეიძლება შემდეგნაირად წარმოვიდგინოთ (იხ. სქემა 2.1).

სქემა 2.1. კრედიტის ძირითადი ფუნქციები

კრედიტის

ძირითადი

ფუნქციები:

ფულადი კაპიტალის აკუმულა-ციის ფუნქცია	კაპიტალის კონცენტრა- ციის და ცენტრალი-ზაციის დაჩქარების ფუნქცია	კაპიტალის გადანაწი- ლების ფუნქცია	ეკონომიკის საკრედიტო რეგული- რების ფუნქცია	მიმოქცევის ხარჯების ეკონომიის ფუნქცია	კაპიტალის დაგროვების (დამატებითი შემოსავლის მიღების) ფუნქცია	ნაღდი ფულის საკრედიტო ოპერაციებით ჩანაცვლების ფუნქცია

2. კრედიტის ძირითადი ფუნქციების შინაარსი

კრედიტის ფუნქციებში გარკვევისა და, მით უფრო, ნათლად წარმოსადგენად მოკლედ მიმოვიხილოთ კრედიტის თითოეული ფუნქციის არსი და დანიშნულება.

ფულადი კაპიტალის აკუმულაციის ფუნქცია: აღნიშნული ფუნქცია ითვალისწინებს მრავალრიცხოვანი იურიდიული და ფიზიკური პირის და მოსახლეობის კუთვნილებაში არსებული დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების მოკრებას და გარკვეულ სისტემაში (გარკვეული სუბიექტების ხელში) თავმოყრას მისი შემდგომი მიზნობრივი გამოყენების და კაპიტალის წრებრუნვაში ჩართვის მიზნით, რასაც კრედიტი **ფულადი კაპიტალის აკუმულაციის ფუნქციის** მეშვეობით ახორციელებს.

დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების მოკრებას და მის თავმოყრა-აკუმულირებას ახდენს ფულადი კაპიტალის განკარგვის უფლებამოსილების (ნებართვის) მქონე ეკონომიკური სუბიექტები ბანკების და არასაბანკო საფინანსო-საკრედიტო ორგანიზაციების მიერ.

საბაზრო ურთიერთობათა პრინციპებზე დაფუძნებულ ეკონომიკურ სისტემაში დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების თავმოყრა-აკუმულაციის პროცესი ატარებს სისტემატიური და განუწყვეტელი პროცესის სახეს, რამდენადაც საკუთრების მრავალფორმიანობაზე დამყარებული სამეურნეო სუბიექტების მრავალრიცხოვნობის პირობებში თვით ფულის სესხება-გასესხებას მიღებული აქვს უწყვეტი და აუცილებელი პროცესის სახე. ამ უწყვეტობის პროცესს კი განაპირობებს კვლავწარმოების პროცესში მონაწილე მრავალრიცხოვანი სუბიექტებიდან ნაწილის მიერ მაღალი შემოსავლების მიღება და დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების შექმნა, ხოლო ნაწილისათვის საჭირო სახსრების უკმარისობა და ძირითადად სესხების გზით მათი შევსების აუცილებლობა.

კაპიტალის კონცენტრაციის და ცენტრალიზაციის დაჩქარების ფუნქცია: კრედიტის აუცილებლობიდან გამომდინარე, ეკონომიკური სუბიექტების და ასევე მოსახლეობის კუთვნილი დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების აკუმულაცია-თავმოყრა (მისი ფულად კაპიტალად გადაქცევის მიზნით) აუცილებლად საჭიროებს და თავის თავშივე გულისხმობს **კაპიტალის კონცენტრაციის და ცენტრალიზაციის დაჩქარებას**.

კაპიტალის კონცენტრაციის დაჩქარება წარმოადგენს მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკის სტაბილური განვითარების აუცილებელ პირობას. იგი ასევე განსაზღვრავს ეკონომიკური სუბიექტების პრიორიტეტულ მიზანსაც იმ გაგებით, რომ კაპიტალის კონცენტრაციის დაჩქარება, ეჭვგარეშეა, ხელს უწყობს ფულად კაპიტალად გადაქცეული დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების კრედიტის სახით განთავსებას და ამით სახსრებზე მოთხოვნილების მქონე სუბიექტის მიერ კვლავწარმოების პროცესის ნორმალურად განხორციელების უზრუნველყოფასა და სასურველი სედეგების მიღებას.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ქვეყნის ეკონომიკური რეგრესის (წარმოების დაცემის) პირობებში ადგილი აქვს საკრედიტო რესურსების გაძვირებას და მათ გამოყენებას საქმიანობის რიგ სფეროებში არ აქვს სათანადო დადებითი შედეგი. ასეთ შემთხვევაში, კრედიტისათვის დამახასიათებელი კაპიტალის კონცენტრაციის დაჩქარების ფუნქციაც ნაკლებად ქმედითუნარიანი ხდება.

კაპიტალის გადანაწილების ფუნქცია: საბაზრო ეკონომიკის პირობებში კრედიტისათვის დამახასიათებელი **კაპიტალის გადანაწილების ფუნქციის** არსი და მიზანი, უპირველეს ყოვლისა, გამოიხატება კრედიტორის მიერ საკრედიტო ოპერაციებიდან რაც შეიძლება მეტი მოგების მიღების მისწრაფებაში. სწორედ ამიტომ, არც თუ იშვიათ შემთხვევაში, სასესხო კაპიტალის ბაზარი, სადაც ხდება ფულადი კაპიტალის მოძრაობაში მოყვანა და მისი კრედიტის სახით განთავსება, წარმოგვიდგება თავისებური **ფინანსური ტუმბოს სახით**, რომელიც ახდენს დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების გადაადგილებას საქმიანობის ერთი სფეროდან (დარგიდან) სხვა სფეროში (დარგში), საიდანაც მოსალოდნელია უფრო მეტი ეკონომიკური სარგებლის (მოგების) მიღება.

ამასთანავე, როდესაც ყურადღების გამახვილება ხდება სხვადასხვა დარგებსა და რეგიონებში კრედიტის მოზიდვის დონესა და მასშტაბებზე, ასეთ შემთხვევაში კრედიტი გამოდის ეკონომიკის სტიქიური

მაკრორეგულატორის როლში, რომელსაც ევალება დინამიურად განვითარებადი ობიექტების ფინანსურ რესურსებზე მოთხოვნილების დაკმაყოფილების უზრუნველყოფის ფუნქცია. თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ კრედიტის მიერ ნამ ფუნქციის შესრულებამ, რიგ შემთხვევაში, შეიძლება ხელი შეუწყოს საკრედიტო რესურსების ბაზრის სრულყოფიერებაში გარკვეული დისპროპორციების წარმოშობა-გაღრმავებას. ეს ყველაზე უფრო მკაფიოდ ვლინდება იმაში, რომ ადგილი აქვს კაპიტალის გადადინებას (გადაქაჩვას) რაემოების სფეროდან მიმოქცევის (არასაწარმოო) სფეროში, რაც ხშირ შემთხვევაში არასახარბიელო და საშიშ ხასიათს ღებულობას.

აღნიშნული მდგომარეობის თავიდან აცილების მიზნით საკრედიტო სისტემის სახელმწიფო რეგულირების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ამოცანას შეადგენს ქვეყანაში ეკონომიკური პრიორიტეტების სწორად განსაზღვრა და, ამის შესაბამისად, საკრედიტო რესურსების უპირატესად იმ დარგებში და რეგიონებში მოზიდვა, რომელთა დაჩქარებული განვითარება ყველაზე ოპტიმალურად უპასუხებს ქვეყნის ეკონომიკურ-პოლიტიკური განვითარების ინტერესებს. ეს იმას გულისხმობს, რომ საკრედიტო რესურსების განაწილებისას მხედველობაში უნდა უქნას მიღებული არა მარტო ცალკეული მეურნე სუბიექტების მიერ მაქსიმალური მიმდინარე შედეგის (სარგებლის) მიღება, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, ეროვნული ინტერესები და მოსალოდნელი საერთო სახელმწიფოებრივი სარგებლიანობა.

ეკონომიკის საკრედიტო რეგულირების ფუნქცია: დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების ფულად კაპიტალად გადაქცევისა და სასესხო კაპიტალის კვლავწარმოების პროცესში ჩართვის შედეგად კრედიტი აჩქარებს სასესხო კაპიტალის ფორმირებას და ასტიმულირებს საწარმოო ძალებისა და წარმოებით ურთიერთობათა განვითარებას, არეგულირებს სასესხო კაპიტალის ბაზარზე კრედიტის გამცემსა (კრედიტორსა) და მსესხებელს შორის კრედიტთან დაკავშირებით წარმოშობილ ურთიერთობებს. ყოველივე აღნიშნული ეკონომიკის საკრედიტო რეგულირების ფუნქციის მეშვეობით ვხორციელებს.

საკრედიტო ურთიერთობათა პრიცესში სახელმწიფო, როგორც ამ ურთიერთობებში მონაწილე ყველაზე მსხვილი და საიმედო სუბიექტი, სამთავრობო გარანტიების გაცემითა და მის ხელთ არსებული სხვა შესაძლებლობათა გამოყენებით მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ბანკების მიერ იმ ეკონომიკური სუბიექტების უპირატეს დაკრედიტებაში, რომელთა საქმიანობა პირდაპირ შესაბამისობაშია და ხელს უწყობს სახელმწიფოს მიერ დასახული ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მიზნისა და პროგრამის განხორციელებას.

ქვეყნის სახელმწიფოებრივი ინტერესების გათვალისწინებით, ბანკს, რომელიც აღჭურვილია საკრედიტო რესურსების (ფულადი კაპიტალის) განკარგვის იურიდიული უფლებამოსილებით, შეუძლია მის ხელთ არსებული საკრედიტო რესურსები მისი და საერთო-სახელმწიფოებრივი ინტერესებიდან გამომდინარე, განათავსოს კრედიტის სახით მატერიალური დოვლათის წარმოების სფეროში (ეკონომიკის რეალურ სექტორში), ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროში, კაპიტალურ დაბანდებაზე, საქონლისა და მომსახურების ექსპორტის ხელშეწყობაზე და სვა მომართულებით. უმთავრესი ამ საქმეში ის არის, რომ ქვეყნის საფინანსო ინსტიტუტების საკრედიტო საქმიანობა მაქსიმალურად შეესატყვისებოდეს სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ დასახულ ეროვნული ეკონომიკის განვითარების სტრატეგიულ კურსს.

მიმოქცევის ხარჯების ეკონომიის ფუნქცია: აღნიშნული ფუნქცია უშუალოდ დაკავშირებულია კრედიტის ეკონომიკურ არსთან (შინაარსთან), რომლის წყაროსაც წარმოადგენს იურიდიულ და ფიზიკურ პირთა დროებით თავისუფალი (სამრეწველო და სავაჭრო კაპიტალის წრებრუნვიდან დროებით გამოთავისუფლებული) ფულადი სახსრები, რომელთა აკუმულაციისა და კომცენტრაციის შედეგად ფორმირდება საკრედიტო რესურსები. მეურნე სუბიექტების ფულადი სახსრების სმოსავლებსა და ხარჯებს შორის სხვაობით შეიძლება განისაზღვროს ამ სუბიექტების ფინანსური რესურსების როგორც ზედმეტობა, ასევე ნაკლებობაც. სწორედ ამ ზედმეტი სახსრების აკუმულაცია ქმნის საკრედიტო რესურსებს, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს ნაკლებრესურსიანი სუბიექტების მიერ საკუთარი საბრუნავი სახსრების დანაკლისის შესავსებად კრედიტების აღების გზით. ამ შესაძლებლობას იყენებს თითქმის ყველა კატეგორიის მსესხებელი

(მეურნე სუბიექტი), რითაც ისინი უზრუნველყოფენ კაპიტალის ბრუნვადობის დაჩქარებას, ხოლო ამის შედეგად - მიმოქცევის ხარჯების ეკონომიის მიღწევას.

კრედიტის მიერ მიმოქცევის ხარჯების შემცირების ფუნქციის შესრულება არსებითად გამოიხატება იმაში, რომ იგი (კრედიტი) პრაქტიკულად იქცა წარმოების განვითარების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად და მისი დახმარებით მეურნე სუბიექტის მიერ შეიძლება მიღწეულ იქნას ხარჯების ეკონომია და ამგარიშსწორების უნაღდო ფორმის გამოყენებით, რაც ხელს უწყობს ფულის ბრუნვის მნიშვნელოვნად დაჩქარებას.

კაპიტალის დაგროვების (დამატებითი შემოსავლის მიღების) ფუნქცია: აღნიშნული ფუნქციის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ კრედიტი, მისგან მიუღებელი სარგებლის სახით, წარმოგვიდგება დამატებითი შემოსავლის მიღების და კაპიტალის დაგროვების მნიშვნელოვან საშუალებად. სწორედ ამაზე მიგვანიშნებს ეკონომიკურ მოაზროვნეთა ერთ-ერთი ფუძემდებლური დებულება იმის შესახებ, რომ „კაპიტალი ჩეკს კაპიტალს“, აგრეთვე საბაზრო ეკონომიკის პირობებში „ფულის მიერ შეძენილი - თვითმზარდ ღირებულებად გარდაქმნის ახალი თვისება (ფუნქცია)“.

საკრედიტო ურთიერთობების შედეგად, რომელიც უზრუნველყოფს დროებით თავისუფალი ფილადი სახსრების კვლავწარმოების პროცესში ჩართვას, დამატებით შემოსავალს ღებულობს როგორც თავისუფალი ფულადი სახსრების მფლობელი (მეპატრონე და განმკარგავი), ასევე მსესხებელი. ფულის მეპატრონე და ფულადი სახსრების განმკარგავი (ბანკი) დამატებით შემოსავალ ღებულობენ გაცემულ კრედიტებზე მიღებული საპროცენტო სარგებლის სახით, რომელიც კაპიტალის დაგროვების ერთ-ერთ ხელშემწყობ პირობას წარმოადგენს, ხოლო მსესხებლისათვის დამატებითი შემოსავლის და კაპიტალის დაგროვების წყაროდ იქცევა აღებული კრედიტის მიზნობრივად, გონივრულად და ეფექტიანად გამოყენების შედეგად მის მიერ მიღებული წმინდა შემოსავალი (მოგება).

კრედიტის ფუნქციებში ჩადებული შინაარსი, ფინანსური რესურსების მაღალეფექტიანად გამოყენების გზით კრედიტორის მიერ მეტი შემოსავლის მიღების შესახებ, სასესხო კაპიტალის ბაზარს - „**ფინანსურ ტუმბოდ**“ წარმოგვიდგენს, რომელიც თავისუფალი ფულადი სახსრების საქმიანობის ერთი სფეროდან (დარგიდან) სხვა დარგში გადაქაჩვით უზრუნველყოფს უფრო მეტი ეკონომიკური სარგებლის მიღების შესაძლებლობას. ამასთან, აქვე გასათვალისწინებელია, რომ კრედიტის მიერ ეკონომიკის მაკრორეგულატორის ფუნქციის შესრულებამ ხელი არ შეუწყის საკრედიტო რესურსების ბაზრის სტრუქტურაში ბიზნისპროპორციების წარმოშობას (კაპიტალის გადადინებას წარმოების სფეროდან მიმოქცევის სფეროში) და ეკონომიკისათვის არასახარბილო შედეგის მოტანას. ამ მიმნით საჭიროა ქვეყანაში ეკონომიკური პრიორიტეტების სწორად განსაზღვრა და საკრედიტო რესურსების უპირატესად ამ პრიორიტეტულ დარგებში მოზიდვა, რომელთა დაჩქარებული განვითარება ოპტიმალურად უზასუხებს ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებას.

ნაღდი ფულის საკრედიტო ოპერაციებით ჩანაცვლების ფუნქცია: უნდა აღინიშნოს, რომ ფული, როგორც ცენტრალური ბანკის მიერ ემიტირებადი, ასევე საბანკო სისტემაში წარმოქმნიდი და მულტიპლიცირების (ჯერადად გადიდების) საშუალებაა. ასევე მნიშვნელოვანია ყურადღება ასევე იქნეს გამახვილებული საბანკო დეპოზიტების მულტიპლიკაციურ გაფართოებაზე და იმაზეც, რომ ეროვნული ცენტრალური (სახელმწიფო) ბანკის საემისიო საქმიანობისაგან (ახალი ნაღდი ფულის ემისია) დამოუკიდებლად, ფულადი მასის სიდიდე საკრედიტო სისტემაშიც, კომერციული ბანკების მიერ კრედიტების გაცემის ხარჯზეც იზრდება. კომერციული ბანკები ახალ უნაღდო ფულად მასას ქმნიან, როდესაც გასცემენ სესხებს და, პირიქით, ფულადი მასა მცირდება, როდესაც კლიენტები აღებულ დავალიანებებს ბანკებს უბრუნებენ. თუმცა კრედიტის გაცემა ყოველთვის და ბევრად წინ უსწრებს კრედიტების უკან დაბრუნების პროცესს, ამდენად საკრედიტო სისტემაში ახალი უნაღდო საკრედიტო ფულადი მასა რეგულარულად და საკმაოდ მნიშვნელოვანი მოცულობით წარმოიქმნება {13, გვ. 176-179; 12, გვ. 368-370}.

კომერციული ბანკების მიერ ახალი ფულის შექმნის პროცესი უფრო დეტალურად შეიძლება შემდეგ მაგალითზე იქნას განხილული. დავუშვათ, ერთ-ერთ კომერციულ ბანკს 100 ათ. ლარის მოცულობის საკრედიტო რესურსი (დეპოზიტები) გაუჩნდა. იგი ვალდებულია დადგენილ ვადებში აღნიშნული რესურსების ნაწილი, სავალდებულო რეზერვების ნორმატივის საფუძველზე, ცენტრალურ ბანკში დაარეზერვოს (გაყინოს) {13, გვ. 279}. მოქმედი სავალდებულო რეზერვების ნორმატივი ლარის დეპოზიტებთან მიმართებაში 10 %-ის ტოლია და აქედან გამომდინარე აღნიშნულ ბანკს კლიენტებზე სესხის გაცემა მხოლოდ 90 ათ. ლარის ოდენობით შეუძლია, ხოლო 10 ათ. ლარი (100 ათ. ლარის 10 %) ცენტრალურ ბანკის რეზერვებში უნდა გადარიცხოს. ბანკის აღნიშნული ქმედების შედეგი გახდა 90 ათ. ლარის ოდენობის ახალი ფულის წარმოშობა.

დავუშვათ, რომ ამ ბანკის კლიენტმა აღებული სესხის 90 ათ. ლარის ოდენობის თანხა მეორე ბანკში დეპოზიტზე განათავსა. ამ ბანკში დეპოზიტის გადიდება მას ახალი სესხის გაცემის შესაძლებლობას აძლევს. ამასთან მანაც დეპოზიტების თანხის 10 % რეზერვში (9 ათ. ლარი) უნდა მიმართოს. ამდენად ამ ბანკის მიერ გაცემული სესხის მოცულობა უკვე 81 ათ. ლარის ტოლი იქნება, ხოლო ფულადი მასის საერთო ნაზარდი (ორი ბანკის ოპერაციების გათვალისწინებით) $(90+81) = 171$ ათ. ლარის ტოლი იქნება და ა. შ. განხილვის ლოგიკას შემდეგ დასკვნამდე მივყავართ: **ბანკების მიერ ახალი ფულის შექმნის პროცესი გაგრძელდება, მაგრამ არა უსასრულოდ, არამედ გარკვეულ ზღვრამდე. აღნიშნული პროცესი საბანკო დეპოზიტების გაფართოების მულტიპლიკაციური ეფექტის მახასიათებელია და იგი შეიძლება სარეზერვო მოთხოვნების გათვალისწინებით იქნას გაანგარიშებული.** საბანკო დეპოზიტების გაფართოების ზღვარი იქნება:

$100 \text{ ათ. ლარი} + 90 + 81 + 72,9 + \dots = 100 \text{ ათ. } (1 + 0,9 + 0,9 \text{ კვადრატში} + 0,9 \text{ კუბში} + \dots) = 100 \text{ ათ. ლარი} / (1 - 0,9) = 1 \text{ მლნ. ლარი.}$

ამრიგად, 10 %-იანი სავალდებულო სარეზერვო მოთხოვნისას 100 ათ. ლარის საწყისი დეპოზიტი საბანკო დეპოზიტების 1 მლნ. ლარამდე გაფართოების მულტიპლიკაციურ ეფექტად გადაიქცა.

ბანკების მიერ ახალი ფულის შექმნის გზით ფულადი მასის გაფართოების სიდიდის კონკრეტულად შეფასების შესაძლებლობას **ფულადი მიწოდების მულტიპლიკატორი, ანუ საბანკო მულტიპლიკატორი (Bm)** იძლევა. იგი გაიანგარიშება ფორმულით {8, გვ. 181-184}:

- საბანკო საკრედიტო მულტიპლიკატორის (Bm) მაქსიმალური მნიშვნელობა $Bm = (1 / r) \times 100$,
- საბანკო საკრედიტო მულტიპლიკატორის (Bm) რეალური მნიშვნელობა კი $-Bm = ((1 - r) / (r + c)) \times 100$.

სადაც: r - არის სავალდებულო რეზერვების ნორმატივი, პროცენტებში;

c - არის ბანკის მიერ გაცემული სესხის მოცულობიდან კლიენტის მიერ გარკვეული ნაწილის ნაღდი ფულის სახით გატანილი მოცულობა, %-ში.

ჩვენს მაგალითში საბანკო მულტიპლიკატორი $Bm = 1 / 10\% = 10$ -ის ჯერადს, ანუ რესურსების გადიდების თითოეულმა 1 ლარმა შეიძლება რესურსების 10 ლარით გადიდება გამოიწვიოს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, საბანკო მულტიპლიკატორის სიდიდე სავალდებულო სარეზერვო მოთხოვნებთან უკუ დამოკიდებულებაშია. თუ სავალდებულო რეზერვების განაკვეთი 5 %-მდე შემცირდება, მაშინ საბანკო მულტიპლიკატორი (Bm) ტოლი იქნება - 20-ის, ხოლო თუ იგი 20 %-მდე გაიზრდება, მაშინ Bm - ის მნიშვნელობა 5-მდე შემცირდება.

აღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება აღინიშნოს, რომ საბანკო სისტემა საბაზრო ეკონომიკის ერთ-ერთ ურთულეს და აუცილებელ სფეროს წარმოადგენს, რომელიც განვითარების თავისებურებებით ხასიათდება და მთლიანად ეკონომიკური სისტემის ქმედითუნიანიანობას განსაზღვრავს. ამავე დროს, საბანკო სისტემა, გარკვეული აზრით, ცალკე ავტონომიური „სამყარო“, რომელსაც განვითარების საკუთარი სპეციფიკური კანონზომიერებები ახასიათებს. სამედიცინო ანალოგიის შესაბამისად თუ ვიმსჯელებთ, „ფული“ ეკონომიკის სისხლია, ხოლო მთლიანად „საბანკო სისტემა“ კი - მისი სისხლგამტარი არტერიები, და აქედან გამომდინარე შეიძლება ვაღიაროთ, რომ „ბანკები“ - უეჭველად, „გულებია“, რომლებიც ეკონომიკის

სიცოცხლისუნარიანობაზე, საქმიანობაზე და განვითარებაზე ზემოქმედებენ და სისხლგამტარი სისტემების მეშვეობით სისხლის (ფულის) გადატუმბვას ახორციელებენ.

ასევე მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ თანამედროვე საბანკო სისტემაში ე.წ. „ფულადი ტუმბოს“ მსგავსი მომსახურება მიმდინარეობს, სადაც თავისუფალი სახსრების მნიშვნელოვანი მოცულობის (საბანკო რესურსების 80 – 90 %-მდე) მოზიდვა და მათი ეკონომიკაში, დაკრედიტების მეშვეობით მსესხებლისაკენ მიმართვა ხორციელდება. საბანკო სისტემაში მულტიპლიცირების საფუძველზე, თავისთავადად, არსებული საკრედიტო რესურსების საკმაოდ მნიშვნელოვანი მოცულობის მრავალჯერადად გაზრდილი ახალი უნაღდი ფულადი მასის შექმნა ხორციელდება, რომლის გაუთვალისწინებლობა შეიძლება ქვეყანაში ინფლაციური პროცესების გართულების ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზიც კი იყოს.

აღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ საბანკო სისტემაში მულტიპლიცირების საფუძველზე მნიშვნელოვანი მოცულობის ახალი ფულადი მასა იქმნება, ამ პროცესს შეიძლება ქვეყანაში „საბანკო ფულის ერას წარმოშობაც“ კი ეწოდოს (14, გვ. 365) და აქედან გამომდინარე, კრედიტის როგორც საბანკო სისტემაში ფულადი მასის მულტიპლიცირების საშუალების ფუნქციის არსებობა საკმაოდ რეალურია.

უნდა გვახსოვდეს, რომ კრედიტის სხვადასხვა ფუნქციები ერთმანეთისაგან იზილირებულ და განცალკავებულ ცნებას არ წარმოადგენს. ისინი ერთმანეთთან მჭიდროდაა დაკავშირებული, ერთმანეთისაგან გამომდინარეობენ, ერთმანეთს ავსებენ და მთლიანობაში მას (კრედიტს) წარმოაჩენენ როგორც უმნიშვნელოვანეს და საზოგადოებრივი კვლავწარმოების პროცესის ნორმალურად განხორციელებისათვის აუცილებელ ეკონომიკურ-ფინანსურ კატეგორიას.

3. დაკრედიტების ძირითადი პრინციპები

საკრედიტო ურთიერთობანი გამსესხებლებსა და მსესხებლებს შორის, რომელიც დაკავშირებულია ღირებულების (ფულადი და მატერიალური საშუალებების) კრედიტით გაცემასთან, ეფუძნება გარკვეულ თეორიულ-მეთოდოლოგიურ საფუძვლებს. ამ საფუძვლების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ელემენტს წარმოადგენს **დაკრედიტების პრინციპები**. ეს პრინციპები განსაზღვრავს კრედიტების გაცემასთან დაკავშირებულ აუცილებელ მოთხოვნებს, რომელთა გათვალისწინება და განუხრელად დაცვა სავალდებულოა ნებისმიერი საკრედიტო გაროგებისა და საკრედიტო ოპერაციის განხორციელებისას, რომელსაც ადგილი აქვს სასესხო კაპიტალის ბაზარზე.

დაკრედიტების საყოველთაოდ აღიარებულ ძირითად პრინციპებს განეკუთვნება:

1. კრედიტის მიზნობრიობა;
2. კრედიტის ვადიანობა;
3. კრედიტის დაბრუნებადობა;
4. კრედიტის უზრუნველყოფადობა;
5. კრედიტის ანაზაურებადობა (სარგებლიანობა);
6. კრედიტის დიფერენცირებულობა.

კრედიტის მიზნობრიობის პრინციპი: მიზნობრიობა საკრედიტო ურთიერთობის და დაკრედიტების ერთ-ერთი უპირველესი და უმნიშვნელოვანესი პრინციპია. ეს იმას გულისხმობს, რომ გამსესხებლის მიერ მსესხებელზე ყოველი კრედიტის გაცემა და გამოყენება ხდება წინასწარ განსაზღვრული მიზნობრივი დანიშნულებით. გაცემული კრედიტის მსესხებლის მიერ არამიზნობრივი დანიშნულებით გამოყენება საკრედიტო ხელშეკრულების და საკრედიტო სამართლის პრინციპების სერიოზულ დარღვევად ითვლება და იგი მაღალი საკრედიტო რისკის ერთ-ერთ მთავარ ფაქტორად წარმოგვიდგება.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, მსესხებლის მიერ გამსესხებლისათვის (კრედიტის გამცემისათვის) წარდგენილ საკრედიტო განცხადებაში სავალდებულოა როგორც კრედიტის აღების აუცილებელი საჭიროების დასაბუთება, ასევე მისი გამოყენების მიზნობრიობის დაფიქსირება ანუ იმის ხაზგასმით აღნიშვნა, თუ რა მიზნობრივი დანიშნულებით სჭირდება კრედიტის აღება.

მხარეებს შორის საკრედიტო შეთანხმების (გაროგების) მიღწევის შემთხვევაში გასაცემი კრედიტის მიზნობრივი დანიშნულება ფიქსირდება საკრედიტო ხელშეკრულებაში, რომელიც მხარეებისათვის ძირითად საკრედიტო-სამართლებრივ აქტს წარმოადგენს. საკრედიტო სახსრების მხოლოდ მიზნობრივი დანიშნულებით გამოყენება (ხარჯვა) მსესხებლის ერთ-ერთ ძირითად ვალდებულებად ითვლება, რომლის უგულველყოფამაც, შესაძლებელია, დადებული საკრედიტო ხელშეკრულების კრედიტორის მხრიდან ვადაზე ადრე შეწყვეტა (დარღვევა) გამოიწვიოს.

კრედიტის ვადიანობის პრინციპი: კრედიტის არსის განხილვისას ავლნიშნეთ, რომ კრედიტის ცნებაში იგულისხმება გამსესხებლის მიერ მსესხებლისათვის საკუთარი (განსაკარგავი) ფულადი ან მატერიალური საშუალებების დროებით სარგებლობაში გადაცემა გარკვეული მიზნით გამოსაყენებლად. ე.ი. გამსესხებელსა (კრედიტორსა) და მსესხებელს შორის დადებული საკრედიტო გარიგება (შეთანხმება კრედიტის გაცემაზე) ყველა შემთხვევაში ითვალისწინებს მსესხებლის მიერ გამსესხებლისაგან მიღებული სახსრების გამოყენებას განსაზღვრული ვადით, გარკვეული დროით პერიოდში.

კრედიტის ვადიანობის პრინციპიდან გამომდინარე, მსესხებლის მიერ საკრედიტო სახსრებით სარგებლობის ხანგრძლივობის დრო (ვადა) დგინდება მხარეთა გარიგების პროცესში და ასახვას პოულობს კომტრაგენტებს (გარიგების მონაწილეებს) შორის გაფორმებულ და იურიდიულად დამოწმებულ საკრედიტო ხელშეკრულებაში, რაც კრედიტის ვადიანობას, როგორც დაკრედიტების მნიშვნელოვან პრინციპს, სათანადო სამართლებრივ სტატუსს ანიჭებს.

მსესხებლის მხრიდან კრედიტის ვადიანობის პრინციპის დარღვევა, რაც, ფაქტობრივად, იურიდიული ძალამოსილების მქონე საკრედიტო ხელშეკრულების პირობების უგულვებელყოფას მოასწავებს, გამსესხებელს აძლევს მსესხებლის მიმართ ფინანსური სანქციების გამოყენების (სარგებლის პროცენტის გადიდების) ან, საჭიროების სმთხვევაში, შესაბამისი სამართლებრივი ღონისძიების გატარების (სასამართლო წესით ფინანსური მოთხოვნის წაყენების) უფლებას.

საკრედიტო ვადის ოფიციალურად დაფიქსირების გარეშე კრედიტის გაცემის გამონაკლის (კრსძო) შემთხვევას წარმოადგენს ე.წ. ონკოლური კრედიტი, რომელიც გულისხმობს სესხის დაფარვას ყოველ მომენტში საკრედიტო გარიგების რომელიმე მხარის (ბანკის ან მისი კლიენტის) მოთხოვნით. რიგორც წესი, უმეტესწილად, ასეთი კრედიტის დაფარვა ხდება მოვალის მიერ კრედიტორის მოთხოვნის კვალობაზე.

კრედიტის დაბრუნებადობის პრინციპი: კრედიტის დაბრუნებადობა დაკრედიტების ერთ-ერთი ძირითადი და აუცილებელი პრინციპია. ამ პრინციპის არსი ამაში მდგომარეობს, რომ კრედიტის გამცემსა (გამსესხებელსა) და მის ამღებს (მსესხებელს) შორის დადებული საკრედიტო შეთანხმების შესაბამისად, მსესხებელი ვალდებულია საკრედიტო ხელშეკრულებით დათქმული ვადის გასვლისთანავე დაუბრუნოს გამსესხებელს კრედიტის ძირითადი თანხა მისი სარგებლობისათვის დარიცხულ თანხასთან ერთად.

კრედიტის დაბრუნებადობა, როგორც დაკრედიტების პრინციპი, თვით დაკრედიტების ვადიანობის პრინციპშივეა ჩადებული. იმის გამო, რომ გამსესხებელი მსესხებელს კრედიტს აძლევს განსაზღვრული ვადით გამოყენების (სარგებლობის) უფლებით, ეს იმას ნიშნავს, რომ იგი (სახსრების განმკარგავი) გასესხებულ თანხაზე ინარჩუნებს საკუთრების სრულ უფლებას და მსესხებელს აკისრებს ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვადის დასრულების შემდეგ აღებული სესხის თანხის მთლიანი მოცულობის უკან დაბრუნების პასუხისმგებლობას. მსესხებლის მიერ სესხად მიღებული თანხის კრედიტორისათვის დათქმულ ვადაში დაბრუნების სახელშეკრულებო ვალდებულების შეუსრულებლობა და მის დაბრუნებაზე პასუხისმგებლობისაგან თავის არიდების მცდელობა ექვემდებარება საქმის სასამართლო განხილვას (კრედიტორის მოთხოვნით) და კუთვნილი თანხის იძულებითი წესით ამოღებას.

კრედიტის დაბრუნებადობის პრინციპის აუცილებლობის მიუხედავად, სოციალისტური წარმოების წესისა და მეურნეობის გეგმიანი გაძღოლის პირობებში არაოფიციალურად ადგილი ჰქონდა ე.წ. კრედიტის დაუბრუნებადობის არასისტემური ხასიათის პრაქტიკას ანუ „დაუბრუნებადი კრედიტის“ არსებობას.

ცხადია, საბაზრო ეკონომიკის სისტემისათვის უცხო და დაუშვებელია როგორც ე.წ. „კრედიტის დაუბრუნებადობის“ („დაუბრუნებელი კრედიტის“) ცნებისა და პრინციპის არსებობა, ასევე წარმოდგენილია კერძო საკუთრებისა და კერძო საწარმოების არსებობის პირობებში წინასწარ განსაზღვრული „გეგმიურად ზარალიანი საწარმოების“ ცნების და, მიტუმეტეს, მათი გადაუხდელო დავალიანების („დაუბრუნებელი კრედიტის“) სახელმწიფოს მიერ ჩმოწერის პრაქტიკის არსებობა.

კრედიტის უზრუნველყოფის პრინციპი: ფულად (სასესხო) კაპიტალად გარდაქმნილი დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების მესაკუთრე ან ამ სახსრების განკარგვის უფლებამოსილების მქონე სუბიექტი (ბანკი ან სხვა საკრედიტო ორგანიზაცია) უოველთვის მოწოდებულია, რომ საკრედიტო სახსრები თავისდროულად გასცეს მსესხებელზე კრედიტის სახით მისგან გარკვეული ფინანსური სარგებლის მიღების მიზნით. მაგრამ, ამასთანავე, სახსრების განმკარგავი დაინტერესებულია, რომ იდი დაიმედებული და გარანტირებული იყოს სესხად გაცემული სახსრების ხელშეკრულებით დათქმულ ვადაში და განსაზღვრული პირობებიტ მსესხებლის მიერ უკან დაბრუნებაზე.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, საკრედიტო სახსრების გამსესხებელი (ბანკი ან სხვა სუბიექტი) მსესხებელზე გაცემული კრედიტის უკან დროულად და შეუფერხებლად დაბრუნების მიზნით მსესხებელისაგან ითხოვს კრედიტის მატერიალურ უზრუნველყოფას. კრედიტის უზრუნველყოფადობის პრინციპის არსი გულისხმობს ფულის გამსესხებლის ქონებრივი ინტერესების დაცვის უზრუნველყოფას იმ შემთხვევაში, თუ ფულის მსესხებლის მხრიდან ადგილი ექნება საკრედიტო ხელშეკრულებით აღებული ვალდებულების შეუსრულებლობას, რაც გამოიხატება აღებული კრედიტის ძირითადი თანხის კრედიტორისათვის დროულად დაუბრუნებლობასა და კრედიტით სარგებლობისათვის დარიცხული სარგებლის თანხის აუნაზღაურებლობაში.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, გამსესხებელი კრედიტის უკან აუცილებელი დაბრუნების მატერიალური უზრუნველყოფისათვის მსესხებლისაგან გირაოს სახით მოითხოვს იურიდიულად გაფორმებულ სათანადო გარანტიას. კრედიტის მატერიალური უზრუნველყოფისათვის გამსესხებელი პირველ რიგში უპირატესობას ანიჭებს ისეთ მაღალ ლიკვიდურ საშუალებებს, როგორიცაა გადახდისუნარიანი საბანკო დაწესებულების ან ფინანსურად ძლიერი კომპანიის გარანტია, აგრეთვე გირაოში მაღალი ლიკვიდობის მქონე მატერიალური ფასეულობის ჩადება იმ რაოდენობიტ და მოცულობით, რომ მისი უპრობლემო (შეღავათიან ფასებში) რეალიზაციიდან მიღებული ამონაგებით შესაძლებელი იყოს როგორც კრედიტისძირითადი თანხის დაფარვა, ასევე სარგებლის თანხის ანაზღაურება და ფასეულობათა რეალიზაციასთან დაკავშირებული ხარჯების გასტუმრება,

საკრედიტო ურთიერთობაში კრედიტის საგარანტიო უზრუნველყოფის მოთხოვნა ყოველთვის შედის გამსესხებლის ფინანსურ ინტერესებში, მაგრამ იგი განსაკუთრებით აქტუალური ხდება ქვეყნის არასტაბილური ეკონომიკუ-ფინანსური მდგომარეობის პირობებში, როდესაც გამსესხებლის მხრიდან კრედიტის მატერიალური უზრუნველყოფის გარანტიის მოთხოვნა დაკრედიტების ერთ-ერთ უპირველეს პრინციპად გვევლინება.

კრედიტის სარგებლის ანაზღაურებადობის პრინციპი: კრედიტის ანაზღაურებადობა გულისხმობს მსესხებლის მიერ კრედიტის სახიტ მიღებული ძირითადი თანხის უკან დაბრუნებასთან ერთად გარკვეული საზღაურის (სარგებლის) გადახდას საკრედიტო ხელშეკრულებიტ განსაზღვრულ პერიოდში გამსესხებლის საკრედიტო სახსრების გამოყენებისათვის. სარგებლის თანხა, რომელსაც მსესხებელი უხდის გამსესხებელს კრედიტის სარგებლობისათვის, წარმოადგენს გამსესხებელს შემოსავალს აქტიური საკრედიტო ნსაქმიანობიდან (ოპერაციებიდან).

სარგებლის თანხის სიდიდე დამოკიდებულია გაცემული კრედიტის მოცულობაზე (კრედიტის თანხის ოდენობაზე) და სარგებლის ნორმაზე (საპროცენტო განაკვეთის დონეზე). კრედიტორის მიერ სარგებლის სახით მიღებული საპროცენტო შემოსავალი ცვალებადი სიდიდეა და იგი იცვლება ზემოხსენებული მაჩვენებლის (კრედიტის მოცულობისა და სარგებლის საპროცენტო განაკვეთის) ცვლილებათა პირდაპირ პროპორციულად.

თავის მხრივ, კრედიტის სარგებლის ნორმაც (საპროცენტო განაკვეთი) ცვალებად სიდიდეს წარმოადგენს და მის დონეს განსაზღვრავს საკრედიტო რესურსებზე (სასესხო კაპიტალზე) მოთხოვნასა და მიწოდებას (დაკმაყოფილებას) შორის თანაფარდობა. კერძოდ, ეკონომიკური სუბიექტების მხრიდან საკრედიტო რესურსებზე მოთხოვნის ზრდა იწვევს კრედიტის სარგებლის საპროცენტო განაკვეთის გაზრდას და, პირიქით. საპროცენტო განაკვეთის მაჩვენებელი შედარებით ნორმალური და სტაბილურია, როცა საკრედიტო რესურსებზე მოთხოვნა და მიწოდების თანაფარდობა 1-ის ტოლი ან მასთან მიახლოებული სიდიდეა.

აღნიშნული პრინციპის ცალკედ გამოყოფის იდეა სავსებით სამართლიანად გვესახება და ავტორებმაც მას დაუფიქრეთ მხარი (უმეტეს სახელმძღვანელოებში იგი კრედიტის უზრუნველყოფადობის პრინციპთანაა გაერთიანებული) საბანკო სისტემაში ხანგრძლივი მუშაობის პრაქტიკის გამოცდილებიდან გამომდინარე. თუმცა ამასთან, ზემოთ აღნიშნულ განმარტებას ჩვენი მხრიდან იმ აუცილებელ პირობასაც დავამატებდით, რომ თუ მსესხებელის მხრიდან კრედიტის ძირითადი ვალის პერიოდულად დაუბრუნებლობა შეიძლება კრედიტორისათვის დასაშვები იყოს, მაგრამ მსესხებელისათვის სარგებლის (პროცენტული შემოსავლის) ყოველთვიურად გადახდა აუცილებელ პირობას წარმოადგენს. აღნიშნული გამომდინარეობს იქედან, რომ საგადასახადო სისტემას ყველა მეურნე სუბიექტებისათვის, მათ შორის ბანკებისათვისაც ყოველთვიური მოგების გადასახადი აქვს დაწესებული და მსესხებელი ყოველთვიურად შემოიტანს თუ ვერ შემოიტანს პროცენტულ სარგებელს, საგადასახადო ორგანო მას (სარგებელს) ბანკს (კრედიტორს) მაინც შემოსავლებში უთვლის (თუ შემოტანილია - შემოსავლებს ემატება და თუ არ არის შემოტანილი - მაინც მომავალი პერიოდის შემოსავლის სახით ითვლება) და მთლიანი თანხიდან ახდევინებს მოგების გადასახადს. აღნიშნულიდან გამომდინარე კრედიტის სარგებლის ანაზრაურობადობის პრინციპი უმნიშვნელოვანეს პირობად გვევლინება.

კრედიტის დიფერენცირებულობის პრინციპი: აღნიშნული პრინციპი გულისხმობს საკრედიტო ორგანიზაციების (კრედიტორების) მხრიდან სხვადასხვა კატეგორიების პოტენციალური მსესხებლებისადმი (საქმიანობის სეზონურობის გათვალისწინებით) დიფერენცირებულ მოდგომას. ჩვენი მოსაზრებით იგი ძირითადად სპეციფიკური დარგების, როგორიცაა სოფლის მეურნეობის ობიექტების (და სხვა მისი მსგავსი დარგების) დაკრედიტებასთან არის დაკავშირებული და იგი - გაზაფხულზე და შემოდგომაზე უფრო მეტი სახრების გამოყოფას, ხოლო ზაფხულში და ზამთარში - უფრო ნაკლები თანხის გამოყოფის შესაძლებლობას (საპირისპირო შემთხვევებიც შეიძლება არსებობდეს) ითვალისწინებს.

საკრედიტო ურთიერთობაში **დაკრედიტების პრინციპების დაცვა** ეკონომიკაში საკრედიტო რესურსების ეფექტიანად გამოყენების და მაღალი ეკონომიკურ-ფინანსური შდეგების მიღწევის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წინაპირობაა,

ლექცია 3. კრედიტის ძირითადი ფორმები და სახეები

3.1. კრედიტის ფორმების დახასიათება,

სავაჭრო და კომერციული კრედიტები

კრედიტის ფორმები. საკრედიტო ურთიერთობა დაფუძნებულია რამდენიმე აუცილებელი კომპონენტის არსებობაზე. ეს კომპონენტებია: 1) გასასესხებელი საკრედიტო რესურსების არსებობა, რომელიც შეიძლება გაიცეს სესხის სახით; 2) კრედიტორი ანუ საკრედიტო რესურსების მფლობელი (გამწარმომადგენელი), რომელიც უფლებამოსილია ნორმალური საკრედიტო პირობებისას გასცეს კრედიტი და 3) მსესხებელი, რომელიც საკუთარი ფინანსური რესურსების უკმარისობის გამო სათანადო ვალდებულებებითა და პასუხისმგებლობით იღებს კრედიტს (1, გვ.52-111).

გასასესხებელი საკრედიტო რესურსების (ღირებულების) ნივთობრივი მდგომარეობის მიხედვით განასხვავებენ კრედიტის სამ ფორმას:

1. საქონლო კრედიტი.
2. ფულადი (სავალუტო) კრედიტი.
3. კრედიტის შერეული (ფულად-საქონლო) კრედიტი.

საქონლო კრედიტის არსებობა თავდაპირველად დაკავშირებული იყო კრედიტორის მიერ ჭარბი სამომხმარებლო საქონლის სესხად გაცემასთან, რომლის დაბრუნება ხდებოდა საქონლის ან ფულის სახით. თანამედროვე პირობებში კრედიტის საქონლო ფორმას წარმოადგენს საქონლის ნისიად გაცემა, რომლის ანაზღაურებას (წარმოშობილი ვალდებულებების განაღდებას) მსესხებელი დადგენილი ვადის გასვლის შემდეგ ახდენს ფულადი ფორმით კრედიტის სასარგებლოდ.

საქონლო კრედიტის ეს ფორმა დაკავშირებულია იმასთან, რომ პროდუქციის მწარმოებელი (კრედიტორი) ცდილობს, რაც შეიძლება დროულად გაუკეთოს რეალიზაცია წარმოებულ პროდუქციას, რადგან მისი დიდი ხნით ადგილზე გაჩერება თავისთავად იწვევს დამატებითი ხარჯების გაწევას მასშტაბურ შენახვის ხარჯების სახით). ამასთანავე, შეიძლება ასევე ადგილი ექნეს გარკვეულ დანახარჯებს (რაოდენობრივი და ხარისხობრივი დანაკარგების სახით), რაც, საბოლოო ჯამში, უარყოფით გავლენას ახდენს კრედიტორის ფინანსურ შედეგებზე. ამიტომ საქონლის ნისიად გაყიდვა ამ მოსალოდნელი ხარჯებისა და დანაკარგების თავიდან აცილების კარგ ღონისძიებას წარმოადგენს.

კრედიტის ფულადი ფორმა საზოგადოებრივი წარმოების საბაზრო ეკონომიკური სისტემის საკრედიტო ურთიერთობისათვის დამახასიათებელი ძირითადი ფორმაა. საბაზრო ურთიერთობათა პირობებში საზოგადოებრივი წარმოების განვითარებამ და საქონელწარმოებისა და საქონელმომოქცევის გაზრდილმა მასშტაბებმა თავისთავად მოითხოვა საკრედიტო ურთიერთობაში ფულადი ფორმის უპირატესი გამოყენების საჭიროება, რამდენადაც სწორედ ფული, როგორც ღირებულების საზომი და ყველა საქონლის საყოველთაო ეკვივალენტი, იქცა სწრაფი მიმოქცევისა და მაღალი ლიკვიდობის, ყოველგვარი გადახდებისა და ანგარიშსწორების უნივერსალურ საშუალებად.

საერთოდ, განვითარებული ეკონომიკისა და გაზრდილი სამეურნეო-ეკონომიკური კავშირების პირობებში კრედიტის ფულადი ფორმით არსებობის გარეშე ნამდვილად წარმოუდგენელი იქნებოდა როგორც მრავალრიცხოვანი ეკონომიკური სუბიექტების (იურიდიული და ფიზიკური პირების) ნორმალური ფუნქციონირება, ისე თვით სახელმწიფოთა შორის საგარეო სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობის განვითარება.

კრედიტის შერეული (ფულად-საქონლო) ფორმა გულისხმობს საკრედიტო ურთიერთობაში ერთდროულად კრედიტის ორივე ფორმის (როგორც ფულადი, ისე საქონლო კრედიტის) არსებობას, რაც დამახასიათებელია თანამედროვე საბაზრო-ეკონომიკის სისტემისათვის. თანამედროვე პირობებში კრედიტის ასეთი ეკომბინირებული ფორმით არსებობა პირველ რიგში განპირობებულია განვითარებადი (მათ შორის საქართველოს) ეკონომიკის სათანადო დონეზე განუვითარებლობით და ამის გამო განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკაზე დამოკიდებულებით (როგორც საქონლო, ისე სავალუტო სახით). კერძოდ, განვითარებადი

ქვეყნები საკუთარი სავალუტო რესურსებისა და სასაქონლო მარაგების უკმარისობის შესავსებად მიმართავენ განვითარებული ქვეყნებიდან კრედიტების აღებას. ეს კრედიტები, უცხოეთის მხრიდან განვითარებად ქვეყნებზე ე.წ. ტექნიკური და ეკონომიკური დახმარების გრძელვადიანი პროგრამების შესაბამისად, ერთ შემთხვევაში შეიძლება იყოს ფულადი კრედიტის ფორმით, ხოლო მეორე შემთხვევაში - სასაქონლო კრედიტის ფორმით. ცალკეულ შემთხვევებში კი, ქვეყნის საჭიროებიდან ან კრედიტორი ქვეყნის მიერ წამოყენებული პირობებიდან გამომდინარე, აღებული კრედიტი, ერთდროულად, შეიძლება იყოს ნაწილობრივ ფულადი ფორმით და ნაწილობრივ საქონლური ფორმით, რომელიც, სამთავრობოთაშორისო ხელსეკრულებით გათვალისწინებული პირობებით, მსესხებლის მიერ დათქმულ ვადაში მთლიანად ფულადი ფორმით (ვალუტით) გადაიხდება.

კრედიტის ფორმა გვიჩვენებს საკრედიტო ურთიერთობათა სტრუქტურას, ამ ურთიერთობაში მონაწილე სუბიექტების ვინაობას და კრედიტის ღირებულებით ხასიათს (რა სახით გაიცემა კრედიტი). ამის შესაბამისად, კრედიტის ძირითად (საბაზო) საკლასიფიკაციო ნიშნებად აიღება: კრედიტორის (სესხის გამცემის) და მსესხებლის კატეგორია, აგრეთვე კრედიტის გაცემის ღირებულებითი ფორმა.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, გამსესხებლის (კრედიტორის) ვინაობისაგან დამოკიდებულებით საფინანსო-ეკონომიკურ მეცნიერებასა და პრაქტიკაში კრედიტის ძირითად ფორმებად აღიარებულია შემდეგი კრედიტები (იხ. სქემა 3.1).

სქემა 3.1. კრედიტის ძირითადი ფორმები

კრედიტის

ფორმები:

სავაზმო კრედიტი	კომერციული კრედიტი	საბანკო კრედიტი	სამომხმარებლო კრედიტი	სახელმწიფო კრედიტი	საერთაშორისო კრედიტი	ლომბარ-დული კრედიტი

მოტანილი სქემის მიხედვით, კრედიტის ძირითად ფორმად წარმოდგენილია: 1. სავაზმო კრედიტი; 2. კომერციული კრედიტი; 3. საბანკო კრედიტი; 4. სამომხმარებლო კრედიტი; 5. სახელმწიფო კრედიტი; 6. საერთაშორისო კრედიტი და 7. ლომბარდული კრედიტი.

საკლასიფიკაციო სქემაში მოტანილი კრედიტის ფორმების არსისა და შინაარსის, მათი შდგენილობისა და სახესხვაობის დეტალურად გაცნობა-შესწავლის მიზნით მიზანშეწონილად მიგვაჩნია თითოეული მათგანის ცალ-ცალკე განხილვა და მათთვის დამახასიათებელი ნიშანთვისებათა წარმოჩენა,

სავაზმო კრედიტი: სავაზმო კრედიტი საკრედიტო ურთიერთობის პირველსახე და ყველაზე მარტივი ფორმაა, რომლის წარმოშობა უკავშირდება ადამიანთა პირველყოფილი საზოგადოების კასებად დაყოფას და კლასობრივი საზოგადოების განვითარების ადრეულ პერიოდს, როცა მოხდა ქონებრივი დიფერენციაცია და საზოგადოების მანამდე ერთიანი და განუყოფელი ქონების ადამიანთა ერთი (მცირე) ნაწილის მიერ მითვისება, ხოლო მათი დიდი ნაწილის ქონების გარეშე დატოვება. ამან, თავის მხრივ, დასაბამი მისცა საზოგადოების მქონებელ და უქონელ (მდიდარ და ღარიბ) კლასებად დაყოფას და კერძო საკუთრებითი ურთიერთობის დამკვიდრებას.

საზოგადოების დაყოფამ საკუთრების მქონე და საკუთრების არმქონე ნაწილებად, უქონელი კლასის წინაშე ბუნებრივად დააყენა არსებობისათვის საჭირო სასუალების გამონახვის პრობლემა. სწორედ ამ

პრობლემის გადაწყვეტის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წყარო გახდა ე.წ. სავაზმო კრედიტი (სესხი), რომელსაც ფულის მფლობელები გასცემდნენ მიწათმფლობელებზე და ღარიბ (საარსებო საშუალებების არმქონე) ადამიანებზე. სანაცვლოდ კი, სესხად გაცემული სასუალებების უკან დაბრუნებისას, მსესხებლებისაგან იღებდნენ დამატებით სარგებელს სასესხო პროცენტის სახით.

ჩვეულებრივ იბადება კითხვა: ვინ იყვნენ სავაზმო კაპიტალის მფლობელები (მესაკუთრენი) და სავაზმო კრედიტის გამცემნი და ვისზე და რა პირობებით ხდებოდა კრედიტის გაცემა?

კლასობრივი საზიგადოების პირველ ფორმაციებში (მონათმფლობელური და ფეოდალური ფორმაციების პერიოდში), როცა ჩაისახა და განვითარდა სავაზმო კრედიტის ფორმა, ქალაქური ტიპის დიდ დასახლებებში კრედიტის ძირითად გამცემად გვევლინებოდნენ ვაჭრები, ხოლო ფეოდალურ საზოგადოებაში, ვაჭრებთან ერთად, ნსხვილ მევახშე-კრედიტორებს წარმოადგენდნენ ეკლესია-მონასტრებიც (სამღვდელოება), რომლებიც განმსაცავის ფუნქციას ასრულებდნენ. მცირერიცხოვან (სოფლურ) დასახლებებში კი მევახშის როლში გამოდიოდნენ სოფლის შემღებელი გლეხები, რომლებიც ახორციელებდნენ წვრილ-წვრილი (მცირე მოცულობის) კრედიტების გაცემას ღარიბ გლეხებზე.

მონათმფლობელური და ფეოდალური (ბატონყმური) წყობილების ხანაში მევახშე კრედიტორების მიერ სავაზმო კრედიტების გაცემა ხდებოდა მსხვილ მიწათმფლობელებზე და წვრილ მწარმოებლებზე.

აღსანიშნავია, რომ მსესხებლებზე სავაზმო კრედიტის გაცემა ხდებოდა **მაღალი საპროცენტო განაკვეთით** და, ამასთან, ამ განაკვეთის მეტად არათანაბარი დონით. მაგალითად, როგორც ისტორიული წყაროები მოწმობენ, ანტიკური ხანის (ძველ) საბერძნეთში ძველი წელთაღრიცხვის მე-4 საუკუნეში სავაზმო კრედიტი გაიცემოდა 570%-ზე მაღალი წლიური საპროცენტო განაკვეთით (თვიური განაკვეთი - დაახლოებით 48%), ხოლო ჩვეულებრივი სავაზმო კრედიტების წლიური საპროცენტო განაკვეთის ამპლიტუდა (გადახდის სიდიდე) შეადგენდა 62%-დან - 900%-მდე. შუა საუკუნეების ფეოდალურ ხანაში დიდგვაროვანი ფეოდალები მევახშეებიდან კრედიტს იღებდნენ წლიური 30-100%-იანი, ხოლო ცალკეულ შემთხვევებში უფრო მაღალი საპროცენტო განაკვეთებით (6, გვ. 330).

ამასთანავე აღსანიშნავია, რომ მსესხებლები აღებულ კრედიტებს (სესხის სახით მიღებულ ფულს) ძირითადად იყენებდნენ არა საწარმოო საქმიანობისათვის (კაპიტალის სახით), საიდანაც შეეძლოთ შემოსავლის მიღება, არამედ როგორც საგადასახადო და სამომხმარებლო საშუალებას. კერძოდ, მდიდარი კლასების წარმომადგენლები (მონათმფლობელები და ფეოდალები) კრედიტით მიღებულ სახსრებს მიმართავდნენ ფუფუნების საგნების შესაძენად, სახლების ასაშენებლად, პოლიტიკური კარიერისა და სხვა მიზნებისათვის, ხოლო გლეხების და ხელოსნების მიერ სახსრების გამოყენება ძირითადად ხდებოდა მიმდინარე მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად და ვალების გადასახდელად. ეს გარემოება კი იწვევდა სესხების უკან დაუბრუნებლობას, აგრეთვე საპროცენტო სარგებლის თანხის გადაუხდელობას, რის გამოც მსესხებელთა მხრიდან ადგილი ჰქონდა გადაუხდელი ვალების დიდი ოდენობით დაგროვებას.

გაცემული კრედიტების უკან დაუბრუნებლობისა და ვალების გადაუხდელობის შემთხვევათა თავიდან აცილების მიძნით სავაზმო კაპიტალის მესაკუთრენი მიმართავდნენ **კრედიტების გირაოთი გაცემას**. მევახშე-კრედიტორები მსხვილი მიწათმფლობელებისაგან გირაოს ქვეშ იღებდნენ მათ მიწის ნაკვეთებს და უძრავ ქონებას, ხოლო ქონების უქონელი წვრილი ხელოსნები და გლეხები კრედიტის მისაღებად გირაოში დებდნენ საკუთარ პიროვნებას და თავიანთი ოჯახის წევრებს (იცოცხალ პიროვნებებს).

იმ შემთხვევაში, თუ მსესხებელი მსხვილი მიწათმფლობელები ვერ შეძლებდნენ კრედიტით წარმოქმნილი ვალების კრედიტორისათვის თავისდროულად დაბრუნებას, ისინი საკუთრების უფლებას კარგავდნენ გირაოში ჩადებულ მიწის ნაკვეთზე, ხოლო ხელოსნები და გლეხები ვალების გადაუხდელობის გამო გადაიქცეოდნენ კრედიტორის მონებად და მას (კრედიტორს) ეძლეოდა მათი თავისუფლად გაყიდვის უფლება.

სავაზმო საკრედიტო ურთიერთობის განვითარება თანდათანობით იწვევდა საგირავნო ინსტრუმენტების (საშუალებების) ცვლილებას. სწორედ ამის შედეგი იყო, რომ უკვე ფეოდალურ

საზოგადოებაში გირაოს სახით, გარდა მიწის ნაკვეთისა და უძრავი ქონებისა, გამოიყენებოდა მოძრავი ქონება, როგორცაა, მაგალითად, მსესხებლის კუთვნილებაში არსებული წარმოების საშუალებები, საქონელი და სახვა მატერიალური ფასეულობა, ძვირფასი ლითონები და ა.შ.

აღსანიშნავია, რომ სავაზმო კრედიტის გირაოში მოძრავი ქონების გამოყენების დაწყებას უკავშირებენ ე.წ. ლომბარდული კრედიტის წარმოშობას (ლომბარდული კრედიტის სახელწოდება დაკავშირებულია იტალიის პროვინცია „ლომბარდიასთან“, სადაც საფუძველი ჩაეყარა ამ ფორმის კრედიტის წარმოშობას), რომელიც დამყარებულია მაღალიკვიდური ფასეულობის გირაოს ქვეშ მოკლევადიანი კრედიტების გაცემაზე.

სავაზმო კრედიტზე ზედმეტად მაღალი საპროცენტო განაკვეთები, მძიმე საკრედიტო პირობები და კრედიტებით მიღებული სახსრების ძირითადად არასაწარმოო დანიშნულებით გამოყენება განაპირობებდა ვალების დაგროვებას და მსესხებელთა მხრიდან ვადაგადასულ დავალიანებათა მასობრივად გადაუხდელობას. ეს კი გამსესხებლებსა და მსესხებლებს შორის სერიოზული უთანხმოებებისა და დაპირისპირების მიზეზი ხდებოდა, რაც აუცილებელს ხდიდა ამ საქმეში სახელმწიფოს ჩარევას და **საკრედიტო ურთიერთობის სახელმწიფოებრივ დარეგულირებას**. სახელმწიფო მარეგულირებლის ფუნქციას პირველ რიგში ახორციელებდა სპეციალური საკანონმდებლო აქტების (კანონების) მიღების გზით, როგორც ამას ადგილი ჰქონდა, მაგალითად, ძველ საბერძნეთში სოლონის მმართველობის დროს და ასევე შუა საუკუნეების საქართველოში ნახტანგ მეექვსის პერიოდში.

სავაზმო კრედიტი, როგორც კრედიტის ყველაზე მარტივი სპეციფიკური ფორმა, ძირითადად დამახასიათებელი იყო კაპიტალიზრამდელი საზოგადოებრივი ფორმაციისათვის (მონათმფლობერული და ფეოდალური წყობილებისათვის), რის გამო იგი განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნების ეკონომიკურ ლიტერატურაში განიხილება როგორც მომხდარი ისტორიული ფაქტი. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ სავაზმო კრედიტი ისტორიის სრული კუთვნილება არასოდეს არ გამხდარა და მეტნაკლები აქტიურობით ყოველთვის არსებობდა ლეგალური და არალეგალური ფორმით.

თანამედროვე პირობებში სავაზმო კრედიტი შემორჩენილია ნაკლებად განვითარებული შინა ბაზრისა და დაბალი სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობის მქონე ქვეყნებში (ინდოეთი, პაკისტანი ინდონეზია, აგრეთვე აფრიკის და ლათინური ამერიკის ზოგიერთი ქვეყანა), რომლებიც ხასიათდებიან მეურნეობის წვრილსაქონლო ფორმით და სუსტი საკრედიტო სისტემით. განვითარებული ქვეყნების უმრავლესობაში, სადაც სავაზმო კაპიტალი აკტმალულია კანონით, იგი მაინც არსებობს არალეგალური ან ფარული სახით (6, გვ. 330-331).

სავაზმო კრედიტმა მე-20 საუკუნის 90-იანი წლებიდან განსაკუთრებული „სიცოცხლისუნარიანობა“ შეიძინა პოსტსაბჭოურ სივრცეში და მათ შორის საქართველოში. საბჭოთა კავშირის დაშლის საფუძველზე წარმოქმნილი ახალი სუვერენული სახელმწიფოების, მ.შ. საქართველოს კრიზისულმა ეკონომიკურმა მდგომარეობამ, საბანკო სისტემის ფორმირებისა და რეფორმირების გახანგრძლივებულმა პროცესმა და მისდამი უნდობლობის ფაქტორმა კარგი პირობები შეუქმნა სავაზმო კაპიტალის გააქტიურებას, რომელიც კრედიტის სახით გაიცემოდა ძირითადად ფიზიკური პირების მიერ საკმაოდ მაღალი საპროცენტო განაკვეთებით. არაოფიციალური მონაცემებით, საქართველოში ამ კრედიტის წლიური საპროცენტო განაკვეთი კონვერტირებად ვალუტაში შეადგენდა 100-120%-ს, ხოლო რუსეთში იგივე მაჩვენებელი დაფიქსირებული იყო 120-180%-ის ფარგლებში (7, გვ. 348).

სავაზმო კრედიტმა, როგორც საკრედიტო ურთიერთობის პირველსახემ, მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ადამიანთა საზოგადოებისა და თვით საკრედიტო ურთიერთობის განვითარებაში. მან მნიშვნელოვანწილად შეუწყო ხელი საკუთრებითი ურთიერთობისა და ფორმების განვითარებას და ერთი საზოგადოებრივი წარმოებითი ურთიერთობის (წარმოების წესის) მეორე, უფრო პრიგრესული წესით შეცვლას (მონათმფლობელური წარმოების წესის ფეოდალურით და ფეოდალურის კაპიტალისტურით შეცვლას).

ამასთანავე, სავაზმო კრედიტის ნაკლოვან მხარედ უნდა ჩაითვალოს, რომ მევახშეები კრედიტზე დაწესებული ზედმეტად მაღალი საპროცენტო განაკვეთების შედეგად, ფაქტობრივად ახდენდნენ

მსესხებლებიდან შემოსავლის მნიშვნელოვანი ნაწილის ამოღებას, რის გამო იზღუდებოდა ფულის წარმოებაში დაბანდება და წარმოების განვითარება, რაც უკვე საზოგადოებრივი ცხოვრების ასპარეზზე გამოსული სავაჭრო-სამრეწველო ბურჟუაზიის მკვეთრ უკმაყოფილებას და წინაარმდეგობას იწვევდა.

სავახსო კაპიტალს სერიოზული დარტყმა მიაყენა ბანკების წარმოშობა-განვითარებამ და საბანკო-საკრედიტო სისტემის ჩამოყალიბებამ, რომელმაც კრედიტზე შედარებით დაბალი და მსესხებლისათვის მისაღები საპროცენტო განაკვეთის დაწესებით მაქსიმალურად შეზღუდა სავახსო კაპიტალის ფუნქციონირება, ბოლო მოუღო საკრედიტო ურთიერთობაში მევახშეობის მონოპოლიას, გზა გაუხსნა წარმოებაში კაპიტალის მასშტაბურ დაბანდებას და გაფართოებული კვლავწარმოების საჭირო პირობების შექმნას.

კომერციული კრედიტი: კომერციული კრედიტი უშუალოდ საქონლის წარმოების და რეალიზაციის პროცესთან დაკავშირებული კრედიტის ფორმაა, რომელსაც წარმოშობისა და ფუნქციონირების ხანგრძლივი ისტორია აქვს. კომერციული კრედიტი დაფუძნებულია საქონლურ კაპიტალზე, ე.ი. კონტრაგენტებს (მყიდველსა და გამყიდველს) შორის საკრედიტო გარიგების ობიექტს წარმოასდგენს საქონლური კაპიტალი (საქონელი). კომერციულმა კრედიტმა, სსრ კავშირში 1930-იან წლებში განხორციელებული საკრედიტო რეფორმის შედეგად, როგორც სახელმწიფოს ხელში სახელმწიფო დაგეგმვის ცენტრალიზაციისა და სახელმწიფო კონტროლის გაძლიერების ხელშემშლელი საქმიანობა იქნა აკრძალული, რამაც საწარმოებს შორის უშუალოდ საკრედიტო ურთიერთობების გაწყვეტა გამოიწვია.

კომერციული კრედიტის ცნებაში იგულისხმება მეწარმე-სუბიექტების მიერ კვლავწარმოების პროცესში ერთმანეთზე გაცემული კრედიტი. იგი დაკავშირებულია წარმოებული პროდუქციისა და მომსახურების განვადებით რეალიზაციასთან, კერძოდ, რეალიზაციის ისეთ ფორმასთან, როდესაც რეალიზებული საქონლის ღირებულების გადახდა ხდება არა რეალიზაციის პროცესშივე, არამედ გამყიდველსა და მყიდველს შორის შეთანხმებული გარკვეული დროის შემდეგ.

კომერციული კრედიტის დროს კრედიტორის როლში გამოდიან მეწარმე-სუბიექტები (სხვადასხვა ლომპანიები, ფირმები და ა.შ.), რომლებიც ახდენენ თავიანთი პროდუქციის (მომსახურების) რეალიზაციას, ხოლო მსწსხებლის როლში - ის კომპანიები, ფირმები და სხვა ეკონომიკური სუბიექტები, რომლებსაც ესაჭიროებათ აღნიშნული პროდუქცია (მომსახურება) თავიანთი სამეურნეო საქმიანობის ნორმალურად წარმართვისათვის.

კრედიტის აღნიშნული ფორმა, ერთი მხრივ, ხელს უწყობს ეკონომიკურ სუბიექტებს (იურიდიულ პირებს) შორის სამეურნეო-ფინანსური კავშირურთიერთობის გაფართოებას; მეორე მხრივ, კვლავწარმოების პროცესის შეუფერხებლად განვითარებას; მესამე მხრივ, საქონელმომოქცევის პროცესის გაუნჯობესება-განმტკიცებას, ხოლო მეოთხე მხრივ, უნაღდო ფულადი ბრუნვისა და უნაღდო ანგარიშსწორების განვითარება-აღორძინებას (იხ. სქემა 3.2).

რით არის განპირობებული კომერციული კრედიტის წარმოშობა-განვითარება და ფუნქციონირების საჭიროება?

სქემა 3.2. კომერციული კრედიტის პრიორიტეტები სავახსო კრედიტთან შედარებით

კომერციული
კრედიტის
პრიორიტეტები:

ეკონომიკურ
სუბიექტებს

კვლავწარ-მოების
პროცესის შეუფერ-
ხებლად განხორცი-

საქონელმი-
მოქცევის
პროცესის

უნაღდო ფულადი
ბრუნვისა და უნაღდო
ანგარიშ-სწორების

შორის	ელემა	გაუმჯო-	განვითარება
სამეურნეო-		ბესება	
ფინანსური კავშირურთი- ერთობების გაფართოება			

კომერციული კრედიტი დაკავშირებულია საქონლური პროდუქციის წარმოებასთან (საქონელწარმოებასთან). ამ ფორმის კრედიტის წარმოშობას საფუძვლად დაედო სხვადასხვა საქონელმწარმოებლებთან საქონლის წარმოებისა და რეალიზაციის დროის სხვადასხვა ხანგრძლივობა და მათი ერთმანეთთან დროში დაუმთხვევლობა. კერძოდ, კვლავწარმოების უწყვეტ პროცესში, ფაქტობრივად, იქმნება ვითარება, როცა ერთ მწარმოებელ-სუბიექტს უკვე მზადა აქვს პროდუქცია სარეალიზაციოდ, ხოლო ამ პროდუქციის პოტენციურ მყიდველ სუბიექტს (იურიდიულ პირს), ვისაც თავისი საქმიანობისათვის ესაჭიროება პირველი მწარმოებლის პროდუქცია, ჯერ არ გაუყიდა თავისი წარმოების პროდუქცია, რის გამო მას ფიზიკურად ჯერ არ გააჩნია ფინანსური სახსრები სხვა მწარმოებლის პროდუქციის შესაძენად.

ამის გათვალისწინებით, პირველი მწარმოებელი-სუბიექტი თავის პროდუქციას გადასცემს მისი შესყიდვის მსურველ მეორე სუბიექტს საქონლის ღირებულების იმავდროული ანაზღაურების გარეშე, ოღონდ იმ ოფიციალური ვალდებულებით, რომ მყიდველმა (მსესხებელმა) აღნიშნული თანხა, დარიცხულ საპროცენტო გადასახდელთან ერთად (თუ ასეთი ცალკეა გათვალისწინებული შეთანხმებით), უნდა გადაუხადოს კრედიტორს (მწარმოებელს) ფულადი ფორმით დათქმული ვადის გასვლისთანავე. გამოდის, რომ მოცემულ შემთხვევაში, სამრეწველო კაპიტალის მოძრაობა თანაემთხვევა სასესხო კაპიტალის მოძრაობას (**პროდუქცია > რეალიზაცია > ფული**) და, ამდენად, კომერციული კრედიტი ხელს უწყობს საქონლის რეალიზაციას, რითაც საქონელმწარმოებელს ეძლევა მის მიერ ამ საქონელში ჩადებული მოგების მიღების შესაძლებლობა. სწორედ ამიტომ კომერციული კრედიტის პირობებში სასესხო პროცენტის სიდიდე დაბალია საბანკო პროცენტის მაჩვენებელთან შედარებით (6. გვ. 331).

კომერციული კრედიტის მთავარი ინსტრუმენტია **თამასუქი**, რომელიც წარმოადგენს მსესხებლის (მყიდველის) ფინანსურ ვალდებულებას გამსესხებლის (მიმწიფოდებლის) მიმართ თამასუქში აღნიშნული თანხის დათქმულ ვადაში გადახდის შესახებ. ამის გამო კომერციულ კრედიტს ზოგჯერ **სათამასუქო კრედიტსაც** უწოდებენ.

კომერციული კრედიტი თავის თავში მოიცავს **სავაჭრო კრედიტს**, რომელიც, ფაქტობრივად, მის სახესხვაობას წარმოადგენს. სავაჭრო კრედიტის არსი დაკავშირებულია საქონლით ვაჭრობის განსაკუთრებულ ფორმასთან, როცა საქონლის გამყიდველი მომხმარებელს მისთვის საჭირო საქონელსასყიდებს ნისიად, საქონლის გასაყიდი ღირებულების არა იმავდროული და მთლიანი თანხის გადახდით, არამედ მისი განვადების და ღირებულების შემდგომში თანდათანობითი ანაზღაურების პირობით.

საქონლური ფორმის კომერციული კრედიტისასიათდება გარკვეული განსაზღვრულობით, რაც, პირველ რიგში, თვით საწარმოს მიერ კრედიტით გასაცემი საქონლის რაოდენობრივ (მოცულობრივ) განსაზღვრულობასთანაა დაკავშირებული. ამასთან, საქონლური სახის კომერციული კრედიტით სარგებლობა შეუძლიათ მხოლოდ საქარმოებს და ისიც ისეთ საწარმოებს, რომლებიც მოცემული სახის საქონელს (პროდუქციას) გამოიყენებენ თავიანთი სამეურნეო-საწარმოო საქმიანობისათვის. ამ კრედიტის გაცემა საქონლური ფორმით, როგორც წესი, წარმოებს მოკლევადიან პერიოდით (იხ. სქენა 3.3.).

თუმცა, აქვე შეიძლება აღინიშნოს, რომ საზღვარგარეთის ზოგიერთ ქვეყანაში კომერციულმა კრედიტმა გავრცელების საკმაოდ ფართო ხასიათი მიიღო. მაგალითად, იტალიაში საბითუმო ვაჭრობის ხაზით

დადებული გარიგებათა მოცულობის დაახლოებით 85% ხორციელდება კომერციული კრედიტის პირობით, ხოლო კრედიტის დაფარვის საშუალო ვადა შეადგენს 60 დღეს, რაც სრულად საკმარისია კრედიტით აღებული საქონლის მომხმარებლებზე სარეალიზაციოდ (7, გვ. 346).

კომერციული კრედიტი თავისი რეალური არსითა და შინაარსით მნიშვნელოვნად განსხვავდება კრედიტის სხვა ფორმებისაგან, კერძოდ, საბანკო კრედიტისაგან. მათ შორის განსხვავებული არსებითი ნიშნები მდგომარეობს იმაში, რომ:

1. კომერციული კრედიტი, განსხვავებით საბანკო კრედიტისაგან, უმთავრესად გაიცემა საქონლური (და არა ფულად) ფორმით;
2. კომერციულ კრედიტს გასცემს არა სპეციალიზირებული საკრედიტო-საფინანსო ორგანიზაცია, არამედ პროდუქციის (საქონლის) მწარმოებელი იურიდიული პირი (მეწარმე-სუბიექტი). ამიტომ კრედიტორის (გამსესხებლის) როლში გვევლინება ნებისმიერი იურიდიული პირი, რომელიც დაკავშირებულია პროდუქციის წარმოებასთან ან მომსახურებასთან, ხოლო მსესხებლის როლში - ამ პროდუქციის (მომსახურების) მყიდველი;
- 3.

სქემა 3.3. კომერციული კრედიტის ძირითადი დამახასიათებელი ნიშნები

		კომერ- ციული კრედიტს (თამასუქ)		დამახასია- თებელი ნიშნები				
მთავარი ინსტრუ- მენტარი თამასუქ		კრედი- ტორი	მსესხე- ბელი	სარგე- ბელი				
ახასია- თებს განსა- ზღვრუ- ლობა და გაცემა მოკლე ვადით	- მარტივი თამა- სუქი; - გადაპი- რებული თამა- სუქი.	კრედიტი უმთავრე- სად გაიცემა საქონ- ლური ფორმით	პროდუქ- ციის (მომსახუ- რების) მწარმოე- ბელი მეწარმე- სუბიექტი	პროდუქ- ციის (მომსახუ- რების) მომხმარე- ბელი მეწარმე- სუბიექტი	კრედი- ტის სარგე- ბელი ჩართუ- ლია საქონ- ლის ფასში	კომერ- ციული კრედიტის საშუალო დირეზუ- ლება დაბალია საბანკო კრედიტის რირეზუ- ლებაზე	ადგილი აქვს სასესხო კაპიტა ლის და სამრე- წველო	ხელს უწყობს პროდუ- ქციის (მომსახ- ურების) რეალი-

კაპიტალ-ზაციას
ლის
ერთდრო-
ულად
(ერთმა-
ნეთის
პარალელ-
ლურად)
მომდროებას

4. კომერციული კრედიტის დროს კრედიტზე გადასახდელი საპროცენტო სარგებელი მწარმოებელს (გამსესხებელს) და მყიდველს (მსესხებელს) შორის გაფორმებულ იურიდიულ დოკუმენტში ჩართულია საქონლის ფასში, მაშინ როცა საბანკო კრედიტში ეს გადასახდელი საკრედიტო იურიდიულ დოკუმენტში ასახულია ცალკე ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის სახით;

5. კომერციული კრედიტის საშუალო ღირებულება თითქმის ყოველთვის (ნორმალურ პირობებში) დაბალია საბანკო კრედიტის ღირებულებათან შედარებით;

6. კომერციული კრედიტის პირობებში ადგილი აქვს სასესხო კაპიტალის და სამრეწველო (აგრეთვე სავაჭრო) კაპიტალის ერთდროულ, ერთმანეთის პარალელურად მოძრაობას ანუ მათ ინტეგრირებას, რამაც საფუძველი შეუქმნა სხვადასხვა სპეციალიზაციის და სხვადასხვა მიმართულების საქმიანობის საწარმოების გაერთიანებას და ერთიან, კომბინირებული სახის სუბიექტებად (სავაჭრო-სამრეწველო-საფინანსო კომპანიებად) ჩამოყალიბებას.

როგორც ზემოთ უკვე ავღნიშნეთ, კომერციული კრედიტის დროს კრედიტორსა და მსესხებელს შორის დადებული გარიგების ძირითად იურიდიულ დოკუმენტს (ინსტრუმენტარს) წარმოადგენს **თამასუი (ვექსელი)**. იგი წარმოსდგება გერმანული სიტყვა „wechsel“ - ისაგან (ფულადი გზავნილება) და გულისხმობს სათანადოდ გაფორმებულ სავალო ხელწერილს, რომელიც შეიცავს მისი შემდგების (გამომცემის) ვალდებულებას თამასუქში ფიქსირებული თანხის დათქმულ ვადაში გადახდის თაობაზე.

საფინანსო-ეკონომიკურ საქმიანობაში ფართო გამოყენება ჰპოვა **მართიენა და გადაირებულმა თამასუქებმა**. თამასუქის აღნიშნული სახეები ერთმანეთისაგან უფრო მეტად განსხვავდებიან არა თამასუქის შინაარსითა და რეკვიზიტების სხვადასხვაობით, არამედ, ძირითადად, სათამასუქო-საკრედიტო ურთიერთობაში მონაწილე პირთა რიცხოვნობის და თამასუქის გამცემის ვინაობის მიხედვით.

საფინანსო-საკრედიტო ურთიერთობაში კიდევ გამოიყენება თამასუქის რამდენიმე სახეობა და სახესხვაობა, სახელდობრ:

- **კერძო თამასუქი** - იურიდიული და ფიზიკური პირების მიერ გაცემული თამასუქი;
- **კომერციული თამასუქი** - კერძო თამასუქის სახესხვაობა, რომელიც გამოიყენება საქონლის ნისიად გაყიდვის დროს. კომერციულ თამასუქს, როგორც წესი, აქვს ორი ან მეტი პირის ხელმოწერა;
- **საფინანსო თამასუქი** - ასევე კერძო თამასუქის სახესხვაობაა, რომელიც გამოიყენება ფინანსურ ოპერაციებთან დაკავშირებით;
- **„ბრინჯაოს“ თამასუქი** - საფინანსო თამასუქის სახესხვაობა, რომელსაც გასცემს კრედიტუუნარო პირი მისი სათანადო ფასეულობებით უზრუნველყოფის გარეშე (არაუზრუნველყოფილი თამასუქი);

- **სახაზინო თამასუქები (ბონები)** - საფინანსო თამასუქის სახესხვაობა, რომელიც გამოშვებულია სახელმწიფოს მიერ საკმაოდ მაღალი სარგებლით (ბონი - საკრედიტო დოკუმენტი, რომლითაც მის მფლობელს შეუძლია მიიღოს გარკვეული თანხა დათქმულ დროში);
- **მეგობრული თამასუქი** - თამასუქის სახეობაა, რომლის გამცემი მისი გადახდის ვალდებულებას გადასცემს სხვა პირს (გარანტს) საჭიროების შემთხვევაში თამასუქის ანაზღაურების თაობაზე;
- **დომიცილებული თამასუქი** - თამასუქი, რომელზედაც ემიტენტი უთითებს, რომ იგი განარდება მესამე პირის (დომიცილიანტის) მიერ გადამხდელის საცხოვრებელ ადგილას ან სხვა ტერიტორიაზე. დომიცილიანტის მიუთითებლობის შემთხვევაში, იგი შეიძლება დასახელებულ იქნეს გადამხდელის მიერ თამასუქის აქცეპტის დროს;
- **სოლო თამასუქი** - თამასუქია, რომელზედაც არის მხოლოდ ერთი პირის ხელმოწერა (იგივე მართივი თამასუქი).

მართივი თამასუქი - შეიცავს მსესხებლის (თამასუქის გამცემის) პირდაპირ ვალდებულებას თამასუქში აღნიშნული თანხის დათქმულ ვადაში უშუალოდ კრედიტორისათვის გადახდის შესახებ. ამდენად, მართივი თამასუქის დროს საკრედიტო ურთიერთობაში მონაწილეობას ღებულობს ორი პირი - კრედიტორი (თამასუქის მფლობელი) და მსესხებელი (თამასუქის გამცემი), რომელიც ხელს აწერს თამასუქზე.

გადაპირებულ თამასუქს, რომელსაც ტრატას უწოდებენ, მართივი თამასუქისაგან განსხვავებით, გაცემს არა მსესხებელი, არამედ კრედიტორი. იგი წარმოადგენს წერილობითი სავალო დოკუმენტს, რომელიც შეიცავს კრედიტორის (გადაპირებულ თამასუქის გამცემის) უპირობოდ შესასრულებელ დავალება-ბრძანებას მოვალისადმი (გადამხდელისადმი) თამასუქში აღნიშნული თანხის დათქმულ ვადაში მესამე (მითითებულ ან წარმომდგენელ) პირისათვის გადახდის შესახებ.

გადაპირებულ თამასუქში კრედიტორი, რომელიც გამოწერს თამასუქს და იძლევა ბრძანებას მოვალისადმი, იწოდება **ტრასანტად**, ფულის გადახდის ვალდებულების მქონე პირი (მსესხებელი) - **ტრასატად**, ხოლო მესამე პირი (თამასუქის მფლობელი), რომელზედაც გადადის თამასუქში აღნიშნული თანხის მიღების უფლება - **რემიტენტად**.

იმ შემთხვევაში თუ რემიტენტი (თამასუქის მფლობელი) თამასუქის განაღდების ვადის დადგომამდე გადაწყვეტს ამ თამასუქით თავისი მომწოდებლის (მევალის) წინაშე წარმომნილი დავალიანების ანაზღაურებას (გასტუმრებას), მაშინ იგი თამასუქის მეორე მხარეზე (გვერდზე) აკეთებს სპეციალურ წარწერას მასში აღნიშნული პირისათვის ან თამასუქის წარმდგენისათვის თანხის გადახდის თაობაზე.

რემიტენტის მიერ სათამასუო უფლების სხვა პირზე გადაცემის შესახებ თამასუქზე გაკეთებულ წარწერას ეწოდება **ინდოსამენტი**. ცხადია, ინდოსამენტი (თამასუქზე გაკეთებული წარწერა) დამოწმებული უნდა იქნეს რემიტენტის ხელმოწერითა და ბეჭდით. რემიტენტს, რომელიც მის ხელთ არსებულ თამასუქს ინდოსამენტის წესით სხვა პირს გადასცემს, ეწოდება **ინდოსანტი**, ხოლო თამასუქის ინდოსამენტით მიმღებს - **ინდოსატი**, რომელზედაც გადადის თამასუქით გათვალისწინებული ყველა უფლებამოსილება.

გადაპირებული თამასუქის (ტრატას) დროს, კრედიტორი, მართალია, კარგავს თანასუზე და მასში მითითებული თანხის მოთხოვნაზე უფლებას, მაგრამ ტრასტის მიერ რემიტენტისათვის სათამასუქო თანხის ანაზღაურებამდე იგი ატარებს გარკვეულ ვალდებულებას ამ საკრედიტო პროცედურის მთლიანად დასრულებამდე.

თამასუქი წარმოადგენს **ბრუნვადი (მიმოქცევადი) ხასიათის** საკრედიტო ინსტრუმენტს, რომელსაც შეუძლია ერთი პირიდან გადავიდეს მეორე პირის ხელში. თამასუქის ბრუნვადობის თვისებამ ხელი შეუწყო კომერციული კრედიტის გამოყენების მასშტაბების გაფართოებას, მის მოდიფიცირებას და შექმნა გარკვეული წინაპირობები კრედიტის უფრო სრულყოფილი ფორმის - საბანკო კრედიტის წარმსაშობად.

გადაპირებული თამასუქის (ტრატას) გადამისამართების შესაძლებლობა მნიშვნელოვნად ზრდის მისი გამოყენების მასშტაბებს და, ფაქტობრივად, თამასუქს კომერციული კრედიტის გაფორმების უბრალო

საშუალებიდან (დოკუმენტიდან) გარდაქმნის მიმოქცევის საკრედიტო იარაღად. ეს კი დიდად უწყობს ხელს საქონლისა და მომსახურეწობის თავისდროულ რეალიზაციას და მწარმოებლის მიერ თავისი წარმოების შედეგების (მოგების) ფულადი სახით მიღებას, რომელიც აუცილებელია კვლავწარმოების პროცესის ნორმალურ პირობებში გაგრძელებისათვის.

თანასუქის საიმედოობის გაზრდის მიზნით მიმართავენ ე.წ. **სათამასუქო თავდებობას ანუ ავალს**. ავალი ნიშნავს ამა თუ იმ პირის მიერ სათამასუქო (კომერციულ) კრედიტზე მიცემულ ფინანსურ გარანტიას, მსესხებლის მიერ თამასუქით გათვალისწინებული ვალდებულების შეუსრულებლობის (დათქმულ ვადაში თანხის გადაუხდელობის) შემთხვევაში აღნიშნული სასესხო დავალიანების დაფარვის შესახებ.

ავალის (სათამასუქო გარანტიის) გაფორმება ხდება თამასუქის წინა მხარეზე (პირველ გვერდზე) ან მასთან დართულ დამატებით ფუტეცელზე (ალონჟზე) გარანტიის მიმცემის მიერ სპეციალური წარწერის გაკეთებით, რომელშიც მიეთითება, ვისზე გაიცა გარანტია და რა თანხაზე, აგრეთვე მისი გაცემის დრო და ადგილი. ავალს აუცილებლად ხელს უნდა აწერდეს გარანტიის გამცემი სუბიექტის პირველი ორი თანამდებობის პირი და დამოწმებული უნდა იყოს მრგვალი ბეჭდით. თანამედროვე პირობებში თამასუქების ანაზღაურების გარანტიას ძირითადად ბანკი იძლევა და ამიტომ თანხის გადახდის შემდეგ მასზე გადადის ყველა სათამასუქო უფლება.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში სულ უფრო ფართოდ გამოიყენება **კომერციული კრედიტი ფულადი ფორმით გაცემის** პრაქტიკა. ამიტომ საწარმოები (ეკონომიკური სუბიექტები) თავიანთი შესაძლებლობებიდან გამომდინარე, ერთმანეთს კრედიტს აძლევენ როგორც საქონლური, ისე ფულადი ფორმით.

აღსანიშნავია, რომ სოციალისტური ეკონომიკური სისტემისა და მეურნეობის გეგმიანი მართვის პირობებში საწარმო-ორგანიზაციების მიერ ერთმანეთისათვის შემდგომი გადახდის წესით მიყიდული პროდუქცია და გაწეული მომსახურება ითვლებოდა არა კომერციულ კრედიტად, არამედ **დებიტორულ-კრედიტორულ დავალიანებად** და არღიცხვა-ანგარიშგებაშიც აისახებოდა დებიტორული და კრედიტორული დავალიანების სახით (ამჟამად აღნიშნული მუხლი ბალანსში გაუქმებულია).

სათამასუქო ურთიერთობაში სერიოზული ყურადღება ექცევა ვალის დაფარვის ვადის განსაზღვრას. ამიტომ თამასუქის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს რეკვიზიტს და მაჩვენებელს წარმოადგენს **ვალის გადახდის დრო**, რომლის მითითების გარეშე თამასუქი, ფაქტობრივად, კარგავს თავის იურიდიულ ძალას.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, სათამასუქო პრაქტიკაში არსებობს თამასუქის ვანაზღაურების ვადის დადგენის რამდენიმე ხერხი, კერძოდ:

- ა) ვადა განსაზღვრული დროის მითითებით;
- ბ) ვადა თამასუქის წარდგენის მიხედვით;
- გ) ანაზღაურების ვადა თამასუქის გამოწერიდან გარკვეულ დროში;
- დ) ვადა თამასუქის წარდგენიდან გარკვეულ დროში.

განვითარებული საკრედიტო სისტემის პირობებში ბანკს შეუძლია აწარმოოს ისეთი სათამასუქო ოპერაციები, როგორიცაა, მაგალითად, **თამასუქის ინკასირების** განხორციელება, რაც თამასუქის მფლობელს უადვილებს სათამასუქო თანხის ზედმეტი დროისა და ნერვების ხარჯვის გარეშე მიღებას, ხოლო ბანკს აძლევს დანატებით შემოსავალს თამასუქის მფლობელის მიერ საბანკო მომსახურებისათვის გადახდილი საკომისიო გასამრჯელოს სახით; **თამასუქის აღრიცხვა**, რომელიც გულისხმობს ბანკში წარდგენილ თანასუქზე ბანკის მიერ მათ მფლობელზე ფულის გაცემას მიკლევადიანი საბანკო კრედიტის სახით (თამასუქების გირაოში), ეს გარემოება კი, აშკარად მიუთითებს კომერციული და საბანკო კრედიტების „ურთიერთგადაჯახვის“ ფაქტზე.

3.2. საბანკო კრედიტის არსი, თავისებურებანი, ვადიანობა, მიზნობრიობა, მატერიალური უზრუნველყოფა, სარგებლის ანაზღაურება

საბანკო კრედიტის არსი და თავისებურებები: საბანკო კრედიტი საკრედიტო ურთიერთობებში მიღებულ და მოქმედ კრედიტის ფორმებს შორის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი, საყოველთაოდ გავრცელებული და მასშტაბური ხასიათის მათარებელი კრედიტის ფორმაა საერთოდ და განსაკუთრებით საბაზრო ეკონომიკის პირობებში. საბანკო კრედიტი დაფუძნებულია ღირებულებით (ფულად) საკრედიტო რესურსებზე და კრედიტების ფულადი ფორმით გაცემაზე.

საბანკო კრედიტის არსი და შინაარსი უშუალოდ დაკავშირებულია თვით ბანკის არსსა და ცნებასთან. ბანკი, როგორც საბაზრო ეკონომიკის და საბაზრო ინფრასტრუქტურის აუცილებელი ელემენტი, წარმოადგენს მაღალორგანიზებულ სპეციალურ ფულად-საკრედიტო ორგანიზაციას, რომელიც ქვეყნის შესაბამის კანონმდებლობაზე დაყრდნობით ახორციელებს იურიდიული და ფიზიკური პირების დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების მობილიზება-აკუმულაციას და მათ განთავსებას კრედიტის სახით ამ სახსრებზე ეკონომიკის სხვადასხვა დარგის მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად, აგრეთვე მეურნე სუბიექტების (იურიდიული და ფიზიკური პირების) მომსახურებას ეკონომიკური კავშირყრთიერთობების პროცესში მათ შორის წარმოშობილი საანგარიშსწორებო-საგადასახდელო ოპერაციების მიხედვით.

როგორც ვხედავთ, ბანკების, როგორც სპეციალური ფულად-საკრედიტო ორგანიზაციების, კანონმდებლობით მინიჭებული უპირველესი ფუნქცია-მოვალეობაა მის განკარგვაში არსებული საკრედიტო სახსრების საკუთარი პასუხისმგებლობის ქვეშ სესხად გაცემა იმ მეურნე სუბიექტებზე, რომლებიც საკუთარი სახსრების უკმარისობას განიცდიან. ამიტომაც, რომ სწორედ ბანკების და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციების მეშვეობით ხდება გაბნეული თავისუფალი ფულადი სახსრების მობილიზება, მათი ფულად კაპიტალად გადაქცევა და სამეურნეო ბრუნვაში ჩართვა (კრედიტის გაცემის გზით) საერთო საზოგადოებრივი სარგებლის მოსატანად.

რა არის საბანკო კრედიტო, როგორ უნდა წარმოვიდგინოთ იგი და რა შინაარსია მასში ჩდებული?

ზოგიერთი ავტორის განმარტებით (7, გვ.341), საბანკო კრედიტი არის საკრედიტო ურთიერთობის ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული ფორმა ეკონომიკაში, რომლის ობიექტს წარმოადგენს უშუალოდ ფულადი სახსრების სესხად გაცემის პროცესი, რომელიც გაიცემა სპეციალიზირებული საკრედიტო-საფინანსო ორგანიზაციების მიერ ეროვნული ბანკისაგან მათზე გაცემული ლიცენზიების შესაბამისად.

სხვა ავტორების შეხედულებით (6, გვ.338-339), საბანკო კრედიტი არის ისეთი კრედიტი, რომლის დროსაც თავისუფალი ფულადი სახსრების მფლობელები ამ სახსრებს ბანკების მეშვეობით სესხად გასცემენ მსესხებლებზე. მისი სუბიექტებია, ერთი მხრივ, ბანკი როგორც კრედიტორი და, მეორე მხრივ, საწარმოები, ორგანიზაციები და მოსახლეობა - მსესხებლის სახით. საბანკო კრედიტი ყოველთვის გაიცემა ფულადი ფორმით და დაკრედიტების ობიექტს წარმოადგენს ფულადი კაპიტალი.

მოტანილი განმარტებებიდან ჩანს, რომ ავტორთა შეხედულებები საბანკო კრედიტის არსობრივ მხარესთან მიმართებაში თითქმის მთლიანად იდენტურია და ეს მსგავსება (იდენტურობა) გამოიხატება საბანკო კრედიტისათვის დამახასიათებელ თავისებურებებში (იხ. სქემა 3.4).

როგორც მოტანილი სქემიდან ჩანს, საბანკო კრედიტის თავისებურებანი მდგომარეობს იმაში, რომ:

- საბანკო კრედიტი არის კრედიტის ყველაზე უფრო გავრცელებული ფორმა;
- საბანკო კრედიტი ყოველთვის გაიცემა ფულადი ფორმით;
- საბანკო კრედიტის გაცემა ხდება ბანკებისა და სხვა საკრედიტო-საფინანსო ორგანიზაციების მიერ;
-

სქემა 3.4. საბანკო კრედიტის დამახასიათებელი თავისებურებები

საბანკო კრედიტი:

კრედიტის უმნიშვნელოვანესი ფორმა, რომელიც ბანკებისა და სხვა საკრედიტო-საფინანსო ორგანიზაციების მიერ

ფულადი ფორმით გაიცემა ნებისმიერ იურიდიულ და ფიზიკურ პირზე დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების მობილიზება-აკუმულაციით შექმნილი საკრედიტო რესურსების ბაზაზე, საკუთარი ხარჯებით და დაკრედიტების პრინციპებით გათვალისწინებული ვადიანობის, დაბრუნებადობის, სარგებლიანობის, უზრუნველყოფადობის და ანაზღაურებადობის პირობების დაცვით

კრედიტის ყველაზე გავრცელებული ფორმა	გაიცემა ფულადი ფორმით	კრედიტს გაცემენ ბანკები და სხვა საკრედიტო- საფინანსო ორგანიზაციები	საკრედიტო რესურსია ბანკების მიერ მობილიზებული თავისუფალი ფულადი სახსრები	დაკრედიტების ობიექტია ფულადი სახსრების (ფულადი კაპიტალის) სესხად გაცემა	საბანკო კრედიტის სუბიექტებია: ბანკები (კრედიტორი), იურიდიული და ფიზიკური პირები (მსესხებელი)	კრედიტი თავისუფალია შეზღუდვებისაგან (დროში, მოცულო- ბაში და სხვ.)

როგორც მოტანილი სქემიდან ჩანს, საბანკო კრედიტის თავისებურებანი მდგომარეობს იმაში, რომ:

- საბანკო კრედიტი არის კრედიტის ყველაზე უფრო გავრცელებული ფორმა;
- საბანკო კრედიტი ყოველთვის გაიცემა ფულადი ფორმით;
- საბანკო კრედიტის გაცემა ხდება ბანკებისა და სხვა საკრედიტო-საფინანსო ორგანიზაციების მიერ;
- საბანკო კრედიტების ფინანსური რესურსებია ბანკებისა და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციების მიერ მობილიზებული (აკუმულირებული) დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრები;
- დაკრედიტების ობიექტს წარმოადგენს უშუალოდ ფულადი სახსრების გაცემა ანუ ფულადი კაპიტალი;
- საბანკო კრედიტი ბანკების და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციების მიერ გაიცემა საწარმოებზე, ორგანიზაციებზე და მოსახლეობაზე ანუ საბანკო კრედიტის სუბიექტებია, ერთი მხრივ, ბანკები და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციები (კრედიტორები), და მეორე მხრივ, ფუნქციონირებადი იურიდიული და ფიზიკური პირები.

ზემოთაღნიშნულის მხედველობაში მიღებით, ჩვენი მოსაზრებით **საბანკო კრედიტის არსი** შინაარსობრივად ყველაზე მისაღებად ჩამოყალიბებული აქვს პროფესორ ჯ. შათირიშვილს (1, გვ. 73-74), რომელიც მდგომარეობს შემდეგში:

საბანკო კრედიტი - წარმოადგენს კრედიტის უმნიშვნელოვანეს ფორმას, რომელიც ბანკებისა და სხვა საკრედიტო-საფინანსო ორგანიზაციების მიერ ფულადი ფორმით გაიცემა ნებისმიერ იურიდიულ და ფიზიკურ პირებზე დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების მობილიზება-აკუმულაციით შექმნილი საკრედიტო რესურსების ბაზაზე, საკუთარი ხარჯებით და დაკრედიტების პრინციპებით გათვალისწინებული კრედიტის ვადიანობის, დაბრუნებადობის, სარგებლიანობის უზრუნველყოფადობისა და ანაზღაურებადობის პირობების დაცვით.

საბანკო კრედიტის კომერციული კრედიტისაგან განსხვავებული ნიშნები: იმის გამო, რომ საბანკო კრედიტი უმთავრესად გაიცემა ფულადი ფორმით, ამით ის თითქმის მთლიანად დაზღვეულია კომერციული კრედიტისათვის დამახასიათებელი შეზღუდვებისაგან (კრედიტის მოცულობა, გაცემის ვადები და სხვა პარამეტრები) და იგი ნებისმიერ სუბიექტზე შეიძლება გაიცეს ნებისმიერი მოცულობის თანხით, ნებისმიერი დასაშვები მიმართულებით (მიზნობრივი დანიშნულებით) და შეუზღუდავი ვადით, თუკი მსესხებელი აკმაყოფილებს კრედიტის გაცემისათვის აუცილებელ პირობებს (იხ. ცხრილი 3.1.).

ცხრილი 3.1. საბანკო კრედიტის კომერციული კრედიტისაგან განმასხვავებელი ნიშნები

განმასხვავებელი ნიშნები:	საბანკო კრედიტი:	კომერციული კრედიტი:
1. საკრედიტო შეზღუდვა	შეუზღუდავია გასაცემი კრედიტის მოცულობისა და ვადის მიხედვით მსესხებლის გადახდისუნარიანობისაგან დამოკიდებულებით	შეზღუდულია კრედიტი საკრედიტო რესურსის განსაზღვრულობის გამო
2. საკრედიტო გარიგების მხარეები (კონტრაგენტები)	კრედიტორი - ბანკები და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციები; მსესხებელი - ნებისმიერი იურიდიული და ფიზიკური პირი (ბანკების ჩათვლით).	კრედიტორი - საწარმოები და ორგანიზაციები; მსესხებელი - საწარმოები და ორგანიზაციები.
3. კრედიტის ღირებულებითი ფორმა	ფულადი ფორმა	საქონლური ფორმა; ფულადი ფორმა.
4. საკრედიტო სარგებელი	იანგარიშება ანაზღაურება ხდება გამოცალკავებულად	ჩართულია საქონლის ფასში
5. საკრედიტო ინსტრუმენტარი	საკრედიტო ხელშეკრულება (შეთანხმება)	თამასუქები

საბანკო კრედიტი კომერციული კრედიტისაგან განსხვავდება საკრედიტო ურთიერთობაში მონაწილე მსახეების (სუბიექტების) მიხედვით. თუ კომერციული კრედიტის ნდროს საკრედიტო გარიგების მონაწილეები არიან საწარმოები და ორგანიზაციები ანუ კრედიტის გაცემა ხდება ერთი საწარმოს მიერ მეორე საწარმოზე, საბანკო კრედიტის შემთხვევაში საკრედიტო გარიგების კონტრაგენტებს წარმოადგენენ, ერთი მხრივ, ბანკი, რომელიც გასცემს კრედიტს (კრედიტორი), ხოლო მეორე მხრივ, კრედიტის მიღებით დაინტერესებული ნებისმიერი იურიდიული და ფიზიკური პირი საწარმოების, ორგანიზაციების, ფირმების, სხვა ბანკების და მოსახლეობის სახით (მსესხებელი).

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი განსხვავება კრედიტის დასახელებულ ფორმებს შორის ისიც არის, რომ საკრედიტო სარგებელი კომერციული კრედიტის დროს, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, უშუალოდ ჩართულია

გასაყიდი პროდუქციის (საქონლის) ფასში, ხოლო საბანკო კრედიტის შემთხვევაში იგი წარმოდგენილია გამოცალკავებულად სასესხო პროცენტის (სასესხო საპროცენტო განაკვეთის) სახით.

არსებით განსხვავებას აქვს ადგილი **საკრედიტო ინსტრუმენტარიას** მიხედვითაც. კერძოდ, თუ კომერციული კრედიტის ძირითად ინსტრუმენტარს თამასუქი წარმოადგენს, საბანკო საკრედიტო ურთიერთობის დროს მთავარი დოკუმენტის (ინსტრუმენტარის) ფუნქციას ასრულებს **საკრედიტო ხელშეკრულება ან საკრედიტო შეთანხმება**. ისინი იურიდიული ძალამოსილების მქონე დოკუმენტებია, რომლებითაც ხდება საკრედიტო გარიგებათა იურიდიულ-სამართლებრივი გაფორმება და საბანკო კრედიტის გაცემა.

საბანკო კრედიტი, იმისაგან დამოუკიდებლად, თუ სად და რა დანიშნულებით გამოიყენება, სხვადასხვა როლსა და ფუნქციას ასრულებს საზოგადოებრივი კვლავწარმოების პროცესში. კერძოდ, ერთ შემთხვევაში იგი შეიძლება გამოვიდეს სასესხო კაპიტალის როლში, ხოლო მეორე შემთხვევაში - ფულადი სესხის როლში.

უფრო კონკრეტულად, როდესაც ბანკის კრედიტი გამოიყენება წარმოების გაფართოებაზე და მისი დანიშნულებაა მსესხებლის ძირითადი და საბრუნავი კაპიტალის გაზრდა, ამ შემთხვევაში იგი გამოდის **სასესხო კაპიტალის** როლში (იწოდება სასესხო კაპიტალად). ხოლო იმ შემთხვევაში, როცა საბანკო კრედიტის გამოყენება ხდება არა წარმოების გაფართოებისათვის, არამედ სხვადასხვა გადასახდელების გასასტუმრებლად და ძველი სავალო ვალდებულებების (ადრინდელი კრედიტის და ნასხე დარიცხული სარგებლის თანხის) გადასახდელად, მაშინ იგი უკვე წარმოადგენს არა სასესხო კაპიტალს, არამედ **ფულად სესხს (ასრულებს ფულის როლს)**, ე.ი. კაპიტალის როლი და ფუნქცია შეცვლილია ფულის (როგორც გადახდის საშუალების) ფუნქციით. ფულად სესხად ითვლება აგრეთვე ბანკის საკრედიტო ოპერაციები, რომლებიც დაკავშირებულია ბანკის მიერ ეკონომიკური სუბიექტებიდან სხვადასხვა აქტივების (ანაზღაურების ვადადამდგარი თამასუქების, დებიტორების ბანგარიშების, სავალო ვალდებულებების და ა.შ.) შესყიდვას.

მე-20 საუკუნის 30-იანი წლების დასაწყისში (1930-1932 წწ.) ყოფილ სსრ კავშირში განხორციელებული საკრედიტო რეფორმების შედეგად კავშირის მთელ ტერიტორიაზე და მათ შორის საქართველოშიც (კავშირში შემავალ მოკავშირე რესპუბლიკაში) მოსდა **კომერციული კრედიტი გაუქმება** იმ მოტივით, რომ იგი ხელს უშლიდა სახელმწიფოს ხელში საკრედიტო დაგეგმვის ცენტრალიზაციას და სამეურნეო სუბიექტების ძირითადი და საბრუნავი საშუალებების ფორმირებასა და გამოყენებაზე სახელმწიფო კონტროლის გაძლიერებას. ამის გამო საქართველოში (ისევე როგორც მთლიანად სსრ კავშირში) აღნიშნულ პერიოდში **საბანკო კრედიტმა დაიკავა გაბატონებული მდგომარეობა**.

კომერციული კრედიტის აკრძალვამ ფაქტობრივად გამოიწვია საწარმოებს შორის საკრედიტო ურთიერთობების გაწყვეტა. ამის შედეგად საკრედიტო კავშირი დამყარდა უშუალოდ ბანკსა და საწარმოს შორის, რამაც თანდათანობით უფრო განვითარებული და გაფართოებული სახე მიიღო. საერთოდ, აღსანიშნავია, რომ საბანკო ოპერაციების მასშტაბურობა პირდაპირ დამოკიდებულებაშია საბაზრო ურთიერთობათა განვითარების დონეზე, რომელიც დიდ სტიმულს აძლევს ეკონომიკურ სუბიექტებს შორის მყარი და ფართომასშტაბიანი კავშირურთიერთობის დამუარებას. ამიტომ საბაზრო ეკონომიკის განვითარება საბანკო-საკრედიტო ურთიერთობათა განვითარების უმნიშვნელოვანესი წინაპირობაა.

საბანკო კრედიტის ვადიანობა და მსესხებელთა კატეგორიები: ბანკი კრედიტებს აძლევს სხვადასხვა კატეგორიის სუბიექტებს (მსესხებლებს), როგორიცაა: საწარმო-ორგანიზაციები, ფირმები, კომპანიები და კორპორაციები, ბანკები და სხვა საკრედიტო ორანიზაციები, ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოები, აგრეთვე მოსახლეობა და სხვა, რომლებთანაც ბანკი ამყარებს მეტნაკლებად განსხვავებულსაკრედიტო ურთიერთობებს (სუბიექტების საქმიანობის ხასიათიდან და მათი სამართლებრივი მდგომარეობიდან გამომდინარე). ამის შესაბამისად, ბანკი თავის კლიენტებზე გასცემს სხვადასხვა მოცულობისა და ხანგრძლივობის კრედიტებს (იხ. სქემა 3.6).

კრედიტის ვადიანობა გულისხმობს მსესხებლის მიერ კრედიტორისაგან მიღებული საკრედიტო სახსრების გარკვეული პერიოდით (ვადით) ფლობისა და მიზნობრივად გამოყენების უფლებას. კრედიტით სარგებლობის პერიოდის (კრედიტის გაცემის ხანგრძლივობის) მიხედვით საბანკო კრედიტი იყოფა: ა) ოვერდრაფტული კრედიტი; ბ) ონკოლური ანუ უვადო კრედიტი; გ) მოკლევადიანი კრედიტი; დ) საშუალოვადიანი კრედიტი; ე) გრძელვადიანი კრედიტი.

ოვერდრაფტული კრედიტი (ოვერდრაფტი) წარმოშობილია ინგლისური სიტყვიდან „overdraft“ და ქართული შესატყვისობით ნიშნავს „ბანკში კრედიტის გადამეტებას“ ანუ ბანკის მიერ კლიენტისათვის ფულის ავანსად მიცემას მის ანგარიშზე არსებული ნაშთის ზევით და წინასწარ დათქმული თანხის ფარგლებში. როგორც წესი, ბანკი ასეთ კრედიტს გასცემს მხოლოდ ნდობის მაღალი რეიტინგის მქონე და საიმედო კლიენტზე.

ოვერდრაფტის (ოვერდრაფტული კრედიტის) დაფარვა ხდება ოპერატიულად, კლიენტის მიმდინარე ანგარიშზე თანხების შემოსვლის კვალობაზე, რადგან ანგარიშზე შემოსული მთელი თანხა, პირველ რიგში, მიემართება ამ საკრედიტო დავალიანების (ავანსად გაცემული ფულის) დასაფარავად. ამის გამო ვერ დგინდება ბანკის მიერ ნდობის მაღალი რეიტინგის მქონე კლიენტზე (მის საბანკო მომსახურებაზე მყოფ ეკონომიკურ სუბიექტზე) ავანსად გაცემული საკრედიტო თანხის უკან დაბრუნების ვადა.

ამასთანავე, ძნელიაიმის ზუსტად გათვლა და განსაზღვრა, თუ როდის და რამდენი თანხა შემოვა მსესხებლის ანგარიშზე, რომლითაც უნდა მოხდეს გაცემული კრედიტის (ოვერდრაფტის) მთლიანად ან ნაწილ-ნაწილ დაფარვა. ამიტომაც, რომ ოვერდრაფტული კრედიტის თანხის სიდიდემ, რომელსაც არ გააჩნია დაფარვის დადგენილი ვადა, დროტს ნებისმიერ მომენტში შეიძლება განიცადოს ცვლილება კლიენტის (მსესხებლის) ანგარიშზე თანხის შემოსვლის დროისა და სიდიდისაგან დამოკიდებ ულებით.

სწორედ ზემოჩამოთვლილ გარემოებათა გამო მიიღო აღნიშნულმა კრედიტმა ოვერდრაფტის ანუ ვადადაუდგენელი და ცვალებადთანხიანი კრედიტის სახელწოდება.

ონკოლური კრედიტი - კრედიტის ვადიანობის განსაკუთრებული ნაირსახეობაა, რომელიც გულისხმობს მსესხებლის მიერ კრედიტის თანხის უკან სავალდებულო დაბრუნებას კრედიტორის პირველი მოთხოვნისთანავე. ამდენად, მსესხებლის მიერ კრედიტით სარგებლობის პერიოდი და დაბრუნების დრო განსაზღვრულია არა ოფიციალურად დაფიქსირებული ვადით (ვთქვათ: 3 თვით, 6 თვით, 1 წლით და ა.შ.), არამედ იგი დამოკიდებულია საკრედიტო სახსრების უკან დაბრუნების შესახებ გამსესხებლის ერთპიროვნულად გადაწყვეტილებაზე. თვით სახელწოდება „ონკოლური კრედიტი“ წარმოდგარია ინგლისური სიტყვა „oncall“-საგან, რაც ქართულ შესატყვისობაში ნიშნავს „მოთხოვნისთანავე“ ანუ „კრედიტი მოთხოვნამდე“.

ცქემა 3.5. საბანკო კრედიტის კლასიფიკაცია კრედიტით სარგებლობის ხანგრძლივობის (ვადიანობის) მიხედვით

საბანკო კრედიტი:				
ოვერდრაფტული კრედიტი	ონკოლური კრედიტი	მოკლევადიანი კრედიტი	საშუალო-ვადიანი კრედიტი	გრძელვადიანი კრედიტი
ვადაგადაცი-ლებული ცვალებად-თანხიანი კრედიტი	კრედიტორის მოთხოვნის-თანავე დასაბრუნებელი (მოთხოვნამდე-ვადით	1-დან - 12-თვემდე გაცემული კრედიტი	1-დან - 5 წლამდე ვადით	5 წელზე მეტი ვადით
(გაიცემა სანდო	გაცემული) კრედიტი		გაცემული	გაცემული

მოკლევადიანი კრედიტი - არის კრედიტორის მიერ მსესხებელზე სარგებლობის მოკლე პერიოდით გაცემული საკრედიტო სახსრები (ფულადი კაპიტალი), რომლის მთავარ მიზანდასახულობას შეადგენს მსესხებლის მიერ საკუთარი საბრუნავი სახსრების უკმარისობის შევსება.

მოკლევადიანი კრედიტი ხელს უწყობს მსესხებელ სუბიექტს აუცილებელი და ვადადამდგარი გადასახდელების მიხედვით ანგარიშსწორებათა დროულად განხორციელებაში, რაც ამაღლებს მის გადახდისუნარიანობას და განამტკიცებს საწარმოს ფინანსურ მდგომარეობას.

მოკლევადიანი კრედიტი და მასთან დაკავშირებული ფინანსური ოპერაციები სასესხო კაპიტალის ერთიანი ბაზრის ავტონომიურ სეგმენტს ე.წ. **ფულადი ბაზრის** სახით. სასესხო კაპიტალის ბაზრიდან ფულადი ბაზრის ცალკე დამოუკიდებელ (ავტონომიურ) სეგმენტად გამოყოფას განაპირობებს ის გარემოება, რომ ფულად ბაზარზე აღებული მოკლევადიანი სესხის სახსრებს მსესხებელი იყენებს არა როგორც კაპიტალს უშუალოდ წარმოების პროცესში ჩასართავად, არამედ როგორც ფულად საშუალებას თავის საქმიანობაში წარმოშობილ სხვადასხვა ვალდებულებათა და დავალიანებათა გასასტუმრებლად (ფულად-საანგარიშსწორებო ოპერაციების განსახორციელებლად). ამგვარად, „მოკლევადიანი კრედიტი წარმოადგენს საბრუნავი კაპიტალის იმ ნაწილის ფორმირების იდეალურ წყაროს, რომელიც განიცდის ყველაზე ხშირად მერყეობას“ (6, გვ. 339).

მოკლევადიანი კრედიტი ყველაზე მეტად პრაქტიკულ გამოყენებას პოულობს ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროში, საფონდო (ფასიანი ქაღალდების) ბაზარზე და თვით ბანკთაშორის დაკრედიტებაში, სადაც სახსრების ბრუნვის (საქმიანობის ციკლის) პერიოდი ბევრად ხანმოკლეა კაპიტალის წრებრუნვის ციკლთან (კვლავწარმოების პროცესის ხანგრძლივობასთან) შედარებით. შეიძლება ითქვას, რომ მოკლევადიან კრედიტს თანამედროვე პირობებში უპირატესი მდგომარეობა უკავია სასესხო კაპიტალის ბაზარზე და მისთვის დამახასიათებელია რიგი არსებითი ხასიათის განმასხვავებელი ნიშანი (იხ. სქემა 3.6).

მოკლევადიანი კრედიტის ერთ-ერთ არსებით განმასხვავებელ ნიშანს წარმოადგენს მისი მაღალი საპროცენტო განაკვეთი, რომელიც უკუპროპორციულ დამოკიდებულებაში იმყოფება კრედიტით სარგებლობის პერიოდთან, ე.ი. რაც უფრო მოკლეა საკრედიტო პერიოდი (ვადა), მით უფრო მაღალია საპროცენტო განაკვეთი და, პირიქით.

მოკლევადიანი კრედიტისათვის, როგორც თვით სახელწოდებაც მიუთითებს, დამახასიათებელია კრედიტით სარგებლობის პერიოდის შეზღუდულობა, რომლის მაქსიმალური ვადა ეთ წელს არ აღემატება და პრაქტიკაში უფრო ხშირად მიღებულია კრედიტის გაცემა 1 თვით, 3 თვით, 6 თვით.

მოკლევადიანი კრედიტი ძირითადად გამიზნულია მიმოქცევის სფეროს (ყიდვა-გადაყიდვის, კარგი გაგებით „სპეკულაციური“) მომსახურებისათვის, საფონდო

სქემა 3.6. მოკლევადიანი კრედიტის დამახასიათებელი არსებითი განმასხვავებელი ნიშნები

მოკლევადიანი კრედიტის დამახასიათებელი ნიშნები:				
მაღალი (ვადიანობის უკუპროპორციული) საპროცენტო განაკვეთი	კრედიტის შდარებით მოკლე	უმთავრესად მიმოქცევის სფეროს	კრედიტის მაღალი ღირებულება (სიძვირე)	კვლავწარმოების პროცესისათვის შედარებით ნაკლები ხელსაყრელობა (გამოყენებადობა)

ოპერაციებისა და ბანკთაშორის საკრედიტო ურთიერთობისათვის. იგი ხასიათდება სიძვირით (მაღალი საპროცენტო განაკვეთით) საშუალო და გრძელვადიან კრედიტებთან შედარებით, რის გამო მისი გამოყენება კვლავწარმოების პროცესში და საინვესტიციო მიზნებისათვის (ვადებითაც შეუძლებელია), ეფექტიანობის თვალთახედვით, ნაკლებად მიმზუდველი და არასახარბიელოა.

საშუალო და გრძელვადიანი კრედიტები წარმოადგენს ეკონომიკური სუბიექტების საინვესტიციო სახსრებზე მოთხოვნილების დაკმაყოფილების ძირითად წყაროს. ამდენად, ეს კრედიტები წარმოგვიდგება სასესხო კაპიტალად, რომელიც ღებულობს სამრეწველო კაპიტალის სახეს, ცაირთვება უშუალოდ წარმოების პროცესში და ემსახურება წარმოების შემდგომ გაფართოებას. ამ კრედიტების ძირითად მიზანდანიშნულებას შეადგენს საკრედიტო სახსრების გამოყენება ძირითადი საშუალებების შეძენაზე, მშენებლობასა და რეკონსტრუქციაზე, წარმოების ტექნიკურ გადაიარაღებაზე და ახალი ტექნოლოგიების დანერგვაზე, ახალი პროდუქციის წარმოების ათვისებაზე და გაფართოებულ კვლავწარმოებასთან დაკავშირებული სახვა ღონისძიებების გატარებაზე.

ბანკებისა და სხვა საკრედიტო დაწესებულებების მიერ საშუალოვადიანი კრედიტის გაცემა ხდება 1-დან - 5 წლამდე ვადით, ხოლო გრძელვადიანი კრედიტისა - 20-25 წლით და უფრო მეტი ვადითაც. საშუალო და გრძელვადიანი კრედიტები, რომლებიც ძირითადად საწარმოთა საინვესტიციო მიზნებს ემსახურება, გაიცემა საკმაოდ დიდი თანხობრივი მოცულობით და ხმარდება გრძელვადიანი კაპიტალური ხასიათის ღონისძიებებს. საშუალოვადიანმა კრედიტმა ყველაზე მეტად გამოყენება ჰპოვა აგრარულ სექტორში, ხოლო გრძელვადიანმა კრედიტმა - ეკონომიკის ისეთ დიდმასშტაბიან დარგებში (ინვესტიციების მოცულობით), როგორიცაა სამშენებლო კომპლექსი, სათბობ-ენერგეტიკული კომპლექსი, სანედლეულო და სხვა დარგები.

ბანკთაშორისი კრედიტი. საბანკო კრედიტის მსესხებელთა მნიშვნელოვან კატეგორიას თვით ბანკები წარმოადგენენ. ამიტომ ბანკთაშორისი კრედიტი, რომელიც ერთი ბანკის მიერ მეორე ბანკზე გაიცემა, საბანკო კრედიტის განსაკუთრებულ ნაირსახეობად წარმოგვიდგება.

კრედიტორი ბანკის მიერ ბანკ-მსესხებელზე ბანკთაშორისი კრედიტის გაცემას შეიძლება ჰქონდეს ორი მიზნობრივი დანიშნულება: პირველი, ბანკის დამატებითი შემოსავლის მიღება და, მეორე, ბანკი-კრედიტორის მიერ სხვა ბანკთან საკორესპონდენტო ურთიერთობათა განვითარება. ეს გარემოებები განსაკუთრებით მისაღები და დამახასიათებელია ახალგაზრდა ბანკებისათვის, რომლებსაც საკრედიტო ურთიერთობათა არამასშტაბურობისა და რესურსების დასაბანდებლად (განსათავსებლად) საიმედო კლიენტურის საჭირო რაოდენობით არყოლის გან=მო წარმოექმნებათ საკრედიტო სახსრების ზედმეტობა, რომელსაც სთავაზობენ სხვა ბანკებს ამ რესურსების ბანკთაშორის სავალუტო ბაზარზე გატანის გზით.

ბანკთაშორისი კრედიტი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ბანკი-მსესხებლების მიერ ბანკის ლიკვიდობის შენარჩუნება-რეგულირებისა და აგრეთვე შემოსავლების მომტანი დაბანდებების გადიდების საქმეში.

ბანკთაშორისი კრედიტის საპროცენტო განაკვეთის სიდიდე დამოკიდებულია ქვეყნის ცენტრალურ (ეროვნულ) ბანკზე, რომელიც ბანკთაშორის სავალუტო ბაზრის მთავარი მონაწილე და მისი საქმიანობის უშუალო კოორდინატორია. სავალუტო ბაზარზე ჩამოყალიბებული ბანკთაშორისი კრედიტის საპროცენტო განაკვეთის დონე განსაზღვრავს ძირითადად კომერციული ბანკების სააღრიცხვო-საკრედიტო პოლიტიკას და მათ მიერ გასაცემ კრედიტებზე საპროცენტო განაკვეთის სიდიდეს.

საბანკო კრედიტის პოტენციურ მსესხებელთა კატეგორიას განეკუთვნება **მოსახლეობა და ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოები**. მოსახლეობას საბანკო კრედიტი წმლევა ფულადი ფორმით და სხვადასხვა მიზნობრივი დანიშნულებით, როგორიცაა, მაგალითად, საცხოვრებელი სახლების მშენებლობა (შეძენა) და კაპიტალური შეკეთება, ძვირადღირებული და ხანგრძლივი მოხმარების საქონლის შეძენა, მეურნეობის მოწყობა და ა.შ.

რაც შეეხება ხელისუფლების ადგილობრივ ორგანოებზე საბანკო კრედიტის გაცემას, ამას ძირითადად ადგილი აქვს მაშინ, როცა წარმოიშობა გარკვეული დისპროპორცია ადგილობრივ ბიუჯეტისა ბიუჯეტის შემოსავლების და ბიუჯეტიდან გასაწევი ხარჯების მოცულობებს შორის. კრედიტი შეიძლება გაცემულ იქნეს აგრეთვე ადგილობრივი ორგანოების მიერ განსახორციელებელ საინვესტიციო პროექტებთან დაკავშირებით.

საბანკო კრედიტის მიზნობრივი დაიშნულება და კრედიტების მატერიალური უზრუნველყოფა: საბანკო კრედიტს გააჩნია დოკუმენტურად დაფიქსირებული და დადასტურებული მიზნობრივი დანიშნულება, რაც მსესხებელს ავალდებულებს მიღებული კრედიტის მხოლოდ საკრედიტო ხელშეკრულებაში მითითებული დანიშნულებით გამოყენებას. მსესხებლის მიერ ამ ვალდებულების უგულველყოფისა და საკრედიტო სახსრების სხვა დანიშნულებით გამოყენების შემთხვევაში კრედიტოვი უფლებამოსილია, სახელშეკრულებო პირობების დარღვევისათვის მსესხებლის მიმართ გაატაროს სათანადო ღონისძიებები, რომლებიც შეიძლება გამოიხატოს ხელშეკრულების მოქმედების ვადამდელ შეწყვეტაში და კრედიტის უკან გამოთხოვაში, აგრეთვე კრედიტით სარგებლობაზე ხელშეკრულებაში დაფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის გაზრდაში და სხვა ფინანსური სანქციებით.

ბანკები და სხვა საკრედიტო-საფინანსო ორგანიზაციები, რომლებიც ფლობენ და განკარგავენ საკრედიტო რესურსებს, მოწოდებულნი არიან, შექმნან საჭირო წინაპირობები სხვადასხვა პირებზე გაცემული კრედიტის უკან უთუო დაბრუნებისათვის. ამ მიზანს ემსახურება გამსესხებელთა მიერ კრედიტების მატერიალური უზრუნველყოფის მიმართულებით გატარებული ღონისძიებები. საკრედიტო რესურსების მფლობელთა (კრედიტორთა) ინტერესში შედის მსესხებელზე გაცემული კრედიტების უზრუნველყოფის (დაწინდების) მაქსიმალური დონის მიღწევა, თუმცა კრედიტების უზრუნველყოფადობის აბსოლუტური მაქსიმიზაცია სხვადასხვა ობიექტურ და სუბიექტურ გარემოებათა გამო პრაქტიკულად შეუძლებელია.

ამდენად, საკრედიტო ორგანიზაციების მიერ ეკონომიკურ სუბიექტებზე კრედიტის გაცემა ხდება როგორც სათანადო მატერიალური უზრუნველყოფის (წინდის, გირაოს) ქვეშ, ასევე მატერიალური უზრუნველყოფის გარეშე (იხ. სქემა 3.7).

მატერიალური უზრუნველყოფის გარეშე გაცემული კრედიტები (არაუზრუნველყოფილი კრედიტები) ის საბანკო კრედიტებია, რომელთა დაბრუნება (დაფარვა) დათქმული ვადის შემდეგ არ არის გარანტირებული რაიმე მატერიალური უზრუნველყოფით (ნივთიერი ფასეულობით).

სქემა 3.7. საბანკო კრედიტის უზრუნველყოფადობა და უზრუნველყოფის ფორმები

საბანკო

კრედიტები:

კრედიტი უზრუნველყოფის

კრედიტის

გარეშე:

მატერიალურად უზრუნველყოფის ფორმები:

- საბლანკო კრედიტი
- ნდობითი კრედიტი
- ოვერდრაფტული კრედიტი

- სასაქონლო-მატერიული ფასეულობით უზრუნველყოფა
- ფასიანი ქაღალდებით უზრუნველყოფა
- სათამასუქო უზრუნველყოფა
- უძრავი ქონებით და სხვა ფასეულობით

უზრუნველყოფა

- ოქროთი უზრუნველყოფ
- სასაქონლო დოკუმენტებით უზრუნველყოფა
- საკრედიტო ორგანიზაციების და ფინანსურად ძლიერი კომპანიების გარანტიებით უზრუნ-ვა
- მსესხებლის ანგარიშზე კრედიტის დაზღვევით უზრუნველყოფა

ბანკები და სხვა საკრედიტო დაწესებულებები ასეთ (არაუზრუნველყოფილ) კრედიტებს ძირითადად გასცემენ თავიანთ მაღალი ნდობით ათჟურვილ კლიენტებზე, რომელთაც ხანგრძლივი საკრედიტო ურთიერთობა აქვთ კრედიტორთან, გააჩნიათ გადახდისუნარიანი ფინანსური ბაზა, გამოირჩევიან მაღალი საკრედიტო-საშემსრულებლო დისციპლინითა და პირადი პასუხისმგებლობით.

არაუზრუნველყოფილ კრედიტებს მიეკუთვნება ე.წ. **საბანკო კრედიტები** და **ნდობითი კრედიტები**, რომელთა გაცემა ხდება მსესხებლის ვადიანი ვალდებულების (სოლო თამასუქის), საკრედიტო განაცხადის და სხვა დოკუმენტის საფუძველზე. ამავე კატეგორიას მიეკუთვნება ჩვენს მიერ ზემოთ განხილული ივერდრაფტული კრედიტიც.

მატერიალურად არაუზრუნველყოფილ კრედიტებთან მიმართებაში კრედიტორის მიერ მსესხებელზე ზემოქმედების ერთადერთი და ნაკლებად ეფექტიან საშუალებად (იარაღად) შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მხოლოდ ის, რომ ბანკს (კრედიტორს) შესაძლებლობა აქვს პერმანენტულად აკონტროლოს მსესხებლის მიმდინარე ფინანსური მდგომარეობა (მის საანგარიშსწორებო ანგარიშზე სახსრების მოძრაობა) და დათქმული საკრედიტო პირობების შეუსრულებლობის შემთხვევაში ანგარიშზე არსებული (შემოსული) თანხები მიმართოს კტრედიტის დასაფარავად.

მატერიალურად უზრუნველყოფილად ითვლება ის საბანკო კრედიტები, რომელთა ხელშეკრულებით დათქმული ვადის გასვლისთანავე უთუო დაბრუნება და ანაზღაურება კრედიტორისათვის გარანტირებულია გაფორმებული დოკუმენტებით (წერილობითი გარანტიებით).

როგორც ზემოთ მოტანილი სქემა 3.8-დან ჩანს, საბანკო (ასევე საერთაშორისო) კრედიტების მატერიალური უზრუნველყოფის ძირითადი ფორმებია:

- სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობით უზრუნველყოფა;
- ფასიანი ქაღალდებით უზრუნველყოფა;
- სათამასუქო უზრუნველყოფა;
- უძრავი ქონებით და სხვა ფასეულობით უზრუნველყოფა;
- ოქროთი და სხვა განძეულობით უზრუნველყოფა;
- სასაქონლო დოკუმენტებით უზრუნველყოფა;
- ფინანსური ინსტრუმენტების და ფინანსურად ძლიერი კომპანიების წერილობითი გარანტიებით უზრუნველყოფა;
- სადაზღვევო ორგანიზაციის მიერ მსესხებლის ხარჯებით კრედიტის დაზღვევა და სხვ.

კრედიტის მატერიალური უზრუნველყოფით გაცემა საიმედო და სასარგებლოა კრედიტორისათვის, რადგან მსესხებლის მიერ საკრედიტო ხელშეკრულების პირობების დარღვევისა და კრედიტის თავისდროულად (დსათქმულ ვადაში) დაუბრუნებლობის შემთხვევაში, კრედიტის უზრუნველყოფაში (გირაოში) ჩადებული ფასეულობა გადადის კრედიტის გამცმის საკუთრებაში და იგი იურიდიულად

უფლებამოსილია ამ ფასეულობის რეალიზაციით და მიღებული ამონაგებით აინაზღაუროს მსესხებლის მიერ მასზე მიყენებული ზარალი.

იმისათვის, რომ გირაოში ჩადებული ფასეულობის რეალიზაციის შედეგად შესაძლებელი იყოს კრედიტთან დაკავშირებული ზარალის ანაზღაურება, საჭიროა მხარეთა შეთანხმებით განსაზღვრული კრედიტის უზრუნველყოფი ფასეულობის საბაზრო ღირებულება მნიშვნელოვნად აღემატებოდეს გაცემული კრედიტის მოცულობას. ამან ხელი უნდა შეუწყოს ფასეულობის რეალიზაციის დაჩქარებას და საკრედიტო ვალდებულების დროულად შესრულებას.

იმ შემთხვევაში, როდესაც კრედიტის უზრუნველყოფის ფინანსურ გარანტიად მესამე პირი გამოდის, მაშინ უშუალო მსესხებლის მიერ საკრედიტო ვალდებულებათა დათქმულ ვადაში შეუსრულებლობის შედეგად მიყენებულ ზარალს ბანკს უნაზღაურებს გარანტიის გამცემი იურიდიული სუბიექტი. ასეთ სუბიექტად შეიძლება წარმოდგენილი იყოს კრედიტორისათვის ნდობით აღჭურვილი რომელიმე საკრედიტო-საფინანსო ორგანიზაცია, მაღალავტორიტეტიანი და ფინანსურად ძლიერი კომპანია, ნებისმიერი დონის სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანო, სადაზღვევო ორგანიზაცია (თუ კრედიტი დაზღვეულია მსესხებლის მიერ) და სხვ. ამ შემთხვევაში კრედიტორისათვის ზარალის ამნაზღაურებელ პირს (გარანტს) თვითონ წარმოეშობა ფინანსური ურთიერთობა კრედიტის უშუალო მსესხებელთან მის მიერ კრედიტორისათვის გადახდილი თანხის მიხედვით.

საბანკო კრედიტის დაფარვის და კრედიტის არგებლის ანაზღაურების წესი: საბანკო კრედიტის ვადიანობის საკითხის განხილვისას იყო აღნიშნული, რომ ბანკების და სხვა საკრედიტო-საფინანსო ინსტიტუტების მიერ მსესხებელზე (რომლებიც განიცდიან საკუთარი ფინანსური რესურსების დროებით უკმარისობას) კრედიტები გაიცემა გარკვეული პირობებით.

როგორც წესი, საკრედიტო დოკუმენტით (ხელშეკრულებით) გათვალისწინებული კრედიტით სარგებლობის ვადის გასვლის შემდეგ ნებისმიერი კრედიტი ექვემდებარება გამსესხებლისათვის უკან დაბრუნებას. სარგებლობის ვადადასრულებული კრედიტის გამსესხებლისათვის თავისდროულად დაბრუნება და დათქმული (სახელშეკრულებო) პირობების პირნათლად შესრულება, უწინარეს ყოვლისა, კრედიტის სარგებლის თანხის სრულად ანაზღაურება, ნებისმიერი მსესხებლის აუცილებელ საკრედიტო მოვალეობას შეადგენს.

საბანკო-საკრედიტო საქმიანობის პრაქტიკაში მსესხებლის მიერ კრედიტორისათვის კრედიტის თანხის დაბრუნების სხვადასხვა წესი და მეთოდი არსებობს. კერძოდ, საკრედიტო გარიგების მხარეთა შორის გაფორმებული საკრედიტო ხელშეკრულების, აგრეთვე მის საფუძველზე შედგენილი დამატებითი შეთანხმების (თუკი ასეთი არსებობს) პირობათა გათვალისწინებით, გაცემული კრედიტის დაფარვა (კრედიტის ძირითადი თანხის კრედიტორისათვის დაბრუნება) შეიძლება მოხდეს:

- გაცემული კრედიტის მთლიან=ნი (ძირითადი) თანხის **ერთდროულად დაფარვით** (სახელშეკრულებო ვადის გასვლისთანავე);
- კრედიტის **დაფარვა განვადების წესით**, როდესაც კრედიტის ძირითადი თანხა (ასევე სარგებლის თანხის) გადახდა კრედიტორისათვის წარმოებს მთელი საკრედიტო პერიოდის მანძილზე ნაწილობრივ, რეგულარულად, მხარეთა შორის შეთანხმებული პერიოდულობით და ოდენობით.

როგორც წესი, კრედიტის დაფარვა განვადების წესით ძირითადად გამოიყენება საშუალოვადიანი და გრძელვადიანკრედიტების შემთხვევაში, ხოლო მოკლევადიანი და, მით უმეტეს, ზემოკლევადიანი (რამდენიმე დღიანი, ერთთვიანი) კრედიტების პირობებში ამ წესის გამოყენება პრაქტიკულად თითქმის არ ხდება.

სარგებლის დარიცხვის და ანაზღაურების მეთოდები. საკრედიტო საქმიანობა და კრედიტის გაცემა ორ მთავარ მიზანს ემსახურება. **პირველი**, ხელი შეუწყოს არასაკმარისი საკუთარი ფინანსური რესურსების მქონე სუბიექტებს რესურსებში არსებული გარღვევის შევსებაში და მათი საქმიანობის ნორმალურად წარმართვაში;

მეორე და უმთავრესი მიზანი კი მდგომარეობს საკრედიტო რესურსების მფლობელი სუბიექტების მიერ საკრედიტო საქმიანობიდან სათაბ=ნადო შემოსავლების და მოგების მიღებაში.

საკრედიტო ორგანიზაციები საკრედიტო საქმიანობაზე გაწეული ხარჯების ასანაზღაურებლად და მოგების მისაღებად მსესხებლებს (საკრედიტო სახსრებზე მოთხოვნილების მქონე სუბიექტებს), შეთანხმებული საპროცენტო განაკვეთის შესაბამისად, კრედიტით სარგებლობისათვის არიცავენ და ახდენენ სარგებლის თანხას. სარგებლის თანხის დარიცხვა და ანაზღაურება ხდება სხვადასხვა მეთოდით (იხ. სქემა 3.8).

სქემა 3.8. საბანკო კრედიტზე სარგებლის დარიცხვის და ანაზღაურების მეთოდები

**კრედიტის
სარგებელი:**

სარგებლის დარიცხვა კრედიტის გაცემის მომენტში	სარგებლის დარიცხვა და ანაზღაურება კრედიტის დაფარვის მომენტში	სარგებლი დარიცხვა სარგებლობის მთელ პერიოდში	თანაბარზომიერად კრედიტით	სარგებლის დარიცხვა მცოცავი საპროცენტო განაკვეთით

სარგებლის დარიცხვა კრედიტის გაცემის მომენტში გულისხმობს, რომ ბანკი გასაცემი კრედიტის თანხიდან წინასწარ უკავებს მსესხებელს დათქმული საპროცენტო განაკვეთის მიხედვით გაანგარიშებულ სარგებლის თანხას. სარგებლის თანხის წინასწარ გადახდევინება კარგი მეთოდია კრედიტორისათვის, მაგრამ ნაკლებ სახარბიელოა მსესხებლისათვის სესხად აღებული საკრედიტო სახსრების ეფექტიანად გამოყენებსა და საკრედიტო გარიგების მხარეთა შორის ნდობის ხარისხის თვალსაზრისით. ეს ფორმა ძირითადად დამახასიათებელია განუვითარებელი და არასტაბილური ეკონომიკის მქონე ქვეყნებისათვის.

სარგებლის დარიცხვა და ერთდროული გადახდა კრედიტის დაფარვის მომენტში ხდება საკრედიტო ხელშეკრულების ვადის დასრულებისას. სარგებლის თანხის ანაზღაურება კრედიტის დაფარვის მომენტში საბაზრო ეკონომიკისათვის დამახასიათებელი ჩვეულებრივი (ტრადიციული) ფორმაა, რომელიც ფართოდ გამოიყენება მოკლევასიანი საკრედიტო ურთიერთობის პირობებში. ამ ფორმის დადებითი მხარე იმაში მდგომარეობს, რომ იგი მსესხებელს საშუალებას აძლევს სრულად და ეფექტიანად გამოიყენოს არებული კრედიტის სახსრები, ხოლო კრედიტორისათვის გამარტივებულია სარგებლის თანხის გაანგარიშების (დარიცხვის) და ანგარიშსწორების პროცედურა.

სარგებლის თანხის თანაბარზომიერად დარიცხვა და ანაზღაურება კრედიტით სარგებლობის მთელ პერიოდში ხორციელდება საკრედიტო ხელშეკრულების ძალაში შესვლიდან (ამოქმედებიდან) საკრედიტო პერიოდის დასრულებამდე. იგი საკმაოდ რთულ, მაგრამ საბაზრო ეკონომიკისათვის დამახასიათებელ საკრედიტო ურთიერთობის ტრადიციულ ფორმას წარმოადგენს.

სარგებლის თანხის რეგულარულად დარიცხვისა და ანაზღაურების მეთოდი, წინა განხილული მეთოდებისაგან განსხვავებით, გამოიყენება საშუალოვადიანი და გრძელვადიანი დაკრედიტების დროს და ატარებს საკმაოდ არაერთგვაროვან (დიფერენცირებულ) ხასიათს სარგებლის თანხის წილობრივი გადახდის საწყების დროისაგან დამოკიდებულებით, რომელიც დგინდება თითოეული კონკრეტული კრედიტის მიხედვით საკრედიტო გარიგების მხარეთა შორის მიღწეული და ოფიციალურად გაფორმებული შეთანხმებიდან გამომდინარე.

სარგებლის დარიცხვა მცოცავი საპროცენტო განაკვეთით გამოიყენება მხოლოდ საშუალოვადიან და გრძელვადიან კრედიტებთან დაკავშირებით. მისი არსი მდგომარეობს იმაში, რომ მოცემული მეთოდის

დროს სარგებლის თანხის გამოსაანგარიშებელი საპროცენტო განაკვეთი საშუალოვადიან და გრძელვადიან კრედიტებზე არ ფიქსირდება კრედიტით სარგებლობის მთელი პერიოდისათვის. ამ შემთხვევაში მხარეებს, საკრედიტო ხელშეკრულებაში ჩადებული ურთიერთშეთანხმებული პირობების შესაბამისად, უფლება აქვთ დროის გარკვეულ შუალედებში გადახედონ დაწესებული საპროცენტო განაკვეთის სიდიდეს და მოახდინონ მისი კორექტირება საკრედიტო ბაზარზე შექმნილი რეალური ვითარებიდან გამომდინარე.

კრედიტის განვადების წესით დაფარვის დროს სარგებლის თანხის ანაზღაურება ხდება კრედიტის თანხის წილობრივიდაფარვის რეგულარობით (ყოველთვიურად ან კვარტალურად). გადასახდელი სარგებლის თანხის სიდიდე არაერთგვაროვანია და თითქმის ყოველი მორიგი გადახდისას განიცდის გარკვეულ ცვლილებას.

3.3.სავალო ფასიანი ქაღალდები როგორც კრედიტის თავისებური ფორმა, სახელმწიფო, საერთაშორისო, სამომხმარებლო და ლომბარდული კრედიტები

სავალო ფასიანი ქაღალდი როგორც კრედიტის თავისებური ფორმას წარმოადგენს სავალო ფასიანი ქაღალდები - ობლიგაციები და კომერციული ქაღალდები.

ობლიგაცია, როგორც საკრედიტო სავალო ფასიანი ქაღალდი, თავისი არსით, წარმოადგენს ვალის მოწმობას, რომელიც ადასტურებს ობლიგაციის მფლობელის იურიდიულ უფლებას ემიტენტი-სუბიექტის მიერ მის სასარგებლოდ ობლიგაციის ნომინალური ღირებულების დაფარვისა და ობლიგაციების ფლობის მთელ პერიოდში მისთვის სათანადო სარგებლისგადახდის ვალდებულების შესახებ.

ობლიგაციური კრედიტი, თავისი მიზანდასახულობით, ფაქტობრივად, წარმოგვიდგება გრძელვადიანი საბანკო კრედიტის **ალტერნატიულ ფორმად**, რომელიც ეკონომიკურ სუბიექტებს ხელს უწყობს მისთვის საჭირო ფინანსური რესურსები (კაპიტალი) მოიზიდოს უშუალოდ ფინანსური ბაზრიდან ბანკების და სხვა საკრედიტო დაწესებულებების ჩარევის გარეშე, რაც მნიშვნელოვნად აადვილებს მათი საინვესტიციო და სხვა პროექტების რეალიზაციას.

ობლიგაციური კრედიტის პირობებში ობლიგაციის მფლობელი (მყიდველი) ასრულებს გამსესხებლის, ხოლო ემიტენტი-(ობლიგაციის გამომშვები) კი მსესხებლის ფუნქციას. ამიტომ ეს უკანასკნელი (გამომშვები) ვალდებულია ობლიგაციის მფლობელს მიმოქცევაში ყოფნის მთელ პერიოდში გადაუხადოს სარგებელი დადგენილი პროცენტული წილის მიხედვით, ხოლო მიმოქცევის ვადის დასრულების შემდეგ აუნაზღაუროს მას ობლიგაციის ნომინალური ჭირებულება.

ამდენად, ობლიგაციების გამომშვებსა და მყიდველს შორის ურთიერთობაში სრულად ვლინდება საკრედიტო ურთიერთობისათვის დამახასიათებელი ყველა ნიშანო, რომელიც გულისხმობს კრედიტორის (ობლიგაციის მყიდველის) მიერ მსესხებელზე (ობლიგაციის გამომშვებზე) ფულადი კაპიტალის გაცემას განსაზღვრული პერიოდით, ობლიგაციების ფლობის მთელ პერიოდში გარკვეული სარგებლის მიღების, ხოლო ობლიგაციების მოქმედების ვადის დასრულების შემდეგ მათი ნომინალური ღირებულების უკან (კრედიტორისათვის) სავალდებულო დაბრუნებას.

საბაზრო ეკონომიკის მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში (ასს-ში, შემდეგ კი დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში, იაპონიაში) ბოლო პერიოდში ფასიანი ქაღალდების სახით სათანადო გავრცელება ჰპოვა მოკლევადიანმა სავალო ვალდებულებებმა - ე.წ. **კომერციულმა ქაღალდმა**, რომელთა საშუალებითაც მეწარმე სუბიექტებს შორის ხორციელდება პირდაპირი საკრედიტო ურთიერთობა თავიანთი საჭიროებისათვის

დამატებითი ფინანსური სახსრების მოძიებისათვის. იგი, თავისი არსით, მოკლევადიანი საბანკო კრედიტის ალტერნატიული ფორმაა.

გრძელვადიანი და მოკლევადიანი საბანკო კრედიტების შეცვლას სხვადასხვა (ასევე გრძელვადიანი და მოკლევადიანი დაკრედიტების) სავალო ფასიანი ქაღალდებით, ეწოდება **სეკურიტიზაცია**, ხოლო ამის სდეგად საკრედიტო საქმიანობაში ბანკების საშუამავლო ფუნქციის შესუსტებას - **დეზინტერმედიტაცია**.

სავალო ფასიანი ქაღალდების საკრედიტო ურთიერთობაში გამოყენება მნიშვნელოვნად მოსახერხებელი და მისაღებია როგორც კრედიტორ-ინვესტორებისათვის, ასევე მსესხებლებისათვის. კერძოდ, იგი გარკვეულად ამცირებს ინვესტორების საკრედიტო რისკს და ამალღებს სავალო ვალდებულებათა ლიკვიდურობას, ხოლო მსესხებლებს საშუალებას აძლევს, ერთი მხრივ, შეამცირონ დამატებითი საკრედიტო რესურსების მოზიდვის ღირებულება, ხოლო მეორე მხრივ, გარკვეულად გაზარდონ საკრედიტო ვადა,

სახელმწიფო კრედიტი - კრედიტის ისეთი ფორმაა, როდესაც საკრედიტო ურთიერთობის მონაწილე ერთ-ერთ მხარედ აუცილებლად წარმოდგენილია სახელმწიფო თავისი აღმასრულებელი ხელისუფლების სხვადასხვა დონის ორგანოების სახით. ჩამოყალიბებული პრაქტიკის მიხედვით, საკრედიტო ურთიერთობაში სახელმწიფო ერთ შემთხვევაში შეიძლება გამოდიოდეს კრედიტორის (საკრედიტო რესურსების გამსესხებლის) როლში, ხოლო, სხვა შემთხვევაში - მსესხებლის (მოვალის) როლში (იხ. სქემა 3. 9).

სქემა 3.9. სახელმწიფო როგორც საკრედიტო ურთიერთობის მონაწილე სუბიექტი

სახელმწიფო
საკრედიტო
ურთიერთობაში:

სახელმწიფო კრედიტორი (გამსესხებელი)			სახელმწიფო - მოვალე (მსესხებელი)		
ეკონომიკის	ცალკეულ	კომერციულ	სახელმწიფო	სახელმწიფო	მოკლევადიანი
დარგებზე და რეგიონებზე	ბანკებზე	ბანკებზე	ობლიგაციებით	ფასიანი	სახაზინო
გაცემული კრედიტები	გაცემული	აღებული	ქაღალდებით	ქაღალდებით	ვალდებულებით
	კრედიტები	კრედიტები	აღებული	აღებული	აღებული
			სესხი	სესხი	სესხი

მოტანილი სქემიდან ნათლად ჩანს, რომ სახელმწიფო ნებისმიერ მომენტში შეიძლება მოგვევლინოს საკრედიტო ურთიერთობის მონაწილე სუბიექტად ხან კრედიტორის (გამსესხებლის), ხანაც მსესხებლის როლში.

საკრედიტო ურთიერთობაში სახელმწიფო **კრედიტორის** (საკრედიტო რესურსების გამსესხებლის) როლში გვევლინება მაშინ, როდესაც იგი ქვეყნის ცენტრალური (ეროვნული) ბანკის მეშვეობით ახორციელებს ეკონომიკის ცალკეული დარგების ან იმ რეგიონების დაკრედიტებას, რომლებიც ბიუჯეტური დაფინანსების არასაკმარისობის (და ბიუჯეტით მეტის შეუძლებლობის) გამო განიცდიან ფინანსური რესურსების აუცილებელ საჭიროებას, ხოლო მათ მიერ კომერციული ბანკებიდან კრედიტის აღება, სხვადასხვა კონიუნქტურული მოსაზრებით, არასახარბიელო და მიუღებელია.

გარდა ეკონომიკის დარგებისა და რეგიონების დაკრედიტებისა, სახელმწიფო კრედიტორის ფუნქციას ახორციელებს აგრეთვე **კომერციული ბანკების დაკრედიტებაში**, რომელიც ხორციელდება ეროვნული ბანკის

მიერ ბანკთაშორის საკრედიტო ბაზარზე (სავალუტო ბირჟაზე) კომერციული ბანკებისათვის საკრედიტო რესურსების გადაცემით აუქციონის წესით ან პირდაპირი მიყიდვის გზით.

უმეტეს სმთხვევაში, სახელმწიფო საკრედიტო ურთიერთობებში გამოდის მოვალის (მსესხებლის) როლში. საერთოდ, უნდა აღინიშნოს, რომ ისტორიულად სახელმწიფო კრედიტის წარმოშობა-განვითარება დაიწყო სწორედ სახელმწიფოს მოვალის როლში გამოსვლით. სასესხო კაპიტალის ბაზარზე სახელმწიფოს ფულადი სახსრების მსესხებლის და მოვალის როლში გამოსვლის ძირითად მიზეზს წარმოადგენს სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტი. ამოტომ ითვლება, რომ სახელმწიფო ვალის ისტორია ბიუჯეტის დეფიციტის ისტორიაა (6, გვ. 341).

სახელმწიფო კრედიტთან დაკავშირებულ ურთიერთობებში სახელმწიფო, როგორც უკვე ვთქვით, უფრო ხშირად გვევლინება საკრედიტო რესურსების მსესხებლის ამპლუაში. სახელმწიფოს მიერ ქვეყნის ეკონომიკური სუბიექტებიდან და მოსახლეობიდან სესხის აღება და თავის ხელში ფინანსური რესურსების მობილიზება ხორციელდება სხვადასხვა გზით, სახელდობრ:

- სახელმწიფო ობლიგაციების გამოშვებით და მათი იურიდიულ და ფიზიკურ პირებზე გაყიდვით;
- მოკლევადიანი სახაზინო ვალდებულებების გამოშვება-გაყიდვით;
- სხვა სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების (თამასუქები, ფულის სერთიფიკატი და ა.შ.) გამოშვება-გაყიდვით.

ასეთ შემთხვევაში, როცა სახელმწიფო სხვადასხვა იურიდიული და ფიზიკური პირებისაგან ახდენს კრედიტების აღებას, იგი გამოდის როგორც დებიტორი (მოვალე), ხოლო ის იურიდიული და ფიზიკური პირები, ვისგანაც მოახდინა საკრედიტო რესურსების სესხის სახით მობილიზება, წარმოადგენენ კრედიტორებს.

სახელმწიფო კრედიტის (სესხის) სახეები. არსებობს სახელმწიფო კრედიტის მრავალი სახეობა, რომლებიც თავიანთი შინაარსით მეტნაკლებად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან (იხ. სქემა 3.10).

სქემა 3.10. სახელმწიფო კრედიტის ძირითადი სახეები

			სახელმწიფო კრედიტი:			
სახელმწიფო	პროცენტუანი	მომგებიანი	მთავრობათა-	სარენტო	ანუიტეტი	ტონტინი
მოკლევადიანი	სახელმწიფო კრედიტი	(უპროცენტო) სახელმწიფო კრედიტი	შორისი	კრედიტი		
კრედიტი			კრედიტი			

სახელმწიფო მოკლევადიანი კრედიტი არის სახაზინო ვალდებულებისა და სახაზინო თამასუქების გამოშვება-გაყიდვით იურიდიული და ფიზიკური პირებისაგან სესხის სახით მიღებული საკრედიტო რესურსი.

პროცენტუანი სახელმწიფო კრედიტი არის სახელმწიფო შინაგანი სესხი (ვადიანი დეპოზიტები, ანაბრები), რომლის დროსაც კრედიტორი (იურიდიული და ფიზიკური პირები) სახელმწიფოსაგან ღებულობენ სარგებელს დაწესებული საპროცენტო განაკვეთის მიხედვით.

მომგებიანი (უპროცენტო) სახელმწიფო კრედიტი, პროცენტუანი სახელმწიფო კრედიტისაგან განსხვავებით, წარმოადგენს ისეთ სახელმწიფო სესხს, რომელთაც კრედიტორები (გამსესხებელი იურიდიული და ფიზიკური პირები) სარგებელს ღებულობენ არა სესხზე დაწესებული საპროცენტო განაკვეთის მიხედვით, არამედ მოგებით, რასაც ისინი იღებენ სახელმწიფო სესხის ობლიგაციების გათამაშების პერიოდული ტირაჟების მოწყობის შედეგად.

საჭიროების შემთხვევაში, სახელმწიფო მიმართავს სხვა სახელმწიფოსაგან კრედიტის აღებას გარკვეული მიზნობრივი დანიშნულებითა და სახელმწიფოთაშორისი შეთანხმებით დადგენილი საკრედიტო პირობებით. ასეთი კრედიტი იწოდება **მთავრობათაშორის კრედიტად**, რომელიც ფაქტობრივად, საერთაშორისო კრედიტს წარმოადგენს.

სახელმწიფო კრედიტის მნიშვნელოვანი სახეობაა **სარენტო კრედიტი**. **რენტა („Renre“)** - არის გერმანულ-ფრანგული წარმოშობის სიტყვა. იგი გულისხმობს რეგულარულ შემოსავალს, რამელსაც კაპიტალი და უძრავი ქონება აძლევს მის მფლობელს რაიმე მეწარმეობრივი საქმიანობის განხორციელების გარეშე, ე.ი. კაპიტალის გასესხების და უძრავი ქონების გაქირავების (იჯარით გაცემის) გზით. სარენტო კრედიტის არსი ომში მდგომარეობს, რომ სახელმწიფო ამ შემთხვევაში **არ ადგენს კრედიტის დაფარვის ვადას**, რითაც თავიდან იცილებს კრედიტის ძირითადი (კაპიტალური) თანხის განსაზღვრულ ვადაში კრედიტორისათვის დაბრუნების ვალდებულებას, მაგრამ, ამასთანავე, ობლიგაციების მფლობელებს (კრედიტორებს) რენტის სახით აძლევს სესხეზე რეგულარული მტკიცე შემოსავლის (სარგებლის) მიღების გარანტიას.

სახელმწიფოს მიერ იურიდიული და ფიზიკური პირებიდან აღებული სესხის (სარენტო კრედიტის) ძირითადი თანხის დაფარვა ხორციელდება სესხის ტირაჟების გზით, რომლის დროსაც სახელმწიფო ობლიგაციების მფლობელ პირებს (კრედიტორებს) უნაზღაურებს ობლიგაციების ნომინალურ ღირებულებას (ობლიგაციებში დაფიქსირებულ თანხას) ან ტირაჟში გათამაშებულ ობლიგაციებს გამოსყიდის (შეისყიდის) ბირჟის საკურსო ფასით.

ანუიტეტი - სახელმწიფო გრძელვადიანი კრედიტის სპეციალური სახეობაა, რომლის დროსაც კრედიტორებს სახელმწიფო რენტის სახით ყოველწლიურად სარგებლის თანხის ანაზღაურებასთან ერთად მოხდეს ასევე კრედიტის ძირითადი (კაპიტალური) თანხის თანდათანობით (ნაწილობრივი) დაფარვაც.

ანუიტეტის დროს კრედიტორზე ყოველწლიური გადასახდელი თანხის სიდიდე დამოკიდებულია საკრედიტო პირობებზე, რომელიც შეიძლება განსაზღვრული იყოს ორი ვარიანტის მიხედვით: ერთი, ობლიგაციების მფლობელის (კრედიტორის) **სიცოცხლის ხანგრძლივობის** და, მეორე, **კრედიტის დაფარვის წევთა რაოდენობის** მიხედვით. ანუიტეტის სიცოცხლის ხანგრძლივობაზე გათვლის დროს, კრედიტორის გარდაცვალების შემთხვევაში სესხი ითვლება გასტუმრებულად (ყოველგვარი მემკვიდრეობის გარეშე). ხოლო როდესაც ანუიტეტი განსაზღვრულია წელთა რაოდენობით (20, 30, 50 და ა.შ.), მაშინ სახელმწიფოს მიერ კრედიტორისათვის რენტის სახით ყოველწლიური გადასახდელი თანხა (სარგებლისა და ძირითადი ნაწილის გათვალისწინებით) წესდება იმ გაანგარიშებით, რომ განსაზღვრულ პერიოდში კრედიტორმა ან მისმა კანონიერმა მენკვიდრემ, სარგებელთან ერთად, მიიღოს უკან კრედიტის ძირითადი თანხა, ე.ი. ამ შემთხვევაში კრედიტორის გარდაცვალება არ იწვევს თანხის გადახდის შეწყვეტას.

სახელმწიფო კრედიტის განსხვავებული სახეა ე.წ. **ტონტინი**, რომელიც გულისხმობს სახელმწიფოს მიერ გრძელვადიანი კრედიტის მიღებას კრედიტორთა ჯგუფისაგან. ასეთი კრედიტის დროს გამსესხებელს სახელმწიფოსაგან ყოველწლიურად მიეცემათ სათანადო სარგებლის თანხა, რომელიც ნაწილდება კრედიტორთა ჯგუფის წევრებს შორის საერთო საკრედიტო თანხაში თითოეულის წილის პროპორციულად. აღსანიშნავია, რომ კრედიტორთა ჯგუფის რომელიმე წევრის გარდაცვალების შემთხვევაში სარგებლის მოცულობა არ იცვლება და გარდაცვლილის წილი გადანაწილდება ჯგუფის დანარჩენ წევრებზე. სასესხო ვალდებულების შწყვეტა და მისი ვადაზე ადრე გასტუმრებულად ჩათვლა ხდება მხოლოდ ჯგუფის უკანასკნელი წევრის გარდაცვალების შემთხვევაში.

საერთაშორისო კრედიტი, თავისი არსით, წარმოადგენს საერთაშორისო მასშტაბით ფუნქციონირებად საკრედიტო ურთიერთობათა ფორმას, რომელიც აერთიანებს და არეგულირებს სასესხო კაპიტალის სახელმწიფოთაშორის მოძრაობას.

საერთაშორისო კრედიტის ცნებაში იგულისხმება კრედიტის ფორმა, რომელიც საკრედიტო ურთიერთობას ამყარებს საერთაშორისო დონეზე და კრედიტის გაცემა ხდება სხვადასხვა ქვეყნებს (ქვეყნების მთავრობებს) შორის, ამ ქვეყანაში მოფუნქციონირე საბანკო-საკრედიტო ორგანიზაციებს, აგრეთვე

იურიდიულ და ფიზიკურ პირებს შორის დაკრედიტების უმთავრესი პრინციპის - ვადიანობის, დაბრუნებადობისა და სარგებლის გადახდის პრინციპების მკაცრად დაცვით.

საერთაშორისო კრედიტის მონაწილე მხარეება, გარდა სუვერენლი სახელმწიფოებისა და მათ შორის მოფუნქციონირე ეკონომიკური სუბიექტებისა (მათ შორის ბანკებისა), გვევლინებიან აგრეთვე ქვეყნების ჯგუფის წილობრივი მნაწილებით დაფუძნებული საერთაშორისო სავალუტო-საკრედიტო და საფინანსო ორგანიზაციები, როგორცაა, მაგალითად, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი (სსფ), რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი (რგსბ, რომელსაც მსოფლიო ბანკსაც უწოდებენ), ევროსავალუტო კავშირი (ესკ) და სხვ., აგრეთვე ტრანსნაციონალური კომპანიები და კორპორაციები.

საერთაშორისო კრედიტები გაიცემა როგორც ფულადი ფორმით (ძირითადად), ასევე საქონლური ფორმით, განსაკუთრებით საგარეო სავაჭრო-ეკონომიკური საქმიანობისა და მთავრობათაშორისი კრედიტების გაცემის დროს.

საერთაშორისო კრედიტის წარმოშობა-განვითარება საბანკო და სახელმწიფო კრედიტის ფორმების განვითარების შედეგია, რაც, თავის მხრივ, განპირობებული იყო საქონელწარმოებისა და საქონელმომოქცევის მასშტაბური განვითარებით, წარმოების სპეციალიზაციისა და კოოპერირება-კონცენტრაციის გაღრმავებით, ეკონომიკაში მომხდარი სტრუქტურული ცვლილებებით, რამაც გამოიწვია წარმოებისა და ფულად-საკრედიტო რესურსების გეოგრაფიული (სახელმწიფოთაშორისი) განვრცობა-ინტერნაციონალიზაცია, მსოფლიო ეკონომიკის და საერთაშორისო სასაქონლო, სავალუტო-საკრედიტო და ფინანსური ბაზრების განვითარება.

სასესხო კაპიტალის სახელმწიფოს საზღვრება გარეთ (საერთაშორისო) გადაადგილება-მოდრაობა შეიძლება მოხდეს სათანადო **შუამავლობის გზით** ან მის გარეშე. საკრედიტო-სავალუტო რესურსების საერთაშორისო მორაობაში შუამავლის როლს, როგორც წესი, ასრულებენ ნაციონალური და ტრანსნაციონალური ბანკები, კომპანიები და კორპორაციები, საერთაშორისო სავალუტო-საკრედიტო და საფინანსო ორგანიზაციები.

საერთაშორისო კრედიტები მრავალგვარი და მრავალსახეობისაა. მათ მრავალსახეობას განაპირობებს კრედიტის საკლასიფიკაციო ნიშნების სიმრავლე (იხ. სქემა 3.11).

საერთაშორისო კრედიტის საკლასიფიკაციო ნიშნების მიხედვით უფრო დეტალური განხილვა იხილეთ წყარო №1-დან გვ. 99-106.

სამომხმარებლო და ლომბარდული კრედიტები:

სამომხმარებლო კრედიტი - წარმოადგენს კრედიტის განსაკუთრებულ ფორმას. ეს არის განვადებითი ხასიათის (თანდათანობით, ნაწილ-ნაწილ გადასახდელე) კრედიტი, რომლის მიზნობრივ დანიშნულებას შეადგენს ფიზიკური პირების დაკრედიტება მათ მიერ ძვირადღირებული და ხანგრძლივად გამოსაყენებელი საყოფაცხოვრებო-სამომხმარებლო საგნების შესაძენად ან მომსახურების ასანაზღაურებლად.

ჩვეულებრივად, სამომხმარებლო კრედიტის აღება ხდება მოქალაქეთა მიერ ავტომატურად, მაცივრის, ტელევიზორის, მუსიკალური ცენტრის, ოჯახის გარნიტურის (ავეჯის) და სხვა ძვირადღირებული სამედიცინო მომსახურების ხარჯების ასანაზღაურებლად და ა.შ. ამის გათვალისწინებით, სამომხმარებლო კრედიტის გაცემა ხდება როგორც საქონლური, ასევე ფულადი ფორმით.

სქემა 3.11. საერთაშორისო კრედიტის საკლასიფიკაციო ნიშნები

საერთაშორისო

კრედიტის

საკლასიფი-

კაციო ნიშნები

საკუთრების ფორმის (კრედიტორის)	დანიშნულების მიხედვით:	გასაცემი ღირებულების მიხედვით:	კრედიტის ვადების მიხედვით:	კრედიტის ვალუტის მიხედვით:	კრედიტის გაცემის ტექნიკის მიხედვით:
1.კერძო კრედიტი	1.კომერციული (საფირმო)	1.სასაქონლო კრედიტი	1.მოკლევადიანი კრედიტი	1.კრედიტორი ქვეყნის ვალუტით	1.ნაღდი კრედიტი
2.სამთავრობო კრედიტი	კრედიტი	2.სავალუტო კრედიტი	2.საშუალო- ვადიანი კრედიტი	2.მოვალე ქვეყნის ვალუტით	2.სადეპო- ზიტი
3.შერეული კრედიტი	2.ფინანსური კრედიტი		3.გრძელვადიანი კრედიტი	3.მესამე ქვეყნის ვალუტით	კრედიტები
4.საერთაშორისო სავალუტო საკრედიტო	3.შუალედური კრედიტი			4.საერთა-შორისო (რეგიონული) ვალუტით	3.აქცეპტური კრედიტები
და საფინანსო ორგანიზაციების კრედიტი				5.საერთაშორისო სააღრ.-საანგარიშსწ. ერთეულით	4.ობლიგაციური კრედიტები (სესხები)
					5.კონსორციული კრედიტი

სამომხმარებლო კრედიტის არსებობა და საჭიროება განპირობებულია, ერთი მხრივ, მოქალაქეთა მიერ ერთდროულად მაღალხარჯიანი ღონისძიების განსახორციელებლად, ხოლო მეორე მხრივ, მოსახლეობის დიდი ნაწილისათვის ფულადი შემოსავლების უკმარისობით, რაც აიძულებს მათ კრედიტის აღებას.

სამომხმარებლო კრედიტს გაცემენ და **კრედიტორის როლში** გამოდიან როგორც საკრედიტო დაწესებულებები, ასევე სავაჭრო და მომსახურების სფეროს ნებისმიერი ორგანიზაცია (იურიდიული პირები), რომლებიც ახორციელებენ საქონელისა და მომსახურების რეალიზაციას.

სამომხმარებლო კრედიტი გაიცემა სხვადასხვა ხანგრძლივობით. იგი შეიძლება იყოს მოკლევადიანი (ერთ წლამდე ვადით), საშუალო და გრძელვადიანი (3-10 წლის ხანგრძლივობით). უცხოეთის ქვეყნებში სამომხმარებლო კრედიტის მაქსიმალური ვადა განისაზღვრება 3 წლით და მისთვის დამახასიათებელია სარგებლის საკმაოდ მაღალი დონე, რომელიც აშშ-ში განისაზღვრება კრედიტის თანხის წლიური 18%-ით, ხოლო საფრანგეთში საკომისიო გასამრჯელოსთან ერთად აღწევს დაახლოებით 30%-მდე (10, გვ.12). საქართველოში ეს მაჩვენებელი აღწევს დაახლოებით 24-დან - 36%-მდე.

სამომხმარებლო კრედიტი სულ უფრო მასშტაბურ სახეს ღებულობს და დიდმნიშვნელოვან როლს ასრულებს საცალო საქონელბრუნვისა (ცაჭრობისა) და მომსახურებაში.

საკრედიტო ორგანიზაციების მიერ ფიზიკურ პირებზე სამომხმარებლო კრედიტის გაცემა ხდება ორი ფორმით:

1. **კრედიტის პირდაპირ მომხმარებელზე გაცემა** (სავაჭრო ფირმის შუამავლობის გარეშე), რომლის დრისაც მსესხებელი ფიზიკური პირი (მომხმარებელი) პირდაპირ კრედიტორთან ახდენს ანგარიშსწორებას კრედიტის დაფარვის ოპერაციების მიხედვით.

2. **კრედიტის გაცემა მომხმარებელზე სავაჭრო ფირმების მეშვეობით.** ამ შემთხვევაში მომხმარებლებს კავშირი და ფინანსური ურთიერთობა აქვთ არა საკრედიტო ორგანიზაციებთან, არამედ უშუალოდ სავაჭრო ფირმებთან, ვისგანაც იძენენ ძვირადღირებულ საქონელს განვადების (ავანსის) წესით, ხოლო დამკრედიტებელთან უშუალო ურთიერთობა აქვს სავაჭრო ფირმას, რომელიც ბანკთან გაფორმებული ხელშეკრულებით ვალდებულია იღებს მის წინაშე მომხმარებლებზე მისი მეშვეობით გაცემული კრედიტების დადგენილ ვადაში დაფარვის თაობაზე.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, სავაჭრო ფირმა, თავის მხრივ, ყველა მყიდველთან აფორმებს ინდივიდუალურ ხელშეკრულებებს საქონელის განვადებით შეძენაზე, რომელშიც დაფიქსირებულია კრედიტის თანხა, დაკრედიტების პირობები და კრედიტის დაფარვის ვადები. მომხმარებელი, ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად, კრედიტის დასაფარავად თანხას ნაწილ-ნაწილ უხდის სავაჭრო ფირმას (სადაც შეიძინა საქონელი განვადებით), ხოლო ეს უკანასკნელი ახდენს ანგარიშსწორებას საკრედიტო ორგანიზაციასთან.

საკრედიტო ორგანიზაციები სავაჭრო ფირმებზე გაცემული სამომხმარებლო კრედიტის დაფარვის უზრუნველყოფის მიზნით (დაზღვევის სახით), სავაჭრო ფირმებს ურიცხავენ კრედიტის თანხის 80-90 %-ს, ხოლო თანხის 10-20%-ს ჩარიცხავენ ე.წ. **ბლოკირებულ ანგარიშზე**, რომელსაც გამოიყენებენ მყიდველების მხრიდან კრედიტის თანხის დადგენილ ვადაში გადაუხდელობის შემთხვევაში.

სამომხმარებლო კრედიტის დაფარვა შეიძლება განხორციელდეს ორი ფორმით - **ერთჯერადი დაფარვით** და **განვადების წესით** დასფარვით. პრაქტიკაში უფრო მეტად გამოყენებულია სამომხმარებლო კრედიტის განვადებით (ნაწილ-ნაწილ) დაფარვის წესი.

ლომბარდული კრედიტი - არის სეზონურად სხვადასხვა პირობებზე გაცემული ადვილად რეალიზებადი მოძრავი ქონებით უზრუნველყოფილი მოკლრვადიან სესხი.

ამ შემთხვევაში საკრედიტო დაწესებულებას წარმოადგენს ე.წ. **ლომბარდი**, რომელიც გასცემს მოკლევადიან სესხებს მოძრავი ქონების გირავნობის პირობით. თვით კრედიტის და საკრედიტო დაწესებულების სახელწოდება წარმოდგარია ჩრდილოეთ იტალიის პროვინციის სახელწოდებიდან („ლომბარდია“), სადაც ჩვენი წელთაღრიცხვის შუა საუკუნეებში ცხოვრობდნენ მევახშეები და კრედიტის ეს ფორმაც იქ წარმოიშვა.

ლომბარდული კრედიტის სახეები განსაზღვრულია მათი მატერიალური უზრუნველყოფისათვის განკუთვნილი საგირავნო სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობათა სახეების მიხედვით. ამის გათვალისწინებით, **ლომბარდული კრედიტის ძირითადი სახეებად** მიჩნეულია:

1. ფასიანი ქაღალდების გირაოში გაცემული **ლომბარდული კრედიტი**;
2. საქონლის გირაოში გაცემული **ლომბარდული კრედიტი**;
3. ძვირფასი ლითონების და ქვების გირაოში გაცემული **ლომბარდული კრედიტი**;
4. მოთხოვნის გირაოში გაცემული **ლომბარდული კრედიტი**.

ფასიანი ქაღალდების გირაოში გაცემული ლომბარდული კრედიტი ლომბარდული გარიგების უმნიშვნელოვანესი ფორმაა, რომელიც დამოკიდებულია ფასიანი ქაღალდების გირაოს ქვეშ მოკლევადიანი ფულადი სესხის გაცემაზე. კრედიტის უზრუნველყოფის ეს ფორმა ძალიან მოსახერხებელია და შედარების მცირეხარჯიანია, რადგან ფასიანი ქაღალდების შენახვა და შეფასება არ არის რაიმე პრობლემასთან დაკავშირებული. კერძოდ, შეფასება ხდება საფონდო ბირჟაზე კოტირების გზით, ხოლო შენახვა - ბანკის სპეციალურ ანგარიშზე, რაც უზრუნველყოფს მათ მაქსიმალურ დაცულობას.

საქონლის გირაოში ლომბარდული კრედიტის გაცემის დროს გირაოს სახით უმთავრესად გამოიყენება სწრაფად რეალიზებადი და სასაქონლო ბირჟაზე სტაბილური ფასების მქონე საქონელი, უპირატესად მაღალი სასურსათო და სამომხმარებლო ხასიათის საქონელი (შაქარი, ცხიმპროდუქტი, მარცვალპროდუქტი, ყავა, რძის და ხორცპროდუქტები და ა.შ.).

მვირფასი ლითონების და ქვების გირაოში ლომბარდული კრედიტები გაიცემა ოქროს, პლატინის, ვერცხლის, ალმასის და სხვა მვირფასი ქვების დაგირავებით.

რაც შეეხება მოთხოვნის გირაოში გაცემულ ლომბარდულ კრედიტს, იგი შეიძლება გაცემულ იქნეს გირაოში ისეთი საშუალებების გამოყენებით, როგორიცაა, მაგალითად, კრედიტის მოთხოვნის უფლება ბანკის ფულად ანაზრებზე, სადაზღვევი ხელშეკრულებებზე, დავალიანების ხელფასიან ანაზღაურებაზე და ა.შ.

აღსანიშნავია, რომ ლომბარდული კრედიტის გაცემისას ზმთო გამოთვლილი საგირავნო ფასეულობების შეფასება ხდება საკრედიტო ხელშეკრულების გაფორმების თარიღისათვის დაგირავებული ქონების (ფასეულობის) ღირებულების მიხედვით. ამასთან, ქონების შეფასება ხდება არა მათი სრული (რალური) ღირებულებით, არამედ ხელოვნურად შემცირებული თანხით (ღირებულების არაუმეტეს 2/3 ნაწილით) იმის გათვალისწინებით რომ მოვალის მიერ საკრედიტო დავალიანების გადაუხდელობის შემთხვევაში, კრედიტორმა დაგირავებული ფასეულობის რეალიზაციით (შეიძლება შეღავათიან ფასებშიც) უპრობლემოდ შეძლოს მსესხებლის დავალიანების სრულად ანაზღაურება.

ლექცია 4. კრედიტის და მისი სარგებლის (პროცენტის) თეორიები და ნორმა

4.1. კრედიტის თეორიების წარმოშობის წინაპირობები, კრედიტის კაპიტალშემქმნელი და ნატურალისტური თეორიები

კრედიტისა და საკრედიტო ურთიერთობის წარმოშობა-განვითარებამ განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის პირობებში მოქმედებისა და ფუნქციონირების ფართო მასშტაბს მიაღწია. ამან, ჩვეულებრივად, წარმოშვა სხვადასხვა თეორიულ-მეცნიერული მიდგომები, მოსაზრებები და შეხედულებანი კრედიტის, როგორც უმნიშვნელოვანესი ფინანსური კატეგორიის (ფენომენოს) რაობის შესახებ. ეს მეცნიერული შეხედულებები თანდათან ჩამოყალიბდა კრედიტის და მასთან ორგანულად დაკავშირებული სარგებლის (პროცენტის) თეორიების სახით (1, გვ. 112-152).

თავდაპირველი შეხედულებები კრედიტის (ისევე როგორც ფულისა და ფინანსების) შესახებ ჩამოყალიბებას იწყებს კაცობრიობის განვითარების შორეულ წარსულში შუამდინარეთის განვითარებულ სახელმწიფოებში - ძველ ეგვიპტეში, ანტიკურ საბერძნეთში, ძველ რომში, აგრეთვე ჩინეთსა და ინდოეთში, რომელთაც გააჩნდათ იმ დროისათვის საკმაოდ მაღალგანვითარებული ფულის მიმოქცევა, საფინანსო და საკრედიტო საქმიანობა და მათი მართვა-რეგულირების საკმაოდ სრულყოფილი მექანიზმები სათანადოდ ჩამოყალიბებული სამართლებრივი (სახელმწიფო სამართლის) ასპექტებით.

ამაზე ნათლად მეტყველებს ჯერ კიდევ დაახლოებით 2600 წლის წინ ძველი წელთაღრიცხვის მე-6 საუკუნის დასაწყისში (594 წელს) ანტიკურ საბერძნეთში სახელმწიფო მმართველის სოლონის მიერ განხორციელებული საფინანსო-საკრედიტო რეფორმა. სოლონმა გონივრულად განჭვრიტა რა ფინანსური

ბერკეტების (ფულის, გადასახადების, კრედიტის, სარგებლის) როლი ქვეყნის აღმშენებლობისა და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების საქმეში, გატარებული ფულის რეფორმით (ფულის ახალი ნიშნების გამოშვებითა და მათი კურსის შეცვლით), სარგებლის განაკვეთის შემცირებითა და კრედიტის გაიაფებით) მნიშვნელოვნად დააჩქარა ქვეყნის საწარმოო ძალთა განვითარებისა და ეკონომიკის აღმავლობის პროცესი.

ანტიკურ საბერძნეთში განხორციელებულმა ფინანსურ-ეკონომიკურმა რეფორმებმა, ქვეყნის ეკონომიკისა და კულტურის განვითარებასთან ერთად, დიდად შეუწყო ხელი ფულის, ფინანსებისა კრედიტის შესახებ შეხედულებათა განზოგადობასა და შესაბამისი თეორიების წარმოშობას. ამას უტყუარად ასაბუთებს ის ფაქტი, რომ ამ თეორიების „პირველი მერცხლები“ სწორედ ანტიკური ხანის უდიდესი ბერძენი მოაზროვნეები - პლატონი და მისი ერთგული მოწაფე არისტოტელე იყვნენ. კერძოდ, პლატონის სახელთანაა დაკავშირებული ფულის პირველი თეორიის, ე.წ. „გაცვლის პირობითი ნიშნის“ თეორიის შექმნა, რომელიც ფულის, როგორც უდიდესი ეკონომიკური ფენომენის, წარმოშობას ხსნის ადამიანებს შორის გაცვლითი ურთიერთობის გაადვილების უზრუნველყოფის მიზნიდან გამომდინარე. იგი აღიარებს ფულის არა ბუნებრივი გზით, არამედ ადამიანთა შეთანხმების საფუძველზე ანუ „კანონის გზით“ წარმოშობას.

შემდგომში, პლატონის უერთგულესმა მოწაფემ, ჰემმარიტმა მოაზროვნემ და შემოქმედმა არისტოტელემ თავისი „რაციონალური თეორიით“ კიდევ უფრო წინ წასწია პლატონის თეორიული დებულებები და ფულის წარმოშობის საფუძვლად აღიარა „ადამიანთა წინასწარ გააზრებული შეთანხმება“ მოხმარების საგნების ერთმანეთზე გაცვლის დროს წარმოქმნილ სირთულეთა დასაძლევად და ამ პროცესის გასაადვილებლად რაიმე შესაფერისი ინსტრუმენტის (ნივთიერი საშუალების) გამოყენების შესახებ. სწორედ ასეთ ინსტრუმენტად ფული იქნა გამოგონებული. არისტოტელეს „რაციონალური თეორიის“ სიმყარემ მას ათეულ საუკუნეობით (შუა საუკუნეების ეპოქამდე) შეუნარჩუნა უცვლელი სახით არსებობის უფლება, რომელმაც მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი ფულის, ფინანსებისა და კრედიტის ახალი თეორიების წარმოშობას.

ფულის, ფინანსებისა და კრედიტის საკითხებისადმი, ამ დიდი „ფინანსური სამების“ ბუნების გაგებისადმი ადამიანთა დიდი დაინტერესება განაპირობა მათმა დიდმა როლმა საზოგადოების ეკონომიკურ განვითარებასა და ქვეყნის სამეურნეო-პოლიტიკურ ცხოვრებაში.

აქედან გამომდინარე, აუცილებელი შეიქმნა ფულის, ფინანსებისა და კრედიტის არსისა და ბუნების, წარმოშობის ეკონომიკური საფუძვლების, ფუნქციებისა და მართვის მწქანიზმების სიღრმისეული შესწავლა, მათი თეორიული განზოგადოება და სრულყოფის გზებისა და მეთოდების ძიება.

ჰემმარიტების შემცველია მეცნიერ-ფინანსისტთა შეხედულებანი იმის შესახებ, რომ „მართალია, დასრულებული სახით ფულის, ფინანსებისა და კრედიტის თეორიები ჩამოყალიბდა კაპიტალიზმის პირობებში, მაგრამ პირველი ნაბიჯები მათ შესახებ, თეორიული განზოგადოებებისა და პრაქტიკული წინადადებების შემუშავებისაკენ გადაიდგა კაცობრიობის ცხოვრების გარიჟრაჟზე, როცა საქონელწარმოება და საქონელმომოქცევა იწყებს გამოსვლას თავისი პირველქმნის ნაჭუჭიდან, ასობით და ათასობით მწარმოებელს და მომხმარებელს აკავშირებს ერთმანეთთან... ფულის, ფინანსებისა და კრედიტის შესაბამისმა შეხედულებებმა და თეორიებმა განვლეს ხანგრძლივი გზა მათი ჩასახვიდან ვიდრე დღევანდელ ბურჟუაზიულ თეორიამდე“ (15, გვ.24).

ამასთან ერთად, აღნიშნული ფინანსური კატეგორიები ადრეული პერიოდიდანვე რეგულირდებოდა სათანადო სამართლებრივი აქტებით. კერძოდ, ამას ასაბუთებს აკად. ისიდორე დოლიძე თავის ნაშრომში „ძველი აღმოსავლეთის სამართალი“, სადაც იგი, ჩვენამდე მიღწეულ უზველეს სამართლებრივ აქტებზე (კანონებზე) დსყრდნობით, მიუთითობს, რომ შუამდინარეთის უძველეს სახელმწიფოებში (ჰამურაბი, შუმერები, ასირია, ხეთები და სხვ) ფულის, ფინანსებისა და კრედიტის საკითხები წარმოდგენდა სახელმწიფოებრივი ზრუნვის საგანს და გადასახადის გადახდის, კრედიტის ვადებისა და სარგებლის განაკვეთის დადგენით, ასევე ფულის სინჯის დაწესებით ხდებოდა მთელი საზოგადოების ეკონომიკური და პოლიტიკური ცხოვრების რეგულირება, შემოღებული კანონებისა და წესების დამრღვევთ კი მკაცრი სამართლებრივი პასუხისმგებლობა ეკისრებოდათ (16, გვ. 7-13).

ყოველივე ზემოთაღნიშნულიდან შეიძლება ითქვას, რომ კრედიტისა და სარგებლის თეორიების შექმნა განაპირობა ადამიანთა სამეურნეო საქმიანობაში საბაზრო ეკონომიკის პრინციპების დანერგვა-განვითარებამ, რომელიც ეფუძნება მეურნე სუბიექტების (იურიდიული და ფიზიკური პირების) სამეურნეო დამოუკიდებლობას და კარგად ორგანიზებულ და სისტემატიზირებულ საკრედიტო ურთიერთობებს. აქერან კი შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ კრედიტის და სარგებლის თეორიების წარმოშობა საბაზრო ეკონომიკის განვითარების პირდაპირი, თანმდევი შედრგია.

ფინანსურმა მეცნიერებამ და საკრედიტო პრაქტიკამ თავისი განვითარების გრძელი ისტორიის მანძილზე კრედიტისა და სარგებლის (პროცენტის) შესახებ დაგროვილ შეხედულებათა ერთობლიობიდან „გამომერწა“ და შექმნა შემდეგი საკრედიტო თეორიები:

- კრედიტის კაპიტალშემქმნელი თეორია;
- კრედიტის ნატურალისტური თეორია;
- კრედიტის სარგებლის (პროცენტის) თეორია.

ქვემოთ აღნიშნული - კრედიტის კაპიტალშემქმნელი, ნატურალისტური და სარგებლის (პროცენტის) თეორიები უფრო დეტალურად იქნება განხილული.

თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ფულის, ფინანსებისა და კრედიტის ეკონომიკური ფენომენის არსისა და მნიშვნელობის კვლევა მუდმივი და დაუსრულებელი პროცესია და თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის პირობებში **ფულის, ფინანსებისა და კრედიტის საკითხების სიღრმისეული კვლევა გრძელდება** და გამოჩენილ უცხოელ მეცნიერებთან ერთად, ცნობილ ქართველ ეკონომისტ-ფინანსისტებს - გამსახურდია გ., გოგოხია რ., იაკობიძე დ., კაკულია რ., კოვზანაძე ი., კონტრიძე გ., მესხია ი., მექვაბიშვილი ე., მურჯიკნელი მ., პაპავა ვლ., ქისტაურური შ., ქოქიაური ლ., ხელაია გ., ლუდუშაური ლ., შათირიშვილი ჯ., ჯიბუტი მ., ცაავა გ. და სხვებს საკმაოდ ნაყოფიერი ნაშრომები აქვთ გამოქვეყნებული და მუშაობა გრძელდება.

აღნიშნულთან დაკავშირებით პროფ. გ. ცაავას მიერ „**ფინანსურ სამებასთან - ფულთან, ფინანსებთან და კრედიტთან**“ მიმართებაში ბოლო წლებში გამოქვეყნებული ნაშრომების მოკლე მიმოხილვა ჩავთვალეთ მიზანშეწონილად. თავიდანვე ავღნიშნავთ პროფ. გ. ცაავას მოსაზრებას, რომ „**ი ს ტ ო რ ი ა შ ი**, ავტორისეული დამატებით - **ეკონომიკაშიც და ფ ინ ა ნ ს ე ბ შ ი ც** და ზოგადად ყველა დარგში და საქმიანობაში, საკმაოდ დამკვიდრებული თქმულების მიუხედავად, **ა ხ ა ლ ი** - არის **არა მარტო კარგად დავიწყებული ძველი**, არამედ დღემდე - **უჩინარის, უხილავისა და უცნობის მომავალი**“.

პროფ. გ. ცაავა (იგი 1979-2006 წლებში 27 წლის განმავლობაში ხელმძღვანელობდა აფხაზეთის (საქართველო) ავტონომიური რესპუბლიკის „მრეწველმშენაწის“ რესპუბლიკურ სამმართველოს) **ფ უ ლ თ ა ნ** - მიმართებაში აღნიშნავს, რომ **ფული** თავის უკვე აღიარებულ ფუნქციებს - 1. **ღირებულების საზომის**, 2. **მიმოქცევის საშუალების**, 3. **გადახდის საშუალების**, 4. **დაგროვების საშუალების** 5. **მსოფლიო ფულის ფუნქციებს** ძირითადად **სასაქონლო ბაზარზე** მიმოქცევის პირობებში ასრულებდა და აგრძელებს შესრულებას, ხოლო საბაზრო ეკონომიკისა და ასევე **ფინანსური ბაზრების** განვითარების პირობებში **ფული** ასევე შემდეგ მნიშვნელოვან ფუნქციებს: **კაპიტალიზაციის საშუალების**, **სამეწარმეო საშუალების**, **საყოველთაო მსყიდველობითი საშუალების**, **ღირებულების შენარჩუნების საშუალების**, **უკუკავშირის არხის საშუალების**, **საბანკო სისტემაში ფილადი მასის მულტიპლიცირების საშუალების** ფუნქციებსაც ასრულებს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ფინანსური ბაზრების განვითარების პირობებში და ქვეყანაში სააქციო საზოგადოებების მიერ დადგენილზე მრავალჯერადად მეტი ოდენობის აქციების კაპიტალიზაციის შედეგად, მნიშვნელოვნად დიდი მოცულობის ტრანზაქციული (დაუბეგრავი) ოპერაციების განხორციელების შესაძლებლობა წარმოიშვა, რომელზედაც თუნდაც უმნიშველოდ მცირე გადასახადის დაწესებაც კი ქვეყნის ბიუჯეტის შევსების საკმაოდ მნიშვნელოვანი წყარო იქნებოდა (უფრო დეტალურად იხ. 17, გვ. 8-23).

პროფ. გ. ცაავა **ფ ინ ა ნ ს ე ბ თ ა ნ** - მიმართებაში აღნიშნავს, რომ დღემდე გამოცემულ ყველა უცხოურ და სამამულო სახელმძღვანელოებში **გასაღებითი სტრატეგიის** პირობებში **კვლავწარმოების პროცესი** ოთხ სტადიად - **წარმოების, განაწილების გაცვლის და მოხმარების სტადიების** სახით არის ჩამოყალიბებული და

აღნიშნულია, რომ ფინანსები მხოლოდ მესამე - გაცვლს სტადიაზე წარმოიშობა. ჩვენი კვლევების საფუძველზე დავრწმუნდით, რომ საბაზრო ეკონომიკის პირობებში და მარკეტინგული სტრატეგიის ჩარჩოებში კვლავწარმოების პროცესი მოიცავს არა მხოლოდ ოთხ, არამედ რეალურად შვიდ სტადიას - მოთხოვნილების აღმოჩენის, ნიმუშის დაპროექტება, წარმოების, განაწილების, გაცვლის, მოხმარების, უტილიზაციის სტადიებს, და რამდენადაც ყველა სტადიაზე მონაწილეობენ ისეთი ეკონომიკური კატეგორიები, როგორებიცაა: ფინანსები, კრედიტი, ფასი, შრომის ანაზღაურება ფონდები, დაზღვევა, გადასახადები, ასევე ფინანსური ინსტრუმენტები, როგორებიცაა: დოტაცია, ტრანსფერტი, შეღავათები, სუბვენციები, ფასიანი ქაღალდები, გარანტია, სახელმწიფო კრედიტი, ლიზინგი, აკრედიტივი, ფაქტორინგი, ჩეკი, ფრანჩაიზინგი, გირაო, პრივატიზაცია, სვოპი, ამდენად ფინანსები ყველა შვიდივე სტადიაზე წარმოიშობა და ქვეყნის აგრეგირებული ფინანსური რესურსების გაანგარიშებისას აღნიშნული გარემოება აუცილებლად უნდა იქნას გათვალისწინებული, რათა მისი უგულვებელყოფა ქვეყანაში ინფლაციური პროცესების გაღრმავების მიზეზი შეიძლება აღმოჩნდეს (უფრო დეტალურად იხ. 18, გვ. 141-158).

პროფ. გ. ცაავა კ რ ე დ ი ტ ა ნ - მიმართებაში აღნიშნავს, რომ ირ. ფიშერის „მიმოქცევაში ფულადი მასის გაანგარიშების“ დღეს მოქმედი ცნობილი ფორმულა ჩამოყალიბებულია იმ პერიოდში, როდესაც ქვეყნებში საბანკო სისტემები დღევანდელ დონემდე არ იყო განვითარებული და ფულის ემისიას მხოლოდ ქვეყნების ცენტრალური ბანკები ახორციელებდნენ. თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკისა და განვითარებული საკრედიტო სისტემის ფუნქციონირების პირობებში, ქვეყანაში ფულის ემისიას უკვე ახორციელებს როგორც ცენტრალური ბანკი, ასევე კომერციული ბანკებიც - ყოველი გაცემული კრედიტი ახალი ფულადი მასის წარმოქმნის წინაპირობაა (მათი მხრიდან ფულადი მასის ემისიის განხორციელება). აღნიშნული ფულადი მასის მოცულობა ცენტრალური ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის დადგენილი - სავალდებულო დარეზერვების ნორმატივის უკუპროპორციულია და ამ ნორმატივის 10%-იანი სიდიდის პირობებში, საბანკო სისტემაში არსებული რესურსების 10-ის ჯერადად გაზრდის შესაძლებლობას იძლევა, ანუ საქართველოს ეროვნული ბანკის 2015 წლის წლიური ანგარიშის მიხედვით კომერციული ბანკების კრედიტით დეპოზიტების მოცულობა 7 400 000 ათ. ლარია, მისი 10-ის ჯერადი მნიშვნელობა საკმაოდ შთამბეჭდავი მოცულობაა. აღნიშნულმა გარემოებამ ქვეყანაში საჭირო ფულადი მასის გაანგარიშების ცნობილი ფორმულის კორექტირების აუცილებლობისაკენ მიგვანიშნა და შესაბამისი კორექტირებული ფორმულაა შეთავაზებული (უფრო დეტალურად იხ. 19 გვ. 14-22).

პროფ. გ. ცაავა ს ა რ გ ე ბ ე ლ თ ა ნ (პროცენტთან) მიმართებაში აღნიშნავს, რომ საბანკო ბიზნესი საკმაოდ რისკიანი საქმიანობაა. ბანკების მიერ მიღებული მოგების 70%-მდე საკრედიტო საქმიანობიდან შემოდოს, მაგრამ ამავე დროს მიღებული ზარალის 40%-მდე დაკრედიტებიდანაა მიღებული. ცნობილია, რომ საბანკო სისტემაში ერთდროულად სხვადასხვა სახეობის რამდენიმე რისკი (ეკონომიკური, ფინანსური, საკრედიტო, ლიკვიდობის, საპროცენტო, სავალუტო საინვესტიციო, საოპერაციო, საანგარიშსწორებო, საბაზრო და სხვა რისკები) მოქმედებენ, მაგრამ მსესხებლების კრედიტუნარიანობის შეფასებისათვის გამოყენებადი ფინანსური კოეფიციენტების გაანგარიშების ფორმულებში, მათი ცალ-ცალკე მნიშვნელობების უბრალოდ დაჯამება (შეკრება) ხორციელდება და არ არის გათვალისწინებული ერთდროულად მოქმედი რისკების ერთმანეთზე ზემოქმედების საკმაოდ მნიშვნელოვანი ფაქტორი, როგორც ეს, მაგალითად, წლიური ინფლაციის ტემპის გაანგარიშების ფორმულაში ყოველთვიური ინფლაციების ერთმანეთზე ზემოქმედება, ასევე კრედიტის გამოყენებაზე ყოველთვიურად დასარიცხი სარგებლის ყოველკვარტალურად დასარიცხ სარგებელზე გადასაყვან ფორმულაშია გათვალისწინებული (თუ, დავუშვათ, ყოველთვიური ინფლაცია 0,5 – 0,6 %-ია, წლიური ინფლაცია $(0,5 \times 12) = 6\%$ და $(0,6 \times 12) = 7,2\%$ კი არ არის, არამედ შესაბამისად 7,6 და 10,1%-ია და თვიური მაჩვენებლების ერთმანეთზე ზემოქმედების კოეფიციენტი საშუალოდ 1,35-ის ჯერადია; იგივე შედეგი დადასტურდა კრედიტზე საზღაურის გაანგარიშების ფორმულამაც და თუ კრედიტის გამოყენებაზე საზღაურის დასარიცხი ყოველთვიური განაკვეთი 2%-ია, კვარტალური განაკვეთი $(2 \times 3) = 6\%$ კი არა, არამედ 8,02% იქნება, ანუ თვიური მაჩვენებლის კვარტალის განმავლობაში ერთმანეთზე ზემოქმედების კოეფიციენტი

1,35-ის ჯერადია). აღნიშნულმა გარემოებამ საბანკო საქმიანობაში ერთდროულად მოქმედი რისკების ერთმანეთზე ზემოქმედების ფაქტორის გათვალისწინების აუცილებლობაზე მიგვანიშნა და შესაბამისი კორექტირებული ფორმულაა შეთავაზებული, რომლის საფუძველზე სარგებელი (პროცენტი) მინიმუმ 35 %-ით შემცირდება და შემოსავლები უფრო რეალური (ნაკლებ რისკიანი) იქნება.

დავიწყით კრედიტის კაპიტალშემქმნელი, ნატურალისტური და სარგებლის (პროცენტის) თეორიების კონკრეტული განხილვა.

კრედიტის კაპიტალშემქმნელი თეორია. კრედიტის ფუნქციებზე საუბრისას ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფუნქციად დასახელებულ იქნა კაპიტალის დაგროვების ანუ დამატებითი შემოსავლის მიღების ფუნქცია. სწორედ კრედიტის ეს ფუნქცია დაედო საფუძვლად იმას, რომ კრედიტის შესახებ თეორიულ დებულებათა და შეხედულებათა მეცნიერული გააზრება - სისტემატიზაციის საფუძველზე ახალი წელტადრიცხვის XVII-XVIII საუკუნეების მიჯნაზე ჩამოყალიბდა ამ შეხედულებათა ერთიანი მწყობრი სისტემის **კრედიტის კაპიტალშემქმნელი თეორიის** სახით.

კაპიტალშემქმნელი თეორია კრედიტის შესახებპირველი სისტემატიზირებული სახით ჩამოყალიბებული თეორიული დებულებაა. ამ თეორიის შესახებ მეცნიერულ შეხედულებათა სისტემური (კონცეპტუალური) სახით ჩამოყალიბება დაკავშირებულია გამოჩენილი შოტლანდიელი ეკონომისტის, საკრედიტო-საბანკო საქმის დიდი ენთუზიაზისტის **ჯონ ლოს** (1671-1729 წწ.) სახელთან.

ჯონ ლო, როგორც კრედიტისა და საბანკო საქმის დიდი სპეციალისტი და ერთგული ქომაგი, ჯერ კიდევ კაპიტალიზმის აღორძინების პერიოდში, უდიდეს როლს ანიჭებდა ამ ეკონომიკურ აგრეგატებს (ბანკს, კრედიტს) ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისა და ცხოვრების დონის გაუმჯობესების საქმეში. იგი კრედიტს განიხილავდა როგორც **ფინანსურ მამოძრავებელ ძალას**, რომელსაც შესწვდება ქვეყნის გამოუყენებელი საწარმოო შესაძლებლობების (არსებული რესურსების) მოქმედებაში მოყვანის და, შედეგად, **კაპიტალისა და სიმდიდრის შექმნის** უნარი. ამ რწმენითა და შთაგონებით ჯონ ლო მთელი შესაზღვრობით და მმართველობის ყველა დონეზე (სახელმწიფო ხელისუფლებიდან დაბალ სოციალურ ფენამდე) ეწეოდა დაუღალავ პროპაგანდას კრედიტის და ბანკის სიკეთისა და კეთილსმყოფელი გავლენის შესახებ.

ასეთი სისტემატური, დაუღალავი და დამაჯერებელი აგიტაციის შედეგი იყო ის, რომ ახალი საფინანსო-საკრედიტო ნიდეების მქადაგებელი პერსონა-ეკონომისტი (ჯონ ლო) საფრანგეთის მაშინდელი მეფის - ლიდოვიკო XV-ის მიერ მიწვეული იქნა საფრანგეთის სამეფო კარზე, როგორც ეკონომიკური მესია, რომელსაც დაევა ლუდოვიკო XIV-ის მიერ მთლიანად მოშლილი ქვეყნის ფინანსური მდგომარეობის გამოსწორება-მოწესრიგება.

ჯონ ლომ თავისი პროექტების წარმატებული განხორციელებით სულ მალე მოიპოვა აღიარება და დიდი ავტორიტეტი. იგი დაუღალავად იბრძვის თავისი იდეებისა და შეხედულებების პრაქტიკაში დანერგვისათვის და აღწევს კიდევ დასახული მიზნის შესრულებას. მისი საქმიანობით კმაყოფილი მეფე ლუდოვიკო XV 1716 წელს აძლევს მას ნებართვას საფრანგეთში კერძო საემისიო ბანკის დაარსების თაობაზე, რომელიც გახსნისთანავე იწყებს საბანკო ბილეთების ბეჭდვასა და გავრცელებას.

ფინანსურ ასპარეზზე მოპოვებული უდიდესი წარმატების გამო, 1719 წელს, ჯონ ლო ინიშნება საფრანგეთის ფინანსთა მინისტრად, რომელიც თავისი უფლებებითა და პრეროგატივებით ერთ-ერთ უმაღლეს თანამდებობას წარმოადგენდა საფრანგეთის იმპერიის სახელისუფლებო იერარქიაში.

ზუნებრივად იზადება კითხვა იმის შესახებ, თუ **რაში მდგომარეობდა კრედიტისა და ბანკების შესახებ ჯონ ლოს შეხედულებათა ძირითადი არსი?**

ამ შეხედულებათა მთავარი არსი მდგომარეობდა ჯონ ლოს მიერ „**კრედიტის ყოვლისშემძლეობის**“ აღიარებაში, იმაში, რომ მისი აზრით, კრედიტს გააჩნია ეროვნული სიმდიდრისა და კაპიტალის შექმნის ძალამოსილება. იგი ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისა და ცხოვრების დაბალ დონეს უკავშირებდა მიმოქცევაში ფულის მასის უკმარისობას, რომლის გაზრდა ლითონური ფულის მიმოქცევის დროს საკმაოდ რთული იყო ქვეყანაში ოქროსა და ვერცხლის მარაგის განსაზღვრულობის გამო. ამიტომ ჯონ ლო

უპირატესობას ანიჭებდა ქალაქის ფულის გამოშვებას, რასაც მიაღწია ჯერ კერძო საემისიო ბანკის დაარსებით, შემდეგ კი, 1720 წელს (თავისი ფინანსთა მინისტრობის პერიოდში) მისი საფრანგეთის სახელმწიფო სამეფო ბანკად გადაკეთებით, რომელიც უშვებდა ბანკის ბილეთებს და შეუძლულადაც ახურდავებდა ლითონის ფულზე (ვერცხლზე).

ჯონ ლოს თეორიულ შეხედულებათა გაანალიზების საფუძველზე, მისი კაპიტალშემქმნელი თეორიის კონცეფცია განვითარებული და სრულყოფილი ფორმით შეიძლება შემდეგნაირად წარმოვიდგინოთ (ჩმოვაყალიბოთ):

კრედიტი - არის ფულად კაპიტალად გარდაქმნილი იურიდიული და ფიზიკური პირების დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების მოძრაობის ფორმა, რომლის ეფექტიანი გამოყენება შემოსავლის მიღებისა და სიმდიდრისა და კრთილდღეობის შექმნისაკენ მიმართული ღობ=ნისძიებაა, რომელიც გონიერ და საქმის მცოდნე სუბიექტს თავიდანვე უჩვენებს ახალი კაპიტალის (მოგების) შექმნის მეტნაკლებად შუქნათელ გზას. ე.ი. , უფრო მარტივად რომ ვთქვათ, კრედიტი - კაპიტალად ქცეული თავისუფალი ფულადი სახსრების მოქნედებაში მოყვანის, კაპიტალის წრებრუნვაში (წარმოებაში) ჩართვისა და მოგების მიღების ძირითადი და უტყუარი გზაა.

ჯონ ლოს საფინანსო-რეფორმატორული რონისძიებები (პროექტები) ტრიუმფალურ სახეს ღებულობდა საფრანგეთშიც და მის ფარგლებს გარეთაც. ალბათ, სწორედ ამიტომ იყო, რომ რუსეთის დიდი იმპერიის უდიდესი იმპერატორი - პეტრე I მისთვის „მქროს მთებსაც“ კი არ იშურებდა, თუკი იგი ჩავიდოდა რუსეთში და იმპერატორს დახმარებას გაუწევდა მისი ქვეყნის ცხოვრების ევროპულ ყაიდაზე მოწყობაში.

მაგრამ, სამწუხაროდ, ბრზნული გამონათქვამის მსგავსად - „ყველაფერს თავისი სასასრული აქვსო“, - ჯონ ლოს ეკონომიკურ-ფინანსური პროექტების წარმატებაც ხანგრძლივი და შეუქცევადი არ აღმოჩნდა. „სანამ ლოს მიერ დაარსებული ბანკი ბანკნოტებს უშვებდა შემოსული ტამასუქების სანაცვლოდ და მათ შეუზღუდავად ახურდავებდა ვერცხლზე, ყველაფერი კარგად მიდიოდა, მაგრამ, როცა ბანკი ჩაება სხვადასხვა საეჭვო წამოწყების დაფინანსებაში და დაიწყო ვერცხლით არაუზრუნველყოფილი საბანკო ბილეთების (ბანკნოტების) გამოშვება, მდგომარეობა დაიძაბა. მალე ბანკმა შწყვიტა ბანკნოტების ვერცხლზე გადახურდავება და ამით ფაქტიურად აღიარა თავისი გადახდისუუნარობა. ბანკი გაკოტრდას და 1720 წელს არსებობა შეწყვიტა“ (15, გვ.109).

შექმნილი არასახარბიელო ვითარების გამო მარცხგანცდილი ფინანსთა მინისტრმა (ჯონ ლომ) ტავს საფრანგეთიდან გაქცევით უშველა და საშინელ სიღატაკესი ჩავარდნილი 1729 წელს იტალიის ქვენეციაში აღესრულა ისე, რომ კაცს, რომელიც მინისტრობდა და იმპერიის აყვავებაზე ფიქრობდა, თავისი დასამარხი სასულელებაც კი არ გააჩნდა (სასამართლო ორგანოების წარმომადგენელთა მიერ ჩატარებული მისი ქონების აღწერის საფუძველზე გაკეთებული დასკვნის მიხედვით, მთელ მის სიმდიდრეს მეუღლის მიერ ჯვრისწერის დროს ნაჩუქარი საქორწინო ბეჭედი შეადგენდა).

ამგვარად, ჯონ ლოს, ამ ნიჭიერი ეკონომისტის და მოაზროვნის „ფინანსურ ექსპერიმენტად“ მონათლული ღონისძიებები, ერთი შეხედვით, თითქოსდა კრახით დამთავრდა, მაგრამ სინამდვილეში, ეს ასე როდი იყო. მისმა შეხედულებებმა კრედიტის კაპიტალშემქმნელი თეორიის შესახებ თითქმის უტოპიური სახე მიიღო არა იმის გამო, რომ ისინი მცდარი და განუხორციელებადი იყო, არამედ მხოლოდ იმიტომ, რომ ამ შემომქმედმა, ფაქტობრივად, საუკუნეებით გაუსწრო დროს და ეპოქას, როცა საზოგადოება თავისი განვითარების დონით ჯერ კიდევ არ იყო მზად (მომწიფებული) მისი მეცნიერული შეხედულებების სათანადოდ აღქმისა და განხორციელებისათვის.

რეალურად, იმდროინდელ საზოგადოებას ვერ წარმოედგინა ჯონ ლოს წინასწარმეტყველების სისწორე ქვეყნის ეკონომიკურ და სოციალურ ცხოვრებაში ბანკებისა და კრედიტის უდიდესი როლის, აგრეთვე ძვირფასი ლითონების ფულის მაგივრად ოქროთი არაუზრუნველყოფილი ქალაქის ფულის გამოშვებისა და მისით ეკონომიკაზე ზემოქმედების შესაძლებლობის შესახებ, რაც დღევანდელ ცხოვრებაში ობიექტურ რეალობას წარმოადგენს.

მართალია, ე.წ. „ჯონ ლოს ფინანსური ექსპერიმენტის“ მარცხით დამთავრებამ მას სერიოზულად გაუტეხა სახელი და იგი ყველასთვის მხოლოდ კრიტიკის ობიექტს წარმოადგენდა, მაგრამ, XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში (უპირველესად ინგლისში, რომელიც იმ დროისათვის მსოფლიოს უდიდეს სახელმწიფოს წარმოადგენდა) ბანკებისა და საკრედიტო საქმიანობის სწრაფად განვითარებამ რადიალურად შეცვალა მდგომარეობა და ლოს თეორიულ დებულებებს „სიცოცხლის უფლება“ დაუბრუნა.

პირველად სწორედ ცნობილმა ბანკირმა და თეორეტიკოსმა **გ. მაკლეოდმა** (1821-1902 წწ.) აღიარა ჯონ ლოს კაპიტალშემქმნელი თეორიის სიცოცხლისუნარიანობა და მისი ცხოველმყოფელური ძალა. თავის ნაშრომში „პოლიტეკონომიის საფუძვლები“, „საბანკო საქმის თეორია და პრაქტიკა“ გ. მაკლეოდი აღიარებს კრედიტის კაპიტალშემქმნელი თეორიის ობიექტურ რეალობას და ამის დასასაბუთებლად მიუთითებს კრედიტის ოთხ ძირითად ნიშანზე (თავისებურებაზე), კერძოდ:

- კრედიტი და ფული ერთიდაიგივეა (იგულისხმება, რომ კრედიტი არის მიძრაობაში მოყვანილი ფულადი კაპიტალი), რომელსაც გააჩნია „მყიდველობითი ძალა“ (უნარი) და შეიძლება მისით ნებისმიერი საქონელის შეძენა;
- კრედიტი მწარმოებლური კაპიტალია, რამდენადაც მას შეუძლია მოგების მოტანა;
- ფული და კრედიტი - ორივე წარმოადგენს სიმდიდრეს;
- კრედიტის შემწელებს ან „კრედიტის ფაბრიკებს“ წარმოადგენს ბანკები (თავიანთი საკრედიტო რესურსების სამოხილწადიო ფუნქციით და თავისუფალი ფულადი სახსრების ფულად კაპიტალად გარდაქმნის უნარით) (20, გვ.51).

კრედიტის კაპიტალშემქმნელი თეორიის საჯაროდ აღიარებამ და დამკვიდრებამ ინგლისში კრედიტს, ბანკებსა და ფულს უფრო მეტი ძალა შესძინა და ისინი ქვეყნის ეკონომიკაზე ზემოქმედების მძლავრ ფაქტორებად აქცია, ხოლო ამ თეორიის მომხრესა და ერთგულ დამცველს **ჰერბერტ პილს** ინგლისის პრემიერმინისტრის სავარძელი მოაპოვნებინა.

კაპიტალიზმის განვითარების კვალდაკვალ, ევროპის რიგ ქვეყნებში მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან ეკონომიკის უმნიშვნელოვანესი დარგების (მრეწველობის, მ.შ. სამთომომპოვებელი მრეწველობის, ენერგეტიკის, ტრანსპორტის, ვაჭრობის და სხვ.) განვითარების დაჩქარებამ, თავის მხრივ, ხელი შეუწყო საბანკო და საკრედიტო საქმიანობის განვითარებას და ქვეყნის სამეურნეო-ეკონომიკური სასოციალ-პოლიტიკური ამოცანების გადაჭრაში მათი როლის ამაღლებას.

საბანკო-საკრედიტო საქმიანობის მასშტაბების გაფართოება-განვითარებამ თავისი დადებითი კვალი დააჩნია საქართველოსაც, სადაც **ი. ჭავჭავაძის თაოსნობით** და დიდი ძალისხმევით 1874 წელს დაარსდა საადგილმამულო ბანკი, რომელსაც 30 წლის მანძილზე თვითონვე ხელმძღვანელობდა და, ნიუხედავად მუდმივი და დიდი წინააღმდეგობებისა, ერისათვის მნიშვნელოვან საქმეს აკეთებდა.

საქონელწარმოებისა და საქონელმომოქცევის დიდმა მასშტაბებმა, რომელსაც მან XIX-XX საუკუნეთა მიჯნაზე მიაღწია, თავის მხრივ, მოითხოვა უმსხვილესი ბანკების შექმნა და საკრედიტო ოპერაციების გაფართოება. ამან კიდევ უფრო მეტად შეუწყო ხელი კრედიტის კაპიტალ-შემქმნელი თეორიის სიცოცხლისუნარიანობისა და ცხოველმყოფელობის შემდგომ ამაღლებას, რამაც განაპირობა ამ თეორიის მიმდევართა შედარებითი სიმრავლე. კერძოდ, აღნიშნული თეორიის ბოლოდროინდელ (მე-20 საუკუნის) თვალსაჩინო წარმომადგენლებს მიეკუთვნებიან: პროფ. ი.შუმპეტერი (1883-1950 წწ., ავსტრია), გერმანელი ბანკირი ა. ჰანი 1889-1968 წწ.), ინგლისელი ეკონომისტები ჯ.კეინსი (1882-1946 წწ.) და რ. ჰოუტრი (1889-1966 წწ.), ცნობილი ამერიკელი მეცნიერები სამუელსონი, დოლანი, სტ. ფიშერი და სხვ.

გერმანელი ბანკირი **ა. ჰანი**, რომელიც იზიარებდა გ. მაკლეოდის შეხედულებებს, აღნიშნავდა, რომ ფულსა და კრედიტს შორის არ არსებობს განსხვავება, რადგან სწორედ ფულის არსებობის შმთხვევაში და მისი გასესხებით გადაიქცევა იგი კრედიტად. კრედიტის გაცემით კი იქმნება კაპიტალი (სიმდიდრე). აქედან გამომდინარე, ა. ჰანი აკეთებდა დასკვნას, რომ **კრედიტის გაფართოებას თან სდევს დოვლათის და იმდიდრის**

ზრდა. ასეთი განცხადებებით იგი ქვეყნის მმართველი წრეების მიერ თავიანთ სამეურნეო იდეოლოგიად იქნა აღიარებული.

პროფ. **ი. შუმპეტერი**, ა. ჰანსის მსგავსად, კრედიტის კაპიტალშემქმნელი თეორიის თვალსაჩინო წარმომადგენლად ითვლება. მან ჯერ კიდევ 29 წლის ასაკში (1912 წ.) გამოცემულ წიგნში „ეკონომიკური განვითარების თეორია“ (რომელმაც ავტორს დიდი პოპულარობა და აღიარება მოუტანა) საკმაოდ ღრმამეცნიერულად გადმოსცა თავისი შეხედულებანი საბანკო-საკრედიტო საქმიანობის როლისა და მნიშვნელობის შესახებ. საკმარისია მარტო იმის აღნიშვნა, რომ შუმპეტერს კრედიტიწარმოდგენილი ჰქონდა როგორც „მეწარმეთათვის გადასაცემი მყიდველობითი ძალა“, რომელიც მათ (მეწარმეებს) უხსნიდა გზას მათთვის საჭირო ფასეულობების შესაძენად და მიზნობრივი დანიშნულებით გამოსაყენებლად.

კაპიტალისტური საზოგადოების განვითარებაში კრედიტის როლსა და მნიშვნელობაზე ი. შუმპეტერის შეხედულებას ნათლად გვიჩვენებს თუნდაც ის ფაქტი, რომ იგი კრედიტს მიიჩნევდა „სახალხო მეურნეობის რეგულირების საშუალებად“, უფრო მეტიც, თავისი სამეცნიერო მოღვაწეობის ბოლო პერიოდში (1942 წ.) გამოცემულ ნაშრომში „კაპიტალიზმი, სოციალიზმი და დემოკრატია“ მან კრედიტის შექმნა „კაპიტალიზმის განმსაზღვრელ ნიშნად“ აღიარა.

აღსანიშნავია, რომ შუმპეტერმა თავისი საზოგადოებრივი საქმიანობა მუშათა მიმართობაში აქტიური მონაწილეობით დაიწყო, რის გამოც კარგად იცნობდა მუშათა მოძრაობასთან დაკავშირებულ საკითხებსა და პრობლემებს. სწორედ ამ საკითხების სიღრმისეული შესწავლისა და ანალიზის საფუძველზე მივიდა სწორ დასკვნამდგომასთან დაკავშირებით, რომ საზოგადოების წინაშე მდგა=რი სამეურნეო-ეკონომიკური და სოციალურ-პოლიტიკური საკითხები უნდა გადაჭრილიყო რეფორმისტული (და არა რევოლუციური) გზით. ამასთან, იგი შესაძლებლად (და საჭიროდ) მიიჩნევდა არსებული პრობლემების გადჭრაში ბანკების, კრედიტის, სარგებლის და სხვა საკრედიტო-ფინანსური ბერკეტების აქტიურად გამოყენებას, რაც თავისთავად მიანიშნებდა ამ ფინანსური ინსტრუმენტების როლსა და მნიშვნელობაზე.

გამოჩენილმა ინგლისელმა მეცნიერ-ეკონომისტმა **ჯ. კეინსმა** (1883-1946 წწ.) კრედიტის კაპიტალშემქმნელი თეორიის პრინციპებზე დატრდნობით შეიმუშავა ე.წ. „ეკონომიკის საკრედიტო რეგულირების თეორია“, რომლითაც მან კრედიტს მიანიჭა განმსაზღვრელი როლი ქვეყნის ეკონომიკის ზრდა-განვითარების საქმეში. კერძოდ, კეინსი ქვეყანაში წარმოებისა და მოხმარების მასშტაბების გაზრდის მიზნით (რაც, თვის მხრივ, შდეგად იწვევს, ერთი მხრივ, საწარმოო და სამომხმარებლო მოთხოვნის ზრდას, ხოლო მეორე მხრივ, უმუშევრობის შემცირებას) საჭიროდ თვლიდა კაპიტალის მოზიდვისა და ინვესტიციური ნაკადების გადიდებისათვის სახელმწიფოს მხრიდან ყოველმხრივ ხელშეწყობასა და წახალისებას (სასესხო პროცენტის რეგულირებით და სხვა მეთოდებით).

ჯ. კეინსი სასესხო კაპიტალის და ფულის ერთ ფინანსურ სიბრტეში წარმოდგენით (ერთმანეთთან გათანაბრებითა და გაიგივებით) დაასაბუთა **საპროცენტო განაკვეთის დონესა და მიმოქცევაში გაშვებულ ფულად მასას შორის არსებული მჭიდრო კავშირი** (ურთიერთდამოკიდებულება). ამასთან კეინსმა, ერთი მხრივ, აღიარა ფულის რაოდენობრივი თეორია, ხოლო მეორე მხრივ, გვიჩვენა სხვადასხვა მაჩვენებელთა (სიდიდეთა) ურთიერთზეგავლენის ფაქტი, რომელიც გარკვეულად ჯაჭვური რეაქციის ფორმას ღებულობს და წარმოდგენილია შემდეგი სახით:

„ფული -> პროცენტი -> ინვესტიციები ->

->წარმოება -> შემოსავალი -> ფასი“.

აქედან გამომდინარე, კეინსი აკეთებს დასკვნას, რომ მიმოქცევაში არსებული ფულის რაოდენობა გავლენას ახდენს საპროცენტო განაკვეთის სიდიდეზე, საპროცენტო განაკვეთი, თავის მხრივ, ზემოქმედებს ინვესტიციებზე, ინვესტიციები - წარმოების მოცულობაზე, წარმოება - შემოსავლებზე, ხოლო ეს უკანასაღწევი - ფასების დონეზე.

ნეოკეინსიანური სკოლის წარმომადგენლები (კ. ჰარისი, პ. სამუელსონი, ე. ჰანსენი და სხვები), ემყარებოდნენ რა კეინსის თეორიულ შეხედულებებს სამეურნეო ცხოვრებაში სახელმწიფოსაქტიური ჩარევის

საჭიროების შესახებ, ამასთანავე, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებენ სახელმწიფო ხარჯების ზრდის და ბანკის საპროცენტო განაკვეთის ცვლილების საკითხებს.

კრედიტის კაპიტალშემქმნელმა თეორიამ სათანადო ასახვა პოვა თანამედროვე მონეტარიზმის (მ. ფრიდმანის, ა. ბერნის, რ. როუზის და სხვათა) თეორიულ შეხედულებებში, რომლებიც ეკონომიკის რეგულირების მთავარ საშუალებად (ინსტრუმენტებად) მიიჩნევენ ფულადი მასისა და საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებას, რომელთა მეშვეობითაც, საჭიროებისდა მიხედვით, ერთ შემთხვევაში შეიძლება განხორციელდეს საკრედიტო ექსპანსია (საკრედიტო ოპერაციების გაფართოება), ხოლო მეორე შემთხვევაში, პირიქით, საკრედიტო რესტრიქცია (ანუ საკრედიტო ოპერაციების შეზღუდვა). მონეტარისტების აზრით, ფულადი მასისა და საპროცენტო განაკვეთების ოპტიმიზაცია და ურთიერთშეთანხმება ქმნის წარმოებისა და ფასების დინამიკის სასურველი მაჩვენებლის მიღწევის შესაძლებლობას.

კრედიტის ნატურალისტური თეორია:

კრედიტის ნატურალისტური თეორია, რომლის ფუძემდებლად გვევლინებიან ინგლისელი კლასიკური პოლიტეკონომიის თვა;ლსაჩინო წარმომადგენლები **ადამ სმიტი** (1723-1790 წწ.) და **დავით რიკარდო** (1772-1823 წწ.), მნიშვნელოვან როლს ასრულებს კრედიტის თეორიების ფორმირებისა და განვითარების ისტორიული ასპექტის ჩამოყალიბებაში. თუმცა, აქვე უნდა ითქვას, რომ მეცნიერ - ეკონომისტთა უმრავლესობის შეხედულებებით, კრედიტის ნატურალისტური თეორია თავისი როგორც „მეცნიერული ღირსებითა“ და სიცოცხლისუნარიანობით, ასევე ეკონომიკაზე ზემოქმედების უნარით ვერ უტოლდება (დიდად ჩამორჩება) ჩვენს მიერ უკვე განხილულ კრედიტის კაპიტალისტური თეორიის „მეცნიერული ღირსების“ დონეს და მის ცხოველმყოფელ გავლენას ეკონომიკის განვითარებაზე.

ა. სმიტისა და დ. როკარდოს მიერ ჩამოყალიბებული კრედიტის ნატურალისტური თეორიის დედაარსი იმაში მდგომარეობს, რომ მათ კრედიტი წარმოდგენილი ჰქონდათ არა ღირებულებად, რომლის მეშვეობითაც შეიძლება ახალი ღირებულებების შექმნა, არამედ უბრალო (ტექნიკურ) აქტად, რომლის მეშვეობითაც შესაძლებელია მხოლოდ მატერიალური სიკეთის (კაპიტალის) ერთი ხელიდან მეორის ხელში გადატანა. უფრო გასაგებად რომ ვთქვათ, მათ გაგებაში კრედიტი მოიაზრებოდა მატერიალური სიკეთის, მისი მფლობელი სუბიექტიდან (რომელსაც იგი დროებით გამოუყენებელ მდგომარეობაში ჰქონდა) იმ სუბიექტის ხელში გადაცემა, ვისაც მასზე (კაპიტალზე) აუცილებელი მოთხოვნილებები გააჩნდა და რომელიც სხვისი სახსრების სარგებლობისათვის პროცენტის სახით იხდის გარკვეულ სატგებელს სახსრების (კაპიტალის) მესაკუთრის სასარგებლოდ.

ნატურალისტური თეორიის ავტორთა ასეთი შეხედულების დადასტურებას წარმოადგენს ა. სმიტის მიერ წამოყენებული მოსაზრება იმის შესახებ, რომ თითქოს საბანკო ოპერაციები (ე.ი. კრედიტი) ქვეყნის ეკონომიკის, კონკრეტულად კი მრეწველობის, განვითარებას ხელს უწყობს არა დარგისათვის საჭირო კაპიტალის გაზრდით (კრედიტის სახით), არამედ მხოლოდ „კაპიტალის აქტივიზაციით და მწარმოებლურობის გადიდებით, რომლის მიღწევაც ბანკების (ე.ი. კრედიტის) გარეშ გაძნელებოდა“.

დ. რიკარდოსაც ვერ წარმოედგინა (ოგორც ის ინგლისის ლორდთა პალატის კომიტეტის წინაშე გამოსვლისას ასაბუთებს), რომ კრედიტს რაიმე ზომით შეეძლო პროდუქციის წარმოებისათვის ხელის შეწყობა, რადგან, მისი ღრმა რწმენით, „პროდუქციის წარმოება ხდება მხოლოდ სრომის, მანქანებისა და ნედლი მასალების მეშვეობით და ... კრედიტი არის საშუალება, გადაეცეს ერთისაგან მეორეს და მოქმედებაში იქნეს მოყვანილი არსებული კაპიტალები“. ამით რიკარდო აკეთებდა დასკვნას, რომ „კრედიტი არ ქმნის კაპიტალს“.

კრედიტის ნატურალისტური თეორიის დამფუძნებლების - ა. სმიტისა და დ. როკარდოს ასეთი შეხედულებები კრედიტზე, როგორც კაპიტალის უბრალოდ გადაცემა-გადმოცემის საშუალებაზე, ძირითადად განპირობებული იყო იმით, რომ მათ, როგორც ღირებულების შრომითი თეორიის მთავარ არქიტექტორებს (ფუძემდებლებს), ღირებულების შექმნა წარმოედგინათ მხოლოდ მატერიალურ წარმოებაში დასაქმებულ

შრომაში და ყველა სხვა შემთხვევაში ადგილი ჰქონდა ღირებულების არა შექმნას, არამედ მის უბრალოდ გადატანას.

ამგვარად, კრედიტის ნატურალისტური თეორია, მისი ფუძემდებლების სხედულებებიდან გამომდინარე, ვერ იძლევა კრედიტის ნამდვილ დედაარსს, რაც პირველ რიგში დაკავშირებულია სამრეწველო კაპიტალის წრებრუნვის არსის არასწორ გაგებასთან. აღნიშნული თეორიის წარმომადგენლები კრედიტს მიიჩნევდნენ მხოლოდ მატერიალური რესურსების ნატურალური ფორმით გადანაწილების საშუალებად, მაშინ როცა ეს სასესხო კაპიტალის მოძრაობის ფორმას წარმოადგენს.

მიუხედავად სერიოზული ნაკლოვან-ჩრდილოვანი მხარეებისა, ა. სმიტი და დ. რიკარდოს სხედულებები კრედიტზე, მის არსსა და ბუნებაზე იმ დროისათვის პროგრესულ მოვლენად უნდა მივიჩნიოთ იმდენად, რამდენადაც მათი ცხოვრებისა და მოვაწეობის პერიოდი (1723-1823 წწ.) ადამიანთა საზოგადოების ეკონომიკური განვითარების ის ხანაა, როცა კარჩაკეტილი მანუფაქტურული წარმოება ის-ის იყო, ადგილს უტმობდა მანქანურ წარმოებას, ხოლო კრედიტს, როგორც ეკონომიკის განვითარების აუცილებელ პირობას, ჯერ კიდევ არ გააჩნდა ის ძალა, მოთხოვნილება და მასშტაბები, რომელიც მან მე-19 საუკუნის შუა პერიოდიდან შეიძინა და სულ უფრო მზარდ ხასიათს ღებულობდა და ღებულობს დღესაც.

ნატურალისტურმა თეორიამ გარკვეული გავლენა იქონია და ხელი შეუწყო კრედიტის კაპიტალშემქმნელი თეორიის ჩამოყალიბებას, რომლის საწყისი (ჩანასახოვანი ფორმით) კაპიტალის პირვანდელი დაგროვების ადრეულ ხანაშივე წარმოიშვა.

კრედიტის (აგრეთვე ბანკების) შესახებ თეორიულ გააზრებას, მის სისტემად ჩამოყალიბებასა და პრაქტიკულად დანერგვას ადგილი ჰქონდა ჯონ ლოსა და სმიტ-რიკარდოს დროინდელ საქართველოშიც. ამას ნათლად მოწმობს საქართველოს მეფე ვახტანგ VI-ის მიერ გამოცემული კანონი (სამართლის წიგნი), რომლითაც ოფიციალური სამართლებრივი ნორმების სახით იყო დადგენილი კრედიტის და საკრედიტო ურთიერთობის საკითხები (აღებულ სესხსზე გადასახდელი პროცენტის სიდიდე).

4.2.სარგებლის (პროცენტის) თეორია, შრომითი ღირებულებისა და საზღვრითი სარგებლიანობის თეორიები, კეინსიანელთა შეხედულებანი პროცენტის თეორიაზე

სარგებელი, ანუ პროცენტი, როგორც ეკონომიკური ურთიერთობა და უმნიშვნელოვანესი ფინანსური კატეგორია, ფულისა და საკრედიტო ურთიერთობის მუდმივად თანმდევი მოვლენაა. სარგებლის (პროცენტის) წარმოშობა, შეიძლება ითქვას, პირდაპირ კავშირშია ფულად-სასაქონლო ურთიერთობებთან, რომელიც, თავის მხრივ, დაკავშირებულია ადამიანთა საზოგადოების განვითარების კვალობაზე საქონელწარმოებითი და საქონელგაცვლითი ურთიერთობის წარმოშობა-განვითარებასთან.

სესხის სარგებლის ანუ სასესხო პროცენტის თეორია თვით პროცენტის (სარგებლის) არსს განიხილავს სხვადასხვა ასპექტით, რადგან ეკონომიკურ-ფინანსურ მეცნიერებაში ამ ტერმინს მეცნიერული გაგებისადმი მეცნიერთა საკმაოდ განსხვავებული მიდგომები არსებობს. ძირითადად ცნობილია სასესხო პროცენტის (სარგებლის) შინაარსობრივი გაგების (განსაზღვრის) სამი მთავარი მიმართულება:

1. შრომითი ღირებულების თეორიის წარმომადგენელთა მიმართულება;
2. საზღვრითი სარგებლიანობის თეორიის წარმომადგენლების მიმართულება;
3. პროცენტის (სარგებლის) კეინსიანური თეორიის წარმომადგენელთა მიმართულება.

თითოეული მათგანი ქვემოთ უფრო კონკრეტულად განვიხილოთ:

1. შრომითი ღირებულების თეორიის წარმომადგენელთა შეხედულებანი სარგებლის (პროცენტის) თეორიაზე:

ამ თეორიის მთავარი წარმომადგენლები არიან: შოტლანდიელი ეკონომისტი, „პოლიტიკური ეკონომიის მამა“ ადამ სმიტი (1723-1790 წწ.), ინგლისელი ეკონომისტი და მოაზროვნე დავიდ რიკარდო (1772-

1823 წწ.), გერმანელი კარლ მარქსი (1818-1883 წწ.), ვლ. ლენინი და სხვები. მათი შეხედულებით, სასესხო პროცენტი არის მოგების ნაწილი, რომელსაც მსესხებელი უხდის კრედიტორს მისგან დროებითი სარგებლიანობისათვის სესხის ვსახით აღებული თანხისათვის.

იმის გათვალისწინებით, რომ მოგება, მარქსისტული აგებიტ, მშრომელთა აუანაზღაურებელი შრომით შექმნილი ზედმეტი ღირებულებაა, ეს გარკვეულწილად იმაზე მიუთითებს, რომ სასესხო პროცენტი წარმოადგენს ექსპლოატატატორული კლასის მიერ მშრომელი მასების ექსპლოატაციით მიღებული ზედმეტი შმოსავლის ნაწილს, რომელსაც გაბატონებული კლასი უკანონოს ითვისებდა.

აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ პროცენტის (სარგებლის) თეორიის შესახებ შრომითი ღირებულების თეორიის წარმომადგენელთა შეხედულებას (მიმართულებას) ახასიათებს მკაფიოდ გამოხატული „მარქსისტული შეფერილობა“.

აღსანიშნავია, რომ თეორიული დებულება იმის შესახებ, რომ სასესხო პროცენტი (სარგებელი) არის კრედიტორისაგან ნასესხები თამხიტ ან მატერიალური ფასეულობიტ სარგებლობისათვის მსესხებლის მიერ წინსწარ დათქმული პირობის სსაბამისად გამსესხებლისათვის გადახდილი სარგებელი (ნატურით ან ფულით), მართლზომიერია და უდავო ჭეშმარიტებაა. ხოლო იმის დაბეჯიბებით მტკიცება, რომ პროცენტის (სარგებლის) გადახდა ყველა შემთხვევაში ნიშნავს მსესხებლის მიერ მიღებული მოგების ნაწილის კრედიტორისათვის გადაცემას, ნაკლებად სარწმუნოდ და დაუსაბუთებლად გვეჩვენება.

რა თქმა უნდა, ეს დებულება სწორი და გამართლებული იქნება, როცა მსესხებელი აღებული კრედიტის უშუალოდ საწარმოო საჭიროებაზე გამოყენებით ქმნის პროდუქციას, ახალ ღირებულებას, რომელიც თავისი სიდიდით მნიშვნელოვნად აღემატება მის შექმნაზე გაწეული დანახარჯების სიდიდეს და მიიღება დამატებითი (წმინდა) შემოსავალი მოგების სახით.

ცხადია, ყველა მსესხებლისათვის (და არა მარტო მათთვის), ერთი მხრივ, სასურველია მეურნეობრივი საქმიანობიტ ასეთი შედეგის მიღწევა (მოგების მიღება), რადგან ამით მსესხებელს ეძლევა ფინანსური შესაძლებლობა, მიღებული საერთო შემოსავლიდან დაფაროს აღებული სესხი, ხოლო წმინდა შემოსავლიდან (მოგებიდან) გადაიხადოს კრედიტორის სასარგებლოდ დათქმული პროცენტის (სარგებლის) თანხა.

მერი მხრივ, თუ გავითვალისწინებთ, რომ კრედიტის ამღები განხორციელებული საქმიანობის შედეგად ვერ აღწევს დასახულ მიზანს (სხვადასხვა სუბიექტურ და ობიექტურ გარემოებათა გამო) და ვერ იღებს მოგებას, მაშინ დებულება, რომ სასესხო პროცენტის (სარგებლის) თანხის გადახდა გულისხმობს მსესხებლის მიერ მიღებული მოგების ნაწილის კრედიტორისათვის გადაცემას, ფაქტობრივად, შინაარსმოკლებული და დაუსაბუთებელი ხდება (რადგან არარსებული მოგებიდან ვინმესთვის თანხის გადახდა წარმოუდგენელია).

ამასთან, თუ აღნიშნულს იმასაც დავუმატებთ, რომ არცთუ იშვიათად, შეიძლება ადგილი ჰქონდეს აღებული კრედიტის არამიზნობრივად და არამწარმოებლურად გამოყენების პრაქტიკას (ფაქტებს), ეს კიდევ უფრო ამყარებს მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ კრედიტის აღება ყველა შემთხვევაში არ შეიძლება უნებლიედ ნიშნავდეს მსესხებლის მიერ მოგების მიღების აუცილებლობას.

აქედან გამომდინარე, მოგების მიუღებლობის შემთხვევაში პროცენტის (სარგებლის) თანხის გადახდა, რაც მსესხებლის იურიდიულ ვალდებულებას წარმოადგენს (და ამდენად აუცილებელია), არ შეიძლება ჩაითვალოს მსესხებლის მიერ მოგების ნაწილის კრედიტორისათვის გადაცემად, რამდენადაც და რადგანაც მსესხებელს იგი (მოგება) საერთოდ არ მიუღია.

კრედიტის არასწორ გამოყენებასა და მისით მოსალოდნელ არასახარბილო შედეგებზე ჯერ კიდევ საუკუნეზე მეტი ხნის წინ გულიტკივილით წერდა ჩვენი ერის დიდი მოამაგე და მოჭირნახულე ილია ჭავჭავაძე, რომელიც „ჩვენს უბედურებად“ მიიჩნევდა იმას, რომ „სესხით სარგებლობა არ ვიცით“. სწორედ ამიტომ იყო, რომ იგი კრედიტს ადარებდა „ორპირა მახვილს“ და იმის მიხედვით< თუ ვინ როგორ გამოიყენებდა მას, ერთ (კარგად გამოყენების) შემთხვევაში მან შეიძლება კაცს „დიდი სარგებელი მოუტანოს

და მატერიალურად სული მოათქმევინოს“, ხოლო მემორე (ცუდად გამოყენებისას) შემთხვევაში კი, პირიქით, „კაცის დამღუპველი“ აღმოჩნდეს.

დიდი ილიას ეს ბრძნული შეგონება იმაზე მიგვანიშნებს და შეგვახსენებს, რომ მთავარია ვიფიქროთ არა კრედიტის და პროცენტის წარმომავლობაზე, არამედ, უწინარეს ყოვლისა, აღებული კრედიტის გამოყენების ეფექტიანობაზე და მოსალოდნელ შედეგებზე.

2. საზღვრითი სარგებლიანობის თეორიის წარმომადგენლები პროცენტის თეორიის შესახებ:

პროცენტის (სარგებლის) თეორიის დედაარსის ახსნასა და განვითარებაში დიდი როლი მიუძღვით საზღვრითი სარგებლიანობის თეორიის წარმომადგენლებს, კერძოდ, ამ თეორიის ერთ-ერთ შემქმნელსა და ფუძემდებელს, ავსტრიელ მეცნიერსა და მოაზროვნეს, ავსტრიის ყოფილ ფინანსთა მინისტრს და ინსბურკის უნივერსიტეტის პროფესორს ბემ-ბავერკს (1851-1914 წწ.).

ბემ-ბავერკის, როგორც დიდი ფინანსურ-ეკონომიკური აზროვნებისა და პრაქტიკული გამოცდილების მქონე მეცნიერის, დამსახურება პროცენტის (სარგებლის) არსის თეორიული და პრაქტიკული ასპექტების ახსნასა და გადმოცემაში იმაში გამოიხატება, რომ მან თავიდანვე აქცენტი გააკეთა და ყურადღება გაამახვილა არა პროცენტის (სარგებლის) „ექსპლოატაციურ წარმომავლობაზე“, არამედ **ადამიანის ფსიქოლოგიურ მხარეზე**, კერძოდ, შმოსავლების მიღებასთან დაკავშირებით იმის განჭვრეტასა და განსაზრვრაზე, თუ საიდან და რამდენი იქნება მისაღები შემოსავლების სიდიდე (ღირებულება), მისი ფინანსურ-მატერიალური სიკეთე.

სასესხო პროცენტის (სარგებლის) შესახებ მანამდე არსებული მოსაზრებებისა და თეორიული დებულებების საფუძვლიანი შესწავლა- ანალიზისა და განზოგადოების საფუძველზე, ბემ-ბავერკმა ჩმოაყალიბა ტავისი საკუთარი შეხედულება პროცენტის თეორიული არსის შესახებ, რომელიც გადმოსცა ნაშრომში „კაპიტალი და პროცენტი“.

ბემ-ბავერკის მიერ საკუთარ მოსაზრებათა საკუთარ მოსაზრებათა საფუძველზე პროცენტის შესახებ ჩამოყალიბებული მეცნიერული დებულების არსი იმაში მდგომარეობს, რომ იგი ბურჟუაზიული კლასიკური პოლიტეკონომიის წარმომადგენლებისა (ა. სმიტი, დ. როკარდო) და მარქსისტული სხედულებებისაგან რადიკალურად განსხვავებით, გამორიცხავს სასესხო პროცენტის უშუალო კავშირს „მშრომელთა მასების ექსპლოატაციასთან“ და აკეთებს დასკვნას, რომ **პროცენტი არის ბაჟი კაპიტალზე, ანუ კაპიტალის კურსის აწევა (ღირებულების გაზრდა)**, რომელსაც უმთავრესად ადგილი აქვს კაპიტალის წარმოებისა და მიმოქცევის სფეროში უშუალო მონაწილეობის (ჩართვის) შედეგად.

ამდენად, ბემ-ბავერკმა მთლიანად აუარა გვერდი (ხატოვნად რომ ვთქვათ, „მეცნიერული გვერდი“ გაუკეთა) პროცენტის (სარგებლის) როგორც მშრომელთა აუნაზღაურებელი (ზედმეტი) შრომით მიღებული მოგების ნაწილის წარმომავლობას და მას ფსიქოლოგიურ-ეკონომიკური შინაარსი მიანიჭა.

ამასთან, მეცნიერმა პროცენტის (სარგებლის) შესახებ თეორიულ დებულებათა ჩამოყალიბებისას პროცენტის ნორმა დაუკავშირა ქვეყნის სამეურნეო-ეკონომიკურ მდგომარეობას (კონიუნქტურას). ამასთანავე, მან პირველმა მიაქცია ყურადღება ეკონომიკური მოვლენების კვლევისას ამ მოვლენათა სამართლებრივი ასპექტების განხილვის საჭიროებას. ყიველივე ამან კი მეცნიერს შესაძლებლობა მისცა ახლებური ასპექტით წარმოესახა და წარმოეჩინა პროცენტის (სარგებლის) თეორიის საკითხები.

პროცენტის შესახებ ბემ-ბავერკის თეორიულ დებულებებს იზიარებენ და შემოქმედებითად ავითარებენ ცნობილი მეცნიერი ეკონომისტები: ავსტრიელი ი. შუმპეტერი (1883-1950 წწ.), რომელიც ავსტრიის ფინანსთა მინისტრი (1919-1920 წწ.), ხოლო 1932 წლიდან - ჰარვარდის უნივერსიტეტის პროფესორი იყო (აშშ); შვედი ეკონომისტი და პროფესორი გ. კასელი (1866-1945 წწ.); ამერიკელი ეკონომისტი და პროფესორი ირვინგ ფიშერი (1867-1947 წწ.) და სხვები.

ბემ-ბავერკის თანამოაზრეთა შორის პროცენტის თეორიის შესახებ თეორიულ დებულებათა შემდგომ განვითარებაში ყველაზე მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ირვინგ ფიშერმა, აშშ-ის იელის უნივერსიტეტის პროფესორმა, ეკონომისტმა და სტატისტიკოსმა, საერთაშორისო ეკონომიკური საზოგადოების ერთ-ერთმა დამაარსებელმა და მისმა პირველმა პრეზიდენტმა (1931-1933), პრეზიდენტ რუზველტის მიერ შექმნილი აშშ-ის „დიდი დეპრესიის“ (1929-1933 წწ.) დამღევის სამთავრობო ჯგუფის, ე.წ. „ტვინტ ტრესტის“ წევრმა, ფულის მიმოქცევის რაოდენობრივი თეორიის ერთ-ერთმა ფუძემდებელმა ირვინგ ფიშერმა, რომელიც ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე იკვლევდა ფულის მიმოქცევის, კრედიტისა და პროცენტის თეორიულ პრობლემებს. ამ საკითხებს მიუძღვნა მან არა ერთი მეცნიერული ნაშრომი, რომელთაგან ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია მის მიერ 1930 წელს გამოცემული წიგნი „პროცენტის თეორია“, რომელმაც ფართო აღიარება მოიპოვა.

ირ. ფიშერი პროცენტის თეორიული საკითხების კვლევას აწარმოებდა მიმოქცევაში არსებული ფულის რაოდენობასთან კონტექსტში, რის საფუძველზეც იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ მიმოქცევაში ფულის გასვლა-არგასვლის (ფულის ნიშნების დინამიკის) შესაბამისად იცვლება პროცენტის ნორმა, მისი განაკვეთები, რაც, თავის მხრივ, გავლენას ახდენს შემოსავლებზე, ხარჯებზე, კრედიტის მოძრაობაზე, წარმოებაზე და ა.შ. (15, გვ. 121).

ქვეყნის ეკონომიკური პროცესების მართვაში სახელმწიფოს როლის საკითხებში ირ. ფიშერის შეხედულებებში მომხდარმა „მეცნიერული აზროვნების ფერისცვალებამ“ დიდად შეუწყო ხელი ქვეყნის საზოგადოების ცხოვრებაში მის აქტიურად ჩართვას. ეს, პირველ რიგში, იმაში გამოიხატა, რომ როგორც ცნობილია, მეცნიერს თავდაპირველად, თავისი მეცნიერული მოღვაწეობის პირველ პერიოდში, აშკარად გამოხატული უარყოფითი პოზიცია ეკავა ეკონომიკის მართვაში სახელმწიფოს ჩარევის საკითხში. მაგრამ მე-20 საუკუნის 30-იანი წლებიდან, მას შემდეგ, რაც იგი უშუალო მოწმე გახდა პირველი მსოფლიო ომით და შემდეგ ეკონომიკური კრიზისით გამოწვეული „დიდი დეპრესიისა“ და ეკონომიკური კატასტროფებისა, მან თითქმის რადიკალურად შეიცვალა თავისი ადრინდელი პოზიცია და თვითონ გახდა ერთგული მხარდამჭერი ქვეყნის ეკონომიკის მართვაში სახელმწიფოს აუცილებელი და აქტიური ჩარევის პოლიტიკისა.

ამასთან, ირ. ფიშერი, ასაბუთებდა რა ქვეყნის ეკონომიკურ პროცესებში სახელმწიფოს უფრო აქტიურად ჩარევის აუცილებლობას, ამასთანავე, მიზანშეწონილად მიიჩნევდა ეკონომიკური პროცესების ოპტიმალურ მართვა-რეგულირებაში ისეთი უმნიშვნელოვანესი ეკონომიკურ-ფინანსური ბერკეტების გონივრულად გამოყენების საჭიროებას, როგორიცაა ფული და მისი რაციონალური მიმოქცევა, კრედიტი და საკრედიტო რესურსები, პროცენტი, სავალუტო და ფინანსური რეზერვები და ა.შ. ცხადია, ხსენებული ეკონომიკური ბერკეტების სწორად და მიზანმიმართულად გამოყენება, თავის მხრივ, საჭიროს და აუცილებელს ხდის ქვეყნის საბანკო სისტემის, პირველ რიგში, ცენტრალური ბანკის ფუნქციონირების სრულყოფას, მისი როლისა და ფუნქციების ამაღლებას, რაზეცდაც ჯეროვან ყურადღებას ამახვილებდა ირ. ფიშერი, როგორც სახელმწიფოებრივად სწორად მოაზროვნე მეცნიერი.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ ეკონომიკის მართვაში სახელმწიფოს აუცილებელი მონაწილეობის შესახებ ირ. ფიშერის პირვანდელი უარყოფითი პოზიციის მკვეთრმა და საპირისპირო ცვლილებამ (თითქმის 180°-ით შმობრუნებამ) უდავოდ დიდი პოზიტიური როლი ითამაშა მეცნიერის (ირ. ფიშერის) ამერიკის „ტვინიანთა ტრესტში“ წევრად სყვანის და მისი მეცნიერული რეკომენდაციებით ქვეყნის ეკონომიკური გარდაქმნების განხორციელების საქმეში.

3. კეინსიანელთა შეხედულებანი სარგებლის (პროცენტის) თეორიაზე

პროცენტის (სარგებლის) თეორიის არსის მეცნიერულ გაგებასა და განვითარებაში მნიშვნელოვან წიგადადგმულ ნაბიჯად შეიძლება ჩაითვალოს კეინსიანური თეორიის წარმომადგენელთა დებულებანი და შეხედულებანი.

პირველ რიგში სერიოზულ ყურადღებას ამსახურებს თვით ჯ. მ. კეინსის (1883-1946 წწ.) მეცნიერული მოსაზრებანი და შეხედულებანი პროცენტის (აგრეთვე საერთოდ ეკონომიკური თეორიის) პრობლემურ საკითხებთან დაკავშირებით.

კეინსის თეორიული დებულებები და შეხედულებანი პროცენტის არსის შესახებ, რომელიც სრულყოფილად და დასაბუთებული დამაჯერებლობითაა ჩამოყალიბებული ავტორის მიერ ე.წ. „დიდი დეპრესიის“ პერიოდში გამოცემულ ნაშრომში „დასაქმების, პროცენტისა და ფულის ზოგადი თეორია“ (21), ფაქტობრივად, პროცენტის არსის ახლებურად ახსნისა და გაგების მეცნიერულ მცდელობას წარმოადგენს.

პროცენტის თეორიის საკითხისადმი ახლებური მიდგომა იმაში მდგომარეობს, რომ ავტორს, ეკონომიკის ნორმალური ფუნქციონირების უზრუნველსაყოფად ყურადღება და ძირითადი აქცენტი გადატანილი აქვს - **მოთხოვნისა და მიწოდების**, როგორც საბაზრო ეკონომიკის ფუნდამენტური პრინციპის, ურთიერთშესაბამისობაზე, მათ წონასწორულ მდგომარეობაზე, ანუ ბაზრის მოთხოვნისა და მიწოდების ურთიერთგაჯერებულობაზე. ამის მისაღწევად კი ავტორს მიაჩნია, რომ **ბანკებმა შეასრულონ სასესხო პროცენტის ნორმის რეგულატორის ფუნქცია**, რათა ფინანსურ დანაზოგებსა და ინვესტიციებს შორის სწორი თანაფარდობის დამყარებით (სააღრიცხვო განაკვეთების მანიპულირების საფუძველზე) სათანადო ზემოქმედება მოახდინოს წარმოებაზე, მის მასშტაბებზე (პროდუქციის მოთხოვნის შესაბამისი ოდენობით გამოშვებაზე) და ამ გზით უზრუნველყოფილ იქნეს ეკონომიკაში დეფიციტური პროცესების შეჩერება და დაძლევა.

ჯ.მ. კეინსი, კრედიტის საპროცენტო ნორმის გადიდება-შემცირების მიმართულებით შესაფერის ღონისძიებათა გატარებისათვის (რომელიც წარმოებაზე ზემოქმედების მნიშვნელოვან ბერკეტს წარმოადგენს), საჭიროდ მიიჩნევდა ცენტრალური ბანკის მხრიდან საბანკო რეზერვების ნორმების ცვლილების აუცილებლობას (ცხადია, შემცირების მიმართულებით). ამის შედრგად ადგილი ექნებოდა სამეურნეო სუბიექტებზე (იურიდიულ და ფიზიკურ პირებზე) გასაცემ კრედიტებზე ოპტიმალური საპროცენტო განაკვეთების დაწესებვას, რაც საბოლოო ჯამში, წარმოების ზრდაზე დადებითი გავლენის მქონე მნიშვნელოვანი ფაქტორი გახდებოდა.

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ჯ.მ. კეინსის თეორიული შეხედულებები კრედიტისა და პროცენტის შესახებ ძირითადად მიმართული იყო კრედიტის საპროცენტო განაკვეთის შემცირებაზე და, აქედან გამომდინარე, მისი ხანგრძლივი მეცნიერული კვლევა და მოღვაწეობა სწორედ ამ მიზანს და მის მეცნიერულ დასაბუთებას ემსახურებოდა.

პროცენტის (სარგებლის) შესახებ კეინსის თეორიული დებულებები, საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარებისა და ახალი ეკონომიკური რეალიების შესაბამისად, შემდგომ განავითარეს და სრულყვეს ცნობილმა ამერიკელმა მეცნიერებმა პ. სამუელსონმა, ვ. ნორდჰაუზმა, ს. ფიშერმა, ე. დოლანმა, ინგლისელმა რ. ჰიკსმა, ფრანგმა შ. ლისტმა და სხვებმა, რომელთა მოსაზრებები და შეხედულებანი (ე.წ. ნეოკეინსიანური, ნეოკლასიკური და სხვა თეორიების სახით) თანამედროვე პირობებისათვის მნიშვნელოვან, გამოყენებითი ხასიათის წინადადებებს შეიცავენ.

პროცენტის (სარგებლის) თეორიულ დებულებათა შესახებ ზემოთ განხილული შეხედულებანი და მოსაზრებანი, მათ შორის არსებულ მეტნაკლებად სერიოზულ განსხვავებათა მიუხედავად, გვიჩვენებს, რომ პროცენტის თეორიის საკითხების შესწავლისა და განზოგადოების საფუძველზე ყველა მეცნიერი აკეთებს ერთმანეთთან თითქმის მიახლოებულ დასკვნებს, რომლებიც აქცენტირებულია სასესხო კაპიტალის, როგორც უმნიშვნელოვანესი ეკონომიკური კატეგორიის, პრაქტიკულ გამოყენებაზე, საპროცენტო განაკვეთის ოპტიმალურობის პირობებში სამეურნეო სუბიექტების მიერ კრედიტის ხელმისაწვდომობაზე, წარმოების განვითარებაში მის კეთილმყოფელ გავლენაზე და მოთხოვნისა და მიწოდების საბაზრო წონასწორობის უზრუნველყოფის მნიშვნელოვან ფინანსურ ბერკეტზე.

კრედიტის (და პროცენტის) მნიშვნელობიდან გამომდინარე, დიდი ილია ჭავჭავაძე კრედიტს ყოველთვის სიკეთის მომტანი თვალთ უყურებდა. ამოტომ მიიჩნევდა იგი კრედიტს გამრჯე კაცის დიდ

ხელშეწყობად „არსებობისათვის ბრძოლაში“, თავისი ოჯახის და მამულის ფეხზე დაყენების საქმეში. დიდი ილიას ამ ბრძნულ სიტყვებსა და შეგონებას საუკუნოვანი დროის გასვლის შემდეგაც არ დაუკარგავს თავისი ჭეშმარიტი ძალა, აზრი და ცხოველმყოფელობა (და ღმერთმა ინებოს მისი სრულად აღსრულება).

4.3. კრედიტის სარგებელი და სარგებლის ნორმა, მოქმედი ფაქტორები და გავლენა შემოსავლებზე ა) კრედიტის სარგებელი - აქტიური და პასიური სარგებელი

კრედიტის სარგებელი (სასესხო პროცენტი) აღებული კრედიტით გარკვეული პერიოდის მანძილზე სარგებლობისათვის მსესხებლის მიერ კრედიტის გაცემისათვის (გამსესხებლისათვის) გადახდილი ფულადო საზღაური.

კრედიტის გაცემა, რომლის ისტორია ათასწლეულებს ითვლის, ხდება ნატურალური (სასაქონლო) და ფულადი ფორმით. ცნობილია, რომ ადამიანთა მიდგომის ადრეულ პერიოდში, ათასწლეულების უკან, განვითარებული იყო კრედიტის ნატურალური ფორმით გაცემა და, შესაბამისად, სარგებლის ანაზღაურებაც ნატურით ხდებოდა. სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობის განვითარების კვალობაზე, კრედიტების ფულადი ფიქციით გაცემის პირობებში, სარგებლის ანაზღაურებაც ფულადი ფორმით ხდებოდა.

კრედიტის სარგებელი რეალურად წარმოადგენს მსესხებლის მიერ მიღებული მოგების ნაწილს, რომელიც მან მიიღო საკრედიტო სახსრების წარმოებაში გამოყენების შედეგად. მაშასადამე, სარგებელი გამსესხებლის მიერ კრედიტზე მიღებული ნაზარდი თანხაა. „სასესხო პროცენტი (სარგებელი) არის კაპიტალის მესაკუთრის მიერ მისი ფულადი სახსრების გარკვეული დროის მანძილზე გამოყენებისათვის მიღებული შმოსავალი. სასესხო პრიცენტი გამოდის სესხის ფასის სახით. ამიტომ პროცენტი, სხვანაირად, შიძლება განიმარტოს, როგორც კაპიტალის მესაკუთრისათვის გადახდილი ფასი, რომელსაც მას უნაზღაურებენ მისგან ნასესხები სახსრების გარკვეული პერიოდის განმავლობაში გამოყენებისათვის (რომლის დროსაც მესაკუთრე ამ სახსრებზე უფლებამართმეულად ითვლება). სასესხო პროცენტი საკრედიტო გარიგების პასიურ მონაწილეს არ წარმოადგენს და იგი მასტიმულირებელ ზემოქმედებას ახდენს ნასესხები სახსრების ფუნქციონირებისა და მის ეფექტიან გამოყენებაზე“ (6, გვ. 350).

მსესხებელს ნასესხები სახსრების მიზანმიმართულ და მაქსიმალური ეფექტიანობით გამოყენებას ავალდებულებს და აიძულებს ის გარემოება, რომ მან საბაზრო კონკურენციის პირობებში უნდა შმლოს განხორციელებული საქმიანობიდან ისეთი ფინანსური შედეგის მიღება, რომელიც საშუალებას მისცემს მას, კრედიტორთან სარგებლის თანხის მიხედვით სათანადო ამგარიშწორების შემდეგ, ჰქონდეს ფინანსური შესაძლებლობა საქმიანობის შმდგომი გაგრძელებისა და გაფართოებისათვის.

საკრედიტო საქმიანობაში, რომელსაც ძირითადად ბანკები და სხვა საკრედიტო დაწესებულებები ახორციელებენ, კრედიტის სარგებელი (საპროცენტო შემოსავალი) მათი შემოსავლების უმთავრესი წყაროა. ამასთან, ბანკები და სხვა საკრედიტო დაწესებულებები ერთდროულად წარმოადგენენ როგორც გამსესხებელს (კრედიტორებს), ისე მსესხებლებს, რადგან ერთ შემთხვევაში, ისინი თვითონ იღებენ კრედიტებს ფინანსური რესურსების მოზიდვის მიზნით, ხოლო მეორე შემთხვევაში, პირიქით, გასცემენ კრედიტებს სხვადასხვა იურიდიულ და ფიზიკურ პირებზე. შესაბამისად, მოზიდულ რესურსებზე (მიღებულ კრედიტებზე) თვითონ იხდიან პროცენტებს (დივიდენდებს), ხოლო გაცემულ კრედიტებზე კი - მსესხებელი იურიდიული და ფიზიკური პირებისაგან იღებენ სათანადო სარგებელს (კრედიტის ფასს).

საკრედიტო ურთიერთობათან დაკავშირებული ოპერაციები, იმის მიხედვით, თუ რას ეხება ოპერაცია - საკრედიტო რესურსების მოზიდვას, თუ მათ განთავსებას კრედიტის სახით, წარმოგვიდგება - **პასიური და აქტიური ოპერაციების სახით**. შესაბამისად, გვაქვს - **პასიური სარგებელი (პროცენტი) და აქტიური სარგებელი (პროცენტი)**.

ბანკების და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციების მიერ საკრედიტო რესურსების მოზიდვასთან დაკავშირებული ოპერაციები იწოდება - **პასიურ ოპერაციებად** და მოზიდული სახსრების დროებით ფლობაზე სახსრების მესაკუთრეთათვის (განმკარგავებისათვის) გადახდილი სარგებელი - **პასიურ სარგებლად**. ხოლო პირიქით, მათ მიერ კრედიტების გაცემასთან დაკავშირებული ოპერაციები წარმოადგენს - **აქტიურ ოპერაციებს** და კლიენტებიდან მიღებული სარგებელი კო - **აქტიურ სარგებელს**.

ბანკის მიერ გაცემული კრედიტებიდან მიღებული სარგებლის თანხა არის ძირითადი საბანკო შემოსავალი, ხოლო მოზიდულ სახსრებზე გაცემული პროცენტი (დივიდენდი) - საბანკო ხარჯი. როგორც წესი, მიღებული სარგებლის თანხა, ნორმალურ პირობებში, ყოველთვის აღემატება მოზიდულ სესხებზე გაცემული სარგებლის თანხას და მათ შორის სხვაობა წარმოადგენს ბანკის წმინდა შემოსავალს, რასაც **საბანკო მარჟა** ეწოდება. სწორედ ეს წმინდა შემოსავალი (საბანკო მარჟა) არის საკრედიტო ორგანიზაციის საბალანსო მოგების ფორმირების და, შესაბამისად, მათი საკრედიტო რესურსების გადიდების ძირითადი წყარო.

ბ) საკრედიტო რესურსების განთავსება და სარგებლის ნორმა

კაპიტალის (საკრედიტო რესურსის) გამოყენება-განთავსებისა და სარგებლიანობის დონის დასახასიათებლად მიმართავენ სესხამისი ხარისხობრივი მაჩასიათებლის მქონე ფარდობითი მაჩვენებლის გაანგარიშებას, კერძოდ, ამ მიზნით შეიძლება გამოვიყენოთ მხოლოდ მაჩვენებელი: 1) საკრედიტო რესურსების განთავსების დონე და 2) სარგებლის ნორმა.

საკრედიტო რესურსების განთავსების (გამოყენების) დონე - გაიანგარიშება გაცემული კრედიტების მოცულობის თანაფარდობით საკრედიტო რესურსების მთლიან მოცულობასთან.

აღნიშნული მაჩვენებლის გამოსათვლელად შეიძლება ვისარგებლოთ შემდეგი მარტივი ფორმულით:

$$K = V / Z \times 100\% ,$$

სადაც: K – არის საკრედიტო რესურსების განთავსების (გამოყენების) დონე,

V – გაცემული კრედიტების მოცულობა,

Z - გამსესხებლის განკარგვაში არსებული რესურსების მოცულობა.

იმის გათვალისწინებით, რომ კრედიტების გაცემა ატარებს არაერთჯერად ხასიათს, გაიცემა მთელი წლის განმავლობაში სხვადასხვა დროს, განსხვავებული ვადითა და მოცულობით, აღნიშნული მაჩვენებლის განსაზღვრისათვის უნდა გვქონდეს მონაცემები საკრედიტო რესურსების და გაცემული კრედიტების საშუალოწლიური მოცულობების შესახებ.

მაშასადამე, საკრედიტო რესურსების გამოყენების (განთავსების) დონე ყველა შემთხვევაში, როცა საქმე გვაქვს კრედიტების მრავალჯერად და სარგებლობის სხვადასხვა ვადებით გაცემასთან, იანგარიშება ფორმულით:

$$K = V \cdot Z / Z \times 100\% ,$$

სადაც: K – არის საკრედიტო რესურსების განთავსების (გამოყენების) დონე,

V – გაცემული კრედიტების საშუალოწლიური მოცულობა,

Z - გამსესხებლის განკარგვაში არსებული საკრედიტო რესურსების საშუალოწლიური მოცულობა.

გაცემული კრედიტების და ასევე საკრედიტო რესურსების საშუალოწლიური მოცულობის დასადგენად გამოყენებულ უნდა იქნეს გაცემული კრედიტების და საკრედიტო რესურსების ე.წ. „ლარ-თვე“-ზე ან (უფრო მეტი სიზუსტისათვის) ‘ლარ-დღე“-ზე გადაანგარიშების მეთოდი.

საკრედიტო რესურსების განთავსების დონე გვიჩვენებს ბანკის განკარგულებაში არსებული საკუთარი და მოზიდული საკრედიტო ფინანსური რესურსების გამოყენების ხარისხსა და სისრულეს. ამ მაჩვენებლის მაქსიმალური კოეფიციენტიური სიდიდე შეიძლება 1-ის ტოლი იყოს.

კრედიტის სარგებლის ნორმა - უმნიშვნელოვანესი ფინანსური მაჩვენებელია, რომელიც გვიჩვენებს, თუ რამდენად ოპტიმალური პირობებით ხდება მსესხებელზე კრედიტების გაცემა და როგორია საკრედიტო საქმიანობით მიღებული ფინანსური ეფექტი, ე.ი. როგორია დამკრედიტებელი ორგანიზაციის განკარგულებაში არსებული მთლიანი სასესხო კაპიტალის (საკრედიტო რესურსის) და მათ შორის კრედიტად გაცემული სასესხო კაპიტალის უკუგების ანუ მის მიერ არაწარმოებრივი გზით „ახალი კაპიტალის“ შექმნის უნარი (მაჩვენებელი).

კრედიტად გაცემული სასესხო კაპიტალის სარგებლის ნორმა - განისაზღვრება სასესხო კაპიტალზე მიღებული წლიური შემოსავლის (სარგებლის წლიური თანხის) თანაფარდობა გაცემული კრედიტების თანხის საშუალოწლიურ მოცულობასთან, რომელიც შეიძლება შემდეგი ფორმულით განისაზღვროს:

სარგებლის ნორმა

$$(\text{გაცემულ კრედიტებზე}) = \frac{\text{სარგებლის წლიური თანხა (შემოსავალი)} / \text{გაცემული კრედიტების საშუალოწლიური მოცულობა} \times 100\%.$$

თუ მოცემულ გამოსახულებაში გაცემული სასესხო კაპიტალის სარგებლის ნორმას ავლნიშნავთ - ასო „N_კ“-თი, სარგებლის წლიურ თანხას ანუ სასესხო კაპიტალზე მიღებულ წლიურ შემოსავალს - ასო „P“-ით და გაცემული კრედიტების თანხის საშუალოწლიურ მოცულობას - ასო „V“ - თი“, მაშინ ზემოთაღნიშნული ფორმულა მიიღებს შემდეგ სახეს:

$$N_k = P / V \times 100\%.$$

სარგებლის ნორმა დამკრედიტებელი ორგანიზაციის განკარგვაში არსებული საკრედიტო რესურსების (მთლიანი სასესხო კაპიტალის) მიხედვით გამოითვლება სარგებლის წლიური თანხის (სასესხო კაპიტალზე მიღებული წლიური შემოსავლის) საკრედიტო ორგანიზაციის განკარგვაში არსებული საკრედიტო რესურსების (მთლიანი სასესხო კაპიტალის) საშუალოწლიურ მოცულობაზე გაყოფით, ე.ი. :

სარგებლის ნორმა

$$(\text{საკრედიტო რესურსებზე}) = \frac{\text{სარგებლის წლიური თანხა (შემოსავალი)} / \text{საკრედიტო რესურსების საშუალოწლიური მოცულობა} \times 100\%.$$

$$\text{ანუ } N_s = P / Z \times 100\%,$$

სადაც : N_ს- არის მთლიანი საკრედიტო რესურსების სარგებლის ნორმა,

Z - საკრედიტო რესურსების საშუალოწლიური მოცულობა,

P - სარგებლის წლიური თანხის ანუ სასესხო კაპიტალზე მიღებული წლიური შემოსავალი.

კრედიტად გაცემული სასესხო კაპიტალის სარგებლის ნორმის (N_კ) და საკრედიტო რესურსების სარგებლის დონის (N_ს) მაჩვენებელთა სიდიდე პირგაპირპროპორციულ დამოკიდებულებაში იმყოფება სარგებლის წლიური თანხის (P) სიდიდესთან, ხოლო შესაბამისად, უკუპროპორციულ დამოკიდებულებაშია, ერთი მხრივ, გაცემული კრედიტების თანხის (V) და მეორე მხრივ, საკრედიტო რესურსების (Z) საშუალოწლიურ მოცულობასთან. გაცემული კრედიტების სარგებლის ნორმის რიცხობრივი და პროცენტული

მაჩვენებელი მეტი (უმეტესად) ან ტოლი შიძლება იყოს საკრედიტო რესურსების სარგებლიანობის მაჩვენებელთან შედარებით, ე.ი.:

$$N_s > N_{\text{ს.}}$$

აღნიშნული მაჩვენებლის მეტობა-ნაკლებობის დონე დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად ოპერატიულად და მაქსიმალური მოცულობით ხდება სასესხო კაპიტალის (საკრედიტო რესურსების) სესხების სახით განთავსება.

**გ) კრედიტის სარგებლის ნორმაზე
მოქმედი ფაქტორები**

სასესხო კაპიტალის სარგებლის (პროცენტის) ნორმაზე გავლენას ახდენს სხვადასხვა (არაერთი) ფაქტორი (იხ. სქემა 4.1).

კრედიტის სარგებლის (პროცენტის) ნორმაზე მნიშვნელოვანი გავლენის მქონე ფაქტორებიდან აღსანიშნავია: წარმოების მასშტაბები, ეკონომიკური სუბიექტების ფულადი დაგროვებების და მოსახლეობის დანაზოგების (ანაზრების) სიდიდე, ინფლაციური [პროცესი და ინფლაციის დონე, წარმოების ციკლური რყევები (წარმოების ციკლური რყევა დაკავშირებულია ქვეყნის ეკონომიკის კრიზისულ მდგომარეობასთან. ციკლი მოიცავს ოთხ ძირითად თანმიმდევრულად განვითარებად პერიოდს, სახელდობრ: 1. კრიზისი, 2. დეპრესია, 3. აღორძინება (გაცხოველება), და 4. აღმავლობა), სეზონური პირობები, ქვეყნის საგადასახდელო ბალანსის მდგომარეობა, ვალუტის კურსი და სავალუტო ვითარება (კრიზისული და არაკრიზისული), ქვეყანაში უცხოური კაპიტალის და ე.წ. „ცხელი ფულის“ მოძრაობა („ცხელი ფული“ არის თანამედროვე ტრანსნაციონალური კორპორაციების, ბანკების, ინვესტორების ხელთ არსებული ის ფულადი კაპიტალი, ანუ დროებით თავისუფალი და მუდმივი ფულადი დაგროვებები, რომლებიც სტიქიურად გადაადგილდება ქვეყნიდან ქვეყანაში სპეკულაციური ზემოგების მიღების ან ღირებულების შენარჩუნების მიზნით), აგრეთვე სარგებლის (პროცენტის) განაკვეთების სახელმწიფო რეგულირება და ა.შ.

**სქემა 4.1. კრედიტის სარგებლის (პროცენტის)
ნორმაზე მოქმედი ფაქტორები**

სარგებლის						
(პროცენტის)						
ნორმაზე						
მოქმედი						
ფაქტორები						
წარმო- ების მასშტა- ბები	ეკონომიკური სუბიექტების ფულადი დაგროვებების და მოსახლეობის ფულადი	ინფლაციური პროცესი და ინფლაციის დინე	წარმოების ციკლური რყევა	სეზონური პირობები	საგადასახდელო ბალანსის მდგომარეობა, ვალუტის კურსი, სავალუტო კრიზისი, კაპიტალის და „ცხელი ფულის მოძრაობა“	სარგებლის განაკვეთების სახელმწიფო რეგულირება

დანაზოგების

მოცულობა

სარგებლის ნორმის (საპროცენტო განაკვეთის) სიდიდე ყოველი კონკრეტული კრედიტის მიხედვით შეიძლება მეტ-ნაკლებად განსხვავებული დონისა იყოს, რადგან ამ მაჩვენებლის ფორმირებაზე ერთდროულად გავლენას ახდენს მრავალი ფაქტორი (იხ. სქემა 4.2).

როგორც წესი, მსესხებელი კრედიტს იღებს გარკვეული **მიზნობრივი დანიშნულებით**. როდესაც კრედიტის აღება ხდება მისი როგორც კაპიტალის გამოყენების ანუ კვლავწარმოების პროცესში ჩართვის მიზნით, ამ შემთხვევაში კრედიტის დაბრუნების რისკის დონე შედარებით შემცირებულია, რადგან მსესხებლის მიერ კრედიტის სახსრების უშუალოდ წარმოებაში გამოყენება აძლევს მას წარმოებიდან შემოსავლის (და მოგების) მიღების შესაძლებლობას, რომლის ნაწილი, ჩვეულებრივად, მიმართული იქნება აღებული კრედიტის და მასზე დარიცხული სარგებლის გასასტუმრებლად. ამოტომ ამ რეალობიდან (კრედიტის დაბალი რისკიანობიდან) გამომდინარე, საწარმოო მიზნობრივად გაცემულ კრედიტზე სარგებლის ნორმის (პროცენტის განაკვეთის) მაჩვენებელი შედარებით დაბალი იქნება.

**სქემა 4.2. კრედიტის სარგებლის (პროცენტის)
ნორმის განმსაზღვრელი ფაქტორები**

კრედიტის სარგებლის
(პროცენტის) ნორმის
განმსაზღვრელი ფაქტორები

კრედიტის გამოყენების მიზანი	კრედიტის სიდიდე	კრედიტის ხანგრძლივობა (ვადა)	კრედიტის უზრუნველ- ყოფადობა	კრედიტის ფორმა
მცირე მოცულობის კრედიტი	საშუალო მოცულობის კრედიტი	მსხვილი მოცულობის კრედიტი	უზრუნველ- ყოფილი კრედიტი	არაუზრუნველ-ყოფილი (საბლანკო) კრედიტი
სარგებლის დაბალი ნორმა	სარგებლის საშუალო დონე	სარგებლის მარალი ნორმა	სარგებლის დაბალი დონე	სარგებლის მაღალი დონე

იმ შემთხვევაში კი, როცა კრედიტის გამოყენება ხდება არა უშუალოდ საწარმოო დანიშნულებით, არამედ კომპანიის ფინანსური სიმძლევების გადასალახავად, სხვადასხვა გადასახდელებისა და ვალდებულებების გასტუმრებისათვის, გრძელვადიან საინვესტიციო დაბანდებებთან და ა.შ. დაკავშირებით, მაშინ რისკის დონე გაცილებით დიდია და, შესაბამისად, კრედიტის სარგებლის (პროცენტის) ნორმაც უფრო მაღალია საწარმოო მიზნით გაცემული კრედიტის სარგებლის ნორმასთან შედარებით.

კრედიტის სარგებლის (პროცენტის) ნორმა მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული კრედიტის სიდიდეზე (მოცულობაზე). კერძოდ, საქმე ეხება იმას, რომ ერთ მსესხებელზე თანხობრივად დიდი მოცულობის კრედიტის გაცემის შემთხვევაში იზრდება რისკის დონე იმით, რომ მსესხებლის მიერ ასეთი მოცულობის კრედიტის დაუბრუნებლობის შემთხვევაში დიდი იქნება კრედიტორის დანაკარგი. მცირე მოცულობის

კრედიტის გაცემის შემთხვევაში კი მცირდება რისკის დონეც, რამდენადაც მცირდება მოსალოდნელი დანაკარგის სიდიდე, რადგან პრაქტიკულად ძნელი წარმოსადგენია რამდენიმე მსესხებლის ერთდროული გაკოტრება და მათი გადახდისუუნარობა. ამიტომ კრედიტორისათვის უფრო მისაღებია კრედიტების ე.წ. წვრილ პარტიებად გაცემა მსესხებლებზე.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, საკრედიტო რისკის დონის გათვალისწინებით, სარგებლის ნორმა კრედიტის სიდიდისაგან დამოკიდებულებით დიფერენცირდება შემდეგნაირად:

- ა) მცირე მოცულობის კრედიტი - სარგებლის დაბალი ნორმა;
- ბ) საშუალო მოცულობის კრედიტი - სარგებლის საშუალო (დაბალზე მეტი) ნორმა;
- გ) მსხვილი მოცულობის კრედიტი - სარგებლის მაღალი ნორმა.

თუმცა, ამასთანავე, გასათვალისწინებელია, რომ მცირე მოცულობის კრედიტის გაცემა, თავისთავად, დაკავშირებულია ზედმეტი ხარჯების გაწევასთან, რაც ზოგჯერ კრედიტორისათვის (ბანკისათვის) შეძლება არასარგებლიან (და ამდენად მიუღებელ) ღონისძიებას წარმოადგენდეს.

სარგებლის ნორმაზე გავლენას ახდენს **კრედიტის ვადიანობა**, მისი გაცემის ხანგრძლივობა. კერძოდ, მოკლევადიანი კრედიტის დროს რისკის დონე რამდენადმე შემცირებულია, რადგან მსესხებლის მიერ კრედიტორისათვის სესხის დაბრუნება ხდება შედარებით მოკლე ვადაში და ამ პერიოდში ნაკლებად მოსალოდნელია მსესხებლის კრედიტორისათვის (და გადახდისუუნარიანობის) დონეში რაიმე მკვეთრი ცვლილების მოხდენა. ამიტომ მოკლევადიან კრედიტებზე სარგებლის ნორმა შედარებით დაბალია.

რაც შეეხება გრძელვადიან კრედიტს, ამ შემთხვევაში, მსესხებლის მიერ კრედიტის ფლობის ხანგრძლივი დროის გამო, შეიძლება ადგილი ექნეს მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის, მისი საქმიანობის გარემო პირობების, კრედიტუნარიანობის და გადახდისუუნარიანობის დონის არსებით ცვლილებას (გაუარესებას), რაც შესაბამისად, მოქმედებს საკრედიტო რისკის დონეზე და იწვევს მის ზრდას. ამიტომ, ამ მოსალოდნელ ცვლილებათა გათვალისწინებით, გრძელვადიან კრედიტზე ყოველთვის წესდება სარგებლის შედარებით მაღალი ნორმა.

სარგებლის ნორმის მაჩვენებლის განმსაზღვრელ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორს **კრედიტის უზრუნველყოფადობა** წარმოადგენს. კრედიტის უზრუნველყოფის ხარისხზე უშუალოდაა დამოკიდებული კრედიტის რისკის დონე, რომელიც უკუპროპორციულ დამოკიდებულებაში იმყოფება უზრუნველყოფის მაჩვენებელთან.

როგორც ცნობილია, არსებობს უზრუნველყოფილი და საბლანკო (არაუზრუნველყოფილი) კრედიტები. უზრუნველყოფილ კრედიტებს მიეკუთვნება ის კრედიტები, რომელთა დაფარვა (უკან დაბრუნება) და კრედიტორისათვის სარგებლის თანხის ანაზღაურება გარანტირებულია უზრუნველყოფის ისეთი ფორმებით, როგორიცაა მსესხებლის სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობა, თამასუქები, ფასიანი ქაღალდები, დებიტორული დავალიანებები, აგრეთვე სხვა ბანკის ან ფინანსურად ძლიერი კომპანიის წერილობითი გარანტია. უზრუნველყოფილი კრედიტის შემთხვევაში, ცხადია, დაბალია რისკის დონე და, შესაბამისად, შედარებით დაბალია კრედიტის სარგებლის ნორმაც.

საბლანკო (მატერიალურად არაუზრუნველყოფილი) კრედიტი ხასიათდება მაღალი რისკით, რადგან მსესხებლის მიერ აღებული კრედიტის დაფარვა და სარგებლის თანხის ანაზღაურება არაფრით არ არის გარანტირებული, გარდა მსესხებლის გადახდისუუნარიანობის მაღალი რეიტინგული მაჩვენებლისა. ამიტომ კრედიტის დიდი რისკი ბუნებრივად განსაზღვრავს სარგებლის მაღალ ნორმას,

კრედიტის სარგებლის ნორმის სიდიდეზე გავლენას ახდენს აგრეთვე **კრედიტის ფორმა**. მაგალითად, საბანკო კრედიტი, როგორც ადრე უკვე აღვნიშნეთ, თითქმის ყველა შემთხვევაში უფრო ძვირია კომერციულ კრედიტთან შედარებით, რაც თავისთავად მიუთითებს იმაზე, რომ საბანკო კრედიტის სარგებლის ნორმა მეტნაკლებად მაღალია კომერციული კრედიტის სარგებლის ნორმაზე, რომელიც, როგორც წესი, ჩართულია საქონლის ფასში.

სარგებლის ნორმაზე (საპროცენტო განაკვეთზე) მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს კიდევ რიგი სხვა ფაქტორები, როგორცაა, მაგალითად: კრედიტზე მოთხოვნისა და მიწოდების მდგომარეობა; ინფლაციის დონე და ინფლაციური პროცესების ხანგრძლივობა; ქვეყნის ცენტრალური ბანკის მიერ განხორციელებული ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა (ახორციელებს იგი ზომიერად მკაცრ ფულად-საკრედიტო პოლიტიკას თუ „მვირი ფულის“ პოლიტიკას, რომელიც მიმართულია მიმოქცევაში ფულის მასის შემცირებისა და სასესხო კაპიტალის მიწოდების შეზღუდვისაკენ); ბიუჯეტის დეფიციტი, რომელიც ზრდის სასესხო კაპიტალზე მოთხოვნას; წარმოების (სამრეწველო) ციკლის სტადიურობა და ა.შ.

სამრეწველო წარმოების ციკლის სტადიურობა სარგებლის (პროცენტის) ნორმაზე მნიშვნელოვანი გავლენის მქონე ფაქტორია. კერძოდ, კრიზისის ფაზაში სარგებლის ნორმა აღწევს მაქსიმალურ სიდიდეს, ხოლო მომდევნო (დეპრესიის) ფაზაში იგი მინიმალურ დონეზეა (წარმოების დაცემის შემდეგ სასესხო კაპიტალზე მოთხოვნის შემცირებისა და მიწოდების ზრდის გამო). სარგებლის ნორმა დაბალი რჩება სამრეწველო წარმოების გამოცოცხლება-აღოქმინების ფაზაშიც, როდესაც ადგილი აქვს საწარმოთა მიერ საკუთარი სახსრების გამოყენების გადიდებას, სასესხო კაპიტალზე მოთხოვნის შემცირებას და მიწოდების ზრდას, რაც, შესაბამისად, შემამცირებლად მოქმედებს სარგებლის ნორმაზე. თუმცა სამრეწველო წარმოების აღმავლობის (ციკლის ბოლო) სტადიაზე სარგებლის ნორმა კვლავ პიკს აღწევს.

სარგებლის ნორმალური, რეალური, ოფიციალური და ბანკთაშორისი ნორმები (განაკვეთები). საბაზრო ეკონომიკის პირობებში სასესხო კაპიტალის გამოყენებათან დაკავშირებით განასხვავებენ კრედიტის სარგებლის სხვადასხვა ნორმას (განაკვეთს), სახელდობრ: ნომინალურ ნორმას, რეალურ ნორმას, ოფიციალურ ნორმას და ბანკთაშორისი ნორმას.

სარგებლის **ნომინალური ნორმა** - ეს არის ფულად ერთეულში გამოსახული ნორმა ანუ ფულის გარკვეული თანხობრივი სიდიდე, რომელსაც იხდის მსესხებელი კრედიტით სატგებლობისათვის.

რეალური ნორმა - არის ინფლაციურ პროცესებზე გათვლილი (კორექტირებადო) სარგებლის ნორმა, რაც უზრუნველყოფს კრედიტის ფასის უცვლელობას.

სარგებლის **ოფიციალური განაკვეთი (ნორმა)** დამახასიათებელია საბაზრო ეკონომიკის პირობებში საბანკო სისტემის იერარქიულ საფეხურებს შორის საკრედიტო ურთიერთობისათვის, კერძოდ, ქვეყნის ცენტრალური (ეროვნული) ბანკის მიერ კომერციულ ბანკებზე კრედიტების გასაცემად. ოფიციალური განაკვეთი კომერციული ბანკებისათვის წარმოადგენს ძირითად ორიენტირს და საბაზო საფუძველს თავიანთი სარგებლის ნორმის სიდიდის დასადგენად.

ცენტრალური ბანკი სწორედ სარგებლის ოფიციალური ნორმის (პროცენტული განაკვეთის) ცვლილებით (მისი ზრდით ან შემცირებით) არეგულირებს კომერციული ბანკების მოთხოვნას ცენტრალურ საკრედიტო რესურსებზე და, შესაბამისად, ზრდის ან ამცირებს კომერციული ბანკების საკრედიტო შესაძლებლობებს.

ბანკთაშორისი კრედიტის სარგებლის ნორმა - უშუალოდ დაკავშირებულია ბანკთაშორის საკრედიტო ურთიერთობის განვითარებასთან და კომერციული ბანკების მიერ ერთმანეთზე საბანკო კრედიტების გაცემასთან. მსოფლიო საბანკო პრაქტიკაში საყოველთაოდ ცნობილია ლონდონის ბანკთაშორისი საკრედიტო ნორმა „ლიბორი“, რომელსაც ლონდონის ბანკები იყენებენ საბაზო მაჩვენებლას (ნორმად) საერთაშორისო სავალუტო-საკრედიტო ოპერაციების განსახორციელებლად.

დ) სარგებლის ნორმის და გაცემული კრედიტის ცვლილების გავლენა ბანკის შემოსავალზე

ბანკებსა და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციების შემოსავლების ძირითად წყაროს აქტიური ოპერაციებიდან (გაცემული კრედიტებიდან) მიღებული შემოსავალი წარმოადგენს. ბანკის აქტიურ ოპერაციებში, როგორც უკვე ადრეც აღვნიშნეთ, იგულისხმება ბანკის მიერ მის ხელთარესებული (განკარგვაში მყოფი) საკუთარი და მოზიდული საკრედიტო რესურსების განთავსება (სესხად გაცემა), რომლის შედეგად

მსესხებლები კრედიტებიტ სარგებლობისათვის გამსესხებელს (ბანკს) უხდიან გარკვეულ საზღაურს სარგებლის (პროცენტის) სახით. სწორედ ეს სარგებლის თანხაა ბანკის ძირითადი შემოსავალი, რომლითაც იგი ფარავს თავისი მიმდუნარე საქმიანობასთან დაკავშირებულ ხარჯებს და ღებულობს გარკვეულ მოგებას.

ბანკის მიერ აქტიური ოპერაციებიდან მიღებული შემოსავლის (სარგებლის მთლიანი თანხის) და მოგების სიდიდე დამოკიდებულია, ერთი მხრივ, წლის განმავლობაში გაცემული კრედიტების (ანუ მოძრაობაში მოყვანილი სასესხო კაპიტალის) სიდიდეზე, ხოლო მეორე მხრივ, გაცემული კრედიტების სარგებლის ნორმაზე (საპროცენტო განაკვეთის მაჩვენებელზე).

მაშასადამე, იმისათვის, რომ განვსაზღვროთ საკრედიტო საქმიანობიდან ბანკის მიერ მიღებული შემოსავლის სიდიდე და მასზე ფაქტორების გავლენა, აუცილებლად საჭიროა მონაცემები ბანკის მიერ სხვადასხვა მსესხებლებზე გაცემული კრედიტების მოცულობისა და სარგებლის ნორმის (განაკვეთის) სიდიდის შესახებ.

ბანკის მიერ საკრედიტო საქმიანობიდან წლის მანძილზე მიღებული შემოსავლის (სარგებლის) მთლიანი თანხა ტოლი იქნება გაცემული კრედიტების მოცულობისა და კრედიტის სარგებლის ნორმის სიდიდეთა ნამრავლისა. იგი პირადად შეძლება შემდეგი ზოგადი ფორმულით გამოვსახოთ:

$$P = V \times N / 100 \text{ ანუ } P = 0,01 \times V \times N,$$

სადაც: P - არის ბანკის მიერ გაცემული კრედიტებიდან მიღებული შემოსავალი (სარგებლის თანხა);

V - ბანკის მიერ გაცემული კრედიტების მოცულობა (აბსოლუტურ ერთეულებში);

N - გაცემული კრედიტების სარგებლის ნორმა (%-ებში);

100 და 0,01 - აღნიშნავს შესაბამისად პროცენტს და კოეფიციენტს მიღებული მაჩვენებლის (შემოსავლის) აბსოლუტურ სიდიდეში (ლარებში) გადასაყვანად.

იმის გათვალისწინებით, რომ საანგარიშგებო პერიოდში კრედიტის გაცემა ხდება მრავალჯერადად, სხვადასხვა ვადითა და განსხვავებული სარგებლის ნორმით (საპროცენტო განაკვეთით), საჭირო და აუცილებელია გაანგარიშებებში გაცემული კრედიტების მოცულობა და სარგებლის ნორმა შეტანილი იქნეს საშუალოწლიური მაჩვენებლის მიხედვით.

მოტანილი ფორმულიდან ნათლად ჩანს, რომ ბანკის მიერ საკრედიტო საქმიანობიდან მიღებული შემოსავლის სიდიდეს განსაზღვრავს ორი ძირითადი ფაქტორი, კერძოდ, გაცემული კრედიტების მოცულობა და სარგებლის (პროცენტის) ნორმა.

ბანკის საკრედიტო საქმიანობიდან მიღებულ შემოსავალზე კრედიტის სიდიდის ცვლილების გავლენა დინამიკაში გამოითვლება შემდეგი ფორმულით:

$$P_v = (V_i - V_o) \times N,$$

სადაც: P_v - არის კრედიტის მოცულობის ცვლილების გავლენა გაცემული კრედიტებიდან მიღებულ შემოსავლებზე;

V_o და V_i - არის ბანკის მიერ, შესაბამისად, საბაზისო და საანგარიშგებო წლებში გაცემული კრედიტების სიდიდე;

N - არის კრედიტის სარგებლის ნორმა, რომელიც, კონკრეტული სიტუაციის გათვალისწინებით, შეიძლება აღებული იქნეს საბაზისო პერიოდის (N_o) საანგარიშგებო პერიოდის (N_i) ან მათი საშუალო (N) მაჩვენებლის მიხედვით.

ძემოთაღნიშნულის ანალოგიურად, სარგებლის ნორმის (პროცენტის განაკვეთის) გავლენა ბანკის შემოსავალზე განიხილავთ ფორმულით:

$$P_N = (N_i - N_0) \times V,$$

სადაც: P_N - არის სარგებლის (პროცენტის) ნორმის გავლენა ბანკის შემოსავალზე;

N_0 და N_i - არის შესაბამისად, საბაზისო და საანგარიშგებო პერიოდების სარგებლის ნორმის სიდიდე;

V - არის გაცემული კრედიტის მოცულობა, რომელიც, კონკრეტული სიტუაციიდან გამომდინარე, აღებული იქნება საბაზისო პერიოდის (V_0), საანგარიშგებო პერიოდის (V_i) ან მათი საშუალო (V) მაჩვენებლის მიხედვით.

რაც შეეხება ბანკის შემოსავლებზე ორივე ფაქტორის (გაცემული კრედიტის მოცულობისა და სარგებლის ნორმის) ცვლილებათა გავლენის მთლიან სიდიდეს, იგი იანგარიშება ფორმულით:

$$P_{VN} = N \times (V_i - V_0) + V \times (N_i - N_0).$$

უნდა გვახსოვდეს, რომ ყველა შემთხვევაში, რიდესაც რომელიმე ფაქტორი მოცემულია პროცენტულ განზომილებაში, გამოსახულებით (ფორმულით) მიღებული ციფრობრივ-რიცხვითი მაჩვენებელი უნდა გაიყოს 100-ზე ანდა უნდა გამრავლდეს „0,01“ კოეფიციენტზე.

აღნიშნული გათვალისწინებით, ზემოთ მოტანილი ფორმულები რეალურად შემდეგი სახით წარმოგვიდგება:

1. კრედიტის სიდიდის ცვლილების გავლენის განმსაზღვრელი ფორმულა იქნება:

$$P_v = (V_i - V_0) \times N/100, \text{ ან}$$

$$P_v = 0,01 \times N(V_i - V_0).$$

2. სარგებლის ნორმის ცვლილების გავლენის განმსაზღვრელი ფორმულა იქნება:

$$P_N = (N_i - N_0) \times V/100, \text{ ან}$$

$$P_N = 0,01 \times V(N_i - N_0).$$

3. ორივე ფაქტორის ცვლილებათა ერთობლივი გავლენის განმსაზღვრელი ფორმულა:

$$P_{VN} = [N(V_i - V_0) + V(N_i - N_0)]/100, \text{ ან}$$

$$P_{VN} = 0,01 [N(V_i - V_0) + V(N_i - N_0)].$$

ლექცია 5. საკრედიტო ბაზარი, სასესხო კაპიტალი და ფასიანი ქაღალდები

1. საკრედიტო ბაზარი როგორც ქვეყნის ფინანსური და სასესხო კაპიტალის ბაზრების შემადგენელი ნაწილი

საბაზრო ეკონომიკაში საზოგადოების აზროვნებაში მრავალი განსაკუთრებული ეკონომიკური კატეგორია შემოიტანა, რომელთაც ანალოგი არ გააჩნდათ გეგმიანი ეკონომიკის პირობებში. ერთ-ერთი ასეთია **თავისუფალი ბაზარი**. თავისუფალ ბაზარზე გადასვლა ნიშნავს არა მარტო ქვეყნის ეკონომიკის საბაზრო

რელსევზე დადგომას, არამედ ეკონომიკურ პოლიტიკაში სუბიექტივიზმისა და ვოლინტარიზმის წონააღმდეგ სათანადო ქმედითი ღონისძიებების გატარებას (1, გვ. 153-187).

ნებისმიერი განვითარებული ეკონომიკის მქონე ქვეყანაში მოქმედებს სახელმწიფოს შინა საბაზრო სისტემა, რომელიც წარმოდგენილია ორი მთავარი ბაზრის სახით: 1) სასაქონლო (საქონლის) ბაზარი და 2) ფინანსური ბაზარი, რომლებიც ფუნქციონირებენ მჭიდრო ურთიერთკავშირში სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ინტერესების სსაბამისად და ერთობლიობაში ქმნიან ქვეყნის შინა ერთიან საბაზრო სუვრცეს.

რა არის ბაზარი და როგორია მისი არსი?

ზოგადად, ბაზრის ცნება გულისხმობს ფულადი და მატერიალური სასუალებების (საქონლის) გაცვლის სფეროს. ფ. კოტლერის განმარტებით, ბაზარი არის „პოტენციურიგაცვლების სფერო“ (22, გვ. 18), ხოლო კემბელ რ. მაკკონელის და სტენლი კ. ბრიუს აზრით, იგი წარმოდგენილია როგორც „სხვადასხვა საქონელისა და მომსახურების ინსტიტუტი ან მექანიზმი, სადაც ხდება სხვადასხვა საქონელის და მომსახურების ერთად თავმოყრა“ (23, გვ. 61).

უფრო სრულყოფილი და სიღრმისეული გაგებით, ბაზარი არის საბაზრო ურთიერთობებისათვის დამახასიათებელი თვითრეგულირებადი სისტემა, რომელიც ხელს უწყობს ეკონომიკის ყველა სუბიექტის დაბალანსებულ, კოორდინირებულ საქმიანობას და ფინანსური, მატერიალური და შრომითი (ადამიანური) რესურსების რაციონალურ გამოყენებას, საზოგადოებრივად აუცილებელი პროდუქტის რეალიზაციას და დეფიციტის ლიკვიდაციას.

ჩვენი ინტერესების სფეროს ამჟერად წარმოადგენს ფინანსური ბაზარი, რომელთაც უშუალოდაა დაკავშირებული ქვეყნის საკრედიტო, სავალუტო და ფინანსური ურთიერთობანი.

~ ფინანსური ბაზარი არის ქვეყნის ეკონომიკის დიდმნიშვნელოვანი სფერო - საფინანსო ინსტიტუტების ერთიანი სისტემა (ერთობლიობა), რომელიც მოიცავს სავალუტო-საკრედიტო და საინვესტიციო-საანაზრო ურთიერთობებთან, ფასიანი ქაღალდების მოძრაობასთან, აგრეთვე ძვირფასი ლითონების (ფულადი საქონელის) და უძრავი ქონების ყიდვა-გაყიდვასთან დაკავშირებულ საქმიანობას ყველა მისი პროცედურებითა და შედეგებით.

ფინანსური ბაზარი, როგორც ქვეყნის საკრედიტო-სავალუტო და ფინანსურ ურთიერთობათა ერთობლიობა (ერთიანი სისტემა), შედგება სხვადასხვა საბაზრო სეგმენტებისაგან (ელემენტებისაგან) ანუ გარკვეული მიმართულებებით დასპეციალიზებული ბაზრებისაგან (იხ. სქემა 5.1.).

სქემა 5.1. ფინანსური ბაზრები

ფინანსური
ბაზრები:

ოქროს ბაზარი		საკრედიტო ბაზარი		უძრავი ქონების ბაზარი
ფულადი ბაზარი	სასესხო კაპიტალის ბაზარი	სავალიტო ბაზარი	ფასიანი ქაღალდების (საფონდო) ბაზარი	საინვესტი-ციო ბაზარი

მოტანილი სქემიდან ნათლად ჩანს, რომ საბაზრო ურთიერთობებზე დაფუძნებულ ეკონომიკურ სისტემაში ქვეყნის ფინანსური ბაზრის ძირითად ელემენტებად წარმოდგენილია: 1. საკრედიტო ბაზარი; 2. ოქროს ბაზარი; 3. უძრავი ქონების ბაზარი.

ფინანსური ბაზრის სტრუქტურაში უმთავრესი ადგილი უკავია **საკრედიტო ბაზარს**, რომლის სამოქმედო სფეროს წარმოადგენს ისეთი მნიშვნელოვანი და აუცილებელი საბაზრო სეგმენტები, როგორებიცაა: ფულადი ბაზარი, სასესხო კაპიტალის ბაზარი, სავალუტო ბაზარი, ფასიანი ქაღალდების (საფონდო) ბაზარი და საინვესტიციო (ინვესტიციების) ბაზარი.

გეგმიანობის პრინციპებზე დაფუძნებული ეკონომიკური სისტემის პირობებში ფინანსურ ბაზარს არ ჰქონია ასე მკაფიოდ გამოკვეთილი როლი და დანიშნულება, რადგან გეგმიანი მეურნეობის პირობებში ფინანსური ბაზრის როლი ქვეყნის შიგნით ასრულებდა თვითონ სახელმწიფო თავის ხელში მონოპოლიზირებული (თავმოყრილი) ყველა სახის რესურსების (ფულადი რესურსების ჩათვლით) ეკონომიკურ სუბიექტებზე ცენტრალიზებული წესით განაწილების გზით. ამიტომ გეგმიანი ეკონომიკური ურთიერთობის მქონე სახელმწიფო მხოლოდ საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობებთან დაკავშირებით გამოდიოდა საერთაშორისო ფინანსურ ბაზრებზე ურთიერთობის მონაწილე სუბიექტის როლში.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ არსებობს მეცნიერთა ალტერნატიული შეხედულება თანამედროვე ფინანსური ბაზრის სტრუქტურის შესახებ (6, გვ. 286-291). ამ ალტერნატიული შეხედულების მიხედვით, ფინანსური ბაზარი, სადაც ხდება ფულად სახსრებზე და კაპიტალ(ებ)ზე მოთხოვნა-მიწოდების თანხვედრა და ფინანსური აქტივების (ფინანსურ აქტივებში იგულისხმება ფულადი სახსრები ნაღდი და საბანკო ანგარიშებზე არსებული ნაშთების სახით, აგრეთვე ფასიანი ქაღალდები, ოქრო და სხვა ძვირფასი ლითონები და ქვები, 6, გვ. 286) ფასის ფორმირება, დაყოფილია ორ შემადგენელ ნაწილად: 1. ფულადი ბაზარი და 2. კაპიტალ(ებ)ის ბაზარი.

ფულადი ბაზარი, რომელიც საკრედიტო ბაზრის მნიშვნელოვანი ნაწილია, წარმოდგენილია მოკლევადიანი (ერთ წლამდე ვადის მქონე) ფინანსური ოპერაციების ბაზრის სახით, სადაც ხორციელდება ლიკვიდობის უზრუნველსაყოფად სახეზე არსებული თავისუფალი ფულადი სახსრების ეკონომიკურ სუბიექტებს (აგენტებს) შორის გადანაწილება სხვადასხვა ვალდებულებების დასაფარავად. ამ მიზნით პირველ რიგში, გამოიყენება ეკონომიკური სუბიექტების ხელთ არსებული ნაღდი ფული (ბანკნოტები) და მათ საბანკო ანგარიშებზე რიცხული ფულადი სახსრების ნაშთები. ამავე მიზნით სათანადო გამოყენებას პოულობს მაღალი ლიკვიდობის მქონე სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები, აგრეთვე მაღალრეიტინგული ფირმების და კორპორაციების მიერ გამოშვებული მოკლევადიანი კომერციული სავალო ვალდებულებები (თამასუქები და სხვები).

ფულადი ბაზარი ძირითადად ემსახურება ფუნქციონირებადი ფირმების, კომპანიების, კორპორაციების საბრუნავი კაპიტალის მოძრაობას, აგრეთვე საბანკო-საკრედიტო ორგანიზაციების და სახელმწიფოს მოკლევადიან ლიკვიდურობას.

ფულადი ბაზრის მთავარ მონაწილეებს წარმოადგენენ ქვეყნის კომერციული ბანკები, აგრეთვე ცენტრალური (ეროვნული) ბანკი, რომელიც, მის მიერ შემუშავებული და პარლამენტისაგან დამტკიცებული ქვეყნის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის შესაბამისად, საჭიროების მიხედვით, ახორციელებს ბანკის ბანკთაშორის სეგმენტისათვის ფულის მიწოდებას, ხოლო ზეელიკვიდური მდგომარეობის პირობებში ახდენს ზედმეტი ფინანსური რესურსის შეზღუდვას მისი რომელიმე ფინანსურ ინსტრუმენტად (ვთქვათ, ბანკი დეპოზიტად) გადაქცევის გზით ან ლიკვიდურობის რეგულირების სხვა მეთოდების (უცხოური ვალუტის, სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების გაყიდვა და ა.შ.) გამოყენებით.

ფულადი ბაზრის მთავარი ფუნქცია მდგომარეობს ბაზრის ყველა მონაწილის და მთლიანად **ეროვნული ეკონომიკის ლიკვიდურობის რეგულირებაში**. აქედან გამომდინარე, ქვეყანაში განვითარებული ფულადი ბაზრის არსებობის პირობებში, ბაზრის „ყველა მონაწილეს შეუძლია თავისი დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრები განათავსოს გარკვეული სემოსავლების მ,ომტან მაღალლიკვიდურ და საიმედო

ინსტრუმენტებში ან, პირიქით, საჭიროების შემთხვევაში, ამავე ბაზრიდან ოპერატიულად მოიზიდოს დამატებითი ლიკვიდური საშუალებები“ (6, გვ. 288).

სავალუტო ბაზარი, როგორც საკრედიტო (და მაშასადამე, ფინანსური) ბაზრის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სეგმენტი, წარმოადგენს საკრედიტო-სავალუტო ურთიერთობის მექანიზმს, რომლის მეშვეობითაც ხორციელდება ვალუტების, აგრეთვე უცხოურ ვალუტებში გამოსახული (გაფორმებული) საგადასახადო დოკუმენტების (თამასუქების, ჩეკების, აკრედიტივების და სხვების) ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციები.

სავალუტო ბაზარი წარმოდგენილია ბანკების, სავალუტო ბირჟების (ეროვნული ბანკის ბანკთაშორის სავალუტო ბირჟის), სავალუტო განყოფილებების, მსხვილი ადგილობრივი და ტრანსნაციონალური კორპორაციების სპეციალიზირებული საბროკერო ფირმების ერთობლიობის სახით.

სავალუტო ბაზარზე ვალუტების ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციები ხორციელდება სხვადასხვა ვალუტების ერთმანეთზე მათი საკურსო ღირებულების მიხედვით გაცვლის გზით. ამ ოპერაციების დიდ ნაწილს ახორციელებენ სავალუტო ბანკები ცენტრალური ბანკის მიერ მიღებული სათანადო ლიცენზიების საფუძველზე.

გარდა ვალუტების ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციებისა, სავალუტო ბაზრის დანიშნულებაა სხვადასხვა ვალუტაში საერთაშორისო ანგარიშსწორებათა წარმოება, სახელმწიფოს და მსხვილი კორპორაციების სავალუტო რეზერვების დივერსიფიკაცია, ვალუტის გაცვლითი კურსის (საკურსო ღირებულების) დადგენა და სხვა. სავალუტო ანგარიშსწორება ხდება ვალუტის როგორც ნაღდი (ანუ ოპერატიული, დაყოვნებისგარეშე) გადახდის, ასევე კოიმბინირებული და ვადიანი გადახდის ფორმით. როგორც წესი, სავალუტო ოპერაციებში ნაღდი ვალუტის გადახდით განხორციელებული სავალუტო ანგარიშსწორება იწოდება „სპოტ-ოპერაციად“, კომბინირებული ფორმით ანგარიშსწორება „სვოპ-ოპერაციად“, ხოლო ვადიანი გარიგების მიხედვით წარმოებული სავალუტო ანგარიშსწორება - „ფორვარდულ“ ოპერაციად (გადახდად).

გარიგება (ოპერაცია) „სპოტი“ - არის სავალუტო გარიგება, რომლის მიხედვითაც სავალუტო ანგარიშსწორება ხდება დაუყოვნებლივ, გარიგების მოხდენისთანავე, გარიგების მომენტისათვის ვალუტის არსებული კურსით.

ვადიანი გარიგება (ოპერაცია) „ფორვარდი“ - არის ისეთი სავალუტო გარიგება, რომლის დროსაც სავალუტო ანგარიშსწორება ხორციელდება გარიგების დადებიდან გარკვეული პერიოდის შემდეგ (მომავლის ანგარიშსწორება) გარიგების დადების მომენტში დაფიქსირებული სავალუტო კურსით (საქონლის ფასით).

გარიგება „სვოპი“ (გაცვლა) - არის ვადიანი სავალუტო გარიგების ისეთი ფორმა, რომელიც უზრუნველყოფს სავალუტო ანგარიშსწორებებში ვალუტის დაცვის დანაკარგებისაგან (ჰეჯირებას), რაც შეიძლება გამოიწვიოს გარიგების შემდგომ პერიოდში, გარიგების შესრულების ვადის დადგომამდე და ანგარიშსწორების მოხდენამდე ვალუტის კურსში მომხდარმა ცვლილებამ. ამ მიზნით სხვადასხვა ქვეყნის კონტრაგენტებს შორის ხდება მათთვის საჭირო ერთერთის ეროვნული ვალუტის ერთმანეთში გაცვლა (მათ მიერ საერთაშორისო ბანკიდან ეროვნულ ვალუტაში აღებული სესხების მეშვეობით), ხილი ოპერაციების დამთავრების შემდეგ ერთმანეთისასთვის ეროვნული ვალუტის უკან დაბრუნება, რითაც ფარავენ ბანკიდსან აღებულ სესხებს. ამით თითქმის ნულამდე დაიყვანება სავალუტო რისკი.

საინვესტიციო ბაზარი - მოიცავს საინვესტიციო რესურსებზე მოთხოვნა-მიწოდების ფორმირებისა და საინვესტიციო საქონლის ყიდვა-გაყიდვის სფეროს, რომელიც ემსახურება საინვესტიციო სახსრების (კაპიტალის) მოზიდვას და მის გრძელვადიან დაბანდებას წარმოებაში წარმოების გაფართოებისა და შმოსავლების გაზრდის მიზნით.

საინვესტიციო პროცესში მონაწილეობას ღებულობენ საკრედიტო დაწესებულებები, სხვადასხვა საწარმოები, ორგანიზაციები, ფირმები, კომპანიები, კერძო პირები (მოსახლეობა), რომელთა მონაწილეობა დაფუძნებულია მათ მიერ გარკვეული შემოსავლის მიღებაზე.

სასესხო კაპიტალი და სასესხო კაპიტალის ბაზარი:

სასესხო კაპიტალი - არის ფულად კაპიტალად გარდაქმნილი ფულადი სახსრების ნაწილი (დროებით თავისუფალი ფულადი რესურსები), რომელიც აკუმულირებულია ფულის განკარგვის ხელში და გამიზნულია სესხების სახით გასაცემად გარკვეული სარგებლის (შემოსავლის) მიღების მიზნით და სესხის აუცილებლად და თავისდროულად უკან დაბრუნების პირობით.

სასესხო კაპიტალი სავაზმო კაპიტალის განვითარებული და სრულყოფილი ფორმაა, რომელიც აკუმულირდება ბანკებსა და სხვა საკრედიტო-საფინანსო ორგანიზაციებში, რომლებსაც, თავის მხრივ, მინიჭებული აქვს მისი (სასესხო კაპიტალის) განკარგვის იურიდიული უფლებამოსილება. სასესხო კაპიტალი საზოგადოებრივი წარმოების განვითარების, საქონელწარმოებისა და საქონელმომოქცევის მასშტაბების ზრდის შედეგია, რომელსაც მან კაპიტალისტური წარმოებითი ურთიერთობის პერიოდში მიაღწია.

მაშასადამე, სასესხო კაპიტალის წარმოშობა კაპიტალისტური წარმოების წესისა და მისთვის დამახასიათებელი საბაზრო პრინციპებზე დაფუძნებული ეკონომიკური ურთიერთობების ჩამოყალიბებასთან არის დაკავშირებული. იგი (სასესხო კაპიტალი) შეიძლება მიჩნეულ იქნეს საბაზრო ეკონომიკურ სისტემასთან უშუალოდ დაკავშირებულ ისტორიულ ეკონომიკურ კატეგორიად და ამდენად, საბაზროეკონომიკის პირმშოდ ჩაითვალოს.

სასესხო კაპიტალის წყაროს წარმოადგენს ფულადი კაპიტალი, რომელიც ფორმირდება ეკონომიკური სუბიექტების (იურიდიული და ფიზიკური პირების) და მოსახლეობის საკუთრებაში არსებული დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრებისაგან. ასეთ სახსრებს მიეკუთვნება: იურიდიულ და ფიზიკურ პირთა საბანკო დეპოზიტები, მოსახლეობის ფულადი ანაზრები, ბანკების ანგარიშებზე საწარმო-ორგანიზაციათა სახელზე რიცხული სახსრების ნაწილი.

საბაზრო ეკონომიკის განვითარებამ და ფულადი (სასესხო) კაპიტალის მასშტაბურმა ზრდამ განაპირობა სასესხო კაპიტალის ბაზრის ჩამოყალიბების აუცილებლობა, რომელიც ქვეყნის ფინანსური ბაზრის, კერძოდ კი საკრედიტო ბაზრის უმნიშვნელოვანეს სტრუქტურულ ნაწილს წარმოადგენს.

რაში მდგომარეობს სასესხო კაპიტალის ბაზრის არსი, მისი დანიშნულება და ფუნქციები?

უწინარეს ყოვლისა, სასესხო კაპიტალის ბაზარი, განსხვავებით ფულადი ბაზრისაგან, ქვეყნის საკრედიტო ბაზრის ის უმნიშვნელოვანესი სეგმენტია, რომელიც ემსახურება თავისუფალი ფულადი კაპიტალის გადანაწილებას და სხვადასხვა შემოსავლიან ფინანსურ აქტივებში მის შედარებით გრძელვადიან (ერთ წელზე მეტი ხნით) ინვესტირებას.

მეცნიერ-ეკონომისტთა ერთი ნაწილის (ვ.დ. ფეტისოვი, ტ.ვ. ფეტისოვა) განმარტებით, „სასესხო ბაზარი (იგულისხმება სასესხო კაპიტალის ბაზარი) - ეს არის საშუალო და გრძელვადიანი ოპერაციები, რომელიც უზრუნველყოფს ორგანიზაციათა ბრუნვისგარეშე აქტივებისა და მოსახლეობის ხანგრძლივი მოხმარების საგნების კვლავწარმოებას“ (24, გვ. 114).

ავტორთა სხვა ჯგუფი (მ. რომანოვსკი, გ. ბელოგლაზოვა) მიიჩნევს, რომ „კაპიტალის ბაზარი ისეთი ბაზარია, სადაც წარმოებს თავისუფალი კაპიტალების გადანაწილება და მათი ინვესტირება სხვადასხვა შემოსავლიან ფინანსურ აქტივებში. მასში ხორციელდება შდარებით ხანგრძლივი ოპერაციები, რომელიც უზრუნველყოფს ფირმებისა და კორპორაციების საკუთარი (აქციონერული) კაპიტალის ფორმირებას, ინვესტიციების მოზიდვას და კორპორაციული კონტროლის გადანაწილებას“ (6, გვ. 288).

სხვა (ცალკეული) ავტორთა შეხედულებით, „კაპიტალის ბაზარი არის კაპიტალზე მოთხოვნისა და მიწოდების ფორმირების სფერო, რომელიც უზრუნველყოფს ფულადი სახსრების აკუმულაციასა და გადანაწილებას, ძირითადი კაპიტალის მოძრაობას, ხელს უწყობს მოგების მაქსიმიზაციას და ეკონომიკაში პროპორციების შენარჩუნებას“ (25, გვ. 163).

როგორც ვხედავთ, სხვადასხვა მეცნიერთა მიდგომები და შეხედულებანი სასესხო კაპიტალის ბაზრის შესახებ მეტნაკლებად განსხვავებულია, მაგრამ მათი შინაარსობრივი გაგება საკმაოდ თანხვედრილია.

პროფესორ ჯ. შათირიშვილის აზრით, ზემოთ მოტანილ მეცნიერულ მოსაზრებათა და შეხედულებათა გათვალისწინებით, სასესხო კაპიტალის ბაზარი არის საბანკო-საკრედიტო ორგანიზაციებისა და ეკონომიკური საქმიანობით დაკავებული იურიდიული და ფიზიკური პირების ეკონომიკურ-ფინანსური კავშირუთიერთობა, რომელიც დაკავშირებულია სასესხი (ფულადი) კაპიტალის ფორმირებისა და საკრედიტო რესურსების სესხად გაცემის გზით მისი განაწილების პროცესის განხორციელებასთან და ამ საქმიანობის ორგანიზაციულ-სამართლებრივ უზრინველყოფასთან (1, გვ. 161).

სასესხო კაპიტალის ბაზრის არსი და მისი ფორმირება-განვითარების კანონზომიერებანი განისაზღვრება არსებული ეკონომიკური სისტემით. ამიტომ საქართველოს საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში მკაფიოდ უნდა გამოიკვეთოს სასესხო კაპიტალის ბაზრის ეკონომიკური როლი. კერძოდ, მან უნდა უზრუნველყოს ქვეყანაში წვრილ-წვრილად დაქსაქსული ფულადი რესურსების აკუმულირება ფულად სასესხო კაპიტალად და მისი გამოყენება ეკონომიკის აღორძინებისა და მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის.

სასესხო კაპიტალის ბაზარმა ხელი უნდა შეუწყოს ქვეყანაში წარმოების ზრდას, უმუშევრობის შემცირებას, კაპიტალის ეფექტიან მოძრაობას, ქვეყნის მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების ამაღლებას და ინფლაციის ტემპების შენელებას.

სასესხო კაპიტალის ბაზარი მოიცავს საფინანსო-საკრედიტო დაწესებულებათა ფართო ქსელს კომერციული და საინვესტიციო ბანკების, საფონდო ბირჟების, სადაზღვევო და საპენსიო კომპანიების, არასაბანკო დაწესებულებების, საბროკერო და დილერული კომპანიების სახით, რომლებშიც ძირითადად ხორციელდება სასესხო კაპიტალის ფორმირება და მოძრაობა. იგი (სასესხო კაპიტალის ბაზარი) წარმოადგენს კაპიტალზე მოთხოვნა-მიწოდების რეგულატორს, რაც ფულადი კაპიტალის აკუმულაციისა და ეფექტიანი გადანაწილების საშუალებას იძლევა.

სასესხო კაპიტალის ბაზრის ფუნქციები: სასესხო კაპიტალის ბაზარს აკისრია მაკროეკონომიკურ ფუნქცია. ეს იმაში გამოიხატება, რომ მსიფლიო მეურნეობრივ ურთიერთობებში ფულადი კაპიტალის დაგროვება ძირითადად წარმოებს სასესხო კაპიტალის ფორმიტ, ხოლო ფულადი კაპიტალის უდიდესი მასის თავმოყრა კი - სწორედ სასესხო კაპიტალის ბაზრის მიერ ხდება.

სასესხო კაპიტალის ბაზრის დიდი როლისა და მნიშვნელობის გამო, მას დაკისრებული აქვს ისეთი უმნიშვნელოვანესი ფუნქციების განხორციელება, როგორებიცაა:

1. საქონელწარმოებისა და საქონელმომოქცევის მომსახურება;
2. კაპიტალის კონცენტრაციისა და ცენტრალიზაციის დაჩქარება;
3. სამეურნეო სუბიექტების თავისუფალი ფულადი სახსრებისა და მოსახლეობის ფულად დანაზოგების აკუმულაცია;
4. ფულადი ფონდების სასესხო (ფულად) კაპიტალად გარდაქმნა და მისი წარმოების ინტერესებისათვის გამოყენება და სხვ.

სასესხო კაპიტალის ბაზარი, თავისი ფუნქციონალური დატვირთვით, წარმოადგენს საკრედიტო-ფინანსური ურთიერთობათა განსაკუთრებულ სფეროს, რომელიც დაკავშირებულია სასესხო კაპიტალის წრებრუნვის პროცესთან და ხელს უწყობს ამ პროცესის ნორმალურ წარმართვას.

კაპიტალის ბაზრის ფუნქციაში შედის ეკონომიკური სუბიექტების კაპიტალ(ებ)ის ფორმირება და გადანაწილება, კორპორაციული კონტროლის განხორციელება (აქციების ფასის მიძრაობით, რაც განსაზღვრავს საწარმოთა საბაზრო ღირებულებას), კაპიტალის ინვესტირება ეკონომიკის განვითარებაზე და სხვ. ამასთან, კაპიტალის გადაადგილება მესაკუთრეებიდან მსესხებლებსაკენ და ამ უკანასკნელთა ფინანსირება შეიძლება განხორციელდეს ორი გზით: პირველი, პირდაპირი ფინანსირების გზით, როცა სახსრები (კაპიტალი) მათი მესაკუთრეებიდან უშუალოდ გადადის მსესხებლებთან კაპიტალური ფინანსირების სახით (საწარმოს

საკუთრებაში წილობრივი მონაწილეობის უფლების მოპოვებით) ან სახსრების სესხად გადაცემით; მეორე, არაპირდაპირი (ირიბი) ფინანსირების გზით, როცა მესაკუთრეთა კუთვნილი კაპიტალის მსესხებლებთან გადაადგილება ხდება ე.წ. ფინანსური შუამავლების მეშვეობით, რომელთა ფუნქციასაც ძირითადად ასრულებენ ბანკები და სხვა საკრედიტო-ფინანსური ორგანიზაციები.

სასესხო კაპიტალის ბაზრის მთავარი მონაწილენი: სასესხო კაპიტალის ბაზრის, როგორც კაპიტალის წრებრუნვასთან დაკავშირებული ფინანსურ ურთიერთობათა განმსაზღვრელი სფეროს, ფორმირებისა და ფუნქციონირების აუცილებლობას განაპირობებს სასესხო კაპიტალის მოქმედებაში მოყვანის აუცილებლობა. ამ ბაზრის მუდმივ და მთავარ მონაწილეებად გვევლინებიან:

1. პირველადი ინვესტორები;
2. სპეციალიზირებული ფინანსური შუამავლები;
3. მსესხებლები.

პირველადი ინვესტორებად იგულისხმებიან თავისუფალი ფულადი სახსრების მფლობელი (მესაკუთრე) იურიდიული და ფიზიკური პირები (ეკონომიკური სუბიექტები), რომელთა კუთვნილ სახსრებს ბანკები და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციები უკეთებენ მობილიზებას და გარდაქმნიან მათ სასესხო კაპიტალად.

სპეციალიზირებულ ფინანსურ შუამავლებს წარმოადგენენ ბანკები და სხვა საკრედიტო-საფინანსო ორგანიზაციები, რომლებიც ახდენენ ეკონომიკური სუბიექტების (იურიდიული და ფიზიკური პირების) ცალკეულ არსებული თავისუფალი ფულადი სახსრების აკუმულაციას, მათ საკრედიტო რესურსად (ფულად კაპიტალად) გარდაქმნას და შემდგომ საკუთარი ხარჯებით ახორციელებენ ამ ფინანსური (საკრედიტო) რესურსის სასესხო კაპიტალის სახით გაცემას რესურსებზე მოთხოვნილების მქონე სუბიექტებზე, მათი უკან დაბრუნებისა და სარგებლის გადახდის პირობით.

მსესხებლები არიან ის ეკონომიკური სუბიექტები (იურიდიული და ფიზიკური პირები, აგრეთვე სახელმწიფო), რომლებიც, დასახული საქმიანობის განსახორციელებლად საკუთარი ფინანსური რესურსების უკმარისობის გამო, მიმართავენ სპეციალისებულ ფინანსურ შუამავლებს (ბანკებს და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციებს) დროებით ფინანსური ხელშეწყობისათვის სესხის ასაღებად, დათქმულ ვადასი სესხის თანხის უკან დაბრუნებისა და სარგებლის გადახდის პირობით.

აღსანიშნავია, რომ ზოგიერთი (7, გვ. 332) სასესხო კაპიტალის ბაზარში აერთიანებს და მის სპეციფიკურ სეგმენტებად მიიჩნევს ფულად ბაზარს, საფონდო (ფასიანი ქაღალდების) ბაზარს, რაც დამატებით მეცნიერულ განსჯასა და დაზუსტებას საჭიროებს.

სასესხო კაპიტალის ბაზრის განვითარების ეროვნული თავისებურებები: სასესხო კაპიტალის ეროვნული ბაზრების ფორმირება და განვითარება დამოკიდებულია სხვადასხვა ფაქტორებზე, როგორიცაა: ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დონე; წვეყანასი საკრედიტო სისტემის ფუნქციონირების ტრადიციები; მოსახლეობის ფულადი დანაზოგების დონე; საფინანსო-ეკონომიკური სტრუქტურირებისადმი მოსახლეობის ნდობის ფაქტორი და სხვ.

განვითარებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში სასესხო კაპიტალის ბაზრების ნორმალურ ფუნქციონირებას ხელს უწყობს მათში - კაპიტალის დაგროვების მაღალი დონე, საკრედიტო სისტემის და ფასიანო ქაღალდების ბაზრის არსებობა, შედარებით სტაბილური პოლიტიკური გარემო, რაც განსაზღვრავს მათ წამყვან როლს საერთაშორისო სავალუტო-საკრედიტო ურთიერთობებში.

საქართველოში სასესხო კაპიტალის ბაზრის ფორმირებას მნიშვნელოვნად ართულებს ის გარემოება, რომ ქვეყანა ჯერ კიდევ იმყოფება გარკვეულ ეკონომიკურ კრიზისში, დაგროვილი აქვს საკმაო მოცულობის საგარეო ვალი, ჯეროვნად ვერ არ არის მოწესრიგებული ფინანსური საქმიანობა, ადგილი აქვს აუცილებელი მოხმარების საგნებზე და მომსახურებაზე ფასების ზრდას და ინფლაციის მაღალ დონეს, საგადასახადო კანონმდებლობის არასრულყოფილებას და მისით გამოწვეულ საბიუჯეტო და სხვა ხარვეზებს.

ქვეყანაში სასესხო კაპიტალის ბაზრის ფორმირების ერთ-ერთი ძირითადი პრობლემაა **საკრედიტო და საინვესტიციო რესურსების ნაკლებობა** (რაც იწვევს კრედიტზე საპროცენტო განაკვეთების ზრდას), ინვესტორთა მოსაზიდად შესაფერისი გარანტიების უქონლობა და სხვ.

აღნიშნულ გარემოებათა გათვალისწინებით განვითარებადი ქვეყნებისათვის დამახასიათებელია 3 მდგომარეობის სასესხო კაპიტალის ბაზრები, კერძოდ:

1. შედარებით განვითარებული ბაზრები;
2. საშუალო განვითარებული ბაზრები;
3. ჩამორჩენილი ბაზრები.

სამწუხაროდ ამჟამად, საქართველო ჯერ-ჯერობით კვლავ ჩამორჩენილი სასესხო კაპიტალის ბაზრების მქონე ქვეყნების ჯგუფს განეკუთვნება, რომელსაც არ გააჩნია სათანადო პირობები სასესხო კაპიტალის ბაზრის ფორმირება-განვითარებისათვის.

2. ფასიანი ქაღალდები საკრედიტო ბაზრის სისტემაში, მათი არსი, აქციები და ობლიგაციები

ფასიანი ქაღალდების არსი, როლი და მნიშვნელობა:

საბაზრო ეკონომიკისათვის დამახასიათებელ უმნიშვნელოვანეს ეკონომიკურ კატეგორიათა რიცხვს მიეკუთვნება ფასიანი ქაღალდები და შეესაბამება ფასიანი ქაღალდების ბაზარი.

დასმული საკითხის უფრო უკეთ გაგებისა და მისი ათვისების გაადვილების მიზნით საჭიროა, ფასიანი ქაღალდების არსის გარკვევამდე, მოკლედ შევხვთ კაპიტალის კატეგორიებს, რამდენადაც ფასიანი ქაღალდები, თავისი არსით, პირდაპირ კავშირშია კაპიტალის გარკვეულ კატეგორიასთან.

კ. მარქსის ეკონომიკური მოძღვრების მიხედვით, კაპიტალი არის განსაზღვრული საზოგადოებრივი ურთიერთობა, ჭირებულება, რომელსაც მისი მესაკუთრისათვის მოაქვს ზედმეტი ღირებულება.

კაპიტალი იყოფა ორ კატეგორიად 9მთვარ ჯგუფად):

1. რეალური (ანუ სამრეწველო) კაპიტალი და
2. ფიქციური კაპიტალი.

რეალური კაპიტალი თავისი ფუნქციონალური დანიშნულებით ნარის სამრეწველო კაპიტალი, რომელიც საზოგადოებრივი სიმდიდრის მთავარი შემადგენელი ნაწილია. იგი მონაწილეობს კვლავწარმოებით (კაპიტალის წრებრუნვის) პროცესში და ქმნის ღირებულებას და ზედმეტ ღირებულებას.

ფიქციური კაპიტალი, რეალურისაგან განსხვავებით, წარმოადგენს წარმოსახვითი ფორმის, ღირებულების არშემქმნელ კაპიტალს, რომელიც განსახიერებულია და წარმოდგენილია ე.წ. ფასიანი ქაღალდების სახით.

აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ფასიანი ქაღალდები, როგორც ეკონომიკური კატეგორია და საბაზრო ეკონომიკის თანმდევი აუცილებელი ატრიბუტი, თავისი ეკონომიკური არსით, წარმოადგენს ფიქციურ კაპიტალს, რომელიც განსხვავებით სამრეწველო კაპიტალისაგან, თავისთავად არ ქმნის ღირებულებასა და ზედმეტ ღირებულებას, მაგრამ მის მეფლობელს აძლევს შექმნილი ზედმეტი ღირებულების გარკვეული ნაწილის დივიდენდის ან სარგებლის (პროცენტის) სახით მიღების უფლებას.

ფასიანი ქაღალდების თავისუფალი კონკურენციის ეპოქის პირშეა. იგი ძირითადად დამახასიათებელია საბაზრო ურთიერთობათა პირობებისათვის და შედარებით უმნიშვნელო როლს ასრულებს სოციალისტური გეგმიანი მეურნეობის პირობებში, როცა იგი უმთავრესად სახელმწიფო სესხის ობლიგაციების სახით იყო წარმოდგენილი.

ფასიან ქაღალდებს მნიშვნელოვანი როლი ეკისება ეროვნული ეკონომიკის არორძინება-განვითარებაში, საინვესტიციო პროცესის განხორციელებასა და ინვესტიციების მიზნობრივ, ყველაზე უფრო სიცოცხლისუნარიან საბაზრო სტრუქტურებში განთავსებაში.

ფასიანი ქაღალდები ფინანსური სისტემის უმნიშვნელოვანესი შემადგენელი ნაწილია. როგორც განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნების პრაქტიკა გვიჩვენებს, სწორედ ფასიანი ქაღალდები წარმოადგენს მეურნეობრიობის საბაზრო მოდელების ფორმირება-განვითარების უმთავრეს საშუალებას და იგი აფიქსირებს კაპიტალზე საკუთრების უფლებას. ასევე მისი მეშვეობით ხდება სახელმწიფო საკუთრების სააქციონერო (კერძო მფლობელთა) საკუთრებად გარდაქმნა.

ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე და მის თანმხლებ ფინანსურ ინსტრუმენტებში ხორციელდება წარმოების (ქვეყნის) ეკონომიკური ზრდის დაფინანსების წყაროების ფორმირება, საინვესტიციო რესურსების კონცენტრაცია და მათი განაწილება-გადანაწილება.

განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნების გამოცდილებიდან გამომდინარე, ფასიანი ქაღალდები წარმოადგენილია ორი ძირითადი ჯგუფის - აქციებისა და ობლიგაციების, აგრეთვე სასაქპნლო თამასუქების, სახაზინო ვალდებულებების და სხვათა სახით.

ფასიანი ქაღალდების ძირითადი სახეები - აქციები და ობლიგაციები, არსებითად, ატარებენ სპეციფიკური საქონლის სახეს და ყიდვა-გაყიდვის მნიშვნელოვან ობიექტებს წარმოადგენენ, რაც შესაბამისი ბაზრის მეშვეობით ხორციელდება.

აქცია როგორც უმნიშვნელოვანესი ფასიანი ქაღალდი, მისი არსი, დანიშნულება და სახეები:

აქცია, ფინანსური გაგებით - არის უმნიშვნელოვანესი ფასიანი ქაღალდი, რომელიც მოწმობს და ადასტურებს მისი მფლობელის ქონებრივ მონაწილეობას სააქციო საზოგადოების კაპიტალში, რაც მას (მფლობელს) აძლევს ამ საზოგადოების საქმიანობის მართვაში მონაწილეობისა და მოგების ნაწილის დივიდენდის სახით მიღების იურიდიულ უფლებას.

ამდენად, აქცია წარმოადგენს აქციონერული საზოგადოების წმინდა შემოსავლისა და აქტივების ნაწილზე საკუთრების უფლების იურიდიულ დადასტურებას (ტიტულს).

აქციების ფლობა თავისთავად ნიშნავს აქციონერულ საზოგადოებაში მონაწილეობას.

აქციონერული საზოგადოება - არის არასახელმწიფოებრივ მსხვილ საარმთა ორგანიზაციული ფორმა, მისი კაპიტალის შექმნის წყაროა საზოგადოების მიერ გაყიდული აქციები და ობლიგაციები. აქციათა მფლობელები (მყიდველები) ხდებიან **აქციონერული საზოგადოების მეპაიები**.

აქციონერული საზოგადოება ორი სახისაა - **ღია და დახურული**. **ღია საზოგადოებაში** - აქციების დიდი ნაწილი გაიტანება ბაზარზე თავისუფალ ვაჭრობაში და ხდება მათი თავისუფლად ყიდვა-გაყიდვა. **დახურულ საზოგადოებაში კი** - აქციების გატანა საზოგადოების გარეთ ხდება მცირე ოდენობით და ისინი თითქმის მთლიანად საზოგადოების დამფუძნებლებს შორის ნაწილდება. დახურულ აქციონერულ საზოგადოებას ამერიკაში უწოდებენ „კერძო კორპორაციას“, ხოლო ღიას კი - „საჯარო კორპორაციას“.

აქციონერულ საზოგადოებაში კერძო საკუთრება ღებულობს კოლექტიურ ფორმას. საზოგადოების ყველა წევრი, რომელიც შეიძენს ერთ ან რამდენიმე აქციას, ხდება ამ საზოგადოების საკუთრების თანამფლობელი. თანამფლობელობის დონე და ხარისხი დამოკიდებულია შეძენილი აქციების რაოდენობაზე.

აქციების იმ რაოდენობას, რომელიც უზრუნველყოფს სააქციო საზოგადოების საქმიანობის მართვაში აქციათა მფლობელების გადამწყვეტ უპირატესობას (ეკონომიკურ ბატონობას), საკონტროლო პაკეტი ეწოდება.

აქციონერებს შორის მოგება ნაწილდება **დივიდენდის** სახით. ამასთან მოგების უდიდეს ნაწილს ღებულობენ ის აქციონერები, ვინც ფლობს საკონტროლო პაკეტს, ხოლო აქციონერთა ძირითად მასას, რომლებიც ფაქტობრივად აქციების შედარებით მცირე რაოდენობას ფლობენ, მოგების მცირე ნაწილი ხვდება წილად.

თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის პირობებში **აქციები წარმოადგენს** მაღალორგანიზებული კოლექტიური საკუთრების ფორმის ძირითად ინსტრუმენტს და სააქციონერო საქმიანობის მამოძრავებელ ღერძს.

აქციებს და საერთოდ ფასიან ქაღალდებს სასურველი მეურნეობრივი შედეგი მოაქვთ მაშინ, როცა მათი მფლობელები გამოირჩევიან სათანადო ცოდნითა და საქმიანობის მართვის კარგი უნარით.

აქციას, როგორც საკუთრების ტიტულს, საპაიო შენატანებისაგან განსხვავებით, ის მთავარი თავისებურება ახასიათებს, რომ აქციონერს **უფლება არ აქვს** საზოგადოებას მოსთხოვოს მის მიერ შეტანილი (აქციებში განივთებული) თანხის უკან დაბრუნება. ე.ი. აქცია არის მოწმობა აქციონერულ საზოგადოებაში შეტანილი პაის შესახებ, რომლის უკან გამოთხოვა დაუშვებელია. საჭიროების შემთხვევაში, შეტანილი თანხის ანაზღაურება ხდება აქციების ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე გაყიდვის გზით.

აქციები განკარგვის მიხედვით ორგვარია:

1. **სახელობითი აქცია.** იგი წარმოადგენს საზოგადოების აქციონერის კუთვნილებას, რომელიც სარგებლობს აქციონერული საზოგადოების ყველა უფლებით. სახელობითი აქციები რეგისტრირებულია სპეციალურ ჟურნალში, რომლის მეშვეობითაც ირკვევა მათი მფლობელის ვინაობა.
2. **წარმომადგენლობითი აქცია,** რომელზედაც არ არის მითითებული მფლობელის გვარი და ეკუთვნის მას, ვინც ფაქტობრივად მას ფლობს. იგი წარმოადგენს ყიდვა-გაყიდვის ობიექტს და მისი გასაყიდი ფასი კონკრეტულ ვითარებაში შეიძლება იყოს აქციის ნომინალური ღირებულების ტოლი, მასზე მეტი ან ნაკლები, რასაც განსაზღვრავს აქციონერული საზოგადოების საქმის მდგომარეობა და იმიჯი.

აქციის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი თვისება ის არის, რომ იგი მის მფლობელს აძლევს **კორპორაციის საქმეების მართვაში ხმის უფლებას**. ხმების რაოდენობა განსაზღვრავს კომპანიის საქმეების მართვაში ამა თუ იმ აქციონერის მონაწილეობის მიღების შესაძლებლობას. ამიტომ აქციონერთა მისწრაფებაა, ხელში აიგდონ აქციონერული საზოგადოების აქციათა საკონტროლო პაკეტი ანუ ხმების ის რაოდენობა, რომელიც უზრუნველყოფს საზოგადოების მართვაში გაბატონებული მდგომარეობის მიღწევას.

ამასთან დაკავშირებით, აქციონერული საზოგადოების განვითარების თანამედროვე მსოფლიო პრაქტიკაში გამოიყოფა აქციების განაწილების ორი საბაზო მოდელი:

1. **ანგლო-საქსონური მოდელი,** რომელიც აქციონერული საზოგადოების ისეთი საბაზრო მოდელია, რომლის დროსაც აქციების 20-30% დატოვებულია მესაკუთრეთა უმცირესობის (დამფუძნებელ-აქციონერების) ხელში (საკონტროლო პაკეტის მოსაპოვებლად), ხოლო 70-80% მომოიქცევა ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე და გადადის ერთი მესაკუთრიდან მეორის საკუთრებაში.
2. **აქციების განაწილების „კონტინენტური“ მოდელი,** რომლის დროსაც, პირიქით, აქციების 70-80% თავს იყრის მუდმივი მფლობელების (დამფუძნებელ-აქციონერების) ხელში, ხოლო დაახლოებით 20-30% იყიდება ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე.

აქციების რიგითი მფლობელების (წვრილმანი აქციონერების) მთავარი (და შეიძლება ერთადერთი მიზანი მდგომარეობს აქციებიდან შემოსავლის მიღებაში, რომელსაც ისინი დივიდენდის სახით ღებულობენ.)

კომპანიების რეპუტაციისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს დივიდენდების (ყოველკვარტალურად) გაცემას, დივიდენდების უწყვეტად გადახდის პერიოდის ხანგრძლივობას და დივიდენდის ზრდის მიღწევას. დივიდენდის გადახდა ნაღდი სახით დივიდენდური პოლიტიკის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს წარმოადგენს.

აქცია, რომელიც ფორმით საქონელია, ხოლო ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე - ყიდვა-გაყიდვის საგანი, საჭიროებს **აქციის საბაზო კურსის** განსაზღვრას.

მსოფლიო პრაქტიკით დადგენილი წესის შესაბამისად, **აქციის საბაზრო ფასს - აქციის კურსი** ეწოდება. აქციის საბაზრო ფასის საშუალო სიდიდეს აყალიბებს: მყიდველთა მხრიდან - მასზე ერთობლივი მოთხოვნა

და გამყიდველთა მხრიდან - მისი ერთობლივი მიწოდება. ამიტომ აქციის საბაზრო კურსი (ფასი) არამუდმივი და გარკვეულად დინამიკური სიდიდეა.

აქციების საბაზრო კურსის დასადგენად, პირველ რიგში, საჭიროა განისაზღვროს (გამოიკვეთოს) აქციებიდან **შემოსავლების მიღების საშუალო დონე**, რაც ინვესტორს აძლევს ზუსტი რისკისაგან თავის არიდების გარანტიას. ასეთი მაჩვენებელია **სარგებლის ნორმა**, რომელიც წარმოადგენს **აქციების კურსის საწყის საზომს** (მათი კაპიტალის ბაზარზე ახალი ფინანსური ინსტრუმენტის სახით გამოსვლის შემდეგ), რითაც იგი სესხებს უპირისპირდება.

აქციის საბაზრო კურსის გასაანგარიშებლად შეიძლება გამოვიყენოთ შემდეგი მარტივი ფორმულა:

$$კ = დ / სგ \times 100 ,$$

სადაც: კ - არის აქციის საბაზრო კურსი;

დ - არის აქციებიდან მისაღები დივიდენდი (ფულად გამოსახულებაში, ლარებში);

სგ - არის სარგებლის განაკვეთი (%).

მაშასადამე, აქციის კურსი პირდაპირპროპორციულია მის მიერ მოტანილი დივიდენდებისა და უკუპროპორციულია დაბანდების მიხედვით სარგებლის განაკვეთისა (სასესხო სარგებლისა).

ამასთან, აღსანიშნავია, რომ აქციის კურსის განსაზღვრის მოცემული მეთოდის დროს თითქმის მთლიანად უგულებელყოფილია აქციებთან დაკავშირებული უფრო დიდი რისკის ფაქტორი, რადგან აქციებში ფულის დაბანდება გაცილებით უფრო ნაკლებადაა დაცული ეკონომიკური კონიუნქტურისაგან, ვიდრე იგივე ფულის გასესხება სასესხო სარგებლით (სარგებლის პროცენტით).

აქციები, დივიდენდების მიღებაში მათთვის მინიჭებულ უფლებათა მიხედვით, იყოფა ორ კატეგორიად (ჯგუფად):

1. **ჩვეულებრივი აქციები**, რომელზე გასაცემი დივიდენდი გაიანგარიშება ჩვეულებრივი წესით - სააქციო საზიგადოების საქმიანობის ფინანსური შედეგებიდან გამომდინარე.
2. **პრივილეგირებული აქციები**, ანუ „უპირატესიანი აქციები“, რომელთათვისაც წინასწარ დაწესებულია გარკვეული უპირატესი უფლება (პრივილეგია) ჩვეულებრივ აქციებთან შედარებით. ეს უპირატესობა გამოიხატება დივიდენდის მიღებაში, აგრეთვე აქციონერული საზოგადოების ლიკვიდაციის შემთხვევაში ე.წ. ნარჩენი ქონების წილის მიღების რიგითობაში.

პრივილეგირებული აქციები, თავის მხრივ, იყოფა რამდენიმე სახედ, სახელდობრ:

ა) **კონვერტირებადი პრივილეგირებული აქციები**, რომელთა მფლობელებს უფლება აქვთ ეს აქციები ნებისმიერ დროს გადააქციონ ჩვეულებრივ აქციებად დათქმული (ფიქსირებული) კურსით. რომელიც, როგორც წესი, აუცილებლად მეტია ჩვეულებრივი აქციების მიმდინარე საბაზრო ღირებულებაზე.

ბ) **პრივილეგირებული აქციები სხვა ფასიან ქაღალდებზე გაცვლის უფლებით**. ასეთ ფასიან ქაღალდებს წარმოადგენს ობლიგაციები, რომლებზედაც პრივილეგირებული აქციის გადაცვლა ხდება მათი (ობლიგაციების) საბაზრო კურსის მიხედვით. ეს გარემოება პრივილეგირებული აქციის მფლობელს ანიჭებს მანევრიტრების თავისუფლებას, განსაკუთრებით ინფლაციის პირობებში.

გ) **პრივილეგირებული აქციები კორექტირებადი დივიდენდით**, რომლის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ასეთ აქციებზე დივიდენდი დგინდება პერიოდულად (მაგალითად, ყოველკვარტალურად), რაც ხელს უწყობს ასეთი აქციების მფლობელებს ინფლაციისაგან თავის საზღვევში.

დ) **პრივილეგირებული აქციები აუქციონის გზით დადგენილი დივიდენდით**, რომლის დროსაც გათვალისწინებულია რისკის თითქმის ყველა სახე, მათ შორის ინფლაციასთან დაკავშირებული რისკებიც. სწორედ ეს გარემოება განასხვავებს ამ აქციებს სხვა პრივილეგირებული აქციებისაგან, რომლებსაც საფუძვლად უდევს დივიდენდის ფიქსირების თვისება.

ობლიგაცია, მისი არსი, დანიშნულება და სახეები:

აქციონერული საზოგადოების აქციასთან ერთად, არსებობს სხვა სახის ფასიანი ქაღალდებიც, როგორიცაა: **ობლიგაციები, სახაზინო ვალდებულებები და სხვა სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები**. ეს ფასიანი ქაღალდები, აქციონერული საზოგადოების აქციებისაგან განსხვავებით, მატ მფლობელებს არ აძლევს საკუთრების უფლებას არც საწესდებო კაპიტალში და არც მოგების განაწილებაში.

საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებისათვის აქციების და ობლიგაციების გამოშვება და ყიდვა-გაყიდვა ჩვეულებრივი და აუცილებელი მოვლენაა. გეგმიანი მეურნეობრიობის პირობებისათვის კი აქცია და აქციონერული დსაზოგადოება უცხო ცნებები იყო, ხოლო ობლიგაციები ფუნქციონირებდა ძალიან შეზღუდულად და ისიც მხოლოდ სახელმწიფო ობლიგაციების სახით.

ობლიგაცია - არის უმნიშვნელოვანესი ფასიანი ქაღალდი და სტანტარტიზირებული ფორმის იურიდიული დოკუმენტი, რომელიც ფასიანი ქაღალდის ბაზარზე ყიდვა-გაყიდვის მნიშვნელოვანი ობიექტია და მის მფლობელს აძლევს გარკვეულ შემოსავალს სარგებლის პროცენტის სახით.

ობლიგაცია წარმოადგენს ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე განსაზღვრული თანხის გადახდის ვალდებულებას. იგი არის ვალის მოწმობა და ემიტენტის (ობლიგაციის გამომშვების) ვალდებულება, ერთი მხრივ, გადაუხადოს ობლიგაციის მფლობელს (მყიდველს) რეგულარული ფიქსირებული შემოსავალი ობლიგაციის ნომინალური ღირებულებიდან სარგებლის - პროცენტის სახით, ხოლო მეორე მხრივ, დათქმული ვადის გასვლის შემდეგ, დაუბრუნოს ობლიგაციის მფლობელს მისი შეძენის დროს ემიტენტის სასარგებლოდ გადახდილი თანხა (ობლიგაციის ნომინალური ღირებულება).

როგორც წესი, ობლიგაციის გამოშვება მაშინ ხორციელდება, როცა ეკონომიკურ სუბიექტს ან სახელმწიფოს ფულადი სახსრები ესაჭიროება კონკრეტული და მკაცრად რეგლამენტირებული მიზნით.

ობლიგაციის გამომშვებას ემიტენტი მაშინ მიმართავს, როცა „ას აუცილებლად სჭირდება სახსრები კონკრეტული მიზანდასახულობის განსახორციელებლად, საიდანაც იგი მისთვის სასურველ შედეგს ელის.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ძირითადად განასხვავებენ **ობლიგაციათა სამ ტიპს**, ესენია:

1. **სახელმწიფო ობლიგაციები;**
2. **კორპორაციათა ობლიგაციები;**
3. **მუნიციპალური ობლიგაციები.**

პრიორიტეტულობის თვალსაზრისით, ინვესტირებისათვის სხვადასხვა მიმზიდველობა გააჩნია როგორც ფასიანი ქაღალდის სახეს, ისე მის ტიპს, ანუ გამომშვების ვინაობას.

შემოსავლის მიღების თვალთახედვით, ობლიგაციასა და აქციას შორის უფრო მიმზიდველი და პრიორიტეტული არის აქცია, რომელიც იძლევა უფრო მეტი შემოსავლის მიღების შესაძლებლობას. თუმცა, რისკის ხარისხის მიხედვით, აქცია უფრო მეტ რისკთანაა დაკავშირებული და ამ მხრივ ობლიგაცია უფრო საიმედოა, განსაკუთრებით კი - სახელმწიფო ობლიგაციები, რომელთა დაფარვისა და სარგებლის ანაზღაურების გარანტად თვით სახელმწიფო გვევლინება.

ობლიგაციის კლასიფიკაცია. ობლიგაციის კლასიფიკაციას საფუძვლად უდევს სხვადასხვა კრიტერიუმი, სახელდობრ:

1. ობლიგაციების ემიტენტის (გამომშვების) სტატუსი.
2. ობლიგაციების გამომშვების მიზანი.
3. ობლიგაციის ვადები.
4. ობლიგაციების გამოშვების ფორმა.
5. ობლიგაციის სარგებლის გადახდის წესი.
6. ობლიგაციის დაფარვის წესი და სხვ.

ობლიგაციის გამომშვები (ემიტენტი) - შეიძლება იყოს: ა) სახელმწიფო ხელისუფლების ცენტრალური და ადგილობრივი ორგანოები; ბ) არასახელმწიფო სტრუქტურები (კერძო კომპანიები) და გ) უცხოური ემიტენტები - როგორც სახელმწიფო, ისე კერძო სექტორის წარმომადგენლები.

ემიტენტის სტატუსი - დამოკიდებულია რისკის დონეზე, მისი გაკოტრების მოსალოდნელობაზე (რაც უფრო ნაკლებია რისკი, მით სტატუსი უფრო მაღალია). ამიტომ სახელმწიფოს ეგიდით გამოშვებული ობლიგაციების სტატუსი ყველაზე მაღალია და გვევლინება „საიმედოობის ეტალონად“, რადგან სახელმწიფოს გაკოტრება პრაქტიკულად წარმოუდგენელია. ამასთანავე აღსანიშნავია, რომ რაც უფრო ნაკლებია ემიტენტის გაკოტრების რისკი, იმდენადვე დაბალია მისი ობლიგაციების სარგებლის პროცენტი.

გამოშვების მიზნის მიხედვით - ობლიგაციები შეიძლება გამოშვებული იყოს: 1) ახალი პროექტების დასაფინანსებლად, რომელთა განხორციელება უშუალოდ ემიტენტის სურვილს შეადგენს; 2) ემიტენტის დავალიანების რეფინანსირებისათვის ანდა 3) ისეთი ღონისძიებათა დასაფინანსებლად, რომელთაც ემიტენტის საქმიანობასთან კავშირი არა აქვს და ხორციელდება სხვისი დაკვეთის მიხედვით, რომელსაც თვითონ ამის უფლება არა აქვს.

ობლიგაციების ვადები - პირველ რიგში განსაზღვრულია თვით ობლიგაციის, როგორც კაპიტალის ბაზრის ფასიანი ქაღალდის შინაარსით. **ობლიგაციებს**, როგორც წესი, მიაკუთვნებენ ერთ წელზე მეტი ვადით გამოშვებულ ფასიან ქაღალდებს, რომლებიც **კაპიტალის ბაზრის** ინსტრუმენტს წარმოადგენს, ხოლო 1 წლამდე ვადის მქონე (მოკლევადიანი) ფასიანი ქაღალდები ითვლება ფულადი ბაზრის ინსტრუმენტად.

გამოშვების ვადის მიხედვით ობლიგაციები იყოფა ორ ჯგუფად:

1. **საშუალოვადიანი ობლიგაციები**, რომელსაც მიეკუთვნება 1-დან 10 წლამდე ვადით გამოშვებული ობლიგაციები და
2. **გრძელვადიანი ობლიგაციები**, რომლებიც გამოშვებულია 10 წელზე მეტი ვადით.

გრძელვადიან ობლიგაციებს სარგებლის პროცენტი შედარებით მაღალი აქვს, რადგან კრედიტის (ფულის) ხანგრძლივად გაცემა უფრო მეტ რისკთანაა დაკავშირებული.

მნიშვნელოვნად შეიცვალა **ობლიგაციების გამოშვების ფორმა**. გარკვეულწილად წარსულს ჩაბარდა ფასიანი ქაღალდების ისეთი კლასიკური ფორმა, როგორიცაა ვალის მოწმობა, რომელიც გამოშვებულია წინასწარ განსაზღვრული ვადით და ფიქსირებული პროცენტით. ფინანსური ბაზრის გაბვითარების კვალობაზე, ობლიგაციების მფლობელთა ინტერესების დაცვისათვის შემუშავებულია გარკვეული მექანიზმი, როგორიცაა მაგალითად, **ობლიგაციების თითოეული გამოშვებისათვის ნდობით აღჭურვილი პირის ინსტიტუტის შემოღება**, რომელიც შესაბამის ფუნქციებს ასრულებს ობლიგაციების გამოშვების მომენტიდან მის დაფარვამდე.

ასეთი მობით აღჭურვილ პირად ჩვეულებრივად წარმოდგენილია **ბანკი**, რომელთანაც ობლიგაციების გამოშვები კომპანია წინასწარ დებს შეთანხმებას ობლიგაციების გამოშვების შესახებ. უფრო მეტიც, აშშ-ის კანონი იმასაც მოითხოვს, რომ ობლიგაციების მფლობელებს დაეგზავნოს პერიოდული ფინანსური ანგარიშგებები მათ (მფლობელების) მიერ დრიული და გააზრებული საინვესტიციო გადაწყვეტილებების მისაღებად.

სანდოობის ნიშნის მიხედვით ობლიგაციები იყოფა ორ ძირითად ჯგუფად:

1. **საწინდრით უზრუნველყოფილი ობლიგაციები** და
2. **საწინდრის გარეშე (არაუზრუნველყოფილი) ობლიგაციები**.

საწინდრით უზრუნველყოფილი ობლიგაციები ზოგჯერ მოიხსენიება როგორც - „**უფროსი ფასიანი ქაღალდები**“, ხოლო **საწინდრის გარეშე ობლიგაციები** კი - „**უმცროსი ფასიანი ქაღალდები**“.

ობლიგაციების „უფროსობა“ და „უმცროსობა“ თავის პრაქტიკულ შინაარსს იძენს ემიტენტის გაკოტრების შემთხვევაში, როცა „უფროს“ ობლიგაციებს ენიჭებათ სრული უპირატესობა მათი მოთხოვნების პირველ რიგში შესრულებაში.

საწინდრით უზრუნველყოფილ ობლიგაციებში საწინდრის სახით შეიძლება ჩადებული იყოს ემიტენტის **მატერიალური აქტივები ან მისი ფასიანი ქაღალდები**.

მატერიალური აქტივების საწინდრით გამოშვებულ ობლიგაციებს ეწოდებათ **საგირავნო ობლიგაციები**.

საწინდრის ხასიათის მიხედვით გირავნობა შეიძლება იყოს - „ღია“ გირავნობა და „დახურული“ გირავნობა. „ღია“ გირავნობა გულისხმობს ერთი და იგივე მატერიალური აქტივების განმეორებით ჩადებას გირაოში (რაც წარმოქმნის „პირველი“ და „მეორე“ რიგის გირავნობებს, რომელიც განსაზღვრავს მათ რიგითობას ემიტენტის გადახდის უუნარობის შემთხვევაში), ხოლო ე.წ. „დახურული“ გირავნობა გამორიცხავს იმავე ქონების განმეორებით საწინდრობას (გირაოში ჩადებას).

ობლიგაციების სარგებლის გადახდასთან დაკავშირებით საფონდო ბორჟის ობლიგაციებს ყოფენ სამ კატეგორიად:

1. საინვესტიციო გრადაციის (მაღალი რეიტინგის) ობლიგაციები.
2. შედარებით დაბალი რეიტინგის ობლიგაციები.
3. დაბალი ხარისხის ურეიტინგო ობლიგაციები.

საინვესტიციო გრადაციის (მაღალი რეიტინგის) ობლიგაციების კატეგორიას მიეკუთვნება ის ობლიგაცია, რომლის გამომშვების (ემიტენტის) წინასწარი მონაცემებით არსებობს იმის რეალური შესაძლებლობა, რომ მისი გამომშვები თავისდროულად და მთლიანად შეასრულებს ობლიგაციებზე სარგებლის გადახდისა და მათი დაფარვის ვალდებულებებს ნებისმიერი (კარგი თუ არახელსაყრელი) კონიუნქტურის პირობებში.

ობლიგაციების კატეგორიებად დაყოფას უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება. ამ მნიშვნელობიდან გამომდინარე, აშშ-ის მიერ შემუშავებული სარეიტინგო სისტემის მიხედვით:

- პირველი კატეგორიის (საინვესტიციო გრადაციის) ობლიგაციებისათვის დადგენილია შემდეგი 4 გრადაცია:
 1. უმაღლესი ხარისხის (გრადაციის) ობლიგაციები;
 2. მარალხარისხოვანი ობლიგაციები;
 3. უმაღლესი საშუალო ხარისხოვანი ობლიგაციები
 4. საშუალო ხარისხოვანი (გრადაციის) ობლიგაციები.
- მეორე კატეგორიის - შედარებით დაბალი რეიტინგის ობლიგაციები, რომლებიც მნიშვნელოვნად ჩამორჩება პირველი კატეგორიის (საინვესტიციო გრადაციის) ობლიგაციებს, ანალოგიურად იყოფა რამდენიმე (5) გრადაციის ობლიგაციებად. აღსანიშნავია, რომ ამ კატეგორიის ობლიგაციები შეიცავენ (მეტნაკლები დოზით) ე.წ. სპეკულაციურ ელემენტებს, ანუ იმის ნაკლებ დამაჯერებლობას, რომ ამ ობლიგაციების ემიტენტი შეძლებს აღებულ ვალდებულებათა შესრულებას ობლიგაციების ნფლობელებისათვის სარგებლის გადახდისა და ობლიგაციების დაფარვის საქმეში.

ობლიგაციებისათვის ამა თუ იმ რეიტინგის მინიჭება ხდება საკმაოდ ღრმა და დეტალური ანალიზის საფუძველზე. ამასთან დაკავშირებით ხდება სხვადასხვა (10-მდე) არსებითი ხასიათის მაჩვენებლების (კოეფიციენტების) გაანგარიშება, როგორიცაა მაგალითად: გრძელვადიანი სესხის თანაფარდობა კომპანიის (ემიტენტის) მთელ კაპიტალთან; მთლიანი მოგების თანაფარდობა სარგებლის გადასახდელ თანხასთან და ა.შ.

ობლიგაციების რეიტინგები, მათი დიდი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ინვესტორებისათვის წარმოადგენს მთავარ დასაყრდენ საშუალებას სწორი გადაწყვეტილების მიღების საქმეში.

რეიტინგით განისაზღვრება ობლიგაციის საბაზრო ღირებულება და სარგებლის დონე. კერძოდ, რაც უფრო დაბალია რეიტინგი, მით უფრო მაღალია საობლიგაციო სესხზე დადგენილი სარგებლის პროცენტი. ე.ი. ობლიგაციის სარგებლის სიდიდე (%) უკუპროპორციულ დამოკიდებულებაში იმყოფება მისი რეიტინგის დონესთან.

უნდა გვახსოვდეს, რომ ობლიგაციას გააჩნია ორგვარი ღირებულება: ნომინალური ღირებულება და საბაზრო ღირებულება.

ნომინალური ღირებულება - არის ის თანხა, რომელიც აღებულია სესხად და დასთქმული ვადის გასვლის შემდეგ წქვემდებარება დაბრუნებას. ნომინალი წარმოადგენს ათვლის წერტილს ობლიგაციის მიერ „გამომუშავებული“ შემოსავლის მოცულობის განსაზღვრისათვის.

ობლიგაციიდან წლის განმავლობაში მიღებული სარგებლის თანხის თანაფარდობას მის ნომინალურ ღირებულებასთან ეწოდება **კუპონის შემოსავლიანობა**, ხოლო იბლიგაციის მფლობელობასთან დაკავშირებით ფიქსირებული თანხის ყოველწლიურად მიღების უფლებას რიგი წლების განმავლობაში - **ანუიტეტი** ეწოდება.

ობლიგაციების დადგენილი სამოქმედო ვადის (პერიოდის) გასვლის შემდეგ, როგორც წესი, უნდა მოხდეს **ვადადამდგარი ობლიგაციის დაფარვა**, რაც გულისხმობს ემიტენტის მიერ ობლიგაციის მფლობელისათვის მისი ნომინალური ღირებულების დაბრუნებას.

იმის გამო, რომ ობლიგაციების ნომინალური ღირებულების სახით დასაფარავი თანხა ყოველთვის სოლიდური მოცულობისაა, ემიტენტისათვის უფრო მოხერხებულია ამ თანხების თანდათანობით გადახდა (დაბრუნება). ამ მიზნით ყოველწლიურად წარმოებს **ობლიგაციების დაფარვის ტირაჟი** და ხდება ტირაჟში გასული ობლიგაციების ღირებულების დაფარვა (ასეთი სახის ობლიგაციებს უწოდებენ **შემცირებადი ფონდით გამოშვებულ ობლიგაციებს**).

ფასიანი ქაღალდები, როგორც შემოსავლისა და საკუთრების წარმომშობი ფენომენი, დიდ როლის თამაშობს ქვეყნის ეროვნული ეკონომიკის აღორძინება-განვითარებაში. ეს კი იმაზე მიუთითებს, რომ ქვეყანას უნდა ჰქონდეს განვითარებული ფასიანი ქაღალდების ბაზარი, ვინაიდან და რადგანაც, ნებისმიერ ქვეყანაში ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ფორმირება და განვითარება აუცილებელი პირობაა ქვეყნის ეკონომიკის საბაზრო ურთიერთობათა პრინციპებზე მისაწყობად.

3. ფასიანი ქაღალდების პირველადი და მეორადი ბაზრები, ინსტრუმენტები, მათი სპეკულაციური ხასიათი, ბაზრის რისკები

ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ **აქციები** და **ობლიგაციები**, როგორც უმნიშვნელოვანესი ფასიანი ქაღალდები, **არსებითად წარმოსადგენს სპეციფიკურ სახის საქონელს**, რის გამო ისინი ყიდვა-გაყიდვის ობიექტებია. ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვა ხორციელდება ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე.

ფასიანი ქაღალდების ბაზარი იყოფა ორ ნაწილად:

1. **პირველადი ბაზარი** და
2. **მეორადი ბაზარი**.

ფასიანი ქაღალდების პირველადი ბაზარი მოიცავს ახლად გამოშვებულ ფასიან ქაღალდებს, რომელთა ემიტენტებს წარმოადგენენ **სახელმწიფო ხელისუფლების ცენტრალური და ადგილობრივი ორგანოები** და **არასახელმწიფო კორპორატიული სუბიექტები**.

გამოშვებული ფასიანი ქაღალდების განთავსება ხდება სავაჭრო-სამრეწველო ფირმებში და კორპორაციებში, რომლებიც მათ იძენენ საკრედიტო-საფინანსო ინსტიტუტების მეშვეობით (საინვესტიციო ბანკები, ბანკირთა სახლები და სხვ.). საკრედიტო-საფინანსო ინსტიტუტები გამოდიან აქციებისა და ობლიგაციების მფლობელთა როლში და ისინი იწოდებიან **ინსტიტუციონალურ ინვესტორებად**.

ფასიანი ქაღალდების გავრცელება ხდება როგორც ინვესტორებთან ემიტენტის პიტდაპირი კავშირის (გასვლი) გზით, ასევე შუამავლების მეშვეობით, რომლებიც თავიანთ თავზე იღებენ ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვის ფუნქციას.

ცენტრალური მთავრობის ობლიგაციების გამოშვებას აწარმოებს ქვეყნის ფინანსთა სამინისტრო. დანარჩენი ემიტენტები თავიანთი ქაღალდების ძირითად ნაწილს ავრცელებენ შუამავლების მეშვეობით. ასეთი შუამავლების ფუნქციებს ვასრულებენ საინფორმაციო საბანკო და საბაჟო ფირმები, რომლებიც კონკრეტული გამოშვების ფასიანი ქაღალდების სარეალიზაციოდ ქმნიან დროებით ფორმირებას ე.წ. **საემისიო სინდიკატის** სახით (9, გვ. 257-258).

სინდიკატი, ემიტენტთან შეთანხმებული პირობების შესაბამისად, თავის თავზე იღებს ფასიანი ქაღალდების ახალი გამოშვების გავრცელების ვალდებულებას.

ვალდებულებათა შესასრულებლად სინდიკატის თითოეული მონაწილე, მისთვის გამოყოფილი ფასიანი ქაღალდების გამოშვების ნაწილში, აწარმოებს ხელმოწერას კლიენტებს შორის. **შუამავლების მეშვეობით ფასიანო ქაღალდების გავრცელებას საჯარო ხელმოწერებით ეწოდება - ანდერრაიტინგი.**

იმ შემთხვევაში, როცა ემიტენტი ფასიანი ქაღალდების მთელი გამოშვების შესყიდვაზე შეთანხმებას აფორმებს საკრედიტო-საფინანსო ინსტიტუტებთან (ინსტიტუციონალურ ინვესტორებთან), ეს ნიშნავს ფასიანი ქაღალდების კერძო გავრცელებას.

ფასიანი ქაღალდების გამოშვება და ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ფორმირება საქართველოსი ჯერ-ჯერობით სასურველ დონეზე ვერ იმყოფება. იგი გარკვეულწილად თვითდინებაზეა მიშვებული და მისი ფორმირება-ფუნქციონირება ფაქტობრივად ფორმალურ ხასიათს ატარებს. ქვეყანაში ფასიანი ქაღალდების გამოშვების ძირითადი შემაფერხებელი მიზეზებია როგორც ფინანსური პრობლემები, ასევე ამ საწმის ორგანიზაციული მოუწესრიგებლობა, რაც მნიშვნელოვნად აფერხებს ქვეყანაში ფულადი სახსრების მობილიზაციისა და მათი მიზნობრივად მიმართვის საქმეს.

ახლად გამოშვებული ფასიანი ქაღალდების პირველ მიწოდებას (გაშვებას) ბაზარზე თავისუფალი გაყიდვისათვის ეწოდება - **საწყისი საჯარო მიწოდება**. ეს მიწოდება შეიძლება განხორციელდეს უშუალოდ კომპანია-ემიტენტის მიერ დამოუკიდებლად, ანდა შუამავლის მეშვეობით.

ფასიანი ქაღალდების საწყისი საჯარო მიწოდება ხასიათდება რიგი **დადებითი და უარყოფითი მომენტებით**.

დადებითი მომენტებს მიეკუთვნება:

1. მსხვილი ფინანსური რესურსების ოპერატიული მობილიზაციის შესაძლებლობა;
2. მომავალში დაფინანსების სხვადასხვა წყაროების ფართო ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა;
3. სხვა ფორმებზე ფინანსური ზემოქმედების შესაძლებლობა მათი აქციების საკუთრებაზე გაცვლის გზით;
4. კომპანიის შესაძლებლობათა ზრდა პერსონალის მოზიდვისა და მისი სტაბილურობის საქმეში;
5. მოცემული კომპანიის აქციების გადასვლა მესაკუთრეთა ფართო წრის მფლობელობაში, რაც ხშირად სასურველია კომპანიის პრესტიჟის თვალსაზრისით და ა.შ.

ფასიანი ქაღალდების საწყისი საჯარო მიწოდების **უარყოფითი მომენტები** დაკავშირებულია სხვადასხვა აუცილებელი ხარჯების გაწევასთან, რომ მოცემული კომპანიის აქციები იქცეს ყიდვა-გაყიდვის ობიექტად. ასეთ აუცილებელ ხარჯებს წარმოადგენს:

1. **საბირჟო ფირმა-შუამავლის საკომისიო გადასახადი**, რომელიც ფასიანი ქაღალდების საწყისი მიწოდების საერთო ამონაგების გარკვეულ (მინიმუმ 7) პროცენტს შეადგენს;
2. **ფასიანი ქაღალდების საბირჟო კომისიებში რეგისტრაციის ხარჯები**;
3. **კვარტალური და წლიური დოკუმენტებისა და წლიური ანგარიშგებების შესადგენად, აგრეთვე საინფორმაციო პროპაგანდისტული საქმიანობის განსახორციელებლად საჭირო ხარჯები**;
4. **კომპანიის ღია აქციონერულ საზოგადოებად გარდაქმნასთან დაკავშირებული „მინუსები“**, როგორებიცაა, მაგალითად: კომპანიის „საჯაროდ“ გამოსვლასთან დაკავშირებით ინფორმაციის დიდი მასის გამოქვეყნების საჭიროება (აქციების გაყიდვის, მოგების მიღების, ფინანსური მდგომარეობის და სხვათა შესახებ); ხელმძღვანელთა საქმიანობის მოქნილობისა და ოპერატიულობის დაქვეითება; თავდაპირველ (მთავარ) აქციონერთა საკონტროლო ფუნქციების შესუსტება და მათთვის ზიანის მიყენების მოსალოდნელობა; საბაზრო ფირმის კონსულტაციების საჭიროება (სათანადო საფასურის გადახდით) და სხვ.

აქციების თავდაპირველი საჯარო მიწოდებისას ემიტენტსა და შუამავალ ფირმას (ანდერრაიტერს) შორის ფორმდება დოკუმენტი - **„დასახული ღონისძიებების ოქმი“**, რომელშიც დაფიქსირებულია საჯაროდ გასაყიდ აქციათა რაოდენობა, მათი გასაყიდი ფასები, ანდერრაიტინგზე ერთობლივი საკომისიო გადასახდელების ზედა ზღვარი და სხვ. ოქმს **ხელს აწერენ** ემიტენტი და წამყვანი ანდერრაიტერი.

საწყისი საჯარო მიწოდების მომზადების პროცესის დასაწყისში ემიტენტსა და წამყვან ანდერრაიტერს (შუამავალს) შორის დადებული შეთანხმება ანდერრაიტინგზე შეიძლება იყოს ორი ტიპის (ვარიანტის):

1. **როცა შეთანხმება** (ფორმულით „film comutent“) **ითვალისწინებს** სინდიკატის ანდერრაიტერის ვალდებულებას აქციების მთელი გამოშვების ყიდვაზე ემიტენტის მიერ განსაზღვრულ ფასებში და ამ ოპერაციებთან დაკავშირებულ რისკს მთლიანად თავიანთ თავზე იღებენ;
2. **როცა შეთანხმება** (ფორმულით „best effortst“) **ითვალისწინებს იმას, რომ** ანდერრაიტერებმა იმოქმედონ მხოლოდ ემიტენტის **საჭირო აგენტის სახით** და ვალდებულნი არიან საჯაროდ მყიდველებს შესთავაზონ აქციები ფიქსირებულ ფასებში და დათქმულ ვადაში (რომლის ვადის გასვლის შემდეგ უქმდება შეთანხმება).

აქციის ფასი - ფასიანი ქაღალდების საწყისი საჯარო მიწოდებისას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება აქციის ფასის დადგენას. აქციებზე ფასის დაწესება, რომლითაც იწყება ახალი გამოშვების აქციების **საჯარო გაყიდვა**, დიდ რისკთანაა დაკავშირებული და საბაჟო ფირმების ერთ-ერთი შრომატევადი პროცესია. ფასებზე ზემოქმედების მრავალი (როგორც ობიექტური, ისე სუბიექტური) ფაქტორი, რის გამო ფასის დაწესებისას მოსალოდნელია შეცდომების დაშვებაც, რომლის თავიდან აცილება დამოკიდებულია ამ საქმეში კომპანია-ემიტენტის ცოდნის დონეზე და გამოცდილებაზე (პროფესიონალიზმზე).

ახლად გამოშვებულ აქციაზე კომპანია-ემიტენტის მიერ დაწესებული ფასი არ შეიძლება **ოპტიმალური იყოს**, რადგან ფასის დადგენა ემიტენტის მიერ ხდება არა ბაზარზე კონიუნქტურული ვითარების სრულად გათვალისწინება-გაანალიზებისა და კომპიუტერული გათვლების საფუძველზე, არამედ ძირითადად სუბიექტური მიდგომით.

ამიტომ, ანდერრაიტერის მიერ გამოყენებული აქციაზე ფასების დაწესების მეთოდისა არ შეიძლება იყოს წინასწარ სტანდარტიზებული, არამედ იგი უნდა ემყარებოდეს მარკეტინგული შესწავლის, კერძოდ, შუამავალი საბირჟო ფირმების ე.წ. სარეკლამო მოგზაურობის შედეგად მოპოვებულ მონაცემებს (მოსალოდნელ ინვესტორთა დაინტერესების დონეს), რაც აქციაზე ოპტიმალური ფასის საწესების საფუძველს წარმოადგენს.

ფასიანი ქაღალდების მეორადი (საფონდო) ბაზარი და მისი ინფრასტრუქტურა:

ფასიანი ქაღალდების პირველად ბაზარზე გაშვებული აქციები და ობლიგაციები ხდება უიდვ-გაყიდვის ობიექტი და მათ იძენენ ინვესტორები. შემდგომში ეს ფასიანი ქაღალდები გადადიან ხელიდან ხელში და იცვლიან თავიანთ მფლობელებს.

ფასიანი ქაღალდების განმეორებითი გაყიდვით მომხდარ გარიგებათა ერთობლიობა წარმოადგენს - მეორად (საფონდო) ბაზარს.

ფასიანი ქაღალდების მეორადი ბაზარი მოითხოვს **მაღალ პროფესიონალიზმს**. ამ ბაზარზე მთავარ ფიგურას წარმოადგენენ - **ბროკერები** (მაკლერები), რომლებიც ქმნიან მეორადი ბაზრის კარგად ვორგანიზებულ რეგულარულ სექტორს - **საფონდო ბირჟას**, რომელიც მისთვის დამახასიათებელი თავისებურებებით ხასიათდება.

საფონდო ბირჟა - ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ინფრასტრუქტურის წამყვანი ელემენტია, რომელსაც ფუნქციონირების დიდი არეალი გააჩნია.

პრაქტიკულად, საფონდო ბირჟა წარმოადგენს ფასიანი ქაღალდების რეალიზაციის ორგანიზაციულ სტრუქტურას, სადაც წარმოებს ადრე გამოჭვებული ფასიანო ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვა და მათი საბაზრო კურსის ჩამოყალიბება.

საფონდო ბირჟა ასრულებს ფასიანი ქაღალდების მეორადი ბაზრის ფუნქციას, რომელიც ახდენს დარგთაშორისი და რეგინათაშორისი ფინანსური ნაკადების გადაადგილების ორგანიზაციას.

საფონდო ბირჟის გარეშე რეალურად წარმოუდგენელია აქციონერული საზოგადოებების (კორპორაციების) ეფექტიანი ფუნქციონირება და მათ მიერ მეწარმეობრივი საქმიანობის ნორმალურად

განხორციელება, რადგან სწორედ საფონდო ბირჟა წარმოადგენს იმ ფინანსურ-ორგანიზაციულ წარმონაქმნს, სადაც წარმოებს ფასიანი ქაღალდებისცხსახიტ სასესხო კაპიტალის განთავსება მომგებიან დარგებსა და სფეროებში.

საფონდო ბირჟაზე ყოველდღიურად ყიდიან და ყიდულობენ ათეულობით კომპანიის აქციებს, რის შედეგადაც აქციების მფლობელები ხდებიან კომპანიის მოგების მონაწილენუ (დივიდენდების სახით). ბირჟაზე ამა თუ იმ კომპანიის აქციების ფასი განისაზღვრება მასზე მიწოდება-მოთხოვნის შესაბამისად. ამიტომ ცალკეულ აქციებზე ფასები ცვალებადია იმის მიხედვით, თუ როგორ მოგებას ელოდება ესა თუ ის კომპანია.

უცხოეთის ქვეყნების გამოცდილება ადასტურებს, რომ აზციაზე ფასების ცვლილებები სუსტ გავლენას ახდენს მოხმარებასა და ინვესტიციებზე. აქციის კურსის შეცვლა არ იწვევს ქვეყნის მაკროეკონომიკური ფონის შეცვლად და, ამდენად, იგი არ წარმოადგენს ქვეყანაში წარმოების დაცემისა და ინფლაციის ძირითად მიზეზს.

მართალია, აქციათა კურსი ითვლება ეკონომიკაზე მოქმედ ძირითად მაჩვენებლად, მაფ=გრამ, მიუხედავად ამიდას, საფონდო ბირჟაზე აქციების ფასების ცვლილება არსებით ზეგავლენას ვერ მოახდენს ეროვნული ეკონომიკის მოცულობაზე.

საფონდო ბირჟაზე ფასიანი ქაღალდების კურსის დადგენას საბირჟო კოტირება ეწოდება. აქციის კურსის სიდიდე დამოკიდებულია მის მიწოდება-მოთხოვნის მდგომარეობაზე.

საფონდო ბირჟაზე აქციებთან ერთად მიმოიქცევა **ობლიგაციები**, რომელთა მფლობელები (მყიდველები), აქციონერებისაგან განსხვავებით, დაზღვეულნი არიან საბაზრო ფასების მკვეთრი ცვლილებისაგან, რადგან ობლიგაციებზე სარგებლის დონე (პროცენტი) წინასწარ განსაზღვრულია და მისი ამ დონეზე დაბლა დაწევა (დაცემა) პრაქტიკულად თითქმის გამორიცხულია.

ფასიანი ქაღალდების **მიწოდების სტრუქტურა** დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორია ამა თუ იმ კომპანიის საქმიანობის მომავალი სტრატეგია. კერძოდ, ის კომპანიები, რომლებიც არ გეგმავენ თავიანთი ეკონომიკური სტრატეგიისა და პოლიტიკის შეცვლას, **უპირატესობას ანიჭებენ კაპიტალის მოზიდვას ობლიგაციების გამოშვებით**, რაც დამატებითი აქციების გამოშვებისაგან განსხვავებით, არ მოითხოვს სამეურნეო სტრატეგიის აუცილებელი ცვლილების საჭიროებას.

საფონდო ბირჟის მთავარ ადგილს (არტერიას) წარმოადგენს **დიდი დარბაზი**, სადაც წარმოებსგარიგებათა გაფორმება. ბირჟაზე წამყვან როლს ასრულებენ **ბროკერები და ე.წ. სპეციალისტები**, რომლებიც ახდენენ საბირჟო გარიგებებს და მათ გაფორმებას.

სპეციალისტები ბირჟის წევთა მცირე ნაწილითაა წარმოდგენილი. ისინი ბირჟაზე დიდი გავლენით სარგებლობენ და ეს გავლენიანობა განპირობებულია იმით, რომ მათ ფაქტობრივად მონოპოლიზებული აქვთ საბირჟო გარიგებების დადება, ვინაიდან ბროკერებს ამ ოპერაციების წარმოების უფლება არა აქვთ (ისინი შემოიფარგლებიან იმით, რომ სპეციალისტებს აძლევენ კლიენტების დავალებებს აქციების ყიდვა-გაყიდვის შესახებ).

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ფასიანი ქაღალდების ბრუნვის მომსახურებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია **ბირჟისგარეშე ბაზარს**, რომელიც ერთდროულად საფონდო ბირჟის კინკურენტს და მის ორგანულ დანამატს წარმოადგენს.

ობლიგაციებით ვაჭრობაში მთავარ როლს ასრულებს **საინვესტიციო-საბანკო ფირმები**, რომლებიც თავის თავზე იღებენ ობლიგაციებით გარიგებათა წარმოების დიდ ნაწილს. ეს ფირმები ბირჟისგარეშე ბაზარზე ასრულებენ შუამავლის როლს. იგი ითავსებს ბროკერისა და სპეციალისტის ფუნქციებს და ატარებს ე.წ. **დილერის** სახელწოდებას.

საბირჟო ოპერაციები და საბირჟო ვაჭრობის წესები და პროცესები. ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე (საფონდო ბირჟაზე) ბროკერები აქციების ყიდვა-გაყიდვაზე ინვესტორებისაგან ღებულობენ სხვადასხვა სახის დავალებას, კერძოდ:

1. **დავალება გარიგებათა მოხდენაზე მიმდინარე საბაზრო კურსით.** ეს გულისხმობს, რომ ბროკერები ინვესტორის დავალებას ბირჟაზე ფასიანი ქაღალდების შეძენაზე ასრულებენ კლიენტებისათვის ყველაზე ხელსაყრელი კურსით და ინვესტორი დარწმუნებულია, რომ არ იზარალებს (აქციის კურსის სტაბილურობის გამო);
2. **სალიმიტო დავალებები,** რომელიც გულისხმობს, რომ ბროკერებს კლიენტის აქციების გაყიდვა შეუძლიათ სალიმიტო დავალებაში მითითებული ან უფრო მაღალი კურსით, ხოლო ყიდვის დროს იგივე სალიმიტო ბარათებში აღნიშნული ფასი წარმოადგენს მის მიერ აქციების შეძენის დასაშვებ ყველაზე მაღალ კურსს;
3. **„სდექ“ ტიპის (ზრუბლიანი) დავალება** ინვესტორების მიერ (რომლებიც ყიდვიან ადრე შეძენილ ფასიან ქაღალდებს) გამოიყენება თავიანთი მოსალოდნელი დანაკარგის შესაზღუდავად (ზღვარის დასაწესებლად) ანდა გაყიდვიდან მისაღები მოგების შემცირების თავიდან ასაცილებლად.

საბირჟო ვაჭრობას აქვს თავისი **პრინციპები**. მისი **პირველი პრინციპია** ის, რომ **ბირჟა არის ბაზარი, სადაც მხოლოდ პროფესიონალები მოქმედებენ** და იქ შემთხვევითი პირების შესვლა მონაწილეობის მისაღწევად აკრძალულია. ბირჟა პროფესიონალთა „საკრებულოა“, რომელიც თვითკონტროლისა და თვითორგანიზაციის მაღალი ხარისხით ხასიათდება.

საბირჟო ვაჭრობის **მეორე პრინციპია** - „**ადგილის ერთიანობა**“, რაც იმას ნიშნავს, რომ მოვაჭრეები გარეგნადა მოსახდენად იკრიბებიან სპეციალურად გამოყოფილ ადგილზე - ე.წ. **ბირჟის საოპერაციო დარბაზში**. ამასთან გასათვალისწინებელია, რომ ბირჟა ახდენს არა მოვაჭრეთა თავმოყრას, არამედ საქონელის ყიდვა-გაყიდვაზე შემოსული ყველა წინადადების ცენტრალიზაციას.

მესამე პრინციპია - **აუქციონი**, რომელიც მოიცავს ორ მომენტს, კერძოდ, ფასის და დროის არჩევას.

საფონდო ბირჟაზე განხორციელებული ოპერაციები იყოფა - **საკასო და ვადოან ოპერაციებად**.

საკასო ოპერაციების დროს - ფასიანი ქაღალდების ღირებულების გადახდა წარმოებს გარიგების მოხდენისთანავე - მყიდველი ღებულობს ფასიან ქაღალდებს, ხოლო გამყიდველი - ფულს მათი საბაზრო ფასის მიხედვით.

ვადიანი ოპერაციები - გულისხმობს მათ განხორციელებას (გადახდას) არა გარიგების მოხდენისთანავე, არამედ გარიგების ხელშეკრულებაში გათვალისწინებული ვადისა და პირობების მიხედვით. ამ სახის ოპერაციები დაფუძნებულია მასში მონაწილე ორივე მხარის მიერ მოგების მიღების მისწრაფებაზე (ფასების ცვლილების მისალოდნელობიდან გამომდინარე) და იგი აშკარად გამოხატულ **სპეკულაციურ ხასიათს** ატარებს.

ფასიანი ქაღალდების ბაზრის სპეკულაციური ხასიათი და ბაზრის რისკები:

საბაზრო ურთიერთობათა პრინციპებზე დაფუძნებული ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკისათვის დამახასიათებელია (მეტწაკლები ზომით) **საბირჟო სპეკულაცია**, რომელიც იწვევს მყიდველთა და გამყიდველთა ერთი ნაწილის გადატაკებას, ხოლო მეორე ნაწილის გამდიდრებას, მათ მიერ დაუმსახურებელი შემოსავლების მიღებას.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებისათვის საბირჟო სპეკულაცია არიარებულია როგორც „აუცილებელი ბოროტება“, რამდენადაც საბაზრო ურთიერთობებისათვის ისეთი აუცილებელი საფინანსო ინსტიტუტი, როგორიც ფასიანი ქაღალდების ბაზარია, პრაქტიკულად შეუძლებელია არსებობდეს სპეკულაციის გარეშე.

აღსანიშნავია, რომ სპეკულაცია ფასიანი ქაღალდების ბირჟაზე (ბაზარზე) ყველაზე მეტად მაშინაა შესაძლებელი, როცა წარმოშობა **დისბალანსი ფასიანი ქაღალდების მიწოდებასა და მოთხოვნას შორის**. ამასთან, ეს დისბალანსი ხშირად შეიძლება გამოწვეული იყოს სათანადო ინფორმაციის უქონლობით. იმ შემთხვევაში, თუ ინფორმაციის უქონლობის პირობები საბირჟო სპეკულანტების მიერ ხელოვნურადაა მოწყობილი მოთხოვნა-მიწოდებაში დისბალანსის შესაქმნელად, ასეთი ქმედება შეფასდება საბირჟო კურსის მანიპულაციად, რომელიც კანონით იკრძალება და ისჯება.

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ სპეკულაცია ფინანსურ ბაზარზე, რომელიც სპეკულიანტის მხრიდან გარკვეულ რისკთანაა დაკავშირებული, თავის მხრივ, ხელს უწყობს კაპიტალის გადანაწილების დაჩქარების პროცესს პერსპექტიული განვითარების დარგებში, აგრეთვე ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე ფასების მერყეობის შენელებას, რადგან სპეკულიანტი ფასიანი კონტრაქტების პირობებში კონტრაქტის ვადის დადგომის მოახლოვებისას ცდილობს ფასიაში ქაღალდების მეორად ბაზარზე რეალური ფასის დადგენას.

თანამედროვე პირობებში ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე მოფუნქციონირე მძლავრი (და ზემძლავრი) სამეურნეო სუბიექტები მიყვებიან თვლიან თავიანთი ბიზნესის სპეკულაციაზე აგებას. ამიტომ საბაზრო ეკონომიკა თვითონვე შეიმუშავებს სპეკულაციის შემაკავებელ ღონისძიებებს, რომლებსაც შეიცავს ფასიანი ქაღალდების ბაზრის სახელმწიფო რეგულირების მექანიზმი. ასეთ ღონისძიებებს მიეკუთვნება: ფასიანი ქაღალდების ბაზრის საკანონმდებლო-სამართლებრივი ბაზის სრულყოფა; საფონდო ბირჟის სტრუქტურული ცვლილებები, რომელიც მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია ბირჟაზე შემოსული ფასიანი ქაღალდების მასის ხარისხზე და ა.შ.

ფასიანი ქაღალდების ბაზრის რისკი და მისი სახეები. ფასიანი ქაღალდების ბაზრისთვის დამახასიათებელია სერიოზული ფინანსური რისკის პრობლემა და ამ რისკის ეფექტიანი მართვის ორგანიზაციის საჭიროება.

ფინანსურ რისკში უნდა ვიგულისხმოთ ფინანსურ ოპერაციებში მონაწილე იურიდიული და ფიზიკური პირების მოსალოდნელი წარმატებისა და წარუმატებლობის ალბათობა, რომელიც აისახება ოპერაციის სდეგად მიღებულ მოგებაში ან წაგებაში (ზარალში).

ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე განხორციელებული ამ ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციები, მიყდელებსა და გამყიდველებს შორის მომხდარი გარიგებანი გარკვეულ ფინანსურ რისკთანაა დაკავშირებული. ერთდროულად, ფინანსურ რისკს ეწევა ამ ოპერაციების ყველა მონაწილე, სახელდობრ: ფასიანო ქაღალდების გამომშვები (ემიტენტი), ინვესტორი და შუამავალი.

განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნების გამოცდილების მიხედვით, ფასიანი ქაღალდების ოპერაციებთან დაკავშირებული რისკი იყოფა ორ ძირითად სახედ: **სისტემატური და არასისტემატური რისკი.**

1. **სისტემატური რისკი** - საერთო ხასიათის რისკია ფასიანი ქაღალდების მთლიან დაბანდებაში და იგი უშუალოდ ფასიან ქაღალდებთან არ არის დაკავშირებული. სისტემატური რისკი გამოიხატება საერთოდ ფასიანი ქაღალდების კურსის დაცემაში. ამ დროს ინვესტორების მთავარი განმსაზღვრელი ის არის, თუ სად უკეთესია კაპიტალის დაბანდება - ფასიან ქაღალდებში თუ აქტივების სხვა ფორმებში.
2. **არასისტემატური რისკი** - ისეთი საბაზრო რისკია, რომელიც მოიცავს უშუალოდ ფასიან ქაღალდებთან დაკავშირებულ სხვადასხვა სახის რისკებს.

არასისტემატური რისკი, თავის მხრივ, იყოფა რისკების რამდენიმე ჯგუფად (სახედ), კერძოდ:

1. მაკროეკონომიკური რისკი;
2. დარგობრივი რისკი;
3. რეგიონული რისკი;
4. საწარმოს რისკი;
5. ინფლაციური რისკი.

მაკროეკონომიკური რისკი - წარმოადგენს არასტაბილურ სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაში მყოფი ქვეყნის რისკს, რომელიც მოიცავს პოლიტიკურ რისკს, ინფლაციურ რისკს, საკანონმდებლო აქტების სცვლით გამოწვეულ რისკს და სხვ.

დარგობრივ რისკს - განსაზღვრავს ეროვნული მეურნეობის სხვადასხვა დარგებისათვის დამახასიათებელი სპეციფიკა. რისკთან დაკავშირებით გამოიყოფა დარგების ორი ჯგუფი: **ციკლური მერყეობის დარგები** (მანქანათმშენებლობის, დაზგა-მოწყობილობების მწარმოებელი და სხვა დარგები) და

ნაკლებად ციკლური მერყეობის დარგები, როგორებიცაა ფართო მოხმერების საგნების და სურსათის მწარმოებელი დარგები, სწრაფად განვითარებადი და სტაბილურად მომუშავე დარგები და ა.შ.

რეგიონული რისკი - მისალოდნელი და დამახასიათებელი მონოპროდუქციის წარმოებით დაკავებული რეგიონებისათვის, ხოლო **საწარმოს რისკი** - დაკავშირებულია კონკრეტული საწარმოს ფასიან ქაღალდებში სახსრების განთავსებით მოსალოდნელ ზარალთან, რაც დამოკიდებულია ამ საწარმოს საქმიანობის ფინანსურ შედეგებზე.

რისკის სერიოზულ სახეს წარმოადგენს ე.წ. **ინფლაციური რისკი**, რომელიც იმაში მდგომარეობს, რომ მაღალი ინფლაციის (ფულის მაღალი ტემპით გაუფასურების) პირობებში ადგილი აქვს ინვესტორების მიერ საქმიანობის სხვადასხვა სფეროში დაბანდებული ფასიანი ქაღალდებიდან მიღებული შემოსავლების უფრო სწრაფად გაუფასურებას, ვიდრე მათი შემოსავლების ზრდის ტემპია, რაც იწვევს ინვესტორების რეალური შემოსავლების დონის მნიშვნელოვან შემცირებას.

თავი II. კომერციული ბანკების კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასების პრაქტიკუმი

ლექცია 6. „კრედიტისა“ და „ფულის“ ურთიერთქმედებანი,
კომერციული ბანკების პასიური და აქტიური ოპერაციების პრაქტიკუმი

6.1. „კრედიტისა“ და „ფულის“

ურთიერთქმედების თავისებურებები

კრედიტის აუცილებლობა: ფულის კვალდაკვალ კრედიტის გამოგონება კაცობრიობის სპეციალურ აღმოჩენას წარმოადგენს. კრედიტის წყალობით სამეურნეო და პირადი მოთხოვნების დაკმაყოფილებაზე დრო მცირდება. საწარმო-მსესხებელს დამატებითი ღირებულების ხარჯზე საკუთარი რესურსების გადიდების, მეურნეობის გაფართოების, საწარმოო მიზნების მიღწევის შესაძლებლობა აქვს. მოქალაქეებს კრედიტის გამოყენებით ორმაგი შანსი უჩნდებათ {27., გვ. 100 – 106; 28., გვ.333 - 358}:

- ან შესაძლებლობები და მიღებული დამატებითი რესურსები საკუთარი საქმის გაფართოებისათვის გამოიყენონ;
- ან სამომხმარებლო მიზნების მიღწევა დააჩქარონ, საკუთარ განკარგულებაში ისეთი ნივთები, საგნები, ფასეულობები მიიღონ, რომელთა ფლობა მათ მხოლოდ მომავალში შეეძლოთ.

კრედიტი თანამედროვე ეკონომიკის საყრდენის, ეკონომიკური განვითარების განუყოფელი ელემენტის სახით გამოდის. მას იყენებენ როგორც მსხვილი საწარმოები და გაერთიანებები, ასევე მცირე სამეწარმეო, სოფლიმეურნეობრივი და სავაჭრო სტრუქტურებიც, როგორც სახელმწიფოები, მთავრობები, ასევე ცალკეული მოქალაქეები.

თავისუფალი რესურსების მფლობელ კრედიტორებს მხოლოდ მათი (რესურსების) მსესხებელზე გადაცემის წყალობით მისგან დამატებითი ფულადი სახსრების მიღების შესაძლებლობა უჩნდებათ.. ფულადი ფორმით მიწოდებადი კრედიტი თავისთავად ახალ საგადახდო საშუალებას წარმოადგენს.

იმ ყველა აშკარა სარგებლის გათვალისწინებით, რომელიც მოაქვს კრედიტს, მისი ეკონომიკურ სუბიექტებზე ზემოქმედება არაერთგვაროვნად ფასდება. ამიტომ კრედიტის წარმოშობა საჭიროა მოძიებული იქნას არა შიგა მოხმარებისათვის პროდუქტების წარმოების სფეროში, არამედ გაცვლის სფეროში, სადაც საქონელის მფლობელები ერთმანეთს უპირისპირდებიან როგორც ეკონომიკურ ურთიერთობებში შესვლის მზადყოფელი მესაკუთრეები, იურიდიულად დამოუკიდებელი პირები. საქონელგაცვლა როგორც საქონელის ხელიდან ხელში გადაადგილება, მომსახურებების გაცვლა წარმოადგენს იმ ნიადაგს, სადაც შეიძლება წარმოიშვას, და წარმოიშობა კიდევაც კრედიტთან დაკავშირებული ურთიერთობები. ღირებულების მოძრაობა - კრედიტის მოძრაობის ბირთვია.

კონკრეტულ ეკონომიკურ საფუძველად, რომელზედაც საკრედიტო ურთიერთობები წარმოიშობიან და ვითარდებიან, სახსრების (კაპიტალის) წრებრუნვა და ბრუნვა გამოდის.

კაპიტალის წრებრუნვა და ბრუნვა უწყვეტადობით განსხვავდებიან. ამასთან ერთად აღნიშნული არ გამორიცხავს მერყეობებს მის წრებრუნვაში და ბრუნვაში. მისი მოძრაობის პროცესში ფულადი სახსრების მოდონებები და გადინებები, მისი გადაფარვის რესურსებში და წყაროებში მოთხოვნილების მერყეობები წარმოიქმნებიან. მათ შეიძლება საწარმოს როგორც ძირითადი, ასევე საბრუნავი კაპიტალის მოძრაობასთან დაკავშირებით დავაკვირდეთ.

ძირითადი კაპიტალის მოძრაობის პროცესში, უპირველეს ყოვლისა, რესურსების გამონათავისუფლება შეიმჩნევა. ძირითადი კაპიტალის წრებრუნვისა და ბრუნვის შიგნით მათი არათანაბარი მოძრაობა ხორციელდება, რომელიც მათი ღირებულების აღდგენის ბუნებით არის გამოწვეული. უნდა აღინიშნოს, რომ ასეთმა არათანაბრობამ შეიძლება მიგვიყვანოს იქამდე, რომ საწარმოების ერთ ნაწილს თავისუფალი ფულადი სახსრები წარმოეშობათ, სხვებს კი მსხვილი ერთდროული დანახარჯების საჭიროების გამო მათი უკმარისობა წარმოექმნებათ. ანალოგიური საბრუნავი კაპიტალის მოძრაობაშიც წარმოიქმნება.

კაპიტალის არათანაბარი წრებრუნვისა და ბრუნვის ბაზაზე ბუნებრივი ხდება ისეთი ურთიერთობების წარმოშობა, რომლებიც წარმოების დროსა და სახსრების მიმოქცევის დროს შორის შეუსაბამობას აღმოფხვრავენ, სახსრების დროებით დალექვასა და მეურნეობაში მათი გამოყენების

საჭიროებას შორის შედარებით წინააღმდეგობას გადაწყვეტენ. ასეთ ურთიერთობის გამომხატველს წარმოადგენს კრედიტი.

საზოგადოება ხდება დაინტერესებული, პირველ რიგში, იმაში, რომ გამონათავისუფლებული რესურსების უსაქმოდ გაშეშება თავიდან იქნას აცილებული, მეორეს მხრივ, იმაში, რომ ეკონომიკა გაფართოებულ მასშტაბებში განვითარდეს.

იმისათვის რომ კრედიტის შესაძლებლობა რეალური გახდეს, საჭიროა გარკვეული პირობები იქნას დაცული, უკიდურესად ორი მაინც:

- კრედიტის მიწოდება არის შესაძლებელი იმ შემთხვევაში, თუ კრედიტორისა და მსესხებლის ინტერესების თანხვედრა არის მიღწეული;
- საკრედიტო გარიგების მონაწილეები - კრედიტორი და მსესხებელი - უნდა გამოდიოდნენ როგორც ეკონომიკური კავშირებიდან გამომდინარე ვალდებულებების მატერიალურად გარანტირებადი შემსრულებელი იურიდიულად დამოუკიდებელი სუბიექტები.

კრედიტის დედაარსი : ხშირად კრედიტი აღიქმება როგორც ფული. ერთი შეხედვით მიგვაჩნია რომ ნამდვილად ასეობს ამის საფუძველი. თანამედროვე მეურნეობაში ვალები უმეტესი წილით ფულად სახსრებში მიეწოდება. მაგრამ მიუხედავად ამისა ფული და კრედიტი - არა მარტო განსხვავებული ცნებებია, არამედ სხვადასვა ურთიერთობებიცაა. ფული და კრედიტი წარმოადგენენ ეკონომიკურ კატეგორიებს, ამიტომ მათ არსის შესახებ წარმოდგენა, მათი არსების შეპირისპირება შეიძლება ფორმირებული იქნას არა ფულის თანხის მიხედვით, არამედ მათი დახასიათების როგორც ეკონომიკური (ღირებულებითი) ურთიერთობების საფუძველზე {29., გვ. 106 – 116; 28., გვ. 186 - 215}.

აღნიშნულთა დაკავშირებით საჭიროა აღინიშნოს, რომ პირველ განსხვავებას საკრედიტო ურთიერთობისა ფულადისაგან წარმოადგენს მონაწილეთა შემადგენლობითი განსხვავება. ფული როგორც საყოველთაო ეკვივალენტი ხდება ასეთი გამყიდველსა და მყიდველს შორის, ფულის მიმღებსა და მის გადამხდელს შორის ურთიერთობების შედეგად. ღირებულება, ამ შემთხვევაში ახორციელებს შემხვედრ მოძრაობას : საქონელი - გამყიდველიდან მყიდველისაკენ, ფული - მყიდველიდან გამყიდველისაკენ გადადის. საკრედიტო გარიგებაში სხვა სუბიექტები, უფრო სწორად კრედიტორი და მსესხებელი მონაწილეობენ. სწორედ იმიტომ, რომ გარიგებაში სპეციფიკური ინტერესების მქონე მისი მონაწილეების შემადგენლობა ხარისხობრივად შეიცვალა, წარმოიშობა ახალი, განსაკუთრებული ურთიერთობები - ღირებულების დაბრუნებით მოძრაობასთან დაკავშირებული ურთიერთობები. ღირებულება ამასთანავე შემხვედრ მოძრაობას არ ახორციელებს; იგი კრედიტორიდან მსესხებლისაკენ გადადის და გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ კვლავ უბრუნდება თავის მფლობელს. ერთი პროცესიდან (ყიდვა-გაყიდვა ეკვივალენტის იმავდროული გადახდით) მეორეზე (გაყიდვა კრედიტის გამოყენებით) გადასვლა ურთიერთობების ახალ ფორმაზე, ეკონომიკური გარიგების ხასიათის შეცვლაზე, ერთი ეკონომიკური კატეგორიიდან მეორეზე გადასვლას ნიშნავს.

მეორე განსხვავება კრედიტისა ფულისაგან ჩანს ამა თუ იმ საქონელზე გადახდის განვადებისას. ამ შემთხვევაში გადახდის საშუალების ფუნქციაში კრედიტიც, და ფულიც მონაწილეობენ. მიუხედავად ამისა თუ ფული თავის არსს თვით გადახდის მომენტში გადახდის განაწილვადების აქტში ავლენს (სწორედ ამიტომ ფულის მოცემულ ფუნქციას გადახდის საშუალების ფუნქცია ეწოდება), საკრედიტო გარიგებაში გადახდა კი - დაბრუნებადობის საწყისებზე ღირებულების მოძრაობის მხოლოდ ელემენტია. კრედიტი როგორც ეკონომიკური კატეგორია საკუთარ არსს ავლენს განვადების ვადის გასვლის მიხედვით არა გადახდაში, არამედ გადახდის განვადების თვით ფაქტში.

მესამე განსხვავება კრედიტისა ფულისაგან დაკავშირებულია სამომხმარებლო ღირებულებების განსხვავებასთან. თუ ფული როგორც საყოველთაო ეკვივალენტი საკუთარ მოხმარებით ღირებულებაში დასაქონლებული შრომის ნებისმიერი სახეობის პროდუქტში გარდაქმნის შესაძლებლობას ფლობს, საკრედიტო ურთიერთობების მონაწილეებისათვის, საკრედიტო გარიგებისათვის კი აღნიშნული

არსებით მომენტს არ წარმოადგენს. კრედიტორი და მსესხებელი ღირებულების მიწოდებაში და მიღებაში დაინტერესებას გარკვეულ დროში ავლენენ. კრედიტი საკრედიტო გარიგების მონაწილეების დროებითი მოთხოვნების დაკმაყოფილებას ახორციელებს.

მეოთხე განსხვავება კრედიტისა ფულისაგან შეიმჩნევა მათ მოძრაობაში. კრედიტი შეიძლება როგორც ფულადი, ასევე სასაქონლო ფორმით იქნას მიწოდებული. საქონელი გარდაიქმნება ფულად მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ იგი საერთო სასაქონლო სამყაროდან გამოიყოფა და საყოველთაო ეკვივალენტი გახდება. კრედიტში აუცილებელი არ არის მიწოდებული იქნას საყოველთაო ეკვივალენტად გარდაქმნილი საქონელი; დროებით სარგებლობაში შეიძლება ჩვეულებრივი საქონელი იქნას მიწოდებული, რომელსაც ღირებულება და მოხმარებითი ღირებულება გააჩნია.

ფინანსები, კრედიტისაგან განსხვავებით, წარმოადგენენ განაწილებითი და არა გადანაწილებითი პროცესების ნაყოფს, გადასაცემი ღირებულების მესაკუთრის შეცვლისაკენ მივყავართ, დირექტიულებია, სუბიექტებს შორის ურთიერთობებს განაპირობებენ.

კრედიტის არსის გამოვლენისას, როგორც სხვა ეკონომიკური კატეგორიების არსისა, მნიშვნელოვანია ყურადღება გავამახვილოთ შემდეგ მეთოდოლოგიურ პრინციპებზე:

- კრედიტის ყველა ნაირსახეობა მის არსს უნდა გამოხატავდეს იმ ფორმისაგან დამოუკიდებლად, რომელშიც იგი გამოდის.
- კრედიტის არსის შესახებ საკითხი განხილული უნდა იქნას საკრედიტო გარიგებების ერთობლიობისადმი ურთიერთობის მიხედვით.
- კრედიტის არსის ანალიზი ითვალისწინებს მისი რიგი კონკრეტული მახასიათებლების გაშლას, რომლებიც არსს მთლიანობაში გამოხატავენ.

კრედიტორი - არის სესხის გამცემი (მიწოდებელი) საკრედიტო ურთიერთობების მხარე.

მსესხებელი - არის კრედიტის მიმღები და მიღებული სესხის დაბრუნების ვალდებული საკრედიტო ურთიერთობების მხარე.

- **კრედიტის ფუნქციები და კანონები:**

კრედიტის ფუნქციებია: სიტყვა „ფუნქცია“ (ლათინურიდან ფუნქციო - აღსრულება) საკმაოდ გავრცელებულ მეცნიერულ ცნებას წარმოადგენს. პარადოქსი მდგომარეობს იმაში, რომ თითოეულ ცალკეულ შემთხვევაში აღნიშნული ცნების შინაარსი არაერთნაირად განიმარტება. მათემატიკაში, მაგალითად, ფუნქციის ქვეშ ცვალებადების დამოკიდებულება, ბიოლოგიაში და ქიმიაში - თვისება გაიგება. ხშირად ითვლება, რომ ფუნქცია - არის ამოცანა, რომელის გარკვეული დაშვებებისას საგნის მიერ (ნივთის მიერ) ანუ სუბიექტის მიერ (ადამიანის მიერ) უნდა იქნას რეალიზებული {30., გვ. 117 - 122; 28., გვ. 136 - 165}.

- კრედიტის პირველი ფუნქციაა - ღირებულების გადანაწილებითი ფუნქცია.
- მიმოქცევის დანახარჯების ეკონომიის ფუნქცია.
- მარეგულირებელი ფუნქცია.
- კრედიტის მეორე ფუნქციაა - ნამდვილი ფულის საკრედიტო ოპერაციებით ჩანაცვლების ფუნქცია.

კრედიტის კანონებია : საზოგადოების წარმოდგენა კრედიტის შესახებ არ შეიძლება მისი მოძრაობის კანონების გაშლის გარეშე იყოს სრული. კანონების ცოდნა, მათი რეალიზაციის მექანიზმის მოწესრიგება ბაზრის სუბიექტების მიერ დროებითად გამოყენებადი ღირებულების დამატებითი სახით მიღებადი რესურსების ყველაზე უფრო წარმატებულად გამოყენების საშუალებას იძლევა. ეკონომიკურ კანონებს, მათ შორის კრედიტის კანონებს შემდეგი სახის ფუნდამენტალური ნიშანთვისებები გააჩნია :

- აუცილებლობის ნიშანთვისება;
- არსებითობის ნიშანთვისება;
- ობიექტურობის ნიშანთვისება;
- საყოველთაოობის ნიშანთვისება;

- კონკრეტულობის ნიშანთვისება;
- მოძრაობის ნიშანთვისება;
- კრედიტის დაბრუნებადობის ნიშანთვისება;
- წონასწორობის ნიშანთვისება;
- გასესხებული ღირებულების შენარჩუნების ნიშანთვისება;
- ვადიანობის ნიშანთვისება.

კრედიტის ფორმები : კრედიტის ფორმები მის სტრუქტურასთან და გარკვეული ხარისხით საკრედიტო ურთიერთობების არსთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული. კრედიტის სტრუქტურა, როგორც უკვე ადრე იყო აღნიშნული, მოიცავს : კრედიტორს, მსესხებელს და სასესხო ღირებულებას, ამიტომ კრედიტის ფორმები შეიძლება განხილული იქნას მისი თვისებისაგან დამოკიდებულებაში :

- სასესხო ღირებულების;
- კრედიტორისა და მსესხებლის;
- მსესხებლის მიზნობრივი მოთხოვნების.

სასესხო ღირებულებიდან დამოკიდებულებაში მიზანშეწონილია კრედიტის ფორმები განსხვავებული იქნას როგორც: სასაქონლო, ფულადი და შერეული (სასაქონლო - ფულადი). კრედიტის ფორმებია:

- კრედიტის სასაქონლო ფორმა;
- კრედიტის ფულადი ფორმა;
- კრედიტის შერეული (სასაქონლო-ფულადი) ფორმა;
- კრედიტის საბანკო ფორმა;
- კრედიტის სამეურნეო (კომერციული) ფორმა;
- კრედიტის სახელმწიფოებრივი ფორმა;
- კრედიტის საერთაშორისო ფორმა;
- კრედიტის სამოქალაქო ფორმა;
- კრედიტის სამეწარმეო ფორმა;
- კრედიტის სამომხმარებლო ფორმა.

რესურსების ცალკეული სახეობების საშუალო რეალური ფასი განისაზღვრება მითითებული რესურსების საბაზრო ნომინალური ფასის საფუძველზე, კორექტირებული ცენტრალურ ბანკში დეპონირებადი სავალდებულო რეზერვის ნორმატივზე, კერძოდ:

დპ.პრ.ფს.

$$\text{ვდ.დპ. ფს.} = \dots \times 100\% ,$$

(1 - სავალდებულო რეზერვის ნორმა)

სადაც: ვდ.დპ.ფს. - არის ბანკის მიერ მოზიდვადი ვადიანი დეპოზიტების საშუალო რეალური ფასი;
დპ.პრ.ფს. - არის დეპოზიტური პროცენტის საშუალო საბაზრო ფასი.

- „კრედიტის“ და „ფულის“ ურთიერთქმედება:

კრედიტი და ფული დამოუკიდებელ ეკონომიკურ კატეგორიებს წარმოადგენენ, რომლებიც გარკვეულ ეკონომიკურ ურთიერთობებს გამოხატავენ. ამავე დროს აღნიშნული კატეგორიები მჭიდროდ არის ურთიერთდაკავშირებული, ამასთან საზოგადოების განვითარებასთან ერთად მათი ურთიერთქმედება სულ უფრო აქტიური ხდება {30., გვ. 121-123}.

კრედიტის ან ფულის პირველადობის შესახებ საკითხი საზოგადოებაში არაერთგვაროვანია. ჩვენი თვალსაზრისით თავდაპირველად წარმოიშვა ისეთი ეკონომიკური კატეგორია, როგორც კრედიტი. ფული მხოლოდ სასაქონლო წარმოებისა და სასაქონლო მომოქცევის განვითარების საფუძველზე წარმოიშობა. კრედიტს კი ნატურალურ ფორმაშიც შეუძლია არსებობა, როდესაც დაბრუნებადობის პირობებზე მიეწოდება არა საქონელი, არამედ ნატურალური პროდუქტი.

პირველყოფილ საზოგადოებაში ასეთი სახის კრედიტის წარმოშობას ხელს უწყობდა სამი გარემოება :

- პირველ რიგში, პირველყოფილი ტომებისათვის რიგი საჭირო წარმოების იარაღი შეიძლება მხოლოდ კოლექტიური შრომის პროდუქტი ყოფილიყო, რომელიც ინდივიდუალური საწარმოო საქმიანობისათვის გამოიყენებოდა. მაგალითად, ხიდან გამოთლილი ნავი-კანოე ადამიანების მნიშვნელოვანი რაოდენობის მეშვეობით მზადდებოდა და იგი მთლიანად ტომის კუთვნილება იყო. ამასთან მასზე ზღვაში არაუმეტესი ორი-სამი გამოცდილი მეთევზე გადიოდა მისი პირველი მოთხოვნისთანავე უკან დაბრუნების პირობით.
- მეორეს მხრივ, ნებისმიერ საკმარისად განვითარებულ პირველყოფილ ტომებს როგორც წარმოების იარაღის ფორმაში, ასევე არასასურველი გარემოების შემთხვევებისათვის (სტიქიური უბედურებები, არამოსავლიანობა, ომები) მოხმარების საგნების საზოგადოებრივი რეზერვები უნდა შეექმნათ. მაგალითად, მონადირეს, რომელსაც ნადირობისას შვილდისარი გაუტყდა, შეეძლო იგი საზოგადოებრივი საწყობიდან დროებით სარგებლობასი აეღო.
- მესამე, ტომების წევრების ერთმანეთთან მუდმივ ურთიერთმოქმედებებს არ შეიძლება ნატურალური (შემდგომში სასაქონლო) კრედიტის ისეთ ნაირსახეობამდე არ მიეყვანა, რომელიც ჩვენს დრომდე მოვიდა, როგორც „მეზობლური“ კრედიტი, ანუ პროდუქტებისა და საყოფაცხოვრებო საგნების ტომებისათვის (ოჯახებისათვის), ერთმანეთისათვის მიწოდება. ასე, მაგალითად, თუ ერთ ოჯახს დაუმთავრდა იმ დროისათვის საჭირო საკაზმი - მარილი, ამ ოჯახს შეეძლო იგი „მეზობლურად“ მეორე ოჯახისაგან, ან საზოგადოებრივი საწყობიდან (დაბრუნების პირობით) მიეღო.

კრედიტის პირველადობის შესახებ საკითხს საქონელთან და ფულთან შედარებასთან მიმართებაში არა მარტო აბსტრაქტული, არამედ თეორიული მნიშვნელობაც გააჩნია. კრედიტის სასაქონლო-ფულად ურთიერთობებზე უფრო ადრე წარმოშობა დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას იძლევა იმის შესახებ, რომ კრედიტი - მათი ჩამოყალიბების ერთ-ერთი ფაქტორია.

სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობების პირობებში ფული და კრედიტი, ერთობლივი საზოგადოებრივი პროდუქტის წარმოების, განაწილებისა და გადანაწილების მომსახურებაში ერთმანეთის ურთიერთ შევსებით, განუწყვეტლად ერთობლიობაში ვითარდებიან. ამასთან ფული და კრედიტი უშუალოდ და ერთდროულად გამოიყენება, და ფაქტიურად არ არსებობს ფაზა, რომელშიც ერთი კატეგორია შეიძლება მეორესგან წყვეტადობით იქნას გამოყენებული.

ერთის მხრივ, იურიდიულ და ფიზიკურ პირებზე მიწოდებული ფულადი კრედიტი, ბანკებში დეპოზიტურ ანგარიშებზე ახალ ფულს ქმნის, მეორეს მხრივ, ბანკები ნაღდი-ფულადი ბრუნვიდან დეპოზიტურ ანგარიშებზე ფულის მოზიდვით, პრაქტიკულად კლიენტების შესაძლებლობებს არ ამცირებან განახორციელონ გადახდები, პირიქით, დამატებითად მოზიდული რესურსების ხარჯზე მათი დაკრედიტების შესაძლებლობებს აფართოებენ.

ფული, რამდენადაც ისინი ასაზრდოებენ კვლავწარმოების პროცესს, გარდაუვლად ახორციელებს მუდმივად გამეორებად წრებრუნვას. მაგრამ კრედიტის არსებობის გარეშე ასეთი წრებრუნვის განხორციელება შეუძლებელი იქნებოდა, რამდენადაც კრედიტი კვლავწარმოებითი პროცესის ცალკეულ ფაზებს სივრცეში და და დროში აერთიანებს, ამასთან არა მარტო აერთიანებს, არამედ კვლავწარმოებით პროცესს აჩქარებს.

კრედიტისა ფულის ურთიერთქმედება ვლინდება იმაშიც, რომ კრედიტის მეშვეობით (საკრედიტო რესურსების ბაზრის მეშვეობით) ფული „გადაიყვანება“ ბაზრის ერთი სფეროდან სხვა სფეროებში. ამავე დროს საკრედიტო რესურსების ბაზარი მის სხვა სფეროებში არსებული ფულის ხარჯზე ივსება. ფულის ბაზრის ერთი სფეროდან მეორეში მოძრაობის კანონზომიერებები ამ სფეროებში მოთხოვნისა და მიწოდების კანონის მოქმედებასთან არის დაკავშირებული. ამასთან ფული იმ სფეროებიდან, სადაც მათი მიწოდება აჭარბებს მოთხოვნას, „გადადის“ ბაზრის იმ სფეროში, სადაც მოთხოვნა აჭარბებს მოწოდებას. საკრედიტო რესურსების ბაზარი - ერთადერთი ბაზარია, რომელზეც საბაზრო ურთიერთობების ყველა სფეროში დამატებითი მოთხოვნის დამაკმაყოფილებელი ახალი ფული იქმნება. **თუმცა „ფულისა“ და „კრედიტის“ ეკონომიკურ კატეგორიებს შორის შემდეგი სახის განსხვავებებიც არსებობს:**

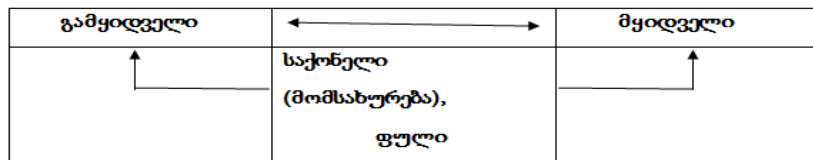
- **პირველი განსხვავება.** კრედიტი წარმოადგენს უფრო „ვიწროს“, ვიდრე ეკონომიკური კატეგორიის ფული. თუ ფულადი ურთიერთობების სუბიექტებად ყველა იურიდიული და ფიზიკური პირები გამოდიან, საკრედიტო ურთიერთობების სუბიექტებად კი - მხოლოდ საკრედიტო გარიგების მონაწილეები - კრედიტორები და მსესხებლები არიან.
- **მეორე განსხვავება.** კრედიტი ქმნის არა მარტო ფულს, არამედ გადახდის სხვა საშუალებებსაც (გადასაცემი თამასუქებს, დეპოზიტურ სერთიფიკატებს), ამიტომ იგი ფულადი ბრუნვის არა მარტო პირველ წყაროდ გამოდის, არამედ როგორც მეურნეობაში ყველა საგადახდო სახსრების მოძრაობის პროცესის საგადახდო სახსრების პირველწყაროდაც.
- **მესამე განსხვავება.** ამა თუ იმ საქონელის (მომსახურების) გადახდის განვადების შემთხვევაში გადახდის საშუალების ფუნქციაში კრედიტიც და ფულიც მონაწილეობს. თუ ფული გადახდის განვადებისას თავის არსს თვით გადახდის მომენტში ავლენს (სწორედ ამიტომ ფულის მოცემულ ფუნქციას გადახდის საშუალების ფუნქციას უწოდებენ), საკრედიტო გარიგებაში გადახდა კი - დაბრუნებადობის პირობებზე ფულის ან საქონელის მოძრაობის მხოლოდ ელემენტია. კრედიტი როგორც ეკონომიკური კატეგორია თავის არსს განვადების დასრულების მოხედვით გადახდაში კი არა, არამედ გადახდის განვადების ფაქტში ავლენს. საკრედიტო გარიგებაში გადახდა - არის ფულის გადახდის ფუნქციაში ფუნქციონირების მხოლოდ ერთი შემთხვევა, მაშინ როდესაც ფული ამ ფუნქციაში გამოიყენება გადასახადების, მოსაკრებლების, სადაზღვევო შენატანების, შრომის ანაზღაურების, პენსიების, დახმარებების, დივიდენდების და ა.შ. გადახდისას.
- **მეოთხე განსხვავება.** აღნიშნულ ეკონომიკურ კატეგორიებს ფულადი და საკრედიტო ურთიერთობების სუბიექტებისათვის სხვადასხვა სამომხმარებლო ღირებულებები გააჩნიათ. თუ ფულადი ურთიერთობების სუბიექტები ფულის სამომხმარებლო ღირებულებაში - მათ უნიკალურ თვისებაში (საყოველთაო გაცვლადობა ნებისმიერ საქონელზე და მომსახურებაზე) არიან დაინტერესებულები, საკრედიტო ურთიერთობების სუბიექტებისათვის კი მისდამი ინტერესს მხოლოდ მსესხებლები განიცდიან. კრედიტორები კი კრედიტის სხვა სამომხმარებლო ღირებულებაში - პროცენტის სახით შემოსავლის მიღების შესაძლებლობაში არიან დაინტერესებულები.
- **მეხუთე განსხვავება.** იგი ფულისა და კრედიტის მოძრაობის სხვადასხვა სტადიებში მდგომარეობს (ნახ. 10.1).

ნახაზი 10.1-დან ჩანს, რომ **ფულის მოძრაობა არსებითად განსხვავდება კრედიტის (გასესხებული ღირებულების) მოძრაობისაგან:**

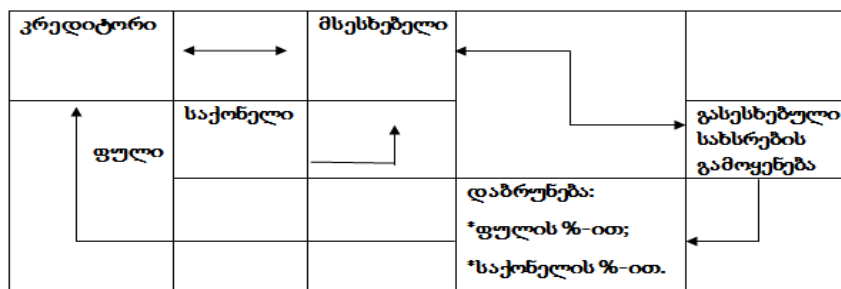
- პირველ რიგში, ფული, ყიდვა-გაყიდვის პროცესის მომსახურებისას, არახანგრძლივ (წუთიერ) მოძრაობას ახორციელებს: საქონელი საკუთრებაში გადაეცემა მყიდველს, მყიდველი შეძენილ საქონელზე მაშინათვე გადასცემს ფულს (შესაბამის ეკვივალენტს) გამყიდველს (გამონაკლისს წარმოადგენს მხოლოდ გაყიდვა გადახდის განვადებით).

- მეორეს მხრივ, ფულადი მოძრაობა ატარებს არა მარტო არახანგრძლივ, არამედ ცალმხრივ ხასიათსაც: ფული მყიდველიდან გამყიდველისაკენ გადადის. კრედიტის მოძრაობისას კი გადაცემადი სასესხო ღირებულება თავიდანვე კრედიტორიდან მსესხებლისაკენ, შემდეგ კი - მსესხებლიდან კრედიტორისაკენ გადადის.

ა)

ბ)

ნახაზი 10.1. ფულის (ა) და კრედიტის (ბ) მოძრაობის სტადიები.

- მესამე, ფულის მოძრაობაში, მათი ცალმხრივი ყიდვა-გაყიდვის პროცესში ისეთი მნიშვნელოვანი სტადიები არ არის, როგორიცაა მყიდველის მიერ გამოყენება და დაბრუნება გამყიდველზე. კრედიტის მოძრაობაში მოცემული სტადიები გასესხებული ღირებულების წრებრუნვაში უწყვეტ ატრიატად გამოდის.
- მეოთხე, კრედიტის მოძრაობის პროცესში ღირებულების მოძრაობის კიდევ ერთი, არც ისე უმნიშვნელო, ელემენტი „წარმოიშობა“, რაც ჩვეულებრივი ყიდვა-გაყიდვისას არ არის. გასესხებული ღირებულების დაბრუნებასთან ერთად კრედიტორი ღებულობს არა მარტო სახსრების საწყის ავანსირებულ თანხას, არამედ მათზე დამატებით თანხას - კრედიტზე საფასურს სასესხო პროცენტის სახით.
- **მეექვსე განსხვავება.** კრედიტი, ფულისაგან განსხვავებით, დამატებითად პროცენტული შემოსავლის მომტანია, ამიტომ კრედიტორი ავანსირებულზე მეტ ღირებულებას ღებულობს (თუ კრედიტი მიწოდებული და დაფარული იყო სასაქონლო ფორმაში), ან სასაქონლო ბაზარზე მას შეუძლია მეტი ღირებულება შეიძინოს, ვიდრე კრედიტის მიწოდებამდე შეეძლო მიეღო (თუ კრედიტი ფულად ფორმაში ბრუნდება).
- **მეშვიდე განსხვავება.** ფულად ურთიერთობებში ფულზე მესაკუთრის უფლების ყოველთვის შეცვლა ხირციელება. ასე მაგალითად, ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე მათი გამყიდველის მიერ ფასიანი ქაღალდების საკუთრების უფლებაზე (რომელიც მყიდველისაკენ გადადის) უარის თქმით, ფულზე საკუთრების უფლებას იძენს. საკრედიტო ურთიერთობებში საკუთრების უფლებას მხოლოდ ერთი პირი - კრედიტორი ფლობს. საკრედიტო რესურსების ბაზარზე იგი გასესხებული საქონელის დროებით გამოყენებაზე მხოლოდ უფლებას ყიდის, ხოლო მათზე საკუთრების უფლებას საკუთრივ იტოვებს.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ფილისა და კრედიტის ურთიერთქმედებების შემდგომი გაძლიერების ტენდენცია ვლინდება. ამას ხელს უწყობს რიგი ფაქტორები:

- საკრედიტო ურთიერთობების სისტემაში უპირატესი ადგილი კრედიტის უფრო თანამედროვე ფორმამ - **საბანკო კრედიტმა** დაიკავა. აღნიშნული სხვადასხვა ბაზრების მომსახურე ფულადი ბრუნვის სხვადასხვა სფეროებში ფულის ყველაზე მობილურად „გადასროლის“, ან ფულადი ბრუნვის გაზრდისათვის ახალი ფულის შექმნის შესაძლებლობას იძლევა;
- საბანკო კრედიტების ისეთი სახეობების წარმოშობა და განვითარება, როგორიცაა **კონტოკორენტული კრედიტი** (იტალიურიდან-კონტო ცორრენტე - მიმდინარე ანგარიში, ანუ ერთიანი ანგარიში, რომელზედაც ბანკის მხრიდან კლიენტთან მიმართებაში ყველა ოპერაციები გაითვალისწინება), **რეკოლვერული კრედიტი** (ინგლისურიდან-რეკოლვე - ბრუნვა, ტრიალი, პერიოდულად გამოცვლა - სასესხო კაპიტალის ეროვნულ და მსოფლიო ბაზრებზე გამოიყენებადი განახლებადი კრედიტი, რომელიც საკრედიტო შეთანხმების მხარეებს შორის დამატებითი მოლაპარაკებების გარეშე დავალიანების დადგენილი ლიმიტისა და ვადების ჩარჩოებში ავტომატურად მიეწოდება), **საკრედიტო ხაზი** (არის ბანკის ან სხვა საკრედიტო დაწესებულების მიერ მსესხებლის წინაშე იურიდიულად გაფორმებული ვალდებულება გარკვეული პერიოდის განმავლობაში შეთანხმებული ლიმიტის ფარგლებში მიაწოდოს კრედიტი). საკრედიტო ხაზის გახსმა კრედიტორისა და მსესხებლის ხანგრძლივი მჭიდრო თანამშრომლობის შესახებ მოწმობს. აღნიშნული კლიენტებთან ხანგრძლივი და მუდმივი კავშირების დამყარების შესაძლებლობას იძლევა, რომლებიც (კლიენტები) ერთდროულად ფულადი ურთიერთობებისა და საკრედიტო ურთიერთობების სუბიექტებს წარმოადგენენ;
- ფულადი ურთიერთობების სუბიექტებისათვის ფულის ახალი სამომხმარებლო ღირებულების - ფულადი აქტივების უმაღლესი ლიკვიდობის შესაძლებლობისა და უზრუნველყოფის წარმოქმნას - ბანკებში ახალი ვადიანი დეპოზიტური ანგარიშების განვითარებისაკენ მივყავართ, რომლებიც ვადიანი დეპოზიტებისა (მაღალი პროცენტი) და მოთხოვნამდე დეპოზიტების უპირატესობებს იხამებენ. ამერიკულ ბანკებში ასეთ ანგარიშებს - **ტრანსაქციულ ანგარიშებს** უწოდებენ. აღნიშნული საკრედიტო რესურსების ბაზარზე ფულის მოზიდვის მასშტაბების გაფართოების შესაძლებლობას იძლევა;
- **ელექტრონული ფულის** (პლასტიკური ბარათების, საკრედიტო ბარათების, სადებეტო ბარათების, მათ შორის ოვერდრაფტის შესაძლებლობის) განვითარება საბანკო ანგარიშებზე ფულის მოზიდვას და მათი საკრედიტო რესურსებად გარდაქმნას უწობს ხელს. ელექტრონული ფულის გამოყენება, ერთის მხრივ, ბანკის საკრედიტო პოტენციალის გაზრდის შესაძლებლობას იძლევა, მეორეს მხრივ - კრედიტის გარეშე ბანკების საკრედიტო პოტენციალის ამაღლება შეუძლებელია;
- **უნაღდო ანგარიშსწორებების გაფართოება**, რეალური დროის რეჟიმში მომუშავე ელექტრონული ანგარიშსწორებების ახალი სისტემების წარმოშობა, ფულად ბრუნვას აჩქარებს, ამიტომ ფულის ნაწილი ანგარიშსწორებებისათვის გამოუყენებელი რჩება და საბანკო სისტემის საკრედიტო რესურსების გაფართოებით დეპოზიტურ ანგარიშებზე ილექება. ამავე დროს საურთიერთობო (კლირინგული) ანგარიშსწორებების განვითარება კლირინგის მონაწილეებზე მიწოდებადი კრედიტის აუცილებელ გაფართოებას მოითხოვს;
- ფულად-საკრედიტო რეგულირების თანამედროვე სისტემების შექმნასთან ერთად კრედიტი აღნიშნული სისტემების საფუძველი ხდება. **კრედიტის მეშვეობით, ცენტრალური ბანკი ბრუნვაში ფულის გამოშვების შემცირებით ან გადიდებით, კომერციული ბანკების ემისიურ შესაძლებლობებზე ზემოქმედებას ახორციელებენ და ფულადი ბრუნვის ელასტიურობა მიიღწევა.**

ამრიგად, განვითარებული საბაზრო ურთიერთობის საზოგადოებაში **ფულიც და კრედიტიც სახელმწიფოებრივი რეგულირების ობიექტები ხდება**, ხოლო აღნიშნული ნიშნავს, რომ თანამედროვე პირობებში სახელმწიფო - ფულად და საკრედიტო ურთიერთობების რეალურად ან პირდაპირი, ან ირიბი სუბიექტია.

უფრო მეტიც, თანამედროვე ფული სახელმწიფოს გარეშე ვერ იარსებებს. თუ ადრე საყოველთაო გადაცვლადობის მათი ფუნქცია უზრუნველყოფილი იყო იმით, რომ თვით ფული იყო საქონელი და ღირებულებას ფლობდა, ამჟამად კი, როდესაც ისინი საკუთარი ღირებულების არ მქონე ფულადი ნიშნების სახით ფუნქციონირებენ, მხოლოდ სახელმწიფოს შეუძლია მიანიჭოს მათ სავალდებულო საგადახდო ძალა და მათი სამომხმარებლო ღირებულება - საყოველთაო გადაცვლადობის თვისება უზრუნველყოს.

კრედიტი, საგადახდო საშუალებების (ფულის ჩათვლით) შექმნის შესაძლებლობითა და საბანკო მუტიპლიკატორის მექანიზმის გამოყენების მეშვეობით, ბანკებს თითქმის შეუზღუდავი ემისიის განხორციელების შესაძლებლობას აძლევს. ამიტომ, თუ სახელმწიფო კრედიტის მეშვეობით კომერციული ბანკების საემისიო საქმიანობის რეგულირებას არ განახორციელებს, ნებისმიერი ფულად-საკრედიტო სისტემა უმართავი გახდება.

ფული და კრედიტი ურთიერთქმედებისას არა მარტო ზემოქმედებენ ერთმანეთზე როგორც ეკონომიკური კატეგორიები, არამედ ფულის სტრუქტურაც და საკრედიტო ოპერაციებიც მჭიდროდ არიან ურთიერთდაკავშირებულები. თანამედროვე ფულადი ნიშნების სახეობები მათი ლიკვიდობის ხარისხის მიხედვით განსხვავდებიან.

რამდენად მეტია, სხვა დანარჩენი ტოლი პირობებისას, ვადიანი დეპოზიტების ანგარიშებზე ერთ წელზე ურო მეტი პერიოდით არსებული ფულის წილი, იმდენად გრძელვადიანი კრედიტების წილი უფრო მნიშვნელოვანია. პირიქით, რამდენად მეტია გრძელვადიანი კრედიტების, ან პროლანგაციას ქვემდებარე კრედიტების წილი, იმდენად მეტია ვადიანი დეპოზიტების ანგარიშებზე არსებული ფულის წილი. ამასთან მოკლევადიანი კრედიტების სიდიდე საკმაოდ მდგრადია, რამდენადაც ასეთი კრედიტები საბრუნავი საწარმოო ფონდებისა და მიმოქცევის ფონდების მუდმივად განახლებად წრებრუნვას ემსახურებიან, რომლებიც ჩვეულებრივი პირობებისას უმნიშვნელოდ იცვლებიან.

პერსპექტივაში ფულისა და კრედიტის შემდგომი ურთიერთქმედება და ურთიერთგანვითარება უფრო გაგრძელდება. ერთობლივი ფულადი მასის შემადგენლობაში ნაღდი ფულის ხვედრითი წილის შემცირების შედეგად, ფულად ბრუნვაში არ მონაწილე ფულის მეტი ნაწილი საბანკო ანგარიშებზე უნდა იქნას მოზიდული და საბანკო რესურსების სახით გამოყენებული. ამასვე შეუწყობს ხელს ელექტრონული ფულის სისტემების შემდგომი განვითარებაც, რომლებიც, ალბათ, მრავალი სავაჭრო საწარმოებისა და მოსახლეობისათვის მომსახურების განხორციელებელი საწარმოების თუ არა ყველა, უმეტესობის მიერ იქნება გამოყენებული. საბანკო დაკრედიტებისას პლასტიკური ბარათები ფართო გამოყენებას მოიპოვებს.

უნდა გაძლიერდეს სახელმწიფოს მარეგულირებელი როლი ფულად-საკრედიტო სფეროში. აღნიშნული გამოვლინდება კომპიუტერული პროგრამების შექმნაში, რომლებიც როგორც ფულადი მასის სამომავლო მოცულობის მახასიათებელი ფულადი აგრეგატების, ასევე სხვადასხვა სასესხო ანგარიშებზე დავალიანების სიდიდის, აგრეთვე ფულად-საკრედიტო რეგულირების, მოცემული მომენტისათვის ყველაზე უფრო ოპტიმალური ინსტრუმენტების შერჩევის მეტი სიზუსტით პროგნოზირების შესაძლებლობას იძლევა.

ცენტრალურმა ბანკმა კრედიტის მეშვეობით უნდა მოახდინონ ზემოქმედება არა მარტო კომერციული ბანკების პასივებზე, არამედ მათი აქტივების სტრუქტურაზეც და ხარისხზეც. ფულისა და კრედიტის მოქნილად გამოყენება ფულის ყველაზე ოპტიმალური წრებრუნვის ორგანიზების შესაძლებლობას იძლევა, აღნიშნული კი, თავის მხრივ, საბანკო სისტემაში მუდმივად დაბრუნებადობის პირობებში ბრუნვაში ფუნქციონირებადი ფული ნამდვილად საკრედიტო ხასიათს უზრუნველყოფელია.

ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე შემდეგი სახის დასკვნის გაკეთება არის შესაძლებელი:

1. შეთავაზებულია კრედიტის ოთხი ძირითადი ფუნქცია: ღირებულების გადანაწილების, მიმოქცევის დანახარჯების ეკონომიის, მარეგულირებელი და ნამდვილი ფულის საკრედიტო ოპერაციებით ჩანაცვლების;
2. ჩამოყალიბებულია ეკონომიკური კატეგორიები „ფული“ და „კრედიტს“ შორის შვიდი განმასხვავებელი ნიშანთვისება: კრედიტი უფრო ვიწრო ეკონომიკური კატეგორიაა, ვიდრე ფული; კრედიტი ქმნის არა მარტო ფულს, არამედ სხვა საგადახდო საშუალებებსაც; კრედიტი თავის არსს ავლენს გადახდის განვადების ფაქტში, ხილო ფული კი თვით გადახდის მომენტში; მათ სხვადასხვა სამომხმარებლო ღირებულება გააჩნიათ; ფულისა და კრედიტის მოძრაობის სტადიები განსხვავებულია; კრედიტი, ფულისაგან განსხვავებით, პროცენტის მომტანიცაა; ფულად ურთიერთობებში ყოველთვის ხორციელდება ფულზე საკუთრების უფლების შეცვლა, ხოლო საკრედიტო ურთიერთობებში კი საკუთრების უფლება მხოლოდ კრედიტორს გააჩნია.

6.2. კომერციული ბანკების აქტიური ოპერაცია - კრედიტის არსის სრულყოფა

კ რ ე დ ი ტ ი - არის მსესხებლისათვის ფულადი ან სხვა ფორმით დადგენილი ვადით და განსაზღვრული პროცენტის ქვეშ, დაბრუნებადობის, ფასიანობის, უზრუნველყოფადობის და ვადიანობის პრინციპებზე, ფულადი სახსრების გაცემასთან დაკავშირებული ვალდებულება. განასხვავებენ - ბანკის მიერ მიწოდებად კრედიტს; არასაბანკო დაწესებულებების მიერ გაცემად კრედიტს; მეურნე პარტნიორების მიერ განხორციელებად სასაქონლო (კომერციულ) კრედიტს და ა. შ.; **კრედიტს** - უწოდებენ აგრეთვე **საზუღალო დავთარის მარჯვენა გვერდს (მხარეს)**, რომელშიც ყველა ვალი და გასავალი შეიტანება (იგი საპირისპიროა - **დებეტის**).

ცნება „**კრედიტი**“-ს არსზე, სხვადასხვა ავტორების შეხედულებების კლასიფიცირების საფუძველზე, შეიძლება აღინიშნოს, რომ: კრედიტი - არის ქმედება ან ოპერაცია, კრედიტი - არის მოძრაობა ან მოძრაობის ფორმა, კრედიტი - არის გარიგება, კრედიტი - არის ფულადი სახსრები ან ქონება, კრედიტი - არის განსაზღვრული სახეობის საქმიანობა, კრედიტი - არის ურთიერთობები, კრედიტი - არის ნდობა ან ნდობის აქტი. ავტორისეული კვლევების საფუძველზე მივედით დასკვნამდე, რომ: კრედიტი - არის არა ფულადი სახსრების ან ნივთების მიწოდება, არამედ ერთი მხარის მიერ მეორე მხარისათვის მიწოდებადი ფულადი სახსრები ან ნივთები, კრედიტი - არის არა ფულადი სახსრების ან ნივთების მოძრაობა, არამედ მოძრავი ფულადი სახსრები ან ნივთები, კრედიტი - არის არა გარიგება, არამედ გარიგების საგანი, კრედიტი - არის არა საქმიანობა, არამედ საქმიანობის ობიექტი, კრედიტი - არის არა ურთიერთობები ფულად სახსრებთან ან ნივთებთან მიმართებაში, არამედ ფულადი სახსრები ან ნივთები, რომელთა მიმართებაში ურთიერთობები წარმოიშობა.

ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე, ცნება „**კრედიტი**“-ს განსაზღვრა შეიძლება შემდეგი სახითაც იქნას ჩამოყალიბებული: **კრედიტი** - არის ფულადი სახსრები ან წარმოშობითი ნიშანთვისებებით განსაზღვრული სხვა ნივთები, რომლებიც დაკრედიტების პროცესში ბანკის (კრედიტორის) მიერ ხელშეკრულებით (საკრედიტო, სავაჭრო ან კომერციული) შეთანხმებული სიდიდითა და დაკრედიტების პრინციპების (ვადაიანობა, ფასიანობა, მიზნობრიობა, უზრუნველყოფადობა, დაბრუნებადობა) გათვალისწინებით მეორე მხარეს (მსესხებელს) „მიეწოდება“ (გადაეცემა, ან გადასაცემადაა გათვალისწინებული).

ცნება „**კრედიტი**“ შედგენილობის მიხედვით შეიძლება შემდეგი სახით წარმოვიდგინოთ: საბანკო კრედიტი - არის ფულადი სახსრები; სასაქონლო კრედიტი - არის ერთჯერადი ნიშანთვისებებით განსაზღვრული ნივთები; კომერციული კრედიტი - არის ავანსი, წინასწარი გადახდა, გადახდის განვადება, გადახდის განაწილვადება.

კრედიტის კლასიფიკაცია: მსესხებელთაჯგუფის მიხედვით - კრედიტები საწარმოებს, მოსახლეობას, ხელისუფლების სახელმწიფო ორგანოებს, სხვა ბანკებს; დანიშნულების მიხედვით - სამრეწველო, სავაჭრო, სასოფლო-სამეურნეო, საბიუჯეტო, ბანკთაშორისი, სამომხმარებლო; ვადიანობის მიხედვით - მოკლევადიანი (ერთ წლამდე ვადით), საშუალოვადიანი (ერთიდან - სამ წლამდე ვადით), გრძელვადიანი (სამი და მეტი წლებით); უზრუნველყოფის მიხედვით - არაუზრუნველყოფილი, უზრუნველყოფილი, გირაოთი, გარანტირებული, დაზღვეული.

ბანკებს შეუძლიათ გასცენ შემდეგი სახის კრედიტები (სესხები) - სახელმწიფო კრედიტი, კომერციული კრედიტი, საბანკო კრედიტი, სამომხმარებლო კრედიტი, საერთაშორისო კრედიტი, რომელთა მოკლე განმარტება შეიძლება შემდეგი სახით ჩამოვსყალიბოთ:

დისკონტირებული სესხი - წარმოადგენს მოკლევადიან კრედიტს, რომელზედაც პროცენტის გადახდა ხდება წინასწარ, სესხის აღების მომენტში, ხოლო ძირითადი თანხის გადახდა - მთლიანად სესხის მიქმედების ვადის ბოლოს.

საბლანკო სესხი - წარმოადგენს კრედიტს, რომლისთვისაც არ არსებობს გირაო ან იპოთეკა, ან გააჩნია ნაწილობრივი უზრუნველყოფა.

იურიდიული პირის ოვერდრაფტი - არის მოკლევადიანი სესხი, რომლის დროსაც სადებეტო სალდო დაიშვება ორგანიზაციის ანგარიშსწორების ანგარიშზე და ორგანიზაციას საშუალებას აძლევს დახარჯოს ანგარიშზე არსებულ თანხაზე მეტი. სადებეტო სალდოზე გასვლის მომენტიდან მსესხებლის ანგარიშზე შემოსული თანხები მიემართება ოვერდრაფტის დასაფარავად.

დეპოზიტით უზრუნველყოფილი სესხი - წარმოადგენს მოკლევადიან კრედიტს, რომელიც უზრუნველყოფილია მსესხებლის მიერ ბანკში განთავსებული დეპოზიტით. ძირითადი თანხისა და პროცენტის გადახდა შეიძლება მოხდეს როგორც ეტაპობრივად, ასევე ვადის ბოლოს.

საშუალოვადიანი სესხი - წარმოადგენს კრედიტს, რომლის დაფარვის ვადა არის ექვსი თვეზე მეტი და რომლის მიზნობრიობა არის ძირითადი საშუალებების შეძენა ან კაპიტალური ხარჯების დაფინანსება.

საკრედიტო ხაზი - წარმოადგენს კრედიტს, რომელიც გაიცემა საბრუნავი საშუალებების მრავალჯერადი დაფინანსებისათვის. მსესხებელს აქვს უფლება განსაზღვრული ლიმიტის ფარგლებში მრავალჯერადად აითვისოს და დაფაროს მოკლევადიანი სესხი.

მიკროსესხი - არის მიკრო და მცირე საწარმოთა დაკრედიტებისათვის გასაცემი მოკლევადიანი და საშუალოვადიანი კრედიტი, სადაც თანხები შეიძლება გამოყენებული იქნას საბრუნავი კაპიტალის დასაფინანსებლად, ძირითადი საშუალებების შესაძენად და სამშენებლო-სარემონტოსამუშაოების ჩასატარებლად.

სამომხმარებლო სესხი (ხელფასიდან და სხვა წყაროებიდან დაფარვით, ოვერდრაფტი) - წარმოადგენს კრედიტს, რომელიც გაიცემა ფიზიკურ პირებზე საოჯახო ინვენტარის ან ტექნიკის შესაძენად, რემონტის ან სხვა პირადი საჭიროებისათვის, ხოლო ოვერდრაფტის შემთხვევაში კი - ფიზიკურ პირზე ერთი თვის ხელფასის წინასწარ გაცემას.

ბანკთაშორისი სესხი - წარმოადგენს კრედიტს, რომელიც გაიცემა რეზიდენტ ბანკზე რეფინანსირების მოზნით.

სალომბარდო სესხი - წარმოადგენს კრედიტს, რომელიც გაიცემა ძვირფასი ლითონებისა და ძვირფასი ქვების უზრუნველყოფით.

ჩამოვსყალიბოთ ცხრილური სახით თითოეული ზემოთდასახელებული სესხებიდან რომელიმესადმი მიმართებაში, მაგალითად, **სამომხმარებლო სესხისადმი** (ხელფასის უზრუნველყოფით) ბანკის მხრიდან კლიენტისადმი მოთხოვნილი ძირითადი პირობები:

დაკრედიტების სფერო	საოჯახო ინვენტარის ან ტექნიკის შესაძენად, რემონტის გასაკეთებლად, სხვა პირადი საჭიროებისათვის
სესხის თანხა	მინიმუმ 200 დოლარი ან 500 ლარი, მაქსიმუმ - სესხის ვადაში მისაღები შემოსავლების 60%. აღნიშნულ თანხაში შედის ოვერდრაფტის თანხაც
ვალუტა	არ არის შეზღუდული
სესხის ვადა	შრომითი კონტრაქტის მოქმედების პერიოდი, მაქსიმუმ 1 წელი
საპროცენტო განაკვეთი	14 – 16%
საკომისიო	არ არის
საკომისიოს გადახდა	არაა გათვალისწინებული
ჯარიმა წინასწარი დაფარვისა	არ არის
ვადაგადაცილებული პროცენტი	ვადიან % + 6%
წლიური პროცენტის გადახდა	ყოველთვიურად
ძირითადი თანხის გადახდა	ყოველ ხელფასზე
დარარვის წყარო	ხელფასი
უზრუნველყოფა	კუთვნილი მოძრავი და უძრავი ქონება, შესაძლებელია უზრუნველყოფის გარეშეც, თუ სესხის თანხა არ აღემატება 1000 აშშ დოლარს, მესამე პირის თავდება, როგორც დამატებითი უზრუნველყოფა
გამოცდილება	ორგანიზაციაში მუშაობის 1 წლის სტაჟი
დაზღვევა	დაგირავებული ქონების დაზღვევა ბანკის სასარგებლოდ
უძრავი ქონების დაგირავების აუცილებელი პირობა	დაგირავებული ქონება არ უნდა წარმოადგენდეს ფიზიკური პირის ერთადერთ საცხოვრებელ ადგილს
სხვა აუცილებელი პირობები	• მსესხებელმა უნდა აიღოს ბანკის პლასტიკური ბარათი, რომელზედაც ჩაერიცხება ხელფასი • ფილიალებში, სადაც პლასტიკური ბარათების გამოყენება შეზღუდულია, ხელფასი უნდა ჩაირიცხოს მსესხებლის მიმდინარე ანგარიშზე • ფიზიკური პირი უნდა იყოს ბანკის კლიენტი ორგანიზაციის თანამშრომელი • ორგანიზაციას უნდა ჰქონდეს ბრუნვები ბანკში სულ მცირე 6 თვის განმავლობაში • ორგანიზაციამ უნდა აიღოს ვალდებულება თანამშრომლის გათავისუფლების ან ხელფასის ანგარიშზე ჩარიცხვის შეწყვეტის შემთხვევაში დაუყოვნებლივ აცნობოს ბანკს ამის შესახებ

საქართველოს კომერციული ბანკების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საქმიანობად საკრედიტო საქმიანობა არის მიჩნეული, რომლიდანაც ბანკი მთლიანი მოგების 70%-მდე მოცულობას ღებულობს, თუმცა ამავე დროს იგი საკმაოდ რისკიანი ოპერაციაა და ზარალის მოცულობა მთლიანი ზარალის 40%-მდე შეადგენს.

საქართველოს ეროვნული (ცენტრალური) ბანკის 2014 წლის 01 აპრილის სტატისტიკური მონაცემების შესაბამისად, კომერციული ბანკების მიერ გაცემული კრედიტების მოცულობამ მთლიანობაში 10 731 364 ათასი ლარი შეადგინა, მათ შორის: მოკლევადიანი სესხები - 2 563 657, გრძელვადიანი სესხები - 7 784 789 ათასი ლარია, მათ შორის შესაბამისად: ეროვნულ ვალუტაში - 4 230 027; 1 492 492 და 2 562 184 ათასი ლარია, ხოლო უცხოურ ვალუტაში შესაბამისად: 6 501 337; 1 071 165 და 5 222 605 ათასი ლარის შესაბამისი დოლარებში თანხის ტოლია. რაც შეეხება იურიდიულ პირებზე გაცემული სესხების მოცულობას იგი 5 518 206 და ფიზიკურ პირებზე გაცემული სესხების მოცულობა 4 967 859 ათასი ლარის ტილია. საპროცენტო განაკვეთი ყველა სახის სესხებზე საშუალოდ 22%-ის ფარგლებშია დადგენილი. კრედიტების აღნიშნული მოცულობები საკმაოდ შთამბეჭდავია, თუმცა ქვეყნის ეკონომიკის წამყვანი ევროპული ქვეყნების დონემდე მისაღწევად ეროვნულ ეკონომიკაში კრედიტების მოცულობის რამდენიმე ჯერადად გადიდება დასჭირდება.

კრედიტის გამცემი საქართველოს კომერციული ბანკები თანამედროვე პირობებში სააქციო საზოგადოების სახეობის კერძო უნივერსალურ საკრედიტო ინსტიტუციალურ დაწესებულებას წარმოადგენენ (ადრე არსებული დარგობრივი, სპეციალიზირებული, სახელმწიფო სტრუქტურებისაგან განსხვავებით), რომელთაგან თითოეულს ნებისმიერი დარგის მომსახურებისა და ნებისმიერი სახეობის ოპერაციების განხორციელება შეუძლია. თუ ადრე კლიენტი „მიჯაჭვული“ იყო სპეციალიზირებულ დარგობრივ ბანკს, დღეს იგი საკუთრივ ირჩევს მომსახურე ბანკს და ერთდროულად შეუძლია რამდენიმე ბანკში გახსნას საკორესპონდენტო ანგარიში. კომერციული ბანკი ერთადერთი დაწესებულებაა მსოფლიოში, რომელსაც ყოველდღიური ბალანსის გაკეთების აუცილებელია აკისრია და იგი, ყველა სხვა დაწესებულებებისა და ორგანიზაციებისაგან განსხვავებით, რომლებიც მხოლოდ არსებული რესურსების ფარგლებში ახორციელებენ საკუთარ საქმიანობას, ერთადერთი დაწესებულებაა, რომელიც თავის საქმიანობას ძირითადად (80-85%) ნასესხები და მოზიდული, ანუ სხვისი სახსრების ხარჯზე (ანაბრები, დეპოზიტები, კლიენტურის ანგარიშებზე ნაშთები, სხვა ბანკებიდან აღებული სესხები და სხვა) ახორციელებს (მისი საკუთარი სახსრებია - საწესდებო კაპიტალი, გაუნაწილებელი მოგება, სხვადასხვა სავალდებულო რეზერვები და სხვები, რომლებიც მთლიანობაში რესურსების მხოლოდ 15-20% შეადგენენ). სწორედ დიდი მოცულობის ფასიანი მოზიდული ძვირი სახსრები საკრედიტო პროცენტის მაღალი დონის საფუძველია.

გარდა ამისა, საკრედიტო საპროცენტო განაკვეთის მაღალი დონის მიზეზად მიგვაჩნია საქართველოს ეროვნული (ცენტრალური) ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის დადგენილი სავალდებულო რეზერვების ნორმატივი (იგი ანაბრების დაზღვევის ფონდის მაგივრობას ასრულებს), რომლის შესაბამისად თითოეული კომერციული ბანკის მიერ მთლიანი რესურსების მნიშვნელოვანი ნაწილის (10-15%) ეროვნულ ბანკში, მათ მიერ გახსნილ სპეციალურ ანგარიშზე აუცილებელი დარეზერვება (გაყინვა) ექვემდებარება (ანუ ბანკები ფაქტიურად რესურსების მხოლოდ 85-90 %-ის ფარგლებში მუშაობენ). ასევე მიგვაჩნია, რომ საქართველოში ანაბრების დაზღვევის სპეციალური ფონდის ჩამოყალიბების შემთხვევაში (როგორც ეს მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებშია შექმნილი), სავალდებულო რეზერვების ნორმატივის სიდიდე შეიძლება 2-4 %-ის ფარგლებში იქნას დადგენილი (როგორც იგი ანაბრების დაზღვევის ფონდიან მქონე მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებშია დადგენილი), რის შედეგად ბანკების მიერ ეროვნული რესურსების რეალურად წარმოშობის მოცულობაც გაიზარდებოდა, კლიენტების მხრიდან ბანკებისადმი ნდობა განმტკიცდებოდა, ხოლო საკრედიტო პროცენტის განაკვეთის სიდიდე კი - შემცირდებოდა.

ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე რეზიუმეს სახით შემდეგი მოკლე დასკვნის გაკეთება არის შესაძლებელი:

1. კრედიტი არის მსესხებლისათვის ფულადი ან სხვა ფორმით დადგენილი ვადით, განსაზღვრული პროცენტის ქვეშ, დაბრუნებადობის, ფასიანობის უზრუნველყოფადობისა და ვადიანობის პრინციპებზე ფულადი სახსრების გაცემასთან დაკავშირებული ვალდებულება.
2. ცნება „კრედიტი“ არსთან მიმართებაში მიგვაჩნია, რომ: კრედიტი არის არა ფულადი სახსრების ან ნივთების მიწოდება, არამედ ერთი მხარის მიერ მეორე მხარისათვის მიწოდებული ფულადი სახსრები ან ნივთები; კრედიტი არის არა ფულადი სახსრების ან ნივთების მოძრაობა, არამედ მოძრავი ფულადი სახსრები ან ნივთები; კრედიტი არის არა გარიგება, არამედ გარიგების საგანი; კრედიტი არის არა ურთიერთობები ფულად სახსრებთან ან ნივთებთან მიმართებაში, არამედ ფულადი სახსრები ან ნივთები, რომელთა მიმათებაში ურთიერთობები წარმოიშობა.
3. კრედიტის ფასიანობის (პროცენტული განაკვეთის) შემცირების ერთ-ერთ პირობად გვესახება, რომ ქვეყანაში უნდა შეიქმნას „ანაზრების დაზღვევის ფონდი“, რომელიც პირველ რიგში - საბანკო სექტორისადმი ნდობის ამაღლების საწინდარი გახდება, მეორეს მხრივ - ქვეყანაში ეროვნული საკუთარი რესურსების წარმოქმნის საფუძველი წარმოიშობა, მესამე - ეროვნულ ბანკში კომერციული ბანკების მიერ სავალდებულო რეზერვების ნორმატივის 10-15 %-დან 2-4 %-მდე დაწევის საფუძველი იქნება, რითაც შეიძლება კრედიტის ფასის (საპროცენტო განაკვეთის) შემცირების საბაზი იქნას ჩამოყალიბებული.

6.3. კომერციული ბანკების რესურსების ფორმირებისა და მათი განთავსების ძირითადი ოპერაციების პრაქტიკაში

ბანკები საბაზრო ეკონომიკის ერთ-ერთ ცენტრალურ რგოლს წარმოადგენენ, ამიტომ მათი საქმიანობის განვითარება - საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირების აუცილებელი პირობაა. კომერციული ბანკები მიღებულია საქმიანი საწარმოების კატეგორიაზე იქნას მიკუთვნებული, რომლებმაც ფინანსური შუამავლების სახელწოდება დაიმკვიდრეს. ესენია მრავალფუნქციური დაწესებულებები, რომლებიც საკუთარ საქმიანობას ახორციელებენ სასესხო კაპიტალის ბაზრის სხვადასხვა სექტორებში: ისინი მოიზიდავენ კაპიტალს, სამეურნეო საქმიანობის პროცესში გამონთავისუფლებულ თავისუფალ ფულად სახსრებს, მოსახლეობის დანაზოგებს და მიაწვდიან მათ დროებით სარგებლობაში სხვადასხვა მსესხებლებს, რომლებსაც დამატებითი კაპიტალის საჭიროება გაუჩნდათ. ამრიგად, ბანკები ფულადი სახსრების დარგთაშორისო და რეგიონთაშორისო გადანაწილების განხორციელებით მნიშვნელოვან სახალხომეურნეობრივ ფუნქციას ასრულებენ.

მსხვილკომერციულბანკებს შეუძლიათ კლიენტებს ფინანსური მომსახურების სრული კომპლექსი მიაწოდონ, მათ შორის კრედიტები, დეპოზიტები, ანგარიშსწორებების განხორციელება და სხვები. თანამედროვე პირობებში მათ შეუძლიათ კლიენტებს 200-ზე მეტი სახეობის მრავალფეროვანი საბანკო მომსახურება მიაწოდონ. სწორედ ამიტომ ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში კომერციული ბანკები საკრედიტო სისტემის მთავარ ოპერატიულ რგოლს წარმოადგენენ.

ამასთან ერთად, ბაზრის პირობებში მუშაობით, კომერციული ბანკი შეიძლება დანაკარგებისა და გაკოტრების რისკის ზემოქმედების ქვეშ აღმოჩნდეს. რისკის ძირითადი სახეობები დაკავშირებულია, უპირველეს ყოვლისა, მისი პორტფელის სტრუქტურასთან, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ფინანსური აქტივების ნაკრებთან, რომლებშიც ბანკში არსებული რესურსებია დაბანდებული.

ძირითადი პორტფელური რისკებია:

1. საკრედიტო რისკი - არგადახდის რისკია საბანკო სესხთან ან ფასიანი ქაღალდთან მიმართებაში;
2. ლიკვიდობის რისკი - ფინანსური აქტივების საგადახდო საშუალებებში დანაკარგების გარეშე სწრაფი კონვერსიის შეუძლებლობა;
3. საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების რისკი. საპროცენტო განაკვეთების არასტაბილურობა, მათი ცვლილება ინფლაციური პროცესების განვითარებასთან დაკავშირებით ჩვეულებრივ საბანკო ოპერაციების მოგებიანობაზე უარყოფითად ზემოქმედებს.

აღნიშნულთან დაკავშირებით კომერციული ბანკის მართვის ერთ-ერთ ცენტრალურ ამოცანას საბანკო ოპერაციების მოგებიანობასა და მის ლიკვიდობას შორის ოპტიმალური თანაფარდობის მხარდაჭერა, ანუ კლიენტების წინაშე საკუთარი ვალდებულებების თავისდროულად დაფარვის შესაძლებლობა წარმოადგენს. ამისათვის ბანკმა უნდა - გაზარდოს საკუთარი კაპიტალი, უზრუნველყოს საჭირო პროპორციები საკუთარ და მოზიდულ სახსრებს შორის, განახორციელოს აქტიური ოპერაციების ოპტიმალური სტრუქტურის ფორმირება.

სხვა სიტყვებით, ბანკის ლიკვიდობის მართვის პროცესი ბანკის პასივებისა და აქტივების მართვასთან მიმართებაში ღონისძიებებისა და მეთოდების ერთობლიობას მოიცავს.

კომერციული ბანკის ოპერაციებიდაიყოფა პასიურებად და აქტიურებად. პასიურ ოპერაციებს მიეკუთვნებიან ოპერაციები, რომლებიც დაკავშირებულია კომერციული ბანკების რესურსების ფორმირებასთან, ხოლო აქტიურებს კი - ოპერაციები, რომლებიც ბანკის რესურსების განთავსებასთანაა დაკავშირებული. თეორიული მასალის უფრო სიღრმისეულად შესწავლის მიზნით პასიური და აქტიური ოპერაციების ანალიზისას გამოყენებადი ანგარიშსწორებების ძირითადი სახეობების განხილვაა მიზანშეწონილი.

კომერციული ბანკის რესურსების ფორმირებასთან მიმართებაში პასიური ოპერაციები:

პასიური ოპერაციები - არის ოპერაციები, რომლებიც ბანკის რესურსების ფორმირებასთანაა დაკავშირებული. მათ მიეკუთვნება: ანგარიშსწორებები საკუთარ (კაპიტალის) დამოზიდულ (დეპოზიტები; სესხები; საკუთარი სავალო ვალდებულებები; დეპოზიტური სერთიფიკატების, თამასუქების და სხვა ფინანსური ვალდებულებების გაყიდვიდან თანხები) სახსრებთან მიმართებაში და სხვა სახის სახსრების ფორმირებასთან დაკავშირებული ოპერაციები.

პასიური ოპერაციების შემადგენლობაში კომერციული ბანკის საკუთარი სახსრების (კაპიტალის) ფორმირებასთან დაკავშირებული ანგარიშსწორებები გამოიყოფა.

საბანკო რესურსები ბანკის მიერ პასიური ოპერაციების განხორციელების შედეგად იქმნება და ბალანსის პასივში აისახება. საბანკო რესურსებს მიეკუთვნებიან საკუთარი და მოზიდული სახსრები, რომელთა ერთობლიობა აქტიური ოპერაციების განხორციელებისათვის, ანუ შემოსავლის მიღების მიზნით მობილიზებული რესურსების განთავსებისათვის გამოიყენება.

ბანკის საკუთარი რესურსების სიდიდე განისაზღვრება როგორც ძირითადი და დამატებითი კაპიტალის ჯამი.

ძირითადი კაპიტალი განისაზღვრება როგორც საკუთარი სახსრების წყაროების ჯამი. საკუთარი სახსრების წყაროების შემადგენლობაში ჩაირთვება:

1. საწესდებო კაპიტალი;
2. ემისიური შემოსავალი;
3. ქონება, რომელიც საკრედიტო ორგანიზაციის მიერ, ორგანიზაციებიდან და ფიზიკური პირებიდან, საკუთრებაში უსასყიდლოდ არის მიღებული;
4. საკრედიტო ორგანიზაციების ფონდები (რეზერვები და სხვა ფონდები);

5. მოგების ნაწილი საანგარიშგებო წლის, შემცირებული შესაბამის პერიოდში განაწილებული სახსრების სიდიდეზე, რომელთა შესახებ მონაცემები აუდიტორული ფირმის მიერ არის დადასტურებული;
6. ფონდების ნაწილი, რომლებიც საანგარიშგებო წლის მოგების ხარჯზეა ფორმირებული, რომელთა შესახებ მონაცემები საკრედიტო ორგანიზაციის საქმიანობის შედეგების მიხედვით აუდიტორული ფირმის მიერ არის დადასტურებული;
7. რეზერვის თანხა, რომელიც შვილობილი და დამოკიდებული აქციონერული საზოგადოებების აქციებში დაბანდებათ გაუფასურების ქვეშ არის შექმნილი;
8. ზოგიერთი სხვა სახსრები.

ბანკის ძირითადი კაპიტალის გაანგარიშებისას ძირითადი კაპიტალის ზემოთ ჩამოთვლილი წყაროები მცირდება შემდეგი მაჩვენებლების სიდიდეზე: არამატერიალური აქტივების; საკუთარი აქციების, გამოსყიდული აქციონერებისაგან; ზოგიერთი ზარალი წინა წლების; ზარალი საანგარიშგებო წლის, აუდიტორული დასკვნით დადასტურებული.

ბანკების მოზიდული სახსრები. ბანკები აქტიური ოპერაციების განხორციელებისათვის ფულად რესურსებში საკუთარი მოთხოვნილებების ძირითად ნაწილს **მოზიდული სახსრების** ხარჯზე ახორციელებენ, რომლებიც ბანკის ვალდებულებებს წარმოადგენენ. ასეთ სახსრებს, პირველ რიგში, მიეკუთვნებიან **დეპოზიტები** - ფული, რომელიც ბანკში მისი კლიენტების (კერძო პირების, საწარმოებისა და ორგანიზაციების) მიერ არის შეტანილი. დეპოზიტები სხვადასხვა სახის ანგარიშებზე განთავსდება და ანგარიშის რეჟიმისა და საბანკო კანონმდებლობის შესაბამისად გამოიყენება. დეპოზიტების გარდა მოზიდული სახსრები მოიცავენ - **სესხებს**, ასევე ფულად ბაზარზე ბანკის საკუთარი სავალო ვალდებულებების გაყიდვიდან სახსრებს.

ფულად ბაზარზე ბანკის სავალო ვალდებულებებს მიეკუთვნებიან - **დეპოზიტური სერთიფიკატები, თამასუქები და სხვა ფინანსური ვალდებულებები.**

დეპოზიტური სერთიფიკატები - მოწმობებია ბანკში იურიდიულ პირებს შორის განთავსებადი ანაბრების არსებობის შესახებ. ისინი შეიძლება ფულად ბაზარზე მიმოიქცეოდეს - იყიდებოდეს და შეიძინებოდეს.

ბანკების მოზიდულ რესურსებზე გადახდა მათ გამოყენებაზე ფულის (პროცენტების) გადახდაში მდგომარეობს.

მაგალითი 1:

სს „ლიკამ“ გახსნა დეპოზიტური ანაბარი 100 მლნ ლარის ოდენობით, სამი თვის ვადით, პროცენტების ხელშეკრულების მოქმედების ვადის ბოლოს 6% წლიური გაანგარიშებით დარიცხვით. საჭიროა განისაზღვროს ფულადი თანხა, რომელსაც კლიენტი ხელშეკრულების ვადის დასრულებისას მიიღებს ბანკიდან.

ამოცანის გადასაწყვეტად გამოვიყენოთ ფორმულა:

$$\text{მმთ} = \text{დლთ} \times (1 + \text{in} / 100 \times n),$$

სადაც: მმთ - მომავლის თანხაა პროცენტების დარიცხვის შემდეგ,

დლთ - ფულის დღევანდელი თანხაა,

in - მარტივი საპროცენტო განაკვეთია,

n - წელთა რაოდენობაა.

ამოხსნა:

$$100\ 000\ 000 \times (1 + 6 / 100 \times 3 / 12) = 101\ 500\ 000 \text{ ლარს.}$$

$$\text{პროცენტი ანაბარზე} = 101\ 500\ 000 - 100\ 000\ 000 = 1\ 500\ 000 \text{ ლარს.}$$

მაგალითი 2:

ბანკი დეპოზიტებს ნახევარი წლით ლეზულობს 10% წლიური განაკვეთით. განვსაზღვროთ ბანკის მიერ გადახდილი პროცენტები 150 ათ. ლარის ოდენობის ანაბარზე.

ამოცანის ამოსახსნელად გამოვიყენოთ ფორმულა:

$$I = ni \times P / 100,$$

სადაც: i – პროცენტების თანხაა,

n – წლების რაოდენობაა,

P - თანხა, რომელზედაც დაირიცხება პროცენტები.

ამოხსნა:

მონაცემების ფორმულაში ჩასმით, მივიღებთ პროცენტების თანხას:

$$I = 0,5 \times 10 \times 150\,000 / 100 = 7\,500 \text{ ლარს.}$$

ზოგჯერ ბანკში განთავსებული დეპოზიტების შენახვის ვადა დღეებში იცვლება. სხვადასხვა ქვეყნების საბანკო პრაქტიკაში პროცენტების დარიცხვისას ვადა დღეებში და დღეების საანგარიშო რაოდენობა წელიწადში სხვადასხვანაირად განისაზღვრება.

ე.წ. გერმანულ პრაქტიკაში დღეთა რაოდენობის გაანგარიშება დაფუძნებულია - წლის ხანგრძლივობა 360 დღეზე და თვეებისა კი 30 დღეზე.

საფრანგეთის პრაქტიკაში წლის ხანგრძლივობა მიღებულია 360 დღის ტოლად, ხოლო დღეთა რაოდენობა თვეებში აიღება მათი ფაქტიური კალენდარული ხანგრძლივობის ტოლად (28, 29, 30 და 31 დღე).

ინგლისის პრაქტიკაში წელი - 365 დღეა და თვეების შესაბამისი ზუსტი ხანგრძლივობა.

მაგალითი 3:

დეპოზიტი 200 ათ. ლარის სიდიდით ბანკში ჩაოდებული იყო 12.03.2016 წ. და უკან მოთხოვნილი იქნა 25.12.2016 წ. პროცენტების განაკვეთი შეადგენდა 8% წლიურს. განსაზღვრეთ დარიცხული პროცენტების თანხა დარიცხვის ვადის განსაზღვრის სხვადასხვა მეთოდებისას.

ამოხსნა:

1.გერმანულ პრაქტიკაში დეპოზიტის შენახვის დღეთა საანგარიშო რაოდენობა ტოლი იქნება: 20 (შენახვის დღეების რაოდენობა მარტში) + 30 (აპრილი) + 30 (მაისი) + 30 (ივნისი) + 30 (ივლისი) + 30 (აგვისტო) + 30 (სერქტემბერი) + 30 (ოქტომბერი) + 30 (ნოემბერი) + 25 (შენახვის დღეების რაოდენობა დეკემბერში) – 1(დეპოზიტის მიღების დღე და გაცემის დღე ერთ დღედ ითვლება) = 284. დღეების საანგარიშო რაოდენობა წელიწადში - 360.

$$I = 284 / 360 \times 8 \times 200\,000 / 100 = 12\,622,22 \text{ ლარი.}$$

2.საფრანგეთის პრაქტიკაში დეპოზიტის შენახვის დღეების საანგარიშო რაოდენობა ტოლი იქნება: (20 + 30 + 31 + 30 + 31 + 31 + 30 + 31 + 30 + 25) – 1 = 288. დღეების საანგარიშო რაოდენობა წელიწადში - 360.

$$I = 288 / 360 \times 8 \times 200\,000 / 100 = 12\,800 \text{ ლარი.}$$

3.ინგლისის პრაქტიკაში დეპოზიტების შენახვის დღეების საანგარიშო რაოდენობა ტოლია 288, დღეების საანგარიშო რაოდენობა წელიწადში - 365.

$$I = 288 / 365 \times 8 \times 200\,000 / 100 = 12\,624,66 \text{ ლარი.}$$

ამრიგად, ანგარიშის მფლობელისათვის (კლიენტისათვის) უფრო სარგებლიანია პროცენტების დარიცხვის საფრანგეთის პრაქტიკა, ხოლო ბანკებისათვის - გერმანული პრაქტიკა.

მარტივი და რთული პროცენტები. კომერციულ, საკრედიტო და სხვა ფინანსურ გარიგებებში პროცენტული გაანგარიშებები ფართოდ გამოიყენება. ამასთან საფინანსო ან საკრედიტო ხელშეკრულების

დადებისას, მხარეები ითვალისწინებენ საპროცენტო განაკვეთის სიდიდეს - შემოსავლის შედარებით სიდიდეს ამა თუ იმ დროითი პერიოდის განმავლობაში (დარიცხვის პერიოდი): დღე, თვე, კვარტალი, ნახევარი წელი, წელი. შემოსავლის განაკვეთი იზომება პროცენტებში და ათწილადური ან ნატურალური წილის სახით (ბოლო შემთხვევაში ფიქსირდება 1/16-მდე ან 1/32-მდე სიზუსტით). პროცენტები შეთანხმების თანახმად შეიძლება გადახდილი იქნას დარიცხვის განხორციელებისთანავე ან მიერთებული მიქნას ვალის ძირითად თანხაზე, და პროცენტების მიერთების ხარჯზე ფულადი (ძირითადი) თანხის გადიდების აღნიშნულ პროცესს **თანხის ნაზარდს** (მის ზრდას) უწოდებენ.

კონტრაქტების პირობებზე დამოკიდებულებაში პროცენტები შეიძლება დარიცხული იქნას მუდმივი ბაზის საფიძველზე ან თანმიმდევრობით ცვალებადზე (პროცენტები დაირიცხება პროცენტებზე). მუდმივი ბაზისას დაირიცხება მარტივი პროცენტები, ცვალებადზე - რთული.

მარტივი პროცენტების ნაზარდის ძირითად ფორმულას შემდეგი სახე აქვს:

$$S = P + L = P \times (1 + ni),$$

სადაც: L - პროცენტებია სესხის მთლიან ვადაზე,

P - ვალის საწყისი თანხაა,

S - ნაზარდი თანხაა ან თანხაა ვადის ბოლოს,

i - ნაზარდის განაკვეთია,

n - სესხის ვადაა.

მაგალითი 4:

საჭიროა გაანგარიშებული იქნას პროცენტები და დაგროვებული ვალის თანხა, თუ სესხი ტოლია 50 ათ. ლარის, სესხის ვადა - 3 წელი, პროცენტები მარტივია, განაკვეთი 22% წლიურია.

ამოხსნა:

1.გავიანგარიშოთ მთლიანი ვადის განმავლობაში დარიცხული პროცენტების თანხა:

$$L = 50 \times 3 \times 0,22 = 33 \text{ ათ. ლარს.}$$

2.განვსაზღვროთ დაგროვებული ვალის თანხა:

$$S = 50 \text{ ათ. ლარი} + 33 \text{ ათ. ლარი} = 83 \text{ ათ. ლარს.}$$

მარტივი პროცენტების გაანგარიშებისას თვლიან, რომ დროითი ბაზა (K) შეიძლება იყოს შემდეგი: $K = 360$ (12 თვე, თითოეული 30 დღიანი) ან $K = 365$ (366) დღეს. თუ $K = 360$ დღეს, მაშინ პროცენტებს უწოდებენ **ჩვეულებრივებს**, თუ $K = 365$ ან 366 დღეს (წლის ფაქტიური ხანგრძლივობა), - **ზუსტებს**. მუშაობის პროცესში არც ისე იშვიათად ისეთი ამოცანის გადაწყვეტაც გვხვდება, რომელიც **პროცენტების ნაზარდის საპირისპიროა**, უფრო ზუსტად, დასახული დაგროვებული ვალის თანხის S-ის მიხედვით, რომელიც გარკვეული დროის მონაკვეთის n-ის შემდეგ უნდა იქნას დაბრუნებული, განისაზღვროს დღეს მისაღები სესხის თანხა. ასეთი ამოცანის გადაწყვეტისას ითვლება, რომ თანხა S დისკონტირდება (გაითვალისწინება), ხოლო თვით პროცენტების დარიცხვის პროცესს და მათ ამოღებას უწოდებენ **აღრიცხვას**, დაკავებულ პროცენტებს - **დისკონტს**. ამასთან პროცესში მოძიებული P სიდიდე S თანხის **თანამედროვე სიდიდეს** წარმოადგენს.

საპროცენტო განაკვეთის სახეობაზე დამოკიდებულებაში განასხვავებენ **დისკონტირების ორ მეთოდს** - **მათემატიკურ დისკონტირებას** და **საბანკო (კომერციულ) აღრიცხვას**.

მათემატიკური დისკონტირებისას გამოიყენება **ნაზარდის განაკვეთი**, ხოლო საბანკო აღრიცხვისას - **სააღრიცხვო განაკვეთი**.

მათემატიკური დისკონტირება - არის ფორმალური გადაწყვეტა შემდეგი ამოცანის: რა თანხის სესხის გაცემაა საჭირო, რომ გარკვეული ვადის შემდეგი განაკვეთის მიხედვით პროცენტების დარიცხვით S თანხა იქნას მიღებული.

წინა ფორმულიდან განვსაზღვროთ -ს მნიშვნელობა:

$$P = S / (1 + ni),$$

სადაც: $n = t/k$ - სესხის ვადაა წლებში.

მაგალითი 5:

ხელშეკრულების თანახმად 90 დღის შემდეგ მსესხებელმა 20 ათ. ლარი უნდა გადაიხადოს. კრედიტი წლიური 20%-ის ქვეშ არის გაცემული. გავიანგარიშოთ ვალის საწყისი თანხა (დროითი ბაზა 365 დღის ტოლია).

ამოხსნა:

$$P = 20\ 000 / 1 + 90/365 \times 0,20 = 19\ 047,62 \text{ ლარს.}$$

ამასთან ($S - P$) წარმოადგენს დისკონტს თანხიდან (D), ანუ:

$$D = 20\ 000 \text{ ლარი} - 19\ 047,62 \text{ ლარი} = 953,38 \text{ ლარს.}$$

საბანკო აღრიცხვა - არის თამასუქების ან სხვა სახის საგადახდო ვალდებულების აღრიცხვა, ანუ იგი არის ბანკის ან სხვა ფინანსური დაწესებულების მიერ მოცემული ქაღალდების გადახდის ვადის დადგომამდე შეძენა ფასში, რომელიც უფრო დაბალია იმ თანხის, რაც სავალო ვალდებულებაში (დისკონტით) არის აღნიშნული. გადახდის ვადის დადგომისას ბანკი ღებულობა თანხას და სწორედ იმით ახდენს დისკონტის რეალიზებას. დისკონტური მამრავლი (დისკონტის ზომა) შეიძლება განისაზღვროს ფორმულით:

$$P = S - S \times nd = S \times (1 - nd),$$

ანუ დისკონტური მამრავლი ტოლია $(1 - nd)$.

მარტივი სააღრიცხვო განაკვეთი შეიძლება ნაზარდი თანხის გაანგარიშებისას იქნას გამოყენებული, კერძოდ, იმ თანხის განსაზღვრისას, რომელიც ვალის დასახული მიმდინარე თანხისას უნდა იქნას თამასუქში მითითებული. ამ შემთხვევაში ნაზარდი თანხა განისაზღვრება ფორმულით:

$$S = P \times 1 / (1 - nd),$$

ანუ ნაზარდის მამრავლი ამ შემთხვევაში ტოლია:

$$1 \times (1 - nd).$$

რთული პროცენტები. საფინანსო და საკრედიტო პრაქტიკაში ხშირად წარმოიშობა სიტუაცია, როდესაც პროცენტები მათი დარიცხვის შემდეგ მაშინათვე კი არ გადაიხდება, არამედ ვალის თანხას მიუერთდება (პროცენტების კაპიტალიზაცია). ამ შემთხვევაში გამოიყენება რთული პროცენტები, რომელთა დასარიცხავად ბაზა უცვლელი არ რჩება (მარტივი პროცენტებისაგან განსხვავებით), არამედ იზრდება პროცენტების დარიცხვის შესაბამისად.

ნაზარდი თანხის გაანგარიშებისათვის იმ პირობებისას, რომ პროცენტები წელიწადში ერთხელ დაირიცხება, გამოიყენება შემდეგი ფორმულა:

$$S = P \times (1 + i),$$

სადაც: i - ნაზარდის განაკვეთია რთული პროცენტების

მიხედვით.

პროცენტები აღნიშნულ პერიოდში ტოლი იქნება:

$$I = S - P = P \times \{(1 + i)^n - 1\}.$$

მაგალითი 6:

განვსაზღვროთ რა სიდიდეს მიაღწევს ვალი, რომელიც 20 ათ. ლარის ტოლია, სამი წლის შემდეგ წლიური 10%-იანი რთული პროცენტების მიხედვით ზრდისას?

ამოხსნა:

$$S = 20\ 000 \times (1 + 0,10)^3 = 26\ 620 \text{ ლარს.}$$

თუმცა პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ პროცენტები ჩვეულებრივ წელიწადში არა ერთხელ, არამედ რამოდენიმეჯერ (ნახევარი წლის შემდეგ, ყოველკვარტალურად და ა.შ.) დაირიცხება.

დავუშვათ, რომ პროცენტები წელიწადში m -ჯერ დაირიცხება, ხოლო წლიური განაკვეთი j -ის ტოლია. ამრიგად, თითოეულჯერ პროცენტები j / m განაკვეთით დაირიცხება. განაკეთ j -ის ნომინალურას უწოდებენ.

ნაზარდის ფორმულა ამ შემთხვევაში შემდეგი სახის იქნება:

$$S = P \times (1 + j / m)^n,$$

სადაც: N – პროცენტების დარიცხვის პერიოდების საერთო რაოდენობა;

j - ნომინალური წლიური განაკვეთია (ათწილადებში).

მაგალითი 7:

დავუშვათ, რომ წინა მაგალითში პროცენტები კვარტალურად დაირიცხება. ამ შემთხვევაში $N = 12 \times (4 \times 3)$, ხოლო ვალის ნაზარდი თანხა ტილი იქნება:

$$S = 20\,000 \times (1 + 0,10 / 4)^{12} = 27\,440 \text{ ათ. ლარს.}$$

რამდენად უფრო ხშირად დაირიცხება პროცენტები, იმდენად უფრო სწრაფად წავა ნაზარდის პროცესი. არსებობს ნომინალური და ეფექტური სააღრიცხვო განაკვეთები. დავუშვათ, რომ დისკონტირება წელიწადში m -ჯერ ხორციელდება, ანუ თითოეულჯერ f / m განაკვეთის მიხედვით. ამ შემთხვევაში დისკონტირების ფორმულას შემდეგი სახე ექნება:

$$P = S \times (1 - f / m)^m,$$

სადაც: f - ნომინალური წლიური სააღრიცხვო განაკვეთია.

ეფექტური სააღრიცხვო განაკვეთი თავისთავად დისკონტირების შედეგს წარმოადგენს წლის განმავლობაში. იგი შეიძლება მოძიებული იქნას შემდეგი ტოლობიდან:

$$(1 - d) = (1 - f / m)^m,$$

აქედან გამომდინარე,

$$d = 1 - (1 - f / m)^m.$$

მაგალითი 8:

სავალო ვალდებულება თანხით 50 ათ. ლარი გაყიდულია დისკონტით რთული სააღრიცხვო განაკვეთის მიხედვით 15% წლიური. გადახდის ვადა დადგება 5 წლის შემდეგ. საჭიროა განისაზღვროს თანხა, რომელიც მიიღება კვარტალური დისკონტირებისას.

ამოხსნა:

ამ შემთხვევაში ნომინალური სააღრიცხვო განაკვეთი ტოლი იქნება:

$$f = 0,15, \text{ ხოლო } m = 4. \quad P = 50\,000 \times (1 - 0,15 / 4)^{20} = 23\,280 \text{ ლარს.}$$

ეფექტური სააღრიცხვო განაკვეთი ტოლი იქნება:

$$d = 1 - (1 - 0,15 / 4)^4 = 0,1418, \text{ ანუ } 14,18\%.$$

მარტივი პროცენტები:

მაგალითი 9:

საშემნახველო ანგარიშის წლიური 12%-იანი განაკვეთის მიხედვით გახსნისას 20.05.2016 წ. ანგარიშზე 100 ათ. ლარი ჩაირიცხა. შემდეგ ანგარიშზე 05.07.2016 წ. დამატებული იქნა 50 ათ. ლარი, 10.09.2016 წ. ანგარიშიდან იქნა მოხსნილი თანხა 75 ათ. ლარის ოდენობით, ხოლო 20.11.2016 წ. ანგარიში იქნა დახურული. განსაზღვრეთ საერთო თანხა, რომელიც ანგარიშის დახურვისას მიიღო მენაბრემ.

ამოხსნა:

ანგარიშზე სახსრების შემონატანებმა შეადგინა:

$$100 + 50 - 75 = 75 \text{ ათ. ლარს.}$$

საპროცენტო რიცხვების განსაზღვრისას ჩავთვალოთ, რომ თითოეული თვე 30 დღისაგან შედგება, ხოლო წელიწადში დღეების საანგარიშო რაოდენობა 360 დღის ტოლია (გერმანული პრაქტიკა).

ამ შემთხვევაში 100 ათ. ლარის თანხის შენახვის ვადამ შეადგინა: $12 + 30 + 5 - 1 = 46$ დღე.

150 ათ. ლარის თანხის შენახვის ვადამ შეადგინა:

$$27 + 30 + 10 - 1 = 66 \text{ დღე.}$$

75 ათ. ლარის თანხის შენახვის ვადამ შეადგინა:

$$21 + 30 + 20 - 1 = 70 \text{ დღე.}$$

$$\begin{aligned} \text{რიცხვების ჯამი} &= 100\,000 \times 46 + 150\,000 \times 66 + 75\,000 \times 70 / 100 = \\ &= 197\,500. \end{aligned}$$

$$\text{მუდმივი გამყოფი} = 360 / 12 = 30.$$

$$\text{პროცენტები} = 197\,500 / 30 = 6\,583,33 \text{ ლარს.}$$

ანგარიშის მფლობელი მისი დახურვისას მიიღებს შემდეგ თანხას:

$$75\,000 + 6\,583,33 = 81\,583,33 \text{ ლარს.}$$

რთული პროცენტების გამოყენება. დეპოზიტებზე პროცენტების დარიცხვისას ასევე შეიძლება პროცენტების რთული განაკვეთები იქნას გამოყენებული. ამ შემთხვევებში მორიგი პერიოდის პროცენტების დარიცხვის შემდეგ, რომელიც დეპოზიტის შენახვის საერთო ვადის ნაწილს წარმოადგენს, იგი კი არ გადაიხდება, არამედ დეპოზიტის ძირითად თანხას დაემატება და, აქედან გამომდინარე, დარიცხვის თითოეულ შემდგომ პერიოდში პროცენტები უკვე დაირიცხება იმ თანხიდან გამომდინარე, რომელიც დეპოზიტის საწყისი თანხისა და შემდგომ პერიოდებში დარიცხული პროცენტების ჯამის ტოლი იქნება.

თუ პროცენტები რთული წლიური განაკვეთის მიხედვით წელიწადში ერთხელ დაირიცხება, მათი თანხა პირველი წლის ბოლოს ტოლი იქნება:

$$I = niP / 100,$$

სადაც: P - დეპოზიტის საწყისი თანხა (n მოცემულ შემთხვევაში 1-ის ტოლი იქნება, რადგანაც პროცენტები ერთი წლის განმავლობაში დაირიცხება).

დეპოზიტის თანხა პროცენტებთან ერთად პირველი წლის ბოლოს ტოლი იქნება:

$$S_1 = P + iP / 100 = P \times (1 + I / 100).$$

დეპოზიტის თანხა პროცენტებთან ერთდამეორე წლის ბოლოს ტოლი იქნება:

$$S_2 = S_1 \times (1 + I / 100)^2.$$

თუ დეპოზიტის შენახვის ვადა n წელია, მისი თანხა პროცენტებთან ერთად ვადის ბოლოს ტოლი იქნება:

$$S = P \times (1 + i / 100)^n.$$

დარიცხული პროცენტების თანხა ტოლი იქნება:

$$I = S - P = P \times \{(1 + I / 100)^n - 1\}.$$

დეპოზიტის ერთ წელზე მეტი ვადით შენახვისას პროცენტების რთული წლიური განაკვეთის მიხედვით დარიცხვა პროცენტული ფულის მეტ თანხას იძლევა, ვიდრე მათი მარტივი განაკვეთის მიხედვით დარიცხვისას.

მაგალითი 10:

დეპოზიტი 500 ათ. ლარის სიდიდით ჩადებულია ბანკში სამი წლის ვადით. გამსაზღვრეთ დარიცხული პროცენტების თანხა პროცენტების მარტივი და რთული განაკვეთებისას, რომელიც წლიური 8%-ის ტოლია.

ამოხსნა:

პროცენტების მარტივი განაკვეთის გამოყენებისას:

$$I = 3 \times 8 \times 500\,000 / 100 = 120\,000 \text{ ლარს.}$$

პროცენტების რთული განაკვეთის გამოყენებისას:

$$I = 500\,000 \times \{(1 + 8 / 100)^3 - 1\} = 241\,600 \text{ ლარს.}$$

დეპოზიტებზე რთული პროცენტების დარიცხვა შეიძლება წელიწადში რამოდენიმეჯერ იქნას განხორციელებული. ამასთან პროცენტების წლიური განაკვეთი, რომლისაგან გამომდინარე განისაზღვრება დარიცხვის თითოეულ პერიოდში პროცენტების განაკვეთი, **პროცენტების ნომინალური წლიური განაკვეთის** უწოდებენ. თუ რთული პროცენტები წელწადში m – ჯერ დაირიცხება j ნომინალური განაკვეთის მიხედვით, თითოეული პერიოდის ხანგრძლივობა წლის წილში ტოლი იქნება $1 / m$, ხოლო პროცენტების განაკვეთი დარიცხვის თითოეულ პერიოდში I / m . ზემოთ განხილული რთული პროცენტების ფორმულის მიხედვით დეპოზიტების თანხა პროცენტებთან ერთად დარიცხვის N პერიოდების შემდეგ ტოლი იქნება:

$$S + P \times (1 + j / m / 100)^n.$$

დეპოზიტის მიხედვით პროცენტული ფულის თანხა ტოლი იქნება:

$$I = S - P = P \times \{(1 + j \times m / 100)^n - 1\}.$$

დარიცხვის პერიოდების რაოდენობა ტოლი იქნება:

$$N = m \times n,$$

სადაც: n - დეპოზიტის შენახვის ვადაა წლებში.

მაგალითი 11:

ბანკი ანაბრებზე წლიური 10% ნომინალური განაკვეთის მიხედვით ყოველკვარტალურად არიცხავს პროცენტებს. განსაზღვრეთ პროცენტების თანხა, რომელიც 200 ათ. ლარის თანხაზე ორი წლის განმავლობაშია დარიცხული.

ამოხსნა:

დარიცხვის პერიოდების რაოდენობა მოცემულ შემთხვევაში ტოლი იქნება:

$$4 \times 2 = 8.$$

$$I = 200\,000 \times \{(1 + 10 / 4/100)^8 - 1\} = 99\,209,29 \text{ ლარის.}$$

მაგალითი 12:

ბანკი ანაბრებზე წლიური 12%-იანი რთული პროცენტების ნომინალური განაკვეთის მიხედვით არიცხავს პროცენტებს. განსაზღვრეთ ანაბრების შემოსავლიანობა პროცენტების ეფექტური წლიური განაკვეთის მიხედვით მათი დარიცხვისას: ა) ნახევარი წლის პერიოდით; ბ) ყოველკვარტალურად; გ) ყოველთვიურად.

ამოხსნა:

$$i = \{(1 + 12 / 2/100)^2 - 1\} \times 100 = 15,6\%;$$

$$i = \{(1 + 12 / 4/100)^4 - 1\} \times 100 = 18,6\%;$$

$$i = \{(1 + 12 / 12/100)^{12} - 1\} \times 100 = 21,4\%.$$

მაგალითი 13:

დეპოზიტურ ანგარიშზე წლიური 8%-იანი განაკვეთის მიხედვით რთული პროცენტების დარიცხვით ყოველწლიურად 500 ათ. ლარის თანხის დეპოზიტი შეიტანება.

განსაზღვრეთ პროცენტების თანხა, რომელსაც ბანკი ანგარიშის მფლობელს გადაუხდის, თუ თანხები 5 წლის განმავლობაში წლის ბოლოს და დასაწყისში იქნება შეტანილი.

ამოხსნა:

თუ ყოველწლიური შენატანების თანხები წლის ბოლოსიქნება შემოტანილი, 5 წლის შემდეგ დეპოზიტის თანხა პროცენტებთან ერთად ტოლი იქნება:

$$S = 500\,000 \times \{(1 + 8 / 100)^5 - 1 / 8 / 100\} = 2\,900\,000 \text{ ლარს.}$$

შესატანების თანხა 5 წლის განმავლობაში ტოლი იქნება:

$$P = 500\,000 \times 5 = 2\,500\,000 \text{ ლარს.}$$

აქედან გამომდინარე, პროცენტების თანხა, რომელიც ბანკის მიერ ანგარიშის მფლობელზე იქნება გადადილი ტოლი იქნება:

$$I = 2\,900\,000 - 2\,500\,000 = 400\,000 \text{ ლარს.}$$

თუ ყოველწლიური შესატანები წლის დასაწყისში იქნება შემოტანილი, დეპოზიტების თანხა პროცენტებთან ერთად ტოლი იქნება:

$$S^* = 2\,900\,000 \times (1 + 8 / 100) = 3\,132\,000 \text{ ლარს.}$$

პროცენტების თანხა, რომლის ბანკის მიერ ანგარიშის მფლობელზე იქნება გადახდილი, ტოლი იქნება:
 $3\,132\,000 - 2\,500\,000 = 632\,000 \text{ ლარს.}$

კომერციული ბანკის რესურსების განთავსებასთან დაკავშირებული აქტიური ოპერაციები:

აქტიური ოპერაციები - არის ოპერაციები, რომლებიც ბანკის სახსრების განთავსებასთანაა დაკავშირებული. მათ მიეკუთვნება: სალაროს ოპერაციები; საკრედიტო ოპერაციები; სპეციალიზირებული ფინანსური მომსახურებები: ლიზინგული, ფაქტორინგული, ფორფეიტინგული, სატრასტო ოპერაციები; ინვესტიციები ფასიან ქაღალდებში; დაბანდებები ძირითად საშუალებებში და სხვები.

სალაროს ოპერაციები. სალაროს ოპერაციები - ოპერაციებია, რომლებიც ბანკში ნაღდი ფულადი მასის ფორმირებასთან და მეურნე სუბიექტების მომსახურებასთან (სახსრების გაცემა შრომის ანაზღაურებაზე, სამივლინებო ხარჯები, საქონელის შეძენა და სხვები) არის დაკავშირებული. მოცემული სახსრების საკმარისი რაოდენობით ფორმირებისათვის ბანკს საბრუნავი სალარო გააჩნია. აღნიშნულ სალაროში ასებული სახსრების ჯამი მკაცრად ლიმიტირებულია. მისი სიდიდე ბანკის ხელმძღვანელობის მიერ შეთანხმებულია ცენტრალური ბანკის შესაბამის ტერიტორიალურ ორგანოსთან, სადაც თვით ბანკს საკორესპონდენტო ანგარიში აქვს გახსნილი.

ნაღდი ფულადი სახსრებით კომერციული ბანკი საანგარისშწორებო-საკასო ცენტრებში (სსც) არსებული ნაღდი ფულადი მასის რეზერვების ხარჯზე გამაგრების სახით დადგენილი ლიმიტის ფარგლებში მარაგდება. ლიმიტზე გადაჭარბებული მთლიანი ნაღდი ფულადი მასა ბანკებმა რეგულარულად სსც-ში უნდა ჩააბარონ.

თავის მხრივ, კომერციული ბანკები მათ მომსახურებაში მყოფი ორგანიზაციებისა და საწარმოების - ბანკის კლიენტების მიერ სალაროს დისციპლინის დაცვის კონტროლს ახორციელებენ.

საკრედიტო ოპერაციები. საკრედიტო ოპერაციები ბანკების საქმიანობაში ძირითად როლს ასრულებენ. განაკვეთი, რომლის მიხედვითაც კრედიტები გაიცემა, პროცენტული მარჟის სიდიდით (რომელიც თავის მხრივ საკრედიტო ოპერაციებიდან ბანკის მოგების წყაროს წარმოადგენს) აჭარბებს იმ განაკვეთს, რომლითაც მიიღება დეპოზიტები.

კრედიტის სრულად დროულად დაფარვის მიზნით მიღებულია დაბრუნებადი (დაფარვადი) თანხის სიდიდე მაშინათვე იქნას განსაზღვრული, რომელიცგაცემული კრედიტის თანხისა და დარიცხული პროცენტების I ჯამის ტოლია და იგი მარტივი საპროცენტო განაკვეთის გამოყენებისას გაიანგარიშება ფორმულით:

$$S = P + I = P + ni \times x / 100 = P \times (1 + ni / 100),$$

სადაც: S - გადახდის ნაზარდი თანხაა დარიცხული მარტივი
პროცენტების მიხედვით,

- P - საწყისი ვალის თანხა,
 I - პროცენტების თანხა,
 i - პროცენტების განაკვეთია (ერთეულის წილებში),
 n - სრული წლების რაოდენობა.

მაგალითი 14:

ბანკმა გასცა კრედიტი 5 მლნ ლარის ოდენობით ნახევარი წლით პროცენტების მარტივი განაკვეთის მიხედვით წლიური 12%-ის ქვეშ, განვსაზღვროთ დასაფარი თანხა და კრედიტზე პროცენტების თანხა.

ამოხსნა:

$$S = 5\,000\,000 \times (1 + 0,5 \times 12 / 100) = 5\,300\,000 \text{ ლარს.}$$

პროცენტების თანხა, რომელიც ბანკმა კრედიტის საფასურად მიიღო, ტოლი იქნება:

$$j = 5\,300\,000 - 5\,000\,000 = 300\,000 \text{ ლარის.}$$

მაგალითი 15:

ბანკმა გასცა კრედიტი 500 ათ. ლარის ოდენობით სამი კვარტალით პროცენტების მარტივი განაკვეთის მიხედვით, რომელიც პირველ კვარტალში იყო წლიური 10%, ხოლო თითოეულ შემდგომში 5 პროცენტული პუნქტით გაიზარდა. განვსაზღვროთ დასაფარი თანხა და პროცენტების თანხა.

ამოხსნა:

$$S = 500\,000 \times (1 + 0,25 \times 10/100 + 0,25 \times 15/100 + 0,25 \times 20/100) = 556\,250 \text{ ლარს.}$$

მიღებული პროცენტების თანხა:

$$I = 556\,250 - 500\,000 = 56\,250 \text{ ლარს.}$$

კრედიტების ერთ წელზე მეტი ვადით გაცემისას პროცენტები შეიზღუბა რთული წლიური განაკვეთის მიხედვით დაირიცხოს. კრედიტის დასაფარი თანხა ამ შემთხვევაში შეიძლება განისაზღვროს შემდეგი ფორმულით: $S = P \times (1 + I / 100)^n$.

მაგალითი 16:

ბანკმა გასცა გრძელვადიანი კრედიტი 5 მლნ ლარის ოდენობით ხუთი წლის ვადით რთული პროცენტების განაკვეთის მიხედვით წლიური 8%-ის ქვეშ. კრედიტი პროცენტებთან ერთად ერთჯერადი გადახდით ვადის ბოლოს უნდა იქნას დაფარული. განვსაზღვრეთ დასაფარი თანხა და მიღებული პროცენტების თანხა.

ამოხსნა:

$$S = P \times (1 + I / 100)^n = 5\,000\,000 \times (1 + 8 / 100)^5 = 7\,350\,000 \text{ ლარი.}$$

მიღებული პროცენტების თანხა ტოლი იქნება:

$$I = 7\,350\,000 - 5\,000\,000 = 2\,350\,000 \text{ ლარი.}$$

ზემოთ აღნიშნულის გათვალისწინებით შემდეგი სახის დასკვნის გაკეთება არის შესაძლებელი:

1. განმარტებულია, რომ ბანკები საბაზრო ეკონომიკის ერთ-ერთ ცენტრალურ რგოლს წარმოადგენენ, ამიტომ მათი საქმიანობის განვითარება - საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირების აუცილებელი პირობაა. კომერციული ბანკები მიღებულია საქმიანი საწარმოების კატეგორიაზე იქნას მიკუთვნებული, რომლებმაც ფინანსური შუამავლების სახელწოდება დაიმკვიდრეს.
2. განმარტებულია, რომ **პასიური ოპერაციები** - არის ოპერაციები, რომლებიც კომერციული ბანკის რესურსების ფორმირებასთანაა დაკავშირებული. მათ მიეკუთვნება: **ანგარიშსწორებები** საკუთარ (კაპიტალის) და მოზიდულ (დეპოზიტები; სესხები; საკუთარი სავალო ვალდებულების;

დეპოზიტური სერთიფიკატების, თამასუქების და სხვა ფინანსური ვალდებულებების გაყიდვიდან თანხები) სახსრებთან მიმართებაში და სხვა სახის სახსრების ფორმირებასთან დაკავშირებული ოპერაციები.

3. ჩამოყალიბებულია, რომ აქტიური ოპერაციები - არის ოპერაციები, რომლებიც კომერციული ბანკის სახსრების განთავსებასთანაა დაკავშირებული. მათ მიეკუთვნება: სალაროს ოპერაციები; საკრედიტო ოპერაციები; სპეციალიზირებული ფინანსური მომსახურებები: ლიზინგული, ფაქტორინგული, ფორფეიტინგული, სატრასტო ოპერაციები; ინვესტიციები ფასიან ქაღალდებში; დაბანდებები ძირითად საშუალებებში და სხვები.

**ლექცია 7. ფინანსური მენეჯმენტი კომერციულ ბანკებში,
ოქროს საბანკო წესი; ბანკის ფინანსური გაჯანსაღება;
სასესხო დავალიანების მონიტორინგის პრაქტიკაში**

**1. ფინანსური მენეჯმენტი ბანკებში: აქტივების,
პასივების, რისკების, ფინანსური მართვის სისტემები,
ოქროს საბანკო წესი**

კაპიტალის მართვა: კაპიტალის მართვა ითვალისწინებს:

- მისი საკმარისობის დასაბუთებას ბანკის აქტიური ოპერაციების მოცულობასთან, სტრუქტურასთან და შინაარსთან შესაბამისობაში. რამდენად მეტია რისკიანი აქტივების წილი, იმდენად შედარებით მეტი სიდიდის საკუთარი სახსრებია საჭირო. ნებისმიერ შემთხვევაში კაპიტალის მაღალი წილიანი ბანკები უფრო საიმედოებად და კონკურენტუნარიანებად ითვლებიან.
- მოცემული მომენტისათვის კაპიტალის ნაზარდის ოპტიმალური ხერხის შერჩევას. განასხვავებენ შემდეგ ხერხებს:
 - კაპიტალის ზრდის უმნიშვნელოვანესი შიდა წყაროა - მოგება. მისი სიდიდე ბანკის დივიდენდურ პოლიტიკასთან (აქციაზე შემოსავლის დადგენილ სიდიდესთან) არის დაკავშირებული;
 - ბანკის საწესდებო კაპიტალის სააქციო საზოგადოების ფორმით გადიდება აქციების გამეორებითი ემისიის ხარჯზე არის შესაძლებელი, რაც მაღალ საემისიო დანახარჯებთან არის დაკავშირებული;
 - სუბორდინირებული კრედიტების მიზიდვა.
- კლიენტებისა და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციების სახსრების მოზიდვის ღირებულებისა და რისკების აღრიცხვა.

კაპიტალის გადიდების წყაროს საბოლოო არჩევანი სხვადასხვა ფაქტორების ერთობლიობის გათვალისწინებით ხორციელდება.

აქტივებისა და პასივების მართვა: აქტივებისა და პასივების მართვა რესურსების ფორმირებისა და აქტიური ოპერაციების მიხედვით მათი განთავსების ისეთი მეთოდების გამოყენებას ითვალისწინებს, რომლებიც ბანკისათვის ლიკვიდობის, შემოსავლიანობისა და რისკის ოპტიმალურ თანაფარდობას უზრუნველყოფენ.

დეპოზიტური ოპერაციების ორგანიზაციის საჭიროა:

1. გამრავალფეროვნებული იქნას დეპოზიტები ვადების, სიდიდისა და ფორმების მიხედვით, აუცილებლად დეპოზიტების მოთხოვნამდე, ვადიანებად და მოსახლეობის ანაბრებად გამოყოფით;
2. განსაკუთრებული ყურადღება იქნას მიქცეული ვადიან დეპოზიტებზე, რომლებიც ბანკის ბალანსის ლიკვიდურობის ყველაზე უფრო დიდი ხარისხით მხარდამჭერებია;
3. მუდმივად მიექცეს ყურადღება ანგარიშსწორების (მიმდინარე) ანგარიშებზე სახსრების ნაშთებს და მათზე ბრუნვებს, ამასთან ცალკეულ ანგარიშებზე სახსრების მუდმივი ნაშთის არსებობისა და მის მფლობელებს მათი ვადიანი დეპოზიტების ანგარიშებზე გადატანის (შესაძლებელია კრედიტის ქვეშ საკომპენსაციო დეპოზიტის პირობებითაც) რეკომენდაცია გაეწიოს;
4. მინიმუმამდე იქნას დაყვანილი სახსრების (ანუ აქტიურ ოპერაციებში გამოუყენებელი) თავისუფალი რესურსები;
5. ისეთი საპროცენტო პოლიტიკის გატარება, რომლებიც კლიენტები-მეანბრეების მოზიდვას და შედარებად ბანკებზე არა ნაკლებ საპროცენტო მარჟას (სხვაობა მიღებად და გადახდად პროცენტებს შორის) უზრუნველყოფენ.

აქტივების მართვა ითვალისწინებს:

1. აქტიური ოპერაციების დივერსიფიკაციას მათი ლიკვიდობის ხარისხის მიხედვით. აქ გამოიყოფა:
 - მაღალლიკვიდური აქტივები - პირველადი რეზერვები (სალაროს აქტივები, სახსრები სხვა ბანკების საკორესპონდენტო ანგარიშებზე). რაც შეეხება საბანკო რეზერვებს, რომლებიც მაღალლიკვიდური აქტივების ნაწილს წარმოადგენენ, სავალდებულო ნრაზერვების სახით ცალკეული ბანკისა და საბანკო სისტემის დონეზე ლიკვიდობის რეგულირებისათვის გამოიყენება;
 - მეორადი რეზერვები - სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები, სესხები და გადახდები ბანკის სასარგებლოდ 30 დღის განმავლობაში დაფარვის ვადით;
 - დანარჩენი სესხები;
 - ფასიანი ქაღალდები არასახელმწიფო ემიტენტების;
 - ძირითადი საშუალებები (შენობები და მოწყობილობები) - კონსალტინგური და ფინანსური მომსახურებები, რომლებიც კლიენტებს საკომისიოების საფასურად მიეწოდებათ.
2. რისკებზე ყურადღების გამახვილება და მათი შემცირება, აქტიური ოპერაციების მიხედვით რეზერვების შექმნა.
3. აქტივების შემოსავლიანობის მხარდაჭერა. შემოსავლიანობაზე დამოკიდებულებაში ოპერაციები დაიყოფა შემოსავლის მომტანებად და არ მომტანებად. შემოსავლების მომტანი აქტივები დაიყოფა მათი სტაბილურობის ნიშანთვისების მიხედვით:
 - სტაბილური შემოსავალი - საკრედიტო და საინვესტიციო ოპერაციები;
 - არასტაბილური შემოსავალი - კონსალტინგური და ფინანსური მომსახურებები, რომლებიც კლიენტები საკომისიოების საფასურად მიეწოდებათ.

აქტივების მართვის ძირითადი მეთოდები:

პირველი მეთოდი: **აქტივების მართვა სახსრების საერთო ფონდის მიხედვით** ითვალისწინებს - ბანკის ყველა რესურსების (საკუთარი და მოზიდულები): მოთხოვნამდე ანაბრების, საშემნახველო ანაბრების, ვადიანი ანაბრების, აქციონერული კაპიტალისა და რეზერვების მეშვეობით - **სახსრების საერთო ფონდის** შექმნას, რომელიც მიმდინარე ლიკვიდობის, ან სპეკულაციური მოგების უზრუნველყოფის პოზიციიდან, მიმდინარე პრიორიტეტების საფუძველზე, აქტივების მიხედვით: პირველად რეზერვებში, მეორად რეზერვებში, სესხებში, დანარჩენ ფასიან ქაღალდებში, შენობებში და მოწყობილობებში განთავსდება.

აღნიშნული მეთოდი რისკიანად ითვლება. ცალკეულ პერიოდებში მათი გამოყენება მხოლოდ მაღალი ფინანსურ მდგრადობის მქონე ბანკებს შეუძლიათ.

მეორე მეთოდი: **აქტივების მართვამ აქტივების განაწილების (სახსრების კონფერსიის) მეთოდის მიხედვით** - საბანკო პრაქტიკაში ფერტე გამოყენება მოიპოვა. იგი რესურსების მოზიდვის სხვადასხვა სახეობების მიმოქცევის სიჩქარეზეა დაფუძნებული. აქტივებისა და პასივების მართვა, ვადებისა და სიდიდეების მიხედვით მათი კოორდინაციის გზით, ერთდროულად ხორციელდება. აღნიშნულ მეთოდს ბანკის შიგნით შედარებით გამოცალკავებული „ლიკვიდობის - მომგებიანობის ცენტრების“ შექმნისაკენ მივყავართ.

ბანკის მხრიდან კლიენტების მოთხოვნილებების უფრო სრულად დაკმაყოფილებაზე ორიენტაციისას ორივე მეთოდს ნაკლოვანებებიც გააჩნია. კრედიტებზე მოთხოვნა და რესურსების მიწოდება შეიძლება ერთმანეთს არ დაემთხვეს. ბანკები ლიკვიდობის საშუალო დონეზე ორიენტირებით, კლიენტებს ნაკლებ ყურადღებას უთმობენ.

მესამე მეთოდი: **აქტივების მეცნიერულად მართვის (ანუ ეკონომიკურ-მათემატიკური) მეთოდი**, რომელიც ლიკვიდობისა და რისკების დივერსიფიკაციის ნორმატივების დაცვისას, მოგების მაქსიმიზაციაზეა ორიენტირებული. აღნიშნული მეთოდი ყველაზე უფრო ეფექტიანად ითვლება. აქტივებისა და პასივების მეცნიერული მართვის საფუძველში ეგრეთ წოდებული „ოქროს საბანკო წესებია“ ჩადებული.

ზემოთჩამოყალიბებული ნებისმიერი მეთოდით აქტივებისა და პასივების მართვის ეფექტიანობის მაჩვენებელს ბანკის აქტიური ოპერაციების მიხედვით შემოსავლიანობის დონე წარმოადგენს {28, გვ. 302-314}.

ოქროს საბანკო სისტემები:

- მოკლევადიანი პასივები უნდა განთავსდეს მოკლევადიან აქტივებში.
- გრძელვადიანი პასივები უნდა განთავსდეს გრძელვადიან აქტივებში.
- აქტივის მიხედვით მოკლევადიანი და საშუალოვადიანი სახსრების ჯამი არ უნდა აჭარბებდეს პასივის მიხედვით მოკლევადიანი და საშუალოვადიანი ვალდებულებების ჯამს.
- აქტივების მიხედვით გრძელვადიანი სახსრების ჯამი შეიძლება აჭარბებდეს ბანკის გრძელვადიანი ვალდებულებებისა და მისი საკუთარი კაპიტალის ჯამს.
- განთავსების ვადა არ უნდა აჭარბებდეს მოზიდვის ვადას.
- აქტივების სტრუქტურა: რამდენად დაბალია ბანკის ბალანსში მაღალლიკვიდური აქტივების წილი, იმდენად მაღალია მისი ლიკვიდურობა.
- პასივების სტრუქტურა: რამდენად დაბალია მოთხოვნამდე ანაზრების წილი და მეტია ვადიანი ანაზრების წილი, იმდენად მაღალია ლიკვიდურობა.

ბანკის შემოსავლიანობის მართვა: ბანკის შემოსავლიანობის მართვა ითვალისწინებს აქტიური ოპერაციების მიხედვით შემოსავლის მიღებას, რომელიც საკმარისი იქნება რომ გადაიფაროს:

- დანახარჯები სახსრების მოზიდვასთან მიმართებაში;
- საოპერაციო დანახარჯები;
- ინფლაციის დანახარჯები;
- რისკები შემოსავლიანი ოპერაციების მიხედვით (პრემია რისკზე).

ბანკის საქმიანობის ფინანსური შედეგების სისტემის შემქმნელი ცნებების განასხვავება არის საჭირო, როგორებიცაა: ბანკის შემოსავლები; ბანკის ხარჯები; ბანკის მოგება; ბანკის ან ცალკეული ოპერაციების შემოსავლიანობა; ბანკის მომგებიანობა (რენტაბელობა).

მოგების გაანგარიშებისათვის გამოყოფენ პროცენტული და არაპროცენტული შემოსავლებსა და ხარჯებს. ბანკის **მოგება** - არის საბოლოო ფინანსური შედეგი და იგი ბალანსის პასივის მხარეს აისახება. **საბალანსო მოგება** - თავისთავად შემოსავლებსა და ხარჯებს შორის სხვაობას წარმოადგენს. **ზარალი** - არის შემოსავლებზე ხარჯების გადაჭარბება და იგი ბალანსის აქტივის მხარეს აისახება.

ბანკები იხდიან შემდეგ გადასახადებს:

- მოგებაზე გადასახადს და ფასიანი ქაღალდების ოპერაციებზე გადასახადს;
- დამატებულ ღირებულებაზე გადასახადს, ქონებაზე გადასახადს, გადასახადებს საგზაო ფონდებში, ადგილობრივ გადასახადებსა და მიწის გადასახადს.

ბანკის საქმიანობის **შემოსავლიანობა (რენტაბელობა)** მაჩვენებლების (კოეფიციენტების) სისტემაში აისახება და ძირითად მაჩვენებლებს მიეკუთვნებიან:

მოგება

- **აქტივების რენტაბელობა (ROA) = ... x 100 % .**
აქტივები

- **აქტივების (შემოსავლის მომტანები) რენტაბელობა** = $\frac{\text{მოგება}}{\text{შემოსავლიანი აქტივები}} \times 100 \% .$

- **აქტიური ოპერაციების ეფექტიანობა** = $\frac{\text{შემოსავლიანი აქტივები}}{\text{აქტივები}} \times 100 \% .$

მოგება

- **კაპიტალის რენტაბელობა (ROE) = ... x 100 % .**
კაპიტალი

ბანკის შემოსავლიანობის საქმის ცოდნით (გონივრულად) მართვა გამოხატავს მრავალი ეკონომიკური სუბიექტების ინტერესებს, როგორებიცაა:

- ბანკი> მოგება.
- სახელმწიფო> გადასახადები და ფულად-საკრედიტო სისტემის მდგრადობა.
- კლიენტები> პროცენტები ანაბრების მიხედვით.
- აქციონერები> დივიდენდების სიდიდეს.

საბანკო რისკების მართვა მოიცავს:

- რისკების კლასიფიკაციას მათი სახეობების მიხედვით;
- ურთიერთდაკავშირებულობის გამოვლენას რისკების სხვადასხვა ჯგუფებს შორის;

- რისკების მართვის მიზნებისა და პრინციპების განსაზღვრას;
- რისკების მართვის ეტაპების გამოყოფას;
- რისკების შემცირების ხერხების შერჩევას.

რისკი - არის ზარალის წარმოშობის ან შემოსავლების სრულად მიუღებლობის ალბათობა პროგნოზირებად ვარიანტთან მიმართებაში (შემოსავლის ვარიაბელურობა).

რისკების კლასიფიკაცია მრავალვარიანტულია: იგი შერჩეული კრიტერიუმებისაგან დამოკიდებულებაში აიგება და ბანკებისა და საბანკო დაწესებულებების რისკების კლასიფიკაცია ითვალისწინებს: ეკონომიკურ და ეკონომიკურ, საგარეოებს - ქვეყნიურ, სავალუტო, სტიქიური უბედურების და შიდეება - ბანკის კლიენტების შემადგენლობის, საბანკო ოპერაციების ხასიათის, კომერციული ბანკის სახეობის რისკებს {29, გვ. 111 - 131}.

ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან როლს საკრედიტო ორგანიზაციების საქმიანობაში **ასრულებენ შემდეგი რისკები:**

- საკრედიტი;
- პორტფელური (ფასიანი ქაღალდები);
- ლიკვიდობის რისკი;
- საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების რისკი;
- სავალუტო (აქტივებისა და პასივების ღირებულების ცვლილების რისკი ეროვნულ ვალუტაში სავალუტო კურსის ცვლილებისას).

ფინანსური რისკების მართვა ხორციელდება შემდეგი რისკების მიმართებაში: საკრედიტი; საბაზრო; გეოგრაფიული; სავალუტო; ლიკვიდობის; საპროცენტო განაკვეთის. გარდა აღნიშნულებისა, ასევე საოპერაციო და იურიდიულ რისკებსაც გამოყოფენ.

1. რისკების მართვის მიზნებია:

1. რისკის თავიდან აცილება;
2. რისკის ინვესტორზე დამაგრება;
3. რისკის მესამე პირზე გადაყვანა.

2. რისკების მართვის პრინციპებია:

- არ შეიძლება უფრო მეტი ვირიკოთ, ვიდრე ამის შესაძლებლობას საკუთარი კაპიტალი იძლევა;
- საჭიროა რისკის შედეგები დეტალურად იქნას გაანგარიშებული.
- არ შეიძლება მცირეოდენის გამო ბევრით ვირისკოთ.
-

3. რისკის მართვის ეტაპებია:

1. რისკის სფეროს განსაზღვრა;
2. რისკის რაოდენობრივი შეფასება;
3. რისკების შემცირებასთან მიმართებაში ღონისძიებების პროგრამების დამუშავება;
4. რისკების მონიტორინგი (დაკვირვება).

რისკის შემცირების ძირითადი ხერხებია:

- **დივერსიფიკაცია** - (საკრედიტო ან საინვესტიციო პორტფელში შემოსავლიანობისა და რისკის ხარისხის განსხვავებული დონიანი აქტივების განთავსება);
- **ლიმიტირება** - ლიმიტის (დაკრედიტების, ხარჯების და ა. შ. ზღვრული თანხების) დადგენა;
- **თვითდაზღვევა** - საკრედიტო ორგანიზაციის ხარჯზე რეზერვებისა და სადაზღვეო ფონდების შექმნა;
- **დაზღვევა** - რისკის ნაწილის გადატანა სადაზღვეო კომპანიაზე, რომელიც სადაზღვეო შემთხვევის წარმოშობისას კრედიტორის ზარალს სრულად ან ნაწილობრივ აუნაზღაურებს;
- **ჰეჯირება**;
- **მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასებაროგორც** საკრედიტო რისკის შემცირების ხერხი;
- **რეზერვების შექმნა** შესაძლო დანაკარგებზე.

ფინანსური მართვის თანამედროვე სისტემები: ფინანსური მართვის **მიზანი** - არის ხარჯების დონეზე კონტროლის უზრუნველყოფა და საკრედიტო ორგანიზაციის საქმიანობის რენტაბელობის ამაღლება.

ფინანსური მართვის **ამოცანებია:** დანახარჯების ოპტიმიზაცია; საბანკო პროდუქტების რენტაბელობის ფინანსური დიაგნოსტიკისა და ოპერატიული მონიტორინგის და საკრედიტო ორგანიზაციის ცალკეული ქვედანაყოფების მუშაობის ეფექტიანი სისტემის შექმნა; შიდა მართვისა და ხარჯების, შემოსავლების, მოგების მართვის პროცედურების ფორმალიზაციისათვის ნორმატიული ბაზის შემუშავება; ანალიტიკური სისტემების ავტომატიზაცია.

ფინანსური მართვის მეთოდები:

- ბანკის საქმიანობის ფინანსური მართვის საფუძველს წარმოადგენს ფინანსური ანალიზი (უფრო ფართოდ - ფინანსურ-ეკონომიკური ანალიზი), საბიუჯეტი დაგეგმვა, ბანკის ლიკვიდობის მართვა.
- ფინანსური ანალიზის ქვეშ (ინგლ. financial analysis) გაიგება საკრედიტო ორგანიზაციის გასული პერიოდისა და პერსპექტივაზე ქონებრივი და ფინანსური მდგომარეობის განსაზღვრის მეთოდების ერთობლიობა, რომლებიც მისი ფინანსური მდგომარეობის მიღწევაზეა მიმართული. ფინანსური ანალიზის მიზანს წარმოადგენს საკრედიტო ორგანიზაციის ფულადი ნაკადების ოპტიმიზაცია და დასაშვები რისკების ფარგლებში მისი საქმიანობის მაქსიმალურად შესაძლო შემოსავლიანობის უზრუნველყოფა. ფინანსური ანალიზი წარმოადგენს ფინანსური გადაწყვეტილების მიღების სავალდებულო პირობას და იგი ფინანსურ დაგეგმვასთან უშუალოდ არის დაკავშირებული. ფინანსური ანალიზის ძირითად მეთოდებს მიეკუთვნებიან - ფინანსური კოეფიციენტების მეთოდი და ფულადი ნაკადების ანალიზის მეთოდი.
- ფინანსური დაგეგმვა - არის ფინანსური მენეჯმენტის მეთოდი, რომელიც რესურსების ეფექტიანად ფორმირებისა და მოხმარების მიზნით გამოიყენება, იგი თავისთავად მიმდინარე, ოპერატიული და გრძელვადიანი გეგმების სისტემას წარმოადგენს. თანამედროვე პირობებში ბანკებში საბიუჯეტი დაგეგმვა (ბიუჯეტირება) ფინანსური დაგეგმვის ნაირსახეობა გახდა.
- აქტივებისა და პასივების თანხების, ვადების, ფასების მიხედვით დივერსიფიკაცია მოგების, რისკების, კაპიტალის ადექვატურობის ოპტიმიზაციის მიზნით.
- ხაზინის შექმნის გზით მოკლევადიანი აქტივებისა და ვალდებულებების სახაზინო მართვა. სახაზინო განყოფილება ბანკის სხვა ქვედანაყოფებთან კავშირს შემოსავლებისა და ხარჯების თვალსაზრისიდან გამომდინარე საბანკო პოზიციების მუდმივი მონიტორინგის საფუძველზე ახორციელებს.

სეკიურიტიზაცია - არის აქტივებისა და პასივების მართვის მეთოდი, რომელიც ტრადიციული, კომერციული (საკომისიო შემოსავლები) და საინვესტიციო საბანკო ბიზნესის კომბინაციაზეა დაფუძნებული. სეკიურიტიზაცია თავისუფლად მიმოქცევადი აქტივების (სესხებისა და დებიტორული დავალიანების სხვა

სახეობების) ფასიან ქაღალდებში ტრანსფორმაციას და ფინანსურ ფიუჩერებში ან ოფციონების შეძენაში მონაწილეობის გზით საბანკო რისკების ჰეჯირებას ითვალისწინებს.

ბიუჯეტირება - არის ბიუჯეტის (შემოსავლებისა და ხარჯების) ფორმირებისა და მონიტორინგის, ფულადი სახსრების ნაკადების სამეურნეო (კომერციული) ანგარიშსწორების პრინციპებზე ფინანსური დაგეგმვისა და მართვის პროცესი. ბიუჯეტირების დანერგვის საჭიროება მთლიანობაში ბანკისა და კერძოდ ფინანსური აღრიცხვის მართვის პროცესების ავტომატიზაციასთან არის დაკავშირებული.

ბიუჯეტირება საკრედიტო ორგანიზაციის ორგანიზაციულ სტრუქტურაში აღრიცხვის სპეციალური საბიუჯეტო ცენტრების არსებობას ითვალისწინებს. კლასიფიკაციის კრიტერიუმებიდან დამოკიდებულებაში გამოიყოფა - მოგების ცენტრები; დანახარჯების ცენტრები; განთავსების ცენტრები; მოზიდვის ცენტრები; მხარდაჭერის ცენტრები; შერეული ცენტრები და ა. შ. ცენტრები ერთმანეთს ფინანსურ რესურსებსა და მომსახურებებს მიყიდიან ან პირდაპირ, ან ხაზინის ფუნქციის შემსრულებელი „შიდა ბანკის“ სპეციალური ქვედანაყოფის მეშვეობით.

ბიუჯეტირება მოიცავს:

1. საბიუჯეტი დაგეგმვის ორგანიზაციის მოდელისა და წესის შემუშავებასა და დამტკიცებას;
2. ცალკეული ბიუჯეტების (სტრუქტურული ქვედანაყოფების, საქმიანი მიმართულებების, ოპერაციების მიხედვით) მიღებას;
3. ბიუჯეტების კორექტირებას;

საკრედიტო ორგანიზაციის ცალკეული ბიუჯეტებისა და კონსოლიდირებული ბიუჯეტების შესრულებაზე კონტროლი.

ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე შემდეგი სახის მოკლე დასკვნის გაკეთება არის შესაძლებელი:

1. **დაზუსტებულია კაპიტალის** საკმარისობის დასაბუთება; კაპიტალის ნაზარდის ოპტიმალური ხერხის შერჩევა; სახსრების მოზიდვის ღირებულებისა და რისკების გათვალისწინება; **განხილულია აქტივებისა და პასივების მართვის ძირითადი მეთოდები**; ბანკის შემოსავლიანობის (რენტაბელობის) ძირითადი მაჩვენებლები; საბანკო რისკების მართვა; **შესწავლილია ფინანსური მართვის თანამედროვე სისტემები**.
2. **ჩამოყალიბებულია „ოქროს საბანკო წესები“**, როგორებიცაა: მოკლევადიანი პასივები უნდა განთავსდეს მოკლევადიან აქტივებში, ხოლო გრძელვადიანი პასივები განთავსებული უნდა იქნას გრძელვადიან აქტივებში; აქტივის მიხედვით მოკლევადიანი და საშუალოვადიანი სახსრების ჯამი არ უნდა აჭარბებდეს ვალდებულებების შესაბამის ჯამს პასივების მიხედვით; სახსრების განთავსების ვადა არ უნდა აჭარბებდეს მათი მოზიდვის ვადას; აქტივების სტრუქტურა: ბანკის ბალანსში რამდენად დაბალია მაღალრისკიანი აქტივების წილი, იმდენად მაღალია მისი ლიკვიდობა; პასივების სტრუქტურა: რამდენად დაბალია მოთხოვნამდე ანაზრების წილი და მეტია ვადიანი ანაზრების წილი, იმდენად მაღალია ლიკვიდობა.

2. პრობლემური საკრედიტო ორგანიზაციების ფინანსური გაჯანსაღების სამართლებრივი და ეკონომიკური საფუძვლები

საბანკო კანონმდებლობის ხარისხი ბევრად განისაზღვრება იმით, თუ როგორ განაპირობებს იგი ბანკის უსაფრთხოებას. თვით ტერმინი „უსაფრთხოება“ არ უნდა აღვიქვათ ვიწროდ, როგორც ღონისძიებათა სისტემა, რომლებიც ბანკის უსაფრთხოების უზრუნველყოფაზე მისი მეშვეობით საკუთრებაზე ხელყოფისაგან დაცვაზეა მიმართული, როგორებიცაა: გამარცხვა, მოპარვა და სხვა, რომელი ფაქტორებიც კრიმინალური თავისებურებისაა. უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ტექნიკა (დაცვა, სეიფები, სიგნალიზაცია და ა.შ.) ფაქტორების მნიშვნელოვან ჯგუფს შეადგენენ, რომელთაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა გააჩნია არა მარტო ბანკებისათვის, არამედ ყველა სხვა კომერციული და არაკომერციული სტრუქტურებისთვისაც. თუმცა აღნიშნულ საკითხს ნაშრომში არ განვიხილავთ, ჩვენთვის უფრო მნიშვნელოვანია **უსაფრთხოება**, როგორც ეკონომიკური ნორმებისა და ინსტრუმენტების სისტემა, რომლებიც ბანკებისა და მათი კლიენტების ინტერესების დაცვას უზრუნველყოფენ. აღნიშნულიდან გამომდინარე, საკითხი დაიყვანება წესებამდე, რომლებიც ბანკებმა საქმიანობის ორგანიზაციის პროცესში უნდა დაიცვან, აგრეთვე გარანტიებამდე, რომლებიც დაიცავენ მენაბრეებს არაქმედითუნარიანი საკრედიტო დაწესებულებებისაგან (32, გვ. 147-172).

ბანკის უსაფრთხოების სისტემა მოიცავს:

- ბანკის დაფუძნებისა და დახურვის წესებს – საბანკო საქმიანობის დაწყებას და დასრულებას;
- ეკონომიკური ნორმატივების დადგენის მეშვეობით ბანკის საქმიანობის რეგლამენტაციას;
- ანგარიშგებისა და მისი პუბლიკაციის წესრიგს;
- საკრედიტო დაწესებულების საქმიანობაზე კონტროლის პროცედურას;
- ბანკის კრიზისის გაფრთხილების სისტემას და მისი გაჯანსაღების მექანიზმს;
- ანაბრების დაცვის უზრუნველყოფის მექანიზმს.

1. **საბანკო საქმიანობის დაწყება და დასრულება (შეწყვეტა).** ბანკის საქმიანობის დასაწყებად საფუძველს საბანკო ოპერაციების განხორციელებაზე ლიცენზიების მიღება წარმოადგენს. საბანკო ოპერაციების განხორციელებაზე ლიცენზიების გაცემასთან და მათ გაუქმებასთან დაკავშირებით უფლებები და ვალდებულებები ეროვნულ (ცენტრალურ) ბანკზეა დაკისრებული. ასალი ბანკი ეროვნული (ცენტრალური) ბანკის მიერ აღრიცხვად საკრედიტო ორგანიზაციების სახელმწიფო რეგისტრაციის წიგნში უნდა იქნას რეგისტრირებული და მხოლოდ ამის შემდეგ გახდება იგი ოპერაციების შესრულებაზე უფლებამოსილი.

საბანკო ოპერაციების განხორციელებაზე ლიცენზია სპეციალურ რეესტრში გაითვალისწინება, რომელსაც ეროვნული ცენტრალური ბანკი ოფიციალურ გამოცემებში – „ეროვნული (ცენტრალური) ბანკის მაცნეში“ ყოველწლიურად აქვეყნებს. ლიცენზიაში მოცემულია ინფორმაცია იმის შესახებაც, თუ მოცემულ საკრედიტო დაწესებულებას რომელი საბანკო ოპერაციების შესრულების უფლება გააჩნია. ასეთი ლიცენზია მისი მოქმედების ვადის შეუზღუდავად გაიცემა.

2. **ლიცენზიის მიღება.** საკრედიტო ორგანიზაციამ სახელმწიფო რეგისტრაციისა და საბანკო ოპერაციების განხორციელებაზე ლიცენზიის მიღებისათვის ეროვნულ (ცენტრალურ) ბანკში შემდეგი საბუთები უნდა წარადგინოს: 1) განაცხადი შუამდგომლობაზე; 2) სადამფუძნო ხელშეკრულება; 3) წესდება; 4) დამფუძნებელთა კრების ოქმი; 5) სახელმწიფო მოსაკრებლის გადახდის შესახებ მოწმობა; 6) დამფუძნებლების სახელმწიფო რეგისტრაციის შესახებ მოწმობის ასლი; 7) დამფუძნებლების – ფიზიკური პირების შემოსავლების შესახებ დეკლარაციები; 8) საკრედიტო ორგანიზაციის აღმასრულებელი ორგანოების ხელმძღვანელების და (ან) მთავარი ბუღალტრის თანამდებობებზე კანდიდატების ანკეტები; საბანკო ოპერაციების ჩატარებაზე ლიცენზია გაიცემა მხოლოდ გაცხადებული საწესდებო კაპიტალის 100%-ის გადახდის შესახებ საბუთის წარდგენის შემდეგ.

3. **ლიცენზიის გაცემაზე უარის თქმა და ლიცენზიის გამოძახება.** საბანკო სისტემის უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ინტერესებიდან გამომდინარე, ეროვნულ (ცენტრალურ) ბანკს შეუძლია უარი თქვას სახელმწიფო რეგისტრაციაში და საბანკო ოპერაციების განხორციელებაზე ლიცენზიის

გაცემაზე, ასევე შეუძლია ადრე გაცემული ღირებულება უკან გამოითხოვოს (აღნიშნულის პროცედურა შესაბამის ორგანულ კანონში დეტალურად არის აღწერილი).

4. ბანკის საქმიანობის რეგლამენტაცია ეკონომიკური ნორმატივების დადგენის მეშვეობით. საკრედიტო ინსტიტუტის უსაფრთხოება ბევრად არის განპირობებული იმით თუ მისი საქმიანობა რამდენად პასუხობს განსაზღვრულ დადგენილ ეკონომიკურ პარამეტრებს. ასეთი ნორმატივების რიცხვში ჩაირთვება საკრედიტო ინსტიტუტების ეკონომიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფელი ნორმები, როგორებიცაა: კაპიტალის მინიმალური ოდენობისა და საკმარისობის, მისი ლიკვიდურობისა და გადახდისუნარიანობის, ამა თუ იმ საბანკო ოპერაციების, რისკის რეგულირების მხარდაჭერის ხარჯზე განხორციელების.

მოცემული ნორმატივების თავისებურებები მდგომარეობს იმაში, რომ ისინი:

- შეიძლება შეიცვალოს ეკონომიკურ პირობებისაგან დამოკიდებულებაში;
- ღებინდება საერთაშორისო სტანდარტების გათვალისწინებით;
- განსაკუთრებულ ეროვნულ ხასიათს ატარებენ;
- ფიქსირდებიან ეროვნული (ცენტრალური) ბანკის სპეციალურ მეთოდოლოგიაში;
- საკმაოდ სტაბილურებია;
- დიფერენცირდებიან ბანკების სახეობების მიხედვით.

საქართველოში მომქმედი კანონმდებლობის მიხედვით ეკონომიკური მდგრადობის უზრუნველყოფის ინტერესებიდან გამომდინარე, ეროვნულ (ცენტრალურ) ბანკს შეუძლია კომერციული ბანკების შემდეგი ნორმატივები დაადგინოს (30, გვ. 559-561):

1. საწესდებო კაპიტალის მინიმალური სიდიდე ახლად შექმნილი ბანკებისათვის, საკუთარი სახსრების (კაპიტალის) მინიმალური სიდიდე მომქმედი საბანკო დაწესებულებებისათვის;
2. საწესდებო კაპიტალში ქონებრივი (არაფულადი) დაბანდების ზღვრული სიდიდე;
3. რისკის მაქსიმალური სიდიდე ერთ მსესხებელზე ან ურთიერთდაკავშირებულ მსესხებლების ჯგუფზე
4. მსხვილი საკრედიტო რისკების მაქსიმალური სიდიდე;
5. ლიკვიდურობის ნორმატივები;
6. კაპიტალის საკმარისობის ნორმატივები;
7. სავალუტო, საპროცენტო და სხვა რისკების სიდიდეები;
8. რეზერვების მინიმალური სიდიდე, რომლებიც მაღალრისკიანი აქტივებს ქვეშ იქმნება;
9. ბანკების საკუთარი სახსრების გამოყენების ნორმატივები სხვა იურიდიული პირების წილის (აქტივების) შეძენისათვის;
10. კრედიტების, გრატებისა და თავდებების მაქსიმალური სიდიდე, რომელთა შეთავაზება შეუძლია ბანკს საკუთარი მონაწილეებისათვის (აქციონერებისათვის).

ზემოჩამოთვლილი კონკრეტული ნორმატივების გაანგარიშება, დაცვა და შესრულება ყველა ბანკისათვის სავალდებულოს წარმოადგენს და მათი დაცვის მიხედვით მიმდინარეობს მსჯელობა იმის შესახებ, თუ ეროვნული (ცენტრალური) ბანკის პოზიციიდან რამდენად საიმედოა მოცემული ბანკი, რამდენად უსაფრთხოა ასეთი ბანკის საქმიანობის რისკები კლიენტებისათვის, რომლებმაც მას საკუთარი ანაბრები მიანდეს.

საკრედიტო დაწესებულებების საქმიანობის რეგლამენტაციისა და უსაფრთხოების ხელშეწყობისათვის, ასევე საკრედიტო ორგანიზაციების საქმიანობის სხვა მხარეების რეგულირებისათვის კანონი ავალდებულებს ეროვნულ (ცენტრალურ) ბანკს დაადგინოს საკრედიტო ინსტიტუტებისათვის საბანკო ოპერაციების, ბუღალტრული აღრიცხვის, ბუღალტრული და სტატისტიკური ანგარიშგების მომზადებისა და წარდგენის განხორციელების სავალდებულო წესები, ასევე უფლებამოსილია ბანკის აღმასრულებელი ორგანოების ხელმძღვანელებისადმი, მისი მთავარი ბუღალტერისადმი საკვალიფიკაციო მოთხოვნები წაუყენოს.

საქართველოს კანონის „ბანკებისა და საბანკო საქმიანობის შესახებ თანახმად, ბანკებმა ბუღალტრული ბალანსი და მოგება-ზარალის შესახებ ანგარიშგება უნდა შეადგინონ და ღია პრესაში გამოაქვეყნონ.

საბაზრო პირობებში ბანკის საქმიანობის შესახებ ინფორმაციას განსაკუთრებულად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. ქვეყნის საბანკო ექსპერტების შეფასების თანახმად, ბანკთაშორისო საკრედიტო ბაზარზე ნდობის კრიზისის ჩამოყალიბების მიზეზი იმასთანაც იყო დაკავშირებული, რომ ბეჭდვით სისტემაში გამოქვეყნებადმა მეტად ზედაპირულმა და ხშირად არასარწმუნო ინფორმაციებმა საკრედიტო ორგანიზაციების დეზინფორმაცია, საქმის რეალური მდგომარეობის ვუალირება და დამახინჯება მოახდინა. ბანკები აგრძელებდნენ ერთმანეთზე ვალად ფულადი სახსრების გაცემას მსესხებლის საქმიანობის რეალური ანალიზის საფუძველზე კი არა, არამედ უფრო ხშირად მეგობრული განწყობიდან გამომდინარე, რამაც საბოლოო ჯამში „ქსელის მოკლე ჩართვამდე“ მიგვიყვანა. ბანკთაშორისო კრედიტების დაუბრუნებლობამ ბანკებში, რომელთაც საკუთარი ვალდებულებების შესრულების შესაძლებლობა დაკარგეს, მთლიანი ქსელის მუშაობაში შეფერხებები გამოიწვია. კრიზისული სიტუაციიდან გამოსვლის გზების განხილვისას ბანკები ერთმანეთის შესახებ ინფორმაციის გაფართოების, ეროვნული (ცენტრალური) ბანკის მხრიდან მათი უფრო სრულყოფილად შემოწმების შესახებ თვითონ გამოდიოდნენ განცხადებით.

5. ბანკების საქმიანობაზე კონტროლი პროცედურა. საბანკო სისტემაში მომქმედი კანონის თანახმად, საკრედიტო ორგანიზაციების საქმიანობაზე საბანკო რეგულირებისა და ზედამხედველობის საკითხები ოფიციალურად საქართველოს ეროვნულ (ცენტრალურ) ბანკზეა დაკისრებული. აღნიშნული ნიშნავს, რომ საქართველოს ეროვნული (ცენტრალური) ბანკი:

- ურთიერთობს ბანკებთან, მათ კავშირებთან და ასოციაციებთან;
- უფლებამოსილია ბანკებთან ურთიერთობის მიზნით საბანკო საქმის ცალკეული საკითხების შესწავლისათვის კომიტეტები და ცალკეული ჯგუფები შექმნას;
- კონსულტაციებს ახორციელებს ბანკებთან ნორმატიული ხასიათის უმნიშვნელოვანესი გადაწყვეტილებების მიღების წინ;
- განმარტებებს იძლევა საბანკო საქმიანობის რეგულირების საკითხებთან დაკავშირებით;
- ბანკების საქმიანობის ანალიზს ახორციელებს კრედიტორების (მენაბრეების) ინტერესების საშიშროების სიტუაციის გამოვლენისა და მთლიანობაში საბანკო სისტემის სტაბილურობის მიზნით.

ეროვნული (ცენტრალური) ბანკი წარმოადგენს რა მაკონტროლებელ ორგანოს:

- არ შეუძლია მონაწილეობა მიიღოს საკრედიტო დაწესებულებების კაპიტალში, თუ კი ორგანული კანონით სხვა რაიმე არ არის დადგენილი;
- თავისთავზე აიღოს პასუხისმგებლობა საკრედიტო ორგანიზაციების ვალდებულებებზე (გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც ეროვნული ბანკი თავისთავზე ასეთ ვალდებულებებს თვითონ იღებს);
- უფლება არ აქვს ბანკებისგან არაღამახასიათებელი ფუნქციების შესრულება მოითხოვოს, მათ შორის იურიდიული პირების – კლიენტების მოხმარების ფონდის (შრომის ანაზღაურების) გახარჯვაზე კონტროლის ჩათვლით.

კანონით დეკლარირებულია, რომ საბანკო რეგულირებისა და ზედამხედველობის მთავარი მიზანი – საბანკო სისტემის უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში, მისი სტაბილურობის მხარდაჭერაში, მენაბრეებისა და კრედიტორების ინტერესების დაცვაში მდგომარეობს. ეროვნული (ცენტრალური) ბანკის კონტროლის ობიექტს წარმოადგენს:

- ეროვნული ბანკის კანონების, ნორმატიული აქტებისა და წერილობითი მითითებების დაცვა;
- ეროვნულ (ცენტრალურ) ბანკზე წარსადგენი ინფორმაციების სისრულე და უტყუარობა.

საკრედიტო დაწესებულების შემოწმების წესი ეროვნული (ცენტრალური) ბანკის დირექტორთა საბჭოს მიერ დგინდება. შემოწმების შედეგად გამოვლენილი ამა თუ იმ სახის დარღვევების შემთხვევაში ეროვნული ბანკი უფლებამოსილია:

- მოითხოვოს კომერციული ბანკისაგან გამოვლენილი დარღვევების აღმოფხვრა;
- დააწესოს ჯარიმა მინიმალური საწესდებო კაპიტალის მოცულობის 0,1%-ის სიდიდით;
- ცალკეული ოპერაციების განხორციელებაზე შეზღუდვების დადგენა ექვს თვემდე ვადით.

თუ კომერციულმა ბანკმა გამოვლენილი დარღვევები დადგენილ ვადებში ვერ (ან არ) აღმოფხვრა, აგრეთვე თუ აღნიშნული დარღვევები მეანაბრების ინტერესებისათვის რეალურ საშიშროებას წარმოადგენენ, ეროვნული ბანკის სანქციები შეიძლება კიდევ უფრო გამკაცრდეს, კერძოდ:

- ასეთი სახის ბანკისაგან ამოიღოს ჯარიმა განადღებული საწესდებო ფონდის 1%-მდე სიდიდით, მაგრამ საწესდებო კაპიტალის მინიმალური სიდიდის არა უმეტესი 1%-ისა;
- მოითხოვოს კომერციული ბანკისგან:
 - განახორციელოს ღონისძიებები საკუთარი ფინანსური მდგომარეობის გაჯანსაღებასთან დაკავშირებით, აქტივების სტრუქტურაში კორექტირების ჩათვლით;

- საკუთარი ხელმძღვანელობის შეცვლა;

- ბანკის რეორგანიზაციის ჩატარება;

- მოცემული ბანკისათვის რამდენადმე განსხვავებული სავალდებულო ეკონომიკური ნორმატივების დაკისრება ექვს თვემდე ვადით;
- აუკრძალოს ბანკს ერთ წლამდე ვადით ფილიალების გახსნა და ლიცენზიით გათვალისწინებული ცალკეული საბანკო ოპერაციების განხორციელება;
- მოცემული ბანკის მართვის მიზნით, ექვს თვემდე ვადით დროებით ადმინისტრაცია დაუნიშნოს;
- გარკვეული ვალდებულებების შემთხვევაში ბანკის რეორგანიზაციის განხორციელებაზე აკრძალოს დადგენა;
- შესთავაზოს დამფუძნებლებს ბანკის საკუთარი სახსრების მოცულობის გაზრდასთან დაკავშირებით.

6. ბანკის კრიზისის გაფრთხილების სისტემა და მისი გაჯანსაღების მექანიზმი. ბანკების უსაფრთხოების უზრუნველყოფის უმნიშვნელოვანეს ელემენტს მათი კრიზისების გაფრთხილების სისტემა წარმოადგენს. საბანკო კანონმდებლობით დგინდება, რომ ფინანსური საიმედოობის უზრუნველყოფის როგორც კრიზისის აღმოფხვრის ფაქტორს ინტერესებიდან გამომდინარე ბანკებმა უნდა:

1) განახორციელონ საკუთარი აქტივების კლასიფიცირება, სადაც საეჭვო და უიმედო ვალები განსაკუთრებულად იქნება გამოყოფილი. შექმნან რეზერვები (ფონდები) შესაძლო ზარალის გადაფარვაზე, მათ შორის ფასიანი ქაღალდების შესაძლო გაუფასურების ქვეშ;

2) დაიცვან ეროვნული (ცენტრალური) ბანკის მიერ დადგენილი სავალდებულო ეკონომიკური ნორმატივები;

3) ჩამოაყალიბონ საკუთარი შიდა კონტროლი, რომლებიც შესრულებადი ოპერაციების საიმედოებას უზრუნველყოფენ.

7. ანაბრების დაცვის უზრუნველყოფის მექანიზმი. თანამედროვე პირობებში ანაბრების დაცვის უზრუნველყოფის მექანიზმის რეალიზება შეიძლება „ფიზიკური პირების ანაბრების დაზღვევის შესახებ“ სპეციალური კანონის მიღებით იქნას განხორციელებული.

8. პრობლემურ კომერციულ ბანკებთან ზედამხედველობის ორგანოების მუშაობის საბაზო ცნებები და პრინციპები. ბანკები, რომლებიც ფინანსურ სირთულეებს განიცდიან, თავისთავად ყველა ქვეყანაში საბანკო ზედამხედველობის ორგანოებისათვის პრობლემების მუდმივ წყაროს წარმოადგენენ, მიუხედავად მათი პოლიტიკური მოწყობისა, ფინანსური სისტემის და ეკონომიკური განვითარების დონისა. ამიტომ საბანკო ზედამხედველობის ორგანოები ეროვნული კანონმდებლობით გათვალისწინებულ ზომებს ღებულობენ, რომლებიც პრობლემური ბანკების გაგრძელებას ეწინააღმდეგებიან.

ფინანსურად არამდგრად საკრედიტო ორგანიზაციებს ახასიათებთ საერთო პრობლემები, რომლებიც განპირობებულია:

- აქტივების ცუდი ხარისხით;
- როგორც წესი, ასეთი ორგანიზაციების ბიზნესის რეალური მდგომარეობისათვის არაადეკვატური მაღალი საოპერაციო ხარჯებით;
- ფარული ზარალი, რომლებმაც სხვადასხვა მიზეზების გამო ანგარიშგებაში ასახვა ვერ პოვეს.

აქტივების არადამაკმაყოფილებელი ხარისხი ხშირად დაკავშირებულია მსესხებლების სხვადასხვა კატეგორიებზე ოპერაციების გადაჭარბებულად, აგრესიულად წარმატებული სესხების გაცემასთან დაკავშირებით და ადრეულ სტადიებზე პრობლემური დავალიანების გამოსავლენად სტიმულირების არარსებობაზე სიტუაციის გაუმჯობესებაზე მიმართული ღონისძიებების მიღების დაგვიანებაზე.

ასევე აქტივების ხარისხის შემცირების მიზეზს წარმოადგენს საკრედიტო რისკების ერთ გეოგრაფიულ რეგიონში ან განსაზღვრულ დარგობრივ სექტორში კონცენტრაცია. რისკის კონცენტრაციის შედეგები კონკრეტულ კომპანიებში, რომლებიც რეგიონში ან დარგში ერთიან ჯგუფს წარმოადგენენ, შეიძლება ერთდროულად დაუბრუნებლობის მიზეზი, ბანკში პრობლემების წარმოშობის ფაქტორი გახდეს. ასეთი სახის სიტუაციების წარმოშობის არანაკლებ მნიშვნელოვანი მიზეზებია – საკრედიტო ორგანიზაციის მენეჯერის მიერ საკრედიტო პოლიტიკაში და შიდა ინსტრუქციებში ჩამოყალიბებული მოთხოვნებისა და პროცედურების არ დაცვა, შიდა კონტროლისა და აუდიტის სამსახურების არაეფექტიანი მუშაობა.

მანკიერმა მიდგომამ მართვაში შეიძლება მიგვიყვანოს იქამდე, რომ ფინანსური ანგარიშგების შესაბამის განყოფილებებში (ანგარიშგება მოგება-ზარალის შესახებ) ასახული იქნება არა შემოსავლები, არამედ დაუბრუნებელი ვალები, ბალანსში საეჭვო კრედიტები ვადაგადაცილებული სესხების აღრიცხვის ანგარიშებზე არ იქნება ნაჩვენები. ასეთი სახის „მართვის მეთოდებს“ თან კორპორაციული კულტურის დონის შემცირება, ანგარიშგებაში არასწორი ფაქტების ასახვა, ფინანსური მდგომარეობის შესახებ მონაცემების დამალვა, სპეკულაციური ოპერაციების ხელშეწყობა და სხვა.

ზემოთხამოთვლილ მიზეზებს საკრედიტო ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობის დონის არსებით შემცირებამდე მიყვარათ, რაც აიძულებს ზედამხედველობის ორგანოებს ადეკვატური ღონისძიებების მიღებაზე კონკრეტული სიტუაციებისა და საბანკო კანონმდებლობის ნორმების გათვალისწინებით. თუმცა აღნიშნული არ ნიშნავს, რომ მესაკუთრეებმა და მენეჯერებმა პასიურად უნდა ადევნონ თვალყური საკრედიტო ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობის გაუარესებაზე, პირიქით, ისინი ვალდებული არიან საკრედიტო ორგანიზაციის კრიზისიდან გამოყვანასთან დაკავშირებული შესაბამისი ღონისძიებები გაატარონ.

პრობლემური ბანკი – არის ბანკი, რომლის ლიკვიდურობისა და გადახდისუნარიანობის მდგომარეობა რეალური საფრთხილად აკენ არის მიმართული და მისი ბიზნესის სიცოცხლისუნარიანობა წარუმატებლობისთვის არის განწირული. აქვე ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ ფინანსური არამდგრადობა და პრობლემური მაბკები ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვაოთ.

ფინანსურად არამდგრადი ბანკი – არის ბანკი, რომლის ლიკვიდურობა და გადახდისუნარიანობა პოტენცილურად სუსტია, რომელთა საქმიანობაში პრობლემები დროებით ხასიათს ატარებენ და

შესაბამისი გამაჯანსაღებელი ღონისძიებების მეშვეობით შეიძლება იქნას გადალახული. ფინანსურად არამდგრად ბანკს უცხოეთში ხშირად „სუსტ ბანკს“ უწოდებენ. პრობლემური ბანკის „სტატუსი“ ჩვეულებრივად ენიჭება იმ საკრედიტო ორგანიზაციებს, რომელთა ფინანსური არამდგრადობის მიზეზები ფუნდამენტალურ ხასიათს ატარებენ.

საბანკო ზედამხედველობის ორგანოების ამოცანა მდგომარეობს ბანკის ფინანსური არამდგრადობის მათი განვითარების ადრეულ სტადიაზე გამოვლენაში, პრევენციული ან გამაჯანსაღებელი ღონისძიებების მისაღებად პირობების უზრუნველყოფაში, აგრეთვე პრობლემების გადაწყვეტის სტრატეგიის შემუშავებაში იმ შემთხვევაში, თუ პრევენციული ხასიათის ღონისძიებებს აღექვატური ქმედებები არ მოჰყვა. საბანკო ზედამხედველობის ორგანოებმა პრობლემურ ბანკებთან მუშაობისას უნდა გაითვალისწინონ შემდეგი პრინციპები: ოპერატიულობა, დანახარჯები – ეფექტიანობა, მოქნილობა, თანმიმდევრულობა, მორალური რისკის გათვალისწინება, გამჭვირვალობა და თანამშრომლობა.

მსოფლიო ბანკის ექსპერტების მიერ ჩატარებულ საბანკო კრიზისების კვლევის შედეგად გამოვლენილი ფაქტორების მიხედვით, ქვეყნების დიდ უმრავლესობაში ძირითადად რეგულირებაში და ზედამხედველობაში არსებული ნაკლოვანებები გახდა საბანკო კრიზისის განვითარების ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი (იხ. ცხრ. 1).

**საბანკო კრიზისის ძირითადი ფაქტორები
(პროცენტული ხვედრითი წილის მითითებით)**

№	ფაქტორები*	ცხრ. 1. %
1	ნაკლოვანებები რეგულირებაში და ზედამხედველობაში	90
2	ნაკლოვანებები ბანკების მენეჯმენტში	69
3	ვაჭრობის პირობების გაუარესებაში	69
4	ეკონომიკური ვარდნა	55
5	პოლიტიკური ჩარევა	40
6	კრედიტები ავილირებულ პირებზე	31
7	„სპეკულაციური ბუშტი“	24
8	თაღლითობა	21
9	სახელმწიფო საწარმოების დაკრედიტება	21
10	კაპიტალების გადინება	7
11	სასამართლო სისტემის ნაკლოვანებები	7
12	მენაბრეების მიერ ბანკებიდან დეპოზიტების აქტიური გატანა	7
* მონაცემები აღებულია ოფიციალური ანგარიშგებებისა და 29 ქვეყნის ექსპერტების ინტერვიუების ბაზაზე დაყრდნობით, სადაც ბოლო 15 წლის განმავლობაში საბანკო კრიზისები იყო დაფიქსირებული.		

კონკრეტული ბანკის გაჯანსაღებასთან დაკავშირებული მმართველობითი ქმედებები (შედგზე ორიენტირება, რეკაპიტალიზაცია, სანაცია) სქემატურად შეიძლება შემდეგი თანმიმდევრობით იქნას წარმოდგენილი:

2. პრობლემური ბანკების იდენტიფიკაცია. მსოფლიოში ზედამხედველობის ორგანოების ძირითად ამოცანას წარმოადგენს ფინანსურად არამდგრადი ბანკების ადრეულ სტადიებზე გამოვლენა. პოტენციურად სუსტი ბანკების იდენტიფიკაცია ძნელად გადასატარებელ ამოცანათა რიცხვს მიეკუთვნება, თუმცა საბანკო ზედამხედველობის ორგანოებს ინსტრუმენტების ისეთი ნაკრები აქვთ შემუშავებული, რომელთა მეშვეობითაც განსაზღვრული ზომიერების შესაბამისი მიზნების მიღწევა არის შესაძლებელი.

ცხადია, რომ სუსტი ბანკების გამოვლენის გაუმჯობესებასთან დაკავშირებული ღონისძიებების ეფექტიანობა სხვადასხვა წყაროებიდან მიღებულ ინფორმაციებზე ბევრად არის დამოკიდებული. ინფორმაციების წყაროები ტრადიციულად შეიძლება დაიყოს შემდეგ ორ ჯგუფად: საგარეო წყაროებად და შიდა წყაროებად (იხ. ცხრ. 2).

საბანკო ზედამხედველობის ორგანოები სუსტი ბანკების გამოვლენასთან დაკავშირებით მუშაობისას უპირველს ყოვლისა, ეყრდნობიან საკრედიტო ორგანიზაციებიდან მიღებულ ფინანსურ ინფორმაციასზე, რომელთა დამუშავება და შეფასება განსაზღვრული შემადგენლობის ფინანსური კოეფიციენტებისა და ინდიკატორების საფუძველზე ბანკის ფინანსური მდგომარეობის ანალიზისა და შეფასებისათვის ბაზის ფორმირება ხორციელდება. ასეთი სახის ანალიზი ითვალისწინებს:

ცხრილი 2. სუსტი ბანკების იდენტიფიკაციისთვის გამოყენებადი ინფორმაციების წყაროები

შიდა წყაროები	საგარეო წყაროები
საკრედიტო ორგანიზაციების ფინანსური ანგარიშგება	მაკროეკონომიკური სიტუაცია, ფინანსური ბაზრების მდგომარეობა
შეფასების სარეიტინგო სისტემები, რომლებიც ზედამხედველობის ორგანოების მიერ გამოიყენება	დამოუკიდებელი სააგენტოების რეიტინგული შეფასებები
საკრედიტო ორგანიზაციების ფინანსური მდგომარეობის მონიტორინგის შედეგები	კონტაქტები ბანკების მენეჯერებთან
ბანკების ადგილზე შემოწმების შედეგები	გარე აუდიტორების მოსაზრება
ინფორმაცია, რომლებიც საკრედიტო ორგანიზაციების კურატორებისგან არის მიღებული	ინფორმაცია, რომლებიც ბანკის შიდა კონტროლისა და აუდიტის სამსახურებიდან არის მიღებული

1. ცალკეული ბანკის ფინანსური ინდიკატორების შედარება ანალოგიური ბანკების ჯგუფის ინდიკატორებთან;
2. ინდიკატორების ქმედებებში ტენდენციების შესწავლა.

მოცემულ ინსტრუმენტორებს პოტენციური დეფექტები გააჩნიათ, რომლებიც განპირობებულია: ანალიზის დასაბუთების ხარისხით, ანალიზის სტატიურობით, ინფორმაციის დაგვიანობით, განცალკევებულობით.

აღნიშნული ნაკლოვანებების გარკვეული ზომიერებით თავიდან აცილება საზედამხედველო ორგანოების მიერ საკრედიტო ორგანიზაციების საქმიანობაში პრობლემების შესახებ აღრეული შეტყობინების სისტემების დანერგვის გზით არის შესაძლებელი. ასეთი სახის სისტემების საფუძველში სტატისტიკური მოდელებია ჩადებული, რომელთა რეალური შეფასება და გაზომვა აღნიშნულ ფინანსურ ინდიკატორებზეა ბაზირებული და ისინი გაკოტრების ან ფინანსური სირთულეების წარმოშობის ალბათობის განსაზღვრის შესაძლებლობას იძლევა. თუმცა მოცემული მიდგომებიც უნაკლო არ არის, კერძოდ, ისინი არ ითვალისწინებენ საკრედიტო ორგანიზაციაში მართვის ხარისხის შესახებ ინფორმაციას, შიდა კონტროლის სისტემის ეფექტიანობის და რისკების მართვის პრაქტიკას, აგრეთვე კონკრეტული ბანკის გარე გარემოსი და პოტენციური პრობლემების ერობლივი ფაქტორების ზემოქმედების გაზომვის შესაძლებლობებს არ იძლევა. მიუხედავად ყოველივესი, პრობლემური სიტუაციების აღრეული დიაგნოსტიკის სისტემების დანერგვას კარგი პერსპექტივა გააჩნია.

განვითარებული ქვეყნების უმეტესობაში საბანკო ზედამხედველობის ორგანები იყენებენ რეიტინგულ სისტემას, რომელიც შესაფასებელი ბანკის ფინანსური მდგომარეობის საერთო სურათის მიღების შესაძლებლობას იძლევა (მითითებულ სისტემებს სხვადასხვა ქვეყანაში განსხვავებული სახელწოდება გააჩნიათ, მაგ.: აშშ-ში – ზ, დიდ ბრიტანეთში – ღთ, იტალიაში – .თ.დ. .). მიუხედავად ასეთი სისტემების აგების განსაზღვრული სპეციფიკისა, მათთვის დამახასიათებელია ერთნაირი კომპონენტების გამოყენებასთან დაკავშირებული მისი შემადგენლების საერთო ნიშანთვისებები, ისეთები, როგორებიცაა: კაპიტალი, აქტივების ხარისხი, მართვა, მოგება, ლიკვიდურობა, მგრძნობიერადობა საბაზრო და საოპერაციო რისკისადმი.

საკრედიტო ორგანიზაციების ფინანსური მდგომარეობის შეფასების **სარეიტინგო სისტემის** ძირითად უპირატესობას წარმოადგენს ის, რომ იგი თავისთავად სტრუქტურირებულ და ყოვლისმომცველ კონსტრუქციას წარმოადგენს. მათში მთლიანი რაოდენობრივი და ხარისხობრივი ინფორმაცია არის თავმოყრილი, რომლის ანალიზი რეგულარულობადობის საფუძველზე ხორციელდება, რაც დადგენილი კრიტერიებიდან გადახრებზე საბანკო ზედამხედველის ყურადღების ფოკუსირების შესაძლებლობას იძლევა.

რა თქმა უნდა, ფინანსურ ანგარიშგებასთან მუშაობას, ანალიზს, შეფასებას და ინტერპრეტაციას პრობლემების ნიშანთვისებების იდენტიფიკაციაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია, მაგრამ მოცემული ინფორმაცია შეიძლება საკრედიტო ორგანიზაციის მენეჯერთან მუდმივი კონტაქტების საფუძველზე მიღებული დამატებითი მონაცემების ხარჯზე იქნას გაფართოებული, რაც კურატორების ინსტიტუტის შემოღებასთან დაკავშირებით ახალ განვითარებას იძენს.

10. საკრედიტო ორგანიზაციების ფინანსური გაჯანსაღების სამართლებრივი და ეკონომიკური საფუძვლები.

საკრედიტო ორგანიზაციის გადახდისუნარობის (გაკოტრების) გაფრთხილებასთან დაკავშირებული კრებსითი ღონისძიებები სქემატურად შეიძლება შემდეგი სახით იქნას წარმოდგენილი (იხ. სქემა ნახ. 1-ზე).

ფინანსური გაჯანსაღება – ითვალისწინებს საკრედიტო ორგანიზაციის: ფინანსურ დახმარებას, აქტივებისა და პასივების სტრუქტურის შეცვლას, ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფას და სხვა აუცილებელი მეთოდების გატარებას. ეროვნული (ცენტრალური) ბანკი ფინანსური გაჯანსაღების ღონისძიებების განხორციელების შესახებ გადაწყვეტილება შეიძლება მიიღოს, თუ კი საკრედიტო ორგანიზაციამ:

ა) ბოლო ექვსი თვის განმავლობაში არცერთხელ არ დააკმაყოფილა ცალკეული კრედიტორების მოთხოვნები ფულად ვალდებულებებთან დაკავშირებით და (ან) სახსრების უკმარისობის ან მისი არ არსებობის გამო ვერ

შეასრულა სავალდებულო გადახდასთან დაკავშირებით მათი შესრულების თარიღის დადგენის მომენტიდან სამი დღის ვადაში;

ბ) დაუშვა საკუთარი სახსრების (კაპიტალის) მათი მაქსიმალურ სიდიდესთან შედარებით შემცირება, რომელიც მიღწეული იყო ბოლო 12 თვის განმავლობაში, ასევე ეროვნული (ცენტრალური) ბანკის მიერ დადგენილი ერთ-ერთი სავალდებულო ნორმატივის მნიშვნელობა ერთდროულად 20%-ზე მეტი მოცულობით დარღვევა დააფიქსირა

ნახ. 1. საკრედიტო ორგანიზაციების გადახდისუნარიობის (გააოტრების) გაფრთხილებასთან დაკავშირებული ღონისძიებები

გ) დაარღვია ეროვნული (ცენტრალური) ბანკის მიერ დადგენილი საკუთარი სახსრების (კაპიტალის) საკმარისობის ნორმატივი;

დ) ვერ დაიცვა საკრედიტო ორგანიზაციის მიმდინარე ლიკვიდურობის ნორმატივი ბოლო თვის განმავლობაში 10%-ზე მეტი ოდენობით.

საკრედიტო ორგანიზაციის ფინანსური გაჯანსაღების შეთანხმებული გეგმები კონტროლს ექვემდებარება, რომელსაც შესაბამისი თავისებურებები გააჩნია და იგი სამ დონეზე ხორციელდება: ხელმძღვანელობის, ეროვნული (ცენტრალური) ბანკის და მისი ტერიტორიული ორგანოს მიერ. კონტროლის ვადა განისაზღვრება არანაკლებ 12 თვის ოდენობით.

საკრედიტო ორგანიზაციის ფინანსურ გაჯანსაღებასთან დაკავშირებით ღონისძიებათა გეგმის შესრულებაზე კონტროლთან მიმართებაში შეიძლება გამოიყოს ორი ეტაპი: პირველი ეტაპი – საკრედიტო ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობის ცვლილების კონტროლი. მეორე ეტაპი – საკრედიტო ორგანიზაციის ფინანსურ გაჯანსაღებასთან მიმართებაში საკრედიტო ორგანიზაციის მიერ ღონისძიებათა გეგმის შესრულების მსვლელობის შეფასება.

კონტროლი ხორციელდება რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მაჩვენებლების გამოყენებით, ისეთების, როგორიცაა: საკრედიტო ორგანიზაციის მიერ საქმიანობის ყოველთვიური მაჩვენებლების შესრულების შეფასება, რომელთა მიღწევა იგეგმება (მოსალოდნელია) მის ფინანსურ გაჯანსაღებასთან დაკავშირებით ღონისძიებების გატარების შედეგად, საქმიანობის პრევენციულ ნორმების მიყვანა ეროვნული (ცენტრალური) ბანკის მიერ დადგენილ დონემდე, საკრედიტო ორგანიზაციის მიერ ფინანსურ გაჯანსაღებასთან დაკავშირებით ღონისძიებათა გეგმით გათვალისწინებული ღონისძიებების შესრულება (არ შესრულება).

საკრედიტო ორგანიზაციის მიერ ფინანსური მდგომარეობის გაუარესებისას ან ღონისძიებათა გეგმის სრული მოცულობით შეუსრულებლობისას ან დადგენილი ვადების დარღვევისას ეროვნული (ცენტრალური) ბანკი იძულებული იქნება საკრედიტო ორგანიზაციის ფინანსურ გაჯანსაღებასთან მიმართებაში ღონისძიებათა გეგმის სრულყოფის შესახებ მოთხოვნა ან საკრედიტო ორგანიზაციის ფინანსურ გაჯანსაღებასთან მიმართებაში ღონისძიებათა გეგმის სრულად შესრულების შესახებ მოთხოვნა წაუყენოს.

დროებითი ადმინისტრაცია – არის არა მარტო გაკოტრების შესახებ გაფრთხილების ფორმა, არამედ საკრედიტო ორგანიზაციის „გადახდისუნარიობის (გაკოტრების) შესახებ“ შესაბამისი კანონის თანახმად, ეროვნული ბანკის მიერ დანიშნადი საკრედიტო ორგანიზაციის მართვის სპეციალური ორგანო. დროებითი ადმინისტრაციის მოქმედების საერთო ვადა არ შეიძლება 18 თვეს აღემატებოდეს. აღნიშნულ პერიოდში საკრედიტო ორგანიზაცია შემდეგი მთავარი ამოცანების რეალიზებას ასორციელებს:

- საკრედიტო ორგანიზაციის მიერ კრედიტორების და მეანაბრეების კანონიერი მოთხოვნების დაცვას;
- საკრედიტო ორგანიზაციის მიერ ფინანსური მდგომარეობის ანალიზს და შედეგების შესახებ დასკვნის მომზადებას;
- საკრედიტო ორგანიზაციის შემდგომი საქმიანობის პერსპექტივის შესახებ წინადადების მომზადებას.

დროებითი ადმინისტრაციის მუშაობის უმნიშვნელოვანესი ასპექტების რიცხვს მიეკუთვნებიან:

- ეროვნული ბანკის ტერიტორიული ორგანოს მიერ დროებითი ადმინისტრაციის საქმიანობის ორგანიზება და კონტროლი;
- დროებითი ადმინისტრაციის და საკრედიტო ორგანიზაციის მართვის ორგანოს შორის გარიგებების შეთანხმებასთან მიმართებაში წესის დადგენა და უფლებამოსილებების დაყოფა;
- დროებითი ადმინისტრაციის მუშაობის განხორციელების მიზნით საჭირო პირობებისა და ტექნიკური შეიარაღების უზრუნველყოფისადმი მოთხოვნილებები.
- დროებითი ადმინისტრაციის საქმიანობის დაწყებასთან დაკავშირებული რეალიზაციის პოცედურების წესი;
- დროებითი ადმინისტრაციის მხრიდან საკრედიტო ორგანიზაციის მართვასთან მიმართებაში კანონსაწინააღმდეგო საქმიანობის შემთხვევაში აქტის შედგენის უფლების დელეგირება;
- ოპერაციების განხორციელებაზე საბუთების გაფორმების წესის შესრულების მოთხოვნა;
- საკრედიტო ორგანიზაციის მართვასთან მიმართებაში დროებითი ადმინისტრაციის ხარჯების განსაზღვრის, დამტკიცებისა და წყაროების წესის შესრულება.

დროებითი ადმინისტრაციის საქმიანობის შეწყვეტა ნიშნავს, რომ საკრედიტო ორგანიზაციის ფინანსური გაჯანსაღების გეგმით გათვალისწინებული ყველა ღონისძიება შესრულებულია და იგი საკრედიტო ორგანიზაციის აღმასრულებელი ორგანოების უფლებამოსილებების აღდგენის საფუძველი გახდება.

საკრედიტო ორგანიზაციის რეორგანიზაცია – არის კომერციული ბანკის მათ მიერ შესრულებადი ფუნქციებისა და ოპერაციების შენარჩუნების პირობებში ორგანიზაციული სტრუქტურისა და

იურიდიული სტატუსის შეცვლა, ასევე კომერციული ბანკის მიერ შესრულებადი ფუნქციებისა და ოპერაციების შენარჩუნების პირობებში ორგანიზაციული სტრუქტურისა და იურიდიული სტატუსის შეცვლა.

საკრედიტო ორგანიზაციების რეორგანიზაცია ხორციელდება, როგორც წესი, მიერთების ფორმით, თუმცა კანონმდებლობით სხვა ფორმებიცაა გათვალისწინებული. უცხოეთის პრაქტიკაში ტერმინი „შერწყმა“-სთან ერთად ასევე გამოიყენება ტერმინი „შთანთქმა“, რაც რეორგანიზაციის არამეგობრულ, ძალადობრივ ხასიათზე მიუთითებს.

ჩვეულებრივად შერწყმის ოთხ ჯგუფს გამოყოფენ:

1. ჰორიზონტალური შერწყმა (ერთი სამეწარმეო პროცესის მომიჯნავე საფეხურებზე მომუშავეების);
2. ვერტიკალური შერწყმა (ერთი სამეწარმეო პროცესის მომიჯნავე საფეხურებზე მომუშავეების);
3. ერთგვაროვნულების შერწყმა (არა ერთი და იგივე პროდუქციის არ გამომშვები მონათესავე ორგანიზაციების შერწყმას);
4. კონგლომერატული შერწყმა (ითვალისწინებს ერთმანეთთან სრულიად არანაირი კავშირის მქონე, თუნდაც „არაერთგვაროვანი“ დარგებში მომუშავე სუბიექტების).

ზემოთაღნიშნული საკითხების დეტალურად განხილვის შედეგად შეიძლება მოკლედ დავასკვნათ, რომ:

1. ნაშრომში განხილულია ბანკების უსაფრთხოების უზრუნველყოფის საკითხები არა მისი ვიწრო გაგებით, არამედ უსაფრთხოება როგორც ეკონომიკური ნორმებისა და ინსტრუმენტების სისტემა, რომლებიც ბანკებისა და მათი კლიენტების ინტერესების დაცვის უზრუნველყოფას განაპირობებენ.
2. აღნიშნულია, რომ ბანკის უსაფრთხოების სისტემა მოიცავს: ბანკების დაფუძნებისა და დახურვის წესებს, ბანკის საქმიანობის რეგლამენტაციას, ანგარიშგებისა და მისი პუბლიკაციის წესს, საკრედიტო დაწესებულებების საქმიანობაზე კონტროლის პროცედურას, ბანკის კრიზისის გაფრთხილების სისტემის და მისი გაჯანსაღების მექანიზმს, ანაბრების დაცვის უზრუნველყოფელ მექანიზმს.
3. ხაზგასმულია, რომ ბანკის საქმიანობის დაწყებისათვის საფუძველს საბანკო ოპერაციების განხორციელებაზე საქართველოს ეროვნული (ცენტრალური) ბანკიდან შესაბამისი ლიცენზიის მიღება წარმოადგენს.
4. ბანკის საქმიანობის ეკონომიკური ნორმატივების დადგენის მეშვეობით რეგლამენტაცია საკრედიტო ინსტიტუტის უსაფრთხოების განმაპირობებელი ფაქტორია და მისი წარმატებული საქმიანობა დამოკიდებულია სავალდებულო ეკონომიკური ნორმატივების შესრულებაზე, როგორებიცაა: კაპიტალის მინიმალური სიდიდე და მისი საკმარისობა, ლიკვიდურობა და გადახდისუნარიანობა, საბანკო ოპერაციების განხორციელებისას რისკების რეგულირება და სხვა.
5. ფინანსურად არამდგრადი საკრედიტო ორგანიზაციებისათვის დამახასიათებელია საერთო პრობლემები, რომლებიც განპირობებულია აქტივების ცუდი ხარისხით, მაღალი საოპერაციო ხარჯებით, ანგარიშგებებში არ ასახული ფარული ზარალით.
6. ჩამოყალიბებულია საბანკო კრიზისების ძირითადი ფაქტორები ძირითადი კომპონენტისა და პროცენტული ხვედრითი წილის მითითებულ, როგორებიცაა: ნაკლოვანებები რეგულირებაში და ზედამხედველობაში, ნაკლოვანებები ბანკის მენეჯმენტში, ვაჭრობის პირობების გაუარესება, ეკონომიკური ვარდნა, პოლიტიკური ჩარევა, კრედიტები პრივილეგირებულ პირებზე, „სპეკულაციური ბუშტი“, თაღლითობა, სახელმწიფო საწარმოების დაკრედიტება, კაპიტალის გადიდება, სასამართლო სისტემის ნაკლოვანებები, მეანაბრების მიერ ბანკებიდან ანაბრების აქტიური გატანა.

7. კონკრეტული ბანკის გაჯანსაღებასთან მიმართებაში მმართველობითი ქმედებები სქემატიურად შემდეგი სახით არის ჩამოყალიბებული: ახალი ხელშეკრულება ⇐ მუშაობის ახალი მეთოდები ⇐ ლიკვიდურობისა და გადახდისუნარიანობის აღდგენა ⇐ დანახარჯების შემცირება ⇐ ფიანსური მდგრადობის აღდგენა.

7.3. საბანკო დაკრედიტებისა და სასესხო დავალიანების მონიტორინგის პრაქტიკუმი

კრედიტი - არის ფულადი სახსრები, ან წარმოშობითი ნიშნისგან განსაზღვრული სხვა ნივთები, რომლებიც დაკრედიტების პროცესში ბანკის (კრედიტორის) მიერ ხელშეკრულებით (საკრედიტო, სავაჭრო ან კომერციული) შთანხმებული სიდიდითა და დაკრედიტების პრინციპების (ვადიანობა, ფასიანობა, მიზნობრიობა, უზრუნველყოფადობა, დაბრუნებადობა) გათვალისწინებით მეორე მხარეს (მსესხებელი) „მიეწოდება“ (გადაეცემა ან გადასაცემად გათვალისწინებული).

კრედიტი შეიძლება კლიენტს სხვადასხვა ფორმით მიეწოდოს და საერთო სახით კრედიტების კლასიფიცირებაშემდეგი ნიშანთვისებების მიხედვით განხორციელდეს:

1. სიდიდის მიხედვით: მცირეები; საშუალოები; მსხვილები.
2. დაკრედიტების ვადების მიხედვით: მოთხოვნამდე; მოკლევადიანები (1 წლამდე ვადით); საშუალოვადიანები (1 – 3 წლის ვადით); გრძელვადიანები (3 წელზე მეტი პერიოდით).
3. უზრუნველყოფის მიხედვით: არაუზრუნველყოფილები (საბლანკოები); გირავნობიანები; გარანტირებულები; დაზღვეულები.
4. სასესხო ანგარიშების სახეობის მიხედვით: მარტივი სასესხო ანგარიშები (ჩვეულებრივები); სპეციალურები; კონტოკორენტულები; ოვერდრაფტი.
5. მსესხებლების ძირითადი ჯგუფების მიხედვით: ფიზიკური პირები; იურიდიული პირები; დარგობრივი მიმართულობა; მსესხებელი საწარმოს ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა.
6. დაფარვის მეთოდების მიხედვით: განვადებით (ნაწილებად, წილებად); ერთდროული დაფარვით (გარკვეულ თარიღზე).
7. კრედიტები თამასუქის მიხედვით: სააღრიცხვო; სესხები თამასუქების გირაოს ქვეშ; სესხები ბანკის თამასუქით.
8. კრედიტორების სახეობების მიხედვით: საბანკოები; კომერციულები; სახელმწიფოებრივები (ცენტრალიზებულები); საერთაშორისოები.
9. დაკრედიტების მიზნების მიხედვით: სამომხმარებლოები; სამეწარმეო დანიშნულების; ძირითადი კაპიტალის გაზრდაზე; საბრუნავი კაპიტალის შევსებაზე.
10. ვალუტის მიწოდების მიხედვით: ეროვნული; უცხოურები.
11. მსესხებლის დაფინანსების ხასიათის მიხედვით: დახმარების გაწევის კრედიტები; კრედიტები კომერციულ საფუძველზე.
12. კრედიტების სახეობების მიხედვით: საბანკო კრედიტი; კომერციული კრედიტი; საკრედიტო ხაზი; კონსორციალური (მსხვილი) კრედიტი; დისკონტირებული სესხი; საბლანკო სესხი; იურიდიული პირის ოვერდრაფტი; დეპოზიტით უზრუნველყოფილი სესხი; საშუალოვადიანი სესხი; სესხი თანაბარი დაფარვით; მიკროსესხები; სამომხმარებლო სესხები; საბანკო გარანტია; ბანკთაშორისი სესხი; სალომბარდო სესხი.
13. მსესხებლების სახეობების მიხედვით: კრედიტები იურიდიულ პირებზე (საქმიანები); კრედიტების ფიზიკურ პირებზე (პერსონალურები).
14. საქმიანობის სახეობის ფორმების მიხედვით: ფინანსური; კომერციული; არაკომერციული.
15. გამოყენების მიზნების (დაკრედიტების ობიექტების) მიხედვით: სამრეწველო დანიშნულების სესხები; სესხები სასაქონლო მარაგის ქვეშ; სესხები დანახარჯების გადაფარვაზე; სესხები

საბრუნავი კაპიტალის შევსებაზე; სესხები საგანგებო საჭიროებებზე; სესხები ძირითადი კაპიტალის გადიდებაზე.

16. საკრედიტო გარიგების პირობების ხასიათის მიხედვით: იურიდიული; ეკონომიკური.

კრედიტის ფასიდაკრედიტებისას გამოხატავს ფასიანობის პრინციპს, ხოლო გადახდის ფორმას წარმოადგენს **საპროცენტო განაკვეთი**, რომელიც შეიძლება იყოს: მყარი (ფიქსირებულები) და ცვალებადები. გამოყოფენ ასევე საერთაშორისო საკრედიტო ბაზრის განაკვეთებსაც. საერთაშორისო პრაქტიკაში ცნობილია განაკვეთები:

LIBOR - არის დეპოზიტების მიწოდებების განაკვეთი ლონდონის ბანკთაშორისო ბაზარზე (3 თვიან სესხებზე) და იგი საერთაშორისო ფინანსური ბაზრებისათვის საბაზოს წარმოადგენს;

FIBOR - არის საფონდო ბირჟის განაკვეთი ფრანკფურტში მაინზე;

PIBOR - არის პარიზის ბანკთაშორისი ბაზრის განაკვეთი და ა. შ.

სესხის ღირებულების დარიცხვა შეიძლება **პროცენტის მარტივი განაკვეთის** გამოყენებით (მოკლევადიანი სესხებისას და ვადის ბოლოს ერთჯერადი დაფარვისას), ასევე **პროცენტის რთული განაკვეთის** გამოყენებითაც (უფრო ხანგრძლივი დაკრედიტებისას) იქნას განხორციელებული. აღნიშნულიდან გამომდინარე:

ა) დასაფარავი თანხის (ნაზარდით) სიდიდის განსაზღვრა პროცენტის მარტივი განაკვეთის გამოყენებით შესაძლებელია ფორმულით:

$$Z = K + V = K + (m \times y \times K / 100) = K (1 + m \times y / 100),$$

სადაც: Z - არის კრედიტის ნაზარდით თანხა;

K - არის მიწოდებული სესხის სიდიდე;

V - პროცენტული ფულის თანხა, რომლებიც m წლის განმავლობაშია

გადახდილი (თუ $m < 1$, მაშინ დაკრედიტების ვადა დღეებში უნდა

გაიყოს 365 ან 366-ზე - წლის დროითი ბაზაზე);

$y(\%)$ - არის პროცენტების წლიური განაკვეთი;

m - არის ვადა, რომლის განმავლობაშიც გადაიხდება პროცენტები.

ბ) თუ საკრედიტო ხელშეკრულებაში კრედიტის ვადის განმავლობაში პროცენტის განაკვეთის ცვლილება არის გათვალისწინებული, მაშინ დასაფარავი პროცენტული თანხის სიდიდე განისაზღვრება შემდეგი ფორმულით:

$$V = K (m_1 y_1 / 100 + m_2 y_2 / 100 + \dots + m_m y_m / 100) = \\ = \sum_{i=1}^m m_i y_i / 100,$$

ხოლო კრედიტის თანხა პროცენტებთან ერთად ტოლი იქნება:

$$Z = K (1 + \sum_{i=1}^m m_i y_i / 100),$$

სადაც: $m_1 y_1$; $m_2 y_2$; $m_m y_m$ - არის დროითი ინტეგრალი მისი შესაბამისი

პროცენტის წლიური განაკვეთით.

გ) დასაფარავი თანხის სიდიდის (ნაზარდით) განსაზღვრა პროცენტების რთული განაკვეთის გამოყენებით შესაძლებელია ფორმულით:

$$Z = K (1 + y/100)^m;$$

$$V = Z - K = K ((1 + y/100)^m - 1),$$

სადაც: m - არის დაკრედიტების ვადა წლებში.

ერთ წელზე მეტი ვადით დაკრედიტებისას რთული წლიური განაკვეთის მიხედვით პროცენტების დარიცხვა პროცენტული ფულის მეტ თანხას იძლევა, ვიდრე მარტივი განაკვეთის გამოყენებისას.

გადახდილი პროცენტების თანხაზე და დაფარვის საერთო თანხაზე ზემოქმედებს კრედიტის დაფარვის სასიათი:

ა) დავუშვათ კრედიტის დაფარვა ტოლი დროით წილებით ხორციელდება. წილების (I) სიდიდე განისაზღვრება ფორმულით:

$$I = K \times y1001 - (1 + y100) - m .$$

კრედიტის დაფარვის საერთო თანხა ტოლი იქნება:

$$Z = m \times I = m \times K \times y1001 - (1 + y100) - m ,$$

ხოლო გადახდილი პროცენტების თანხა ტოლი იქნება:

$$V = Z - K.$$

ბ) ვალის ძირითადი თანხის ტოლო ნაწილებით დაფარვადაზოგვილი პროცენტების დამატებით - ანუიტეტური სესხი. ანუიტეტი - არის ტოლი წილობრივი შესატანები.

დაფარვის ასეთი სახეობის თავისებურება მდგომარეობს იმაში, რომ თითოეული წილი თავისთავში პროცენტის წილსა და დაფარვის წილს მოიცავს. გადფახდების განხორციელების შესაბამისად პროცენტის წილი მცირდება, ხოლო დაფარვის წილი კი დაზოგვილი პროცენტების თანხაზე იზრდება. პრაქტიკაში აღნიშნული იპოთეკური დაკრედიტებისას გამოიყენება.

საპროცენტო განაკვეთების სიდიდე დგინდება ისეთი სიდიდით, რომ კრედიტზე გადასახადმა ბანკის ხარჯები გადაფაროს და საჭირო შემოსავლიანობის მიღება უზრუნველყოს.

საპროცენტო განაკვეთების სიდიდეზე ზემოქმედებენ შემდეგი ფაქტორები:

- რეფინანსირების განაკვეთი ქვეყნის ცენტრალური ბანკის;
- საკრედიტო რესურსების ღირებულება;
- საკრედიტო გარიგების ხასიათი;
- მიწოდებადი კრედიტის დაფარვის რისკი;
- კრედიტის დაბრუნების უზრუნველყოფის ფორმა და სხვ.

მინიმალურ საპროცენტო განაკვეთს საბაზოს, ანუ, საერთაშორისო პრაქტიკაში, „prime rate“-ს უწოდებენ და იგი საპროცენტო განაკვეთია პირველხარისხოვანი მსესხებლებისათვის.

კრედიტის გამოყენებაზე საპროცენტო განაკვეთები, მათი გადახდის წესი, ფირმები და ვადები საკრედიტო ხელშეკრულებაში გაითვალისწინება. კრედიტის გაცემის მომენტში პროცენტების ავანსად დარიცხვა და ამოღება არ დაიშვება.

პროცენტები სასესხო დავალიანების ნაშთზე, აღნიშნული დავალიანების დაფარვის თარიღამდე, დაირიცხება და, როგორც წესი, ყოველთვიურად, ან ხელშეკრულებაში მითითებულ ვადებში გადაიხდება, მაგრამ არა უფრო იშვიათად ერთხელ კვარტალში. ვადაგადაცილებული დავალიანების წარმოშობის შემთხვევაში მსესხებელი თავისდროულად დაუფარავ დავალიანებაზე გადიდებული განაკვეთის მიხედვით იხდის, რაც საკრედიტო ხელშეკრულებაშია მითითებული. მსესხებელიდან შემოსული ფულადი სახსრები პირველ რიგში პროცენტების გადახდაზე (ვადაგადაცილებულის ჩათვლით) მიიმართება.

კრედიტის უზრუნველყოფა - კრედიტის დაუბრუნებლობის რისკის ერთ-ერთი ყველაზე საიმედო ხერხია. კრედიტის უზრუნველყოფის ფორმებია: პირგასამტეხლო (საურავი, ჯარიმები), გირაო (უძრავი ქონება, მოძრავი ქონება), საბანკო გარანტია, თავდებობა (იურიდიული პირების, ფიზიკური პირების), დაზღვევა, თამასუქები კომერციული ბანკების და სხვები.

განვიხილოთ პრაქტიკული მაგალითი სასესხო დავალიანების, ანუ კრედიტის ამორტიზაციის გეგმოს შესაძლო ვარიანტები შემდეგი მონაცემებით:

- გაცემულია - 1 კრედიტი;
- კრედიტის მოცულობა - 12 000 ლარი;
- საპროცენტო განაკვეთი - 24% წლიური;
- სესხის გაცემის ვადა - 1 წელი;
- დავალიანების დაფარვა - ყოველთვიურად (ძირითადი ვალი + პროცენტები).

სასესხო დავალიანების დაფარვის გაანგარიშება განვახორციელოთ შემდეგი ორი ვარიანტით:

- ვარიანტი 1 - ყოველთვიურად ძირითადი სესხისა და პროცენტის ჯამურად ტოლი მოცულობით დაფარვა, მათ შორის ყოველთვიური პროცენტული გადასახადის მოცულობის გაანგარიშებისათვის - „წესი 78“-ის, ანუ საერთო გადასახდელი წლიური ჯამური პროცენტიდან ყოველთვიურად 12/78-ის, 11/78-ის, 10/78-ის და ა.შ. კლებადობით გადახდით (78 - არის წლის ყოველი თვის ნუმერაციის ჯამი) (იხ. ცხრილი 1);
- ვარიანტი 2 - ყოველთვიურად ძირითადი სესხის ტოლი თანხებით გადახდით, ხოლო ყოველთვიური პროცენტული გადასახდის გაანგარიშებისათვის „წესი 12“-ის, ანუ პირველ თვეში გადახდილი პროცენტული თანხის (12000-ის 24%-ის = 240 ლარიდან), შემდეგ თვეებში ყოველთვიურად მისი 11/12-ის, 10/12-ის, 9/12-ის და ა.შ. კლებადობით გადახდით (იხ. ცხრილი 2).

ასევე საინტერესოდ გვესახება აღინიშნოს ის გარემოება, რომ პროცენტების გადახდა კრედიტის გამოყენებაზე შიძლება განხორციელებული იქნას: 1) ფიზიკური პირების (ინდივიდუალური მეწარმეების) მიერ - მხოლოდ ყოველთვიურად, ხოლო 2) იურიდიული პირების მიერ კი - ყოველთვიურად და ყოველკვარტალურადაც. პროცენტების ყოველკვარტალურად გადახდისას ბანკი სა[პროცენტო განაკვეთის, მისი კვარტალურ ბაზისამდე დაყვანისათვის, გადაანგარიშებას დამოუკიდებლად ახორციელებს შემდეგი ფორმულის გამოყენებით:

$$I = \{(1 + I / 12) \times 3 - 1\} \times 4,$$

სადაც: I – წლიური საპროცენტო განაკვეთია პროცენტების ყოველკვარტალურად გადახდისას, გაყოფილი 100-ზე;

I - წლიური საპროცენტო განაკვეთია პროცენტების ყოველთვიურად გადახდისას, გაყოფილი 100-ზე.

თუ მოცემულ ფორმულაში რიცხობრივ მაჩვენებლებს ჩავსვამთ, მაშინ მივიღებთ რომ წლიური 24%-ისას, ანუ თვიური (24/12) = 2%-ისას, კვარტალური საპროცენტო განაკვეთი (2% x 3 თვე) = 6% კი არა, არამედ იგი ტოლი იქნება:

$$\begin{aligned} I &= \{(1 + 24 / 12) \times 3 - 1\} \times 4 = \{(1 + 0,02) \times 3 - 1\} \times 4 = \\ &= \{(1,02 \times 3) - 1\} \times 4 = (3,06 - 1) \times 4 = 2,06 \times 4 = 8,24\%. \end{aligned}$$

სასესხო დავალიანების დაფარვის, ანუ მონიტორინგის პრაქტიკული ცხრილური მაგალითი ქვემოთმოყვანილ ცხრილი 3-ში იხილეთ.

თვალსაჩინოების მიზნით, ასევე საინტერესოდ გვესახება ბანკების მიერ გაცემული სესხების შესაძლო დანაკარგების გადაფარვის მიზნით, სესხების კლასიფიცირებისა და ბანკის საკუთარი შემოსავლებიდან სარეზერვო ფონდის შექმნისა და გამოყენების პროცედურის ჩამოყალიბება (იხ. ცხრ. 4) მონაცემებით:

- გაცემული სესხის მოცულობა - 10 000 ლარი;
- სასესხო განაკვეთი - 12% წლიური;
- სესხის გაცემის ხანგრძლივობა - 3 თვე;
- სესხის გაცემის თარიღი - 01.01.2017 წელი;
- ვადაგადაცილებულ სესხზე დასარიცხი საპროცენტო განაკვეთი ორმაგდება.

თუ ცხრილი 1-ისა (პროცენტების ყოველთვიურად დარიცხვა) და ცხრილი 3-ის (პროცენტების ყოველკვარტალურად დარიცხვა) ჯამურ მონაცემებს ერთმანეთს შევადარებთ, დავინახავთ, რომ (პროცენტების ყოველკვარტალურად დარიცხვისას) - წლის განმავლობაში საერთო თანხების ბრუნვის მოცულობა 8%-ით გაიზარდა, ხოლო გადასახდელი პროცენტების საერთო მოცულობა 14%-ით შემცირდა.

ამდენად მსესხებლელი აღნიშნულ გარემოებაში უნდა ერკვეოდეს და პროცენტების დარიცხვის პერიოდზეც ყურადღება უნდა გაამახვილოს.

ცხრილი 1. სასესხო დავალიანების დაფარვის, ანუ კრედიტის ამორტიზაციის გეგმა (კრედიტის გამოყენებაზე პროცენტების ყოველთვიურად გადახდისას):
(ვარიანტი 1)

თვის №	ძირითადი ვალის ნაშთი თვის დასაწყისში	ერთჯერადი გადასახ- დელის მოცულობა (ძირითადი ვალი + %)	წილობრივი მნიშვნე- ლობა	გადასახ- დელი პროცენტები	გადასახ- დელი ძირითადი ვალი	ძირითადი ვალის ნაშთი თვის დასაწყისში
1	12 000	1 240	12/78	443	797	11 203
2	11 203	1 240	11/78	406	834	10 369
3	10 369	1 240	10/78	369	871	9 498
4	9 498	1 240	9/78	332	908	8 590
5	8 590	1 240	8/78	295	945	7 645
6	7 645	1 240	7/78	258	982	6 663
7	6 663	1 240	6/78	222	1 018	5 645
8	5 645	1 240	5/78	185	1 055	4 590
9	4 590	1 240	4/78	148	1 092	3 498
10	3 498	1 240	3/78	111	1 129	2 369
11	2 369	1 240	2/78	74	1 166	1 203
12	1 203	1 240	1/78	37	1 203	0
	83 273	14 880		2 880	12 000	

ცხრილი 2. სასესხო დავალიანების დაფარვის, ანუ კრედიტის ამორტიზაციის გეგმა (კრედიტის გამოყენებაზე პროცენტების ყოველთვიურად გადახდისას):
(ვარიანტი 2)

თვის №	ძირითადი ვალის ნაშთი თვის დასაწყისში	ერთჯერადი გადასახ- დელის მოცულობა (ძირითადი ვალი + %)	წილობრივი მნიშვნე- ლობა	გადასახ- დელი პროცენტები	გადასახ- დელი ძირითადი ვალი	ძირითადი ვალის ნაშთი თვის დასაწყისში
1	12 000	1 240	12/12	240	1 000	11 000
2	11 000	1 220	11/12	220	1 000	10 000
3	10 000	1 200	10/12	200	1 000	9 000
4	9 000	1 180	9/12	180	1 000	8 000
5	8 000	1 160	8/12	160	1 000	7 000
6	7 000	1 140	7/12	140	1 000	6 000
7	6 000	1 120	6/12	120	1 000	5 000
8	5 000	1 100	5/12	100	1 000	4 000
9	4 000	1 080	4/12	80	1 000	3 000
10	3 000	1 060	3/12	60	1 000	2 000
11	2 000	1 040	2/12	40	1 000	1 000
12	1 000	1 020	1/12	20	1 000	0
	83 273	13 560		1 560	12 000	

ცხრილი 3. სასესხო დავალიანების დაფარვის, ანუ კრედიტის ამორტიზაციის გეგმა
(კრედიტის გამოყენებაზე პროცენტების ყოველკვარტალურად გადახდისას):

თვის	ძირითადი ვალის ნაშთი	ერთჯერადი გადასახადის მოცულობა	წილობ- რივი	გადასახ- დელი	გადასახ-დელი	ძირითადი ვალის

№	თვის დასაწყისში	(ძირითადი ვალი + %)	მნიშვნე- ლობა	პროცენ- ტები	ძირი-თადი ვალი	ნაშთი თვის ბოლოს
1	2	3	4	5	6	7
1	12000	-	-	-	-	-
2	12000	-	-	-	-	-
3	12000	3989	-	989	3000	9000
4	9000	-	-	-	-	-
5	9000	-	-	-	-	-
6	9000	3742	-	742	3000	6000
7	6000	-	-	-	-	-
8	6000	-	-	-	-	-
9	6000	3494	-	494	3000	3000
10	3000	-	-	-	-	-
11	3000	-	-	-	-	-
12	3000	3247	-	247	3000	0
ჯამი	90000	14472	-	2472	12000	-

ცხრილი 4. ბანკის სესხების კლასიფიცირება და დარეზერვება:

№ რიგზე	სესხის კლასიფი- კაცია საკრედიტო რისკის მიხედვით	ვადაგადა- ცილების ხანგრძლ- ივობა	სარე- ზერვო განა- კვეთი	სარე- ზერვი თანხა, ლარებ- ში	ვადაგდაც ილების პერიოდი	მიტითა დი სასესხო თანხა ლარებ- ში	% ლარ- ებში	დავალი ანების ჯამო, ლარებ- ში
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	სტანდარ- ტული სესხი	ვადაგადცი ლება - არ არის	2%	200	01.01.2017 01.04.2017	10000	300	10300
2	საფურა- დღებო სესხი	ვადაგადცი ლება - 30 დღემდე	10%	1000	01.04.2017 01.05.2017		+200	10500
3	არასტან- დარტული სესხი	ვადაგადცი ლება - 60 დღეზე მეტი	30%	3000	01.05.2017 01.06.2017		+200	10700
4	საექვო სესხი	ვადაგადცი ლება - 120 დღეზე მეტი	50%	5000	01.06.2017 01.08.2017		+400	11100
5	უიმედო სესხი	ვადაგადცი ლება - 150 დღეზე მეტი	100%	10000	01.08.2017 01.09.2017		+200	11300
	ჯამი			10000		10000	1300	11300

**ლექცია 8. საბანკო საპროცენტო განაკვეთები,
პროცენტების დარიცხვის თავისებურებები,
პროცენტული რისკები და საპროცენტო პოლიტიკა**

**8.1. საბანკო პროცენტი, განაკვეთი, მარტივი და
რთული პროცენტების ფორმულით
დარიცხვის მეთოდების პრაქტიკუმი**

• **საბანკო პროცენტი:**

სასესხო პროცენტი - არის დროებით სარგებლობაში გასესახებადი ღირებულების (სასესხო კაპიტალის) თავისებური ფასი. **საბანკო პროცენტი** - არის სასესხო პროცენტის ერთ-ერთი ყველაზე განვითარებული ფორმა, როდესაც ბანკი საკრედიტო ურთიერთობების ერთ-ერთი სუბიექტის სახით გამოდის. **საბანკო პროცენტის დონე** საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში განისაზღვრება მაკროეკონომიკური ფაქტორებით, რომლებიც სასესხო პროცენტის ნებისმიერი ფორმისათვის არის დამახასიათებელი, და კერძო ფაქტორებით, რომლებიც კონკრეტული ბანკის საპროცენტო პოლიტიკის განხორციელების საფუძველშია ჩადებული. საპროცენტო განაკვეთების ეროვნულ სისტემაზე ზემოქმედ **მაკროეკონომიკურ ფაქტორებს** მიეკუთვნება: საკრედიტო რესურსების მოთხოვნისა და მიწოდების თანაფარდობა; ცენტრალური ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა; ინფლაციური მოლოდინები; საკრედიტო რესურსების ბაზარზე კონკურენცია; ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარება; ეროვნული ეკონომიკის ღიაობა; კაპიტალის საერთაშორისო მიგრაცია; ვალუტების გაცვლითი კურსი; ქვეყნის საგადახდო ბალანსის მდგომარეობა; რისკის ფაქტორი; გადასახადით დაბეგვრის სისტემა. კომერციული ბანკის საპროცენტო პოლიტიკის საფუძველში ჩადებული **კერძო ფაქტორები** განისაზღვრება ბაზარზე მისი პოზიციით, ოპერაციის ხასიათით და თავისთავზე აღებული რისკების სიდიდით.

პროცენტის საბაზრო განაკვეთის (I) ფორმირება შეიძლება წარმოვიდგინოთ შემდეგი სახით:

$$I = r + e + \text{პრ} + \text{პ}_\text{ლ} + \text{პ}_\text{ფ}$$

სადაც: r - არის პროცენტის რეალური განაკვეთი „რისკისგარეშე ოპერაციების“ მიხედვით იმ შემთხვევაში, როდესაც „ნულოვანი“ ინფლაციის დონე არის მოსალოდნელი;
 e - არის ინფლაციური მოლოდინების დონის ეკვივალენტური პრემია სავალო ვალდებულებების ვადაზე;
 პრ - არის პრემია არგადახდის რისკზე;
 $\text{პ}_\text{ლ}$ - არის პრემია ლიკვიდობის დაკარგვის რისკზე;
 $\text{პ}_\text{ფ}$ - არის პრემია რისკზე სავალო ვალდებულების დაფარვის ვადის გათვალისწინებით.

პროცენტის რეალური განაკვეთი რისკისგარეშე ოპერაციების მიხედვით წარმოადგენს ძირითად ინდექსს, რომელიც საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ინფლაციური მოლოდინების გათვალისწინების გარეშე სასესხო პროცენტის დონის განმსაზღვრელი ძირითადი მაკროეკონომიკური ფაქტორების შეხამების

მახასიათებელია, ან როდესაც ინფლაცია ნულოვნად განისაზღვრება. ჩვეულებრივად ითვლება, რომ ასეთი საპროცენტო განაკვეთების მაგალითს მოკლევადიანი სახელმწიფო სავალო ვალდებულებების მიხედვით განაკვეთები წარმოადგენენ.

რამდენადაც ბანკის აქტიური ოპერაციების მიხედვით პრიცენტები თავისთავად მისი საშემოსავლო ბაზის ყველაზე არსებით მუხლს წარმოადგენენ, ხოლო პროცენტული ხარჯები მოზიდული რესურსების მიხედვით ძირითადი ხარჯების ფორმირებას ახდენენ, ბანკის მიერ ადეკვატური საპროცენტო პოლიტიკის განხორციელებისათვის მიღებული (გადახდილი) პროცენტების ნაწილში ბანკის პოზიციის მახასიათებელი რიგი მაჩვენებლების დინამიკის ანალიზის განხორციელება არის საჭირო.

პროცენტული მარჟა - არის შემოსავლის მომტანი აქტივებისაგან პროცენტულ შემოსავალსა და ბანკის ვალდებულებების მიხედვით პროცენტულ ხარჯს შორის სხვაობა. პროცენტულ მარჟას განსაზღვრავენ ისევე, როგორც პროცენტების სახით შემოსავლის მომტანი აქტივების მოცულობისადმი მიმართებაში გამოხატული პროცენტების მიხედვით სუფთა შემოსავალს.

ყველაზე ხშირად პროცენტული მარჟის (მჟფაქტ.) გაანგარიშებისათვის იყენებენ შემდეგ ფორმულას:

$$\text{მჟფაქტ.} = (\text{შმპრ.} - \text{ხრპრ.}) : \text{აქპრ.} \times 100\% ,$$

სადაც: მჟფაქტ. - არის ფაქტიურად ჩამოყალიბებული პროცენტული მარჟის სიდიდე პერიოდში;

შმპრ. - არის პროცენტული შემოსავლები;

ხრპრ. - არის ხარჯები პროცენტების გადადასთან მიმართებაში;

აქპრ. - არის აქტივები, პროცენტების სახით შემოსავლის მომტანები.

პროცენტული მარჟის სიდიდეზე ზემომქმედი ძირითადი ფაქტორებია საკრედიტი დაბანდებისა და მათი წყაროების მოცულობა და სტრუქტურა, გადახდების ვადები, გამოყენებადი საპროცენტო განაკვეთების ხასიათი და მათი მოძრაობა, საკრედიტო დაბანდებებისა და გადახდის დროის მიხედვით მათი წყაროების თანაფარდობა, ასევე საპროცენტო განაკვეთების ვადების ხარისხის მიხედვით გადახედვა. ბანკის ხარჯებისათვის არსებითი მნიშვნელობა აქვს თანაფარდობას ცენტრალური ბანკისაგან და სხვა საკრედიტი დაწესებულებებისაგან ნაყიდ, მოზიდულ დეპოზიტებსა და დანარჩენ წყაროებს შორის თანაფარდობას.

იმისათვის, რომ საპროცენტო პოლიტიკა თავისუფლად იქნას განხორციელებული საკრედიტო დაწესებულებამ უნდა იცოდეს, თუ **საბანკო მომსახურებების შიდა ღირებულებების კოეფიციენტი** როგორ ჩარჩოებში ყალიბდება. აღნიშნული მაჩვენებელი მახასიათებელია პროდუქტიულად განთავსებული სახსრების თითოეულ ლარზე მიღებული საკომისიოებითა და დანარჩენი შემოსავლებით გადაუფარავი დანახარჯების ჩამოყალიბებული სიდიდის. შესაბამისად მოცემული მაჩვენებელი შეიძლება განსაზღვრული იქნას როგორც **მინიმალური პროცენტული მარჟა (მჟმინ.)**:

$$\text{მჟმინ.} = (\text{ხრბკ.} - \text{შმდნ.}) : \text{აქმშ.} \times 100\% ,$$

სადაც: ხრბკ. - არის ხარჯები (მართვის აპარატის შენახვაზე და სოციალურ-საყოფაცხოვრებოები, გადახდილი საკომისიოები, სხვა საოპერაციო და საწარმოოები, გადახდილი ჯარიმები, საზღაურები, პირგასამტეხლოები) ბანკის საქმიანობის უზრუნველყოფასთან მიმართებაში ბოლო საანგარიშგებო პერიოდისათვის (მოზიდული რესურსების მიხედვით

გადახდების გათვალისწინების გარეშე), რომლებიც მოგებისა და ზარალის შესახებ ანგარიშგების მონაცემების საფუძველზე გაანგარიშების გზით განისაზღვრება;

შმდნ. - არის დანარჩენი შემოსავლები საკრედიტო დაწესებულების (შემოსავლები, ბანკის აქტიური ოპერაციების მიხედვით შემოსულობების გამოკლებით), მათ შორის: საკომისიოები მიღებული სალაროს ოპერაციებიდან, გაცემული გარანტიებიდან, ინკასაციის ოპერაციებიდან, კლიენტებზე სხვა ოპერაციების განხორციელებიდან, სხვა შემოსავლები, მიღებული ჯარიმები, საზღაურები, პირგასამტეხლოები, მოგების გადასახადის ზედმეტად გადახდილის ბიუჯეტიდან დაბრუნებული თანხის სახით შემოსავლები;

აქმუშ. - არის ბანკის აქტივები, დაბანდებულ სახსრებზე შემოსავლის მომტანები (საკრედიტო დაბანდებები, ფასიანი ქაღალდები პორტფელში, საწარმოებზე გადარიცხული სახსრები მათ სამეურნეო საქმიანობაში მონაწილეობისათვის). გაიანგარიშება საშუალო არითმეტიკული (ქრონოლოგიურის) მიხედვით ბანკის საბალანსო მონაცემების საფუძველზე ბოლო საანგარიშგებო პერიოდისათვის.

საორიენტაციო საპროცენტო მარჟა (მ), რომლის უზრუნველყოფისაკენ საკრედიტო გარიგებების განხორციელებისას უნდა მიისწრაფოდეს ბანკი, რომ არა მარტო მის საქმიანობასთან დაკავშირებული ხარჯები გადაიფაროს, არამედ დაგეგმილი მოგებაც მიიღოს და იგი შემდეგი ფორმულის მიხედვით გაიანგარიშება:

$$მჟ = კრლ. + მჟმინ. + მგმინ. ,$$

სადაც: კრლ. - არის დანამატი მოზიდული სახსრების საშუალო ღირებულებისადმი სავალდებულო რეზერვების ფონდში გადარიცხვის გათვალისწინებით;

მჟმინ. - არის მინიმალური საპროცენტო მარჟა, გაანგარიშებული ზემოთ მოყვანილი ხერხით გეგმიური მკონაცემების საფუძველზე;

მგმინ. - არის მინიმალური რისკით დაბანდებული ბანკის აქტიური ოპერაციების მომგებიანობის ნორმა, რომელიც განისაზღვრება ბანკის ფინანსური გეგმის და მისი აქტიური ოპერაციების დაგეგმილი მოცულობის გაფართოების ან შემცირების საფუძველზე.

ბანკის აქტიური ოპერაციების მინიმალური შემოსავლიანობა (შმმინ.), მათ შორის საკრედიტო გარიგებების მიხედვით, გაიანგარიშება შემდეგი ფორმულით:

$$შმმინ. = რლ + კრლ. + მჟმინ. + მგმინ. ,$$

სადაც: რლ - არის მოზიდული რესურსების საშუალო ღირებულება ბანკის მიხედვით (ანგარიშსწორების განხორციელების თარიღისათვის), რომელიც განისაზღვრება როგორც ცალკეული მოზიდული ინსტრუმენტების მიმდინარე ფაქტიური ღირებულება,

შეწონილი თანხების მიხედვით.

- **რთული და მარტივი საპროცენტო განაკვეთები და პროცენტების დარიცხვის მეთოდები:**

საპროცენტო განაკვეთი - არის სასესხო კაპიტალზე პროცენტული გადახდების შეფარდებითი სიდიდე დროის გარკვეულ პერიოდზე, ჩვეულებრივად წლის განმავლობაში. გაიანგარიშება როგორც პროცენტული გადახდების აბსოლუტური თანხის წლის განმავლობაში შეფარდება ნასესხები სახსრების საშუალო სიდიდესთან.

პროცენტის საბაზრო დონის ცვლილებებზე რეგულირების ხარისხის მიხედვით განასხვავებენ ფიქსირებულ საპროცენტო განაკვეთებს და მცურავებს.

ფიქსირებული განაკვეთები დგინდება ნასესხები სახსრების გამოყენების მთლიანი პერიოდის განმავლობაში მათი დონის ცალმხრივი გადახედვის უფლების გარეშე. მსესხებელისათვისაც, და კრედიტორისათვისაც აღნიშნული ნიშნავს პროცენტების მიხედვით ხარჯების (შემოსავლების) პროგნოზირების შესაძლებლობას, რომლებიც საბაზრო პროცენტული განაკვეთების მერყეობისაგან არ ინება დამოკიდებული.

მცურავი საპროცენტო განაკვეთები - არის განაკვეთები საშუალო და გრძელვადიანი სესხების მიხედვით, რომლებიც შედგება ორი შემადგენელი ნაწილისაგან: მოძრავი საფუძველისაგან, ცვალებადები საბაზრო კონიუნქტურის შესაბამისობაში (როგორც წესი, საკრედიტო რესურსების მიწოდების ბანკთაშორისო განაკვეთები გამოიყენება), და ფიქსირებული სიდიდისაგან, ჩვეულებრივად უცვლელი დაკრედიტების ან სავალო ფასიანი ქაღალდების მიმოქცევის მთლიანი პერიოდის განმავლობაში. ფიქსირებული დანამატის სიდიდე გარიგების პირობებზე და მისი რისკის ხარისხზე არის დამოკიდებული.

განასხვავებენ **ნომინალური** და **რეალური პროცენტის განაკვეთებს**. განაკვეთებს შორის ურთიერთდაკავშირებულობა შეიძლება წარმოდგენილი იქნას შემდეგი გამოსახულების სახით:

$$i = r + e,$$

სადაც: **I** - არის ნომინალური ან საბაზრო პროცენტის განაკვეთი;

r - არის რეალური პროცენტის განაკვეთი;

e - არის ინფლაციის ტემპი.

აღნიშნული ფორმულა ნომინალური პროცენტის განაკვეთის მიახლოებითი განსაზღვრისათვის გამოიყენება და შედეგები მხოლოდ **r** და **e** -ს მცირე მნიშვნელობებისათვის არის მისაღები. წინააღმდეგ შემთხვევაში გამოიყენება სხვა მიდგომა კრედიტზე დარიცხული გადასახდელი თანხის მიხედვითაც კომპენსაციის აუცილებლობის გათვალისწინებით. ნომინალური პროცენტული განაკვეთი ამ შემთხვევაში გაიანგარიშება ფორმულით:

$$i = r + e + re.$$

სასესხო პროცენტის სხვადასხვა ფორმები პრაქტიკაში საპროცენტო განაკვეთების მრავალფეროვნებას განსაზღვრავენ. საბანკო საპროცენტო განაკვეთების სისტემა მოიცავს - ცენტრალური ბანკის სააღრიცხვო განაკვეთს, ბანკთაშორისო ფულადი ბაზრის განაკვეთებს, დეპოზიტურ განაკვეთებს მოზიდული რესურსების მიხედვით, საპროცენტო განაკვეთებს კრედიტების მიხედვით და მრავალ სხვას.

სააღრიცხვო განაკვეთი (კომერციული ბანკების რეფინანსირების განაკვეთი) - არის ცენტრალური ბანკების მხრიდან ოფიციალურად გამოცხადებული კომერციული ბანკების დაკრედიტების განაკვეთი. კომერციული ბანკების რეფინანსირება შეიძლება განხორციელებული იქნას ან პირდაპირი მოკლევადიანი დაკრედიტების გზით, ან კომერციული თამასუქების გადააღრიცხვის გზით.

ბანკთაშორისო საპროცენტო განაკვეთი - არის კრედიტების მიხედვით საპროცენტო განაკვეთები ბანკთაშორისო ფულად-საკრედიტო ბაზარზე, რომლებიც საბაზრო კონიუნქტურაზეა ორიენტირებული. ბანკთაშორისო ბაზარი - არის საკრედიტო რესურსების საბითუმო ბაზარი, იგი კომერციულ ბანკებს ლიკვიდობის უზრუნველყოფის მიზნებისათვის ფულადი აქტივებისადმი მიღწევადობისა და დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების მიხედვით შემისავლების მიღების შესაძლებლობას აძლევს.

საერთაშორისო ბანკთაშორისო ფინანსურ ბაზარზე ცნობილია შემდეგი საპროცენტო განაკვეთები:

LIBORI - არის ლონდონის (დიდი ბრიტანეთის) ბანკების მიერ ბანკთაშორისო ბაზარზე ფულადი სახსრების მიწოდების განაკვეთები სხვადასხვა ვადებით: 1, 2, 6 და 12 თვით;

PIBORI - არის პარიზის ბანკების მიერ რესურსების მიწოდების განაკვეთები;

NIBIDI - არის ნიუ-იორკის ბანკების მიერ რესურსების მიწოდების განაკვეთები.

რუსეთის (მოსკოვი) ბანკთაშორისო ბაზრის აგრეგირებული განაკვეთების რიცხვში შეიძლება გამოიყოს:

MIBIDI - არის უმსხვილესი მისკოვური ბანკების მიერ ბანკთაშორისო კრედიტების მოზიდვასთან მიმართებაში გამოცხადებული განაკვეთები;

MIBORI - არის უმსხვილესი მოსკოვური ბანკების მიერ კრედიტების განთავსებასთან მიმართებაში გამოცხადებული განაკვეთები;

MIAKPI - არის მოსკოვის კომერციული ბანკების მიერ ბანკთაშორისო კრედიტების მიწოდებასთან მიმართებაში ფაქტიური საპროცენტო განაკვეთები.

დეპოზიტური განაკვეთები ბანკების პასიური ოპერაციების მიხედვით იგივე ფაქტორების ზემოქმედებას განიცდიან, რასაც ფულად-საკრედიტო ბაზრის დანარჩენი განაკვეთები, ამიტომ მათი ცვალებადობის მიმართულობა მიახლოებით ისეთივეა.

დეპოზიტური განაკვეთი ყოველთვის რამოდენიმე პუნქტით დაბალია საკრედიტოზე, სხვაობას უწოდებენ სპრედს, რომლის მიხედვითაც ბანკის მუშაობის უზრუნველყოფაზე ხარჯები გადაიფარება და მოგების ფორმირება ხორციელდება.

დეპოზიტური განაკვეთების სახეობები დეპოზიტური ინსტრუმენტების ხასიათით და მათი ვადიანობით განისაზღვრება. დეპოზიტური ინსტრუმენტები დაიყოფა შემდეგ ჯგუფებად: 1) დეპოზიტები მოთხოვნამდე, მათ შორის კლიენტების საანგარიშსწორებო და მიმდინარე ანგარიშებზე ნაშთები; 2) ვადიანი დეპოზიტები იურიდიული პირების; 3) დეპოზიტები ფიზიკური პირების; 4) გამოშვებული თამასუქები; 5) დეპოზიტური და სამემნახველო სერთიფიკატები და სხვ.

ბანკის დეპოზიტური ბაზის მისი სტრუქტურისა და ფასობრივი პარამეტრების პოზიციიდან მახასიათებელი ძირითად მაჩვენებლებს წარმოადგენენ:

- მოზიდული რესურსების საშუალო რეალური ღირებულება (დდპ.) დეპოზიტური ოპერაციების სახეობების მიხედვით, რომელიც გაიანგარიშება მითითებული რესურსების საბაზრო ნომინალური ფასის და ცენტრალურ ბანკში დეპონირებადი სავალდებულო რეზერვების ნორმატივზე კორექტირების საფუძველზე:

დდპ. = საბაზრო ნომინალური საპროცენტო განაკვეთი (პრგნ) :

: (100 - სავალდებულო რეზერვების ნორმა);

- საბაზრო ნომინალური საპროცენტო განაკვეთი (პრგნ) დეპოზიტური ინსტრუმენტების ცალკეული სახეობების მიხედვით ტოლი იქნება:

პრგნ = პროცენტების ჯამი გადახდილი წლის განმავლობაში :

: შესაბამისი დეპოზიტის საშუალო მოცულობა x 100.

საბანკო განაკვეთები კრედიტების მიხედვით. აქტიური ოპერაციების მიხედვით პროცენტის დონის განსაზღვრისას თითოეულ კონკრეტულ გარიგებაში კომერციული ბანკი ითვალისწინებს: 1) საბაზისო საპროცენტო განაკვეთის დონეს; 2) პრემიას რისკზე.

საბაზისო საპროცენტო განაკვეთის (პრბზ.) ფორმირებას ახირციელებენ სასესხო კაპიტალის დაგეგმილი „თვითღირებულებიდან“ და ბანკის სასესხო ოპერაციის მომავალი პერიოდისათვის მომგებიანობის ჩადებული დონიდან გამომდინარე:

პრბზ. = ღრ + ხრ/გნსხ + სხოპმომგ. ,

სადაც: ღრ - არის საშუალო რეალური ღირებულება ყველა საკრედიტო რესურსების გეგმიურ პერიოდზე;

ხრ/გნსხ - არის ბანკის მუშაობის უზრუნველყოფასთან მომართებაში დაგეგმილი ხარჯების თანაფარდობა პროდუქტიულად განთავსებული სახსრების მოსალოდნელ მოცულობასთან;

სხოპმომგ. - არის ბანკის სასესხო ოპერაციების მომგებიანობის დაგეგმილი დონე მინიმალური რისკით.

პრემია რისკზე დიფერენცირდება შემდეგი ძირითადი კრიტერიუმებისაგან დამოკიდებულებაში: მსესხებლის კრედიტუნარიანობა; საკრედიტო ისტორია და სესხის მომსახურების ხარისხი; კრედიტთან მიმართებაში უზრუნველყოფის არსებობა და ხარისხი; სესხის ვადა; კლიენტის ბანკთან ურთიერთობის სიმტკიცე; ბანკის საკრედიტო პოლიტიკისადმი ოპერაციის შესაბამისობა.

ამრიგად, სასესხო ოპერაციების მიხედვით საბანკო პროცენტის ზედა ზღვარი საბაზრო პირობებით განისაზღვრება. ქვედა ზღვარი ყალიბდება სახსრების მოზიდვასთან მიმართებაში ბანკის დანახარჯებისა და საკრედიტო დაწესებულების ფუნქციონირების უზრუნველყოფის გათვალისწინებით.

საბანკო პრაქტიკაში პროცენტების დარიცხვის სხვადასხვა მეთოდები გამოიყენება. ძირითადი ვალის სიდიდის განსაზღვრის (პროცენტების დარიცხვის ბაზის) მეთოდისაგან დამოკიდებულებაში განასხვავებენ მარტივ და რთულ პროცენტებს.

მარტივი პროცენტები უპირველეს ყოვლისა მოკლებადიანი დაკრედიტებისას გამოიყენება, როდესაც, ხეშეკრულებაში გათვალისწინებით, თვეში ერთხელ ან სხვა ვადაში ხორციელდება პროცენტების დარიცხვა და კრედიტორზე მათი გადახდა. როგორც წესი, თანამედროვე პირობებში სწირედ აღნიშნული მეთოდი გამოიყენება. მსესხებლის გადახდების საერთო მოცულობა ვალის ძირითადი თანხის გათვალისწინებით გაიანგარიშება ფორმულით:

$$S = P (1 + ni) ,$$

სადაც: S - არის გადახდების თანხა კრედიტის მიხედვით საწყისი ვალის გათვალისწინებით;

P - არის საწყისი ვალი;

I - არის პროცენტების განაკვეთი;

n - არის სესხის ხანგრძლივობა წლებში ან სესხის გამოყენების პერიოდის დრეებში თანაფარდობა დროით ბაზასთან (360 ან 365 დღესთან).

საბანკო პრაქტიკაში ძალიან ხშირად პროცენტების დარიცხვის საპირისპირო ოპერაციის (დისკონტირება) განხორციელება გვიხდება. ასეთი ამოცანა წამოიჭრება, მაგალითად, დისკონტურ თამასუქებთან გარიგებების განხორციელებისას. ამ შემთხვევაში სააღრიცხვო ფასის გაანგარიშებისას გამოყენებული უნდა იქნეს შემდეგი ფორმულა:

$$P = S (1 + ni) ,$$

სადაც : i - არის დისკონტური განაკვეთი;

P - არის გარიგების ფასი;

S - არის თამასუქის ნომინალი;

n - არის თამასუქის დაფარვის თარიღამდე დარჩენილი დღეთა რაოდენობის თანაფარდობა დროით ბაზასთან.

მაგალითი 3.1.

ბანკი თამასუქის ვალდებულების დაფარვას დადგენილ თარიღამდე 20 დღით ვადამდე ადრე ითვალისწინებს. თამასუქის ნომინალია 100 მლნ ლარი; სააღრიცხვო განაკვეთი - 13% წლიური. ამ შემთხვევაში გარიგების თანხა ტოლი იქნება:

$$P = 100 (1 - 0,13 \times 20 : 365) = 99 \text{ მლნ ლარი.}$$

საბანკო პრაქტიკაში **რთული პროცენტების** გამოყენება, როგორც წესი, საშუალოვადიანი და გრძელვადიანი გარიგებებისას არის შესაძლებელი, როდესაც დარიცხული თანხები კრედიტორს გარიგების დასრულებამდე კი არ გადაეხდებოდა, არამედ ვალის ძირითად თანხას გაზრდიან. ერეოვნულ პრაქტიკაში რთული პროცენტების დარიცხვის მეთოდმა ყველაზე ფართე გავრცელება ფიზიკური პირების დეპოზიტებთან მიმართებაში მიიღო.

რთული პროცენტების დარიცხვისა და დავალიანების საერთო თანხის განსაზღვრისათვის ფორმულა შეიძლება შემდეგი სახით წარმოვიდგინოთ:

ა) პროცენტების მუდმივი განაკვეთისას:

$$S = p (1 + i)^n ,$$

ბ) პროცენტების ცვალებადი განაკვეთისას:

$$S = P (1 + i)^n (1 + i_1)^{n_1} \times \dots \times (1 + i_k)^{n_k} ,$$

სადაც: S - არის ვალის თანხა k წლის შემდეგ;

P - არის მიწოდებული სესხის მოცულობა;

ik - არის პროცენტის განაკვეთი;

n - არის სესხის ხანგრძლივობა წლებში, რომლის განმავლობაში

მოცემული განაკვეთი გამოიყენებოდა.

მაგალითი 3.2.

ბანკმა მსესხებელზე გასცა სესხი სიდიდით 10 000 ლარი, ხუთი წლის ვადით კრედიტის ვადის დასრულებისას წლიური 10%-ის გადახდით. გავიანგარიშოთ დავალიანების სიდიდე ხუთი წლის შემდეგ.

$$S = 10\,000 (1 + 0,1)^5 = 16\,105 \text{ ლარი.}$$

ხუთი წლის განმავლობაში მითითებული ხერხით დარიცხული პროცენტების საერთო თანხა ტოლი იქნება:

$$S - P = (16\,105 - 10\,000) = 6\,105 \text{ ლარი.}$$

პროცენტების წელიწადში რამდენჯემე დარიცხვისას რთული პროცენტების ფორმულა მიიღებს სახეს:

$$S = P (1 + I / m)^n,$$

სადაც: **m** - არის პროცენტების დარიცხვის რაოდენობა წლებში;

N - არის პროცენტების დარიცხვის პერიოდების საერთო რაოდენობა, რომელიც პროცენტების დარიცხვის რაოდენობის წელიწადში (**m**) და ოპერაციის ვადის წელიწადში (**n**) : $N = mn$ საფუძველზე განისაზღვრება.

შესაძლებელია პროცენტების დარიცხვის სხვადასხვა ხერხები იქნას გამოყენებული: ისინი სესხის მოხმარების დღეთა რაოდენობის გაზომვის ხასიათით და წლის ხანგრძლივობით დღეებში (დროითი ბაზით პროცენტების გასაანგარიშებლად) განისაზღვრებიან. ასე, მაგალითად, სესხის ხანგრძლივობა შეიძლება ზუსტად და მიახლოებით განისაზღვროს, როდესაც ნებისმიერი სრული თვის ხანგრძლივობა 30 დღის ტოლად იქნება აღიარებული. დროითი ბაზა უტოლდება ან წლის ფაქტიურ ხანგრძლივობას (365 ან 366 დღეს), ან მიახლოებით 360 დღეს. შესაბამისად პროცენტების დარიცხვის შემდეგ ხერხებს იყენებენ:

ზუსტი პროცენტები სესხის ფიქსირებული დღეთა რაოდენობით: აღნიშნული მეთოდი ყველაზე ზუსტ შედეგებს იძლევა. იგი ხასიათდება იმით, რომ გაანგარიშებისათვის გამოიყენება სესხის ზუსტი ხანგრძლივობა, დროითი ბაზა წლის ფაქტიურ ხანგრძლივობას უტოლდება.

მაგალითი 3.3.

დავუშვათ **P** – გაცემული კრედიტის თანხა 100 000 ლარის ტოლია; **i** - პროცენტის განაკვეთი - 9%-ია წლიური; სესხის გამოყენების ზუსტი დღეთა რაოდენობა - 260 -ს შეადგენს; **S** - არის ვალიზ ნაზარდი თანხა.

$$\text{მაშინ } S = 100\,000 (1 + 0,09 \times 260 : 365) = 106\,411 \text{ ლარს.}$$

ჩვეულებრივი პროცენტები სესხის ზუსტი დღეთა რაოდენობით: ამ შემთხვევაში, როგორც წინაშიც, გაანგარიშებისათვის გამოიყენება სესხის ზუსტი დღეთა რაოდენობა, მაგრამ დროითი ბაზე 360 დღეს უტოლდება. თუ კრედიტის ვადა 360 დღეს აჭარბებს, მაშინ დარიცხული პროცენტების თანხა იქნება მეტი, ვიდრე წლიური განაკვეთით არის გათვალისწინებული (დავუშვათ, თუ სესხის პერიოდი 364 დღის ტოლის, მაშინ $364 : 360 = 1.011$). ამ შემთხვევაში მაგალითი 3-ის მონაცემებით მივიღებთ:

$$S = 100\,000 (1 + 0,09 \times 260 : 360) = 106\,499 \text{ ლარს.}$$

ჩვეულებრივ პროცენტები სესხის მიახლოებითი დღეთა რაოდენობით: სესხის ხანგრძლივობა დღეებში განისაზღვრება მიახლოებითად, დროითი ბაზა 360 დღის ტოლია. ითვლება, რომ სესხის ზუსტი დღეთა რიცხვი ძირითადად მეტია მიახლოებითზე, ამიტომ ზუსტი დღეთა რიცხვით დარიცხული პროცენტების სიდიდე ჩვეულებრივად მეტი იქნება, ვიდრე მიახლოებითით. დავუშვათ მაგალითი 3-ის მონაცემებში სესხის მიახლოებითი დღეთა რიცხვი 257-ის ტოლია, ამიტომ:

$$S = 100\,000 (1 + 0,09 \times 260 : 360) = 106\,499 \text{ ლარს.}$$

მოყვანილი გაანგარიშებები გვიჩვენებენ, რომ პროცენტების დარიცხვის მეორე ხერხი, უფრო ზუსტად ჩვეულებრივი პროცენტები სესხის ზუსტი დღეთა რიცხვით რამდენადმე მეტ შედეგს იძლევა ორ სხვა ვარიანტებთან მიმართებაში.

გადახდები ანაბრების (დეპოზიტების) მიხედვით:

ბანკებმა აქტიური ოპერაციების განსახორციელებლად თავისუფალი ფულადი სახსრები უნდა მოიზიდონ. აღნიშნული მოზიდული სახსრები შედგება - ანაბრებისაგან (კერძო პირების, საწარმოების, ორგანიზაციების), სესხებისაგან, ბანკის საკუთარი სავალო ვალდებულებების გაყიდვის სახსრებისა და სხვა ფულადი სახსრებისაგან.

თავიანთ გაანგარიშებებში ბანკები ისეთ ძირითად ცნებას იყენებენ, როგორიცაა **პროცენტების წლიური განაკვეთი**, რომელიც გაიანგარიშება შემდეგი ფორმულით:

$$y (\%) = Y_{\text{წლ.}} / K \times 100\% , \quad (1)$$

სადაც: $y (\%)$ – პროცენტების წლიური განაკვეთია (პროცენტებში);

$Y_{\text{წლ.}}$ – პროცენტული ფულის თანხაა, გადახდადი წლის განმავლობაში (ლარებში);

K - თანხა, რომელზედაც დაირიცხება პროცენტები (ლარებში);

პროცენტული ფულის საერთო თანხა წლის განმავლობაში შესაბამისად გაიანგარიშება:

$$Y_{\text{წლ.}} = (y (\%) \times K) / 100\% . \quad (2)$$

სწორედ ყველა შემდგომი გაანგარიშებები ამ ფორმულაზე იქნება დაფუძნებული.

იმ შემთხვევაში, როდესაც ვადა, რომელზედაც გადაიხდება პროცენტები, შეადგენს m წელს (m შეიძლება ერთზე ნაკლებიც იყოს), პროცენტული ფულის ჯამი ტოლი იქნება:

$$Y = m \times Y_{\text{წლ.}} = m \times y (\%) \times K / 100\% , \quad (3)$$

სადაც: $Y_{\text{წლ.}}$ - პროცენტული ფულის ჯამია, გადახდადი m წლის განმავლობაში (ლარებში).

• ამოცანები მარტივი საპროცენტო განაკვეთების გამოყენებით:

მაგალითი 3.4.

ბანკი ახორციელებს დეპოზიტების მიღებას ერთი კვარტალის ვადით განაკვეთით 20% წლიური. განვსაზღვროთ პროცენტების თანხა, რომელიც ბანკის მიერ 500 ათ. ლარის ანაბარზე იქნება გადახდილი.

ამოხსნა:

ფორმულა (3)-ის გამოყენებით, გავიანგარიშოთ პროცენტების ჯამი:

$$Y = 0,25 \times 20\% \times 500\,000 / 100 = 25\,000 \text{ ლარს.}$$

მაგალითი 3.5.

რამდენი პროცენტი იყო დარიცხული გერმანიაში 50 000 ევროს ვადიან სავალუტო ანაზარზე, თუ 15.03-დან - 15.04-მდე პერიოდში 250 ევრო ოდენობის საბანკო პროცენტები იყო მიღებული.

ამოხსნა::

დეპოზიტების შენახვის ვადა ტოლი იქნება: 16 დღე (მარტში) + (15 დღე აპრილში) – 1დღე (საბანკო პრაქტიკასი დეპოზიტის მიღების დღე და გაცემის დღე ერთ დღედ ითვლება) = 30 დღეს ანუ წლის 0,083 წილი.

ფორმულა (3)-ის გამოყენებით, გავიანგარიშოთ დარიცხული პროცენტის სიდიდე:

$$y(\%) = 250 \text{ ევრო} / (0,083 \times 50 \text{ 000 ევრო} / 100) = 6\% .$$

იმ შემთხვევაში, როდესაც დეპოზიტების შენახვის ვადა მიეთითება დღეებში, ფორმულა (3)-ში წლის წილს გაიანგარიშებენ სმდეგი სახით:

$$\text{წლის წილი} = \text{ვადა დღეებში} / \text{დღეების რაოდენობა წელიწადში} . \quad (4)$$

სხვადასხვა ქვეყნების საბანკო პრაქტიკაში ვადა დღეებში და დღეების საანგარიშო რაოდენობა წელიწადში, პროცენტების დარიცხვისას, სხვადასხვანაირად განისაზღვრება:

გერმანული პრაქტიკა:

გერმანიაში, რუსეთში და შვეიცარიაში დღეების გაანგარიშება წელიწადის 360 დღიან და თვის 30 დღიან ხანგრძლივობაზეა დაფუძნებული.

ფრანგული პრაქტიკა:

საფრანგეთში და რიგ სხვა ქვეყნებში წელიწადის ხანგრძლივობა 360 დღის ოდენობით, ხოლო თვეებში დღეთა რაოდენობა კი - მათი ფაქტიური კალენდარული ხანგრძლივობით არის მიღებული (28, 29, 30, 31 დღე შესაბამისად).

ინგლისური პრაქტიკა:

ინგლისში წელიწადის ხანგრძლივობად 365 დღე გამოიყენება და თვეების დღეების რაოდენობა კი - ფაქტიურ კალენდარულ ხანგრძლივობას შეესაბამება.

პროცენტების ჯამი შესაბამისად, წლის ხანგრძლივობის განსაზღვრის არჩეულ პრაქტიკაზე დამოკიდებულებაში, იქნება განსხვავებული.

ძალიან ხშირად ანგარიშის ჯამი შენახვის ვადის განმავლობაში იცვლება (შენატანებში ან ანარიცხებში იზრდება ან მცირდება). აღნიშნულ შემთხვევაში საბანკო პრაქტიკაში პროცენტების გაანგარიშებისას ხშირად ე.წ. პროცენტული რიცხვების გათვლის გაანგარიშების მეთოდიკას იყენებენ. თითოეულ შემთხვევაში, როდესაც თანხა ანგარიშზე იცვლება, გაიანგარიშება წინა წლის განმავლობაში პროცენტული რიცხვი, რომლის განმავლობაში ანგარიშზე თანხა უცვლელად იყო დარჩენილი.

პროცენტული რიცხვის გაანგარიშებისათვის გამოსახულება ფორმულა (5)-შია წარმოდგენილი:

$$\text{რიცხვი} = \text{თანხა} \times \text{ხანგრძლივობა დღეებში} / 100 . \quad (5)$$

პროცენტების ჯამის განსაზღვრის საჭიროებისას ყველა პროცენტული რიცხვები შეიკრიბება და მათი ჯამი მუდმივ გამყოფზე გაიყოფა, რომელიც ტოლია:

$$\text{მუდმივი გამყოფი} = \text{დღეების რაოდენობა წელიწადში} / \text{პროცენტების წლიური განაკვეთი} . \quad (6)$$

მაგალითი 3.6.

პროცენტების განაკვეთი 15% წლიური იყო დადგენილი. განვსაზღვროთ დარიცხული პროცენტების ჯამი დარიცხვის ვადის სხვადასხვა მეთოდების გამოყენებისას, თუ 1 მლნ. ლარის დეპოზიტი ბანკში 13.05 ჩაიდო, ხოლო 25.11 იქნა გამოთხოვილი.

ამოხსნა:

A.გავიანგარიშოთ დეპოზიტის შენახვის დღეების რაოდენობა გერმანული პრაქტიკის გამოყენებისას: 18 (შენახვის დღეების რაოდენობა მაისში) + 30 (ივნისში) + 30 (ივლისში) + 30 (აგვისტოში) + 30 (სექტემბერში) + 30 (ოქტომბერში) + 27 (შენახვის დღეების რაოდენობა ნოემბერში) – 1 (საბანკო პრაქტიკასი დეპოზიტის მიღების დღე და გაცემის დღე ერთ დღედ ითვლება) = 194, საანგარიშო დღეების რაოდენობა წელიწადში - 360.

ფორმულები (3) და (4) მიხედვით:

$$Y = 194 / 360 \times (15 \times 1\,000\,000) / 100 = 80\,833,33 \text{ ლარი.}$$

B.დეპოზიტების შენახვის დღეების საანგარიშო რაოდენობა ფრანგული პრაქტიკისას ტოლი იქნება:

$$19 + 30 + 31 + 30 + 31 + 27 - 1 = 198,$$

საანგარიშო დღეების რაოდენობა წელიწადში - 360.

ფორმულები (3) და (4) მიხედვით:

$$Y = 198 / 360 \times (15 \times 1\,000\,000) / 100 = 82\,500 \text{ ლარი.}$$

G. დეპოზიტების შენახვის დღეების საანგარიშო რაოდენობა ინგლისის პრაქტიკისას ტოლი იქნება 198, ხოლო საანგარიშო დღეების რაოდენობა წელიწადში - 365.

ფორმულები (3) და (4) მიხედვით:

$$Y = 198 / 365 \times (15 \times 1\,000\,000) / 100 = 81\,369,86 \text{ ლარი.}$$

მიღებული შედეგების ანალიზიდან შეიძლება აღინიშნოს, რომ **ბანკისათვის უფრო სარგებლიანია** პროცენტების დარიცხვის გერმანული პრაქტიკის გამოყენება, ხოლო **დეპოზიტის მფლობელისათვის უფრო სარგებლიანია** პროცენტების დარიცხვის ფრანგული პრაქტიკის გამოყენება.

მარტივი პროცენტების განაკვეთის გამოყენება:

მაგალითი 3.7.

ხელშეკრულება მარტივი პროცენტების დარიცხვის შემდეგ სქემა ითვალისწინებს: პირველ წელს - 60%, თითოეულ შემდეგ ნახევარ წელს განაკვეთი 10%-ით იზრდება.

განვსაზღვროთ კოეფიციენტი 2,5 წლის განმავლობაში.

ამოხსნა:

მოცემულ შემთხვევაში საწყისი ინტერვალის სიგრძე 1 წელს შეადგენს, ხოლო პირველი, მეორე და მესამე ინტერვალისა კი - ნახევარწელს, ამასთან ხელშეკრულების პირობების მიხედვით $j_0 = 0,60$, $j_1 = 0,70$, $j_2 = 0,80$, $j_3 = 0,90$. ამიტომ ნახარდის კოეფიციენტი ტოლი იქნება:

$$A(2,5) = 1 + 1 \times 0,60 + 0,5 \times 0,70 + 0,5 \times 0,8 + 0,5 \times 0,9 = 2,80.$$

მაგალითი 3,8,

მსესხებელმა მიიღო კრედიტი 6 თვის ვადით წლიური 80%-ის ქვეშ 3 მლნ ლარის დაბრუნების პირობით.

განვსაზღვრეთ, რა თანხა მიიღო მსესხებელმა ხელშეკრულების გაფორმების მომენტში და რისი ტოლია დისკონტი.

ამოხსნა:

წელიწადში დღეთა რაოდენობის 360-ის, ხოლო 6 თვის - 180-ის ტოლად მიღების პირობებში, მივიღებთ:

$$S_{(0)} = 3\,000\,000 / 1 + 0,80 \times 180 / 360 = 2\,143\,000 \text{ ლარს.}$$

დისკონტი ტოლი იქნება:

$$3\,000\,000 - 2\,143\,000 = 857 \text{ ლარს.}$$

მაგალითი 3.9.

განვსაზღვრეთ, რა თანხა უნდა შეიტანოს ინვესტორმა დღეს მარტივი პროცენტების ქვეშ წლიური 50%-ის განაკვეთის მიხედვით, რომ დააგროვოთ 200 ათ. ლარი: ა) ნახევარი წლის განმავლობაში; ბ) ორი წლის განმავლობაში; გ) ხუთი წლის განმავლობაში.

ამოხსნა:

ინვესტორმა მიზნის მისაღწევად დღეს უნდა შეიტანოს (ლარებში):

$$ა) S_0 = 200\ 000 / 1 + 0,5 \times 0,5 = 200\ 000 / 1,25 = 160\ 000;$$

$$ბ) S_0 = 200\ 000 / 1 + 0,5 \times 2 = 200\ 000 / 2 = 100\ 000;$$

$$გ) S_0 = 200\ 000 / 1 + 0,5 \times 5 = 200\ 000 / 3,5 = 57\ 143.$$

მაგალითი 3.10.

ბანკში ჩადებულია ანაბარი $S_0 = 1\ 000$ ფულადი ერთეულის ოდენობით „მოთხოვნამდე ანაბარზე“ წლიური $P = 90\%$, ანუ პროცენტების კაპიტალიზაციის ვადა $T = 12$ თვეს. განვსაზღვროთ, როგორი შემოსავალი იქნება ანაბრის მიხედვით 6 თვის შემდეგ.

ფორმულები გაანგარიშებისათვის:

$$S_t = S_0 (1 + pt / 100T). \quad (8)$$

როდესაც $t < T$, მაშინ:

$$D = S_0 (pt / 100T). \quad (9)$$

ამოხსნა:

$t = 6$ თვეს შემდეგ შემოსავალი ანაბრის მიხედვით ტოლი იქნება:

$$D_{(t=6)} = S_0 (pt / 100T) = 1\ 000 \times (90 / 100 \times 6 / 12) = 450 \text{ ფულ. ერთ.}$$

$t = 12$ თვის შემდეგ, ანუ ერთი წლის შემდეგ, იგი ირჯერ გაიზრდება და ტოლი იქნება:

$$D_{(t=12)} = 1\ 000 \times (90 / 100 \times 12 / 12) = 900 \text{ ფულ. ერთ.}$$

რთული პროცენტების გაანგარიშება სასესხო პროცენტების მიხედვით: დავუშვათ P - საწყისი თანხა, S - ნაზარდი თანხა, i - წლიური საპროცენტო (რთული პროცენტები) განაკვეთია. რამდენადაც პროცენტები რთულია, ამდენად დარიცხვის თითოეული ინტერვალის ბოლოს - საპროცენტო თანხა ემატება დარიცხვის აღნიშნული ინტერვალის დასაწყისში ნაზარდ თანხას.

დავუშვათ, რომ საწყისი თანხა P განთავსებული იქნა ანაბრის სახით ბანკში წლიური i პროცენტის ქვეშ (პროცენტები რთულია).

გავიდა 1 წელი. მაშინ ნაზარდი თანხა ტოლი იქნება:

$$S = P (\text{თანხა დარიცხვის აღნიშნული ინტერვალის დასაწყისისათვის}) + iP (\text{პროცენტები}) = P (1 + i).$$

გავიდა კიდევ 1 წელი (ანუ ანაბარი უკვე განთავსებულია 2 წელი). მაშინ ნაზარდი თანხა ორი წლის შემდეგ ტოლი იქნება:

$$S = P(1 + i) (\text{ნაზარდი თანხა ერთი წლის შემდეგ}) + iP(1 + i) (\text{პროცენტები}) = P (1 + i)(1 + i) = P (1 + i)^2.$$

გავიდა კიდევ 1 წელი (ანუ ანაბარი უკვე განთავსებულია 3 წელი). მაშინ ნაზარდი თანხა სამი წლის შემდეგ ტოლი იქნება:

$$S = P(1 + i)^2 (\text{ნაზარდი თანხა ორი წლის შემდეგ}) + iP(1 + i)^2 (\text{პროცენტები}) = P (1 + i)(1 + i)^2 = P (1 + i)^3. \text{ და}$$

ა.შ.

თუ n - პროცენტების დარიცხვის პერიოდია (წლებში), მაშინ ნაზარდი თანხა n წლის შემდეგ ტოლი იქნება: $S = P(1 + i)^n$.

მაგალითი 3.11.

საწყისი თანხა $P = 7\ 000$ ლარის ოდენობით განთავსებულია ბანკში $n = 2$ წლის ვადით წლიური $i = 10\%$ ქვეშ (პროცენტები რთულია).

ნაზარდი თანხა ორი წლის შემდეგ ტოლი იქნება:

$$S = P(1 + i)^n = 7\ 000(1 + 0,15)^2 = 8\ 612,5 \text{ ლარი.}$$

მაგალითი 3.12.

საწყისი თანხა $P = 2\,000$ ლარს, ნაზარდი თანხა $S = 3\,500$ ლარს, დარიცხვის პერიოდია $n = 3$ წელს.

მაშინ რტული საპროცენტო განაკვეთი ტოლი იქნება:

$$i = n \text{ ხარ. კვ. ფესვი } S / P\text{-დან} - 1 = \text{კუბური ფესვი } 3\,500 / 2\,000 - 1 = 0,205 (= 20,5\%).$$

8.2. კომერციული ბანკის პროცენტული რისკები და საპროცენტო პოლიტიკა:

პროცენტული რისკი - არის საპროცენტო განაკვეთების დონის დროში ცვლილების შედეგად ფინანსური დანაკარგების ალბათობა. კომერციული ბანკებისადმი გამოყენებით პროცენტული რისკი შეიძლება განსაზღვრული იქნას როგორც საპროცენტო განაკვეთების დონის ცვლილების შედეგად ბანკის სუფთა შემოსავლის შემცირების რისკი მისი კაპიტალის ღირებულების დაკარგვამდე.

ამრიგად, პროცენტული რისკი ასახავს საკრედიტო ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობის საპროცენტო განაკვეთების არასასურველი ცვლილებისადმი მიდრეკილების დონეს. პროცენტული რისკის მიღება კომერციული ბანკისათვის აბსოლუტურად ნორმალურს წარმოადგენს, და ასეთი რისკი შეიძლება დამატებითი მოგების მიღების წყაროდ გამოვიდეს. ამასთან ერთად მოცემული ბანკისათვის ჭარბი რისკის დონე კონკრეტულ ეკონომიკურ პირობებში ზოგჯერ არნიშნული ბანკის ფინანსური მდგომარეობისათვის სერიოზულ მუქარას ქმნის.

პროცენტული რისკი წარმოიშობა ფულადი ბაზრის სამომავლო მდგომარეობის მიმართებაში ინფორმაციის განუსაზღვრელობის, ასევე მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების, მაგალითად, ინფლაციის ტემპების, საბიუჯეტო დეფიციტის სიდიდის, შიდა ეროვნული პროდუქტის ზრდის ტემპების ცვლილების შედეგად. პროცენტული რისკის ფაქტორებს ასევე კომერციული ბანკის ფინანსური მდგომარეობა მიეკუთვნება.

ბაზელის კომიტეტის მიერ პროცენტული განაკვეთის მართვის პრინციპებში (1997) პროცენტული რისკოს შემდეგი ოთხი წყაროა გამოყოფილი: ფასის ცვლილების რისკი, შემოსავლიანობის მრუდის ცვლილების რისკი, საბაზისო რისკი, ოფციონებთან დაკავშირებული რისკები. ამრიგად, საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებები შეიძლება არასასურველად აისახოს როგორც ბანკის შემოსავლებზე, ასევე მისი კაპიტალის ღირებულებაზე.

პროცენტული რისკის შეფასების ძირითადი მეთოდების სახით გამოყოფენ შემდეგს:

1. პროცენტული რისკების ცვალებადობისადმი მიდრეკილების აქტივებსა და პასივებს შორის წყვეტადობის ანალიზის მეთოდი {GAP (გეპ) ანალიზის მეთოდი};
2. დიურაციის მეთოდი;
3. იმიტაციური მოდელირება;
4. ანალიზის სტატისტიკური მეთოდები.

პროცენტული რისკების ცვალებადობისადმი მიდრეკილების აქტივებსა და პასივებს შორის წყვეტადობის ანალიზის მეთოდი {GAP (გეპ) ანალიზის მეთოდი}. აღნიშნული მეთოდი დაფუძნებულია აქტივებისა და ვალდებულებების მოცულობებს შორის გაზომვებზე, რომელთა ღირებულება დროის

დასახული პერიოდის შემდეგ იძულებული იქნება შეიცვალოს. ამასთან მოთხოვნილებები და ვალდებულებები დაიყოფა ჯგუფებად პროცენტული გადახდების რეგულირების სისწრაფესთან და განაკვეთების ახალ დონეზე გადასვლის შესაბამისობაში. ჩვეულებრივად გამოიყენება შემდეგი კლასიფიკაცია:

RSA - არის აქტივები მოძრავი საპროცენტო განაკვეთებით;

RSL - არის პასივები მოძრავი საპროცენტო განაკვეთებით.

აქტივებისა და პასივების მითითებულ კატეგორიებს შორის თანაფარდობა ბანკის პროცენტული რისკისადმი მიდრეკილების მახასიათებელია. აღნიშნულმა ანალიზმა GAP ანალიზის განსაზღვრა მიიღო და იგი პროცენტული რისკის შეფასების ერთ-ერთ ყველაზე უფრო მარტივ ხერხს წარმოადგენს. იმ შემთხვევაში თუ $RSA > RSL$, GEP ითვლება დადებითად; როდესაც $RSA < RSL$ - უარყოფითად.

თუ საპროცენტო განაკვეთები იზრდება, ბანკისათვის უფრო სასურველია თანაფარდობა, როდესაც GAP დადებითია, ანუ მიძრავი პროცენტული განაკვეთებიანი აქტივების რაოდენობა მეტია პასივების შესაბამის სიდიდეზე, რასთან დაკავშირებით დიდდება აქტიურ და პასიურ ოპერაციების განაკვეთებში სხვაობა - იზრდება პროცენტული მარჟა.

საპირისპირო შემთხვევაში, პროცენტის საბაზრო დონის დაცემისას სასურველია უკუ ტაქტიკას დაეჭიროს მხარი და ფიქსირებული განაკვეთებიანი აქტივების გამაგრება მცურავი საპროცენტო განაკვეთებიანი პასივებით განხორციელდეს.

მთლიანობაში სუფთა პროცენტული შემოსავლის (პროცენტული მარჟის - მჟ) მოსალოდნელი ცვლილება საპროცენტო განაკვეთების გადახედვის ვადებისა და სიჩქარის მიხედვით აქტივებისა და პასივების დაუბალანსებლობასთან დაკავშირებით გამოიხატება შემდეგი დამოკიდებულებით:

$$M = GAP \times \Delta i,$$

სადაც: Δi - არის საპროცენტო განაკვეთების მოსალოდნელი ცვლილება.

პროცენტული რისკისადმი ბანკის მიდრეკილების ხარისხის შეფასებისათვის გამოიყენება შემდეგი მაჩვენებელი:

$$IR = GAP : A,$$

სადაც A - არის აქტივები-ნეტო.

GAP-ით მართვა საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების ციკლის განმავლობაში პროცენტული მარჟის მაქსიმიზაციის ამოცანას ითვალისწინებს, როგორებიცაა: 1) განაკვეთების, ვადების, აქტივების პორტფელის ეკონომიკის სექტორების მიხედვით დივერსიფიცირებულობის, მისი მაღალი ლიკვიდობის, აქტივებისა და პასივების დაფარვის ვადების მიხედვით მაქსიმალურად დაბალანსების უზრუნველყოფისაკენ მისწრაფების მხარდაჭერა. 2) საპროცენტო განაკვეთების ციკლის თითოეული ეტაპისადმი ბანკის აქტივებისა და პასივების მართვის შესაბამისი სტრატეგიის გამოყენება. მაგალითად, დაბალი საპროცენტო განაკვეთების ეტაპზე მათი ზრდის მოლოდინისას მიზანშეწონილია სახსრების მოსესხების ვადები გაიზარდოს, ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთებიანი კრედიტების მოცულობა შემცირდეს, ინვესტიციების ვადები შემცირდეს, მოზიდულ იქნას გრძელვადიანი სესხები, დახულული იქნას საკრედიტო ხაზები.

დიურაციის მეთოდი. აღნიშნული მეთოდი საპროცენტო განაკვეთების დონის პროგნოზირებადი მოძრაობისას ბანკის კაპიტალის ღირებულების მოსალოდნელი ცვლილების შეფასების შესაძლებლობას

იძლევა. მიცემული მეთოდი დაფუძნებულია დიურაციის - პროცენტული აქტივებისა და პროცენტული პასივების ერთობლივ ხანგრძლივებას შორის შეუსაბამობის განსაზღვრაზე განსაზღვრაზე. დიურაციის გაანგარიშებისათვის გამოიყენება შემდეგი ფორმულა:

$$DGAP = DA - (DL \times L : A),$$

სადაც: DGAP - არის დიურაცია;

A - არის აქტივები;

L - არის პასივები;

DA - არის აქტივების დიურაცია;

DL - არის პასივების დიურაცია.

დიურაციის განსაზღვრისას გაითვალისწინება მხოლოდ პროცენტის სახით შემოსავლის მომტანი ინსტრუმენტები (პროცენტული ინსტრუმენტები). თუ დიურაციას მათემატიკურ განსაზღვრა მიეცემა, მაშინ დიურაცია - არის საშუალოშეწონილი ხანგრძლივობა აქტივების (ვალდებულებების) დაფარვამდე, ამასთან შეწონვის ფაქტორის სახით შესაბამისი ინსტრუმენტის მიხედვით ფულადი ნაკადების მიმდინარე ღირებულება გამოიყენება.

ცალკეული ინსტრუმენტის დიურაციის გაანგარიშებისათვის გამოიყენება შემდეგი ფორმულა:

$$D = \sum CF^t : (1 + i)^t * t / PVCF^{t=1},$$

სადაც: t - არის პერიოდების რაოდენობა;

CF^t - არის ფულადი ნაკადი t პერიოდში;

i - არის საბაზრო შემოსავლიანობა დაფარვისათვის;

PVCF^t = 1 - არის აქტივის (პასივის) მიმდინარე ღირებულება.

დიურაცია ბანკის კაპიტალის ღირებულების (EV) მოსალოდნელი ცვლილების გაანგარიშებისათვის საპროცენტო განაკვეთების შესაძლო მოძრაობასთან დაკავშირებით გამოიყენება.

$$EV = -DGAP \times \Delta i : (1 + i) A.$$

იმიტაციური მოდელირება ბანკის ბალანსის სამომავლო სტრუქტურის სხვადასხვა სცენარებისა და საპროცენტო განაკვეთების შემოსავლიანობის მრუდის ცვლილებას ითვალისწინებს. მთლიანობაში იმიტაციური მოდელირების შედეგები დამოკიდებულია მოდელირების ორ ხერხზე: სტატისტიკურზე და დინამიურზე.

სტატისტიკური მოდელირება ითვალისწინებს, რომ საბალანსო და გარესაბალანსო მოთხოვნებისა და ვალდებულებების სტრუქტურა არ იცვლება, ანუ ბანკი ანალიზირებად პერიოდში რესურსების არც მოზიდვას, არც განთავსებას არ გეგმავს.

დინამიური მოდელირებას ახორციელებენ ბალანსური და გარეაბალანსური მუხლების აქტივებისა და პასივების მიმდინარე სტრუქტურიდან გამომდინარე, მაგრამ სახსრების მოზიდვასთან და განთავსებასთან მიმართებაში მომავალში მოსალოდნელი ოპერაციების გათვალისწინებით.

იმიტაციური მოდელირების შედეგს წარმოადგენს საპროცენტო რისკის შეფასება როგორც მოქმედი საპროცენტო განაკვეთებისა სტატიკური სცენარისათვის განსაზღვრული პროცენტული მარჟის სიდიდესა და თითოეული სხვა მოდელისათვის გაანგარიშებულ პროცენტულ მარჟას შორის სხვაობა.

ანალიზის სტატისტიკური მეთოდები. რისკის რაოდენობრივი შეფასების ერთ-ერთ ყველაზე გავრცელებულ სტატისტიკურ მეთოდს **VAR** - ანალიზი (**Value at risk**) წარმოადგენს. მეთოდოლოგია VAR ფინანსური ინსტრუმენტის ფასის (შემოსავლიანობის) ცვლილებისაგან დამოკიდებულებაში შესაძლო დანაკარგების დასახული ალბათობით რაოდენობრივად შეფასების შესაძლებლობა იძლევა, ფინანსური ბაზრის შედარებით სტაბილური მდგომარეობისას წარსულში ფასის განმსაზღვრელი ფაქტორების ინტეგრირებულ ზემოქმედებას ასახავს.

VAR - ანალიზი სხვადასხვა მეთოდებით ხორციელდება, რომელთა შორის ყველაზე ცნობილია - **დელტა-ნორმალური მეთოდი**, რომლის საფუძველში საბაზრო ინსტრუმენტების ლოგარითმული შემოსავლიანობების განაწილების ნორმალური კანონის შესახებ მოსაზრებაა ჩადებული. დელტა-ნორმალური მეთოდის ძირითადი უპირატესობებია: რეალიზაციის შედარებითი სიმარტივე, შედარებით მცირე დანახარჯები, შეფასების მისაღები სიზუსტე. როგორც სტანდარტულ ტექნოლოგიებში გამოყენებადი სტატისტიკური შეფასების მეთოდი, VAR - ანალიზი პროცენტული რისკის შეფასებისათვის გამოიყენება.

მაჩვენებელი VAR დასახული ალბათობით ბანკის ბალანსის სტრუქტურის გათვალისწინებით დასახულ დროით ჰორიზონზე დანაკარგების შესაძლო სიდიდის შეფასების შესაძლებლობას იძლევა:

$$VAR = k1-a \cdot 6 \cdot V \cdot \Delta T,$$

სადაც: 6 (სიგმა) - არის ინსტრუმენტის შემოსავლიანობის სტანდარტული გადახრა;

k1-a - არის კვანტილი ნორმალური განაწილების დასახული ნდობითი დონისას;

T - არის შეფასების დროითი ჰორიზონტი;

V - არის ღია პოზიცია პროცენტული რისკის ნაწილში.

საპროცენტო რისკის მართვის ძირითადი პრინციპების სახით შეიძლება დასახელებული იქნას შემდეგი: 1) ბანკის მართვის ორგანოების მიერ პროცენტული რისკის მართვის სტრატეგიისა და პოლიტიკის დამტკიცების აუცილებლობა; 2) ბანკში პროცენტული რისკის მართვაზე პასუხისმგებელი კონკრეტული პირები ან კომიტეტები მკაფიოდ უნდა იყოს განსაზღვრული; 3) რისკების მართვის საკითხებთან მიმართებაში ადექვატური პოლიტიკისა და ინსტრუმენტების არსებობა არის აუცილებელი; 4) ბანკებმა ახალი ფინანსური პროდუქტებისა და ოპერაციებისათვის დამახასიათებელი რისკების იდენტიფიცირება უნდა განახორციელონ და მათი ადექვატური მართვა უზრუნველყონ; 5) ბანკებს პროცენტული რისკის ყველა წყაროებისა და პროცენტული განაკვეთების გაზომვის შედეგის შეფასების სისტემები უნდა გააჩნდეს; 6) ბანკებმა საოპერაციო ლიმიტები და სხვა შეზღუდვები შიდა პოლიტიკისა და შიდა პროცედურების დამტკიცებულ ჩარჩოებში უნდა დაადგინონ; 7) ბანკებს პროცენტული რისკის დონის შეფასებისათვის, მონიტორინგისათვის, კონტროლისა და ანგარიშგებების წარდგენისათვის ადექვატური საინფორმაციო სისტემები უნდა გააჩნდეთ; 8) ბანკს პროცენტული რისკის მართვის პროცესის შიდა კონტროლის ადექვატური სისტემსა უნდა ჰქონდეს.

საპროცენტო რისკის მართვის ძირითადი პრინციპები სპეციალურ საბუთში უნდა იყოს ასახული და მართვის ორგანოს მიერ უნდა იქნას დამტკიცებული. როგორც წესი, ასეთი დოკუმენტის სახით „კომერციული ბანკის საპროცენტო პოლიტიკა“ გამოიყენება.

საპროცენტო პოლიტიკა ფართე გაგებით - არის პროცენტული განაკვეთების მართვის მეშვეობით ეკონომიკური ურთიერთობების რეგულირებასთან მიმართებაში ერთობლივი ღონისძიებები. კომერციული ბანკების საპროცენტო პოლიტიკა საბანკო ოპერაციებიდან სუფთა პროცენტული შემოსავლის მაქსიმიზაციაზე, საკრედიტო რისკის დაზღვევაზე და ბანკის ბალანსის ლიკვიდობის მართვაზე არის მომართული.

საპროცენტო პოლიტიკის მეშვეობით ბანკი წყვეტს შემდეგ ამოცანებს: 1) ისახავს მიზნებს, რომლის რეალიზაციაზე საპროცენტო პოლიტიკის განხორციელება არის მიმართული; 2) განსაზღვრავს ბანკის მართვის ორგანოების უფლებამოსილებებს; 3) ადგენს საბანკო ოპერაციების მიხედვით მაქსიმალურ და მინიმალურ საპროცენტო განაკვეთებს; 4) განსაზღვრავს ბანკის ქვედანაყოფს, რომელიც საპროცენტო რისკის შეფასებაზეა პასუხისმგებელი; 5) ამტკიცებს მოდელს, რომელიც ბანკის მიერ საპროცენტო რისკის შეფასებისათვის გამოიყენება; 6) ადგენს ინსტრუმენტარებს, რომლებიც საპროცენტო რისკის შეზღუდვისათვის გამოიყენება.

საპროცენტო პოლიტიკის მნიშვნელოვან საკითხს წარმოადგენს საპროცენტო განაკვეთების დიფერენცია, რომელიც განისაზღვრება უპირველეს ყოვლისა საკრედიტო განაკვეთის რისკის დონით და დამოკიდებულია შემდეგი ფაქტორებისაგან: კრედიტის ხარისხის კატეგორიისაგან; უზრუნველყოფის არსებობის, საკმარისობისა და ლიკვიდობისაგან; დსაკრედიტების ვადის, კრედიტის დაფარვის ან პროცენტების გადახდის მიხედვით გადავადების არსებობისაგან; მსესხებლის მიერ საკრედიტო ხელშეკრულების მიხედვით აღებული ვალდებულებების დაცვისაგან.

მსესხებლის მიერ საკრედიტო ხელშეკრულების პირობების არ დაცვისას ბანკი საჯარიმო პროცენტებს არიცხავს, რომელთა დონე შეუსრულებელი ვალდებულებების ხასიათისაგან არის დამოკიდებული. როგორც წესი, თუ მსესხებელი ვადაგადაცილებულ დავალიანებას უშვებს, მისდამი გამოიყენება სანქცია რეფინანსირების ორმაგი განაკვეთის მიხედვით საჯარიმო პროცენტების დარიცხვის სახით.

8.3. საბანკო საქმიანობასთან დაკავშირებული ამოცანების გაანგარიშება ანუიტეტისა და მთლიანი რენტის მეთოდების გამოყენებით

განვიხილოთ საბანკო ამოცანების გაანგარიშების ანუიტეტის მეთოდის ოთხი ვარიანტის გამოყენებით: **მაგალითი 3.13.**

ბანკი გასცემს კრედიტს $A = 30\,000$ დოლარის ოდენობით, ვადა $n = 5$ წელს, საპროცენტო განაკვეთი $I = 5\%$ წლიური. შევადგინოთ ვალის დაფარვოს გეგმა.

ერთ-ერთი შესაძლო **I ვარიანტია** - მარტივი რენტა პოსტნუმერანდო. ცნობილია რენტის თანამედროვე ღირებულება A , ვადა n და საპროცენტო განაკვეთი i . მაშინ ყოველწლიური გადასახადი ტოლი იქნება:

$$R = Ai / 1 - 1 / (1 + i)^n = 30\,000 \times 0,05 / (1 - 1 / (1 + 0,05)^5) = 6\,929,24 \text{ დოლარი.}$$

მთლიანად 5 წლის განმავლობაში გადახდილი იქნება $5 \times 6\,929,24 = 34\,646,2$ დოლარი.

აღნიშნული სქემა დასავლეთის ბანკებისათვის ტიპურია. შეიძლება ვარიანტების სახით მარტივი რენტა პოსტნუმერანდო ან საერთო რენტა იქნას განხილული.

განვიხილოთ **II ვარიანტი**, მაგალითად, როდესაც კრედიტი (ძირითადი ვალი) იფარება ტოლი თანხებით, ხოლო პროცენტები კი - ვალის ნაშთზე გადახდით. გადასახადი j წელში განისაზღვრება ფორმულით:

$$A / n (1/n\text{-ედი ნაწილი კრედიტის თანხის}) + iA (n + 1 - j) / n (i \% \text{ ვალის ნაშთიდან } j \text{ წლის დასაწყისისათვის}).$$

ცხრილი 3.1. გამოვიყენოთ აღნიშნული ვარიანტი მაგალითში. შევავსოთ ცხრილი

წელი	კრედიტის თანხის 1/n-ედი ნაწილი	5%	ჯამური გადასახადი	ვალის
			ვალის ნაშთიდან	ნაშთი
1	2	3	4	5

0	0	0	0	30 000
1	6 000	1 500	7 500	24 000
2	6 000	1 200	7 200	18 000
3	6 000	900	6 900	12 000
4	6 000	600	6 600	6 000
5	6 000	300	6 300	0
ჯამი	30 000	4 500	34 500	

ნულოვანი წლისათვის მითითებულია მხოლოდ ძირითადი ვალის ნაშთი.

მე-2-ე სვეტში მითითებულია კრედიტის $1/n = 1/5$ -ედი ნაწილი.

მე-3-ე სვეტის თითოეული რიცხვი ბოლო სვეტის წინა სტროფის რიცხვიდან 5%-ს ტოლია.

მე-4-ე სვეტში (საერთო გადახდა j-წელში) - მე-2-ე და მე-3-ე სვეტების შესაბამისი რიცხვების ჯამია.

ბოლო სვეტის თითოეული რიცხვი - არის ბოლო სვეტის წინა სტროფის რიცხვსა და ამავე სტროფის მე-2-ე სვეტის რიცხვის სხვაობა.

ბოლო სტროფში შესაბამისი სვეტის რიცხვების ჯამია მითითებული.

მთლიანად 5 წლის განმავლობაში გადახდილია 34 500 დოლარი. აღნიშნული რამდენადმე ნაკლებია, ვიდრე წინა ვარიანტში (ამიტომ ვარიანტი სამართლიანად ითვლება).

გაანგარიშების პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ შესაძლებელია **III ვარიანტიც**.

მაგალითად, როდესაც ვალის ძირითად თანხაზე დაიმატება 5 წლის განმავლობაში დარიცხული მართივი პროცენტების თანხა და მიღებული ჯამი გაიყოფა კრედიტის დაფარვის ვადაზე. მაშინ გაანგარიშებები შემდეგი ალგორითმით ხორციელდება.

აღნიშნული ვარიანტი გამოვიყენოთ მაგალითში.

$$(30\,000 + 0,05 \times 5 \times 30\,000) / 37\,500 / 5 = 7\,500 \text{ დოლარი.}$$

მთლიანად 5 წლის განმავლობაში გადახდილია 37 500 დოლარი. მსესხებელი პროცენტებს იხდის დაფარვის მთლიანი ვადის განმავლობაში კრედიტის მთლიან თანხაზე, ასევე ვალის იმ ნაწილზეც, რომელის მან უკვე დააბრუნა.

განვიხილოთ **IV ვარიანტიც**, როდესაც „კუდი“ ვადის ბოლოს იფარება.

მსესხებელს $n - 1$ წლის განმავლობაში შეაქვს გარკვეული ფიქსირებული თანხა პლიუს პროცენტები ვალის ნაშთზე, ხოლო ბოლო წელს აბრუნებს ვალის ნაშთს და მასზე პროცენტებს.

აღნიშნული ვარიანტი გამოვიყენოთ მაგალითში. დავუშვათ ყოველწლიური გადასახადის სიდიდე 5 000 დოლარის ტოლია.

წელი	კრედიტის დაფარვა	5% ვალის ნაშთიდან	ჯამური გადასახადი	ვალის ნაშთი
1	2	3	4	5
0	0	0	0	30 000
1	5 000	1 500	6 500	25 000
2	5 000	1 200	6 250	20 000

3	5 000	1 000	6 000	15 000
4	5 000	750	5 750	10 000
5	10 000	500	10 500	0
ჯამი	30 000	5 000	35 000	

განვიხილოთ საბანკო ამოცანები გაანგარიშების **მთლიანი რენტის მეთოდის** გამოყენებით:

უძრავი ქონება ფლობს თვისებას - თავის მფლობელს შემოსავალი მოუტანოს. ამიტომ ინვესტორი, უძრავ ქონებაში კაპიტალის დაბანდებით, გარკვეული სარგებლის მიღებას ვარაუდობს.

უძრავი ქონების **მთლიანი რენტის მეთოდის** მეშვეობით შეფასება - **გაყიდვების ფასსა და უძრავი ქონების არენდაში გაცემიდან შემოსავალს** შორის პირდაპირ დამიკიდებულებაზეა დაფუძნებული.

$$\frac{\text{მთლიანი შემოსავლიანობის}}{\text{განაკვეთი}} = \frac{\text{მთლიანი შემოსავალი}}{\text{გაყიდვების ფასი}}$$

მთლიანი რენტული გადახდების **მულტიპლიკატორი** - არის **მთლიანი შემოსავლიანობის განაკვეთისადმი უკუ სიდიდე, ანუ 1 / (მთლიანი შემოსავლიანობის განაკვეთი)**.

მაგალითი 3.14.

მთლიანი შემოსავალი 200 000 ლარის ტოლია, ხოლო ანალოგიური ობიექტის გაყიდვის ფასმა 800 000 ლარი შეადგინა. განვსაზღვროთ მთლიანი შემოსავლიანობის განაკვეთი და მთლიანი რენტული გადახდების მულტიპლიკატორი.

$$\begin{aligned} \text{მთლიანი შემოსავლიანობის განაკვეთი} &= \\ &= (\text{მთლიანი შემოსავალი}) / (\text{გაყიდვების ფასი}) = \\ &= 200\,000 / 800\,000 = 0,25 (= 25\%). \\ \text{მთლიანი რენტული გადახდების მულტიპლიკატორი} &= \\ &= 1 / (\text{მთლიანი შემოსავლიანობის განაკვეთი}) = 1 / 0,25 = 4. \end{aligned}$$

კაპიტალიზაციის მეთოდში კაპიტალიზაციის განაკვეთი სუფთა საოპერაციო შემოსავლისა და უძრავი ქონების ღირებულების თანაფარდობის ტოლია.

სუფთა საოპერაციო შემოსავალი - არის მოსალოდნელი წლიური შემოსავლის სიდიდე, რომელიც მიიღება შეფასებადი ქონებიდან, ყველა საოპერაციო ხარჯებისა და რეზერვების (კომუნალური მომსახურებების გადახდა, ტელეფონზე გადასახადი, კაპიტალურ რემონტზე ყოველწლიური სარეზერვო ფული და ა.შ.) გამოქვითვის შემდეგ, მაგრამ იზოთვური კრედიტის მიხედვით ვალის მომსახურებამდე და ამორტიზაციული დარიცხვების გათვალისწინებამდე.

მაგალითი 3.15.

სუფთა საოპერაციო შემოსავალი 160 000 ლარის, ხოლო უძრავი ქონების ღირებულება კი - 800 000 ლარის ტოლია. განვსაზღვროთ კაპიტალიზაციის განაკვეთი..

$$\begin{aligned} \text{კაპიტალიზაციის განაკვეთი} &= (\text{სუფთა საოპერაციო შემოსავალი}) / \\ &/ (\text{უძრავი ქონების ღირებულება}) = 160\,000 / 800\,000 = 0,2 (= 20\%). \end{aligned}$$

მაგალითი 3.16.

ინვესტორი გეგმავს უძრავი ქონების ობიექტში საკუთარი დაბანდებიდან 20% შემოსავალი მიიღოს, რომლის (უძრავი ქონების) სუფთა საოპერაციო შემოსავალი 200 000 ლარის ტოლია. გარიგების დაფინანსებისათვის აღებულია კრედიტი $n = 8$ წლით, წლიური $i = 15\%$ განაკვეთის ქვეშ. კრედიტის თანხა

ობიექტის ღირებულების 75% შეადგენს. განვსაზღვროთ კაპიტალიზაციის განაკვეთი და ობიექტის ღირებულება.

იპოთეკური შემადგენელის სიდიდე ტოლია:

$$I / (1 - 1 / (1 + i)^n) = 0,15 / (1 - 1 / (1 + 0,15)^n) = 0,22.$$

მაშინ კაპიტალიზაციის განაკვეთი ტოლი იქნება:

$$0,75 \times 0,22 + (1 - 0,75) \times 0,2 = 0,215,$$

ხოლო ობიექტის ღირებულება ტოლია:

$$\begin{aligned} & (\text{სუფთა საოპერაციო შმოსავალი}) / (\text{კაპიტალიზაციის განაკვეთი}) = \\ & = 200\,000 / 0,215 = 930\,323,56 \text{ ლარის.} \end{aligned}$$

**ლექცია 9. საბანკო ზედამხედველობის ბაზელის კომიტეტის
შეთანხმებები, ბაკის მოგებისა და რენტაბელობის
მართვის მეთოდები, ბანკის სტრატეგია
პერსონალის მართვასთან მიმართებაში**

**9.1. საბანკო ზედამხედველობის ბაზელის
კომიტეტის I, II და III შეთანხმებების
ძირითადი თავისებურებები**

გლობალური კრიზისის შედეგების დაძლევის, ასევე მსოფლიო ეკონომიკის მდგრადობის ამაღლების რეგულირებაში და ზედამხედველობაში ცვლილებები მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენს. უკანასკნელი 25 წლის განმავლობაში, როგორც ამას პროფესორი ი. კოვზანაძე თავის ნაშრომში აღნიშნავს, რისკები საბანკო სექტორში, მნიშვნელოვანი ხარისხით, საბანკო ზედამხედველობასთან მიმართებაში ბაზელის კომიტეტის რეკომენდაციების (შეთანხმებები ბაზელი I, ბაზელი II და ბაზელი III) საფუძველზე რეგულირდება (58, გვ. 158-167).

კრიზისის დაწყებამდე უმეტეს ქვეყნებში საბანკო რეგულირება ბაზელის კომიტეტის რეკომენდაციების პაკეტის საფუძველზე ხორციელდებოდა, რომელიც როგორც ბაზელი II შეთანხმების სახით

არის ცნობილი. კერძოდ, რეგულირების ორგანოები „კაპიტალის გაზომვისა და კაპიტალის სტანდარტების საერთაშორისო კონვენცია: ახალი მიდგომები“-ს დოკუმენტით ხელმძღვანელობდნენ. **ბაზელი II საფუძველში ჩადებულია სამი კომპონენტი: კაპიტალისადმი მინიმალური მოთხოვნილებები, საზედამხედველო პროცესი და საბაზრო დისციპლინა.**

ბაზელი I-თან შედარებით, ბაზელი II-ის ძირითადი მოდიფიკაციის მიზეზი გახდა - საკრედიტო რისკის გაანგარიშების სამ ხერხს შორის არჩევანის გაკეთების შესაძლებლობა, როგორებიცაა: **სტანდარტული მოდგომა (standardized approach – SA) საგარეო რეიტინგული სააგენტოების მონაცემების საფუძველზე; მიდგომები შიდა რეიტინგების საფუძველზე (internal rating-based approach – IRBA),** რომელთა ჩარჩოებში ბანკებისათვის საზედამხედველო ორგანოსთან შეთანხმებული საკუთარი შიდა რეიტინგების სისტემის გამოყენება არის ნებადართული; **გაუმჯობესებული მიდგომა (A – IRBA).** ბაზელი II ახალისებდა IRB მიდგომების გამოყენებას როგორც რისკის შეფასებისადმი უფრო მგრძნობიარეებს, მაგრამ ამავე დროს ბანკის საკრედიტო რეიტინგების სისტემის სერტიფიცირებას და მისი მეთოდის ზედამხედველობის ორგანოებთან შეთანხმებას მოითხოვდა.

ბაზელი II შეთანხმების მოთხოვნილების გამოყენების მსვლელობაში, ჯერ კიდევ კრიზისამდე, აღნიშნული მარეგულირებელი მიდგომის ნაკლოვანებები გამოვლინდა. კერძოდ, მკვლევარები ბანკებისა და საზედამხედველო ორგანოების მხრიდან შეთანხმების პირველ კომპონენტზე (კაპიტალისადმი მინიმალური მოთხოვნილებები) ძალისხმევის ზედმეტ კონცენტრაციას და ორი სხვა კომპონენტისადმი (საზედამხედველო პროცესი და საბაზრო დისციპლინა) არასაკარის ყურადღებას აღნიშნავდნენ. არც ისე იშვიათად ბანკები აღნიშნული შეთანხმებით დადგენილი წესების დაცვაზე კონცენტრირდებოდნენ, მაგრამ მართვის მაღალეფექტიანი პრიცესის ჩამოყალიბებისაკენ არ მიისწრაფოდნენ, რომელიც რისკის ადექვატურ შეფასებაზე, ბიზნესის დაგეგმვაზე, ფასწარმოქმნის სტრატეგიაზე იქნებოდა დაფუძნებული.

რეგულირების მოქმედი პრაქტიკის სხვა ნაკლოვანებაც გახდა ის, რომ მსხვილმა ბანკებმა, შიდა მოდელების გამოყენების შესაძლებლობის წყალობით, ფაქტიურად, საკუთარი კაპიტალისადმი კონკურენტული უპირატესობა და დადაბლებული მოთხოვნა მიიღეს, მაშინ როდესაც საშუალო და მცირე ბანკებმა, რომლებიც გამარტივებულ მიდგომას იყენებდნენ, აღნიშნული კონკურენტული უპირატესობის გამოყენება ვერ შეძლეს.

გარდა ამისა, ბაზელი II სტანდარტებზე გადასვლისას, სხვადასხვა ქვეყნებისათვის კაპიტალის გადაანგარიშების შედეგების ზუსტ შეფასებასთან მიმართებაში სირთულეები წარმოიშვა. ინოვაციური მიდგომების გამოყენებას დაბრკოლებას, განსაკუთრებით განვითარებადი ეკონომიკის ქვეყნებში, დაგროვებული ინფორმაციების არასაკმარისი მოცულობა უქმნიდა. ბანკებისაგან ყველა მარეგულირებელი ორგანოები არ მოითხოვდნენ კაპიტალის საკმარისი მოცულობის და საბანკო რისკების სრული სპექტრის გადაფარვის უზრუნველყოფის ეფექტური შიდა სისტემის შექმნის აუცილებლობას, იმათი ჩათვლით, რომლებიც პირველი კომპონენტის მიერ არ იყო მოცული (კერძოდ, ლიკვიდობის, კონცენტრაციის რისკები),

არ შეიძლება კაპიტალის სტრეს-ტესტირებისადმი ბაზელი II შეთანხმების მიდგომაში ორპირობაც არ იქნეს აღნიშნული. ერთი მხრივ, ბაზელი II სტრეს-ტესტირებას პირველი და მეორე კომპონენტის ჩარჩოებში გულისხმობა, რომლის ჩარჩოებში სტრესულ პირობებს კაპიტალიც უნდა შეესაბამებოდეს. მეორე მხრივ, ბაზელი II შეთანხმების მიდგომების ჩარჩოებში კაპიტალში მოთხოვნილების შეფასების ჰორიზონტი ერთი წლით არის დასაშვები, რასაც თავისი არსით პროციკლობისაკენ მივყავართ. ბაზელი II საფუძველში ჩადებული კაპიტალის რეგულირების მოდელს ერთდროულად ეკონომიკისა და საბანკო სექტორის მდგრადობისათვის განვითარების მოთხოვნილებები და შესაბამისი პირობების შეექმნა უნდა დაეკმაყოფილებია, რისი მიღწევა, პროციკლური რეგულირების გამოყენებისას, იყო შეუძლებელი.

მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა ბაზელი II შეთანხმების ყველა არებული ნაკლოვანებები ნათლად დაგვანახა, აქტივების ხარისხის შეფასების კრიტერიებიდან და კაპიტალის გაანგარიშებაში რიგი ფინანსური ინსტრუმენტების ჩართვის საეჭვოობიდან დაწყებული, პროციკლური რეგულირების მექანიზმის ნეგატიური ზემოქმედებით დამთავრებული. ბაზელის კომიტეტმა G20 ქვეყნების მთავრობების ხელმძღვანელების გადაწყვეტილების შესაბამისად და ფინანსური სტაბილურობასთან მიმართებაში საბჭოს მონაწილეობით, რეგულირების მოქმედი წესების ცვლილებასთან მიმართებაში რიგი ნაბიჯები გადადგა.

დოკუმენტმა Capital Requirement Directive 3 (CRD 3) რეგულაციური ბაზის საერთაშორისო დონეზე რეგულირების პროცესს დაუდო დასაწყისი. მასში საბაზრო რისკის გაზომვის კორექტირება იქნა ჩადებული. ახალი მოთხოვნილებების შესაბამისად არა მარტო რისკების VaR შეფასების მეთოდოლოგია, არამედ აქტიური ბაზრის გარეშე ინსტრუმენტებისათვის, დამატებითი რეზერვის მაჩვენებლის მეშვეობით (incremental risk charge, IRC) რეიტინგის გაზომვის რისკიც უნდა ყოფილიყო გამოყენებული.

მოგვიანებით Capital Requirement Directive 3 (CRD 3) დოკუმენტში დამატებითი მარეგულირებელი მოთხოვნილებები იქნა ჩამოყალიბებული, რომლებსაც რიგი წლების განმავლობაში უნდა ყოფილიყო რეალიზებული. ბაზელი III ახალ შეთანხმებაში ადრე გამოყენებული მიდგომები ბავრად იქნა შენარჩუნებული, კერძოდ, წესების რეგულირების სამკომპონენტო სტრუქტურა, აქტივებისა და კაპიტალის შეფასებისადმი მიდგომები, კაპიტალის მიხედვით ნორმატივების გაანგარიშებისათვის ბანკების მიერ რისკების შეფასებისათვის საკუთარი მოდელების გამოყენების შესაძლებლობა.

ამასთან ერთად ბაზელი III შეთანხმებაში მრავალი კარდინალური ნოვაციები იქნა შეტანილი, კერძოდ, **ლევერიჯი (Leverage, ბერკეტი)**, რომელიც არის: „მოგების ფორმირების მართვის ფინანსური მექანიზმი, დაფუძნებული კაპიტალის ცალკეული სახეობების ან დანახარჯების ცალკეული სახეობების საჭირო თანაფარდობის უზრუნველყოფაზე. განასხვავებენ ფინანსურ ლევერიჯს (საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობის დონეზე ზემოქმედების მექანიზმი, გამოყენებადი საკუთარი და ნასესხები ფინანსური სახსრების თანაფარდობის ცვლილების ხარჯზე), **საოპერაციო ლევერიჯს** (მოგების სიდიდეზე და დონეზე ზემოქმედების მექანიზმი, მუდმოვი და ცვალებადი დანახარჯების ცვლილების ხარჯზე) და **აქტივების ლევერიჯს** (აქტივების ფორმირების ფინანსური მექანიზმი, დაფუძნებული საკუთარი კაპიტალის შესაძლებლობაზე მოიხიდოს მათი დაფინანსებისათვის ნასესხები კაპიტალის სხვადასხვა ფორმები. მის მახასიათებლად გამოდის აქტივების ლევერიჯის კოეფიციენტი, რომელიც აქტივების საერთო მოცულობისა და საკუთარი კაპიტალის საერთო მოცულობის თანაფარდობის მაჩვენებელია)“ (59, გვ. 419-420).

აღნიშნულიდან გამომდინარე, **ბაზელი III შეთანხმებაში** კაპიტალის ხარისხისა და საკმარისობისადმი, საჭირო დონის ლიკვიდობის მხარდაჭერისათვის, ახალი საერთაშორისო მოთხოვნილებების რეალიზაციის ჩარჩოებში, საბანკო ზედამხედველობასთან მიმართებაში ბაზელის კომიტეტის საბუთებში გათვალისწინებულია:

- მარეგულირებელი კაპიტალის სტრუქტურის გადახედვა, მისი საკვანძო კომპონენტის - საბაზო კაპიტალის (აქციონერული კაპიტალისა და გაუნაწილებელი მოგების ჯამური მაჩვენებელი) გამოყოფის გზით;
- საბაზო კაპიტალის საკმარისობისადმი მინიმალურ მოთხოვნილებებზე დამატებითად კაპიტალის ბუფერების ფორმირებისადმი მოთხოვნილების (კაპიტალის დამატებითი ელემენტების, რომლებიც თავისთავად საბაზო კაპიტალთან მიმართებაში მინიმალური მარეგულირებელი მოთხოვნილებებისადმი დანამატებს წარმოადგენენ) დადგენა;
- კაპიტალის საკმარისობის მაჩვენებლისადმი, რომელიც ბანკების მიერ თავისთავზე აღებადი რისკების დონის გათვალისწინებითაა გაანგარიშებული, დამატებითად მაჩვენებელი „ლევერიჯის“ შემოღება,

რომელიც გაიანგარიშება როგორც კაპიტალის სიდიდის თანაფარდობა აქტივებისა და გარესაბალანსო პოზიციების ერთობლივ სიდიდესთან (ამ უკანასკნელების მიხედვით რისკის დონის გათვალისწინების გარეშე);

- **ლიკვიდობის ორი ნორმატივის შემოღება**, რომლებიც როგორც ბანკის საქმიანობაში, ასევე ფინანსურ ბაზრებზეც მთლიანობაში ნეგატიური პირობების წარმოშობის შესაძლებლობის გათვალისწინებით განისაზღვრება, როგორებიცაა - **მოკლევადიანი ლიკვიდობის მაჩვენებელი** (განისაზღვრება როგორც ლიკვიდური აქტივების თანაფარდობა ფულადი სახსრების სუფთა გადიბებასთან უახლესი 30 დღის განმავლობაში, ლიკვიდობასთან საერთო საბაზრო გამწვავებული - სტრესული სიტუაციის წარმოშობის შემთხვევაში), და **სუფთა სტაბილური ფონდირების მაჩვენებელი** (განისაზღვრება როგორც საკუთრებაში არსებული ფონდირების სტაბილური წყაროების თანაფარდობა ერთი წლით საჭირო ფონდირებასთან, გამომდინარე აქტივების ლიკვიდობის, ბანკის გარესაბალანსო პოზიციებისა და მის მიერ განხორციელებადი ოპერაციების მახასიათებლებიდან).

ბაზელი III ახალი მარეგულირებელი სტანდარტების კაპიტალის და ლიკვიდობის სფეროში დანერგვა გათვალისწინებულია 2011 წლიდან დაიწყოს (დაკვირვების პერიოდი 2018 წელს უნდა დასრულდეს), ხოლო იგი სრულად 2019 წლის 1 იანვარიდან ამოქმედდება. შედეგად საკრედიტო ორგანიზაციები საქმიანობის გრძელვადიან შედეგებზე და ბიზნესის უფრო რაციონალურ გაძლოლაზე, მართვის ეფექტური სისტემების აგებაზე და გამოყენებაზე, რისკების მართვის ჩართვით, სულ უფრო და უფრო მზარდი ხარისხით იქნება ორიენტირებული. მითითებული ცვლილებები საბანკო ბიზნესის განვითარების ინტენსიურ მოდელზე გადასვლას საწინდარი იქნება.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, ფინანსური ლევერიჯის (ბერკეტის) საკითხის უფრო დეტალურად განხილვა ჩავთვალეთ მიზანშეწონილად. ფინანსური მენეჯმენტის ერთ-ერთ მთავარ ამოცანას - საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობის დონის, ფინანსური რისკის დასახული მონაცემებისას, მაქსიმიზაციის საკითხი წარმოადგენს, რომლის რეალიზაცია „ფინანსური ლევერიჯით“ ხორციელდება. **ფინანსური ლევერიჯი (ბერკეტი) ნასესხები სახსრების გამოყენების მახასიათებელია, რომელიც საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობის კოეფიციენტის ცვლილებაზე ზემოქმედებს.** სხვა სიტყვებით, ფინანსური ლევერიჯი თავისთავად ობიექტურ ფაქტორს წარმოადგენს, რომელიც, ჩვენს შემთხვევაში, ბანკის მიერ გამოყენებადი საკუთარი კაპიტალის მოცულობაში ნასესხები სახსრების გამოყენებისას წარმოიშობა, და რომელიც მას (ბანკს) საკუთარ კაპიტალზე დამატებითი მოგების მიღების შესაძლებლობას აძლევს.

მაჩვენებელს, რომელიც ნასესხები სახსრების სხვადასხვა წილის გამოყენებისას, საკუთარ კაპიტალზე დამატებითად გენერირებადი მოგების დონის გამომხატველია, **ფინანსური ლევერიჯის ეფექტს (ფლე)** უწოდებენ და იგი შემდეგი ფორმულით გაიანგარიშება:

$$\text{ფლე} = (1 - \text{გნ}_{\text{სს}}) \times (\text{მრკ.პრკრ}) \times (\text{ნკ} / \text{სკ}) ,$$

სადაც: **ფლე** - ფინანსური ლევერიჯის კოეფიციენტი, რომელიც საკუთარი კაპიტალის

რენტაბელობის კოეფიციენტის ნაზარდში აისახება, % ;

გნ_{სს} - განაკვეთი მოგებაზე გადასახადის, გამოხატული ათეულ წილადში ;

მრკ. - მთლიანი რენტაბელობის კოეფიციენტი აქტივების (მთლიანი

მოგების შეფარდება აქტივების საშუალო ღირებულებასთან), % ;

პრ.კრ. - პროცენტების საშუალო განაკვეთი კრედიტზე, რომელიც ნასესხები კაპიტალის გამოყენებაზე გადაიხდება, % ;

ნკ - ნასესხები კაპიტალის საშუალო ჯამი ;
სკ - საკუთარი კაპიტალის საშუალო ჯამი .

ფინანსური ლევერიჯის ეფექტის ფორმირების ეფექტი განვიხილოთ შემდეგ მაგალითზე (ცხრ. 1) :
მოყვანილი მონაცემების განხილვის შედეგად შეიძლება დავინახოთ, რომ ბანკი „A“ მიხედვით ფინანსური ლევერიჯის ეფექტი არ გვაქვს, რადგანაც იგი თავის სამეურნეო საქმიანობაში ნასესხებ კაპიტალს არ იყენებს.

ბანკი „B“ მიმართებაში ფინანსური ლევერიჯის ეფექტი ტოლი იქნება:

$$\text{ფლე} = (1 - 0,3) \times (20 - 10) \times 200 / 800 = 1,75\% .$$

ცხრილი 1. ფინანსური ლევერიჯის ეფექტის ფორმირება

(პირ. ფულ. ერთ.)					
№	მაჩვენებლები:	ბანკი	ბანკი	ბანკი	
რიგ.		“A”	“B”	“C”	
1.	მთლიანად გამოყენებული კაპიტალის (აქტივის) საშუალო ჯამი განსახილველ პერიოდში:	1000	1000	1000	
	მათ შორის:				
2.	საკუთარი კაპიტალის საშუალო ჯამი	1000	800	500	
3.	ნასესხები კაპიტალის საშუალო ჯამი	-	200	500	
4.	მთლიანი მოგების ჯამი (კრედიტზე პროცენტების გადახდასთან მიმართებაში ხარჯების გათვალისწინების გარეშე)	200	200	200	
5.	აქტივების მთლიანი რენტაბელობის კოეფიციენტი (კრედიტზე პროცენტების გადახდასთან მიმართებაში ხარჯების გათვალისწინების გარეშე)	20	20	20	
6.	კრედიტზე პროცენტების საშუალო დონე, %	10	10	10	
7.	კრედიტზე პროცენტების ჯამი, რომელიც ნასესხები კაპიტალის გამოყენებაზეა გადახდილი (ჯგ. 3 x ჯგ. 6 / 100)	-	20	50	
8.	მთლიანი მოგების ჯამი კრედიტზე პროცენტების გადახდასთან მიმართებაში ხარჯების გათვალისწინებით (ჯგ. 4 - ჯგ. 7)	200	189	150	
9.	მოგებაზე გადასახადის განაკვეთი, გამოსახული ათეულ წილადში	0,3	0,3	0,3	
10.	მოგებაზე გადასახადის ჯამი (ჯგ. 8 x ჯგ. 9)	60	54	45	

11.	სუფთა მოგების ჯამი, ბანკის განკარგულებაში გადასახადის გადახდის შემდეგ დარჩენილი (ჯგ. 8 - ჯგ. 10)	140	126	105
12.	საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობის კოეფიციენტი ანუ ფინანსური რენტაბელობის კოეფიციენტი, % (ჯგ. 11 x 100 / ჯგ.2)	14,00	15,75	21,00
13.	საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობის ნაზარდი ნასესხები კაპიტალის გამოყენების გამო, % (ბანკი „A“-თან მიმართებაში)	-	1,75	7,00

შესაბამისად ბანკი „C“ მიმართებაში ფინანსური ლევერიჯის ეფექტი ტოლი იქნება:

$$\text{ფლე} = (1 - 0,3) \times (20 - 10) \times 500 / 500 = 7,00\% .$$

მოყვანილი გაანგარიშებების შედეგებიდან ჩანს, რომ ბანკის მიერ გამოყენებადი კაპიტალის საერთო ჯამში რამდენად უფრო მაღალია ნასესხები სახსრების ხვედრითი წილი, იმდენად იგი საკუთარ კაპიტალზე უფრო დიდი მოგების დონეს მიიღებს.

ფინანსური ლევერიჯის ეფექტის ზემოთ მოყვანილი ფორმულის განხილვიდან შეიძლება მასში გამოიყოს სამი ძირითადი შემადგენელი:

1. **ფინანსური ლევერიჯის საგადასახადო კორექტორი (1 - გნ_{სს})**, რომელიც გვიჩვენებს თუ რა ხარისხით ვლინდება ფინანსური ლევერიჯის ეფექტი, მოგების გადასახადით დაბეგვრის სხვადასხვა დონესთან დაკავშირებით.
2. **ფინანსური ლევერიჯის დიფერენციალი (მრკ. პრკრ)**, რომელიც აქტივების მთლიანი რენტაბელობის კოეფიციენტსა და კრედიტზე პროცენტის საშუალო სიდიდეს შორის სხვაობის მახასიათებელია.
3. **ფინანსური ლევერიჯის კოეფიციენტი (ნკ / სკ)**, რომელიც ბანკის მიერ გამოყენებადი ნასესხები კაპიტალის ჯამის მახასიათებელია, საკუთარი კაპიტალის ერთეულზე გაანგარიშებით

აღნიშნული შემადგენელების გამოყოფა ბანკის ფინანსური საქმიანობის პროცესში ფინანსური ლევერიჯის ეფექტის მიზნმიმართულად მართვის შესაძლებლობას იძლევა. ამრიგად, უცვლელი დიფერენციალის პირობებში ფინანსური ლევერიჯის ეფექტი როგორც საკუთარ კაპიტალზე მოგების ჯამისა და დონის, ასევე აღნიშნული მოგების დაკარგვის ფინანსური რისკის გაზრდის მთავარ გენერატორს წარმოადგენს.

ბანკის საკუთარი კაპიტალის მოგებიანობის დონეზე და ფინანსური რისკის დონეზე ფინანსური ლევერიჯის ზემოქმედების მექანიზმის ცოდნა, ბანკის კაპიტალის რიგორც ღირებულების, ასევე მისი სტრუქტურის მიზანმიმართულად მართვის შესაძლებლობას იძლევა.

ბანკების უახლესი გამოცდილების გათვალისწინებით ფინანსური ლევერიჯის (ბერკეტი) სახით ნოვაციას განსაკუთრებული მნიშვნელობა გააჩნია, როდესაც აქტივების რისკის ხარისხი მრავალი მიზეზის გამო, არასაკმარისად ადექვატურად ფასდებოდა, ხოლო ზოგჯერ კი შეგნებულადაც მცირდებოდა. ლევერიჯის მაჩვენებელი 2013-2017 წლებში უნდა იქნეს შემოდებული (იხ. 60).

აღნიშნული მაჩვენებლის დამკვიდრების ირგვლივ საკმაოდ მწვავე დისკუსია გაიმართა, იმ გარემოების გათვალისწინებით, რომ აღნიშნული კოეფიციენტის გაანგარიშებისას მაღალრისკიანი აქტივები (როგორც წესი, მაღალი შემოსავლის მომტანები) და დაბალრისკიანები (ნაკლები შემოსავლით) ტოლმნიშვნელოვნად გაითვალისწინებიან, რაც ბანკების პოტენციალურ მოგებას ზღუდავს.

მარეგულირებლების უმეტესობა აღნიშნული მაჩვენებლის რიგორც სავალდებულოს სახით შემოღებას უჭერენ მხარს. აშშ-ში, მაგალითად, ახალი ნორმატივის სავალდებულოების შემადგენლობაში ჩართვას თავაზობენ. ამასთან მინიმალური საკმარისობის კაპიტალის დონე როგორც კაპიტალის საკმარისობის ორი მაჩვენებლიდან (გაანგარიშებული რისკის კოეფიციენტის ან მის გარეშე გათვალისწინებით) უფრო დიდის ოდენობით უნდა განსაზღვრულიყო. იმავე დროს რიგი ევროპული ქვეყნები აღნიშნული კოეფიციენტის მიმართებაში დიდ სიფრთხილეს გამოთქვამენ, და მისი სავალდებულო ხასიათს ეროვნული მარეგულირებლების შეხედულების საფუძველზე დადგენას თავაზობენ.

ბაზელი III ახალ შეთანხმებაში ასევე კაპიტალის შემადგენლობაში რიგი ფინანსური ინსტრუმენტების, კერძოდ, სუბორდინირებული კრედიტების, სადაზღვევო კომპანიებში ბანკების წილების, ბანკებში და საბანკო ჯგუფებში მესამე პირების მინორიტარული წილების ჩართვაზე (ისინი 2013-2022 წლების განმავლობაში კაპიტალიდან თანდათანობით იქნება გატანილი) უარის თქმა იყო შეთავაზებული. გარდა ამისა, პირველი დონის კაპიტალის ჩარჩოებში ძირითადი (რომელიც შედგება ჩვეულებრივი აქციებისაგან) და დამატებითი კაპიტალის (რომელიც ასევე საიმედოობის ძალიან მაღალი ხარისხის მფლობელია) გამოყოფა იყო დადგენილი. მეორე დონის კაპიტალისათვის ქვეკატეგორიებად დაყოფა, პირიქით, გაუქმებული იქნა. შეთანხმებაში ჩადებული კაპიტალის საკმარისობის კოეფიციენტების სიდიდისადმი მოთხოვნილებები (დონეების მიხედვით და კაპიტალის ბუფერის გათვალისწინებით) ცხრილი 2-შია მოყვანილი.

ცხრილი 2. კაპიტალის მონიმალური საკმარისობის კოეფიციენტები

ბაზელი III შეთანხმებასთან შესაბამისობაში, %-ში,

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ლევერიჯის						ჩაირთვება	
კოეფიციენტი:						შეთანხმების	
						განაყოფი	
						1-ში	
პირველი დონის ძირითადი კაპიტალის საკმარისობა	3,5	4,0	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5
კაპიტალის კონსერვაციის ბუფერი				0,625	1,250	1,875	2,500
პირველი დონის ძირითადი კაპიტალის საკმარისობა პლიუს კაპიტალის კონსერვაციის ბუფერი	3,5	4,0	4,5	5,1	5,8	6,4	7,0
პირველი დონის ძირითადი კაპიტალისაგან ფინანსური ინსტრუმენტების გამოქვითვა, რომლებიც ადრე კაპიტალის შემადგენლობაში გაითვალისწინებოდა		20	40	60	80	100	100
პირველი დონის კაპიტალის საკმარისობა	4,5	5,5	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0
კაპიტალის საკმარისობა	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0

კაპიტალის საკმარისობა პლიუს კაპიტალის კონსერვაციის
ბუფერი

8,0 8,0 8,0 8,6 9,1 9,9 10,5

წყარო: Basel Committee on Banking Supervision. Basel III phase – in arrangements, www.bis.org

ბაზელი III შეთანხმების კიდევ ერთი ნოვაცია გახდა კაპიტალის პროცენტული ბუფერის შემოღება, რომელიც ბანკების საკრედიტო ექსპანსიისას სისტემური რისკის ზრდის შემთხვევაში, კაპიტალის შესაძლო დანაკარგების გადაფარვას მოემსახურება. მისი სიდიდე მერყეობდეს იქნება რისკის ხარისხის მიხედვით შეწონილი აქტივების თანხობრივი სიდიდისაგან 0-დან - 2,5%-მდე ინტერვალში. შეთავაზებულია, რომ კონკრეტული ბანკისათვის ბუფერის მნიშვნელობა განსაზღვრული იქნება როგორც ქვეყნების მიხედვით საშუალოშეწონილი სიდიდე, რომლებშიც იგი საკუთარ საკრედიტო ოპერაციებს ახორციელებს. ეროვნულ დონეზე ბუფერის მნიშვნელობა განსაზღვრული იქნება დამოკიდებულებაში: კერძო და არაფინანსური სექტორისათვის გაცემული კრედიტების მიმდინარე მოცულობა შეფარდებული მთლიან შიდა პროდუქტთან (მშპ) და აღნიშნულ მაჩვენებელში გრძელვადიან ტრენდთან. ბუფერის მნიშვნელობა შეთავაზებულია 0%-ის დონეზე იქნეს დადგენილი, იმ შემთხვევაში თუ გაცემული კრედიტების მოცულობის ნაზარდი მშპ-სადმი გრძელვადიან საშუალო მნიშვნელობასთან მიმართებაში 2%-ზე ნაკლებს შეადგენს, და 2,5%-ის დონეზე, იმ შემთხვევაში თუ აღნიშნული ნაზარდი 10%-ზე მეტს შეადგენს. ნაზარდის სხვა მნიშვნელობებისათვის ბუფერის სიდიდე ხაზობრივი ინტერპოლაციის საფუძველზე უნდა განისაზღვროს.

ბაზელი III შეთანხმებაში, კაპიტალის საკმარისობის რეგულირებაში ცვლილების გარდა, **სერიოზული ნოვაციები - ლიკვიდობის რისკების რეგულირების ნაწილშიც განხორციელდა**, რომლებზეც ადრე მნიშვნელოვანი ყურადღება არ იყო გამახვილებული. კერძოდ, გათვალისწინებულია ბანკების სტრუქტურების, ფინანსურ ბაზრებზე სახსრების მოზიდვის შესაძლებლობის არარსებობის სიტუაციის მოდელირება.

შეთანხმება ბაზელი III ასევე **ლიკვიდობის გადაფარვის კოეფიციენტის** (Liquidity cover ratio, LCR) ჩამოყალიბებას ითვალისწინებს, რომელიც გაიანგარიშება როგორც მაღალიკვიდური აქტივების შეფარდება სუფთა ვალდებულებებთან (30 დღემდე დაფარვის ვადით). აღნიშნული კოეფიციენტის მნიშვნელობა დადგენილია 2015 წლიდან არა ნაკლები 60%-ის დონეზე, 2016 წლიდან - არა ნაკლები 70%-ის დონეზე, 2017 წლიდან - არა ნაკლები 80%-ის დონეზე, 2018 წლიდან - არა ნაკლები 90%-ის დონეზე, 2019 წლიდან - არა ნაკლები 100%-ის დონეზე (იხ. 60).

ლიკვიდობის რეგულირების კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი გახდა **სუფთა სტაბილური ფონდირების კოეფიციენტი** (net stable funding ratio, NSFR), რომელიც გაიანგარიშება როგორც მიღწევადი სტაბილური დაფინანსების შეფარდება მოთხოვნად სტაბილურ დაფინანსებასთან. შეთანხმებით დადგენილია, რომ აღნიშნული კოეფიციენტის მნიშვნელობა 100%-ზე მეტი უნდა იყოს. ამასთან მიღწევადი სტაბილური დაფინანსება განისაზღვრება როგორც წყაროების ნაწილი, რომელიც საკუთარი კაპიტალით და ნასესხები სახსრებით (შეწონილები გარკვეული კოეფიციენტით) არის წარმოდგენილი, მაგალითად, ძირითადი კაპიტალი სუფთა სტაბილური დაფინანსების მაჩვენებლის გაანგარიშებაში ჩაირთვება 100%-იანი კოეფიციენტით, მცირე ბიზნესის სტაბილური დეპოზიტები 1 წლამდე ვადით - 90%-იანი განაკვეთით, არაფინანსური კომპანიების წინაშე ვალდებულებებიერთ წელზე ნაკლები ვადით - 50%-იანი განაკვეთით. მოთხოვნადი სტაბილური დაფინანსება გაიანგარიშება როგორც აქტივების ერთობლივი სიდიდე, ასევე შეწონილი გარკვეული კოეფიციენტით, მაგალითად, ნაღდი ფული, ფასიანი ქაღალდები ერთ წლამდე ვადით, უკუ რეპო ხელშეკრულებების მიხედვით გადაცემული ფასიანი ქაღალდების შეწონვის კოეფიციენტი 0%-ის ტოლია; უზრუნველყოფილი ობლიგაციების, არაფინანსური კომპანიების ობლიგაციების (რეიტინგით AA-დან და უფრო მაღალი, 1 წელზე მეტი ვადით) - 50%-ია, საცალო კრედიტებისა და მცირე ბიზნესის

კრედიტების (1 წლამდე ვადით) – 85%-ია. სუფთა სტაბილური დაფინანსების მაჩვენებლის მნიშვნელობა 2018 წლიდან არა ნაკლებ 100%-ის დონეზეა დადგენილი.

ბაზელი III შეთანხმების სტანდარტების შესრულებაზე გადასვლით სიტუაცია ქვეყნების მიხედვით არსებითად განსხვავდება. ევრო კავშირის ქვეყნები ბაზელის შეთანხმებების ყველა ცვლილებებს თანმიმდევრულად იყენებდნენ, ამიტომ ისინი ბაზელი II სტანდარტებიდან ბაზელი III სტანდარტებისაკენ მდორედ გადადიან. აშშ ახალი სტანდარტების დანერგვას ფაქტიურად ბაზელი I შეთანხმების ბაზაზე დაიწყებენ. იაპონია, ჰონკონგი, სინგაპური და ავსტრალია მოცემული მიმართულებით მნიშვნელოვნად დაწინაურებულები არიან, ხოლო სიტუაცია აღმოსავლეთ ევროპის, უახლესი აღმოსავლეთის, აფრიკის, აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონების ქვეყნებში სიტუაცია ბოლომდე გარკვეული არ არის. ბაზელი III შეთანხმების სტანდარტებზე გადასვლის სხვა პრობლემებიც არსებობს, რომლებზეც მრავალი ექსპერტი ამახვილებს ყურადღებას. ასე, მაგალითად, კომპანია Moody's Analitics-ის უფროსი დირექტორის პ. შაბანელის მოსაზრების მიხედვით ყალიბდება სიტუაცია, „როდესაც რიგ ქვეყნებში ასევე შეიძლება რეგულირების სხვა მოქმედი სისტემა არსებობდეს, რაც ზოგიერთ შემთხვევებში შეიძლება შიდა ნორმატივების ნაწილის ბაზელი III მოთხოვნებზე შეცვლას ნიშნავდეს. მაგრამ, შესაძლოა, შიდა და საერთაშორისო ნორმების პარალელური შესრულება გახდეს საჭირო. გლობალური განსხვავებები კიდევ უფრო ართულებენ სიტუაციას, ბანკებს ხომ, შესაძლოა, სხვადასხვა იურისდიქციებში საქმიანობის პირობებში სხვადასხვა ნორმების თავსებადობის განხორციელება მოუწიოთ. ზოგიერთი ბანკები შეიძლება იძულებულები იქნენ ანგარიშგება, მათი ადგილსამყოფელიდან გამომდინარე, ბაზელი II მოთხოვნების შესაბამისად ერთ ქვეყანაში და ბაზელი III მოთხოვნების შესაბამისად მეორეში განახორციელონ“ (იხ.61).

ბოლო წლებში საბანკო ზედამხედველობასთან მიმართებაში ბაზელის კომიტეტი ასევე აქტიურად ახორციელებდა მსოფლიო სისტემურად მნიშვნელოვანი (სისტემაშემქმნელები) ინსტიტუტების (Sifis) ჩამონათვალის შედგენის საკითხს, რომლებიც მარეგულირებელი ორგანოების მხრიდან განსაკუთრებით მკაცრი ზედამხედველობის ქვეშ უნდა იმყოფებოდნენ.

სისტემურად მნიშვნელოვანი ბანკების შერჩევის პრინციპებმა და კრიტერიუმმა ბანკებს, ეროვნულ მთავრობებსა და საერთაშორისო საზედამხედველო ორგანოებს შორის მწვავე დისკუსიები გამოიწვია. ასე მაგალითად, ბანკები საკუთარი თავის წარმოდგენას მაქსიმალურად თავმდაბალ ჭრილში წარმოდგენისაკენ მიისწრაფიან, რომ Sifis-ში ბოლო ადგილებზე აღმოჩნდნენ ან, რაც კოდევ უფრო უკეთესია, საერთოდ მასში არ მოხვდნენ. „მთელი სამყაროს მარეგულირებლები მოსაზრებაში ერთიანები არიან, რომ გლობალურად მომუშავე სისტემაშემქმნელი ინსტიტუტები უფრო ინტენსიურ საბანკო ზედამხედველობას უნდა ექვემდებარებოდნენ“, - განაცხადა გერმანიის ბუნდესბანკის გამგეობის წევრმა ანდრეს დომბრეტმა Handelsblatt - თან საუბარში.

აღნიშნული პრობლემის განხილვის მსვლელობაში ექსპერტების მიერ სისტემაშემქმნელი ინსტიტუტების სხვადასხვა კრიტერიები იყო შემოთავაზებული, მაგალითად, ფილიალებისა და შვილობილი ბანკების რაოდენობა, საბირჟო კაპიტალიზაციის სიდიდე, გაცემული კრედიტებისა და საკუთარი აქტივების მოცულობის თანაფარდობა. ფინანსური ინსტიტუტების საერთაშორისო სისტემაშემქმნელი ინსტიტუტების სიაში ჩართვა ბანკების მხრიდან ეროვნულ დონეზეც აღფრთოვანებას არ იწვევს, და როგორც ნიდერლანდებში ტილბერგის უნივერსიტეტიდან ეკონომისტი ხ. ბენინკა აღნიშნავს, ლობისტები სრული ძალისხმევით დაიწყებენ მარეგულირებლების დარწმუნებას, რომ ესა თუ ის ბანკი „ფინანსური სისტემისათვის, იყოს შეიძლება, წარმოდგენდეს იქნება სისტემაშემქმნელს, მაგრამ არავითარ შემთხვევასი გლობალურ დონეზე“. ნამდვილად, მაგალითად, იაპონიის მთავრობამ მიუთითა იმაზე, რომ რისკების სიდიდე მსოფლიო ფინანსური სისტემისათვის დამოკიდებულია არა უბრალოდ ბანკის სიდიდისაგან, არამედ იმაზე, თუ

რამდენად განშტოებულს წარმოადგენს მისი საერთაშორისო საქმიანობა, ამიტომ გლობალურ სისტემაშემქმნელ ინსტიტუტებს არა იაპონური, არამედ ამერიკული და ევროპული ბანკები წარმოადგენენ. იაპონიაში 60 ინსტიტუტიდან გლობალური სისტემაშემქმნელი ბანკების საკუთარი სია შეადგინეს, და მასში საწყისი ადგილები Deutsche Bank-ს, Coldman Sachs-ს და JP Morgan Chase-ს მოაკუთვნეს.

საფრანგეთში, გლობალური სისტემაშემქმნელი ბანკების მომავალი სიისადმი არაერთგვაროვანი დამოკიდებულების მიუხედავად, მაინც აღიარებენ, რომ საგანზე ობიექტური შეხედულებიდან გამომდინარე ასეთ ინსტიტუტებად შეიძლება BNP Paribas, და Societe Generale იყოს.

იტალიაში რეალურ კანდიდატებად UniCredit და Intesa Sanpaolo-ს ასახელებენ. „ისინი საკუთარი კაპიტალის სიდიდის მოთხოვნის ზრდისადმი წინასწარ ემზადებიან, ასე რომ თუ ისინი Sifis სიაში მოხვდებიან, მათ პრობლემები არ შეექმნებათ“, - აღნიშნა ერთ-ერთმა იტალიელმა ანალიტიკოსმა Handelsblatt - თან საუბარში. ამასთან ექსპერტმა მიანიშნა, რომ აღნიშნული ბანკები ზოგიერთ საკუთარ „შვილობილებს“ წინდახედულად წინასწარ ასხვისებენ (ყიდიან).

აღნიშნული პრობლემით ესპანელებიც არიან დაინტერესებულები. ესპანეთის ცენტრალური ბანკის Banco Santander და BBVA წარმომადგენლის განმარტებით სისტემაშემქმნელთა სიაში მოხვედრის კანდიდატები არიან. გერმანელმა ექსპერტებმა კი მსოფლიო სასისტემაშემქმნელ ინსტიტუტებში ერთი კანდიდატი - Deutsche Bank დაასახელეს.

საბანკო თანამეგობრობაში აქტიური დისკუსიის გათვალისწინებით ფინანსურ სტაბილურობასთან მიმართებაში საბჭომ და ბაზელის კომიტეტმა საბანკო ზედამხედველობასთან მიმართებაში **მაჩვენებლების სისტემა** შეიმუშავეს, რომლებიც გლობალურ სისტემურად მნიშვნელოვანი ინსტიტუტებისადმი ბანკების მიკუთვნების შესაძლებლობას იძლევა. აღნიშნული მეთოდიკის შესაბამისად გლობალური სისტემურად მნიშვნელოვანი ბანკის განსასაზღვრავად გამოიყენება 5 კრიტერიუმი (მაჩვენებლების ჯგუფები), რომლებსაც გაანგარიშებისას ერთნაირი წონითი კოეფიციენტი - 20% აქვთ მინიჭებული, როგორებიცაა: 1) ბანკის სიდიდე, 2) ბანკის სხვა ინსტიტუტებთან ურთიერთქმედების აქტიურობის შეფასება, 3) ბანკში ელემენტების შიდა ურთიერთდაკავშირებულობა, 4) ბანკის სტრუქტურაში ელემენტების ურთიერთ ჩანაცვლებადობა და 5) ბანკის ჩამოყალიბების სირთულე.

ბანკის სიდიდის კრიტერიუმის გამოკლებით (რომელშიც ერთი მაჩვენებელია), ბაზელის კომიტეტის მიერ დანარჩენ ოთხ ჯგუფში ტოლი წონითი კოეფიციენტის მიერ რამდენიმე მაჩვენებელია გათვალისწინებული. მაგალითად, თუ მაჩვენებლების ჯგუფში იგი ორია, მაშინ თითოეულს 10%-იანი წონითი კოეფიციენტი აქვს მიკუთვნებული, თუ ჯგუფში სამი მაჩვენებელია, მაშინ თითოეული წონითი კოეფიციენტი 6,67%-ის ტოლი იქნება.

გლობალური სისტემურად მნიშვნელოვანი ბანკები მარეგულირებლების მიერ ბანკები-კანდიდატებიდან შეირჩევა. ბანკები-კანდიდატების სია, თავის მხრივ, ასევე მატრეგულირებელი ორგანოების მიერ ფორმირდება, გამომდინარე შემდეგი 3 კრიტერიუმიდან: ასეთი საკრედიტო ორგანიზაციები ან უნდა შედიოდნენ 75 მსოფლიო ბანკების რიცხვში ფინანსური წლის ბოლოსათვის გაანგარიშებული ნასესხები და საკუთარი სახსრების თანაფარდობის მაჩვენებლის მიხედვით; ან ისინი სისტემურად მნიშვნელოვანები უნდა იყვნენ მარეგულირებელი ორგანოების მიერ წარსულში გაანგარიშებების ჯამის მიხედვით; ან ისინი ზედამხედველობის ეროვნული ორგანოების მიერ უნდა იყვნენ შემოთავაზებული.

2011 წლიდან რეგულალურ საფუძველზე ფინანსური სტაბილურობის მართებაში საბჭო და საბანკო ზედამხედველობასთან მიმართებაში ბაზელის კომიტეტი ყოველწლიურად გლობალური სისტემურად მნიშვნელოვანი ბანკების სიას აქვეყნებენ (ცხრ. 3).

**ცხროლი 3. გლობალური სისტემურად მნიშვნელოვანი ბანკების
ჩამონათვალი (5 ჯგუფის მიხედვით კლასიფიცირებულები)**

ბანკების ჯგუფი (კაპიტალის დამატებითი ბუფერის ფორმირების კოეფიციენტით):	ბანკების დასახელება:
მე-5-ე ჯგუფი (3,5%)	არ არის ჩართული
მე-4-ე ჯგუფი (2,5%)	HSBC
	JP Morgan Chase
მე-3-ე ჯგუფი (2%)	Barclays
	BNP Paribas
	Citigroup
	Deutsche Bank
მე-2-ე ჯგუფი (1,5%)	bank of America
	Credit Suisse
	Goldman Sachs
	Groupe Credit Agricole
	Mitsubishi UFJ FG
	Morgan Stanley
	Royal Bank of Scotland
	UBS
პირველი ჯგუფი (1%)	Bank of China
	Bank of New York Mellon
	BBVA
	Groupe BPCE
	Industrial and Commercial Bank of China Ltd
	ING Bank
	Mizhiho FG
	Nordea

Santander

Societe Generale

Standard Chartered

sTate Street

Sumitomo Mitsui FG

Unicredit Group]

წყარო: www.bis.org

მეთოდისა და კლასტერული ანალიზის გამოყენების შედეგად გლობალური სისტემურად მნიშვნელოვანი ბანკების 5 ჯგუფი იქნა ჩამოყალიბებული, მათი კაპიტალის სიდიდისადმი დამატებითი მოთხოვნილებების მაჩვენებლის მნიშვნელობის დასადგენად. ასეთი ბანკების თითოეული ჯგუფისადმი კაპიტალის საკმარისობის მნიშვნელობის ეტაპობრივად გადიდების ნაწილში საერთოებისადმი საკუთარი დამატებითი მოთხოვნილებები იქნება დადგენილი. ბანკების პირველი ჯგუფისათვის ასეთი დამატებითი მოთხოვნილებები იქნება მინიმალური და 1%-ის ტოლი იქნება, მეორე ჯგუფისათვის - უკვე 1,5%, მესამესათვის - 2%, მეოთხესათვის - 2,5%, მეხუთესათვის - 3,5%. კაპიტალისადმი დამატებითი მოთხოვნილებები მხოლოდ ძირითადი საბაზისო კაპიტალით შეიძლება იქნეს შესრულებული (რომელშიც მხოლოდ ჩვეულებრივი აქციები და გაუნაწილებელი მოგება შედის) და იგი კაპიტალის კონსერვაციის როგორც ბუფერის ნაწილის სახით იმოქმედებს.

გლობალური სისტემურად მნიშვნელოვანი ბანკების კაპიტალისადმი დამატებითი მოთხოვნილებები 2014 წლიდან გამოიყენება, მათი მთლიანობაში 2019 წლამდე ეტაპობრივად შემოღებით. გარდა ამისა, აღნიშნული ინსტრუმენტები ასევე რისკების მართვის, მონაცემების აგრეგირებისა და შიდა კონტროლის სისტემების მიმართებაში გაზრდილი მოთხოვნილებების დაცვა იქნება აუცილებელი.

გლობალური სისტემურად მნიშვნელოვანი ბანკების ჩამონათვალის განსაზღვრის მეთოდუკა ეროვნული სისტემურად მნიშვნელოვანი ბანკებისა და გლობალური სისტემურად მნიშვნელოვანი სადაზღვეო კომპანიების იდენტიფიკაციის მეთოდის პროექტის გამოვლენის მიმართებაში რეკომენდაციისათვის გახდა საფუძველი.

გარდა ამისა, 2012 წელს ბაზელის ზედამხედველობის მიმართებაში კომიტეტმა ეროვნული სისტემურად მნიშვნელოვანი ბანკების საქმიანობის რეგულირების მექანიზმის სახელმძღვანელო პრინციპები დაამუშავა. მათთან შესაბამისობაში ეროვნულ დონეზე რეგულირებისა და ზედამხედველობის ორგანოებმა სისტემურად მნიშვნელოვანი ბანკების შეფასების საკუთარი მეთოდოლოგია უნდა შეიმუშაონ, რომელიც მათი შესაძლო გაკოტრების შედეგებისა და ეროვნული ეკონომიკის თავისებურებების შესაბამისობის გამათვალისწინებელი იქნება.

ზემოთაღნიშნულის გათვალისწინებით შემდეგი სახის დასკვნის გაკეთება არის შესაძლებელი:

1. ბაზელი I-თან შედარებით, ბაზელი II-ის ძირითადი მოდიფიკაციის მიზეზი გახდა - საკრედიტო რისკის გაანგარიშების სამ ხერხს შორის არჩევანის გაკეთების შესაძლებლობა, როგორებიცაა: სტანდარტული მოდგომა (standardized approach – SA); მიდგომები შიდა რეიტინგების საფუძველზე (internal rating-based approach – IRBA); სრულყოფილი მიდგომა (A-IRBA).

2. ბაზელი III შეთანხმებაში მრავალი კარდინალური ნოვაციები იქნა შეტანილი, კერძოდ, ლევერიჯი (Leverage, ბერკეტი), რომელიც არის: „მოგების ფორმირების მართვის ფინანსური მექანიზმი, დაფუძნებული კაპიტალის ცალკეული სახეობების ან დანახარჯების ცალკეული სახეობების საჭირო თანაფარდობის უზრუნველყოფაზე.
3. ბანკის საკუთარი კაპიტალის მოგებიანობის დონეზე და ფინანსური რისკის დონეზე ფინანსური ლევერიჯის ზემოქმედების მექანიზმის ცოდნა, ბანკის კაპიტალის რიგორც ღირებულების, ასევე მისი სტრუქტურის მიზანმიმართულად მართვის შესაძლებლობას იძლევა.
4. საბანკო თანამეგობრობაში აქტიური დისკუსიის გათვალისწინებით, ფინანსურ სტაბილურობასთან მიმართებაში საბჭომ და ბაზელის კომიტეტმა საბანკო ზედამხედველობასთან მიმართებაში მაჩვენებლების სისტემა შეიმუშავეს, რომლებიც გლობალურ სისტემურად მნიშვნელოვანი ინსტიტუტებისადმი ბანკების მიკუთვნების შესაძლებლობას იძლევა.
5. ბანკების ზედამხედველობასთან მიმართებაში ბაზელის კომიტეტმა 2012 წელს ეროვნული სისტემურად მნიშვნელოვანი ბანკების საქმიანობის რეგულირების მექანიზმის სახელმძღვანელო პრინციპები დაამუშავა. მათთან შესაბამისობაში ეროვნულ დონეზე რეგულირებისა და ზედამხედველობის ორგანოებმა სისტემურად მნიშვნელოვანი ბანკების შეფასების საკუთარი მეთოდოლოგია უნდა შეიმუშაონ, რომელიც მათი შესაძლო გაკოტრების შედეგებისა და ეროვნული ეკონომიკის თავისებურებების შესაბამისობის გამათვალისწინებელი იქნება.

9.2. ბანკის მოგებისა და რენტაბელობის მართვის მეთოდები და რესურსებზე შიდა სატრანსფერო ფასწარმოქმნის პრაქტიკა

კომერციული ბანკის საქმიანობის ერთ-ერთ მთავარი ამოცანაა - მდგრადი ხანგრძლივი ფუნქციონირებისა და ბაზარზე კონკურენტული პოზიციის უზრუნველყოფისას მაქსიმალური მოგების მიღება. ბანკის მიერ მიღებული მოგების ან ზარალის სიდიდე თავისთავში ყველა მისი აქტიური და პასიური ოპერაციების შედეგებს კონცენტრირებულად ასახავს. ამიტომ მოგების, მისი შემადგენელებისა და მის დინამიკაზე ზემოქმედი ფაქტორების შესწავლას კომერციული ბანკის საქმიანობის ანალიზში ერთ-ერთი ცენტრალური ადგილი უკავია. მოგების სიდიდე უმთავრესად მიღებული შემოსავლების მოცულობაზე და გაწეული ხარჯების ჯამზეა დამოკიდებული (62, გვ. 390-401).

ბანკის შემოსავლებისა და ხარჯების ანალიზი კომერციული ბანკის საქმიანობის შედეგების შესწავლის, აქედან შესაბამისად, მისი როგორც კომერციული საწარმოს ეფექტიანობის შეფასების შესაძლებლობას იძლევა. საბანკო საქმიანობის შედეგიანობის ანალიზი შემოსავლებისა და ხარჯების ანალიზიდან იწყება, და მოგების გამოკვლევით მთავრდება, ბანკის ფინანსური საქმიანობის ანალიზი ბანკის ბალანსის ლიკვიდობის ანალიზთან ერთდროულად ხორციელდება, და მიღებული შედეგების საფუძველზე მთლიანობასი ბანკის საიმედოობასთან მიმართებაში დასკვნები კეთდება.

შემოსავლები - სამეწარმეო და არასამეწარმეო საქმიანობისაგან ფულადი შემოსულობებია. კომერციულ ბანკს, როგორც ნებისმიერ სხვა კომერციულ საწარმოს, შემოსავლები შეუძლია ძირითადი და არაპირდაპირი საქმიანობიდან, ასევე დანარჩენ კატეგორიას მიეკუთვნებადი შემთხვევითი შემოსავლებიდანაც მიიღოს. შესაბამისად ბანკის შემოსავლების წყაროს მისი ძირითადი და დამხმარე საქმიანობა წარმოადგენს. ბანკის ძირითად საქმიანობად ითვლება საბანკო ოპერაციების განხორციელება და კლიენტებზე საბანკო მომსახურების გაწევა. შემოსავლის მომტანი ბანკის მთლიანი დანარჩენი სხვა საქმიანობა დამხმარედ ითვლება (63, გვ. 107-125).

ბანკის ყველა შემოსავლების ერთობლიობას საანგარიშგებო პერიოდში - მთლიან შემოსავალს უწოდებენ. მთლიანი შემოსავლის შემადგენლობაში ჩვეულებრივად გამოყოფენ შემოსავლების შემდეგ ჯგუფებს:

1. საოპერაციო შემოსავლები:
 - პროცენტული შემოსავლები;
 - საკომისიო შემოსავლები;
 - შემოსავლები ფინანსურ ბაზრებზე ოპერაციებიდან;
 - დანარჩენი საოპერაციო შემოსავლები.
2. შემოსავლები ბანკის დამხმარე საქმიანობიდან.
3. დანარჩენი შემოსავლები.

საოპერაციო შემოსავლები. კომერციული ბანკის შემოსავლების სტრუქტურაში ყველაზე უფრო დიდი წილი, ჩვეულებრივად, ძირითადი საქმიანობიდან ოპერაციულ შემოსავლებად წოდებულ შემოსავლებს უკავიათ. საოპერაციო შემოსავლები, თავის მხრივ, პროცენტულ და არაპროცენტულ შემოსავლებად დაიყოფიან.

საბანკო საქმიანობის სპეციფიკიდან გამომდინარე ბანკის შემოსავლების ძირითადი მასა სწორედ **პროცენტულ შემოსავლებზე**, ანუ საკუთარი და მოზიდული სახსრების ფასიანი განთავსებიდან შემოსავლებზე მოდის. ძირითადად ეს - კლიენტებზე კრედიტების მიწოდებიდან ან დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების ცენტრალურ ბანკში და კომერციულ ბანკებში განთავსებიდან შემოსავლებია, ასევე სავალო ვალდებულებებში დაბანდებებიდან მიღებული პროცენტული შემოსავლებია. მათვე მიეკუთვნებიან ასევე - სააღრიცხვო, ლიზინგური, ფაქტორინგული და ფორფეიტინგული ოპერაციებიდან შემოსავლები. პროცენტული შემოსავლების ყველა წყაროების საერთო ნიშანთვისება არის ის, რომ ისინი მესამე პირებზე ფულადი სახსრების დროებით სარგებლობაში მიწოდებასთან არიან დაკავშირებული და დაბანდებულ თანხებზე პროცენტების სახით შემოსავალი მოაქვთ. **საქართველოს ბანკების უმეტესობაში პროცენტული შემოსავლების წილზე ყველა შემოსავლების 70-80% მოდის.**

არაპროცენტული შემოსავლები თავისთავში - საკომისიო შემოსავლებს, ფინანსურ ბაზრებზე ოპერაციებიდან შემოსავლებს, უცხოურ ვალუტაში სახსრების გადაფასებიდან შემოსავლებს მოიცავენ.

კლიენტებისათვის არასაკრედიტო ხასიათის საბანკო მომსახურეობის განხორციელება მნიშვნელობის მიხედვით შემოსავლის მეორე წყაროს წარმოადგენს, რომელიც ბოლო დროს განვითარებულ ქვეყნებში სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს. აღნიშნულ შემოსავლებს ჩვეულებრივად საკომისიო შემოსავლებს უწოდებენ, რამდენადაც მრავალი მომსახურეობის საფასური საკომისიო გასამრჯელოს სახით ამოიღება. საკომისიო გასამრჯელოს სიდიდე, როგორც წესი, განხორციელებადი ოპერაციის ან გარიგების თანხიდან პროცენტის სახით დგინდება. იმავე დროს საკომისიო შემოსავლებს მიეკუთვნებიან შემოსავლები იმ მომსახურეობებიდანაც, გადახდა რომლებზეც მყარი თანხის ფორმით ან ბანკის მიერ გაწეული ხარჯების სახით ამოიღება.

ბანკების მიერ განხორციელებადი მომსახურეობების სპექტრი მეტად მრავალფეროვანია და თანდათანობით სხვადასხვა სიახლეებით აგრძელებს შევსებას. ძირითად მომსახურეობებს, რომლებსაც ბანკებისათვის საკომისიო შემოსავლები მოაქვთ, შეიძლება მივაკითხოთ: იურიდიული და ფიზიკური პირების საანგარიშსწორებო-საკასო მომსახურება, პლასტიკურ ბარათებთან ოპერაციები, საბანკო გარანტიების მიწოდება, კლიენტების სავალუტო კონტრაქტების საბანკო მომსახურება, საკონვერსიო ოპერაციები, ფასიანი ქარაღების ბაზარზე საბროკერო და დეპოზიტური მომსახურეობები და სხვა.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი შემოსავლების წყაროა - **ფინანსურ ბაზრებზე ოპერაციებიდან**, ანუ ფასიანი ქაღალდების, უცხოური ვალუტის, ძვირფასი ლითონების, ფინანსური დერივატივებისა და სხვათა შესყიდვა-გაყიდვიდან **შემოსავლები**. როგორც წესი, სპეკულაციური ოპერაციების უმეტესობა მნიშვნელოვან რისკებთან არის დაკავშირებული და ამიტომ ზოგიერთ ქვეყნებში კომერციული ბანკებისათვის, მაგალითად,

ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვის განხორციელება აკრძალულია. ჩვენს ქვეყანაში მსგავსი პირდაპირი აკრძალვები არ არის მიღებული, მაგრამ 2007 და 2008 წლებში მსოფლიო ფინანსური კრიზისის მსვლელობაში კომერციულმა ბანკებმა საფონდო ბაზარზე ოპერაციების მოცულობა შეამცირეს.

გარდა ამისა, ბანკმა შეიძლება უცხოურ ვალუტაში სახსრების გადაფასებიდან მიიღოს შემოსავლები. აღნიშნული შემოსავლები წარმოიშობა, თუ უცხოური ვალუტის კურსის ზრდისას ამ ვალუტაში ნომინირებული ბანკის აქტივები იმავეში ნომინირებულ პასივებს აჭარბებენ, ან თუ უცხოური ვალუტის კურსის შემცირებისას ამავე ვალუტაში ნომინირებული ბანკის პასივები მასშივე ნომინირებულ აქტივებს აჭარბებენ. სავალუტო კურსების მნიშვნელოვანი მერყეობისა და სავალუტო ბაზარზე ბანკის მაღალი აქტიურობის პირობებში აღნიშნულ შემოსავლებს შეიძლება ბანკის საოპერაციო შემოსავლების შემადგენლობაში არსებითი წილი ჰქონდეს.

შემოსავლები დამხმარე საქმიანობიდან. შემოსავლები დამხმარე საქმიანობიდან, როგორც წესი, კომერციული ბანკის შემოსავლების სტრუქტურაში უმნიშვნელო წილს შეადგენენ. ისინი თავისთავში მოიცავენ შემოსავლებს - არასაბანკო ხასიათის მომსახურების განხორციელებიდან, საწარმოებისა და ორგანიზაციების საქმიანობაში მონაწილეობიდან, არენდაში გაქირავებიდან და სათავსოს, მანქანების, მოწყობილობების და სხვათა რეალიზაციიდან, ასევე ბანკის ორგანიზაციის შემოსავლები (სასწავლო საბანკო სასწავლებლებისა და სხვა ორგანიზაციების).

დანარჩენი შემოსავლები. ძირითადი და დამხმარე საქმიანობიდან შემოსავლების გარდა, მანკებმა შეიძლება ზოგიერთი სხვა შემოსავლებიც მიიღონ, რომლებიც დანარჩენი შემოსავლების კატეგორიას მიეკუთვნებიან, როგორებიცაა:

- კლიენტებიდან ამოღებული ჯარიმები, საურავები, პირგასამტეხლოები;
- სალაროს მეტობების შემოსავლებში აღება;
- რეზერვების თანხების აღდგენა;
- შემოსავლები წინა წლების ოპერაციების მიხედვით, რომლებიც შემოვიდა ან საანგარიშგებო წელს გამოვლინდა;
- შემოსავლები ბიუჯეტიდან თანხების დაბრუნების სახით მოგებაზე გადასახადის მეტად გადახდის გამო;
- ხარჯების ანაზღაურება შენობის დაცვასთან დაკავშირებით, კომუნალური გადახდები არენდამიძღვრებელი ორგანიზაციებიდან;
- თანამშრომლების მიერ კერძო ხასიათის სატელეფონო დარეკვებზე საფასურის ანაზღაურება და სხვები.

აღნიშნული შემოსავლები თავიანთი არსის მიხედვით შემთხვევითებს ან ბანკის მიერ საანგარიშგებო პერიოდში „არგამომუშავებულებს“ წარმოადგენენ. ისინი ჩვეულებრივად სამომავლო პერიოდზე ბანკის შემოსავლების გეგმის შედგენისას არ გაითვალისწინება.

ხარჯი - არის სამეწარმეო (საბანკო) და არასამეწარმეო (არასაბანკო) საქმიანობაზე ფულადი სახსრების გამოყენება (დანახარჯები).

ბანკის **ხარჯების დაჯგუფება** ხორციელდება შემოსავლების დაჯგუფების ანალოგიურად, იმისათვის რომ ბანკის საქმიანობის მიმართულებებიდან თითოეულის მიხედვით ფინანსური შედეგი და მოგებიანობის დონე შეიძლება იქნას შეფასებული. ჩვეულებრივად კომერციული ბანკის ხარჯები კლასიფიცირდება შემდეგი სახით:

1. საოპერაციო ხარჯები:
 - პროცენტული ხარჯები;
 - საკომისიო ხარჯები;
 - ხარჯები ფინანსურ ბაზრებზე ოპერაციების მიხედვით;

- დანარჩენი საოპერაციო ხარჯები.
- 2. ხარჯები ბანკის საქმიანობის ფუნქციონირების უზრუნველყოფის მიმართებაში.
- 3. დანარჩენი ხარჯები.

ხარჯები, რომლებიც საბანკო ოპერაციების შესრულებასთან უშუალოდ არის დაკავშირებული, უწოდებენ **საოპერაციოებს**. მათ შეიძლება ასევე პირდაპირი ან ცვალებადი ხარჯები ეწოდოს, რადგანაც სხვა ხარჯებიდან განსხვავებით მათი სიდიდე ბანკის მიერ განხორციელებად მოცულობაზეა პირდაპირ დაკავშირებული. კომერციული ბანკის ხარჯების ყველაზე დიდ ნაწილს, ჩვეულებრივად, სახსრების მოზიდვაზე დანახარჯები, უფრო ზუსტად, მათ გამოყენებაზე საფასური შეადგენენ. რამდენადაც აღნიშნული საფასური ჩვეულებრივად პროცენტების ფორმით ხორციელდება, აღნიშნულ ხარჯებს მიღებულია ეწოდოს პროცენტულები.

პროცენტული ხარჯები ბანკის საკრედიტო და საინვესტიციო საქმიანობაში გადამწყვეტ როლს ასრულებენ. ბანკის საქმიანობა კლიენტებზე არასაკრედიტო ხასიათის მომსახურების განხორციელებასთან მიმართებაში ძირითადად უშუალოდ საშუამავლო ორგანიზაციების (ცენტრალური ბანკი, ბანკები-კორესპონდენტები, ბირჟები, პროცესინგული ცენტრები, საკრილინგო პალატები და ა.შ.) მომსახურების გადახდასთან მიმართებაში ხარჯებთან არის დაკავშირებული. ჩვეულებრივად მათ მომსახურებაზე გადახდა განხორციელებადი ოპერაციის თანხიდან საკომისიოს ფორმითაც ხორციელდება, ამიტომ ხარჯების მოცემული ჯგუფმა საკომისიოების სახელწოდება მიიღო.

ცალკე ჯგუფში ჩვეულებრივად გამოყოფენ **ხარჯებს ფინანსურ ბაზრებზე ოპერაციების მიხედვით**. აღნიშნულ ბაზრებზე ბანკი გარკვეული ფასეულობების (ფასიანი ქაღალდების, უცხოური ვალუტის, ძვირფასი ლითონების და სხვების) რეალიზაციიდან ღებულობს შემოსავლას. ხარჯებს კი მიეკუთვნებიან აღნიშნული ფასეულობების შეძენაზე დანახარჯები. ფინანსური ბაზრების კონიუნქტურის გაუარესების შემთხვევაში ბანკმა შეიძლება ფასიანი ქაღალდების, უცხოური ვალუტისა და სხვა სახის ქონების გადაფასების შედეგად მნიშვნელოვანი ხარჯები გაწიოს.

არსებობენ სხვა ხარჯებიც, რომლებიც ასევე კონკრეტულ საბანკო ოპერაციებთან უშუალოდ არიან დაკავშირებული. ესენი ისეთი ხარჯებია, როგორიცაა ბრუნვიდან სხვადასხვა გადასახადები, კლიენტების გადახდების მიხედვით საფოსტო და სატელეგრაფო ხარჯები და სხვები. აღნიშნულ ხარჯებს დანარჩენ საოპერაციო ხარჯებს უწოდებენ.

ბანკის საქმიანობის უზრუნველყოფასთან მიმართებაში ხარჯების ჯგუფს მიაკუთვნებენ სარჯებს, რომლებიც ბანკის ფუნქციონირების უზრუნველყოფასთან არიან დაკავშირებული, მაგრამ კონკრეტულ ოპერაციაზე პირდაპირ არ შეიძლება იქნან მიკუთვნებულები. ეკონომიკურ თეორიაში მათ ირიბ ანუ პირობითად-მუდმივ ხარჯებს უწოდებენ.

შემოსავლების ანალოგიურად დანარჩენი ხარჯების კატეგორიას მიაკუთვნებენ **შემთხვევით დანახარჯებს**, რომლებიც გაუთვალისწინებელი გარემოებებით არიან გამოწვევულები. სხანაირად მათ შეიძლება ბანკის საქმიანობაში რისკების გადაფარვაზე ხარჯები ეწოდოს. აღნიშნული ხარჯები ან ბანკის დანახარჯების ხარჯთაღრიცხვაში არ ჩაირთვებიან, ან ხარჯთაღრიცხვაში გაუთვალისწინებელ ხარჯებზე, წინა პერიოდებში ჩამოყალიბებული დონიდან გამომდინარე, გარკვეული თანხა გაითვალისწინება

ბანკის მიერ მიღებადმა შემოსავლებმა უნდა გადაფაროს მისი ხარჯები და შექმნას მოგება. მოგება - კომერციული ბანკის საქმიანობის ფინანსურ შედეგს წარმოადგენს. იგი განსაზღვრავს მის ფინანსურ მდგრადობას და ბანკის საკუთარი კაპიტალის ზრდის წყაროს ემახურება (64. გვ. 361-445). საბანკო მოგების საზოგადოებრივი მნიშვნელობა ძალიად დიდია, მნიშვნელოვნად ფართეა, ვიდრე კვლავწარმოების პროცესის სხვა მონაწილეების მოგება, რამდენადაც მასში მოსახლეობის, საწარმოების დიდი ჯგუფები და სახელმწიფო არის დაიტერესებული. ასე, მაგალითად, მოგების ზრდაში დაინტერესებას ავლენენ:

- ბანკის აქციონერები (მეპაიეები), რადგანაც იგი მათ მიერ ინვესტირებული კაპიტალის შემოსავალთან არის დაკავშირებული;

- კლიენტები, რომლებმაც თავიანთი სახსრები კომერციულ ბანკებში განათავსეს. მოგების ზრდა ხელს უწყობს ბანკის საიმედოობისა და მდგრადობის ამაღლებას, და ამით საკლიენტო სახსრების შენახვის გარანტია მაღლდება;
- მოსახლეობის, საწარმოებისა და ორგანიზაციების ჯგუფები, რომელთა შემოსავლებისა და შენახვის წყაროს ბიუჯეტიდან გადახდები წარმოადგენენ, ასევე ბანკის მოგების გადიდებაში არიან დაინტერესებულები, რადგანაც მისი მნიშვნელოვანი ნაწილი ბიუჯეტის შემოსავლებში შედის,

თუნდაც ის ეკონომიკური ჯგუფები, რომლებიც უშუალოდ კომერციული ბანკების მომსახურებებს არ იყენებენ, საბანკო მოგებიდან ირიბ სარგებელს ღებულობენ, რადგანაც საიმედო საბანკო სისტემა ქვეყანაში ფულის მიმოქცევის სტაბილიზაციის ერთ-ერთ პირობას წარმოადგენს.

საკმარისი მოგების მიღება კომერციულ ბანკებს ახალი კაპიტალის მოსაზიდად ჭირდება, რომელიც მიწოდებადი მომსახურებების მოცულობის გადიდებისა და ხარისხის ამაღლების შესაძლებლობას იძლევა. მოგება ოპერაციების გაფართოებისა და სრულყოფის, დანახარჯების შემცირებისა და საბანკო ტექნოლოგიების განვითარებასთან მიმართებაში ბანკის ხელმძღვანელობის საქმიანობას ასტიმულირებს.

საბანკო მოგების ეკონომიკური შინაარსი, ბანკის კლიენტების მოგებასთან მისი ურთიერთკავშირის მეშვეობით გამოაშკარავდება.

ოპერაციების მაქსიმალური შემოსავლიანობისაკენ ბანკის მისწრაფება საბანკო საქმიანობაში ლიკვიდობასთან და რისკის დონესთან გონივრულად უნდა იყოს შეხამებული. აღნიშნული უპირველეს ყოვლისა აიხსნება იმით, რომ საბანკო მოგების მიღების წყაროს ნასესხები კაპიტალი (კლიენტების კაპიტალი) წარმოადგენს, ამიტომ „მოგებამ თავისთავისთვის და ნებისმიერ ფასად“ ბანკი შეიძლება - აქტიური ოპერაციების განხორციელების მსვლელობაში მათ მიერ დაბანდებული სახსრების დაუბრუნებლობის რისკამდე, ლიკვიდობის დაკარგვამდე და როგორც შედეგი, კლიენტები - ბანკის კრედიტორები მოგების შემცირებამდე ან არმიღებამდე მიიყვანოს.

ბუღალტრულ დრიცხვაში ნჩვეულებრივად **მთლიან და სუფთა მოგებას** გამოყიფენ. მთლიანი მოგება თავისთავად გადასახადების გადახდამდე ერთობლივ შემოსავლებსა და ხარჯებს შორის სხვაობას წარმოადგენს.

სუფთა მოგება მთლიანი მოგებიდან კანონმდებლობით დადგენილი გადასახადების გადახდის შემდეგ წარმოიქმნება. სუფთა მოგება, თავის მხრივ, დაიყოფა - **განაწილაბადად**, ანუ ბანკის აქციონერებზე მათ კუთვნილებაში არსებული აქციების მიხედვით ყოველწლიური დივიდენდების სახით გადახდადი და **კაპიტალიზერებადად**, რომელიც ბანკის საკუთარი კაპიტალისა და რეზერვების გადიდებაზე მიიმართება. სუფთა მოგების სიდიდეზეა - კომერციული ბანკის შემდგომი განვითარება, განხორციელებადი ოპერაციების მოცულობის შესაბამის დონეზე მისი კაპიტალისა და რეზერვების მხარდაჭერა დამოკიდებული.

კომერციული ბანკის მოგების ფორმირება - აღნიშნული კომერციული საწარმოს, ასევე აღრიცხვისა და ანგარიშების მოქმედი სისტემის სპეციფიკით განისაზღვრება (ნახ. 1).

შ ე მ ო ს ა ვ ლ ე ბ ი -

• **ხ ა რ ჯ ე ბ ი =**

= მ თ ლ ი ა ნ ი მ ო გ ე ბ ა -

• **გ ა დ ა ს ა ხ ა დ ე ბ ი =**

= ს უ ფ თ ა მ ო გ ე ბ ა +/-

+/- შემოსავლები (ხარჯები), მიკუთვნებადი ფინანსურ შედეგზე =

= სუფთა მოგება, დარჩენილი ბანკის განკარგულებაში, ნაწილდება:

- სოციალური დანიშნულების ფონდებში;
 - დივიდენდებში;
- გაუნაწილებელ მოგებაში.

ნახაზი 1. კომერციული ბანკის მოგების ფორმირებისა და განაწილების მოდელი

კომერციული ბანკის მოგების სიდიდეზე ზემოქმედება შეიძლება როგორც საგარეო, ასევე შიდა ფაქტორებმაც მოახდინონ.

ბანკზე დამოუკიდებელ საგარეო ფაქტორების კატეგორიას შეიძლება მივაკუთვნოთ ისეთები, როგორიცაა - უცხოური ვალუტის კურსის ცვლილება; ცენტრალური ბანკის მიერ რეფინანსირების საპროცენტო განაკვეთის, სავალდებულო რეზერვების სიდიდის, საგადასახადო კანონმდებლობის ცვლილება; სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების მიხედვით შემოსავლიანობის ცვლილება; საერთაშორისო საფონდო და სავალუტო ბაზრების მდგომარეობა; ქვეყანაში საერთო კრიზისული სიტუაციები, რომლებიც კონკრეტულ ბანკებზე პირდაპირ და შეფარდებით ზემოქმედებას ახდენენ; კონკურენცია საბანკო მომსახურების ბაზარზე და ზოგიერთი სხვა ფაქტორები.

შიდა (სუბიექტურ) ფაქტორებს, რომლებზედაც კომერციული ბანკის მოგების სიდიდე არის დამოკიდებული, უპირველესად, შეიძლება - ბანკის ხელმძღვანელობის მიერ აქტივებისა და პასივების მართვის შესასმლებლობა, ანუ საბანკო მენეჯმენტის დონე მივაკუთვნოთ.

საბანკო მენეჯმენტის სემადგენელ ნაწილს მისი შემოსავლიანობის თვალსაზრისით საბანკო საქმიანობის ანალიზი წარმოადგენს რომელიც - საკრედიტო და საპროცენტო პოლიტიკის ფორმირების, ნაკლებად მომგებიანი ოპერაციების გამოვლებისა და შემოსავლების შესაძლი გადიდების თვალსაზრისით რეკომენდაციების შემუშავების შესასმლებლობას იძლევა. აღნიშნული ამოცანების გადაწყვეტა ფინანსური მენეჯმენტის - ბანკის კაპიტალის რაციონალური და ეფექტური გამოყენების, ბანკის ფინანსური რესურსების მოძრაობის მართვის მექანიზმის სისტემის გარეშე შეუძლებელია.

კომერციული ბანკის მოგების სიდიდეზე ყველაზე უფრო დიდ ზემოქმედებას ახდენენ შემდეგი ფაქტორები:

- ბანკის შემოსავლებისა და ხარჯების თანაფარდობა;
- კრედიტების მიხედვით საპროცენტო განაკვეთების საშუალო დონე, მიწოდებული კლიენტებზე და სხვა ბანკებზე;
- საკრედიტო და დეპოზიტური ოპერაციების მოცულობის ცვლილება;
- საშუალო შემოსავლიანობა ყველა აქტიური ოპერაციების;
- შემოსავლის სიდიდე და მასში მოგების წილი;
- ბანკის საკუთარი კაპიტალის სიდიდე;
- საკრედიტო პორტფელის სტრუქტურა;
- დანახარჯები ანაზრების მომსახურებაზე.

პირველი ხუთი ფაქტორი ზემოქმედებს - საბალანსო მოგების სიდიდეზე, მეექვსე - მის სტაბილურობაზე, მეშვიდე და მერვე - საბანკო რისკებისა და ბანკის ლიკვიდობის პოზიციიდან საბანკო ოპერაციების მოგებიანობის ზრდის ხარისხზე.

გაუნაწილებელი მოგება და სპეციალური დანიშნულების შექმნილი ფონდები, წარმოადგენენ რა კომერციული ბანკების საკუთარი სახსრების შემადგენელ ნაწილს, სარესურსო ბაზის გაიაფებაზე დადებით ზემოქმედებას ახდენენ.

კომერციული ბანკის მიერ მიღებული მოგება - მისი შემდგომი ფუნქციონირებისათვის და საბანკო ბაზარზე რეიტინგის განსაზღვრის მატერიალურ საფუძველს წარმოადგენს. საბანკო მენეჯმენტის ამოცანაა - არ დაუშვას მისი შემცირება, რადგანაც აღნიშნული ჩვეულებრივად ბანკის კაპიტალის საკმარისობის მაჩვენებელზე და კონკურენტუნარიანობის დონეზე აისახება. გადასახადებით დაბეგვრისა და დივიდენდების გადახდის შემდეგ დარჩენილი მოგების სიდიდე - ბანკის კაპიტალის შენარჩუნებისათვის, საჭირო რეზერვების (ბანკის რისკების შემცირებისა და მისი კლიენტების ინტერესების დაცვის გირაოს) შექმნისათვის უნდა იყოს საკმარისი.

ამასთან ბანკის აქციონერების (მეპაიეების), მათზე პაიზე (აქციებზე) დივიდენდების ფორმით დაბანდებულ კაპიტალზე შემოსავლის მიღების შესაძლებლობის მიცემით, ინტერესები უნდა იქნას გათვალისწინებული. გარდა ამისთან, **მოგება - კოლექტივის ეკონომიკური დაინტერესების ერთადერთ წყაროს წარმოადგენს.** კონკრეტულ ეკონომიკურ სიტუაციაში აღნიშნული ამოცანა რამდენად სწორად იქნება გადაწყვეტილი, იმდენად მტკიცე იქნება ბანკის შემდგომი განვითარების საფუძველი.

ძალიან მნიშვნელოვანს წარმოადგენს ისიც, რომ სპეციალური ფონდების შიდა წყაროების ხარჯზე კაპიტალის გადიდება თავისთავში არსებული აქციონერების მიერ ბანკზე კონტროლის დაკარგვის საშიშროებას არ იწვევს, საკუთრებაში მათი წილის შეკვეცას აკავებს. მოგების არარაციონალურად გამოყენება, ანუ მისი არა მარტო მოხმარებაზე (შრომის ანაზღაურება და ბანკის სხვა ხარჯები) გახარჯვა, ასევე გადახდადი დივიდენდების მეტად მაღალი სიდიდე უმეტეს შემთხვევებში ბანკი კონკურენტუნარიანობას დაქვეითებამდე და კაპიტალისა და ფულადი რესურსების გადინებამდე მიყავს.

მიუხედავად იმისა, რომ მოგება ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს შეფასებით მაჩვენებელს კი წარმოადგენს, მაგრამ იგი ყოველთვის - ბანკის საქმიანობის ეფექტიანობის დონის შესახებ, მათ მიერ განთავსებული ან ინვესტირებული რესურსებით აღნიშნული მოგების მიღების შესაძლებლობის შესახებ საკმარისად ობიექტურ ინფორმაციას არ იძლევა.

რენტაბელობის ან მოგებიანობის მაჩვენებლები, რომლებიც თავისთავად მოგების (სუფთა შემოსავლის) და მისი მიღების სახსრების თანაფარდობის შედეგებს წარმოადგენენ, მეტი ზომიერებით, აბსოლუტური რაოდენობრივი სიდიდეების ანალიზის შევსებითა და მათი ხარისხობრივი შინაარსის გაშლით, ბანკის ეფექტური მუშაობის - შრომის ნაყოფიერების ან მისი ფინანსური რესურსების უკუგების მახასიათებლებია, შეფარდებითი მაჩვენებლების უმეტესობის ეკონომიკური არსი მდგომარეობს იმაში, რომ ისინი ბანკში დაბანდებული სახსრების (საკუთარი ან ნასესხები) ერთი ლარიდან მირებული მოგების მახასიათებელია.

განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში ბანკის რენტაბელობის დახასიათებისა და ანალიზისათვის ყველაზე ხშირად ეგრეთ წოდებულ დეკომპოზიციურ მიდგომას, ანუ ფორმა დიუპონის მეთოდს (მისი ჩამომყალიბებელი და პირველად გამომყენებელი კომპანიის სახელ;ის მიხედვით წოდებული) იყენებენ, რომლის არსი - საკუთარ კაპიტალის ერთეულზე მოსული მოგების სიდიდეზე ზემომქმედი ძირითადი ფაქტორების განსაზღვრაში მდგომარეობს.

აღნიშნული ანალიზის პროცესში - ბანკის რენტაბელობის საბაზო მაჩვენებლების მის შემადგენელებად ეტაპობრივად დანაწილება იწარმოება; ასეთი დანაწილების თითოეულ სტადიაზე მათი დეტალური შესწავლა ხორციელდება; მიღებული მაჩვენებლების სიდიდეების, მსოფლიო საბანკო პრაქტიკისათვის დამახასიათებელ მათი მნიშვნელობის დონეს უდარებენ; განისაზღვრება გადახრები და ვლინდება მიზეზები, რომლებმაც კომერციული ბანკის საქმიანობის შედეგიანობაზე უშუალო ზემოქმედება მოახდინეს.

მაგრამ საქართველოს პირობებში რენტაბელობის მაჩვენებლების ანალიზის, მოცემული მეთოდის გამოყენებით, ჩატარებისას ზოგიერთი სირთულეები წარმოიშობა, რომლებიც უპირველეს ყოვლისა განპირობებულია იმით, რომ ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების მშობლიური სისტემა ბუღალტრულ ბალანსში ბანკის საკუთარი სახსრების იმობილიზაციის მუხლების გამოყოფას არ ითვალისწინებს, და ამიტომ რენტაბელობის უმნიშვნელოვანესი მაჩვენებლების, მათ შორის კაპიტალის მოგებიანობის მაჩვენებლის გაანგარიშება საკმარისად ზუსტს არ წარმოადგენს.

გარდა ამისა, აქტიური ოპერაციების ეფექტიანობის მაჩვენებლის განსაზღვრაც გაძნელებულია, რომლის გაანგარიშებისას აქტივების საშუალოწლიური ჯამის სიდიდით უნდა მოხდეს ოპერირება, და არა გარკვეული თარიღისათვის მათი მნიშვნელობების მიხედვით. რენტაბელობის მაჩვენებლების ანალიზის განხორციელების ორგანიზაციული სიძნელეები დღევანდელი დღისათვის სხვადასხვა კომერციული ბანკების მიერ რენტაბელობის ერთი და იგივე შემადგენელების გაანგარიშებებში მეთოდოლოგიური ერთგვაროვნობის უქონლობასთან და, როგორც შედეგი, შედარებისათვის ბანკთაშორისო მონაცემების ბაზის არარსებობასთან არის დაკავშირებული.

მოგების მართვის სისტემაში ცალკეული საბანკო პროდუქტის რენტაბელობის მართვის შესახებ საკითხი ცალკე პუნქტად განიხილება. საბანკო პროდუქტის კონტექსტში რენტაბელობა - კლიენტებზე მომსახურეობების მიწოდებისათვის საბანკო პროდუქტის სქემების გამოყენების ეკონომიკური ეფექტიანობის მაჩვენებელს წარმოადგენს. რენტაბელობის კოეფიციენტი - ბანკის პოზიციიდან პროდუქტის ხარისხის ძირითადი მაჩვენებელია.

ყველაზე საერთო სახით საბანკო პროდუქტის რენტაბელობის კოეფიციენტის ფორმულა გამოიყურება როგორც - დროის გარკვეულ პერიოდში მოცემული საბანკო პროდუქტის მიწოდებისაგან მიღებული მოგება, იმავე პერიოდში მიწოდებული მომსახურეობების თანხის ერთ ლარზე გაანგარიშებაში.

$$K = \frac{M}{O. \text{ჯმ.ფლ.მც.}} = \frac{(M - D)}{O. \text{ჯმ.ფლ.მც.}}$$

სადაც: K - რენტაბელობის კოეფიციენტი;

M - მოგება; M - შემოსავალი; D - დანახარჯებია (ხარჯებია);

O. ჯმ.ფლ.მც. - ოპერაციის ჯამური ფულადი მოცულობაა მოცემული პროდუქტის მიხედვით.

საბანკო პროდუქტების მიხედვით ხარჯები და შემოსავლები ყალიბდება მომსახურეობების ღირებულებიდან და რესურსების ღირებულებიდან. ამასთან სხვადასხვა საბანკო პროდუქტებისათვის „ხარჯების“ და „შემოსავლების“ პოზიციებისათვის მნიშვნელობები სხვადასხვაა, კერძოდ:

საკომისიოს ფორმის შემოსავლის მომსახურეობებისათვის:

- **ხარჯები** - ბანკის დანახარჯებია მოცემული მომსახურეობის განხორციელებაზე (აიღწერება თითოეული ტიპიური მომსახურების მიხედვით როგორც ექსპერტულად შეფასებული ფიქსირებული თანხა).
- **შემოსავლები** - საკომისიოა, რომეიც კლიენტისაგან ამოიღება (აიღწერება როგორც მოქნილად ასაწყობი ტარიფი).

მოზიდული სახსრებისათვის:

- **ხარჯები** - კლიენტზე პროცენტული გადახდებია მოზიდული რესურსების მიხედვით (აიღწერება როგორც მოქნილად ასაწყობი საპროცენტო სქემა).
- **შემოსავლები** - ბანკისათვის რესურსების ღირებულებაა - რესურსის შიდა სატრანსფერტო ფასია (აიღწერება როგორც მოქნილად ასაწყობი საპროცენტო სქემა ბანკის ბალანსში ასახვის გარეშე).

განთავსებული რესურსებისათვის:

- **ხარჯები** - ბანკისათვის რესურსების ღირებულებაა - რესურსის შიდა სატარიფი ფასია (ყველაზე მნიშვნელოვანია აქ - რამდენად მოქნილად აეწყობა საპროცენტო სქემა ბანკის ბალანსში ასახვის გარეშე).
- **შემოსავლები** - კლიენტისათვის პროცენტული დარიცხვებია განთავსებული რესურსების მიხედვით.

ხარჯების კატეგორიაში ბანკს ასევე, თავისი შეხედულებისამებრ, შეუძლია შრომის ანაზღაურებაზე დანახარჯები და, შესაძლოა, ზოგიერთი საერთოსამეურნეო ხარჯებიც ჩართოს. მაგრამ რენტაბელობის

ოპერატიული მართვის პროცესში აღნიშნული დანახარჯები მდგრადებად წამოდგებიან და მათი ხშირად კონკრეტულ საბანკო პროდუქტთან ასოცირება შეუძლებელია.

ბანკის საკომისიო მომსახურებებთან სიტუაცია გამოიყურება ზღვრულად მარტივად: ბანკი დადგენილი ტარიფის მიხედვით საკომისიოს სახით ღებულობს შემოსავალს, ხოლო ხარჯები გარკვეულ პროპორციებში მიწოდებულ მომსახურებებზე დანახარჯების დაჯამებით განისაზღვრება. იმავე დროს, „პროცენტულ“ პროდუქტებთან სიტუაცია რთულდება იმ ფაქტორით, რომ ბანკი აქტიურ ოპერაციებში მოზიდულ, და არა საკუთარ სასრებს აბანდებს, რის შედეგად - პასიური ოპერაციების მიხედვით შემოსავალისა და აქტიური ოპერაციების მიხედვით ხარჯის მაჩვენებლებს შორის ურთიერთკავშირი წარმოიქმნება.

შემოსავლებისა და ხარჯების ზემოთ მოყვანილ კლასიფიკაციაში დეპოზიტური საბანკო პროდუქტების მიხედვით შემოსავლების და საკრედიტო საბანკო პროდუქტების მიხედვით ხარჯების განსაზღვრისათვის - შიდა სატრანსფერტო ფასის ცნებაა გამოყენებული. მიზანშეწონილად მიგვაჩნია აღნიშნული ელემენტი უფრო დეტალურად იქნას განხილული, რადგანაც იგი ბანკის პროდუქტების რენტაბელობის ერთ-ერთ ძირითად რეგულატორს წარმოადგენს.

ფინანსურ სექტორში რესურსებზე შიდა სატრანსფერტო ფასწარმოქმნის (Fund Transfer Pricing - FTP) კარგად ცნობილი პრაქტიკა - ინფორმაციების დამუშავების საერთო სისტემების (მმართველობითი, ბუღალტრული და საკონტროლი) ნაწილს წარმოადგენს, რომლებიც თავისთავში ფასწარმოქმნას, მოგების ბიუჯეტურ დაგეგმვას და აქტივებისა და პასივების მართვას მოიცავენ. ტრანსფერტული ფასწარმოქმნის გამოყენებით, ბანკს საკუთარი სუფთა პროცენტული მარჟის ანალიზის უფრო ეფექტურად განხორციელება შეუძლია, რადგანაც FTP - მიდგომა ბანკის მფლობელობაში არსებულ იმ რესურსებსა და ბანკის მიერ აქტიურ ოპერაციებში დაბანდებულ იმ ფონდებს შორის დისბალანსის რაოდენობრივად გაზომვის შესაძლებლობას იძლევა (65. გვ. 64).

ბანკში ყველა მომსახურე ქვედანაყოფები დაიყოფა - აქტიურებად (სახსრების განმათავსებლებად) და პასიურებად (სახსრების მომზიდველებად). აქტიური ქვედანაყოფებისათვის ფულის ფასი - ბაზრის შეფასებიდან გამომდინარე, ასევე კონკრეტული ბანკის სპეციალიზაციის თავისებურებებისა და ამა თუ იმ რესურსის რისკიანობის გათვალისწინებით დგინდება. შესაბამისად, ბაზარზე სახსრების განთავსების პროცენტი რამდენად უფრო მაღალი იქნება - იმდენად მაღალი იქნება აქტიური განყოფილების მოგება, იმდენად მაღალი იქნება ბანკის საკრედიტო პროდუქტების რენტაბელობა, და რამდენად უფრო იაფ რესურსს მოიზიდავს პასიური ქვედანაყოფი - იმდენად უფრო მაღალი იქნება მისი შემოსავლები და რესურსების მოზიდვის ეფექტიანობის მაჩვენებლები.

სხვა სიტყვებით, სატრანსფერტო ფასწარმოქმნის მექანიზმი ბანკისათვის, პასიური პროდუქტების მიხედვით შემოსავლის და აქტიურების მიხედვით ხარჯების გაანგარიშებისას, მოზიდული ფულადი რესურსების ფასეულობის განსაზღვრის შესაძლებლობას იძლევა.

FTP-ის მიზნებისათვის ყველაზე უფრო რაციონალურს - კონკრეტული პროდუქტების მიხედვით პროცენტული მარჟის განსაზღვრისათვის ვადების მიხედვით შეთანხმების გამოყენება წარმოადგენს. აქედან გამომდინარე აქტიური და პასიური საბანკო პროდუქტებიდან, მათი მიწოდების ვადების მსგავსების საფუძველზე, წყვილების ფორმირება ხორციელდება. ასეთი წყვილების საპროცენტო განაკვეთების სხვაობა სწორედ ბანკის პროცენტულ მარჟას შეადგენს.

რენტაბელობის გაზომვისას ტრანსაქციის სატრანსფერტო ფასი მთლიანი „სიცოცხლის“ განმავლობაში უცვლელი რჩება. აღნიშნული, საბაზრო საპროცენტო განაკვეთის უფრო გვიანი ცვლილების ზემოქმედებისაგან, კონკრეტული გარიგების მიხედვით მარჟას იცავს.

აღნიშნული პროცესის ილუსტრირება შემდეგი მარტივი მაგალითის მეშვეობით არის შესაძლებელი. დავუშვათ, რომ ბანკს თავის ბალანსზე მხოლოდ ორი კონტრაქტი გააჩნია: სამწლიანი დეპოზიტი, რომლის მიხედვით წლიური 6,5 % გადაიხდება, და რვაწლიანი იპოთეკური კრედიტი, რომლის მიხედვით ბანკი

წლიურ 10% ღებულობს. სუფთა პროცენტული მარჟა შეადგენს $(10\% - 6,5\%) = 3,5\%$. დავუშვათ შემდგომში, რომ ბანკს აქტივების მიხედვით სიჭარბე გაუჩნდა (ბანკის ბალანსში კრედიტები აჭარბებენ დეპოზიტების მოცულობას) და მას შეუძლია თავისუფალ ბაზარზე რესურსები - წლიური 7%-ის ქვეშ 3 წლით და წლიური 8%-ის ქვეშ 8 წლით მოიზიდოს. FTP ბანკს შესაძლებლობას აძლევს მისი 3,5%-იანი სუფთა პროცენტული მარჟა დაეცოს სამ ნაწილად: 2% სუფთა პროცენტული მარჟა (კრედიტის მხარეს), 0,5% სუფთა პროცენტული მარჟა (დეპოზიტის მხარეს) და 1%, რომელიც ამ სიტუაციაში პროცენტულ რისკს გამოხატავს.

საბანკო პროდუქტის რენტაბელობის მართვისათვის ბანკის განკარგულებაშია მარკეტინგული ინსტრუმენტების მთლიანი სპექტრი: პროდუქტების მიწოდების პირობების რეგულირებიდან (როგორც ვადები, საპროცენტო განაკვეთები და სხვები) ბაზრების სეგმენტირებისა და მოთხოვნის სტიმულირების მეთოდების პროცედურებამდე, მათ შორის არაფასობრივების, ისეთების როგორიცაა რეკლამა.

საბანკო პროდუქტის რენტაბელობის კოეფიციენტის ზემოთმოყვანილი ფორმულა, ადრე აღწერილი კლასიფიკაციის შესაბამისად, საბანკო პროდუქტების სახეობების მიხედვით გაფართოებას და კონკრეტიზაციას საჭიროებს.

რენტაბელობის ამალღების გზები პირდაპირ ფორმულიდან გამომდინარეობენ და დაიყოფიან ორ დიდ ჯგუფად:

- **ფასობრივები** - რომლებიც საპროცენტო განაკვეთებისა და ტარიფების, ასევე საბანკო პროდუქტების თვითღირებულების მართვას გვთავაზობენ;
- **არაფასობრივები** - რომლებიც უშუალოდ საბანკო პროდუქტების რეალიზაციის მოცულობაზე ზემოქმედებენ.

ფასობრივებს მოცემულ შემთხვევაში ასევე პროდუქტების მიწოდების ვადების პარამეტრები მიეკუთვნებიან, რადგანაც ვადები ფინანსური თვალსაზრისიდან გამომდინარე საბანკო პროდუქტის მიმზიდველობაზე, აქედან გამომდინარე კი - ამ პროდუქტის მოთხოვნაზე უშუალოდ ზემოქმედებენ,

აღნიშნული მეთოდები უფრო დეტალურად განვიხილოთ.

ბანკის აქტიური და საკომისიო ოპერაციების მიხედვით რენტაბელობის ამალღების პირველი და ყველაზე აშკარა ხერხი - შესაბამისად განთავსებულ რესურსებზე პროცენტული განაკვეთებისა და მომსახურებებზე ტარიფების ამალღებაა. მაგრამ კონკურენტულ საბაზრო პირობებში საერთოცნობილია პროდუქტის ფასსა და მისი რეალიზაციის მოცულობას შორის უკუკავშირის არსებობა, რაც ბანკის წინაშე მიწოდებადი მომსახურებების ფასსა და მოცულობას შორის ოპტიმალური თანაფარდობის მოძიების ამოცანას აყენებს.

იგივე მტკიცებულებაც დეპოზიტური პროდუქტებისთვისაც არის სამართლიანი. დეპოზიტების მოიხედვით საპროცენტო განაკვეთების ამალღებით, ბანკი ყველაზე უფრო მეტ რესურსებს მოიზიდავს. მაგრამ აღნიშნული სხვა დანარჩენი ტოლი პირობებისას საკრედიტო რესურსების გაძვირებამდე, გამთავსების მოცულობების დაცემამდე, აქედან გამომდინარე, აქტიური ოპერაციების მოხედვით რენტაბელობის შემცირებამდე მიგვიყვანს. ჯამში ბანკი საკუთრივ საზარალოდ განუთავსებელი ფულადი სახსრების სიჭარბეს მიიღება.

დეპოზიტების რენტაბელობის, მაღალი სატარიფო ფასის დადგენის მეშვეობით, ხელოვნურად ამალღების მცდელობაც კრედიტის მიხედვით რენტაბელობის ანალოგიურ შემცირებამდე მიგვიყვანს.

ბანკის კონკურენტულ პირობებში ბანკი საკუთარ ფასობრივ პოლიტიკაში ჩამოყალიბებულ საბაზრო კონიუნქტურაზე ადექვატურად ორიენტირებს.

ამრიგად, ფასობრივი მანიპულირებისათვის ბანკს მხოლოდ მიმდინარე საბაზრო მდგომარეობაში თავსებადი ვიწრო დერეფანი რჩება. ბანკმაც, საკუთარი საპროცენტო განაკვეთების მართვით, ორიენტირება შესაბამისი ოპერაციების მოცულობების პროგნოზირებად (მოსალოდნელ) ცვლილებაზე უნდა მოახდინოს და თავისთვის მიწოდების მოცულობისა და ფასის ოპტიმალური თანაფარდობები მონახოს. შესაბამისად რენტაბელობის მაჩვენებლების ფორმირებაც ბაზრის მიერ შეთავაზებული პარამეტრების საფუძველზე, ბანკის

ფასობრივ პოლიტიკაზე ჩასწორებით განხორციელდება, რომელიც თავის მხრივ ასევე საბაზრო მონაცემებზე ახდენს ორიენტირებას.

რენტაბელობის ამადლების არაფასობრივი მეთოდები საბანკო პროდუქტების, ასეთების მიწოდების გაფართოების მეშვეობით, რეალიზაციის მოცულობების ზრდის პირდაპირი სტიმულირებას ითვალისწინებს.

პირველ რიგში - აღნიშნული მიწოდების ექსტენსიური გაფართოებაა - კლიენტების მომსახურების პუნქტების რაოდენობის გადიდების, საფილიალო ქსელის გაფართოების, მომსახურების დაშორიშორებული წერტილების გახსნის, ბანკომატების დაყენების და ა.შ. მეშვეობით. მაგრამ ნებისმიერი ასეთი ქმედება ბანკის ჯამურ დანახაჯებს არსებითად ადიდებს და საბანკო პროდუქტების რენტაბელობის გაანგარიშებაში ასეთების ჩართვისას, თვითღირებულების ზრდის მეშვეობით, უკანასკნელის მნიშვნელობას არსებითად ამცირებს.

მეორე მხრივ - სარეკლამო კომპანიის მეშვეობით პროდუქტების გასაღებაა, რაც დროის გარკვეულ პერიოდში (განსაკუთრებით ბაზარზე ახალი პროდუქტის გატანისას) შეიძლება მისი რეალიზაციის მოცულობის არსებითი ნაზარდი გამოიწვიოს.

მესამე მხრივ - შესაძლებელია ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვა, მაგალითად, კლიენტის მიერ პროდუქტის მომსახურებისადმი ინერნეტ ქსელის, „კლიენტი-ბანკის“ სისტემის ან მობილური ბანკის და ა.შ. მეშვეობით მიღწევადობის შეთავაზება.

ბანკს ასევე თავისი პროდუქტების შემადგენლობის მართვის შესაძლებლობაც აქვს. პროდუქტის სარგებლობისას თანმდევი მომსახურებების გამოყენების შესაძლებლობის სახით ოფციონალური ბონუსები ბანკს, ამასთან თვით პროდუქტის მიწოდების ძირითადი პირობების შეუცვლელად, კლიენტების ახალი მიზნობრივი ჯგუფების მოზიდვაში ეხმარება.

ამრიგად, საბანკო პროდუქტის მართვის არაფასობრივი მეთოდები, წარმოადგენენ რა საბაზრო კონიუნქტურაზე ნაკლებად დამოკიდებულებებს, წარმოჩინდებიან უფრო მოქნილებად ფასობრივებთან შედარებით და ბანკს მართვაში შემოქმედობისათვის მეტ არეალს აძლევენ.

აფასებს თუ არა ბანკი ახლად შექმნილი პროდუქტის პოტენციალურ რენტაბელობას ან ცდილობს უკვე არსებულის მაჩვენებლის მაქსიმიზირებას, მაგრამ მან ყოველთვის პირველ რიგში ორიენტირება თავის პოტენციალურ და ნამდვილ კლიენტებზე უნდა მოახდინოს. პროდუქტის ფასის დადგენისას და მასში შემავალი მომსახურებების ნაერთის განსაზღვრისას, ბანკმა თავისთვის უნდა წარმოიდგინოს ის, თუ ვინ ახდენს აღნიშნულ პროდუქტზე მოთხოვნის ფორმირებას. ამასთან საბანკო პროდუქტის რენტაბელობა იმდენად უფრო მაღალი იქნება, რამდენადაც ბანკი უფრო ზუსტად გაიგებს ბანკი მიზნობრივი კლიენტის მოთხოვნილებებს.

მიზნობრივი კლიენტის სახის ფორმირების მიზნებს - სეგმენტირების ტექნოლოგია, ანუ კლიენტისა და ბანკის ურთიერთდამოკიდებულების დამახასიათებელი სპეციფიკებისა და თვით საბანკო პროდუქტის სპეციფიკის განსაზღვრა ემსახურება. უდიდეს როლს მათ მიმზიდველობაში - საიმედიბისა და მიმნდობელობის ელემენტები ასრულებენ, ამასთან თვით პროდუქტების ხარისხი ხანდახან (მაგრამ არა ყოველთვის) მეორე რიგისობაში გადადის. ბუნებრივია, რომ ბანკის მარკეტინგული პოლიტიკის ფორმირებისას არ შეიძლება აღნიშნული ელემენტებთან არც ერთი ყველა დანარჩენისაგან ცალკე იქნას განხილული, მის საფუძველში ბანკის კლიენტთან მუშაობის კომპლექსური მოდელი დევს.

ბანკის მუშაობის შესაფერისი მოდელის ფაქტიური და პოტენციალური კლიენტების, მათი ერთგვაროვანი საჭიროებებისა და ქცევის თვალსაზრისით დაჯგუფების საფუძველზე, ბანკის მუშაობის შესაფერისი მოდელის განსაზღვრის გასაღებს სეგმენტაცია წარმოადგენს. სეგმენტირების პროცესი ითვალისწინებს ბანკის საკლიენტო ბაზის დაყოფას შემდეგ კატეგორიებად:

იურიდიული პირები და ინდივიდუალური მეწარმეები:

- **მსხვილი კორპორაციები** - საქმიანობის დიდი მასშტაბის საწარმოები და ორგანიზაციები (თვით ბანკის საქმიანობის მასშტაბიდან და ბანკის ჯამურ ბრუნვებში კლიენტის წილიდან

გამომდინარე). რომელთა ფინანსურ სერვისში მოთხოვნილებები სპეციფიკური და რთულია, რის შედეგად მათთან ურთიერთობა შეიძლება ბანკის ხელმძღვანელობის უშუალო კონტროლის ქვეშ ხორციელდებოდეს და ურთიერთმოქმედებისას ბანკის თანამშრომლების მხრიდან მაღალ ყურადღებას მოითხოვდნენ;

- **საშუალო კომპანიები** - საქმიანობის საშუალო მასშტაბის საწარმოები და ორგანიზაციები, რომელთა ფინანსურ სერვისში მოთხოვნილებები სტანდარტულებისაგან განსხვავდებიან, მაგრამ რომელთა მომსახურეობა ნაკლებად რესურსტევადია წინა კატეგორიასთან შედარებით;
- **მცირე ბიზნესი** - მცირე საწარმოები და ორგანიზაციები, ინდივიდუალური მეწარმეები, რომელთა ფინანსურ სერვისში მოთხოვნილებები სტანდარტულია და საცალო სეგმენტის ზედა სეგმენტის მოთხოვნილებებთან მსგავსია, ხოლო ქცევა ადვილად განჭვრეტადია.

ფიზიკური პირები:

- **მსხვილი კერძო კლიენტები** - ძალიან მდიდარი კერძო პირები შესამჩნევად საშუალოზე მარალი დონის შემოსავლებით, რომელთაც სხვა საცალო სეგმენტებთან შედარებით სპეციალური ფინანსური პროდუქტები, ასევე ბანკის პერსონალურად გამოყოფილი მენეჯერის ურთიერთდამოკიდებულება არის საჭირო;
- **შეძლებული (მდიდარი) კლიენტები** - კერძო პირები საშუალოსე მაღალი დონის მდგომარეობით და შემოსავლებით, რომელთაც ხარისხობრივად მაღალტექნოლოგიური მომსახურეობა ჭირდებათ და რომლებიც საბანკო სფეროში ინოვაციებზე თვალყურს ადევნებენ;
- **მასიური კლიენტები** - კერძო პირები მცირე/საშუალო მდგომარეობით და შემოსავლებით, რომელთა ფინანსურ სერვისში მოთხოვნილებები სტანდარტულია და არარესურსტევადია;
- **დაბალი დონის კლიენტები** - კერძო პირები მინიმალური მდგომარეობით ან მის გარეშე და საშუალოზე დაბალი დონის შემოსავლებით, რომელთა საბანკო მომსახურეობაში მოთხოვნილებები მინიმალური ღირებულებიანი მომსახურეობებით იზღუდება.

საკლიენტო ბაზის ზემოთჩამოთვლილი სეგმენტებიდან თითოეული მომსახურეობის ინდივიდუალურ მოდელებს მოითხოვს, რომელსაც შეუძლია კლიენტების მოთხოვნილებები და ქცევა საუკეთესო სახით გაითვალისწინოს, ასევე ერთ კლიენტზე მომსახურეობის ღირებულებასა და ხვედრით შემოსავლიანობას შორის ოპტიმალური თანაფარდობა უზრუნველყოს.

კლიენტების მომსახურეობის სამი უნივერსალური მოდელი შეიძლება გამოიყოს, რომლებსაც ბანკის მუშაობის სპეციფიკური პირობების ქვეშ ადვილად მოდიფიცირება და ადაპტირება შეუძლიათ, როგორებიცაა:

- **პერსონალური მომსახურეობა** - ყველაზე მეტი დანახარჯებიანი და შრომატევადი მომსახურეობის მოდელია, რომელიც მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების გამოყენებას ითვალისწინებს, კლიენტების ფინანსურ პროდუქტებში ინდივიდუალური მოთხოვნილებების გაანალიზებითა და პროგნოზირებით მასთან პერსონალურად ურთიერთმოქმედებენ, მომსახურეობის ინდივიდუალურ სქემებს შეიმუშავენ და ახორციელებენ. ასეთი სქემების ჩარჩოებში გამოიყენება - მაღალტექნოლოგიური და თითოეული მომსახურეობის კლიენტის მოთხოვნილებების მაქსიმალურად შესაბამისი საბანკო მომსახურეობები.
- **მიზნობრივი კომპანიების მართვა** - ძირითადად ფაქტიური ან პოტენციალური საკლიენტო ბაზის გარკვეულ სეგმენტებზე დამიზნებული კომპლექსური პროდუქტების ან პაკეტური საბანკო მომსახურეობის აქტიურ რეალიზაციას ითვალისწინებს. მომსახურეობების თითოეული შეთავაზებული კომპონენტი ნებისმიერი მიზნობრივი საკლიენტო ჯგუფის ყველაზე უფრო გავრცელებულ მოთხოვნილებებთან შესაბამისობაში მკაფიოდაა სტრუქტურირებული და მასიურ გამოყენებაზე არ არის გათვლილი. კომპლექსური

მომსახურებების რელიზაციასთან მიმართებაში კომპანიები ნაკლებად დანახარჯებიანებია, ვიდრე მომსახურების წინა მოდელში აღწერილი მეთოდები, ისინი დანახარჯები/მოგების თანაფარდობაში ოპტიმალურებია იმშემთხვევაში, თუ მომხმარებლებების მიზნობრივი ჯგუფი სწორად იყო შერჩეული.

რეაგირებადი მოდელის ჩარჩოებში კომპლექსური ან პაკეტური მომსახურებების ფორმირება არ ხორციელდება, კლიენტები ბანკის მიერ შეთავაზებული ასორტიმენტიდან ცალკეულ ფინანსურ პროდუქტებს თვითონ ირჩევენ. ამასთან სტანდარტული (მასიური) ფინანსური მომსახურებებიდან პროდუქტების ასორტიმენტი ბანკის მიერ ფორმირდება, რომელთა რელიზაცია იმავე სტანდარტულობის გამო დანახარჯებიანს არ წარმოადგენს.

ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე შემდეგი სახის მოკლე დასკვნის გაკეთება არის შესაძლებელი:

1. კომერციული ბანკის საქმიანობის ერთ-ერთ მთავარი ამოცანაა - ბაზარზე მდგრადი ხანგრძლივი ფუნქციონირებისა და კონკურენტული პოზიციის უზრუნველყოფისას, მაქსიმალური მოგების მიღება, რომლის სიდიდე ძირითადად მიღებული შემოსავლების მოცულობაზე და გაწეული ხარჯების ჯამზეა დამოკიდებული.
2. ჩამოყალიბებულია კომერციული ბანკის მოგების ფორმირებისა და განაწილების სქემატიური მოდელი და რვა ფაქტორი, რომელთაგან პირველი ხუთი - საბალანსო მოგების სიდიდეზე, მეექვსე - მის სტაბილურობაზე, მეშვიდე და მერვე - საბანკო რისკებისა და ბალანსის ლიკვიდობის პოზიციიდან, საბანკო ოპერაციის მოგებიანობის ზრდის ხარისხზე ზემოქმედებენ.
3. შეთავაზებულია საბანკო პროდუქტის რენტაბელობის კოეფიციენტის გაანგარიშების ფორმულა მოგებასთან მიმართებაში და ფინანსურ სექტორში რესურსებზე შიდა სატრანსფერტო ფასწარმოქმნის პრაქტიკა.

9.3. ბანკის სტრატეგია პერსონალის მართვაში და შრომის ანაზღაურების გაუმართლებელ გაზრდაზე დაუწერელი ეკონომიკური კანონის მოქმედება

პერსონალის განვითარება როგორც კომერციული ბანკის ეფექტური ორგანიზაციის ცენტრალური ელემენტი: ბანკის მდგრადობა ადამიანურ ფაქტორზე უშუალოდ და პირდაპირ არის დაკავშირებული. პერსონალის განვითარების მიზანი - ბანკის მიერ ბაზარზე საკუთარი თავის წარმატებულად პოზიციონირების ხელშეწყობი საგარეო და შიდა გარემოში მიმდინარე და სამომავლო ცვლილებების გათვალისწინებით. უნდა გახდეს ბანკის ეფექტური შრომითი პოტენციალის ფორმირება.

ბანკის ეფექტური შრომითი პოტენციალის ქვეშ - გაიგება მისი თანამშრომლების მიერ კონკურენციის გაძლევის შესაძლებლობა სხვა ანალოგიური კომერციული ბანკების თანამშრომლებთან (და მათ შრომით პოტენციალთან) შედარებით. ეფექტიანობის უზრუნველყოფა - თანამშრომლების პროფესიონალიზმისა და კომპეტენტურობის, პირადულობის ხარისხის, ინოვაციური და სამოტივაციო პოტენციალის ხარჯზე ხორციელდება (66 გვ. 50-64).

ამასთან ერთად თანამედროვე ბანკის პერსონალის განვითარების სტრატეგიული მართვის ხერხების პრაქტიკაში გამოყენება არსებით სიძნელეებთან არის დაკავშირებული, რამდენადაც აღნიშნული პროცესი რთული და არაერთგვაროვანია.

პერსონალის განვითარების ცნებას ხშირად სწავლებისა და კვალიფიკაციის ამაღლების ცნებებს უტოლებენ. მაგრამ სინამდვილეში პერსონალის განვითარების ქვეშ გაიგება რაღაც მეტი - იგი ბანკის შრომითი რესურსების ფაქტიური მდგომარეობის ყველაზე უფრო ოპტიმალურთან თანდათანობით მიახლოებაზე მიმართული პროცესია (67 გვ. 115-172).

პერსონალის განვითარება მისი მოწვევიდან და შერჩევიდან იწყება. საკრედიტო ორგანიზაციები სულ უფრო და უფრო მეტი ხარისხით კომუნიკაბელური თანამშრომლების მოზიდვისაკენ მიისწრაფიან, რომელთათვის კლიენტებთან ურთიერთობა სასიამოვნოა, რომლებიც სხვა ადამიანებისადმი ღია ურთიერთობისდამყარების შემძლეები არიან და გუნდში ხალისიანად მუშაობენ. რამდენადაც ასეთი თვისებები მწელად განვითარებას ექვემდებარებიან, პერსონალის სრულყოფის ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან ნაწილს მისი სწორი შერჩევა წარმოადგენს.

რაციონალურობის პრინციპი პერსონალის შერჩევასა და განაწილებაში, მისი საქმიანობის მასშტაბებიდან, ბაზარზე მისი კონკურენტული შესაძლებლობებიდან, ტრადიციებიდან, ასევე ბანკის ქვედანაყოფებს, განყოფილებებსა და ფილიალებს შორის პერსონალის რაციონალური განთავსების სქემიდან გამომდინარე, ბანკის პერსონალისადმი კონკრეტული მოთხოვნილებების შემუშავებას მოითხოვს.

დაქირავების პირობები კონკრეტული წესებით განისაზღვრება, რომელთა მიხედვით ბანკი იწვევს პერსონალს. აღნიშნული წესები პერსონალისადმი გარკვეულ მოთხოვნებს მოიცავენ, როგორებიცაა: პროფესიონალური მომზადება, განათლების დონე, წლოვანება, რეკომენდაციები მუშაობის წინა ადგილებიდან, შეთავაზებადი შრომის ანაზღაურების სიდიდე. ახალგაზრდა კადრების დონე ძირითადად მიღებული განათლების ხარისხის მიხედვით, ხოლო უფროსი წლოვანების კადრების დონე კი - პროფესიონალური მომზადების დონისა და საბანკო სფეროში მუშაობის გამოცდილების მიხედვით განისაზღვრება.

მიუხედავად ამისა ახალი თანამშრომელი სამუშაოს ახალი ადგილის მოთხოვნილებებს სრული მოცულობით მხოლოდ ყველაზე იშვიათ შემთხვევაში პასუხობდეს იქნება. ამასთანავე დროთა განმავლობაში მოთხოვნილებები შეიძლება შეიცვალოს ან გარკვეული დროის შემდეგ თანამშრომელს შეიძლება სხვა მოთხოვნილებებით ამოცანების სხვა სფერო დაევალოს.

ამიტომ ნებისმიერი ახალი დანიშვნისას შესაბამისი განყოფილების უშუალო ხელმძღვანელისა და სხვა თანამშრომლების მხრიდან გულმოდგინე ტრენინგების განხორციელებაა საჭირო. არასაკმარისი ცოდნა, გამოცდილება ან კვალიფიკაცია საჭიროა სამუშაო ადგილზე პროფესიონალური გამოცდილებით და სწავლებისა და კვალიფიკაციის ამაღლების გზით შეივსოს.

პერსონალის განვითარება, კერძოდ ხელმძღვანელობის პოტენციალის მექანე თანამშრომლების დაწინაურება, ნებისმიერი ხელმძღვანელის განუყოფელ ამოცანას წარმოადგენს. ხელმძღვანელი ხომ თავისი თანამშრომლების კვალიფიკაციისა და პოტენციალების ამაღლებაში საჭიროებას ყველაზე უკეთ ხედავს. იგი თავისი დაქვემდებარებულებისათვის პირველ და საუკეთესო მწვრთნელს წარმოადგენს. ხელმძღვანელი თანამშრომელს რჩევით, დახმარებითა და იდეებით მხარს უნდა უჭერდეს და მას დაკისრებული ამოცანების წარმატებულად წარმართვაში და, შესაძლებელია, უფრო მაღალი პროფესიონალური და ხელმძღვანელობის ამოცანების შესრულებისადმი მომზადებაში უნდა ეხმარებოდეს.

პერსონალის მოწვევა, როგორც სწავლებაც, მისი კვალიფიკაციის ამაღლებაც, პერსონალის განვითარების მხოლოდ ნაწილს წარმოადგენს.

თანამედროვე ბანკში პერსონალთან მუშაობა - არა მარტო მიღება და გათავისუფლებაა, არამედ ბანკის ყველა თანამშრომლების საქმიანობის ეფექტიანობის მონიტორინგი ღონისძიებების კომპლექსის დაყოფით, რომლებიც, საბოლოო ჯამში, მთლიანად საკრედიტო ორგანიზაციის უფრო ეფექტიან შრომას უნდა უწყობდეს ხელს. აღნიშნული საკითხი შეთანაწყობილი, შრომისუნარიანი კოლექტივის ფორმირების შესახებ მუდმივი, ყოველდღიური საზრუნავია, იმის შესახებ, რომ მისი თითოეული თანამშრომელი, თითოეული ქვედანაყოფი საკუთარი ცოდნის, ძალისხმევის, შესაძლებლობების, საქმისადმი სიყვარულის, საკუთარი პროფესიონალური ოსტატობის მუდმივად სრულყოფის სრული მობილიზებით შრომობდეს.

მუშაობა კადრებთან უნდა დაიგეგმოს ისეთი სახით, რომ საკუთარ შემადგენლობაში ისეთი ადამიანების მუდმივად გადიდება მიიღწეოდეს, ვინც უკეთ ფლობს თანამედროვე პროფესიონალურ გამოცდილებას.

სწავლება და კვალიფიკაციების ამაღლება - ბანკის პერსონალის ყველა დონეზე ან თვით ბანკის ჩარჩოებში, ან სპეციალურ სასწავლო ცენტრებში ან უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებში მუდმივ სწავლებას ითვალისწინებს. კვალიფიკაციის ამაღლების მიზნით სწავლების აუცილებლობა ძირითადად საბანკო ბაზრის მოთხოვნილებებით და კონიუნქტურით, მზარდი კონკურენციითა და საბანკო ტექნოლოგიებში სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის მაღალი დონით არის განპირობებული.

პერსონალისა და მისი საქმიანობის შეფასება - საბანკო პერსონალის მუშაობის, გარკვეული პერიოდის განმავლობაში ყველა დონეზე მისი საქმიანობის ამაღლების მიზნით, ანალიზს ითვალისწინებს.

შეფასების ობიექტად ბანკის თანამშრომლების საქმიანი ქცევა, საქმიანობა გამოდის. მას საკუთარი თავისებურებები გააჩნია, რომლებიც, უპირველეს ყოვლისა, შრომის სპეციალიზაციაში ვლინდება. შეიძლება გამოიყოს ჰორიზონტალური (ანუ ფუნქციონალური) და ვერტიკალური (ანუ იერარქიული) საქმიანობა. პირველი - ყველა სახეობის სამუშაოების სამ კატეგორიად - ტექნოლოგიურად, ძირითადად, ასევე უზრუნველყოფათა და მომსახურებითა და დაყოფას ითვალისწინებს.

ბოლო ორი კატეგორიის სამუშაოების შესასრულებლად პირველ ეტაპზე მუშავს საკმარისია საერთო პროფილის განათლება ჰქონდეს. ისინი, როგორც წესი, მზად არიან ისწავლონ და ხელახლა განახორციელონ შესწავლა, საკუთარი შემოქმედებითი პოტენციალის აქტიურ რეალიზაციას ახორციელებენ და ზოგჯერ კიდევაც შეიძლება უფრო პერსპექტიულ მოსამსახურეებად აღმოჩნდებიან.

ბანკის ხელმძღვანელობის მიერ პერსონალის მუშაობის ანალიზისა და შეფასების შემდეგ საკადრო პოლიტიკის სფეროში გარკვეული გადაწყვეტილებები მიიღება, რომელიც შეიძლება კადრების როტაციაში, განთავისუფლებაში, სასწავლებლად გაგზავნაში და წახალისებაში ან სანქციონირებაში მდგომარეობდეს.

ბანკის საკადრო პოტენციალთან მუშაობაში პერსპექტიული მიმართულებების განხილვისას პირველ რიგში ბანკის თანამშრომლებს შორის კორპორატიული აზროვნების, კულტურის განვითარების შესახებ და თანამშრომლების, განსაკუთრებით თვითგამოხატვისა და თვითრეალიზაციის თვალსაზრისით მოტივაციის გაფართოების შესახებ უნდა იფიქრონ.

მოტივაცია ბანკის პერსონალის მართვის სისტემაში:

მოტივაციის სისტემა კომერციული ბანკის პერსონალის განვითარების სისტემის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს კომპონენტს და წარმატების ერთ-ერთ საკვანძო ფაქტორს წარმოადგენს, რამდენადაც სწორედ ბანკის პერსონალზე რთულ კონკურენტულ ბრძოლაში წარმატება ბევრადაა დამოკიდებული.

მოტივაციის სისტემა პერსონალის მართვის სისტემის დანარჩენ კომპონენტებთან მჭიდრო ურთიერთკავშირში იმყოფება, რომლებიც თავისთავში მოიცავენ:

- პერსონალის მოძიებას, შერჩევას, დაქირავებასა და ადაპტაციას;
- პერსონალის საქმიანობის შეფასებას / ატესტაციას;
- შრომის გადახდას, პერსონალის მოტივაციას;
- პერსონალის სწავლებას;
- თანამშრომლების კარიერის დაგეგმვას, საკადრო რეზერვებთან მუშაობას, დანიშვნებს, როტაციას;
- ბანკის კორპორატიულ კულტურას.

თითოეული კონკრეტული ბანკის პერსონალის მოტივაციის სისტემის მიზნები და ამოცანები შეიძლება, საბაზრო მდგომარეობისა და სტრატეგიული მიმართულებებისაგან დამოკიდებულებაში, განსხვავდებოდეს. ამასთან ერთად შეიძლება ყველა ბანკებისათვის მოტივაციის სისტემის საერთო მიზანი იქნას ჩამოყალიბებული - მოტივაციის სისტემა როგორც პერსონალის მართვის ერთიანი სისტემის ნაწილი, თანამშრომლების მიერ საერთო შედეგების მიღწევის მიზნით სტიმულირების განხორციელება, ხელს უნდა უწყობდეს ბანკის სტრატეგიული მიზნების მიღწევას.

მოტივაციის სისტემის ძირითად მიზნებს ასევე წარმოადგენენ:

- ბანკის სტრუქტურაში მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების მოზიდვა, მომზადება და შენარჩუნება;
- გუნდური მუშაობის სტიმულირება;
- პერსონალზე ხარჯების ოპტიმიზაცია.

მოტივაციაზე უშუალოდ ზემოქმედი ფაქტორების სახით შეიძლება გამოიყოს შემდეგი სამი ასპექტი:

1. შრომა ბანკში დასაწყისიდან კოლექტიურ ხასიათს ატარებს. პრაქტიკულად ყველა ოპერაციები და მომსახურება არ შეიძლება ერთმასპეციალისტმა განხორციელოს. მიზანშეწონილია თითოეული მუშაკი ისეთი სახით იქნას სტიმულირებული, რომ მან გაითავისოს, რომ საკუთარი კეთილდღეობა და ხვალისდელ დღეში დარწმუნებულობა ბანკის, მისი კლიენტების ფინანსურ მდგომარეობაზე, იმიჯზე არის დამოკიდებული. ამას ხელს უწყობს ჯგუფური მოტივაციის გაძლიერება და მისი ინდივიდუალურთან შეხამება.
2. მუდმივად განახლება (გართულება) განხორციელებადი ოპერაციების სპექტრის, საბანკო ოპერაციების განხორციელების დაჩქარებისა და გამარტივებისათვის ახალი კომპიუტერული ტექნოლოგიების დანერგვა. არასაკმარისი ცოდნისა და პროფესიონალური გამოცდილებების შესასვსებად მიზანშეწონილია პერსონალის მართვის პრაქტიკაში მრავალფეროვანი ტრენინგები, სემინარები, „მრგვალი მაგიდები“ იქნას გამოყენებული, სადაც ვიწროპროფესიონალური ცოდნა სპეციალურად ორგანიზებული სწავლების მსვლელობაში, აღნიშნულ საკითხებში უფრო მცოდნე და კომპეტენტურ კოლეგებთან ურთიერთობის შედეგად შეიძინება. ასევე აუცილებელია გაკონტოლებული იქნას - ცოდნის მიმდინარე დონე, შესაძლო პრობლემები; ტესტირების, ატესტაციისა და ცოდნისა და გამოცდილების სხვა ფორმების მეშვეობით კვალიფიკაცია და მისი საბანკო ოპერაციების ახალ ეტაპთან შესაბამისობა.
3. პასუხისმგებლობის მაღალი ხარისხი ოპერაციების განხორციელებაზე და გადაწყვეტილების მიღებაზე. აღნიშნული ფაქტორი პრაქტიკულად კომერციული ბანკების ყველა თანამშრომლებისათვის არის დამახასიათებელი.

ძლიერი ბანკის ფორმირებაზე მიმართული სტრატეგიის პოზიციიდან ცენტრალურ საკითხს - შრომისადმი მოტივაციის შესახებ და საბანკო პერსონალის ეფექტურ მუშაობაში დაინტერესების საკითხი წარმოადგენს. მენეჯმენტი და მარკეტინგი, ასევე მაღალმწარმოებლური შრომა როგორც საბოლოო შედეგი რეალურად შეიძლება შედგეს მხოლოდ მაშინ, როდესაც სწორედ ზემოაღნიშნული საკითხი იქნება გადაწყვეტილი.

მოტივაცია შრომისადმი შეიძლება ასევე დამატებისა და შიშის ქვეშ იქნას განხორციელებული. შიშს შეუძლია თავისი საქმე გააკეთოს, მაგრამ ამასთან იგი სხვა სურვილებს წარმოშობს, რომლებიც სხვების სურვილებთან სრულიად არ იქნება თავსებადი. საკითხი, ამასთან, მდგომარეობს იმაში, რომ საბოლოო შედეგის მიღწევის სურვილი იტოს საყოველთაო. როგორ უნდა გაკეთდეს ისე, რომ დამატების გარეშე და შიშის გარეშე საბანკო კოლექტივი უფრო ეფექტური მუშაობის მიღწევის საკუთარი სურვილი იყოს ერთიანი?

აღნიშნული პრობლემის გადაწყვეტა - შრომისადმი თანამშრომლების სტიმულირების მორალურ-ფსიქოლოგიური მეთოდების გამოყენების მეშვეობით არის შესაძლებელი. ისინი მოიცავენ შემდეგ ძირითად ელემენტებს:

1. პირობების შექმნა, რომელთა დროს ადამიანები განიცდიდენ იქნება პროფესიონალურ სიამაყეს იმაზე, რომ დაკისრებული სამუშაოს განხორციელება სხვებზე უკეთ შეუძლიათ. იმისათვის, რომ სამუშაო კმაყოფილების მომტანი იყოს, დავალება რისკების დასახულ დონეს და წარმატების მიღწევის შესაძლებლობას უნდა მოიცავდეს.
2. გამოწვევის არსებობა, თითოეულის მიერ თავის სამუშაო ადგილზე საკუთარი კომპეტენციის ჩვენების შესაძლებლობების უზრუნველყოფა.

3. აღიარება, რომელიც შეიძლება იყოს პირადული და საჯარო. პირადული აღიარების არსი მდგომარეობს იმაში, რომ განსაკუთრებით წარმატებული მუშაკები ბანკის უმაღლესი ხელმძღვანელობისადმი მომზადებულ სპეციალურ მოხსენებებში მოიხსენებებიან, მათ პერსონალურად ულოცავს ადმინისტრაცია დღესასწაულებისა და ოჯახური თარიღების დადგომის შემთხვევებში.
4. თანამშრომლების განსაკუთრებული შრომითი დამსახურებისათვის ორდენებითა და მედლებით, დაბეჭდილი ქებისგელებით, სამკერდე ნიშნებით დაჯილდოება, საპატიო წოდებების და მოცემული პროფესიის მიხედვით საუკეთესო სპეციალისტების წოდების მინიჭება, მაღლობის გამოცხადება.
5. მუშაკებს, რომლებიც საკუთარ შრომით ვალდებულებებს წარმატებულად და კეთილსინდისიერად ასრულებენ, სოციალურ-კულტურული მომსახურების სფეროში, სამსახურებრივ საფეხურზე გადაადგილებისას უპირატესობებსა და შეღავათებს ანიჭებენ.
6. მორელურად ასტიმულირებს ურთიერთ პატივისცემის, ნდობის ატმოსფერო, ხელმძღვანელობისა და სამუშაოსთან მიმართებაში ამხანაგების მხრიდან ყურადღებიანი მოპყრობა,

ჩამოთვლილი მორალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორები თანამდებობაზე ყოფნის დროზე დამოკიდებულებაში არაერთნაირად მოტივირებენ, და რამდენიმე წლის შემდეგ არც ერთი მათგანი მოტივაციას საჭირო ზომიერებით არ უზრუნველყოფს, ამიტომ დაკმაყოფილება მუშაობაში ეცემა.

რჩება ერთი - მაღალი სარგებლის მიღების იმედის მეშვეობით შრომისადმი მოტივაცია. იქ, სადაც აღნიშნული პრინციპი თანმიმდევრულად გამოიყენება, შედეგები სახეზეა. როდესაც შედეგის გამო შრომობენ, რომლისაგან თითოეული თანამშრომელი და მთლიანი კოლექტივი პირადად და შესამჩნევად გებულობს, როდესაც თითოეული თავითავს აღნიშნული შედეგისადმი თანამონაწილედ გრძნობს, ეფექტი დაუწყონებლივ მიიღწევა,

არსებობს ათეულობით ხერხი, რომლებიც აღნიშნული იდეის რეალიზებას ახდენენ. ბანკები, მაგალითად, საკუთარი კაპიტალის აქციონირებას ახორციელებენ, პრემირების მაღალეფექტურ სისტემას შეიმუშავენ, საკუთარ თანამშრომლებს მრავალფეროვან შეღავათებს თავაზობენ.

მაგრამ მთავარი მაინც ეს არ არის, არამედ პერსონალზე ღირსეული შრომითი ანაზღაურების უზრუნველყოფაა. ბანკმა, რომელიც ძლიერი საკადრო პოტენციალის ფორმირებისაკენ მიისწრაფის, თანამშრომლებს მაღალი შრომის ანაზღაურება უნდა გადაუხადოს. არავინ არ გადავა სხვა სამუშაოზე, თუ ბანკში შესაბამისი ატოსფეროა შექმნილი და მაღალი შრომის ანაზღაურებაა უზრუნველყოფილი. თითოეული ასეთ სამუშაოს გაუფრთხილდება, უკეთესად მუშაობისაკენ მიისწრაფოდეს იქება, იმიტომ რომ მას ეცოდინება, რომ საკუთარ შრომაზემასდამსახურების მიხედვით მიეცემა გასამრჯელო.

თუმცა, მიუხედავად ამისა, საკუთარ თანამშრომლებზე, მათი შრომის შინაარსის რეალურად გაუმჯობესებისგარეშე, ხელფასების გადიდება არ ღირს. არაფერი ისე არ ყვრნის ადამიანებს, როგორც განუხორციელებელ შრომაზე მაღალი შრომის ანაზღაურება. აქ იწყებს მოქმედებას ეკონომიკის დაუწერელი კანონი: რამდენად მაღალია შრომის ანაზღაურების გაუმართლებლად გადახდილი ნაწილი, იმდენად დაბალია საბოლოო ჯამში შრომის ნაყოფიერება. შრომის ანაზღაურების ამაღლება უფრო მაღალი უკუგებით უნდა ხასიათდებოდეს. უფრო მაღალი შრომის ანაზღაურება გადახდილი უნდა იქნას მხოლოდ მასზე, ვინც მთლიანობაში ბანკის მუშაობის ეფექტიანობას ნამდვილად ამაღლებს, საბანკო პროდიქტსა და საკრედიტო ორგანიზაციის შემოსავლიანობას ნამდვილად ადიდებს.

პერსონალის მოტივაციის პოლიტიკა საერთო მიზნების მისაღწევად პერსონალის ბანკის ხელმძღვანელობასთან თანამშრომლობის გაფართოებაზეა დამოკიდებული. აღნიშნული პერსონალს პოტენციალური შესაძლებლობების განვითარებისაკენ, უფრო ინტენსიური პროდუქტიული შრომისაკენ, საკუთარ საქმიანობაში შემოქმედებითი მიდგომის გამოყენებისაკენ უშუალოდ წააქეზებს.

ავღნიშნავთ, რომ მუშაკების შრომისადმი შემოქმედებითად მიდგომისმოთხოვნილებები განპირობებულია შემდეგი ფაქტორებით: შესასრულებელ სამუშაოზე მათი დამოუკიდებლობისა და პასუხისმგებლობის ამაღლება, მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღებაში აქტიური მონაწილეობა, შრომის შედეგებში უშუალო დაინტერესება.

აქედან გამომდინარე მუშაკების განათლების, კვალიფიკაციისა და ეთიკის მაღალ დონეზე მთავარი სტრატეგიული კურსია: ცოდნის გაფართოებისათვის მუშაკების ფართე წრისათვის პირობების შექმნა, პროფესიონალური ოსტატომისა და თვითგამოხატვის განუწყვეტლად ამაღლება, მოტივაციის მრავალფეროვანი პროგრამების პაკეტების გამოყენება და ორგანიზაციული კულტურის განვითარება.

ამრიგად, პერსონალის მოტივაცია მისი განვითარების უმნიშვნელოვანეს ელემენტს წარმოადგენს. ბანკში მოტივაციის ეფექტური სისტემის არსებობა შრომის ნაყოფიერებას, მის ეფექტიანობას ამაღლებს და მუშაკების კვალიფიკაციის, მათ შორის თვითგანვითარების ხარჯზე ამაღლებას უწყობს ხელს.

ბანკის პერსონალის განვითარებისა და კვალიფიკაციისდონის შეფასების ხერხები:

ეფექტური რეფორმების პერიოდში საფინანსო-საკრედიტო სფეროში მუშა ხელის საკმაოდ შესამჩნევი მოდინება განხორციელდა, რომელშიც ბანკს მთავარი ადგილი უკავია. ბანკის უსაფრთხოებისა და წარმატებული საქმიანობის ძირითად ფაქტორად მისი საკადრო პოლიტიკა ითვლება. ბანკის მუშაობის სრულყოფაში თანამშრომლების მონაწილეობის სპეციფიკა - მკაცრი დინამიური ქცევის აუცილებლობასთან, ნორმატიული საბუთებიდან და ინსტრუქციებიდან გადახვევის დაუშვებლობასთან, ურთიერთობების გარკვეულ დახურულობასთან, ასევე პროფესიული კულტურის მაღალ დონესთან არის დაკავშირებული.

აღნიშნულთან დაკავშირებით პროფესიონალური ცოდნისა და კვალიფიკაციის დონის შეფასების სისტემის შექმნის შესახებ, თანამდებობრივი ინსტრუქციების მოთხოვნილებისა და კონკრეტულ სამუშაო ადგილზე მუშაობის შინაარსის ჩარჩოებში მუშაკების პირადული ხარისხისა და ცოდნის საკითხი უექველად აქტუალურობას იძენს, რამდენადაც აღნიშნული არა მარტო თვით მუშაკის, არამედ მის პროფესიონალურ განვითარებაზე მიმართული ღონისძიებების ეფექტიანობის შეფასების შესაძლებლობასაც იძლევა.

აღნიშნული სამუშაო - მიზნებს, კონცეპტუალურ პრინციპებს, მეთოდებს, შეფასების ფორმებსა და საშუალებებს მოიცავს, რომლებიც ურთიერთდაკავშირებულებია და ერთმანეთზე ზემოქმედებენ. ამავე დროს შეფასება საქმიანი შეფასებისადმი მიდგომების გამომხატველ ნორმატიულ-სამართლებრივ ბაზაზე უნდა იყოს დაფუძნებული. გარდა ამისა, შეფასების სისტემა უნდა იყოს განვითარებადი და როგორც საგარეოებისადმი, ასევე ინდივიდუალურ-პირადული პირობებისადმი მისაღები იგი ფინანსური მუშაკების პროფესიონალური მომზადების მოქმედ სისტემასთან წინააღმდეგობაში არ უნდა შედიოდეს.

საბანკო თანამშრომლების ყველა კატეგორიებს შორის შეიძლება შეფასების კრიტერიუმების მიხედვით განსხვავებადი საქმიანობის სამი დონე გამოიყოს: დაბალი, საშუალო და უმაღლესი.

დაბალ დონეს იკავებს პერსონალი, რომელთა შრომითი ფუნქციები მკაცრად რეგლამენტირებულია, ნორმატიული საბუთებით არჩევანის თავისუფლება მაქსიმალურად შეზღუდულია. ესენია - ტექნიკური პერსონალი, ოპერაციონისტები, ტექნიკური შემსრულებლები. ისინი ვალდებული არიან ნორმები და წესები მკაფიოდ აღასრულონ, თანამდებობრივი ინსტრუქციების მოთხოვნილებები უსათუოდ დაიცვან, საქმიანი ქცევის ტიპური სქემები ბეჯითად აითვისონ. ყოველივე აღნიშნული პროფესიონალური კულტურის უმაღლეს ნიშანთვისებად ითვლება.

დაბალი შემსრულებლების საოპერაციო ტექნიკა, წინა გამოცდილებაზე, ინსტრუქციებზე და ტიპიურ ალგორითმებზე დაფუძნებით, შეცდომებიდან იცავს, საქმიანობის რისკს ამცირებს. ასეთი შრომა არ მოითხოვს ინდივიდუალობის გამოვლენას, შემოქმედებითობას ზღუდავს და შემსრულებელს კეთილსინდისიერებისაკენ, ორგანიზებულობისაკენ, მობილიზებულობისაკენ და მეთოდურობისაკენ. რეგლამენტირებული საქმიანობისადმი მზადყოფნისაკენ აგულიანებს.

ზოგიერთ საბანკო პროფესიებს (მოლარე, ინკასატორი, ინსპექტორი) კოლექტიური ურთიერთდამოკიდებულების საკუთარი თავისებურებები, ანუ პირადი ნიშანთვისებებისა და ხასიათის თავისებურებების გათვალისწინებით თანამდებობაზე შერჩევისას და განსაზღვრისას შეზღუდვები გააჩნიათ. საბანკო მუშაკის პროფესიონალური საქმიანობის, მისი სამსახურებრივი უფლებამოსილებების შესახებ რამდენად ნაკლები ადამიანები იქნებიან გათვითცნობიერებულები, იმდენად უსაფრთხოა მისი ყოფაცხოვრება.

როგორც გვიჩვენებს პრაქტიკა, ოპერაციონისტების სამუშაო დროის უმეტესი ნაწილი სამსახურებრივი უფლებამოსილებების შესრულებაზე მიდის. ამასთან მუშაკმა უნდა გაითვალისწინოს - კლიენტების სხვადასხვა ტიპებთან ურთიერთობის სპეციფიკური თავისებურებები, დაიცვას ინფორმაციის კონფიდენციალური ხასიათი, სათუთად მოეპყროს მატერიალურ ფასეულობებს, განახორციელოს ბანკის კორპორატიული იტერესების მხარდაჭერა და დაიცვას საბანკო და კომერციული საიმედოობა. მაგრამ თუნდაც მკაცრი საბანკო ტექნოლოგიების იერარქიულად აგებული სისტემის მკაფიოდ ორგანიზებულ პირობებში შემსრულებლების ინიციატივას ყოველთვის აქვს ადგილი. მაგალითად, კლიენტებთან მუშაობაში იგი შეიძლება იყოს კლიენტების ფულადი სახსრების ოპტიმალური განთავსება, კონსულტირება, განმარტება, რეკლამა, კლიენტის მიმართ ზრუნვა.

საშუალო დონეს იკავებენ - მენეჯერები-ტექნოლოგები, საშუალო რგოლის ხელმძღვანელები, სტრუქტურული ქვედანაყოფების წამყვანი და მთავარი სპეციალისტები, პროგნოზისტები, აუდიტორები, საკონტროლო-სარევიზიო ფუნქციების შემსრულებლები, ალგორითმისტები და სხვები. მათი ძირითადი როლი - კოორდინაციამდე, დადგენილი პროცედურების ნაკადი დაცვაზე კონტროლანდე, ბიზნეს-გეგმების მაჩვენებლების მიღწევის უზრუნველყოფამდე დაიყვანება. მათთვის სავალდებულოა - მიმდინარე მასიური საბანკო ოპერაციებისა და ტექნოლოგიების, ინსტრუქციული მასალების პროფესიონალური ცოდნა, ასევე კომპიუტერული ტექნოლოგიების ფლობა, უცხო ენების ცოდნა, სამართლის, ეკონომიკის, კომერციისა და მარკეტინგის საფუძვლებში თეორიული მომზადება. ამასთან ერთად მრავალი სამეურნეო სიტუაციები უნიკალურებად გვევლინებიან, პრინციპულად ახალ ამოცანებს აყენებენ, რომელთა გადაწყვეტაში დაგროვებული გამოცდილება და ტექნიკის ფლობა ყოველთვის ვერ გვეხმარება. გარკვეული ზომიერებით - სიტუაციისადმი შემოქმეთებითად მიდგომის გამოცდილება, ასევე სამსახურებრივი როლის ჩარჩოებში სამეწარმეო ინტუიციისა და საჭირო.

ბოლოს, უმაღლეს დონეს იკავებენ ხელმძღვანელები და მენეჯერები - ანალიტიკოსები, რომლებიც სტრატეგიული ანალიზისა და დაგეგმვის ფუნქციებს ასრულებენ. ესენი ბალკის ლიდერები, „ვარსკლავები“, ტვინის ცენტრებია. ისინი მაქსიმალური უფლებამოსილებებით და ყველაზე მეტი პასუხისმგებლობით არიან დატვირთულები. მათი საქმიანი აქტიურობა ბანკის კონკურენტუნარიანობას განსაზღვრავს, ხოლო ასეთი დონის სპეციალისტების არ არსებობა განიხილება როგორც ბანკის საქმიანობის რისკის არსებითი ფაქტორი. მათი შრომის შინაარსი მოიცავს: აუდიტს, ფინანსური პროცესების დიაგნოსტიკას და ოპტიმიზაციას; ბანკის არქივებისა და ვალდებულებების, დანახარჯებისა და მოგების, ფასიან ქაღალდებთან და ვალუტასთან ოპერაციებით, ნაყოფიერებისა და ეფექტიანობის მართვასთან მიმართებაში გადაწყვეტილებების ოპერატიულ მომზადებას; ფინანსური პროცესებისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფის განვითარების ტენდენციების გამოვლენას.

როგორც ცნობილია, საბანკო ორგანიზაციის თავისებურება მდგომარეობს იმაში, რომ მუშაკების უმეტესობა (90%-მდე) შეიძლება, მიუხედავად მათ მიერ დაკავებული თანამდებობისა, ტექნიკურ სპეციალისტებს იქნან მიკუთვნებულები მკაფიოდ რეგლამენტირებული საშემსრულებლო ფუნქციებით. მხოლოდ მუშაკების მცირე ნაწილი (არა უმეტესი 10%-ისა) შემოქმედებითი ანალიტიკური ფუნქციებითაა დაკავრებული. „მექანიკური“ შრომის მაღალი მოთხოვნილება განპირობებულია - ფინანსური ოპერაციებისა და პროცედურების მყარი იერარქიულობით და მოწესრიგებულობით, მათში არსებული ინფორმაციების დაცვის აუცილებლობით, ხოლო საბოლოო ჯამში - ფულადი ურთიერთობების ბუნებრივი ბუნებით.

როგორც წესი, საქმიანი შეფასების საფუძველში ორი მიდგომაა ჩადებული:

უპირველეს ყოვლისა, სპეციალიზაციის ადრე მითილებული სახეობები და ქვედანაყოფებს, განყოფილებებს, სამსახურებს, სექტორებს შორის ფუნქციებისა და კომპეტენციების მკაფიო განაწილება;

მეორე მხრივ, საბანკო მოსამსახურის პროფესიული კულტურისადმი ისტორიულად ჩამოყალიბებული ტრადიციები და მოთხოვნილებები, რომელიც შეიძლება განისაზღვროს როგორც პროფესიონალიზმის დონე, ასევე საქმიანობის პროცესში პიროვნების, მისი შესაძლებლობების რეალიზაციის შესაძლებლობა.

მაღალი პროფესიონალიზმი უნდა იყოს შეხამებული განვითარებულ სამოქალაქო და ზნეობრივ გონიერებასთან და ივსებოდეს დარწმუნების შესაძლებლობითა და კლიენტების ქცევაზე ზემოქმედების განხორციელებით. ეფექტური მუშაკი შემძლეა მოსახლეობის სხვადასხვა სოციალური ჯგუფებისა და ფენების სოციალურ-ფსიქოლოგიური თავისებურებები გაითვალისწინოს, მას შეუძლია მათი განწყობილება განსაზღვროს და მასზე, ასევე კლიენტების მოთხოვნილებებზე, მათდამი ყურადღებისა და კეთილმოსურნეობის გამოვლენით, მოახდინოს ორიენტირება. სწორედ პროფესიონალური კულტურის ელემენტების განვითარებაზე უნდა იყოს საქმიანი შეფასების კონცეფცია მიმართული. ასეთი მიდგომა განპირობებულია:

- საბანკო ორგანიზაციის საკმაოდ მაღალი საზოგადოებრივ-ეკონომიკური სტატუსით და პრესტიჟით;
- ბანკის საქმიანობის ნებისმიერ დონეზე მრავალმიზნობრივი ორიენტაციით (შედეგზე, მოგების მიღებაზე, საქმიანობის სრულყოფაზე, კლიენტზე, მომსახურების მარალი ხარისხი);
- საბანკო მუშაკების პირადი დაიტერესებულობით ცოდნისა და შესაძლებლობის განახლებაში, საკუთარი ოსტატობის ამაღლებაში, პროფესიულ ზრდაში;
- საქმიანობის მოდერნიზაციით.

პერსონალის ატესტაცია - არის მუშაკების კვალიფიკაციის, ცოდნის დონის, პრაქტიკული უნარების, საქმიანი და პირადული თვისებების, შრომის ხარისხისა და მისი შედეგების, დაკავებულ თანამდებობაზე მათი შესაბამისობის დადგენა განსაზღვრის პროცედურა.

ატესტაციის ჩატარების მიზანს წარმოადგენს კადრების რაციონალური განთავსება და მათი ეფექტური გამოყენება. პერსონალის ატესტაცია იურიდიულ საფუძველს ემსახურება - გადაყვანებისათვის, თანამდებობის მიხედვით დაწინაურებისათვის, დაჯილდოებისათვის, შრომის ანაზღაურების სიდიდის განსაზღვრისათვის, ასევე თანამდებობაში დადაბლებისა და დათხოვნისათვის.

ატესტაცია მიმართულია პერსონალის ხარისხობრივი შემადგენლობის გაუმჯობესებაზე, მუშაკების დატვირთვის ხარისხის განსაზღვრაზე და მისი სპეციალობის მიხედვით გამოყენებაზე, პერსონალის მართვის სტილისა და მეთოდების სრულყოფაზე. მას აქვს მიზანი მოიძიოს რეზერვები - შრომის ნაყოფიერების ამაღლების ზრდისა და საკუთარი შრომის შედეგებში დაინტერესებული მუშაკის, ეკონომიკური სტიმულებისა და სოციალური გარანტიების ყველაზე უფრო ოპტიმალურად გამოყენების, ასევე პიროვნების უფრო დინამიურად და ყოველმხრივად განვითარებისათვის პირობების შექმნა.

ატესტაცია პერსონალის საქმიანობის შედეგების მიხედვით და სამუშაო ადგილის მოთხოვნილებების საქმიანი და პირადული თვისებების შესაბამისობით განსაზღვრადი პერსონალის კომპლექსურ შეფასებას ეფუძნება.

ატესტაციის შედეგების მიხედვით პერსონალის სწავლებისა და ატესტაციის შედეგების მონიტორინგი უნდა იქნას ჩატარებული, რომელიც თავისთავში მოიცავს:

- სწავლამდე და სწავლის შემდეგ მუშაობის შედეგების შედარება (ისეთი მაჩვენებლების მიხედვით, როგორიცაა შრომის ნაყოფიერება, შესრულებადი ქმედებების ადექვატურობა და ა.შ.);
- პრაქტიკული ტესტირება სწავლების დასრულების მიხედვით და მიღებული მონაცემების შედარება წინა ეტაპზე ანალოგური შემოწმების შედეგთან;
- სწავლების დასრულების შემდეგ კადრების როტაციისა და სამსახურებრივად დაწინაურების შესაძლებლობის შეფასება.

ბანკის პერსონალის სწავლების სისტემის მსგავსი ორგანიზაცია სწავლებიდან უკუგების მინიმიზირებას ახდენს, პერსონალის პროფესიონალური დაოუკიდებლობის ამაღლებისაკენმოზადების შესაზლებლობას იძლევა.

როგორც ცნობილია, თანამშრომლების მოტივაცია მნიშვნელოვნად მაღალი იქნება, თუ მათ ესმით, რამდენად მნიშვნელოვანია ბიზნესის წარმატებულად ფუნქციონირებისათვის ახალი ცოდნა და გამოცდილება. გარდა ამისა, თანამშრომელი სწავლობს არა მარტო იმიტომ, რომ იგი ბანკისათვის არის აუცილებელი. იგი იმაღლებს თავის პროფესიონალიზმს და, საბოლოო ჯამში, შრომის ბაზარზე ბანკის შიგნით საკუთარ ფასეულობას იდიდებს, რაც ასევე ძალიან მნიშვნელოვანია. აღნიშნული ფაქტის გათვითცნობიერება პერსონალის მოტივაციის მნიშვნელოვანი წყაროა. **სამუშაოს მიმცემისათვის მნიშვნელოვანია ის, რომ ყველაფერი, რაც აუზოზებს კონკრეტულ ადამიანს - აუზოზებს ბანკს.**

საკადრო სამსახურების შეფასებითი საქმიანობის პრაქტიკული გამოცდილების ანალიზის საფუძველზე შეიძლება ჩამოყალიბებული იქნას კონცეპტუალური მიდგომები და მისი ჩატარების პრინციპები, როგორებიცაა:

- საზოგადოებრივ საქმიანობაში, ადამიანებთან მიმართებაში ჰუმანურობის, ადამიანურობის პრინციპების მხარდაჭერა;
- ატესტირებადი მუშაკების უფლებებისა და პროფესიონალური ინტერესების გატარებისა და დაცვის, თვითშეფასების დაშვებადობის, შეფასების მრავალფეროვანი (ინდივიდუალურობის გათვალისწინებით) მეთოდებისა და ხერხების გამოყენების შესაძლებლობის გარანტირების მისქრაფება;
- ობიექტურობა, არაწინასწარგანზრახულობა, მიუკერძებულობა. მუშაკების საქმიანობის საწყისი მაჩვენებლების ადექვატური აღწერა, სპეციალისტის მიერ დაკავებულ თანამდებობაზე, მის დამსახურებაზე და ჩამოყალიბებულ იმიჯზე შეფასების დამოუკიდებლობა. ამასთან ყველა ფაქტორები და მიზეზები უნდა იქნას გათვალისწინებული, რომლებმაც შეიძლება შეფასების პროცედურაზე და შედეგებზე არასასურველი ზემოქმედება მოახდინოს;
- შედეგზე დამიზნებულობა;
- მთლიანობაში ბანკის თითოეულ თანამშრომელს უნდა შეეძლოს, განსაზღვრული ტექნოლოგიური რუქის მიხედვით ნორმატივებისა და სტანდარტების დაცვით, მკაცრად დადგენილ ჩარჩოებში მუშაობა. მან უნდა იცოდეს ნასზე დაკისრებული პასუხისმგებლობის მოცულობა, საკუთარი სამუშაოს რაოდენობრივი შედეგები, საანგარიშგებო ინფორმაციის მიწოდების ვადები და ფორმები. მუშაკის შრომის შედეგების განხორციელებული იქნება შეფასება შესრულების სტანდარტებთან ფაქტიური მაჩვენებლების თანაფარდობით იქნება. ჯამური შეფასება გამოიყვანება როგორც საშუალო არითმეტიკული თითოეული შეფასებადი ფუნქციის ან მიზნობრივი დავალების მიხედვით ;
- საჭიროა ინდივიდუალურ-პირადული მიდგომა იქნას გამოყენებული. შეფასება აუცილებლად უნდა ითვალისწინებდეს მოსამსახურის ინდივიდუალურ თავისებურებებს, ინტერესებს, მიდრეკილებებს, მოთხოვნილებებსა და ქცევის მოტივებს, რომლებიც არც ისე იშვიათად უშუალო დაკვირვებიდან ფარულია. ასეთი მიდგომა ხელს უწყობს მუშაკების ეფექტური საქმიანობის ამაღლებას, ასევე შიდა მოტივაციის მექანიზმის ფორმირებას ახდენს;
- ძალიან მნიშვნელოვანია უკუ კავშირის მნიშვნელობა. საქმიანობის შეფასებას თან პერსონალის ბოლო სამუშაოზე მისი ზემოქმედების შესახებ ოპერატიული ინფორმაციის მიღება უნდა ახლდეს.საქმიან შეფასებაში უკუ კავშირის სტრატეგიული მნიშვნელობა აქვს. შრომის შედეგების შეუფასებლობა შეიძლება შრომისუნარიანობის შემცირების მიზეზი აღმოჩნდეს;
- გარკვეული დროის მონაკვეთის შემდეგ ატესტაციის ჩატარების რეგულარულობა. თანამდებობაზე დამოკიდებულებაში შეფასების რეგულარულობა შეიძლება წელიწადში ერთხელ (დაბალი

მოსამსახურეებისათვის) ან სამ-ხუთ წელიწადში ერთხელ (უმაღლესი რგოლის სპეციალისტებისათვის) იქნას განხორციელებული;

- შეფასების ჩატარება იმ პირების მიერ უნდა ხორციელდებოდეს, რომლებსაც ატესტირებადი მუშაკების საქმიანობის სპეციფიკაში გარკვევის შესაძლებლობები გააჩნიათ. როგორც წესი, ესენია უმაღლესი რგოლის სპეციალისტები და მენეჯერები, ფსიქოლოგები, სოციოლოგები, პერსონალთან მუშაობის საკითხებთან მიმართებაში კონსულტანტები.

მუშაკების საქმიანობის შეფასება ადმინისტრაციული საკადრო პროცედურების განხორციელებისათვის საფუძველს ემსახურება. შეფასების ძირითადი სიძნელე - ადამიანისა და სპეციალისტის მახასიათებელი და აღწერილობითი ხასიათის მატარებელი პარამეტრების მაჩვენებლების დიდი რაოდენობით არის განპირობებული. მისი დაჯამების მიხედვით სამსახურებრივი შეფასება დგება, და შესაბამისი საკადრო გადაწყვეტილებები მიიღება.

საატესტაციო კომისია (ჩვეულებრივად მასში არა ნაკლებ სამი ადამიანი შედის) საჭირო მოსამზადებელი მუშაობისა და შეფასებითი საბუთის შევსების განხორციელების შემდეგ ატარებს დასკვნით სხდომას - მუშაკთან გასაუბრევას, რომელზეც მას საატესტაციო ფურცლის შინაარსს აცნობენ, მის ყველა კითხვებზე პასუხობენ. შემდგომ ჯამურ შეფასებას აცხადებენ, რომელიც პროფესიონალური კულტურის ყველა ასპექტებს ითვალისწინებს, როგორებიცაა: პროფესიონალური კომპეტენტურობა, აღსრულებით დისციპლინა, სწავლებისა და თვითგანვითარების ეფექტიანობა, სოციალური კომუნიკაბელობა, ფსიქოლოგიური თავუსებურებები და პოტენციალური შესაძლებლობები.

ამრიგად, პერსონალის განვითარების ეფექტური შეფასება მისი განვითარების პროცესის გაკონტროლების, ასევე იმ ფაქტების ოპერატიულად გამოვლენის შესაძლებლობას იძლევა, რომლებიც როგორც თითოეულ კონკრეტულ მუშაკთან ურთიერთობებში დამატებითად უნდა იქნას გათვალისწინებული, ასევე ბანკის საკადრო პოლიტიკაში უნდა იქნას ასახული.

ზემითაღნიშნულის გათვალისწინებით შემდეგი სახის მოკლე დასკვნის გაკეთება არის შესაძლებელი:

1. აღნიშნულია, რომ ბანკის მდგრადობა ადამიანურ ფაქტორზე პირდაპირ არის დამოკიდებული. პერსონალის განვითარების სისტემის მიზანი უნდა გახდეს ბანკის ეფექტური შრომითი პოტენციალის ფორმირება.
2. მითითებულია, რომ თანამშრომლებზე, მათი შრომის შედეგულობის რეალურად გაუმჯობესების გარეშე, ხელფასების დაუმსახურებლად გადიდება არ არის მიზანშეწონილი. არაფერი ისე არ ყვრნის ადამიანებს, როგორც განუხორციელებელ შრომაზე მაღალი შრომის ანაზღაურება. აქ იწყებს მოქმედებას დაუწერელი ეკონომიკის კანონი: რამდენად მაღალია შრომის ანაზღაურების გაუმართლებლად გადიდებული ნაწილი, იმდენად დაბალია საბოლოო ჯამში შრომის ნაყოფიერება.
3. ჩამოყალიბებულია, რომ პერსონალის განვითარების ეფექტური შეფასება მისი განვითარების პროცესის გაკონტროლების, ასევე იმ ფაქტების ოპერატიულად გამოვლენის შესაძლებლობას იძლევა, რომლებიც როგორც თითოეულ კონკრეტულ მუშაკთან ურთიერთობებში დამატებითად უნდა იქნას გათვალისწინებული, ასევე ბანკის საკადრო პოლიტიკაში უნდა იქნას ასახული.

**ლექცია 10. კომერციული ბანკების კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასების
საერთაშორისო პრაქტიკაში გამოყენებადი მეთოდები**

**1. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის - „Dun and Bradstreet“ მეთოდი, გაკოტრების
წინასწარ განჭვრეტის მეთოდი,
საკრედიტო სკორინგული მეთოდი**

სამამულო და განსაკუთრებით მსოფლიო პრაქტიკაში საწარმო-მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის შეფასების საკმარისი გამოცდილებაა დაგროვებული. აღნიშნული გამოცდილებისადმი ყურადღების მიქცევა შეიძლება თანამედროვე პირობებშიც იყოს სასაეგებლო, რამდენადაც შეიძლება დამაჯერებლად ითქვას იმ ფაქტის შესახებ, რომ კლიენტის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრა თითოეულ საკრედიტო ორგანიზაციაში ინდივიდუალურ, სუბიექტურ ხასიათს ატარებს და აღნიშნულ საკითხთან მიმართებაში საერთო რეკომენდაციები საკმარისი არ არის. სამწუხაროდ, გვიხდება კონსტატირება, რომ კრედიტუნარიანობის რეიტინგის განსაზღვრის დეტალური ალგორითმი კონკრეტული ბანკის (სარეიტინგო ორგანიზაციის) თავისებურ ნოუ-ჰაუს წარმოადგენს. ჩვენ არ შეგვიძლია რეიტინგის მნიშვნელობაზე ცალკეული ფაქტორების ზემოქმედების ხარისხის შესახებ დამაჯერებლად ვისაუბროთ. თუმცა უშუალოდ ექსპერტული შეფასების მოდელების გამოყენების შემთხვევაში ფაქტორების ზემოქმედების ხარისხის შესახებ საკითხი ნებისმიერ შემთხვევაში ღიად რჩება. ამიტომ საკრედიტო რეიტინგის განსაზღვრისას მხედველობაში მიღებადი ფაქტორების ერთობლიობის განხილვით შემოვიფარგლოთ. მოვიყვანოთ წლების განმავლობაში შემუშავებული მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდები (1, გვ. 75-90).

I. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების „Dun and Bradstreet“ მეთოდი:

კომპანია „Dun and Bradstreet“-ის მიერ მსესხებელზე ჩამოყალიბებული საკრედიტო დოსიე შედგება შემდეგი განაყოფებისაგან (1, გვ.76-78):

1. საწარმოს იდენტიფიკაცია (Identification). აღნიშნულ განაყოფში თავის გამოსახვას პოულობენ - კომპანიის დასახელება, იურიდიული და ფაქტიური მისამართი, ტელეფონი, შექმნის წელი, საკუთრების ფორმა, მუშაკთა რიცხოვნობა, საწესდებო კაპიტალის თანხა და დასაქმების სფერო.
2. საკრედიტო ანალიზის შედეგი (Evaluation). მოცემულ განაყოფში მიეთითება - საწარმოსათვის მიკუთვნებული საკრედიტო რეიტინგი, მოცემული მსესხებლისათვის შესაძლო გასაცემი კრედიტის მაქსიმალური თანხა, დაშვებული ვადაგადაცილებული დავალიანების დღეთა საშუალო რაოდენობა, D&B-ს სპეციალური შკალის მიხედვით საწარმოსათვის მიკუთვნებული ქულების (ბალების) რაოდენობა.

3. საზოგადოებრივი ინფორმაცია (Public notice information). საჯარო ხასიათის ინფორმაცია, ისეთი, როგორიცაა საწარმოს შესახებ საქმის სასამართლოში განხილვა, ძირითადი ხელმოწერილი ხელშეკრულებების მიმოხილვა (ძირითადი ყურადღება გირაოს ხელშეკრულებებს ეტმობა).
4. ბანკები (Banks). საწარმოს მიერ გახსნილი ანგარიშების ჩამონათვალი იმ ბანკების მოლკე დახასიათებით, რომლებიც მის საანგარიშსწოებო-სალაროს მომსახურებას ახორციელებენ.
5. დირექტორების შემადგენლობა (Principals). მონაცემები დირექტორთა საბჭოს, უმაღლესი რგოლის მენეჯერების, მდივნების შემადგენლობის შესახებ.
6. ფინანსური ინფორმაცია (Financial information). მოიცავს ბუღალტრული ბალანსისა და მოგებისა და ზარალის შესახებ მონაცემები ანგარიშგების ბოლო თარიღისათვის.
7. ფინანსური მაჩვენებლების შედარება (Financial comparison and key performance). შედარება ხორციელდება ძირითადი ფინანსური მაჩვენებლებისა და საკვანძო კოეფიციენტების ბოლო სამი წლის განმავლობაში (ცხრ. 1.1). მითითებული მაჩვენებლების საფუძველზე მსესხებელს რეიტინგი D&B მიენიჭება. სამწუხაროდ, რეიტინგის გაანგარიშების (კოეფიციენტების წონების, კრიტერიალური მნიშვნელობების და ა.შ.) მეთოდიკა არ მქადავდება. შემდეგ მაქსიმალურად შესაძლო კრედიტის თანხები, ანუ დაკრედიტების ლიმიტები განისაზღვრება.
8. საანგარიშო პოლიტიკა (Payment habits). D&B-ს საშუალოსტატისტიკური დარგობრივი მონაცემების საფუძველზე განისაზღვრება ვადაგადაცილებული დავალიანების საშუალო ხანგრძლივობა და საწარმოს ბალების (ქულების) გარკვეული რაოდენობა მიეკუთვნება. მაგალითად, 78 ბალი (ქულა) ნიშნავს, რომ საწარმოს დაშვებული ვადაგადაცილებული დავალიანების ხანგრძლივობის მიხედვით ადგილი პირველ სეგმენტში უკავია, ანუ ანგარიშსწორებებში 3 დღეზე მეტი დღით შეკავებას არ უშვებს. ანგარიშსწორებების 3-დან - 16 დღემდე ვადით შეკავებისას ბალების რაოდენობა 69-ის ტოლია, ხოლო ვადაგადაცილებული დავალიანების უფრო მნიშვნელოვანი ხანგრძლივობის არსებობის შემთხვევაში - 58 ბალი.
9. საწარმოს სტრუქტურა (Corporate structure). მოცემულ განაყოფში საწარმოს აქციონერების, ფილიალების, მართვის სისტემების შესახებ მონაცემები მიეთითება.

**ცხრილი 1.1. ძირითადი მაჩვენებლებისა და საკვანძო
კოეფიციენტების შედარების მონაცემები**

მაჩვენებელი (კოეფიციენტი):	31. 12. 14	31. 12. 15	31. 12. 16

ამონაგები რეალიზაციიდან დღგ-ს გამოკლებით

სუფთა მოგება

საკუთარი კაპიტალი (Net worth)

ძირითადი საშუალებები (fixed assets)

საბრუნავი აქტივები (Current assets)

აქტივები - სულ (Total assets)

მოკლევადიანი პასივები (Current liabilities)

საბრუნავი კაპიტალი (Working capital)

გრძელვადიანი პასივები (long debt)

კრედიტუნარიანობის ანალიზისას D&B მეთოდის იყენებს მაჩვენებლების შემდეგ სამ ჯგუფს: მოგებიანობის, ფინანსური მდგომარეობისა (ლიკვიდობა, ლევერეჯი) და აქტივების ბრუნვალობის (ცხრ. 1.2).

**ცხრილი 1.2. მაჩვენებელი მსესხებელის
კრედიტუნარიანობის ანალიზისათვის**

მაჩვენებელი:	31. 12. 14	31. 12. 15	31. 12. 16

მოგებიანობა

მოგების ნორმა (Profit margin) = $\frac{\text{გადასახადდასაბეგრი მოგება}}{\text{ამონაგები დღგ-ს გარეშე}}$

ფინანსური მდგომარეობა

K მყისიერი ლიკვიდობის (Acid test) = $\frac{\text{მაღალიკვიდური აქტივები}}{\text{მოკლევადიანი პასივები}}$

K გადაფარვის (Current ratio) = $\frac{\text{საბრუნავი აქტივები}}{\text{მოკლევადიანი პასივები}}$

: მოკლევადიანი პასივები

K ლევერეჯის (Solvency ratio) = $\frac{\text{პასივები}}{\text{საკუთარი კაპიტალი}}$

ძირითადი საშუალებები : საკუთარი კაპიტალი

აქტივების ბრუნვალობა

მარაგების ბრუნვალობა (Stock turnover rate) = $\frac{\text{ამონაგები დღგ-ს გარეშე}}{\text{მარაგები და დაუმთავრებელი წარმოება}}$

დებიტორული დავალიანების ბრუნვალობის პერიოდი (Collection period-days) = $\frac{\text{დებიტორული დავალიანება} \times 365}{\text{ამონაგები დღგ-ს გარეშე}}$

ამრიგად, კომპანიის საკრედიტო დოსიეს ზემოთ განხილული მეთოდებით შედგენის თანახმად, მსესხებელს საკრედიტო რეიტინგი მიენიჭება შემდეგი კოეფიციენტების საფუძველზე: **მოგებიანობა, ლიკვიდობა, ლევერეჯი და ბრუნვალობა**. მოცემული მეთოდის კიდეც ერთხელ მოწმობს საწარმოს რეიტინგული შეფასების ძირითადი პრობლემის - რეიტინგში შემავალი კოეფიციენტებისათვის და რეიტინგის კრიტერიუმული მნიშვნელობებისათვის (რომლების მეშვეობით მსესხებლის საიმედოობის ამა თუ იმ ჯგუფზე მიკუთვნებადობა განსაზღვრება) **ობიექტური წონების შერჩევის შესახებ**.

II. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდი მისი გაკოტრების წინასწარგანჭვრეტის მიზნით:

გადახდისუნარიანობის წინასწარგანჭვრეტის მოდელები, რომლებიც კოეფიციენტი **Z (Z-score technique)** საფუძველზეა შემუშავებული, აღნიშნულმა მოდელებმა აშშ-ში და დიდ ბრიტანეთში ფართე გავრცელება მოიპოვეს. მოცემული მოდელის მიზანია - ფინანსური სიძნელეებისა და გაკოტრებასთან სიახლოეს განცდადი კომპანიების წინასწარ გამოყოფის მარტივი, ოპერატიული და ზუსტი მეთოდის შემუშავება. მოდელის ფორმირების მეთოდის საფუძველში დევს საწარმოების განაწილება ორ კლასად: საწარმოები - პოტენციალურად გაკოტრებულები და დანარჩენი საწარმოები (ითვლება, რომ აღნიშნული ჯგუფი - სტაბილურად ფინანსირებადი ორგანიზაციებია). Z-ანგარიში ნიუ-იორკის უნივერსიტეტის პროფესორი **ედვარდ ალტმანის** მიერ დისკრიმინანტული მეთოდის მეშვეობით 1968 წელს იქნა შემუშავებული. ანალიზის მოცემული მეთოდი XX საუკუნეში მსესხებლის კრედიტუნარიანობის

შეფასებისას უფრო მეტად და ყველაზე ფართოდ გამოყენებადს წარმოადგენს, ხოლო ალტმანი სამართლიანობის მიხედვით საწარმოების კრედიტუნარიანობის ჯგუფებად კლასიფიცირების საკითხებში პიონერად ითვლება. ასეულობით კომპანიების ანგარიშგებების გაანალიზებით, მან საწარმოს გაკოტრების პროგნოზირებისათვის შემდეგი სახის ფორმულა გამოიყვანა (1, გვ. 78-80):

$$Z = 1,2 X_1 + 1,4 X_2 + 3,3 X_3 + 0,6 X_4 + 1,0 X_5,$$

სადაც: X_1

- საბრუნავი კაპიტალის თანაფარდობაა აქტივების ჯამთან;

X_2 - გაუნაწილებელი მოგების თანაფარდობაა აქტივების ჯამთან;

X_3 - საოპერაციო მოგების თანაფარდობაა აქტივების ჯამთან;

X_4 - აქციების საბაზრო ღირებულების თანაფარდობაა კრედიტორული დავალიანების ჯამთან;

X_5 - ამონაგების თანაფარდობაა აქტივების ჯამთან (2, გვ. 132).

- მაჩვენებელი Z-ის მნიშვნელობა - ნაკლები 1,81-ზე წარმოადგენს იმის მანიშნებელს, რომ საწარმო გარკვეულ სიძნელეებს განიცდის, ხოლო
- მაჩვენებელი Z-ის მნიშვნელობა - 2,7 და მეტი, გაკოტრების მცირე ალბათობის შესახებ მიანიშნებს.

1983 წელს ალტმანმა საკუთარი ფორმულის მოდიფიცირებული ვარიანტი მიიღო იმ კომპანიებისათვის, რომელთა აქციები არ კოტირდებოდა ბირჟაზე:

$$Z = 0,717 X_1 + 0,847 X_2 + 3,701 X_3 + 0,42 X_4 + 0,995 X_5,$$

სადაც: X_1 - აქციების საბალანსო, და არა საბაზრო ღირებულებაა.

მოცემული ფორმულისათვის სასაზღვრო მნიშვნელობა - 1,23-ის ტოლია.

1972 წელს რ. ლისმა მიიღო შემდეგი ფორმულა დიდი ბრიტანეთისათვის:

$$Z = 0,063 X_1 + 0,092 X_2 + 0,057 X_3 + 0,001 X_4,$$

სადაც: X_1 - საბრუნავი კაპიტალის თანაფარდობაა აქტივების ჯამთან;

X_2 - საპერაციო მოგების თანაფარდობაა აქტივების ჯამთან;

X_3 - გაუნაწილებელი მოგების თანაფარდობაა აქტივების ჯამთან;

X_4 - საკუთარი კაპიტალის თანაფარდობაა ნასესხებ კაპიტალთან.

აქ ზღვრული მნიშვნელობა 0,037-ის ტოლია.

1977 წელს ტაფფლერმა შმოგვთავაზე შემდეგი ფორმულა:

$$Z = 0,53 X_1 + 0,13 X_2 + 0,18 X_3 + 0,16 X_4,$$

სადაც: X_1 - საოპერაციო მოგების თანაფარდობაა მოკლევადიან

ვალდებულებებთან;

X_2 - საბრუნავი აქტივების თანაფარდობაა ვალდებულებების საერთო თანხასთან;

X_3 - მოკლევადიანი ვალდებულებების თანაფარდობაა აქტივების ჯამთან;

X_4 - ამონაგების თანაფარდობაა აქტივების ჯამთან.

- მაჩვენებელი Z-ის მნიშვნელობა - ნაკლები 0,3-ზე მიანიშნებს, რომ საწარმოს გრძელვადიანი პერსპექტივები ცუდი არ არის;
- მაჩვენებელი Z-ის მნიშვნელობა - ნაკლები 0,2-ზე მიანიშნებს, რომ საწარმოს გაკოტრება უფრო მეტი ალბათობისაა.

მოცემული მეთოდის საფუძველში - ფინანსურ მაჩვენებლებსა და გაკოტრების ფაქტს შორის ხაზობრივი კავშირია ჩადებული. მოცემულ საკითხში ძირითადი ამოცანა კი - ფორმულაში მაჩვენებლებს შორის ისეთი კავშირის მოძიებაში მდგომარეობს, რომელიც გაკოტრების ყველაზე სრულად ასახვის (განჭყრეტის) შემძლე იქნება. ასე, მაგალითად, პირველ ეტაპზე, სტაბილური და გაკოტრებული საწარმოების პირველი ჯგუფის ანგარიშგებების ანალიზის შემდეგ, დებულობენ ფორმულას შემდგომი გაანგარიშებისათვის. შემდეგ, ფორმულას საწარმოების ანგარიშგებების მეორე ჯგუფზე ამოწმებენ. ადრე მიღებული დამოკიდებულების დადასტურებისას Z-ანგარიში შეიძლება შემდგომი კლასიფიცირებისათვისაც იქნას გამოყენებული.

III. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების საკრედიტო სკორინგული მეთოდი, შემუშავებული ავსტრალიის ბანკი „კრედიტანშტალტის“ მიერ:

მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასებისას ბანკი იყენებს სამ საბალანსო მაჩვენებელს (ცხრ.1.3), რომლებიც ბუღალტრული ანგარიშგეგმის საფუძველზეა გაანგარიშებული. მოცემული მაჩვენებლები მნიშვნელობის ხარისხის მიხედვით შეიწონება, და, დაგროვებულ ბალებზე (ქულებზე) დამოკიდებულებაში, საწარმო რისკის ოთხი ჯგუფიდან ერთში ხვდება (1, გვ.80-81).

1.3. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების საბალანსო მაჩვენებლები

მაჩვენებელი:	საზღვრები, % :	წონა:
კაპიტალის ეფექტიანობა	2 – 15	50
ლიკვიდობის კოეფიციენტი	15 – 40	20
აქციონერული კაპიტალი	2 – 35	30

ცხრილი 1.4. კრედიტუნარიანობის კლასი / რისკის ჯგუფები

კრედიტუნარიანობის კლასი: ბალური (ქულები) შეფასება:

A	90 ბალზე მეტი
B	40-დან - 90 ბალამდე
C	20-დან - 40 ბალამდე
D	20 ბალზე ნაკლები

შედგენილია „Standard & Poors“ მეთოდის მიხედვით.

მსოფლოოს წამყვანი სარეიტინგო სააგენტოების მიერ საკრედიტო რეიტინგების მიკუთვნების აკგორითმი ბოლო პერიოდამდე არ იხსნებოდა. მაგრამ საზოგადოებისა და ბაზრის მონაწილეების ზეწოლის ქვეშ სარეიტინგო სააგენტოები იძულებულები გახდნენ საკრედიტო რეიტინგის განსაზღვრის ძირითადი კრიტერიუმები გამოეყენებინათ.

ქვემოთ ჩამოყალიბებული ფაქტორები სარეიტინგო სააგენტოების მიერ მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების ძირითადი სფეროებს გამოვლენის შესაძლებლობას იძლევიან.

ხარისხობრივი ფაქტორები:

- დარგის განვითარების ანალიზი და პროგნოზი;
- დარგში ტექნოლოგიური სიახლეები;
- საწარმოს მდგომარეობა დარგის ბაზარზე;

- მენეჯმენტის დონის შეფასება;
- გამოშვებადი პროდუქციის ასორტიმენტი;
- კონკურენცია;
- დაბრკოლებები დარგში შეღწევასთან მიმართებაში;
- ადმინისტრაციული რეგულირება;
- საქმიანობის დივერსიფიკაცია;
- საკუთრების სტრუქტურა, მესაკუთრეებზე დამოკიდებულების ხარისხი;
- დანახარჯების სტრუქტურა.

რაოდენობრივო ფაქტორები:

- ფულადი ნაკადისა და ლიკვიდობის მაჩვენებლები;
- საწარმოს კაპიტალის სტრუქტურა (ლევერიჯოს მაჩვენებლები, დაფინანსების გრძელვადიანი წყაროები, გარესაბალანსი ვალდებულებები;
- მოგებიანობის მაჩვენებლები;
- ფინანსური დამოუკიდებლობა (შეისწავლება საქმიანობის შესაძლო შეზღუდვები, რომლებიც დაზღვევასთან, მიღებულ კრედიტებთან, ობლიგაციებთან და ა.შ. მიმართებაში თავის თავზე აღებულ ვალდებულებებთანაა დაკავშირებული).

საკრედიტო რეიტინგის მინიჭება მოცემულ შემთხვევაში თავისთავად უშუალოდ ექსპერტული შეფასების მოდელს წარმოადგენს, რამდენადაც რეიტინგის მნიშვნელობაში თითოეული მაჩვენებლის რეალური წვლილი სააგენტოს შეხედულების მიხედვით განისაზღვრება.

2. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების - ფრანგული მეთოდი, საკრედიტო რეიტინგის მინიჭების ავსტრალიური ბანკის მეთოდი, ამერიკულ ბანკებში გავრცობილი მეთოდი

IV. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრის ფრანგული მეთოდი:

მსესხებლის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრის პრიცესი საფრანგეთში თავისთავში მოიცავს სამ ბლოკს (1, გვ. 81-82):

1. საწარმოს საერთო ფინანსურ-ეკონომიკური სეფასებას;
2. თითოეული ბანკისათვის სპეციფიკური კრედიტუნარიანობის თანდებულ შეფასებას;
3. საფრანგეთის ბანკის კართოთეკაში მიმართვას.

რაც შეეხება პირველ ბლოკს, აქ საუბარი მიდის - საწარმოს საქმიანობის ხასიათის, მისი მუშაობის თავისებურებების შესახებ, ასევე წარმოების ფაქტორების შესახებ. ორ სხვა ბლოკი შემდეგი ასპექტების თვალსაზრისიდან შეისწავლება: შრომითი რესურსების (განათლება, კომპეტენტურობა და ხელმძღვანელობის ასაკი, შემცვლელის არსებობა, მენეჯერების სამუშაო ადგილების მიხედვით გადაადგილების სიხშირე, პერსონალის სტრუქტურა, შრომის ანაზღაურების სიდიდეები.); საწარმოო რესურსების (თანაფარდობა ამორტიზაციისა და ამორტიზირებადი ძირითადი საშუალებების, ინვესტიციის დონე, დანადგარებისა ცვეთის ხარისხი); ფინანსური რესურსების; ეკონომიკური გარემოს (გამოსაშვები პროდუქცია სასიცოცხლო ციკლის რომელ სტადიაზე იმყოფება, საწარმო წარმოადგენს თუ არა მონოპოლურ წარმოებას, მენეჯმენტისა და მარკეტინგის განვითარების დონე).

მეორე ბლოკში მსესხებლის ფორმალიზებული შეფასებახორციელდება, რომელიც საანგარიშგებო ბალანსებზე და მოგებისა და ზარალის შესახებ ანგარიშგებებზეა დაფუძნებული. ასე, მაგალითად, „Credit Lione“ იყენებს Semdeg xUT მაCvenebels:

- K_1 = მთლიანი საექსპლოატაციო შემოსავალი : დამატებული ღირებულება;
- K_2 = ფინანსური ხარჯები : დამატებული ღირებულება;
- K_3 = კაპიტალდაბანდებები წლის განმავლობაში : დამატებული ღირებულება;
- K_4 = გრძელვადიანი ვალდებულებები : დამატებული ღირებულება;
- K_5 = სუფთა სალდო ნაღდი ფულის : ბრუნვა.

სადაც:

- დამატებული ღირებულება = ამონაგები - მატერიალური დანახარჯები;
- მთლიანი საექსპლოატაციო შემოსავალი = დამატებული ღირებულება - დანახარჯები.

აღნიშნული ხუთი მაჩვენებლის გაანგარიშების შემდეგ წარმოიქმნება მათი ჯამი წონით კოეფიციენტებთან ერთად, სწორედ რომლის მნიშვნელობაც ანალიზის მეორე ბლოკს წარმოადგენს.

კართოთეკისადმი მიმართვა ბანკს მსესხებელის საკრედიტო ისტორიის გაცნობისა და დამოუკიდებელი დამკვირვებლის (საფრანგეთის ბანკის) მხრიდან სამომავლო მსესხებელის შესახებ გარკვეული ინფორმაციის მოპოვების შესაძლებლობას აძლევს.

V. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების საკრედიტო რეიტინგის მინიჭების ავსტრალიურ ბანკებში გამოყენებადი მეთოდი :

ავსტრალიაში მომუშავე ბანკები მსესხებელზე საკრედიტო რეიტინგის მინიჭებისას შიდა და საგარეო ინფორმაციას ეფუძნებიან (1, გვ. 82-83).

არსებობს ოთხი ძირითადი ფაქტორი, რომლებიც რეიტინგის გაანგარიშებაში მონაწილეობენ:

1. ფინანსური კოეფიციენტები, რომლებიც მსესხებელის ბუღალტრული ანგარიშგების მიხედვითაა გაანგარიშებული;
2. ფულადი ნაკადის მაჩვენებლები;
3. მსესხებელის მენეჯმენტის სფასება;
4. მსესხებელის საქმიანობის დარგობრივი თავისებურებები.

რეიტინგის განსაზღვრა, როგორც წესი, თითოეული ჯგუიდან 2 – 3 მაჩვენებლის გამოყენებას ითვალისწინებს. მრავალი ბანკის შიდა რეიტინგული შკალები სარეიტინგო სააგენტოების „Moody’s“ და „Standard & Poors“ შკალებთან შესაბამისობაშია გადაყვანილი, რაც სხვადასხვა მსესხებლების რეიტინგების შედარების შესაძლებლობას იძლევა. რეიტინგის თითოეულ მნიშვნელობას მოცემული კლასის მსესხებელის დეფლოტის ალბათობა შეესაბამება. ცალკეული აქტიური ოპერაციების მიხედვით ასეთი ალბათობისა და შესაძლო ზარალის დონის შედარება საკრედიტო რისკის სიდიდის ეფექტიანად მართვის შესაძლებლობას იძლევა.

VI. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების ამერიკული ბანკების გავრცობილი მეთოდი:

აშშ-ის ბანკების უმეტესობა მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასებისას შემდეგ ფაქტორებს ითვალისწინებენ (3, გვ. 14):

- მსესხებელის ფინანსური ანგარიშგების ანალიზს. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა - მსესხებელის ფულად ნაკადებს, თავისთავზე აღებული ვალდებულებების მიხედვით თავისდროულად პასუხის გაცემის მის შესაძლებლობას;
- მსესხებელის საქმიანობის დარგის ანალიზს. დარგის ეკონომიკური ციკლებისადმი მიდრეკილობას. დარგის მიმდინარე მდგომარეობასა და დაკრედიტების პერიოდის განმავლობაში მისი განვითარების პროგნოზს;
- მსესხებელის ფინანსური ანგარიშგების ხარისხს. უკანასკნელ პერიოდამდე საწარმოს ანგარიშგების უტყუარობისა და საიმედოობის ძირითად ნიშანთვისებას აუდიტორული დასკვნა წარმოადგენდა. მაგრამ აშშ-ში და ევროპაში ბოლო პერიოდის კორპორატიული სკანდალები, რომლებიც

ბუღალტრული ინფორმაციების დამახინჯებასთან იყო დაკავშირებული, აუდიტის ინსტიტუტისამი ნდობა სერიოზულად მოარყია. თანამედროვე პირობებში მსოფლიო საბანკო და ეკონომიკური თანამეგობრობა ანგარიშგების საიმედოობის მტკიცებულებისა და დადასტურების ახალ ინსტრუმენტებს ეძებენ. ერთ-ერთი ასეთი ინსტრუმენტი შეიძლება ანგარიშგების შეგნებულად გაყალბების დაუშვებლობის შესახებ კომპანიის ხელმძღვანელობის ფიცი გახდეს, რომელიც შესაბამისი დასჯადობის გამკაცრებით იქნება დადასტურებული.

- მსესხებელთან მიმართებაში საკრედიტო რეიტინგის არსებობა, რომელიც რეიტინგული სააგენტოს მიერ არის მინიჭებული;
- მსესხებელის მენეჯმენტის დონის შეფასება;
- მოსესხების ფინანსურ ბაზარზე თავისუფლად გასვლის შესაძლებლობა.

რეიტინგის მინიჭება ძირითადად უშუალო ექსპერტული შეფასების მეთოდის გამოყენებით ხორციელდება. დიდი მნიშვნელობა აქვს მოცემულ ბანკში ჩამოყალიბებულ საკრედიტო კულტურას. რეიტინგის გადახედვა რეგულარურ საფუძველზე გადაისინჯება.

ამერიკული ბანკების პრაქტიკაში ხშირად გამოიყენება „ხუთი სი-ს წესი“, სადაც კლიენტების შერჩევის კრიტერიები აღნიშნულია სიტყვებით, რომლებიც ასო „სი“-თ (C) იწყება:

- C-haracter (მსესხებელის ბუნება);
- C-apacity (ფინანსური შესაძლებლობები);
- C-apital (კაპიტალი);
- C-ollateral (უზრუნველყოფა);
- C-onditions (საერთო ეკონომიკური პირობები).

3. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების - ჯონ არგენტის მიერ შემუშავებული A-ანგარიშის მეთოდი, რუსული პრაქტიკის მეთოდი

VII. დასავლეთის ეკონომისტის ჯონ არგენტის მიერ შემუშავებული A-ანგარიშის მეთოდი:

ავღნიშნავთ, რომ აღნიშნული მეთოდის მიზანი - საწარმოს გაცოტრებისადმი ტენდენციის, ანუ არადამაკმაყოფილებელი კრედიტუნარიანობის განსაზღვრაში მდგომარეობს. მოცემული მეთოდის საფუძველში ჩადებულია - არა მარტო საწარმოში ჩამოყალიბებული ფინანსური კოეფიციენტების ანალიზი, არამედ ქვემოთ განხილვადი ფაქტორებიც. არგენტიმ თავის მეთოდს A-ანგარიშის მეთოდი უწოდა. მან გამოარკვია, რომ გაცოტრებული ფირმების უმეტესობა გადიან სამ მკაფიო სტადიას: ნაკლოვანებების, შცდომების და სიმპტომების სტადიებს. გარკვეული სტადიის თითოეულ ფაქტორს - ბალების გარკვეული რაოდენობა მიენიჭება, ხოლო შემდეგ კი გაიანგარიშება აგრეგირებული მაჩვენებელი ჯ. არგენტის A-ანგარიში (ცხრ. 1.5).

ცხრილი 1.5. ჯ. არგენტის A-ანგარიშის მეთოდი

ფაქტორი არგენტის

ბალი

მიხედვით::

არგენტის

ნაკლოვანებები:

დირექტორი-ავტოკრატი	8
დირექტორთა საბჭოს თავმჯდომარე ასევე წარმომადგენს დირექტორს	4
დირექტორთა საბჭოს პასიურობა	2
დირექტორთა საბჭოში შიდა წინააღმდეგობები ცოდნაში და გამოცდილებაში განსხვავებების გამო	2
სუსტი ფინანსური დირექტორი	2
საშუალო და დაბალი რგოლების პროფესიონალური მენეჯერების ნაკლებობა	1
აღრიცხვის სისტემის ნაკლოვანებები:	
• საბიუჯეტო კონტროლის არ არსებობა	3
• ფულადი ნაკადების პრიგნოზის არ არსებობა	3
• დანახარჯების მმართველობითი დანახარჯების სისტემის არ არსებობა	3
ცვლილებებზე ნელი რეაქცია (ახალი პროდუქტების, ტექნოლოგიების, გასაღებითი ბაზრების და ა.შ.)	15
მაქსიმალურად შესაძლო ბალების ჯამი	43
„გამსვლელი ბალი“	10
თუ ბალების ჯამი 10-ზე მეტია, კომპანიის მართვაში ნაკლოვანებებმა შეიძლება სერიოზულ შეცდომებამდე მიგვიყვანოს	

შეცდომები:

ნასესხები კაპიტალის წილი მეტად მაღალია	15
საბრუნავი სახსრების ნაკლებობა ბიზნესის სწრაფად ზრდის გამო	15
მსხვილი პროექტის არსებობა	15
ბალების მაქსიმალურად სსაძლო ჯამი	45
„გამსვლელი ბალი“	15
თუ ბალების ჯამი ამ სტადიაზე (წინას გათვალისწინებით) მეტია ან ტოლია 25-ის, მაშინ საწარმო გარკვეულ რისკს ექვემდებარება	

სიმპტომები:

ფინანსური მაჩვენებლების გაუარესება	4
„ფიქტიური“ ბუღალტრული აღრიცხვის გამოყენება	4
არაკეთილსასურველობის არაფინანსური ნიშანთვისებებზე (პროდუქციის ხარისხის გაუარესება, კოლექტივში სურვილის დაცემა, ბაზრის წილის სმცირება და ა.შ.)	4
კრიზისის საბოლოო სიმპტომები (სასამართლო განხილვები, სკანდალები, გადადგომები)	3
ბალების მაქსიმალურად შესაძლო ბალები	12
მაქსიმალურად შესაძლო A-ანგარიში	100

A - ანგარიშის მნიშვნელობის ინტერპრეტაციისათვის შემდეგო შკალა გამოიყენება (ცხრ. 1.6).

ცხრილი 1.6. შკალა A - ანგარიშის ინტერპრეტაციისათვის

საწარმოს საქმიანობა წარმატებულია	25 ბალამდე
საწარმო შეიძლება გაკოტრდეს უახლოესი 5 წლის განმავლობაში	25-დან - 35 ბალამდე
საწარმო სერიოზულ სიძნელეებს განიცდის თანამედროვე პერიოდში	35 ბალზე ზევით

მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების ძირითადი სამამულო და უცხოელი მეთოდიკების შედარებითი მახასიათებელი მოყვანილია ცხრილი 1.7-ში.

ცხრილი 1.7. მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების ძირითადი სამამულო და უცხოელი მეთოდიკების შედარებითი დახასიათება

კრიტე-რიები:	D&B	Z-ან-გარიში	რუსე-თის ბანკი	კრედ-იტანშ-ტალტი	Stan- dard & Poors	ფრან-გული მეთო-დიკა	ავსტრა-ლიური ბანკი	ამერი-კული ბანკი	A - ანგა-რიში
შესავალი ინფორმაცია მსესხებელის შესახებ	+	-	+	+	+	+	+	+	-
ბუღალტრული ბალანსისა და მოგებისა და ზარალის შესახებ ანგარიშგების არსებობა	+	+	+	+	+	+	+	+	+
ფინანსური მაჩვენებლების დინამიკის გაანგარიშება	+	-	+	+	+	+	+	-	-

ფინანსური კოეფიციენტების გაანგარიშება	+	+	+	+	+	+	+	+/-	+
ხარისხობრივი ფაქტორების აღრიცხვა	+	-	-	-	+	-	+	+	-
საკრედიტო რეიტინგის მინიჭება	+	+	-	+	+	+	+	-	+
საკრედიტო რეიტინგის მინიჭების ხერხი	შეზღუ- დული ექსპერ- ტული შეფასება	სტა- ტის- ტიკუ- რი მოდე- ლი	-	სტა- ტის- ტიკუ- რი მოდე- ლი	უზუ- ალო ექსპერ- ტული შეფა- სება	სტა- ტის- ტიკუ- რი მოდე- ლი	შეზღუ- დული ექსპერ- ტული შეფა-სება	შეზღუ- დული ექსპერ- ტული შეფა-სება	სტა- ტის- ტიკუ- რი მოდე- ლი
მაჩვენებლებისა და საკრედიტო რეიტინგის დაკავშირებულობა	ხაზო- ბრივი	ხაზო- ბრივი	-	ხაზო- ბრივი	არა- ხაზო- ბრივი	ხაზო- ბრივი	ხაზო- ბრივი	ხაზო- ბრივი	ხაზო- ბრივი
კოეფიციენტების წონების დასაბუთებულობა რეიტინგის გაანგარიშებისას	-	საშუ- ალო- ები	-	-	-	-	-	-	-
დამოუკიდებელი წყაროს დამატებითი მონაცემები	-	-	-	-	-	+	+	+	-
ფულადი ნაკადის გაანგარიშება	-	-	+	-	+	=	+	+	-

VIII. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების რუსული პრაქტიკის მეთოდის თავისებურებები:

საკრედიტო ორგანიზაციები რუსეთის მსესხებლის ფინანსურ მდგომარეობას მახასიათებელ შემდეგ მაჩვენებლებს გაიანგარიშებენ (1, გვ. 85-90):

- **მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი**, რომელიც საწარმოს საკუთარი სახსრებით უზრუნველყოფადობის მახასიათებელია და გაიანგარიშება როგორც საწარმოს საბრუნავი აქტივების თანაფარდობა ყველაზე უფრო ვადიან ვალდებულებებთან (მოკლევადიანი ვალდებულებები ბალანსის ზოგიერთი მუხლების გამოკლებით). მაჩვენებლის ზღვრული მნიშვნელობა: ტოლია ან მეტია 2-ის;
- **საკუთარი სახსრებით უზრუნველყოფადობის კოეფიციენტი**, რომელიც ფინანსური მდგომარეობისათვის საჭირო საკუთარი საბრუნავი სახსრების არსებობას განსაზღვრავს, და გაიანგარიშება როგორც განაყოფი III „კაპიტალი და რეზერვები“ და განაყოფი I „არასაბრუნავი აქტივების“ სხვაობის თანაფარდობა განაყოფი II „მიმდინარე აქტივებთან“. მოცემული მაჩვენებლის ზღვრული მნიშვნელობა: ტოლია ან მეტია 0,1;

- მსესხებელის სუფთა აქტივების ღირებულება, რომელიც საწარმოს საწესდებო კაპიტალის სიდიდეზე ნაკლები არ უნდა იყოს.

რუსეთის ბანკის დამატებითი მოთხოვნები თავისთავში მოიცავს - მსესხებელის ფულადი ნაკადის პროგნოზის ანალიზს, გაყიდვებისა და მოგების მოცულობის დაგეგმვას, ასევე კრედიტის ბიზნეს-გეგმისა და ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთების (ტედ) ანალიზს. ასევე სასურველია მსესხებელის საკრედიტო ისტორიის გაცნობა. საკრედიტო რეიტინგი არ მიეკუთვნება.

კრედიტუნარიანობის ძირითად კრიტერიუმად მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობა გამოდის, რომლის ანალიზი ხორციელდება შემდეგი მიმართულებების მიხედვით:

- ფინანსური შედეგები (მოგება, ზარალი);
- ლიკვიდობა (გადახდისუნარიანობა);
- საბაზრო პოზიცია (საქმიანი აქტიურობა, კონკურენტუნარიანობა, ბაზარზე მდგომარეობის მდგრადი დინამიკა);
- ფულადი ნაკადების მოძრაობა, პროგნოზი დაკრედიტების ვადაზე.

შეფასების მაკორექტირებელი მაჩვენებლების სახით შეიძლება მსესხებელის საქმიანობის ხარისხობრივი ფაქტორები იქნას გამოყენებული, მაგალითად, ვალდებულებების კეთილსინდისიერად შესრულება სხვა ხელშეკრულებების მიხედვით და სხვა კრედიტორების წინაშე; მართვის ხარისხი, პირადული მახასიათებლებისა და საწარმო-მსესხებელის ხელმძღვანელობის კომპეტენტურობის ჩათვლით; დამოკიდებულობის ხარისხი სახელმწიფოებრივი დოტაციებისაგან; დარგის მიხედვით ბაზრის საერთო მდგომარეობა; საწარმოს საერთო პოზიცია მის სექტორში ან დარგში კონკურენტულ ბრძოლაში.

ანალიზის შედეგს წარმოადგენს საწარმოსი ხუთი შეთავაზებული ჯგუფიდან ერთ-ერთში განთავსება: ძალიან კარგი, კარგი (საშუალო), საშუალო, საშუალო ცუდი, ცუდი ფინანსური მდგომარეობა.

შეთავაზებული მეთოდიკის არსებით ნაკლოვანებას - საწარმოების საქმიანობის ფაქტორების კლასიფიკაციის მკაფიო კრიტერიუმების, მაჩვენებლების წონების სისტემისა და ფინანსური კოეფიციენტების მნიშვნელობების კრიტერიალური ზღვრების არ არსებობა წარმოადგენს.

რუსეთის ბანკის მიერ შეთავაზებული მეთოდური უზრუნველყოფის ნაკლოვანებები კიდევ უფრო ღრმავდება მათ განკარგულებაში არსებული და მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების მარეგლამენტირებელი საკრედიტო დაწესებულების შიდა საბუთების (მეთოდიკების) დაბალი ხარისხით.

მთლიანობაში შეიძლება მოკლე დასკვის სახით აღინიშნოს:

1. ბანკის კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასების პრაქტიკა მნიშვნელოვან გაუმჯობესებას მოითხოვს და იგი ეხება როგორც საკრედიტო განაცხადების ანალიზის ხარისხს, კრედიტების დაფარვის წყაროების შეფასებებს, საკრედიტო რისკის უფრო ზუსტად განსაზღვრის შესაძლებლობის მომცემი ინფორმაციების შეგროვებასა და დამუშავებას.

აგრეთვე კრედიტუნარიანობის გაანგარიშებისას მეთოდოლოგიური უზრუნველყოფის სრულყოფას, ასევე საკრედიტო პროცესის მაორგანიზებელი საბანკო პერსონალის კვალიფიკაციის ამაღლებას.

**ლექცია 11. კომერციული ბანკების მსესხებელი -
ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის
შეფასების პრაქტიკუმი**

**11.1. საწარმო-მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების
ანალიზი და ალტმანის „Z-ანალიზის“ მიხედვით
რეიტინგული შეფასება, ანუ შესაძლო გაკოტრების
აღბათობის პროგნოზირების პრაქტიკული მაგალითები**

შესავალი: დაკრედიტების რისკების მართვის ეფექტიანი სისტემის შექმნა და საწარმოებისათვის საბანკო კრედიტების მიღწევადობის ამაღლების ხარჯზე საკრედიტო რისკების მართვა „საკრედიტო ისტორიების შესახებ“ საქართველოს კანონით რეგულირდება. საკრედიტო ისტორიების ბიუროს პროექტის შექმნის მიზანს საკრედიტო ისტორიების აღრიცხვის ეროვნული სისტემის ფორმირება და ბაზარზე წამყვანი პოზიციების დაპყრობა წარმოადგენს. ზემოთაღნიშნული კანონის მიღებამდე კომერციული ბანკები საკუთარი კლიენტების საკრედიტო ისტორიების ფორმირებას დამოუკიდებლად ახორციელებდნენ და სხვა ბანკებთან შეთანხმების შესაბამისად, ინფორმაციებს ერთმანეთში ცვლიდნენ.

ბანკებში კრედიტის გაცემას წინ დიდი მოსამზადებელი სამუშაოების განხორციელება უსწრებს, რომლის მსვლელობაში **შეისწავლება** მსესხებლის კრედიტუნარიანობა, **განისაზღვრება** დაკრედიტების პარამეტრები - თანხა, ვადები, კრედიტზე გადასახადი, **შეირჩევა** დაკრედიტების რეჟიმი. ბანკმა პოტენციალური მსესხებელის შესახებ მისთვის მიღწევადი ყველა ინფორმაციული წყაროები უნდა გამოიყენოს. თუ კლიენტს მოცემულ ბანკში უკვე აღებული აქვს კრედიტი, საკრედიტო ინსპექტორს შესაძლებლობა აქვს ბანკის არქივში არსებულ მის საკრედიტო ისტორიას გაეცნოს.

კრედიტის გაცემის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისათვის ბანკში გულმოდგინედ შეისწავლება მსესხებლის **კრედიტუნარიანობა** - მისი შესაძლებლობა თავისდროულად დაფაროს საკრედიტო დავალიანება. **გადახდისუნარიანობის** ცნება - უფრო ფართეა, იგი ყველა სახის ვალდებულებებისა და დავალიანებების თავისდროულად დაფარვის უნარს და შესაძლებლობას ნიშნავს. **მსესხებლის კრედიტუნარიანობა და გადახდისუნარიანობა** მის **ფინანსურ მდგომარეობაზეა** დამოკიდებული. საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის შეფასებისათვის ინფორმაციის ძირითადი წყაროებია - ბალანსი და ბუღალტრული ანგარიშგების სხვა ფორმები სხვადასხვა საანგარიშგებო თარიღების მიხედვით {36, გვ.374}.

საწარმოს ბალანსის მიხედვით კრედიტუნარიანობის ანალიზს საკრედიტო ინსპექტორი ახორციელებს; იგი ასევე პოტენციური მსესხებლის შესახებ სხვა მისაწვდომ ინფორმაციასაც შეისწავლის და მისთვის კრედიტის მიწოდების შესაძლებლობის შესახებ წინასწარ დასკვნას ამზადებს. გადაწყვეტილებას კრედიტის გაცემის ან უარის თქმის შესახებ საკრედიტო კომიტეტი ღებულობს.

პოტენციური მსესხებელი - იურიდიული პირის მიერ სესხის თავისდროულად დაფარვის შესაძლებლობა მისი ბუღალტრული ბალანსის საფუძველზე განისაზღვრება. აღნიშნული იმისათვის არის საჭირო, რომ საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის შესაძლო ცვლილებები დინამიკაში იქნას დანახული. მსესხებელის შემოსავლების სიდიდეებისა და სტაბილურობის შესახებ ინფორმაციას დიდი მნიშვნელობა აქვს, რომელსაც მოგებისა და ზარალის შესახებ ანგარიშგება მოიცავს.

უცხოეთის პრაქტიკა კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასების ისეთ მეთოდებს განიხილავს, როგორებიცაა „5 C“ და „CAMPARI“ - აღნიშნული სახელწოდებები წარმოქმნილია შემდეგი სიტყვების საწყისი ასოებიდან:

C – Character - რეპუტაცია, დახასიათება (კლიენტის პირადული თვისებები);

A – Ability - შესაძლებლობა სესხის დაბრუნებასთან მიმართებაში;

M – Marge - მარჟა, შემოსავლიანობა;

P – Purpose - მიზნობრივი დანიშნულება სესხის;

A – Amount - სიდიდე სესხის;

R – Repayment - პირობები კრედიტის დაფარვის;

I – Insurance - უზრუნველყოფა, რისკის დაზღვევა კრედიტის არდაფარვასთან მიმართებაში.

„CAMPARI“ - ის სისტემაში გაერთიანებული აღნიშნული ცნებები თავისთავად შეფასებითი პარამეტრების სისტემას წარმოადგენენ, რომლებიც კონკრეტული სესხის გაცემის პოტენციური რისკის გამოვლენასთან არიან დაკავშირებული.

როგორც წესი, პარამეტრების ნაკრები სხვადასხვა ბანკებს განსხვავებული აქვთ, მაგრამ მთლიანობაში აღნიშნული საკრედიტო ანალიზის ქვემდებარე კლიენტის ინდივიდუალური მახასიათებლების შესწავლამდე დაიყვანება, რომლებმაც „5 C“ - ს სახელწოდება მიიღეს:

1 C – Customer character - კლიენტის ხასიათი;

2 C – Capacity to pay – გადახდისუნარიანობა;

3 C – Collateral – უზრუნველყოფა;

4 C – Capital – კაპიტალი;

5 C – Current business conditions and goodwill – მიმდინარე საქმიანი

წინადადებები და საქმიანი რეპუტაცია.

მიმდინარე საქმიანი მდგომარეობის (საქმიანი რისკის) შეფასება - “5 C“, ანუ საწარმოო პროცესის სხვადასხვა სტადიებზე მსესხებლის ფონდების წრებრუნვის უწყვეტადობის შეფასება, ან რეალური ფულადი კაპიტალის (ფულადი ნაკადის) მოდინების საფუძველზე საწარმოს ფულადი სახსრების მოძრაობის ანალიზი ხორციელდება.

საშუალო და მოკლევადიანი ვალდებულებების დაფარვასთან მიმართებაში საწარმოს შესაძლებლობების შესახებ ლიკვიდობის სხვადასხვა მაჩვენებლები გამოიყენება, რომლებიც მოკლევადიანი ვალდებულებების დაფარვის სახით განხილვადი ლიკვიდური სახსრების კალათით (ნაკრები) განსხვავდებიან. შედეგად განსაზღვრავენ შემდეგ კოეფიციენტებს{36, გვ. 376-383}:

- აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტს;
- შუალედური ლიკვიდობის კოეფიციენტს;
- გადაფარვის საერთო კოეფიციენტს;
- ფინანსური დამოუკიდებლობის კოეფიციენტს.

- **აბსოლუტური ლიკვიდობის** მახასიათებელია მოკლევადიანი აქტივების შეფარდება მოკლევადიან პასივებთან (მიმდინარე ვალდებულებებთან), ანუ გვიჩვენებს თუ მოკლევადიანი ვალდებულებები რა წილით შეიძლება დაფარული იქნას მაღალლიკვიდური აქტივების ხარჯზე:

$$\text{კალ.} = (\text{ფს} + \text{მფდ}) / \text{ვლმვ.} ,$$

სადაც: კალ. - არის აბსოლუტური ლიკვიდურობის კოეფიციენტი;

ფს - არის ფულადი სახსრები;

მფდ - არის მოკლევადიანი ფინანსური დაბანდებები;

ვლმვ. - არის მოკლევადიანი ვალდებულებები.

აბსოლუტური ლიკვიდობის მაჩვენებლის ნორმატიული მნიშვნელობა

მიღებულია **0.2 – 0,25-ის დიაპაზონში**.

- **შუალედური ლიკვიდურობის** კოეფიციენტი გვიჩვენებს, შეძლებს თუ არა საწარმო დადგენილ ვადებში ანგარიშსწორება განახორციელოს საკუთარი მოკლევადიანი სავალო ვალდებულებების მიხედვით:

$$\text{კშდლ.} = (\text{ფს} + \text{მფდ} + \text{დდ}) / \text{ვლმვ.} ,$$

სადაც: კშდლ. - არის შუალედური ლიკვიდურობის კოეფიციენტი;

დდ - არის დებიტორული დავალიანება.

შუალედური ლიკვიდურობის მაჩვენებლის ნორმატიული მნიშვნელობა მიღებულია **0,7 – 0,8 დიაპაზონში**.

- **გადაფარვის საერთო კოეფიციენტი** შესაძლებლობას იძლევა დადგენილი იქნას, საკმარისია თუ არა ლიკვიდური აქტივები მოკლევადიანი ვალდებულებების (მობილური პასივების) დასაფარავად:

$$\text{კგფ.} = (\text{ფს} + \text{მფდ} + \text{დდ} + \text{მდ}) / \text{ვლმვ.} ,$$

სადაც: კგფ. - არის გადაფარვის კოეფიციენტი;

მდ - არის მარაგები და დანახარჯები.

გადაფარვის საერთო კოეფიციენტის მაჩვენებლის ნომინალური მნიშვნელობა მიღებულია **1 – 2,5 დიაპაზონში**, რომლის ფარგლებში საწარმოს გადახდისუნარიანობა უზრუნველყოფილად ითვლება.

- **ფინანსური დამოუკიდებლობის კოეფიციენტი** საწარმოს საკუთარი საქმიანობის განხორციელებისათვის საკუთარი სახსრებით უზრუნველყოფის მახასიათებელია. იგი განისაზღვრება საკუთარი კაპიტალის თანაფარდობით ბალანსის ვალუტასთან (გაანგარიშებული პროცენტებში):

$$\text{კდკ.} = \text{საკუთარი სახსრები} / \text{ბალანსის ჯამი} \times 100\% .$$

ფინანსური დამოუკიდებლობის კოეფიციენტის მაჩვენებლის ნომინალური მნიშვნელობა მიღებულია **50 – 60 %-ის დიაპაზონში**, რომელიც ინვესტირებისა და კრედიტორების თვალეზში საკმარისად სტაბილურ ფინანსურ მდგომარეობას უზრუნველყოფს.

ლიკვიდობისა და დამოუკიდებლობის კოეფიციენტებზე დამოკიდებულებაში საწარმოები კრედიტუნარიანობის სამ კლასად დაიყოფა (იხ. ცხრილი 1).

ცხრილი 1. საწარმოების კრედიტუნარიანობის კლასების მიხედვით დაყოფა

კოეფიციენტი:	ხვედრითი წონა:	I კლასი:	II კლასი:	III კლასი:
1	2	3	4	5
კალ.	30%	0,2 და მაღლა	0,15 – 0,2	0,15-ზე ნაკლები
კშკ.	20%	0,8 და მაღლა	0,5 – 0,8	0,5-ზე ნაკლები
კგდ.	30%	2,0 და მაღლა	1,0 – 2,0	1,0-ზე ნაკლები
კდმ.	205	60 %-ზე მეტი	40 – 60 %	40%-ზე ნაკლები
რეიტინგი	ქულები	100 – 150	151 – 250	251 – 300

მსესხებლების კრედიტუნარიანობის განსაზღვრისათვის ბანკების მიერ გამოყენებადი მაჩვენებლების დონე სხვადასხვა მეთოდებში სხვადასხვაა. კრედიტუნარიანობის განსაზღვრისათვის შეიძლება სხვა მაჩვენებლებიც (კოეფიციენტები) იქნას გამოყენებული, მაგალითად, რენტაბელობის კოეფიციენტი, ფინანსური მდგრადობის კოეფიციენტი, საქმიანი აქტიურობის კოეფიციენტი და სხვები, რაც ძირითადად ბანკის მიერ არჩეულ მეთოდიკაზე და კლიენტის თავისებურებებზეა დამოკიდებული.

საწარმო-მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების ანალიზის მეთოდიკა. საბაზრო ურთიერთობების განვითარებასთან ერთად თანამედროვე პირობებში საწარმოების კრედიტუნარიანობის განსაზღვრისადმი პრინციპულად ახალი მიდგომის აუცილებლობა წარმოიშვა. კრედიტუნარიანობის შეფასებისათვის ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანს ბალანსის ლიკვიდობისა და მსესხებლის სახსრების საკუთარი წყაროებით უზრუნველყოფის მაჩვენებლები წარმოადგენენ. ფინანსური მდგომარეობის ანალიზის განხორციელებისათვის ძირითად ინფორმაციას წარმოადგენენ: ფორმა N 1 “ბუღალტრული ბალანსი”; ფორმა N 2 „ანგარიშგება მოგებისა და სხარალის შესახებ“ {33, გვ.108-113}.

საწარმო-მსესხებლის კრედიტუნარიანობის ანალიზი მოიცავს ორ ეტაპს: საწარმოს კრედიტუნარიანობის საერთო ანალიზს; საწარმოს რეიტინგულ შეფასებას. პირველ ეტაპზე საწარმოს აგრეგირებული (გამსხვილებული) ბალანსი დგება (იხ. ცხრილი 2 და 3), რომლის ბაზაზე რიგი ფინანსური კოეფიციენტები გაიანგარიშება. აგრეგირებული ბალანსის შედგენისას მისი აქტივები ლიკვიდობის ხარისხის მიხედვით დაიყოფა: მოკლევადიანებად, გრძელვადიანებად, მუდმივებად (არამობილურებად).

ცხრილი 2. საწარმო-მსესხებლის აგრეგირებული ბალანსი

აგრეგატი:	ბალანსის მუხლი:	ბალანსის სტროფის კოდი:
აქტივები:		
A1	ყველაზე უფრო ლიკვიდური აქტივები	250+260

A2	სწრაფადრეალიზებადი აქტივები	210+220+230+270
A3	ნელა რეალიზებადი აქტივები	190
A4	ძნელადრეალიზებადი აქტივები	310+320
A5	ზარალი	399

ბალანსი : $(A1 + A2 + A3 + A4 + A5)$

პასივები:

Π1	ყველაზე უფრო ვადიანი ვალდებულებები	620
Π2	მოკლევადიანი ვალდებულებები	610+630+670
Π3	გრძელვადიანი პასივები, მათ შორის ფონდები	590+640+650+660
Π*3	მოხმარებები და რეზერვები მომავალი გადახდების	650+660
Π4	მუდმივი პასივები	490

ბალანსი : $(\Pi1 + \Pi2 + \Pi3 + \Pi4)$

ბალანსის ყველა პასივები გადახდის ვადების მიხედვით (აქტივების ანალოგიურად) დაიყოფა: მოკლევადიან ვალდებულებებად; გრძელვადიან ვალდებულებებად; მუდმივ (არამობილურ) პასივებად (იხ. ცხრილი 3).

კრედიტუნარიანობის ანალიზის განსახორციელებლად ფინანსური კოეფიციენტების სისტემა გამოიყენება, რომლებიც შეიძლება რამდენიმე ჯგუფებად იქნას გაერთიანებული. ლიკვიდობის კოეფიციენტები გვიჩვენებენ მსესხებლის მიერ საკუთარი ვალდებულებების მიხედვით ანგარიშსწორების განხორციელების შესაძლებლობას, აგრეთვე იმას, თუ საწარმოს დავალიანების რა ნაწილი ექვემდებარება დაბრუნებას და შეიძლება ვადაში იქნას დაფარული (იხ. ცხრილი 4):

ცხრილი 3. საწარმო-მსესხებელის აგრეგირებული ბალანსი

აგრეგატი: მუხლი:	კოდი:
Π5 ამინაგები რეალიზაციიდან	010
Π6 თვითღირებულება საქონელის, პროდუქციის, სამუშაოების, მომსახურებების რეალიზაციიდან	020
Π7 მოგება (ზარალი) საანგარიშგებო პერიოდის	140
Π8 მოგებიდან განყენებული სახსრები	160

ფინანსური მდგრადობის კოეფიციენტები საკუთარი და ნასესხები კაპიტალის მდგომარეობის მახასიათებლებია. მსესხებლის საერთო კაპიტალში რამდენად მაღალია ნასესხები კაპიტალის წილი, იმდენად დაბალია საწარმოს კრედიტუნარიანობის დონე (იხ. ცხრილი 5):

ბრუნვადობის (ეფექტიანობის) კოეფიციენტები გაიანგარიშება დამატებითად ლიკვიდობის კოეფიციენტებისადმი და ამ უკანასკნელის ცვლილების მიზეზების გამოვლენას უწყობენ ხელს (იხ. ცხრილი 6):

ცხრილი 4. ლიკვიდობის შეფასება, შეფ. ერთ.

N რიგზე:	კოეფიციენტის დასახელება:	ინდექსი:	გაანგარიშების ალგორითმი:	ეკონომიკური მოსაზრება:
1.	მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი	კმლ.	$(A1 + A2 + A3) / (II1 + II2)$	პერსპექტივაში დავალიანების გასტუმრების უნარი
2.	ვადიანი ლიკვიდობის კოეფიციენტი	კვლ.	$(A1 + A2) / (II1 + II2)$	უახლოეს დროში დავალიანების გასტუმრების უნარი
3.	აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტი	კალ.	$(A1 + A2) / (II1 + II2)$	უმოკლეს ვადებში დავალიანების გასტუმრების უნარი

ცხრილი 5. ლიკვიდობის შეფასება, შეფ. ერთ.

N რიგ-ზე:	კოეფიციენტის დასახელება:	ინდე-ქსი:	გაანგარი-შების ალგორითმი:	ეკონომიკური თვალსაზრისი:
1.	ავტონომიურობის (საკუთრების) კოეფიციენტი	კავ.	$(II4 + II3) / (A1 + A2 + A3 + A4 + A5)$	დაფინანსების გარე წყაროებიდან დამოუკიდებლობა
2.	სახსრების მობილურობის კოეფიციენტი	კსმ.	$(A1 + A2 + A3) / A4$	აქტივების ლიკვიდურ სახსრებში გარდაქმნის პოტენციური შესაძლებლობა
3.	საკუთარი კაპიტალით უზრუნველყოფადობის კოეფიციენტი	კსკუ.	$(II4 + II* 3) / (II2 + II3 + II* 3)$	$(II1 +$ კრედიტორული დავალიანების საკუთარი კაპიტალით უზრუნველყოფა

ცხრილი 6. ეფექტიანობის (ბრუნვადობის) შეფასება. ლარებში

N	კოეფიციენტის	ინდექსი:	გაანგარიშების	ეკონომიკური თვალსაზრისი:

რიგზე:	დასახელება:		ალგორითმი:	
1.	საქმიანი აქტიურობის კოეფიციენტი	კსაქ.	$\Pi 5 / (A1 + a2 + A3 + A4 + A5)$	ერთობლივი აქტივების გამოყენების ეფექტიანობა
2.	ფონდუკუგება	ფ	$\Pi 5 / A4$	1 ლარის არამობილური აქტივების რეალიზაციის მოცულობა
3.	მიმდინარე აქტივების ბრუნვადობის კოეფიციენტი	კმაბ.	$\Pi 5 / (A1 + A2 + A3)$	1 ლარის მობილური აქტივების რეალიზაციის მოცულობა

რენტაბელობის (მომგებიანობის) კოეფიციენტი საკუთარი და მოზიდული კაპიტალის მუშაობის ეფექტიანობის მახასიათებლებია და ფინანსური მდგრადობის კოეფიციენტებს ავსებენ (ცხრილი 7):

ცხრილი 7. რენტაბელობის შეფასება, %

N	კოეფიციენტის	ინდექსი:	განგარიშების	ეკონომიკური
რიგზე:	დასახელება:		ალგორითმი:	მოსაზრება:
1.	გაყიდვების რენტაბელობა	Pგყ.	$\Pi 7 / \Pi 5$	გაყიდვების რენტაბელობა
2.	აქტივების რენტაბელობა	Pაქ.	$\Pi 7 / (A1 + A2 + A3 + A4 + A5)$	საერთო კაპიტალის რენტაბელობა
3.	საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობა	Pსკ.	$\Pi 7 / \Pi 4$	აქციონერული კაპიტალის რენტაბელობა

ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ბანკისათვის საწარმოს ფინანსური ანალიზის დეტალიზაციის მაღალი ხარისხით ჩატარება არ არის აუცილებელი, რამდენადაც ანალიზის ძირითად ამოცანას კრედიტის გამოყენების პერიოდში მსესხებლის კრედიტუნარიანობისა და მისი ფინანსური მდგომარეობის მდგრადობის პერსპექტივების შეფასება წარმოადგენს. ამ შმთხვევაში ფინანსური კოეფიციენტების რაოდენობა, როგორც წესი, საანგარიშო მაჩვენებლების უფრო ვიწრო წრით იზღუდება.

ყველაზე ხშირად გამოიყენება შემდეგი ფინანსური კოეფიციენტები:

- მიმდინარე ლიკვიდობის - კმლ. ;
- ვადიანი ლიკვიდობის - კვლ. ;
- აბსოლუტური ლიკვიდობის - კალ. ;
- ავტონომიურობის - კავ. .

აღნიშნული კოეფიციენტების სიდიდეზე დამოკიდებულებაში საწარმოები, როგორც წესი, კრედიტუნარიანობის მიხედვით სამ კლასად დაიყოფა (იხ. ცხრილი 8):

**ცხრილი 8. მსესხებლების კლასიფიკაცია
კრედიტუნარიანობის დონის მიხედვით**

კოეფიციენტები:	პირველი	მეორე კლასი:	მესამე	წილი %-ში
	კლასი:		კლასი:	
კალ.	0,2 და უფრო მაღლა	0,15 - 0,20	0,15-ზე უფრო ნაკლები	30
კვლ.	1,0 და უფრო მაღლა	0,5 - 1,0	0,5-ზე უფრო ნაკლები	20
კმლ.	2,0 და უფრო მაღლა	1,0 - 2,0	0,1-ზე უფრო ნაკლები	30
კავ.	0,7 და უფრო მაღლა	0,5 - 0,7	0,5-ზე უფრო ნაკლები	20

საწარმო-მსესხებელის რეიტინგული შეფასება კრედიტუნარიანობის ანალიზის დასკვნით ეტაპს წარმოადგენს. რეიტინგი განისაზღვრება ბალებში (ქულებში). ქულების ჯამი გაიანგარიშება თითოეული კოეფიციენტის კლასიანობის (კალ., კვლ., კმლ., კავ.) გადამრავლებით მის წილზე (შესაბამისად 30, 20, 30 და 20%, ერთობლიობაში 100%). პირველ კლასს მიეკუთვნებიან მსესხებლები 100-დან - 150-მდე ქულების ჯამით, მეორეს - 151-დან - 250-მდე, მესამეს - 251-დან - 300-მდე.

კომერციულ ბანკებს კრედიტუნარიანობის მიხედვით პირველი კლასის მსესხებლებზე შეუძლიათ საკრედიტო ხაზი გახსნან, ერთჯერადი წესით სესხები უზრუნველყოფის გარეშე და უფრო დაბალი საპროცენტო განაკვეთის დადგენითაც გასცენ, ვიდრე დანარჩენი მსესხებლებისათვის.

მეორე კლასის მსესხებლის დაკრედიტება ბანკების მიერ ჩვეულებრივი წესით, ანუ შესაბამისი უზრუნველყოფადი ვალდებულებების (გარანტიების, გირაოს და ა. შ.) არსებობისას ხორციელდება. საპროცენტო განაკვეთი სიდიდე უზრუნველყოფის სახეობაზეა დამოკიდებული.

მესამე კლასის კლიენტებზე კრედიტების მიწოდება ბანკებისათვის სერიოზულ რისკთან არის დაკავშირებული. ასეთ კლიენტებზე, უმეტეს შემთხვევაში, კრედიტები არ გაიცემა, მაგრამ თუ მაინც გაიცა, მაშინ მიწოდებადი სესხის სიდიდე საწეებო ფონდის სიდიდეს არ უნდა აჭარბებდეს და კრედიტზე საპროცენტო განაკვეთი უფრო მაღალ დონეზე დადგინდება.

კრედიტის გაცემის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების პროცესში რეიტინგული შეფასების გარდა, შესაბამისი უზრუნველყოფითი ვალდებულებების (გარანტიების, გირაოს და ა. შ.) არსებობის პირობებში, მიზანშეწონილია საწარმო-მსესხებლის შესაძლო გაკოტრების პროგნოზი, ანუ ალტმანის მიხედვით „Z - ანალიზი“ იქნას გაკეთებული. აღნიშნული მეთოდი გაკოტრების პროგნოზირების ერთ-ერთ ყველაზე გავრცელებულს წარმოადგენს. მიზანი „Z - ანალიზის“ - არის შესასწავლი ობიექტის ორი ჯგუფიდან ერთ-ერთზე: ან გაკოტრებულ საწარმოზე, ან წარმატებულად მომუშავე საწარმოებზე მოკუთვნება წარმოადგენს {36, გვ. 112}.

ალტმანის მიხედვით „Z - შეფასების“ განტოლება შემდეგი სახით არის ჩამოყალიბებული:

$$Z1 = (1,2 \times X1) + (1,4 \times X2) + (3,3 \times X3) + (0,6 \times X4) + (1,0 \times X5) ,$$

სადაც: X1 = საბრუნავი კაპიტალი/ერთობლივი აქტივები =

$$= (A1 + A2 + A3) / (A1 + A2 + A3 + A4);$$

X2 = გაუნაწილებელი მოგება საანგარიშგებო პერიოდის / ერთობლივი აქტივები =

= სტროფი 480 ფორმა N1-ის / (A1 + A2 + A3 + A4);

X3 = ბრუტო - შემოსავლები / ერთობლივი აქტივები =

= $\Pi 7 / (A1 + A2 + A3 + A4)$.

X4 = კაპიტალის საბაზრო შეფასება / ჯამური დავალიანების საბალანსო შეფასება =

= $(A1 + A2 + A3 + A4 + A5) / (\Pi 1 + \Pi 2 + \Pi 3)$;

X5 = გაყიდვების მოცულობა / ერთობლივი აქტივები =

= $\Pi 5 / (A1 + A2 + A3 + A4)$;

- თუ Z-ის მნიშვნელობა 1,8-ზე ნაკლებია, მაშინ ასეთი საწარმოს გაკოტრების ალბათობა ძალიან მაღალია;
- თუ Z-ის მნიშვნელობა 2,675-ზე ნაკლებია, მაშინ ასეთი საწარმო შეიძლება გაკოტრებულთა ჯგუფზე იქნას მიკუთვნებული;
- თუ Z-ის მნიშვნელობა 2,99-ზე მეტია, მაშინ ასეთი საწარმო წარმატებულად მომუშავე ჯგუფზე უნდა იქნას მიკუთვნებული.

ყოველივე ზემოთდანიშნულის უფრო სიღრმისეულად გააზრების მიზნით საწარმო-მსესხებელი №1-ისა და საწარმო-მსესხებელი №2-ის სამეურნეო საქმიანობის ფინანსური შედეგებისა და მათი კრედიტუნარიანობის შეფასების პრაქტიკული მაგალითების სიღრმისეულად განხილვა მივიჩნიეთ მიზანშეწონილად.

მაგალითი 1: „ბუღალტრული ბალანსის“ (ფორმა N 1) და „ანგარიშგება მოგებისა და ზარალის შესახებ“ (ფორმა N 2) მონაცემების მიხედვით განვახორციელოთ საწარმო-მსესხებელი №1-ის სამეურნეო საქმიანობის ფინანსური შედეგებისა და მისი კრედიტუნარიანობის შეფასება (იხ. ფორმა №1 და №2).

**ცხრილი 9. ბუღალტრული ბალანსი
№1 საწარმო-მსესხებელის (ფორმა №1)**

აქტივი	სტრ. კოდი	წლის დასაწყ.	წლის ბოლოს.
I. ბრუნვისგარეშე აქტივები			
არამატერიალური აქტივები (04, 05).....	110		
მათ შორის:			
• ორგანიზაციული ხარჯები	111		
• პატენტები, ლიცენზიები, სასაქონლო ნიშნები (მომსახურების ნიშნები), ჩამოთვლილების ანალოგიური სხვა უფლებები და აქტივები	112		
ძირითადი საშუალებები (01, 02, 03)	120	246 213,3	187 532,9
მათ შორის:			

• მიწის ნაკვეთები და ბუნებამოხმარების ობიექტები.....	121		
• შენობები, ნაგებობები, მანქანები და მოწყობილობები....	122	246 213,3	187 532,9
დაუმთავრებელი მშენებლობა (07, 08, 61).....	130	16 493,3	17 761,3
შემოსავლიანი დაბანდები მატერიალურ ფასეულობებში (03)..	135	670,7	320,6
გრძელვადიანი ფინანსური დაბანდები (06, 82)	140		
მათ შორის:			
• ინვესტიციები შვილობილ საზოგადოებებში	141		
• ინვესტიციები დაქვემდებარებულ საზოგადოებებში	142		
• ინვესტიციები სხვა ორგანიზაციებში	143		
• სესხები, მიწოდებული ორგანიზაციებზე 12 თვეზე მეტი ვადით	144		
• სხვა დანარჩენი გრძელვადიანი ფინანსური დაბანდები	145	670,7	370,6
სხვა დანარჩენი ბრუნვისგარეშე აქტივები	150	263 377,3	205 064,8
ჯამი I განყოფის მიხედვით	190	263 377,3	205 064,8

II. საბრუნავი აქტივები

მარაგები	210	18 971,7	27 973,9
მათ შორის:			
• ნედლეული, მასალები და სხვა ანალოგიური ფასეულობები (10, 15, 16)	211	8 789,1	8 952,9
• საქონელი გაზრდაზე და გამოკვებაზე (11)	212		
• მცირეფასიანი და სწრაფადცვეთადი საგნები (12, 13, 16)..	213	532,2	754,8
• დანახარჯები დაუმთავრებელ წარმოებაში (მიმოქცევის ხარჯებში) (20, 21, 23, 30, 36, 44)	214	523,4	251,8
• მზა პროდუქცია და საქონელი გადაყიდვისათვის (40, 41)	215	4 265,0	9 149,9
• საქონელი გადატვირთული (45)	216	48 620	8 864,5
• ხარჯები მომავალი პერიოდების (31)	217		
• სხვა დანარჩენი მარაგები და დანახარჯები	218		

გადასახადი დამატებულ ღირებულებაზე შეძენილი ფასეულობების მიხედვით	220		326,4
დებიტორული დავალიანება (გადახდები რომლის მიხედვით საანგარიშგებო თარიღის შემდეგ 12 თვეზე უფრო მეტი ვადით არის მოსალოდნელი)	230		
მათ შორის:			
• მყიდველები და დამკვეთები (62, 76, 82)	231		
• თამასუქები მისაღებად (62)	232		
• დავალიანება შვილობილი და დაკავშირებული საზოგადოებების (78)	233		
• ავანსები გაცემული (61)	234		
• სხვა დანარჩენი დებიტორები	235		
დებიტორული დავალიანება (გადახდები რომლის მიხედვით საანგარიშგებო თარიღის შემდეგ 12 თვის ვადაში არის მოსალოდნელი)	240	1 827,4	2 987,6
მათ შორის:			
• მყიდველები და დამკვეთები (62, 76, 82).....	241	1 746,4	2 829,2
• თამასუქები მისაღებად (62)	242		
• დავალიანება შვილობილი და დაკავშირებული საზოგადოებების (78)	243		
• დავალიანება მონაწილეების (დამფუძნებლების) საწესდებო კაპიტალში შესატანების მიხედვით (75)	244		
• ავანსები გაცემული (61)	245		
• სხვა დანარჩენი დებიტორები	246	81,0	158,4
მოკლევადიანი ფინანსური დაბანდებები (56, 58, 82)	250		
მათ შორის:			
• ინვესტიციები დაკავშირებულ საზოგადოებებში	251		
• საკუთარი აქციები, გამოსყიდული აქციონერებისაგან ...	252		
• სხვა დანარჩენი მოკლევადიანი ფინანსური დაბანდებები	253		
ფულადი სახსრები	260	341,1	32,7

მათ შორის:

• სალარო (50)	261	6,3	1,6
• ანგარიშსწორების ანგარიშები (51)	262	334,8	31,1
• სავალუტო ანგარიშები (52)	263		
• სხვა დანარჩენი ფულადი სახსრები (55, 56, 57)	264		
სხვა დანარჩენი საბრუნავი აქტივები	270		

ჯამი II განყოფის მიხედვით 290 21 140,2 31 320,6

III. ზარალი

გადაუფარავი ზარალი წინა წლების (88)	310	53 236,9	54 322,0
გადაუფარავი ზარალი გაანგარიშებო წლის	320	X	31 759,9

ჯამი III თავის მიხედვით 390 53 236,9 86 081,9

ბ ა ლ ა ნ ს ი (სტროფები 190 + 290 + 390 ჯამი)..... 399 337 754,4 322 467,3

IV. კაპიტალი და რეზერვები

საწესდებო კაპიტალი (85)	410	176,6	176,6
დამატებული კაპიტალი (87)	420	281 223,5	230 367,6
სარეზერვო კაპიტალი (86).....	430		

მათ შორის:

• სარეზერვო ფონდები, კანონმდებლობასთან შესაბამისობაში შექმნილები	431		
• რეზერვები, სადამფუძნო საბუთების მიხედვით შექმნილები	432		
დაგროვების ფონდები (88)	440		
სოციალური სფეროს ფონდი (88)	450		
მიზნობრივი დაფინანსები და შემოსულობები (96)	460	16 997,8	16 972,0
გაუნაწილებელი მოგება წინა წლების (88)	470		
გაუნაწილებელი მოგება საანგარიშებო წლის	480	X	

ჯამი IV განყოფის მიხედვით 490 298 397,9 247 516,2

V. გრძელვადიანი პასივები

ნასესხები სახსრები (92, 95) 510

მათ შორის:

- ბანკების კრედიტები, რომლებიც დაფარვას საანგარიშგებო თარიღის შემდეგ 12 თვეზე მეტ ვადაში ექვემდებარებიან 511
- სხვა დანარჩენი სესხები, რომლებიც დაფარვას საანგარიშგებო თარიღის შემდეგ 12 თვეზე მეტ ვადაში ექვემდებარებიან 512

სხვა დანარჩენი გრძელვადიანი პასივები 520

ჯამი V განყოფის მიხედვით 590

VI. მოკლევადიანი პასივები

ნასესხები სახსრები (90, 94) 610 1 500,0 1422,0

მათ შორის:

- კრედიტები ბანკების 611 1 500,0 1 422,0
- სხვა დანარჩენი სესხები 612

კრედიტორული დავალიანება 620 37 856,5 73 529,1

მათ შორის:

- მომწოდებლები და მეიჯარეები (60, 76)..... 621 11 841,4 17 582,5
- თამასუქები გადასახდელი (60) 622
- დავალიანება შვილობილი და დაქვემდებარებული საზოგადოებების წინაშე (78) 623
- შრომის ანაზღაურებასთან მიმართებაში (70) 624 2 756,4 4 407,4
- სიციალურ დაზღვევასა და უზრუნველყოფასთან მიმართებაში (69) 625 11 180,2 25 221,5
- დავალიანება ბიუჯეტის წინაშე (68) 626 8 048,8 16 084,4
- ავანსები მიღებული (64) 627 924,8 1 130,0
- სხვა დანარჩენი კრედიტორები 628 3 104,9 9 103,3

ანგარიშსწორებები დივიდენდების მიხედვით (75) 630

შემოსავლები მომავალი პერიოდების (83) 640

მოხმარების ფონდები (88)	650		
რეზერვები სამომავლო ხარჯებისა და გადახდების (89)	660		
სხვა დანარჩენი მოკლევადიანი პასივები	670		

ჯამი VI განყოფის მიხედვით 690 39 356,5 74 951,1

ზ ა ლ ა ნ ს ი (სტროფები 490 + 590 + 690 ჯამი) 699 337 754,4 322 467,3

ხელმძღვანელი: / /

მთავარი ბუღალტერი: / /

მოგება და ზარალის შესახებ ანგარიშგება

(ფორმა №2)

მაჩვენებლის

დასახელება:

სტრო საანგა წინა
ფის რიშგებო წლის
კოდი პერი ანალო
ოდში გიურ
პეროდში

1

2

3

4

ამონაგები (ნეტო) საქონელის, პროდუქციის, სამუშაოების, მომსახურების რეალიზაციიდან (გადასახადების გამოკლებით დამატებულ ღირებულებაზე, აქციზებზე და ანალოგიურ სავალდებულო გადახდებზე)	010	104 620,3	77 132,5
საქონელის, პროდუქციის, სამუშაოების, მომსახურების რეალიზაციის თვითღირებულება	020	105 537,6	80 824,5
კომერციული ხარჯები	030	2 578,1	2 745,7
მმართველობითი ხარჯები	040		
მოგება (ზარალი) რეალიზაციიდან (სტროფები 010 – 020 – 030 - 040)	050	-3 495,4	-6 417,7
პროცენტები მისაღები	060		
პროცენტები გადასახდელი	070		
შემოსავლები სხვა ორგანიზაციებში მონაწილეობისაგან	080		
სხვა დანარჩენი საოპერაციო შემოსავლები	090		

სხვა დანარჩენი საოპერაციო ხარჯები	100	11 605,5	5 916,9
მოგება (ზარალი) საფინანსო-სამეურნეო საქმიანობიდან (სტროფები 050 + 060 – 070 + 080 + 090 - 100)	110	-15 100,9	-12 334,5
სხვა დანარჩენი არარეალიზაციური შემოსავლები	120	154,7	1 524,8
სხვა დანარჩენი არარეალიზაციური ხარჯები	130	1 238,9	318,2
მოგება (ზარალი) საანგარიშგებო პერიოდის (სტროფები 110 + 120 - 130)	140	-16 185,1	-11 327,9
გადასახადი მოგებაზე	150		
განყენებული სახსრები	160	16 897,0	3 988,6
გაუნაწილებელი მოგება (ზარალი) საანგარიშგებო პერიოდის (სტროფები 140 – 150 - 160)	170	33 082,1	15 316,5
ხელმძღვანელი: / /			
მთავარი ბუღალტერი: / /			

ამოხსნა:

- შევადგინოთ აგრეგირებული (გამსხვილებული) ბალანსი და მოგებისა და ზარალის შესახებ ანგარიშგების აგრეგირებული მაჩვენებლები (იხ. ცხრ.10, 11).

ცხრილი 10. საწარმო-მსესხებელი №1-ის აგრეგირებული ბალანსი,

(ათ. ლარებში)

აგრეგატი:	ბალანსის	ბალანსის	წლის	წლის
	მუხლები:	მუხლების კოდი:	დასაწყისში:	ბოლოს:
	ა ქ ტ ი ვ ე ბ ი:			
A1	ყველაზე ლიკვიდურები	250 + 260	341,1	32,7
A2	სწრაფადრეალიზებადი აქტივები	240	1 827,4	2 987,6
A3	ნელა რეალიზებადი აქტივები	210 + 220 + 270 + 230 +	18 971, 7	29 973,9 + 326, 4 = 28 300,3
A4	ძნელადრეალიზებადი	190	263 377,3	205 064,8

	აქტივები			
A5	ზარალი	310 + 320	53 236,9	54 322 + 31 759,9 = 86 081,0
ბალანსი	(A1 + A2 + A3 + a4 + A5)	399	337 754,4	322 467,3
	პ ა ს ი ვ ე ბ ი:			
II1	ყველაზე უფრო ვადიანი ვალდებულებები	620	37 856,5	73 529,1
II2	მოკლევადიანი ვალდებულებები	610 + 630 + 670	1 500,0	1 422,0
II3	გრძელვადიანი პასივები, მათ შორის ფონდები	590 + 640 + 660	+ 650 +	-
II3	მოხმარებები და რეზერვები მომავალი გადახდების	650 + 660	-	-
II4	მუდმივი პასივები	490	298 397,9	247 516,2
ბალანსი	(II1 + II2 + II3 + II4)	699	337 754,4	322 467,3

**ცხრილი 11. „მოგებისა და ზარალის შესახებ“ ანგარიშგების
აგრეგირებული მაჩვენებელი**

აგრეგატი:	მუხლები:	კოდი:	თანხა, ათ. ლარში
II5	ამონაგები რეალიზაციიდან	010	104 620,3
II6	საქონელის, პროდუქციის, სამუშაოების, მომსახურებების რეალიზაციის თვლირებულება	020	105 537,6
II7	მოგება (ზარალი) საანგარიშგებო წლის	140	-16 185,1
II8	მოგებიდან განყენებული სახსრები	160	16 897,0

- განვახორციელოთ შემდეგი გაანგარიშებები:
- ლიკვიდობის კოეფიციენტების (იხ. ცხრ. 12);
- ფინანსური მდგრადობის კოეფიციენტების (იხ. ცხრ. 13);
- ეფექტიანობის (ბრუნვადობის) კოეფიციენტების (იხ. ცხრ. 14);
- რენტაბელობის კოეფიციენტის (იხ. ცხრ. 15);

ცხრილი12. ლიკვიდობის შეფასება, შეფარდ. ერთ.

N	კოეფიციენტის	ინდექსი:	განგარიშების	შედეგი:	შედეგი:
რიგზე	დასახელება:		ალგორითმი:	01. 01. 2015	1. 01. 2016
1	მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი	კმლ.	$(A1+A2+A3) / (Π1+Π2)$	$(341,1 + 1827,4 + 18971,7) / (37856,5+1500)=$ $21140,2/39356,5=$ 0,54	$(32,7 + 2987,6 + 28300,3)/$ $(73529,1+1422)=$ $31320,6/74951,1= =0,42$
2	ვადიანი ლიკვიდობის კოეფიციენტი	კვლ.	$(A1+A2) / (Π1+Π2)$	$(341,1+1827,4)/$ $(37856,5+1500)=$ $2168,5/39356,5=$ 0,055	$(32,7+2987,6)/$ $(73529,1+1422)=$ $3020,3/74951,1= =0,04$
3	აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტი	კალ.	$A1 / (Π1+Π2)$	$341,1/(37856,5+$ $1500)=341,1/$ $39356,5=0,0086$	$32,7/(73529,1+$ $1422)=32,7/$ $74951,1 =0.0004$

ცხრილი13. ფინანსური მდგრადობის შეფასება, შეფარდ. ერთ.

N	კოეფიციენტის	ინდექსი:	განგარიშების	შედეგი:	შედეგი:
რიგზე	დასახელება:		ალგორითმი:	01.01.2015	01.01.2016
1	ავტონომიურობის კოეფიციენტი	კავ.	$(Π4+Π *3) / (A1+A2+A3+A4+A5)$	$298397,9/$ $337754,4=0,88$	$247516,2/$ $322467,3= 0,77$
2	სახსრების მობილურობის კოეფიციენტი	კსმ..	$(A1+A2+A3) / A4$	$(341,1+1827,4+$ $18971,7)/$ $263377,3=$ $21140,2/263377,3$ $=0,08$	$(327,7+2987,6+$ $28300,3)/ 205064,8=$ $31320,6/ 205064,8=0,15$
3	საკუთარი კაპიტალით უზრუნველყოფის კოეფიციენტი	კსკუ.	$Π1/ (Π1+Π2+Π3- Π*3)$	$298397,9/$ $(37856,5+1500)=$ $298397,9/39356,5=$ $7,58$	$247516,2/ (73529,1+1422)=$ $247516,2/74951,1= =3,3$

ცხრილი 14. ეფექტიანობის (ბრუნვადობის) შეფასება, ლარებში

N	კოეფიციენტის	ინდექსი	განგარიშების	შედეგები:

რიგ.	დასახელება:		ალგორითმი:	
1	საქმიანი აქტიურობის კოეფიციენტი	კსა.	$\Pi 5 / (A1 + A2 + A3 + A4 + A5)$	$104620,3 / (337754,4 + 322467,3) : 2 = 104620,3 / 330110,85 = 0,32$
2	ფონდუკუგება	ფ	$\Pi 5 / A4$	$104620,3 / (205064,8 + 263377,3) : 2 = 104620,3 / 234221,1 = 0,45$
3	მიმდინარე აქტივების ბრუნვალობის კოეფიციენტი	კმაბ.	$\Pi 5 / (A1 + A2 + A3)$	$104620,3 / (21140,2 + 31320,6) : 2 = 104620,3 / 26230,4 = 3,99$

ცხრილი 15. რენტაბელობის შეფასება, %

N	კოეფიციენტის დასახელება:	ინდექსი	განგარიშების ალგორითმი:	შედეგები:
რიგ.				
1	გაყიდვების რენტაბელობა	Pგყ.	$\Pi 7 / \Pi 5$	$(-16185,1 \times 100) / 104620,3 = -15,47$
2	აქტივების რენტაბელობა	Pაქ.	$\Pi 7 / (A1 + A2 + A3 + A4 + A5)$	$(-16185,1 \times 100) / (337754,4 + 322467,3) : 2 = -4,9$
3	საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობა	Plკ.	$\Pi 7 / \Pi 4$	$(-16185,1 \times 100) / (298397,9 + 247516,2) : 2 = -5,92$

- ჩამოვყალიბოთ მსესხებლების კლასიფიკაცია კრედიტუნარიანობის დონის მიხედვით (იხ. ცხრ.16).
ცხრილი 16. მსესხებლის კლასიფიკაცია კრედიტუნარიანობის მიხედვით

კოეფიციენტები	პირველი კლასი	მეორე კლასი	მესამე კლასი
კალ.	0,2 და უფრო მაღლა	0,15 – 0,20	0,15-ზე ნაკლები
კვლ.	1,0 და უფრო მაღლა	0,5 – 1,0	0,5-ზე ნაკლები
კმლ.	2,0 და უფრო მაღლა	1,0 – 2,0	1,0-ზე ნაკლები
კავ.	0,7 და უფრო მაღლა	0,5 – 0,7	0,5-ზე ნაკლები

- განვიხილოთ საწარმო-მსესხებლის რეიტინგული შეფასება კრედიტუნარიანობის დონის მიხედვით საწარმოს კლასზე დამოკიდებულებაში (იხ ცხრილი 17).

ცხრილი 17. საწარმო-მსესხებლის რეიტინგული შეფასება

კოეფ.	01.01. 2015	01.01. 2015	01.01. 2016	01.01. 2016	წილი, %	ქულების ჯამი	ქულების ჯამი
	სიდიდე	კლასი	სიდიდე	კლასი		01.01.2015	01.01.2016
კალ.	0,0086	3	0,0004	3	30	3x30=90	3x30=90
კვლ.	0,055	3	0,04	3	20	3x20=60	3x20=60
კმლ.	0,54	1	0,42	3	30	3x30=90	3x30=90
კავ.	0,88	1	0,77	1	20	1x20=20	1x20=20
	ქულების ჯამი					260	260

როგორც ცხრილი 17-ის მონაცემებიდან ჩანს, ორივე თარიღისათვის ქულების ჯამი ტოლია და იგი 260-ს უდრის. აღნიშნულიდან გამომდინარე, საწარმო-მსესხებელი მესამე კლასს უნდა მივაკუთვნოთ. ასეთ კლიენტებზე კრედიტების გაცემა ბანკისათვის სერიოზულ რისკთან იქნება დაკავშირებული.

- ჩავატაროთ საწარმო-მსესხებელის შესაძლო გაკოტრების პროგნოზი ალტმანის „Z - ანალიზის“ მეშვეობით. აღნიშნული ანალიზისათვის საჭირო კოეფიციენტების (X1, X2, X3, X4, X5) დონე ცხრილი 18-შია წარმოდგენილი:

ცხრილი 18. საწარმოს რეიტინგული შეფასება

X-ის მნიშვნელობები	01.01 2015 თარიღისათვის	01.01 2016 თარიღისათვის
$X1 = \frac{(A1+A2+A3)}{(A1+A2+A3+A4)}$	$\frac{(341,1+1827,4+1897,7)}{(341,1+1827,4+1897,7+263377,3)} = \frac{21140,2}{284517,5} = 0,074$	$\frac{(32,7+2987,6+28300,3)}{(32,7+2987,6+28300,3+205064,8)} = \frac{31320,6}{236385,4} = 0,13$
$X2 = \frac{\text{სტრ.480 ფორმაN1}}{(A1+A2+A3+A4)}$	$0 / 284517,5 = 0$	$0 / 236386,4 = 0$
$X3 = \Pi / (A1+A2+A3+A4)$	$-16185,1 / 284517,5 = -0,057$	$-16185,1 / 236385,4 = -0,068$
$X4 = \frac{(A1+A2+A3+A4+A5)}{(\Pi1+\Pi2+\Pi3)}$	$\frac{337754,4}{(37856,5+1500)} = \frac{337754,4}{39356,5} = 8,58$	$\frac{322467,3}{(73529,1+1422)} = \frac{322467,3}{74951,1} = 4,30$
$X5 = \Pi5 / (A1+A2+A3+A4)$	$104620,30 / 284517,5 = 0,37$	$104620,3 / 236385,4 = 0,44$

2015 წლის დასაწყისისათვის:

$$Z1 = (1,2 \times 0,074) + (1,4 \times 0) + (3,3 \times (-0,057)) + (0,6 \times 8,58) + (1 \times 0,37) = 0,089 + 0,224 - 5,148 + 0,37 = 4,67.$$

2016 წლის დასაწყისისათვის:

$$Z2 = (1,2 \times 0,13) + (1,4 \times 0) + (3,3 \times (-0,068)) + (0,6 \times 4,3) + (1 \times 0,44) =$$

$$0,156 + 0,224 - 2,58 + 0,44 = 1,76.$$

მაგალითი 1-ის საბოლოო შედეგები:

- 2015 წლის დასაწყისისათვის $Z1 = 4,67$, ანუ საწარმო-მსესხებელი წარმატებულად ფუნქციონირებად კატეგორიას მიეკუთვნებოდა;
- 2016 წლის დასაწყისისათვის $Z2 = 1,76$, ანუ საწარმო-მსესხებელი უკვე ძალიან მაღალი გაკოტრების ალბათობის კატეგორიას მიეკუთვნება.

მაგალითი 2: „ბუღალტრული ბალანსის“ (ფორმა N 1) და „ანგარიშგება მოგებისა და ზარალის შესახებ“ (ფორმა N 2) მონაცემების მიხედვით განვხორციელოთ საწარმო-მსესხებელი №2-ის სამეურნეო საქმიანობის ფინანსური შედეგებისა და მისი კრედიტუნარიანობის შეფასება (იხ. ფორმა №1 და №2).

**ცხრილი 19. ბუღალტრული ბალანსი
№2 საწარმო-მსესხებელის (ფორმა №1)**

აქტივი	სტრ. კოდი	წლის დასაწყ.	წლის ბოლოს.
VII. ბრუნვისგარეშე აქტივები			
არამატერიალური აქტივები (04, 05).....	110	4	8
მათ შორის:			
• ორგანიზაციული ხარჯები	111		
• პატენტები, ლიცენზიები, სასაქონლო ნიშნები (მომსახურების ნიშნები), ჩამოთვლილების ანალოგიური სხვა უფლებები და აქტივები	112	4	8
ძირითადი საშუალებები (01, 02, 03)	120	77 662	77 049
მათ შორის:			
• მიწის ნაკვეთები და ბუნებამოხმარების ობიექტები.....	121		
• შენობები, ნაგებობები, მანქანები და მოწყობილობები....	122	77 662	77 049
დაუმთავრებელი მშენებლობა (07, 08, 61).....	130	9 199	5 820
შემოსავლიანი დაბანდებები მატერიალურ ფასეულობებში (03)..	135		
გრძელვადიანი ფინანსური დაბანდებები (06, 82)	140	459	529
მათ შორის:			
• ინვესტიციები შვილობილ საზოგადოებებში	141		
• ინვესტიციები დაქვემდებარებულ საზოგადოებებში	142		
• ინვესტიციები სხვა ორგანიზაციებში	143		

• სესხები, მიწოდებული ორგანიზაციებზე 12 თვეზე მეტი ვადით	144		
• სხვა დანარჩენი გრძელვადიანი ფინანსური დაბანდებები	145	459	529
სხვა დანარჩენი ბრუნვისგარეშე აქტივები	150		
ჯამი I განყოფის მიხედვით	190	87 324	83 406

VIII. საბრუნავი აქტივები

მარაგები	210	18 623	12 157
მათ შორის:			
• ნედლეული, მასალები და სხვა ანალოგიური ფასეულობები (10, 15, 16)	211	6 644	7 199
• საქონელი გაზრდაზე და გამოკვებაზე (11)	212		
• მცირეფასიანი და სწრაფადცვეთადი საგნები (12, 13, 16)..	213	305	377
• დანახარჯები დაუმთავრებელ წარმოებაში (მიმოქცევის ხარჯებში) (20, 21, 23, 30, 36, 44)	214	7	28
• მზა პროდუქცია და საქონელი გადაყიდვისათვის (40, 41)	215	2 046	4 182
• საქონელი გადატვირთული (45)	216	7 962	-
• ხარჯები მომავალი პერიოდების (31)	217	412	371
• სხვა დანარჩენი მარაგები და დანახარჯები	218	1 247	
გადასახადი დამატებულ ღირებულებაზე შეძენილი ფასეულობების მიხედვით	220	981	944
დებიტორული დავალიანება (გადახდები რომლის მიხედვით საანგარიშგებო თარიღის შემდეგ 12 თვეზე უფრო მეტი ვადით არის მოსალოდნელი)	230		
მათ შორის:			
• მყიდველები და დამკვეთები (62, 76, 82)	231		
• თამასუქები მისაღებად (62)	232		
• დავალიანება შვილობილი და დაკავშირებული საზოგადოებების (78)	233		

• ავანსები გაცემული (61)	234		
• სხვა დანარჩენი დებიტორები	235		
დებიტორული დავალიანება (გადახდები რომლის მიხედვით საანგარიშგებო თარიღის შემდეგ 12 თვის ვადაში არის მოსალოდნელი)	240	2 737	17 045
მათ შორის:			
• მყიდველები და დამკვეთები (62, 76, 82).....	241	2 391	14 441
• თამასუქები მისაღებად (62)	242		
• დავალიანება შვილობილი და დაკავშირებული საზოგადოებების (78)	243		
• დავალიანება მონაწილეების (დამფუძნებლების) საწესდებო კაპიტალში შესატანების მიხედვით (75)	244		
• ავანსები გაცემული (61)	245	156	2 155
• სხვა დანარჩენი დებიტორები	246	190	449
მოკლევადიანი ფინანსური დაბანდებები (56, 58, 82)	250	450	-
მათ შორის:			
• ინვესტიციები დაკავშირებულ საზოგადოებებში	251		
• საკუთარი აქციები, გამოსყიდული აქციონერებისაგან ...	252		
• სხვა დანარჩენი მოკლევადიანი ფინანსური დაბანდებები	253	450	-
ფულადი სახსრები	260	82	2
მათ შორის:			
• სალარო (50)	261	1	-
• ანგარიშსწორების ანგარიშები (51)	262	78	-
• სავალუტო ანგარიშები (52)	263		
• სხვა დანარჩენი ფულადი სახსრები (55, 56, 57)	264	3	2
სხვა დანარჩენი საბრუნავი აქტივები	270		
ჯამი II განყოფის მიხედვით	290	22 873	30 148

IX. ზარალი

გადაუფარავი ზარალი წინა წლების (88)	310		
გადაუფარავი ზარალი გაანგარიშებო წლის	320	x	2 787

ჯამი iii თავის მიხედვით 390

ბ ა ლ ა ნ ს ი (სტროფები 190 + 290 + 390 ჯამი).....	399	110 197	116 341

X. კაპიტალი და რეზერვები

საწესდებო კაპიტალი (85)	410	39	39
დამატებული კაპიტალი (87)	420	85 509	86 452
სარეზერვო კაპიტალი (86).....	430	501	-

მათ შორის:

- სარეზერვო ფონდები, კანონმდებლობასთან შესაბამისობაში შექმნილები 431
- რეზერვები, სადამფუძნო საბუთების მიხედვით შექმნილები 432 501 -

დაგროვების ფონდები (88)	440		
სოციალური სფეროს ფონდი (88)	450	7 723	4 677
მიზნობრივი დაფინანსები და შემოსულობები (96)	460	16 997,8	16 972,0
გაუნაწილებელი მოგება წინა წლების (88)	470		
გაუნაწილებელი მოგება საანგარიშებო წლის	480	x	

ჯამი IV განყოფის მიხედვით 490 94 772 91 168

XI. გრძელვადიანი პასივები

ნასესხები სახსრები (92, 95)	510		

მათ შორის:

- ბანკების კრედიტები, რომლებიც დაფარვას საანგარიშებო თარიღის შემდეგ 12 თვეზე მეტ ვადაში ექვემდებარებიან 511
- სხვა დანარჩენი სესხები, რომლებიც დაფარვას საანგარიშებო თარიღის შემდეგ 12 თვეზე მეტ ვადაში ექვემდებარებიან 512

სხვა დანარჩენი გრძელვადიანი პასივები	520		

ჯამი V განყოფის მიხედვით 590

ნასესხები სახსრები (90, 94)	610	1 360	1164
მათ შორის:			
• კრედიტები ბანკების	611	1 360	1 164
• სხვა დანარჩენი სესხები	612		
კრედიტორული დავალიანება	620	13 884	24 009
მათ შორის:			
• მომწოდებლები და მეიჯარეები (60, 76).....	621	7 806	9 117
• თამასუქები გადასახდელი (60)	622		
• დავალიანება შვილობილი და დაქვემდებარებული საზოგადოებების წინაშე (78)	623		
• შრომის ანაზღაურებასთან მიმართებაში (70)	624	1 403	2 026
• სიციალურ დაზღვევასა და უზრუნველყოფასთან მიმართებაში (69)	625	1386	3 816
• დავალიანება ბიუჯეტის წინაშე (68)	626	81 714	3 670
• ავანსები მიღებული (64)	627	1327	5 248
• სხვა დანარჩენი კრედიტორები	628	248	132
ანგარიშსწორებები დივიდენდების მიხედვით (75)	630		
შემოსავლები მომავალი პერიოდების (83)	640	181	-
მოხმარების ფონდები (88)	650		
რეზერვები სამომავლო ხარჯებისა და გადახდების (89)	660		
სხვა დანარჩენი მოკლევადიანი პასივები	670		
ჯამი VI განყოფის მიხედვით	690	15 425	25 173
ბ ა ლ ა ნ ს ი (სტროფები 490 + 590 + 690 ჯამი)	699	110 197	116 341

(ფორმა №2)

მაჩვენებლის
დასახელება:

სტრო
ფის
კოდი

საანგა
რიშგებო
პერი
ოდში

წინა
წლის
ანალო
გიურ
პერიოდში

1

2

3

4

ამონაგები (ნეტო) საქონელის, პროდუქციის, სამუშაოების, მომსახურების რეალიზაციიდან (გადასახადების გამოკლებით დამატებულ ღირებულებაზე, აქციზებზე და ანალოგიურ სავალდებულო გადახდებზე)	010	65 193	52 130
საქონელის, პროდუქციის, სამუშაოების, მომსახურების რეალიზაციის თვითღირებულება	020	56 052	43 443
კომერციული ხარჯები	030	6 355	4 523
მმართველობითი ხარჯები	040		
მოგება (ზარალი) რეალიზაციიდან (სტროფები 010 – 020 – 030 - 040)	050	2 786	4 164
პროცენტები მისაღები	060		25
პროცენტები გადასახდელი	070		
შემოსავლები სხვა ორგანიზაციებში მონაწილეობისაგან	080		
სხვა დანარჩენი საოპერაციო შემოსავლები	090	2 623	9 832
სხვა დანარჩენი საოპერაციო ხარჯები	100	4 925	9 750
მოგება (ზარალი) საფინანსო-სამეურნეო საქმიანობიდან (სტროფები 050 + 060 – 070 + 080 + 090 - 100)	110	484	4 271
სხვა დანარჩენი არარეალიზაციური შემოსავლები	120	833	247
სხვა დანარჩენი არარეალიზაციური ხარჯები	130	842	2 310
მოგება (ზარალი) საანგარიშგებო პერიოდის (სტროფები 110 + 120 - 130)	140	475	2 208
გადასახადი მოგებაზე	150	-	633
განყენებული სახსრები	160	3 262	513

250

გაუნაწილებელი მოგება (ზარალი) საანგარიშგებო პერიოდის	170	-2 787	1 062
(სტროფები 140 – 150 - 160)			

ხელმძღვანელი: / /

მთავარი ბუღალტერი: / /

ამოხსნა:

- შევადგინოთ აგრეგირებული (გამსხვილებული) ბალანსი და მოგებისა და ზარალის შესახებ ანგარიშგების აგრეგირებული მაჩვენებლები (იხ. ცხრ.20, 21).

ცხრილი 20. საწარმო-მსესხებელი №1-ის აგრეგირებული ბალანსი,
(ათ. ლარებში)

აგრეგატი:	ბალანსის	ბალანსის	წლის	წლის
	მუხლები:	მუხლების კოდი:	დასაწყისში:	ბოლოს:
	ა ქ ტ ი ვ ე ბ ი:			
A1	ყველაზე ლიკვიდურები	250 + 260	450+82=532	2
A2	სწრაფადრეალიზებადი აქტივები	240	2 737	17 045
A3	ნელა რეალიზებადი აქტივები	210 + 220 + + 230 + 270	4	1
A4	ძნელადრეალიზებადი აქტივები	190	87 324	83 406
A5	ზარალი	310 + 320	-	2 787
ბალანსი	(A1 + A2 + A3 + a4 + A5)	399	110 197	116 341
	პ ა ს ი ვ ე ბ ი:			
II1	ყველაზე უფრო ვადიანი ვალდებულებები	620	13 884	24 009
II2	მოკლევადიანი ვალდებულებები	610 + 630 + 670	1 360	1 164
II3	გრძელვადიანი პასივები, მათ შორის ფონდები	590 + 640 + + 650 + 660	181	-

Π3	მოხმარებები და რეზერვები მომავალი გადახდების	650 + 660	-	-
Π4	მუდმივი პასივები	490	94 772	91 168
ბალანსი	(Π1 + Π2 + Π3 + Π4)	699	110 197	116 341

**ცხრილი 21. „მოგებისა და ზარალის შესახებ“ ანგარიშგების
აგრეგირებული მაჩვენებელი**

აგრეგატი:	მუხლები:	კოდი:	თანხა, ათ. ლარში
Π5	ამონაგები რეალიზაციიდან	010	65 193
Π6	საქონელის, პროდუქციის, სამუშაოების, მომსახურებების რეალიზაციის თვლირებულება	020	56 052
Π7	მოგება (ზარალი) საანგარიშგებო წლის	140	475
Π8	მოგებიდან განყენებული სახსრები	160	3262

- **განვახორციელოთ** შემდეგი გაანგარიშებები:
- ლიკვიდობის კოეფიციენტების (იხ. ცხრ. 22);
- ფინანსური მდგრადობის კოეფიციენტების (იხ. ცხრ. 23);
- ეფექტიანობის (ბრუნვადობის) კოეფიციენტების (იხ. ცხრ. 24);
- რენტაბელობის კოეფიციენტის (იხ. ცხრ. 25);

ცხრილი 22. ლიკვიდობის შეფასება, შეფარდ. ერთ.

N	კოეფიციენტის	ინდექსი:	გაანგარიშების	შედეგი:	შეგეგვი:
რიგზე	დასახელება:		ალგორითმი:	01. 01. 2015	2. 01. 2016
1	მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი	კმლ.	$(A1+A2+A3) / (Π1+Π2)$	$(532+2737+19604) / (13884+1360)= 22873/15244=1,5$	$(2+17045+13101)/(24009+1164)= 30148/25173= =1,2$
2	ვადიანი ლიკვიდობის კოეფიციენტი	კვლ.	$(A1+A2) / (Π1+Π2)$	$(532+2737) / (13884+1360)= 3269/15244=0,21$	$(2+17045) / (24009+1164)= 170047/25173= =0,68$
3	აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტი	კალ.	$A1 / (Π1+Π2)$	$532/(13884+1360)= 532/15244=0,03$	$2/(24009+1164)=2/25173 =0$

ცხრილი 23. ფინანსური მდგრადობის შეფასება, შეფარდ. ერთ.

N	კოეფიციენტის	ინდექსი:	განგარიშების	შედეგი:	შედეგი:
რიგ- ი	დასახელება:		ალგორითმი:	01.01.2015	01.01.2016
1	ავტონომიურობის კოეფიციენტი	კავ.	$(\Pi_4 + \Pi_3) / (A_1 + A_2 + A_3 + A_4 + A_5)$	$94772 / (532 + 2737 + 19604 + 87324) =$ $94772 / 110197 =$ 0,86	$91168 / (2 + 17045 + 13101 + 83406 + 2787) =$ $91168 / 116341 = 0,78$
2	სახსრების მობილურობის კოეფიციენტი	კმ..	$(A_1 + A_2 + A_3) / A_4$	$(532 + 2737 + 19604) / 87324 =$ $22878 / 87324 = 0,26$	$(2 + 17045 + 13101) / 83406 = 30148 /$ $83406 = 0,36$
3	საკუთარი კაპიტალით უზრუნველყოფის კოეფიციენტი	კსკუ.	$\Pi_1 / (\Pi_1 + \Pi_2 + \Pi_3 - \Pi_3)$	$94772 /$ $(13884 + 1360 + 181) = 94772 / 15425 = 6,14$	$91168 / (24009 + 1164) = 91168 / 25173 =$ $= 3,62$

ცხრილი 24. ეფექტიანობის (ბრუნვადობის) შეფასება, ლარებში

N	კოეფიციენტის	ინდექსი	განგარიშების	შედეგები:
რიგ.	დასახელება:		ალგორითმი:	
1	საქმიანი აქტიურობის კოეფიციენტი	კსა.	$\Pi_5 / (A_1 + A_2 + A_3 + A_4 + A_5)$	$65193 / (110197 + 116341) : 2 =$ $65193 / 113269 = 0,57$
2	ფონდუკუგება	ფ	Π_5 / A_4	$65193 / (87324 + 83406) : 2 =$ $65193 / 85365 = 0,76$
3	მიმდინარე აქტივების ბრუნვადობის კოეფიციენტი	კმაბ.	$\Pi_5 / (A_1 + A_2 + A_3)$	$65193 / (22873 + 30148) : 2 =$ $65193 / 26511 = 2,46$

ცხრილი 25. რენტაბელობის შეფასება, %

N	კოეფიციენტის დასახელება:	ინდექსი	განგარიშების	შედეგები:
რიგ.			ალგორითმი:	
1	გაყიდვების რენტაბელობა	Pგყ.	Π_7 / Π_5	$(-16185,1 \times 100) / 104620,3 = -15,47$
2	აქტივების რენტაბელობა	Pაქ.	$\Pi_7 / (A_1 + A_2 + A_3 + A_4 + A_5)$	$(-16185,1 \times 100) / (337754,4 + 322467,3) : 2 = -$ $4,9$

3 საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობა Plკ. II7 / II4 (-16185,1x100)/ (298397,9+247516,2):2=-5,92

- ჩამოვყალიბოთ მსესხებლების კლასიფიკაცია კრედიტუნარიანობის დონის მიხედვით (იხ. ცხრ.16).

ცხრილი 26. მსესხებელის კლასიფიკაცია კრედიტუნარიანობის მიხედვით

კოეფიციენტები	პირველი კლასი	მეორე კლასი	მესამე კლასი
კალ.	0,2 და უფრო მაღლა	0,15 – 0,20	0,15-ზე ნაკლები
კვლ.	1,0 და უფრო მაღლა	0,5 – 1,0	0,5-ზე ნაკლები
კმლ.	2,0 და უფრო მაღლა	1,0 – 2,0	1,0-ზე ნაკლები
კავ.	0,7 და უფრო მაღლა	0,5 – 0,7	0,5-ზე ნაკლები

- განვიხილოთ საწარმო-მსესხებელის რეიტინგული შეფასება კრედიტუნარიანობის დონის მიხედვით საწარმოს კლასზე დამოკიდებულებაში (იხ ცხრილი 27).

ცხრილი 27. საწარმო-მსესხებელის რეიტინგული შეფასება

კოეფ.	01.01. 2015	01.01. 2015	01.01. 2016	01.01. 2016	წილი, %	ქულების ჯამი	ქულების ჯამი
	სიდიდე	კლასი	სიდიდე	კლასი		01.01.2015	01.01.2016
კალ.	0,03	3	0,00	3	30	3x30=90	3x30=90
კვლ.	0,21	3	0,68	2	20	3x20=60	2x20=40
კმლ.	1,50	2	1,20	2	30	2x30=60	2x30=60
კავ.	0,86	1	0,78	1	20	1x20=20	1x20=20
	ქულების ჯამი					230	210

როგორც ცხრილი 27-ის მონაცემებიდან ჩანს, 01.01.2015 წლისათვის ქულების ჯამი 230-ის, ხოლო 01.01.2016 წლისათვის ქულების ჯამი კი 210-ის ტოლია. აღნიშნულიდან გამომდინარე საწარმო-მსესხებელი მეორე კლასს უნდა მივაკუთვნოთ და ასეთ კლიენტებზე კრედიტების გაცემა ბანკისათვის ჩვეულებრივი წესით, ანუ შესაბამისი უზრუნველყოფადობის ვალდებულებების არსებობის პირობებში უნდა განხორციელდეს.

- ჩავატარეთ საწარმო-მსესხებელის შესაძლო გაკოტრების პროგნოზი ალტმანის „Z - ანალიზის“ მეშვეობით. აღნიშნული ანალიზისათვის საჭირო კოეფიციენტების (X1, X2, X3, X4, X5) დონე ცხრილი 28-შია წარმოდგენილი:

ცხრილი 28. საწარმოს რეიტინგული შეფასება

X-ის მნიშვნელობები	01.01 2015 თარიღისათვის	01.01 2016 თარიღისათვის
X1 = (A1+A2+A3)/ (A1+A2+A3+A4)	$(532+2737+19604)/$ $(532+2737+19604+87324)=$ $22873/110197 = 0,21$	$(2+17045+13101)/$ $(2+17045+13101+83406)=$ $30148/113554=0,26$
X2 = (სტრ.480 ფორმაN1)/ (A1+A2+A3+A4)	$0 / (532+2737+19604+87324)= 0$	$0 / (2+17045+13101+83406) = 0$
X3 = $\Pi 7 / (A1+A2+A3+A4)$	$475 / (532+2737+19604+87324)=$ $475/110197 = 0,0043$	$475 / (2+17045+13101+83406)$ $=475/113554= 0,0041$
X4 = (A1+A2+A3+A4+A5)/ ($\Pi 1+\Pi 2+\Pi 3$)	$110197 / (1388+1360+181)=$ $= 110197/15435 = 7,14$	$116341 / (24009+1164) = 116341/25173 =$ $4,62$
X5 = $\Pi 5 / (A1+A2+A3+A4)$	$65193 / (532+2737+19604+87324) =$ $65193/110197=0,59$	$65193 / (2+17045+13101+83406) =$ $65193/113554=0,57$

2015 წლის დასაწყისისათვის:

$$Z1 = (1,2 \times 0,21) + (1,4 \times 0) + (3,3 \times 0,0043) + (0,6 \times 7,14) + (1 \times 0,59) = 0,252 + 0,0142 + 4,284 + 0,59 = 5,14.$$

2016 წლის დასაწყისისათვის:

$$Z2 = (1,2 \times 0,26) + (1,4 \times 0) + (3,3 \times 0,0041) + (0,6 \times 4,62) + (1 \times 0,57) = 0,312 + 0,0135 + 2,772 + 0,57 = 3,67.$$

მაგალითი 2-ის საბოლოო შედეგი:

- 2015 წლის დასაწყისისათვის $Z1 = 5,14$, ანუ მსესხებელი ნორმალურად ფუნქციონირებდა საწარმო-მსესხებელის კატეგორიას მიეკუთვნებოდა;
- 2016 წლის დასაწყისისათვის $Z2 = 3,67$, ანუ მსესხებელი ისევ ნორმალურად ფუნქციონირებდა საწარმო-მსესხებელის კატეგორიას მიეკუთვნება.

ზემოთაღნიშნულის გათვალისწინებით შემდეგი სახის დასკვნების გაკეთება არის შესაძლებელი:

- აღნიშნულია ბანკის მსესხებლის კრედიტუნარიანობისა და გადახდისუნარიანობის დამოკიდებულება მის ფინანსურ მდგომარეობაზე და გაანალიზებულია უცხოეთის პრაქტიკაში აღიარებული მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების „5C“ და „KAMPARI“ მეთოდები.
- შემუშავებულია საწარმოს აგრეგირებული-გამსხვილებული ბალანსის შედგენის მეთოდილოგია და დაჯგუფებულია საწარმო-მსესხებელის ლიკვიდობის, ფინანსური მდგრადობის, ეფექტიანობისა და რენტაბელობის შეფასების კოეფიციენტები.
- ჩამოყალიბებულია საწარმო-მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების პრაქტიკული მაგალითები და საწარმოს შესაძლო გაკოტრების პროგნოზირების ალბათობის მეთოდოლოგია.

**11.2. ბანკის მსესხებელი-ფიზიკური პირის
კრედიტუნარიანობის შეფასება და საკრედიტო
დავალიანების დიფერენცირებული და ანუიტეტური
გადახდის მეთოდოლოგიის სრულყოფა**

მსესხებელი - ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის განსაზღვრის მეთოდები: ბანკების მიერ ფიზიკური პირების დაკრედიტება - ცენტრალური ბანკის ნორმატიული საბუთებისა და შიდასაბანკო ინსტრუქციებისა და წესების შესაბამისად ხორციელდება. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი, რომელსაც საკრედიტო ინსპექტორი წყვეტს, მდგომარეობს მსესხებელი - ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრაში. კრედიტუნარიანობა გვიჩვენებს, თუ კრედიტის რა მაქსიმალური თანხა შეიძლება იქნას გაცემული მსესხებელზე მისი შემოსავლების, კრედიტის მიხედვით წარმოდგენილი უზრუნველყოფის, ქონებრივი მდგომარეობისა და სხვა მახასიათებლების გათვალისწინებით. მსესხებელი - ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდები შიძლება შემდეგ ორ ჯგუფად დაიყოს (4, გვ. 80-87):

- კრედიტუნარიანობის შეფასების **რაოდენობრივი მეთოდები** - მსესხებელის საშუალოთვიურ შემოსავალსა და კრედიტის მაქსიმალურ სიდიდეს შორის მკაცრი ფორმალური დამოკიდებულების დადგენაზე დაფუძნებული;
- კრედიტუნარიანობის შეფასების **ხარისხობრივი მეთოდები** - ითვალისწინებენ მსესხებელის ანკეტირების ჩატარებას, მსესხებელის თითოეული პასუხის ბალურ შეფასებას და დაგროვებული ბალების ჯამზე დამოკიდებულებაში კრედიტის მაქსიმალური თანხის განსაზღვრას ითვალისწინებენ.

მსესხებელი - ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის შეფასების რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მეთოდები ქვემოთ უფრო დეტალურად განვიხილოთ.

მსესხებელი - ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის მის საშუალო თვიურ შემოსავალზე დამოკიდებულებაში გაანგარიშება და საკრედიტო დავალიანების დიფერენცირებული გადახდის მეთოდოლოგიის გამოყენება:

მოცემული მეთოდი ითვალისწინებს, რომ მსესხებელის შემოსავალი კრედიტის მიხედვით ყოველთვიურ გადახდებს ფარავს და შემოსავლის გარკვეული ნაწილი მსესხებელის განკარგულებაში მიმდინარე ხარჯების დაფინანსებისათვის რჩება. კრედიტუნარიანობის გაანგარიშება ბანკის მიერ გამოყენებადი კრედიტის დაფარვის ხერხებზე დამოკიდებული. განვიხილოთ კრედიტის დაფარვის ირი ძირითადი ხერხი:

- კრედიტის მიხედვით დიფერენცირებული გადახდები;
- კრედიტის მიხედვით ანუიტეტური გადახდები.

კრედიტის მიხედვით დიფერენცირებული გადასახადები - არის ყოველთვიური გადახდები კრედიტის მიხედვით, რომელიც შედეგება - ძირითადი ვალის დაფარვის ფიქსირებული თანხისაგან და დაუფარავი სასესხო დავალიანების ნაშთზე დარიცხული პროცენტული გადასახადისაგან:

$$\text{გდ}_{\text{კრ}} = (S / T) + (S_{n-1} \times i) / 12, \quad (\text{ფორმ. 1}).$$

სადაც: გდ_{კრ} - ყოველთვიური გადასახადია კრედიტის მიხედვით;

S - კრედიტის საწყისი თანხა;

T - კრედიტის ვადა თვეებში;

S_{n-1} - კრედიტის მიხედვით დარჩენილი დავალიანების თანხა წინა გადახდის შემდეგ ;

i - საპროცენტო განაკვეთია კრედიტის მიხედვით,

(წლიურ პროცენტებში).

აღვნიშნავთ, რომ ძირითადი ვალის დაფარვის თანხა მუდმივია ($S/T = \text{const}$), ხოლო პრიცენტების თანხა (ფორმულა 1-ის მეორე შესაკრები) ყოველთვის ურად მცირდება ძირითადი ვალის დაფარვის შესაბამისად.

მეორე მხრივ, გადასახდი კრედიტის მიხედვით დაკავშირებულია მსესხებელის შემოსავალთან თანაფარდობით:

$$\text{გდ} = K \times \text{შმ}_{\text{შო}}, \quad (\text{ფორმ. 2}).$$

სადაც: K – დამადაბლებელი კოეფიციენტი, რომელიც მიუთითებს, თუ მსესხებელის შემოსავლის რა წილი მიიმართება კრედიტის დასაფარავად. აღნიშნული კოეფიციენტი შეიძლება მსესხებელის შმისავლების 70-90%-ს შეადგენდეს, ამასთან, რამდენად მაღალია მსესხებელის შემოსავალი, იმდენად მაღალია კოეფიციენტი;

$\text{შმ}_{\text{შო}}$ - მსესხებელის სუფთა საშუალო შემოსავალია (გადასახადებისა და სხვა დანარჩენი სავალდებულო გადასახადების, მათ შორის ადრე აღებული კრედიტებისა და გაცემული თავდებების მიხედვით გადასახადების გამოქვითვით). ზოგიერთ შემთხვევებში (უზრავი ქონების დაკრედიტებისას) გაანგარიშებაში შეიძლება მეუღლეების შემოსავლების თანხაც ან მეუღლეებისა და მათი მშობლების თანხაც იქნას მიღებული.

ზემოთმითითებული ფორმულ 1 და 2-ის გამოსახულებების გატოლებით და პირველ თვეში როდესაც $S_{n-1} = S$ განსახორციელებელი კრედიტის მიხედვით მაქსიმალური გადახდებაზე ორიენტირებით, მივიღებთ პირველი გადახდის მიხედვით მსესხებელის კრედიტუნარიანობის გაანგარიშების ფორმულას:

$$K \times \text{შმ} = S \times (1/T + i/12). \quad (\text{ფორმ.3}).$$

$$\max S = (K \times \text{შმ}) / (1/T + i/12) = (K \times \text{შმ} \times T) / (1 + (i/12 \times T)). \quad (\text{ფორმ 4}).$$

ამოცანა 1.

განვსაზღვროთ კრედიტის მაქსიმალური თანხა, კრედიტის მიხედვით პირველი, ბოლო და საშუალო გადახდები, თუ მსესხებელის სუფთა საშუალოთვიური შემოსავალი შეადგენს 15 ათ. ლარს, კრედიტის ვადა - 15 წელია, საპროცენტო განაკვეთი - 18% წლიურია, დამადაბლებელი კოეფიციენტი - 0,7.

ამოხსნა:

$$\max S = (0,7 \times 15 \times 180) / (1 + (0,18/12 \times 180)) + 510,8 \text{ ათ.ლარს.}$$

პირველი გადასახადი განისაზღვრება ფორმულით:

$$\text{გდ}_{\text{პ}} = 510,8/180 + 510,8 \times 0,18/12 = 2,84 + 7,66 = 10,5 \text{ ათ. ლარს.}$$

ბოლო გადახდის გაანგარიშებისას გავითვალისწინოთ, რომ $S_{n-1} = S/T$:

$$\text{გდ}_{\text{ბ}} = 510,8/180 + 510,8/180 \times 0,18/12 = 2,84 + 0,04 = 2,88 \text{ ათ. ლარს.}$$

$$\text{საშუალო გადასახადი} = (10,5 + 2,88)/2 = 6,7 \text{ ათ. ლარს.}$$

მაგრამ გაანგარიშების ასეთი მეთოდი ძლიერ ზღუდავს როგორც მსესხებელის შესაძლებლობებს, ასევე კრედიტის მიწოდებასთან მიმართებაში ბანკის შესაძლებლობებსაც. ვადის ბოლოს კრედიტის მიხედვით გადახდები მხოლოდ 20% შეადგენს (15 ათ. ლარის 2,88 ათ. ლარი) და, ალბათ, მსესხებელს კრედიტის სიდიდის მიხედვით მეტის დაფარვაც შეეძლო. ამიტომ პირველი გადახდის მიხედვით კრედიტუნარიანობის გაანგარიშების ფორმულასთან ერთობლივად, საშუალო გადახდის მიხედვით კრედიტუნარიანობის გაანგარიშების ფორმულაც გამოიყენება:

$$K \times \text{შმ} = S (1/T + i/12 \times (1 + (1/T)/2)). \quad (\text{ფორმ. 5}).$$

$$\begin{aligned} \max S &= (K \times \text{შმ}) / (1/T + i/12 \times (1 + 1/T)/2)) = \\ &= (K \times \text{შმ} \times T) / (1 + (i \times (T + 1)/24)). \end{aligned} \quad (\text{ფორმ.6}).$$

ამოცანა 2.

განვსაზღვროთ კრედიტის მაქსიმალური თანხა, პირველი, ბოლო და საშუალო გადასახადი ამოცანის 1-ის პირობების მიხედვით (მსესხებელის სუფთა საშუალოთვიური შემოსავალი შეადგენს 15 ათ. ლარს,

კრედიტის ვადა - 15 წელია, საპროცენტო განაკვეთი - 18% წლიურია, დამადაბლებელი კოეფიციენტი - 0,7), საშუალო გადახდის მიხედვით კრედიტუნარიანობის გაანგარიშების ფორმულის გამოყენებით.

ამოხსნა:

$$\max S = (0,7 \times 15 \times 180) / (1 + (0,18 \times (180 + 1)/24)) = 801,7 \text{ ათ. ლარს.}$$

პირველი გადასახადი განისაზღვრება ფორმულის მიხედვით:

$$\text{გდ}_{\text{ფ}} = 801,7 / 180 + 801,7 \times 0,18 / 12 = 4,45 + 12,02 = 16,47 \text{ ათ. ლარს.}$$

ბოლო გადასახადის გაანგარიშებისას ვითვალისწინებთ, რომ $S_{n-1} = S/T$:

$$\text{გდ}_{\text{ფ}} = 801,7 / 180 + 801,7 / 180 \times 0,18 / 12 = 4,45 + 0,07 = 4,52 \text{ ათ. ლარს.}$$

$$\text{საშუალო გადასახადი} = (16,47 + 4,52) / 2 = 10,5 \text{ ათ. ლარს.}$$

მოცემულ შემთხვევაში კრედიტის მაქსიმალური თანხა რეალურად გაიზარდა (იგი მისაღება როგორც მსესხებელისათვის, ასე ბანკისათვისაც) და ბანკების მიერ მსესხებელი - ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრისათვის აღნიშნულ მეთოდი საკმარისად გამოიყენება (მხოლოდ პირველი თვის გადასახადის სიდიდესთან მიმართებაშია პრობლემა - შემოსავალი 15 ათ. ლარი ხოლო გადასახადი კი 16,5 ათ. ლარი, დანარჩენ თვეებში კი საშუალო გადასახადის მნიშვნელობა მისაღები დონისაა - 10,5 ათ. ლარი).

მსესხებელი - ფიზიკური პირის საკრედიტო დავალიანების ანუ იტეტული გადახდის მეთოდოლოგიის გამოყენება:

ანუ იტეტური გადახდები კრედიტის მიხედვით - არის კრედიტის მიხედვით ყოველთვიური გადახდები, რომლის დროსაც მთლიანად წლის განმავლობაში კრედიტის დაფარვა ტოლი თანხებით ხორციელდება და იგი თავისთავში ძირითადი ვალისა და დაუფარავი სასესხო დავალიანების ნაშთზე დარიცხული პროცენტების გადახდას მოიცავს. ამ შემთხვევაში:

$$\text{გდ}_{\text{ფ}} = \% + \text{ძირითადი ვალის დაფარვა} = \text{const.}$$

პროცენტები ყოველთვის სრული მოცულობით უნდა იქნას გადახდილი (საგადასახადო სისტემის უდავო პირობაა) და თავიდან პირველ თვეში იგი გადახდის ძირითად ნაწილს შეადგენს. მაგრამ ძირითადი ვალის თანდათანობით დაფარვის შედეგად მათი თანხობრივი მნიშვნელობა შემდეგ თვეებში თანდათანობით მცირდება, შესაბამისად დასაფარი ძირითადი ვალის მოცულობა გაიზარდება.

გამომდინარე იქედან, რომ კრედიტის დაფარვა ძირითადად ყოველთვიურად ერთი და იგივე დღეს ხორციელდება, კრედიტის თანხა შეიძლება რენტის სიდიდის მეშვეობით იქნას განსაზღვრული:

$$S = \text{გდ}_{\text{ფ}} \times (1 - (1 + i/12)^{-n}) / (i/12). \quad (\text{ფორმ.7}).$$

აქედან გამომდინარე და იმის გათვალისწინებით, რომ გადახდა კრედიტთან მიმართებაში მსესხებელის საშუალოთვიურ შემოსავლთან თანაფარდობით არის დაკავშირებული ($\text{გდ}_{\text{ფ}} = K \times \text{შმ}_{\text{სთ}}$, სადაც $K = 70-90\%$), ვღებულობთ:

$$\text{გდ}_{\text{ფ}} = (S \times i/12) / (1 - (1 + i/12)^{-n}). \quad (\text{ფორმ.8}).$$

$$\max S = (K \times \text{შმ}_{\text{სთ}} \times 12) / i \times (1 - (1 + i/12)^{-n}). \quad (\text{ფორმ.9}).$$

ამოცანა 3.

განვსაზღვროთ კრედიტის მაქსიმალური თანხა, პირველი, ბოლო და საშუალო გადასახადი კრედიტის მიხედვით ამოცანა 1-ის პირობების მიხედვით (მსესხებელის სუფთა საშუალოთვიური შემოსავალი შეადგენს 15 ათ. ლარს, კრედიტის ვადა - 15 წელია, საპროცენტო განაკვეთი - 18% წლიურია, დამადაბლებელი კოეფიციენტი - 0,7), თუ კრედიტის დაფარვა ანუ იტეტური გადახდების მეთოდის მიხედვით ხორციელდება.

ამოხსნა:

$$S = (0,7 \times 15 \times 12) / 12 \times (1 - (1 + 0,18/12)^{-180}) = 652 \text{ ათ. ლარს.}$$

პირველი გადასახადი განისაზღვრება ფორმულით:

$$\text{გდ}_{\text{ფ}} = (652 \times 0,18/12) / (1 - (1 + 0,18/12)^{-180}) = 10,5 \text{ ათ. ლარს.}$$

მათ შორის:

$$\text{პროცენტების გადახდა} = 652 \times 0,18/12 = 9,78 \text{ ათ. ლარი.}$$

ძირითადი ვალის დაფარვა = $10,5 - 9,78 = 0,72$ ათ. ლარი.

ბოლო გადასახადი ტოლია პირველის და საშუალო გადახდის, და თითოეული მათგანი 10,5 ათ. ლარს შეადგენს. მაგრამ თანაფარდობა პროცენტების გადასახადსა და ძირითადი ვალის დაფარვას შორის იცვლება. ბოლო გადახდისათვის ისინი შეიძლება განისაზღვროს ფორმულიდან:

$$X + X \times 0,18/12 = 10,5,$$

სადაც: X - დასაფარი ძირითადი ვალია ბოლო გადახდისას.

ვღებულობთ:

$$X + X \times 0,015 = 10,5,$$

$$X (1 + 0.015) = 10,5,$$

$$X = 10,5 / 1.015 = 10,34.$$

ძირითადი ვალის დაფარვა = 10,34 ათ. ლარს.

პროცენტების გადახდა = $(10,50 - 10,34) = 0.16$ ათ.ლარს.

ამრიგად, ანუიტეტური გადახდების გამოყენებისას კრედიტის მაქსიმალური თანხა, რომელიც შეიძლება მხსესხებელზე იქნას გაცემული, მნიშვნელოვნად მეტი აღმოჩნდა, ვიდრე ამოცანა 1-ში იყო გაანგარიშებული, ხოლო კრედიტის მიხედვით გადახდები მსესხებელის შემოსავლების 70% არ აღემატება.

მთლიანობაში, კრედიტუნარიანობის შეფასების რაოდენობრივი მეთოდები მსესხებელის შემოსავლის მიმდინარე დონიდან დამოკიდებულებაში კრედიტის სიდიდის მათმატიკურად დასაბუთების შესაძლებლობას იძლევა, მაგრამ ისინი მსესხებელის კრედიტუნარიანობაზე და შემოსავალზე ზემოქმედ სხვა მნიშვნელოვან ფაქტორებს არ ითვალისწინებენ და აქედან გამომდინარე ისინი შემდგომ სრულყოფასაც საჭიროებენ.

მსესხებელი - ფიზიკური პირის ანგარიშზე კრედიტის დასაფარავად შემოსული თანხების გახარჯვის თანმიმდევრობის წესი და გადახდების გაანგარიშება:

ცენტრალური ბანკის ნორმატიულ საბუთებთან და ბანკსა და მსესხებელს შორის საკრედიტო ხელშეკრულების შესაბამისობაში კრედიტის დასაფარავად შმოსული სახსრები გაიხარჯება შემდეგი თანმიმდევრობით:

1. ბანკის საკომისიოს გადახდა.
2. ვადაგადაცილებული პროცენტების დაფარვა.
3. ვადაგადაცილებული ძირითადი ვალის დაფარვა.
4. ვადიანი პროცენტების დაფარვა.
5. დარჩენილი თანხა ბანკის მიერ მსესხებელის ძირითადი ვალის დასაფარავად მიიმართება.

კრედიტის მიხედვით ვადიანი პროცენტები „ბანკის მიერ ძირითადი ვალის მიხედვით დავალიანების ნაშთზე, საოპერაციო დღის დასაწყისში დაირიცხება“. აქედან გამომდინარე, კრედიტის მიხედვით ვადიანი პროცენტები დაირიცხება ძირითადი ვალის ნაშთზე - კრედიტის გაცემის შემდეგი დღიდან (ან კრედიტის მიხედვით წინა გადახდის შემდეგი დღიდან) მიმდინარე გადახდის შეტანის დღის ჩათვლით. თუ საკრედიტო ხელშეკრულებასი რაიმე სხვა არ არის დათქმული, პროცენტების დარიცხვა ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის გამოყენებით მარტივი პროცენტების ფორმულის მიხედვით ხორციელდება. გაანგარიშებაში მიიღება მითითებულ პერიოდში კალენდარული დრეების რიცხვი და წელიწადში კალენდარული დღეების რიცხვი (365 ან 366):

$$პრ = (S_{n-1} \times i \times t) / 365 \text{ (ან 366)},$$

(ფორმ. 10).

სადაც: პრ - ვადიანი პროცენტებია კრედიტის მიხედვით;

S_{n-1} - კრედიტის მიხედვით დავალიანების დარჩენილი თანხაა წინა გადახდის შემდეგ;

i - საპროცენტო განაკვეთია კრედიტის მიხედვით, (წლიურ პროცენტებში);

t - გასული ვადაა, კრედიტის გაცემის შემდეგი დღიდან (ან კრედიტის მიხედვით წინა გადახდის შემდეგი დღიდან) მიმდინარე გადახდის

შეტანის დღის ჩათვლით (დღეებში).

პროცენტები მთლიანი მოცულობით უნდა იქნას გადახდილი, მაგრამ მათი გადახდა „წინასწარ“ შეუძლებელია (დაუშვებელია). ამიტომ, თუნდაც ძირითადი ვალი „წინასწარ“ იქნა გადახდილი, მსესხებელმა პროცენტების მიხედვით გადახდები, ძირითადი ვალის სრულად დაფარვამდე, ყოველთვიურად უნდა განახორციელოს.

ძირითადი ვალის დაფარვა გადახდების გრაფიკის შესაბამისდ იწარმოება. ჩვეულებრივად ძირითადი ვალის დაფარვა დიფერენცირებული გადახდების მეთოდის მიხედვით ან ანუიტეტური გადახდების მეთოდის მიხედვით ხორციელდება. თუ მსესხებელი ძირითადი ვალის დასაფარავად არასაკმარის თანხას მიმართავს და გადახდის გრაფიკს დაარღვევს, მაშინ ძირითადი ვალის გადაუხდელი ნაწილი ვადაგადაცილებაზე გადაიტანება, და აღნიშნული ფაქტი მსესხებელის საკრედიტო ისტორიაში აისახება, ხოლო ბანკს კრედიტის მიხედვით შესაძლო დანაკარგების რეზერვის შექმნა და შექმნილი რეზერვის საკუთარ ხარჯებში გატარება მოუწევს.

მსესხებელს კრედიტის ვადამდე ადრე დაფარვა შეუძლია, მაგრამ ბანკს შიძლება კრედიტის ვადამდე ადრედაბრუნებაზე საჯარიმო სანქციები ჰქონდეს დაწესებული. აღნიშნული სანქციები საბადკო ანგარიშის ხელშეკრულებაში უნდა იქნას დათქმული. თუ მსესხებელი ვადამდე ადრე ფარავს კრედიტის ნაწილს, იგი შემდგომში ნაკლებ პროცენტებს გადაიხდის, რამდენადაც პროცენტები სასესხო დავალიანების ნაშთზე დაირიცხება. მსესხებელს ასევე ეძლევა შესაძლებლობა კრედიტის მიხედვით ძირითადი ვალის დასაფარავად შემდგომი ყოველთვიური გადახდები შეამციროს, და ამდენად იგი ამ შემთხვევაში კრედიტის დაფარვის გრაფიკს არ არღვევს.

განვიხილოთ კრედიტის მიხედვით გადახდების გაანგარიშებაზე ამოცანები.

ამოცანა 4.

მსესხებელმა 01.11. 2016 წ. მიიღო კრედიტი 500 ათ. ლარის ოდენობით. საპროცენტო განაკვეთი კრედიტის მიხედვით - 18% წლიური. დაკრედიტების ვადა - 10 წელი. კრედიტის დაფარვა დიფერენცირებული გადახდების მეთოდით ხორციელდება. მსესხებელმა გადაწყვიტა კრედიტის მიხედვით პირველი გადახდა 22.11.2016 წ. განახორციელოს. რა თანხა უნდა გადაიხადოს მან?

ამოხსნა:

კრედიტის მიხედვით გადასახადის გაანგარიშებისათვის გამივიყენოთ ფორმულები 1 და 10. იმის გათვალისწინებით, რომ 2016 წელი ნაკიანი წელიწადია (366 დღეა) და პროცენტების დარიცხვის პერიოდი შეადგენს $02.11 - 22.11 = 21$ დღეს, მივიღებთ:

$$\begin{aligned} \text{გდ} &= (S / T) + (S_{n-1} \times I \times t) / 366 = (500 / 120) + (500 \times 0,18 \times 21) = \\ &= 4,16 + 5,16 = 9,32 \text{ ათ. ლარი.} \end{aligned}$$

ამოცანა 5.

მსესხებელმა მიიღო კრედიტი 600 ათ. ლარის ოდენობით. საპროცენტო განაკვეთი კრედიტის მიხედვით - 15% წლიური. დაკრედიტების ვადა - 10 წელი. ერთი თვის შემდეგ მსესხებელმა კრედიტის დასაფარავად 15 ათ ლარი შეიტანა ბანკში. განვსაზღვროთ მეორე გადახდა კრედიტის მიხედვით.

კრედიტის დაფარვა დიფერენცირებული გადახდების მეთოდით ხორციელდება.

ამოხსნა:

რამდენადაც ზუსტი დრო მითითებული არ არის, ვთვლით, რომ თანაფარდობა $t / 365 = 1 / 12$.

დიფერენცირებული გადახდების მეთოდისათვის მივიღებთ:

$$\begin{aligned} \text{გდ.1} &= (S / T) + (S \times i / 12) = 600 / 120 + 600 \times 0,15 / 12 = \\ &= 5,0 + 7,5 = 12,5 \text{ ათ. ლარი.} \end{aligned}$$

მსესხებელმა კი გადაიხადა 15 ათ. ლარი და იქედან 7,5 ათ.ლარი პროცენტების გადასახადია, ხოლო მეორე ნაწილი - 7,5 ათ. ლარი - ძირითადი ვალის გადასახადი იქნება, ანუ „წინსწრებად“ - 2,5 ათ.ლარია გადახდილი. მაშინ მეორე გადასახადი კრედიტის მიხედვით გაიანგარიშება ფორმულით:

$$\begin{aligned} \text{გდ.2} &= S / T - \text{მეტობით გადახდილი} + S_{n-1} \times I / 12 = \\ &= 600 / 120 - 2,5 + (592,5 \times 0,15) / 12 = \\ &= 2,5 + 7,4 = 9,9 \text{ ათ. ლარი.} \end{aligned}$$

რაც შეეხება მსესხებელი - ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის მისი საშუალოთვიურ შემოსავალზე დამოკიდებულებაში გაანგარიშებას და საკრედიტო დავალიანების დიფერენცირებული და ანუიტეტური გადახდების პრაქტიკულ მაგალითს, იგი ცხრილი 1-შია მოყვანილი.

**ცხრილი 1. მსესხებელი - ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის
გაანგარიშება მის საშუალოთვიურ შემოსავალზე დამოკიდებულებაში**

მაგალითი 1:

მონაცემები:

- კრედიტის დაფარვა **დიფერენცირებული** (ყოველთვიური გადასახადი კრედიტის მიხედვით, რომელიც შედგება - ძირითადი ვალის ფიქსირებული თანხის გადასახადისაგან და სასესხო დავალიანების დაუფაეავი თანხის ნაშთზე დარიცხვადი პროცენტისაგან) გადახდებით;
- მსესხებელისსუფთა საშუალოთვიური შემოსავალი - 15 ათ. ლარი
- მოკლევადიანო დაკრედიტება - 1 წლის ვადით (12 თვე);
- საპროცენტო განაკვეთი - 18% წლიური;
- დამადაბლებელი კოეფიციენტი - 0,7 (მიუთითებს მსესხებელის შემოსავლის რა წილი მიიმართება კრედიტის დასაფარავად);

განვსაზღვროთ კრედიტის მაქსიმალური თანხა და კრედიტის მიხედვით პირველი, ბოლო და საშუალო გადახდები (ძირითადი ვალი და პროცენტები).

ამოხსნა:

- კრედიტის მაქსიმალური თანხა ტოლი იქნება:
$$\max S = 0,7 \times 15 \times 12 / 1 + ((0,18 \times (12 + 1)) / 24) = 114 \text{ ათ. ლარი.}$$
- პირველი გადასახადი:
$$114 / 12 + 114 \times 0,18 / 12 = 9,5 \text{ (ძირ. ვალი)} + 1,71 \text{ (პროც.)} = 11,21 \text{ ათ. ლარი.}$$
- ბოლო გადასახადი:
$$114 / 12 + 114 / 12 \times 0,18 / 12 = 9,5 \text{ (ძირ. ვალი)} + 0,14 \text{ (პროც.)} = 9,64 \text{ ათ ლარი.}$$
- საშუალო გადასახადი:
$$(11,21 + 9,64) / 2 = 10,425 \text{ ათ. ლარი.}$$

მაგალითი 2:

მონაცემები:

- კრედიტის დაფარვა **ანუიტეტური** (კრედიტის მიხედვით ყოველთვიური ტოლი გადახდები კრედიტის დაფარვის მთლიანი ვადის განმავლობაში, რომელიც თავისთავში მოიცავს - ძირითადი ვალის გადასახადს და პროცენტების გადახდას, დარიცხულს დაუფარავ სასესხო დავალიანებაზე) გადახდებით;
- მსესხებელისსუფთა საშუალოთვიური შემოსავალი - 15 ათ. ლარი

- გრძელვადიანი დაკრედიტება - 5 წლის ვადით (60 თვე);
- საპროცენტო განაკვეთი - 18% წლიური;
- დამადაბლებელი კოეფიციენტი - 0,7 (მიუთითებს მსესხებელის შემოსავლის რა წილი მიიმართება კრედიტის დასაფარავად);

განვსაზღვროთ კრედიტის მაქსიმალური თანხა და კრედიტის მიხედვით პირველი, ბოლო და საშუალო გადასახადი, იმის გათვალისწინებით, რომ ბოლო და საშუალო გადახდები თანხობრივად პირველის ტოლია, მაგრამ პროცენტების გადასახდაელსა და ძირითადი ვალის დაფარვას შორის თანაფარდობა იცვლება.

ამოხსნა:

- კრედიტის მაქსიმალური თანხა ტოლი იქნება:

$$\max S = ((0,7 \times 5 \times 12) / 0,18) \times (1 - (1 + 0,18 / 12)^{-60}) = \text{ათ. ლარი.}$$

- პირველი გადასახადი:

$$(\dots \times 0,18 / 12) / (1 - (1 + 0,18 / 12)^{-60}) = \text{ათ. ლარი.}$$

მათ შორის:

- პროცენტების გადახდა =
- ძირითადი ვალის დაფარვა =
- ბოლო გადახდა ტოლია პირველი და საშუალო გადახდის, თითოეული რომელთაგან შედაგენს ... ათ. ლარს. მაგრამ პროცენტების გადასახდელსა და ძირითადი ვალის დაფარვას შორის თანაფარდობა იცვლება. ბოლო გადახდისათვის იშინი შეიძლება განისაზღვროს ტოლობით:

$$X + X \times 0,18 / 12 = \dots$$

სადაც X - ძირითადი ვალის დაფარვაა ბოლო გადახდისას.

მივიღებთ:

$$X + X \times 0,015 = 10,5 ,$$

$$X (1 + 0,015) = 10,5 ,$$

$$X = 10,5 / 1,015 = 10,34.$$

- ძირითადი ვალის დაფარვა -
- პროცენტების გადახდა -

ზემოთანიშნულიდან გამომდინარე შემდეგი სახის მოკლე დასკვნის გაკეთება არის შესაძლებელი:

1. **მითითებულია**, რომ ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხი, რომელსაც საკრედიტო ინსპექტორი წყვეტს, მსესხებელი-ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრაში მდგომარეობს. კრედიტუნარიანობა გვიჩვენებს, თუ კრედიტის რა მაქსიმალური თანხა შეიძლება იქნას გაცემული მსესხებელზე მის მიერ უზრუნველყოფაში წარმოდგენილი შემოსავლების, ქონებრივი მდგომარეობისა და სხვა მახასიათებლებების გათვალისწინებით.
2. **აღნიშნულია**, რომ წარმოდგენილი მეთოდი ითვალისწინებს მსესხებელის მიერ საკუთარი შემოსავალთ კრედიტის მიხედვით ყოველთვიური გადასახდელების დაფარვას, ამასთან სხვა დანარჩენი მიმდინარე ხარჯების დაფინანსების მიზნით შემოსავლის გარკვეული ნაწილი აუცილებლად მსესხებელის განკარგულებაშიც უნდა იქნას დატოვებული.
3. **შეთავაზებულია**, რომ კრედიტუნარიანობის გაანგარიშება ბანკის მიერ გამოყენებადი კრედიტის დაფარვის ხერხებზეა დამოკიდებული, სადაც შეიძლება კრედიტის მიხედვით ორი ძირითადი ხერხი

იქნას განხილული - დიფერენცირებული გადახდები (არის მოკლევადიანი დაკრედიტების პირობებში კრედიტის მიხედვით ყოველთვიური გადახდები, რომელიც შედგება - ძირითადი ვალის დაფარვის ფიქსირებული თანხისაგან და პროცენტული გადასახადებისაგან, დარიცხული დაუფარავი სასესხო დავალიანების ნაშთზე) და ანუიტეტური გადახდები (არის გრძელვადიანი დაკრედიტების პირობებში კრედიტის მიხედვით ყოველთვიურად კრედიტის დაფარვის მთლიანი ვადის განმავლობაში ტოლი თანხებით გადახდას და რომელიც თავისთავში მოიცავს - ძირითადი ვალის მიხედვით გადახდას და პროცენტების გადასახადს, დარიცხულებს დაუფარავი სასესხო დავალიანების ნაშთზე).

3. ბანკის მსესხებელი ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის უწყვეტი შკალის მიხედვით შეფასების მეთოდი

შესავალი: ორგანიზაციის საქმიანობაში რისკებს არსებითი მნიშვნელობა გააჩნიათ. კომერციული ბანკებისათვის საკრედიტო რისკი ძირითადს წარმოადგენს. საკრედიტო რისკი - მევალის მიერ საკუთარი ვალდებულებების შეუსრულებლობის ალბათობაა. საკრედიტო რისკის შესამცირებლად ბანკები მსესხებლების სესახებ ინფორმაციას საკრედიტო სკორინგის მეთოდებით ახორციელებენ ანალიზს.

საკრედიტო სკორინგის მეთოდების უმეტესობა ფიზიკური პირების კლასიფიცირების შესაძლებლობას იძლევა ბინარული სკალის მიხედვით: „კრედიტუნარიანია“, „არაკრედიტუნარიანია“. ბანკის „არაკრედიტუნარიანი“ კლიენტები კრედიტს არ ღებულობენ. ბანკის „კრედიტუნარიანი“ კლიენტები კრედიტს ერთიანი ფასის მიხედვით ღებულობენ. ბანკებს, საკრედიტო სკორინგის მსგავსი მეთოდების გამოყენებით, ფიზიკური პირების კერძო ინფორმაციის შესაბამისობაში ფასის ავტომატიზირებულ რეჟიმში დიფერენცირების შესაძლებლობები არ გააჩნიათ. აღნიშნულიდან გამომდინარეობს, რომ ბანკები, რომლებიც საკრედიტო სკორინგის მოცემულ მეთოდებს იყენებენ, საკრედიტო რისკის დონის მიხედვით მხოლოდ ბინარული კლასიფიკაციისათვის ფიზიკური პირების კერძო ინფორმაციის შეგროვებაზე და ანალიზზე ხარჯავენ სახსრებს. მიზანშეწონილად მიგვაჩნია საკრედიტო სკორინგის ისეთი მეთოდი იქნეს შემუშავებული, რომლის გამოყენება ბანკებს პოტენციალური მსესხებლების საკრედიტო რისკის უფრო ინფორმატიული შეფასების შესაძლებლობას მისცემს.

მიმდინარე კვლევის ობიექტს ფიზიკური პირების საკრედიტო სკორინგი წარმოადგენს. კვლევის საგანია ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების ინფორმაციულობა, რომელიც საკრედიტო სკორინგის გამოყენების შედეგად არის მიღებული. მიზანია - ჩამოყალიბებული იქნეს საკრედიტო სკორინგის ისეთი მეთოდი, რომლის კრედიტუნარიანობის შეფასების მიხედვით ბანკს ფიზიკურ პირებზე კრედიტის ფასის დიფერენცირების შესახებ გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობა ექნება. დასახული მიზნის შესასრულებლად ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის უფრო ინფორმატიული, ვიდრე ბინარულია, შეფასების საკრედიტო სკორინგის მეთოდის აგება არის საჭირო.

მოცემულ სტატიაში ფიზიკური პირების საკრედიტო სკორინგის მეთოდია შეთავაზებული, რომლის მიხედვით ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის უწყვეტად შეფასება არის შესაძლებელი. მოცემული მეთოდის გამოყენება ბანკებს ფიზიკური პირების ავტომატიზირებულ რეჟიმში დაკრედიტების პირობების დიფერენცირების მეტ შესაძლებლობებს მისცემს (1, გვ. 109 - 116).

ლიტერატურის მიმოხილვა: ბოლო წლებში საფინანსო დაწესებულებების მენეჯერებმა საკრედიტო რისკის შეფასებაზე, საკრედიტო სკორინგისარსებული მეთოდების ნაკლოვანებებისა და კრედიტებზე მზარდი მოთხოვნის გამო, დიდი ყურადღების დათმობა დაიწყო (2, გვ. 2375 - 2383).

ლიტერატურაში საკრედიტო სკორინგის მეთოდები ძირითადად მსესხებლების ბინარული კლასიფიკაციის განხორციელების საშუალებას იძლევა, მაგალითად, ნეირონული ქსელების მეთოდის (3, გვ. 5477 - 5484), გენეტიკური ალგორითმების მეთოდის (4, გვ. 2650 - 2661), გადაწყვეტილების ხის მეთოდის (5, გვ. 61 - 68), საყრდენი ვექტორების მეთოდის (6, გვ. 543 - 558) და სხვების გამოყენებისას.

ბინარული კლასიფიკაცია ასევე მეთოდების კომბინაციის დროსაც, მაგალითად, ზემოთაღნიშნული ნეირონული ქსელების მეთოდისა და გენეტიკური ალგორითმების მეთოდის (7, გვ. 12605 - 12617), ნეირონული ქსელების მეთოდისა და საყრდენი ვექტორების მეთოდის (8, გვ. 299 - 320) კომბინირებისას გამოიყენება.

ანალოგიური მეთოდები ბანკის გაკოტრების დროსაც გამოიყენება. ვ. ლინის (9, გვ. 421 - 436) სტატიაში საკრედიტო სკორინგის მეთოდებისა და ბანკის გაკოტრების პროგნოზირების მეთოდების მიმართებაში 130 ნაშრომია გაანალიზებული. აღნიშნული ნაშრომის თანახმად საკრედიტო სკორინგი და ბანკის გაკოტრების პროგნოზირება ბინარული კლასიფიკაციის ამოცანებს მიეკუთვნებიან.

საკრედიტო სკორინგის მეთოდების დამუშავებაზე მიძღვნილ ნაშრომებში აღნიშნულია, რომ ავტორები დიდ ყურადღებას კლასიფიკაციის სიზუსტეს უთმობენ. ამასთან გაურკვეველი რჩება თუ ბინარული მიდგომის საფუძველზე საკრედიტო სკორინგის მეთოდების შემქმნელი ავტორები რას მოიაზრებენ სიზუსტის ქვეშ:

- საკმარისად სწორია კი მსესხებელი ფიზიკური პირების ერთ კატეგორიაში მიკუთვნება, რომლებმაც მთლიანად არ გადაიხადეს კრედიტი, მათთან, ვისაც გადახდა ერთხელ 90 დღით დაუგვიანდათ?
- კორექტულია კი მსესხებელი ფიზიკური პირების ერთ კატეგორიაზე მიკუთვნება, რომლებმაც არც ერთხელ არ დააგვიანეს გადახდა, მათთან, ვისაც 30 დღეზე ნაკლები დროით 5 ჯერ დაუგვიანდათ გადახდა?

ფიზიკური პირების ბინარული შეფასება ბანკისათვის დაბალ ინფორმატიულობას ფლობს, ანუ მოცემული შეფასება არ შეიძლება კრედიტუნარიანების ან არაკრედიტუნარიანების ჯგუფების შიგნით დასაბუთებული გადაწყვეტილების მისაღებად იქნეს გამოყენებული. უნდა აღინიშნოს, რომ „საქართველოს ეროვნული ბანკის ორგანული კანონის“ დებულებით (მუხლი 59) მსესხებლებისათვის გაცემული სესხების რისკის ჯგუფების ხუთი საკლასიფიკაციო კატეგორია არის დადგენილი (სტანდარტული, საყურადღებო, არასტანდარტული, საეჭვი, უიმედო) და მოითხოვს გაცემული სესხების მიხედვით საკრედიტო რისკი მუდმივობის საფუძველზე იქნეს შეფასებული და ბანკის საკუთარი შემოსავლებიდან ნაზარდით შესაბამისი შესაძლო დანაკარგების რეზერვი იქნეს შექმნილი (10, გვ. 348 - 367). რისკის თითოეულ კატეგორიაზე ხარჯების გარკვეული დონეა გათვალისწინებული და ბანკმაც მიზანშეწონილია მიცემული ხარჯების შესაბამისობაში მოახდინოს კრედიტის ფასის დიფერენცირება. ბინარული კლასიფიკაცია არასაკმარისია, რომ მოცემული შესაბამისობა ავტომატიზირებულ რეჟიმში იქნეს დადგენილი. ნაშრომის ავტორებმა (11, გვ. 249 - 274) გაიანგარიშეს, რომ ბანკების მიერ სწორედ საკრედიტო სკორინგის ავტომატიზირებული სისტემების გამოყენება ბანკის შემოსავლების მნიშვნელოვან ზრდას უზრუნველყოფს.

იმისათვის რომ საკრედიტო სკორინგმა ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის უფრო ინფორმაციული შეფასება მოგვცეს, შეთავაზებულია უწყვეტი სკალა იქნეს გამოყენებული. ბინარული და ნებისმიერი სხვა დისკრეტული სკალა შეიძლება უწყვეტი სკალიდან დისკრეტული გრადაციების განსაზღვრისათვის საშუალო მნიშვნელობის ან ალფა-დონის ალების გზით იქნეს მიღებული. უწყვეტი სკალის მიხედვით კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასებისას სამივე შეფასება პოტენციალური მსესხებელის კერძო ინფორმაციას მოიცავდეს იქნება ფორმით, რომელიც შეიძლება ბანკის მიერ მმართველობითი გადაწყვეტილებების მისაღებად იქნეს გამოყენებული. მოცემულ სტატიაში ფიზიკური პირების უწყვეტი სკალის მიხედვით საკრედიტო სკორინგის მეთოდის საფუძვლის სახით რანდომიზირებული ჯამური მაჩვენებლების მეთოდია გამოყენებული. რანდომიზირებული ჯამური მაჩვენებლების მეთოდი იერარქიის

ანალიზის მეთოდის უფრო განვითარებულ ფორმას წარმოადგენს. იერარქიის ანალიზის მეთოდი მახასიათებლების მნიშვნელობის შესახებ ინფორმაციისადმი მტკიცე მოთხოვნები მოიცავს. თითოეულმა მახასიათებელმა სხვებთან მიმართებაში წყვილური შედარების პროცედურა უნდა გაიაროს, რომლის შედეგად თითოეულ წყვილს 17-ბალიანი სკალის მიხედვით შეფასება დაუდგინდება (12). რანდომიზირებული ჯამური მაჩვენებლების მეთოდის გამოყენება მაჩვენებლების მნიშვნელობის შესახებ როგორც საქსპერტო ინფორმაციების, ასევე ინფორმაციების მიღების სხვა მეთოდების გამოყენების საშუალებას იძლევა, რაც ქვემოთ უფრო დეტალურად იქნება განხილული. რანდომიზირებული ჯამური მაჩვენებლების მეთოდის შესახებ დეტალურად შეიძლება დ. კოლესოვისა და სხვების ნაშრომიდან (13) იქნეს გაგებული.

საკრედიტო სკორინგის მეთოდი: კრედიტუნარიანობის შეფასების ამოცანის დასახვა მდგომარეობს შემდეგში: ბანკი პოტენციალური მსესხებელის შესახებ გარკვეულ ინფორმაციას ფლობს. მოცემული ინფორმაციის საფუძველზე ბანკმა მსესხებელები საკრედიტო რისკის (კრედიტუნარიანობის ხარისხის) მიხედვით კლასიფიცირება უნდა განახორციელოს. ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის შეფასების შედეგადად შემდეგი ალგორითმის მეშვეობით არის შესაძლებელი:

1. სტრუქტურირების განხორციელება პოტენციალური მსესხებელის ინფორმაციის ($x = x_1, \dots, x_m$) და მისი კერძო მახასიათებლების სახით წარმოდგენა.
2. შედგენილი იქნეს შესაბამისი მახასიათებლებების მიხედვით ხარისხების ფუნქციები ($q_i \dots$), თითოეული რომელთაგან შესაბამისი მახასიათებლის მიხედვით ხარისხის გამოვლენის დონე განისაზღვრება.
3. განისაზღვროს წონითი კოეფიციენტების მნიშვნელობა ($w = w_1, \dots, w_m$).
4. შედგენილი იქნეს ფუნქცია $Q = Q(q; w)$, რომლის მიხედვით ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის შედეგობრივი შეფასება იქნება განსაზღვრული.
5. კრედიტუნარიანობის შეფასების ფუნქციის სახით გამოიყენება საშუალოშეწონილი არითმეტიკულის ფინქცია.

ფაქტორების მნიშვნელობა: მითითებულ მეთოდში პოტენციალური მსესხებელის კერძო მახასიათებლების მნიშვნელობა წონითი კოეფიციენტებისა არის გამოსახული $w = (w_1, \dots, w_m)$. საკითხი მდგომარეობს იმაში, თუ როგორ უნდა განისაზღვროს წონითი კოეფიციენტების მნიშვნელობა, რომელთა მიხედვითაც კრედიტუნარიანობის საძიებო შეფასება უნდა იქნეს გაანგარიშებული. რანდომიზირებული ჯამური მაჩვენებლების მეთოდში წონითი კოეფიციენტები მრავალ დასაშვებ მნიშვნელობებზე რანდომიზაციის მეშვეობით განისაზღვრება. წონითი კოეფიციენტების ვექტორის მრავალი დასაშვები მნიშვნელობები პოტენციალური მსესხებელის კერძო მახასიათებლებების შესახებ არარიცხობრივი და არაზუსტი ინფორმაციების მიხედვით განისაზღვრება. წონითი კოეფიციენტებისა და საძიებო შეფასების ზუსტი მნიშვნელობა შეიძლება როგორც შესაბამისი შემთხვევითი სიდიდისაგან მათემატიკური მოლოდინის სახით იქნეს მიღებული.

ფიზიკური პირების კერძო ინფორმაციების სტრუქტურირება: ფიზიკური პირების კერძო ინფორმაცია საკმაოდ მრავალფეროვანია და იგი როგორც ხარისხობრივ, ასევე რაოდენობრივ მახასიათებლებსაც მოიცავს. დღენდე მახასიათებლების სტანდარტული ნაკრები არ არის ჩამოყალიბებული, რომლის მიხედვითაც კრედიტუნარიანობის დონის მიხედვით ფიზიკური პირების კლასიფიცირება იყოს შესაძლებელი (14, გვ. 2052 - 2064). ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების პროცესის გამარტივებისათვის კერძო ინფორმაცია მიზანშეწონილია იქნეს სტრუქტურირებული. ფიზიკური პირების კერძო ინფორმაციის სტრუქტურა შეიძლება მახასიათებლების იერარქიის სახით იქნეს წარმოდგენილი (იხ. ნახაზი 1).

მახასიათებლების იერარქია:	პირველი დონე:	მეორე დონე:	მესამე დონე:
	I. სოციალური მდგომარეობა :	1. წლოვანება; 2. ოჯახური მდგომარეობა; 3. კმაყოფაზე მყოფთა რაიდენობა.	
კრედიტუნარიანობის შეფასება (I, II, III, IV) :	II. შრომითი მაჩვენებლები :	4. განათლება; 5. სამუშაო ადგილი; 6. შემოსავლები.	5ა. ეკონომიკის დარგი; 5ბ. ორგანიზაციის პრესტიჟი.
	III. ქონებრივი მდგომარეობა :	7. უძრავი ქონება; 8. ავტოტრანსპორტი.	
	IV. საქმიანი რეპუტაცია :	9. შრომითი სტაჟი; 10. საკრედიტო ისტორია.	9ა. საერთო სამუშაო სტაჟი; 9ბ. სტაჟი ბოლო სამუშაო ადგილზე.

**ნახაზი 1. მახასიათებლების იერარქიის სახით წარმოდგენილი
ფიზიკური პირების კერძო ინფორმაცია**

იერარქიის პირველ დონეზე განთავსებულია:

1. სოციალური მდგომარეობა;
2. შრომითი მაჩვენებლები;
3. ქონებრივი მდგომარეობა;
4. საქმიანი რეპუტაცია.

მითითებული ელემენტებიდან თითოეული უფრო დეტალურად იერარქიის მეორე დონეზეა აღწერილი. ფიზიკური პირის **სოციალური სტატუსი** მოიცავს: წლოვანებას, ოჯახურ მდგომარეობას, კმაყოფაზე მყოფთა რაოდენობას.

შრომითი მაჩვენებლები განსაზღვრავენ კლიენტის მიერ სახსრების გამომუშავების შესაძლებლობას, რაც მნიშვნელოვანია ეკონომიკური შინაარსის თვალსაზრისით. ფიზიკური პირის შემოსავლიანობის შედარებით კრედიტთან მიმართებაში განაკვეთის სიდიდესთან, მაშინათვე შეიძლება განისაზღვროს, პოტენციალური მსესხებელის შესაძლებლობა კრედიტის მოქმედების პერიოდში საკუთარი შემოსავლებიდან კრედიტის დაბრუნებასთან მიმართებაში. ფიზიკური პირის შრომით მაჩვენებლებს შეადგენენ: განათლება, სამუშაო ადგილი, შემოსავლები.

ქონებრივი მდგომარეობა - არის საშუალებები, რომელსაც მსესხებელი კრედიტის აღების მომენტისათვის ფლობს. ფიზიკური პირის ქონებრივ მდგომარეობას შეადგენს: უძრავი ქონება საკუთრებაში, ავტოტრანსპორტი საკუთრებაში.

საქმიანი რეპუტაცია - არის ფიზიკური პირის საიმედოობის შეფასება იმ ინფორმაციების მიხედვით, რომლებიც მიღებულია: სამუშაო ადგილიდან (კოლეგების დახასიათება, საყვედურებისა და სასჯელების და ა.შ. არსებობა), საკრედიტო ორგანიზაციებიდან და ა.შ.; ბანკის მიერ ნებისმიერი პოტენციალური მსესხებელის შესახებ მისი სამუშაო ადგილიდან მიღებული ინფორმაციის სახით შრომითი სტაჟი წარმოადგენს. ფიზიკური პირის საქმიანი რეპუტაცია შედგება: შრომითი სტაჟისაგან, საკრედიტო ისტორიისაგან.

ფიზიკური პირის კერძო ინფორმაციის წარმოდგენილი სტრუქტურა შეიძლება დამატებითად იქნეს შევსებული. მაგალითად, ქონებრივი მდგომარეობა შეიძლება ფიზიკური პირის სხვა დანარჩენი ქონების შესახებ ინფორმაციით იქნეს შევსებული. იერარქიის მეორე დონის მახასიათებელი შეიძლება უფრო დეტალურად იქნეს აღწერილი. მაგალითად, სამუშაო ადგილის მახასიათებლები შეიძლება დარგის შესახებ ინფორმაციასთან, რომელშიც საქმიანობს ფირმა, და ფირმის საქმიან რეპუტაციასთან ერთობლივად უფრო დეტალურად იქნეს აღწერილი. ასევე შრომითი სტაჟი შეიძლება როგორც საერთო შრომითი სტაჟი და ბოლო სამუშაო ადგილზე შრომითი სტაჟი უფრო დეტალურად იქნეს განხილული.

აღინიშნის ღირსია, რომ ზოგიერთი მახასიათებლები შეიძლება იერარქიის სხვადასხვა ელემენტზე იქნას მიკუთვნებული. მაგალითად, განათლება მოცემული სქემის მიხედვით შრომით მახასიათებლებზეა მიკუთვნებული. მაგრამ, განათლება შეიძლება ფიზიკური პირის სოციალურ მდგომარეობაზეც იქნეს გადატანილი. ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის შეფასების ანალიზისას მოცემული ფაქტი უნდა იქნეს გათვალისწინებული, რომ ერთი და იგივე მახასიათებელი მრავალჯერადად არ იქნეს გაანგარიშებაში ჩართული, რაც საძიებო შეფასებაში წონის მნიშვნელობას გაზრდის.

ფიზიკური პირების საკრედიტო სკორინგის განსახილველი სტრუქტურისადმი შეთავაზებული მეთოდის გამოყენება, იერარქიის წინა დონის ელემენტების მიხედვით შემდგომი ელემენტების გაანგარიშების შესაძლებლობას იძლევა.

ხარისხის ფუნქცია: პოტენციალური მსესხებელის კერძო ინფორმაციის მოყვანილ სტრუქტურაში იერარქიის მესამე დონეზე აღწერას ისეთი ელემენტები გააჩნიათ, როგორიცაა მუშაობის ადგილი და შრომითი სტაჟი. სამუშაო ადგილის შეფასება შემდგომ შესწავლას მოითხოვს, ამიტომ მიმდინარე მოდელის ჩარჩოებსი პოტენციალური მსესხებლები დასაქმების ადგილის საიმედოობის დონის მიხედვით სამ ჯგუფადაა დაყოფილი: სამუშაოგამცემის მაღალი საიმედოობა (მს), სამუშაოგამცემის საშუალო საიმედოობა (სს), სამუშაოგამცემის დაბალი საიმედოობა (დს). მოყვანილი ჯგუფებიდან თითოეულს ხარისხის ფუნქციის შესაბამისი მნიშვნელობა აქვს მინიჭებული: 1 - სამუშაოს გამცემის მაღალი საიმედოობისას, 0,5 - სამუშაოს გამცემის საშუალო საიმედოობისას, 0 - სამუშაოს გამცემის დაბალი საიმედოობისას.

შრომითი სტაჟის შემადგენელები გაიზომება შემდეგი სახით: საერთო შრომითი სტაჟი წლებში, სტაჟი ბოლო სამუშაო ადგილზე თვეებში. შრომითი სტაჟის თითოეული შემადგენელი რამდენად მეტია, იმდენად მაღალია მოცემული ელემენტისათვის ხარისხის ფუნქცია.

პირველი დონის ელემენტების ხარისხის ფუნქცია აგებულია შემდეგი სახით:

1. სოციალური მდგომარეობის ბლოკში:

- წლოვანება იზომება წლებში. პოტენციალური მსესხებელის წლოვანება 35 წლისადმი რამდენად ახლოსაა, იმდენად მაღალია ხარისხის ფუნქციის მნიშვნელობა.
 - ოჯახური მდგომარეობა მოიცავს სამ მდგომარეობას: ცოლიანი, უცოლო, გაშორებულია. მითითებული მდგომარეობიდან თითოეულს ხარისხის ფუნქციის მნიშვნელობა შესაბამისად 1; 0; 0,2 აქვს მინიჭებული.
 - კმაყოფაზე მყოფთა რაოდენობა რიცხვის სახით არის წარმოდგენილი.
2. შრომითი მახასიათებლების ბლოკში:
- პოტენციალური მსესხებლები დაყოფილია ჯგუფებად განათლების დონის მიხედვით: საერთო საშუალოზე დაბალი (სშდ), საერთო საშუალო დონეზე (სსგ), საწყის პროფესიონალურ დონეზე (სწპ), საშუალო პროფესიონალურ დონეზე (სშპ), უმაღლეს პროფესიონალურ დონეზე (უშპ) და უმაღლესისშემდგომ პროფესიონალურ დონეზე (უშშპ), - რომელთაგან თითოეულისათვის ხარისხის ფუნქცია შესაბამისად 0; 0,2; 0,4; 0,6; 0,8 და 1 მნიშვნელობაა მიკუთვნებული.
 - შრომითი დასაქმების ადგილის საიმედოობის ხარისხის მიხედვით პოტენციალური მსესხებლები დაყოფილია სამ ჯგუფად: სამუშაოგამცემის მაღალი საიმედოობით (მს), სამუშაოგამცემის საშუალო საიმედოობით (სშს) და სამუშაოგამცემის დაბალი საიმედოობით (დს), რომელთაგან თითოეულისათვის ხარისხის ფუნქცია შესაბამისად 1; 0,5 და 0 მნიშვნელობაა მიკუთვნებული.
 - საშუალოთვიური შემოსავალი პოტენციალური მსესხებელის იზომება ფულად გამოსახულებაში (ლარებში). რამდენად მეტია საშუალო შემოსავალი, იმდენად მაღალია ხარისხის ფუნქციის მნიშვნელობა.
3. ქონებრივი მდგომარეობის ბლოკში პოტენციალური მსესხებელის საკუთრებაში უძრავი ქონება და ავტოტრანსპორტი წარმოდგენილია ღირებულებით გამოსახულებაში (ლარებში). რამდენად მაღალია ქონების ღირებულება, იმდენად მაღალია ხარისხის ფუნქცია.
4. საქმიანი რეპუტაციის ბლოკში შრომითი სტაჟი განისაზღვრება საერთო შრომითი სტაჟის (გაიზომება თვეებში) და ბოლო სამუშაო ადგილის სტაჟის (გაიზომება თვეებში) მიხედვით. რამდენად მაღალია საერთო შრომითი სტაჟი და ბოლო სამუშაო ადგილზე სტაჟი, იმდენად მაღალია შესაბამისი მახასიათებლისათვის ხარისხის ფუნქციის მნიშვნელობა. გარდა ამისა, მოცემულ ბლოკში პოტენციალური მსესხებლები დაყოფილია ჯგუფებად: კარგი, დამაკმაყოფილებელი და ცუდი საკრედიტო ისტორიით, რომელთაგან თითოეულისათვის ხარისხის ფუნქციას შესაბამისად 1; 0,5 და 0 მნიშვნელობა აქვს მიკუთვნებული. საკრედიტო ისტორიის არარსებობას ცუდ საკრედიტო ისტორიას მიაკუთვნებენ.

ფიზიკური პირის თითოეული მახასიათებლის მიხედვით შეიძლება ხარისხის ფუნქციისა და კრედიტუნარიანობის შეფასების მნიშვნელობისათვის მიმართებაში ცალკე გამოკვლევა იქნეს განხორციელებული. მაგალითად, განათლების ხარისხის შეფასების საფუძველზე შეიძლება განათლების საერთაშორისო სტანდარტული კლასიფიკაცია ან სხვა სახის მოქმედი კლასიფიკაცია იქნეს ჩადებული.

მაგალითი: მიმდინარე განყოფილებაში ნაჩვენები იქნება, თუ როგორ შეიძლება ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის შეფასების შედგენა შეთავაზებული მეთოდის მიხედვით. საწყისი პირობები მდგომარეობს შემდეგში. დავუშვათ, 10-მა ფიზიკურმა პირმა 100 ათ. ლარის ოდენობის კრედიტზე შემოიტანეს განაცხადი. მსესხებლებმა ბანკს კერძო ინფორმაცია წარუდგინეს. ფიზიკური პირების კერძო ინფორმაცია სტრუქტურირებული სახით ცხრილი 1-შია წარმოდგენილი. ბანკის ამოცანა მდგომარეობს იმაში, რომ მოცემულ კლიენტებთან ურთიერთმოქმედების შემდგომი პირობების განსაზღვრის მიზნით, მსესხებლები კრედიტუნარიანობის დონის მიხედვით იქნენ კლასიფიცირებული.

შეთავაზებული მეთოდის თანახმად კრედიტუნარიანობის შეფასების ჩამოყალიბების პირველ ეტაპზე ფიზიკური პირების კერძო ინფორმაციების სტრუქტურირება უნდა იქნეს განხორციელებული (ცხრილი 1, ცხრილი 2). ცხრილი 1 მოიცავს მაჩვენებლებს, რომლებიც ფიზიკური პირის სოციალურ

მდგომარეობას და შრომით მაჩვენებლებს შეადგენენ. ცხრილი 2 მოიცავს მაჩვენებლებს, რომლებიც ფიზიკური პირის ქონებრივ მდგომარეობას და საქმიან რეპუტაციას შეადგენენ. შემდეგ ეტაპზე თითოეული მახასიათებლისათვის ხარისხის ფუნქცია უნდა იქნეს განსაზღვრული. მოცემული ეტაპი თითოეული მახასიათებლისათვის წინა განყოფილებაში დეტალურად იყო გაწერილი.

ცხრილი 1. ფიზიკური პირების კერძო ინფორმაცია (ნაწილი 1)

I.სოციალური მდგომარეობა							
კლიენტი	წლოვანება	ხარისხის ფუნქცია	w _i		კმაყოფაზე რაოდენობა	მყოფთა	ხარისხის ფუნქცია
			ოჯახური მდგომარეობა	ხარისხის ფუნქცია			
			w ₁₃				
	w ₁₁		w ₁₂				
1	27	1	ცოლიანი	1	0		0,3
2	21	0,8	უცოლო	0	0		0,3
3	45	0,8	გაყრილი	0,2	1		0,2
4	60	0,7	ცოლიანი	1	2		0,1
5	34	1	გაყრილი	0,2	2		0,1
6	30	0,9	ცოლიანი	1	0		0,3
7	41	0,8	ცილიანი	1	1		0,2
8	20	0,8	უცოლო	0	0		0,3
9	52	0,7	გაყრილი	0,2	3		0,1
10	26	1	ცოლიანი	1	1		0,2
(ცხრილი 1-ის გაგრძელება)							

(ცხრილი 1-ის გაგრძელება)

II. შრომითი მაჩვენებლები						
კლიენტი	განათლება	ხარისხის ფუნქცია	W ₂		საშუალო-ვიური	ხარისხის ფუნქცია
			სამუშაო ადგილი	ხარისხის ფუნქცია		
			W ₂₂			
W ₂₁				შემოსავალი, ლარებში	ათ.	
W ₂₃						

1	უმპ	1	უპ	1	3,0	0,8
2	სწპ	0,4	დს	0	2,0	0,6
3	სსგ	0,2	დს	0	1,5	0,5
4	სწპ	0,4	სს	0,5	2,5	0,7
5	სშპ	0,6	უპ	1	3,5	0,9
6	უმპ	0,8	სს	0,5	4,0	1,0
7	სშპ	0,6	სს	0,5	3,0	0,8
8	სშდ	0	დს	0	1,2	0,5
9	უმპ	0,8	სს	0,5	3,5	0,9
10	სშპ	0,6	დს	0	2,0	0,6

ცხრილი 2. ფიზიკური პირების კერძო ინფორმაცია (ნაწილი 2)
III.ქონებრივი მდგომარეობა

w_3

კლიენტი	უმრავი ქონება, ათ. ლარებში	ხარისხის ფუნქცია	ავტოტრან- სპორტი, ათ. ლარებში	ხარისხის ფუნქცია
	w_{31}		w_{32}	
1	60	0,3	0	0
2	0	0,2	0	0
3	50	0,3	60	0,9
4	100	0,3	15	0,6
5	120	0,4	0	0
6	200	0,6	80	1
7	150	0,5	60	0,9
8	0	0,2	0	0
9	80	0,3	30	0,8
10	0	0,2	20	0,7

(ცხრილი 2-ის გაგრძელება)

IV. საქმიანი რეპუტაცია						
კლიენტი	საკრედიტო ისტორია	ხარისხის ფუნქცია	შრომითი სტაჟი	ხარისხის ფუნქცია	ბ) ბოლო სამუშაო ადგილზე სტაჟი, თვეებში	ხარისხის ფუნქცია
			W_{42}			
			მათ შორის: ა) საერთო სტაჟი, წლებში			
			W_{421}		W_{422}	
	W_{41}					
1	კარგი	1	3	0,7	36	0,8
2	ცუდი	0,4	1	0,4	10	0,5
3	დამაკმაყ.	0,5	25	0,5	22	0,6
4	დამაკმაყ.	0,5	35	0,9	60	1
5	კარგი	1	24	0,4	12	0,5
6	ცუდი	0,4	8	0,6	28	0,7
7	კარგი	1	21	0,4	8	0,4
8	ცუდი	0,4	4	0,2	4	0,3
9	დამაკმაყ.	0,5	30	0,9	45	0,9
10	კარგი	1	5	0,2	6	0,3

ალგორითმის მესამე ეტაპზე წონითი კოეფიციენტების მნიშვნელობა უნდა იქნეს განსაზღვრული. წონითი კოეფიციენტების მნიშვნელობის შესახებ ინფორმაცია ცხრილი 3-შია წარმოდგენილი. მოცემული ინფორმაცია მრაველ

ცხრილი 3. ინფორმაცია მახასიათებლების მნიშვნელობის შესახებ

დასახე- ლება	სიციალური მდგომა- რეობა	შრომითი მაჩვენე- ბლები	ქონებრივი მდგომა- რეობა	საქმიანი რეპუტაცია	კრედიტუნა- რიანობის შეფასება
პირობა	$W_{11} > W_{12}$	$W_{21} = W_{22}$	$W_{32} > W_{31}$	$W_{421} < W_{422}$	$W_2 > W_1; W_2 > W_3$
პირობა	$W_{13} < \alpha = 0,3$	$W_{23} > \alpha = 0,5$	$W_{31} > \alpha = 0,2$	$W_{41} > \alpha = 0,4$	$W_4 > W_1; W_4 > W_3;$ $W_3 > \alpha = 0,2.$

დასაშვებ მნიშვნელობას განსაზღვრავს, რომლის მიხედვით წონითი კოეფიციენტების ჯამური მნიშვნელობის რანდომიზაცია და გაანგარიშება ხორციელდება. მრავალი დასაშვები მნიშვნელობები შეიძლება მათემატიკური მოდელების, სოციოლოგიური გამოკითხვის, ექსპერტული მოსაზრებისა და ა.შ. იქნეს ჩამოყალიბებული, მაგალითად:

- სტატისტიკურად ბანკმა შეიძლება დაადგინოს, რომ კრედიტის მიღებაზე განაცხადის წარმომდგენი ფიზიკური პირის განათლებას (w_{21}) და სამუშაოგამცემის საიმედოობას (w_{22}) კრედიტუნარიანობის შეფასებაში ერთნაირი წონა გააჩნიათ ($w_{21} = w_{22}$);
- სოციალურმა გამოკითხვამ შეიძლება დაგვანახოს, რომ ცოლქმრობა (w_{12}) ფიზიკური პირის წარმადობისათვის იმდენად მნიშვნელოვანი არ არის, როგორც კლიენტის წლოვანება (w_{11});
- ექსპერტმა შეიძლება დაადგინოს, რომ ფიზიკური პირის ავტოტრანსპორტის ღირებულება (w_{32}) ბანკისათვის, უძრავ ქონებასთან (w_{31}) შედარებით, უფრო მაღალი ლიკვიდობის ხარჯზე მეტ ინტერესს (კრედიტუნარიანობის ჯამურ შეფასებაში მეტი წონა მიაკუთვნოს) წარმოადგენს;
- ბანკმა შეიძლება დაადგინოს, რომ კლიენტის შემოსავლების პროგნოზის სტაბილურობისათვის ბილო სამუშაო ადგილზე სტაჟი (w_{42}) უფრო მნიშვნელოვანია (კრედიტუნარიანობის ჯამურ შეფასებაში მეტი წონა მიაკუთვნოს) საერთო შრომით სტაჟთან (w_{41}) შედარებით.

წონითი კოეფიციენტების მნიშვნელობა მრავალი დასაშვები მნიშვნელობებისა და მათემატიკური მოლოდინის გაანგარიშებების რანდომიზაციის გზით მიიღება, შემდეგ იერარქიის პირველი დონის მაჩვენებლების მაჩვენებლები გაიანგარიშება. წონითი კოეფიციენტებისა და იერარქიის პირველი დონის მაჩვენებლების მნიშვნელობების საფუძველზე თითოეული კლიენტისათვის კრედიტუნარიანობის შეფასების მნიშვნელობები გაიანგარიშება (ცხრილი 4), რომლების მნიშვნელობა მძიმის შემდეგ მეოთხე ნიშნამდეა დამრგვალებული. კრედიტუნარიანობის უფრო დეტალური შეფასების საჭიროების შემთხვევაში შეიძლება მძიმის შემდეგ ნიშნების რაოდენობა იქნეს გადიდებული.

ცხრილი 4. კრედიტუნარიანობის შეფასების მნიშვნელობა

კლიენტი კრედიტუნარიანობის კლიენტი კრედიტუნარიანობის

შეფასება		შეფასება	
1	$7,9 : 11 = 0,7182$	4	$6,1 : 11 = 0,5545$
5	$7,8 : 11 = 0,7091$	10	$3,0 : 11 = 0,5273$
6	$7,1 : 11 = 0,6455$	3	$4,7 : 11 = 0,4273$
7	$7,1 : 11 = 0,6455$	2	$3,6 : 11 = 0,3273$
9	$6,6 : 11 = 0,6000$	8	$2,7 : 11 = 0,2455$

ცხრილი 4-ის შედეგები მიხედვით კლიენტები კრედიტუნარიანობის კლებადი შეფასების მიხედვით არის კლასიფიცირებული. ჩამოყალიბებული შეფასება შეიძლება ბანკის მიერ პოტენციალურ მსესხებლებთან ურთიერთმოქმედების შემდგომი პირობების განსაზღვრისათვის იქნეს გამოყენებული, მაგალითად:

1. უარი ეთქვას კრედიტის გაცემასთან მიმართებაში მე-3, მე-2 და მე-8 ნომრის კლიენტს, როგორც კრედიტუნარიანობის ყველაზე დაბალი დონის მფლობელებს. დანარჩენ კლიენტებზე კრედიტი ერთნაირი ფასის საფუძველზე გაიცეს.
2. უარი ეთქვას კრედიტის გაცემასთან მიმართებაში მხოლოდ მე-2 და მე-8 ნომრის კლიენტებს. დანარჩენ მსესხებლებზე კრედიტუნარიანობის შეფასების შესაბამისად, კრედიტთან დაკავშირებით საპროცენტო

განაკვეთის დიფერენციაცია იქნეს განხორციელებული. განხილვად ფიზიკურ პირებს შორის კლიენტი ნომერ 1-ის ყველაზე დაბალი საპროცენტო განაკვეთი განესაზღვროს. კლიენტი ნომერ 5-ის (როგორც კრედიტუნარიანოს მეორე მაჩვენებლის მფლობელს) საპროცენტო განაკვეთი ცოტათი უფრო დიდი დაუდგინდეს, ვიდრე კლიენტ ნომერ 1-ის და ა.შ., ხოლო კლიენტი ნომერ მე-3 ყველაზე დისი საპროცენტო განაკვეთი განესაზღვროს.

შედეგები: მოცემულ სტატიაში საკრედიტო სკორინგის ისეთი მეთოდია ჩამოყალიბებული, რომლის მიხედვით ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობა უწყვეტი სკალის მიხედვით ფასდება. საფუძვლის სახით რანდომიზირებული ჯამური მაჩვენებლების მეთოდია გამოყენებული. კრედიტუნარიანობის შეფასებისას მოცემული მეთოდის გამოყენება ორი უპირატესობის მიღების შესაძლებლობას იძლევა:

1. შემაჯამებელი შეფასება 0-დან - 1-მდე უწყვეტად დიაპაზონში ვარიირდება;
2. პოტენციალური მსესხებელის მახასიათებლების მნიშვნელობის განსაზღვრისას ორდონალური და არაზუსტი ინფორმაციების გამოყენების შესაძლებლობა.

კრედიტუნარიანობის 0-დან - 1-მდე უწყვეტად განაწილებად დიაპაზონში შეფასება პოტენციალური მსესხებელის დამუშავებულ კერძო ინფორმაციას ისეთი ფორმაში მოიცავს, რომელიც, ბინარული შეფასებიდან განსხვავებით, ბანკს მეტი დასაბუთებული მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღების, მაგალითად, კრედიტუნარიანობის შეფასების მონაცემების შესაბამისობაში კრედიტის ფასის დიფერენცირების შესაძლებლობას აძლევს.

კრედიტუნარიანობის შეფასების გასახორციელებლად, მაჩვენებლების მნიშვნელობის შესახებ ინფორმაციის სახით შეიძლება სხვადასხვა წყაროები იქნეს გამოყენებული, როგორებიცაა: მათემატიკური ანალიზის მოდელები, სოციალური კვლევების შედეგები, ექსპერტული მოსაზრებები და სხვები. გარდა ამისა, ბანკს, პოტენციალური მსესხებელის მახასიათებლების მნიშვნელობის განსაზღვრისას, საძიებო შეფასების კორექტირების შესაძლებლობა გააჩნია, მაგალითად, ბანკის მუშაკმა შეიძლება გადწვიტოს, რომ შრომითი მაჩვენებლები უფრო მნიშვნელოვანია საქმიან რეპუტაციასთან მიმართებაში და კრედიტუნარიანობის შეფასებაში იგი შესაბამისად გაითვალისწინოს. მოცემული მეთოდი მსესხებელის კერზო ინფორმაციის იერარქიის სახით წარმოდგენის შესაძლებლობას უშვებს, რაც მონაცემების ანალიზს ამარტივებს.

შეთავაზებული მეთოდის მიხედვით ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების განსახორციელებლად ბანკმა კლიენტების კერძო ინფორმაცია უნდა შეაგროვის, მოცემული ინფორმაციის სტრუქტურირება მოახდინოს, მოცემული სტრუქტურის თითოეულ ელემენტს ხარისხის ფუნქციის მნიშვნელობა და საძიებო შეფასებაში მნიშვნელობა განუსაზღვროს.

ზემითაღნიშნულის გათვალისწინებით შემდეგი სახის **დასკვნის** გაკეთება არის შესაძლებელი:

1. შეშწავლილია საკრედიტო სკორინგის არსებული მეთოდები, რომლებიც ძირითადად ფიზიკური პირების ბინარული შეფასების შესაძლებლობას იძლევა, რაც ბანკს მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღების შესაძლებლობაში ზღუდავს.
2. შეთავაზებულია საკრედიტო სკორინგის ისეთი მეთოდი, რომელიც ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის უწყვეტი სკალის მიხედვით ინდივიდუალური და დიფერენცირებული შეფასების შესაძლებლობას იძლევა.
3. შეთავაზებული მეთოდის გამოყენება კომერციულ ბანკებს, კრედიტუნარიანობის მიღებული შეფასების შესაბამისობაში, კლიენტთან მიმართებაში მეტი დასაბუთებული გადაწყვეტილებების მიღების, საკრედიტო რისკის უფრო ეფექტიანად მართვის შესაძლებლობას იძლევა.

**ლექცია 12. კომერციული ბანკების მსესხებელი -
ფიზიკური და იურიდიული პირების
კრედიტუნარიანობის შეფასების პრაქტიკაში**

1. ბანკის მსესხებელი ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდი

ორგანიზაციის საქმიანობაში რისკებს არსებითი მნიშვნელობა გააჩნიათ. კომერციული ბანკებისათვის საკრედიტო რისკი ძირითადს წარმოადგენს. საკრედიტო რისკი - მევალის მიერ საკუთარი ვალდებულებების შეუსრულებლობის ალბათობაა. საკრედიტო რისკის შესამცირებლად ბანკები მსესხებლების სესახებ ინფორმაციას საკრედიტო სკორინგის მეთოდებით ახორციელებენ ანალიზს.

საკრედიტო სკორინგის მეთოდების უმეტესობა ფიზიკური პირების კლასიფიცირების შესაძლებლობას იძლევა ბინარული სკალის მხედვით: „კრედიტუნარიანია“, თუ „არაკრედიტუნარიანია“. ბანკის „არაკრედიტუნარიანი“ კლიენტები კრედიტს არ ღებულობენ. ბანკის „კრედიტუნარიანი“ კლიენტები კრედიტს ერთიანი ფასის მიხედვით ღებულობენ. ბანკებს, საკრედიტო სკორინგის მსგავსი მეთოდების გამოყენებით, ფიზიკური პირების კერძო ინფორმაციის შესაბამისობაში ფასის ავტომატიზირებულ რეჟიმში დიფერენცირების შესაძლებლობები არ გააჩნიათ. აღნიშნულიდან გამომდინარეობს, რომ ბანკები, რომლებიც საკრედიტო სკორინგის მოცემულ მეთოდებს იყენებენ, საკრედიტო რისკის დონის მიხედვით მხოლოდ ბინარული კლასიფიკაციისათვის ფიზიკური პირების კერძო ინფორმაციის შეგროვებაზე და ანალიზზე ხარჯავენ სახსრებს. მიზანშეწონილად მიგვაჩნია საკრედიტო სკორინგის ისეთი მეთოდი იქნეს შემუშავებული, რომლის გამოყენება ბანკებს პოტენციალური მსესხებლების საკრედიტო რისკის უფრო ინფორმატიული შეფასების შესაძლებლობას მისცემს.

მიმდინარე კვლევის ობიექტს ფიზიკური პირების საკრედიტო სკორინგი წარმოადგენს. კვლევის საგანია ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების ინფორმაციულობა, რომელიც საკრედიტო სკორინგის გამოყენების შედეგად არის მიღებული. მიზანია - ჩამოყალიბებული იქნეს საკრედიტო სკორინგის ისეთი მეთოდი, რომლის კრედიტუნარიანობის შეფასების მიხედვით ბანკს ფიზიკურ პირებზე კრედიტის ფასის დიფერენციაციის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობა ექნება. დასახული მიზნის შესასრულებლად ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის უფრო ინფორმატიული, ვიდრე ბინარულია, შეფასების საკრედიტო სკორინგის მეთოდის აგება არის საჭირო.

მოცემულ სტატიაში ფიზიკური პირების საკრედიტო სკორინგის მეთოდია შეთავაზებული, რომლის მიხედვით ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის უწყვეტად შეფასება არის შესაძლებელი. მოცემული მეთოდის გამოყენება ბანკებს ფიზიკური პირების ავტომატიზირებულ რეჟიმში დაკრედიტების პრობემების დიფერენცირების მეტ შესაძლებლობებს მისცემს.

ლიტერატურის მიმოხილვა: ბოლო წლებში საფინანსო დაწესებულებების მენეჯერებმა საკრედიტო რისკის შეფასებაზე, საკრედიტო სკორინგის არსებული მეთოდების ნაკლოვანებებისა და კრედიტებზე მზარდი მოთხოვნის გამო, დიდი ყურადღების დათმობა დაიწყეს (31, გვ. 2375 - 2383). ლიტერატურაში საკრედიტო სკორინგის მეთოდები ძირითადად მსესხებლების ბინარული კლასიფიკაციის განხორციელების საშუალებას იძლევა, მაგალითად, ნეირონული ქსელების მეთოდის (32, გვ. 5477 - 5484), გენეტიკური ალგორითმების მეთოდის (33, გვ. 2650 - 2661), გადაწყვეტილების ხის მეთოდის (34, გვ. 61 - 68), საყრდენი ვექტორების მეთოდის (35, გვ. 543 - 558) და სხვების გამოყენებისას.

ბინარული კლასიფიკაცია ასევე მეთოდების კომბინაციის დროსაც, მაგალითად, ზემოთაღნიშნული ნეირონული ქსელების მეთოდისა და გენეტიკური ალგორითმების მეთოდის (36, გვ. 12605 - 12617), ნეირონული ქსელების მეთოდისა და საყრდენი ვექტორების მეთოდის (37, გვ. 299 - 320) კომბინირებისას გამოიყენება.

ანალოგიური მეთოდები ბანკის გაკოტრების დროსაც გამოიყენება. ვ. ლინის (38. გვ. 421 - 436) სტატიაში საკრედიტო სკორინგის მეთოდებისა და ბანკის გაკოტრების პროგნოზირების მეთოდების მიმართებაში 130 ნაშრომია გაანალიზებული. აღნიშნული ნაშრომის თანახმად საკრედიტო სკორინგი და ბანკის გაკოტრების პროგნოზირება ბინარული კლასიფიკაციის ამოცანებს მიეკუთვნებიან.

საკრედიტო სკორინგის მეთოდების დამუშავებაზე მიძღვნილ ნაშრომებში აღნიშნულია, რომ ავტორები დიდ ყურადღებას კლასიფიკაციის სიზუსტეს უთმობენ. ამასთან გაურკვეველი რჩება თუ ბინარული მიდგომის საფუძველზე საკრედიტო სკორინგის მეთოდების შემქმნელი ავტორები რას მოიაზრებენ სიზუსტის ქვეშ:

- საკმარისად სწორია კი მსესხებელი ფიზიკური პირების ერთ კატეგორიაში მიკუთვნება, რომლებმაც მთლიანად არ გადაიხადეს კრედიტი, მათთან, ვისაც გადახდა ერთხელ 90 დღით დაუგვიანდათ?
- კორექტულია კი მსესხებელი ფიზიკური პირების ერთ კატეგორიაზე მიკუთვნება, რომლებმაც არც ერთხელ არ დააგვიანეს გადახდა, მათთან, ვისაც 30 დღეზე ნაკლები დროით 5 ჯერ დაუგვიანდათ გადახდა?

ფიზიკური პირების ბინარული შეფასება ბანკისათვის დაბალ ინფორმატიულობას ფლობს, ანუ მოცემული შეფასება არ შეიძლება კრედიტუნარიანების ან არაკრედიტუნარიანების ჯგუფების შიგნით დასაბუთებული გადაწყვეტილების მისაღებად იქნეს გამოყენებული. უნდა აღინიშნოს, რომ „საქართველოს ეროვნული ბანკის ორგანული კანონის“ დებულებით(მუხლი 59) მსესხებლებისათვის გაცემული სესხების რისკის ჯგუფების ხუთი საკლასიფიკაციო კატეგორია არის დადგენილი (სტანდარტული, საყურადღებო, არასტანდარტული, საეჭვი, უიმედო) და მოითხოვს გაცემული სესხების მიხედვით საკრედიტო რისკი მუდმივობის საფუძველზე იქნეს შეფასებული და ბანკის საკუთარი შემოსავლებიდან ნაზარდით შესაბამისი შესაძლო დანაკარგების რეზერვი იქნეს შექმნილი (39, გვ. 348 - 367). რისკის თითოეულ კატეგორიაზე ხარჯების გარკვეული დონეა გათვალისწინებული და ბანკმაც მიზანშეწონილია მიცემული ხარჯების შესაბამისობაში მოახდინოს კრედიტის ფასის დიფერენცირება. ბონარული კლასიფიკაცია არასაკმარისია, რომ მოცემული შესაბამისობა ავტომატიზირებულ რეჟიმში იქნეს დადგენილი. ნაშრომის ავტორებმა (13, გვ. 249 - 274) გაიანგარიშეს, რომ ბანკების მიერ სწორედ საკრედიტო სკორინგის ავტომატიზირებული სისტემების გამოყენება ბანკის შემოსავლების მნიშვნელოვან ზრდას უზრუნველყოფს.

იმისათვის რომ საკრედიტო სკორინგმა ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის უფრო ინფორმაციული შეფასება მოგვცეს, შეთავაზებულია უწყვეტი სკალა იქნეს გამოყენებული. ბინარული და ნებისმიერი სხვა დისკრეტული სკალა შეიძლება უწყვეტი სკალიდან დისკრეტული გრადაციების განსაზღვრისათვის საშუალო მნიშვნელობის ან ალფა-დონის ალების გზით იქნეს მიღებული. უწყვეტი სკალის მიხედვით კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასებისას საძიებო შეფასება პოტენციალური მსესხებელის კერძო ინფორმაციას მოიცავდეს იქნება ფორმით, რომელიც შეიძლება ბანკის მიერ მმართველობითი გადაწყვეტილებების მისაღებად იქნეს გამოყენებული. მოცემულ სტატიაში ფიზიკური პირების უწყვეტი სკალის მიხედვით საკრედიტო სკორინგის მეთოდის საფუძვლის სახით რანდომიზირებული ჯამური მაჩვენებლების მეთოდი გამოყენებული. რანდომიზირებული ჯამური მაჩვენებლების მეთოდი იერარქიის ანალიზის მეთოდის უფრო განვითარებულ ფორმას წარმოადგენს. იერარქიის ანალიზის მეთოდი მახასიათებლების მნიშვნელობის შესახებ ინფორმაციისადმი მტკიცე მოთხოვნილებები მოიცავს. თითოეულმა მახასიათებელმა სხვებთან მიმართებაში წყვილური შედარების პროცედურა უნდა გაიაროს, რომლის შედეგად თითოეულ წყვილს 17-ბალიანი სკალის მიხედვით შეფასება დაუდგინდება (40). რანდომიზირებული ჯამური მაჩვენებლების მეთოდის გამოყენება მაჩვენებლების მნიშვნელობის შესახებ როგორც საქსპერტო ინფორმაციების, ასევე ინფორმაციების მიღების სხვა მეთოდების გამოყენების საშუალებას იძლევა, რაც ქვემოთ უფრო დეტალურად იქნება

განხილული. რანდომიზირებული ჯამური მაჩვენებლების მეთოდის შესახებ დეტალურად შეიძლება დ. კოლესოვისა და სხვების ნაშრომიდან (41) იქნეს გაგებული.

საკრედიტო სკორინგის მეთოდი: კრედიტუნარიანობის შეფასების ამოცანის დასახვა მდგომარეობს შემდეგში: ბანკი პოტენციალური მსესხებელის შესახებ გარკვეულ ინფორმაციას ფლობს. მოცემული ინფორმაციის საფუძველზე ბანკმა მსესხებელები საკრედიტო რისკის (კრედიტუნარიანობის ხარისხის) მიხედვით კლასიფიცირება უნდა განახორციელოს. ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის შეფასების შედეგადად შემდეგი ალგორითმის მეშვეობით არის შესაძლებელი:

6. სტრუქტურირების განხორციელება პოტენციალური მსესხებელის ინფორმაციის და მისი კერძო მახასიათებლების სახით წარმოდგენა.

7. შედგენილი იქნეს შესაბამისი მახასიათებლებების მიხედვით ხარისხების ფუნქციები, თითოეული რომელთაგან შესაბამისი მახასიათებლის მიხედვით ხარისხის გამოვლენის დონე განისაზღვრება.

8. განისაზღვროს წონითი კოეფიციენტების მნიშვნელობა.

9. შედგენილი იქნეს ფუნქცია, რომლის მიხედვით ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის შედეგობრივი შეფასება იქნება განსაზღვრული.

10. კრედიტუნარიანობის შეფასების ფუნქციის სახით გამოიყენება საშუალოშეწონილი არითმეტიკულის ფიქცია.

ფაქტორების მნიშვნელობა: მითითებულ მეთოდში პოტენციალური მსესხებელის კერძო მახასიათებლების მნიშვნელობა წონითი კოეფიციენტების არის გამოსახული. საკითხი მდგომარეობს იმაში, თუ როგორ უნდა განისაზღვროს წონითი კოეფიციენტების მნიშვნელობა, რომელთა მიხედვითაც კრედიტუნარიანობის საძიებო შეფასება უნდა იქნეს გაანგარიშებული. რანდომიზირებული ჯამური მაჩვენებლების მეთოდში წონითი კოეფიციენტები მრავალ დასაშვებ მნიშვნელობებზე რანდომიზაციის მეშვეობით განისაზღვრება. წონითი კოეფიციენტების ვექტორის მრავალი დასაშვები მნიშვნელობები პოტენციალური მსესხებელის კერძო მახასიათებლებების შესახებ არარეცხობრივი და არაზუსტი ინფორმაციების მიხედვით განისაზღვრება. წონითი კოეფიციენტებისა და საძიებო შეფასების ზუსტი მნიშვნელობა შეიძლება როგორც შესაბამისი შემთხვევითი სიდიდისაგან მათემატიკური მოლოდინის სახით იქნეს მიღებული.

ფიზიკური პირების კერძო ინფორმაციების სტრუქტურირება: ფიზიკური პირების კერძო ინფორმაცია საკმაოდ მრავალფეროვანია და იგი როგორც ხარისხობრივ, ასევე რაოდენობრივ მახასიათებლებსაც მოიცავს. დღენდე მახასიათებლების სტანდარტული ნაკრები არ არის ჩამოყალიბებული, რომლის მიხედვითაც კრედიტუნარიანობის დონის მიხედვით ფიზიკური პირების კლასიფიცირება იყოს შესაძლებელი. ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების პროცესის გამარტივებისათვის კერძო ინფორმაცია მიზანშეწონილია იქნეს სტრუქტურირებული. ფიზიკური პირების კერძო ინფორმაციის სტრუქტურა შეიძლება მახასიათებლების იერარქიის სახით იქნეს წარმოდგენილი (იხ. ნახაზი 11.1).

იერარქიის პირველ დონეზე განთავსებულია:

5. სოციალური მდგომარეობა;
6. შრომითი მაჩვენებლები;
7. ქონებრივი მდგომარეობა;
8. საქმიანი რეპუტაცია.

მითითებული ელემენტებიდან თითოეული უფრო დეტალურად იერარქიის მეორე დონეზეა აღწერილი. ფიზიკური პირის **სოციალური სტატუსი** მოიცავს: წლოვანებას, ოჯახურ მდგომარეობას, კმაყოფაზე მყოფთა რაოდენობას.

მახასიათებლების იერარქია:	პირველი დონე:	მეორე დონე:	მესამე დონე:
	I.სოციალური მდგომარეობა :	1.წლოვანება; 2.ოჯახური მდგომარეობა; 3.კმაყოფილება მყოფთა რავიდანობა.	
კრედიტუნარიანობის შეფასება(I,II,III,IV):	II.შრომითი მაჩვენებლები :	4.განათლება; 5.სამუშაო ადგილი; 6. შემოსავლები.	5ა. ეკონომიკის დარგი; 5ბ. ორგანიზაციის პრესტიჟი.
	III.ქონებრივი მდგომარეობა :	7. უძრავი ქონება; 8. ავტოტრანსპორტი.	
	IV.საქმიანი რეპუტაცია :	9.შრომითი სტაჟი; 10. საკრედიტო ისტორია.	9ა. საერთო სამუშაო სტაჟი; 9ბ. სტაჟი ბოლო სამუშაო ადგილზე.

**ნახაზი 11.1. მახასიათებლების იერარქიის სახით წარმოდგენილი
ფიზიკური პირების კერძო ინფორმაცია**

შრომითი მაჩვენებლები განსაზღვრავენ კლიენტის მიერ სახსრების გამომუშავების შესაძლებლობას, რაც მნიშვნელოვანია ეკონომიკური შინაარსის თვალსაზრისით.ფიზიკური პირის შემოსავლიანობის შედარებით კრედიტთან მიმართებაში განაკვეთის სიდიდესთან, მაშინათვე შეიძლება განისაზღვროს, პოტენციალური მსესხებელის შესაძლებლობა კრედიტის მოქმედების პერიოდში საკუთარი შემოსავლებიდან კრედიტის დაბრუნებასთან მიმართებაში.ფიზიკური პირის შრომით მაჩვენებლებს შეადგენენ: განათლება, სამუშაო ადგილი, შემოსავლები.

ქონებრივი მდგომარეობა - არის საშუალებები, რომელსაც მსესხებელი კრედიტის აღების მომენტისათვის ფლობს.ფიზიკური პირის ქონებრივ მდგომარეობას შეადგენს: უძრავი ქონება საკუთრებაში, ავტოტრანსპორტი საკუთრებაში.

საქმიანი რეპუტაცია - არის ფიზიკური პირის საიმედოობის შეფასება იმ ინფორმაციების მიხედვით, რომლებიც მიღებულია: სამუშაო ადგილიდან (კოლეგების დახასიათება, საყვედურებისა და სასჯელების და ა.შ. არსებობა), საკრედიტო ორგანიზაციებიდან და ა.შ.; ბანკის მიერ ნებისმიერი პოტენციალური მსესხებელის შესახებ მისი სამუშაო ადგილიდან მიღებული ინფორმაციის სახით შრომითი სტაჟი წარმოადგენს. ფიზიკური პირის საქმიანი რეპუტაცია შედგება: შრომითი სტაჟისაგან, საკრედიტო ისტორიისაგან.

ფიზიკური პირის კერძო ინფორმაციის წარმოდგენილი სტრუქტურა შეიძლება დამატებითად იქნეს შევსებული. მაგალითად, ქონებრივი მდგომარეობა შეიძლება ფიზიკური პირის სხვა დანარჩენი ქონების შესახებ ინფორმაციით იქნეს შევსებული. იერარქიის მეორე დონის მახასიათებელი შეიძლება უფრო დეტალურად იქნეს აღწერილი. მაგალითად, სამუშაო ადგილის მახასიათებლები შეიძლება დარგის შესახებ ინფორმაციასთან, რომელშიც საქმიანობს ფირმა, და ფირმის საქმიან

რეპუტაციასთან ერთობლივად უფრო დეტალურად იქნეს აღწერილი. ასევე შრომითი სტაჟი შეიძლება როგორც საერთო შრომითი სტაჟი და ბოლო სამუშაო ადგილზე შრომითი სტაჟი უფრო დეტალურად იქნეს განხილული.

აღინიშნის ღირსია, რომ ზოგიერთი მახასიათებლები შეიძლება იერარქიის სხვადასხვა ელემენტებზე იქნას მიკუთვნებული. მაგალითად, განათლება მოცემული სქემის მიხედვით შრომით მახასიათებლებზეა მიკუთვნებული. მაგრამ, განათლება შეიძლება ფიზიკური პირის სოციალურ მდგომარეობაზეც იქნეს გადატანილი. ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის შეფასების ანალიზისას მოცემული ფაქტი უნდა იქნეს გათვალისწინებული, რომ ერთი და იგივე მახასიათებელი მრავალჯერადად არ იქნეს გაანგარიშებაში ჩართული, რაც საძიებო შეფასებაში წონის მნიშვნელობას გაზრდის.

ფიზიკური პირების საკრედიტო სკორინგის განსახილველი სტრუქტურისადმი შეთავაზებული მეთოდის გამოყენება, იერარქიის წინა დონის ელემენტების მიხედვით შემდგომი ელემენტების გაანგარიშების შესაძლებლობას იძლევა.

ხარისხის ფუნქცია: პოტენციალური მსესხებელის კერძო ინფორმაციის მოყვანილ სტრუქტურაში იერარქიის მესამე დონეზე აღწერას ისეთი ელემენტები გააჩნიათ, როგორიცაა მუშაობის ადგილი და შრომითი სტაჟი. სამუშაო ადგილის შეფასება შემდგომ შესწავლას მოითხოვს, ამიტომ მიმდინარე მოდელის ჩარჩოებს პოტენციალური მსესხებლები დასაქმების ადგილის საიმედოობის დონის მიხედვით სამ ჯგუფადაა დაყოფილი: სამუშაოგამცემის მაღალი საიმედოობა (მს), სამუშაოგამცემის საშუალო საიმედოობა (სს), სამუშაოგამცემის დაბალი საიმედოობა (დს). მოყვანილი ჯგუფებიდან თითოეულს ხარისხის ფუნქციის შესაბამისი მნიშვნელობა აქვს მინიჭებული: 1 - სამუშაოს გამცემის მაღალი საიმედოობისას, 0,5 - სამუშაოს გამცემის საშუალო საიმედოობისას, 0 - სამუშაოს გამცემის დაბალი საიმედოობისას.

შრომითი სტაჟის შემადგენელები გაიზომება შემდეგი სახით: საერთო შრომითი სტაჟი წლებში, სტაჟი ბოლო სამუშაო ადგილზე თვეებში. შრომითი სტაჟის თითოეული შემადგენელი რამდენად მეტია, იმდენად მაღალია მოცემული ელემენტისათვის ხარისხის ფუნქცია.

პირველი დონის ელემენტების ხარისხის ფუნქცია აგებულია შემდეგი სახით:

5. სოციალური მდგომარეობის ბლოკში:
 - წლოვანება იზომება წლებში. პოტენციალური მსესხებელის წლოვანება 35 წლისადმი რამდენად ახლოსაა, იმდენად მაღალია ხარისხის ფუნქციის მნიშვნელობა.
 - ოჯახური მდგომარეობა მოიცავს სამ მდგომარეობას: ცოლიანი, უცოლო, გაშორებულია. მითითებული მდგომარეობიდან თითოეულს ხარისხის ფუნქციის მნიშვნელობა შესაბამისად 1; 0; 0,2 აქვს მინიჭებული.
 - კმაყოფაზე მყოფთა რაოდენობა რიცხვის სახით არის წარმოდგენილი.
6. შრომითი მახასიათებლების ბლოკში:
 - პოტენციალური მსესხებლები დაყოფილია ჯგუფებად განათლების დონის მიხედვით: საერთო საშუალოზე დაბალი (სშდ), საერთო საშუალო დონეზე (სსგ), საწყის პროფესიონალურ დონეზე (სწპ), საშუალო პროფესიონალურ დონეზე (სშპ), უმაღლეს პროფესიონალურ დონეზე (უმპ) და უმაღლესისშემდგომ პროფესიონალურ დონეზე (უშპ), - რომელთაგან თითოეულისათვის ხარისხის ფუნქცია შესაბამისად 0; 0,2; 0,4; 0,6; 0,8 და 1 მნიშვნელობაა მიკუთვნებული.
 - შრომითი დასაქმების ადგილის საიმედოობის ხარისხის მიხედვით პოტენციალური მსესხებლები დაყოფილია სამ ჯგუფად: სამუშაოგამცემის მაღალი საიმედოობით (მს), სამუშაოგამცემის საშუალო საიმედოობით (სშს) და სამუშაოგამცემის დაბალი საიმედოობით (დს), რომელთაგან თითოეულისათვის ხარისხის ფუნქცია შესაბამისად 1; 0,5 და 0 მნიშვნელობაა მიკუთვნებული.

- საშუალოთვიური შემოსავალი პოტენციალური მსესხებელის იზომება ფულად გამოსახულებაში (ლარებში). რამდენად მეტია საშუალო შემოსავალი, იმდენად მაღალია ხარისხის ფუნქციის მნიშვნელობა.

7. ქონებრივი მდგომარეობის ბლოკში პოტენციალური მსესხებელის საკუთრებაში უძრავი ქონება და ავტოტრანსპორტი წარმოდგენილია ღირებულებით გამოსახულებაში (ლარებში). რამდენად მაღალია ქონების ღირებულება, იმდენად მაღალია ხარისხის ფუნქცია.

8. საქმიანი რეპუტაციის ბლოკში შრომითი სტაჟი განისაზღვრება საერთო შრომითი სტაჟის (გაიზომება თვეებში) და ბოლო სამუშაო ადგილის სტაჟის (გაიზომება თვეებში) მიხედვით. რამდენად მაღალია საერთო შრომითი სტაჟი და ბოლო სამუშაო ადგილზე სტაჟი, იმდენად მაღალია შესაბამისი მახასიათებლისათვის ხარისხის ფუნქციის მნიშვნელობა. გარდა ამისა, მოცემულ ბლოკში პოტენციალური მსესხებლები დაყოფილია ჯგუფებად: კარგი, დამაკმაყოფილებელი და ცუდი საკრედიტო ისტორიით, რომელთაგან თითოეულისათვის ხარისხის ფუნქციას შესაბამისად 1; 0,5 და 0 მნიშვნელობა აქვს მიკუთვნებული. საკრედიტო ისტორიის არარსებობას ცუდ საკრედიტო ისტორიას მიაკუთვნებენ.

ფიზიკური პირის თითოეული მახასიათებლის მიხედვით შეიძლება ხარისხის ფუნქციისა და კრედიტუნარიანობის შეფასების მნიშვნელობისათვის მიმართებაში ცალკე გამოკვლევა იქნეს განხორციელებული. მაგალითად, განათლების ხარისხის შეფასების საფუძველში შეიძლება განათლების საერთაშორისო სტანდარტული კლასიფიკაცია ან სხვა სახის მოქმედი კლასიფიკაცია იქნეს ჩადებული.

მაგალითი: მიმდინარე განყოფილებაში ნაჩვენები იქნება, თუ როგორ შეიძლება ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის შეფასების შედგენა შეთავაზებული მეთოდის მიხედვით. საწყისი პირობები მდგომარეობს შემდეგში. დავუშვათ, 10-მა ფიზიკურმა პირმა 100 ათ. ლარის ოდენობის კრედიტზე შემოიტანეს განაცხადი. მსესხებლებმა ბანკს კერძო ინფორმაცია წარუდგინეს. ფიზიკური პირების კერძო ინფორმაცია სტრუქტურირებული სახით ცხრილი 1-შია წარმოდგენილი. ბანკის ამოცანა მდგომარეობს იმაში, რომ მოცემულ კლიენტებთან ურთიერთმოქმედების შემდგომი პირობების განსაზღვრის მიზნით, მსესხებლები კრედიტუნარიანობის დონის მიხედვით იქნენ კლასიფიცირებულები.

შეთავაზებული მეთოდის თანახმად კრედიტუნარიანობის შეფასების ჩამოყალიბების პირველ ეტაპზე ფიზიკური პირების კერძო ინფორმაციების სტრუქტურირება უნდა იქნეს განხორციელებული (ცხრილი 11.1, ცხრილი 2). ცხრილი 1 მოიცავს მაჩვენებლებს, რომლებიც ფიზიკური პირის სოციალურ მდგომარეობას და შრომით მაჩვენებლებს შეადგენენ. ცხრილი 2 მოიცავს მაჩვენებლებს, რომლებიც ფიზიკური პირის ქონებრივ მდგომარეობას და საქმიან რეპუტაციას შეადგენენ. შემდეგ ეტაპზე თითოეული მახასიათებლისათვის ხარისხის ფუნქცია უნდა იქნეს განსაზღვრული. მოცემული ეტაპი თითოეული მახასიათებლისათვის წინა განყოფილებაში დეტალურად იყო გაწერილი.

ცხრილი 11.1. ფიზიკური პირების კერძო ინფორმაცია (ნაწილი 1)

სოციალური მდგომარეობა

№₁

კლიენტი	წლოვანება	ხარისხის ფუნქცია	ოჯახური მდგომარეობა	ხარისხის ფუნქცია	კმაყოფაზე რაოდენობა	მყოფთა	ხარისხის ფუნქცია
	№ ₁₁		№ ₁₂		№ ₁₃		
1	27	1	ცოლიანი	1	0		0,3

2	21	0,8	უცოლო	0	0	0,3
3	45	0,8	გაყრილი	0,2	1	0,2
4	60	0,7	ცოლიანი	1	2	0,1
5	34	1	გაყრილი	0,2	2	0,1
6	30	0,9	ცოლიანი	1	0	0,3
7	41	0,8	ცილიანი	1	1	0,2
8	20	0,8	უცოლო	0	0	0,3
9	52	0,7	გაყრილი	0,2	3	0,1
10	26	1	ცოლიანი	1	1	0,2

(ცხრილი 1-ის გაგრძელება)

II. შრომითი
მაჩვენებლები

კლიენტი	განათლება	ხარისხის ფუნქცია	წ ₂		ხარისხის ფუნქცია	საშუალოთ- ვიური	შემოსავალი, ლარებში	ათ.		
			სამუშაო ადგილი	წ ₂₂						
									წ ₂₁	წ ₂₃
1	უმპ	1	უს	1	3,0	0,8				
2	სწპ	0,4	დს	0	2,0	0,6				
3	სსგ	0,2	დს	0	1,5	0,5				
4	სწპ	0,4	სს	0,5	2,5	0,7				
5	სშპ	0,6	უს	1	3,5	0,9				
6	უმპ	0,8	სს	0,5	4,0	1,0				
7	სშპ	0,6	სს	0.5	3,0	0,8				
8	სშდ	0	დს	0	1,2	0.5				
9	უმპ	0,8	სს	0,5	3,5	0,9				
10	სშპ	0,6	დს	0	2,0	0,6				

ცხრილი 11.2. ფიზიკური პირების კერძო ინფორმაცია (ნაწილი 2)

III.ქონებრივი მდგომარეობა

№₃

კლიენტი	უძრავი ქონება, ათ. ლარებსი	ხარისხის ფუნქცია	ავტოტრან- სპორტი, ათ. ლარებში	ხარისხის ფუნქცია
	№ ₃₁		№ ₃₂	
1	60	0,3	0	0
2	0	0,2	0	0
3	50	0,3	60	0,9
4	100	0,3	15	0,6
5	120	0,4	0	0
6	200	0,6	80	1
7	150	0,5	60	0,9
8	0	0,2	0	0
9	80	0,3	30	0,8
10	0	0,2	20	0,7

(ცხრილი 2-ის გაგრძელება)

IV. საქმიანი რეპუტაცია

კლიენტი	საკრედიტო ისტორია	ხარისხის ფუნქცია	შრომითი სტაჟი № ₄₂ მათ შორის: ა) საერთო სტაჟი, წლებში № ₄₂₁	ხარისხის ფუნქცია	ბ) ბოლო სამუშაო ადგილზე სტაჟი, თვეებში № ₄₂₂	ხარისხის ფუნქცია
	№ ₄₁					
1	კარგი	1	3	0,7	36	0,8
2	ცუდი	0,4	1	0,4	10	0,5
3	დამაკმაყ.	0,5	25	0,5	22	0,6
4	დამაკმაყ.	0,5	35	0,9	60	1
5	კარგი	1	24	0,4	12	0,5

6	ცუდი	0,4	8	0,6	28	0,7
7	კარგი	1	21	0,4	8	0,4
8	ცუდი	0,4	4	0,2	4	0,3
9	დამაკმაყ.	0,5	30	0,9	45	0,9
10	კარგი	1	5	0,2	6	0,3

ალგორითმის მესამე ეტაპზე წონითი კოეფიციენტების მნიშვნელობა უნდა იქნეს განსაზღვრული. წონითი კოეფიციენტების მნიშვნელობის შესახებ ინფორმაცია ცხრილი 11.3-შია წარმოდგენილი.

ცხრილი 11.3. ინფორმაცია მახასიათებლების მნიშვნელობის შესახებ

დასახე- ლება	სიციალური მდგომა- რეობა	შრომითი მაჩვენე- ბლები	ქონებრივი მდგომა- რეობა	საქმიანი რეპუტაცია	კრედიტუნა- რიანობის შეფასება
პირობა	$V_{11} > V_{12}$	$V_{21} = V_{22}$	$V_{32} > V_{31}$	$V_{421} < V_{422}$	$V_2 > V_1; V_2 > V_3$
პირობა	$V_{13} < \Delta_n = 0,3$	$V_{23} > \Delta_n = 0,5$	$V_{31} > \Delta_n = 0,2$	$V_{41} > \Delta_n = 0,4$	$V_4 > V_1; V_4 > V_3;$ $V_3 > \Delta_n = 0,2$

მოცემული ინფორმაცია მრაველდასაშვებ მნიშვნელობას განსაზღვრავს, რომლის მიხედვით წონითი კოეფიციენტების ჯამური მნიშვნელობის რანდომიზაცია და გაანგარიშება ხორციელდება. მრავალი დასაშვები მნიშვნელობები შეიძლება მათემატიკური მოდელების, სოციოლოგიური გამოკითხვის, ექსპერტული მოსაზრებისა და ა.შ. იქნეს ჩამოყალიბებული, მაგალითად:

- სტატისტიკურად ბანკმა შეიძლება დაადგინოს, რომ კრედიტის მიღებაზე განაცხადის წარმომდგენი ფიზიკური პირის განათლებას (V_{21}) და სამუშაოგამცემის საიმედოობას (V_{22}) კრედიტუნარიანობის შეფასებაში ერთნაირი წონა გააჩნიათ ($V_{21} = V_{22}$);
- სოციალურმა გამოკითხვამ შეიძლება დაგვანახოს, რომ ცოლქმრობა (V_{12}) ფიზიკური პირის წარმადობისათვის იმდენად მნიშვნელოვანი არ არის, როგორც კლიენტის წლოვანება (V_{11});
- ექსპერტმა შეიძლება დაადგინოს, რომ ფიზიკური პირის ავტოტრანსპორტის ღირებულება (V_{32}) ბანკისათვის, უმრავლეს შემთხვევაში, უფრო მაღალი ლიკვიდობის ხარჯზე მეტ ინტერესს (კრედიტუნარიანობის ჯამურ შეფასებაში მეტი წონა მიაკუთვნოს) წარმოადგენს;
- ბანკმა შეიძლება დაადგინოს, რომ კლიენტის შემოსავლების პროგნოზის სტაბილურობისათვის ბილო სამუშაო ადგილზე სტაჟი (V_{422}) უფრო მნიშვნელოვანია (კრედიტუნარიანობის ჯამურ შეფასებაში მეტი წონა მიაკუთვნოს) საერთო შრომით სტაჟთან (V_{421}) შედარებით.

წონითი კოეფიციენტების მნიშვნელობა მრავალი დასაშვები მნიშვნელობებისა და მათემატიკური მოლოდინის გაანგარიშებების რანდომიზაციის გზით მიიღება, შემდეგ იერარქიის პირველი დონის მაჩვენებლების მაჩვენებლები გაიანგარიშება. წონითი კოეფიციენტებისა და იერარქიის პირველი დონის მაჩვენებლების მნიშვნელობების საფუძველზე თითოეული კლიენტისათვის კრედიტუნარიანობის შეფასების მნიშვნელობები გაიანგარიშება (ცხრილი 11.4), რომლების მნიშვნელობა

მძიმის შემდეგ მეოთხე ნიშნამდეა დამრგვალებული. კრედიტუნარიანობის უფრო დეტალური შეფასების საჭიროების შემთხვევაში შეიძლება მძიმის შემდეგ ნიშნების რაოდენობა იქნეს გადიდებული.

ცხრილი 11.4. კრედიტუნარიანობის შეფასების მნიშვნელობა

კლიენტი კრედიტუნარიანობის კლიენტი კრედიტუნარიანობის

შეფასება		შეფასება	
1	$7,9 : 11 = 0,7182$	4	$6,1 : 11 = 0,5545$
5	$7,8 : 11 = 0,7091$	10	$3,0 : 11 = 0,5273$
6	$7,1 : 11 = 0,6455$	3	$4,7 : 11 = 0,4273$
7	$7,1 : 11 = 0,6455$	2	$3,6 : 11 = 0,3273$
9	$6,6 : 11 = 0,6000$	8	$2,7 : 11 = 0,2455$

ცხრილი 11.4-ის შედეგები მიხედვით კლიენტები კრედიტუნარიანობის კლებადი შეფასების მიხედვით არის კლასიფიცირებული. ჩამოყალიბებული შეფასება შეიძლება ბანკის მიერ პოტენციალურ მსესხებლებთან ურთიერთმოქმედების შემდგომი პირობების განსაზღვრისათვის იქნეს გამოყენებული, მაგალითად:

3. უარი ეთქვას კრედიტის გაცემასთან მიმართებაში მე-3, მე-2 და მე-8 ნომრის კლიენტს, როგორც კრედიტუნარიანობის ყველაზე დაბალი დონის მფლობელებს. დანარჩენ კლიენტებზე კრედიტი ერთნაირი ფასის საფუძველზე გაიცეს.

4. უარი ეთქვას კრედიტის გაცემასთან მიმართებაში მხოლოდ მე-2 და მე-8 ნომრის კლიენტებს. დანარჩენ მსესხებლებზე კრედიტუნარიანობის შეფასების შესაბამისად, კრედიტთან დაკავშირებით საპროცენტო განაკვეთის დიფერენცია იქნეს განხორციელებული. განხილვად ფიზიკურ პირებს შორის კლიენტი ნომერ 1-ის ყველაზე დაბალი საპროცენტო განაკვეთი განესაზღვროს. კლიენტი ნომერ 5-ის (როგორც კრედიტუნარიანოს მეორე მაჩვენებლის მფლობელს) საპროცენტო განაკვეთი ცოტათი უფრო დიდი დაუდგინდეს, ვიდრე კლიენტ ნომერ 1-ის და ა.შ., ხოლო კლიენტი ნომერ მე-3 ყველაზე დისი საპროცენტო განაკვეთი განესაზღვროს.

შედეგები: მოცემულ სტატიაში საკრედიტო სკორინგის ისეთი მეთოდია ჩამოყალიბებული, რომლის მიხედვით ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობა უწყვეტი სკალის მიხედვით ფასდება. საფუძვლის სახით რანდომიზირებული ჯამური მაჩვენებლების მეთოდია გამოყენებული. კრედიტუნარიანობის შეფასებისას მოცემული მეთოდის გამოყენება ორი უპირატესობის მიღების შესაძლებლობას იძლევა:

3. შემაჯამებელი შეფასება 0-დან - 1-მდე უწყვეტად დიაპაზონში ვარიირდება;

4. პოტენციალური მსესხებელის მახასიათებლების მნიშვნელობის განსაზღვრისას ორდონალური და არაზუსტი ინფორმაციების გამოყენების შესაძლებლობა.

კრედიტუნარიანობის 0-დან - 1-მდე უწყვეტად განაწილებად დიაპაზონში შეფასება პოტენციალური მსესხებელის დამუშავებულ კერძო ინფორმაციას ისეთი ფორმაში მოიცავს, რომელიც, ბინარული შეფასებიდან განსხვავებით, ბანკს მეტი დასაბუთებული მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღების, მაგალითად, კრედიტუნარიანობის შეფასების მონაცემების შესაბამისობაში კრედიტის ფასის დიფერენცირების შესაძლებლობას აძლევს.

კრედიტუნარიანობის შეფასების გასახორციელებლად, მაჩვენებლების მნიშვნელობის შესახებ ინფორმაციის სახით შეიძლება სხვადასხვა წყაროები იქნეს გამოყენებული, როგორებიცაა: მათემატიკური ანალიზის მოდელები, სოციალური კვლევების შედეგები, ექსპერტული მოსაზრებები და

სხვები. გარდა ამისა, ბანკს, პოტენციალური მსესხებელის მახასიათებლების მნიშვნელობის განსაზღვრისას, საძიებო შეფასების კორექტირების შესაძლებლობა გააჩნია, მაგალითად, ბანკის მუშაკმა შეიძლება გადწვიტოს, რომ შრომითი მაჩვენებლები უფრო მნიშვნელოვანია საქმიან რეპუტაციასთან მიმართებაში და კრედიტუნარიანობის შეფასებაში იგი შესაბამისად გაითვალისწინოს. მოცემული მეთოდი მსესხებელის კერზო ინფორმაციის იერარქიის სახით წარმოდგენის შესაძლებლობას უშვებს, რაც მონაცემების ანალიზს ამარტივებს.

შეთავაზებული მეთოდის მიხედვით ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების განსახორციელებლად ბანკმა კლიენტების კერძო ინფორმაცია უნდა შეაგროვის, მოცემული ინფორმაციის სტრუქტურირება მოახდინოს, მოცემული სტრუქტურის თითოეულ ელემენტს ხარისხის ფუნქციის მნიშვნელობა და საძიებო შეფასებაში მნიშვნელობა განუსაზღვროს.

ზემითაღნიშნულის გათვალისწინებით შემდეგი სახის **დასკვნის** გაკეთება არის შესაძლებელი:

4. შესწავლილია საკრედიტო სკორინგის არსებული მეთოდები, რომლებიც ძირითადად ფიზიკური პირების ბინარული შეფასების შესაძლებლობას იძლევა, რაც ბანკს მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღების შესაძლებლობაში ზღუდავს.

5. შეთავაზებულია საკრედიტო სკორინგის ისეთი მეთოდი, რომელიც ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის უწყვეტი სკალის მიხედვით ინდივიდუალური და დიფერენცირებული შეფასების შესაძლებლობას იძლევა.

6. მოცემული მეთოდის გამოყენება კომერციულ ბანკებს, კრედიტუნარიანობის მიღებული შეფასების შესაბამისობაში, კრედიტის ფასის დიფერენცირების, ინდივიდუალური საპროცენტო განაკვეთის დადგენის, კლიენტთან მიმართებაში უფრო მეტად დასაბუთებული გადაწყვეტილებების მიღების, საკრედიტო რისკის უფრო ეფექტიანად მართვის შესაძლებლობას იძლევა.

12.2. სამომხმარებლო დაკრედიტების ბაზარზე მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასებისათვის Data Mining საშუალებების გამოყენების თავისებურებები

ბანკის მიერ მსესხებლებზე კრედიტების გაცემის შესახებ საფუძველს დებიტორების კრედიტუნარიანობის ამა თუ იმ კლასისათვის მიკუთვნება წარმოადგენს, რომელის მინიჭება, თავის მხრივ, მსესხებელის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრის მეთოდიკის საფუძველზე ხორციელდება. მოცემული ნაშრომის მიზანს ბანკების მიერ სამომხმარებლო დაკრედიტების ბაზრის მსესხებლების პირადი მონაცემების ანალიზის ახალი მეთოდის ჩატარების შემუშავება წარმოადგენს.

საკრედიტო ბაზარი - არის ეკონომიკური სივრცე, სადაც მსესხებლებსა (დებიტორები) და ბანკებს (კრედიტორებს) შორის დაბრუნებადობისა და ფასიანობის პირობების საფუძველზე თავისუფალი ფულის მოძრაობით განპირობებული ურთიერთობების ორგანიზება ხორციელდება. საკრედიტო ბაზარს დიდი ხნის ისტორია არ გააჩნია, რამდენადაც იგი საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ (1992 წელი) ჩამოყალიბდა, როდესაც ბაზარზე მიმართული ქვეყნის ახალი ეკონომიკა ჩაისახა. ქვეყნის საბანკო სტრუქტურა ვითარდება, ყოველ წელს ახალი ბანკები და ახალი მომსახურებები წარმოიქმნება, იურიდიული და ფიზიკური პირების დაკრედიტების პირობები უკეთესი მხარისაკენ იცვლება. მაგრამ პრობლემები, როგორიცაა ინფორმაციების ასიმეტრია, ეკონომიკური კრიზისები, ვადაგადაცილებული გადახდების მზარდი რაოდენობა, ჯერ კიდევ ძალიან ბევრია.

აღნიშნულ პრობლემებს, უფრო ხშირად, მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდები უმკლავდებიან. ბანკებს ესაჭიროებათ საწარმოებისა და ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის შესახებ ინფორმაციები: მათი მოგებიანობა კლიენტების ფინანსურ მდგომარეობაზე ბევრადაა დამოკიდებული.

რისკის შემცირება სასესიო ოპერაციის განხორციელებისას შეიძლება ბანკის კლიენტების კრედიტუნარიანობის კომპლექსური შესწავლის საფიქველზე იქნას მიღწეული, რაც ერთდროულად, კრედიტის გამოყენების საზღვრების გათვალისწინებით, დაკრედიტების ორგანიზების შესაძლებლობას იძლევა. ამრიგად, იმის წინ, თუ როგორ უნდა გაიცეს კრედიტი, ბანკებმა უნდა გადაწყვიტონ შემდეგი საკითხები: მსესხებელი შემძლეა თუ არა საკუთარი ვალდებულებები ვადაში შეასრულოს? მზად არის თუ არა იგი ისინი აღასრულოს (6, გვ. 1-14)?

დასმულ საკითხებზე პასუხები ბანკის კლიენტების კრედიტუნარიანობის ხარისხობრივმა ანალიზმა უნდა გასცეს. დღეისათვის მსესხებელის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრის მიზნების დაკმაყოფილებისათვის შექმნილი, სხვადასხვა ავტორების მიერ შეთავაზებული მეთოდოლოგიები არსებობენ. მაგალითად, მეთოდი, რომელიც საწარმოს კრედიტუნარიანობის ამსახველი ოთხი მაჩვენებლის: ლიკვიდობის კოეფიციენტის, საკუთარი და ნასესხები სახსრების თანაფარდობის კოეფიციენტისა და ბრუნვადობისა და რენტაბელობის მაჩვენებლების გაანგარიშებაზეა დაფუძნებული (7, გვ. 78-82). არსებობს ასევე მიდგომა, რომელიც სხვა ქვეყნების, კერძოდ აშშ და ინგლისის მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდების გამოყენებაზეა დაფუძნებული (8, გვ. 578-60). კიდევ ერთ მეთოდოლოგიას წარმოადგენს მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების კომპლექსური სისტემა, რომელიც ნ.ე. ბაუმანის სახელობის მსტუ-შია შემუშავებული (9, გვ. 69-78).

მაგრამ არც ერთი აღნიშნული და სხვა მეთოდიკები ეფექტურებს არ წარმოადგენენ და შეზღუდვები და განუსაზღვრელობები გააჩნიათ. ამიტომ კომერციული ბანკები სხვადასხვა ხერხებს იყენებენ, რომლებიც დასმულ ამოცანებს ყოველთვის ვერ წყვეტენ.

ჩვენ შევეცადეთ მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების ახალი მეთოდი შეგვეთავაზებია, რომელიც **Data Mining საშუალებების კომპლექსურ გამოყენებაში მდგომარეობს** და იგი Deductor Studio ბიზნეს-ანალიტიკის სისტემაში რეალიზებულ და ეფექტური შედეგის მიღების უზრუნველყოფელ, მაგალითად, **ინსტრუმენტების: მონაცემების შეცვლის, კალკულატორისა და პირობის** - გამოყენებას ითვალისწინებს (10).

მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების შესახებ ამიგანის დასმა: მოცემულ ნაშრომში კომერციულ ბანკებსა და მათი მომსახურების ფიზიკურ პირებს შორის საკრედიტო ურთიერთობები განიხილება. ნახაზი 1-ზე საკრედიტო ურთიერთობების გამოყენების ვარიანტების UML დიაგრამის სახით სქემა არის წარმოდგენილი. ბანკებსა და მსესხებლებს შორის საკრედიტო ურთიერთობები - სესხის გაცემასა და მისი გარკვეულ პროცენტებთან ერთად დაბრუნებას ითვალისწინებენ. თანამედროვე მეურნეობაში საკრედიტო ურთიერთობების (კრედიტის) საზღვრები მნიშვნელოვნად ფართოვდება. კრედიტი, გაცვლის ტრადიციული სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობებს შეცვლით, სასაქონლო ნაკადების სულ უფრო მეტ წილს ემსახურებიან, კრედიტი აუცილებელია როგორც ეკონომიკური სუბიექტების საფინანსო-სამეურნეო საქმიანობის უზრუნველყოფის მნიშვნელოვანი საშუალება.

მიაწვდის

პირად მონაცემებს,

განაალიზებენ

პირად მონაცემებს,

გირაოში ჩადებულ

ქონებას გადაიფორმებენ,

იხდიან პროცენტებს

კრედიტის მიხედვით,
გასცემენ კრედიტებს

ბანკები

მომხმარებლები

ზემოქმედებენ

საპროცენტო განაკვეთზე

ზემოქმედებენ მინიმალურ საწესდებო კაპიტალზე

ზემოქმედებენ მოგებიანობაზე

ზემოქმედებენ შემოსავლის დონეზე

ზემოქმედებენ დანარჩენ ფაქტორებზე

საგარეო გარემო

ნახაზი 1. საკრედიტო ურთიერთობების სქემა

კრედიტის საზღვრები უნდა დაიცვან როგორც ბანკებმა, ასევე მსესხებლებმაც. მაგრამ აღნიშნული ყოველთვის არ ხორციელდება, ამიტომ საკრედიტო მექანიზმის ფუნქციონირების გაუმჯობესებისათვის კრედიტის მართვის ეკონომიკური მეთოდები უნდა იქნას გამოყენებული. აღნიშნული - გაუმართლებელი საკრედიტო დაბანდების თავიდან აცილებისა და სესხების თავისდროულად და სრულად დაბრუნების უზრუნველყოფის, გადაუხდელობის რისკის შემცირების შესაძლებლობას იძლევა.

თანმდევრი სამუშაოების შედარებითი ანალიზი და დახასიათება: აღნიშნულ ქვეთავში სამეცნიერო ლიტერატურის მოკლე მიმოხილვა, სხვა ავტორების მიერ შეთავაზებული მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების მოკლე დახასიათება არის ჩამოყალიბებული.

ულიანოვი ა.ი. მიერ განხილული მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის შეფასების მეთოდი რიგი მაჩვენებლების გაანგარიშებაზეა დაფუძნებული, რომლებიც საწარმოების კრედიტუნარიანობას ასახავენ, როგორებიცაა: ლიკვიდობის კოეფიციენტი, საკუთარი და ნასესხები სახსრების თანაფარდობის კოეფიციენტი და ბრუნვადობისა და რენტაბელობის მაჩვენებლები. მაგრამ მოცემული მიდგომა მხოლოდ საწარმოებისადმი მიმართებაშია გამოყენებადი, და არა ფიზიკური პირებისადმი მიმართებაში. უფრო მეტიც, ზემოთჩამოთვლილი მაჩვენებლებისათვის რიგი შეზღუდვები არსებობს, რომლებიც სერიოზულ ფინანსურ ანალიზში მოცემული კოეფიციენტების გამოყენების ეფექტიანობას მნიშვნელოვნად ამცირებს. ასე, მაგალითად, ლიკვიდობის მაჩვენებლების გაანგარიშებისას მოკლევადიანი აქტივებისა და პასივების დროის ერთი მომენტისადმი (საანგარიშგებო თარიღზე) პირობითი მოყვანა ხორციელდება. თუ აღნიშნული მაჩვენებლის ინტერპრეტირებას სამეურნეო საქმიანობის საჩვენებელი სიტუაციის ჩაჩოვებში განვახორციელებთ, აღნიშნული ნიშნავდეს იქნება, რომ ერთ მომენტში საწარმოს კრედიტორული დავალიანების დაფარვისათვის ყველა თავისი აქტივების ფულად სახსრებში გადაყვანა მოუწევს. ასეთი სიტუაცია უფრო არასტანდარტულია ორგანიზაციისათვის, ვიდრე ტიპიური.

მაკოვეცი მ.იუ. ნაშრომში (8) მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების არსებული და პრაქტიკული გამოყენების მქონე მეთოდების დახასიათებაა მოყვანილი, ისეთების, როგორიცაა:

1. ამერიკული ვარიანტი, რომელიც დაფუძნებულია „ხუთი c - ის წესზე“ (character – მსესხებელის რეპუტაცია, capacity – სესხის დაფარვის შესაძლებლობა, capital – აქტივების ფლობა, collateral – უზრუნველყოფის არსებობა, conditions – ეკონომიკური კონიუნქტურა და მისი პერსპექტივები).
2. საკვანძო სიტყვა „PASTS“ გამოყენება, რომელშიც მსესხებლებზე სესხების გაცემასთან მიმართებაში მოთხოვნილებებია თავმოყრილი (purpose – დანიშნულება, amount – თანხა, repayment – ფულისა და პროცენტების დაბრუნება, term – ვადა, security – გირაო, უზრუნველყოფა).
3. „ალტმანის Z-ანგარიში“ უცხოეთის ფინანსური ორგანიზაციების პრაქტიკაში გამოიყენება და გაიანგარიშა ხუთი მაჩვენებლის მეშვეობით - სუფთა საბრუნავი კაპიტალის წილი აქტივებში, მოგების დაგროვების თანაფარდობა აქტივებთან, აქტივების რენტაბელობა, საწარმოს ყველა ჩვეულებრივი, პრივილეგირებული აქციების ღირებულების თანაფარდობა ნასესხებ სახსრებთან, აქტივების ბრუნვადობა.

მსესხებელის კრედიტუნარიანობის სფასების ზემოთჩამოთვლილი ხერხები **ხარისხობრივი ანალიზის მეთოდები წარმოადგენენ**. ასეთი მოდელები მსესხებელის აგრეგირებულ ხარისხობრივ მახასიათებლებზეა დაფუძნებული და პოტენციალური რისკის მრავალი ფაქტორების შედარების შესაძლებლობას ძლევს, მაგრამ, ამავე დროს, კრედიტუნარიანობის განსაზღვრისას ექსპერტების სუბიექტური მოსაზრება ჭარბობს.

4. სკორინგული მოდელი შეიძლება როგორც უკვე გაცემული კრედიტის შეფასებისათვის (ფირმის მიერ საკრედიტო ხელშეკრულების პირობების დარღვევის ალბათობის ხარისხის შეფასება), ასევე პოტენციალური მსესხებლების შერჩევისათვისაც იქნას გამოყენებული. სკორინგული მეთოდი ბანკების მიერ დამოუკიდებლად მუშავდება საქმიანი ბრუნვის პრინციპებიდან და ჩვეულებებიდან, ასევე კონკრეტულ ქვეყანაში საბანკო კანონმდებლობიდან გამომდინარე. თითოეული მაჩვენებლისათვის მნიშვნელობების რამდენიმე ინტერვალები განისაზღვრება, თითოეულ ინტერვალს ბალების გარკვეული რაოდენობა მიეწერება და მსესხებელის „კლასი“ განისაზღვრება. მაგრამ, შეფასებადი მახასიათებლების განსაზღვრა მხოლოდ იმ კლიენტების შესახებ ინფორმაციების ბაზაზე ხორციელდება, რომელთათვისაც ბანკს უკვე მიწოდებული აქვს კრედიტი.

5. რეიტინგული მეთოდიკა - მსესხებელის საკრედიტო რეიტინგის შეფასებისათვის გამოიყენება ისეთი მაჩვენებლები, როგორიცაა პროგნოზირებადი ფულადი ნაკადი, გაკოტრებების პროგნოზის კოეფიციენტი, საერთო დავალიანების დაფარვის კოეფიციენტი, სალიკვიდაციო ღირებულება და სხვები. ასეთი მეთოდის უპირატესობებს შეიძლება მსესხებლების ანალიზის შედეგების მიხედვით რანჟირების სიმარტივე და შესაძლებლობა იქნას მიკუთვნებული. რეიტინგული მეთოდიკის არსებით ნაკლოვანებას სპეციალიზაციის გათვალისწინების გარეშე სხვადასხვა მსესხებლებისათვის შეფასებითი მაჩვენებლების ერთნაირი კრიტიკული მნიშვნელობების საყიველთაოდ გამოყენება წარმოადგენს.

ამრიგად, მაკოვეცის მ. იუ. მიერ დაკრედიტების უცხოეთის გამოცდილების შესწავლა და მისი თანამედროვე სამამულო საბანკო პრაქტიკაში გამოყენება იყო შეთავაზებული. მაგრამ, მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების უცხოური მოდელის როგორც შაბლონი და დარიგება მოქმედებებისაკენ პირდაპირ და უბრალოდ გამოყენება, შეუძლებელი ხდება რიგი ფაქტორების ძალისხმევის შედეგად, ისეთების, როგორიცაა ეკონომიკური მდგომარეობა, შეძლებულად ცხოვრების საშუალო დონე, მაჩვენებლები „მშპ“ და „მეპ“ ქვეყანაში, მოქალაქეების მენტალიტეტი და სხვები. სხვა სიტყვებით, შეთავაზებული მეთოდების ჩვენი რეალობისადმი ადაპტაციის პროცესი რთულია და დროით რესურსს მოითხოვს.

სოკოლოვი ე.ვ. და თანაავტორებმა მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების საკუთარი მეთოდი წარმოადგინეს, რომელიც კომპლექსური სისტემის სქემის სახით არის გამოსახული (ნახ. 2).

ბანკის		საწარმო-	
საკრედიტო განყოფილება :		მსესხებელი :	
საკრედიტო განყოფილების უფროსი	თანამშრომლები (ეკონომისტები)	მიზეზების სფერო	შედეგების სფერო
განაცხადის წინასწარი განხილვა	ექსპერტი	შეფასება ხელმძღვანელობის ეფექტიანობის	ანალიზი ფინანსური მდგომარეობის
წინადადების მომზადება დაკრედიტე-ბასთან მიმართებაში	დასკვნა	შედეგების გავრცობა (კრედიტუნარიანობის რეიტინგის განსასაზღვრა)	შედეგების გავრცობა (კრედიტუნარიანობის რეიტინგის განსასაზღვრა)
საკრედიტო კომიტეტი	გადაწყვეტილება საკრედიტო კომიტეტის	გაიცეს უარი ეთქვას	

ნახაზი 2. მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების კომპლექსური სისტემის სქემა

მეთოდის არსი მდგომარეობს ძალისხმევის გამახვილებაში ანალიზზე როგორც საწარმო-მსესხებელის (ხელმძღვანელობის სისტემის) მიზეზების სფეროსი, ასევე შედეგების სფეროზეც, რომელიც კრედიტის დაბრუნებასთან მიმართებაში ობიექტურ შესაძლებლობებს ადასტურებს. შეთავაზებულია მიზეზების სფერო მთავარი ფუნქციების სისტემისა და მიზანის მიღწევის ალგორითმის გამოყენებით იქნას გამოკვლეული. აღნიშნული ალგორითმის შესაბამისობაში ნებისმიერი მიზანის მიღწევისათვის ხელმძღვანელებმა ნებისმიერ დონეზე ხელმძღვანელობის მთავარი ფუნქციების (ინფორმაციულის, დაგეგმვითი, ტექნოლოგიურის, პერსონალის ორგანიზაციულის, მმართველობითის) თანმიმდევრულად რეალიზება უნდა მოახდინონ. კრედიტუნარიანობის შეფასების შეთავაზებულ სისტემაში, უმაღლესიდან დაწყებული, ხელმძღვანელობის რამდენიმე დონის გამოკვლევა ხორციელდება. ხელმძღვანელობის გამოკვლევადი დონეების რაოდენობა კრედიტის შედარებით სიდიდესთან უნდა იქნას დაკავშირებული.

მაგრამ, ასეთი მიდგომა არა მარტო ამცირებს ბანკისათვის და ორგანიზაცია-მსესხებელისათვის პრობლემური კრედიტების რაოდენობას, არამედ კრედიტის მიღებაზე უარის თქმის რაოდენობასაც ადიდებს, რამაც, როგორც ვადაგადაცილებული კრედიტების დიდმა რაოდენობამ, შეიძლება საწარმო გაკოტრებამდე მიიყვანოს.

უნდა აღინიშნოს, რომ მოცემულ ნაშრომში გაშუქებული პრობლემა 20-იანი წლების დასაწყისიდან ძირითადად ეკონომისტებისა და ბანკირების მიერ განიხილებოდა. მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასება ამა თუ იმ ეკონომიკური მაჩვენებლების შერჩევაში და გაანგარიშებაში მიმდინარეობდა. თუმცა დღემდე ბანკის კლიენტის კრედიტუნარიანობის განმსაზღვრელი არც ერთი ეფექტური მეთოდიკა არ არსებობს, რომელიც ბიზნეს-ანალიტიკისა და სხვა ინფორმაციული ტექნოლოგიების სისტემების გამოყენებაზე იქნებოდა დაფუძნებული (ცხრ.1).

ცხრილი 1. მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდების შედარებითი დახასიათება

№ რიგ- ზე	მეთო- დები:	ბანკის ფულადი დანახარ- ჯები:	ბანკის დროითი დანახარ- ჯები	განათლე- ბადობა:	მათემატი- კური აპარატის გამოყენება	ხარისხო- ბრივი მაჩ- ვენებელ- ების გამოყენება	შედეგების სიზუსტე:
1	მაჩვენებლების გაანგა- რიშება	კოეფიცი- ენტების მნიშვ- ნელობის განსაზღ- ვრაზე	მსესხებ- ლის მიერ მოწოდებ- ული მონაცემ- ების შემოწმე- ბაზე. მსესხებე- ლთან ინტერვის ჩატარება	მონაცემე- ბის ანალიზი ავტომა- ტიზირ- დება. ექსპერტები მხოლოდ რეალური გამოცდი- ლების შემდგენის მეშვეობით სწავლობენ	მათემა- ტიკური ფორმულა ზუსტი შედეგის მისაღე- ბად	-	მოკლევ- ადიანი აქტივებისა და პასივების დროით ერთ მომენ-ტამდე დაყვანას მეთოდის ეფექტიანო- ბის შემცირე- ბისაკენ მიყვარათ
2	„ხუთი ც-ის წესი“	კრიტერი- უმის ანალიზზე, მსესხებე- ლის შესახებ ინფორმა- ციის სხვა ბანკები-დან მიღებაზე	მათი უტყუარო- ბის განსაზღ- ვრაზე	მონაცემე- ბის ანალი- ზი ავტომა- ტიზირ- დება. ექსპერტები მხოლოდ რეალური გამოცდილე- ბის შემდგენის მეშვეობით სწავლობენ	-	ექსპერტის მიერ ანალიზი- რებადი ხუთი მაჩვენე- ბელი	ექსპერტის მიერ მსესხებელ-თან ინტერვიუს ჩატარებისა და მირებული მონაცემების ანალიზის ხარჯზე მიიღწევა

3	„PARTS“	ექსპერტის მიერ მსესხებელ-თან ინტერ-ვიუს ჩატარე-ბაზე და ექსპერ-ტის მიერ მიღებული მონაცემ-ბის ანალიზზე	ინტერ-ვიუს ჩატა-რებაზე და ექსპერტის მიერ ინტე-რვიუს დროს მიღებული მონაცემ-ბის სიღრმი-სეულ ანალიზზე	ახალი ექსპერტის ცოდნის ამაღლება სწავლებათა ეფექტური მეთოდი-კების არ არსებობის გამო ძალიან მწელია	-	ექსპერტის მიერ ანალიზი-რებადი ხუთი მაჩვენებე-ლი	დაფუძნე-ბულია ბანკის სპეციალი-სტების გამოცდილე-ბაზე და გამჭრია-ხოზაზე
4	ალტმა-ნის “Z-ანგ-არიში“	ექსპერტის მიერ მსესხებე-ლის შესახებ მონაცემ-ბის მიღებაზე და ანალიზის ჩატარება-ზე	მონაცემე-ბის მიღებაზე და მათ ანალიზზე	ახალი ექსპერტის ცოდნის ამაღლება მწელია იმის გამო, რომ მოდელი ქვეყნის პირობების დარგო-ბრივ თავისებუ-რებებს არ ემორჩი-ლება	ფორმუ-ლის გამოყენება, რომლის საფუძ-ველში მსესხებე-ლის ფინანსური მდგომარე-ობის მახასიათე-ბელი 4-5 საკვანძო ფინანსური კოეფიციენ-ტების კომბინა-ციაა ჩადებული	მაჩვენებლე-ბისა და კოეფიციენტე-ბის შერჩევა, რომლებზე-დაც ფორმულაში აღნიშნული მაჩვენებლები და შედეგობრივი მნიშვნელო-ბის შეფასებები მრავლდება	კრედიტუნარი-ანობის განსაზღვრი-სას ექსპერტების სუბიექტური მოსაზრება ჭარბობს
5	სკორინ-გული მოდელი	მონაცემე-ბის მიღებაზე (ანკეტების მეშვეო-ბით) და მათ ანალიზზე	მონაცემე-ბის მიღებაზე და მათ ანალიზზე	მონაცემების ანალიზი მთლიანად ავტომატი-ზირებულია	მაჩვენებლე-ბის კომპლე-ქსოს გამოყენება	მაჩვენებლე-ბის კომპლექსის გამოყენება	დაფუძნებუ-ლია მკაცრად განსაზღ-ვრული ფორმულების მიხედვით მონაცემების კომპლექსურ ანალიზზე
6	რეიტინ-გული სისტემა	მსესხებე-ლის ფინანსური მახასია-თებლების	მსესხებე-ლის ფინანსური მახასია-თებლების მიღებაზე	მონაცემების ანალიზი ნაწილობ-რივ ავტომატი-ზირებლია,	რაოდენობ-რივი ფაქტორები განმსაზღ-ვრელებს	მსესხებ-ლების ერთიან მაჩვენებლე-ბამდე (რანჟირება)	პოტენცია-ლური მსესხებელის დაკრედი-ტების ლიმიტით

	მიღებაზე	და მისი	დანარჩენ	წარმოდ-	დაყვანა	განისაზღ-ვრება
		რეიტინგის	მონაცე- მემებს	გენენ		
		გაანგარიშე- ბაზე	აანალიზებს			
			ექსპერტი			
7	კომპლექ- სური	პოტენცია- ლური	ექსპერტის მიერ	მონაცემები მხოლოდ	განსაკუთ- რებული	ფინანსურ შემადგენელ-
		მსესხებე- ლის	პოტენცია- ლური	გამოცდილი	თან	უარის თქმის
	სისტე- მის	ფულადი	ექსპერტე-ბის	ყურადღება	დაუკავშირე-	რაოდენობას
		ნაკადებისა	მიერ	ფულადი	ბელი	ადიდებს,
		და	ანალიზირ-	ნაკადების	მრავალფე-	რამაც, შეიძლება
		დანარჩენი	დება	ანალიზს	როვანი	საწარმო
		და		ეთმობა	მონაცემების	გაკოტრე-ბამდე
	სქემა	მონაცემე- ბის მიღება	მონაცემე- ბის ანალიზი		დიდი	მიიყვანოს
		და ანალიზი			რაოდენობა	
					ანალიზირ-	
					დება	

იმის გამო, რომ ყველა ზემოთაღწერილ მეთოდებს საკუთარი შეზღუდვები და ნაკლოვანებები გაჩნიათ და საკმარისად ეფექტიანებს არ წარმოადგენენ, ჩვენს მიერ მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების ახალი მეთოდია აღწერილი, რომელიც Data Mining-ის საშუალებების კომპლექსურ გამოყენებაში მდგომარეობს და იგი უფრო დეტალურად ქვემოთ იქნება აღწერილი.

მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდის Data Mining-ის საშუალებების გამოყენებით აღწერა: მოცემული კვლევის ავტორების ლუბიაგინა ა.ო. და მატვევი ე.ა. (6) მიზანს წარმოადგენს ბანკების მიერ სამომხმარებელი დაკრედიტების ბაზრის მსესხებელების პირადი მონაცემების საფუძველზე, მათი კრედიტუნარიანობის განსაზღვრისათვის, ანალიზის ჩატარების ახალი მეთოდის შემუშავება.

მეთოდის არსი Data Mining-ის საშუალებების კომპლექსურ გამოყენებაში მდგომარეობს, სადაც Deductor Studio ბიზნეს-ანალიტიკის სისტემის ანალიზის მეთოდებია გამოყენებული, როგორებიცაა: **მონაცემების შეცვლა** (საწყისი მნიშვნელობისაგან და გამომავალი მნიშვნელობისაგან შემდგარი წყვილების შემცველი მნიშვნელობების ცხრილში ჩასმის გზით შეცვლა), **კალკულარორი** (გამომავალი მნიშვნელობის მინდვრებისათვის ფორმულების შეცვლის, ასევე ახალი ველების დამატების შესაძლებლობა), **ფილტრაცია** (მიეთითება პირობა, რომლის მიხედვით მოცემული ველისათვის შერჩევის შესრულება არის საჭირო).

შეთავაზებული მეთოდის რეალიზაციისათვის ბანკის საკლიენტო ბაზის ცხრილი იქნა გამოყენებული. ცხრილის მონაცემების შემადგენლობა და შინაარსი ცნება კრედიტუნარიანობიდან გამომდინარეობენ, ანუ მათ, ნასესხები სახსრების და საერთოდ ყველა სახსრების განთვსებისა და გამოყენების ეფექტიანობის თვალსაზრისიდან გამომდინარე, ფიზიკური პირების საფინანსო-სამეურნეო მდგომარეობა უნდა ასახონ, მსესხებელის მიერ წინასწარ განსაზღვრულ ვადებში გადახდებისა და კრედიტების დაფარვის განხორციელების შესაძლებლობა და მზადყოფნა შეაფასონ. ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს არა იმდენად მისი ვალის დაბრუნების შესაძლებლობა, რამდენსაც კრედიტის დაბრუნებისა და პროცენტების თავისდროულად გადახდის მზადყოფნა. აღნიშნული მზადყოფნა ყველას სხვადასვა აქვს და იგი თითოეული ადამიანის პირად თავისებურებებზეა დამოკიდებული. აღნიშნული თავისებურებები შეიძლება განათლება, სოციალური კლასი, ოჯახური მდგომარეობა, სამუშაო სტაჟი და ა.შ. იყოს.

ბანკის საკლიენტო ბაზის ცხრილი თავისთავში მოუცავს შემდეგ მონაცემებს:

1. თარიღს - კლიენტის შესახებ მონაცემების შემოტანის თარიღი მისი კრედიტუნარიანობის შემდგომი ანალიზისათვის.
2. მსესხებელის გვარ.
3. მსესხებელის სახელი.
4. მსესხებელის მამის სახელი.
5. კრედიტის თანხა - სასურველი სესხის სიდიდე.
6. ყოველთვიური გადახდის სიდიდე.
7. რეგიონში ცხოვრების წლების რაოდენობა.
8. სოციალური სტატუსი.
9. მეუღლის სოციალური სტატუსი (მუდმივი სამუშაოს არსებობა).
10. განათლება - უმაღლესი/საშუალო/ დაუმთავრებელი უმაღლესი.
11. მუშაობის სტაჟი - მუშაობის წელთა რაოდენობა.
12. პირადი შემოსავალი თვეში გადასახადებით დაბეგვრის შემდეგ (პენსიონერებისათვის - პენსიის სიდიდე).
13. ავტომობილის საბაზრო ღირებულება.
14. უძრავი ქონების საბაზრო ღირებულება.
15. დადებითი საკრედიტო ისტორიის არსებობა - ვალის პროცენტებთან ერთად თავისდროულად გადახდები.
16. დასკვნა ნარკო-ფსიქოდისპანსერიდან.
17. ნასამართლეობის არსებობა.
18. ალიმენტებიანიანი ვალდებულებებით დამძიმების სიდიდე.
19. შვილების რაოდენობა.
20. სამხედრო ვალდებულებისაგან განთავისუფლების არსებობა.

Data mining საშუალებების გამოყენება: მუშაობის მოცემულ ეტაპზე აქტიურად Deductor Studio -ს პროგნოზული მოდელირებისა და ცოდნის მიღების საშუალება გამოიყენება, რომელიც თავისთავში Data Mining -ის ამოცანების გადაწყვეტის ალგორითმებს მოიცავს, როგორებიცაა: **ასოციაცია, კლასტერიზაცია, კლასიფიკაცია და რეგრესია**. გამოიყენება ასევე მანქანური სწავლებისა და მათემატიკური სტატისტიკის ალგორითმები, რომლებმაც ბიზნეს-ანალიტიკის სისტემებში პრაქტიკული ამოცანების გადაწყვეტისას საკუთარი ეფექტიანობა არაერთხელ დაგვანახეს, როგორიცაა: ნიეროპული ქსელები, გადაწყვეტის ხეები, ლოგისტიკური რეგრესია და სხვები. მოცემულ მეთოდშიც აღნიშნული ფუნქციებიდან ზოგიერთები გამოიყენება:

1. „მონაცემების შეცვლა“ რიცხობრივი ფორმატისადმი მიმართებაში, რაც მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების გაანგარიშებისათვის არის საჭირო (მაგალითად, მნიშვნელობა „უმაღლესი“ ველში „განათლება“ შეიცვალოს მნიშვნელობა 3-ზე, ხოლო „საშუალო“ კი 2-ზე);
2. „კალკულატორი“, რაც მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების მათემატიკური აპარატის მეშვეობით განსაზღვრისათვის არის საჭირო;
3. „ფილტრაცია“, რაც მხოლოდ დასახული პირობებისათვის დამაკმაყოფილებელი ინფორმაციის მონაცემების ნაერთის დატოვების შესაძლებლობას იქლევა.

თითოეული ზემოთჩამოთვლილი ქმედებების დეტალური აღწერილობა ქვემოთ იქნება წარმოდგენილი:

მონაცემების შეცვლა. ფუნქცია „მონაცემების შეცვლა“-ს გამოყენებისათვის, რომელიც შეთავაზებული მეთოდის რეალიზაციისათვის არის აუცილებელი, საჭიროა ჩასმის ცხრილი იქნას შექმნილი. ჩასმის ცხრილის

მიხედვით მნიშვნელობების შეცვლა ხორციელდება, იგი მოიცავს წყვილებს, რომლებიც საწყისი მნიშვნელობისაგან და გამომავალი მნიშვნელობისაგან შედგება. მაგალითად, 3 – „უმაღლესი განათლება“, 2 – „საშუალო განათლება“. მეთოდის ზუსტი უტყუარი მუშაობის შედეგის მოსაღებად საჭიროა ჩასმის ცხრილი იქნას გამოყენებული (ცხრ. 2).

ცხრილი 2. ჩასმის ცხრილი ბანკის საკლიენტო ბაზისათვის

ცხრილის	ძველი	ახალი
მინდორი:	მნიშვნელობა:	მნიშვნელობა:
სოციალური სტატუსი მეუღლის:	• არ მუშობს • მუშაობს	0 1
განათლება:	• დასაწყისი • საშუალო • საშუალო (სპეციალური) • უმაღლესი • რამდენიმე უმაღლესი	1 2 3 4 5
დადებითი საკრედიტო ისტორიის არსებობა:	არა	0
	კი	1
დასკვნა ნარკი- და ფსიქოდისპანსერისაგან:	• გამოვლენილია გადახრები/დგას აღრიცხვაზე, • გადახრები არ გამოვლინდა/აღრიცხვაზე არ დგას	0 1
ნასამართლეობის არსებობა:	• ადრე ნასამართლევი • არ არის ნასამართლევი	0 1
სამხედრო მოვალეობისაგან განთავისუფლების არსებობა	• არა • არის	1 2

საწყისი ნაერთი მონაცემების თითოეული მნიშვნელობისათვის ჩასმის ცხრილის საწყისი მნიშვნელობების შესაბამისობის გარემო არსებობს. თუ შესაბამისობა მოიძებნა, მაშინ აღნიშნული მნიშვნელობა ჩასმის ცხრილიდან შესაბამის გამომავალ მნიშვნელობაზე შეიცვლება. თუ მნიშვნელობა ცხრილში ვერ იქნა მოძიებული, მაშინ იგი შეიძლება ან „საიდულოდ შენახვასთან მიმართებაში“ შეცვლისათვის მითითებული მნიშვნელობით იქნას შეცვლილი, ან დატოვებული იქნას შეცვლის გარეშე (თუ

ასეთი მნიშვნელობა არ არის მითითებული). გარდა ამისა, შეიძლება მითითებული იქნას მნიშვნელობები, რომლებიც ცარიელი უჯრედების მაგიერ უნდა იქნას ჩასმული.

კრედიტუნარიანობის შეფასების გაანგარიშება. კრედიტუნარიანობის შეფასების გაანგარიშება შედგება ორი ნაწილისაგან:

1. კოეფიციენტის გაანგარიშება დაკავშირებულია ფულად მაჩვენებლებთან - CI (Cash indicators);
2. კოეფიციენტის გაანგარიშება არ არის დაკავშირებული ფულად მაჩვენებლებთან - QI (Qualitative indicators).

კრედიტუნარიანობის შეფასების დადგენა აღნიშნული ორი კოეფიციენტის მნიშვნელობების შეკრების გზით ხორციელდება. პირველი კოეფიციენტი (CI) გაიანგარიშება ფორმულით:

$$K_{\text{ფ.მ.დკ.}} = \text{პრ.შმ.} - \text{ყთ.გდ.} - \text{ალ.ვლ.} + 0,1 \times (\text{უძ.ქ.ღ.} - \text{ავტ.ღ.}) \times \text{ს.ვ.გნ.} / \text{კრ.თნ.},$$

სადაც: პრ.შმ. - პირადი შემოსავალია თვეში გადასახადებით დაბეგვრის შემდეგ

(პენსიონერებისათვის - პენსიის სიდიდე),

ყთ.გდ. - ყოველთვიური გადასახადის სიდიდეა (Monthly fee),

ალ.ვლ. - ალიმენტების ვალდებულებებით დამძიმების სიდიდეა (Alimony payment),

უძ.ქ.ღ. - უძრავი ქონების საბაზრო ღირებულებაა (Property value),

ავტ.ღ. - ავტომობილის საბაზრო ღირებულებაა (Car value),

ს.ვ.გნ. - სამხედრო ვალდებულებიდან განთავისუფლების არსებობაა (duty of Service),

კრ.თნ. - კრედიტის თანხაა (Loan amount).

მეორე კოეფიციენტი (QI) გაიანგარიშება ფორმულით:

$$K_{\text{ფ.მ.დაუკ.}} = 0,5 \times (\text{რგ.ცხ.} + \text{მშ.სტ.}) + 2 \times \text{გნთლ.} + 10 \times \text{მდ.სტ.} + 15 \times \text{სკ.ის.} - 10 \times \text{შვ.რდ.} - 15 \times \text{ნს.არ.} - 50 \times \text{დს.ნ.ფ.} / 1000 ,$$

სადაც: რგ.ცხ. - რეგიონში ცხოვრების წელთა რაოდენობაა (Resident time),

მშ.სტ. - მუშაობის სტაჟია (Employment history),

გნთლ. - განათლებაა (Education level),

მდ.სტ. - მეუღლის სოციალური სტატუსია (Partner status),

სკ.ის. - დადებითი საკრედიტო ისტორიის არსებობაა (Credit history),

შვ.რდ. - შვილების რაოდენობაა (Children number),

ნს.არ. - ნასამართლეობის არსებობაა (Recjrd of convictions),

დს.ნ.ფ. - დასკვნაა ნარკო- და ფსიქოდისპანსერიდან (Medical njte).

გამომავალი მონაცემების - მსესხებელის კატეგორიის განსაზღვრა. მსესხებელის კრედიტუნარიანობის ანალიზის დასკვნით ეტაპს მათი (დებიტორების) მსესხებლის გარკვეულ კატეგორიებზე მიკუთვნება წარმოადგენს. აღწერილ მეთოდში მსესხებელის, მისი კრედიტუნარიანობის გაანგარიშებული შეფასების მიხედვით, კატეგორიის განსაზღვრისათვის Deductor Studio - ს ისეთი ინსტრუმენტი გამოიყენება, როგორიცაა „ფილტრაცია“. მოცემული ინსტრუმენტი მონაცემების ნაერთში მხოლოდ იმ მონაცემების დატოვების შესაძლებლობას იძლევა, რომლებიც დასახულ პირობებს აკმაყოფილებენ. პირობის სტრუქტურა საკმაოდ მარტივია: მიმდორი, რომლის მნიშვნელობის მიხედვით ფილტრაცია იქნება განხორციელებული; საკუთრივ

პირობა (შედარებისა და მნიშვნელობის ნიშანი რომელთანაც ხორციელდება შედარება); ლოგიკური ოპერაცია (ლოგიკური „და“ ან „ანუ“) რთული პირობების შემთხვევაში.

მსესხებელის კატეგორიის განსაზღვრისათვის - მისი კრედიტუნარიანობის შეფასება, „ფილტრაციის“ ინსტრუმენტის მეშვეობით, ინტერვალებად (ჯგუფებად) უნდა დაიყოს. შეთავაზებულ მეთოდში, კლასიფიკაციის გამოყენების მოხერხებულობის ძალისხმევით, სამი კატეგორია გამოიყენება, ანუ ზოგიერთ პოტენციალურ მსესხებელზე - „არადამაკმაყოფილებელი“, ზოგიერთზე - „დამაკმაყოფილებელი“, ხოლო დანარჩენებზე კი - „რისკიანი“ კატეგორიები იქნება მიკუთვნებული. ავტორების მიერ პოტენციალური კლიენტების კრედიტუნარიანობის კატეგორიების შემდეგი სკალაა შეთავაზებული:

1. თუ კრედიტუნარიანობის შეფასება 2,5-ზე უფრო მეტია, მაშინ ასეთი მსესხებლები „ბანკის კლიენტებად“ - ბანკისათვის დამაკმაყოფილებელი კრედიტუნარიანობის მფობელ ფიზიკურ პირებად შეიძლება იქნან მიჩნეულები.
2. თუ კრედიტუნარიანობის შეფასება 1-ზე მეტია, მაგრამ 2,5-ზე ნაკლებია, მაშინ ასეთი მსესხებლები „ბანკის საექვო კლიენტებად“ - ბანკისათვის ნაწილობრივ დამაკმაყოფილებელი კრედიტუნარიანობის მფობელ ფიზიკურ პირებად უნდა იქნან მიჩნეულები. მოცემულ შემთხვევაში ბანკს შეუძლია კრედიტი მისი დაბრუნების რისკით გასცეს.
3. თუ კრედიტუნარიანობის შეფასება 1,0-ზე უფრო ნაკლებია, მაშინ ასეთი მსესხებლები „ბანკის არაკლიენტად“ უნდა იქნან მიჩნეულები - ვინაიდან კვლევის შედეგების საფუძველზე ასეთი ფიზიკური პირისათვის კრედიტის გაცემა არარეკომენდირებულია.

შეთავაზებული სკალა მოქნილს წარმოადგენს. ასე მაგალითად, თუ ბანკს სამომხმარებლო კრედიტის გაცემისას არ სურს ირისკოს, მაშინ მას შეუძლია მსესხებელის კრედიტუნარიანობის კატეგორიის კოეფიციენტი უფრო მარალ დონეზე გაადგინოს. სხვა შემთხვევაში, როდესაც ბანკი გაცემული კრედიტების რაოდენობის გადიდებაზეა დამოკიდებული, - მაშინ მას შეუძლია მსესხებელის კრედიტუნარიანობის კატეგორიის კოეფიციენტი უფრო დაბალ დონეზე გაადგინოს.

ზემოთაღნიშნულების გათვალისწინებით შემდეგი სახის მოკლე **დასკვნის** გაკეთება არის შესაძლებელი:

1. გაანალიზებულია საგნობრივი სფერო, ანუ განხილულია ბანკის ურთიერთობა პოტენციალურ მსესხებლებთან და ის მოთხოვნილებებია ჩამოყალიბებული, თუ ბანკები კლიენტის გადახდისუნარიანობის შესახებ გადაწყვეტილების მისაღებად რა მონაცემებს ითხოვენ და აანალიზებენ.
2. განხილულია პრაქტიკაში გამოყენებადი კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასების არსებული მეთოდები და გაანალიზებულის გარკვეული კრიტერიუმების მიხედვით მათი უპირატესობები და ნაკლოვანებები.

წარმოდგენილია კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასების ახალი მეთოდი, რომელიც ბიზნეს-ანალიტიკის სისტემისა და Data Mining-ის საშუალებების ინტეგრირებულ გამოყენებაზეა დაფუძნებული. იგი მოიცავს შემდეგ სამ ეტაპს: მონაცემების მომზადება (შეცვლა); კრედიტუნარიანობის შეფასების გაანგარიშება; კლიენტის გადახდისუნარიანობის კატეგორიის განსაზღვრა. აღნიშნული მეთოდი არა მარტო ეფექტურს, არამედ მოქნილსაც წარმოადგენს, რამდენადაც საჭირო შედეგის მისაღებად ბანკის კლიენტებისადმი წაყენებად კონკრეტულ პირობებზე, მოთხოვნილებებზე მისი ადვილად აწყობა არის შესაძლებელი.

12.3. კომერციული ბანკის მიერ კორპორაციული კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდის სრულყოფა

ბანკები ყველზე ხშირად კორპორატიულ კლიენტებს - ფინანსურ მომსახურებაში მოთხოვნილებების ფართე სპექტრის, დიდი და რთული ფინანსური ნაკადების, რთული ორგანიზაციული სტრუქტურის მქონე იურიდიულ პირებს მიაკუთვნებენ, რაც უფრო ცნება „კორპორაციას“ მიესადაგება. გაითვალისწინება კლიენტებთან გრძელვადიანი ურთიერთობები და ბანკის მიერ დასახული სტრატეგიული მიზნების მიღწევაზე, ბანკის კაპიტალიზაციაზე მათი მნიშვნელოვანი ზეგავლენა. ასეთი კლიენტები „სტრატეგიული მნიშვნელობის კლიენტებს“ ჯგუფს მიეკუთვნებიან. ბანკების ნაწილი კორპორატიული კლიენტების ცნებიდან მცირე ბიზნესის საწარმოებს გამოირიცხავენ. უმეტესობა კი კორპორატიულ კლიენტებს ყველა იურიდიულ პირებს მიაკუთვნებენ.

კორპორატიული კლიენტების უფრო ხარისხობრივად და ოპერატიულად მომსახურებისათვის ბანკები საკლიენტო ბაზის დივერსიფიკაციას ახორციელებენ. მის საფუძველზე თითოეულ საკლიენტო სეგმენტთან მუშაობისათვის ტექნოლოგიური და მარკეტინგული მოთხოვნები შეიმუშავება, და თითოეული სეგმენტის მოთხოვნილებების გამათვალისწინებელი საპროდუქტო ჩამონათვალი განისაზღვრება.

კორპორატიული ბიზნესის დაკრედიტება ბოლო დროს თავის ბრუნვებს აქტიურად აძლიერებს. ამასთან ბანკში კრედიტის მომთხოვნი მსესხებელის მდგომარეობაზე სულ უფრო და უფრო მეტი ყურადღებაა გამახვილებული. ნებისმიერი კრედიტორის მოზანია - მსესხებელის დინამიკაში ფინანსური მდგომარეობის სრული ანალიზის განხორციელება, რომლის საფუძველზე შესაძლებელია დასკვნა იქნას გაკეთებული, შეძლებს თუ არა მოცემული კომპანია აღებული კრედიტი და მასზე დარუცხული პროცენტები მთლიანად და ვადაში დაფაროს. სწორედ მიღებული შედეგებიდან დამოკიდებულებაში გადაწყვეტს ბანკი, თუ რა ვადითა და მოცულობით შეიძლება გაიცეს კრედიტი და როგორი უნდა იყოს წარმოდგენილი გირაო.

ინფლაციურმა პროცესებმა ეკონომიკაში შეიძლება მიწოდებადი სესხის თანხის გაუფასურება, ხოლო მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის გაუარესებამ კი - კრედიტის დაბრუნების ვადების დარღვევა გამოიწვიოს.

არასწორმა შეფასებამ შეიძლება კრედიტის დაუბრუნებლობამდე მიგვიყვანოს, რაც თავის მხრივ ბანკის ლიკვიდობის დარღვევას გამოიწვევს და საბოლოო ჯამში შეიძლება საკრედიტო ორგანიზაციის გაკოტებად მიგვიყვანოს. ამიტომ შემდგომში კრედიტების დაუბრუნებლობის რისკის თავიდან ასაცილებლად მსესხებლების კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდის სრულყოფა არის საჭირო.

განვიხილოთ ღას „ურალსიბი“ ბანკის მიერ გამოყენებადი მსესხებელ კორპორატიული კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდიკა მისი ავტორისეული კორექტირების შესაძლო ვარიანტით. აღნიშნული მეთოდიკა შემდეგი ხუთი ძირითადი ეტაპისაგან შედგება:

1. მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის შეფასების ექვსი კოეფიციენტის გაანგარიშება;
2. მსესხებელის კრედიტუნარიანობის რეიტინგის განსაზღვრისათვის ბალების ჯამის გაანგარიშება;
3. დამატებით შეფასებითი მაჩვენებლების გაანგარიშება;
4. მსესხებელის საქმიანობასთან დაკავშირებული ძირითადი რისკების განსაზღვრა;
5. გადაწყვეტილების გამოტანა მსესხებელზე კრედიტუნარიანობის კლასის მინიჭების შესახებ.

შეფასებითი ფინანსური კოეფიციენტები მსესხებელს მისი ლიკვიდობის, რენტაბელობის, ბრუნვადობისა და საკუთარი და ნასესხები სახსრების მდგომარეობის მხრიდან ახასიათებენ. ამასთან ერთად მსესხებელის მხოლოდ ფინანსური კოეფიციენტების მიხედვით ანალიზიდან გამომდინარე მისი კრედიტუნარიანობის სრული სურათის მიღება შეუძლებელია.

სახსრებისა და მათი წყაროების სტრუქტურაში არსებულ ხარისხობრივ ცვლილებებში, ასევე აღნიშნული ცვლილებების დინამიკაში არსებული მდგომარეობის შესახებ ყველაზე საერთო წარმოდგენა შეიძლება ბალანის ვერტიკალური და ჰორიზონტალური ანალიზის მეშვეობით იქნას მიღებული. მიღებული ინფორმაცია ბანკის თანამშრომლებს - ამა თუ იმ კოეფიციენტის ცვლილების მიზეზების შესახებ მსჯელობაში, ასეთი ცვლილება წარმოადგენს თუ არა არსებითი განსაზღვრაში და მსესხებელის მიერ საკუთარი

ვალდებულებების მიხედვით თავისდროულად ანგარიშსწორების განხორციელების შესაძლებლობაზე ზემოქმედებაში დაეხმარება.

ბალების ჯამის (S) გაანგარიშების ფორმულას შემდეგი სახე აქვს:

$$S = 0,05 \times \text{კატეგორია K1} + 0,10 \times \text{კატეგორია K2} + 0,40 \times \text{კატეგორია K3} + 0,20 \times \text{კატეგორია K4} + 0,15 \times \text{კატეგორია K5} + 0,10 \times \text{კატეგორია K6} .$$

რეიტინგი - ექვსი ძირითადი მაჩვენებლების მიხედვით ბალების ჯამის, მესამე ჯგუფის დანარჩენი მაჩვენებლების შეფასებისა და რისკების ხარისხობრივი ანალიზის საფუძველზე განისაზღვრება.

მსესხებელის რეიტინგზე ბალების ჯამი (S) ზემოქმედებს შემდეგი სახით:

- კრედიტუნარიანობის 1 კლასი: მნიშვნელობა $S = 1,25$ და ნაკლებს. მსესხებელის მოცემული კლასისათვის მიკუთვნების სავალდებულო პირობას ამ კლასის კრედიტუნარიანობისათვის დადგენილი კოეფიციენტი K5-ის დონეზე მნიშვნელობა წარმოადგენს;
- კრედიტუნარიანობის 2 კლასი: მნიშვნელობა S იმყოფება დიაპაზონში 1,25-დან (ჩათვლელოდ) – 2,35-მდე (ჩათვლით). მსესხებელის მოცემული კლასისათვის მიკუთვნების სავალდებულო პირობას ამ კლასის კრედიტუნარიანობისათვის დადგენილი კოეფიციენტი K5-ის დონეზე არანაკლები მნიშვნელობა წარმოადგენს;
- კრედიტუნარიანობის 3 კლასი: მნიშვნელობა S მეტია 2,35-ზე.

განვიხილოთ ღას „ურალსიბი“ ბანკის მიერ მსესხებელის კრედიტუნარიანობის კლასის განსაზღვრავად შეთავაზებული ბალების საერთო ჯამში ძირითადი შეფასებითი მაჩვენებლები და მათი წონები,

$$K6=10\% \quad K1=5\%$$

$$K5=15\% \quad K2=10\%$$

$$K4=20\% \quad K3=40\%$$

K1 - კოეფიციენტი აბსოლუტური ლიკვიდობის, 0,05

K2 - კოეფიციენტი სწრაფი ლიკვიდობის, 0,10

K3 - კოეფიციენტი მიმდინარე ლიკვიდობის, 0,40

K4 - კოეფიციენტი საკუთარი სახსრების არსებობის, 0,20

K5 - კოეფიციენტი გაყიდვების რენტაბელობის, 0,15

K6 - კოეფიციენტი საქმიანობის რენტაბელობის, 0,10

**ნახაზი 1. ბალების ჯამში შეფასებითი კოეფიციენტების ხვედრითი წონა
ღას „ურალსიბი“ ბანკის მეთოდის მიხედვით, %**

ნახაზი 1-ის შესაბამიად მოცემულ მეთოდიკაში ძირითად შეფასებით მაჩვენებელს მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი წარმოადგენს (მისი ხვედრითი წონა 40%-ის ტოლია). მოცემული კოეფიციენტის მნიშვნელობა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მოკლევადიანი კრედიტების გაცემისას, როდესაც მსესხებელის გადახდისუნარიანობა მოკლე ვადაზე დადებითი უნდა იყოს.

გრძელვადიანი კრედიტების გაცემისას ლიკვიდობის კოეფიციენტების მაღალ მაჩვენებლებზე დაყრდნობა არასწორია. გრძელვადიანი კრედიტების დაფარვის ძირითად წყაროს, როგორც წესი, ორგანიზაციის მოგება წარმოადგენს. როგორც ნახაზი 1-დან ჩანს მეთოდიკაში რენტაბელობის ორი კოეფიციენტი გათვალისწინებული (გაყიდვების რენტაბელობისა და საქარმოს საქმიანობის რენტაბელობის კოეფიციენტები).

საწარმოს რენტაბელობის, მისი სხვა მხარეებიდან, შფასების აუცილებლობისას შეიძლება - საწარმოში დაბანდებების რენტაბელობის, კაპიტალების - ერთობლივის, საკუთარის, ნასესხების რენტაბელობის კოეფიციენტები და ა.შ. იქნას გაანგარიშებული.

ღას „ურალსიბი“ ბანკის მეთოდიკის მიხედვით საწარმოს კრედიტუნარიანობის ძირითად შეფასებით კოეფიციენტს საკუთარი სახსრების არსებობის კოეფიციენტი წარმოადგენს.

ზემოთაღნიშნულიდან შეიძლება შემდეგი სახის დასკვნა იქნას გაკეთებული - ღას „ურალსიბი“ ბანკში გამოყენებადი მეთოდიკა ძირითადად მსესხებელის ლიკვიდობის შეფასებაზეა დაფუძნებული. მოცემული მაჩვენებლების წილი ბალების ჯამში 0,55-ის ტოლია.

განვიხილოთ სიტუაციის გაანგარიშება, როდესაც ლიკვიდობის კოეფიციენტების მნიშვნელობები შეესაბამებიან პირველ კლასს, ხოლო დანარჩენი შეფასებითი კოეფიციენტები - მესამეს, და პირიქით, როდესაც ლიკვიდობის კოეფიციენტები შეესაბამებიან მესამე კლასს, ხოლო ფინანსური მდგრადობისა და ლიკვიდობის კოეფიციენტები - პირველს. გაანგარიშება ცხრილი 1-შია წარმოდგენილი.

**ცხრილი 1. მაჩვენებლების შესაძლო თანაფარდობების
შედარებითი დახასიათება**

კატეგორია: მაჩვენებლის ბალების ჯამის			კატეგორია: მაჩვენებლის ბალების ჯამის		
	წონა:	გაანგარიშება:		წონა:	გაანგარიშება:
3	0,05	0,15	1	0,05	0,05
3	0,10	0,30	1	0,10	0,10
3	0,40	1,20	1	0,40	0,40
1	0,20	0,20	3	0,20	0,60
1	0,15	0,15	3	0,15	0,45
1	0,10	0,10	3	0,10	0,30
	1	2,1		1	1,90
მსესხებელის		2	მსესხებელის		2
კლასი:			კლასი:		

მოცემული ცხრილი 1-დან ჩანს, რომ თუ ლიკვიდობის სამი კოეფიციენტის შედეგები პირველი კატეგორიის მსესხებელის დაკმაყოფილების მნიშვნელობებშია და ამასთან თუ დანარჩენი მაჩვენებლები მესამე კატეგორიის მსესხებელს შეესაბამება, მოცემული მსესხებელის ბალების ჯამი 1,9-ის ტოლია და

აღნიშნული ნიშნავს, რომ მოცემული მსესხებელის დაკრედიტება, მხოლოდ მისი ლიკვიდობის მაღალი მნიშვნელობებისა და მისი რენტაბელობის დაბალი მნიშვნელობებისასაც კი, მაინც იქნება შესაძლებელი, მიუხედავად იმისა, რომ ლიკვიდობას მხოლოდ მოკლევადიანი ვალდებულებების სწრაფად დაფარვა შუძლია.

თუ კი ლიკვიდობის სამი კოეფიციენტის მნიშვნელობები მესამე კატეგორიის მსესხებელს შეესაბამებოდეს იქნება, მაგრამ ამასთან დანარჩენი სამი მაჩვენებლის მნიშვნელობები პირველი კატეგორიის მსესხებელს შეესაბამება, მაშინ მოცემული მსესხებელის ბალების ჯამი 2,1-ის ტოლია. ბალების მოცემული ჯამის მნიშვნელობა მესამე კლასის ზღვრებთან მნიშვნელოვნად ახლოსაა, როდესაც მსესხებელის დაკრედიტება გაზრდილ (ამაღლებულ) რისკთან იქნება დაკავშირებული. მეტი ალბათობით, ზოგიერთი უარყოფითი ხარისხობრივი მახასიათებლებისას, ასეთ მსესხებელზე კრედიტი არ გაიცემა, მიუხედავად იმისა, რომ მისი რენტაბელობისა და ფინანსური მდგრადობის მაჩვენებლები ნორმალურ მნიშვნელობებშია, საწარმო მოგებიანად მუშაობს და საკუთარი ვალების მიხედვით გადახდის შემძლეა.

ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ღას „ურალსიბი“ ბანკის მეთოდიკიდან ლიკვიდობის რომელიმე ერთ-ერთი კოეფიციენტი იქნას ამოღებული, რამდენადაც რენტაბელობების კოეფიციენტების დარჩენილ ნაკრებს ისედაც შეეძლება საწარმოს რენტაბელობის ფართედ შეფასება.

მაჩვენებლის ყველაზე დაბალი წონა აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტს აქვს. მოცემული კოეფიციენტის წონა ყველა კოეფიციენტების საერთო ჯამში 0,05-ია. მაგრამ მოცემული კოეფიციენტის დაბალ მაჩვენებელს შეუძლია ბალების ჯამი მნიშვნელოვნად გაზარდოს, რაც კრედიტუნარიანობის კლასს აამაღლებს. აღნიშნულის შედეგად პოტენციურად შემძლე მსესხებელი შეიძლება არაკრედიტუნარიანს მიეკუთვნოს. ამიტომ მიზანშეწონილია აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტი იქნას ამოღებული და იგი ფინანსური მდგრადობის კოეფიციენტით შეიცვალოს.

მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის რეალურად შეფასების შემძლე ერთ-ერთ ძირითად და გავრცელებულ კოეფიციენტთაგანს - დაფინანსების კოეფიციენტი წარმოადგენს (5, გვ. 41-50).

დაფინანსების კოეფიციენტი (საკუთარი კაპიტალის თანაფარდობა ნასესხებ სახსრებთან) გვიჩვენებს, თუ ორგანიზაციის საქმიანობის რა ნაწილი ფინანსდება საკუთარი სახსრების, და რა ნაწილი - ნასესხები სახსრების ხარჯზე. თუ დაფინანსების კოეფიციენტის სიდიდე 1-ზე ნაკლებია (საწარმოს ქონების უმეტესი ნაწილი ფორმირებულია ნასესხები სახსრების ხარჯზე), აღნიშნული შეიძლება გადახდიუუნარობის საშიშროების შესახებ მოწმობდეს და არც ისე იშვიათად კრედიტის მიღების შესაძლებლობას აძნელებს.

დავადგინოთ დაფინანსების კოეფიციენტისათვის ნორმატიული მნიშვნელობები მსოფლიო და ეროვნული საბანკო პრაქტიკის შესაბამისობაში. მოცემული კოეფიციენტისათვის ნორმალურ მნიშვნელობებს 1-ზე მეტი ან ტოლი სიდიდეები წარმოადგენენ. მოცემული კოეფიციენტის საგანგებო მნიშვნელობები 1-დან - 0,75-მდე ზღვრებში დავადგინოთ. კოეფიციენტის 0,75-ზე ნაკლები მნიშვნელობა მივიღოთ როგორც არასასურველი.

დაფინანსების კოეფიციენტის ნორმატიულ მნიშვნელობებს კატეგორიების მიხედვით შემდეგი მნიშვნელობები მივაკუთვნოთ (ცხრილი 2):

ცხრილი 2. დაფინანსების კოეფიციენტის ნორმატიული მნიშვნელობები

კოეფიციენტი:	1 კატეგორია:	2 კატეგორია:	3 კატეგორია:
კოეფიციენტი ვაჭრობის გარდა:	1 და მაღლა	1 – 0,75	0,75-ზე ნაკლები
კოეფიციენტი ვაჭრობისათვის:	0,75 და მაღლა	0,50 – 0,75	0,50-ზე ნაკლები

შეთავაზებული ცვლილებების შესაბამისად საჭიროა - ლიკვიდობის. ფინანსური მდგრადობისა და რენტაბელობის კოეფიციენტების წონა თანაზომიერად იქნას გადახედილი და დადგენილი, რომ მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის შეფასება რაციონალურად მიმდინარეობდეს და მსესხებელს, მისი კრედიტუნარიანობისა და გადახდისუნარიანობის თვალსაზრისიდან გამომდინარე, ყოველმხრივად აფასებდეს.

მსესხებულების კრედიტუნარიანობის შეფასების კორექტირებული მეთოდიკისათვის კოეფიციენტების ნორმატიული მნიშვნელობები და მაჩვენებლების წონა ავსახოთ ცხრილი 3-ში.

ცხრილი 3. მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების კატეგორიები და მაჩვენებლების წონა კორექტირებული მოდელისათვის

კოეფიციენტი:	კატეგორია 1	კატეგორია 2	კატეგორია 3	მაჩვენებლის წონა
K1 - სწრაფი ლიკვიდობის კოეფიციენტი = = ლიკვიდური აქტივები / ვალდებულებები მოთხოვნამდე	0,8 და მაღლა	0,5 – 0,8	0,5 ნაკლები	0,1
K2 - მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი = = ლიკვიდური აქტივები + დაცული კაპიტალი / ჯამური ვალდებულებები	1,5 და მაღლა	1,0 – 1,5	1,0 ნაკლები	0,3
K3 - საკუთარი სახსრების არსებობა, ვაჭრობის გარდა = = საკუთარი კაპიტალი / ჯამური ვალდებულებები	0,25 და მაღლა	0,15 – 0,25	0,15 ნაკლები	0,15
K3 -საკუთარი სახსრების არსებობა, ვაჭრობისათვის = = საკუთარი კაპიტალი / ჯამური ვალდებულებები	0,40 და მაღლა	0,25 – 0,40	0,25 ნაკლები	0,15
K4 - დაფინანსების კოეფიციენტი, ვაჭრობის გარდა = = საკუთარი კაპიტალი /	1,0 და მაღლა	1,0 – 0,75	0,75 ნაკლები	0,15

ნასესხები კაპიტალი

K4 - დაფინანსების კოეფიციენტი, 0,75 და მაღლა 0,50 – 0,75 0,50 ნაკლები 0,15

ვაჭრობისათვის =

= საკუთარი კაპიტალი /

ნასესხები კაპიტალი

K5 - გაყიდვების რენტაბელობა = 0,10 და მაღლა 0,10-ზე ნაკლები არარენტა-ბელურები 0,2

= მოგება + მიმდინარე სუფთა

შემოსავალი / აქტივები,

შემოსავლების მომტანები

K6 - საწარმოს საქმიანობის 0,06 და მაღლა 0,06 და ნაკლები არარენტა- 0,1

რენტაბელობა =

ბელურები

= მოგება + მიმდინარე სუფთა

შემოსავალი / აქტივები,

შემოსავლების მომტანები

სულ ბალების (ქულების) ჯამი

1

როგორც ცხრილი 3-დან ჩანს კორექტირებული მოდელი შეფასებითი ექვსი კოეფიციენტისაგან შედგება. თვით შეფასებითი კოეფიციენტები შედგება კოეფიციენტების სამი ჯგუფისაგან - ლიკვიდობის, ფინანსური მდგრადობისა და რენტაბელობისაგან, ამასთან თითოეულ ჯგუფში ორ-ორი კოეფიციენტი შედის. ყველა კოეფიციენტების წონა მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობისა და მისი კრედიტუნარიანობის უფრო ობიექტურად და ყოველმხრივად შეფასებისათვის შეთანაზომადია.

ნახაზი 2-ზე განვიხილოთ მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების კორექტირებული მეთოდის საფუძველზე ბალების საერთო ჯამში ძირითადი შეფასებითი კოეფიციენტები და მათი წონები.

K6=10% K1=10%

K5=20%

K2=30%

K4=15% K3=15%

K1 - კოეფიციენტი სწრაფი ლიკვიდობის, 0,10

K2 - კოეფიციენტი მიმდინარე ლიკვიდობის, 0,30

K3 - კოეფიციენტი საკუთარი სახსრების არსებობის, 0,15

K4 - კოეფიციენტი დაფინანსების, 0,15

K5 - კოეფიციენტი გაყიდვების რენტაბელობის, 0,20

K6 - კოეფიციენტი საქმიანობის რენტაბელობის, 0,10

**ნახაზი 2. მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების
კორექტირებული მეთოდის მიხედვით ბალების ჯამში
შეფასებითი კოეფიციენტების ხვედრითი წონა, %**

ნახაზი 2-ის შესაბამისად ბალების ჯამში ლიკვიდობის კოეფიციენტების წილი 0,40-მდე შემცირდა, ამასთან მდგრადობისა და რენტაბელობის კოეფიციენტების წილი გაიზარდა და უფრო პროპორციული გახდა. მეთოდიკაში მოცემულ ცვლილებებს, კრედიტის დაუბრუნებლობის რისკის თავიდან აცილების მიზნით, მსესხებლების უფრო ზუსტად და ყოველმხრივად შეფასება შეუძლიათ.

ახალი კორექტირებული მეთოდისათვის ბალების ჯამის S გაანგარიშების ფორმულას შემდეგი სახე ექნება:

$$S = 0,10 \times \text{კატეგორია K1} + 0,30 \times \text{კატეგორია K2} + 0,15 \times \text{კატეგორია K3} + \\ + 0,15 \times \text{კატეგორია K4} + 0,20 \times \text{კატეგორია K5} + 0,10 \times \text{კატეგორია K6} .$$

მსესხებელის კრედიტუნარიანობის კლასის რეიტინგზე ზემომქმედი ბალების ჯამი S რჩება იგივე:

- კრედიტუნარიანობის 1 კლასი: მნიშვნელობა $S = 1,25$ და ნაკლებს. მსესხებელის მოცემული კლასისათვის მიკუთვნების სავალდებულო პირობას ამ კლასის კრედიტუნარიანობისათვის დადგენილი კოეფიციენტი K5-ის დონეზე მნიშვნელობა წარმოადგენს;
- კრედიტუნარიანობის 2 კლასი: მნიშვნელობა S იმყოფება დიაპაზონში 1,25-დან (ჩათვლელად) – 2,35-მდე (ჩათვლით). მსესხებელის მოცემული კლასისათვის მიკუთვნების სავალდებულო პირობას ამ კლასის კრედიტუნარიანობისათვის დადგენილი კოეფიციენტი K5-ის დონეზე არანაკლები მნიშვნელობა წარმოადგენს;
- კრედიტუნარიანობის 3 კლასი: მნიშვნელობა S მეტია 2,35-ზე.

ცხრილი 4-ში განვახორციელოთ ღას „ურალსიბი“ ბანკის მიერ გამოყენებადი მეთოდისა და ახალი კორექტირებული მეთოდის მიხედვით კორპორატიული კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასების შედარებითი ანალიზი.

**ცხრილი 4. ღას „ურალსიბი“ ბანკის გამოყენებადი მეთოდისა
და ახალი კორექტირებული მეთოდის მიხედვით მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების
შედარებითი ანალიზი**

ღას „ურალსიბი“ ბანკის მეთოდიკა:		კორექტირებული მეთოდიკა:	
		1.მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის ვერტიკალური და ჰორიზონტალური ანალიზი	
1.შეფასებითი კოეფიციენტები:	მაჩვენებლის წონა	2.შეფასებითი კოეფიციენტები:	მაჩვენებლის წონა
	ბალების		ბალების

ჯამში:

ჯამში:

ლიკვიდობის კოეფიციენტი:

K1 - აბსოლუტური

ლიკვიდობის 0,05
კოეფიციენტი

K2 - სწრაფი

ლიკვიდობის 0,10
კოეფიციენტი

K3 - მიმდინარე

ლიკვიდობის 0,40
კოეფიციენტი

ფინანსური მდგრადობის კოეფიციენტი:

K4 - საკუთარი

სახსრების 0,20
არსებობის
კოეფიციენტი

K1 - სწრაფი

ლიკვიდობის 0,10
კოეფიციენტი

K2 - მომდინარე

ლიკვიდობის 0,30
კოეფიციენტი

K3 - საკუთარი

სახსრების 0,15
არსებობის
კოეფიციენტი

K4 - დაფინანსების

კოეფიციენტი 0,15

რენტაბელობის კოეფიციენტი

K5 - გაყიდვების

რენტაბელობა 0,15

K6 - საწარმოს

საქმიანობის 0,10
რენტაბელობა

K5 - გაყიდვების

რენტაბელობა 0,20

K6 - საწარმოს

საქმიანობის 0,10
რენტაბელობა

2.ბალების ჯამის გაანგარიშება

მსესხებელის კრედიტუნარიანობის
რეიტინგის განსაზღვრისათვის:

3.ბალების ჯამის გაანგარიშება

მსესხებელის კრედიტუნარიანობის
რეიტინგის განსაზღვრისათვის:

3.დამატებითი შეფასებითი
მაჩვენებლების გაანგარიშება:

4.მსესხებელის საქმიანობასთან
დაკავშირებული ძირითადი რისკების
განსაზღვრა:

5.გადაწყვეტილების გამოტანა
მსესხებელზე

კრედიტუნარიანობის კლასის მინიჭების
შესახებ :

4.დამატებითი შეფასებითი მაჩვენებლების
გაანგარიშება:

5.მსესხებელის საქმიანობასთან
დაკავშირებული ძირითადი რისკების
განსაზღვრა:

6.გადაწყვეტილების გამოტანა მსესხებელზე
კრედიტუნარიანობის კლასის მინიჭების
შესახებ:

კრედიტუნარიანობის შეფასების კორექტირებული მეთოდის შედგენიდან იქნება ექვსი ძირითადი
ეტაპისაგან:

1. მსესხებელის ანგარიშების ვერტიკალური და ჰორიზონტალური ანალიზი.
2. მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების ექვსი კოეფიციენტის გაანგარიშება.
3. ბალების ჯამის გაანგარიშება მსესხებელის კრედიტუნარიანობის რეიტინგის განსაზღვრავად.
4. დამატებითი შეფასებითი კოეფიციენტების გაანგარიშება.
5. მსესხებელის საქმიანობასთან დაკავშირებული ძირითადი რისკების განსაზღვრა.
6. გადაწყვეტილების გამოტანა მსესხებელზე კრედიტუნარიანობის კლასის მინიჭების შესახებ.

კორექტირებული მეთოდის მსესხებელის საქმიანობასთან დაკავშირებული შესაძლო რისკების
ყოველმხრივად შეფასების შესაძლებლობას იძლევა და ბალანსში მიმდინარე ტენდენციებისა და
ცვლილებების გათვალისწინებით ბანკს კრედიტის გაცემის შესახებ გადაწყვეტილების უფრო შეწონილად
მიღებაში დაეხმარება.

კორექტირებული მეთოდის უფრო დეტალურს წარმოადგენს. კრედიტუნარიანობის კლასის
მინიჭების შესახებ გადაწყვეტილების გამოტანა არა მარტო ლიკვიდობის ძირითად კოეფიციენტებზე, არამედ
ლიკვიდობის, ფინანსური მდგრადობისა და რენტაბელობის კოეფიციენტების შფარდებაზე იქნება
დაფუძნებული. მეთოდის აღნიშნული ცვლილებები მსესხებლების მათი საქმიანობის ყველა მხრიდან
უფრო გულმოდგინედ შერჩევისა და ამით საკრედიტო რისკის მინიმიზირებისა და სასესხო დავალიანებების
ჯამის შემცირების შესაძლებლობას იძლევა.

ზემოთაღნიშნულის გათვალისწინებით შემდეგი სახის მოკლე დასკვნის გაკეთება არის შესაძლებელი:

1. **აღნიშნულია**, რომ კორპორატიული კლიენტები ძირითადად ბანკის მსესხებელ - იურიდიულ პირებს
მიეკუთვნებიან, მაგრამ ჩვენი მოსაზრებით ისინი უფრო „სტრატეგიული მნიშვნელობის კლიენტების“
ჯგუფზე უნდა იქნას მიკუთვნებულნი. **დაზუსტებულია**, რომ ნებისმიერი კრედიტორის მოზანია -
მსესხებელის დინამიკაში ფინანსური მდგომარეობის სრული ანალიზის განხორციელება, რომლის
საფუძველზე შესაძლებელია დასკვნა იქნას გაკეთებული, შეძლებს თუ არა მოცემული კომპანია
აღებული კრედიტი და მასზე დარუცხული პროცენტები მთლიანად და ვადაში დაფაროს. სწორედ
მიღებული შედეგებიდან დამოკიდებულებაში გადაწყვეტს ბანკი, თუ რა ვადითა და რა მოცულობით
შეიძლება გაიცეს კრედიტი და როგორი უნდა იყოს წარმოდგენილი გირაო.
2. **მიმოხილულია**, რომ ღას „ურალსიბი“ ბანკის მიერ გამოყენებად მეთოდში მსესხებელი - ფიზიკური
პირის კრედიტუნარიანობის ძირითად შეფასებით მაჩვენებელს მიმდინარე ლიკვიდობის
კოეფიციენტი წარმოადგენს (მისი ხვედრითი წონა 40%-ის ტოლია). მოცემული კოეფიციენტის
მნიშვნელობა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მოკლევადიანი კრედიტების გაცემისას, როდესაც
მსესხებელის გადახდისუნარიანობა მოკლე ვადაზე დადებითი უნდა იყოს. გრძელვადიანი

კრედიტების გაცემისას ლიკვიდობის კოეფიციენტების მაღალ მაჩვენებლებზე დაყრდნობა არასწორია. გრძელვადიანი კრედიტების დაფარვის ძირითად წყაროს, როგორც წესი, ორგანიზაციის მოგება წარმოადგენს. ამდენად აღნიშნული მეთოდიკის კორექტირების აუცილებლობა გვესახება მიზანშეწონილად.

3. შეთავაზებულია წარმოდგენილი მეთოდიკიდან ლიკვიდობის (3 - დან) ერთ-ერთი კოეფიციენტი იქნას ამოღებული და იგი მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის რეალურად შეფასების შემძლე - დაფინანსების კოეფიციენტით (საკუთარი კაპიტალის თანაფარდობა ნასესხებ სახსრებთან) იქნას შეცვლილი, რომელიც გვიჩვენებდეს იქნება, თუ ორგანიზაციის საქმიანობის რა ნაწილი ფინანსდება საკუთარი სახსრების, და რა ნაწილი - ნასესხები სახსრების ხარჯზე. თუ დაფინანსების კოეფიციენტის სიდიდე 1-ზე ნაკლებია (საწარმოს ქონების უმეტესი ნაწილი ფორმირებულია ნასესხები სახსრების ხარჯზე), აღნიშნული შეიძლება გადახდიუნარიობის საშიშროების შესახებ მოწმობდეს და კრედიტის მიღების შესაძლებლობას ართულებს. დაფინანსების კოეფიციენტის ნორმატიული მნიშვნელობები შეიძლება 1-დან - 0,75-მდე ზღვრებში იქნას დადგენილი და ავტორისეული ახალი კორექტირებული მეთოდიკისათვის ბალების ჯამის S გაანგარიშების ფორმულას შემდეგი სახე ექნება:

$$S = 0,10 \times \text{კატეგორია K1} + 0,30 \times \text{კატეგორია K2} + 0,15 \times \text{კატეგორია K3} + 0,15 \times \text{კატეგორია K4} + 0,20 \times \text{კატეგორია K5} + 0,10 \times \text{კატეგორია K6} .$$

12.4. ბანკის მსესხებელი იურიდიული და ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდების მეთოდოლოგიური მითითებები

შესავალი : თანამედროვე საბანკო სისტემა მეტად რთული მექანიზმია, უაღრესად ფაქიზი და მყიფე - ცუდი მენეჯმენტის პირობებში და იმავდროულად მეტად მძლავრი - წარმატებული მართვის შემთხვევაში. აღნიშნული გარემოება განპირობებულია ფართო სპექტრით იმ რისკებისა, რომლებიც საბანკო საქმიანობასა და ბანკებს ყველა ფეხის ნაბიჯზე ხვდებათ (იხ. 74).

ბანკები თანამედროვე ეკონომიკისა და საზოგადოების ცხოვრების განუყოფელი ნაწილია. ისინი იმყოფებიან ეკონომიკის „შუაგულში“ და როგორც სისხლძარღვოვანი სისტემა, უზრუნველყოფენ კავშირს ეკონომიკურ სუბიექტებს შორის. ბანკები არიან არა რომელიმე ეკონომიკური რეგიონის ან ქვეყნის მახასიათებელნი, მათ საქმიანობის სფეროს არ გააჩნია გეოგრაფიული ან ეროვნული საზღვრები, ბანკები - ესაა უმნიშვნელოვანესი რესურსებისა და ფინანსური ძალის მქონე ყოვლისმომცველი მოვლენა. ძირითადად, სწორედ ბანკების მეშვეობით ხორციელდება რესურსების გადანაწილება დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების მქონე სუბიექტებიდან იმ სუბიექტებისაკენ, რომლებიც მათ საჭიროებენ მოცემულ მომენტში. სამწუხაროდ, დღესაც კი ჩვენს ქვეყანაში ყველა ეკონომიკური სუბიექტის მიერ ბოლომდე არაა გაცნობიერებული ის როლი, რომელსაც უნდა ასრულებდეს საბანკო სისტემა ეკონომიკურ სისტემაში (იხ. 80).

საბანკო სისტემა საბაზრო ეკონომიკის ერთ-ერთ ურთულეს და აუცილებელ სფეროს წარმოადგენს, რომელიც განვითარების თავისებურებებით ხასიათდება და მთლიანად ეკონომიკური სისტემის ქმედითუნარიანობას განსაზღვრავს. ამავე დროს, საბანკო სისტემა, გარკვეული აზრით, ცალკე ავტონომიური „სამყარო“, რომელსაც განვითარების საკუთარი სპეციფიკური კანონზომიერებები ახასიათებს. სამედიცინო ანალოგიის შესაბამისად თუ ვიმსჯელებთ, „ფული“ ეკონომიკის სისხლია, ხოლო მთლიანად „საბანკო სისტემა“ კი - მისი სისხლგამტარი არტერიები, და აქერდან გამომდინარე შეიძლება ვაღიაროთ, რომ „ბანკები“ - უეჭველად, „გულია“, რომელიც ეკონომიკის სიცოცხლისუნარიანობაზე, საქმიანობაზე და განვითარებაზე

ზემოქმედებს და სისხლგამტარი სისტემების (საბანკო სისტემის) მეშვეობით, სისხლის (ფულის) “რეალურ მიმოქცევას” განაპირობებს (იხ. 81).

როგორც პროფესორი გ. ცაავა აღნიშნავს, თანამედროვე საბანკო სისტემაში ე.წ. „ფულადი ტუმბოს“ მსგავსი მომსახურება მიმდინარეობს, სადაც თავისუფალი სახსრების მნიშვნელოვანი მოცულობის (საბანკო რესურსების 80–90 %-მდე) მოზიდვა და მათი ეკონომიკაში, დაკრედიტების მეშვეობით, მსესხებლისაკენ მიმართვა ხორციელდება. ამასთან, ისიც არის უმნიშვნელოვანესი, რომ საბანკო სისტემაში მულტიპლიცირების საფუძველზე, თავისთავად, არსებული საკრედიტო რესურსების საკმაოდ მნიშვნელოვანი მოცულობის, მრავალჯერადად გაზრდილი ახალი უნაღდი ფულადი მასის შექმნა და „საბანკო ფულის ერას“ ჩამოყალიბება მიმდინარეობს (იხ. 82, 83, 68, 69, 70, 71, 72).

**თემა I. ბანკების საკრედიტო საქმიანობა:
საერთო დებულებები.**

1. კრედიტი და მისი როლი ეკონომიკაში.
2. საბანკო კრედიტების სახეობები. საკრედიტო ოპერაციები კომერციული ბანკების საქმიანობაში.
3. საბანკო დაკრედიტების ნორმატიულ-სამართლებრივი უზრუნველყოფა. ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის ცნება. მისი რეალიზაციის მექანიზმები (იხ. 94).

@ - საკვანძო სქემები და ცხრილები:

ცხრილი 1.1. ძირითადი ცნებები

ცნება:	ცნების შინაარსი:
კრედიტი	ქმედებები ბანკის მიერ ფულადი სახსრების მსესხებელზე საკრედიტო ხელშეკრულებაში გათვალისწინებული სიდიდითა და პირობებით მიწოდებასთან დაკავშირებით, და მიღებული ფულადი თანხის დაბრუნებისა და მასზე პროცენტების გადახდის მსესხებელის ვალდებულებით.
საბანკო პროდუქტი	ხერხი, რომლის მიხედვით ბანკი ამა თუ იმ სახის საკუთარ მომსახურებას ახორციელებს მასზე მოთხოვნის მქონე კონკრეტულ კლიენტზე.
საბანკო საქმიანობა	კანონებით და სხვა უფლებადამდგენი დოკუმენტებით ნებადართული საკრედიტო ორგანიზაციების სპეციფიკური ან განსაკუთრებული საქმიანობა
საკრედიტო ოპერაცია	საკრედიტო მუშაკების პრაქტიკული ქმედებები მსესხებელების საკრედიტო მომსახურების პროცესში, საკრედიტო პროდუქტის ნამდვილედ განხორციელების ფორმა
საკრედიტო მომსახურება	საბანკო საკრედიტო ოპერაციის შედეგი, საკრედიტო ოპერაციის დასრულება ან სასარგებლო ეფექტი, რომელიც კლიენტის მიერ საკრედიტო მოთხოვნილების მეტ-ნაკლებად დაკმაყოფილებაში და ბანკის მიერ მოგების მიღებაში მდგომარეობს.
ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა	ბანკის შიდა დოკუმენტებში ჩამოყალიბებული და დამტკიცებული მისი ხელმძღვანელობის პოზიცია ბანკში დაკრედიტების განვითარების პრიორიტეტებთან და მიზნებთან მიმართებაში.
მსესხებელის საკრედიტო ისტორია	ინფორმაციების ერთობლიობა მსესხებელის მიერ მიღებული კრედიტების გახსნისა და დაფარვის შესახებ.

საკრედიტო რისკი	ბანკის მსესხებელის მიერ საკრედიტო ხელშეკრულების მიხედვით საკუთარი ვალდებულებების შეუსრულებლობის (არასრულად შესრულების) რისკი.
საბანკო გარანტია	კრედიტორის წინაშე ბანკის (სადაზვევო კომპანიის) წერილობითი ვალდებულება (თავდებობა) ძირითადი ვალის მიხედვით (ბენეფიციარის მიერ) იმაში, რომ მევალის (პრინციპალის) მიერ ვალდებულებების შეუსრულებლობის შემთხვევაში კრედიტორი გარანტორის სახსრების ხარჯზე ფულად კომპენსაციას ღებულობს, თუ ბენეფიციარს მისთვის გადახდის შესახებ წერილობითი მოთხოვნა აქვს წარდგენილი.

ცხრილი 1.2. კრედიტის პრინციპები და მათი დახასიათება

პრინციპი:	პრინციპის დახასიათება:
კრედიტის დაბრუნებადობა	იმ განსაკუთრებულობას წარმოადგენს, რომელიც კრედიტს როგორც ეკონომიკურ კატეგორიას განასხვავებს სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობების სხვა ეკონომიკური კატეგორიებისაგან. დაბრუნებადობის გარეშე კრედიტი არ შეიძლება არსებობდეს. დაბრუნებადობა კრედიტის განუყოფელ ნიშან-თვისებას, მის ატრიბუტს წარმოადგენს. აღნიშნული პრინციპის დაცვა ბანკის მხრიდან მსესხებლების მათი კრედიტუნარიანობის შეფასებასთან მიმართებაში საპასუხისმგებლო მუშაობის განხორციელებას ითვალისწინებს. დაბრუნების გარანტია მსესხებელის კეთილსინდისიერება, მიღებული რესურსების ეფექტურად გამოყენების მისი შესაძლებლობა უნდა იყოს, იმისათვის რომ არა მარტო ვალი და მათზე დარიცხული პროცენტები დააბრუნოს, არამედ მოგებაც მიიღოს.
კრედიტის ვადიანობა	თავისთავად კრედიტის დაბრუნებადობის მიღწევის საჭირო ფორმად წარმოადგენს. ვადიანობის პრინციპი ნიშნავს, რომ კრედიტი უნდა იქნეს არა უზრალიდ დაბრუნებული, არამედ მკაცრად განსაზღვრულ ვადაში დაბრუნებული. აქედან გამომდინარე, ვადიანობა არის კრედიტის დაბრუნებადობის დროითი განსაზღვრა. დაკრედიტების ვადა მსესხებელის მეურნეობაში გასესხებული სახსრების არსებობის ზღვრულ დროს წარმოადგენს და გამოდის იმ ზომიერებად, რომლის ჩარჩოებს გაღმადროსი რაოდენობრივი ცვლილებები გადადის ხარისხობრივში: თუ სესხის მოხმარების ვადა ირღვევა, მაშინ კრედიტს არსიც მახინჯდება, იგი თავის ნამდვილ დანიშნულებას კარგავს, რაც ქვეყანაში ფულადი ბრუნვის მდგომარეობაზე უარყოფითად ზემოქმედებს. საჭიროა გვახსოვდეს, რომ დაკრედიტება საკრედიტო გარიგების ორივე მხარის ინტერესებს უნდა გამოხატავდეს. დაკრედიტების მიზანს მსესხებელის განვითარების წინაპირობის, მისი კრედიტუნარიანობისა და მოგებიანობის, წარმოებისა და მიმოქცევის უწყვეტადობის შექმნა წარმოადგენს. ამასთან ერთად, საკრედიტო ოპერაციების განხორციელება არ შეიძლება მხოლოდ კლიენტის ინტერესები არ შეიძლება გადამწყვეტ, დომინირებად ფაქტორად იქცეს. დაკრედიტების პირობად მეორე მხარის - ბანკი-კრედიტორის, კერძოდ კომერციული ინტერესების დაცვა უნდა იყოს.
კრედიტის ფასიანობა	ნიშნავს, რომ თითოეულმა საწარმო-მსესხებელმა ბანკს, ფულადი სახსრების საკუთარი საჭიროებებისათვის მისგან დროებით მოსესხებაზე, გარკვეული სახალაური უნდა შეუტანოს. აღნიშნული პრინციპის პრაქტიკაში რეალიზაცია საბანკო პროცენტის მექანიზმით ხორციელდება. საბანკო პროცენტის განაკვეთი - კრედიტის თავისებური სახეობის „ფასია“. კრედიტის ფასიანობა საწარმოს, მათი საკუთარი რესურსების გადიდებაზე და მოზიდული სახსრების ეკონომიურად გახარჯვაზე წაქეზებით, სამეურნეო (კომერციულ) ანგარიშსწორებაზე მასტიმულირებელი ზემოქმედების განხორციელებაზეა მოწოდებული, კრედიტის ფასიანობა ბანკს სხვისი სახსრების დეპოზიტებში მოზიდვაზე პროცენტების გადახდასთან დაკავშირებული

მისი დანახარჯების, საკუთარი აპარატის შენახვასთან მიმართებასი დანახარჯების დაფარვას უზრუნველყოფს, ასევე დაკრედიტების სარესურსო (სარეზერვო, საწესდებო) ფონდების გადიდებისათვის და საკუთარი და სხვა საჭიროებებზე გამოყენებისათვის მოგების მიღებას უზრუნველყოფს.

**კრედიტის
დიფერენციაცია**

ნიშნავს, რომ კომერციული ბანკები, კრედიტის მიღებაზე პრეტენზიის მქონე საკუთარ კლიენტებზე კრედიტის გაცემის შესახებ საკითხისადმი, ერთგვაროვნად არ უნდა მიუდგნენ.

კრედიტი მხოლოდ იმ მეურნე სუბიექტებს უნდა მიეწოდოს, რომლებიც მისი თავისდროულად დაბრუნების შემძლეა.

დაკრედიტების დიფერენცირება **კრედიტუნარიანობის მაჩვენებლების საფუძველზე უნდა ხორციელდებოდეს**, რომის ქვეშ საწარმოს ფინანსური მდგომარეობა გაიგება და რომელიც მსესხებელის მხრიდან კრედიტის ხელშეკრულებით განპირობებულ ვადაში დაბრუნების შესაძლებლობისა და მზადყოფნის იმედის მომცემია.

**კრედიტის
მიზნობრივი
ხასიათი**

ნიშნავს, რომ კრედიტი მხოლოდ საკრედიტო ხელშეკრულებაში მითითებული მიზნებზე უნდა იქნეს გამოყენებული.

არნიშნული პრინციპის დაცვა მსესხებლის მიერ დაბრუნებადობის, ვადიანობისა და ფასიანობის პრინციპების აღსრულების საფუძველს წარმოადგენს.

ცხრილი 1.3. საბანკო კრედიტების კლასიფიკაცია

კლასიფიკაციის კრიტერიუმები:	საბანკო კრედიტების სახეობები:
დაფარვის ვადის მიხედვით	• მოკლევადიანი სესხები გაიცემა ერთ წლამდე ვადით. • საშუალოვადიანი სესხები გაიცემა ერთიდან - სამ წლამდე ვადით. • გრძელვადიანი სესხები გაიცემა სამიდან - ხუთი და მეტი წლით. • ონკოლური სესხები.
დაფარვის ხერხის მიხედვით	• სესხები, რომლებიც მსესხებელის მხრიდან ერთდროული შემონატანებით იფარება (გარკვეული თარიღისათვის). • სესხები, რომლების განვადებით (წილეწბით) საკრედიტო ხელშეკრულების მოქმედების მთლიანი პერიოდის განმავლობაში იფარება.
ფუნქციონირების სფეროს მიხედვით	• კრედიტები, რომლებიც ძირითადი ფონდების გაფართოებულ კვლავწარმოებაში მონაწილეობენ. • კრედიტები, რომლებიც საბრუნავი ფონდების ორგანიზაციაში მონაწილეობენ/
სასესხო პროცენტის ამოღების ხერხის მიხედვით	• სესხები, რომელთა მიხედვით პროცენტი მისი საერთო დაფარვის მომენტში გადაიხდება. • სესხები, რომელთა მიხედვით პროცენტი მსესხებელის მიერ საკრედიტო ხელშეკრულების მოქმედების მთლიანი ვადის განმავლობაში თანატოლი შენატანებით გადაიხდება. • სესხები, რომელთა მიხედვით პროცენტი ბანკის მიერ მსესხებელზე სესხოს უშუალოდ გაცემის მომენტში უკავდება.

ფასიანობის მიხედვით

- სესხები საბაზრო საპროცენტო განაკვეთით.
- სესხებიმცურავი განაკვეთით (მაღალი რისკიანი კრედიტებისათვის).
- შეღავათიანი სესხები.

კრედიტის მიწოდების
ხერხების მიხედვით

- საკომპენსაციო კრედიტი, რომლის თანხა მსესხებელის ანგარიშსწორების ანგარიშზე ჩაირიცხება მისთვის მარაგებში ან დანახარჯებში დაბანდებული საკუთარი სახსრების ანაზღაურებისათვის.
- საგადახდო კრედიტები., რომლებიც დაკრედიტებადი გარიგების მიხედვით საანგარიშსწორებო დოკუმენტების გადახდაზე მიიმართება.

დაკრედიტების
მეთოდების მიხედვით

- ერთჯერადი კრედიტები, რომლებიც მხარეების მიერ დადებულ ხელშეკრულებაში გათვალისწინებული ვადაში და თანხაში მიეწოდება.
- საკრედიტო ხაზი.
- ოვერდრაფტი.

გამოყენების სფეროს
მიხედვით

- კრედიტები წარმოების სფეროში.
- კრედიტები მიმოქცევის სფეროში.

საპროცენტო
განაკვეთების
სახეობების მიხედვით

- კრედიტები ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთით, რომელიც დაკრედიტების მთლიან პერიოდზე დგინდება და გადახედვას არ ექვემდებარება.
- მცურავი საპროცენტო განაკვეთები, რომლებიც მუდმივად იცვლებიან საკრედიტო და საფინანსო ბაზარზე მიმდინარე სიტუაციებიდან დამოკიდებულებაში.
- საფეხურიანები განაკვეთები, რომლებიც პერიოდულად გადაიხედება და ძლიერი ინფლაციის პერიოდში გამოიყენება.

კრედიტების
რიცხოვნობის
მიხედვით

- კრედიტები რომლებიც ერთი ბანკის მიერ გაიცემა.
- სინდიცირებული კრედიტები, რომლებიც სინდიკატში გაერთიანებული ერთი ან მეტი კრედიტორების მიერ ერთ მსესხებელზე გაიცემა.
- პარალელური კრედიტები, რომლის დროსაც თითოეული ბანკი კლიენტთან ცალ-ცალკე ახორციელებს მოლაპარაკებებს, მერე კი, მსესხებელთან გარიგების პირობების შეთანხმების შემდეგ, საერთო ხელშეკრულება დაიდება.

უზრუნველყოფის
არსებობის მიხედვით

- ნდობითი სესხები, რომელთა დაბრუნების უზრუნველყოფის ერთადერთ ფორმას საკრედიტო ხელშეკრულება წარმოადგენს.
- გირაოს ხელშეკრულება - ქონების გირაო ნიშნავს, რომ კრედიტორი (გირაოსმფლობელი) უფლებამოსილია აღნიშნული ქონებას რეალიზება განახორციელოს, თუ გირაოთი უზრუნველყოფილი ვალდებულება არ იქნება შესრულებული. გირაომ არა მარტო სესხის დაბრუნება, არამედ ხელშეკრულებით გათვალისწინებული შესაბამისი პროცენტებისა და საპირწონების გადახდაც, მისი შეუსრულებლობის შემთხვევაში, უნდა უზრუნველყოს.
- თავდებობის ხელშეკრულება. ამ ხელშეკრულების მიხედვით თავმდები ვალდებულებას იღებს სხვა პირის (მსესხებელის, მევალეს) კრედიტორის წინაშე ამ უკანასკნელის მიერ საკუთარი ვალდებულების შესრულებაზე აგოს

პასუხი.

- გარანტია - თავდებობის ხელშეკრულების განსაკუთრებული სახეობაა იურიდიულ პირებს შორის ვალდებულებების უზრუნველყოფისათვის.
- საკრედიტო რისკების დაზღვევა. საწარმო-მსესხებელი სადაზღვევო კომპანიასთან დაზღვევის ხელშეკრულებას დებს, რომელშიც გაითვალისწინება, რომ კრედიტის დადგენილ ვადაში არდაფარვის შემთხვევასი დამზღვევი გადაუხდის კრედიტის გამცემ ბანკს მსესხებელის მიერ დაუფარავი კრედიტის თანხის 50-დან - 90%-მდე ოდენობის ანაზღაურებას, კრედიტის გამოყენებაზე პროცენტების ჩათვლით.

**პოტენციური
მსესხებელის
კატეგორიის მიხედვით**

- აგრალური სესხები, რომელთა მახასიათებელ თავისებურებას სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სპეციფიკით განპირობებული მკაფიოდ გამოხატული სეზონული ხასიათი წარმოადგენს.
- კომერციული სესხები, რომლებიც სავაჭრო და მომსახურების სფეროში ფუნქციონირებადი მეურნე სუბიექტებზე გაიცემა.
- სესხები საფონდო ბირჟის შუამავლებზე, რომლებიც მანკების მიერ ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვის მიხედვით ოპერაციების განმხორციელებელ საბრიკერო, სამაკლერო და სადილერო ფირმებს მიეწოდებათ.
- იპოთეკური სესხები უძრავი ქონების მფლობელებზე.
- ბანკთაშორისო სესხები.

ვალუტის მიხედვით

- ეროვნულ ვალუტაში.
- უცხოურ ვალუტაში.

თემა II. საბანკო დაკრედიტების ორგანიზაცია.

1. საბანკო დაკრედიტების პროცედურები.
2. მსესხებელის კრედიტუნარიანობის ცნება.
3. მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდების კლასიფიკაცია (იხ. 95, 96).

@ - საკვანძო სქემები და ცხრილები:

**ცხრილი 2.1. კრედიტის გაცემის პროცედურების
სტანდარტული ტექნოლოგიური რუქა**

ოპერაციების სახეობები:	შემსრულებელი	შემსრულებელი	შემსრულებელი	შემსრულებელი
	მსესხებელი	საკრედიტო ინსპექტორი	უსაფრთხოებისა და იურიდიული განყოფილებები	საკრედიტო კომიტეტი

1.წინასწარი ინტერვიუ კლიენტთან,
განაცხადის მიწოდება კრედიტის
გაფორმებაზე

1

1

2.განაცხადის დამუშავება (შესაძლოა
შეკითხვის გაგზავნა საბანკო საკრედიტო
ისტორიის ცენტრში)

2

2

3.წინასწარი დამუშავება დოკუმენტაციის,
სტოპ-ფაქტორების არსებობის შეფასება
(შესაძლოა გასვლა მსესხებელთან)

3

4.მსესხებელის კრედიტუნარიანობის
ანალიზის ჩატარება და ანალიზის
შედეგების მიხედვით დასკვნის მომზადება

4

4

5.საბოლოო გადაწყვეტილების გამოტანა
დაკრედიტების შესაძლებ. შესახებ

5

5

ცხრილი 2.2. კლიენტის კრედიტუნარიანობის კრიტერიუმები

კრედიტუნარიანობის კრიტერიუმები:	კრიტერიუმის დახასიათება:
1	2
კლიენტის ხასიათი	გაიგება მისი რეპუტაცია როგორც - იურიდიული პირის, მენეჯერების რეპუტაცია, ვალის დაფარვაზე კლიენტის პასუხისმგებლობის ხარისხი, გარკვეულობა მისი წარმოდგენისა კრედიტის მიზნის შესახებ და მისი შესასბამისობა ბანკის საკრედიტო პოლიტიკასთან.
სახსრების სესხად აღების შესაძლებლობა	ნიშნავს კლიენტთან მიმართებაში - კრედიტზე განაცხადის მიწოდებაზე უფლების, საკრედიტო ხელშეკრულებაზე ხელმოწერის ან მოლაპარაკებების განხორციელებაზე უფლების არსებობას, ანუ საწარმოს ან ფირმის წარმომადგენლის გარკვეული უფლებამოსილების არსებობას, მსესხებელი-ფიზიკური პირის სრულწლოვანების ან ქმედითუნარიანობის სხვა ნიშანთვისებების მიღწევას. ხელშეკრულების არაუფლებამოსილი ან არაქმედითუნარიანი პირის მიერ ხელმოწერა ბანკისათვის დანაკარგების დიდ ალბათობას ნიშნავს.
სახსრების გამომუშავების შესაძლებლობა მიმდინარე საქმიანობის მსვლელობისას ვალის დაფარვისათვის (ფინანსური შესაძლებლობები)	კრედიტუნარიანობა დაკავშირებულია კაპიტალის უძრავ ქონებაში დაბანდების ხარისხთან. აღნიშნული ინფლაციის პირობებში სახსრების გაუფასურების რისკებისაგან დაცვის ფორმას წარმოადგენს. მოცემული კრიტერიუმი არ შეიძლება მსესხებელის კრედიტუნარიანობის ძირითად ნიშანთვისებას წარმოადგენდეს, რამდენადაც უძრავი ქონებიდან

ფულადი სახსრების გამოსათავისუფლებად დროა საჭირო.

უძრავ ქონებაში სახსრების დაბანდება აქტივების გაუფასურების რისკთან არის დაკავშირებული, ამოტომ უმეტესი ხარისხით კლიენტის საქმიანობის ეფექტიანობაზე (მოგებიანობაზე), მის ფულად ნაკადებზე ორიენტირება არის საჭირო.

კაპიტალი

კაპიტალის საკმარისობის ანალიზი ეროვნული ბანკის - საწესდებო ფონდის (აქციონერული კაპიტალის) მინიმალური დონისადმი მოთხოვნილებისა და ფინანსური დონის კოეფიციენტის საფუძველზე ხორციელდება.

კრედიტის უზრუნველყოფა

გაიგება მსესხებელის აქტივების ღირებულება და საკრედიტო ხელშეკრულებაში გათვალისწინებული ვალის დაფარვის კონკრეტული მეორადი წყარო (გირაო, გარანტია, თავდებობა, დაზღვევა).

თუ აქტივებისა და გრძელვადიანი ვალდებულების ღირებულებების თანაფარდობას, მსესხებელის გაკოტრებულად გამოცხადების შემთხვევაში, ბანკის სესხის დაფარვისათვის მნიშვნელობა აქვს, მაშინ ფინანსური სიმწიფეების კონკრეტული მეორადი წყაროს ხარისხი, მის მიერ საკუთარი ვალდებულებების ვადაში შესრულების გარანტია იქნება.

გირაოს ხარისხი, გარანტორის, თავმდებისა და დამზღვევის საიმედოობა, ბანკის კლიენტის ფულადი ნაკადის არასაკმარისობისას (მისი ბალანსის ლიკვიდობასთან და კაპიტალის საკმარისობასთან პრობლემებისას), მეტად მნიშვნელოვანია.

საკრედიტო

განხორციელების პირობები

გარიგების

მიეკუთვნება მიმდინარე და პროგნოზული ეკონომიკური სიტუაცია ქვეყანაში, რეგიონში და დარგში, პოლიტიკური ფაქტორები. აღნიშნული პირობები ბანკის საგარეო რისკის ხარისხს განსაზღვრავენ და მსესხებელის ბალანსის ლიკვიდობის, კაპიტალის საკმარისობის, მენეჯმენტის დონის შეფასებისათვის ბანკის სტანდარტის შესახებ საკითხის გადაწყვეტისას გაითვალისწინება.

კონტროლი

ბანკის ყურადღებას მიმართავს შემდეგ საკითხებთან მიმართებაში პსუხების მიღებაზე:

- არსებობს თუ არა საკანონმდებლო და ნორმატიული საფუძველი მსესხებელის ფუნქციონირებისათვის და საკრედიტო ოპერაციის განხორციელებისათვის;
- როგორ იმოქმედებს მსესხებელის საქმიანობის შედეგებზე კანონმდებლობის მოსალოდნელი ცვლილება;
- საკრედიტო განაცხადში მოყვანილი მსესხებელისა და სესხის შესახებ მონაცემები რამდენად პასუხობენ ბანკის სტანდარტებს, რომლებიც დაფიქსირებულია საკრედიტო პოლიტიკის შესახებ დებულებაში, ასევე სესხების ხარისხის მაკონტროლებელი საბანკო ზედამხედველობის ოგანოების სტანდარტებში.

**ცხრილი 2.3. მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის
ანალიზისათვის ინფორმაციების სანიმუშო ჩამონათვალი**

ინფორმაციის ჯგუფი:	წყაროების	წყაროს დასახელება:
1	2	
1.ოფიციალური ანგარიშგების მონაცემები (ოფიციალური დოკუმენტები)	1.1) მსესხებელი - იურიდიული პირისათვის (საკრედიტო ორგანიზაციების გამოკლებით): * წლიური ბუღალტრული ანგარიშგებასრული მოცულობით; * გამოქვეყნებადი ანგარიშგება ბოლო სამი დასრულებული ფინანსური წლის; * ფორმა № 1“ბუღალტრული ბალანსი“; ფორმა № 2 „მოგება და ზარალის შესახებ ანგარიშგება“ ბოლო საანგარიშგებო თარიღისათვის; 1.2) მსესხებელი - საკრედიტო ორგანიზაციისათვის: * წლიური ბუღალტრული ანგარიშგებასრული მოცულობით; * გამოქვეყნებადი ანგარიშგება ბოლო სამი დასრულებული ფინანსური წლის (ბოლო საანგარიშგებო წლისა და მიმდინარე წლის - წლიური და კვარტალური), ასევე ანგარიშგების ფორმები 0409101 „ბრუნვის უწყისი საკრედიტო ორგანიზაციის ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშების მიხედვით“ ბოლო საანგარიშგებო თარიღზე და 0409102 „ანგარიშგება საკრედიტო ორგანიზაციის მოგების და ზარალის შესახებ“.	
2.ინფორმაცია, რომელიც მიზანშეწონილია მხედველობაში იქნეს მიღებული მისი მიღწევადობის შემთხვევაში	2.1) ანგარიშგება, შედგენილი ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების (ფამს) შესაბამისობაში; 2.2) მმართველობითი ანგარიშგება და სხვა სახის მმართველობითი ინფორმაცია; 2.3) ბიუჯეტი ან ბიზნეს-გეგმა მიმდინარე ფინანსური წლის; 2.4) ფასიანი ქაღალდების ემიტენტის ყოველკვარტალური ანგარიშგება მნიშვნელოვანი ფაქტების (გარემოებების და ქმედებების) შესახებ, რომლებიც ემიტენტის საფინანსო- სამეურნეო საქმიანობას შეეხება, იმ შემთხვევაში, თუ მსესხებელი ფასიანი ქაღალდების ემიტენტს წარმოადგენს; 2.5) მონაცემები ფულადი სახსრების მოძრაობის შესახებ; 2.6) მონაცემები ვადაგადაცილებული დებიტორული და კრედიტორული დავალიანების, ვადაში დაუფარავი კრედიტებისა და სესხების შესახებ, მსესხებელის ვადაგადაცილებული საკუთარი თამასუქების შესახებ; 2.7) ცნობა დებიტორული დავალიანების შემადგენლობაში, ასევე გრძელვადიანი და მოკლევადიანი ფინანსური დაბანდებების შემადგენლობაში იურიდიული პირების პაიებში (აქციებში) დავალიანებისა და დაბანდებების არსებობის შესახებ, რომლებიც ლიკვიდაციის სტადიაში ან რომელთა მიმართებაშიბოლო საანგარიშგებო თარიღისათვის გაკოტრების შესახებ საქმეა აღძრული; 2.8) ცნობები საკრედიტო ორგანიზაციებში გახსნილი საანგარიშსწორებო (მიმდინარე) ანგარიშების შესახებ, გაცემული ან დადასტურებული საგადასახადო ორგანოს მიერ, ან ამონაწერები საბანკო ანგარიშებიდან სხვა საკრედიტო ორგანიზაციების ანგარიშებზე	

სახსრების ნაშთების შესახებ, გაცემული ან დაასტურებული საკრედიტო ორგანიზაციების მიერ.

2.9) ცნობები მსესხებელთან მიმართებაში ყველა გახსნილი საანგარიშსწორებო (მიმდინარე) ანგარიშების მიხედვით გადფაქტურებული საანგარიშსწორებო საბუთების კათოთევის არ არსებობის შესახებ, ასევე ცნობა საგადასახადო ორგანოებიდან ბიუჯეტისა და არასაბიუჯეტო ფონდების წინაშე დავალიანების არარსებობის შესახებ;

2.10) მონაცემები მსესხებელის საფინანსო-სამეურნეო საქმიანობის ხელშესახები არსებითი გარემოებების შესახებ, რომლებიც ბოლო საანგარიშგებო თარიღიდან მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის ანალიზის თარიღამდე მოხდა (ფაქტების შესახებ, რომლებმაც სუფთა ზარალის არსებითი გადიდება მოყვა) (გარემოებების არსებობის ხარისხი საკრედიტო ორგანიზაციების შიდა საბუთებით განისაზღვრება).

3.დანარჩენი სხვა მიღწევადი მონაცემები

3.1) დადებითი (უარყოფითი) საკრედიტო ისტორიის არსებობა;

3.2) დარგის საერთო მდგომარეობა, რომელსაც მიეკუთვნება მსესხებელი;

3.3) მსესხებელის კონკურენტული მდგომარეობა დარგში;

3.4) მსესხებელისა და ორგანიზაცია-მსესხებელის ხელმძღვანელობის საქმიანი რეპუტაცია;

3.5) ორგანიზაცია-მსესხებელის მართვის ხარისხი;

3.6) მსესხებელის მოკლევადიანი და გრძელვადიანი გეგმები და განვითარების პერსპექტივები;

3.7) აფილირებული პირებისაგან დამოკიდებულების ხარისხი და დამოუკიდებლობა გადაწყვეტილების მიღებაში;

3.8) ერთი ან რამდენიმე მომწოდებლებელზე და/ან დამკვეთზე არსებითი დამოკიდებულება;

3.9) მსესხებელის მიერ საკუთარი ფინანსური მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის მიღებული ზომები;

3.10) მსესხებელის სასამართლო გარჩევებში ჩართულობა;

3.11) სახელმწიფო დოტაციაზე დამოკიდებულების ხარისხი;

3.12) მსესხებელის მნიშვნელობა რეგიონის მასშტაბით;

3.13) მსესხებელის საქმიანობის დამოკიდებულობა ფასების ზრდაზე საქონელისა და მომსახურების შეძენისას და ფასების დაცემაზე საქონელისა და მომსახურების გაყიდვისას;

3.14) იურიდიული პირის - მსესხებელის მონაწილეების პოზიციების შეთანხმებულობა, რომელთაც ორგანიზაციის ხმისმიმცემი აქციების (პაიების), მსესხებელის საქმიანობის ძირითადი საკითხების, მათ შორის ფინანსური და

საწარმოო მიმართებაში ხუთი და მეტი პროცენტის ფლობის უფლება გააჩნიათ;

3.15) მსესხებელის გაკოტრების და/ან ლიკვიდაციის ფაქტიური დაწყების პროცედურის უახლოეს მომავალში გახსნის ალბათობა.

თემა III. მსესხებელი - იურიდიული პირის კრედიტუნარიანობის შეფასება.

1. მსესხებელი - იურიდიული პირის მახასიათებლები, რომლებიც კრედიტუნარიანობის შეფასებისას გაითვალისწინება.

2. მსესხებელი - იურიდიული პირის კრედიტუნარიანობის შეფასებისადმი საქართველოს ბანკების მიდგომები.

3. მსესხებელი - იურიდიული პირის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრის ჩარჩოებში კრედიტის უზრუნველყოფის შეფასება(იხ. 97, 98).

@ - საკვანძო სქემები და ცხრილები:

> ბანკი „A“-ს მსესხებელის კრედიტუნარიანობის
შეფასების მეთოდოლოგია:

ცხრილი 3.1. მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის შეფასებისათვის გამოყენებადი კოეფიციენტები (ბანკი „A“-ს მეთოდოლოგია)

მაჩვენებლის დასახელება:	გაანგარიშების ფორმულა:	დასაბუთება:
1	2	3
	• ლიკვიდობის კოეფიციენტები:	
აბსოლუტური	სტრ. 250 + სტრ. 260	წარმოადგენს საწარმოს ლიკვიდობის ყველაზე უფრო მტკიცე კრიტერიუმს და უჩვენებს, თუ მოკლევადიანი სავალ ვალდებულებების რა ნაწილი შეიძლება იქნეს, საჭიროების შემთხვევაში, არსებული ფულადი სახსრების, დეპოზიტურ ანგარიშებზე სახსრებისა და მაღალიკვიდური მოკლევადიანი ფასიანი ქაღალდების ხარჯზე დაფარული.
ლიკვიდობის კოეფიციენტი (K1)	 სტრ. 610 + სტრ. 620 + სტრ. 630 + სტრ. 660	
გადაფარვის შუალედური კოეფიციენტი (სწრაფი ლიკვიდობის კოეფიციენტი)(K2)	სტრ. 250 + სტრ. 260 + სტრ. 240 სტრ. 610 + სტრ. 620 + სტრ. 630 + სტრ. 660	მახასიათებელია საწარმოს შესაძლებლობის, სამეურნეო ბრუნვიდან ოპერატიულად გამოანთავისუფლოს ფულადი სახსრები და დაფაროს სავალ ვალდებულებები

მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი (K3)	სტრ. 290 სტრ. 610 + სტრ. 620 + სტრ. 630 + სტრ. 660	იძლევა საწარმოს ლიკვიდობის საერთო შეფასებას, რომლის გაანგარიშების მრიცხველში ჩაირთვება ყველა საბრუნავი აქტივები, მათ შორის მატერიალურებიც (ბალანსის II განყოფის ჯამი).
	ფინანსური მდგრადობის კოეფიციენტები:	
საკუთარი სახსრების არსებობის კოეფიციენტი (K4)	სტრ. 490 + სტრ. 640 + სტრ. 650 სტრ. 700	უჩვენებს საწარმოს საკუთარი სახსრების წილს საწარმოს სახსრების საერთო მოცულობაში.
	ბრუნვადობის მაჩვენებლები:	
საბრუნავი აქტივების ბრუნვადობა	სტრ. 290 სტრ. 010 ან.მგ.დაზრ.	გამოხატავს მობილური აქტივების ბრუნვის ხანგრძლივობას ანალიზებად პერიოდში, ანუ საწარმოო (საოპერაციო) ციკლის ხანგრძლივობას.
დებიტორული დავალიანების ბრუნვადობა	სტრ. 230 + სტრ. 240 სტრ. 010 ან.მგ.დაზრ.	ახასიათებს დებიტორული დავალიანების ერთი ბრუნვის ხანგრძლივობას. მაჩვენებლის შემცირება - სასურველი ტენდენციაა.
მარაგების ბრუნვადობა	სტრ. 210 სტრ. 010 ან.მგ.დაზრ.	უჩვენებს მარაგების მატერიალურიდან ფულად ფორმაში გარდაქმნის სიჩქარეს. მაჩვენებლის შემცირება - სასურველი ტენდენციაა.
	რენტაბელობის მაჩვენებლები:	
პროდუქციის (გაყიდვების) რენტაბელობა (K5)	სტრ. 050 ან.მგ.დაზრ. სტრ. 010 ან.მგ.დაზრ.	უჩვენებს, თუ პროდუქციის რეალიზაციიდან რამდენი მოგება მოდის ერთი ლარის სრულ დანახარჯებზე.
საქმიანობის რენტაბელობა (K6)	სტრ. 190 ან.მგ.დაზრ. სტრ. 010 ან.მგ.დაზრ.	ასახავს მთლიანი საქმიანობის მოგებიანობის ხარისხს.
დაბანდებების რენტაბელობა	სტრ. 010 ან.მგ.დაზრ.	აღნიშნული მაჩვენებელი საწარმოს ქონებაში 1 ლარის დაბანდებაზე გაყიდვების დონის

**ცხრილი 3.2. მსესხებელის კრედიტუნარიანობის
კლასის განსაზღვრის კრიტერიუმები (ბანკი „A“-ს მეთოდის)**

კოეფიცი- ენტები		კ ა ტ ე გ ო რ ი ე ბ ი:		
		I კატეგორია	II კატეგორია	III კატეგორია
1	2		3	4
ბანკის კლიენტებისათვის, რომელთაც ბანკი „A“-ში დადებითი საკრედიტო ისტორია აქვთ:				
K3	1,5 და უფრო მაღალი		1,0 – 1,5	1, 0-ზე ნაკლები
K4	0,5 და უფრო მაღალი		0,25 – 0,5	0,25-ზე ნაკლები
K5	0,1 და უფრო მაღალი - ვაჭრობისათვის;		0,05 – 0,1	0,05-ზე ნაკლები
	0,05 და უფრო მაღალი - წარმოებისა და მომსახურების სფეროებისათვის.		0,03 – 0,05	0.03-ზე ნაკლები
დანარჩენი კლიენტებისათვის და კლიენტებისათვის, რომელთაც ბანკი „A“-ში დადებითი საკრედიტო ისტორია არ აქვთ:				
K3	2,0 და უფრო მაღალი		1,5 – 2,0	1,5-ზე ნაკლები
K4	0,6 და უფრო მაღალი		0,55 – 0.6	0,55-ზე ნაკლები
K5	0,1 და უფრო მაღალი - ვაჭრობისათვის;		0,1 და უფრო მაღალი -ვაჭ-ს;	0,1-ზე ნაკლები
	0.05 და უფრო მაღალი - წარმოებისა და		0.05 და უფრო მაღალი -წარმ. და მომსახურებ. სფეროსათვის.	

< ბანკი „B“-ს მსესხებელის კრედიტუნარიანობის
შეფასების მეთოდოლოგია:

ცხრილი 3.3. მაჩვენებლების ხვედრითი წონების
გაანგარიშების წესი (ბანკი „B“-ს მეთოდოლოგია)

№	მაჩვენებლები:	ხვედრითი
რიგზე		წონა
1	2	3
1.	საქმიანობის მაჩვენებლების შეფასება:	0,4
1.1.	კონტრაგენტის ბაზარზე საქმიანობის ვადა	0,2
1.2.	რეგიონალური ბაზარი	0,1
1.3.	დარგობრივი რისკი	0,2
1.4.	კონტრაგენტის მსხვილ მყიდველებზე დამოკიდებულება	0,1
1.4.1.	მსხვილი მყიდველის წილი ამონაგებში	0,5
1.4.2.	მსხვილი მომწოდებლის წილი თვითღირებულებაში	0,5
1.5.	კონტრაგენტის საკრედიტო ისტორიის არსებობა და ხარისხი	0,3
1.5.1.	დეფლოტების არსებობა/არ არსებობა	0,6
1.5.2.	წარმატებით გამოყენებული და დაფარული კრედიტების რაოდენობა ბოლო 2 წლის განმავლობაში	0,4
1.6.	კონტრაგენტის საკრედიტო ბრუნვების შეფასება	0,1
2.	ფინანსური მდგომარეობის შეფასება:	0,5
2.1.	კონტრაგენტის ძირითადი/საბრუნავი სახსრებით უზრუნველყოფადობა	0,1
2.2.	ლიკვიდობის მაჩვენებლები	0,2
2.2.1.	საერთო ლიკვიდობის მაჩვენებლები	0,6
2.2.2.	ვადიანი ლიკვიდობის მაჩვენებლები	0,4
2.3.	ფინანსური მდგრადობის მაჩვენებლები	0,35

2.3.1.	ავტონომიურობის კოეფიციენტი	0,6
2.3.2.	ფინანსური მდგრადობის ტიპი	0,4
2.4.	კრედიტორული და დებიტორული დავალიანების ხარისხის მაჩვენებლები	0,05
2.4.1.	ვადაგადაცილებული დებიტორული დავალიანების წილი	0,5
2.4.2.	ვადაგადაცილებული კრედიტორული დავალიანების წილი	0,5
2.5.	რენტაბელობა	0,2
2.5.1.	პროდუქციის რენტაბელობა	0,5
2.5.2.	საერთო რენტაბელობა	0,5
2.6.	ბრუნვადობა	0,1
2.6.1.	საბრუნავი კაპიტალის ბრუნვადობის პერიოდი	0,6
2.6.2.	დებიტორული დავალიანების ბრუნვადობის პერიოდი	0,1
2.6.3.	კრედიტორული დავალიანების ბრუნვადობის პერიოდი	0,1
2.6.4.	კრედიტორული და დებიტორული დავალიანების ბრუნვადობის პერიოდის შეფარდება	0,2
3.	ფულადი ნაკადების პროგნოზის შეფასება	0,1

ცხრილი 3.4. კონტრაგენტის ბაზარზე საქმიანობის ვადა

ვადა	1 წელზე ნაკლები	1-დან - 3 წლამდე	3-დან - 5 წლამდე	5 წელზე მეტი
1	2	3	4	5
ბალები	0	30	70	100

ცხრილი 3.5. კონტრაგენტის რეგიონალური რისკი

რეგიონის რისკის ჯგუფი	A	B	G	D	E
	რეგიონის	რეგიონის	რეგიონის	რეგიონის	რეგიონის
1	2	3	4	5	6
ბალები	100	80	50	20	0

ცხრილი 3.6. კონტრაგენტის დამოკიდრბულება
მსხვილი მყიდველებისაგან / მომწოდებლებისაგან

მსხვილი მყიდველისათვის / მომწოდებლისათვის	75%-ზე უფრო მაღალი	40-75% (ჩათვლით)	20-40% (ჩათვლით)	20%-ზე ნაკლები
1	2	3	4	5
ბალები	0	30	70	100

ცხრილი 3.7. კონტრაგენტის საკრედიტო
ისტორიის არსებობა და ხარისხი

დეფლოტის ტიპი საკრედიტო ისტორიაში	ბალები
1	2
დეფლოტების არარსებობა	100
ტექნიკური ვადაგადაცილებების (5 დღემდე) არსებობა პროცენტებისა და ძირითადი ვალის თანხის გადახდასთან მიმართებაში	50
ვადაგადაცილებების 5 დღეზე უფრო მეტად არსებობა პროცენტებისა და ძირითადი ვალის თანხის გადახდასთან მიმართებაში	0

ცხრილი 3.8. კრედიტების რაოდენობის შეფასება ბალებში

კრედიტების რაოდენობა	0	3-ზე ნაკლები	3 და მეტი
1	2	3	4
ბალები	0	50	100

ცხრილი 3.9. საკრედიტო ბრუნვების შეფასება

ბრუნვების თანაფარდობა	100%-ზე მეტი	60 – 100%	60%-ზე ნაკლები
1	2	3	4
ბალები	0	50	100

ცხრილი 3.10. ძირითადი საშუალებებითა და საბრუნავი
აქტივებით უზრუნველყოფადობის შეფასება

წარმოების ტიპი	ბალები	ბალები	ბალები	ბალები	ბალები
	100	80	50	20	0

1	2	3	4	5	6
სამეწარმეო ტიპი	50%-ზე მეტი	40-50%	30-40%	20-30%	20%-ზე ნაკლები
ვაჭრობა	70%-ზე მეტი	59-70%	30-50%	20-30%	20%-ზე ნაკლები

ცხრილი 3.11. ლიკვიდობის მაჩვენებლების შეფასება

ლიკვიდობის მაჩვენებლები	ბალები	ბალები	ბალები	ბალები
	0	30	70	100
	საერთო	ლიკვიდობა:		
სამეწარმეო ტიპი	1-ზე ნაკლები	1 – 1.2	1.2 – 1.4	1.4-ზე მეტი
ვაჭრობა	1-ზე ნაკლები	1 – 1.4	1.4 – 1.6	1.6-ზე მეტი
	ვადიანი	ლიკვიდობა:		
სამეწარმეო ტიპი	0,3-ზე ნაკლები	0,3 – 0,5	0,5 – 0,7	0,7-ზე მეტი
ვაჭრობა	0,5-ზე მეტი	0,5 – 0,7	0,7 – 0,9	0,9-ზე მეტი

ცხრილი 3.12. ავტონომიურობის კოეფიციენტის შეფასება

წარმოების ტიპი	ბალები	ბალები	ბალები
	0	30	100
1	2	3	4
სამეწარმეო ტიპი	0,3-ზე ნაკლები	0,3 – 0,5	0,5-ზე მეტი
ვაჭრობა	0,2-ზე ნაკლები	0,2 – 0,3	0,3-ზე მეტი

ცხრილი 3.13. ფინანსური მდგრადობის ტიპის შეფასება

	100	70	30	0
1	2	3	4	5
ფინანსური სიტუაციის ტიპი	(111)	(011)	(001)	(000)

ცხრილი 3.14. კრედიტორული (დებიტორული) დავალიანების ხარისხის შეფასება

ბალები	100	50	0

1	2	3	4
ვადაგადაცილებული	0.01-ზე ნაკლები	0.01 – 0.05	0.05-ზე მეტი
კდ / დდ			

ცხრილი 3.15. რენტაბელობის მაჩვენებლები შეფასება

	ბალები	ბალები	ბალები	ბალები
	0	30	70	100
1	2	3	4	5
პროდუქციის რენტაბელობა	0-ზე ნაკლები	0 – 0.05	0.05 – 0.1	0.1-ზე მეტი
საერთო რენტაბელობა	0-ზე ნაკლები	0 – 0.02	0.02 – 0.06	0.06-ზე მეტი

ცხრილი 3.16. ორგანიზაციის საკრედიტო რეიტინგის დამადაბლებელი მაჩვენებლები

დამადაბლებელი კოეფიციენტის დასახელება	ბალი
1	2
1. სუფთა აქტივების (სა) სიდიდე ბოლო საანგარიშგებო თარიღზე უარყოფითია	-15 ბალი
2. ზარალის სიდიდე ბოლო ოთხი კვარტალის განმავლობაში სუფთა აქტივების 25%-ის ტოლია ან მეტია	-10 ბალი
3. მსესხებელთან მიმართებაში რაიმე სახის სარჩელი წარმოიშობა ან არბიტრაჟული პროცესი იწყება თანხაზე, რომელიც აქტივების 10%-ს აჭარბებს	-10 ბალი
4. წარმოდგენილი საბუთები არასისრულით ან არასანდოობით ხასიათდებიან	-10 ბალი
5. მმართველი შემადგენლობის არასტაბილურობა (თუნდაც 1 საკვანძო ხელმძღვანელი 1-ზე მეტჯერ შეიცვალა ბოლო წლის განმავლობაში)	-5 ბალი

< ბანკი „B“-ს მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდოდიკა:

ცხრილი 3.17. მსესხებელის ბალანსის მუხლების ფორმირების წყაროები და პრინციპები ბანკი „B“-ს მეთოდოდიკის მიხედვით

მუხლების დასახელება:	აღწერა:	ინფორმაციის შესაძლო წყაროები:
1	2	3

აქტივი:

1. ლიკვიდური

სახსრები :

სალარო	განავრცობს ინფორმაციას სალაროში ნაღდი ფულადი სახსრების შესახებ	• ნაღდი ფულადი სახსრები საწარმოს სალაროში • სალაროს წიგნი • ანგარიშგებები • რეგისტრები 50 ანგარიშის • მმართველობითი აღრიცხვის მონაცემები
საბანკო ანგარიში	განავრცობს ინფორმაციას უნაღდო ფულადი სახსრების შესახებ	• ამონაწერები ბანკების ანგარიშების მიხედვით • რეგისტრი 50, 51 ანგარიშების • მმართველობითი აღრიცხვის მონაცემები
ფინანსური დაბანდებები	განავრცობს ინფორმაციას ფასიან ქაღალდებში მოკლევადიანი ინვესტიციების შესახებ	• კომპანიის ფასიანი ქაღალდები (თამასუქები, აქციები, ობლიგაციები და სხვა) • სახელმწიფო და მუნიციპალური ფასიანი ქაღალდები; სერთიფიკატები, ხელწერები დეპო ანგარიშების მიხედვით • რეგისტრები 58 ანგარიშის • მმართველობითი აღრიცხვის მონაცემები
დანარჩენი მოკლევადიანი აქტივები	განავრცობს ინფორმაციას მოკლევადიანი აქტივების შესახებ	• ამონაწერები ბანკების დეპოზიტური ანგარიშებიდან • რეგისტრები 55, 57 ანგარიშების • დამადასტურებელი ხელწერები • ირიბად - საბანკო უჯრედის არენდის ხელშეკრულება • მმართველობითი აღრიცხვის მონაცემები

2. დებიტორული დავალიანება :

ანგარიშები მისაღებად	განავრცობს ინფორმაციას მყიდველებთან და დამკვეთებთან ანგარიშსწორებების მიხედვით გადმოტვირთული, მაგრამ არგადახდილი საქონელის (სამუშაოების, მომსახურებების) მიხედვით	• რეესტრი/ჟურნალი წარდგენილი ანგარიშების, გადმოტვირთული ზედნადებების, ანგარიშ-ფაქტურების • რეგისტრები 45, 62, 76 ანგარიშების

მომწოდებლებზე
წინასწარი გადახდა

განავრცობს ინფორმაციას იმ სახსრების შესახებ, რომლებიც მომწოდებლებზე წინასწარი გადახდის სახით არის გადარიცხული

- ხელშეკრულებები მყიდველებთან და დამკვეთებთან
- მმართველობითი აღრიცხვის მონაცემები
- სავალო ხელწერილები

საქონელი გზაში

განავრცობს ინფორმაციას მომწოდებლებზე გადატვირთული, მაგრამ საწყობის შემოსავლებში არ აღიარებული სასაქონლო-მატერიალური მარაგების ღირებულების შესახებ

- ხელშეკრულებები მომწოდებლებთან
- საგადასახადო დავალებები
- რეგისტრები 60, 76 ანგარიშების
- მონაცემები მმართველობითი აღრიცხვის
- ხელწერები მომწოდებლებისაგან

- ხელშეკრულებები მომწოდებლებთან; საგადასახადო დავალებები
- რეგისტრები ანგარიშების
- საბაჟო შეტყობინებები; სასაწყობო ხელწერები;
- მმართველობითი აღრიცხვის მონაცემები

3. სასაქონლო-მატერიალური მარაგები :

ნედლეული და
ნახევარფაბრიკატები

განავრცობს ინფორმაციას არსებული ნედლეულია და ნახევარფაბრიკატების ღირებულების შესახებ

- ზედნადებები, ფაქტურების ანგარიშები
- ინვენტარების წიგნი
- სასაწყობო ბარათები
- საგადასახადო დავალებები
- რეგისტრები 10, 20, 21 ანგარიშების
- ხელშეკრულებები ნედლეულის მიწოდებაზე
- მმართველობითი აღრიცხვის მონაცემები
- შესაბამისობის სერთიფიკატები
- სასაწყობო და საწარმოო სათავსოების ინსპექტირება

მზა პროდუქცია

განავრცობს ინფორმაციას არსებული მზა პროდუქციის შესახებ

- მზა პროდუქციის საინვენტარო წიგნი
- პროდუქციის საწყობში აღრიცხვის ორდერი
- რეგისტრები 43 ანგარიშის
- მმართველობითი აღრიცხვის

საქონელი

განავრცობს ინფორმაციას არსებული
სასაქონლო მარაგების ღირებულების შესახებ

მონაცემები

- შესაბამისობის სერთიფიკატები
- მზა პროდუქციის საწყობის
ინსპექცია

- საინვენტარო უწყისები
- სასაწყობო ბარათები
- ზედნადებები
- ანგარიშ-ფაქტურები
- ხელშეკრულებები
მომწოდებლებთან
- საგადასახადო დავალებები
- მმართველობითი აღრიცხვის
მონაცემები
- შესაბამისობის სერთიფიკატები
- მზა პროდუქციის საწყობის
ინსპექცია

სულ მიმდინარე

აქტივები =

$$= 1 + 2 + 3$$

მუდმივი აქტივები :

მოწყობილობა

განავრცობს ინფორმაციას ბიზნესში
გამოყენებადი მოწყობილობის ღირებულების
შესახებ

- ხელშეკრულებები
მომწოდებლებთან
- საგადასახადო დავალებები
- რეგისტრები 01 ანგარიშის
- საინვენტარო ბარათები
- საინვენტარო უწყისები
- სალაროს, სასაქონლო ჩეკები
- ანგარიშ-ფაქტურები

ტრანსპორტი

განავრცობს ინფორმაციას ბიზნესში
გამოყენებადი სატრანსპორტო საშუალებების
ღირებულების შესახებ

- სატრანსპორტო საშუალებების
პასპორტები
- სატრანსპორტო მსაშუალებების
რეგისტრაციის შესახებ მოწმობები
- ხელშეკრულებები
მომწოდებლებთან
- გადასდის დამადასტურებელი
საბუთები
- ინფორმაციების საჯარო წყაროები
ღირებულების შესახებ
- რეგისტრები 01 ანგარიშის

უძრავი ქონება (მათ შორის საწყაოსნო/საჰაერო საშუალებებიც)

განავრცობს ინფორმაციას უძრავი ქონების ობიექტების ღირებულების შესახებ

- ყიდვა-გაყიდვის საბუთები
- გადახდის დამადასტურებელი საბუთები
- მოწმობა საკუთრების უფლების შესახებ
- შენობის პასპორტი
- რეგისტრები 01 ანგარიშის
- დამოუკიდებელი შემფასებლის დასკვნა
- ინფორმაციების საჯარო წყაროების ღირებულების შესახებ

დანარჩენი მუდმივი აქტივები

განავრცობს ინფორმაციას დანარჩენი აქტივების ღირებულების შესახებ, რომლების კლასიფიცირება და შეფასება როგორც ძირითადი საშუალებები შეუძლებელია

- ხელშეკრულებები კონტრაგენტებთან აქტივების შეძენაზე
- დადგენილი ნიმუშის მოწმობები, სერთიფიკატები
- გადახდის დამადასტურებელი საბუთები
- რეგისტრები 03, 04, 07, 08 ანგარიშების
- საინვენტარო უწყისები
- ამონაწერების აქციონერების რეესტრებიდან
- კომპანიის სადამფუძნო საბუთები
- დამოუკიდებელი შემფასებლის დასკვნა და სხვა

სულ აქტივები :

პასივი

მოკლევადიანი დავალიანება :

ანგარიშსწორებები ბიუჯეტთან

გამავრცობელია ინფორმაციის ბიუჯეტის წინაშე დავალიანების შესახებ

- ამონაწერი საგადასახადო ინსპექციიდან
- რეგისტრები 19, 68, 69 ანგარიშების
- საგადასახადო დავალებები, ქვითრები გადასახადებისა და მოსაკრებლების გადახდის შესახებ
- ბუღალტრული აღრიცხვის მონაცემები

დავალიანება ხელფასებთან მიმართებაში

გამავრცობელია ინფორმაციის საწარმოში არსებული, მაგრამ თანამშრომლებისათვის გადფაუხდელი შრომის ანაზღაურების

- უწყისები შრომის ანაზღაურების, პრემიალურებისა და გასამრჯელოების გადახდასთან

შესახებ

არენდა, კომუნალური გადახდები და ა.შ.

გამავრცობელია ინფორმაციის მიღებული, მაგრამ გადაუხდელი მომსახურებების შესახებ

მიმართებაში

- რეგისტრები 70 ანგარიშის
- მმართველობითი აღრიცხვის მონაცემები
- საშტატო განრიგი
- ხელშეკრულებები მომსახურებებზე
- გადახდის დამადასტურებელი საბუთები
- მიწოდებულ მომსახურებებზე ანგარიშები, აგარიშ-ფაქტურები
- მმართველობითი აღრიცხვის მონაცემები
- რეგისტრები 23, 25, 26, 29, 60 ანგარიშების

დანარჩენი მოკლევადიანი პასივები

გამავრცობელია ინფორმაციის ვადიანი დავალიანების შესახებ, რომელთა ზემოთმოყვანილი მუხლებისადმი მიკუთვნება ან კლასიფიცირება შეუძლებელია

- მმართველობითი აღრიცხვის მონაცემები
- რეგისტრები 76 ანგარიშის

საშუალოვადიანი დავალიანება:

ანგარიშები გადასახდელად

გამავრცობელია ინფორმაციის გადაუხდელი ანგარიშების მიხედვით საშუალოვადიანი დავალიანების შესახებ

- რეესტრი გადაუხდელი ანგარიშების
- ხელშეკრულებები კონტრაგენტებთან
- სასაქონლო ზედნადებები
- ანგარიშები, მიწოდებულ საქონელზე
- მმართველობითი არრიცხვის მონაცემები
- რეგისტრები 60, 76 ანგარიშების

სასაქონლო კრედიტი

გამავრცობელია ინფორმაციის სასაქონლო-მატერიალური მარაგების შესახებ, რომლების სასაქონლო კრედიტის პირობებზეა მოწოდებული

- ხელშეკრულებები მომწოდებლებთან
- სასაქონლო ზედნადებები
- ანგარიშები მიწოდებულ საქონელზე
- მმართველობითი აღრიცხვის მონაცემები
- რეგისტრები 60, 76 ანგარიშების
- რეესტრი მგადაუხდელი ანგარიშების

**წინასწარი გადახდები
კლიენტების მიერ**

გამავრცობელია ინფორმაციის
მყიდველებისა და შემკვეთებისაგან
მიღებული წინასწარგადახდის შესახებ

- რეესტრი სახსრების , რომლების
გადახდაზეა გადარიცხულები
- ანგარიშ-ფაქტურები
- ხელშეკრულებები
- სასაქონლო ზედნადებები
- რეგისტრები 50, 51, 60, 76
ანგარიშების
- მმართველობითი არრიცხვის
მონაცემები

მოკლევადიანი კრედიტები:

სესხები

გამავრცობელია ინფორმაციის მიღებული
მოკლევადიანი სესხების შესახებ

- ხელშეკრულებები სესხების
- უზრუნველყოფადობის
ხელშეკრულებები (გირაო,
თავდებობა, გარანტიები)
- რეგისტრები 50, 51, 52, 76, 66
ანგარიშების
- ხელწერილები
- მმართველობითი აღრიცხვის
მონაცემები

საბანკო კრედიტები

გამავრცობელია ინფორმაციის მიღებული
მოკლევადიანი კრედიტების შესახებ

- საკრედიტო ხელშეკრულებები და
უზრუნველყოფადობის
ხელშეკრულებები
- რეგისტრები 50, 51, 52, 66
ანგარიშების
- საბუთები, დამადასტურებელი
ანგარიშსწორებების საკრედიტო
გარიგების მიხედვით
- ბანკის ამონაწერები ანგარიშების
მიხედვით
- მმართველობითი აღრიცხვის
მონაცემები

სულ მიმდინარე დავალიანება:

გრძელვადიანი დავალიანება

**გრძელვადიანი
კრედიტები**

გამავრცობელია ინფორმაციის მიღებული
გრძელვადიანი კრედიტების შესახებ

- საკრედიტო ხელშეკრულებები და
უზრუნველყოფადობის
ხელშეკრულებები
- რეგისტრები 50, 51, 52, 66
ანგარიშების
- საბუთები დამადასტურებელი
ანგარიშსწორებების საკრედიტო

დანარჩენი
გრძელვადიანი პასივები

გამავრცობელია ინფორმაციის დანარჩენი
გრძელვადიანი პასივები შესახებ

- გარიგებასთან მიმართებაში
- ამონაწერები ბანკის ანგარიშების მიხედვით
 - ხელშეკრულებები სესხების
 - უზრუნველყოფადობის ხელშეკრულებები (გირაო, თავდებობა, გარანტიები)
 - რეგისტრები 50, 51, 52, 55, 60, 67 ანგარიშების
 - ხელწერილები
 - მმართველობითი აღრიცხვის მონაცემები

სულ პასივები:

ცხრილი 3.18. ბანკი „B“-ში მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასებისათვის გამოყენებადი მაჩვენებლები

მაჩვენებლები:	მაჩვენებლის გაანგარიშების მიზანი:	მაჩვენებლის ინტერპრეტაცია:
1.საერთო ლიკვიდობის (მიმდინარე) კოეფიციენტი	საწარმოს მიერ საკუთარი მიმდინარე დავალიანების დაფარვის შესაძლებლობის გამოვლენა: რამდენად უფრო მაღალია ლიკვიდობის კოეფიციენტი, იმდენად გადახდისუნარიანია საწარმო. მაჩვენებელს აქვს მნიშვნელობა სტატისტიკაშიც (ერთი ანგარიშგების ბაზაზე) და დინამიკაშიც (ხელმეორედ დაკრედიტებისას სხვადასხვა პერიოდების რამდენიმე ანგარიშგებების შედარებისათვის)	კოეფიციენტის მნიშვნელობა არ უნდა იყოს 1-ზე ნაკლები
2.მოკლევადიანი ლიკვიდობის კოეფიციენტი	მაჩვენებელი საბრუნავი კაპიტალის სტრუქტურის, კერძოდ დებიტორული დავალიანების სტრუქტურის ხარისხობრივად გაანალიზების შესაძლებლობას იძლევა, გამეორებითი ანალიზის ჩატარების შემთხვევაში, სხვადასხვა პერიოდების რამდენიმე ანგარიშგებების შედარებისას, კოეფიციენტის ანალიზი ლიკვიდური სახსრების დაგროვების დინამიკის გამოვლენის შესაძლებლობას იძლევა	მტკიცე ნორმატივი არ არსებობს
3.საკუთარი კაპიტალის კოეფიციენტი	მაჩვენებელი მსესხებელის ვალდებულებების დონის შეფასების შესაძლებლობას იძლევა	საქმიანობის სფეროზე დამოკიდებულად მინიმალურად დასაშვები ნორმატივია 0,3

4.კრედიტორული დავალიანების ბრუნვადობა	მსესხებელის მომწოდებლებთან მუშაობის სქემის გამოვლენის შესაძლებლობას იძლევა. მაჩვენებელი როგორც სტატისტიკაში, ასევე დინამიკასი განიხილება	საქმიანობის სფეროსაგან დამოუკიდებლად მაჩვენებელი საწარმოსათვის, მისი მომწოდებლების მიერ გაცემული სასაქონლო კრედიტის პირობებთან შედარების შედეგად უნდა იქნეს განხილული: -სტატისტიკაში - კონტრაქტისა და გადახდის რეალური პერიოდის მიხედვით გადახდის საშუალო ვადების შესაბამისობა უნდა იქნეს შემოემებული: -დინამიკაში - შემოწმებული უნდა იქნეს ხომ არ არის გადახდის ვადების გადიდების ტენდენციები (კონტრაქტის მიხედვით ვადაში დავალიანების დაფარვის ვალდებულების შეუსრულებლობისაკენ ტენდენცია არის ლიკვიდობასთან მიმართებაში რისკის ფაქტორი)
5.დებიტორული დავალიანების ბრუნვადობა	მსესხებელის კლიენტებთან მუშაობის სქემის გამოვლენის შესაძლებლობას იძლევა. მაჩვენებელი განიხილება როგორც სტატისტიკაში, ასევე დინამიკაშიც	მაჩვენებელი, საქმიანობის სფეროსაგან დამოუკიდებლად, იმ პირობებთან შედარების მიხედვით უნდა იქნეს განხილული, რომლებზეც ფირმა დებიტორებზე პროდუქციას გადატვირთავს
6.საქონელბრუნვის სიჩქარე	გამოვლენის შესაძლებლობას იძლევა, თუ თვეში რეალიზაციის ჩამოყალიბებული მოცულობისას, საქონელის არსებული მარაგი რამდენი დღის უწყვეტად ვაჭრობისათვის იქნება საკმარისი	შესყიდვების დინამიკასთან უნდა იქნეს შედარებული. საქონელბრუნვის სიჩქარე შესყიდვების (საწყობის შევსების) საშუალოთვიურ სიხშირეზე (დღეებში) ნაკლები ან ტოლი უნდა იყოს
7.საკუთარი საბრუნავი სახსრებით უზრუნველყოფადობის კოეფიციენტი	გამიხატავს საკუთარი კაპიტალის წილს, რომელიც მიმდინარე აქტივების ფორმირებას ახორციელებს	მკაცრი ნორმატივი არ არსებობს, კოეფიციენტის რეკომენდირებული მინიმალური მნიშვნელობაა - 0,1
8.შესატანის გადაფარვის კოეფიციენტი	გამიხატავს კომპანიის მიერ ვალის მომსახურების, ანუ ხელსეკრულებაში შეთანხმებული გრაფიკის მიხედვით ვალის დაბრუნების შესაძლებლობას	მაქსიმალურად დასაშვები ნორმატივია - 0,85 (სხვა სითყვეებით, კრედიტის მიხედვით შესატანი არ უნდა შეადგენდეს მოგება და ზარალის ანგარიშგების მიხედვით საშუალოთვიური სუფთა მოგების თანხის არა უმეტეს 85%), გაანგარიშებული არანაკლებ 3 თვის პერიოდზე
9.ვაკების ერთობლივი დატვირთვის კოეფიციენტი	ერთობლივი ვალების ქვეშ გაიგება ვალები, რომლებიც კომპანიის და კომპანიაზე ბიზნესის მფლობელის მიერ არის ფორმირებული, ასევე კომპანიის მოკლევადიანი კრედიტორული დავალიანება მომწოდებლებისა და	რეკომენდირებული მნიშვნელობაა - 1-ზე ნაკლები

მეიჯარების, პერსონალის, ბიუჯეტისა და
არასაბიუჯეტო ფონდების წინაშე,

10.სუფთა აქტივები

მაჩვენებელი საწარმოს, ყველა მისი
ვალდებულებებისაგან თავისუფალი
აქტივების ნაწილის დახასიათების
შესაძლებლობას იძლევა

მაჩვენებლის დინამიკას დადებითი ტენდენცია
უნდა ჰქონდეს

ცხრილი 3,19. მსესხებელის ფინანსურ და არაფინანსურ პარამეტრებთან შესაბამისობა

მაჩვენებლები :	ნორმატივი	ფაქტი	გადახრა	შესრუ- ლება
1	2	3	4	5
ფინანსური პარამეტრები :				
საკუთარი სახსრების წილი	30 %			+
აქტივებში (min)				
საერთო ლიკვიდობის კოეფიციენტი	1			+
ბიზნესის პოტენციალი	30 %			+
კრედიტის მიხედვით შესატანისა და სუფთა მოგების თანაფარდობა (max)	85 %			+
მაქსიმალური საშუალოთვიური ამონაგები	30 000 000			+
კონსოლიდირებული რისკის ლიმიტი	15 000 000			+
საკუთარი კაპიტალისადმი მიმართვის მიხედვით (max)	100 %			+
ამონაგებისადმი მიმართების მიხედვით	400 %			+
ვალების დატვირთვა ამონაგებზე საბრუნავი ციკლის გათვალისწინებით	1			+
სუფთა აქტივი	მაჩვენებლის დინამიკის დადებითი ტენდენცია			+
არაფინანსური პარამეტრები :				
საქმიანობის სახეობა	შეესაბამება პროგრამას			+

მსესხებელის ბიზნესის რეგისტრაცია

ფილიალის ადგილმდებარეობის
არსებობის მიხედვით

+

საბუთების ხელმომწერი პირების წლოვანება

შეესაბამება პროგრამას

+

ნებადართვადი დოკუმენტაცია

შეესაბამება პროგრამას

+

ვადაგადაცილებული დავალიანება ფინანსური
ვალდებულებების მიხედვით

არ არის

+

კართოთეკა მიმდინარე ანგარიშებისადმი

არ არის

+

დავალიანება ბიუჯეტისა და ფონდების წინაშე

არ არის

+

მოთხოვნილებების შესრულება უზრუნველყოფასთან
მიმართებაში

შეესაბამება პროგრამას

+

უსაფრთხოების სამსახურის დადებითი დასკვნა

არსებობს

+

მსხვილი ქონება დამფუძნებლების/ხელმძღვანელების
საკუთრებაში

არსებობს

+

თემა IV. ბანკის მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასება

1. კრედიტების ბანკთაშორისო ბაზრის ორგანიზაცია.
2. ეროვნული (ცენტრალური) ბანკის კრედიტები, მათი მიღების პირობები.
3. წამყვანი ბანკების საკრედიტო ორგანიზაციის მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასებისადმი მიდგომები (იხ. 99).

@ - საკვანძო სქემები და ცხრილები:
ცხრილი 4.1. ბანკი-კონტრაგენტის
მდგომარეობის ინდიკატორები (იხ. 99)

ინდიკატორები:	პირობა:	პირობის შესრულება:	პირობის არშესრულება:
1	2	3	4
ბრუნვა საკორესპონდენტო ანგარიშის მიხედვით ეროვნულ ბანკში	• + / - 20%	სტოპ	ნორმა

ბრუნვა კლიენტების საანგარიშო ანგარიშების მიხედვით	• + / - 20%	სტოპ	ნორმა
პოზიცია ბანკთაშორისო კრედიტების მიხედვით	სხვაობის შემცირება	სტოპ	ნორმა
დისბალანსი 91 დღეზე მეტ ვადაზე	რეზერვის გადიდება	სტოპ	ნორმა
საკრედიტო პორტფელი	• + / - 10%	სტოპ	ნორმა
საბანკო თამასუქები	• - 15%	სტოპ	ნორმა
სავალო ვალდებულებები	• - 10%	სტოპ	ნორმა
აქციები	• - 20%	სტოპ	ნორმა
ნაშტები კლიენტების ანგარიშსწორების ანგარიშებზე	• = - 10%	სტოპ	ნორმა
ანაზრები ფიზიკური პირების	• - 5%	სტოპ	ნორმა
დეპოზიტები	• - 5%	სტოპ	ნორმა
საკუთარი ფასიანი ქაღალდები	• - 5%	სტოპ	ნორმა
ვადაგადაცილებული დავალიანება	• + 15%	სტოპ	ნორმა

კრედიტუნა-რიანობის რეიტინგი:				
საბაზრო პოზიციები	შიდა კრედიტუნა-რიანობა:		მხარდაჭერის ფაქტორები:	სტრესს-ფაქტორები:
	ფინანსური ანალიზი	მართვა და რისკ-მენეჯმენტი	მხარდაჭერის ტიპური ფაქტორები	ტიპური სტრესს-ფაქტორები
ისტორია და რეპუტაცია	კაპიტალის საკმარისობა და ხარისხი	კორპორატიული მართვა	მხარდაჭერა მესაკუთრეების მხრიდან	მესაკუთრეების ნეგატიური ზემოქმედება
სპეციალი-ზაცია	აქტივების ხარისხი	ბიზნეს-პროცესები	მხარდაჭერა სახელმწიფოს მხრიდან	რეგულირებისა და ზედამხედველობის რისკები
გეოგრაფია	მოგებიანობა	ინფორმაციული		

გამჭვირვალობა

კონკურენტული მდგომარეობა	სარესურსო ბაზა
სტრატეგიული უზრუნველყოფა	სავალუტო რისკები ბანკის ლიკვიდობა გარესაბაღანსო რისკები

ნახაზი 1. საკრედიტო ორგანიზაციის რეიტინგის განსაზღვრა

თემა 5. მსესხებელი- ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის შეფასება

1. მსესხებელი - ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის შეფასების თავისებურებები.
2. მსესხებელი - ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდები.
3. წამყვანი ბანკების მსესხებელი - ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის შეფასებისადმი მიდგომები (იხ. 73, 74, 75, 76, 77, 78).

@ - საკვანძო სქემები და ცხრილები:
ცხრილი 5.1. ტერმინები და განსაზღვრები

ტერმინი:	შინაარსი:
1	2
კლიენტი (მსესხებელი)	ფიზიკური პირი, რომელმაც დადო ან ცდილობს დადოს ბანკთან ხელშეკრულება
ხელშეკრულება (საკრედიტო ხელშეკრულება)	ხელშეკრულება, რომელიც ბანკსა და კლიენტს შორის არის დადებული და რომლის მეშვეობით მომსახურება, კლიენტის მიერ საკრედიტო მომსახურებაზე განაცხადის ხელმოწერის გზით და ბანკის მიერ მოცემული განაცხადის აქცეპტირების - კლიენტის საბანკო ანგარიშზე კრედიტის თანხის ჩარიცხვის გზით ხორციელდება.
თავმდები	ფიზიკური პირი, რომელიც ბანკის წინაშე ვალდებულია, მსესხებელის მიერ კრედიტის მიხედვით მისი ვალდებულებების შესრულებაზე პასუხისმგებლობას სრულად ან ნაწილობრივ იღებს თავისთავზე (თავმდებლობის თავისთავზე მიმღები)

თავდებობა

ვალდებულებების უზრუნველყოფის ერთ-ერთი ხერხი. თავდებობის ხელშეკრულების მიხედვით თავმდები პასუხისმგებელია სხვა პირის კრედიტორის წინაშე მისი ვალდებულების (სრულად ან ნაწილობრივ) შესრულებაზე

ცხრილი 5.2. წამყვანი ბანკების მიერ მსესხებლებისადმი და თავმდებებისადმი წაყენებადი საბაზისო მოთხოვნები

მსესხებელის /
თავმდები
სკატეგორია

წაყენებადი

მოთხოვნები

1

2

მსესხებელი /
თავმდები -
რეზიდენტი

- წარმოადგენს რეზიდენტი სახელმწიფოს მოქალაქეს;
- მამაკაცები, ქალბატონები წლოვანებით 21-დან - 65 წლამდე (კრედიტის სრულად დაფარვის ვადა უნდა დადგეს მსესხებელის 65 წლის შესრულებამდე);
- უნდა იყოს ცხოვრების ადგილის მიხედვით არა ნაკლებ ბოლო 12 თვის განმავლობაში დარეგისტრირებული (მუდმივად ჩაწერილი), რომელშიც განთავსებულია საბანკო განყოფილება, სადაც კრედიტზე განაცხადია შეტანილი;
- ფაქტიურად ცხოვრობს იქ, რომელიც ცხოვრების ადგილის მიხედვით არის დარეგისტრირებული (ჩაწერილი);
- მუდმივი სამუშაო ადგილი გააჩნია იქ, სადაც მითითებული ცხოვრების ადგილის მიხედვით არის დარეგისტრირებული;
- მუშაობის მიმდინარე სტაჟი გააჩნია არა ნაკლები 4 თვისა და საერთო მუშაობის სტაჟი კი - არა ნაკლები 12 თვისა;
- საშუალოთვიური შემოსავალი გადასახადების გადახდის შემდეგ ბოლო სრული 6 თვის განმავლობაში - არა ნაკლები 500 ლარის ოდენობა;
- გააჩნია:
- სტაციონარული ტელეფონი მუშაობის მიხედვით;
- სტაციონალური ტელეფონი საცხოვრებელი ადგილი მიხედვით.

მსესხებელი /
თავმდები -
არარეზიდენტი

- წარმოადგენს თურქეთის მოქალაქეს;
- მამაკაცები, ქალბატონები წლოვანებით 21-დან - 65 - წლამდე (კრედიტის სრულად დაფარვა უნდა დადგეს მსესხებელის 65 წლის შესრულებამდე);
- ადგილსამყოფელი ადგილის მიხედვით აღრიცხვაზე აყვანილი (დროებით დარეგისტრირებული) იმავე სუბიექტში, რომელშიც ბანკის განყოფილებაა განთავსებული, სადაც კრედიტზე განაცხადია შეტანილი;
- ფაქტიურად ცხოვრობს იქ, სადაც არის დარეგისტრირებული;
- გააჩნია მუდმივი სამუშაო ადგილი ჩაწერის მიხედვით დაფიქსირებულ ადგილას;
- გააჩნია მიმდინარე მუშაობის სტაჟი არა ნაკლები 6 თვისა;
- გააჩნია საშუალოთვიური შემოსავალი გადასახადების გადახდის შემდეგ ბოლო სრული 6 თვის განმავლობაში არა ნაკლები 500 ლარის ოდენობა;

- გააჩნია;
- სტაციონარული ტელეფონი მუშაობის მიხედვით;
- სტაციონალური ტელეფონი საცხოვრებრელი ადგილი მიხედვით.

ცხრილი 5.3. ფიზიკური პირების სამომხმარებლო დაკრედიტების ჩარჩოებში მსესხებელის (თავმდებლის) მიერ წარმოსადგენი საბუთები

მსესხებელის	საბუთების
(თავმდებლის)	ჩამონათვალი:
კატეგორია:	
1	2
კლიენტები / თავმდებლები - რეზიდენტები	სავალდებულო საბუთები (ინფორმაცია) : • სათანდო სახით შევსებული კლიენტის ანკეტა - კლიენტისათვის, თავმდებლის ანკეტა - თავმდებლისათვის; • საერთომოქალაქეობრივი პასპორტის კოპიო (აღნიშვნის ყველა გვერდები); • შრომის წიგნაკის კოპიო (აღნიშვნის ყველა გვერდები), ორგანიზაცია-სამუშაოსგამცემის მიერ დამოწმებული.
კლიენტები / თავმდებლები - არარეზიდენტები	• სათანდო სახით შევსებული კლიენტის ანკეტა - კლიენტისათვის, თავმდებლის ანკეტა - თავმდებლისათვის; • უცხოელი მოქალაქის მოქმედი პასპორტის კოპიო (ეროვნული, უცხოური პასპორტი); • შრომითი ხელშეკრულების და/ან მიმდინარე სამუშაო ადგილიდან შეთანხმების კოპიო დამოწმებული სამუშაოგამცემის მიერ; • სამიგრაციო ბარათის კოპიო; • მოქმედი ვიზის კოპიო; • მუშაობაზე ნებართვის კოპიო.

**< კლიენტის კრედიტუნარიანობისადმი
მოთხოვნილებები:**

გადახდისუნარიანობის კოეფიციენტი განისაზღვრება ქვემოთ მოყვანილი ფორმულიდან გამომდინარე და ფორმა 2-ფგშ (ფიზიკური პირების შემოსავალი) ცნობის / შრომითი დასაქმების შესახებ ცნობის მონაცემების საფუძველზე (იხ. 94):

$$K = \frac{(\sum_{\text{წმ}} + \sum_{\text{ფგშ}})}{(\text{სვდ}_{\text{წმ}} + \text{ყოფ}_{\text{წმ}})},$$

სადაც: **K** - გადახდისუნარიანობის კოეფიციენტი;
 $\sum_{\text{წმ}}$ - საშუალოთვიური ძირითადი შემოსავალი;
 $\sum_{\text{ფგშ}}$ - საშუალოთვიური დამატებითი შემოსავალი;

სვდ_{სა} - სავალდებულო გადახდები;

ყოფ_{სა} - ყოველთვიური გადახდები მოთხოვნილი კრედიტის დასაფარავად.

ძირითადი შემოსავლის სახით აიღება ძირითადი სამუშაო ადგილიდან ბოლო 6 თვის განმავლობაში საშუალოთვიური სუფთა (გადასახადების გადახდის შემდეგ) შემოსავალი.

დამატებით შემოსავალში გაითვალისწინება მხოლოდ ის, რომელიც შემოსავლის და კონტრაქტი/შეთანხმების შესახებ ცნობით დოკუმენტალურად არის დადასტურებული. გაითვალისწინება მხოლოდ სუფთა შემოსავალი (გადასახადების გადახდის შემდეგ).

სავალდებულო გადახდებში შედის:

- ალიმენტები;
- საარნდო გადასახადი;
- თანხა, რომელიც კმაყოფაზე მყოფთა პირების ყოველთვიური დაკმაყოფილებისათვის არის საჭირო;
- ზარალის კომპენსაცია;
- ვალდებულებების თანხა კრედიტის მიხედვით მოსალოდნელი ყოველთვიური გადასახადის სახით;
- სხვა ცნობილი სავალდებულო გადახდები.

კლიენტის გადახდისუნარიანობის გაანგარიშებისას მხედველობაში მიიღება ის შემოსავლები, რომლებიც მის მიერ რამდენიმე სამუშაო ადგილზეა მიღებული, მითითებული შემოსავლების სათანადო საბუთებით დადასტურების შემთხვევაში.

კლიენტის გადახდისუნარიანობის კოეფიციენტი არა ნაკლები 1,7-ის, ხოლო თავმდების გადახდისუნარიანობის კოეფიციენტი კი - არა ნაკლები 2,0-ის ტოლი უნდა იყოს.

**ცხრილი 5.3. მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასება
ფიზიკური პირების მიკროდაკრედიტების პროგრამის მიხედვით**

მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის შეფასების მაჩვენებელი	ნორმატივი
1	2
საღი კლიენტის ყველა კრედიტების მიხედვით კრედიტის დამტკიცების თარიღისათვის სასესხო დავალიანების (დამტკიცებადი კრედიტის გათვალისწინებით) კლიენტის საკუთარი კაპიტალისადმი (ფინანსური ანალიზის თარიღისათვის).	მაქსიმუმი - 1 / 1
ამასთანინდივიდუალური მეწარმის პირადი ქონება დისკონტირდება (ავტომობილი დისკონტით 30%, უძრავი ქონება დისკონტით 90%).	
საკუთარი კაპიტალის წილი ბალანსის ვალუტისადმი.	მინიმუმი 0,4
ამასთან ინდივიდუალური მეწარმის პირადი ქონება დისკონტირდება (ავტომობილი დისკონტით 30%, უძრავი ქონება დისკონტით 90%).	
საღი კლიენტის სასესხო დავალიანების (დამტკიცებული პროდუქტის გათვალისწინებით) კლიენტის საშუალოთვიური	

ამონაგებისადმი (ანალოგიური ფორმულარის ბოლო 6 თვის მონაცემების მიხედვით).

დამოკიდებულია კრედიტის მიზანზე:

- კრედიტი საბრუნავ სახსრებზე:

- კრედიტი ინვესტიციებზე:

- არა უმეტესი 1- ჯერადი საშუალოთვიური ამონაგების
- არა უმეტესი 2 - ჯერადი საშუალოთვიური ამონაგების

ყოველთვიური შესატანი თანხის თანაფარდობა საშუალოთვიური მოგების თანხასთან კმაყოფაზე არსებულების ხარჯების გათვალისწინებით ბოლო 6 თვის განმავლობაში.

მინიმუმი 0,6

თავმდებების თანხობრივი შემოსავალი ყოველთვიური გადასახადის თანხისადმი

მინიმუმ 0,7

დამატებითი

შემზღუდავი

ფაქტორები:

კრედიტის მაქსიმალურად შესაძლო თანხის კორექტირების გამოწვევი ფაქტორები:

- ამონაგების მერყეობები საანგარიშგებო პერიოდის განმავლობაში ორზე (2) უფრო მეტჯერადად.
მაკორექტირებელი კოეფიციენტი 0,7 გამოიყენება მოწონებული კრედიტის თანხისადმი ამონაგების მერყეობის შემთხვევაში.
- მსესხებელი - ფიზიკური პირის ან მისი კომპანიის საკრედიტო ისტორიის არსებობა.

ასეთის არსებობის შემთხვევაში მაკორექტირებელი კოეფიციენტი არ გამოიყენება. კოეფიციენტი 0,9 გამოიყენება მხოლოდ ფიზიკური პირის ისტორიის არსებობისას. მაკორექტირებელი კოეფიციენტი 0,7 გამოიყენება საკრედიტო ისტორიის სრულად არ არსებობისას. კოეფიციენტი მიეყენება კრედიტის გაანგარიშებულ თანხასთან მიმართებაში (შესაძლებლობებიდან მინიმალურის არჩევა ხორციელდება კოეფიციენტის გათვალისწინების გარეშე).

- ხარჯები კმაყოფაზე მყოფებზე.
ბიზნესის საშუალოთვიური სუფთა მოგებიდან

არაგადამხდელისათვის დამახასიათებელი
ფაქტორები:

მსესხებელის ორი კრედიტის გათვალისწინების
ფაქტორები:

საბაზრო კონიუნქტურის ცვლილების ფაქტორები:

გამოიქვითება მსესხებელთან ერთად
მცხოვრები ყველა კმაყოფაზე მყოფთა ხარჯები.

- მოგება ბიზნესიდან დაბალია;
- მსესხებელის სავაჭრო ფართობი 10 კვ. მეტრზე ნაკლებია;
- ბიზნესის სპეციფიკური სახეობები - ღონისძიებების ორგანიზაციასთან მიმართებასი მომსახურებები, აუდიტორული მომსახურებები, საკონსულტაციო საქმიანობა;
- ბიზნესის სახეობები: სამშენებლო ორგანიზაციები, საპარიკმახეროები და კოსმეტიკური სალონები, საბავშვო სათამაშოებიტ ვაჭრობა;
- მსესხებლები, რომელთა ძირითად შემკვეთებს (მყიდველებს) მუნიციპალური ორგანიზაციები წარმოასდგენენ;
- სავაჭრო წერტილის ადგილმდებარეობის (ბიზნესის განხორციელების ადგილის) ნახევარწელიწადში ერთჯერადად უფრო მეტად შეცვლა.
- პირველი კრედიტი მსესხებელზე გაიცემა უპირატესად საბრუნავი სახსრების შესავსებად. ახალ მსესხებელზე საინვესტიციო კრედიტის გაცემისას მიზანშეწონილია გაანგარიშებული თანხის დამატებითად 30 – 35 %-ით შემცირება;
- განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა მეორე კრედიტის გაცემაზე, თუ იგი საბრუნავ კაპიტალის შევსებაზე დამატებითად, საინვესტიციოს წარმოადგენს. მეორეჯერად კრედიტის გაცემისას გაითვალისწინება პირველი კრედიტის დაფარვის ხარისხი. მოწონებული კრედიტის სრული თანხის გაცემა მიზანშეწონილია, თუ პირველი კრედიტი 40%-ზე უფრო მეტადაა დაფარული. წინააღმდეგ შემთხვევაში საინვესტიციო კრედიტის თანხის 15 – 25 %-ით შემცირება არის მიზანშეწონილი.
- ამონაგების ორჯერ შემცირება (და შესაბამისად თვითღირებულებისაც) 4 – 5 თვის ვადით (ამონაგების დროებითი დაცემა) ხარჯების ყველა დანარჩენი მუხლების ცვლილების

- გარეშე შენარჩუნებისას;
- საარენდო გადასახადის 2-ჯერ გადიდება მთიანად საანგარიშგებო პერიოდის განმავლობაში ამონაგების არსებულ დონეზე შენარჩუნებისას;
- საარენდო გადასახადის 2-ჯერ გადიდება ერთდროულად პერსონალის შრომის ანაზღაურების 2-ჯერ შემცირებით არსებული ამონაგებისა და ყველა დანარჩენი ხარჯვითი მუხლების შენარჩუნებისას.

სტოპ ფაქტორები:

- ბანკში ერთობლივი სასესხო დავალიანების დიდი მოცულობის არსებობა;
- ბანკში მიკროკრედიტთან მიმართებაში ორი და მეტი პარალელური კრედიტების არსებობა. დასაშვებია ორი პარალელური საკრედიტო ვალდებულებები განხილვადის გათვალისწინებით. ამ შემთხვევაში გასაცემი კრედიტის მაქსიმალურად შესაძლო თანხა გაიანგარიშება კრედიტის საანგარიშო სიდიდის სხვაობის სახით ბანკში კრედიტის მიხედვით ვალის ნაშთის გამოკლებით. ორზე მეტი ვალდებულების არსებობა და მესამე კრედიტის გაცემა ლოიალურობის პროგრამის მიხედვით სპეციალური აქციის ჩატარებისას არის შესაძლებელი;
- მსესხებელის ცუდი საკრედიტო ისტორიის გამოვლენის შემთხვევაში. საკრედიტო ისტორიის დაბალი ხარისხის საერთო მაჩვენებლებს წარმოადგენს შემდეგი:
5 ვადაგადაცილებაზე მეტი ხუთ-ხუთი დღით,
3 ვადაგადაცილებაზე მეტი თხუთმეტ-თხუთმეტი დღით და 1 ვადაგადაცილებაზე მეტი 30 დღეზე მეტად.

ცხრილი 5.4. ფიზიკური პირების მიკროდაკრედიტების პროგრამის მიხედვით პოტენციურ მსესხებელზე სატელეფონო გამოკითხვისა და პირადი შეხვედრის განხორციელებისას შესაკითხი საკონტროლო საკითხების ჩამონათვალი

შეკითხვის შინაარსი:

კლიენტის პასუხი:

რამდენი წელია არსებობს ბიზნესი (თვე/წელი) ?

მოკლე ინფორმაცია ბიზნესის შესახებ, ბიზნესის ადგილმდებარეობა, მსესხებელი - ფიზიკური პირის რეგისტრაციის ადგილი

საქმიანობის სახეობა (ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის შესაბამისობის განსაზღვრისათვის)

კრედიტია მიზანი (ძალიან მკაფიოდ, საჭიროა გარკვეული იქნას ვალების არსებობა, რომელთა დაფარვაზეა მოთხოვნილი კრედიტი)

რეალური ამონაგები შიდა მმართველობითი ანგარიშგების მიხედვით (გასვლისას საჭიროა დანახული იქნეს ისეთი საბუთები, როგორიცაა რვეულები, ბლოკნოტები, სადაც ამონაგების ჩაწერები ხორციელდება)

არსებობენ თუ არა თავმდელები ან მზად არიან თუ არა ბიზნესის მესაკუთრეები მისცენ დავმდელობა?

ცხრილი 5.5. ფიზიკური პირების მიკროდაფინანსების პროგრამის მიხედვით უარის თქმის მიზეზები

უარის თქმის მიზეზი:	გაშიფვრა:
1	2
მსესხებელის შეუსაბამობა	• მსესხებელის / თავმდელების წლოვანების შეუსაბამობა;
ბანკის მოთხოვნილებებისადმი	• მოქალაქეობის შეუსაბამობა; • მსესხებელი არ წარმოადგენს ბიზნესის მფლობელს, ფაქტიურად ბიზნესთან რეალური ურთიერთობები არ გააჩნია; • ბიზნესის გაძღოლის ადგილი დასაშვები გეოგრაფიის საზღვრებს გარეთაა; • რეგისტრაცია არაღელვალურია ან არა სათანადოდაა გაფორმებული; • ბიზნესის გაძღოლის ვადების შეუსაბამობა; • სტაციონალური საკონტაქტო ნორმალურად მოქმედი ტელეფონების არარსებობა (იმის ჩათვლით, რომ წარმოდგენილი „საქალაქო“ ტელეფონები წარმოადგენენ მობილურ ტელეფონებს, არარსებულ ნომრებს, წარმოდგენილი ტელეფონების მიხედვით არაადეკვატური პასუხი); • მსესხებელი არა კონტაქტურია (არ პასუხობს ზარებზე) ორ წელზე მეტი დროით; • უარის თქმა 3 თავმდელების მიერ; • სხვები.
ცრუ მონაცემები	• კლიენტის საბაზისო (დადგენილი) მონაცემების შესახებ ცრუ მონაცემები (საპასპორტო, სარეგისტრაციო და სხვა მონაცემების რეგისტრაციის ადგილის, ცხოვრების, ბიზნესის გაძღოლის მიხედვით, დეკლარირებული სავაჭრო წერტილების არ არსებობა, ბიზნესის ნამდვილ მფლობელს არ წარმოადგენს, გაყალბებული საბუთების

წარმოდგენა და ა.შ.);

- ნებისმიერი ფარული კრედიტები (მათ რიცხვში დაკავშირებული ბიზნესი);
- ფარული არბიტრაჟული ან სასამართლო გარჩევები როგორც მიმდინარე, ასევე უკვე ასეულები, საგდასახადო ორგანოების პრეტენზიების ჩატვლით;
- ცრუ მონაცემები ამონაგების, მოგების, ხარჯების, სხვა ფინანსური მაჩვენებლების შესახებ.

ნეგატიური ინფორმაცია
საფინანსო-სამეურნეო
საქმიანობის შესახებ

- დაუხურავი საგადასახდო ვალდებულებები, გადასახადების მიხედვით სასამართლო გარჩევების ჩათვლით;
- დაუხურავი ვალდებულებები შრომის ანაზღაურების გადახდათან მიმართებაში;
- ზეზომიერი დებიტორული დავალიანება;
- ზეზომიერი საქონელდაგროვება;
- ზეზომიერი ბიზნესის გაძღოლის ადგილის ხშირი შეცვლა;
- არბიტრაჟები ან პარტნიორების, სუბმოიჯარეების, კონტრაგენტების მიმართებაში ვალდებულებების შეუსრულებლობა;
- აქციონერების (მფლობელების) ხშირი შეცვლა.

ზემოთაღნიშნულის გათვალისწინებით შემდეგი სახის **დასკვნის** გაკეთება არის შესაძლებელი:

1. **დაზუსტებულია** ავტორისეული მოსაზრება ცნება „კრედიტთან“ მიმართებაში და რომ კრედიტი - ბანკის მიერ ფულადი სახსრების, საკრედიტო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული მოცულობითა და პირობებზე, მსესხებელზე მიწოდებასთან და მსესხებელის მიერ მიღებული ფულადი თანხის დაბრუნებისა და მის სარგებლობაზე დარიცხული პროცენტების გადახდის ვალდებულებასთან მიმართებაში ქმედებებია.
2. **დაზუსტებულია**, რომ კრედიტის ძირითადი პრინციპები - დაბრუნებადობა, ვადიანობა, ფასიანობა, დიფერენციაცია და მიზნობრივი ხასიათი იმ თავისებურებებს წარმოადგენენ, რომლებიც კრედიტს როგორც ეკონომიკურ კატეგორიას განასხვავებენ სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობების სხვა ეკონომიკური კატეგორიებისაგან.
3. **ჩამოყალიბებულია** მეთოდოლოგიური მითითებები, სადაც უმნიშვნელოვანესი თეორიული, ნორმატიულ-სამართლებრივი, მეთოდოლოგიური საკითხებია გაშუქებული, რომლებიც კომერციულ საკრედიტო ორგანიზაციებში საკრედიტო პროცესის ორგანიზაციასთან და მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდოლოგიურ მითითებებთან არის დაკავშირებული.

**ლექცია 13. კომერციული ბანკების მსესხებელი -
ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის**

შეფასების პრაქტიკუმი (გაგეძელება)

13.1. ბანკის მსესხებელი მსხვილი, საშუალო, მცირე ბინესის საწარმოებისა და ფიზიური პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების თავისებურებები

შესავალი : კლიენტის კრედიტუნარიანობის ცნებასთან და კრიტერიუმებთან მიმართებაში, კომერციული ბანკის მსესხებლის კრედიტუნარიანობა განიშარტება, როგორც - კლიენტი-მსესხებლის მიერ საკუთარი სავალო ვალდებულებების (ძირითადი ვალისა და პროცენტების) სრულად და ვადებში გადახდის შესაძლებლობა. მსესხებლის კრედიტუნარიანობა, მისი გადახდისუნარიანობისაგან განსხვავებით, არ აფიქსირებს არგადახდებს გასული პერიოდის მიხედვით ან გარკვეულ თარიღზე, არამედ გადახდისადმი შესაძლებლობის პროგნოზირებას ახდენს უახლოეს პერსპექტივაზე. კრედიტუნარიანი კლიენტები ბანკის, მიმწოდებლებისა და ბიუჯეტისადმი ხანგრძლივ არგადახდებს არ დაუშვებენ.

მსესხებლის კრედიტუნარიანობის დონე საკრედიტო ოპერაციის რისკის შეფასების სისტემაში შემადგენელს წარმოადგენს, რომელიც ბანკის ინდივიდუალური (კერძო) რიკების ჯგუფს მიეკუთვნება. სასესხო ოპერაციის რისკი შედგება მსესხებლის რისკისა და პროდუქტის რისკისაგან. ბანკის კლიენტის კრედიტუნარიანობა წარმოსაგენს მსესხებლის რისკის ხარისხის გამოხატულებას, რომლის ფაქტორებია: კლიენტის საქმიანობის ეფექტიანობა, მისი კაპიტალის საკმარისობა, რეპუტაცია, მენეჯერის პროფესიონალიზმი, ბალანსის ლიკვიდობა, ფონდების წრებრუნვის უწყვეტადობა და ა.შ. მსესხებლის რისკის ფაქტორებისაგან უშუალოდ ბანკის კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასების კრიტერიუმები გამომდინარეობენ.

მსოფლიო და ეროვნული საბანკო პრაქტიკა კლიენტის კრედიტუნარიანობის შემდეგი კრიტერიუმების გამოყოფის შესაძლებლობას იძლევა: კლიენტის ხასიათი; სახსრების სესხების შესაძლებლობა: მიმდინარე საქმიანობის მსვლელობაში ვალის დასაფარავად შემოსავლების გამომუშავების შესაძლებლობა (ფინანსური შესაძლებლობა); კაპიტალი; კრედიტის უზრუნველყოფა; საკრედიტო ოპერაციების განხორციელების პირობები; კონტროლი, რომლებიც მთლიანობაში მისი შეფასების შემდეგი სახის ხერხებს განსაზღვრავენ: საქმიანი რისკის შეფასება; მენეჯმენტის შეფასება; კლიენტის ფინანსური მდგრადობის შეფასება ფინანსური კოეფიციენტების საფუძველზე; ფულადი ნაკადების ანალიზი; კლიენტის შესახებ ინფორმაციის შეგროვება; კლიენტის მუშაობაზე დაკვირვება ადგილზე გასვლი გზით.

კრიტერიუმებისა და შეფასების ხერხების ერთიანობის მიუხედავად, არსებობს: იურიდიული და ფიზიკური პირების, მხვილი, საშუალო და მცირე კლიენტების კრედიტუნარიანობის ანალიზის სპეციფიკა, რომელიც შეფასების გამოყენებადი ხერხების, ასევე მათი შინაარსის კომბინაციაში მდგომარეობს.

- მსხვილი და საშუალო
საწარმოების კრედიტუნარიანობა.

1.საკრედიტო ოპერაციის რისკის შეფასების სისტემაში კლიენტის კრედიტუნარიანობის ადგილი. მსხვილი და საშუალო საწარმოების კრედიტუნარიანობის შეფასება - ბალანსის ფაქტიურ მონაცემებზე, მოგებისა და ზარალის შესახებ ანგარიშგებაზე, საკრედიტო განაცხადზე, კლიენტის ისტორიის შესახებ ინფორმაციაზე და მის მენეჯმენტზე არის დაფუძნებული. მსოფლიო და ეროვნულ პრაქტიკაში კომერციული ბანკის კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასებისათვის ხუთ ჯგუფად დაყოფილი შემდეგი ფინანსური კოეფიციენტების სისტემა გამოიყენება {1, გვ. 377 - 391} (იხ. ცხრილი 1):

ცხრილი 1. მაჩვენებლების ნორმატიული დონეები

მაჩვენებელი:	ნორმატიული დონე*:
I. ლიკვიდობის კოეფიციენტები: • მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი; • სწრაფი (ოპერატიული) ლიკვიდობის კოეფიციენტი.	2 – 1,25
II. ეფექტიანობის (ბრუნვადობის) კოეფიციენტები: • მარაგების ბრუნვადობის; • დებიტორული დავალიანების ბრუნვადობის; • ძირითადი კაპიტალის (ფიქსირებული აქტივების); ბრუნვადობის; • აქტივების ბრუნვადობის.	
III. ფინანსური ლევერაჟის კოეფიციენტები: • ყველა სავალო ვალდებულებების (მოკლევადიანები და გრძელვადიანები) შეფარდება აქტივებთან; • ყველა სავალო ვალდებულებების შეფარდება საკუთარ კაპიტალთან; • ყველა სავალო ვალდებულებების შეფარდება აქციონერულ კაპიტალთან; • ყველა სავალო ვალდებულებების შეფარდება მატერიალურ აქციონერულ კაპიტალთან (აქციონერულ კაპიტალს - არამატერიალური აქტივები); • გრძელვადიანი დავალიანების შეფარდება ფიქსირებულ (ძირითად) აქტივებთან; • საკუთარი კაპიტალი შეფარდება აქტივებთან; • საბრუნავი საკუთარი კაპიტალის შეფარდება მიმდინარე აქტივებთან.	
IV. მომგებიანობის კოეფიციენტები: • მოგების ნორმის კოეფიციენტი; • რენტაბელობის კოეფიციენტი; • აქციაზე მიგების ნორმის კოეფიციენტი.	
V. ვალის მომსახურების კოეფიციენტები (საბაზრო კოეფიციენტები): • პროცენტის გადაფარვის კოეფიციენტი; • ფიქსირებული გადახდების გადაფარვის კოეფიციენტი. შენიშვნა* : მსოფლიო ბანკის სპეციალისტების მიერ სხვადასხვა პერიოდებში რეკომენდირებული მონაცემები.	

< კოეფიციენტების I ჯგუფი :

- **მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი (Kმლ.)** - გვიჩვენებს, შეუძლია თუ არა მსესხებელს პრიციპში საკუთარი გრძელვადიანი ვალდებულებების მიხედვით ანგარიშსწორების განხორციელება. იგი გაიანგარიშება შემდეგი ფორმულით:

Kმლ. = მიმდინარე აქტივები : მიმდინარე პასივები.

- **სწრაფი (ოპერატიული) ლიკვიდობის კოეფიციენტი (Kსლ.)** – მსესხებლის მიერ, ბანკის ვალის ვადაში დაფარვისათვის, ბრუნვიდან სახსრების (ლიკვიდური აქტივებია - ფულადი სახსრები,

დებიტორული დავალიანება, სწრაფად რეალიზებადი მარაგები) ფულად ფორმაში სწრაფად გამონთავისუფლების შესაძლებლობის პროგნოზირების მახასიათებელია. იგი გაიანგარიშება ფორმულით:

Ксл. = ლიკვიდური აქტივები : მიმდინარე პასივები.

< კოეფიციენტების II ჯგუფი :

- **ეფექტიანობის (ბრუნვადობის) კოეფიციენტები (Кეფ.)** - შემავსებელი მახასიათებლებია პიველი ჯგუფის კოეფიციენტების - ლიკვიდობის მაჩვენებლების და უფრო დასაბუთებული დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას იძლევა (მაგალითად, თუ ლიკვიდობის მაჩვენებლები დებიტორული დავალიანებისა და მარაგების ღირებულების ზრდის ხარჯზე იზრდება, ერთდროულად მათი ბრუნვადობის შენელებისას, მსესხებლის კრედიტუნარიანობის კლასის ამაღლება არ შეიძლება). ეფექტიანობის კოეფიციენტების ჯგუფში შედიან შემდეგი მაჩვენებლები:

ა) მარაგების ბრუნვის ხანგრძლივობა დღეებში = მარაგების საშუალო ნაშთები პერიოდში : ერთდღიანი ამონაგები რეალიზაციიდან;

ბ) მარაგების ბრუნვის რაოდენობა პერიოდში = ამონაგები რეალიზაციიდან : მარაგების საშუალო ნაშთები პერიოდში;

გ) დებიტორული დავალიანების ბრუნვადობა დღეებში = დავალიანების საშუალო ნაშთები : ერთდღიანი ამონაგები რეალიზაციიდან;

დ) ძირითადი კაპიტალის (ფიქსირებული აქტივების) ბრუნვადობა = ამონაგები რეალიზაციიდან : ძირითადი ფონდების საშუალო ნარჩენი ღირებულება პერიოდში;

ე) აქტივების ბრუნვადობა = ამონაგები რეალიზაციიდან : აქტივების საშუალო სიდიდე პერიოდში.

< კოეფიციენტების III ჯგუფი :

- **ფინანსური ლევერაჟის კოეფიციენტები** - მსესხებელი საკუთარი კაპიტალით უზრუნველყოფის ხარისხის მახასიათებლებია. როგორც ცხრილი 1-დან ჩანს, აღნიშნული კოეფიციენტის გაანგარიშების ვარიანტები სხვადასხვაა, მაგრამ ეკონომიკური აზრი ერთია: საკუთარი კაპიტალისა და მოზიდული სახსრებიდან კლიენტის დამოკიდებულების ხარისხი შეფასება.

< კოეფიციენტების IV ჯგუფი :

- **მომგებიანობის კოეფიციენტები** - მთლიანი კაპიტალის გამოყენების ეფექტიანობის მახასიათებლებია, მისი მოზიდული ნაწილის ჩათვლით. აღნიშნული კოეფიციენტების ნაირსახეობებს წარმოადგენს შემდეგი:

ა) მოგების ნორმის კოეფიციენტი = მთლიანი მოგება გადასახადების გადახდამდე : ამონაგები რეალიზაციიდან;

ბ) რენტაბელობის კოეფიციენტი = მოგება პროცენტებისა და გადასახადების გადახდამდე : აქტივები ან საკუთარი კაპიტალი;

გ) შეწმოსავალი აქციაზე = დივიდენდები ჩვეულებრივ აქციებზე : ჩვეულებრივი აქციების საშუალო რაოდენობა;

დ) დივიდენდური შემოსავალი (%) = კლიური დივიდენდი ერთ აქციაზე x 100 : ერთი აქციის საშუალო საბაზრო ფასი.

< კოეფიციენტების V ჯგუფი :

- ვალის მომსახურების კოეფიციენტები (საბაზრო კოეფიციენტები) - გვიჩვენებენ, თუ მოგების რა ნაწილს შთანთქმავს პროცენტები და ფიქსირებული გადახდები. მათი საერთო თანხა გაიანგარიშება შემდეგი სახით:

ა) პროცენტის გადაფარვის კოეფიციენტი = მოგება პერიოდში : საპროცენტო გადახდები პერიოდში;

ბ) ფიქსირებული გადახდების გადაფარვის კოეფიციენტი = მოგება პერიოდში : (პროცენტები + ლიზინგური გადახდები + დივიდენდები პრივილეგირებული აქციების მიხედვით + დანარჩენი ფიქსირებული გადახდები).

კრედიტუნარიანობის ძირითადი ფინანსური კოეფიციენტები გაიანგარიშება ბალანსების მიხედვით საშუალო ნაშთების საფუძველზე საანგარიშგებო პერიოდებში. მაჩვენებლები პირველი რიცხვისათვის ყოველთვის ვერ გამოხატავენ საქმის რეალურ მდგომარეობას და ანგარიშგებაში შედარებით ადვილად დამახინჯდებიან. ამიტომ მსოფლიო პრაქტიკაში ასევე კოეფიციენტების ისეთი სისტემა გამოიყენება, რომლებიც შედეგების ანგარიშების საფუძველზე გაიანგარიშება. აღნიშნული ანგარიში მოიცავს ბრუნვების საანგარიშგებო მაჩვენებლებს პერიოდებში. საწყის ბრუნვით მაჩვენებელს წარმოადგენს ამონაგები რეალიზაციიდან და მისგან ცალკეული ელემენტების (მატერიალური და შრომითი დანახარჯების, პროცენტების, გადასახადების, ამორტიზაციის და ა. შ.) გამოკლებით მიიღება შუალედური მაჩვენებლები და ჯამში ღებულობენ წმინდა მოგებას პერიოდში. შედეგების ანგარიშები შეიზლება წარმოვიდგინოთ ცხრილის სახით (იხ. ცხრილი 2):

2. შედეგების ანგარიშის მონაცემების მიხედვით კომერციული ბანკის კლიენტის კრედიტუნარიანობის გამომხატველ კოეფიციენტებს გაიანგარიშებენ. მაგალითის სახით ფრანგული კომერციული ბანკების პრაქტიკა მოვიყვანოთ:

$K1$ = მთლიანი საექსპლუატაციო შემოსავალი (მსშმ) :

: დამატებული ღირებულება (დღ),

როგორც შედეგების ანგარიშის ცხრილი 2-დან ჩანს, მსშმ ნაკლებია დღ-ზე ძირითადად შრომითი დანახარჯების სიდიდით. დამატებითი ღირებულება წარმოადგენს ახლად შექმნილ ღირებულებას, ამიტომ $K1$ გვიჩვენებს, თუ ახლად შექმნილი ღირებულების რა ნაწილი „შეიჭმევს“ შრომის ანაზღაურებაზე. თუ $K1$ ტოლია, მაგალითად, 0,7-ის, მაშინ აღნიშნული ახლად შექმნილი ღირებულების 30%-ის „შთანთქმას“ ნიშნავს.

ცხრილი 2. შედეგების ანგარიშები

მაჩვენებელი:	განსაზღვრის მეთოდი:
1. ამონაგები რეალიზაციიდან (არ)	
2. მთლიანი კომერციული შემოსავალი ან	არ - შესყიდული სასაქონლო-მატერიალურ ფასეულობებისა და

კომერციული მარჟა (მშ)	მზა ნაკეთობების ღირებულება
3. დამატებული ღირებულება (დღ)	მშ - საექსპლოატაციო ხარჯები (ადმინისტრაციული, სუბმეიჯარებზე)
4. მთლიანი საექსპლოატაციო შემოსავალი (მსშმ)	დღ - ხარჯები შრომის ანაზღაურებაზე - გადასახადები შრომის ანაზღაურებაზე - შვებულების გადახდა
5. მთლიანი საექსპლოატაციო შედეგი (მსშდ)	მსშმ - პროცენტების გადახდა კრედიტზე + შემოსავალი სხვა საწარმოებში დაბანდებული სახსრებიდან - ანარიცხები რისკის ფონდში
6. მოგება, რომელიც შეიძლება თვითდაფინანსებისათვის იქნას გამოყენებული (თდფ)	მსშდ - საწარმოს მუშაკებს შორის გასანაწილებელი მოგება - გაფდასახადი მოგებაზე
7. წმინდა მოგება (მ)	თდფ + (-) შემთხვევითი შემოსავლები (ხარჯები) - უძრავი ქონების ამორტიზაცია

K2 = ფინანსური ხარჯები (ფხ) :

: დამატებული ღირებულება (დღ).

კოეფიციენტი **K2** - ის მეშვეობით აფასებენ დამატებული ღირებულების „შექმდის“ სიდიდეს სხვა მიმართულების მიხედვით - ფინანსურ გადახდებზე, ანუ პროცენტებზე, გადასახადებზე, ჯარიმებზე, საზღაურებზე.

K3 = კაპიტალური დანახარჯები პერიოდში :

: დამატებული ღირებულება (დღ).

კოეფიციენტი **K3** გვიჩვენებს, თუ საწარმო ახლად შექმნილი ღირებულების რა ნაწილს მიმართავს ტექნიკურ გადაიარაღებაზე, ამდენად რამდენად მონდომებულია იგი საკუთარი განვითარების შესახებ.

K4 = გრძელვადიანი სავალო ვალდებულები :

: მოგება, დარჩენილი თვითდაფინანსებისათვის (თდფ).

კოეფიციენტი **K4** - კლიენტის გრძელვადიანი სავალო ვალდებულებების დაფარვის რეალური ვადის განსაზღვრის შესაძლებლობას იძლევა.

K5 = ნაღდი ფულის სუფთა სალდო :

: ამონაგები რეალიზაციიდან.

ნაღდი ფულის სუფთა სალდო წარმოადგენს ბალანსის აქტივის ნაღდ ფულსა და პასივის ნაღდ ფულს შორის სხვაობას. **აქტივის ნაღდი ფული** - არის ფულის ნაშთი სალაროში და ბანკებში ანგარიშზე. **პასივის ნაღდი ფული** - არის მოკლევადიანი სესხები მიმდინარე სამეწარმეო საქმიანობაზე. ამიტომ **ნაღდი ფულის**

სუფთა სალდო გვიჩვენებს სალაროში და ბანკებში ანგარიშებზე დარჩენილი კლიენტის საკუთარი სახსრების სიდიდეს.

ჩვენი პრაქტიკისათვის უსათუო ინტერესს იწვევს ყველა ზემოთაღნიშნული კოეფიციენტები და განსაკუთრებით **K1, K2** და **K3** კოეფიციენტები.

3.ფულადი ნაკადების ანალიზი როგორც კრედიტუნარიანობის შეფასების ხერხი. ფულადი ნაკადის ანალიზი - არის კომერციული ბანკის კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასების ხერხი, რომლის საფუძველში საანგარიშო პერიოდში კლიენტის სახსრების ბრუნვის მახასიათებელი ფაქტიური მაჩვენებლების გამოყენება არის ჩადებული. ფულადი ნაკადის ანალიზის აღნიშნული მეთოდი პრინციპულად განსხვავდება ფინანსური კოეფიციენტების სისტემის საფუძველზე კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდისაგან, რომელთა გაანგარიშება სალდირებული ანგარიშების მაჩვენებლებზეა აგებული

ფულადი ნაკადის ანალიზი მდგომარეობს მსესხებელთან მათი გადინებისა და მოდინების შეპირისპირებაში, ჩვეულებრივად მოთხოვნილი სესხის ვადის შესაბამის პერიოდში. სესხის ერთი წლით გაცემისას ფულადი ნაკადის ანალიზს წლიურ, 90 დღემდე ვადით, კვარტალურ და ა. შ. ჭრილში ახორციელებენ.

სახსრების მოდინების ელემენტებს პერიოდის განმავლობაში წარმოადგენენ: 1) მოცემულ პერიოდში მიღებული მოგება; 2) პერიოდის განმავლობაში დარიცხული ამორტიზაცია; 3) გამონათავისუფლებული სახსრები: მარაგებიდან, დებიტორული დავალიანებიდან, ძირითადი ფონდებიდან, დანარჩენი აქტივებიდან; 4) კრედიტორული დავალიანების გადიდება; 5) დანარჩენი პასივების ზრდა; 6) აქციონერული კაპიტალის გადიდება; 7) ახალი სესხების გაცემა.

სახსრების გადინების ელემენტების სახით გამოყოფენ: 1) გადახდებს გადასახადების, პროცენტების, დივიდენდების, ჯარიმების და საზღაურების; 2) სახსრების დამატებით დაბანდებებს: მარაგებში, დებიტორულ დავალიანებაში, დანარჩენ აქტივებში, ძირითად ფონდებში; 3) კრედიტორული დავალიანების შემცირება; 4) აქციონერული კაპიტალის გადინება; 5) დანარჩენი პასივების შემცირება; 6) სესხების დაფარვა.

სახსრების მოდინებასა და გადინებას შორის სხვაობა საერთო ფულადი ნაკადის სიდიდის მახასიათებელია. როგორც სახსრების მოდინებისა და გადინების ელემენტების მოყვანილი ჩამონათვალიდან ჩანს, მარაგების სიდიდის, დებიტორული და კრედიტორული დავალიანების, დანარჩენი აქტივებისა და პასივების, ძირითადი ფონდების ცვლილება საერთო ფულად ნაკადზე სხვადასხვანაირად ზემოქმედებს. აღნიშნული ზემოქმედების განსაზღვრისათვის მარაგების, დებიტორების, კრედიტორების და ა. შ. მუხლების მიხედვით საწყისი და ბოლო პერიოდის ნაშთებს ადარებენ. მარაგების, დებიტორებისა და დანარჩენი აქტივების პერიოდის განმავლობაში ნაშთის ზრდა სახსრების გადინებას ნიშნავს და გაანგარიშებისას მიეთითება ნიშნით „-“, ხოლო შემცირება - სახსრების მოდინებაზე მიუთითებს და ფიქსირდება ნიშნით „+“. კრედიტორებისა და დანარჩენი პასივების ზრდა განიხილება როგორც სახსრების მოდინება („+“), შემცირება - როგორც გადინება („-“).

განსაკუთრებულობა არსებობს ძირითადი ფონდების ცვლილებასთან დაკავშირებით სახსრების მოდინებისა და გადინების განსაზღვრაში. აქ გაითვალისწინება პერიოდში მათი ნაშთების ღირებულების არა მარტო ზრდა ან შენეობა, არამედ პერიოდის განმავლობაში ძირითადი ფონდების ნაწილის რეალიზაციის შედეგებიც. რეალიზაციის ფასის მეტობა საბალანსო შეფასებაზე განიხილება როგორც სახსრების მოდინება, ხოლო უკუ სიტუაცია - როგორც სახსრების გადინება:

სახსრების მოდინება (გადინება) ძირითადი ფონდების

ღირებულების ცვლილებასთან დაკავშირებით =

ძირითადი ფონდების ღირებულება პერიოდის ბოლოსათვის -

ძირითადი ფონდების ღირებულება პერიოდის დასაწყისისათვის +

ძირითადი ფონდების რეალიზაციის შედეგები პერიოდის განმავლობაში.

ფულადი ნაკადის ანალიზის მოდელი საწარმოს მართვის სფეროების მიხედვით სახსრების მოძინებისა და გადინების ელემენტების დაჯგუფებაზე არის აგებული. ფულადი ნაკადის ანალიზის (ფნა) მოდელში აღნიშნულ სფეროებს შეიძლება შეესაბამებოდეს შემდეგი ბლოკები:

1. საწარმოს მოგების მართვა;
2. მარაგებისა და ანგარიშსწორებების მართვა;
3. ფინანსური ვალდებულებების მართვა;
4. გადასახადებისა და ინვესტიციების მართვა;
5. საკუთარი კაპიტალისა და კრედიტების თანაფარდობის მართვა.

მოცემულ შემთხვევაში ფულადი ნაკადების ანალიზის (ფნა) მოდელს შეიძლება ქონდეს შემდეგი ფორმა (იხ. ცხრილი 3):

ცხრილი 3. ფულადი ნაკადის ანალიზი

N სტ-	მაჩვენებელი:	პერიოდი:	პერიოდი:	პერიოდი:
როფის		I	II	III
I.	სახსრები, მიღებული			
	მომგებიანი ოპერაციებისაგან:			
1	• მოგება სამეწარმეო საქმიანობიდან (საოპერაციო მოგება)	11 435	38 872	111 627
2	• ამორტიზაცია	120	130	150
3	• რეზერვი სამომავლო ხარჯებისა და გადახდების) გადაფარვისათვის (სამომავლო ხარჯების რეზერვები)			
4	• მთლიანი საოპერაციო ფულადი ნაკადი (სტრ.1 + სტრ.2 + სტრ.3) ...	38 051	12 075	-
		49 606	51 976	111 777
II.	შემოსულობები (ხარჯები)			
	მიმდინარე ოპერაციების მიხედ.:			
5	• გადიდება (-) ან შემცირება (+) დებიტორული დავალიანების წინა პერიოდთან შედარებით	-128 502	-76 255	-32 886
	• გადიდება (-) ან შემცირება (+) მარაგებისა და			

6	დანახარჯების წინა პერიოდთან შედარებით	-43 603	-72 949	-154 071
	• გადიდება (+) ან შემცირება (-) კრედიტორული დავალიანების წინა პერიოდთან შედარებით	+55 772	+78 685	+185 086
7	• სუფთა საოპერაციო ნაკადი (სტრ. 4 + სტრ. 5 + სტრ. 6 + სტრ.7)	-66 727	-19 443	+109 906
8				
9	III. ფინანსური ვალდებულებები:			
	• დანახარჯები სპეცფონდებიდან მოცემული პერიოდის მოგების ხარჯზე	6 144	6 144	6 144
10	• ხარჯები პროცენტების გადახდასთან მიმართებაში			
	• დივიდენდები			
11	• ფულადი სახსრები ვალისა და დივიდენდების გადახდის შემდეგ (სტრ. 8 + სტრ. 9 + სტრ. 10 + სტრ. 11)	-2 347	-5 331	-12 387
12		-	-	-
		-75 218	-30 918	+91 375
13	IV. სახსრების სხვა დაბანდებები:			
	• გადასახადები	-19 993	-23 736	-183 272
14	• დაბანდებები ძირითად ფონდებში	+992	-10 870	+1 441
15	• გადიდება (-) ან შემცირება (+) დანარჩენი მიმდინარე და გრძელვადიანი აქტივების მიხედვით			
	• გადიდება (+) ან შემცირება (-) დანარჩენი მიმდინარე და გრძელვადიანი პასივების მიხედვით	-1 214	-40 444	+11 876
16	• გადიდება (-) ან შემცირება (+) არამატერიალური აქტივების			
	• დანარჩენი შემოსავლები (+) ან ხარჯები (-)	-	+30 389	-28 902
17	• საერთო მოთხოვნილება დაფინანსებაში (სტრ. 12 - სტრ. 13 +/- სტრ.14 +/- სტრ. 15 +/- სტრ. 16 +/- სტრ. 17 +/- სტრ.18)	-	-	-
18		+28 721	-11 835	+85 845
19		-66 782	-87 423	-18 637
	V. მოთხოვნილებები დაფინანსების მიხედვით:			

20	• მოკლევადიანი კრედიტები: შემცირება (-) ან ნაზარდი (+) წინა პერიოდთან შედარებით			
21	• საშუალოვადიანი და გრძელვადიანი კრედიტები: შემცირება (-) ან ნაზარდი (+)	+49 813	+50 187	-20 000
	• გადიდება (+) ან შემცირება (-) საწესდებო ფონდის	-507	+5 315	-
22	საერთო ფულადი ნაკადი	-16 462	-31 921	-38 637

ფულადი ნაკადის ანალიზის აღწერილ მეთოდის ირიბს უწოდებენ, ხოლო პირდაპირი მეთოდის საერთო შინაარსი მდგომარეობს შემდეგში:

საერთო ფულადი ნაკადი (სუფთა ფულადი სახსრები) =

გადიდება (შემცირება) ფულადი სახსრების

სამეწარმეო-სამეურნეო საქმიანობის შედეგად +

გადიდება (შემცირება) ფულადი სახსრების

საინვესტიციო საქმიანობის შედეგად +

გადიდება (შემცირება) ფულადი სახსრების ფინანსური საქმიანობის შედეგად.

საერთო ფულადი ნაკადის პირველი შესაკრების გაანგარიშება:

ამონაგები რეალიზაციიდან - გადახდები მიმწოდებლებზე და პერსონალზე +

პროცენტები მიღებულები - პროცენტები გადახდილები - გადასახადები.

მეორე შესაკრების გაანგარიშება:

შემოსულობები ძირითადი აქტივების გაყიდვიდან - კაპდაზანდებები.

მესამე შესაკრების გაანგარიშება:

კრედიტები მიღებული - დაფარვა სავალო ვალდებულებების +

ემისია ობლიგაციების + ემისია აქციების - გადფახდა დივიდენდების.

ფულადი ნაკადის ანალიზისათვის მონაცემებს ღებულობენ რიგორც მინიმუმ გასული სამი წლის განმავლობაში. თუ კლიენტს შემოდიან მდგრადი მეტობა ექნება სახსრების გადინებაზე, მაშინ აღნიშნული მის ფინანსურ მდგრადობაზე - კრედიტუნარიანობაზე მიუთითებს. საერთო ფულადი ნაკადის მერყეობა, აგრეთვე გადინების მოკლევადიანი მეტობა სახსრების მოდინებაზე მოგვანიშნებს კრედიტუნარიანობის დონესთან მიმართებაში კლიენტის უფრო დაბალი რეიტინგის შესახებ. ბოლოს, სისტემატიური გადინების მეტობა სახსრების მოდინებაზე მახასიათებელია კლიენტის როგორც არაკრედიტუნარიანის. საერთო ფულადი

ნაკადის ჩამოყალიბებული საშუალო დადებითი სიდიდე (მოდინების მეტობა სახსრების გადინებაზე) შეიძლება გამოყენებული იქნას როგორც ახალი სესხების გაცემის ზღვარი. აღნიშნული მეტობა გვიჩვენებს, თუ რა ზომიერებით შეუძლია კლიენტს სავალო ვალდებულებები პერიოდში დაფაროს. ფულადი ნაკადი ანალიზი საწარმოს მართვის ვიწრო ადგილების შესახებ დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას იძლევა.

კლიენტის საერთო ფულადი ნაკადის სიდიდისა და სავალო ვალდებულებების მოცულობის თანაფარდობის (ფულადი ნაკადის კოეფიციენტის) საფუძველზე მისი კრედიტუნარიანობის კლასი განისაზღვრება: I კლასი - 0,75; II კლასი - 0,30; III კლასი - 0,25; IV კლასი - 0,20; V კლასი - 0,15.

4.საქმიანი რისკის ანალიზი როგორც კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასების ხერხი. საქმიანი რისკი - არის რისკი, რომელიც დაკავშირებულია იმასთან, რომ მსესხებლის ფონდების წრებრუნვა შეიძლება ვადაში და განზრახული ეფექტით არ დასრულდეს. საქმიან რისკს, რომელსაც მსესხებლის ფონდების წრებრუნვის წყვეტადობისაკენ ან შეკავებისაკენ მივყავართ, მსესხებლის რისკის ან კლიენტის კრედიტუნარიანობის დინის შეფასების ხერხს წარმოადგენს. ამავე დროს საქმიანი რისკის ფაქტორები დამოკიდებულია იმაზე, თუ ფონდების წრებრუნვის რომელ სტადიას მიეკუთვნება დაკრედიტების ობიექტი. აღნიშნულ ასპექტში საქმიანი რისკი შეიძლება როგორც პროდუქტის რისკის შეფასების ხერხის სახით იქნას განხილული. საქმიანი რისკის ფაქტორები შეიძლება ფონდების წრებრუნვის სტადიების მიხედვით იქნას დაჯგუფებული: სტადია I - მარაგების შექმნა; სტადია II - წარმოება; სტადია III - გასაღებადობა.

ეკონომიკური არასტაბილურობის პირობებში უშუალოდ სესხის გაცემის მომენტში გასული საანგარიშგებო პერიოდების საშუალო ფაქტიური მონაცემების ბაზაზე გაანგარიშებული ფინანსური კოეფიციენტების მეშვეობით საქმიანი რისკის ანალიზი კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასებას არსებითად ავსებს. საქმიანი რისკის ზემოთჩამოთვლილი ფაქტორები (უფრო დეტალურად იხ. 1, გვ. 388) ბანკის მიერ სტანდარტული საკრედიტო განაცხადების, სესხის გაცემის შესაძლებლობის ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთების ფორმების შემუშავებისას აუცილებლად მიიღება საყურადღებოდ. კომერციული ბანკის მიერ საქმიანი რისკის შეფასება შეიძლება სკორინგის სისტემის მეშვეობით იქნას განხორციელებული, როდესაც საქმიანი რისკის თითოეული ფაქტორი ფასდება ქულებში (ცხრ. 4).

ცხრილი 4. საქმიანი რისკის კრიტერიუმების მიხედვით ქულებიანი შეფასება

საქმიანი რისკის კრიტერიუმები:		ქულები:
I. მიმწოდებლების რაოდენობა:	• სამზე მეტი	10
	• ორი	5
	• ერთი	1
II. მიმწოდებლების საიმედოობა:	• ყველა მიმწოდებელს ბრწყინვალე რეპუტაცია გააჩნია	5
	• მიმწოდებლების უმეტესი ნაწილი როგორც საქმიანი პარტნიორები საიმედოებია	
	• მიმწოდებლების ძირითადი ნაწილი არასაიმედოა	3
		0

III. თვითრისკის ტრანსპორტირება:

- ქალაქის ფარგლებში სადაზღვო პოლისი არსებობს, ტრანსპორტირების სახეობა საქონელს შეესაბამება 10
- მიმწოდებელი გამოყოფილია მყიდველისაგან, სადაზღვო პოლისი არსებობს, ტრანსპორტირება შეესაბამება საქონელს 8
- მიმწოდებელი დაშორიშორებულია მყიდველისაგან, ტრანსპორტირებამ შეიძლება საქონელის ნაწილის დაკარგვამდე და მისი ხარისხის შემცირებამდე მიგვიყვანოს, სადაზღვო პოლისი არსებობს 6
- მიმწოდებელი ქალაქის ფარგლებში იმყოფება, ტრანსპორტირება არ შეესაბამება ტვირთს, სადაზღვო პოლისი არ არსებობს 6

4

IV. საქონელის დასაწყობება:

- მსესხებელს დამაკმაყოფილებელი ხარისხის შესაბამისი სასაწყობო სათავსოები გააჩნია ან სასაწყობო სათავსოები არ არიან საჭირო 5
- სასაწყობო სათავსოები იჯარაშია აღებული 3
- სასაწყობო სათავსოები საჭიროა, მაგრამ საქმიანი რისკის შეფასების მომენტისათვის არ არსებობს და ა. შ. 0

საქმიანი რისკის შეფასების ანალოგიურ მოდელს სხვა კრიტერიუმების საფუძველზეც იყენებენ. ქულებს თითოეული კრიტერიუმის მიხედვით უთითებენ და აჯამებენ. რამდენად მეტია ქულების ჯამი, იმდენად ნაკლებია რისკი და გარიგების პროგნოზირებადი ეფექტით დასრულების ალბათობა მეტია, რაც მსესხებელს საკუთარი სავალ ვალდებულებების ვადაში დაფარვის შესაძლებლობას აძლევს.

5.კლიენტის კრედიტუნარიანობის კლასის განსაზღვრა. კლიენტის კრედიტუნარიანობის კლასი ძირითადი და დამატებითი მაჩვენებლების ბაზაზე განისაზღვრება. ბანკის მიერ არჩეული ძირითადი მაჩვენებლები შედარებით ხანპგრძლივი პერიოდის განმავლობაში უცვლელი უნდა იყოს. ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის შესახებ საბუთში ან სხვა საბუთებში ფიქსირდება აღნიშნული მაჩვენებლები და მათი ნორმატიული დონეები, რომლებიც მსოფლიო სტანდარტებზეა ორიენტირებული, მაგრამ მოცემული ბანკისათვის და მოცემული პერიოდისათვის ინდივიდუალურებია. მაგალითის სახით შეიძლება ნიუ-იორკის ერთ-ერთი კომერციული ბანკის მიერ 90-იან წლებში გამოყენებადი მაჩვენებლების სისტემა იქნას მოყვანილი (ცხრილი 5).

ცხრილი 5. ნიუ-იორკის კომერციული ბანკის
მაჩვენებლების სისტემა

კრედიტუნარიანობის სისტემა: ნორმატიული

დონე:

მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი 2 : 1

სწრაფი ლიკვიდობის კოეფიციენტი 1 : 1

ფინანსური ლევრაჟის კოეფიციენტი:

სავალო ვალდებულებები : (საკუთარი კაპიტალი +

1 : 1

+ სუბორდინირებული ვალი)

ფინანსური მარჟის კოეფიციენტი:

არა უმეტესი 1

კრედიტები : (აქტივები - სავალო ვალდებულებები)

დამატებითი მაჩვენებლების კალათა შეიძლება წარმოშობილი სიტუაციიდან დამოკიდებულებაში გადახედული იქნას. ასეთი მაჩვენებლების სახით იყენებენ, მაგალითად, საქმიანი რისკის, მენეჯმენტის, ბანკის ვადაგადაცდილებული დავალიანების ხანგრძლივობის, შედეგების ანგარიშის საფუძველზე გაანგარიშებული მაჩვენებლების, ბალანსის ანალიზის შედეგების შეფასებებს,

კლიენტის კრედიტუნარიანობის კლასს განსაზღვრავენ ძირითადი მაჩვენებლების ბაზაზე და აკორექტირებენ დამატებითი მაჩვენებლების გათვალისწინებით .

კრედიტუნარიანობის კლასი ძირითადი მაჩვენებლების დონის მიხედვით შეიძლება ბალებიანი სკალის მიხედვით იქნას განსაზღვრული. მაგალითად: I კლასი - 100-150 ქულა; II კლასი 151-250 ქულა; III კლასი 251-300 ქულა. ქულების გაანგარიშებისათვის იყენებენ მაჩვენებელი კლასს, რომელსაც განისაზღვრავენ ფაქტიური მნიშვნელობის შედარების გზით ნორმატიულთან, ასევე მაჩვენებლის რეიტინგის (მნიშვნელობას) მეშვეობით.

კრედიტუნარიანობის საერთო შეფასება კეთდება ქულებში. ქულები თავისთავად წარმოადგენენ ჯამს თითოეული რეიტინგი გადამრავლებული კრედიტუნარიანობის კლასზე, ბალების ჯამის განსაზღვრის მაგალითი მოყვანილია ცხრილი 6-ში.

ცხრილი 6. ბალების (ქულების) ჯამის განსაზღვრა

N	ძირითადი მაჩვენებელი	მაჩვენებლის რეიტინგი, %	ვარი -	ვარი -	ვარი -	ვარი -	ვარი -	ვარი -
			ანტი 1	ანტი 1	ანტი 2	ანტი 2	ანტი 3	ანტი 3
			კლასი	ბალი (ჯგ.1x ჯგ.2)	კლასი	ბალი (ჯგ.1x ჯგ.4)	კლასი	ბალი (ჯგ.1x ჯგ.6)
A	B	1	2	3	4	5	6	7
1	კლ.	40	1	40	2	80	3	120
2	კმგ.	30	1	30	2	60	3	90
3	კვბ.	30	1	30	2	60	3	90
ჯამი		X	1	100	2	200	3	300

(ცხ.6-ის გაგრძელება)

N	ძირითადი	მაჩვენებლის	ვარი -	ვარი -	ვარი -	ვარი -	ვარი -	ვარი -
რიგზე	მაჩვენებელი	რეიტინგი, %	ანტი 4	ანტი 4	ანტი 5	ანტი 5	ანტი 6	ანტი 6
			კლასი	ბალი	კლასი	ბალი	კლასი	ბალი
				(ჯგ.1x ჯგ.8)		(ჯგ.1x ჯგ.10)		(ჯგ.1x ჯგ.12)
A	B	1	8	9	10	11	12	13
1	კლ.	40	3	120	1	40	3	120
2	კმგ.	30	3	90	2	60	3	90
3	კვმ.	30	2	60	3	90	3	90
ჯამი		X	3	270	2	190	3	300

კრედიტუნარიანობის კლასის კორექტირება მდგომარეობს იმაში, რომ ცუდ დამატებით მაჩვენებლებს შეუძლია კლასი დაადაბლოს, კარგებმა კი აამაღლოს. მაგალითის სახით შემდეგი მონაცემები მოვიყვანოთ (ცხრილი 7).

ცხრილი 7.

კლიენტი	რეიტინგი	დამატებითი	დამატებითი	დაკრედიტების
	ბალებში	მაჩვენებლები	მაჩვენებლები	კლასი
		მენეჯმენტის	ნაღდი ფულის სუფთა სალდო/ /ამონაგები	
		შეფასება (ქულების	რეალიზაციი - დან, %	
		მაქსიმალური		
		რაოდენობა - 30)		
N 1	100 (1)	26	2	I
N 2	120 (1)	28	1	I
N 3	130 (1)	15	-	II

კლასის განსაზღვრისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს კრედიტუნარიანობის კოეფიციენტების ფაქტორულ ანალიზს, ბალანსის ანალიზს, დარგში ან რეგიონში საქმეების მდგომარეობის შესწავლას.

- მცირე ბიზნესის საწარმოების კრედიტუნარიანობის შეფასება

მცირე საწარმოების კრედიტუნარიანობა შეიძლება ისეთივე სახით იქნას შეფასებული, როგორც ვალის დაფარვისადმი მსხვილი და საშუალო მსესხებლების შესაძლებლობაც - კრედიტუნარიანობის ფინანსური

კოეფიციენტების, ფულადი ნაკადების ანალიზისა და საქმიანი რისკის შეფასების საფუძველზე {1, გვ. 392 - 395}.

თუმცა ბანკის მხრიდან ფინანსური კოეფიციენტებისა და ფულადი ნაკადების ანალიზის მეთოდის გამოყენება გამწვანებულია მცირე ბიზნესის საწარმოები- კლიენტების აღრიცხვისა და ანგარიშგების მდგომარეობის გამო, თუნდაც იმიტომ, რომ , როგორც წესი, მათ ლიცენზირებული ბუღალტერი არ ყავთ. გარდა ამისა, ხარჯები აუდიტორული შემოწმებისათვის ბანკის აღნიშნული კლიენტებისათვის უფრო ხშირად მიუწვდომელია. სწორედ ამიტომ მსესხებლის ანგარიშგებას აუდიტორული დადასტურება არ გააჩნია და ამის გამო კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასება ეფუძნება არა მის ფინანსურ ანგარიშგებას, არამედ ბანკის მუშაკის მიერ მოცემული ბიზნესის ცოდნას. ეს უკანასკნელი მოითხოვს მუდმივ კონტაქტებს კლიენტთან, როგორებიცაა: პირადი ინტერვიუ მათთან, საწარმოს რეგულარული მონახულება

მცირე საწარმოს ხელმძღვანელთან პირადი ინტერვიუს მსვლელობისას უნდა გაირკვეს სესხის მიზანი, ვალის დაბრუნების წყარო და ვადა. კლიენტმა უნდა დაამტკიცოს, რომ დაკრედიტებადი მარაგები გარკვეული ვადისათვის შემცირდება, ხოლო დაკრედიტებადი დანახარჯები რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულებაზე იქნება გაწერილი.

მცირე საწარმოების კიდევ ერთი თავისებურება უნდა იქნას აღნიშნული: მათი ხელმძღვანელები და მუშაკები არც ისე იშვიათად ერთი ოჯახის ან ნათესავების წევრები არიან. ამიტომ შესაძლებელია მფლობელის პირადი კაპიტალის შერევა მოხდეს საწარმოს კაპიტალთან. აღნიშნულიდან გამომდინარეობს მცირე ბიზნესის საწარმოებთან ბანკის საკრედიტო ურთიერთობების ორგანიზაციის შემდეგი თავისებურება: სესხის დაფარვის გარანტირება მფლობელის ქონებით ხდება. ამასთან დაკავშირებით მცირე კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასებისას მფლობელის ფინანსური მდგომარეობა უნდა იქნას გათვალისწინებული, რომელიც პირადი ფინანსური ანგარიშგების მონაცემების მიხედვით განისაზღვრება (იხ. დანართი 1).

დანართი 1.

პირადი ფინანსური ანგარიშგება 2015 წლის '01' „აპრილის“ მდგომარეობით

სახელი, გვარი , მისამართი ,
პროფესია ან სამუშაო სპეციალობა

მე, სესხის მიღების მიზნით, წარმოგიდგენთ შემდეგ ფინანსურ ანგარიშგებას ყველა საკუთარი მოთხოვნებისა და ვალდებულებების მიხედვით ზემოთმითითებული დღის ბილო დროისათვის, აგრეთვე სხვა ინფორმაციასაც ხელმოწერისა და ბეჭდის დადასტურებით.

აქტივები	პასივები
ნაღდი ფულადი სახსრები (ცხრილი A)	დავალიანება ბანკის წინაშე (ცხრილი A)
აქციები და ობლიგაციები (ცხრილი B)	დავალიანება ბანკის წინაშე ნათესავების მხრიდან
დებიტორული დავალიანება:	დავალიანება სხვა პირების წინაშე
• ნათესავებისა და მეგობრების	ანგარიშები, გადახდას დაქვემდებარებული
• სხვს პირების დაფარვის კარგი	დარიცხული საშემოსავლო გადასახადი

ალბათობით

- საექვო ვალები

უმრავი ქონება (ცხრილი C)

დამგირავებლის მფლობელობაში არსებულები (ცხრილი D)

გამოსასყიდი ღირებულება დაზღვევის (ცხრილი E)

დანარჩენი აქტივები (ჩამოთვალეთ)

დაგირავებული საკუთარი ქონება (ცხრილი C)

გადფახდები კონტრაქტების მიხედვით

კრედიტები სადაზღვეო პოლისების საპირისპიროდ (ცხრილი E)

დანარჩენი პასივები (ჩამოთვალეთ)

ჯამი

დაბანდებული აქტივების თანხა

უზრუნველყოფილი პასივების თანხა

წლიური შემოსავალი: შრომის ანაზღაურება , მიღებული საკომისიოები
დასაქმების სახეობა ან პროფესია სახელი, გვარი სამუშაოგამცემის
ხართ თუ არა თქვენ პარტნიორი ან თანამშრომელი ნებისმიერ სხვა ადგილას
წლოვანება ოჯახური მდგომარეობა

(უცოლო, ცოლიანი, ქვრივი, განქორწილებული)

კმაყოფაზე მყოფთა რაოდენობა

წყენებულია თუ არა თქვენს წინააღმდეგ რაიმე სახის სასამართლო სარჩელი?

აღიარებული ხართ თუ არა თქვენ ოდესმე გაკოტრებულად და განხორციელებული გაქვთ თუ არა უფლებებისა და უფლებამოსილებების სრულად გადათმობა?

წინამდებარე ანგარიშების თარიღისათვის ჩემს მიერ რაიმე სახის საკუთარ საკუთრებაზე ქონებრივი უფლებები არ არის დაგირავებული, არ არის გადათმობილი და არ არის გადაცემული, გარდა შემთხვევებისა, რომლებიც ამ ანგარიშებაშია ან დამხმარე ცხრილებშია მითითებული, აგრეთვე მას შემდეგ ჩემს მიერ მითითებული ქმედებები არ არის დაშვებული, გამონაკლისის გარდა (მიუთითეთ დეტალები):
..... .

პირადი ფინანსური ანგარიშების ფორმა მოიცავს ფიზიკური პირის აქტივებისა და პასივების შესახებ მონაცემებს. ამასთან უნდა გამოიყოს დაბანდებული აქტივები და უზრუნველყოფილი პასივები.

კრედიტუნარიანობის შეფასების ტრადიციული მეთოდები მცირე ბიზნესისათვისაც მიუღებელია. აღნიშნული თავისთავად მის ოფიციალურ ანგარიშებაში შეცდომების მაღალი პროცენტით, გადასახადაზეგვრიდან თავის არიდების სხვადასხვა სქემების გამოყენებით აიხსნება. აქედან გამომდინარე მცირე საწარმოს საქმიანობის სახეობების ფინანსური ანალიზის განხორციელება პრაქტიკულად ბანკის წარმომადგენლის მიერ მსესხებლის პირველადი საბუთების მიხედვით შედგენილი ანგარიშების

საფუძველზე ხორციელდება. მოგებისა და ზარალის შესახებ ანგარიშგების შედგენისას გაითვალისწინება ხარჯები ოჯახზე; კონტროლდება კრედიტის ყოველთვიური დაფარვის სიდიდე, რომელიც თვის ბოლოსათვის ოჯახზე ხარჯების გამოკლებით ფულადი სახსრების ნაშთის 70%-ს არ უნდა აღემატებოდეს; მოწმდება კერძო კრედიტორებისაგან არაოფიციალური სესხების არსებობა. შწემოწმებული მონაცემები მიხედვით შეიძლება ფინანსური კოეფიციენტები იქნას გაანგარიშებული.

ამრიგად, ბანკის მიერ მცირე მსესხებლების კრედიტუნარიანობის შეფასები სისტემა ყალიბდება შემდეგი ელემენტებისაგან:

1. საქმიანი რისკის შეფასება;
2. კლიენტის მუშაობაზე დაკვირვება;
3. ბანკირის მიერ საწარმოს მფლობელთან გასაუბრება;
4. მფლობელის პირადი ფინანსური მდგომარეობის შეფასება; [საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის პირველადი საბუთების საფუძველზე ანალიზი.

- **ფიზიკური პირის
კრედიტუნარიანობის შეფასება**

ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის შეფასება დაფუძნებულია მოთხოვნილი სესხისა და მისი პირადი შემოსავლის თანაფარდობაზე, მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობისა და მისი ქონების ღირებულების საერთო შეფასებაზე, ოჯახის შემადგენლობაზე, პირად დახასიათებებზე, საკრედიტო ისტორიის შესწავლაზე. {1, გვ. 395 - 401}

შეიძლება გამოიყოს ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის შეფასების სამი ძირითადი მეთოდი, რომლებიც ითვალისწინებენ დასახელებულ ფაქტორებს:

1. სკორინგული შეფასება;
2. საკრედიტო ისტორიის შესწავლა;
3. გადახდისუნარიანობის ფინანსური მაჩვენებლების საფუძველზე შეფასება.

სკორინგული მეთოდის არსი, რომლის შესახებ ჩვენ უკვე ზემოთ მსხვილი და საშუალო საწარმოების კრედიტუნარიანობის განხილვისას გვქონდა საუბარი, მდგომარეობს კრიტერიუმების სისტემისა და მისი შესაბამისი მაჩვენებლების, მსესხებლის მირ ბანკისათვის ძირითადი ვალისა და პროცენტების დაბრუნების შესაძლებლობის, ბანკის მიერ დადგენილი მაქსიმალური საზღვრების შეფასების ჩარჩოებში აღნიშნული მაჩვენებლების ქულებში შეფასების, კრედიტუნარიანობის საერთო ბალური შეფასების (ცალკეული მაჩვენებლების მიხედვით ქულების ჯამური სიდიდის) განსაზღვრაში.

ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის სკორინგული შეფასების მოდელს შეიძლება სხვადასხვა ფორმები ქონდეს.

1. **მოდელი, რომელიც ცალკეული მაჩვენებლების სისტემის ქულებში შეფასებაზეა აგებული (ცხრილი 8).**

ჩვენს მაგალითში ყველაზე მნიშვნელოვან მაჩვენებლებს წარმოადგენენ ბანკში ანგარიშის არსებობის ხანგრძლივობა და საშუალო ნაშთი ანგარიშზე. საერთო ბალურ შეფასებასთან მიმართებაში დგინდება არა მარტო მაქსიმალური ზღვარი (მოყვანილ ვარიანტში - 1000 ქულა), არამედ მინიმალურიც. ფიზიკური პირის

კრედიტუნარიანობის ფაქტიური შეფასების მეტობა ბანკის მიერ დადგენილ მინიმუმზე წარმოადგენს ერთ-ერთ საფუძველს (მაგრამ არა ერთად-ერთს) სესხოს გაცემის შესახებ საკითხის დადებითად გადაწყვეტისათვის. სკორინგული შეფასება შეიძლება როგორც წინასწარი იქნას განხილული. იგი შეიძლება მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის უფრო დეტალური ანალიზით, დამატებითი ინფორმაციების შეგროვებით შეიცვას.

ცხრილი 8. მაჩვენებლების სისტემის ქულებიანი შეფასება

შეფასების კრიტერიუმები;	მიღებული ქულების რაოდენობა	ქულების მაქსიმალური რაოდენობა თითოეული კრიტერიუმის მიხედვით
წლოვანება	45	50
კლიენტის პროფესია	60	60
ოჯახური მდგომარეობა	0	40
ბანკში ანგარიშის არსებობის ხანგრძლივობა	165	165
საშუალო ნაშთი ანგარიშზე	120	190
შრომის ანაზღაურების მიღების ადგილი (გადაიყვანება თუ არა ხელფასი ბანკის ანგარიშზე)	55	55
კრედიტის დინამიკა	80	80
კრედიტის ვადა	0	90
სადებეტო სალდოს არსებობა მიმდინარე ანგარიშზე	15	15
საჩეკო წიგნაკის გამოყენება	115	115
ჯამი	730	1000

ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის სკორინგული შეფასების მოდელის აღწერისათვის ინფორმაცია მსესხებლის ტესტ-ანკეტაშია მოყვანილი {უფრო დეტ. იხ. 1, გვ. 397}.

2. მოდელი, რომელიც ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის მაჩვენებლების შესახებ ინფორმაციას აჯგუფებს.

მაგალითად, ერთ-ერთი ფრანგული ბანკი - „პარიზის ბანკი“ - სკორინგული შეფასების პროგრამაში სამომხმარებლო კრედიტის გაცემის მიზანშეწონილობის სამ განყოფილებას გამოყოფს:

- ინფორმაცია კრედიტთან მიმართებაში;
- მინაცემები კლიენტის შესახებ;
- კლიენტის ფინანსური მდგომარეობა.

პირველ განყოფილებაში შეიყვანება მონაცემები კრედიტის გამცემი ბანკის თანამშრომლის შესახებ, კლიენტის დოსიეს ნომერი, სააგენტოს დასახელება, კრედიტის სახეობა და თანხა, მისი დაფარვის

პერიოდულობა, საპროცენტო განაკვეთი სადაზღვეო გადასახადების გარეშე, სესხის გაცემის თარიღი, კლიენტის მიერ შერჩეული მისი დაფარვის თვის რიცხვი, დაზღვევის აუცილებლობის შესახებ საკითხზე პასუხი, სესხის ყოველთვიური დაფარვის აბსოლუტური სიდიდე სადაზღვეო გადახდებთან და მის გარეშე, ბანკზე გადასახდელი პროცენტებისა და სადაზღვეო გადახდების საერთო სიდიდე.

მეორე განაყოფში შეიყვანება მონაცემები კლიენტის პროფესიის, მისი გარკვეული სოციალური ჯგუფისადმი მიკუთვნებადობის, სამუშაოსმიმცემის, სუფთა წლიური ანაზღაურების, ხარჯებზე წლის განმავლობაში, მუშაობის სტაჟის შესახებ.

მესამე განაყოფი მოიცავს მონაცემებს კლიენტის მიმდინარე და საშემნახველო ანგარიშებზე ნაშთების, მისი შემოსავლებისა და ხარჯები თანაფარდობის შესახებ.

აღნიშნული ინფორმაციის საფუძველზე ბანკის (ფილიალის) თანამშრომელი დებულობს გადაწყვეტილებას კრედიტის გაცემის შესაძლებლობის შესახებ. უარყოფითი პასუხის შემთხვევაში ბანკის ფილიალს შეუძლია კლიენტი, კრედიტის გაცემის შესაძლებლობის შესახებ საკითხის დამატებით განსახილველად, დირექციაში გაგზავნოს.

3. სკორინგული შეფასების მოდელი, რომელიც კრედიტუნარიანობის მაჩვენებლის მნიშვნელობაზე დამოკიდებულებაში აგებული ქულების სკალას მოიცავს. მაგალითის სახით შეიძლება ორი ინგლისური ბანკის შეფასების სისტემიდან მოვიყვანოთ მონაცემები (ცხრილი 9 და 10).

სკორინგული შეფასების აღნიშნული მოდელის საფუძველზე ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის მაგალითად ხუთი კლასის განსაზღვრა არის შესაძლებელი: კრედიტუნარიანობა საუკეთესო, კარგი, საშუალო, ცუდი, არაკრედიტუნარიანი. კლასზე დამოკიდებულებაში ბანკი ზღვრული ვადებისა და კრედიტის თანხის ზღვრულ სკალას განსაზღვრავს (ჩვეულებრივ პროცენტებში კლიენტის წლიური შემოსავლიდან).

ცხრილი 9. კლიენტის კრედიტუნარიანობის მაჩვენებლების ქულებით შეფასების დიფერენციაციის პირველი ვარიანტი (2, დანართი 18)

მაჩვენებელი:	მაჩვენებლის მნიშვნელობა / წონა ქულებში	მაჩვენებლის მნიშ / წონა ქულებში	მაჩვენებლის მნიშ / წონა ქულებში	მაჩვენებლის მნიშ / წონა ქულებში	მაჩვენებლის მნიშ / წონა ქულებში
1.წლიური შემოსავალი:					
*სულ ათ. დოლ.					
*მთლიანი ქულებში	<10 5	10 – 20 15	20 – 40 30	40 – 60 45	>60 60
2.ურთიერთობები ბანკთან;					
*ანგარიშების არსებობა	ანგარიშები არ აქვს	მოთხოვნამდე 30	საშემნახველო 30	ორივე ანგარიში 50	პასუხი არ არის
*ქულები	0				

**3.მუდმივი ცხოვრება
ერთი მისამართის
მიხედვით:**

*ხანგრძლივობა					პასუხი	არ
*ქულა	<1 წელზე	1 – 2 წელი	2 – 4 წელი	>4 წელზე	არის	0
	0	15	35	50		

და ა. შ.

ფიზიკური პირების დაკრედიტების პრაქტიკაში ბანკის მიერ სკორონგის სისტემის დანერგვისათვის საჭიროა უზრუნველყოფილი იქნას:

1. ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის კრიტერიუმების შერჩევა, რომელიც განისაზღვრება დემოგრაფიული ფაქტორებით, საკრედიტების ობიექტის ხასიათით, კრედიტის ვადით და ა. შ.;
2. ძირითადი (სისტემატიზირებადი) კრიტერიუმების გამოყოფა, რომლებიც ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის საერთო ქულებიან შეფასებაზე ყველაზე უფრო დიდ ზეგავლენას უნდა ახდენდეს;

ცხრილი 10. კლიენტის კრედიტუნარიანობის მჩვენებლების ქულებით შეფასების დიფერენციაციის მეორე ვარიანტი

მაჩვენებელი	მნიშვნელობა	ქულა
1.ტელეფონის ქონა	კი	10
	არა	15
	პასუხი არ არის	15
2.ცხოვრების ვადა ბოლო მისამართის მიხედვით	1 წლამდე	9
	1 – 2 წელი	6
	3 – 7 წელი	3
	8 – 25 წელი	1
	26 და მეტი წელი	0
	პასუხი არ არის	3
3.რეზიდენტის სტატუსი	ბინის (სახლის)მფლობელი	0
	არენდატორი	9
	ცხოვრობს მშობლებთან	6
	პასუხი არ არის (სხვა ვარიანტები)	12
4.მომსახურების პერიოდი ბანკში	1 წლამდე	20

1 – 2 წელი	12
3 – 4 წელი	8
5 – 9 წელი	3
10 და მეტი წელი	0
პასუხი არ არის	2
ანგარიში არ აქვს ბანკში	16

და ა. შ.

3. ქულების რაოდენობის განსაზღვრა, რომლებიც შეიძლება თითოეული არჩეული კრიტერიუმის მიხედვით იქნას მიკუთვნებული;
4. თითოეული კრიტერიუმის ჩარჩოებში მაჩვენებლების გამოყოფა, მაგალითად , „ოჯახური მდგომარეობის“ კრიტერიუმს შეესაბამებიან მაჩვენებლები: უცოლო, ცოლიანი (ქმრიანი), გაყრილი, ოჯახის სტატუსი; „განათლების“ კრიტერიუმს პასუხობენ მაჩვენებლები: საშუალო, ტექნიკური, უმაღლესი, მეცნიერული ხასისხი;
5. კლიენტის ტესტი-ანკეტას შემუშავება შერჩეული კრიტერიუმებისა და მათი შესაბამისი მაჩვენებლების შეფასების თანმიმდევრობის შესაბამისობაში;
6. ბანკის მიერ კლიენტებისა და მსესხებლების საკრედიტო ისტორიის კართოთეკის შესახებ საკუთარი საინფორმაციო ბაზის შექმნა;
7. სკორინგის პროგრამული უზრუნველყოფის პროგრამის შემუშავება;
8. ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების ორგანიზაციისა და გადაწყვეტილების მიღების თანმიმდევრობის განსაზღვრა.

აშშ-ში ფიზიკური პირის მიერ მაღაზიებში კრედიტში საქონელის შეძენასთან დაკავშირებული კრედიტუნარიანობის შეფასება საკრედიტო ისტორიის შესწავლის საფუძველზე ხორციელდება. ამერიკულ ბანკებში საკრედიტო ისტორიის გარდა ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების სისტემაში შედის შემდეგი მაჩვენებლები: ვალისა და შემოსავლის თანაფარდობა, შემოსავლის სტაბილურობა და ერთ სამუშაო ადგილზე მუშაობის ხანგრძლივობა, ერთი მისამართის მიხედვით ცხოვრების ხანგრძლივობა, კაპიტალის სიდიდე.

რუსეთის ფედერაციის „შემნახველ ბანკში“ ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის მისი გადახდისუნარიანობის ფინანსური მაჩვენებლებოს (რიმლის საფუძველში ფიზიკური პირის შემოსავლისა და აღნიშნული შემოსავლის დაკარგვის რისკის ხარისხის შესახებ მონაცემებია ჩადებული) საფუძველზე შეფასება არის გათვალისწინებული. იგი ინდივიდუალური მსესხებელის გადახდისუნარიანობას გაანგარიშებას გასული ექვსი თვის საშუალოთვიური შემოსავლის მიხედვით მონაცემთა ბაზაზე ახორციელებს, რომელიც შრომის ანაზღაურების შესახებ ცნობის ან საგადასახადო დეკლარაციის მიხედვით განისაზღვრება. შემოსავალს აკლდება სავალდებულო გადახდები და კორექტირდება კოეფიციენტზე, რომელიც შემოსავლის სიდიდისაგან (0,3-დან - 0,6-მდე) დამოკიდებულებაში დიფერენცირდება. რამდენად მაღალია შემოსავალი, იმდენად მეტია კორექტირება. გადახდისუნარიანობა დგინდება სესხის ვადისადმი მიმართებაში:

$$გდ = შმ \times კ \times ვდ ,$$

სადაც: გდ - არის გადახდისუნარიანობა პერიოდში;
სმ - არის საშუალოთვიური შემოსავალი;
კ - არის კორექტირებადი კოეფიციენტი;
ვდ - არის სესხის ვადა.

სესხისა და პროცენტების სიდიდე ფიზიკური პირის გადახდისუნარიანობის დონეს არ შეიძლება აჭარბებდეს. აღნიშნული თანაფარდობიდან განისაზღვრება პერიოდში სესხის მაქსიმალური სიდიდე, რომელიც შემოსავლის მოცემული დონისას შეიძლება ფიზიკურ პირზე იქნას გაცემული.

რამდენადაც მსესხებლის-ფიზიკური პირის გადახდისუნარიანობა არ წარმოადგენს მისი კრედიტუნარიანობის ერთადერთ ფაქტორს და მაჩვენებელს, ამდენად თავმდებლების მეშვეობით (მათი კრედიტუნარიანობა ასევე უნდა განისაზღვროს) საკრედიტო რიკისაგან დამატებითი დაცვა არის საჭირო. სასხის დაბრუნების უზრუნველსაყოფად შეიძლება ლიკვიდური საქონელიც იქნას გამოყენებული.

ზემოთაღნიშნულის საფუძველზე შემდეგი სახის დასკვნის გაკეთება არის შესაძლებელი:

1. ჩამოყალიბებულია მსხვილი, საშუალო და მცირე ბიზნესის საწარმოების კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდოლოგიები, ასევე კომერციული ბანკის კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასების ფინანსური კოეფიციენტები და მსოფლიო პრაქტიკაში გამოყენებადი კოეფიციენტების სისტემა, რომლებიც შედეგების ანგარიშის საფუძველზე გაიანგარიშებიან;
2. განხილულია ფულადი ნაკადისა და საქმიანი რისკის ანალიზები როგორც კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასების ხერხები და კლიენტის კრედიტუნარიანობის კლასის განსაზღვრის მეთოდოლოგია;
3. შეთავაზებულია ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის სკორინგული შეფასების მოდელები დაფუძნებული მოთხოვნილი სესხისა და მისი შემოსავლის, მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის საერთო შეფასებისა და მისი ქონების ღირებულების თანაფარდობებზე, ოჯახის შემადგენლობაზე, პირადულ დახასიათებებზე, საკრედიტო ისტორიის შესწავლაზე, ასევე ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის მისი გადახდისუნარიანობის ფინანსური მაჩვენებლების საფუძველზე შეფასების მეთოდოლოგია.

13.2. საბანკო რისკების შეფასების მოდელები, საკრედიტო რეიტინგის განსაზღვრის საფუძველზე საწარმოს დაკრედიტებისა და ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის შეფასება

შესავალი: საბანკო რისკების მართვის ეფექტიანი სისტემის ფორმირება (სრმს) და მისი სტრატეგიული მოდერნიზაცია გლობალიზაციისა და ფინანსური კრიზისის პირობებში ქვეყნის საბანკო სისტემის ევოლუციის კანონზომიერ ეტაპს წარმოადგენს. აღნიშნული პროცესი ქვეყნის საბანკო სექტორისა და ცალცალკე თითოეული ბანკის განვითარების საერთო სტრატეგიის განუყოფელი შემადგენელი ნაწილის სახით უნდა იქნეს განხილული.

მოცემულ სტატიაში მართვის სისტემის ორგანიზაციის საფუძვლებისა და მისი უწყვეტად მოდერნიზაციის საჭიროების მომცველი მეცნიერულ-თეორიული დებულებების საბანკო პრაქტიკაში გამოყენების შესაძლებლობა და მოზანშეწონილებაა განხილული. საბანკო რისკების მართვის სფეროში სამამულო ბანკების განვითარების ახალ ეტაპზე მათი სტრუქტურული და ფუნქციონალური სპეციფიკის გათვალისწინებით ასეთი მუშაობის თეორიული დასაბუთება და პრაქტიკული განხორციელება

ეკოლუციური, პროგრამულ-მიზნობრივი, მრავალდონიან და სარესურსო-ფაქტორულ მიდგომებს, სტრატეგიული მართვის, დაგეგმვის, რისკ-მენეჯმენტის თეორიების შეთანხმებულ გამოყენებას მოითხოვს.

ამრიგად, წინამდებარე ნაშრომის ერთ-ერთ ამოცანას იმის დასაბუთება წარმოადგენს, რომ საბანკო რისკების მართვის სისტემაში საერთოეკონომიკურ კანონებზე დაფუძნებული მოდერნიზაციის პროცესი, სისტემაში საბანკო რისკების მართვის მექანიზმის ელემენტების შეტანით უნდა იქნეს შევსებული. იგი მოიცავს არსებული **ვერტიკალურ-ჰორიზონტალური სისტემის** გარდაქმნას ბანკების საქმიანობის რისკების მართვისადმი მაქსიმალურად ადაპტირებულ **დიაგონალურ სისტემაში**, რაც კომპლექსში ბანკებისა და მათი კლიენტების დანაკარგების რისკისაგან დაცულობას ამაღლებს (7).

საბანკო რისკების მართვისადმი სისტემური მიდგომა:

ის, რომ საბანკო რისკები ეფექტურად უნდა იქნეს მართული, თეორეტიკოს- ეკონომისტებისა (გრანატუროვი, 2002; კორობოვა, 2005; ლავრუშინი, 2008; სევრუკი, 2007) და ბანკირები-პრაქტიკოსების (კანაევი, 2007; კისელევი, 2007; მომენსკი, 2008; ტოსუნიაი, 2002) მხრიდან დიდი ხნის წინ გახდა ამაღლებული ყურადღების საგანი. საბანკო რისკების მართვა - სპეციფიკური საქმიანობაა, რომელიც საბანკო ოპერაციების მრავალასპექტობასთან, ასევე თითოეული ცალკე ბანკის ინდივიდუალობასთან და მის კორპორაციულ კულტურასთან არის დაკავშირებული (გუკოვა, 2008; რიკოვა, 2007; პრონსკაია, 2010), (1 - 6).

რისკების მართვა მთლიანად საბანკო საქმიანობის ერთიან კომპლექსში მჭიდროდაა ჩაწვნილი. ბანკის როგორც რთული ორგანიზმის ყველა კომპონენტები მისი მთავარი მიზნის - მაქსიმალური მოგების მიღების მიღწევაზეა დაქვემდებარებული, რის ხარჯზეც ბანკის ღირებულების, მისი აქციების, რეიტინგის, ფინანსური მდგრადობის ზრდის უზრუნველყოფა ხორციელდება. თუმცა აღნიშნული მიზანი შეიძლება იმ პირობებშიც იქნეს მიღწეული, რომ ბანკში ადგილი აქვს:

- რისკის პროგნოზირებას, ანუ შესაძლო ზარალის, დანაკარგების, კრიზისული სიტუაციების, რისკის მატერიალიზაციის ალბათობისა და მოსალოდნელი დანაკარგების მათი რაოდენობრივ გამოსახულებაში მოცულობის შესაძლო წყაროების განსაზღვრას ან გამოვლენას;
- რისკების მინიმიზაციის, მათი გაფრთხილების, ნეიტრალიზაციისათვის ღონისძიებების ფართე კომპლექსის განხორციელებას;
- შედეგიანი შიდა კონტროლის არსებობას, რომელიც ბანკის კორპორაციული კულტურის რაზგსია აყვანილი;
- ბანკის უმაღლესი ხელმძღვანელებისა და რიგითი თანამშრომლების დაინტერესება, ვალდებულება და პასუხისმგებლობა ყოველდღიურ საბანკო პრაქტიკაში რისკების მართვის ქმედითი მექანიზმების დამუშავებასა და დანერგვაში.

საბანკო რისკების მართვის სისტემა (სრმს) რიგორც სისტემა რისკ-მენეჯმენტის სფეროში ბანკის მიერ მიზნის მიღწევის **სტრატეგიაზე და ტაქტიკაზე** უნდა იქნეს დაფუძნებული. ბანკის **სტრატეგია** რისკების მართვისას შეიძლება წარმოდგენილი იქნეს როგორც ბანკის მთავარი მიზნის მიღწევაზე ძალისხმეების კონცენტრაცია, მაგრამ უფრო კონკრეტული მიზნის მეშვეობით, რომელიც საშუალებებისა და მეთოდების გამოყენებაში მდგომარეობს. ამასთან **ტაქტიკა** თავისთავად კონკრეტულ სიტუაციებში ბანკის თანამშრომლების პრაქტიკულ ქმედებებს, ბანკის ხელმძღვანელობის მიერ საბანკო ოპერაციების განხორციელებასთან მიმართებაში ოპტიმალური გადაწყვეტილებების არჩევას და რეალიზაციას უნდა წარმოადგენდეს, რომლებშიც რისკის ელემენტი არსებობს.

საბანკო რისკების მართვის სისტემაში (სრმს) **მართვის ობიექტად** გამოდიან ბანკსა როგორც კრედიტორს და მსესხებელს (არსებული რესურსების განთავსების სფერო) შორის ბანკის მიერ კაპიტალის დაბანდების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას, აგრეთვე ბანკსა და ინვესტორს შორის (ბანკის მიერ რესურსების აკუმულაცია) ეკონომიკური ურთიერთობები. **მართვის სუბიექტს** წარმოადგენს ბანკის უმაღლესი ხელმძღვანელობა და სპეციალისტების ჯგუფი, რომლებიც საკუთარი ქმედებებით მართვის ობიექტის ფუნქციონირებას ახორციელებენ.

ჩვენ მიგვაჩნია შესაძლებლად ვამტკიცოთ, რომ მმართველობითი გადაწყვეტილება თავისთავსი საბანკო ოპერაციის განხორციელების წინმსწრებად ჩატარებული კვლევის ეტაპებზე ინტეგრაციული ჯამის ფოკუსირებას ახორციელებს, ამიტომ მენეჯერის ვალდებულებებში უნდა შედიოდეს ისეთი გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობის მოძიება, რომლის დროსაც ბანკი რისკის მინიმალური დონისას მაქსიმალურ შემოსავალს მიიღებს.

ქვეყნის კომერციულ ბანკებში რისკების მართვის საკითხისადმი მეცნიერული მიდგომის მოთხოვნილება სწორედ ბოლო პერიოდში წარმოიშვა და რისკების მართვის საერთოდ და საბანკო სფეროში კერძოდ საბაზო დებულებების გამოყენებით, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია შემდეგი კომპონენტების გამოყენება, რომლებიც საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) შექმნაში უნდა შევიდეს:

- რისკების წარმოშობის მიზეზების ეკონომიკაში საერთოდ, და მათ შორის საბანკო საქმიანობაზე ზემოქმედი მიზეზების, და ჭეშმარიტად საბანკო რისკების წარმოშობის სპეციფიკური მიზეზების დადგენა;
- რისკების სხვადასხვა სახეობების შესწავლა, ანალიზი, აღწერა, მათი კლასიფიკაცია;
- საბანკო რისკების დონეზე ფინანსური კრიზისით დეტერმინირებული ეგზოგენური და ენდოგენური, ტრანსაქციული და ტრანსფორმაციული ფაქტორების ზემოქმედების შესწავლა;
- საბანკო ოპერაციების განუსაზღვრელობისა და რისკის, რისკისა და შემოსავლის, რისკისა და ლიკვიდობის თანაფასრდობის გამოკვლევა;
- რისკის ხარისხის შეფასება დარისკების მინიმიზაციის მეთოდების გამომუშავება.

განსაკუთრებით უნდა იქნეს აღნიშნული ის გარემოება, რომ საბანკო რისკების მართვის ზემოთჩამოთვლილი ასპექტები თავისთავში ერთ ძალიან არსებით თვისებას მოიცავენ: ისინი თავიდანვე ორიენტირებულები არიან იმაზე, რომ საბანკო საქმიანობისათვის დამახასიათებელი რისკის ამაღლებული დონერისკიანი სიტუაციების გაფრთხილებასთან მიმართებაში ყველაზე მრავალფეროვანი ღონისძიებების მოძიებასა და დანერგვას, რისკის პირობებში ბანკის მომგებიანი მუშაობის ვარიანტების მოძიებას ასტიმულირებენ და რესურსების რისკიან, მაგრამ მაღალშემოსავლიან ოპერაციებში განთავსებისაგან უარის თქმაზე არ არის მიმართული.

საბანკო რისკების მართვა ორმხრივითავე განსხვავდება. ერთი მხრივ, რისკის მართვა განუსაზღვრელობის პირობებში საბანკო საქმიანობის შედეგიანობის თვალსაზრისით გაძლიერების საუკეთესო ხერხის შერჩევასთან და რეალიზაციასთან არის დაკავშირებული, ასევე იგი რისკთან მიმართებაში ორგანიზაციის ხელმძღვანელობისა და მართვის მიხედვით როგორც კოორდინირებული ქმედებების განხორციელებელის სახით გამოდის.

მეორე მხრივ, რისკების მართვა თავისთავად სპეციფიკურ საქმიანობას წარმოადგენს, რომლებიც ნეგატიური გარემოებების პროგნოზირებისა და შესაძლო ნეგატიური შედეგების მინიმიზაციასთან მიმართებაში ქმედებების, ანუ ბანკის სხვადასხვა რისკებისადმი მიდრეკილების რეგულირების ხელშეწყობი პროცედურების თავისდროულად მიღებასთან არის დაკავშირებული.

რისკის ეფექტი მენეჯმენტის ნებისმიერ სფეროში არსებობს: ანალიზში და ქმედებაში; დაგეგმვაში, ორგანიზაციაში, აღსრულებაში, მოტივაციასა და კონტროლში; კომერციულ საიდუმლოებაში, კონფიდენციალურობასა და ფართე რეკლამაში; ინტერესების კონფლიქტების მართვაში, თანამშრომლების მხრიდან ბანკის წარმატებაში პირადი წვლილის შეფასებაში და ა.შ. ყოველივე აღნიშნულის შესახებ საქმის კურსში უნდა იყოს აქციონერებისათვის, ინვესტორებისათვის, კლიენტებისათვის მისი ფინანსურ მიმზიდველობაში დაინტერესებული ბანკის ხელმძღვანელობა.

ამრიგად, საბანკო რისკების ეფექტური მართვა მხოლოდ აღნიშნული პროცესების განხორციელებისადმი ყოვლისმომცველი სისტემური მიდგომის პირობებისას არის შესაძლებელი. ძირითად ფაქტორს საბანკო რისკების მართვისას ბანკის ხელმძღვანელობის მიერ თავისთავზე აღებადი რისკების დონესთან დაკავშირებით მიღებული გადაწყვეტილებები, და არა ცალკეული საბანკო ოპერაციების განხორციელების პროცესი წარმოადგენს.

საბანკო რისკების მართვის სისტემა - ორგანიზაცია, ელემენტები, მდგრადობა:

უცხოეთის (ბელიაკოვი, 2003; ვორონინი, 2007; სტუპაკოვი, 2005; თავასიევი, 2005; ჩერნოვა, 2007), უცხოეთის (გრიუნინგი, 2003; როუზი, 1995; სინკი, 2007) და ქართველი (კოზიანაძე, კონტრამე, 2014; ქოქიაური, 2007; ლაზიკაშვილი, 2010; ცაავა, 2007; ხანთაძე, 2015) ეკონომისტების სამეცნიერო ნაშრომების ანალიზმა შესაძლებლობა მოგვცა ტერმინი „საბანკო რისკების მართვის სისტემის შინაარსის დაზუსტებისა და შევსების შესაძლებლობა მოგვცა. ჩვენი მოსაზრებით, საბანკო რისკების მართვის სისტემა - არის რისიკიანი გარემოებების დადგომის გარკვეული ხარისხით პროგნოზირების ხელშეწყობიგარკვეული პრინციპების, მეთოდების, ხერხებისა და ღონისძიებების ჩარჩოებში ბანკში რისკ-მენეჯმენტის პროცესზეურთიერთკავშირში და ზემოქმედებაში არსებული და აღნიშნული გარემოებების ნეგატიური შედეგების გამორიცხვისა და მინიმიზაციისადმი ღონისძიებების მიღების ელემენტების ერთობლიობა. ასეტი სახით გამოყენებადი საბანკო რისკების მართვის სისტემა სქემატურად ნახაზი 1-ზეა წარმოდგენილი. საბანკო რისკების მართვის სისტემა (სრმს) ურთიერთდაკავშირებული ელემენტების ერთობლიობით ხასიათდება, რომლებიც შეიძლება, პირველ რიგში, როგორც რისკების მართვის ტექნოლოგიის სახით, მეორე მხრივ, როგორც რისკების მართვის პროცესის ორგანიზაციის სახით იქნეს განხილული.

საბანკო რისკების ხარისხობრივი მართვის ორგანიზაციის არსებული პრობლემის გადაწყვეტა მხოლოდ ღია საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) შექმნის მეშვეობით არის შესაძლებელი, რომელიც ეგზოგენურ და ენდოგენურ ფაქტორებზე რეაგირების შემძლე იქნება. ცალკეული ბანკების ჩარჩოებში აღნიშნულს მათი საკუთარი კაპიტალის ღირებულების თვითგაზრდამდე, ფინანსური მდგრადობისა და უსაფრთხოების დონის ამაღლებამდე მივყავართ.

საბანკო რისკების მართვის სისტემა

ელემენტები:	ქვესისტემები:	მექანიზ- მები:	სუბიექ- ტები:	მიზანი,
1) მართვის ტექნოლოგია (სტრატეგიის შერჩევა, დაკვირვების სისტემა,	• ინსტიტუციონალური • ორგანიზაციული, • ტექნიკური, • ანალიტიკური, • კონტროლინგური.			ამოცანები, პრინცი- პები, ფუნქციები.

რისკებისაგან დაცვა);

2) პროცესის მართვა (რისკების

იდენტიფიკაცია,

შეფასება,

მონიტორინგი)

ნახაზი 1. საბანკო რისკების მართვის სისტემა

საბანკო რისკების მართვის სისტემა (სრმს) შეიძლება მაკრო- და მიკროდონეზე იქნეს განხილული. მაკროეკონომიკური პოზიციებიდან მდგრადობა მთლიანობაში სისტემის მდგომარეობის მახასიათებელია. ბანკს რისკების მართვაში შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ცალკეულ დაუდევრობებს, მაგალითად, დაუბრუნებელი კრედიტების უმნიშვნელო მოცულობის სახით. აღნიშნულისაგან, თუმცა, მთლიანობაში ბანკის ფინანსური მდგომარეობა არ გაუარესდება, მისი ფინანსური საიმედოობის ტენდენცია შენარჩუნდება.

მიკროეკონომიკური პოზიციიდან საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) მდგრადობა შეიძლება ცალკეული პარამეტრების, ცალკეული მისი ელემენტების ხარისხის მიხედვით იქნეს დახასიათებული. შეიძლება აღმოჩნდეს, რომ ელემენტების დაბალი ხარისხი, როგორცაა რისკების მართვის ტექნოლოგიები, სხვა ოპერაციების მართვის პროცესის სწორი ორგანიზაციით, მაგალითად, ბანკის საკრედიტო პორტფელის ხარისხით იქნება კომპენსირებული.

საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) მდგრადობის ინტეგრალურ კრიტერიუმად შეიძლება ბანკის შესაძლებლობა მისთვის დამახასიათებელი ფუნქციებისა და ეკონომიკაში როლის შესრულების შესაძლებლობა, მოსახლეობის საბანკო სფეროსადმი ნდობა გამოდიოდეს. ამრიგად, რისკების ეფექტიანად მართვისათვის ბანკს არა მარტო საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) ორგანიზება, არამედ მისი მდგრადობის უზრუნველყოფაც ჭირდება.

საკრედიტო რისკების შეფასების მოდელის რეტრისპექტივა:

კრედიტის გაცემის შესახებ საბოლოო გადაწყვეტილობის მიღებისათვის შესაბამისი საკლასიფიკაციო მოდელები გამოიყენება, რომლებიც საწარმო-მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის გაუარესების პროგნოზირების შესაძლებლობას იძლევა. რისკის გაუარესება შეიძლება შესაბამისი მაჩვენებლების საფუძველზე იქნეს გაანგარიშებული, მრომელთა პარამეტრების საფუძველს ბუღალტრული ბალანსის, მოგება-ზარალის ანგარიშებისა და შემასწორებელი კოეფიციენტების მონაცემები წარმოადგენენ. საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის საერთო სახით პროგნოზული შეფასება შეიძლება შემდეგი ფორმულით განხორციელდეს (8):

$$\text{სგმ (Z)} = (K1 \times P1) + (L2 \times P2) + \dots + (Kn \times Pn) ,$$

სადაც: სგმ (Z) - საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის საერთო შეფასებაა,

რომლის მიხედვით გაკოტრების რისკი განისაზღვრება;

P1, P2 და ა.შ.- საწარმოს ფინანსური ანგარიშგებების მონაცემების

საფუძველზე მიღებული მაჩვენებლებია;

K1, K2 და ა.შ. - კოეფიციენტებია, რომლებიც თითოეულ P1, P2 და

ა.შ. მაჩვენებლებს წინასწარ მიენიჭება.

კორპორაციების გაკოტრების რისკის გამოვლენასთან დაკავშირებით ყველაზე უფრო ცნობილ მოდელად ითვლება ნიუ-იორკის უნივერსიტეტის ფინანსების სფეროს პროფესორის **ე. ალტმანის** მიერ შემუშავებული მოდელი, რომელიც ყველა სახის კლიენტებს ორ ნაწილად დაყოფს: წარმატებულად მომუშავე ლომპანიები და გაკოტრებული კომპანიები. **ე. ალტმანის მოდელის** მიხედვით საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის (Z) გაანგარიშების ფორმულას შემდეგი სახე აქვს:

$$\text{სფმ (Z)} = (1,2 \times P1) + (1,4 \times P2) + (3,3 \times P3) + (0,6 \times P4) + (0,9 \times P5) .$$

ე. ალტმანის მოდელის მიხედვით გაკოტრების კოეფიციენტის გაანგარიშებისათვის მონაცემები ცხრილი 1-შია მოყვანილი.

ცხრილი 1. საწარმოს გაკოტრების რისკის გამოვლენასთან დაკავშირებით ე. ალტმანისეული მოდელი

მაჩვენებლები:		კოეფიციენტები;
P1	სუფთა საბრუნავი ფონდები / საერთო აქტივები	+ 1,2
P2	რეზერვები / საერთო აქტივები	+ 1,4
P3	ერთობლივი მოგება / საერთო აქტივები	+ 3,3
P4	საკუთარი კაპიტალი / საერთო დავალიანება	+ 0,6
P5	ბრუნვები / საერთო აქტივები	+ 0,9
Zნორმ.	მუდმივი ნორმატივი	2,675
Z	გაკოტრების ალბათობის ინტეგრალურ (საანგარიშო)მაჩვენებელი	< 2,675 >2,675

ე. ალტმანის მოდელის მიხედვით საწარმოს გაკოტრების ალბათობა (Z) - ის მნიშვნელობაზე დამოკიდებულებით ცხრილი 2-შია მოვანილი.

ცხრილი 2. საწარმოს გაკოტრების ალბათობის შეფასების სკალა

Z-ის მნიშვნელობა:	გაკოტრების ალბათობა:
1,8 და ნაკლები მნიშვნელობა	ძალიან მაღალი
1,81-დან 2,7-მდე მნიშვნელობა	მაღალი
2,71-დან 2,9-მდე მნიშვნელობა	შესაძლო
3,0-დან და მეტი მნიშვნელობა	ძალიან დაბალი

პროფესორმა ე. ალტმანმა გაკოტრების ალბათობის სტატისტიკის შესწავლის საფუძველზე შემდეგი სახის კანონზომიერება დაადგინა: თუ $Z < 2,675$ -ზე საწარმო გაკოტრების პოტენციურ ჯგუფს შეიძლება მივაკუთვნოთ; თუ $Z > 2,675$ -ზე, მაშინ საწარმო წარმატებულად მომუშავეთა ჯგუფს განეკუთვნება. ამასთან, აღნიშნული რაოდენობრივი მოდელი მიზანშეწონილია მსესხებლის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრის დამატებითი ინსტრუმენტის სახით იქნეს გამოყენებული, რადგანაც Z -ის შეფასების კოეფიციენტები მოლოდინის ელემენტს მოიცავენ და ასეთი შეფასების მოდელი, უფრო მსესხებლის შესაძლო გაკოტრების წინასწარი გაფრთხილების ნიშანს წარმოადგენს.

სესხის დაფარვასთან დაკავშირებით კლიენტის შესაძლებლობების შეფასების პროცესში მნიშვნელოვან ამოცანას მსესხებლის მიერ საკრედიტო ხელშეკრულების პირობების შეუსრულებლობის ალბათობის განსაზღვრა წარმოადგენს. ამასთან, „პირობების შეუსრულებლობის“ ქვეშ იგულისხმება არა მარტო სესხის დროული დაუფარაობა, არამედ ნებისმიერი სხვა გადახრებიც, რომელთაც კრედიტორისათვის გარიგების სარგებლიანობაზე ზემოქმედება შეუძლიათ. სწორედ აღნიშნული ამოცანის გადაწყვეტა არის შესაძლებელი ამერიკელი მეცნიერი რ. ჩესერის მიერ შეთავაზებული სესხებზე ზედამხედველობის მოდელის მეშვეობით, რომელსაც შემდეგი სახე აქვს:

$$Y = -2,04 + (-5,24 \times X1) + (0,005 \times X2) - (6,65 \times X3) + (4,4 \times X4) - (0,075 \times X5) - (0,1 \times X6).$$

რ. ჩესერის მოდელის მაჩვენებლების გაანგარიშებისათვის საჭირო მონაცემები ცხრილი 3-შია მოყვანილი.

ცხრილი 3. სესხებზე ზედამხედველობის რ. ჩესერისეული მოდელი

მაჩვენებლები:	კოეფიციენტები:
X1 - უფრო ლიკვიდური აქტივები / საერთო აქტივები	-5,24
X2 - ამონაგები რეალიზაციიდან / ლიკვიდური აქტივები	0,005
X3 - ერთობლივი შემოსავალი / საერთო აქტივები	6,65
X4 - საერთო დავალიანება / საერთო აქტივები	4,4
X5 - ძირითადი კაპიტალი / საბრუნავი აქტივები	0,07
X6 - საბრუნავი აქტივები / ამონაგები რეალიზაციიდან	0,1
Y - ალბათობის ინტეგრალური მაჩვენებელი	-
P - ჯამური მაჩვენებელი (საკრედიტო ხელშეკრულების შეუსრულებლობის ალბათობა)	>0,5 < 0,5

საკრედიტო ხელშეკრულების პირობების შეუსრულებლობის ალბათობის შეფასების შემდეგ ეტაპს წარმოადგენს მისი გაანგარიშების ფორმულაში (P) ინტეგრალური მაჩვენებლის მნიშვნელობის ჩასმა:

$$P = 1 / (1 + e^{-Y}),$$

სადაც: P – ხელშეკრულების პირობების შეუსრულებლობის ალბათობა;

e – მუდმივი რიცხვია, რომელიც 2,71-ის ტოლია.

რ. ჩესერის მოდელის მიხედვით საკრედიტო ხელშეკრულების შეუსრულებლობის ალბათობის კრიტერიუმად $P = 0,50$ მნიშვნელობა ითვლება. თუ $P > 0,50$, მაშინ ასეთი კლიენტი შეიძლება ისეთ ჯგუფს იქნეს მიკუთვნებული, რომელიც საკრედიტო ხელშეკრულების პირობებს ვერ შესასრულებს. თუ კი $P < 0,50$, მაშინ ასეთი კლიენტი შეიძლება საიმედო კლიენტთა ჯგუფს მივაკუთვნოთ.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საფრანგეთის ბანკის მიერ 1982 წელს შემუშავებულმა - ფირმის გაკოტრების რისკის შეფასების მოდელმა საკმაოდ მაღალი გამოყენებადობა მოიპოვა. აღნიშნულ მოდელში ზოგიერთ კოეფიციენტს უარყოფითი მნიშვნელობა აქვს, რაც იმით აიხსნება, რომ დადებითი მნიშვნელობის კოეფიციენტების მაჩვენებლები გაკოტრების რისკის ხარისხს ამცირებს, უარყოფითი კი - პირიქით, ადიდებს (იხ. ცხრ. 4).

ცხრილი 4. საფრანგეთის ბანკის მიერ შემუშავებული გაკოტრების რისკის მოდელი

მაჩვენებლები:	კოეფიციენტები:
L1 – კრედიტის ღირებულება / მთლიანი მოგება	-1,225
L2 - ინვესტიციების საკუთარი სახსრებით გადაფარვის ხარისხი	+2,003
L3 - გრძელვადიანი დავალიანება / სუფთა აქტივები	-0,824
L4 - მთლიანი მოგების ნორმა	+5,221
L5 - კრედიტის მიწოდების ხანგრძლივობა	-0,689
L6 - დამატებული ღირებულება / ბრუნვები	-1,164
L7 - კლიენტებზე გაცემული კრედიტების ხანგრძლივობა	+0,706
L8 - საწარმოო ინვესტიციები / საერთო ინვესტიციები	+1,408
Q - გაკოტრების რისკის ჯამური მაჩვენებელი	>0,125<-0,25

ჯამური მაჩვენებელი Q - გაკოტრების რისკის ხარისხის მახასიათებელია, რომელიც გაიანგარიშება როგორც თითოეული ჩამოთვლილი მაჩვენებლების მნიშვნელობის შესაბამისი კოეფიციენტებზე ნამრავლის დაჯამებით და მას შემდეგი სახე აქვს:

$$Q = (-L1 \times K1) + (L2 \times K2) + (-L3 \times K3) + (L4 \times K4) + (-L5 \times K5) + (-L6 \times K6) + (L7 \times K7) + (L8 \times K8).$$

თუ $Q > 0,125$ -ზე, მაშინ საწარმოს მდგომარეობა საკმაოდ მდგრადად ითვლება. თუ $Q < -0,25$, მაშინ საწარმო სერიოზული ფინანსური სიმძნელების ზღვარზე იმყოფება და იგი შეძლება უახლოეს პერიოდში გაკოტრებულად გამოცხადდეს. თუ ჯამური მაჩვენებელი - 0,25-დან 0,125-ის ინტერვალში იმყოფება, საწარმოს მდგომარეობა გაურკვევლად ითვლება და მისი ფინანსური მდგომარეობა უფრო დეტალურ შესწავლას საჭიროებს.

საწარმოს ფინანსური შეფასების კიდევ სხვა მოდელები არსებობს, რომელთა შორის ამერიკელი მეცნიერის უ. ბივერის მიერ შემუშავებულ მოდელზე შევაჩერებთ ყურადღებას. საწარმოს ფინანსური

მდგომარეობის ცვლილებებზე ხანგრძლივი სტატისტიკური დაკვირვებების საფუძველზე მეცნიერმა მაჩვენებლების ისეთი სისტემა შეიმუშავა, რომელიც საწარმოს ფინანსური კეთილდღეობის განსაზღვრისა და გარკვეული პერიოდის შემდეგ გაკოტრების დადგომის ალბათობის პროგნოზირების შესაძლებლობას იძლევა (იხ. ცხრ. 5).

ცხრილი 5. უ. ბივერის მიხედვით საწარმოს გაკოტრების დიაგნოსტიკის მაჩვენებლების სისტემა

№ რიგ.	მაჩვენებელი:	განგარიშების ფორმულა:	მაჩვენებ- ლების მნიშვნე- ლობა:	წარმატე- ბული საწარმო- სათვის:	გაკოტრე- ბამდე 5 წლით ადრე:	გაკოტრე- ბამდე 1 წლით ადრე:
1.	ბივერის კოეფიციენტი	$(\text{სუფთა მოგება} - \text{ამორტიზ}) / (\text{გრძელვადიანი ვალდებ.} + \text{მოკლევადიანი ვალდებ.})$	0,4 – 0,45	0,17	-0,15	
2.	აქტივების რენტაბელობა	$\text{სუფთა მოგება} / \text{აქტივები} \times 100\%$	6 – 8	4	-22	
3.	ფინანსური ლევერიჯი	$(\text{გრძელვადიანი ვალდებ.} + \text{მოკლევადიანი ვალდებ.}) / \text{აქტივები}$	>0,37	>0,5	>0,8	
4.	აქტივების გადაფარვის კოეფიციენტი	$(\text{საკუთარი კაპიტალი} - \text{ბრუნვისგარეშე აქტივები}) / \text{აქტივები}$	0,4	>0,3	0,06	
5.	გადაფარვის კოეფიციენტი	საბრუნავი აქტივები / ვალდებულებები	>3,2	>2	>1	

საპროგნოზო მოდელების მაღალი მნიშვნელობის მიუხედავად, რომლებიც მთლიანობაში საწარმოთა ფინანსურ პერსპექტივებზე და კრედიტუნარიანობის შეფასებაზეა ორიენტირებული, მათი პრაქტიკულ გამოყენებასთან რიგი პრობლემების არსებობს, რომელთა შორის უზრუნველყოფის შესაბამისობა და სხვადასხვა მაჩვენებლების არაერთნაირი წინააღმდეგობრიობა წარმოადგენს. ამიტომ, უფრო ზუსტი შეფასების მიღწევის მიზნით, ბანკების უმეტესობა სხვადასხვა კოეფიციენტებისა და მაჩვენებლების კომბინირებას ახორციელებს.

საწარმო-მსესხებლის კრედიტუნარიანობის საბალანსო მონაცემების საფუძველზე პროგნოზირებისა და შეფასების მეთოდოლოგია, ბანკის მსესხებლის კრედიტუნარიანობის, საინვესტიციო პროექტების შეფასების სრულყოფის საკითხები და ფინანსური კოეფიციენტების შეფასების მეთოდები როგორც საბანკო მენეჯმენტის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიმართულება, რაც მთლიანობაში მსესხებლის კრედიტუნარიანობისა და საკრედიტო საბანკო რისკების შეფასების საკითხებს ეხება, პროფესორ გ. ცაავას მიერ 2005 წელს გამოცემული „საბანკო საქმის“ სალექციო კურსში საკმაოდ დეტალურად არის განხილული.

საწარმოთა საკრედიტო რისკის შეფასების ეკონომიკურ-სტატისტიკურ პროგნოზულ მეთოდებს შესაბამისი შედეგის მოტანა შეუძლია, თუმცა არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ რისკების შეფასება - არის ამა თუ იმ ფორმულით გაანგარიშების არა უბრალოდ სუფთა მექანიკური აქტი, არამედ საკმაოდ რთული პროცესი, რომელშიც მნიშვნელოვანია როგორც ანალიზის ტექნიკური ინსტრუმენტები, ასევე საწარმოს კრედიტუნარიანობის ხარისხობრივი მახასიათებლებიც იქნეს გამოყენებული. სწორედ აღნიშნული საკითხის ხელშემწყობად მიგვაჩნია **საწარმოს საკრედიტო რეიტინგის განსაზღვრის მეთოდები**, რომლებიც თავისთავად მსესხებლის კრედიტუნარიანობის ჯამური მაჩვენებლისა და კომერციული ბანკის ინდივიდუალური საკრედიტო რისკის შეფასების შესაძლებლობას იძლევა.

საწარმოს დაკრედიტების რისკის რეიტინგული შეფასების მეთოდიკა ხარისხობრივი შეფასების რაოდენობრივ პარამეტრებში გადაყვანისა და რისკის დონის კომპლექსური მაჩვენებლის გაანგარიშების შესაძლებლობას იძლევა. დაკრედიტების სფეროში ეროვნული და უცხოური ბანკების, კერძოდ რუსეთის ფედერაციის „შემნახველი ბანკის“, „ბერლინის მანკის“, გერმანული „ფოლკსბანკის“ და სხვების მიერ დაგროვებული გამოცდილების გამოყენების საფუძველზე, რუსმა მეცნიერმა ს.ნ. ბაბუშკინმა საკრედიტო რეიტინგის საფუძველზე, მსესხებლის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრის განზოგადოებული მეთოდიკა შეადგინა, რაც საკმაოდ საინტერესოდ გვესახება და მის არსზე უფრო დეტალურად შვჩერდებით.

საწარმოს დაკრედიტების რისკის შეფასება ჩვეულებრივად შემდეგი ძირითადი მიმართულებებით ხორციელდება: საკრედიტო ისტორია (რეპუტაცია), ფინანსები, მენეჯმენტი, უზრუნველყოფა, ბაზარი / დარგი (იხ. სქემა 2).

საკრედიტო ისტორია (რეპუტაცია): კრედიტის მიმღების გამოცდილება

ფინანსები:	• ლიკვიდობა • ფინანსური მდგრადობა • საქმიანი აქტიურობა • რენტაბელობა

მენეჯმენტი:	• საკუთრების ფორმა • მართვის ფორმა • ხელმძღვანელის ტიპი

უზრუნველყოფა:	უზრუნველყოფის სახეობა

ბაზარი / დარგი:	• ეკონომიკის დარგი • წილი ბაზარზე • კონკურენციის დონე

სქემა 2. საკრედიტო რეიტინგის განსაზღვრის საფუძველზე

საწარმოს დაკრედიტების რისკის შეფასება

შეფასების თითოეული მიმართულების მიხედვით ბანკის საკრედიტო ქვედანაყოფის მიერ წონითი კოეფიციენტები შემდეგი სახით შეიძლება იქნეს განსაზღვრული (იხ. ცხრ.6).

ცხრილი 6. შეფასების მიმართულებები და მათი წონითი კოეფიციენტები

საკრედიტო რისკის შეფასების მიმართულება: წონა ათწილადებში:

საკრედიტო ისტორია (რეპუტაცია)	0,10
ფინანსები	0,30
უზრუნველყოფა	0,25
მენეჯმენტი	0,15
ბაზარი / დარგი	0,20
საერთო ჯამი:	1, 00

მაჩვენებლის თითოეული ჯგუფისათვის მინიჭებული ქულების რაოდენობა 0-დან 100-მდე მერყეობს. რამდენად დაბალია ქულა, იმდენად უკეთესია მსესხებლის მდგომარეობა, ანუ იმდენად საკრედიტო რისკი ნაკლებია. თუ მაჩვენებლების რომელიმე ჯგუფისათვის მინიჭებულია ნულოვანი მნიშვნელობა, ან მათემატიკური მოქმედებების შედეგად ანალიზის რომელიმე მიმართულებას ნულოვანი შეფასება აქვს მიღებული, ასეთი მსესხებლის კრედიტუნარიანობა არადამაკმაყოფილებლად არის მიჩნეული.

მსესხებლის საკრედიტო ისტორიის ანალიზი, როგორც წესი, სამი ბოლო წლის , ან საწარმოს დაარსების მომენტიდან ხორციელდება. კრედიტორებთან დაკავშირებით ვადაგადაცილებული დავალიანების არ არსებობის შემთხვევაში მსესხებლის მიერ გასუ წლებში მიღებული საბანკო სესხების საერთო თანხა განისაზღვრება და, შესაბამისად, ქულების განსაზღვრული რაოდენობა მიენიჭება (იხ. ცხრ. 7).

ცხრილი 7. მსესხებლის საკრედიტო ისტორიის (რეპუტაციის) შეფასება

მიღებული და დაფარული სესხები / მოთხოვნილი კრედიტი: ქულა:

3 წელზე მეტი	10
2-დან - 3 წლამდე	30
1,5-დან - 2 წლამდე	50
0,5-დან - 1,5 წლამდე	70
0,5 წელზე ნაკლები	90
საკრედიტო ისტორია არ გააჩნია (ანუ პირველი კრედიტია)	100

იმ შემთხვევაში, როდესაც ბანკს მსესხებელის შესახებ არაკეთილსინდისიერების, დაუფარავი კრედიტების, შეუსრულებელი ვალდებულებების შესახებ ინფორმაცია გააჩნია, მსესხებლის საკრედიტო ისტორია ნულოვანი ბალით განისაზღვრება.

საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის შეფასება ხორციელდება ფინანსური კოეფიციენტების ნორმატიულ და საშუალოდარგობრივ მნიშვნელობებთან შესაბამისობის ან შეუსაბამობის პოზიციიდან (იხ. ცხრ. 8).

ცხრილი 8. საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის შეფასება

ფინანსური მაჩვენებლების	შესაბამისობა საშუალოდარგობრივ მნიშვნელობებთან:	ნორმატიულ	ან	ქულა:	წონითი
ჯგუფის სახეცოდება:					კოეფიციენტი:
ლიკვიდურობის	შეესაბამება		10		0,30
მაჩვენებლები	არ შეესაბამება		30		
			50		
			70		
			90		
			100		
ფინანსური მდგრადობისა და	შეესაბამება		10		0,25
გადახდისუნარიანობის მაჩვენებლები	არ შეესაბამება		30		
			50		
			70		
			90		
			100		
საქმიანი აქტიურობის (ბრუნვადობის)	შეესაბამება		10		0,15
მაჩვენებლები	არ შეესაბამება		30		
			50		
			70		
			90		
			100		
რენტაბელობის	შეესაბამება		10		0,20
მაჩვენებლები	არ შეესაბამება		30		
			50		

			70	
			90	
			100	
საშუალოკვარატული ბრუნვები მიმდინარე ანგარიშის მიხედვით /	• 3 წელზე მეტი	10	0,10	
	• 1,5-დან - 3 წლამდე	30		
/ განსახილველი კრედიტის თანხა	• 1-დან - 1,5- წლამდე	50		
	• 0,5-დან - 1,0 წლამდე	70		
	• 0,3-დან - 0,5 წლამდე	90		
	• 0,3 წელზე ნაკლები	100		

კრედიტის მიწოდების სავალდებულო პირობებს მსესხებლის მიერ საკუთარი საკრედიტო ვალდებულებების დროულად და სრულად დაფარვის უზრუნველყოფის არსებობა წარმოადგენს. ამასთან, უზრუნველყოფის ანალიზი - საგნის საკმარისობაზე, ლიკვიდობის ხარისხზე და ბანკის მიერ გირაოს საგანზე კონტროლის დონის მიხედვით ხორციელდება. საკრედიტო რისკის შემცირების მიზნით კრედიტთან მიმართებაში ერთდროულად შეიძლება ვალდებულებების შესრულების რამდენიმე ფორმა იქნეს გამოყენებული, რომელთა მნიშვნელობები ცხრილი 15-შია მოტანილი.

ცხრილი 9. კრედიტის უზრუნველყოფის შეფასება

უზრუნველყოფის სახეობა:	ქულა:
სავალუტო ან ლარის დეპოზიტი	10
უძრავი ქონება	25
მთავრობის გარანტიები	20
ორგტექნიკა და საოფისე ავეჯი	35
სამრეწველო მოწყობილობა	50
სავაჭრო მოწყობილობა	30
სამრეწველო საქონელი	65
ავტოტრანსპორტი	35
სასურსათო საქონელი	10
ფასიანი ქაღალდები	20
იურიდიული პირის თავდებობა	90

„უზრუნველყოფის“ შეფასების მიზნით ძირითადად უზრუნველყოფის საკმარისობისა და ხარისხის საშუალო არითმეტიკული შეფასება გამოიყენება. დაკრედიტების პრაქტიკაში ზიგჯერ (იშვიათად) საბლანკო კრედიტების, ანუ უზრუნველყოფის გარეშე კრედიტების მიწოდების შემთხვევებიც გვხვდება. მაგრამ დაკრედიტება ძირითადად უზრუნველყოფადობის პრინციპის დაცვას ითვალისწინებს და უზრუნველყოფის საკმარისობას საკვანძო როლი ეკისრება. როგორც წესი, უზრუნველყოფის შეფასებითი ღირებულება 30 - 50 %-ით მეტი უნდა იყოს ძირითადი ვალისა და მასზე დარიცხული პროცენტების ჯამურ მოცულობასთან მიმართებაში.

მენეჯმენტის ხარისხის შეფასება შეიძლება საკუთრების ფორმის, მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურის, საწარმოს ხელმძღვანელის ტიპის შესახებ მონაცემების საფუძველზე განხორციელდეს, როგორც ეს ცხრილი 10-შია მოცემული.

ცხრილი 10. საწარმოს მენეჯმენტის ხარისხის შეფასება

მაჩვენებლების	შინაარსი:	ქულა:	კონიტი
ჯგუფის სახელწოდება:			კოეფიციენტი:
საკუთრების	სახელმწიფო საწარმო	20	0,2
ფორმა	- საწარმო საკუთრების შერეული ფორმით - კერძო საწარმოები - რეორგანიზებული კერძო (კოლექტიური) საწარმო	25 50	
	საკუთრება	75	
მართვის	კლასიკური საწარმო	10	0,3
ორგანიზაციული	- სათაო საწარმო - შვილობილი საწარმო	25	
სტრუქტურა	- მცირე საწარმო - კერძო საწარმო	25 75	
		100	
ხელმძღვანელის	საკვანძო ფიგურა	70	0,5
ტიპი	- კლასიკური ხელმძღვანელი - აღმასრულებელი დირექტორი - ტექნიკური დირექტორი - წარმომადგენლობითი პირი	15 50 75	
		100	

ბაზრის ან დარგის შეფასება, რომელშიც საწარმო-კრედიტისმიმღები მუშაობს, მაჩვენებლების შემდეგი ჯგუფების მიხედვით ხორციელდება:

- ეკონომიკური დარგის;
- ბაზარზე წილის;
- კონკურენციის დონის.

ბაზარი / დარგის შეფასების მიმართულების მიხედვით ჯამური მაჩვენებლის გაანგარიშებისათვის მინაცემები ცხრილი 11-შია მოყვანილი.

ცხრილი 11. საბაზრო კონიუნქტურის შეფასება
(ბაზარი / დარგის მიმართულება)

მაჩვენებლების		შინაარსი:	ქულა:	წონითი
ჯგუფის				კოეფიციენტი:
სახელწოდება:				
ეკონომიკის		• ელექტროეკონომიკა	25	0,3
დარგი		• შავი მეტალურგია	10	
		• ქიმიური მრეწველობა	75	
		• მანქანათმშენებლობა	60	
		• სატყეო, ხისდამამუშავებელი მრეწველობა	50	
		• კვების მრეწველობა	50	
		• ტრანსპორტი	100	
		• მშენებლობა	100	
		• სოფლის მეურნეობა	100	
		• ვაჭრობა	50	
		• დანარჩენი დარგები	75	
წილი	1-ზე ნაკლები		100	0,3
ბაზარზე, %	1-დან - 3-მდე		85	
	3-დან - 5-მდე		70	
	5-დან - 24-მდე		50	
	25-დან - 50-მდე		35	
	51-ზე მეტი		25	
			10	
	მონოპოლია			

კონკურენციის დაბალი	25	0,4
დონე	50	
მაღალი	75	
ძალიან მაღალი	100	

საწარმო-მსესხებლის საკრედიტო რეიტინგის განსაზღვრის მექანიზმი საკმაოდ მარტივი და უბრალოა. დაკრედიტების რისკის შეფასების თითოეული მიმართულების მიხედვით საშუალო ქულის გაანგარიშება ხორციელდება, რაც ამა თუ იმ მაჩვენებლის მიხედვით მიიღება. აღნიშნულის ბილო სტადიაზე კრედიტის მიმღების ჯამური რეიტინგი განისაზღვრება. საკრედიტო რისკის შეფასების თითოეული მიმართულების მიხედვით ქულების რაოდენობა მრავლდება ერთობლიობაში მათი თითოეული მიმართულების მნიშვნელობაზე (წონაზე). ჯამური მაჩვენებლის გაანგარიშების შედეგად საწარმო-კრედიტის მიმღებს რისკის კატეგორია მიენიჭება (იხ. ცხრ. 12).

ცხრილი 12. საწარმოს საკრედიტო რისკის დონის ჯამური შეფასება

ქულების საერთო	რისკის	რისკის
რაოდენობა:	კატეგორია:	შეფასება:
10-დან - 20-მდე	1	მინიმალური
21-დან - 40-მდე	2	დაბალი
41-დან - 60-მდე	3	საშუალო
61-დან - 80-მდე	4	მაღალი
81-დან - 100-მდე	5	ძალიან მაღალი
0 ქულა	X	მიუღებელი

საწარმოს საკრედიტო რეიტინგის შეფასების მეთოდიკა ცხრილი 13-შია მოყვანილი. ბანკი საკუთარი საპროცენტო პოლიტიკის რეალიზაციიდან დამატებით შემოსავლებს ღებულობს. ასე, მაგალითად, საწარმოებზე, რომლებიც რისკის პირველ კატეგორიას მიეკუთვნებიან, კრედიტები მინიმალურად დასაშვები პროცენტული განაკვეთით შეიძლება გაიცეს, მაშინ როდესაც დაკრედიტების უფრო მაღალი რისკიანი საწარმოებისათვის კრედიტზე უფრო მაღალი საპროცენტო განაკვეთი უნდა იქნეს დადგენილი.

ამასთან, მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ, რომ ცალკეული მაჩვენებლების ქულებიანი (სკორინგული - ბალური) შეფასება და მაჩვენებლების ჯგუფების წონითი კოეფიციენტები ექსპერტების მიერ პერიოდულად უნდა გადაისინჯოს და კორექტირება განხორციელდეს. მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში არის მსესხებლის კრედიტუნარიანობისა და ბანკის ინდივიდუალური საკრედიტო რისკის სწორი შეფასება შესაძლებელი (იხ. ცხრ. 13).

ცხრილი 13. საწარმოს საკრედიტო რეიტინგის შეფასების მეთოდიკა

საკრედიტო რეიტინგის ანკეტა

კლიენტის № სამუშაო ადგილის კოდი ბალანსი წინა წლის რეიტინგი
 მდგომარეობით

ფირმა / კლიენტი: კრედიტის თანხით (ათ. ლარებში)

საქმიანობის სფერო: საკრედიტო ხაზი (ათ. ლარებში)

საიმედობისა და სხვა კრიტერიუმების შეფასების ჯგუფი: შეფასება 1 – 6

1. მენეჯმენტი:	1	2	3	4	5	6
1. საწარმოს ხელმძღვანელის პროფესიონალიზმი		X				
2. ფინანსური დოკუმენტაციისა და კონტროლის წარმოების ხარისხი			X			
ქულების ჯამი / კრიტერიუმის რაოდენობა =	5	/	2	=	2,50	
= საიმედობის საშუალო კოეფიციენტი						

2. ბაზარი / დარგი:	1	2	3	4	5	6
1. ბაზრის / დარგის განვითარება		X				
2. კონიუნქტურის განვითარებისაგან დამოკიდებულობა			X			
3. პროდუქციის მაჩვენებლებისა და მიმწოდებლის გეოგრაფია				X		
4. ექსპორტ-იმპორტული რისკები			X			
5. კონკურენციის ინტენსიურობა		X				
6. პროდუქცია და ნისი ასორტიმენტი		X				
7. საწარმოო სიმძლავრეები			X			
ქულების ჯამი / კრიტერიუმის რაოდენობა =	19	/	7	=	2,70	
= საიმედობის საშუალო კოეფიციენტი						

3. კლიენტთან ურთიერთობა:	1	2	3	4	5	6
1. საბანკო ანგარიშის არსებობა		X				
2. კლიენტის გახსნილობა ბანკთან მიმართებაში			X			

ქულების ჯამი / კრიტერიუმის რაოდენობა = $5 / 2 = 2,50$

= საიმედოობის საშუალო კოეფიციენტი

4. ეკონომიკური პირობები: 1 2 3 4 5 6

1. წლიური ბალანსის შეფასება X

2. ქონების საერთო მდგომარეობა

ქულების ჯამი / კრიტერიუმის რაოდენობა = $3 / 1 = 3,00$

= საიმედოობის საშუალო კოეფიციენტი

5. საწარმოს განვითარების პერსპექტივა: 1 2 3 4 5 6

1. საწარმოს განვითარება X

2. საწარმოო დაგეგმვა X

3. კლიენტის შემოსავლიანობისა და მიმსახურების დაგეგმვა X

4. განსაკუთრებული საწარმოო რისკები X

ქულების ჯამი / კრიტერიუმის რაოდენობა = $13 / 4 = 3,30$

= საიმედოობის საშუალო კოეფიციენტი

ქულების ჯამი თითოეული ჯგუფის მიხედვით / $14 / 5 = 2,80$

/ ჯგუფის რაოდენობა = საიმედოობის საშუალო კოეფიციენტი

რისკის მსესხებლის საიმედოობის უზრუნველყოფის საიმედოობის ხარისხი

კატეგორია ხარისხი

2

3

2

საბანკო რისკების მართვის სისტემის მოდერნიზაციის გარდაუვალობა:

საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) ჩამოთვლილი მახასიათებლები მოწმობენ იმის შესახებ, რომ მოცემული სისტემა მუდმივად განვითარებადი. ბანკის საქმიანობის ცვალებადი შიდა და საგარეო პირობები საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) მოდერნიზაციას მოითხოვენ. საბანკო რისკების მართვის სისტემის მეცნიერულ-თეორიული შინაარსისა და მოდერნიზაციის კონკრეტული პრობლემების

გამოაშკარავება საბანკო პოლიტიკის საშუალო და გრძელვადიან პერსპექტივაში საბანკო რისკების მართვის პროცესის მიზანმიმართულობის, მართვადობისა და ეფექტიანობის უზრუნველყოფისათვის არის საჭირო (7).

საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) მოდერნიზაცია (მაგალითად, საკრედიტო რისკის მინიმიზაციის ნაწილში) საბაზრო ეკონომიკის უმნიშვნელოვანეს ფუნქციებს ჰარმონიულად ავსებს, როდესაც, მაგალითად, სავაჭრო საწარმოების დაკრედიტება სასაქონლო-ფულად გაცვლაში წარმოებული სამომხმარებლო ღირებულების რეალიზაციას აჩქარებს; წარმოების სფეროდან მოხმარების სფეროში საქონელის დაყვანას უზრუნველყოფს; საბაზრო ურთიერთობების სუბიექტებს შორის ეკონომიკური კავშირების დადგენას უწყობს ხელს; ეკონომიკის უფრო რენტაბელურ სფეროებში კაპიტალის გადაადინებას აჩქარებს; საპროცენტო განაკვეთის მეშვეობით ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორებში წარმოების სტრუქტურაზე და მოგების ნორმის გამოთანაბრებაზეაქტიურად ზემოქმედებს. ეროვნული ეკონომიკის დარგების უმეტეს ნაწილს შორის ეკონომიკური კავშირების კრედიტების მეშვეობით გაფართოებითა და განმტკიცებით, ბანკები ქვეყნის რეგიონებს შორის საქმიანი კავშირების უზრუნველყოფით მათ ფუნქციონირებასა და განვითარებას უწყობენ ხელს, რეგიონათასორისო გაცვლას ააქტიურებენ და აფართოებენ, შრომის ტერიტორიულ დაყოფას, წარმოების ალოკაციასა და სპეციალიზაციას ამდიერებენ. საზოგადოებრივი შრომისა და ინტეგრაციული პროცესების დაყოფის გაღრმავება, წარმოების სახეობების დიფერენციაცია, მრავალფეროვანი საზოგადოებრივი და პირადი მოთხოვნილებების ზრდა საბანკო სისტემის ფინანსური მდგრადობისა და ფინანსური უსაფრთხოების არსებობას მოითხოვს, რაც საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) სივრცობრივ ასპექტში მოდერნიზაციის პროცესის უწყვეტადობის საჭიროებას განაპირობებს.

საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) მოდერნიზაციის დამუშავება - ახალი და აქტუალური მეცნიერული ამოცანაა; დანაკარგების რისკის გაფრთხილებისა და მინიმიზაციისათვის ბანკის ინტელექტუალური, შრომითი, ტექნიკური და სხვა რესურსების თავის მოყრისა და გამოყენების საუკეთესო ხერხია; საბანკო სექტორისა და ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების თანაედროვე ეტაპის გამოწვევების შესაბამისობაში რისკების მართვის სისტემის პროგრესული ცვლილებების მიხედვით ბანკის შეთანხმებული მიზანმიმართული ქმედებების კომპლექსია; მისი მიზანი - საბანკო მომსახურების მიწოდების სივრცობრივი მობილურობისა და ადაპტიურობის, უსაფრთხოების ამაღლების გზით ბანკის მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფაში, ბანკის მიერ აკუმულირებული ფულადი რესურსების განთავსების რაციონალიზაციაში მდგომარეობს.

ეკონომიკური სისტემის, მათ შორის საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) მოდერნიზაცია, მხოლოდ „დამწვეის“ განვითარების ასპექტში არ უნდა იქნეს განხილული, როგორც ამას ცალკეული მეცნიერები (ბუზგალინი, კოლგანჯვი, შულცე, 1997) თვლიან. ფართე გაგებით ისინი მოდერნიზაციას როგორც ნებისმიერი სისტემების (ცოდნის, სოციალურების, ტექნიკურების) ჯეროვნების შესახებ დღეს მიღებული სტანდარტებისა და წარმოდგენების შესაბამის მდგომარეობაში ხელოვნურად დაყვანილის, ანუ, მათი მოსაზრების მიხედვით, მოდერნიზაცია ყოველთვის „წამომწვეის“ მდგომარეობაში მყოფის სახით გეგულობენ.

ჩვენი მისაზრებით საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) მოდერნიზაცია - ტრანსფორმაციული პროცესია, რომელიც საბანკო საქმიანობის, საბანკო რისკ-მენეჯმენტის მარეგულირებელი კავშირების, ურთიერთობებისა და ინსტრუმენტების ახალი სისტემისაკენ აღმასვლაზეა მიმართული. აღნიშნული სისტემის მოდერნიზაცია შეიძლება პოზიტიურად ჩაითვალოს, თუ ის საბანკო ოპერაციების უფრო მაღალი ეფექტიანისაკენ (კერძოდ, დაბრუნებასთან მიმართებაში უიმედო კრედიტების სიდიდისა და წილის შემცირება, საპროცენტო შემოსავლების თავისდროულად და სრულად მიღება) და ბანკის ფუნქციონირებაში უფრო სოციალურად მნიშვნელოვანი პრიორიტეტებისაკენ (სამომხმარებლო კრედიტებზე საპროცენტო განაკვეთების შემცირება და დაკრედიტების პროცედურების გამარტივება) მოძრაობის ტენდენციების

რეალიზებას ახდენს. აღნიშნული სისტემის მოდერნიზაცია შეიძლება დახასიათებული იქნეს როგორც უარყოფითი, თუ მისი განხორციელება რისკ-მენეჯმენტის სფეროში განხორციელებული გარდაქმნებისაგან მინიმალური უკუგებისას (დაკრედიტების მოცულობის შემცირების ხაეჯზე კრედიტების ხარისხის ზრდა) რისკის მართვაზე ბანკის ხარჯების ზრდასთან (დამატებითი სამსახურების შექმნა, კრედიტუნარიანობის განსაზღვრისათვის მსესხებლის მიერ წარმოდგენილი საბუთების განხილვის ვადის გადიდება) არის დაკავშირებული. საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) ცვალებადი და უცვლელი ელემენტების მოდერნიზაციის მსვლელობისას დიფერენციაცია აღნიშნულ პროცესზე ექსტენსიული, ინვესტიციური, ინტეგრაციული და გლობალური ფაქტორების ზემოქმედების გამოვლენის შესაძლებლობას იძლევა.

საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) შემდგომი მოდერნიზაციის როგორც შეუჩერებელი პროცესის გარდაუვალობა განპირობებულია იმით, რომ ბანკები ეკონომიკური პროცესების მომსახურების დაწესებულებებიდან ეკონომიკისა და საზოგადოების თანამედროვე განვითარების წყაროდ გარდაიქმნენ, ხოლო მზარდი გლობალიზაციის პირობებში მსოფლიო ეკონომიკაში ბანკის მონაწილეობით ფინანსური დაწესებულებების როლი სულ უფრო ძლიერდება. ბანკებისათვის აღნიშნული სისტემის მოდერნიზაციის პროცესი ახალი სახეობის მზარდი რისკების თანმხლებით მიმდინარეობს და იგი როგორც საბანკო საქმიანობის შიდა პროცესებს, ასევე გარე გარემოსთან ბანკის (ფედერალური კანონები, მარეგულირებელის ნორმატიული საბუთები, ფედერალური დონის ფინანსური და სახელისუფლებო ინსტიტუტების საქმიანობა, ფულად-საკრედიტო სისტემისა და საფონდო ბაზრის მდგომარეობა, საგადასახადო კლიმატი, უცხოეთის ბანკების მონაწილეობა) ურთიერთქმედების კავშირებსა და მექანიზმებსაც მოიცავს.

საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) მოდერნიზაციის ინტეგრალური მიზნის წარმატებული მიღწევის კრიტერიუმები, ჩვენი მოსაზრებით, შეიძლება იყოს:

- ბაზრის წილის მაქსიმიზაცია (**MRMR**), რომელზედაც ბანკი და მისი კლიენტები ფუნქციონირებენ: **MRMR ... > max** საწარმოო და ალოკატიური ეფექტიანობისაგან, ბანკის ფულადი რესურსებისგანაწილების ეფექტიანობისაგან, საბანკო ოპერაციის შესრულების ტექნოლოგიური პროგრესიულობისაგან დამოკიდებულებათ;
- საბანკო საქმიანობის ეფექტიანობის ფულადი ნაკადების სტაბილური ზრდის სახით ამაღლება;
- ბანკის ფინანსური მდგრადობა და ფინანსური უსაფრთხოება, რომლებიც ერთმანეთზე ურთიერთზემომქმედი და ურთიერთშემავსებელი დანაკარგების რისკის შემზღუდავი, დამტკიცებული და დამატებითი ნორმატივების დაცვაში ვლინდება.

საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) მოდერნიზაციამ უნდა მიგვიყვანოს იქამდე, რომ იგი ერთდროულად მოქნილიც და მდგრადიც იყოს, რომელსაც კორპორაციული გაერთიანების შიგნით **დიაგნოსტიკის პრინციპის** მიხედვით საწარმოო პროცესების ორგანიზაცია შეიძლება შეესაბამებოდეს, რამდენადაც სწორედ იგი უშვებს როგორც რეგულირების მიზობრივი ფუნქციების გამჭოლ ხასიათს, ასევე დონეების მიხედვით თვითორგანიზებულობის უზრუნველყოფისას ყველა დონეების, პრინციპებისა და კრიტერიუმების რეალიზაციას. რისკების მართვის სფეროში დიაგნოსტიკის პრინციპის მიხედვით ბანკის მუშაობის არსი ბანკის უმაღლეს ხელმძღვანელობასა და საშუალო რგოლს შორის მმართველობითი დონეების ოპტიმალური რაოდენობის შექმნაში მდგომარეობს. მაგალითად, უმაღლესი ხელმძღვანელობა დაკრედიტების ლიმიტებსა და ნორმატივებს ამტკიცებს, საკრედიტო კომიტეტი მსხვილი კრედიტების გაცემის შესახებ გადაწყვეტილებას ღებულობს, ხოლო საკრედიტო განყოფილებების უფროსებს და სპეციალისტებს **საკრედიტო სკორინგის** გამოყენებით, ექსპრეს-ანალიზის შედეგების მიხედვით, დადებითი

(უარყოფითი) საკრედიტო ისტორიის მქონე მოქალაქეებზე მცირე კრედიტების (მაგალითად, 30 ათ. დოლარამდე) დამოუკიდებლად გაცემის, ან უარის თქმის უფლებამოსილება გააჩნიათ.

ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის შეფასების სკორინგული მეთოდი:

საბანკო პრაქტიკაში ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის განსასაზღვრავად, როგორც წესი, ორი ურთიერთდაკავშირებული - **ლოგიკური** და **სკორინგული** (Scoring - ქულები, ბალები) მეთოდები გამოიყენება.

ფიზიკური პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების **ლოგიკური მეთოდი** საექსპერტო შეფასებაზე და პროგნოზირებაზეა დაფუძნებული და იგი პოტენციალური მსესხებლის (ფიზიკური პირის) პირადული ხარისხისა და ფინანსური მდგომარეობის შეწონილი ანალიზის განხორციელებას ითვალისწინებს.

კერძო პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების **სკორინგულმა მეთოდმა** განვითარებული ქვეყნების საბანკო სისტემაში საკმაოდ ფართე გამოყენება პოვა. იგი საკრედიტო განაცხადის, ანუ ანკეტის თითოეული პოზიციის მიხედვით ქულების გაანგარიშებაზეა დაფუძნებული. ბანკებში გამოყენებადი შეფასების სკორინგული (ქულებიანი, ბალური) სისტემა, მათემატიკური და ფაქტორული ანალიზის გამოყენებით, ემპირიულ მიდგომაზეა დაფუძნებული. აღნიშნული სისტემა „საიმედო“ და „უიმედო“ კრედიტების შესახებ მატერიალური დონის განსაზღვრის შესაძლებლობას იძლევა. ამასთან, კლიენტების (ფიზიკური პირების) კრედიტუნარიანობის **სკორინგული მეთოდით** შეფასებისას ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვავოთ **პირდაპირი** (იგი კლიენტის მიერ დაგროვებული ქულების - ბალების ჯამის ფაქტიურად კრედიტის იმ ჯამთან შედარებას ითვალისწინებს, რომელზეც მსესხებელი დასაბუთებულ პრეტენზიას აცხადება) და **ირიბი მეთოდიკები** (მისი ძირითადი შინაარსი სხვადასხვა შეფასებითი მაჩვენებლებისათვის განსაზღვრული წონითი - ქულების მინიჭებაში მდგომარეობს, ხოლო დაგროვებული ქულების საერთო ჯამის საფუძველზე დადგენილი შეფასების შედეგი კი - კლიენტის კრედიტუნარიანობის კლასის დადგენას ემსახურება).

სამომხმარებლო კრედიტთან დაკავშირებით მსესხებელის არჩევის პრობლემის გადაწყვეტის მიზნით **საკრედიტო სკორინგის** ტექნიკა პირველად ამერიკელი ეკონომისტის დ. დიურანის მიერ XX საუკუნის 40-იანი წლების დასაწყისში იყო შემოთავაზებული. ავტორმა ფაქტორების ისეთი ჯგუფი გამოავლინა, რომლებმაც მას სამომხმარებლო კრედიტის ამღები მსესხებელის საიმედოობისა და საკრედიტო რისკის ხარისხის განსაზღვრის შესაძლებლობა მისცა: „კარგი“ და „ცუდი“ კრედიტების მიხედვით მიღებული მონაცემების ბაზაზე დაკვირვების შედეგად ქულების დარიცხვისას მან კოეფიციენტების შემდეგი მნიშვნელობები გამოიყვანა (9):

- **წლოვანობა:** 20 წლის ზევით თითოეულ წელზე 0,01 (მაქსიმუმ 0,3);
- **სქესი:** ქალი - 0,4; მამაკაცი - 0;
- **ცხოვრების ვადა:** მოცემულ ადგილას ცხოვრების თითოეულ წელზე 0,042 (მაქსიმუმ - 0,42);
- **პროფესია:** 0,55 - დაბალი რისკის პროფესიებისათვის, 0 - მაღალი რისკის პროფესიებისათვის, 0,16 - სხვა პროფესიებისათვის;
- **მუშაობა დარგში:** 0,21 - საზოგადოებრივი სექტორის საწარმოებისათვის, სახელმწიფო დაწესებულებებისათვის, ბანკებისათვის, საბროკერო ფირმებისათვის;
- **დასაქმება:** მოცემულ საწარმოში მუშაობის თითოეულ წელზე 0,059 (მაქსიმუმ 0,59);
- **ფინანსური მაჩვენებლები:** 0,45 - საბანკო ანგარიშის არსებობის შემთხვევაში, 0,35 - უძრავი ქონების ფლობის შემთხვევაში, 0,19 - სიცოცხლის დაზღვევის პოლისის არსებობის შემთხვევაში.

აღნიშნული კოეფიციენტების გამოყენებით დ. დიურანმა კლიენტის „საიმედო“ და „ცუდ“ მსესხებლებზე მიკუთვნების კრიტერიუმები განსაზღვრა. კლიენტი, რომელიც 1,25 ქულას დააგრივებს, იგი შეიძლება უმნიშვნელო ან ზომიერი რისკის ჯგუფზე იქნეს მიკუთვნებული, ხოლო 1,25-ზე ნაკლებ ქულიანი კლიენტი კი - ბანკისათვის არასასურველ კლიენტად უნდა იქნეს მიჩნეული.

ბანკებმა ინდივიდუალური მსესხებლის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრის მიზნით შეიძლება შემდეგი სისტემა გამოიყენოს (იხ ცხრ. 14),

ცხრილი 14. ინდივიდუალური კლიენტის მახასიათებლების სისტემა

კლიენტის	ქულები:	კლიენტის	ქულები:
მახასიათებლები:		მახასიათებლები:	
1. კლიენტის წლოვანობა:		6. პროფესია, მუშაობის ადგილი:	
• 30 წელზე ნაკლები	5	• მმართველი	9
• 50 წელზე ნაკლები	8	• კვალიფიციური მუშა	7
• 50 წელზე მეტი	6	• არაკვალიფიციური მუშა	5
		• სტუდენტი	4
		• პენსიონერი	6
		• უმუშევარი	2
2. კმაყოფილება ჰყავს:		7. დასაქმების ხანგრძლივობა:	
• არა	3	• 1 წელზე ნაკლები	3
• ერთი	3	• 3 წელზე ნაკლები	4
• 3-ზე ნაკლები	2	• 6 წელზე ნაკლები	7
• 3-ზე მეტი	1	• 6 წელზე მეტი	9
3. საყოფაცხოვრებო პირობები:		8. ბანკში ანგარიშის არსებობა:	
• საკუთარი ბინა	10	• მიმდინარე და საშემნახველო	6
• არენდით აღებული ბინა	4	• მიმდინარე	3
• სხვა(ცხოვრობს ამხანაგებთან, იჯახთან)	5	• საშემნახველო	2
		• არ აქვს	0
4. ცხოვრების ხანგრძლივობა მითითებულ მისამართზე:		9. რეკომენდაციის არსებობა (მათ შორის საფინანსო ინსტიტუტების):	
• 6 თვეზე ნაკლები	2	• ერთი	3
• 2 წელზე ნაკლები	4	• ორზე მეტი	5
• 5 წელზე ნაკლები	6	• არ აქვს	
• 5 წელზე მეტი			

5. კლიენტის შემოსავალი (წელიწადში):

- 10 000 ლარამდე 2
- 30 000 ლარამდე 5
- 50 000 ლარამდე 7
- 50 000 ლარზე მეტი 9

როგორც ცხრილიდან ჩანს, მოცემული საკრედიტო სკორინგის 9 ფაქტორიან მოდელში კლიენტის მიერ დაგროვებული ქულების უდიდესი რაოდენობა - 67-ის, ხოლო უმცირესი რაოდენობა კი - 20-ის ტოლია. წინა წლების დაკრედიტების გამოცდილებიდან გამომდინარე, კრედიტორის (მსესხებელის) რეიტინგის მმართველობაში ბანკს შეუძლია ე.წ. ქვედა ზღვრის დონე დაადგინოს, რომლის დროს კრედიტი არ გაიცემა (იხ. ცხრ. 15).

ცხრილი 15. საკრედიტო სკორინგის მეთოდის საფუძველზე კრედიტების დიფერენციაციის სისტემა

ქულების რაოდენობა	კრედიტთან დაკავშირებით
(კლიენტის საკრედიტო სკორინგი):	მისაღები გადაწყვეტილება:
40-ზე ნაკლები	კრედიტის გაცემაზე ეთქვას უარი
40-დან - 45-მდე	კრედიტი გაიცეს თანხით 1 000 ლარამდე
45-დან - 50-მდე	კრედიტი გაიცეს თანხით 2 000 ლარამდე
50-დან - 55-მდე	კრედიტი გაიცეს თანხით 5 000 ლარამდე
55-დან - 60-მდე	კრედიტი გაიცეს თანხით 7 000 ლარამდე
60-დან - 65-მდე	კრედიტი გაიცეს თანხით 10 000 ლარამდე
65-დან - 67-მდე	კრედიტი გაიცეს თანხით 20 000 ლარამდე

ინდივიდუალური მსესხებელის კრედიტუნარიანობის მაჩვენებლების სახით ბანკის მიერ კლიენტის მიმართ შეიძლება სხვა სახის პარამეტრებიც და მახასიათებლებიც იქნეს გამოყენებული, როგორებიცაა: კიენტთან გარიგების დაფინანსებაში თანამონაწილეობა, კრედიტის მიზანი, ოჯახური მდგომარეობა, ჯანმრთელობის მდგომარეობა, განათლება, წლიური შემოსავალი, საბანკო ანგარიშებზე საშუალო ნაშთი, საკრედიტო ბარათების ფლობა, თვითური შემოსავლიდან სესხზე გადასახადის წილი პროცენტულად. ინდივიდუალური კლიენტის კრედიტუნარიანობის სკორინგულ შეფასებას შეიძლება შემდეგი სახეც ჰქონდეს (იხ. ცხრ. 16).

ცხრილი 16. ინდივიდუალური კლიენტის კრედიტუნარიანობის სკორინგული შეფასება

მაჩვენებლები:	მაჩვენ-	მნიშვნ-	წონა	ქულებ-	ში

	ეზლის	ლოზა,			
1. წლიური შემოსავალი (სულ), ათ. ლარებში:	<10	10 - 20	20 - 40	40 - 60	>60
• ქულები:	5	15	30	45	60
2. სესხის დასაფარავად ყოველთვიური გადასახადი %-ში თვიურ სუფთა შემოსავალთან მიმართებაში:	>40	30 – 40	20 – 30	10 – 20	<10
• ქულები:	0	5	20	35	60
3. ბანკთან ურთიერთობა, ანგარიშის არსებობა:	არ აქვს	მოთხ-	საშემნ-ახველო	ორი	პასუხი
• ქულები:	0	ოვნამდე	30	ანგარიში	არ აქვს
		30		50	0
4. საკრედიტო ბარათების ფლობა:	არ აქვს	1-ზე მეტი	პასუხი არ აქვს		
• ქულები:	0	30	0	-	-
5. საკრედიტო ისტორია:	ბოლო 7 წლის განმავ.	მონაცემები	სესხის თავისდროულ	-	-
• ქულები:	დაედევნები	არ	დაფაფარვა	-	-
	0	არის	+30		
		0			
6. მსესხებლის წლოვანება, წელი:	<50	>50	პასუხი	-	-
• ქულები:	5	25	არ არის		
			0		
7. საცხოვრებელი ადგილი:	არენდა	საკუთარი სახლი	სრული მფლობ.	პასუხი არ არის	-
• ქულები:	15	40	50	15	-
8. მუდმივად ცხოვრება ერთ მისამართზე:	<1წელზე	1-2 წელი	2-4 წელ	>4წელზე	პასუხი არარის
• ქულები:	0	15	35	50	0
9. ერთ საწარმოში მუდმივად მუშაობა:	<1წ; 1-2წ.	2-4 წელი	>4წელზე	პენსიო- ნერი	უმუშ- ევარი
• ქულები:					

მოსახლეობის დაკრედიტების გამოცდილება მოწმობს, რომ მაღალქულიანი პრეტენდენტი - მსესხებლები სამომხმარებლო კრედიტებს უფრო ხსირად ღებულობენ: ადრე აღებული სესხის დროულად (აკურატულად) დაფარვის, სტაბილური შემოსავლის (უპირველეს ყოვლისა შრომის ანაზღაურება), ერთ ადგილზე სამუშაოს ხანგრძლივობის, საკუთარი საცხოვრებელი ბინის არსებობის საფუძველზე. დასაქმების სფეროს შეფასებისას უპირატესობა ისეთ სამსახურს ენიჭება, სადაც მუდმივი შემოსავლის უზრუნველყოფა უპირატესად არის გარანტირებული.

კერძო პირების კრედიტუნარიანობის სკორინგული შეფასების მეთოდის ძირითადი უპირატესობა გამოიხატება: კრედიტთან მიმართებაში საკმაოდ დასაბუთებული გადაწყვეტილების მიღების უზრუნველყოფასი, აგრეთვე საკრედიტო განაცხადების სწრაფად დამუშავებაში და აღნიშნულის საფუძველზე ბანკის განსაზღვრული ხარჯების შემცირებაში. შეფასების სკორინგული სისტემა მსესხებელს კრედიტუნარიანობის განსაზღვრისას „სუბიექტიზმის“ ფაქტორის ზემოქმედებას მნიშვნელოვნად ასუსტებს.

პოტენციალური კლიენტის მიერ შევსებული ანკეტის საფუძველზე, სკორინგული მეთოდი, მსესხებლის მიერ ბანკისადმი მიმართვის მომენტიდან 15 – 20 წუთის განმავლობაში ექსპრეს-ანალიზის განხორციელებისა და კლიენტის შესაძლო დაკრედიტების შესაბამის პასუხის გაცემის შესაძლებლობას იძლევა. სწორედ ამიტომ არის, რომ ბანკების უმეტესობა კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასების მიზნით უპირატესობას უშუალოდ სკორინგულ მეთოდს ანიჭებენ.

თვალსაჩინოების მიზნით, მაგალითის სახით, შეიძლება ბანკის თანამშრომელი იქნეს განხილული, რომელიც საქმიანობას (ბანკის გარეთ) უშუალოდ „სუპერმერკეტში“ (მაღაზიაში) ახორციელებს. იგი საქონელის (ნივთის) კრედიტში შეძენის მსრველი მოქალაქე - კლიენტის (ფიზიკური პირის) მიერ პირადად შევსებულ, საჭირო სრულიინფორმაციის მომცველ, ანკეტას ღებულობს. აღნიშნული მონაცემები, სპეციალური მიწოდებლობების მეშვეობით, ოპერატიულად, ბანკის შესაბამის ქვედანაყოფში გადაიგზავნება, სადაც საკუთარი საარქივო მასალებისა და საკრედიტო ბიუროებიდან მიღებული მონაცემების საფუძველზე უმოკლეს პერიოდში (30 წუთამდე) კრედიტის გაცემის (ან უარის თქმის) შესახებ ოპერატიულადმიიღება გადაწყვეტილება.

დადებითი გადაწყვეტილების მიღების შემთხვევაში დაკრედიტების პარამეტრები (საპროცენტო განაკვეთის სიდიდე, თანხა, ვადა საწყისი საკუთარი შენატანის სიდიდე) მსესხებლის მიერ დაგროვებული ქულების შესაბამისად დგინდება და მსესხებლის მიერ შეძენადი საქონელის სოციალური დანიშნულების მიხედვით განისაზღვრება.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება არინიშნოს, რომ კლიენტის (ფიზიკური პირის) კრედიტუნარიანობის შეფასების სკორინგული (scoring - ქულებით, ბალებით) მეთოდის გამოყენება ბანკისათვის სამომხმარებლო კრედიტზე მოთხოვნისა ცდა მიწოდების რეგულირების მნიშვნელოვან, სწრაფ და ეფექტურ ინსტრუმენტს წარმოადგენს.

საბანკო რისკების მართვის დიაგნოსტიკური სისტემის დანერგვის აუცილებლობა:

საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) დიაგნოსტიკურობა პრაქტიკაში რისკის დასაშვები დონით საბანკო გარიგებების (კლიენტებთან მომუშავე საოპერაციო, საკრედიტო, იურიდიული, ანალიტიკური,

მარკეტინგული და ა. შ.) დაგეგმვაში და განხორციელებაში მონაწილე **ჰორიზონტალური ქვედანაყოფების** მიერ ბანკის ფულადი რესურსების მოზიდვასთან, მათი ეფექტიანად განთავსებასთან, კაპიტალიზაციასთან, ფულადი ნაკადების ზრდასთან, ფინანსური მდგრადობის უზრუნველყოფასთან მიმართებაში სტრატეგიის, პერსპექტიული გეგმებისა და მიმდინარე დავალებების მაფორმირებელ **ვერტიკალურ სტრუქტურებთან** აქტიურ მონაწილებას ახამებს. საბანკო რისკების მართვის დიაგნოსტიკური სისტემის რისკ-მენეჯმენტის სფეროში სტრატეგიული მიზნები არა მარტო მომგებიანობის, რისკების მატერიალიზაციისა და დანაკარგების მინიმიზაციისა და აქციონერების დივიდენდების ზრდის ამოცანების გადაწყვეტის მეშვეობით მიიღწევა, არამედ როგორც ერთმანეთს შორის, ასევე კლიენტების მხრიდან საბანკო მომსახურებაში, ხოლო მსესხებლების მხრიდან - კრედიტებში მოთხოვნილებებთან ურთიერთდაკავშირებულობაც ხორციელდება. რამდენადაც **საბანკო რისკების მართვის დიაგნოსტიკური სისტემის მოდელი თავითვე ვერტიკალურ რეგულირებას და ჰორიზონტალურ თვითორგანიზებას ახამებს**, ამიტომ ბანკის ხელმძღვანელობის მიერ რისკების მართვის პროცესის რეგულირების ძალისხმევას ვერტიკალის მიხედვით და განყოფილებების თვითორგანიზებას ჰორიზონტალურობის მიხედვით დალაგების შედეგად **საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) დიაგნოსტიკური სტრუქტურის რეალურ ფორმას მივიღებთ**, თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ რეალურ საბანკო პრაქტიკაში აღნიშნული სისტემის იდეალური დიაგნოსტიკური სტრუქტურის აგება საკმაოდ რთული ამოცანაა.

ამრიგად, **საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) დიაგნოსტიკური ადაპტირებული კონცეფცია** მოიცავს შემდეგ პოზიციებს:

- აღნიშნული დიაგნოსტიკური სისტემა მკაცრ ერთგვაროვან რეგლამენტაციას არ ექვემდებარება;
- აღნიშნული დიაგნოსტიკური სისტემის ბანკის პრაქტიკულ საქმიანობაში დანერგვისას წარმოქმნილ პრობლემებს მკაფიო საზღვრები არ გააჩნიათ, როგორც თვით ბანკისა და მისი კლიენტების მრავალზომიერ სივრცობრივ ფუნქციონირებასაც, და მკაცრი ფორმალური და ტრადიციული მეთოდებით მათი გადაწყვეტა შეუძლებელია;
- აღნიშნული დიაგნოსტიკური სისტემის ადაპტიურობასაბაზრო თვითორგანიზებისა და საბანკო საქმიანობის რეგულირების პირობებში უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს წარმოადგენს;
- საბანკო რისკების მართვის დიაგნოსტიკური პროცესებისა და მათი ჰორიზონტალურ-ვერტიკალური ფაქტორების ფორმების მრავალფეროვნება მიღებული მმართველობითი გადაწყვეტილებებიდან შედეგების მკაცრ ფორმალიზაციას ვერ უზრუნველყოფენ;
- კლიენტებისა და საბანკო რისკ-მენეჯერების მიერ კონკრეტული ოპერაციის რეალიზაციისას ურთიერთობების ფორმების მრავალფეროვნება საერთო კოორდინაციის ამოცანას ართულებს, მაგრამ ბანკის დანაკარგების რისკისაგან დაცვასთან მიმართებაში ნებისმიერი დიაგნოსტიკური სტრუქტურების შესაძლებლობებს ამაღლებს.

ბანკის საქმიანობის თეორიული დამუშავებებისა და სპეციფიკური თავისებურებების გავრცობით, საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) დიაგნოსტიკური ორგანიზაციული სტრუქტურა შეიძლება შემდეგი სახით იქნეს ჩამოყალიბებული (იხ. ნახ. 2):

საბოლოო დიაგნოსტიკური შედეგი ვექტორების წესის მიხედვით განისაზღვრება: რამდენად უფრო მაღალია ვერტიკალური სტრუქტურა, იმდენად დახრის კუთხე α :

ვერტიკა-

ლური

მართვა:

*დირექ-

ტორთა

საბჭო,

*ბანკის

მმართვე-

ლობა,

რომელიც

სტრატე-

გიულ

მმართვე-

ლობით გადაწყვე-

ტილებას ღებულობს

ანალიტი-

იურიდი-

საკრედი-

საოპერა-

მარკეტინ-

სხვა

კური

ული განყოფი-

ტო განყოფი-

ციო განყოფი-

გის განყოფი-

ლება

სტრუქტუ-

განყოფი-

ლება

ლება

ლება

რული ქვედანაყოფები

ლება

ნახაზი 2. ბანკის დიაგნოსტიკური საბანკო რისკების მართვის სისტემის ორგანიზაციული სტრუქტურა

ნაკლებია და იმდენად მეტად დიაგნოსტიკური სტრუქტურა მიისწრაფის ვერტიკალურისაკენ და პირიქით. ყველაზე საუკეთესო ვარიანტს წარმოადგენს ვერტიკალური და ჰორიზონტალური ვექტორების ტოლობა, ანუ ორი კუთხის ტოლობა $a = b$. ასეთ სიტუაციაში საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) ფუნქციონირების საბოლოო დიაგნოსტიკური შედეგი თავისთავად წარმოადგენდეს იქნება ორგანიზაციულ სტრუქტურას, რომელშიც ვერტიკალური (უმაღლესი ხელმძღვანელობა) და ჰორიზონტალური (საშუალო რგოლის ხელმძღვანელები და რიგითი სპეციალისტები) სტრუქტურები ერთმანეთს არა იმდენად ათანასწორებენ, რამდენადაც ავსებენ, რაც ბანკის მიერ მაქსიმალური ეფექტის - დანაკარგების რისკის მინიმიზაციის მიღების შესაძლებლობის ფორმირებას ახორციელებს.

ბანკის ორგანიზაციულ სტრუქტურაში და მისი საბანკო რისკების მართვის სისტემაში (სრმს) ასეთი რადიკალური ცვლილებები საბანკო ოპერაციების გადიდების, რეზერვების ფორმირებაზე ხარჯების შემცირების, საბანკო გარიგებების ტრანსაქციული დანახარჯებისა და რისკის დონის შემცირების მოლოდინის შესაძლებლობას იძლევა. მიუხედავად ამისა საბანკო რისკების მართვის დიაგნოსტიკურობის პრინციპის

მიხედვით პრაქტიკული დანერგვა გართულებულია იმით, რომ დიაგნოსტიკური საბანკო რისკების მართვის სისტემის არსებული რისკ-მენეჯმენტის საფუძველზე საგარეო გამოვლენა და შინაარსი მეტად არაერთმნიშვნელოვანია, ბევრ რამეში მრავალფეროვანია, და აღნიშნული გარემოება საბანკო საქმიანობის მოცემულ სფეროში შემდგომი თეორიული კვლევისა და პრაქტიკული ექსპერიმენტის აუცილებლობას განაპირობებს.

მართვის დიაგნოსტიკის პრინციპის მიხედვით პრაქტიკული დანერგვა გართულებულია იმით, რომ დიაგნოსტიკური საბანკო რისკების მართვის სისტემის არსებული რისკ-მენეჯმენტის საფუძველზე საგარეო გამოვლენა და შინაარსი მეტად არაერთმნიშვნელოვანია, ბევრ რამეში მრავალფეროვანია, და აღნიშნული გარემოება საბანკო საქმიანობის მოცემულ სფეროში შემდგომი თეორიული კვლევისა და პრაქტიკული ექსპერიმენტის აუცილებლობას განაპირობებს.

საბანკო რისკების მართვის ორგანიზაციაში აღნიშნული პრობლემები და საბანკო რისკების მართვის დიაგნოსტიკური სისტემის (სრმს) მოდერნიზაციისა და შექმნის გზით მათი გადაწყვეტის შეთავაზებული ხერხები შემდეგი სახის დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას იძლევა:

1. შესწავლილია საბანკო საკრედიტო რისკების შეფასების ცნობილი მეთოდოლოგიები, როგორებიცაა: ნიუ-იორკის უნივერსიტეტის პროფესორისე. ალტმანის მოდელი; ამერიკელი მეცნიერის რ. ჩესერის მოდელი; საფრანგეთის ბანკის მიერ შემუშავებული მოდელი; ამერიკელი მეცნიერის უ. ბივერის მოდელი; რუსი მეცნიერის ს.ნ. ბაბუშკინის მიერ შეთავაზებული საწარმოს საკრედიტო რეიტინგის შეფასების მეთოდიკა; ამერიკელი ეკონომისტის დ. დიურანის ფიზიკური პირის კრედიტუნარიანობის შეფასების სკოროინგული მეთოდი.
 2. საბანკო რისკ-მენეჯმენტს მართვის არსებული სისტემის სრულყოფას, ასევე საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) პრინციპულად ახალი ფორმების დანერგვას, მომძლავრებულ რისკებზე ადექვატური რეაგირება შეუძლია და შეთავაზებულია რისკის რეგულირების პრიორიტეტული მეთოდები, როგორებიცაა: ზარალის გადაფარვაზე რეზერვების შექმნა; საკუთარი კაპიტალის გაზრდა დანაკარგების გადაფარვის შემთხვევისათვის; რისკის დონის გათვალისწინებით მარჟის სხვადასხვა ტიპების სკალების გამოყენება და სხვები.
 3. საბანკო რისკების მართვის სისტემის (სრმს) მოდერნიზაციის პროცესში, ბანკის საქმიანობის ვერტიკალური რეგულირებისა და ჰორიზონტალური თვითორგანიზაციის შეხამების მეშვეობით, მისი ვერტიკალური და ჰორიზონტალური სტრუქტურების დიაგნოსტიკურში გარგაქმნის მიზანშეწონილობა ჩამოყალიბდა, რომელიც საბანკო ოპერაციების განხორციელებისას ნეგატიური ცვლილებების გაფრთხილების, კეთილსასურველი ხელშეწყობი დამატებითი ინტეგრალური და ექსტერნალური ეფექტის მიღების შესაძლებლობას იძლევა.
3. საწარმო-მსესხებელის კრედიტუნარიანობის ფინანსური კოეფიციენტებისა და ფულადი ნაკადების საფუძველზე შეფასება და მისი პრაქტიკული განხორციელების ალგორითმი

I. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის ცნების განსაზღვრა: საქართველოს თანამედროვე ეკონომიკაში ახალი ტიპის ეკონომიკური ურთიერთობების არორმინებისა და განვითარების პერიოდში, როდესაც მეურნე სუბიექტები, მათ მიერ მიღებადი უმეტესი გადაწყვეტილებების არჩევანში დამოუკიდებლობა, კაპიტალის მართვის ეფექტური პროგრამების შემუშავების აუცილებლობის შესახებ საკითხს პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა გააჩნია.

ორგანიზაციის საკუთარი კაპიტალი - ჯერ კიდევ მოგების გარანტია არ არის. მაგრამ თუნდაც ასეთი გარანტია არსებობდეს, არნიშნული არ ნიშნავს, რომ იგი წარმოების განვითარებაში ინვესტიციებისათვის, საბრუნავი აქტივების შევსებისათვის და ა.შ. იქნება საკმარისი. საკუთარი ფინანსური რესურსები ორგანიზაციის სტაბილური მუშაობის საფუძველს წარმოადგენს, მაგრამ ამასთან ერთად, იგი საკმაოდ მცირედმომრავი რესურსებია და მათი ძირითადი ფონებისა და არამატერიალური აქტივების გაფართოებული კვლავწარმოების დაფინანსების ან საბრუნავი აქტივების შევსების გრძელვადიანი წყაროს სახით განხილვა რისკის შემცველია. შედეგად დაფინანსების ალტერნატიულ წყაროს სახით ნასესხები კაპიტალი გვევლინება {იხ. 66}.

საბაზრო ეკონომიკისაკენ გადასვლის პროცესმა ორგანიზაციებისა და მათი კრედიტორების ურთიერთდამოკიდებულებები არსებითად შეცვალა. უპირატესობები ურთიერთსასარგებლო პარტნიორობის პირობებმა დაიმკვიდრეს, რომლებიც მსესხებელის კრედიტუნარიანობასთან უშუალოდ არიან დაკავშირებული {იხ. 66}.

პროფესორ ო. ლავრუშინის რედაქტორობით გამოცემულ სახელმძღვანელოში „საბანკო საქმე“-ში კრედიტუნარიანობა განიმარტება როგორც მსესხებელის მიერ საკუთარი სავალო ვალდებულებების მიხედვით (ერთობლივად ძირითადი ვალი და პროცენტები) სრულად და ვადაში ანგარიშსწორების განხორციელების შესაძლებლობა {იხ. 67}. ასეთივე მოსაზრებას ემხრობა პროფესორი ა. შერემეტი {იხ. 68}. ა. აჩკასოვი მეურნე სუბიექტის კრედიტუნარიანობის ქვეშ გულისხმობს, წარმოების ნორმალური მსვლელობის უზრუნველყოფისას, მის შესაძლებლობას ყველა ვადიანი გადახდების თავისდროულად განხორციელებასთან მიმართებაში {იხ. 69}. აღნიშნული ფორმულირების გაგრძელებად შეიზღება ჩაითვალოს ვ. სევჩუკის განსაზრვრა, რომლის თანახმად: „საწარმოს ფინანსური მდგომარეობა გამოიხატება მისი გადახდისუნარიანობითა და კრედიტუნარიანობით, ანუ სამეურნეო ხელშეკრულებების შესაბამისად საგადახდო მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების, კრედიტების დაბრუნების, მუშებზე და მოსამსახურეებზე შრომის ანაზღაურების გადახდის, ბიუჯეტში გადახდებისა და გადასახადების შეტანის დროული შესაძლებლობით“ {იხ. 70}.

მოყვანილი განსაზრვრები მთლად კორექტული არ არის, რამდენადაც ტერმინები „კრედიტუნარიანობა“ და „გადახდისუნარიანობა“ გამიჯნული არ არის. გადახდისუნარიანობა სწორედ ორგანიზაციის ყველა სახეობის ვალდებულებების მიხედვით გადახდის შესაძლებლობას ითვალისწინებს, ხილო კრედიტუნარიანობა კი - მხოლოდ საკრედიტო ვალდებულებების მიხედვით გადახდის შესაძლებლობა იგულისხმება. გადახდისუნარიანობა - კრედიტორების დღევანდელი მომენტისათვის დაგროვებული მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების შესაძლებლობაა, კრედიტუნარიანობა კი - სამომავლოს ასეთი შესაძლებლობის პროგნოზია. კიდევ ერთ არსებით განსხვავებას წარმოადგენს ის, რომ ორგანიზაცია საკუთარ ჩვეულებრივ ვალდებულებებს (გარდა კრედიტების მიხედვით დავალიანებისა), როგორც წესი, პროდუქციის (სამუშაოების, მომსახურებების) რეალიზაციიდან ამონაგბოს ხარჯზე ახორციელებს, ხოლო კრედიტის დაბრუნება შეიძლება როგორც მსესხებლის საკუთარი სახსრებიდან, ასევე ბანკის მიერ გირაოში ჩადებული უზრუნველყოფის რეალიზაციიდან შემოსული სახსრების, გარანტორის ამ თავდების სახსრების, სადაზღვეო ანაზღაურების ხარჯზე იქნეს განახორციელებული. გარდა ამისა კრედიტუნარიანობა განისაზრვრება არა მარტო იმით, თუ ვალდებულებების დაფარვაზე მიმართული ორგანიზაციის აქტივები რამდენად ლიკვიდურია, არამედ მრავალი სხვა ფაქტორებითაც, რომლებიც მეურნე სუბიექტზე პირდაპირ არ არის დამოკიდებული (კონტრაგენტები, გასაღებითი ბაზარი და სხვ.) და რაოდენობრივ გაზომვას ყოველთვის არ ექვემდებარებიან.

კრედიტუნარიანობის განსაზღვრისადმი ასევე არსებობს მიდგომა, რომელიც მას გადახდისუნარიანობასთან აკავშირებს, თუმცა, ზემოთაღნიშნულის გათვალისწინებით და ანალიზის მიზნებზე დამოკიდებულებაში ისინი შეიძლება როგორც სხვადასხვა ცნებები იქნეს განხილული {იხ. 66}. ასე მაგალითად, ა. ოლშანიი კრედიტუნარიანობის ცნებას მსესხებლის მიერ მხოლოდ სასესხო დავალიანების დაფარვის შესაძლებლობამდე ავიწროებს და თვლის, რომ კრედიტუნარიანობის დახასიათება უფრო სხვანაირი უნდა იყოს, ვიდრე გადახდისუნარიანობა, რამდენადაც დაკრედიტების პრინციპების შესაბამისად ნასესხები სახსრები შეიძლება როგორც ძირითადი საქმიანობიდან ამონაგების ხარჯზე, ასევე უზრუნველყოფის შიდა წყაროების ხარჯზეც (გორაოს რეალიზაცია, გარანტორის ზღვევინება) იქნეს დაფარული {იხ. 71}. მ. სახაროვა კრედიტუნარიანობის ქვეშ ორგანიზაციის ისეთ საფინანსო-სამეურნეო მდგომარეობას გულისხმობს, რომელიც ნასესხები სახსრების ეფექტიანად გამოყენებაში, მსესხებლის მიერ კრედიტის საკრედიტო ხელშეკრულების პირობებთან შესაბამისობაში დაბრუნების შესაძლებლობაში და მზადყოფნაში დაჯერებულებას იძლევა {იხ. 72}.

სხვა თვალსაზრისის მიხედვით, „მეურნე სუბიექტის კრედიტუნარიანობის ქვეშ გაიგება კრედიტის მიღებისათვის და მისი ვადაში დაბრუნებასთვის მისთვის წინაპირობების არსებობა“ {იხ. 73}. მაგრამ წინაპირობები კრედიტის მიღებისათვის - აღნიშნული ჯერ კიდევ მისი მიღების შესაძლებლობა არ არის. მოცემულ შემთხვევაში ღიად რჩება საკითხი, თუ მიღების შესაძლებლობასა და წინაპირობებს შორის სად გადის ზღვარი. მოცემული განსაზღვრა საკმაოდ ვიწროდ გვესახება, რამდენადაც მასში არ არის გათვალისწინებული ის ფაქტი, რომ ბანკების მიერ კრედიტი ფასიანობის საფუძველზე (პრინციპზე) გაიცემა, და კრედიტუნარიანობაც თავისთავში ასევე კრედიტის მიხედვით პროცენტების, და არა მარტო ძირითადი კრედიტის, არამედ მისი სრული მოცულობით დაბრუნებას უნდა მოიცავდეს {იხ. 66}. ასეთივე ნაკლოვანებები, ავტორის მოსაზრების მიხედვით {იხ. 66}, გაჩნია პროფესორ ვ. მოსკვინას განსაზღვრასაც: „საწარმო-მსესხებლის კრედიტუნარიანობის ქვეშ მიღებულია მსესხებლის მიერ სასესხო დავალიანების დაფარვის შესაძლებლობა იქნეს გაგებული“ {იხ. 74}. არ არის გათვალისწინებული ის, რომ კრედიტი და მის მიხედვით პროცენტები საკრედიტო ხელშეკრულებასი გათვალისწინებულ დროში უნდა ბრუნდებოდეს, ასევე განსაზღვრაში ცნებები „სესხი“ და „კრედიტი“ შორის განსხვავებები არ არის. ანუ „სესხის“ ქვეშ ნორმატიულ დოკუმენტებში იგულისხმება ნივთების უსასყიდლო მოხმარება; ფული არ შეიძლება სესხის ობიექტი იყოს, და სესხის ხელშეკრულება არანაირი პროცენტების მიღების მიღებას არ ითვალისწინებს. ა. კრეინინა წერს: „კრედიტუნარიანობა - პირობების სისტემაა, რომლებიც საწარმოს მიერ ნასესხები კაპიტალის მოზიდვისა და მისი მითითებულ ვადებში სრული მოცულობით დაბრუნების შესაძლებლობის განმსაზღვრელია“ {იხ. 75}. ამასთან კრედიტუნარიანობის შეფასებაში გაითვალისწინება რამდენიმე ძირითადი პირობები: გამოყენებადი კაპიტალის სტრუქტურა და ფინანსური მდგრადობა; წარმოებადი პროდუქციის შეფასება, ჩამოყალიბებული საბაზრო პირობებისას, მასზე მოთხოვნის თვალსაზრისით; საწარმოს აქტივების ლოკვიდურობა.

ნაშრომის ავტორი {იხ. 66} ხაზს უსვამს, რომ მეურნე სუბიექტის კრედიტუნარიანობა მხოლოდ მოყვანილი პირობებით არ იზღუდება, იგი მნიშვნელოვნად უფრო ფართეა და მრავალ სხა პირობებსაც მოიცავს, მაგალითად, საქმიანობის რენტაბელობის დონისადმი მოთხოვნას, სხვადასხვა სახეობის აქტივების ბრუნვადობას, დაბანდებების უკუგებადობას, ორგანიზაციის მენეჯმენტის ხარისხს, საკრედიტო ისტორიის შემადგენლობას. ეკონომიკურ ლიტერატურაში არსებული მსესხებლის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრებს შორის წარმატებული, ავტორის {იხ. 66} თვალსაზრისის მიხედვით, წარმოადგენს განსაზღვრა, რომელიც ლ. გილიაროვსკაიას რედაქტორობით გამოცემული „ეკონომიკური ანალიზის“ სახელმძღვანელოშია მოცემულია: „კრედიტუნარიანობა - საბაზრო ეკონომიკის ეკონომიკური სუბიექტების მიერ, აღებული კრედიტის აუცილებელი დაფარვის საჭიროებასთან დაკავშირებით, საკუთარი ვალდებულებების მიხედვით თავისდროულად და სრული მოცულობით ანგარიშსწორების განხორციელების შესაძლებლობებია“ {იხ. 76}.

ტერმინი „მსესხებლის კრედიტუნარიანობა“-ს განმარტებისას, როგორც წესი, გაითვალისწინება გარკვეული ფაქტორების კომპლექსი, მათ შორის: საკრედიტო გარიგების განხორციელებასთან მმართველში მსესხებლის ქმედითუნარიანობა და სამართალშესაძლებლობა; მისი საქმიანი რეპუტაცია; უზრუნველყოფის არსებობა; მსესხებლის მიერ შემოსავლის მიღების - ფულადი ნაკადების გენერირების შესაძლებლობა. კლიენტის მორალურ სახეს განსაკუთრებით დიდი ყურადღება რევოლუციამდელი პერიოდის ლიტერატურაში ეთმობოდა. ი. ადადუროვას თვალსაზრისის მიხედვით, „კრედიტის პირველ და უმნიშვნელოვანეს პირობას წარმოადგენს იმის აუცილებლობა, რომ პიროვნება, რომელიც ჩვენთან დაკრედიტების შესაძლებლობის მაძიებელია, თავისი ზნეობრივი მახასიათებლები უნდობლობას არ უნდა შთაგვაგონებდეს“ {იხ. 77}. ამასთან საკრედიტო გარიგების მორალურ საფუძველს (პატიოსნება და კეთილსინდისიერება) პირდაპირ უკავშირებდნენ საქმიანობის მართვის, კომპეტენტურობის, მეურნეობების ხელმძღვანელების მიერ ეკონომიკური კონიუნქტურის ცვლილებების წინასწარგანჭვრეტისა და მათი გამოყენების ოსტატობას, წარმოების თავისდროულად გარდაქმნის და ა.შ. ფაქტორებს.

ისეთი მნიშვნელოვანი ასპექტი, როგორიც სამართალშესაძლებლობაა, გ. კირისიუკის განსაზღვრაშია მოყვანილი: „კატეგორია „კრედიტუნარიანობის“ არსი თავისთავად მსესხებლის იმ რეალურად ჩამოყალიბებულ სამართლებრივ და სამეურნეო-საფინანსო მდგომარეობას წარმოადგენს, რომლის შეფასებიდან გამომდინარე ბანკი სესხმსესხებელთან საკრედიტო ურთიერთობების დაწყების (განვითარება) ან შეწყვეტის შესახებ იღებს გადაწყვეტილებას“ {იხ. 78}. კრედიტუნარიანობის უმნიშვნელოვანესი ასპექტების რიცხვს მატერიალური უზრუნველყოფის არსებობაც მიეკუთვნება. ცალკეული სპეციალისტები აღნიშნულ მფაქტორს გადაწყვეტ მნიშვნელობასაც კი ანიჭებდნენ. ასე მაგალითად, ნ. ბუნგე, რომელიც უმაღლეს კრედიტუნარიანობას უკავშირებდა უძრავ ქონებაში ჩადებული კაპიტალის მეტ უძრავობასთან, წერდა, რომ „უძრავი ქონება განიხიება როგორც ყველაზე უკეთესი გარანტია“ {იხ. 77}. მიუხედავად ამისა, ახალი ეკონომიკური პერიოდის (HЭП) დროის ეკონომისტების უმეტესობა კრედიტის გაცემის შესახებ საკითხის განხილვისას უპიტატესობას მსესხებლის მიერ შემოსავლის მიღების შესაძლებლობას ანიჭებდნენ. ი. ადადუროვი კონკრეტული მეურნის დაკრედიტების შესაძლებლობას „მის უმაღლეს მიზანშეწონილობასთან, მდგრადობასთან და შემოსავლიანობასთან“ აკავშირებდა {იხ. 77}.

ამრიგად, ავტორისეული მოსაზრებით, მსესხებლის (მეურნე სუბიექტის) კრედიტუნარიანობა - ფინანსური და არაფინანსური მაჩვენებლებით წმოდგენილი კომპლექსური სამართლებრივი და ფინანსური მახასიათებელია, რომელიც კრედიტორის წინაშე კონკრეტული მსესხებლის, საკრედიტო ხელშეკრულებაში გათვალისწინებული საკუთარი სავალო ვალდებულებების მიხედვით, მომავალში სრულად და ვადაში გადახდის მისი შესაძლებლობის შეფასების, ასევე დაკრედიტებისას ბანკის რისკის ხარისხის განსაზღვრის საშუალებას იძლევა.

II. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის კომპლექსური შეფასების სქემა (იხ. ნახ. 1):

მოდული 1 :	მოდული 2 :	მოდული 3 :	მოდული 4 :	მოდული 5 :	მოდული 6 :
გამოშვებადი პროდუქციის	ორგანიზაციის ეკონომიკური პოტენციალის ანალიზი :	ორგანიზაციის სამეურნეო საქმიანობის ფინანსური წყაროების ანალიზი :	ორგანიზაციის საქმიანობის ფინანსური შედეგების ანალიზი : და შეფასება :	ორგანიზა-ციულ-მმართვე-ლობითი ბაზის ანალიზი:	ფულადი ნაკადების მოცულობის, სტრუქტურისა და სტაბილუ-რობის

სფეროს					ანალიზი :
შეფასება :					
პროდუქციის გასაღები	შრომითი რესურსების	კაპიტალის სტრუქტურისა და	შემოსავლებისა და ხარჯების ანალიზი ;	საკრედიტო ისტორიის შეფასება ;	ფულადი სახსრების შემოსულო-
ბაზრების ანალიზი ;	გამოყენების ანალიზი ;	დინამიკის ანალიზი ;			ბებისა და
.....			ორგანიზაციის რენტაბელობის ანალიზი ;	საქმიან სამყაროში ორგანიზაციის რეპუტაციის შეფასება ;	გახარჯვის თანაზომი-
პროდუქციაზე	ბრუნვისგარეშე აქტივების	საკუთარი			ერების
და	გამოყენების ანალიზი ;	და			შეფასება ;
მის ელასტიურობაზე მოთხოვნის		ნასესხები კაპიტალის გამოყენებისა და	მოგებისა		
ანალიზი ;	მატერიალური რესურსების გამოყენების ანალიზი ;	მისი ბრუნვადობის ეფექტიანობის ანალიზი ;	და მისი გამოყენების ანალიზი ;	ორგანიზაციის მენეჯერების რეპუტაციის შეფასება .	ორგანიზაციის ფულადი
.....					ნაკადის სტრუქტურის შეფასება ;
ორგანიზაციის			გადასახადების მოგების		
ფასობრივი	ინოვაციური		მაჩვენებლების ფორმირებაზე ზემოქმედების ანალიზი .		ორგანიზაციის ვალდებულე-
პოლიტიკის	პოტენციალის ანალიზი ;	კაპიტალის ძირითადი წყაროების ფასის			ბების
ანალიზი ;					
.....	ინფორმაციული პოტენციალის ანალიზი .	ანალიზი .			ფულადი ნაკადებით გადაფარვის შეფასება ..
ორგანიზაციის კონკურენტ- უნარიანობის ანალიზი .					

მოდული 7:

მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასება და

მისთვის კრედიტუნარიანობის კლასის მინიჭება

ნახაზი 1. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის კომპლექსური შეფასების სისტემა

მოცემული მიდგომა კრედიტუნარიანობის შეფასების როგორც ერთიანი მიზნების მიღწევაზე მიმართული, ერთმანეთს შორის ელემენტებით (მოდულებით) ლოგიკურად დაკავშირებული ერთიანი სისტემის სახით წარმოდგენის შესაძლებლობას იძლევა. თითოეული

მოდულის მაჩვენებლები მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების შეჯამებაზე ზემოქმედების განმახორციელებელი ამა თუ იმ ფაქტორების მახასიათებლებია.

კრედიტის დაბრუნების შესაძლებლობის ანალიზის პროცესში კრედიტორი ისეთი მაჩვენებლების ანალიტიკური კვლევის ობიექტური აუცილებლობის წინაშე აღმოჩნდება, რომლებიც **გამოშვებადი პროდუქციის ორგანიზაციისა და ბაზრის საქმიანობის სფეროს შეფასებას მოიცავს (მოდული 1)**. იგი პროდუქციის გასაღებითი ბაზრის, მასზე მოთხოვნისა და მისი ელასტიურობის, ორგანიზაციის პროდუქციის ფასობრივი პოლიტიკისა და კონკურენტუნარიანობის მახასიათებლებია. პროდუქციის გასაღებითი ბაზრისაგან დამოკიდებულია - გაყიდვების მოცულობა, ფასების საშუალო დონე, პროდუქციის რეალიზაციიდან ამონაგები, მოგების სიდიდე. საბაზრო გარემოს მდგომარეობა ისეთი მნიშვნელოვანი პარამეტრებით ხასიათდება, როგორებიცაა ბაზრის სიდიდე (შეიძლება გაყიდული საქონელის რაოდენობით ან მათი ღირებულებით იყოს გამოხატული), ბაზრის ზრდის ტემპი, ჯამური საწარმოო სიმძლავრე, კონკურენტების რიცხვი და მათი სრტუქტურა, ინვესტიციების სიდიდე.

კრედიტორებს ჭირდებათ გაითვალისწინონ, თუ მსესხებლის მიერ წარმოებადი საქონელი, ან კრედიტის მიღებით გათვალისწინებული გამოსაშვები საქონელი, სასიცოცხლო ციკლის რომელ სტადიაზე იმყოფება, აღნიშნულ მაჩვენებლებზეა დამოკიდებული მოცემულ დარგში მეურნე სუბიექტის განვითარებისა და საკრედიტო რესურსების დაფარვაზე მოგების მიმართვის შესაძლებლობა. ორგანიზაციის პროდუქციაზე მოთხოვნა თავის მხრივ შეკვეთების პორტფელზე ზემოქმედებს, რომელიც მისი საწარმოო სიმძლავრეებისა და მათ გამოყენების განმსაზღვრელია. თუ პროდუქციაზე მოთხოვნა ეცემა, მაშინ შეკვეთების პორტფელიც მცირდება, აქედან გამომდინარე კი, წარმოების მიცულობა შემცირდება, პროდუქციის დანახარჯტევადობა გაიზრდება, წარმოიშობა ზარალი და ორგანიზაცია შეიძლება გაკოტრების წინაშე და საკუთარი ვალდებულებების მიხედვით ანგარიშსწორების განხორციელების არშემძლე აღმოჩნდეს. საქონელზე მოთხოვნის ელასტიურობა დამოკიდებულია სხვადასხვა ფაქტორებზე: ფასზე, მომხმარებლების შემოსავალზე და ა.შ.; პროდუქციის კრედიტუნარიანობის შეფასება მყიდველების მოთხოვნილებებისა და ბაზრის მოთხოვნების კვლევასთან არის დაკავშირებული. იმისათვის რომ საქონელი კონკურენტუნარიანი იყოს, მას უნდა გააჩნდეს გარკვეული პარამეტრები: ტექნიკური, ესთეტიკური, ნორმატიული, ეკონომიკური. იმაზე დამოკიდებულებაში, თუ საწარმო რამდენად კონკურენტუნარიან საქონელს უშვებს ან მოზიდული კრედიტების მეშვეობით განზრახული აქვს გამოუშვას საქონელი, ბანკსა და მსესხებელს შორის საკრედიტო გარიგების წარმატებაა დამოკიდებული.

ორგანიზაციის ეკონომიკურ პოტენციალის ანალიზი (მოდული 2) მის კრედიტუნარიანობის მაჩვენებლებზე პირდაპირ ზემოქმედებას ახდენს. კაპიტალი, საწარმოო პოტენციალის ძირითად შემადგენელებს შორის მხოლოდ გადანაწილებით, ძირითად ფონდებში, არამატერიალურ აქტივებში, საბრუნავ აქტივებში და შრომაში გარდაქმნით იწყებს მუშაობას. კაპიტალის აღნიშნული შემადგენელები შეიძლება გაანალიზებული და შეფასებული იქნეს. საწარმოო პოტენციალის გარკვეული ნაწილი შეიძლება ფულად გამოხატულებაში იქნეს შეფასებული, ხოლო მეორე ნაწილის უეჭველად ასეთ ფორმაში წარმოდგენა უბრალოდ შეუძლებელია. საწარმოო პოტენციალის აღნისნული მეორე ნაწილის, რომლის გარეშე მისი პირველი ნაწილის ფუნქციონირება შეუძლებელია, - მეურნე სუბიექტის პერსონალი, შრომისა და წარმოების ორგანიზაციის დონე, საინფორმაციო და ინოვაციური პოტენციალი შეადგენს.

ორგანიზაციის ინოვაციური პოტენციალი - მოსალოდნელ ან უკვე მოხილავს რესურსებს და მეცნიერებატევად ტექნიკურ პროცესებს, პროდუქტების ახალი სახეობებს ან მათ მოდიფიკაციას, აგრეთვე ახალი მომსახურებების სფეროში დასახული მიზნების მიღწევისათვის ორგანიზაციულ მექანიზმს მოიცავს. ინოვაციური საქმიანობა თავისთავში არა მარტო მეცნიერული ცოდნის პროდუქტების ახალ სახეობებში,

ტექნოლოგიებსა და მომსახურებებში გარდაქმნის ინოვაციურ პროცესს, არამედ მმართველობითი და ორგანიზაციულ-ეკონომიკური ღონისძიებების კომპლექსაც მოიცავს, როლებსაც თავის ერთობლიობაში მსესხებელთან მიმართებაში ახალი კონკურენტული უპირატესობების ჩამოყალიბებისაკენ მიეყვართ. ორგანიზაციის ინოვაციებისადმი მზადყოფნა, ერთი მხრივ, კრედიტორების თვალში მას მიმზიდველს ხდის, რამდენადაც მოწმობს იმის შესახებ, რომ იგი კონკურენტუნარიანად ყოფნისაკენ მიისწრაფის, მომხმარებლების ცვალებადი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება შეუძლია, მეორე მხრივ, აღნიშნული ამოცანების გადაწყვეტისათვის რესურსების მიწოდების შესაძლებლობების დეტალურ ანალიზს მოითხოვს.

თანამედროვე პირობებში ინდუსტრიული საზოგადოების შემცვლელად მოდის ინფორმაციული საზოგადოება, რომლის საფუძველს ინფორმაციული ტექნოლოგიები წარმოადგენენ. ინფორმაცია - რესურსების ერთ-ერთი სახეობაა, რომელიც როგორც გადაწყვეტილების მიღების პროცესისათვის, ასევე სტრატეგიული, ტაქტიკური და ოპერატიული ამოცანების განსაზღვრისათვისაც არის აუცილებელი. გადაწყვეტილებების მიღებაში მნიშვნელოვან როლს სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაცია ასრულებს, რომელიც ახალ მეცნიერულ ცოდნას, საკუთარი ორგანიზაციებისა და ფორმა-კონკურენტების გამოგონებების, ტექნიკური სიახლეების შესახებ მონაცემებს მოიცავს. აღნიშნული უწყვეტად შევსებადი ბაზა და ცოდნის, ტექნიკური გადაწყვეტილებების პოტენციალია, რომელთა პრაქტიკული და თავისდროული გამოყენება ორგანიზაციისათვის კონკურენტუნარიანობის მაღალ დონეს, დანახარჯების შემცირებას, უფრო ეფექტურ მართვას უზრუნველყოფს. ეკონომიკური პოტენციალის ყველა ჩამოთვლილის შემადგენელების არსებობაზე და გამოყენების ეფექტიანობაზე, კრედიტორის მიერ კრედიტუნარიანობის შეფასებისას სავარაუდო მსესხებელის მიმზიდველობა, ბევრად არის დამოკიდებული.

მსესხებელის კრედიტუნარიანობის კომპლექსური შეფასების პროცესში საკრედიტო ანალიტიკოსმა ყურადღება მსესხებელის კაპიტალის სტრუქტურის მახასიათებელ მაჩვენებლებზე უნდა გაამახვილოს, რომელიც **ორგანიზაციის სამეურნეო საქმიანობის დაფინანსების წყაროების ანალიზს მოიცავს (მოდელი 3)**. აღნიშნულის განხორციელების მოხინით, დასაკრედიტებელი პროექტის რეალიზაციაში ჩასადები საკუთარი და ნასესხები სახსრების სიდიდის შეფასება, პროექტში საკუთარი სახსრების დაბანდების მინიმალურად დასაშვები წილის შეფასება და მთლიანობაში დაფინანსების სახსრების ოპტიმალური სტრუქტურის დასაბუთება არის საჭირო. დასაკრედიტებელი პროექტის წარუმატებლობის შემთხვევაში მსესხებელს, კრედიტის დასაფარავად, ბრუნვიდან სახსრების გამონთავისუფლება მოუწევს, აღნიშნულმა კი შეიძლება კრიზისული სიტუაციის გაძლიერებისაკენ მიგვიყვანოს. საკუთარი საბრუნავი კაპიტალის სიდიდის შეფასებისას, საკრედიტო ანალიტიკოსმა პასუხი უნდა გასცეს კითხვას, თუ ორგანიზაცია ვალის დაფარვაზე „მობილური“ რესურსების რა ნაწილის მიმართვას შეძლებს.

კაპიტალის გამოყენების ეფექტიანობა მისი რენტაბელობით განისაზღვრება, რომელიც ორგანიზაციაში მართვის ეფექტიანობის, საკმარისი მოგების მიღების მისი შესაძლებლობის, საკრედიტო რესურსებზე ანგარიშსწორებისათვის საჭირო აღნიშნული მოგების სიდიდის პროგნოზირების შესახებ დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას იძლევა. კაპიტალის ბრუნვადობის მაჩვენებელი კაპიტალის ერთ ლარზე პროდუქციის გაყიდვიდან ამონაგების სიდიდის, მეურნე სუბიექტის მიერ ძირითადი და საბრუნავი კაპიტალის განოყენების ინტენსიურობის მახასიათებელია. კაპიტალის ბრუნვადობის დაჩქარებისაგან ეფექტი ბრუნვიდან სახსრების გამონთავისუფლებაში, აქედან გამომდინარე კი, ამონაგებისა და მოგების სიდიდის გადიდებაში გამოიხატება, რაც ორგანიზაცია-მსესხებელის განვითარებაში კეთილსასურველი სიტუაციის ნიშანთვისებას ემსახურება. კაპიტალის ოპტიმალური სტრუქტურის შეფასებისას, საკრედიტო ანალიტიკოსს მის მომსახურებასთან (კაპიტალის ფასის ანალიზთან) დაკავშირებული დანახარჯები უნდა გაითვალისწინოს. საკრედიტო რესურსების ღირებულება თავისთავად კრედიტორზე პროცენტული ვალდებულებების გადახდისათვის

მსესხებელის მიერ განხორციელებადი მიმდინარე ან კაპიტალური ხარჯების ნაწილს წარმოადგენს და რომელიც დონის საზომად გამოდის, რომლის ქვემოთ ორგანიზაციის ძირითადი საქმიანობიდან მოგების ნორმა და დაკრედიტების ჩარჩოებში განხორციელებადი საქმიანობის შემოსავლიანობის დონე არ უნდა დაეშვას. წინააღმდეგ შემთხვევაში ორგანიზაცია ან პროექტი ზარალიანებად აღმოჩნდებიან, რამაც შეიძლება ფინანსურ ვალაუვალობამდე (გაკოტრებამდე) მიგვიყვანოს.

ორგანიზაციის საქმიანობის ფინანსური შედეგების ანალიზი და შეფასება (მოდელი 4), რომლებიც მიღებული მოგებითა და რენტაბელობის დონით ხასიათდებიან, ანალიტიკოსს საფინანსო-სამეურნეო საქმიანობის ეფექტიანობისა და მოცემულ ორგანიზაციაში სახსრების დაბანდების მოგებიანობის შესახებ დასკვნის გაკეთების საშუალებას აძლევს. ეფექტიანი საქმიანობის უზრუნველყოფისათვის ორგანიზაციის მოფიქრებული დივიდენდური პოლიტიკის განხორციელება არის საჭირო, რომლის საფუძველზე (მესაკუთრეების გადაწყვეტილების მიხედვით) მოგების ნაწილის განაწილება ხორციელდება. ორგანიზაციის ხელმძღვანელობის, მისი მესაკუთრეების მხრიდან მოუფიქრებელმა ქმედებებმა შეიძლება მაღალკვალიფიციური კადრების გადინებამდე, წარმოების შეკვეცამდე და კრედიტორებისათვის ორგანიზაციის მიმზიდველობის შემცირებამდე და ა.შ. მიგვიყვანოს. აქედან გამომდინარე, მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასება მოგებისა და გადასახადებით დაბეგვრის დონის გამოყენების ანალიზზე და შეფასებაზე ძლიერ დამოკიდებულებაშია.

მეურნე სუბიექტის ორგანიზაციულ-მმართველობითი ბაზის ანალიზის (მოდელი 5) სტადიაზე მნიშვნელოვან მომენტს მესაკუთრეების შემადგენლობისა და ორგანიზაციის პოლიტიკაზე მათი ზემოქმედების შესაძლებლობის შესახებ ინფორმაციების შესწავლა წარმოადგენს. აქციონერების (მესაკუთრეების) შემადგენლობის შეფასება, წესდებისა და სხვა სადამფუძნო დოკუმენტების შესწავლის შედეგების მიხედვით ხორციელდება, რომლებიც მესაკუთრეების შემადგენლობას, ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმას, საქმიანობის მიმართულებას, მართვის სტრუქტურას განსაზღვრავენ. ასეთი ინფორმაციის მნიშვნელობა მდგომარეობს იმაში, რომ ორგანიზაცია-მსესხებელის მესაკუთრეების შეცვლამ შეიძლება მის საქმიანობაში მნიშვნელოვან ცვლილებამდე და ზოგიერთ შემთხვევაში - ასეთი მსესხებელის დაკრედიტების რისკის გადიდებამდე მიგვიყვანოს. ურთიერთდაკავშირებული ორგანიზაციის (ჰოლდინგის) ჯგუფის შიდა სტრუქტურის და ამ სტრუქტურაში ორგანიზაციის როლის შეფასების პროცესში საჭიროა დადგინდეს - წარმოადგენს თუ არა ორგანიზაცია დამოუკიდებელ სამეურნეო სუბიექტს, საკუთარი საქმიანობის პროცესში იგი ფილიალების და შექმნილი შვილობილი სტრუქტურების საქმიანობას ეყრდნობა თუ რომელიმე გაერთიანების (ჯგუფის) წევრად ითვლება. თუ ორგანიზაცია დამოუკიდებელ მეურნე სუბიექტს არ წარმოადგენს, სხვადასხვა აფინირებული კომპანიების ურთიერთკავშირები უნდა იქნეს შესწავლილი, რომელთა შესახებ ინფორმაცია მეტად არსებითია დაკრედიტების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებასთან მიმართებაში. აღნიშნული როგორც ჰოლდინგში შემავალი ორგანიზაცია-მსესხებელთან, ასევე ჰოლდინგთან მიმართებაშიც უნდა იქნეს განხორციელებული იმისათვის, რომ დადგინდეს: მათი რეალური ფინანსური მდგომარეობა და განვითარების პერსპექტივები; ჰოლდინგის წევრების მიერ შესრულებადი ფუნქციებს შორის შეთანხმებულობის არსებობა (რამდენადაც კრედიტს შეიძლება ჰოლდინგის ერთი ორგანიზაცია იღებდეს, წარმოებას ახორციელებდეს მეორე, გასაღებითა და მარკეტინგით კი - დანარჩენები იყვნენ დაკავებული). კრედიტთან მიმართებაში ანგარიშსწორბა მხოლოდ მთლიანი საოპერაციო ციკლის დასრულების შემთხვევაში იქნება შესაძლებელი.

მენეჯმენტის შეფასებისათვის შეისწავლიან - მართვის სტრუქტურას, ტოპ-მენეჯერების მმართველობითი გუბდის როლს, ასევე საშუალო რგოლის მენეჯერების საქმიანობას, რომლებიც ორგანიზაციის ნუშაობის პროცესში მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ. ასეთი ანალიზის მიზანია - მენეჯერების კვალიფიკაციის, გამოცდილების, მორალური ხარისხის, მათი ორგანიზაციის საკეტილდლოდ

მიზანობის სურვილის, ასევე ხელმძღვანელი გუნდის მიზნების კრედიტორების მოთხოვნილებებისადმი შესაბამისობის შეფასება. ორგანიზაციის ხელმძღვანელობა ბევრად განაპირობებს მის პოლიტიკას და საქმიანობის წარმატებას მომავალში. ორგანიზაციული სტრუქტურის შეფასება მდგომარეობს - სტრუქტურულ ქვედანაყოფებსა და მენეჯერებს შორის უფლებამოსილებების განაწილების, ორგანიზაციის შიგნით ურთიერთქმედებების ეფექტიანი დამუშავებული პროცედურების არსებობის, მუშაკების თანამდებობრივი ინსტრუქციების შინაარსის მკაფიოების ანალიზში. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ორგანიზაციამსესხებელის კორპორატიული კულტურის (ფორმალურ და ფაქტიურ) არსებობას.

ორგანიზაციისა და მისი მენეჯმენტის რეპუტაციის შეფასება მოიცავს - საკრედიტო ისტორიის, საქმიან სამყაროში ორგანიზაციის რეპუტაციისა და ორგანიზაციის მენეჯმენტის რეპუტაციის შეფასებას. ორგანიზაციის საკრედიტო ისტორიის შეფასება, პოტენციალური მსესხებელის შესახებ მისი საკრედიტო დისციპლინისა და საკრედიტო ორგანიზაციებთან წარსულში მუშაობის გამოცდილების თვალსაზრისით, ანუ ადრე მიღებული კრედიტების მიხედვით ინფორმაციის მისაღებად ხორციელდება. საკრედიტო ისტორიის შეფასების ძირითად მიზანს მსესხებლის მიერ საკრედიტო ვალდებულებების წარსულში თავისდროული შესრულების გამომხატველი ინფორმაციის ანალიზის საფუძველზე ბანკის საკრედიტო ოპერაციების საიმედოობის ამაღლებაში მდგომარეობს.

ორგანიზაციის საქმიან სამყაროში რეპუტაცია - მსესხებლის საქმიანობასთან დაკავშირებული პარტნიორებისა და კონკურენტების, საგადასახადო ორგანოების, მასიური ინფორმაციების საშუალებების და სხვა ორგანოების მხრიდან მისი საქმიანობის შეფასების საფუძველზე ყალიბდება, მენეჯერების რეპუტაცია - მათი მუშაობის გამოცდილების, მორალური თვისებების, პირადი ფინანსური და ოჯახური მდგომარეობის, აღრიცხვის ან გადასახადებით დაბეგვრის სფეროში სამართალდარღვევის, მათ მიერ მართვადი სტრუქტურების კრედიტორთან ურთიერთობის ხასიათის გათვალისწინებით ფასდება. აღნიშნული მიმართულებებით ანალიზმა ასევე შეიძლება საკრედიტო რესურსების მიწოდების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებაზე იქნინოს ზეგავლენა.

იმასთან დაკავშირებით, რომ ორგანიზაციის ოპერაციების უმეტესი ნაწილი ფულადი სახსრების მოძრაობასთან არის დაკავშირებული, **ორგანიზაციის ფულადი ნაკადების მოცულობის, სტრუქტურისა და სტაბილურობის ანალიზი (მოდელი 6)** - მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების პროცესში ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან მომენტს წარმოადგენს, რამდენადაც იგი კრედიტორს - პოტენციალური მსესხებლის მიერ საკუთარი ვალდებულებების შესრულებისათვის ფულადი სახსრების საკმარისობის შესახებ, ვალდებულებების დასაფარავად ფულადი სახსრების საჭირო მოცულობით გამომუშავების შესაძლებლობის შესახებ დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას აძლევს. საკრედიტო ანალიტიკოსს აინტერესებდეს იქნება ორგანიზაციის მიერ დაბრუნებადობის საფუძველზე ფულადი სახსრების მოზიდვის თანაფარდობა საოპერაციო საქმიანობიდან სუფთა ფულადი ნაკადის სიდიდესთან, რადგანაც საკრედიტო რესურსები საერთო შემთხვევაში სწორედ აღნიშნული სახსრების ხარჯზე უნდა ბრუნდებოდეს. გარდა ამისა, ორგანიზაციის ფულადი ნაკადების მოცულობის, სტრუქტურისა და სტაბილურობის ანალიზისას მიღებული ინფორმაცია შეიძლება თვით ორგანიზაციის შიდა ანალიტიკოსების მიერ იქნას გამოყენებული, რამდენადაც იგი ფულადი ნაკადების უფრო ეფექტიანად მართვის შესაძლებლობას, და, აქედან გამომდინარე, ნასესხები კაპიტალის მოზიდვაში მოთხოვნილების შემცირების, ორგანიზაციის საინვესტიციო პოლიტიკის უფრო რაციონალურად განხორციელების საშუალებას მისცემს.

ზემოთაღწერილი ექვსივე მოდელის ანალიზის კომპლექსური შეფასების სისტემის მეშვეობით მიღებული შედეგების საფუძველზე **მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასება და მისთვის კრედიტუნარიანობის კლასის მინიჭება ხორციელდება (მოდელი 7)**, რაც ავტორის მიერ ქვემოთ

შეთავაზებულ საწარმო-მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასებისა და ლაბორატორიულ სამუშაოზე მისი პრაქტიკული გამოყენების ალგორითმში იქნება უფრო დეტალურად დაკონკრეტებული.

- III. დავალება პრაქტიკულ ლაბორატორიულ სამიშაოსთან მიმართებაში :
- 1. შევავსოთ მსესხებლის კრედიტუნარიანობა ფინანსური კოეფიციენტების ანალიზის მეთოდებისა და ფულადი ნაკადების ანალიზის მეშვეობით პირობითი საწარმოს „საბალანსო მონაცემების“, ანგარიშგება „მოგება და ზარალის“ შესახებ და ანგარიშგება „ფულადი სახსრების მოძრაობის“ შესახებ მონაცემების საფუძველზე და განვსაზღვროთ მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შესაბამისი კლასი.
 - 2. გავანალიზოთ ფაქტორები, რომლებიც მსესხებლის კრედიტუნარიანობის დონეზე ზემოქმედებენ.
 - 3. გაკეთდეს დასკვნა ბანკის მიერ მსესხებელზე კრედიტის მიწოდების მიზანშეწონილობის შესახებ.

IV. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასება ფინანსური კოეფიციენტების მეშვეობით (იხ. ცხრ. 1 და 2):

ცხრილი 1. აგრეგირებული ბალანსი საწარმო-მსესხებლის

აგრეგატი : დასახელება :		გაანგარიშების ალგორითმი	გაანგარიშება :
		(ბალანსის სტროფები)	
აქტივები :			
A 1	ყველაზე ლიკვიდური აქტივები	250 + 260	(0 + 928) = 928
A 2	სწრაფად რეალიზებადი აქტივები	240	4511
A 3	ნელა რეალიზებადი აქტივები	210 + 220 + 230 + 270	(32085 + 5158 + 1498 + 5) = 38741
A 4	ძნელად რეალიზებადი აქტივები	190	0
ბალანსი	(A1 + A2 + A3 + A4)	300	113339
პასივები :			
II 1	ყველაზე უფრო ვადიანი ვალდებულებები	620	23604
II 2	მიკლევადიანი ვალდებულებები	610 + 630 + 660	(0 + 92 + 0) = 92
II 3	გრძელვადიანი	640 + 650	(0 + 0) = 0

ვალდებულებები			
II 4	მუდმივი (არამობილური)	490	89540
პასივები			
ბალანსი	(II1 + II2 + II3 + II4)	700	113339

მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასებისათვის ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანს ბალანსის ლიკვიდობის მაჩვენებლები და მსესხებლის სახსრების საკუთარი წყაროებით უზრუნველყოფადობა წარმოადგენს. ცხრილი 3-ში ჩამოთვლილი მაჩვენებლების გაანგარიშების ალგორითმი, ასევე მათი ეკონომიკურ არსია მოყვანილი (იხ. ცხრ. 3).

**ცხრილი 2. აგრეგირებული ანგარიშგება საწარმო-მსესხებლის
მოგება და ზარალის შესახებ :**

აგრეგატი { დასახელება :		გაანგარიშების ალგორითმი :	
II 5	ამონაგები რეალიზაციიდან	010	359545
II 6	საქონელის, პროდუქციის, სამუშაოების, მომსახურებების რეალიზაციის თვითღირებულება	020	322409
II 7	მოგება (ზარალი)	140	15711
საანგარიშგებო წლის			

ცხრილი 3. ფინანსური კოეფიციენტები

კოეფიციენტები :	გაანგარიშების ალგორითმი :	გაანგარიშება :	ეკონომიკურ არსი :	
1. მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი $K_{ლ}$	$(აქტ.1 + აქტ.2 + აქტ.3)$ $(პას.1 + პას.2)$	$(928 + 4511 + 38741) :$ $(23604 + 92) = 44180 :$ $23696 = 1,86$	დავალიანების პერსპექტივაში შესაძლებლობა	დაფარვის
2. ვადიანი ლიკვიდობის კოეფიციენტი $K_{ვ}$	$(აქტ.1 + აქტ.2)$ $(პას.1 + პას.2)$	$(928 + 4511) : (23604 + 92) = 5439 : 23696 = 0,23$	დავალიანების დროს შესაძლებლობა	უახლოეს დაფარვის
3. აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტი $K_{აბ}$	$აქტ.1$ $K_{აბ} = \dots\dots\dots$	$928 : (23604 + 92) = 928 : 23696 = 0,04$	დავალიანების ვადებში შესაძლებლობა	უმოკლეს დაფარვის

კოეფიციენტი K_{Σ} (პას.1+პას.2)

4.ავტონომიურობის პას.4

კოეფიციენტი K_{Σ} $K_{\Sigma} = \dots$

(აქტ.1+აქტ.2+აქტ.3+აქტ.4)

$$89540 : (928 + 4511 + 38741 + 0) = 89540 : 44180 = 2,03$$

გარე
წყაროებზე
დამოუკიდებლობა

ცხრილი 4. მსესხებელის კრედიტუნარიანობის დონის მიხედვით კლასიფიკაცია

კოეფიციენტები:	პირველი კლასი	მეორე კლასი	მესამე კლასი	წილი, %
K_{Σ}	0,2 და მაღლა	0,15 – 0,2	0,15-ზე ნაკლები	30
K_{Σ}	1,0 და მაღლა	0,5 – 1,0	0,5-ზე ნაკლები	20
K_{Σ}	2,0 და მაღლა	1,0 – 2,0	1,0-ზე ნაკლები	30
K_{Σ}	0,7 და მაღლა	0,5 – 0,7	0,5-ზე ნაკლები	20

ცხრილი 3-ში გაანგარიშებული ფინანსური კოეფიციენტების კონკრეტულ სიდიდეებზე დამოკიდებულებაში და ცხრილო 4-ის მონაცემების საფუძველზე საწარმოს კრედიტუნარიანობის გარკვეულ კლასს მიაკუთვნებენ. ჩვენს შემთხვევაში საწარმო-მსესხებელი ფინანსური კოეფიციენტების მნიშვნელობის შესაბამისად კრედიტუნარიანობის დონის კლასის მიხედვით :

- მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი ცხრილი 3-ის მონაცემებით ტოლია 1,86-ის და იგი ცხრილი 4-ის მონაცემების მიხედვით მიეკუთვნება პირველი კლასის მსესხებელს;
- ვადიანი ლიკვიდობის კოეფიციენტი ცხრილი 3-ის მონაცემებით ტოლია 0,23-ის და იგი ცხრილი 4-ის მონაცემების მიხედვით მიეკუთვნება მესამე კლასის მსესხებელს;
- აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტი ცხრილი 3-ის მონაცემებით ტოლია 0,04-ის და იგი ცხრილი 4-ის მონაცემების მიხედვით მიეკუთვნება მესამე კლასის მსესხებელს;
- ავტონომიურობის კოეფიციენტი ცხრილი 3-ის მონაცემებით ტოლია 2,03-ის და იგი ცხრილი 4-ის მონაცემების მიხედვით მიეკუთვნება პირველი კლასის მსესხებელს;

საწარმო-მსესხებელის რეიტინგული შეფასება კრედიტუნარიანობის ანალიზის დამასრულებელ ეტაპს წარმოადგენს. რეიტინგი ბალებში (ქულებში) განისაზღვრება. ქულების ჯამი გაიანგარიშება თითოეული კოეფიციენტის ($K_{\Sigma}, K_{\Sigma}, K_{\Sigma}, K_{\Sigma}$) კლასის გადამრავლებით მის წილზე (შესაბამისად 30, 20, 30, 20 %, ერთობლიობაში 100 %).

პირველ კლასს მიეკუთვნებიან მსესხებლები რომელთა ქულები 100-დან 150-მდეა, მეორეს - 151-დან 250-მდე, მესამეს - 251-დან 300-მდე.

ჩვენს შემთხვევაში პირობითი მსესხებელის რეიტინგი ტოლი იქნება:

$$(1,86 \times 30) + (0,23 \times 20) + (0,04 \times 30) + (2,03 \times 20) = (55,8 + 4,6 + 1,2 + 40,6) = 102,2.$$

პირობითი საწარმო-მსესხებელის ბალური ჯამი 102,2-ის ტოლია (100-დან 150-მდე) და იგი რეიტინგით პირველი კლასის მსესხებელს მიეკუთვნება.

კრედიტუნარიანობის მიხედვით პირველი კლასის მსესხებლებზე კომერციულ ბანკებს შეუძლიათ გაუხსნან საკრედიტო ხაზი, ერთჯერადად გასცენ სესხები უზრუნველყოფის გარეშე.

მეორე კლასის მსესხებლებების დაკრედიტება ბანკების მიერ ჩვეულებრივი წესით, ანუ შესაბამისი უზრუნველყოფადობის ვალდებულების (გარანტიების, გირაოს და ა.შ.) არსებობის პირობებში ახორციელებენ.

მესამე კლასის კლიენტებზე კრედიტების გაცემა ბანკისათვის სერიოზულ რისკთან იქნება დაკავშირებული. ასეთ კლიენტებზე უმეტეს შემთხვევებში კრედიტები არ გაიცემა, და თუ გაიცა, ამ შემთხვევაში გასაცემი სესხის სიდიდე საწესდებო ფონდის სიდიდეს არ უნდა აჭარბებდეს.

კრედიტის გაცემის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების პროცესში, რეიტინგულ შეფასებასთან ერთად, საწარმო-მსესხებელის შესაძლო გაკოტრების პროგნოზის, ანუ ალტმანის მიხედვით „Z-ანალიზის“ გაკეთება არის მიზანშეწონილი, რომლის განტოლება შემდეგი სახით არის წარმოდგენილი:

$$Z = 1,2 X_1 + 1,4 X_2 + 3,3 X_3 + 0,6 X_4 + 1,0 X_5 ,$$

$$\begin{array}{lcl} \text{საბრუნავი კაპიტალი} & (A1 + A2 + A3) & 44180 \\ \text{სადაც : } X_1 = \dots\dots\dots & = \dots\dots\dots & = \dots\dots\dots = 1; \\ \text{ერთობლივი აქტივები} & (A1 + A2 + A3 + A4) & 44180 \end{array}$$

$$\begin{array}{lcl} \text{გაუნაწ. მოგება (სნგ-ბო პერ.) სტროფი 470 ფორმა №1} & 45632 & \\ X_2 = \dots\dots\dots & = \dots\dots\dots & = \dots\dots\dots = 1,02; \\ \text{ერთობლივი აქტივები} & (A1 + A2 + A3 + A4) & 44180 \end{array}$$

$$\begin{array}{lcl} \text{ბრიტო - შემოსავლები} & P7 & 15711 \\ X_3 = \dots\dots\dots & = \dots\dots\dots & = \dots\dots\dots = 0,36; \\ \text{ერთობლივი აქტივები} & (A1 + A2 + A3 + A4) & 44180 \end{array}$$

$$\begin{array}{lcl} \text{კაპიტალის საბაზრო შეფას.} & (A1 + A2 + A3 + A4) & 44180 \\ X_4 = \dots\dots\dots & = \dots\dots\dots & = \dots\dots\dots = 1,86; \\ \text{ჯამური დავალ.საბ. შეფას.} & (P1 + P2 + P3) & 23696 \end{array}$$

$$\begin{array}{lcl} \text{გაყიდვების მოცულობა} & P7 & 15711 \\ X_5 = \dots\dots\dots & = \dots\dots\dots + \dots\dots\dots & = \dots\dots\dots = 0,36. \\ \text{ერთობლივი აქტივები} & (A1 + A2 + A3 + A4) & 44180 \end{array}$$

თუ $Z < 1,8$, მაშინ გაკოტრების ალბათობა ძალიან მაღალია; როდესაც $1,81 < Z < 2,7$ - გაკოტრების ალბათობა საშუალოა; როდესაც $2,8 < Z < 2,9$ - გაკოტრება შესაძლებელია; როდესაც $Z > 3,0$ - გაკოტრების ალბათობა ძალიან მცირეა.

ჩვენს შემთხვევაში :

$$\begin{aligned} Z &= 1,2X_1 + 1,4X_2 + 3,3X_3 + 0,6X_4 + 1,0X_5 = \\ &= (1,2 \times 1) + (1,4 \times 1,02) + (3,3 \times 0,36) + (0,6 \times 1,86) + (1,0 \times 0,36) = \\ &= 1,2 + 1,43 + 1,19 + 1,12 + 0,36 = 5,3 , \end{aligned}$$

ანუ Z ტოლია 5,3-ის (> 3-ზე) და აქედან გამომდინარე გაკოტრების ალბათობა ძალიან მცირეა.

2. მსესხებელის კრედიტუნარიანობის ფულადი ნაკადების ანალიზის საფუძველზე შეფასება :

ფულადი ნაკადის ანალიზი - კომერციული ბანკის კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასების ხერხია, რომლის საფუძველში ისეთი ფაქტიური მაჩვენებლების გამოყენებაა ჩადებული, რომლებიც კლიენტის სახსრების საანგარიშგებო პერიოდში ბრუნვის მახასიათებლებია. ფულადი ნაკადის აღნიშნული მეთოდით ანალიზი პრინციპულად განსხვავდება ფინანსური კოეფიციენტების სისტემის საფუძველზე კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდისაგან, რომელთა გაანგარიშება სალდირებული საანგარიშგებო მაჩვენებლების საფუძველზე ხორციელდება.

ფულადი ნაკადის ანალიზი, ჩვეულებრივ, სესხის მოთხოვნის ვადის შესაბამისი პერიოდისათვის მსესხებლის სახსრების გადინებისა და შემოდინების შეპირისპირებაში მდგომარეობს. სესხის ართი წლით გაცემისას ფულადი ნაკადის ანალიზი წლიურ ჭრილში, 90 დღემდე ვადით - კვარტალურ და ა.შ. კეთდება. ცხრილი 5-ში მოყვანილია ფულადი ნაკადის ანალიზის მეთოდიკა, რომლის საინფორმაციო ბაზას ემსახურება საწარმო-მსესხებლის - ბუღალტრული ბალანსი, ანგარიშგება მოგება და ზარალის შესახებ, ანგარიშგება ფულადი სახსრების მოძრაობის შესახებ.

პრაქტიკაში ფულადი ნაკადის ანალიზისათვის მონაცემები, როგორც მინიმუმ, გასული სამი წლის განმავლობაში აიღება. თუ კლიენტს სახსრების მოდინების მდგრადი მეტობა ჰქონდა გადინებასთან მიმართებაში, აღნიშნული მისი ფინანსური მდგრადობის - კრედიტუნარიანობის შესახებ მიაწოდებს. საერთო ფულადი ნაკადის სიდიდის მერყეობა, ასევე სახსრების გადინების მოკლევადიანი მეტობა მოდინებაზე, კრედიტუნარიანობის დონის მიხედვით კლიენტის უფრო დაბალ რეიტინგის შესახებ მოუთითებს. სახსრების სისტემატური მეტობა მოდინებასთან მიმართებაში კლიენტის როგორც ატაკრედიტუნარიანის მახასიათებელია. საერთო ფულადი ნაკადის ჩამოყალიბებული საშუალო დადებითი სიდიდე (სახსრების მოდინების მეტობაგადინებაზე) შეიძლება როგორც ახალი სესხების გაცემის ზღვარის სახით იქნეს

ცხრილი 5. ფულადი ნაკადის ანალიზი

მაჩვენებლები :	საანგარიშგებო	წინა წლის
	პერიოდზე:	შესაბამის პერიოდზე:
I.სახსრები, მიღებული მოგებიანი ოპერაციებიდან:		
1.მოგება საწარმოო საქმიანობიდან (საოპერაციო მოგება) (სტრ. 050)	39 573	21 002
2.ამორტიზაცია*	142 000	18 714
3.ხარჯები სამომავლო ხარჯებისა და გადახდების გადასაფარავად (სამომავლო ხარჯების რეზერვები) (სტრ. 430)	250	250
	181 823	39 966
4.მტლიანი საოპერაციო ფულადი ნაკადი (სტრ. 1 + სტრ. 2 + სტრ. 3)		
II.შემოსულობები (ხარჯები) მიმდინარე ოპერაციების მიხედვით:		
5.გადიდება (-) ან შემცირება (+) დებიტორული დავალიანების წინა პერიოდთან შედარებით (სტრ. 240)	4 511	6 695

6.გადიდება (-) ან შემცირება (+) მარაგებისა და დანახარჯების წინა პერიოდთან შედარებით (სტრ. 210)	32 085	27 868

7.გადიდება (-) ან შემცირება (+) კრედიტორული დავალიანების წინა პერიოდთან შედარებით (სტრ. 620.)	23 604	16 266

8.სუფთა საოპერაციო ნაკადი (სტრ. 4 + სტრ. 5 + სტრ. 6 + სტრ. 7)	242 023	90 795

III.ფინანსური ვაკდებულებები:

9.დანახარჯები სპეც. ფონდებიდან მოცემული პერიოდის ხარჯზე (სტრ. 216)	651	565

10.ხარჯები პროცენტების გადახდასთან მიმართებაში (სტრ. 432)	250	250

11.დივიდენდები (სტრ. 630)	92	92

12.ფულადი სახსრები ვალისა და დივიდენდების გადახდის შემდეგ (სტრ. 8 - სტრ. 9 - სტრ. 10 - სტრ. 11)	241 030	89 888

IV.სახსრების სხვა დაბანდებები:

	5158	3152

13.გადასახადები (სტრ. 220)	42 023	41 787

14.დაბანდებები ძირითად ფონდებში (სტრ. 120)	7 590	6 991

15. გადიდება (-) ან შემცირება (+) დანარჩენი მოკლევადიანი და გრძელვადიანი აქტივების მიხედვით (სტრ. 214)	44 185	39 498

16. გადიდება (-) ან შემცირება (+) დანარჩენი მოკლევადიანი და გრძელვადიანი პასივების მიხედვით (სტრ. 290)	127	98

17. გადიდება (-) ან შემცირება (+) არამატერიალური აქტივების (სტრ. 110)	2 943	1 073

18.დანარჩენი შემოსავლები (+) ან ხარჯები (-) (სტრ. 625)	211	211

19.საერთო მოთხოვნილება დაფინანსებაში (სტრ. 140)		

V.მოთხოვნილებები დაფინანსებასთან მიმართებაში:

20.მოკლევადიანი კრედიტები: შემცირება (-) ან გადიდება (+) წინა პერიოდთან შედარებით (სტრ. 690)	23 696	20 358

21.საშუალოვადიანი და გრძელვადიანი კრედიტები: შემცირება (-) ან ნაზარდი (+) (სტრ. 590)	103	9 020

22. გადიდება (-) ან შემცირება (+) საწესდებო ფონდის (სტრ. 490)	89 540	63. 528

210 837

საერთო ფულადი ნაკადი

- ძირითადი საშუალებების ამორტიზაციის სიდიდე, მსესხებელის ფორნა №5-ის მონაცემების მიხედვით წლის დასაწყისისათვის იყო 18 714 ათ. ლარი, ხოლო წლის ბოლოსათვის 22 142 ათ. ლარი.

გამოყენებული. მითითებული მეტოზა გვიჩვენებს, თუ კლიენტს პერიოდში სავალო ვალდებულებების რა სიდიდის დაფარვა შეუძლია. კლიენტის საერთო ფულადი ნაკადისა და სავალო ვალდებულებების სიდიდის თანაფარდობის საფუძველზე განისაზღვრება მისი კრედიტუნარიანობის კლასი. აღნიშნული თანაფარდობის ნორმატიული დონეებია: I კლასი - 0,75; II კლასი - 0,30; III კლასი - 0,25; IV კლასი - 0,2; V კლასი - 0,15; VI კლასი - 0,1.

ცხრილი 5-ის მონაცემების საფუძველზე, სდაც მსესხებელი-კლიენტის საერთო ფულადი ნაკადების სიდიდე 210 837 ლარის ტოლი გამოვიდა, ასეთ კლიენტზე ერთი წლის ვადით შეიძლება გაიცეს კრედიტი:

- I კლასის კრედიტუნარიანობის კლიენტზე $210\ 000 \times 0,75 = 158\ 000$ ლარის კრედიტი;
- II კლასის კრედიტუნარიანობის კლიენტზე $210\ 000 \times 0,30 = 63\ 000$ ლარის კრედიტი;
- III კლასის კრედიტუნარიანობის კლიენტზე $210\ 000 \times 0,25 = 53\ 000$ ლარის კრედიტი.

ზემოთაღნიშნულის გათვალისწინებით შემდეგი სახის მოკლე დასკვნის გაკეთება არის შესაძლებელი:

1. **შეთავაზებულია** მსესხებლის (მეურნე სუბიექტის) კრედიტუნარიანობის განსაზღვრის ავტორისეული მოსაზრება და რომ: **მსესხებლის კრედიტუნარიანობა არის - ფინანსური და არაფინანსური მაჩვენებლებით წრმოდგენილი კომპლექსური სამართლებრივი და ფინანსური მახასიათებელი**, რომელიც კრედიტორის წინაშე კონკრეტული მსესხებლის, საკრედიტო ხელშეკრულებაში გათვალისწინებული მომავალი საკუთარი სავალო ვალდებულებების სრულად და ვადაში გადახდის შესაძლებლობის შეფასების, ასევე დაკრედიტებისას ბანკის რისკის ხარისხის განსაზღვრის საშუალებას იძლევა.
2. **ჩამოყალიბებულია** საწარმო-მსესხებლის კრედიტუნარიანობის ფინანსური კოეფიციენტების მეშვეობით განსაზღვრის მეთოდოლოგია, რომელიც მსესხებლის აგრეგირებული ბალანსისა და ანგარიშგება „მოგება და ზარალის“ შესახებ მონაცემების - სალდირებული საანგარიშგებო მაჩვენებლების საფუძველზე ხორციელდება. ამასთან, მსესხებლის კრედიტუნარიანობის კლასისა და რეიტინგულ შეფასებასთან ერთად, ალტმანის „Z-ანალიზის“ მეთოდის საფუძველზე მისი გაკოტრების პროგნოზიზაც არის შესაძლებელი.
3. **შეთავაზებულია** საწარმო-მსესხებლის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრის ალტერნატიული პრაქტიკული მეთოდოლოგია, რომელიც მისი **ფულადი სახსრების ნაკადის ანალიზზეა** დაფუძნებული. იგი ბანკის მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების ისეთი ხერხია, რომლის საფუძველში მისი სახსრების ბრუნვის მახასიათებელი საანგარიშო პერიოდის ფაქტიური მაჩვენებლებია ჩადებული.

**ლექცია 14. კომერციული ბანკების მსესხებელი -
იურიდიული პირების კრედიტუნარიანობის
შეფასების პრაქტიკუმი**

**14.1. ბანკის მსესხებელი იურიდიული პირის
კრედიტუნარიანობის შეფასების თავისებურებები
უცხოეთის გამოცდილების გათვალისწინებით**

საბაზრო ურთიერთობების განვითარების პირობებში საკრედიტო ორგანიზაციებს - კრედიტორებს საკუთარი პარტნიორების კრედიტუნარიანობის შესახებ ზუსტი წარმოდგენა უნდა გააჩნდეთ. მსესხებლის (მეურნე სუბიექტის) კრედიტუნარიანობა - ფინანსური და არაფინანსური მაჩვენებლებით წარმოდგენილი კომპლექსური სამართლებრივი და ფინანსური მახასიათებელია, რომელიც კრედიტორის წინაშე საკრედიტო ხელშეკრულებაში გათვალისწინებული საკუთარი სავალო ვალდებულებების მიხედვით მომავალში სრულად და ვადაში ანგარიშსწორების განხორციელების ორგანიზაციის შეფასების, ასევე კონკრეტული მსესხებლის დაკრედიტებისას ბანკის (კრედიტორის) რისკის ხარისხის განსაზღვრის შესაძლებლობა იძლევა {58, გვ. 212 – 427},

მსესხებლის კრედიტუნარიანობა მრავალ ფაქტორებზეა დამოკიდებული, ამიტომ თითოეული მათგანის გაანგარიშება და შეფასება მარტივი არ არის. მოცემული პრობლემის გადასაწყვეტად ლიტერატურაში ერთმანეთისაგან შეფასებისადმი მაჩვენებლების ნაკრებითა და მეცნიერული მიდგომებით განსხვავებული მეთოდების მიშვნელოვანი რაოდენობაა შეთავაზებული. ყველა შეთავაზებული მიდგომა ერთმანეთს კი არ გამორიცხავენ, არამედ ავსებენ და ამასთან მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების კომპლექსის ფორმირებას ახორციელებენ.

მეურნე სუბიექტის კრედიტუნარიანობის შეფასებისადმი მიდგომების მთლიანი ერთობლიობა შეიძლება სხვადასხვა ნიშანთვისებების მიხედვით იქნეს კლასიფიცირებული, როგორებიცაა: შეფასებაში გამოყენებადი მოდელების ტიპის მიხედვით (რეიტინგული ანალიზის მოდელები, დისკრიმინანტული ანალიზის მოდელები და ა.შ.), მოდელების გეოგრაფიული კუთვნილების მიხედვით (უცხოურები და სამამულოები), შეფასებაში მოდელების პრაქტიკული გამოყენების ხარისხის მიხედვით {იხ. 54}.

ყველაზე უფრო გავრცელებულს პროფესორ ი.ვ. ვიშნევსკის მიერ შეთავაზებული მეთოდების ანალიზის კლასიფიკაცია წარმოადგენს, რომლის მიხედვით გამოყოფენ - კლასიფიკაციურ მოდელებს და კომპლექსურ შეფასებებზე დაფუძნებულ მოდელებს.

კლასიფიკაციური მოდელებისაგან გამოყოფენ - პროგნოზულებს, რომლებიც მსესხებლების გაკოტრების ალბათობისაგან დამოკიდებულებაში დიფერენცირების შესაძლებლობას იძლევიან, და რეიტინგულებს, რომლებიც მსესხებლებს, გაანგარიშებადი ფინანსური კოეფიციენტების ჯგუფებისა და მათთვის მინიჭებადი მნიშვნელობის დონეების მიხედვით დადგენადი მათი კატეგორიებისაგან დამოკიდებულებაში აჯგუფებენ.

რეიტინგული შეფასება შესაძლებლობას იძლევა - მომავალი გადახდების განხორციელების თავისდროულობის, საბრუნავი აქტივების ლიკვიდობისა და რეალობის პროგნოზირების, მეურნე სუბიექტის საერთო ფინანსური მდგომარეობისა და მისი მდგრადობის შეფასების, ასევე მოგების მოცულობის შემცირების საზღვრების განსაზღვრის შესაძლებლობას იძლევა, რომლებშიც ფიქსირებული გადახდების ნაწილის დაფარვა ხორციელდება.

რეიტინგული მოდელების უპირატესობებს წარმოადგენენ: მათი სიმარტივე, კერძო მაჩვენებლების მიხედვით ოპტიმალური მნიშვნელობების გაანგარიშების შესაძლებლობა, შედეგების მიხედვით ორგანიზაციის რანჟირების შემძლეობას, კრედიტუნარიანობის შეფასებისადმი კომპლექსური მიდგომა (გამოიყენება მაჩვენებლები, რომლებიც მსესხებლის საქმიანობის სხვადასხვა მხარეებს გამოხატავენ). მაგრამ მოცემული მეთოდების გამოყენებისას საჭიროა რიგი ფაქტორები იქნეს გათვალისწინებული, როგორებიცაა {იხ. 55}:

1. ფინანსური კოეფიციენტების გულმოდგინედ შერჩევის აუცილებლობა (მსესხებლის მუშაობის სხვადასხვა მხარეების აღმწერი მაჩვენებლების გამოყენება არის საჭირო).
2. მაჩვენებლების ზღვრული მნიშვნელობების დასაბუთებაა მნიშვნელოვანი (საქართველოში მსგავსი მიდგომის განხორციელება საკმაოდ რთულია, რამდენადაც ორგანიზაციაში საქმეების ფაქტიუტი მდგომარეობის შესახებ მონაცემები არასაკმარისადაა, ასევე მონაცემთა ასეთი ბაზის ფორმირებაში ბანკების მონაწილეობის ხარისხი მცირეა).
3. მაჩვენებლების თითოეული ჯგუფისათვის, კონკრეტული მსესხებლის საქმიანობის დარგთან შესაბამისობაში, კოეფიციენტების მნიშვნელობის დასაბუთების აუცილებლობა.
4. სხვადასხვა კლასის მსესხებლებთან მიმართებაში ზღვრულ სფეროებში გადახრების სიდიდის განსაზღვრა,
5. მაჩვენებლების დონე მხოლოდ ცალკეული დადგენილი ნორმატივების შესაბამისი ოპტიმალური მნიშვნელობებისათვის დგინდება, მაგრამ მათი შესრულების ან არშესრულების ხარისხი მხედველობაში არ მიიღება.
6. ფინანსური კოეფიციენტები ნაშთების შესახებ მონაცემების საფუძველზე წარსულში საქმის მდგომარეობას გამოხატავენ.
7. გაანგარიშებადი კოეფიციენტები მრავალ ფაქტორებს - მსესხებლის რეპუტაციას, საბაზრო კონიუნქტურის პერსპექტივებსა და თავისებურებებს, გამოშვებადი და რეალიზებადი პროდუქციების შეფასებას, კაპიტალდაბანდებების პერსპექტივებს და ა.შ. უნდა ითვალისწინებდნენ.

პროგნოზულმა მოდელები, რომლებიც სტატისტიკური მეთოდების მეშვეობით მიიღებიან, პოტენციალური მსესხებლების ხარისხის შეფასებისათვის გამოიყენება. მათ შორის ყველაზე უფრო დიდი მნიშვნელობა აქვთ მეთოდიკებს, რომლებიც მრავლობით დისკრიმინანტულ ანალიზზეა დაფუძნებული (ალტმანისა და ჩესსერის, მ.ა. ფედოტოვის, რ.ს. საიფულინისა და გ.გ. კადიკოვას მოდელები), რომელშიც დისკრეტული ფუნქცია (Z) გამოიყენება, და რომელიც მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის (მათ შორის ფინანსური კოეფიციენტების) მახასიათებელ არაერთჯერად პარამეტრებსა (რეგრესიის კოეფიციენტებს) და ფაქტორებს ითვალისწინებს. რეგრესიის კოეფიციენტები ფორმების შერჩევის მიხედვით გაიანგარიშება, რომლებიც ან გაკოტრდნენ, ან გარკვეული დროის განმავლობაში საქმიანობის განხორციელების უფლება შეინარჩუნეს. თუ ფორმის Z-შეფასება ფორმა-გაკოტრებულის საშუალო მაჩვენებელთან უფრო ახლოს იმყოფება, მაშინ მისი მდგომარეობის გაუარესების გაგრძელების პირობებისას იგი გაკოტრდება.

მრავლობითი დისკრიმინანტული ანალიზის მეთოდების გამოყენების სირთულე მდგომარეობს იმაში, რომ რეგრესიის კოეფიციენტის გაანგარიშებისათვის დარგის შიგნით გაკოტრებული ფორმების საკმაო რაოდენობის მოძიება ყოველთვის შესაძლებელი არ არის. მსესხებლის შესაძლო გაკოტრების პროგნოზირების მოდელების გარდა შეიძლება გარკვეული მაჩვენებლების სისტემაზე დაფუძნებული უფრო გამარტივებული მოდელი იქნეს გამოყენებული.

კრედიტების კლასიფიკაციისას შეიძლება მოდელები CART (classification and regression trees) იქნეს გამოყენებული, რაც ითარგმნება როგორც „საკლასიფიკაციო და რეგრესიული ხეები“. აღნიშნული არაპარამეტრიული მოდელი, რომლის ძირითადი უპირატესობები მდგომარეობს ფართე გამოყენების შესაძლებლობაში, გაგებითობის მიღწევადობაში და გაანგარიშების სიადვილეში, თუმცა აგებისას რთული სტატისტიკური მეთოდები გამოიყენება [იხ. 56].

ფულადი ნაკადების ანალიზის საფუძველზე მეთოდთა, ფინანსურ კოეფიციენტებზე დაფუძნებული მეთოდისაგან განსხვავებით, აქტივებისა და პასივების მუხლების მიხედვით ნაშთების შესახებ მონაცემების კი არა, არამედ ლიკვიდური აქტივების, მარაგებისა და მოკლევადიანი სავალ ვალდებულებების ბრუნვის შესახებ მონაცემების მიხედვით, სხვადასხვა შემონატანებისა და ხარჯის სუფთა სალდოს გაანგარიშების მეშვეობით განსაზღვრადი კოეფიციენტების გამოყენების საშუალებას იძლევა, და საერთო სუფთა ფულადი ნაკადის სიდიდეს გვიჩვენებს.

სახსრების პერიოდში მოდინების ელემენტებს წარმოადგენენ:

- მოგება, მიღებული მოცემულ პერიოდში;
- ამორტიზაცია, დარიცხული პერიოდის განმავლობაში;
- გამონთავისუფლებული სახსრები: მარაგებიდან, დებიტორული დავალიანებიდან, ძირითადი საშუალებებიდან, დანარჩენი აქტივებიდან;
- კრედიტორული დავალიანების გადიდება;
- დანარჩენი პასივების ზრდა;
- აქციონერული კაპიტალის გადიდება;
- ახალი სესხების გაცემა.

სახსრების გადინების ელემენტების სახით გამოყოფენ:

- გადახდას: გადასახადების, პროცენტების, დივიდენდების, ჯარიმებისა და პენიების;
- სახსრების დამატებითი დაბანდებები: მარაგებში, დებიტორულ დავალიანებაში, დანარჩენ აქტივებში, ძირითად საშუალებებში;
- კრედიტორული დავალიანების შემცირება;
- დანარჩენი პასივების შემცირება;
- სესხების დაფარვა.

სახსრების გადინების მოკლევადიანი მეტობა მათ მოდინებასთან მიმართებაში, ფულადი სახსრების დეფიციტის შესახებ მეტყველებს, აქედან გამომდინარე კი - კლიენტის უფრო დაბალ რეიტინგზე მიანიშნებს. გადინების სისტემატიური მეტობა სახსრების მოდინებასთან მიმართებაში კლიენტს როგორც არაკრედიტუნარიანს ახასიათებს. საერთო ფულადი ნაკადის ჩამოყალიბებული საერთო სიდიდე შეიძლება ახალი კრედიტების გაცემის ზღვრის სახით იქნეს დადგენილი, რამდენადაც იგივე სახსრების სიდიდეს გვიჩვენებს, რომელთა მეშვეობით კლიენტს სავალ ვალდებულებების დაფარვის შესაძლებლობა გააჩნია. კლიენტის საერთო ფულადი ნაკადისა და სავალ ვალდებულებების სიდიდის თანაფარდობის საფუძველზე მისი კრედიტუნარიანობის კლასი განისაზღვრება. ფულადი ნაკადის ანალიზი საწარმოს მართვის სუსტი მხარეების შესახებ დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას იძლევა. ვიწრო ადგილების გამოვლენა საკრედიტო ხელშეკრულებასი ასახული დაკრედიტების პირობების შემუშავებისათვის გამოიყენება.

საქართველოს წამყვანი ბანკების პრაქტიკაში პოტენციალური მსესხებლების ფინანსური მდგომარეობის უტყუარი შეფასების მიზნით ფინანსური მდგომარეობის ანალიზის ექსპრეს-მეთოდები,

ასევე ფულადი ნაკადების ანალიზი გამოიყენება. ამასთან მსესხებლების კრედიტუნარიანობის შეფასების რაოდენობრივ მაჩვენებლებთან ერთად ბანკები ასევე ყურადღებას ბიზნესზე ზემომქმედ ხარისხობრივ მაჩვენებლებსაც, შიდა და საგარეო ფაქტორებსაც უთმობენ.

ხარისხობრივი მაჩვენებლების ანალიზის შესაძლებლობები, ეკონომიკის დარგების მიხედვით ერთიანი ნორმატიული ბაზის არ არსებობის გამო, შეზღუდულია. არც დარგობრივი ცნობარებიც ან კლასიფიკატორებიც არსებობენ, რომლებიც მისი დარგობრივი თავისებურებების გათვალისწინებით კრედიტუნარიანობის გარკვეული კლასისადმი ამა თუ იმ ორგანიზაცია-მსესხებლის უტყუარად მიკუთვნების, ასევე ბანკებს საკრედიტო რესურსების მიწოდებისას საკუთარი რისკების შეფასების შესაძლებლობას იძლევა. საქართველოს კომერციული ბანკები იძულებულები არიან ძირითადად საკუთარ საინფორმაციო ბაზას დაეყრდნონ, და დიდი ყურადღება მსესხებლის რეპუტაციაზე, მის საკრედიტო ისტორიაზე, და არა ფინანსურ შესაძლებლობებზე გაამახვილონ.

უცხოეთში კრედიტუნარიანობის ანალიზს განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ. სხვადასხვა ქვეყნებში შეფასების სხვადასხვა მეთოდებს იყენებენ, რომელთა გამოყენების თავისებურება ქვეყნების კანონმდებლობით, კულტურით, ტრადიციებით, ასევე მრავალი სხვა ფაქტორებით განისაზღვრება {იხ.57}.

აშშ-ს ბანკების პრაქტიკაში კლიენტის კრედიტუნარიანობის ანალიზისას „ექსის სი-ს წესი“ (C) გამოიყენება, რომლის თანახმად კლიენტების შერჩევის კრიტერიუმებს ის ეკონომიკური კატეგორიები წარმოადგენენ, რომელთა სახელწოდების სიტყვები ასო „C“-ით იწყება:

1. **(Character) - მსესხებლის ხასიათი.**
2. **(capacity) - სახრების მოსესხების შესაძლებლობა.**
3. **(Cash) - ფულადი სახსრები.** ნებისმიერი საკრედიტო განაცხადის საკვანძო მომენტი მსესხებლის მიერ კრედიტის დაფარვის შესაძლებლობების განსაზღვრაში მდგომარეობა. მთლიანობაში მსესხებელს აღებული კრედიტების დაფარვის მხოლოდ სამი წყარო გააჩნია: ნაღდი ფულის ნაკადები; აქტივების გაყიდვა ან ლიკვიდაცია; ფინანსების მოზიდვა.
4. **(Collateral) - უზრუნველყოფა.**
5. **(conditions) - პირობები.**
6. **(Control) - კონტროლი.** კონტროლი დაიყვანება შემდეგი სახის საკითხებზე პასუხის მიღებაზე, როგორიცაა: კანონმდებლობის, სამართლებრივი, ეკონომიკური და პოლიტიკური გარემოებების ცვლილებას რამდენად შეუძლია მსესხებლის საქმიანობაზე და კრედიტუნარიანობაზე ნეგატიურად იმოქმედოს?

ადვილად შესამჩნევია, რომ „ექსის C“-ის მეთოდიკაც ნაკლოვანებებისაგან არ არის დაცული. დასახელებული მაჩვენებლების, ზოგიერთების გამოკლებით, უშუალოდ ციფრულ სიდიდეებში გამოსახვა შეუძლებელია. აქედან გამომდინარე ამა თუ იმ დასკვნის სასარგებლოდ საიმედო არგუმენტაციის პრობლემები წარმოიშობა. ამასთან მაჩვენებლები უშუალოდ გაიანგარიშება ნაშთის, და არა ბრუნვის შესახებ მონაცემებიდან გამომდინარე.

დასახელებული მეთოდიკის გარდა, ამერიკული ბანკები, ეკონომიკის სუბიექტის კრედიტუნარიანობის დინის ანალიზისას ეყრდნობიან ძირითადი მაჩვენებლების შემდეგ ოთხ ჯგუფს:

- პირველი ჯგუფი - ფირმის ლიკვიდობის მაჩვენებლები, ანუ ლიკვიდობის კოეფიციენტი;
- მეორე ჯგუფი - კაპიტალის ბრუნვადობის მაჩვენებლები, ანუ გადაფარვის კოეფიციენტი;
- მესამე ჯგუფი - სახსრების მოზიდვის მაჩვენებლები, ანუ მოზიდვის კოეფიციენტი;

- მეოთხე ჯგუფი - მოგებიანობის მაჩვენებლები, ანუ მოგებიანობის კოეფიციენტი.

ლიკვიდობის კოეფიციენტი - ყველაზე უფრო ლიკვიდური სახსრების შეფარდებაა გრძელვადიან სავალო ვალდებულებებთან. ლიკვიდური სახსრები ყალიბდება ფულადი სახსრებისა და მოკლევადიანი ხასიათის დებიტორული დავალიანებისაგან. სავალო ვალდებულებები შედგება - მოკლევადიანი ხასიათის სესხების მიხედვით, თამასუქების მიხედვით, გადაუხდელი მოთხოვნებისა და დანარჩენი მოკლევადიანი ვალდებულებების დავალიანებისაგან, ლიკვიდობის კოეფიციენტი პროგნოზირებას ახდენს მსესხებლის შესაძლებლობას საბრუნავი კაპიტალის სტრუქტურის შეფასების საფუძველზე ოპერატიულად და ვადაში ბანკის ვალი დაფაროს. რამდენად უფრო მაღალია ლიკვიდობის კოეფიციენტი, იმდენად უფრო მაღალია კრედიტუნარიანობა.

გადაფარვის კოეფიციენტი - საბრუნავიკაპიტალის თანაფარდობაა მოკლევადიან სავალო ვალდებულებებთან. იგი დაკრედიტების ზღვარს და ვალის გადაფარვისათვის კლიენტის ყველა სახეობის სახსრების საკმარისობას გვიჩვენებს. თუ გადაფარვის კოეფიციენტი 1-ზე ნაკლებია, მაშინ დაკრედიტების საზღვრები დარღვეულია, და მსესხებელზე კრედიტის კიდევ მიწოდება არ შეიძლება, რადგანაც იგი არაკრედიტუნარიანს წარმოადგენს. კაპიტალის ბრუნვაობის მაჩვენებლები საბრუნავი აქტივების ხარისხის გამომატველია და შეიძლება გადაფარვის კოეფიციენტის ზრდის შეფასებისათვის იქნეს გამოყენებული.

მოზიდვის კოეფიციენტი - ყველა სავალო ვალდებულებების თანაფარდობაა აქტივების საერთო თანხასთან ან ძირითად კაპიტალთან. ისინი გვიჩვენებენ ფირმის ნასესხებ სახსრებზე დამოკიდებულებას: რამდენად უფრო მაღალია მოზიდვის კოეფიციენტი, იმდენად უარესია მსესხებლის კრედიტუნარიანობა.

მოგებიანობის მაჩვენებლები - მეურნე სუბიექტის მოგებიანობის მახასიათებელია. მათ მიეკუთვნებიან: შემოსავლებში მოგების წილი, აქტივებზე მოგების ნორმა, აქციაზე მოგების ნორმა. თუ ნასესხებ სახსრებზე ფირმის დამოკიდებულება იზრდება, მაშინ მოზიდვის კოეფიციენტის საფუძველზე შეფასებადი კრედიტუნარიანობის შემცირება შეიძლება მოგებიანობის ზრდით იქნეს კომპენსირებული.

ინგლისში საკვანძო სიტყვას, რომელშიც მსესხებლებზე სესხების გაცემისას მოთხოვნილებებია თავმოყრილი, წარმოადგენს ტერმინი „PARTS“, და რომელიც თავისთავში მოიცავს:

1. **Purpose** – მიზანს;
2. **Amount** – თანხას;
3. **Repayment** – ვალისა და პროცენტების დაბრუნებას;
4. **Term** – ვადას;
5. **Security** - უზრუნველყოფას, გირაოს.

ინგლისის კლირინგული ბანკები ასევე კრედიტთან მიმართებაში არგადახდის შესაძლო რისკის შეფასებას მეთოდის PARSEL და CAMPARI გამოყენებით ახორციელებენ.

მეთოდის PARSEL მოიცავს:

1. **Person** – ინფორმაცია პოტენციური მსესხებელის პერსონის შესახებ, მისი რეპუტაცია;
2. **Amount** – მოთხოვნილი კრედიტის თანხის დასაბუთება;
3. **Repayment** – გადაფარვის შესაძლებლობა;
4. **Security** – უზრუნველყოფის შეფასება;
5. **expediency** – კრედიტის მიზანშეწონილობა;
6. **Lemuneration** - ბანკის გასამრჯელო (საპროცენტო განაკვეთი) კრედიტის მიწოდების რისკზე.

მეთოდის **CAMPARI** უფრო გაფართოებულია შეფასების სისტემასთან მიმართებაში და კლიენტთან პირადი შეხვედრის შემდეგ მათ შეფასებაში და დაზუსტებაში, კლიენტის საქმიანობის გამომხატველი საკრედიტო განაცხადიდან თანდართული ფინანსური დოკუმენტების რიგითობით გამოყოფაში მდგომარეობს

1. **Character** – მსესხებლის რეპუტაცია;
2. **Ability** – მსესხებლის ბიზნესის შეფასება;
3. **Means** – სესხზე მიმართვის აუცილებლობის ანალიზი (**Margin** - მარჟა, შემოსავალი);
4. **Purpose** – კრედიტის მიზანი;
5. **Amount** – კრედიტის მიზნის დასაბუთება;
6. **Repayment** – დაფარვის შესაძლებლობა;
7. **Insurance** - საკრედიტო რისკის დაზრდვის ხერხი.

გერმანიის ბანკები საკრედიტო რეიტინგის მეთოდის იყენებენ, რომელიც თავისთავში მოიცავს - კრედიტში დაინტერესებული ფორმის კრედიტუნარიანობის და მის მიერ წარმოდგენილი გარანტიის შეფასებას. კლიენტის კრედიტუნარიანობა 17 კრიტერიუმის მიხედვით განისაზღვრება, რომელიც დაყოფილია 5 ჯგუფად:

1. **მენეჯმენტი**: მენეჯმენტის ხარისხი, ფინანსური საქმიანობის გონივრული გაძღოლ;
2. **ბაზარი (დარგი)**: ბაზრისა და დარგის განვითარება, კონიუნქტურის დინამიკის ზემოქმედება, პროდუქციის მიმღებებისა და მიმწოდებლების, ექსპორტული და იმპორტული რისკების გეოგრაფიები, კონკურენციის სიმწვავე, პროდუქცია და ასორტიმენტი, სტანდარტები;
3. **კლიენტთან ურთიერთობა**: ანგარიშების მომსახურება, კლიენტის ღიაობა და მისი მზადყოფნა საკუთარი საქმიანობის შესახებ ინფორმაციის წარმოდგენასთან მიმართებაში;
4. **ეკონომიკური პირობები**: წლიური ბალანსის შეფასება, საერთო ქონებრივი პირობები;
5. **საწარმოს განვითარების პერსპექტივა**: განვითარება ბოლო წლიური ბალანსის გამოქვეყნების შემდეგ პერიოდში, საწარმოო დაგეგმვა, შემოსავლიანობისა და კაპიტალის სამომავლო მომსახურების დაგეგმვა, წარმოების სპეციფიკური რისკები.

მითითებული კრიტერიუმებიდან თითოეულის მიხედვით შეფასება 6-ბალიანი სკალის მიხედვით ხორციელდება. ამასთან ღირს აღინიშნოს, რომ ორგანიზაციისათვის ექვსი ბალის მიკუთვნება კონკრეტული კრიტერიუმის მიხედვით უკიდურესად ცუდ მნიშვნელობად ითვლება.

ფრანგული მეთოდის ორგანიზაციის კრედიტუნარიანობის ანალიზთან მიმართებაში თავისთავში მოიცავს კლიენტის საქმიანობის სამი ბლოკის მიხედვით შეფასებას:

1. **საწარმოს საერთო საფინანსო-ეკონომიკურ შეფასებას.**
2. **კრედიტუნარიანობის თანდებული შეფასება, სპეციფიკური თითოეული ბანკისათვის.**
3. **მიმართვა საფრანგეთის ბანკის კართოთეკაში.**

პირველ ბლოკის მაჩვენებლებს საქმე აქვს ეკონომიკის სეზონულობის საქმიანობის ხასიათთან, მისი ფუნქციონირების ხანგრძლივობასთან, აგრეთვე წარმოების ისეთ ფაქტორებთან, როგორიცაა:

- ხელმძღვანელების, მმართველებისა და პერსონალის შრომითი რესურსები - განათლება, ხელმძღვანელის კომპეტენტურობა და ხნოვანება, მისი მემკვიდრის არსებობა, სამუშაო ადგილის მიხედვით მმართველების გადაადგილების სიხშირე, პერსონალის სტრუქტურა, გაცდენის

მაჩვენებლები, შრომის ანაზრაურებისა და დამატებული ღირებულების თანაფარდობა, რომელიც 70%-ის ჩარჩოებში უნდა იყოს;

- საწარმოო რესურსები - ამორტიზაციისა და ამორტიზაციული სახსრების, ინფლაციის დონის თანაფარდობა;
- ფინანსური რესურსები;
- ორგანიზაციის საქმიანობის ეკონომიკური გარემო - გამოშვებადი პროდუქციის სასიცოცხლო ციკლის სტადია, კონკურენციის პირობები, საწარმოს ძირითადი პროდუქციის ბაზრის განვითარებისა და მარკეტინგის ხერხების ხარისხი.

მეორე ბლოკის მაჩვენებლების კვლევის მიზანი - მსესხებლის შეფასებაზეა ფორმალიზებული, რომელიც საანგარიშგებო ბალანსზე და მოგებისა და ზარალის შესახებ ანგარიშგებებზეა დაფუძნებული. უნდა აღინიშნოს, რომ საფრანგეთში მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდები, ფირმების ტიპებისა და კერძო პირების მიხედვით განასხვავებით, დარგობრივი კუთვნილებისა და საკუთრების ფორმების მიხედვითაა დიფერენცირებული.

მესამე ბლოკის მაჩვენებლების ანალიზის მსვლელობაში ბალანსის აქტივში გამოიყოფა ნაწილის სამი შემადგენელი: იმობილიზებული აქტივები; საბრუნავისაშუალებები (მარაგები, დებიტორები, დანარჩენები); ნაღდი ფული (სალარო, ფული ბანკის ანგარიშზე, ფასიანი ქაღალდები). ბალანსის პასივი დაიყოფა შემდეგ შემადგენელ ნაწილებად: მუდმივი რესურსები, კრედიტორული დავალიანება.

მითითებული მონაცემების საფუძველზე გაიანგარიშება შემდეგი მაჩვენებლები:

- ამონაგები რეალიზაციიდან;
- მთლიანი კომერციული შემოსავალი - რეალიზაციიდან ამონაგებს მინუს შეძენილი სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობებისა და მზა პროდუქციის ღირებულება;
- დამატებული ღირებულება - მთლიანი კომერციული შემოსავალი მინუს საექსპლოატაციო (ადმინისტრაციული, სუბმოიჯარეებზე) ხარჯები;
- მთლიანი საექსპლოატაციო შემოსავალი - დამატებული ღირებულება მინუს ხელფასზე ხარჯები, მინუს ხელფასზე გადასახადები, მინუს შვებულებების გადახდები;
- მთლიანი საექსპლოატაციო შედეგი - მთლიანი საექსპლოატაციო შემოსავალი მინუს კრედიტზე პროცენტების გადახდა პლიუს სხვა საწარმოებში სახსრების დაბანდებებისაგან შემოსავალი და მინუს რისკის ფონდში ანარიცხები;
- მოგება, რომელიც შეიძლება თვითდაფინანსებისათვის იქნეს გამოყენებულ - მთლიანი საექსპლოატაციო ხარჯი მონუს მოგება, რომელიც საწარმოს მუშაკებს შორის ნაწილდება, და მინუს მოგებაზე გადასახადები;
- სუფთა მოგება - მოგება, რომელიც შეიძლება თვითდაფინანსებისათვის იქნეს გამოყენებული პლიუს ან მინუსშემთხვევითი შემოსავლები (ხარჯები) მინუს უძრავი ქონების ამორტიზაცია.

მეთოდის მესამე ბლოკში საფრანგეთის ბანკის კათოთევის მონაცემებია გათვალისწინებული. აღნიშნული მონაცემები რისკების განსაზღვრის მიმართების ცენტრში გროვდება, რომელიც საფრანგეთის ბანკის დაქვემდებარებაში იმყოფება. ცენტრი ბანკებიდან ყოველთვიურად თითოეული საწარმოსათვის გახსნილი საკრედიტო ხაზებისა და მსხვილი კატეგორიების მიხედვით დაყოფილი, როდესაც ისინი გარკვეულ ზღვარს აჭარბებენ, გამოყენებადი კრედიტების შესახებ ინფორმაციას ღებულობს. არნიშნული ბანკებს საბანკო სისტემის მიერ თითოეული კლიენტისათვის კრედიტების საერთო თანხის შესახებ ინფორმაციის მიღების, ხოლო სახელმწიფო ორგანოებს - მეურნეობის დარგების მიხედვით კრედიტების

მოცულობიდან დინამიკაზე დაკვირვებისა და სელექციური საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელების საშუალებას აძლევს.

კათოთეკაში განთავსებულია ოთხი განყოფილება:

1. კართოთეკის პირველ განყოფილებაში - საწარმოები ბალანსის აქტივების სიდიდეზე დამოკიდებულებაში 10 ჯგუფად არის დაყოფილი და თითოეულ ჯგუფს A-დან K-მდე ლიტერები მიენიჭება.
2. კართოთეკის მეორე განყოფილება - საკრედიტო კოტირების ნდობის გამომხატველ განყოფილებას წარმოადგენს, რაც შეიძლება საწარმოს მიმართებაში იქნეს დაშვებული. აღნიშნული კოტირება ფინანსური სიტუაციისა და რენტაბელობის შესწავლაზე, ასევე ხელმძღვანელების, კაპიტალისა და საწარმოების, რომლებთანაც კლიენტს მჭიდრო კომერციული კავშირი გააჩნია, მფლობელების შეფასებაზე არის დაფუძნებული, საკრედიტო კოტირება საწარმოებს 7 ჯგუფად დაყოფს, რომელთაც 0-დან 6-მდე შიფრები მიენიჭებათ.
3. კართოთეკის მესამე განყოფილება - საწარმოების მათი გადახდისუნარიანობის მიხედვით კლასიფიცირებას ახდენს. საფრანგეთის ბანკი არგადახდების ყველა შემთხვევას აფიქსირებს და აღნიშნულზე დამოკიდებულებაში კომერციული ბანკების კლიენტებს სამ ჯგუფად დაყოფს, რომელთაც 7, 8 ან 9 შიფრი მიენიჭებათ. შიფრი 7 - ნიშნავს წლის განმავლობაში პუნქტუალობას გადახდებში, ფულად სახსრებში რეალური სიძნელების არ არსებობას. შიფრი 8 - ეძლევა ნაღდ ფულად სახსრებთან დაკავშირებული დროებითი სიძნელებისას, რომლებიც საწარმოს გადახდისუნარიანობას სერიოზულ მუქარის ქვეშ არ აენებენ. შიფრი 9 - ნიშნავს, რომ საწარმოს გადახდისუნარიანობა ძლიერაა კომპრომიტირებული.
4. კართოთეკის მეოთხე განყოფილება - ყველა კლიენტს დაყოფს ორ ჯგუფად: საწარმოებად, რომელთა თამასუქები და ფასიანი ქაღალდები საფრანგეთის ბანკში შეიძლება ხელახლა იქნენ აღრიცხვები, და საწარმოებად, რომელთა თამასუქები და ფასიანი ქაღალდები საფრანგეთის ბანკში არ შეიძლება ხელახლა იქნენ აღრიცხვები.

ზემოთაღნიშნულის გათვალისწინებით შემდეგი სახის **მოკლე დასკვნის** გაკეთება არი შესაძლებელი:

აღნიშნულია, რომ საქართველოს და უცხოეთის ბანკების მიერ გამოყენებადი მსესხებლების კრედიტუნარიანობის ანალიზის აღწერილი მეთოდები, რომლებიც ფინანსური მდგომარეობის ანალიზის სხვადასხვა ექსპრეს- მეთოდებს, ასევე ფულადი ნაკადების ანალიზს იყენებენ, პოტენციური მსესხებლების ფინანსური მდგომარეობის ობიექტური და სანდო შეფასების მნიშვნელობის შესახებ მოწმობენ.

მითითებულია, რომ ბანკებმა, კრედიტუნარიანობის შეფასების რაოდენობრივ მაჩვენებლებთან ერთად, ყურადღება ბიზნესზე ზემოქმედ ხარისხობრივ მაჩვენებლებზეც, შიდა და საგარეო ფაქტორებზეც უნდა გაამახვილონ. ამასთან ისიც უნდა იქნეს აღნიშნული, რომ საქართველოს პრაქტიკაში ანალიზის შესაძლებლობები შეზღუდულია, სადაც ეკონომიკის სხვადასხვა დარგების მიხედვით ანალიზის ერთიანი ნორმატიული ბაზა არ არსებობს.

შეთავაზებულია საქართველოში გარკვეული ერთიანი ნორმატიული ბაზის შექმნის, პირების ფართე წრისათვის მიღწევადი მეურნე სუბიექტების რეიტინგების შემოღების, კრედიტუნარიანობის განსაზღვრის მეთოდების სრულყოფის, კერძო მაჩვენებლების გარკვეული ნაკრების ჩართვის და კომერციული ორგანიზაციების კრედიტუნარიანობაზე სხვადასხვა რაოდენობრივი და ხარისხობრივი ფაქტორების

ზემოქმედების გამათვალისწინებელი ინტეგრალური მაჩვენებლის გაანგარიშების აუცილებლობასთან დაკავშირებით.

14.2. მსესხებელი - იურიდიული პირის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრის მეთოდის რუსეთის ფედერაციის „შემნახველი ბანკის“ მეთოდოლოგიური შემუშავების საფუძველზე

1. მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასება: აღნიშნული მეთოდის მსესხებელი - იურიდიული პირის ფინანსური მდგომარეობისა და კრედიტუნარიანობის ხარისხის განსაზღვრისათვის არის შემუშავებული. რისკების ანალიზის ჩატარების მიზანს კრედიტის მიწოდების შესაძლებლობის, სიდიდისა და პირობების განსაზღვრა წარმოადგენს.

რაოდენობრივი ანალიზი - საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის ცვლილების მახასიათებელი ტენდენციებისა და აღნიშნულ ცვლილებებზე ზემოქმედი ფაქტორების გათვალისწინებით ხორციელდება.

აღნიშნულის მიზნით საწარმოს შეფასებითი მაჩვენებლების დინამიკის, ბალანსის მუხლების სტრუქტურის, აქტივების ხარისხის, სამეურნეო-ფინანსური პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებების ანალიზი იწარმოება.

ხარისხობრივი ანალიზი - ინფორმაციების გამოყენებაზე დაფუძნებული, რომელთა რაოდენობრივ მაჩვენებლებში გამოსახვა შეუძლებელია. ასეთი ანალიზის განხორციელებისათვის მსესხებელის, ბანკის უსაფრთხოების ქვედანაყოფის მიერ წარმოდგენილი მონაცემები და მონაცემთა ბაზის ინფორმაცია გამოიყენება.

იმასთან დაკავშირებით, რომ რისკების რაოდენობრივი ანალიზის საფუძველში სუბიექტური ფაქტორებია ჩადებული, რომლებიც მათი მრავალფეროვნების ძალისხმევით და თითოეული ანალიზირებადი საწარმოს მიხედვით მოცემულ ეტაპზე კონკრეტული ინფორმაციის არსებობის გარეშე სისტემატიზირების განხორციელება შეუძლებელია, ხარისხობრივი ანალიზი მოცემული მეთოდის ჩარჩოებში არ განიხილება.

- 2) მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის შეფასება: მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის შეფასებისათვის შეფასებითი მაჩვენებლების შემდეგი სამი ჯგუფი გამოიყენება:

- * ლიკვიდობის კოეფიციენტები;
- * საკუთარი სახსრების არსებობის კოეფიციენტი;
- * ბრუნვაულობისა და რენტაბელობის მაჩვენებლები.

ცხრილი 1. მეთოდის ძირითადი შეფასებითი მაჩვენებლები

№	მაჩვენებლის დასახელება:	განგარიშების	ახსნა:
რიგზე		ხერხი:	
1	2	3	4
1	აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტი K1	$K1 = \text{სტრ.260} + \text{სტრ.253}$ (ნაწილობრივ) / $\text{სტრ. 690} - (\text{სტრ. 640} + \text{სტრ. 650})$. (ფორმა 1)	- გვიჩვენებს მოკლევადიანი სავალ ვალდებულებების რა ნაწილი შეიძლება საჭიროების შემთხვევაში არსებული ფულადი სახსრების, დეპოზიტურ ანგარიშზე სახსრებისა და მაღალიკვიდური მოკლევადიანი ფასიანი ქაღალდების ხარჯზე იქნას დაფარული. - კოეფიციენტის სტრ. 253 მიხედვით გაანგარიშებისას გაითვალისწინება მხოლოდ სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები, სმნახველი ბანკის ფასიანი ქაღალდები და

დეპოზიტურ ანგარიშებზე სახსრები.

2	გადაფარვის შუალედური კოეფიციენტი K2	$K2 = \text{სტრ. 260} + \text{სტრ. 250} + \text{სტრ. 240} / \text{სტრ. 690} - (\text{სტრ. 640} + \text{სტრ. 650}).$ (ფორმა 1)	-ახასიათებს საწარმოს სამეურნეო ბრუნვიდან ფულადი სახსრების ოპერატიულად გამონთავისუფლებისა და სავალ ვალდებულებების დაფარვის შესაძლებლობას.
3	მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი (გადაფარვის საერთო კოეფიციენტი) K3	$K3 = \text{სტრ. 290} / \text{სტრ. 690} - (\text{სტრ. 640} + \text{სტრ. 650}).$ (ფორმა 1)	-იმლევს საწარმოს ლიკვიდობის საერთო შეფასებას, რომლის გაანგარიშებაში მრიცხველში ყველა საბრუნავი აქტივებია ჩართული.
4	საკუთარი სახსრების არსებობის კოეფიციენტი K4	$K4 = \text{სტრ. 490} + \text{სტრ. 640} + \text{სტრ. 650} / \text{სტრ. 700}.$ (ფორმა 1)	-გვიჩვენებს საწარმოს საკუთარი სახსრების წილს საწარმოს სახსრების საერთო მოცულობაში.
5	პროდუქციის რენტაბელობა (ანუ გაყიდვების რენტაბელობა) K5	$\text{სტრ. 050} / \text{სტრ. 010} = K5$ (ფორმა 2)	-გვიჩვენებს რეალიზაციიდან მოგების წილს რეალიზაციიდან ამონაგებში.
6	საწარმოს საქმიანობის რენტაბელობა K6	$K6 = \text{სტრ. 190} / \text{სტრ. 010}.$ (ფორმა 2)	-გვიჩვენებს სუფთა მოგების წილს რეალიზაციიდან ამონაგებში.

ზემოთჩამოთვლილი K1, K2, K3, K4, K5 და K6 კოეფიციენტები ძირითად შეფასებით მაჩვენებლებს წარმოადგენენ.

ბრუნვადობისა და რენტაბელობის სხვა მაჩვენებლები საერთო დახასიათებისათვის გამოიყენებიან და პირველი ექვსი მაჩვენებლებისადმი როგორც დამატებითი განიხილებიან.

საბრუნავი აქტივებისა და კრედიტორული დავალიანების სხვადასხვა ელემენტების ბრუნვადობა, დღიური გაყიდვების მოცულობიდან (რეალიზაციის ერთდღიანი ამონაგებიდან) გამომდინარე, დღეებში გაიანგარიშება.

დღიური გაყიდვების მოცულობა რეალიზაციიდან ამონაგების გაყოფით პერიოდში დღეთა რაოდენობაზე (90, 180, 270 და 360) გაიანგარიშება.

საბრუნავი აქტივებისა და კრედიტორული დავალიანების საშუალო (პერიოდის განმავლობაში) სიდიდეები გაიანგარიშება როგორც საწყის და საბოლოო პერიოდის თარიღის ნახევარი სიდიდეებისა და შუალედურ თარიღებზე სრული სიდიდეების ჯამი გაყოფილი შესაკრებთა რაოდენობაზე მინუს ერთი.

საბრუნავი აქტივების ბრუნვადობა = საბრუნავი აქტივების საშუალო
 ღირებულება (სტრ.290, ფორმა 1) /
 / დღიური გაყიდვების მოცულობა.

დებიტორული დავალიანების ბრუნვადობა = დებიტორული დავალიანების
 საშუალო ღირებულება (სტრ.230 + სტრ.240, ფორმა 1) /
 / დღიური გაყიდვების მოცულობა.

მარაგების ბრუნვადობა = მარაგების საშუალო ღირებულება (სტრ.210. ფორმა 1) /
 / დღიური გაყიდვების მოცულობა.

ანალოგიურად, საჭიროების შემთხვევაში, შეიძლება - საბრუნავი აქტივებისა და კრედიტორული დავალიანების სხვა ელემენტების (დაუმთავრებელი წარმოების მზა პროდუქციის, ნედლეულისა და მასალების) ბრუნვადობის მაჩვენებლები იქნას გაანგარიშებული.

ზემოთმითითებული ექვსივე კოეფიციენტის გაანგარიშების შედეგების თითოეული აღნიშნული მაჩვენებლების მიხედვით შეფასება, მიღებული მნიშვნელობების დადგენილ დასაშვებ მნიშვნელობებთან (იხ. ცხრ. 2. „მაჩვენებლების კატეგორიების მიხედვით დიფერენციაცია“) შედარების საფუძველზე, მსესხებელზე კატეგორიის მიკუთვნებაში მდგომარეობს.

შემდგომ აღნიშნული მაჩვენებლების მიხედვით, მათი წონების შესაბამისად (იხ. ცხრ. 3. „ბალების ჯამის გაანგარიშება“), ბალების ჯამი განისაზღვრება.

მაჩვენებლების საკმარისი მნიშვნელობებია:

- K1 – 0,1;
- K2 – 0,8;
- K3 – 1,5;
- K4 – 0,4 – ყველა მსესხებლებისათვის, გარდა სავაჭრო საწაემოებისა;
 0,25 - სავაჭრო საწარმოებისათვის;
- K5 – 0,10;
- K6 - 0,06.

ცხრილი 2. მაჩვენებლების კატეგორიების მიხედვით დიფერენციაცია

კოეფიციენტები	კატეგორია 1	კატეგორია 2	კატეგორია 3
K1- აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტი	0,10 და მაღლა	0,05 – 0,10	0,05-ზე ნაკლები
K2 - შუალედური (სწრაფი) ლიკვიდობის კოეფიციენტი	0,80 და მაღლა	0,50 – 0,80	0,5-ზე ნაკლები
K3 - მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი	1,50 და მაღლა	1,0 – 1,5	1,0-ზე ნაკლები
K4 - საკუთარი სახსრების არსებობის			
• ვაჭრობის გარდა	0,40 და მაღლა	0,25 – 0,40	0,25-ზე ნაკლები.
• ვაჭრობისათვის	0,25 და მაღლა	0,15 – 0,25	0,15-ზე ნაკლები
K5 - პროდუქციის რენტაბელობა	0,10 და მაღლა	0,10-ზე ნაკლები	არარენტაბელ.
K6 - საწარმოს საქმიანობის რენტაბელობა	0,06 და მაღლა	0,06-ზე ნაკლები	არარენტაბელ.

ცხრილი 3. ბალების ჯამის გაანგარიშება

მაჩვენებელი	ფაქტიური მნიშვნელობა	კატეგორია	მაჩვენებელის წონა	ბალების ჯამის გაანგარიშება
1	2	3	4	5
K1-აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტი	0,04	3	0,05	0,15
K2-შუალედური (სწრაფი) ლიკვიდობის კოეფიციენტი	2,21	1	0,10	0,1
K3-მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი	2,57	1	0,40	0,40
K4-საკუთარი სახსრების არსებობის (გარდა სავაჭრო და ლიზინგური ორგანიზაციებისა) კოეფიციენტი	0,73	1	0,20	0,2
K5-პროდუქციის რენტაბელობა	0,28	1	0,15	0,15
K6-საწარმოს საქმიანობის რენტაბელობა	0,2	1	0,10	0,1
ჯამი:	X	X	1	1,1

მოცემულ შემთხვევაში ბალების ჯამი 1,1-ის ტოლია. აქედან გამომდინარე ორგანიზაციას შეუძლია საბანკო კრედიტის მიღებაზე ჰქონდეს იმედი.

ბალების ჯამის S გაანგარიშების ფორმულას შემდეგი სახე აქვს:

$$S = 0,05 \times \text{კატეგორია K1} + 0,10 \times \text{კატეგორია K2} + 0,40 \times \text{კატეგორია K3} + 0,20 \times \text{კატეგორია K4} + 0,15 \times \text{კატეგორია K5} + 0,10 \times \text{კატეგორია K6}.$$

მნიშვნელობა S სხვა ფაქტორებთან ერთად მსესხებელის რეიტინგის განსაზღვრისათვის გამოიყენება.

მესამე ჯგუფის დანარჩენი მაჩვენებლებისათვის (ბრუნვადობა და რენტაბელობა) ოპტიმალური და კრიტიკული მნიშვნელობები, საწარმოს სპეციფიკიდან, დარგობრივი კუთვნილებისა და სხვა კონკრეტული პირობებისაგან აღნიშნული მნიშვნელობების დიდი დამოკიდებულების გამო, არ დგინდება.

აღნიშნული მაჩვენებლების გაანგარიშებების შედეგების შეფასება, ძირითადად, დინამიკაში მათი მნიშვნელობების შედარებაზე არის დაფუძნებული.

3)კრედიტუნარიანობის შეფასების დასკვნითი ეტაპი: აღნიშნული ეტაპს მსესხებელის რეიტინგის, ანუ მისი კლასის განსაზღვრა წარმოადგენს.

რუსეთის ფედერაციის შემნახველი ბანკის მეთოდის შესაბამისად დგინდება მსესხებლების სამი კლასი:

- პირველი კლასის, რომელთა დაკრედიტება არ იწვევს ეჭვს;
- მეორე კლასის, დაკრედიტება შეწონილ მიდგომას მოითხოვს;
- მესამე კლასის, დაკრედიტება ამაღლებულ რისკთან არის დაკავშირებული.

რეიტინგი განისაზღვრება ექვსი ძირითადი მაჩვენებლების მიხედვით ბალების ჯამის, მესამე ჯგუფის დანარჩენი მაჩვენებლების შეფასებისა და რისკების ხარისხობრივი ანალიზის საფუძველზე.

ბალების ჯამი S მსესხებელის რეიტინგზე ზემოქმედებს შემდეგი სახით:

- კრედიტუნარიანობის პირველი კლასი : $S = 1,25$ - მდე. მსესხებელის მოცემული კლასისადმი მიკუთვნების აუცილებელ პირობას კოეფიციენტი K5-ის, კრედიტუნარიანობის პირველი კლასისათვის დადგენილ დონეზე მნიშვნელობა წარმოადგენს;
- კრედიტუნარიანობის მეორე კლასი : S მნიშვნელობა 1,25-დან (ჩათვლელად) - 2,35-მდე (ჩათვლით) დიაპაზონში. მსესხებელის მოცემული კლასისადმი მიკუთვნების აუცილებელ პირობას კოეფიციენტი K5-ის, კრედიტუნარიანობის მეორე კლასისათვის დადგენილ არანაკლებ დონეზე მნიშვნელობა წარმოადგენს;
- კრედიტუნარიანობის მესამე კლასი : S მნიშვნელობა 2,35-ზე მეტი.

შემდგომ ასეთი სახით განსაზღვრული წინასწარი რეიტინგის, მსესხებელის სხვა მაჩვენებლებისა და ხარისხობრივი შეფასების გათვალისწინებით, კორექტირება ხორციელდება. აღნიშნული ფაქტორების უარყოფითი ზემოქმედებისას რეიტინგი შეიძლება ერთი კლასით იქნას სმცირებული.

ჯამური საანგარიშო-ანალიტიკური ცხრილი თავისთავად საწარმო-მსესხებელის კრედიტუნარიანობის რეიტინგის ეტაპობრივად შეფასებას წარმოადგენს.

ცხრილი 4. საწარმო-მსესხებელის კრედიტუნარიანობის კლასის რუსეთის ფედერაციის შემნახველი ბანკის მეთოდის მიხედვით შეფასება

მნიშვნელობები			კოეფიციენტის			შეწონილი			სტრუქტურა		
			კატეგორია			ბალები					
კოე-	საწ-	ბოლო	ცვ-	საწ-	ბოლო	მაჩ-	საწ-	ბოლო	საწ-	ბოლო	ცვ-
ფიცი-	ყისი	პერი-	ლი-	ყისი	პერი-	ვე-	ყისი	პერი-	ყისი	პერი	ლი-
ენტე-	პერი-ოდი-	ოდი-სა-	ლე-	პერი-	ოდი-	ნებ-	პერი-	ოდი-	პერი	ოდი-	ლე-
ბი	სა-თვის	თვის	ბე-	ოდი-	სა-	ლის	ოდი-	სა-	პერი	ოდი-	ბე-
			ბი	სა-თვის	თვის	წონა	სა-	თვის	ოდი-	სა-	ბი
							თვის	თვის	სა-	თვის	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		

K1-აბსო-

ლუტუ-რი

ლიკვი-

დობის

კოე-

ფიცი-

ენტი

K2-გადა-

ფარვის

შუალე-
დური
კოე-ფიცი-
ენტი
K3-გადა-
ფარვის
საერთო
კოე-ფიცი-
ენტი
K4-საკუ-
თარი სახსრ-
ების
არსებობის
კოე-ფიცი-
ენტი
K5-პრო-
დუქციის
(გაყიდ-
ვების)
რენტა-
ბელობა
K6-საწარ-
მოს
საქმი-ანობის
რენტა-
ბელობა
საერთო
ბალი

კრედ-
იტუნა-
რიან-
ობის
კლასი

14.3. ბანკის მსესხებელი იურიდიული პირის კრედიტუნარიანობის შეფასების თავისებურებები

საბაზრო ურთიერთობების განვითარების პირობებში საკრედიტო ორგანიზაციებს - კრედიტორებს საკუთარი პარტნიორების კრედიტუნარიანობის შესახებ ზუსტი წარმოდგენა უნდა გააჩნდეთ. მსესხებლის (მეურნე სუბიექტის) კრედიტუნარიანობა - ფინანსური და არაფინანსური მაჩვენებლებით წარმოდგენილი კომპლექსური სამართლებრივი და ფინანსური მახასიათებელია, რომელიც კრედიტორის წინაშე საკრედიტო ხელშეკრულებაში გათვალისწინებული საკუთარი სავალ ვალდებულებების მიხედვით მომავალში სრულად და ვადაში ანგარიშსწორების განხორციელების ორგანიზაციის შეფასების, ასევე კონკრეტული მსესხებლის დაკრედიტებისას ბანკის (კრედიტორის) რისკის ხარისხის განსაზღვრის შესაძლებლობა იძლევა.

მსესხებლის კრედიტუნარიანობა მრავალ ფაქტორებზეა დამოკიდებული, ამიტომ თითოეული მათგანის გაანგარიშება და შეფასება მარტივი არ არის. მოცემული პრობლემის გადასაწყვეტად ლიტერატურაში ერთმანეთისაგან შეფასებისადმი მაჩვენებლების ნაკრებითა და მეცნიერული მიდგომებით განსხვავებული მეთოდების მიშვნელოვანი რაოდენობაა შეთავაზებული. ყველა შეთავაზებადი მიდგომა ერთმანეთს კი არ გამორიცხავენ, არამედ ავსებენ და ამასთან მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასებების კომპლექსის ფორმირებას ახორციელებენ.

მეურნე სუბიექტის კრედიტუნარიანობის შეფასებისადმი მიდგომების მთლიანი ერთობლიობა შეიძლება სხვადასხვა ნიშანთვისებების მიხედვით იქნეს კლასიფიცირებული, როგორებიცაა: შეფასებაში გამოყენებადი მოდელების ტიპის მიხედვით (რეიტინგული ანალიზის მოდელები, დისკრიმინანტული ანალიზის მოდელები და ა.შ.), მოდელების გეოგრაფიული კუთვნილების მიხედვით (უცხოურები და სამამულოები), შეფასებაში მოდელების პრაქტიკული გამოყენების ხარისხის მიხედვით.

ყველაზე უფრო გავრცელებულს პროფესორ ი.ვ. ვიშნევსკის მიერ შეთავაზებული მეთოდების ანალიზის კლასიფიკაცია წარმოადგენს, რომელის მიხედვით გამოყოფენ - კლასიფიკაციურ მოდელებს და კომპლექსურ შეფასებებზე დაფუძნებულ მოდელებს.

კლასიფიკაციური მოდელებისაგან გამოყოფენ - პროგნოზულებს, რომლებიც მსესხებლების გაკოტრების ალბათობისაგან დამოკიდებულებაში დიფერენცირების შესაძლებლობას იძლევიან, და რეიტინგულებს, რომლებიც მსესხებლებს, გაანგარიშებადი ფინანსური კოეფიციენტების ჯგუფებისა და მათთვის მინიჭებადი მნიშვნელობის დონეების მიხედვით დადგენადი მათი კატეგორიებისაგან დამოკიდებულებაში აჯგუფებენ.

რეიტინგული შეფასება შესაძლებლობას იძლევა - მომავალი გადახდების განხორციელების თავისდროულობის, საბრუნავი აქტივების ლიკვიდობისა და რეალობის პროგნოზირების, მეურნე სუბიექტის საერთო ფინანსური მდგომარეობისა და მისი მდგრადობის შეფასების, ასევე მოგების მოცულობის შემცირების საზღვრების განსაზღვრის შესაძლებლობას იძლევა, რომლებშიც ფიქსირებული გადახდების ნაწილის დაფარვა ხორციელდება.

რეიტინგული მოდელების უპირატესობებს წარმოადგენენ: მათი სიმარტივე, კერძო მაჩვენებლების მიხედვით ოპტიმალური მნიშვნელობების გაანგარიშების შესაძლებლობა, შედეგების მიხედვით ორგანიზაციის რანჟირების შემძლეობას, კრედიტუნარიანობის შეფასებისადმი კომპლექსური მიდგომა (გამოიყენება მაჩვენებლები, რომლებიც მსესხებლის საქმიანობის სხვადასხვა მხარეებს გამოხატავენ). მაგრამ მოცემული მეთოდების გამოყენებისას საჭიროა რიგი ფაქტორები იქნეს გათვალისწინებული, როგორებიცაა:

8. ფინანსური კოეფიციენტების გულმოდგინედ შერჩევის აუცილებლობა (მსესხებლის მუშაობის სხვადასხვა მხარეების აღმწერი მაჩვენებლების გამოყენება არის საჭირო).

9. მაჩვენებლების ზღვრული მნიშვნელობების დასაბუთებაა მნიშვნელოვანი (საქართველოში მსგავსი მიდგომის განხორციელება საკმაოდ რთულია, რამდენადაც ორგანიზაციაში საქმეების ფაქტიუტი მდგომარეობის შესახებ მონაცემები არასაკმარისადაა, ასევე მონაცემთა ასეთი ბაზის ფორმირებაში ბანკების მონაწილეობის ხარისხი მცირეა).

10. მაჩვენებლების თითოეული ჯგუფისათვის, კონკრეტული მსესხებლის საქმიანობის დარგთან შესაბამისობაში, კოეფიციენტების მნიშვნელობის დასაბუთების აუცილებლობა.

11. სხვადასხვა კლასის მსესხებლებთან მიმართებაში ზღვრულ სფეროებში გადახრების სიდიდის განსაზღვრა,

12. მაჩვენებლების დონე მხოლოდ ცალკეული დადგენილი ნორმატივების შესაბამისი ოპტიმალური მნიშვნელობებისათვის დგინდება, მაგრამ მათი შესრულების ან არშესრულების ხარისხი მხედველობაში არ მიიღება.

13. ფინანსური კოეფიციენტები ნაშთების შესახებ მონაცემების საფუძველზე წარსულში საქმის მდგომარეობას გამოხატავენ.

14. გაანგარიშებადი კოეფიციენტები მრავალ ფაქტორებს - მსესხებლის რეპუტაციას, საბაზრო კონიუნქტურის პერსპექტივებსა და თავისებურებებს, გამოშვებადი და რეალიზებადი პროდუქციების შეფასებას, კაპიტალდაბანდებების პერსპექტივებს და ა.შ. უნდა ითვალისწინებდნენ.

პროგნოზული მოდელები, რომლებიც სტატისტიკური მეთოდების მეშვეობით მიიღება, პოტენციალური მსესხებლების ხარისხის შეფასებისათვის გამოიყენება. მათ შორის ყველაზე უფრო დიდი მნიშვნელობა აქვთ მეთოდიკებს, რომლებიც მრავლობით დისკრიმინანტულ ანალიზზეა დაფუძნებული (ალტმანისა და ჩესსერის, მ.ა. ფედოტოვის, რ.ს. საიფულინისა და გ.გ. კადიკოვას მოდელები), რომელშიც დისკრეტული ფუნქცია (ი)გამოიყენება, და რომელიც მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის (მათ შორის ფინანსური კოეფიციენტების) მახასიათებელ არაერთჯერად პარამეტრებსა (რეგრესიის კოეფიციენტებს) და ფაქტორებს ითვალისწინებს. რეგრესიის კოეფიციენტები ფირმების შერჩევის მიხედვით გაიანგარიშება, რომლებიც ან გაკოტრდნენ, ან გარკვეული დროის განმავლობაში საქმიანობის განხორციელების უფლება შეინარჩუნეს. თუ ფირმის ი-შეფასება ფირმა-გაკოტრებულის საშუალო მაჩვენებელთან უფრო ახლოს იმყოფება, მაშინ მისი მდგომარეობის გაუარესების გაგრძელების პირობებისას იგი გაკოტრდება.

მრავლობითი დისკრიმინანტული ანალიზის მეთოდების გამოყენების სირთულე მდგომარეობს იმაში, რომ რეგრესიის კოეფიციენტის გაანგარიშებისათვის დარგის შიგნით გაკოტრებული ფირმების საკმაო რაოდენობის მოძიება ყოველთვის შესაძლებელი არ არის. მსესხებლის შესაძლო გაკოტრების პროგნოზირების მოდელების გარდა შეიძლება გარკვეული მაჩვენებლების სისტემაზე დაფუძნებული უფრო გამარტივებული მოდელიც იქნეს გამოყენებული.

კრედიტების კლასიფიკაციისას შეიძლება **მოდელები CART (classification and regression tesss)** იქნეს გამოყენებული, რაც ითარგმნება როგორც „საკლასიფიკაციო და რეგრესიული ხეები“. აღნიშნული არაპარამეტრიული მოდელი, რომლის ძირითადი უპირატესობები მდგომარეობს ფართე გამოყენების

შესაძლებლობაში, გაგებიტობის მიღწევადობაში და გაანგარიშების სიადვილეში, თუმცა აგებისას რთული სტატისტიკური მეთოდები გამოიყენება}.

ფულადი ნაკადების ანალიზის საფუძველზე მეთოდისა, ფინანსურ კოეფიციენტებზე დაფუძნებული მეთოდისაგან განსხვავებით, აქტივებისა და პასივების მუხლების მიხედვით ნაშთების შესახებ მონაცემების კი არა, არამედ ლიკვიდური აქტივების, მარაგებისა და მოკლევადიანი სავალო ვალდებულებების ბრუნვის შესახებ მონაცემების მიხედვით, სხვადასხვა შემონატანებისა და ხარჯის სუფთა სალდოს გაანგარიშების მეშვეობით განსაზღვრადი კოეფიციენტების გამოყენების საშუალებას იძლევა, და საერთო სუფთა ფულადი ნაკადის სიდიდეს გვიჩვენებს.

სახსრების პერიოდში მოდინების ელემენტებს წარმოადგენენ:

- მოგება, მიღებული მოცემულ პერიოდში;
- ამორტიზაცია, დარიცხული პერიოდის განმავლობაში;
- გამონთავისუფლებული სახსრები: მარაგებიდან, დებიტორული დავალიანებიდან, ძირითადი საშუალებებიდან, დანარჩენი აქტივებიდან;
- კრედიტორული დავალიანების გადიდება;
- დანარჩენი პასივების ზრდა;
- აქციონერული კაპიტალის გადიდება;
- ახალი სესხების გაცემა.

სახსრების გადინების ელემენტების სახით გამოყოფენ:

- გადახდას: გადასახადების, პროცენტების, დივიდენდების, ჯარიმებისა და პენიების;
- სახსრების დამატებითი დაბანდებები: მარაგებში, დებიტორულ დავალიანებაში, დანარჩენ აქტივებში, ძირითად საშუალებებში;
- კრედიტორული დავალიანების შემცირება;
- დანარჩენი პასივების შემცირება;
- სესხების დაფარვა.

სახსრების გადინების მოკლევადიანი მეტობა მათ მოდინებასთან მიმართებაში, ფულადი სახსრების დეფიციტის შესახებ მეტყველებს, აქედან გამომდინარე კი - კლიენტის უფრო დაბალ რეიტინგზე მიანიშნებს. გადინების სისტემატიური მეტობა სახსრების მოდინებასთან მიმართებაში კლიენტს როგორც არაკრედიტუნარიანს ახასიათებს. საერთო ფულადი ნაკადის ჩამოყალიბებული საერთო სიდიდე შეიძლება ახალი კრედიტების გაცემის ზღვრის სახით იქნეს დადგენილი, რამდენადაც იგივე სახსრების სიდიდეს გვიჩვენებს, რომელთა მეშვეობით კლიენტს სავალო ვალდებულებების დაფარვის შესაძლებლობა გააჩნია. კლიენტის საერთო ფულადი ნაკადისა და სავალო ვალდებულებების სიდიდის თანაფარდობის საფუძველზე მისი კრედიტუნარიანობის კლასი განისაზღვრება. ფულადი ნაკადის ანალიზი საწარმოს მართვის სუსტი მხარეების შესახებ დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას იძლევა. ვიწრო ადგილების გამოვლენა საკრედიტო ხელშეკრულებასი ასახული დაკრედიტების პირობების შემუშავებისათვის გამოიყენება.

საქართველოს წამყვანი ბანკების პრაქტიკაში პოტენციალური მსესხებლების ფინანსური მდგომარეობის უტყუარი შეფასების მიზნით ფინანსური მდგომარეობის ანალიზის ექსპრეს-მეთოდები, ასევე ფულადი ნაკადების ანალიზი გამოიყენება. ამასთან მსესხებლების კრედიტუნარიანობის შეფასების რაოდენობრივ მაჩვენებლებთან ერთად ბანკები ასევე ყურადღებას ბიზნესზე ზემომქმედ ხარისხობრივ მაჩვენებლებსაც, შიდა და საგარეო ფაქტორებსაც უთმობენ.

ხარისხობრივი მაჩვენებლების ანალიზის შესაძლებლობები, ეკონომიკის დარგების მიხედვით ერთიანი ნორმატიული ბაზის არ არსებობის გამო, შეზღუდულია. არც დარგობრივი ცნობარებიც ან კლასიფიკატორებიც არსებობენ, რომლებიც მისი დარგობრივი თავისებურებების გათვალისწინებით კრედიტუნარიანობის გარკვეული კლასისადმი ამა თუ იმ ორგანიზაცია-მსესხებლის უტყუარად

მიკუთვნების, ასევე ბანკებს საკრედიტო რესურსების მიწოდებისას საკუთარი რისკების შეფასების შესაძლებლობას იძლევა. საქართველოს კომერციული ბანკები იძულებულნი არიან ძირითადად საკუთარ საინფორმაციო ბაზას დაეყრდნონ, და დიდი ყურადღება მსესხებლის რეპუტაციაზე, მის საკრედიტო ისტორიაზე, და არა ფინანსურ შესაძლებლობებზე გაამახვილონ.

უცხოეთში კრედიტუნარიანობის ანალიზს განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ. სხვადასხვა ქვეყნებში შეფასების სხვადასხვა მეთოდებს იყენებენ, რომელთა გამოყენების თავისებურება ქვეყნების კანონმდებლობით, კულტურით, ტრადიციებით, ასევე მრავალი სხვა ფაქტორებით განისაზღვრება {4}.

აშშ-ს ბანკების პრაქტიკაში კრედიტუნარიანობის ანალიზისას „ექსი სი-ს წესი“ (C) გამოიყენება, რომლის თანახმად კლიენტების შერჩევის კრიტერიუმებს ის ეკონომიკური კატეგორიები წარმოადგენენ, რომელთა სახელწოდების სიტყვები ასო „C“- ით იწყება:

7. (Character) - მსესხებლის ხასიათი.

8. (Capacity) - სახრების მოსესხების შესაძლებლობა.

9. (Cash) - ფულადი სახსრები. ნებისმიერი საკრედიტო განაცხადის საკვანძო მომენტი მსესხებლის მიერ კრედიტის დაფარვის შესაძლებლობების განსაზღვრაში მდგომარეობა. მთლიანობაში მსესხებელს აღებული კრედიტების დაფარვის მხოლოდ სამი წყარო გააჩნია: ნაღდი ფულის ნაკადები; აქტივების გაყიდვა ან ლიკვიდაცია; ფინანსების მოზიდვა.

10. (Collateral) - უზრუნველყოფა.

11. (Conditions) - პირობები.

12. (Control) - კონტროლი. კონტროლი დაიყვანება შემდეგი სახის საკითხებზე პასუხის მიღებაზე, როგორიცაა: კანონმდებლობის, სამართლებრივი, ეკონომიკური და პოლიტიკური გარემოებების ცვლილებას რამდენად შეუძლია მსესხებლის საქმიანობაზე და კრედიტუნარიანობაზე ნეგატიურად იმოქმედოს?

ადვილად შესაძრწევია, რომ „ექსი C“ - ის მეთოდიკაც ნაკლოვანებებისაგან არ არის დაცული. დასახელებული მაჩვენებლების, ზოგიერთების გამოკლებით, უშუალოდ ციფრულ სიდიდეებში გამოსახვა შეუძლებელია. აქედან გამომდინარე ამა თუ იმ დასკვნის სასარგებლოდ საიმედო არგუმენტაციის პრობლემები წარმოიშობა. ამასთან მაჩვენებლები უშუალოდ გაიანგარიშება ნაშთის, და არა ბრუნვის შესახებ მონაცემებიდან გამომდინარე.

დასახელებული მეთოდიკის გარდა, ამერიკული ბანკები, ეკონომიკის სუბიექტის კრედიტუნარიანობის დინის ანალიზისას ეყრდნობიან ძირითადი მაჩვენებლების შემდეგ ოთხ ჯგუფს:

- პირველი ჯგუფი - ფირმის ლიკვიდობის მაჩვენებლები, ანუ ლიკვიდობის კოეფიციენტი;
- მეორე ჯგუფი - კაპიტალის ბრუნვადობის მაჩვენებლები, ანუ გადაფარვის კოეფიციენტი;
- მესამე ჯგუფი - სახსრების მოზიდვის მაჩვენებლები, ანუ მოზიდვის კოეფიციენტი;
- მეოთხე ჯგუფი - მოგებიანობის მაჩვენებლები, ანუ მოგებიანობის კოეფიციენტი.

ლიკვიდობის კოეფიციენტი - ყველაზე უფრო ლიკვიდური სახსრების შეფარდებაა გრძელვადიან სავალო ვალდებულებებთან. ლიკვიდური სახსრები ყალიბდება ფულადი სახსრებისა და მოკლევადიანი ხასიათის დებიტორული დავალიანებისაგან. სავალო ვალდებულებები შედგება - მოკლევადიანი ხასიათის სესხების მიხედვით, თამასუქების მიხედვით, გადაუხდელი მოთხოვნებისა და დანარჩენი მოკლევადიანი ვალდებულებების დავალიანებისაგან, ლიკვიდობის კოეფიციენტი პროგნოზირებას ახდენს მსესხებლის შესაძლებლობას საბრუნავი კაპიტალის სტრუქტურის შეფასების საფუძველზე ოპერატიულად და ვადაში ბანკის ვალი დაფაროს. რამდენად უფრო მაღალია ლიკვიდობის კოეფიციენტი, იმდენად უფრო მაღალია კრედიტუნარიანობა.

გადაფარვის კოეფიციენტი - საბრუნავი კაპიტალის თანაფარდობაა მოკლევადიან სავალო ვალდებულებებთან. იგი დაკრედიტების ზღვარს და ვალის დაფარვისათვის კლიენტის ყველა სახეობის სახსრების საკმარისობას გვიჩვენებს. თუ გადაფარვის კოეფიციენტი 1-ზე ნაკლებია, მაშინ დაკრედიტების

საზღვრები დარღვეულია, და მსესხებელზე კრედიტის კიდევ მიწოდება არ შეიძლება, რადგანაც იგი არაკრედიტუნარიანს წარმოადგენს. კაპიტალის ბრუნვაობის მაჩვენებლები საბრუნავი აქტივების ხარისხის გამომხატველია და შეიძლება გადაფარვის კოეფიციენტის ზრდის შეფასებისათვის იქნეს გამოყენებული.

მოზიდვის კოეფიციენტი - ყველა სავალო ვალდებულებების თანაფარდობაა აქტივების საერთო თანხასთან ან ძირითად კაპიტალთან. ისინი გვიჩვენებენ ფირმის ნასესხებ სახსრებზე დამოკიდებულებას: რამდენად უფრო მაღალია მოზიდვის კოეფიციენტები, იმდენად უარესია მსესხებლის კრედიტუნარიანობა.

მოგებიანობის მაჩვენებლები - მეურნე სუბიექტის მოგებიანობის მახასიათებელია. მათ მიეკუთვნებიან: შემოსავლებში მოგების წილი, აქტივებზე მოგების ნორმა, აქციაზე მოგების ნორმა. თუ ნასესხებ სახსრებზე ფირმის დამოკიდებულება იზრდება, მაშინ მოზიდვის კოეფიციენტის საფუძველზე შეფასებადი კრედიტუნარიანობის შემცირება შეიძლება მოგებიანობის ზრდით იქნეს კომპენსირებული.

ინგლისში საკვანძო სიტყვას, რომელშიც მსესხებლებზე სესხების გაცემისას მოთხოვნილებებია თავმოყრილი, წარმოადგენს ტერმინი „**PARTS**“, და რომელიც თავისთავში მოიცავს:

6. **Purpose** – მიზანს;
7. **Amount** – თანხას;
8. **Repayment** – ვალისა და პროცენტების დაბრუნებას;
9. **Term** – ვადას;
10. **Security** - უზრუნველყოფას, გირაოს.

ინგლისის კლირინგული ბანკები ასევე კრედიტთან მიმართებაში არგადახდის შესაძლო რისკის შეფასებას მეთოდის **PAPSEL** და **CAMPARI** გამოყენებით ახორციელებენ.

მეთოდის **PARSEL** მოიცავს:

7. **Person** – ინფორმაცია პოტენციალური მსესხებელის პერსონის შესახებ, მისი რეპუტაცია;
8. **Amount** – მოთხოვნილი კრედიტის თანხის დასაბუთება;
9. **Repayment** – დაფარვის შესაძლებლობა;
10. **Security** – უზრუნველყოფის შეფასება;
11. **Expediency** – კრედიტის მიზანშეწონილობა;
12. **Lemuneration** - ბანკის გასამრჯელო (საპროცენტო განაკვეთი) კრედიტის მიწოდების რისკზე.

მეთოდის **CAMPARI** უფრო გაფართოებულია შეფასების სისტემასთან მიმართებაში და კლიენტთან პირადი შეხვედრის შემდეგ მათ შეფასებაში და დაზუსტებაში, კლიენტის საქმიანობის გამომხატველი საკრედიტო განაცხადიდან თანდართული ფინანსური დოკუმენტების რიგითობით გამოყოფაში მდგომარეობს

1. **Character** – მსესხებლის რეპუტაცია;
2. **Ability** – მსესხებლის ბიზნესის შეფასება;
3. **Means** – სესხზე მიმართვის აუცილებლობის ანალიზი (არგინ - მარჟა, შემოსავალი);
4. **Purpose** – კრედიტის მიზანი;
5. **Amount** – კრედიტის მიზნის დასაბუთება;
6. **Repayment** – დაფარვის შესაძლებლობა;
7. **Insuranse** - საკრედიტო რისკის დაზრდვის ხერხი.

გერმანიის ბანკები საკრედიტო რეიტინგის მეთოდის იყენებენ, რომელიც თავისთავში მოიცავს - კრედიტში დაინტერესებული ფირმის კრედიტუნარიანობის და მის მიერ წარმოდგენილი გარანტიის შეფასებას. კლიენტის კრედიტუნარიანობა 17 კრიტერიუმის მიხედვით განისაზღვრება, რომელიც დაყოფილია 5 ჯგუფად:

6. **მენეჯმენტი**: მენეჯმენტის ხარისხი, ფინანსური საქმიანობის გონივრული გაძღოლ;

7. **ბაზარი (დარგი);** ბაზრისა და დარგის განვითარება, კონიუნქტურის დინამიკის ზემოქმედება, პროდუქციის მიმღებებისა და მიმწოდებლების, ექსპორტული და იმპორტული რისკების გეოგრაფიები, კონკურენციის სიმწვავე, პროდუქცია და ასორტიმენტი, სტანდარტები;

8. **კლიენტთან ურთიერთობა:** ანგარიშების მომსახურება, კლიენტის ღიაობა და მისი მზადყოფნა საკუთარი საქმიანობის შესახებ ინფორმაციის წარმოდგენასთან მიმართებაში;

9. **ეკონომიკური პირობები:** წლიური ბალანსის შეფასება, საერთო ქონებრივი პირობები;

10. **საწარმოს განვითარების პერსპექტივა:** განვითარება ბოლო წლიური ბალანსის გამოქვეყნების შემდეგ პერიოდში, საწარმოო დაგეგმვა, შემოსავლიანობისა და კაპიტალის სამომავლო მომსახურების დაგეგმვა, წარმოების სპეციფიკური რისკები.

მითითებული კრიტერიუმებიდან თითოეულის მიხედვით შეფასება 6-ბალიანი სკალის მიხედვით ხორციელდება. ამასთან ღირს აღინიშნოს, რომ ორგანიზაციისათვის ექვსი ბალის მიკუთვნება კონკრეტული კრიტერიუმის მიხედვით უკიდურესად ცუდ მნიშვნელობად ითვლება.

ფრანგული მეთოდიკა ორგანიზაციის კრედიტუნარიანობის ანალიზთან მიმართებაში თავისთავში მოიცავს კლიენტის საქმიანობის სამი ბლოკის მიხედვით შეფასებას:

4. **საწარმოს საერთო საფინანსო-ეკონომიკურ შეფასებას.**

5. **კრედიტუნარიანობის თანდებული შეფასება, სპეციფიკური თითოეული ბანკისათვის.**

6. **მიმართვა საფრანგეთის ბანკის კართოთეკაში.**

პირველ ბლოკის მაჩვენებლებს საქმე აქვს ეკონომიკის სეზონულობის საქმიანობის ხასიათთან, მისი ფუნქციონირების ხანგრძლიობასთან, აგრეთვე წარმოების ისეთ ფაქტორებთან, როგორიცაა:

- ხელმძღვანელების, მმართველებისა და პერსონალის შრომითი რესურსები - განათლება, ხელმძღვანელის კომპეტენტურობა და ხნოვანება, მისი მემკვიდრის არსებობა, სამუშაო ადგილის მიხედვით მმართველების გადაადგილების სიხშირე, პერსონალის სტრუქტურა, გაცდენის მაჩვენებლები, შრომის ანაზრაურობისა და დამატებული ღირებულების თანაფარდობა, რომელიც 70%-ის ჩარჩოებში უნდა იყოს;
- საწარმოო რესურსები - ამორტიზაციისა და ამორტიზაციული სახსრების, ინფლაციის დონის თანაფარდობა;
- ფინანსური რესურსები;
- ორგანიზაციის საქმიანობის ეკონომიკური გარემო - გამოშვებადი პროდუქციის სასიცოცხლო ციკლის სტადია, კონკურენციის პირობები, საწარმოს ძირითადი პროდუქციის ბაზრის განვითარებისა და მარკეტინგის ხერხების ხარისხი.

მეორე ბლოკის მაჩვენებლების კვლევის მიზანი - მსესხებლის შეფასებაზეა ფორმალიზებული, რომელიც საანგარიშგებო ბალანსზე და მოგებისა და ზარალის შესახებ ანგარიშგებებზეა დაფუძნებული. უნდა აღინიშნოს, რომ საფრანგეთში მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდები, ფორმების ტიპებისა და კერძო პირების მიხედვით განასხვავებით, დარგობრივი კუთვნილებისა და საკუთრების ფორმების მიხედვითაა დიფერენცირებული.

მესამე ბლოკის მაჩვენებლების ანალიზის მსვლელობაში ბალანსის აქტივში გამოიყოფა ნაწილის სამი შემადგენელი: იმობილიზებული აქტივები; საბრუნავისაშუალებები (მარაგები, დებიტორები, დანარჩენები); ნაღდი ფული (სალარო, ფული ბანკის ანგარიშზე, ფასიანი ქაღალდები). ბალანსის პასივი დაიყოფა შემდეგ შემადგენელ ნაწილებად: მუდმივი რესურსები, კრედიტორული დავალიანება.

მითითებული მონაცემების საფუძველზე გაიანგარიშება შემდეგი მაჩვენებლები:

- ამონაგები რეალიზაციიდან;
- მთლიანი კომერციული შემოსავალი - რეალიზაციიდან ამონაგებს მინუს შეძენილი სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობებისა და მზა პროდუქციის ღირებულება;

- დამატებული ღირებულება - მტლიანი კომერციული შემოსავალი მინუს საექსპლოატაციო (ადმინისტრაციული, სუბმოიჯარეებზე) ხარჯები;
- მთლიანი საექსპლოატაციო შემოსავალი - დამატებული ღირებულება მინუს ხელფასზე ხარჯები, მინუს ხელფასზე გადასახადები, მინუს შვებულებების გადახდები;
- მთლიანი საექსპლოატაციო შედეგი - მთლიანი საექსპლოატაციო შემოსავალი მონუს კრედიტზე პროცენტების გადახდა პლიუს სხვა საწარმოებში სახსრების დაბანდებებისაგან შემოსავალი და მინუს რისკის ფონდში ანარიცხები;
- მოგება, რომელიც შეიძლება თვითდაფინანსებისათვის იქნეს გამოყენებულ - მთლიანი საექსპლოატაციო ხარჯი მონუს მოგება, რომელიც საწარმოს მუშაკებს შორის ნაწილდება, და მინუს მოგებაზე გადასახადები;
- სუფთა მოგება - მოგება, რომელიც შეიძლება თვითდაფინანსებისათვის იქნეს გამოყენებული პლიუს ან მინუს შემთხვევითი შემოსავლები (ხარჯები) მინუს უძრავი ქონების ამორტიზაცია.

მეთოდის მესამე ბლოკში საფრანგეთის ბანკის კათოთეკის მონაცემებია გათვალისწინებული. აღნიშნული მონაცემები რისკების განსაზღვრის მიმართების ცენტრში გროვდება, რომელიც საფრანგეთის ბანკის დაქვემდებარებაში იმყოფება. ცენტრი ბანკებიდან ყოველთვიურად თითოეული საწარმოსათვის გახსნილი საკრედიტო ხაზებისა და მსხვილი კატეგორიების მიხედვით დაყოფილი, როდესაც ისინი გარკვეულ ზღვარს აჭარბებენ, გამოყენებადი კრედიტების შესახებ ინფორმაციას ღებულობს. აღნიშნული ბანკებს საბანკო სისტემის მიერ თითოეული კლიენტისათვის კრედიტების საერთო თანხის შესახებ ინფორმაციის მიღების, ხოლო სახელმწიფო ორგანოებს - მეურნეობის დარგების მიხედვით კრედიტების მოცულობიდან დინამიკაზე დაკვირვებისა და სელექციური საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელების საშუალებას აძლევს.

კართოთეკაში განთავსებულია ოთხი განყოფილება:

5. კართოთეკის პირველ განყოფილებაში - საწარმოები ბალანსის აქტივების სიდიდეზე დამოკიდებულებაში 10 ჯგუფად არის დაყოფილი და თითოეულ ჯგუფს -დან -მდე ლიტერები მიენიჭება.
6. კართოთეკის მეორე განყოფილება - საკრედიტო კოტირების ნდობის გამომხატველ განყოფილებას წარმოადგენს, რაც შეიძლება საწარმოს მიმართებაში იქნეს დაშვებული. აღნიშნული კოტირება ფინანსური სიტუაციისა და რენტაბელობის შესწავლაზე, ასევე ხელმძღვანელების, კაპიტალისა და საწარმოების, რომლებთანაც კლიენტს მჭიდრო კომერციული კავშირი გააჩნია, მფლობელების შეფასებაზე არის დაფუძნებული, საკრედიტო კოტირება საწარმოებს 7 ჯგუფად დაყოფს, რომელთაც 0-დან 6-მდე შიფრები მიენიჭებათ.
7. კართოთეკის მესამე განყოფილება - საწარმოების მათი გადახდისუნარიანობის მიხედვით კლასიფიცირებას ახდენს. საფრანგეთის ბანკი არგადახდების ყველა შემთხვევას აფიქსირებს და აღნიშნულზე დამოკიდებულებაში კომერციული ბანკების კლიენტებს სამ ჯგუფად დაყოფს, რომელთაც 7, 8 ან 9 შიფრი მიენიჭებათ. შიფრი 7 - ნიშნავს წლის განმავლობაში პუნქტუალობას გადახდებში, ფულად სახსრებში რეალური სიძნელების არ არსებობას. შიფრი 8 - ეძლევა ნაღდ ფულად სახსრებთან დაკავშირებული დროებითი სიძნელებისას, რომლებიც საწარმოს გადახდისუნარიანობას სერიოზულ მუქარის ქვეშ არ აყენებენ. შიფრი 9 - ნიშნავს, რომ საწარმოს გადახდისუნარიანობა ძლიერაა კომპრომიტირებული.
8. კართოთეკის მეოთხე განყოფილება - ყველა კლიენტს დაყოფს ორ ჯგუფად: საწარმოებად, რომელთა თამასუქები და ფასიანი ქაღალდები საფრანგეთის ბანკში შეიძლება ხელახლა იქნენ აღრიცხულები, და საწარმოებად, რომელთა თამასუქები და ფასიანი ქაღალდები საფრანგეთის ბანკში არ შეიძლება ხელახლა იქნენ აღრიცხულები.

ზემოთაღნიშნულის გათვალისწინებით შემდეგი სახის მოკლე დასკვნის გაკეთება არი შესაძლებელი:

აღნიშნულია, რომ საქართველოს და უცხოეთის ბანკების მიერ გამოყენებადი მსესხებლების კრედიტუნარიანობის ანალიზის აღწერილი მეთოდები, რომლებიც ფინანსური მდგომარეობის ანალიზის სხვადასხვა ექსპრეს-მეთოდებს, ასევე ფულადი ნაკადების ანალიზს იყენებენ, პოტენციური მსესხებლების ფინანსური მდგომარეობის ობიექტური და სანდო შეფასების მნიშვნელობის შესახებ მოწმობენ.

მითითებულია, რომ ბანკებმა კრედიტუნარიანობის შეფასების რაოდენობრივ მაჩვენებლებთან ერთად, ყურადღება ბიზნესზე ზემოქმედ ხარისხობრივ მაჩვენებლებზეც, შიდა და საგარეო ფაქტორებზეც უნდა გაამახვილონ. ამასთან ისიც უნდა იქნეს აღნიშნული, რომ საქართველოს პრაქტიკაში ეკონომიკის სხვადასხვა დარგების მიხედვით ანალიზის ერთიანი ნორმატიული ბაზა არ არსებობს.

შეთავაზებულია საქართველოში გარკვეული ერთიანი ნორმატიული ბაზის შექმნის, მეურნე სუბიექტების რეიტინგების შემოღების, კრედიტუნარიანობის განსაზღვრის მეთოდების სრულყოფის, კომერციული ორგანიზაციების კრედიტუნარიანობაზე სხვადასხვა რაოდენობრივი და ხარისხობრივი ფაქტორების ზემოქმედების გამათვალისწინებელი ინტეგრალური მაჩვენებლის გაანგარიშების აუცილებლობა.

ლექცია 15. საკვალიფიკაციო სამაგისტრო ნაშრომი თემაზე: კომერციული ბანკის კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასება

თემის აქტუალურობა. საქართველოს თანამედროვე ეკონომიკაში ბანკები განუყოფელ როლს ასრულებენ. კრედიტს როგორც ყველა ბანკების საქმიანობაში, ასევე მთლიანად ქვეყნის მთლიან ეკონომიკაშიც წამყვანი ადგილი უკავია. იურიდიული პირების დაკრედიტება - საბანკო დაკრედიტების სფეროში ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მოთხოვნადი მომსახურებაა. ნასესხები სახსრების მოზიდვა კომერციულ ორგანიზაციებს, ბრუნვიდან სახსრების ამოღების გარეშე, ახალი პროექტების რეალიზების, კაპიტალის გაფართოების, საქმიანობის მასშტაბების გაფართოების შესაძლებლობას აძლევს.

მოცემული მომენტისათვის იურიდიული პირების დაკრედიტების აქტუალურობა მნიშვნელოვნად გაიზარდა. ამრიგად, მოცემული საკვალიფიკაციო ნაშრომის აქტუალურობა განისაზღვრება შემდეგით. დაკრედიტება ბანკსა და კლიენტს შორის გრძელვადიანი პარტნიორული ურთიერთობების დადგენისათვის ინსტრუმენტის სახით ემსახურება. კლიენტებთან გრძელვადიანი პარტნიორული ურთიერთობების განვითარება და მომსახურების მიწოდებაში კომპლექსურობა - ბანკის კლიენტების ანგარიშებზე ნაშთების მერყეობის რისკის შემცირების, მათ უფრო განჭვრეტადებად და დამგეგმავებად გადაქცევისა და ამით ბანკის საკრედიტო რისკების შემცირების შესაძლებლობას იძლევა. ამიტომ კომერციული ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის სრულყოფა მისი წარმატებული საქმიანობის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს.

დაკრედიტების აუცილებლობა ასევე საბაზრო პირობებში მართვის კომერციული ორგანიზაციებით არის განპირობებული, როდესაც თითოეულ საწარმოში კაპიტალის წრებრუნვის პირობებში სახსრებზე დამატებითი მოთხოვნილება წამოიშობა. საწარმოები, საკრედიტო მექანიზმის მეშვეობით, მათი ნორმალური მუშაობისათვის საჭირო სახსრებს ღებულობენ.

კრედიტს დარგებსა და რეგიონებს შორის ეკონომიკური კავშირების განვითარებაში, წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებასი, შემოსავლებისა და მოგების შექმნაში და გამოყენებაში დიდი მნიშვნელობა

გააჩნია. კრედიტს შეუძლია ფულადი მასის მოცულობაზე და სტრუქტურაზე, საგადახდო ბრუნვაზე და ფულის მიმოქცევის სიჩქარეზე აქტიური ზემოქმედება მოახდინოს. კრედიტის წყალობით მოგების კაპიტალიზაციის უფრო სწრაფი პროცესი, აქედან გამომდინარე კი, წარმოების კონცენტრაციაც მიმდინარეობს.

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ყველა ფაქტები მიუთითებენ იმაზე, რომ კრედიტის პრობლემას დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს, რადგანაც ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობა საკრედიტო-ფულადი სისტემის მდგომარეობაზე მნიშვნელოვანი ზომიერებით არის დამოკიდებული. ამასთან ერთად, დაკრედიტების საკითხი არ შეიძლება როგორც პრაქტიკულ, ასევე თეორიულ დონეებზედაც გადაწყვეტილ თანრიგებს იქნას მიკუთვნებული. ყოველივე აღნიშნული მითითებული მიმართულების შემდგომი კვლევების აუცილებლობას განაპირობებს.

ბანკის მიერ საკრედიტო სახსრების გაცემის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების გზაზე მნიშვნელოვან ეტაპს მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასება წარმოადგენს. კრედიტუნარიანობის ანალიზის ჩატარების აუცილებლობა ნაკარნახევია იმით, რომ ბანკმა უნდა იცოდეს - მსესხებელი შემძლეა თუ არა ფულადი სახსრები პროცენტების გათვალისწინებით დააბრუნოს, მას თუ გააჩნია განვითარების პერსპექტივა, რამდენად დიდია ბანკის რისკი მოცემული კლიენტის დაკრედიტებისას და რით არის უზრუნველყოფილი გასაცემი სახსრების დაბრუნება. ამრიგად, კომერციული ბანკების სპეციალისტებისა და ხელმძღვანელობისათვის **კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასების ამოცანა აქტუალური და თავისდროულია.**

რამდენადაც კრედიტუნარიანობა მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული, საწარმოს მიმდინარე და სამომავლო მდგომარეობის განმსაზღვრელი ყველა მიზეზებისა და გარემოებების, მათ შორის რაოდენობრივი შეფასებების არ მქონე ფაქტორების (ხარისხობრივი ფაქტორების) ზემოქმედების კომპლექსური შეფასება არის საჭირო. დღეს მეთოდიკების მრავალი ვარიანტი გამოიყენება, რომელთა მიხედვით მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასება ხორციელდება.

მოცემული საკვალიფიკაციო **ნაშრომის მიზანს** მთლიანობაში იურიდიული პირების დაკრედიტების თავისებურებების გამოკვლევა, ასევე იურიდიული პირების დაკრედიტებისას კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასებისათვის საბანკო სისტემაში გამოყენებადი მეთოდიკების ანალიზტ წარმოადგენს.

დასახული მიზნების მისაღწევად საჭიროა შემდეგი **ამოცანების** გადაწყვეტა:

- ბანკში იურიდიული პირების დაკრედიტების თეორიული დასაბუთების მიცემა;
- გაანალიზებული იქნას, კრედიტის გაცემის შესახებ გადაწყვეტილების მისაღებად, ბანკების მიერ გამოყენებადი იურიდიული პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდები;
- განხილული იქნას კრედიტის გამცემი ბანკის ორგანიზაციულ-სამართლებრივი მახასიათებლები;
- გაანალიზებული იქნას იურიდიული პირების დაკრედიტების პროცესი;
- გამოკვლეული იქნას ბანკის მიერ იურიდიული პირების კრედიტუნარიანობის შეფასებისათვის გამოყენებადი მეთოდიკა;
- შემუშავებული იქნას კლიენტები-იურიდიული პირების დაკრედიტების სრულყოფასთან მიმართებაში რეკომენდაციები, რომლებიც ბანკს კრედიტისა და მასზე დარიცხული პროცენტების დაბრუნების მიუღებლობის რისკის შემცირების შესაძლებლობას მისცემს.

მოცემულ ნაშრომში **კვლევის საგანს** იურიდიული პირების დაკრედიტებისას კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასების პროცესი წარმოადგენს.

კვლევის ობიექტებია - საქართველოს სააქციო საზოგადოების ტიპის წამყვანი კომერციული ბანკები.

დასახული **ამოცანების გადასაწყვეტად** გამოიყენება **კვლევის შემდეგი მეთოდები**:

- ეროვნული და უცხოური წყაროებისა და პრაქტიკის შესწავლა;

- ფინანსური ანალიზი;
- კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდოდიკების მოდელირება.

კვლევის თეორიულ და მეთოდოლოგიურ საფუძველს შეადგენენ სამამულო და უცხოელი მეცნიერების ნაშრომები, ისეთების, როგორებიცაა ჟარკოვსკაია ე.პ., ლავრუშინი ო.ი., კორობოვა გ.გ., ჟუკოვი ე.ფ., ტავასიევი ა.მ., ასათიანი ვლ., ლიპარტია ზ.შ., ცაავა გ.თ., ბურდიაშვილი რ., მოსიაშვილი ვ., ვანიშვილი მ., ქუთათელაძე ა., შონია ნ., ფიჩხაია ირ., გვენეტაძე ლ., ნოზაძე მზ., ჭელიძე მდ., მაისურაძე მ. და სხვები, ასევე კრედიტუნარიანობის ცნების განხილვის პრობლემებთან მიმართებაში, იურიდიული პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდოდიკები, ეროვნული ცენტრალური ბანკის საკანონმდებლო და ნორმატიული აქტები, შიდასაბანკო ინსტრუქციები და დებულებები, სტატისტიკური და ბუღალტრული ანგარიშგებების მონაცემები, წლიური ბალანსები, მოგებისა და ზარალის შესახებ ანგარიშები. თემის დამუშავებისას სისტემური მიდგომა და ეკონომიკური კვლევების მეთოდების კომპლექსია გამოყენებული.

15.1. იურიდიული პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების თეორიული ასპექტები

1. დაკრედიტების აქტუალურობა თანამედროვე ეტაპზე და კრედიტის როლი კომერციული ორგანიზაციის საქმიანობაში

საბანკო საქმე სრული მოსაზრებით - ხანგრძლივი ისტორიული ევოლუციის შედეგია. საბანკო საქმიანობის რეალური განვითარება სწორედ საკრედიტო ურთიერთობების წარმოშობის მომენტიდან იწყება.

საკრედიტო ურთიერთობები - არის ურთიერთობები, რომელიც კრედიტორსა და მსესხებელს შორის სესხის გარიგებასთან მიმართებაში, ანუ ფულის ან მატერიალური ფასეულობების ვადიანობის, ფასიანობისა და დაბრუნებადობის პირობებით გადაცემისას ყალიბდება (11. Коробова Г.Г. – Банковское дело: учебное пособие для ВУЗов. – Москва: Экономист, 2012. – 751 с.).

ქვეყნის თანამედროვე ეკონომიკისათვის საბანკო დაკრედიტება სულ უფრო მნიშვნელობას იძენს, რამდენადაც იგი ორგანიზაციებს წარმოებისა და განვითარების გაფართოებისათვის მნიშვნელოვანი ნასესხები სახსრების გამოყენების შესაძლებლობას იძლევა. აღნიშნულის გარდა, დაკრედიტება ინვესტიციის არსებით წყაროს წარმოადგენს, უწყვეტი კვლავწარმოებითი პროცესის დაჩქარებას უწყობს ხელს, მეურნე სუბიექტების ეკონომიკურ პოტენციალს აჩქარებს, ასევე ბანკისთვის შემოსავლის მომტანი საბანკო ოპერაციების მოცულობაში ძირითადი ადგილი უკავია.

საბანკო დაკრედიტების საკითხების განხილვას კიდევ უფრო აქტუალურს ხდის ისიც, რომ ქვეყნის თანამედროვე ეკონომიკაში მან ჯერ კიდევ საკუთარი პოზიტიური თვისებების რეალიზება სრული ზომიერებით ვერ მოახდინა. კომერციულ ბანკებსა და ორგანიზაციებს ჯერ კიდევ არ აქვთ შესაძლებლობა საკუთარი საქმიანობის განვითარებისათვის კრედიტი ფართედ გამოიყენონ, რამდენადაც საკრედიტო ოპერაციების განხორციელებისას წარმოქმნად რისკებს უფროხიან. აღნიშნულის შედეგად ზემოთაღნიშნულ ოპერაციებს კომერციული ბანკების აქტივებსი და ორგანიზაციის საბრუნავი კაპიტალის ფორმირების წყაროს სახით ჯერ კიდევ დაბალი ხვედრითი წონა გააჩნიათ.

როგორც აღნიშნავენ ლავრუშინი ო.ი., კოვზანაძე ი., ცაავა გ., ქოქიაური ლ., მოსიაშვილი ვ., ორგანიზაციის დაკრედიტების ეფექტიანობის მიმართულებების შესწავლა მეტად აქტუალურ ამოცანას წარმოადგენს, რამდენადაც მან კრედიტის პოზიტიურ თვისებებსა და მისი თანამედროვე სამეურნეო პრაქტიკაში გამოყენების ნაკლოვანებებს შორის წინააღმდეგობების დაძლევის უნდა შეუწყოს ხელი (12. Лаврушин О.И. – Банковское дело: Современная система кредитования: учебное пособие (Лаврушин О.И., Афанасьева О.Н., Корниенко С.А.). – Москва: КНОРУС, 2012. – 264 с.).

სამრეწველო წარმოების განვითარებასთან ერთად საწარმოო ციკლის მოკლევადიან დაკრედიტებასთან მიმართებაში წარმოიშვა ოპერაციები: საბრუნავი კაპიტალის შემავსებელ სესხებთან, ნედლეულისა და მზა ნაწარმების მარაგების შექმნასთან, შრომის ანაზღაურების გადახდასთან და ა.შ. მიმართებებში. კრედიტების ვადები თანდათან იზრდებოდა, საბანკო რესურსების ნაწილის ძირითად კაპიტალში, ფასიან ქაღალდებში დაბანდებებისათვის გამოყენება დაიწყო. ბოლო პერიოდში ქვეყნის საბანკო სისტემის განვითარებაში მნიშვნელოვანი ცვლილებები განხორციელდა. განისაზღვრა ბანკები-ლიდერები და საბანკო სპეციალიზაციის ძირითადი მიმართულებები ჩამოყალიბდა.

კრედიტი ასტიმულირებს - საწარმოო ძალების განვითარებას, სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის მიღწევების საფუძველზე კვლავწარმოების გაფართოებისათვის კაპიტალის წყაროების ფორმირებას აჩქარებს. კრედიტის მხარდაჭერის გარეშე - მეურნეობების, საწარმოების სწრაფი აღორძინება, შიდასახელმწიფოებრივ და საგარეო ეკონომიკურ სივრცეში სამეწარმეო საქმიანობის სხვა სახეობების დანერგვა შეუძლებელია.

დაკრედიტების აუცილებლობა ასევე საბაზრო პირობებში მართვის კომერციული ორგანიზაციით არის განპირობებული, როდესაც თითოეულ საწარმოში სახსრებში დამატებითი მოთხოვნილება უწყვეტად წარმოიშობა. საკრედიტო მექანიზმის მეშვეობით საწარმოები მათთვის საჭირო ნორმალური მუშაობისათვის სახსრებს ღებულობენ.

კრედიტს დიდი მნიშვნელობა აქვს ასევე დარგებსა და რეგიონებს შორის ეკონომიკური კავშირების განვითარებაში, წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებაში, შემოსავლებისა და მოგების შექმნაში და გამოყენებაში. კრედიტი ფულადი მასის მოცულობაზე და სტრუქტურაზე, საგადახდო ბრუნვაზე და ფულის მიმოქცევის სიჩქარეზე აქტიური ზემოქმედების განხორციელების შემძლეცაა. კრედიტის მეშვეობით მოგების კაპიტალიზაციის უფრო სწრაფი პროცესი, აქედან გამომდინარე კი, წარმოების კონცენტრაციაც მიმდინარეობს.

კრედიტის როლი კომერციული ორგანიზაციის საქმიანობაში. დაკრედიტების მიზნები და ობიექტები შეიძლება მეტად მრავალფეროვანი იყოს. კრედიტები გაიცემა - წარმოების ორგანიზაციაზე და განვითარებაზე, ტექნიკისა და მოწყობილობების, მასალებისა და ნედლეულის, სავაჭრო-შემენით საქმიანობაზე, გამოთვლთი ტექნიკის ყიდვაზე, ინოვაციური საქმიანობის განხორციელებაზე, საკრედიტო რესურსების შევსებაზე, ბირჟაზე ვალუტის შეძენაზე უცხოეთში საჭირო მოწყობილობის შესაძენად და სხვა.

ბანკი საწარმოებზე გრძელვადიან და მოკლევადიან კრედიტებს გასცემს. საწარმოები კრედიტის მისაღებად ბანკში მიღებული კრედიტის დაბრუნების გარკვეულ გარანტიებს წარადგენს.

საბანკო და კომერციული კრედიტები საწარმოს ფინანსური ნაკადების მნიშვნელოვან შემადგენელს წარმოადგენენ. კომერციული კრედიტები საწარმოებისათვის არა მარტო აუცილებელი, არამედ სასარგებლოცაა, რის გამოც მათ ფართე გამოყენება მოიპოვებს. ბანკები კი საწარმოებთან დაკრედიტებასთან მიმართებაში თავიანთი შესაძლებლობების შეზღუდვას ანიჭებენ უპირატესობას, მიუხედავად იმისა, რომ საკრედიტო ოპერაციები საქმიანობის უფრო მაღალშემოსავლიანებს წარმოადგენენ. აღნიშნული გარემოება კომერციული ბანკების მიერ საკუთარი რისკების, მათ შორის საკრედიტო რესურსების დაუბრუნებლობის რისკის შეზღუდვის მისწრაფების გამოც ხორციელდება.

საქართველოში, ისევე როგორც სხვა ნებისმიერ ქვეყანაში, ტრადიციულ საკრედიტო რისკებს საკუთარი სპეციფიკური თავისებურებებიც ემატება. რისკის ფაქტორებს შორის, რეალური სექტორის საბანკო დაკრედიტებისას, შეიძლება აღინიშნოს - გირაოს რეალიზაციის ეფექტური მექანიზმის არარსებობა, დაბალი რენტაბელობა, ძირითადი ფონდებისა და შრომითი რესურსების ცუდი გამოყენება. საწარმოების ნახევარზე მეტი საერთოდ საბანკო სესხებას არ იყენებენ. მაგრამ საბანკო სისტემის განვითარება ეკონომიკის რეალურ სექტორში ფუნქციონირების გარეშე უპერსპექტიოს წარმოადგენს. ფაქტიური სიტუაცია გამოიყურება შემდეგი სახით: ბანკებს წარმოების დაკრედიტებისათვის საკმარისი შესაძლებლობები და სტიმულები არ აქვთ, რის გამოც რეალური სექტორის სუბიექტების მდგომარეობა სულ უფრო კრიტიკული ხდება და მივყავართ ისეთი ტენდენციების გაღრმავებისაკენ, როგორიცაა საბანკო ბალანსების სტრუქტურაში დაუბრუნებადი

კრედიტების წილის ზრდა, საერთო ლიკვიდობის გაუარესება, რაც შედეგად კომერციული ბანკების მიერ სახსრების წარმოებაში ინვესტირების შესაძლებლობებს კიდევ უფრო მეტად ამცირებს.

თანამედროვე პირობებში ეკონომიკაში ჩამოყალიბებული სიტუაცია ინვესტიციების შესახებ საკითხს განსაკუთრებულად აქტუალურს ხდის. სახეზეა ეკონომიკური სტაბილიზაციის ნიშანთვისებები: მშპ-სა და სამრეწველო წარმოების დაცემა შენელდა, ინფლაციის ზრდის დაბალი ტემპები შენარჩუნებულია, მაგრამ საინვესტიციო სფეროში არასასურველი სიტუაციის არსებობა გრძელდება. ბანკები საქმიანობა საინვესტიციო აქტიურობისა და ეკონომიკური ზრდის ამაღლებაში მნიშვნელოვანი როლის შესრულებაზეა მოწოდებული. მაგრამ ბანკები ჯერ-ჯერობით საკუთარი საზხსრების ეკონომიკის რეალურ სექტორში მიმართვისაკენ არ მიისწრაფიან, რაზეც არსებობს რიგი ობიექტური მიზეზები.

უპირველეს ყოვლისა, მეტად მაღალი რჩება მრწველობასი დაბანდებების რისკები. განსაკუთრებით აღნიშნული კაპიტალტევად საინვესტიციო პროექტებს ეხება. თანამედროვე პირობებში სამრეწველო საწარმოების დაკრედიტება მოკლევადიან ხასიათს ატარებს და იგი ან საკონტროლო საექსპორტო მოწოდებების ქვეშ, ან მზა ლიკვიდური პროდუქციის ქვეშ ხორციელდება. გრძელვადიანი კაპიტალური დაბანდებების რისკის ხარისხი ასეთებისაგან პოტენციალურად შესაძლო მოგების ნორმასთან შეუსაბამო რჩება.

მერე მხრივ, ფინანსურ ბაზრებზე შემოსავლიანობის დაცემა ბანკების საინვესტიციო შესაძლებლობებს ამცირებს, მათ ფინანსურ მდგომარეობას არამდგრადს ხდის. მიმდინარე ლიკვიდობის მდგომარეობით დამძიმებული ბანკები საინვესტიციო პროექტების დაფინანსებისაკენ ნაკლებ მიმზიდველობას იჩენენ.

მესამე, საწარმოების უმეტესობა მთელ მსოფლიოში მიღებულ პირობებზე ინვესტიციების მოზიდვისაკენ, მიღებისაკენ მზად არ არიან, როდესაც ინვესტორი მოითხოვს - სახსრების ეფექტურ ათვისებას, საწარმოს ფინანსურ „გამჭვირვალობას“, გამოყოფილი სახსრების მოცულობის ადექვატურ ჩარჩოებში ქონების განკარგვასთან მიმართებაში ულებების გადაცემას და ა.შ.; საწარმოების ხელმძღვანელობის არც ისე მცირე ნაწილს წინანდებულად კვლავ აქვს სურვილი გარედან მოიზიდოს ფინანსური რესურსები და ამაზე ეკონომიკური პასუხისმგებლობა არ იკისროს.

ყოველივე ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარეობს, რომ ბანკების მიერ საინვესტიციო საქმიანობაში არასაკმარისად მონაწილეობის მიზეზები ბანკების საკუთარ მუშაობაში აქცენტების არა უზრალოდ აღრევის სურვილის არ ქონაში მდგომარეობს. თუ მომავალში ეკონომიკის რეალურ სექტორში მოგების ნორმალურად მიღბისათვის შეაძლებლობი იქნება შექმნილი, ფული ნამდვილად იქეთ გადავა, და ბანკები აღნიშნულ პროცესს წინააღმდეგობას არ გაუწევენ.

რა თქმა უნდა, ყველა მითითებული მიზეზების მომენტალურად აღმოფხვრა შეუძლებელია, მაგრამ ინვესტიციების გამოყენების პირველ ეტაპზე ღინისძიებების კომპლექსის მიღება სავსებით საკმარისი იქნებოდა. ასეთი ღონისძიებები რეალიზებული უნდა იქნას სამი მიმართულების მიხედვით:

- სახელმწიფოს როლის აქტივიზაცია საინვესტიციო პროცესის უზრუნველყოფაში, ანუ სახელმწიფოებრივი გარანტიების მექანიზმის განვითარება;
 - წინაპირობების შექმნა საბანკო და საინვესტიციო საქმიანობის სფეროში;
 - ინვესტიციებისათვის კეთილსასურველი პირობების ადექვატური საკანონმდებლო განმტკიცება.
- მოცემული მიმართულებების განვითარებისათვის საჭიროა:
- ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი სექტორის საინვესტიციო რესურსების ამოქმედება;
 - სახელმწიფოს გარანტიის ქვეშ გრძელვადიანი მიზნობრივი საინვესტიციო ანაზრების პრაქტიკაზე გადასვლა;
 - საინვესტიციო პროექტების დაზღვევაზე და გადაზღვევაზე ორიენტირებული სადაზღვევო მოსესხების განხორციელება;

- შენახვის შედარებით გრძელი ვადიანი მოსახლეობის ანაზრების მიხედვით, გაცემული საინვესტიციო კრედიტების მოცულობასთან მიზნით, სავალდებულო რეზერვების ნორმის (სრნ) გადახედვა, რაც საწარმოებისათვის საინვესტიციო კრედიტებს უფრო იაფს გახდის;
- იურიდიული პირებისათვის საპროექტო დაფინანსების ინსტიტუტების განვითარება, რაც რესურსების აკუმულირებისა და საინვესტიციო რისკების შემცირების შესაძლებლობას იძლევა;
- საგადასახადო კოდექსში, ფინანსური ღირებულების ოპერაციების რეალიზაციისათვის გრძელვადიანი კრედიტების მიწოდებისაგან მიღებულ მოგებაზე გადასახადის გადახდისაგან ბანკების განთავისუფლების გათვალისწინება;
- ბანკების შერჩევის პროცედურა იქნას შემუშავებული და დადგენილი, რომლებიც სახელმწიფოს მონაწილეობით მსხვილი საინვესტიციო პროექტების განხორციელებაზე იქნებიან მოწოდებული.

ბანკებმა საკუთარი ადგილი უნდა მონახონ საინვესტიციო პროცესში, რაც ქვეყანაში ეკონომიკური ზრდის გარანტია იქნება. კომერციული საწარმოებისა და ბანკების ურთიერთქმედების საფუძველი დასრულებული საინვესტიციო ციკლის რეალიზაცია უნდა გახდეს. მათი ურთიერთქმედება საინვესტიციო პროექტების ეფექტიანობისა და მასშტაბურობის გადიდების, საინვესტიციო პროცესების მიმართულებების გაფართოების შესაძლებლობას იძლევა.

2. იურიდიული პირების დაკრედიტების სისტემა თანამედროვე ეტაპზე და მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდების დახასიათება

დაკრედიტების სისტემა დაფუძნებულია „სამ ვეშაპზე“: კრედიტის სუბიექტებზე, კრედიტის ყზრუნველყოფაზე და დაკრედიტების ობიექტებზე. დაკრედიტების საბაზო ელემენტები ერთმანეთისაგან განუყოფელია. ბანკის საქმიანობაში დაკრედიტებასთან მიმართებაში წარმატება მოდის მხოლოდ იმ სმთხვევაში, თუ თითოეული მათგანი ერთმანეთს ავსებს, საკრედიტო გარიგების საიმედოებას აძლიერებს.

დაკრედიტების სუბიექტს კლასიკური საბანკო საქმის პოზიციიდან - ეკონომიკური, მათ შორის საკრედიტო გარიგებების განხორციელების შემძლე და მატერიალური ან სხვა სახეობის გარანტიების მქონე იურიდიული ან ფიზიკური პირები წარმოადგენენ. მსესხებლად ამასთან შეიძლება - ბანკისათვის ნდობის გამომხატველი, გარკვეული მატერიალური და სამართლებრივი გარანტიების მფლობელი, კრედიტისა და მასზე დარიცხული პროცენტის გადამხდელი და მათი საკრედიტო დაწესებულებისათვის დაბრუნების მსურველი საკუთრების ნებისმიერი სუბიექტი გამოდიოდეს.

თანამედროვე პირობებში ძირითადად სტატისტიკა იბეჭდება დაკრედიტების შემდეგი ობიექტების მიხედვით:

- საწარმოები და ორგანიზაციები;
- ფიზიკური პირები;
- სხვა ბანკები.

კრედიტების, მათი მიღების სუბიექტების მიხედვით დაყოფა, დაკრედიტების სისტემაში კლასიფიკაციის კიდევ ერთ ცნებას - კრედიტების სახეობას წარმოშობს. კრედიტების სახეობა გამოხატავს თვისებების ერთობლიობას, რომლებიც ეკონომიკურ და ორგანიზაციულ მიმართებაში ამა თუ იმ კონკრეტული საკრედიტო გარიგებისათვის არის დამახასიათებელი. კრედიტების სახეობა არა მარტო მათი მიღების სუბიექტების მიხედვით, არამედ სხვა კრიტერიუმებითაც განსხვავდებიან. მათ მიეკუთვნებიან:

- კრედიტის კავშირი კაპიტალის მოძრაობასთან;
- კრედიტის გამოყენების სფერო;

- კრედიტის ვადა;
- კრედიტის უზრუნველყოფადობა.

მსოფლიო საბანკო პრაქტიკაში შეიძლება კლასიფიკაციის სხვა კრიტერიუმები იქნას აღნიშნული. ასე, მაგალითად, ქვეყნების უმეტესობაში სესხები დაყოფილია ორ ბლოკად: კრედიტები იურიდიულ და სესხები ფიზიკურ პირებზე. კრედიტები იურიდიულ პირებზე საწარმო მიზნებისათვის გაიცემა. ასეთი კლასიფიკაცია მინშვნელოვანია დაკრედიტების პროცესის ორგანიზაციისათვის (კრედიტის გაცემის, გაფორმების, დაფარვის, უზრუნველყოფის და ასე შემდეგ წესისათვის).

საბანკო კრედიტები შეიძლება დაკრედიტების ობიექტისაგან დამოკიდებულებაში იქნად დაყოფილი. ვიწრო გაგებით ობიექტი - არის ნივთი, რომლის ქვეშ გაიცემა სესხი და რისთვისაც საკრედიტო გარიგება ფორმდება. მრეწველობაში, მაგალითად, ბანკები აკრედიტებენ - ნედლეულს, ძირითად და დამხმარე მასალებს, საწვავს, ტარას, დაუმთავრებელ წარმოებას, მზა პროდუქციას, ანგარიშსწორებებში სახსრებს. ვაჭრობაში დაკრედიტების ტიპიურ ობიექტს წარმოადგენს - საქონელბრუნვაში არსებული საქონელი. სოფლისმეურნეობის საწარმოებში ბანკები აკრედიტებენ - მცენარეულ და სასაქონლო, მინერალური სასუქების, საწვავის და სხვების დანახარჯებს.

გრძელვადიანი სესხები მიმართულია ისეთი ობიექტების დაკრედიტებაზე როგორიცაა:

- საწარმოო ობიექტების მშენებლობა;
- საწარმოო ობიექტების რეკონსტრუქცია, ტექნიკური გადაიარაღება, გაფართოება;
- ტექნიკის, მოწყობილობისა და სატრანსპორტო სასაღებების სძენა;
- ახალი პროდუქციის გამოშვების ორგანიზაცია;
- არასაწარმოო დანიშნულებისა და სხვა ობიექტების მშენებლობა.

დაკრედიტების პრინციპები : თანამედროვე პირობებში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენენ **რაციონალური დაკრედიტების პრინციპები**, რომლებიც არა მარტო ობიექტის, სუბიექტისა და უზრუნველყოფის ხარისხის, არამედ მარჟის, საკრედიტო ოპერაციების შემოსავლიანობის, რისკის შემცირების საიმედო შეფასებას საჭიროებენ.

ბანკები, თავისი არსით წარმოადგენენ რა კომერციულ საწარმოებს, **კომერციულ ხასიათს** დაკრედიტებასთან მიმართებაში მათი საქმიანობის მთლიან სისტემაზე ავრცელებენ. უპირველეს ყოვლისა, საბანკო მეურნეობის მოგებიანობის პრინციპიდან გამომდინარე, საბანკო სესხები **ფასიანებს** წარმოადგენენ. დაკრედიტების თანამედროვე სისტემის არსებით ნიშანთვისებას მისი **სახელშეკრულებო საფუძველი** წარმოადგენს (13. Лаврушин О.И. – Банковские риски: учебное пособие . / О.И. Лаврушин, Н.И.Валенцова./ю – Москва: КНОРУС, 2013. Ё- 232 с.).

როგორც მიუთითებს გ.გ. კორობოვა, ეკონომისტების უმეტესობა საბანკო დაკრედიტების ისეთ პრინციპებს აღიარებენ, როგორიცაა - **მიზნობრივი გამოყენება, ვადიანობა, უზრუნველყოფადობა**. დაკრედიტების დამატებითი პრინციპების სახით გამოყოფენ - **დიფერენცირუბულობას, ფასიანობას, ეფექტიანობას, კრედიტით საგადახდო ბრუნვის განხორციელება და სხვა**. ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ მოკლევადიანი და გრძელვადიანი დაკრედიტების პრინციპები უნდა იყოს ერთნაირი, რამდენადაც ისინი ერთიანი კრედიტის - საბანკოსი არსსა და კანონებს გამოხატავენ. რაც შეეხება მის ნაირსახეობებს, აქ სპეციფიკა კონკრეტული ობიექტებისადმი მიმართებაში დაკრედიტების მექანიზმის შინაარსის თავისებურებებში, დაკრედიტების ცალკეული პრინციპების რეალიზაციის თავისებურებებში მდგომარეობს, მაგრამ იგი თვით საბანკო დაკრედიტების პრინციპებს როგორც მის საწყის ელემენტების არ ეხება (11).

დაკრედიტების პირობები : დაკრედიტების პირობების ქვეშ გარკვეული სახეობის მოთხოვნილებები გაიგება, რომლებიც დაკრედიტების საბაზო ელემენტებს - **სუბიექტებს, ობიექტებს და უზრუნველყოფას** წარედგინება. დაკრედიტებამ საკრედიტო გარიგების ორივე მხარის ინტერესები უნდა გამოხატოს.

დაკრედიტების პირობები ასევე დაკრედიტების პრინციპებთან - მიზნობრივ ხასიათთან, ვადიანობასთან და კრედიტის უზრუნველყოფასთან არის დაკავშირებული. თუ კლიენტს პოტენციალურად ერთ-ერთი მათგანის დარღვევა შეუძლია, მაშინ საკრედიტო გარიგება არ შედგება.

დაკრედიტება იწარმოება პირობებისას, რომ ბანკის კომერციული ინტერესები იქნება დაცული. დაკრედიტება ფასიანობის საფუძველზე ხორციელდება. დაკრედიტებისკიდევ ერთ პირობას ბანკსა და მსესხებელს შორის საკრედიტო ხელშეკრულების დადება წარმოადგენს. დაკრედიტება დაფუძნებულია სახელშეკრულებო საფუძველზე, რომელიც საკრედიტო გარიგების გარკვეულ ვალდებულებებსა და უფლებებს, მხარეების ეკონომიკურ პასუხისმგებლობას ითვალისწინებს.

ამრიგად, ო.ი. ლავრუშინის თანახმად, შეიძლება გამოიყოს დაკრედიტების შემდეგი პირობები:

- დაკრედიტების საბაზო ელემენტებისადმი წაყენებადი მოთხოვნილებების დაცვა;
- საკრედიტო გარიგების ორივე მხარის ინტერესების თანხვედრა;
- როგორც ბანკი-კრედიტორის, ასევე მსესხებელისაც საკუთარი ვალდებულებების შესრულების შესაძლებლობების არსებობა;
- დაკრედიტების პრინციპების დაცვა;
- გირაოს რეალიზაციის შესაძლებლობა და გარანტიის არსებობა;
- ბანკის კომერციული ინტერესების უზრუნველყოფა;
- საკრედიტო გარიგების მხარეების ურთიერთდამოკიდებულებების დაგეგმვა.

დაკრედიტების ეტაპები : საკრედიტო პროცესი უშუალოდ სესხის გაცემის პირველი დღიდან იწყება. მაგრამ ამ მომენტამდე და მის კვალდაკვალ მნიშვნელოვანი მუშაობის პროცესი მიმდინარეობს, რომელსაც როგორც ბანკი-კრედიტორი, ასევე კლიენტი-მსესხებელი ასრულებენ.

მოლაპარაკებები კრედიტის შესახებ კონკრეტული გადაწყვეტილების მიღებამდე იწყება. თანამედროვე ეროვნულ პრაქტიკაში შეიმჩნევა ტენდენცია იმისა, რომ კომერციულ ბანკებს კლიენტის მოძიება არ უწევთ, რომელზედაც უნდა გაიცეს კრედიტი, რამდენადაც თანამედროვე პირობებში კრედიტი ესაჭიროება ყველას - დაწყებული მეწარმიდან და მთავრობით დამთავრებული. მაგრამ მოცემული ტენდენცია ბანკებს სხვა უფრო რთული ეტაპისაგან - კონკრეტული პროექტის განხილვის ეტაპისაგან არ ათავისუფლებს.

ქვეყნის კომერციულ ბანკებში აღნიშნული ამოცანის გადაწყვეტა, რიგორც წესი, საკრედიტო განყოფილებაზე (სამმართველოზე) არის დაკისრებული. ცალკეულ ბანკებში სპეციალური ანალიტიკური ქვედანაყოფები გამოიყოფა, რომელთა ფუნქციას დასაკრედიტებელი საწარმოს ყოველმხრივი შეფასება წარმოადგენს.

შემდგომ საკრედიტო დოკუმენტაციის ფორმირების ეტაპი დგება. ბანკის თანამშრომლები - საკრედიტო ხელშეკრულებას აფორმებენ, კრედიტის გაცემის შესახებ ბანკში განკარგულებას გამოწერებ, კლიენტი-მსესხებელზე დისიეს (საკრედიტო საქმეს) ქმნიან.

შემდგომ ეტაპზე - კრედიტის გამოყენების ეტაპზე - საკრედიტო ოპერაციებზე: დაკრედიტების ლიმიტის დაცვაზე, კრედიტის მიზნობრივ გამოყენებაზე, პროცენტების გადახდაზე, სესხის სრულად და ტვისდროულად დაბრუნებაზე კონტროლი ხორციელდება.

ამრიგად, დაკრედიტების ობიექტებისა და სუბიექტების მრავალფეროვნების, იურიდიულ პირებზე გასაცემი სესხების სხვადასხვა სახეობების მიუხედავად, დაკრედიტების სისტემა თავისთავად გარკვეულ ერთიან სქემას წარმოადგენს, რომელიც მოიცავს:

- დაკრედიტების მეთოდებს და სასესხო ანგარიშის ფორმებს;
- ბანკზე წარსადგენ საკრედიტო დოკუმენტაციას;
- კრედიტის გაცემასთან მიმართებაში პროცედურას;
- სესხის დაფარვის წესს;

- დაკრედიტების პროცესში კონტროლს(14. Лаврушин О.И. – Деньги, кредит, банки. – Москва: Финансы и статистика, 2013. – 590 с.).

მსესხებლების გადახდისუნარიანობის შეფასების მეთოდების ცნება და დახასიათება. კომერციული ბანკის კლიენტის გადახდისუნარიანობას ო.ი. ლავრუშინი განსაზღვრავს როგორც მსესხებელის შესაძლებლობას თავისი სავალო ვალდებულებების (ძირითადი ვალი და პროცენტების) მიხედვით მთლიანად და ვადაში მოახდინოს ანგარიშსწორება. კოსტერინა გ.მ. ასევე მიუთითებს, რომ კრედიტუნარიანობა კლიენტის გადახდისუნარიანობის პროგნოზირებას ახდენს პერსპექტივაზე. ფასდება იგი ფინანსური კოეფიციენტების მაჩვენებლების საფუძველზე.

გადახდისუნარიანობის ანალიზის ძირითადი მიზანია მსესხებელის შესაძლებლობისა და მზადყოფნის განსაზღვრა მოთხოვნადი სესხი საკრედიტო ხელშეკრულების პირობების შესაბამისობაში დააბრუნოს. ბანკმა თითოეულ შემთხვევაში უნდა განსაზღვროს რისკის ხარისხი, რომელიც მას შეუძლია თავისთავზე აიღოს, და კრედიტის სიდიდე, რომელიც მოცემულ გარემოებებში შეიძლება იქნას მიწოდებული.

კრედიტუნარიანობის ანალიზისას ბანკებმა უნდა გადაწყვიტონ შემდეგი საკითხები:

1. შეიძლება თუ არა მსესხებელი საკუთარი ვალდებულებები ვადაში შეასრულოს?
2. მზად არის თუ არა მან ისინი აღასრულოს?

პირველ კითხვაზე პასუხს საწარმოს საქმიანობის საფინანსო-სამეურნეო მხარეების განხილვა იძლევა. მეორე კითხვას იურიდიული ხასიათი გააჩნია და იგი ასევე საწარმოს ხელმძღვანელების პირადულ ხასიათთან არის დაკავშირებული.

სამეურნეო ორგანიზაციების კრედიტუნარიანობის შეფასებისათვის ინფორმაციების პირველი წყაროს სახით, მათმა ბალანსმა თანდართული ახსნა-განმარტების ბარათით უნდა ემსახუროს. ბალანსის ანალიზი განსაზღვრის შესაზღვრელობას იძლევა, თუ რა სახსრებს ფლობს საწარმო, და სიდიდის მიხედვით აღნიშნული სახსრები კრედიტის რა სიდიდეს უზრუნველყოფენ. მაგრამ ბანკის კლიენტების კრედიტუნარიანობის შესახებ დასაბუთებული და ყოველმხრივი დასკვნისათვის საბალანსო მონაცემები საკმარისი არ არის. აღნიშნული მაჩვენებლების შემადგენელიდან გამომდინარეობს. ბალანსის ანალიზი მხოლოდ კრედიტუნარიანობის შესახებ საერთო მსჯელობის შესაზღვრელობას იძლევა, მაშინ როდესაც კრედიტუნარიანობის ხარისხის შესახებ დასკვნებისათვის საწარმოს განვითარების პერსპექტივების, მათი სიცოცხლისუნარიანობის შემფასებელი ხარისხობრივი მაჩვენებლებიც უნდა იქნას გაანგარიშებული. ამოტომ კრედიტუნარიანობის მაჩვენებლების გაანგარიშებისათვის საჭირო მონაცემების წყაროს სახით, გამოყენებული უნდა იქნას: ოპერატიული აღრიცხვის მონაცემები, ბანკებში დაგროვებადი მონაცემები, სტატისტიკური ორგანოების მონაცემები, კლიენტების ანკეტური მონაცემები, მიმწოდებლების ინფორმაცია, სპეციალური პროგრამების მიხედვით გამოკვლევის მონაცემების დამუსვების შედეგები, სამეურნეო ორგანიზაციების კრედიტუნარიანობის შეფასების მიხედვით სპეციალიზირებული ბიუროების მონაცემები.

საბანკო კრედიტის მიწოდების მიზანშეწონილობის შეფასების მოცემული მეთოდიკა (რომელიც საწარმოებისა და ორგანიზაციების დაკრედიტების განმხორციელებელ თითქმის ყველა კომერციულ ბანკებშია მიღებული), ნასესხები სახსრების მქონე ბანკების მიერ საწარმოს გადახდისუნარიანობის, კრედიტების დასაშვები სიდიდეებისა და მათი დაფარვის ვადების შეფასების განსაზღვრავად არის შემუშავებული.

დასაწისში მსესხებელის საბუთები განიხილება. კრედიტის მიღებაზე საბუთების ანალიზის ძირითადი მიზანია - მსესხებელის მიერ მოთხოვნილი სესხის დადგენილ ვადაში და მთლიანი მოცულობით დაბრუნების შესაძლებლობისა და მზადყოფნის განსაზღვრა.

მსესხებელი ბანკში წარადგენს შემდეგ საბუთებს:

1. იურიდიული საბუთები:

ა) სარეგისტრაციო საბუთებს: ორგანიზაციის წესდებას; სადამფუძნო ხელშეკრულებას; გადაწყვეტილებას (მოწმობას) რეგისტრაციის შესახებ (ნოტარიულად დამოწმებული კოპიოები);

ბ) ხელმოწერებისა და ბეჭდის ნიმუშების ბარათი, ნოტარიულად დამოწმებული (პირველი ეგზემპლარი);

გ) მოლაპარაკებების განხორციელებისა და ხელშეკრულებების ხელმოწერისას ორგანიზაციის სახელით მოქმედების უფლების მქონე პირის თანამდებობაზე დანიშვნის შესახებ საბუთი, ან შესაბამისი მინდობილობა (ნოტარიულად დამოწმებული კოპიო);

დ) ცნობა ორგანიზაცია-მსესხებელის ხელმძღვანელისა და მთავარი ბუღალტერის საპასპორტო მონაცემების, ჩაწერისა და საცხოვრებელი ადგილის შესახებ.

2. ბუღალტრული ანგარიშგება ორი ბოლო საანგარიშგებო თარიღებზე მდგომარეობის მიხედვით სრული მოცულობით, დამოწმებული საგადასახადო ინსპექციის მიერ და ბალანსის მუხლების (ბოლო საანგარიშგებო თარიღისათვის) შემდეგი მუხლების გაშიფრვებით: ძირითადი საშუალებები, საწარმოო მარაგები, მზა პროდუქცია, საქონელი, დანარჩენი მარაგები და დანახარჯები, დებიტორები და კრედიტორები (ყველაზე უფრო დიდი თანხების მიხედვით);

3. ბოლო სამი თვის განმავლობაში - საანგარიშსწორებო და სავალუტო ანგარიშებიდან ამონაწერების კოპიოები თვიურ თარიღებზე და უმსხვილესი შემოსულობების მიხედვით მითითებული თვეების განმავლობაში;

4. კრედიტზე მოთხოვნის შემოსვლის თარიღზე მდგომარეობის მიხედვით: მიღებული კრედიტების შესახებ ცნობა საკრედიტო ხელშეკრულებების კოპიოების თანდართვით;

5. წერილი-რეკომენდაცია კრედიტის მიწოდების შესახებ (ორგანიზაციის ბლანკზე გამომავალი ნომრით) მოკლე ინფორმაციით ორგანიზაციისა და მისი საქმიანობის, ძირითადი მიმართულებებისა და განვითარების პერსპექტივების შესახებ.

სარეგისტრაციო საბუთები მსესხებლის როგორც იურიდიული პირის შესაძლებლობას ადასტურებენ. პრინციპიალურ მომენტს ორგანიზაციის სახელით ქმედების განხორციელებაზე ბანკთან მოლაპარაკების წამყვანი და საკრედიტო ხელშეკრულების ხელმომწერი პირის უფლებების განსაზღვრა წარმოადგენს. აღნიშნული უფლებები მსესხებლის წესდების შესაბამისი დებულებისა და წესდებაში ჩამოყალიბებული პროცედურის შესაბამისად თანამდებობაზე დანიშვნის შესახებ საბუთის საფუძველზე დგინდება.

დებიტორული დავალიანების ანალიზისას მისი დაფარვის ვადებზეუნდა იქნას ყურადღება გამახვილებული, რამდენადაც ვალების შემოსულობები შეიძლება მსესხებლისათვის მოთხოვნილი კრედიტის დაბრუნების ერთ-ერთ წყარო გახდეს.

ბალანსის პასიური ნაწილის განხილვისას ყველაზე გულმოდგინე ყურადღება იმ განაყოფების შესწავლაზე უნდა იქნას გამახვილებული, სადაც კრედიტები და დანარჩენი ნასესხები სახსრებია ასახული: საჭიროა მოთხოვნილი იქნას საკრედიტო ხელშეკრულებები იმ სესხებთან მიმართებაში, რომელთა მიხედვით დავალიანება ბალანსშია ასახული და კრედიტის შესახებ მოთხოვნის თარიღზე არ არის დაფარული, და დავრწმუნდეთ, რომ იგი ვადაგადაცილებულს ხომ არ წარმოადგენს. სხვა ბანკების კრედიტების მიხედვით ვადაგადაცილებული დავალიანების არსებობა ნეგატიურ ფაქტორს წარმოადგენს და მსესხებლის საქმიანობაში აშკარა შეცდომებზე და ჩაშლილობებზე მიუთითებს, რომლების, შესაძლოა, კრედიტის მეშვეობით დროებითი კომპენსირება იგეგმებოდეს. თუ დავალიანება ვადაგადაცილებულს არ წარმოადგენს, საჭიროა შესაძლებლობის შესაბამისად უზრუნველყოფილი იქნას, რომ კრედიტის დაფარვის ვადა სხვა კრედიტების დაფარვაზე ადრე დგებოდეს. გარდა ამისა, საჭიროა გაკონტროლებული იქნას, რომ მოთხოვნილი კრედიტის მიხედვით უზრუნველყოფის სახით შეთავაზებული გირაო სხვა ბანკში არ იყოს ჩადებული.

მნიშვნელოვან პოზიტიურ ფაქტორს ბანკის მიერ მოცემული მსესხებლის დაკრედიტების არსებული გამოცდილება წარმოადგენს, რის საფუძველზე შეიძლება მოცემულ მომენტში მოთხოვნილი კრედიტის დაფარვის პერსპექტივების შესახებ ვიმსჯელოთ. იმ შემთხვევაში, თუ მოთხოვნილი კრედიტი, წინა თავისდროულად დაფარული კრედიტების რიგში, მორიგს წარმოადგენს, მაშინ მოცემული მსესხებლისაგან

განაცხადის მიღებისას, მან შეძლება ბანკში საკუთარი იურიდიული საბუთები არ წარმოადგინოს, მაგრამ მათში ყველა შეტანილი ცვლილებების შესახებ მსესხებელმა ბანკი აუცილებლად საქმის კურსში უდა ჩააყენოს.

მსოფლიო და სამამულო საბანკო პრაქტიკამ შესაძლებელი გახადა გამოიყოფილი ყოფილიყო კლიენტის კრედიტუნარიანობის კრიტერიები: კლიენტის ხასიათი, სახსრების სესხების შესაძლებლობა, მიმდინარე საქმიანობის მსვლელობაში ვალის დასაფარავად სახსრების გამომუშავების შესაძლებლობა (ფინანსური შესაძლებლობები), კაპიტალი, კრედიტის უზრუნველყოფა, საკრედიტო გარიგების განხორციელების პირობები, კონტროლი (მსესხებელის საქმიანობის საკანონმდებლო საფუძველი, სესხის ხასიათის ბანკის სტანდარტებთან და ზედამხედველობის ორგანოებთან შესაბამისობა).

კლიენტის ხასიათის ქვეშ გაიგება მისი როგორც იურიდიული პირის რეპუტაცია და მენეჯერების რეპუტაცია, კლიენტის მიერ ვალის დაფარვაზე პასუხისმგებლობის ხარისხი, კრედიტის მიზნის შესახებ მისი წარმოდგენის მკაფიოება, მისი ბანკის საკრედიტო პოლიტიკასთან შესაბამისობა. სახსრების სესხების შესაძლებლობა ნიშნავს კლიენტის მხრიდან - კრედიტზე განაცხადის წარდგენაზე, საკრედიტო ხელშეკრულებაზე ხელმოსერის ან მოლაპარაკებების გაძღოლაზე უფლებას არსებობას. მიმდინარე საქმიანობის მსვლელობაში ვალის დაფარვისათვის სახსრების გამომუშავების შესაძლებლობა კლიენტის კრედიტუნარიანობის ერთ-ერთ- ძირითად კრიტერიუმს წარმოადგენს. კლიენტის კაპიტალი კრედიტუნარიანობის არა ნაკლებ მნიშვნელოვან კრიტერიუმს წარმოადგენს, ამასთან მისი საკმარისობა და საკრედიტო ოპერაციაში საკუთარო კაპიტალის დაბანდების ხარისხი არის მნიშვნელოვანი. კრედიტის უზრუნველყოფის ქვეშ მსესხებელის აქტივების ღირებულება და საკრედიტო ხელშეკრულებაში გათვალისწინებული ვალის დაფარვისკონკრეტული მეორადი წყარო გაიგება. საკრედიტო ოპერაციის განხორციელებად პირობებს მიეკუთვნებიან - ქვეყანაში, რეგიონში და დარგში მიმდინარე ან პროგნოზული ეკონომიკური სიტუაცია, პოლიტიკური ფაქტორები.

ბანკის კლიენტისკრედიტუნარიანობის შეფასების ზემოთჩამოთვლილი კრიტერიუმებიმისი შეფასების ხერხების შემადგენელს განსაზღვრავენ, რომელთა რიცხვს ო.ი. ლავრუშინის მიხედვით მიეკუთვნებიან:

- საქმიანი რისკის შეფასება;
- მენეჯმენტის შეფასება;
- კლიენტის ფინანსური მდგრადობის შეფასება ფინანსური კოეფიციენტების სისტემის საფუძველზე;
- ფულადი ნაკადის ანალიზი;
- კლიენტის შესახებ ინფორმაციის შეგროვება;
- კლიენტის მუშაობაზე დაკვირვება (12).

იურიდიული პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების სპეციფიკა შეფასების გამოყენებადი ხერხების, ასევე მათი შემადგენელის კომბინაციაში მდგომარეობს. ქვემოთ ო.ი. ლავრუშინის მიერ შეთავაზებული მსხვილი და საშუალო საწარმოების კრედიტუნარიანობის შეფასების ჩამონათვალი იქნება მოყვანილი.

მსხვილი და საშუალო საწარმოების კრედიტუნარიანობის შეფასება - ბალანსის, მოგების შესახებ ამგარიშგების, საკრედიტო განაცხადის, კლიენტის ისტორიისა და მისი მენეჯმენტის შესახებ ინფორმაციების ფაქტიურ მონაცემებზე დაფუძნებული. კრედიტუნარიანობის შეფასების ხერხების სახით - ფინანსური კოეფიციენტების სისტემა, ფულადი ნაკადის, საქმიანი რისკისა და მენეჯმენტის ანალიზი გამოიყენება.

1. **ფინანსური კოეფიციენტები** კომერციული ბანკის კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასებასთან მიმართებაში შეიძლება დაიყოს 5 ჯგუფად:
 - ლიკვიდობის კოეფიციენტები;
 - ბრუნვადობის კოეფიციენტები;
 - ფინანსური ლევერიჯის კოეფიციენტები;
 - მოგებიანობის კოეფიციენტები;
 - ვალის მომსახურების კოეფიციენტები.

მაჩვენებლები შეიძლება დიდი მრავალფეროვნებით განსხვავდებოდნენ, მაგალითის სახით შეიძლება მოყვანილი იქნას სისტემა, რომელიც ცხრილი 2.1-შია წარმოდგენილი.

ცხრილი 2.1. კრედიტუნარიანობის შფასების მაჩვენებლების სისტემა

მაჩვენებლები:

ნორმატიული
დონეები:

1. ლიკვიდობის კოეფიციენტები:	2,00-1,25
• მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტები; • სწრაფი ლიკვიდობის კოეფიციენტები.	
2. ბრუნვაობის კოეფიციენტები:	
• მარაგების; • დებიტორული დავალიანების; • ძირითადი საშუალებების; • აქტივების.	
3. ფინანსური ლევერუჯის კოეფიციენტები:	
• თანაფარდობა ყველა სავალო ვალდებულებებისა და აქტივების; • თანაფარდობა ყველა სავალო ვალდებულებებისა და საკუთარი კაპიტალის; • თანაფარდობა ყველა სავალო ვალდებულებებისა და აქციონერული კაპიტალის;	0,25-0,60
• თანაფარდობა ყველა სავალო ვალდებულებებისა და მატერიალური სააქციო კაპიტალის;	
• თანაფარდობა გრძელვადიანი დავალიანებისა და ძირითადი აქტივების;	0,66-2,00
• თანაფარდობა საკუთარი კაპიტალისა და აქტივების;	
• თანაფარდობა საბრუნავი საკუთარი კაპიტალისა და მიმდინარე აქტივების.	0,50-1,50
4. მოგებიანობის კოეფიციენტები:	
• მოგების ნორმის კოეფიციენტი; • რენტაბელობის კოეფიციენტები; • აქციაზე მოგების ნორმის კოეფიციენტები.	
5. ვალის მონსახურების კოეფიციენტები:	
• პროცენტის გადაფარვის კოეფიციენტი;	7,00-2,00
• ფიქსირებული გადახდების გადაფარვის კოეფიციენტი	

ლიკვიდობის კოეფიციენტი გვიჩვენებს, შემძლეა თუ არა მსესხებელი თავის სავალო ვალდებულებებთან მიმართებაში ანგარიშსწორება განახორციელოს. გამოყოფენ **სწრაფი ლიკვიდობის კოეფიციენტს**, რომელიც მსესხებელის ვალის ვადაში დაფარვისათვის თავისი ბრუნვიდან ფულად ფორმაში სახსრები სწრაფად გამოწვევის უფლების შესაძლებლობის პროგნოზირებას ახორციელებს.

ბრუნვაობის კოეფიციენტები პირველ ჯგუფს ავსებენ და უფრო სიღრმისეული ანალიზის ჩატარების შესაძლებლობას იძლევიან. მოცემული მაჩვენებლების გაანალიზება დინამიკაში იწარმოება, ასევე კონკურირებადი ფირმების კოეფიციენტებთან და საშუალებადარგობრივ მაჩვენებლებთან შედარება ხორციელდება.

ფინანსური ლევერიჯის მაჩვენებლები მსესხებელის საკუთარი კაპიტალით უზრუნველყოფადობის ხარისხის მახასიათებლებია. **მოგებიანობის კოეფიციენტები** მთლიანი კაპიტალის გამოყენების, მისი მოზიდული ნაწილის ჩათვლით. გამოყენების ეფექტიანობის მახასიათებლებია. **ვალის მომსახურების კოეფიციენტები** გვიჩვენებენ, თუ მოგების რა ნაწილი შთაინთქმება პროცენტული ფიქსირებული გადახდებით.

ჩამოთვლილი ფინანსური კოეფიციენტები შეიძლება ფაქტიური საანგარიშგებო მონაცემების ან დაგეგმილ პერიოდზე პროგნოზირებადი სიდიდეების საფუძველზე იქნას გაანგარიშებული. სტაბილური ეკონომიკისას ან კლიენტის შედარებით სტაბილურ მდგომარეობისას მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასება მომავალში შეიძლება წარსულ პერიოდებში ფაქტიურ მახასიათებებს დაეფუძნოს. არასტაბილური ეკონომიკის პირობებისას (მაგალითად, წარმოების ვარდნა), ინფლაციის მაღალი ტემპებისას წინა პერიოდების ფაქტიური მაჩვენებლები არ შეიძლება კლიენტის მიერ საკუთარი ვალდებულებების, ბანკის სესხების ჩათვლით, მომავალში დაფარვის შესაძლებლობის შეფასების ერთადერთ ბაზას წარმოადგემდეს. ამ შემთხვევაში გამოყენებული უნდა იქნას ან დასახელებული კოეფიციენტების გაანგარიშისათვის პროგნოზირებული მონაცემები, ან საწარმოს (ორგანიზაციის) კრედიტუნარიანობის შეფასების განსახილველ ხერხ სხვებით შეივსება. ამ უკანასკნელს შეიძლება სესხის გაცემის მომენტში საქმიანი რისკის ანალიზი და მენეჯმენტის შეფასება იქნას მიკუთვნებული.

2. **ფულადი ნაკადის ანალიზი.**

ფულადი ნაკადის ანალიზი - კომერციული ბანკის კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასების ხერხია, რომელიც კლიენტის სახსრების ბრუნვის მახასიათებელია საანგარიშგებო პერიოდში. ფულადი ნაკადის ანალიზის მოცემული მეთოდი პრინციპულად განსხვავდება ფინანსური კოეფიციენტების სისტემის საფუძველზე კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდისაგან, რომელთა გაანგარიშება სალდირებულ საანგარიშგებო მაჩვენებლებზეა აგებული.

ფულადი ნაკადის ანალიზი მსესხებლის სახსრების, ჩეულებრივად მოთხოვნილი სესხის ვადის შესაბამის პერიოდში, გადინებისა და მოდინების შედარებაში მდგომარეობს. სესხის ერთი წლით გაცემისას ფულადი ნაკადის ანალიზი - წლიურ, 90 დღის, კვარტალურ და ა.შ. ჭრილში კეთდება.

ფულადი ნაკადის ანალიზის მოდელი საწარმოს მართვის სფეროების მიხედვით სახსრების მოდინებისა და გადინების ელემენტების დაჯგუფებაზეა აგებული. ფულადი ნაკადის ანალიზის (ფნა) მოდელში აღნიშნულ სფეროებს შეიძლება შეესაბამებოდეს შემდეგი ბლოკები:

- საწარმოს მოგების მართვა;
- მარაგებისა და ანგარიშსწორებების მართვა;
- ფინანსური ვალდებულებების მართვა;
- გადასახადებისა და ინვესტიციების მართვა;
- საკუთარი კაპიტალისა და კრედიტების თანაფარდობის მართვა.

ფულადი ნაკადის ანალიზი საწარმოს მართვის სუსტი ადგილების შესახებ დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას იძლევა. მაგალითად, სახსრების გადინება შეიძლება დაკავშირებული იყოს - მარაგების მართვასთან, ანგარიშსწორებებთან (დებიტორები და კრედიტორები), ფინანსურ გადახდებთან (გადასახადები, პროცენტები, დივიდენდები). მენეჯმენტის სუსტი ადგილების გამოვლენა საკრედიტო ხელშეკრულებაში ასახული დაკრედიტების პირობების დამუშავებისათვის იქნას გამოყენებული. მაგალითად, თუ სახსრების გადინების ძირითად ფაქტორს ანგარიშსწორებებში სახსრების ჭარბი გამოყენება წარმოადგენს, მაშინ კლიენტის დაკრედიტების „დადებით“ პირობას შეიძლება დებიტორული დავალიანების ბრუნვადობის გარკვეულ დონეზე სესხის გამოყენების მთლიანი ვადის განმავლობაში მხარდაჭერა წარმოადგენდეს. გადინების ისეთი ფაქტორისა და როგორცაა დაკრედიტების პირობის სახით აქციონერული კაპიტალის არასაკმარისი სიდიდე შეიძლება ფინანსური ლევერიჯის კოეფიციენტის გარკვეული ნორმატიული დონის დაცვა იქნას გამოყენებული.

სესხის შედარებით ხანგრძლივი ვადით გაცემის ჭრილში მიზანშეწონილობის შესახებ საკითხის გადასაწყვეტად ფულადი ნაკადის ანალიზი - არა მარტო გასული პერიოდების ფაქტიური მონაცემების საფუძველზე, არამედ დაგეგმილი პერიოდის პროგნოზული მონაცემების საფუძველზეც კეთდება, სახსრების მოძინებისა და გადინების ცალკეული ელემენტების სიდიდის პროგნოზის საფუძველზე გასულ პერიოდებში მათი საშუალო მნიშვნელობები და რეალიზაციიდან ამონაგების ნაზარდის დაგეგმილი ტემპებია ჩადებული.

3. საქმიანი რისკის ანალიზი.

საქმიანი რისკი - არის რისკი, რომელიც დაკავშირებულია იმასთან, რომ მსესხებელის ფონდების წრებრუნვა შეიძლება ვადაში და დასახული ეფექტით არ დასრულდეს. საქმიანი რისკის ფაქტორებს სხვადასხვა მიზეზები წარმოადგენენ, რომლებსაც ცალკეულ სტადიებზე ფონდების წრებრუნვის წყვეტადობისაკენ ან შეჩერებისაკენ მივყავართ. საქმიანი რისკის ფაქტორები შეიძლება წრებრუნვის სტადიების მიხედვით იქნას დაჯგუფებული (მარაგების შექმნა, წარმოების სტადია, გასაღებითი სტადია).

ეკონომიკური არასტაბილურობის პირობებში სესხის გაცემის მომენტში საქმიანი რისკის ანალიზი მნიშვნელოვნად ავსებს ფინანსური კოეფიციენტების საფუძველზე კლიენტის კრედიტუნარიანობის შეფასებას, რომლებიც გასული საანგარიშგებო პერიოდების საშუალო ფაქტიური მონაცემების საფუძველზეა გაანგარიშებული. კომერციული ბანკის მიერ საქმიანი რისკის შეფასება შეიძლება სკორინგის სისტემის მიხედვით იქნას ფორმალიზებული და განხორციელებული, როდესაც საქმიანი რისკის თითოეული ფაქტორი ფასდება ბალეზში.

საქმიანი რისკის ყველაზე უფრო არსებითი კრიტერიუმის მაგალითები ცხრილი 2,2-შია მოყვანილი.

ცხრილი 2,2. საქმიანი რისკის ბალური მოდელი

საქმიანი რისკების კრიტერიუმები:

ბალეზი:

1. მიმწოდებლების რაოდენობა:	
• სამზე მეტი	10
• ორი	5
2. მიმწოდებლების საიმედოობა:	
• ყველა მიმწოდებლებს წარჩინებული რეპუტაცია აქვთ	5
• მიმწოდებლების უმეტესი ნაწილი როგორც საქმიანი პარტნიორები საიმედოებია	
• მიმწოდებლების ძირითადი ნაწილი არასაიმედოებია	3
	0
3. ტვირთის ტრანსპორტირება:	
• ქალაქის ფარგლებში, სადაზღვევო პოლისი არსებობს, ტრანსპორტირების სახეობა შეესაბამება საქონელს	10
• მიმწოდებელი დაშორებულია მყიდველისაგან, სადაზღვევო პოლისი არსებობს, ტრანსპორტირების სახეობა შეესაბამება საქონელს	
• მიმწოდებელი დაშორებულია მყიდველისაგან, ტრანსპორტირებამ შეიძლება საქონელის ნაწილის დაკარგვა და მისი ხარისხის სლცირება გამოიწვიოს, სადაზღვევო პოლისი არსებობს	8
• მიმწოდებელი ქალაქის ფარგლებშია, ტრანსპორტირება ნვირთს არ შეესაბამება, სადაზღვევო პოლისი არ არსებობს	6
	4

4.	საქონელის დასაწყობირება:	
	• მსესხებელს დამაკმაყოფილებელი ხარისხის საკუთარი სასაწყობო შენობა (სათავსო) გააჩნია	5
	• არ ჭირდება	3
	• სასაწყობო სათავსო არენდაში აქვს აღებული	3
	• სასაწყობო სათავსო ესაჭიროება, მაგრამ მოცემულ მომენტში არ არსებობს	0

მიღებულ ბალებზე დამოკიდებულებაში შეიძლება ორგანიზაციის საქმიანი რისკის ალბათობა იქნას განსაზღვრული, რაც ცხრილი 2.3-შია წარმოდგენილი.

ცხრილი 2.3. რისკის ალბათობის შეფასება

რისკის ალბათობა:	ბალები:
ნომინალური რისკი	25-დან - 30-მდე
მინიმალური რისკი	20-დან - 25-მდე
საშუალო რისკი	15-დან - 20-მდე
მაღალი რისკი	5-დან - 15-მდე

4. კლიენტის კრედიტუნარიანობის კლასის განსაზღვრა:

კლიენტის კრედიტუნარიანობის კლასი ძირითად და დამატებით ბაზაზე განისაზღვრება. ბანკის მიერ შერჩეული ძირითადი მაჩვენებლები შედარებით ხანგრძლივ პერიოდში უცვლელი უნდა იყოს. ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის შესახებ ან სხვა დოკუმენტებში აღნიშნულ მაჩვენებლებს და მათ ნორმატიულ დონეებს აფიქსირებენ. ეს უკანასკნელები მსოფლიო სტანდარტებზეა ორიენტირებული, მაგრამ მოცემული ბანკისათვის და მოცემული პერიოდისათვის ინდივიდუალურებს წარმოადგენენ.

დამატებითი მაჩვენებლების ნაკრები შეიძლება ჩამოყალიბებული სიტუაციიდან დამოკიდებულებაში იქნას გადახდილი. მათი სახით შეიძლება - საქმიანი რისკის, მენეჯმენტის შეფასება, ბანკისადმი ვადაგადაცდილებული დავალიანების ხანგრძლივობა, შედეგების ანგარიშის საფუძველზე გაანგარიშებული მაჩვენებლები, ბალანსის ანალიზის შედეგები და ა.შ. იქნას გამოყენებული.

კლიენტის კრედიტუნარიანობის კლასი ზირითადი მაჩვენებლების ბაზაზე განისაზღვრება და დამატებითების გათვალისწინებით კორექტირდება.

კრედიტუნარიანობის კლასი ძირითადი მაჩვენებლების დონის მიხედვით სიძლება ბალური შკალის მიხედვით განისაზღვროს. მაგალითად, **I კლასი - 100 – 150 ბალი; II კლასი - 151 – 250 ბალი; III კლასი - 251 – 300 ბალი;** ბალების გაანგარიშებისათვის მაჩვენებლის კლასი გამოიყენება, რომელიც ფაქტიური მნიშვნელობის ნორმატივთან შედარების, ასევე მაჩვენებლის მნიშვნელობადობის (რეიტინგი) გზით განისაზღვრება.

მაჩვენებლის რეიტინგი, ანუ მნიშვნელობადობა მსესხებლების თითოეული ჯგუფისათვის ინდივიდუალურად, მოცემული კომერციული ბანკის პოლიტიკაზე, კლიენტის თავისებურების, მათი ბალანსის ლიკვიდობაზე, ბაზარზე მდგომარეობაზე დამოკიდებულებაში განისაზღვრება. მაგალითად, მოკლევადიანი რესურსების მაღალი წილი, სესხების მიხედვით ვადაგადაცდილებული დავალიანებისა და მიმწოდებლებთან არგადახდების არსებობა **სწრაფი ლიკვიდობის კოეფიციენტის როლს ამაღლებს,**

რომელიც საწარმოს მიერ ფულადი სახსრების ოპერატიულად გამონთავისუფლებისაკენ შესაძლებლობას აფასებს. ბანკის რესურსებისმუდმივი მარაგების დაკრედიტებაში „ჩათრევა“, საკუთარი კაპიტალის სიდიდის დადაბლება ფინანსური ლევერიჯის მაჩვენებლის რეიტინგს ამაღლებს. ღრედიტუნარიანობის შეფასებისას კრედიტის ეკონომიკური საზღვრების დარღვევა, კლიენტების „გადაკრედიტება“ პირველ ადგილზე მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტს წამოწევს.

კრედიტუნარიანობის საერთო სეფასება ბალებშია მოცემული. ბალები თავისთავად კრედიტუნარიანობის კლასზე თითოეული მაჩვენებლის რეიტინგის წარმოებულის ჯამს წარმოადგენს. I კლასი 100 – 150 ბალის; II კლასი 151 – 250 ბალის და III კლასი 251 – 300 ბალის შემთხვევაში მიენიჭება.

მაჩვენებლების და რეიტინგის ბალებში ერთნაირი დონე შეიძლება სხვადასხვა ფაქტორების ხარჯზე იქნან უზრუნველყოფილები, რომელთაგან გარკვეული ნაწილი პოზიტიურ, ხოლო სხვები ნეგატიურ პროცესებთანაა დაკავშირებული. ამოტომ კლასის განსაზღვრისათვის კრედიტუნარიანობის კოეფიციენტების ფაქტორულ ანალიზს, ბალანსის ანალიზს, დარგში ან რეგიონში საქმიანობის გარკვევას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება (14).

რამდენადაც მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების ერთიანი მეთოდოლოგია არ არსებობს, ამდენად თითოეული ავტორი საკუთარ მეთოდებს გამოყოფს, რომელთაც თანამედროვე ეკონომიკურ პირობებში ყველაზე მისაღებად თვლის. ასე, მაგალითად, კოსტერინა ტ.მ. წესი „ექვსი C-ის“ გამოყოფს, რომელიც აშშ-ის საბანკო სისტემაში ფართედ გამოიყენება. წესი თავისთავში ექვს ძირითად მაჩვენებელს მოიცავს, რომლებიც ყველაზე უფრო სრულად ახასიათებენ მსესხებელს:

- character – მსესხებელის რეპუტაცია;
- capacity – ფინანსური შესაძლებლობები;
- capital – კაპიტალი;
- conditions – პირობები;
- collateral – უზრუნველყოფა;
- contral - კონტროლი.

ასევე ავტორი მიუთითებს, რომ კლიენტის ფინანსური მდგომარეობის შეფასებისათვის ეფექტურად გამოიყენება პროგრამული პროდუქტები, მაგალითად, ფირმების „ინეკ“ და „იუნიდოს“ „საბანკო ანალიტიკი COMFAR“. კრედიტუნარიანობის შეფასების ობიექტურ პირობას მისი ანალიზისათვის საკმარისი და უტყუარი საინფორმაციო ბაზის არსებობა წარმოადგენს (15. Костерина Т.М. – Кредитная политика и кредитные риски / Московская финансово-промышленная академия. – Москва: МФПА, 2014. – 104 с.).

მაგრამ სხვადასხვა ავტორების მიერ შეთავაზებული მთლიანი მრავალფეროვანი მეთოდების გარდა მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების ერთიანი რეკომენდაციებიც არსებობს. მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის შეფასებასთან მიმართებაში საქართველოს ეროვნული (ცენტრალური) ბანკის მიერ რიგი რეკომენდაციები არის შემუშავებული, როგორებიცაა: ცენტრალური ბანკის დებულება „საკრედიტო ორგანიზაციების მიერ ფულადი სახსრების მიწოდების (განთავსების) და დაბრუნების წესის შესახებ“, ცენტრალური ბანკის დებულება „საკრედიტო ორგანიზაციების მიერ სესხების და მასთან გათანაბრებული დავალიანებასთან მიხედვით შესაძლო დანაკარგებზე რეზერვების ფორმირების წესის შესახებ“ და სხვები.

რეკომენდაციების გათვალისწინებით კრედიტუნარიანობის შეფასების პროცესი შეიძლება სქემის სახით იქნას გავრცობილი, რომელიც ნახაზი 2.1-ზეა წარმოდგენილი.

მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასებისადმი სისტემური მიდგომა, მისი ფინანსური მდგომარეობის (გადახდისუნარიანობის) შეფასების გარდა, მოითხოვს ხარისხობრივ ანალიზს:

- მსესხებელის ქმედითუნარიანობის;
- მისი საკრედიტო ისტორიის;
- ბიზნესის სპეციფიკის;
- უზრუნველყოფის;

- მენეჯმენტის ხარისხის;
- განვითარების სტრატეგიის.

ხარისხობრივი ანალიზი დაფუძნებულია ინფორმაციაზე, რომლის ხარისხობრივ მაჩვენებლებში გამოსახვა შეუძლებელია .

კონკურენტული მსესხებელის თავისებურებები	საკრედიტო ანაღში ინფორმაციების საერთო მახასიათებლები	შეზღუდვა: მიზანი - კრედიტის დაფარვაში დარწმუნებადობის მოთხოვნილი ხარისხი; კავშირების მაიძულებლები - რესურსები, მეთოდოლოგიური პრინციპები.
შემაჯალი: საწყისი მონაცემები მსესხებელის შესახებ	პროცესი: გადახდისუნარიანობის შეფასების: • ინფორმაციის შერჩევა, • დამატებითი ინფორმაციის მიღება.	გამომავალი: მსესხებელის საბუთები, ბანკის საბუთები, ანალიტიკის ინფორმაცია.
	შეფასების მექანიზმი: • ადამიანი (ინდივიდუალური თავისებურებები, საერთო დახასიათებები), • ანალიზის ცალკეული მეთოდებისა და ხერხების შესაძლებლობები და შეზღუდვები.	

ნახაზი 2.1. კრედიტუნარიანობის შეფასების პროცესი

კრედიტუნარიანობის შეფასების ობიექტურ პირობას მისი ანალიზისათვის საკმარისი და უტყუარი ინფორმაციული ბაზის, უპირველეს ყოვლისა სასესხო დავალიანების დაფარვის წყაროების მახასიათებელის არსებობა წარმოადგენს,

სასესხო დავალიანების დაფარვის წყაროებია:

- ამონაგები პროდუქციის რეალიზაციიდან;

- მოგება;
- უზრუნველყოფის სახით წარმოდგენილი საშუალებები;
- ლიკვიდური აქტივები;
- საკუთარი კაპიტალი;
- სადაზღვევო ანაზღაურებები.

განსაკუთრებულ სირთულეს წარმოადგენს მეურნე სუბიექტის შესახებ კრედიტუნარიანობის შეფასების სამართლიანი, შემოწმებული და ობიექტური შედეგების უშუალო მიღება. აღნიშნული პრობლემა კონკრეტული საწარმო=მსესხებელის ანალიზისადმი სისტემური და კომპლექსური მეთოდების რეალიზაციის გზით წყდება. კომპლექსური ეკონომიკური ანალიზის გამოყენებისას მეურნე სუბიექტის საქმიანობის ისეთი უმნიშვნელოვანესი გაითვალისწინება, როგორიცაა საწარმოს საქმიანობის ყველა ასპექტების გამოკვლევა და ანალიზის განაყოფებს შორის კავშირების დეტალური შეფასება. ასევე კომპლექსური ეკონომიკური ანალიზის პროცესშიწარმოების მაჩვენებლები და ფაქტორები შეიანაწავლება.

ამრიგად, ყოველივე ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე, მსესხებელის კრედიტუნარიანობის ანალიზი შეიძლება სქემის სახით ჩამოვაყალიბოთ, რომელიც ნახაზი 2.2-ზეა წარმოდგენილი.

გადახდისუნარიანობის შეფასებისადმი კიდევ ერთი ხერხი - **საკლასიფიკაციო მიდგომა** არსებობს. აღნიშნული მიდგომა მსესხებლების დიფერენცირების შესაძლებლობას იძლევა. მოცემული მიდგომის შემადგენლობაში არსებობს სხვადასხვა მიდგომები: **რეიტინგული მოდელები**, რომლებიც მნიშვნელობადობის გარკვეული

კრედიტუნარიანობის		
კომპლექსური ანალიზი:		
მსესხებელის საქმიანობის საფინანსო-ეკონომიკური და შეთავაზებული საკრედიტო პროექტის ძირითადი პარამეტრების ანალიზი	კლიენტის საქმიანობის ხარისხობრივი და რაოდენობრივი მაჩვენებლების შიდასაბანკო ინფორმაციების საფუძველზე ანალიზი	რეპუტაციისა და მენეჯმენტის ხარისხის არაფინანსური (არასისტემური) ინფორმაციების საფუძველზე ანალიზი
რეტროს	ბანკისათვის მსესხებელის მიმოხილვადობის, მისი საიმედოობის, მისი ბიზნესის მომსახურებიდან და მისაღბი რისკის სიდიდის ბანკის მეშვეობით გამავალი კლიენტის აქტივების სიდიდისადმი	ინდივიდუალური რისკის ბანკის საკრედიტო პორტფელზე ზემოქმედების შეფასება და მისი ცენტრალური ბანკის საბუთებთან
პექტიული	აქტივების სიდიდისადმი	შესაბამისობა. კორპორატიული რისკებისა და საკრედიტო პროექტების ხარისხის
ანალიზი	თანაზომიერების თვალსაზრისით ანალიზი	ანალიზი
პროგნო-ზული		
ანალიზი		
1.ლიკვიდობის, გადახდის-უნარიანობის, ფინანსური დამოუკიდებლობის, შემოსავლიანობის, ფულადი შემოსულობებისა და გადახდების ანალიზი, კრედიტის უზრუნველ-ყოფის ანალიზი;		მოთხოვნილი
		თანხის
		სიდიდის
		ბანკის
2.საქმიანობის პორტფელის,		

დამფუძნებლების შემადგენლობის და
საქმიანობის მიზნების შესწავლა, კომპა-
ნიის მენეჯმენტის შეფასება, ლომპანიის
გასაღებითი ბაზრის შეფასება, შეთავა-
ზებული პროექტის სამეწა-რმო რისკების
შეფასება

საკრედიტო
პორტფელზე ზემოქმედების
ანალიზი

ნახაზი 2.2. მსესხებელის კრედიტუნარიანობის ანალიზი

დონეებიანი სხვადასხვა ფინანსური კოეფიციენტების ერთობლიობის მეშვეობით დადგენილი მსესხებლების კატეგორიების მიხედვით დაჯგუფების შესაძლებლობას იძლევიან; **პროგნოზული მოდელები**, რომლებიც გაკოტრების ალბათობიდან დამოკიდებულებაში მსესხებელის რანჟირების შესაძლებლობას იძლევიან; **მრავალჯერადი დისკრიმინანტული ანალიზის** (მდა) მოდელები. რომლებიც გაკოტრების პროგნოზის გაკეთების შესაძლებლობებს იძლევიან; მოდელები **CVART**, რომელშიც ფინანსური კოეფიციენტებია გათვალისწინებული.

1.რეიტინგული მოდელები. რეიტინგული მოდელი თავისთავად ბალების საერთო ჯამს წარმოადგენს. თითოეული მაჩვენებლისათვის რეიტინგული შეფასების ბალების ჯამში ბალები შემდეგი სახით გაიანგარიშება - მაჩვენებლის მნიშვნელობა მრავლდება მის წონაზე, ან მნიშვნელობის კოეფიციენტზე. როგორც წესი, ფინანსური კოეფიციენტების სისტემის საფუძველზე კრედიტუნარიანობის შეფასებისას გამოიყენება მაჩვენებლები ჯგუფები, ისეთები როგორიცაა რენტაბელობის კოეფიციენტი, ლიკვიდობის კოეფიციენტი, ფინანსური მდგრადობის კოეფიციენტი - მათ შორის განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმობა - ფინანსური ბერკეტის კოეფიციენტს, ბრუნვადობის კოეფიციენტებს და ვალის მომსახურების ხარისხის კოეფიციენტებს. საწარმოს კრედიტუნარიანობის სხვადასხვა ასპექტების განმსაზღვრელი მაჩვენებლების რამდენადმე სხვანაირი სისტემა - სისტემა, რომელშიც შედიან კოეფიციენტები - რენტაბელობის, ლიკვიდობის, ბრუნვადობის, სახსრების მოზიდვის - რომელიც ამერიკელი მეცნიერის ე. რიდის მიერ არის შეთავაზებული. მიცემული მაჩვენებლების ერთობლობა - საბრუნავი აქტივების ლიკვიდობის განსაზღვრის, საწარმო-მსესხებელის კომპლექსური ფინანსური მდგომარეობის და მისი მდგრადობის გაანალიზების, ნასესხები სახსრების მიხედვით გადახდების ტავისდროული გადახდის შეფასების შესაძლებლობას იძლევა. ასევე ე. რიდის მაჩვენებლების ინტეგრალური სისტემის საფუძველზე შეიძლება მოგების მოცულობის დადაბლების საზღვრების პროგნოზი იქნას შედგენილი, რომლებშიც კრედიტის მიხედვით გადახდების მუდმივი თანხის გადაფარვა ხორციელდება.

რაც შეეხება საბანკო პრაქტიკას, აქ თითოეული კომერციული ბანკი მისი საკრედიტო პოლიტიკის რელევანტური ინტეგრირებული მაჩვენებლების საკუთარ სისტემას შეიმუშავებს. რეიტინგული მოდელები - კოეფიციენტების ჯგუფიდან მაჩვენებლის თითოეული ჯგუფისათვის მინიჭებადი, ბალებში გაანგარიშებული რეიტინგული მნიშვნელობის მაჩვენებლის საფუძველზე, საწარმო-მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის შეფასების შესაძლებლობას იძლევა. თითოეული მსესხებლის მიერ დაგროვებული ბალების შესაბამისად ფინანსური მდგომარეობის კლასი განისაზღვრება. თითოეულ კომერციულ ბანკს გააჩნია მეთოდიკა, რომელშიც უმნიშვნელოვანესი ფინანსური კოეფიციენტები, მათი წონები და ბალები, და მნიშვნელობის გრადაცია განსაზღვრული, რომლის საფუძველზე მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის ხარისხს განისაზღვრება.

2.პროგნოზული მოდელები. ბანკის პოტენციალური კლიენტები - მსესხებლების ხარისხი შეიძლება ასევე პროგნოზული მოდელების გამოყენებით იქნას შეფასებული. მრავალჯერადი დისკრიმინანტული ანალიზისას გაიანგარიშება დისკრიმინანტული ფუნქცია (Z), რომელიც გარკვეულ მაჩვენებლებს (რეგრესიის კოეფიციენტებს) და პარამეტრებს ითვალისწინებს, რომლებიც საწარმო-მსესხებელის ფინანსური

მდგომარეობის (ფინანსური კოეფიციენტების ჩათვლით) განმსაზღვრელებია. საწარმოს შერჩევასთან მიმართებაში მონაცემების სტატისტიკური ანალიზის შედეგად, რომლებიც ან აღმოჩნდნენ გაკოტრებულები, ან ეკონომიკური საქმიანობის მაღალ დონე გააჩნიათ, დისკრიმინატული ფუნქციისათვის (Z) რეგრესიის კოეფიციენტები განისაზღვრება. Z-შეფასება საწარმოს გაკოტრების შესაძლებლობის გამოვლენისათვის თავისებურ ინდიკატორს წარმოადგენს. მოცემული შეფასება გვიჩვენებს, რომ საწარმო შეიძლება, მისი საქმიანობის შემდგომი გაუარესებისას, და, როგორც შედეგი, მისი ფინანსური მდგომარეობის გაუარესებისას, გაკოტრებული გახდეს, თუ საწარმოს Z-შეფასება საშუალო ფირმა-გაკოტრებულის შეფასებისაკენაა მიახლოებული.

მოცემული მოდელის ნაკლოვანებები იმაშია, რომ იგი თითოეული დარგის მიხედვით დაკვირვებების საკმაო რაოდენობას, საქმიანობის დარგებისა და მოცულობების მიხედვით სხვადასხვა საწარმოების რეპრეზენტატიული შერჩევის არსებობას მოითხოვს, ამიტომ საწარმოს გაკოტრების შეფასებისათვის მოცემული მოდელის გამოყენება სიმწიფეები - რეგრესიის კოეფიციენტების გაანგარიშებისათვის დარგის ჩარჩოებში საწარმო-გაკოტრებულების შერჩევის საკმაო რაოდენობის ასრსებობასთანაა დაკავშირებული.

3.მრავალჯერადი დისკრიმინანტული ანალიზის (მდა) მოდელები. მოცემული მოდელები ასევე საწარმოს გაკოტრების ალბათობას აფასებენ. მოცემული კლასიდან მოდელების ყველაზე უფრო ცნობილთა რიცხვში შეიძლება **ალტმანისა და ჩესსერის მოდელების** მაგალითი იქნას მოყვანილი. **ალტმანის მოდელი ხუთფაქტორიანია** და იგი 66 საქარმის ფინანსური მდგომარეობის საფუძველზეა აგებული და ორი-სამი წლით წინდაწინ გაკოტრების საკმარისი ზომიერებით სანდო პროგნოზის ჩამოყალიბების შესაძლებლობას იძლევა. რაც შეეხება **ჩესსერის მოდელს**, იგი მსესხებელის მიერ საკრედიტო ხელშკრულების პირობების შეუსრულებლობის შესახებ პროგნოზის გაკეთების შესაძლებლობას იძლევა. მოცემულ კონტექსტში საწარმოს მიერ საკრედიტო ხელშკრულების პირობების შეუსრულებლობა - არა მარტო კრედიტის არდაფარვას, არამედ სხვა ვალდებულებების შეუსრულებლობასაც ითვალისწინებს, რომლებიც მსესხებელსა და კრედიტორს შორის ურთიერთ დამოკიდებულებას აუარესებენ.

უნდა აღინიშნოს, რომ მრავალჯერადი დისკრიმინანტული ანალიზის მოდელების გარდა, რომლებიც საწარმო-მსესხებელის გაკოტრების ალბათობის პროგნოზის შედგენის შესაძლებლობას იძლევიან, არსებობენ უფრო გამარტივებული მოდელებიც, რომლებიც ზოგიერთი კოეფიციენტების ერთობლიობაზეა დაფუძნებული.

ასეთი მოდელის მაგალითია - **ბივერის კოეფიციენტების სისტემა**. მოცემული სისტემა მოიცავს შემდეგ კოეფიციენტებს: ბივერის კოეფიციენტს; აქტივების რენტაბელობას; ნასესხები და საკუთარი კაპიტალის თანაფარდობას, ანუ ფინანსურ ლევერიჯს; საკუთარი საბრუნავი საშუალებებით აქტივების გადაფარვის კოეფიციენტს; საბრუნავი აქტივებით მოკლევადიანი ნასესხები სახრების გადაფარვის კოეფიციენტს.

4.მოდელი CART. კრედიტის ხარისხის შეფასებისას შეიძლება მოდელი CART -ი იქნას გამოყენებული, რაც იმიფრება როგორც „classification and regression trees“ – „საკლასიფიკაციო და რეგრესიული ხეები“ (სდრხ). აღნიშნული არაპარამეტრიული მოდელია, რომლის ძირითადი უპირატესობები განისაზღვრება - მისი ფართედ გამოყენებადობის შესაძლებლობებით, გაგებისათვის დაშვებადობით და გაანგარიშების სიმარტივით, თუმცა ჩამოყალიბებისას რთული სტატისტიკური მეთოდების გამოყენება. „საკლასიფიკაციო ხეში“ საწარმოები-მსესხებლები გარკვეულ „შტოზე“ იმყოფებიან, შერჩეულ ფინანსურ კოეფიციენტებზე დამოკიდებულებაში. შემდგომ მიდის თითოეული მათგანის „განშტოება“ შემდეგ კოეფიციენტებზე დამოკიდებულებაში.

ამრიგად, კრედიტუნარიანობის ანალიზისადმი საკლასიფიკაციო მიდგომის ჩარჩოებში მოდელების მოკლე აღწერა იქნა გაკეთებული, თითოეულ რომელთაგანს საკუთარი უპირატესობები და ნაკლოვანებები გააჩნია.

3. დაკრედიტების პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე

თანამედროვე ეკონომიკური პირობებში რაციონალური დაკრედიტების პრინციპები განსაკუთრებული მნიშვნელობას იძენენ. მნიშვნელოვანი ხდება დაკრედიტების ტექნოლოგიების, სესხების გაცემისა და დაფარვის წესების, საკრედიტო ოპერაციების მიმდინარე დაკვირვებისა და ანალიზის დაცვა.

დაკრედიტების თანამედროვე პრაქტიკის სპეციფიკა მდგომარეობს იმაში, რომ ქვეყნის ბანკები რიგ შემთხვევებში საკრედიტო პროცესის ერთიან მეთოდურ და ნორმატიულ ბაზას არ ფლობენ. საკრედიტო ოპერაციების მარეგლამენტირებელი და განაწილებით სისტემაზე ორიენტირებული ძველი საბანკო ინსტრუქციები, საბაზრო პირობებისათვის მიუღებადები აღმოჩნდნენ. სიტუაცია ყალიბდება ისე, რომ თითოეული კომერციული ბანკი ამიტომ, საკუთარი გამოცდილებიდან გამომდინარე, თავის მიდგომებს, დაკრედიტების საკუთარ სისტენას გამოიმუშავებენ, თუნცა სავსებით ნათელია, რომ არის საერთო ორგანიზაციული საფუძვლები, რომლებიც საერთაშორისო გამოცდილებას ასახავენ და ბანკებს კლიენტთან საკუთარი საკრედიტო ურთიერთობების არსებითად მოწესრიგის, სესხების დაბრუნებადობა გააუმჯობესების შესაძლებლობას აძლევენ.

დაკრედიტების სფეროში კიდევ მრავალი პრობლემა არსებობს. მაგალითად, კომერციული ბანკის კრედიტის უზრუნველყოფის პრობლემა სრულიად ახალი არ არის. საზოგადოებრივი წარმოების განვითარების შესაბამისად არა მარტო მისი აქტუალურობა, არამედ პრაქტიკისათვის მისაღები გადაწყვეტილებების მიღების სირთულეც იზრდება. სამეწარმეო სისტემების ტექნოლოგიების განვითარებით და სირთულეების გაზრდით, პროდუქციის შექმნის თითოეული ციკლის განახლებისას ბრუნვაში კაპიტალის სულ უფრო მეტი რაოდენობით ჩართვით, ამასთან მოცემული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის არც ადექვატურად გადიდება, მთლიანობაში ბიზნესის წარმატებული განვითარების ალბათობის არც ამაღლებას ვერ უზრუნველყოფენ. კრედიტის უზრუნველყოფის ხარისხის ცვლილებაზე სერიოზულ ზემოქმედებას დროში მოცემული ბიზნესისადმი მიმართებაში საგარეო საქმიანი გარემო ახდენს, რომელსაც ქვეყანაში, განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში არსებულისაგან განსხვავებით, საკუთარი სპეციფიკური განსხვავებები აქვს. გრძელვადიანი დაკრედიტებისას უზრუნველყოფის ხარისხის დროში ცვლილების ალბათობის შესახებ მკაფიო წარმოდგენის მიღებაა საჭირო. გაანალიზებული უნდა იქნას, თუ რა შეიძლება მოცემულ უზრუნველყოფასთან მიმართებაში ერთი წლის ან თუნდაც რამდენიმე წლის შემდეგ მოხდეს. აქ ბევრი იქნება დამოკიდებული რიგ ფაქტორებზე: უზრუნველყოფის სახეობაზე; ვის მიერ არის იგი წარმოდგენილი; ფორმაზე და კონკრეტულ სმადგენელზე; საკრედიტო ხელშეკრულების პირობებზე; უზრუნველყოფის მიწოდების შსაძლო თანმდევ პირობებზე და ა.შ.

შესაძლებელია სიტუაცია, როდესაც უზრუნველყოფის ხარისი დადის ნოლამდე, ანუ უზრუნველყოფის ფაქტიური დაკარგვა ხორციელდება. ცხოვრებაში სიტუაცია, რომლის დროსაც თავმდებმა საკუთარ ვალდებულებებზე უარი თქვა ან გაუჩინარდა, ხოლო გარანტი გაკოტრდა, არც ისე იშვიათობაა. რამდენად მეტია დაკრედიტების ვადა, იმდენად მაღალია ბანკისათვის მსგავსი არასასურველი გარემოების დადგომის ალბათობა.

რაც შეეხება უზრუნველყოფის ისეთ გავრცელებულ სახეობას, როგორც გირაო, როგორც წესი, მისი ხარისხი ასევე დროში მცირდება. მაგრამ საკრედიტო ხელშეკრულები დადების მომენტთან შედარებით ჩადებული ქონების ღირებულების გაზრდაც და გირაოს ხარისხის ამაღლებაც არის შესაძლებელი. ასეთი შეიძლება უძრავ ქონებასთან, ფასიან ქაღალდებთან, ძვირფას ლითონებთან და სახა ქონებასთან განხორციელდეს. მაგრამ აღნიშნული უფრო წესოდან გამონაკლისია.

ბანკირი რთული სტრატეგიული გადაწყვეტილებების მიღებაში კლიენტისადმი ნდობის გრძნობას კი არა, არამედ მოცემული პროექტის რეალიზაციის წარმატებაში თავის დარწმუნებას უნდა ეფუძნებოდეს. აღნიშნული, თავის მხრივ, რიგორც მოცემული მსესხებელის მიერ რეალიზებადი პროექტის ბანკირის კარგ

გაგებას, ასევე მისი პრაქტიკული რეალიზაციის ანალიზისათვის და პერსპექტივების დამუშავებელი შეფასებისათვის საჭირო ცოდნის არსებობასაც ითვალისწინებს. ამ შემთხვევაში ბანკის სპეციალისტებმა, გრძელვადიანი კრედიტების უზრუნველყოფის სახეობებისა და მათი ხარისხის შესახებ უფრო ფართე წარმოდგენებით ვიდრე ჩვეულებრივად მიღებული, უნდა იხელმძღვანელონ.

დღემდე არც ისე უმნიშვნელო პრობლემად რჩება დაკრედიტებადი პირის კრედიტუნარიანობის შეფასება. პოტენციალური მსესხებელის კრედიტუნარიანობის ობიექტური შეფასება, მიუხედავად საბანკო პრაქტიკაში გამოყენებადი ყველა მრავალფეროვანი მეთოდიკების მიუხედავად, კვლავ საკმაოდ სერიოზულ პრობლემად რჩება. უპირველეს ყოვლისა, საკრედიტო გარიგების ზირითადი პარამეტრების განსაზღვრისას, კლიენტის ფინანსური მდგომარეობის ანალიზის შდეგების გათვალისწინების კრიტერიები და მათოდები არ არის შემუშავებული. მეორე მხრივ, არაფინანსური (ხარისხობრივი) მაჩვენებლების ფორმალიზაციის მექანიზმი არ არსებობს, რომლებიც კლიენტის საიმედოობას, კომპანიის მართვის ხარისხს, ბაზარზე მის ადგილს და სხვების მახასიათებლებია. მესამე, თუნდაც თუ ბანკები კლიენტებთან მუშაობის ერთობლივი შემოსავლიანობის მაჩვენებლებს გაიანგარიშებენ, საკრედიტო გარიგების პარამეტრების განსაზღვრისას აღნიშნული მაჩვენებლების გათვალისწინების შესაძლებლობები, როგორც წესი, შეზღუდულია.

საბოლოო ჯამში - კომერციული ბანკების საკრედიტო პორტფელი, ძირითადად, შემთხვევით ფორმირდება, ხოლო საკრედიტო ანალიზის შდეგები, როგორც წესი, საკრედიტო გარიგების ძირითადი პარამეტრების განსაზღვრის შესაზღებლობას არ იძლევა და, აქედან გამომდინარე, საკრედიტო რისკის დონისადმი არ არიან მიმბულები. არსებული მოსაზრება იმის შესახებ, რომ რეალური სექტორის დაკრედიტება კვლავ ამაღლებული რისკის ოპერაციად რჩება - მთლიანობაში მისი უცილობლობისას - მხოლოდ საწარმოს მუშაობის რენტაბელურობის დაბალი დონის შესახებ და სახსრების მიზნობრივ გამოყენებაზე კონტროლის მექანიზმის არ არსებობის შესახებ თვით საერთო წარმოდგენებზეა დაფიძნებული. რეალური სექტორის დაკრედიტებისას რისკის ამაღლებული დონის შესახებ თეზისი პრაქტიკაში რეაზდება საკმაოდ მარტივად: ბანკები სახსრების დაუბრუნებლობის რისკებს ჩვეულებრივად ან „თავიანთი“ საწარმოების დაკრედიტების, ან „დამძიმებული“ გირაოს ქვეს დაკრედიტების მეშვეობით ამცირებენ.

ამრიგად, პრობლემების მთლიანი წრე, რომლების საბანკო დაკრედიტების ბაზრის ეფექტურ ფუნქციონირებას უშლიან ხელს, შეიძლება განხილული იქნას სამი მხრიდან: ბანკის, კლიენტისა და სახელმწიფოს მხრიდან.

ბანკის თვალსაზრისიდან გამოიყოფა შემდეგი ძირითადი პრობლემები:

- მსესხებლების საკრედიტო ისტორიებისადმი თავისუფალი და სრული მიღწევადობა;
- კრედიტების არამიზნობრივი გამოყენება;
- მოსახლეობის საბანკო დაკრედიტების სფეროში თაღლითობა;
- ბანკისადმი საკრედიტო სახსრების დაუბრუნებლობის ალბათობა;
- გირაოს რეალიზაციის მექანიზმის სირთული.

უმეტეს შემთხვევებში ბანკები საკუთარი კლიენტების არაკეთილსინდისიერების პრობლემას. უსაფრთხოების საკუთარი სამსახურის რესურსების გამოყენებით და სამართალდამცავ ორგანოებთან თანამშრომლობის გამოყენებით წყვეტენ. რამდენადაც სამართლებრივი დევნის პერტსპექტივა მსესხებელისათვის ნაკლებადსაიამოვნოს წარმოადგენს, მოცემული მიდგომა ქმედითს წარმოადგენს.

მსესხებელის თვალსაზრისიდან გამოიყოფა შემდეგი პრობლემები:

- რისკების გადატანა მომხმარებლებზე პროცენტების გადიდების ხარჯზე;
- დაკრედიტების პირობების შესახებ არასრული ინფორმაციების მიწოდება;
- საკრედიტო ისტორიაში შეცდომები;
- დაკრედიტების საკითხებში ფინანსური უცოდინარობა.

სახელმწიფოს თვალსაზრისით დაკრედიტებაში პრობლემას - ბანკსა და მსესხებელს შორის წარმოქმნადი ურთიერთობების მარეგულირებელი სრულყოფილი კანონის არ არსებობა წარმოადგენს.

ზემოთაღნიშნულები მთლიანობაში მხოლოდ პრობლემების მცირე ნაწილია, რომლებთანაც თანამედროვე ეტაპზე იურიდიული პირების დაკრედიტების განხორციელებელ ბანკებსა და საკრედიტო დაწესებულებებს აქვთ შეხება. მაგრამ, მიუხედავად ყველა განხილული პრობლემებისა, დღეისათვის საცალო დაკრედიტების ბაზარს კარგი პერსპექტივები გააჩნია. საცალო კრედიტების მოცულობების ზრდის ტემპები ქვეყანაში საკრედიტო პროდუქტებისადმი ნდობის ზრდის შესახებ აღნიშვნის შესაძლებლობას იძლევა. საბაზრო პროცესების სტაბილისაცია და საბანკო დაეგის მონაწილეების საქმიანობის აქტივიზაცია საკრედიტო რისკების შემცირებისა და კრედიტებთან მიმართებაში უფრო მიმზიდველი პირობების ჩამოყალიბების შესაზღებლობას იძლევა.

15.2. იურიდიული პირების დაკრედიტების დახასიათება და ანალიზი

1. იურიდიული პირების დაკრედიტების საერთო პირობები

კორპორატიული კრედიტის მოზიდვა შეუძლია ნებისმიერ ეფექტურად მომქნედ იურიდიულ პირს - ქვეყნის რეზიდენტს, ან ინდივიდუალურ მეწარმეს, რომლის სახელმწიფო რეგისტრაციის მომენტიდან არა ნაკლები 1 წელი გავიდა და მას ბანკის და სხვა კრედიტორების წინაშე შეუსრულებეკუ ვალდებულებები არ გააჩნია.

იურიდიული პირების დაკრედიტების პირობები განისაზღვრება ინსტრუქციით „საბანკო დაწესებულებების მიერ იურიდიული პირების დაკრედიტების შესახებ“. კრედიტი მიეწოდებათ კორპორატიულ კლიენტებს კომერციულ, სახელშეკრულებო საფუძველზე. დაკრედიტებასთან დაკავშირებული ყველა საკითხები მსესხებელისა და ბანკის მიერ წყდება საკრედიტო ხელშეკრულებების საფუძველზე, რომლებშიც განისაზღვრება:

- ხელშეკრულების საგანი;
- დაკრედიტების ობიექტი;
- კრედიტის ვადა და სიდიდეები;
- კრედიტის გაცემისა და დაფარვის წესი;
- საპროცენტო განაკვეთი, მისი შცვლის პირობები და პერიოდულობა;
- ურთიერთ ვალდებულებები, პასუხისმგებლობა ხელსკრულების პირობების არაშესაბამისად შესრულებაზე;
- მსესხებელის ვალდებულებები, რომლებიც უზრუნველყოფენ - კრედიტის თავისდროულად დაბრუნების, კრედიტის მიხედვით პროცენტების გადახდის, ვალების მიხედვით პასუხისმგებლობის სხვა ფორმების გარანტიებს;
- კრედიტის უზრუნველყოფადობისა და მიზნობრივი გამოყენების სმოწმების ხერხი და ფორმები;
- ხელშეკრულებასთან მიმართებაში დავების განხილვისწესი;
- მხარეების შთანხმების მიხედვით სხვა პირობები.

კრედიტის მისაღებად მსესხებელი ბანკში საკრედიტო განაცხადს წარადგენს. კრედიტის მიღებაზე განაცხადს, მისი მიზნობრივი მიმართულების, თანხის, გამოყენების ვადებისა და უზრუნველყოფის ფორმების მითითებით, ხელს აწერენ ხელმძღვანელი და მთავარი ბუღალტერი და მსესხებელის ბეჭედი დაისმება. განაცხადში მიეთითება მსესხებელის იურიდიული და საფოსტო მისამართი, მისი საბანკო რეკვიზიტები და ტელეფონი.

ბანკთაშორისო კრედიტის მიხედვით საკრედიტო განაცხადის გარდა, ბანკმა უნდა წარადგინოს შემდეგი საბუთები:

- ნოტარიულად დამოწმებული წესდების ასლი, ცენტრალური ბანკის მიერ გაცემული ლიცენზიები საბანკო ოპერაციების განხორციელებაზე;
- დამფუძნებლების სია, მათი წილი საწესდებო ფონდში, თუ წესდების ტექსტში დამფუძნებლები არ არის მითითებული;
- ბარათი ხელმოწერების ნიმუშით და ბეჭდის ანაბეჭდით (ფორმა 0401026), დამოწმებული ნოტარიუსით;
- ბალანსი ბოლო საანგარიშგებო თარიღზე და კრედიტზე მიმართვის დღეზე;
- ლიკვიდობის ნორმატივების გაანგარიშა ბალანსის მიხედვით ცენტრალური ბანკის მოთხოვნების შესაბამისობაში;
- აუდიტორული დასკვნა წლიური ბალანსის უტყუარობის შემოწმებასთან მიმართებაში.

ბანკთაშორისო კრედიტთან მიმართებაში, რომელიც მიეწოდება დანარჩენ (სხვა) მსესხებლებს, უნდა წარადგინონ შემდეგი საბუთები:

- სადამფუძნო ხელშეკრულების ასლი;
- წესდების (დებულების) ასლი, დადასტურებული დამფუძნებლის (დამფუძნებლების) მიერ და დარეგისტრირებული ქვეყნის კანონმდებლობით დადგენილი წესით;
- სახელმწიფო რეგისტრაციის საბუთი;
- სამეურნეო საქმიანობის განხორციელებაზე ნებართვა ფუნქციონირების ვადის მითითებით (იმ მეწარმეებიდან, რომლებიც თავის საქმიანობას იურიდიული პირის შექმნის გარეშე ახორციელებენ);
- ბარათი ხელმოწერების ნიმუშით და ბეჭდის ანაბეჭდით (ფორმა 0401026), დამოწმებული ნოტარიუსით;
- წლიური ანგარიშგება, ბუღალტრული ბალანსი დანართებით ბოლო საანგარიშგებო თარიღისათვის, დადასტურებული საგადასახადო ინსპექციის მიერ, საგარანტიო ვალდებულებების მიხედვით გარესაბალანსო ანგარიში მითითებით ან მისი შმცვლელი საბუღალტრო საბუთები;
- აუდიტორული დასკვნა ანგარიშგების უტყუარობის შესახებ;
- კრედიტორებისა და მევალეების სია კრედიტორული და დებიტორული დავალიანების გაშიფვრით, მისი წარმოშობის თარიღის მითითებით;
- ამონაწერი ანგარიშსწორების ანგარიშის მიხედვით ბოლო თარიღზე ბანკის აღნიშვნით ანგარიშის სალდოსა და ანგარიშთან პრეტენზიის არსებობის შესახებ;
- ბიზნეს-გეგმა კვარტალზე (თვეზე) დაგეგმილი შემოსავლებისა და ხარჯების მითითებით;
- კრედიტის ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთება (ტედ), რომელიც მოთხოვნილი კრედიტის პერიოდის განმავლობაში ეკონომიკურ ეფექტიანობას და დანახარჯების უკუგებადობას ასახავს.

მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად ბანკსა და მსესხებელს უფლება აქვთ მათ მიერ დადელ ხელშეკრულებაში, მსესხებელის ანგარიშიდან ბანკის მიერ სახსრების უდავოდ ჩამოწერის შესაძლებლობა გაითვალისწინონ. ამასთან მსესხებელი ვალდებულია მოცემული პირობა კრედიტთან და პროცენტებთან მიმართებაში დავალიანების თანხის უდავო წესით ჩამოწერაზე, მისი ანგარიშის მომსახურების ბანკთან საანგარიშსწორებო-სალაროს მომსახირობაზე ხელშეკრულებაში ბანკის უფლებებში, ან კონკრეტული საკრედიტო ხელშეკრულების მიხედვით ბანკისადმი წერილში გაითვალისწინოს.

საბუთების განხილვის შედეგების მიხედვით საკრედიტო მუშაკი კრედიტის გაცემის შესაძლებლობის შესახებ წერილობით დასკვნას იძლევა, რომელიც საკრედიტო-საინვესტიციო კომიტეტს გადაწყვეტილების მისაღებად წარედგინება. საკრედიტო-საინვესტიციო კომიტეტის გადაწყვეტილება შესაბამისი ოქმით ფორმდება. კრედიტის მიწოდების შესახებ საკითხის დადებითად გადაწყვეტისას ბანკი მსესხებელთან

საკრედიტო ხელშეკრულებას დებს. საკრედიტო ხელშეკრულება ბანკის საკრედიტო და იურიდიული სამსახურის მიერ ვიზირდება. საკრედიტო ხელშეკრულებისადმი დამატებითად ვადიანი ვალდებულებები ფორმდება.

ბანკს მსესხებელთან ერთობლივად შეუძლია სესხის მიხედვით ძირითად ვალთაბ და პროცენტებთან მიმართებაში დაფარვაზე გადახდის კალენდარული გრაფიკი შეადგინოს, რომელიც ბანკისა და მსესხებელის ხელმძღვანელების მიერ იქნება ხელმოწერილი.

ბანკის მიერ მიწოდებადი კრედიტები უზრუნველყოფილდებათ ქონების გირაოთი, ფასიანი ქაღალდებით, ქონებრივი უფლებებით, ასევე თავდებობებითა და ბანკები-გარანტების გარანტიებით.

კრედიტის დაბრუნების უზრუნველყოფის მითითებული ფორმები შეიძლება გამოყენებული იქნას როგორც ცალკე, ასევე შეხამებითაც. ამასთან კრედიტის დაბრუნების უზრუნველყოფის სიდიდე უნდა იყოს - ძირითადი ვალისა და მის გამოყენებაზე კუთვნილი პროცენტების ჯანზე არანაკლები, ხოლო გარანტიის მოქმედების ვადის დასრულება კი - ხელშეკრულებით დადგენილი კრედიტის დაბრუნების ვადაზე ექვსი თვით უფრო გვიანი.

მსესხებელის მიერ ქონების და ქონებრივი უფლებების გირაოში ბანკზე მიწოდება გირაოს შესახებ ცალკე ხელშეკრულებით ფორმდება. ბანკი კრედიტის დაბრუნებადობის უზრუნველყოფის სახით გირაოში მსესხებელის ქონებას ღებულობს, რომელიც მას საკუთრების უფლებით ეკუთვნის. ძირითადი ფონდები გირაოში მხოლოდ იმ შემთხვევაში მიიღება, როდესაც მსესხებელი მოქმედი კანონმდებლობისა და საკუთარი საწესდებო საბუთების შესაბამისად თავისი ვალდებულებების მიხედვით მის კუთვნილებაში არსებული ქონებით პასუხობს.

კრედიტები მიეწოდებათ ძირითადად ერთნახევარი წლის ვადით (ბანკის შიდა ნორმატიული საბუთებით დადგენილი კლიენტების ცალკეული კატეგორიებისათვის - სამ წლამდე ვადით) ლარებში და უცხოურ ვალუტაში. კრედიტები უცხოურ ვალუტაში მიიღება იქნას მიწოდებული:

- მსესხებლებზე, რომლებიც ამონაგებს (ამონაგების ნაწილს) უცხოურ ვალუტაში ღებულობენ;
- მსესხებლები-იმპორტიორებზე, როდესაც მსესხებელს კრედიტის მომსახურებისა და დაფარვის უზრუნველყოფისათვის ამონაგების მნიშვნელოვანი მოცულობები ლარებში გააჩნიათ, გაფორმებული იმპორტული კონტრაქტების შესაბამისად უცხოეთიდან შემოსატანი საქონელის მიწოდებების დაფინანსების მიზნით;
- მსესხებლები-წიაღმომხმარებლებზე;
- მსესხებლებზე, რომელთა პროდუქციაზე (მომსახურებაზე) ფასები (ტარიფები) უცხოური ვალუტის კურსის ცვლილებისადმი მიბმულები;
- მსესხებლებზე, რომლებიც სამომავლოდ სავალუტო შემოსავლის გენერირების განმხორციელებელი დაბანდებების დაფინანსებისათვის ღებულობენ კრედიტებს.

ასევე მნიშვნელოვანია აღინიშნოს ის ფაქტიც, რაც საქართველოს სინამდვილეში 2017 წელს ოფიციალურად განხორციედა, რომ ქვეყნის მთავრობას ცენტრალურ ბანკთან შეთანხმებით შეუძლია გარკვეული პერიოდით აკრძალოს ბანკებიდან სესხების უცხოურ ვალუტაში გაცემა (ქვეყანაში კონსტიტუციური გადაწყვეტილების დასაცავად, რომ ქვეყნის შიგნით ერთადერთი საგადახდო საშუალება ეროვნული ფულადი ერთეული - ლარი უნდა იყოს; საბანკო სისტემაში დღემდე გაცემული უცხოურ ვალუტაში კრედიტების მთავრობის სუფსიდირებით ლარებში გადაფორმება; ქვეყანაში ზედოლარიზაციის პროცესის ზომიერ დოლარიზაციამდე დაყვანის მიზნით; ქვეყანაში მიმოქცევისათვის ლარის ფულად ერთეულზე როგორც სახელმწიფოებრივობის ატრიბუტზე (ჰიმნთან და დროშასთან ერთობლივად) პრიორიტეტის აღდგენა და ა.შ.).

კრედიტების ლარებში მიწოდება - ბანკის მიერ მოთხოვნა-დავალების ფორმის საფუძველზე მსესხებელის ანგარიშსწორების ანგარიშზე გადარიცვის მეშვეობით, ხოლო უცხოურ ვალუტაში კი - მსესხებელის მიმდინარე სავალუტო ანგარიშზე გადარიცხვის გზით ხორციელდება.

კრედიტების მიწოდება შეიძლება - ფულადი და თამასუქის ფორმით, ბანკის მიერ განსაზღვრული უზუნველყოფის სახეობის ქვეშ იქნას განხორციელებული. საპროცენტო განაკვეთი - ფინანსური ბაზრის კონიუნქტურიდან, ასევე მსესხებელის დაკრედიტებისა და გადახდისუნარიანობის ინდივიდუალური პირობებიდან გამომდინარე განისაზღვრება. საკომისიო გადახდების სიდიდე და შემადგენლობა - დაკრედიტების რეჟიმის, საკრედიტო გარიგებისა და სხვა ფაქტორების თავისებურებების საფუძველზე დგინდება. კრედიტის დაფარვის წყაროს - მსესხებელის მიმდინარე სამეწარმეო და ფინანსური საწმიანობიდან ფულადი ნაკადი წარმოადგენს.

იურიდიულ პირებზე კრედიტი შეიძლება გაიცეს შემდეგ მიზნებზე:

- საბრუნავი სახსრების შვსებაზე;
- მოძრავი და არამოძრავი ქონების, არამატერიალური აქტივების სხენაზე;
- კაპიტალურ რემონტზე, ტექნიკურ გადაიარაღებაზე მიმართებაში ხარჯების გადაფარვაზე;
- სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელი[საკონსტუქტორო, წინასაპროექტო სა საპროექტო სამუშაოების განხორციელებაზე;
- ბიზნესის გაფართოებაზე და კონსოლიდაციაზე;
- მესამე კრედიტორების წინაშე (კრედიტების რეფინანსირება) დავალიანების დაფარვაზე;
- აკრედიტივების მიხედვით გადაფარვის ფორმირებაზე.

კრედიტები გაიცემა შემდეგი მიმართულებების მიხედვით:

- კორპორატიული დაკრედიტება;
- საკონტრაქტო დაკრედიტება;
- საინვესტიციო დაკრედიტება;
- ქვეყნის სუბიექტებისა და მუნიციპალური წარმონაქმნების დაკრედიტება.

დაკრედიტების ზემოთაღნიშნული მიმართულებებიდან თითოეულში შეიძლება გამოიყოს კრედიტების სხვადასხვა სახეობები გამოიყოს, რომლებიც ცხრილი 2.2-შია წარმოდგენილი.

ცხრილი 2.2. იურიდიული პირების დაკრედიტების მიმართულებების ნაირსახეობები

დაკრედიტების დასახელება:	დაკრედიტი სახეობები
	მიმატულების შესაბამოსობაში
კორპორატიული დაკრედიტება	• სასოფლოსამეურნეო საქონელმწარმოებლების დაკრედიტებასასოფლოსამეურნეო კულტურების მომავალი მოსავალის გირაოს ქვეშ; • ვერცხლი- და ოქრომომპოვებელი დარგის საწარმოების დაკრედიტება; • საცალო სავაჭრო ქსელების ოპერატორების დაკრედიტება; • ოვერდრაფტული დაკრედიტება; • აკრედიტიული ფორმის ანგარიშსწორების ოპერაციების დაკრედიტება; • გარე ბანკების კრედიტების რეფინანსირება; • ლიზინგური გარიგებების დაკრედიტება.
კონტრაქტული დაკრედიტება	• საიჯარო კონტრაქტების შემსრულებლების კონკრეტული კონტრაქტის ქვეშ დაკრედიტება (სახელმწიფო კონტრაქტები ობიექტების მსნებლობა/რეკონსტრუქციაზე, საიჯარო ხელშეკრულებები ობიექტების მშენებლობა / რეკონსტრუქციაზე,

მათ შორის სუბსაიჯარო ხელშეკრულებები მითითებული კონტრაქტების ჩარჩოებში);

- კონტრაქტული დაკრედიტება საიჯარო ორგანიზაციების;
- საკრედიტო ორგანიზაციების საქმიანობის მიმდინარე დაკრედიტება.

საინვესტიციო დაკრედიტება

- საინვესტიციო პროექტების საშუალო- და გრძელვადიანი დაფინანსება;
- შერწყმისა და შთანთქმის გარიგებების დაფინანსება;
- ლიზინგური გარიგებების დაფინანსება;
- საოპერაციო სესხების განთავსების ოპერაციები;
- საბანკო გარანტიების მიწოდება დაფინანსებადი პროექტების ჩარჩოებში;
- დაკრედიტება საექსპორტო დაფინანსების ჩარჩოებში ექსპორტული სააგენტოს დაზღვევის ქვეშ.

ქვეყნის სუბიექტებია და მუნიციპალური წარმონაქმნების დაკრედიტება

- ბიუჯეტის დეფიციტის დაფინანსება;
- სახელმწიფო (მუნიციპალური) სავალო ვალდებულებების დაფარვა;
- სახელმწიფო მხარდაჭერის სახელმწიფო პროგრამებისა და პროექტების რეალიზაცია;
- გრძელვადიანი მიზნობრივი პროგრამების დაფინანსება.

კრედიტები შეიძლება სხვა ბანკების წინაშე კრედიტის მიხედვით მიმდინარე დავალიანების დაფარვის მიზნებზე იქნას მიწოდებული. სხვა ბანკების წინაშე მიმდინარე დავალიანების დაფარვის მიზნებზე კრედიტის მიწოდების მიზანშეწონილობა, ბანკისა და პოტენციალური მსესხებელის ურთიერთსასარგებლო თანამშრომლობის მათ შორის დაკრედიტების სფეროში შემდგომ განვითარებაში დაინტერესების გათვალისწინებით, ბანკის მიერ დამოუკიდებლად განისაზღვრება.

სხვა ბანკების წინაშე კრედიტის მიხედვით მიმდინარე დავალიანების დაფარვის მიზნებზე კრედიტის მიწოდების შესახებ გადაწყვეტილება - მსესხებელის საბუთების ბანკის ნორმატიული დოკუმენტების მოთხოვნილებების შესაბამისად ანალიზიდან გამომდინარე, დაკრედიტების სახეობაზე დამოკიდებულებაში, სხვა ბანკის მიერ ადრე გაცემული კრედიტების მიზნობრივი გამოყენების, ასევე საკრედიტო დოკუმენტაციის სხვა ბანკებთან დადებული პირობებთან დამოკიდებულებაში მიიღება. არ დაიშვება ბანკის კრედიტების მიხედვით დავალიანების დაფარვის და სხვა ბანკების წინაშე კრედიტის მიხედვით ვადაგადაცილებული დავალიანების დაფარვის მიზნებზე დაკრედიტება.

მსესხებელის დასაკრედიტებელი გარიგების თავისებურებების, ფულადი ნაკადებისა და ორგანიზაციის მოთხოვნილებების გათვალისწინებით, ბანკი თავაზობს დაკრედიტების შემდეგ რეჟიმებს:

- კრედიტი ერთდროული მიწოდებით საკრედიტო სახსრების;
- განახლებადი / განუახლებადი საკრედიტო ხაზი;
- განახლებადი საკრედიტო ხაზი დიფერენცირებული განაკვეთებით;
- გადაფარვის ფორმირება აკრედიტივების მიხედვით.

კრედიტის დაფარვა ერთდროულად ან საკრედიტო ხელშეკრულებით დადგენილი გრაფიკის მიხედვით ხორციელდება. განაკვეთებისა და ლიმიტების კომიტეტის მიერ იურიდიული პირებისა და ინდივიდუალური მეწარმეების დაკრედიტების ოპერაციების განსახორციელებლად საპროცენტი

განაკვეთების მინიმალური სოდოდები დგინდება, რომლებიც დიფერენცირებულდება - დაკრედიტების ვადებზე, დაკრედიტების ოპერაციების სახეობებზე და მსესხებლების კატეგორიაზე დამოკიდებულებაში.

კრედიტის მიხედვით შეიძლება ცვალებადი საკრედიტო განაკვეთი იქნას დადგენილი მსესხებელის ან ბანკში თავმდების ანგარიშებზე ყოველთვიურად (ყოველკვარტალურად) შემონატანებზე (ამონაგები) დამოკიდებულებაში. დასაშვებია ასევე საპროცენტო განაკვეთის დადგენა ბანკში იმ კლიენტების ანგარიშებზე შემონატანებზე (ამონაგები) დამოკიდებულებაში, რომლებიც კრედიტთან მიმართებაში თავმდებებს არ წარმადგენენ, მაგრამ მსესხებელთან ეკონომიკურად ან იურიდიულად დაკავშირებულებია.

კრედიტის გამოყენებაზე პროცენტების გადახდა ხორციელდება - იურიდიული პირების მიერ ყოველთვიურად ან ყოველკვარტალურად; ინდივიდუალური მეწარმეების მიერ კი - ყოველთვიურად. პროცენტების ყოველკვარტალურად გადახდისას ბანკი დამოუკიდებლად ახორციელებს საპროცენტო განაკვეთის, მისი კვარტალურ ბაზისთან მისაყვანის მიზნით გადაანგარიშებას შემდეგი ფორმულის გამოყენებით:

$$J = [(1 + i / 12)^3 - 1] \times 4,$$

სადაც: J - წლიური საპროცენტო განაკვეთია პროცენტების ყოველკვარტალურად გადახდისას;

i - წლიური საპროცენტო განაკვეთია პროცენტების ყოველთვიურად გადახდისას, გაყოფილი 100-ზე.

მაგალითად, თუ ყოველთვიური საპროცენტო განაკვეთი 2%-ია, ანუ $i = 0,02$ -ს, მაშინ კვარტალური განაკვეთი ტოლი იქნება:

$$J = [(1 + 0,02 / 12)^3 - 1] \times 4 = 8,02 \, \%.$$

პროცენტები დაირიცხება, კრედიტის გაცემის თარიღის შემდეგი თარიღიდან დაწყებული (ჩათვლით) - კრედიტისდაფარვის თარიღის მიხედვით (ჩათვლით).

2. ინფორმაციული ბაზა და მოქმედი მეთოდიკები

იურიდიული პირების კრედიტუნარიანობის შეფასებისათვის

პოტენციალური მსესხებელის შესახებ მთლიანი ინფორმაცია დაყოფილია შიდა და საგარეო წყაროებად.

ინფორმაციის შიდა წყაროებს მიეკუთვნებიან:

- დოკუმენტები, რომლებიც მსესხებელის უფლებაშესაძლებლობას ადასტურებენ (წესდების - დებულების კოპიო ნოტარიულად დამოწმებული, დარეგისტრირებული კანონმდებლობით დადგენილი წესით; ნოტარიულად დადასტურებული სადამფუძნო ხელშეკრულების კოპიო - თუ მისი შედგენა კანონმდებლობითაა გათვალისწინებული); ნოტარიულად დამოწმებული ბარათი ანგარიშის განმკარგავების ხელმოწერების ნიმუშით და ბეჭედის ანაბეჭდით; მოწმობა რეგისტრაციის შესახებ ან მისი ნოტარიულად დამოწმებული კოპიო; ნებართვა სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელებაზე ფუნქციონირების ვადის მითითებით (იმ მეწარმეებისათვის რომლებიც თავის საქმიანობას იურიდიული პირის შქმნის გარეშე ახორციელებენ); ნებართვა საქმიანობის ცალკეული სახეობების განხორციელებაზე (ლიცენზია);
- დოკუმენტები ტექნიკურ-ეკონომიკურ დასაბუთებასთან მიმართებაში (ბიზნეს-გეგმა მიმდინარე წელზე ან კრედიტის გამოყენების პერიოდზე, თუ აღნიშნული პერიოდი წელზე ნაკლებია); კრედიტის ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთება; კონტრაქტების (ხელშეკრულებების) კოპიოები;
- ფინანსური დოკუმენტები (ბუღალტრული ბალანსი - ფორმა №1 ბოლო საანგარიშგებო პერიოდისათვის; ანგარიშგება მოგებისა და ზარალის შესახებ - ფორმა №2; საანგარიშგებო ინფორმაციების ფორმები საბიუჯეტო სახსრების გამოყენების შესახებ - წარმოადგენენ საბიუჯეტო სახსრების მიმღები ორგანიზაციები; გაშიფრვები კრედიტორული და დებიტორული დავალიანების

შესახებ; გამოფრვები ბანკების კრედიტებთან მიმართებაში დავალიანების; ბანკების ცნობები მსესხებელის ანგარიშსწორების, მიმდინარე და ინვალუტების ანგარიშზე ნაშთების შესახებ და ანგარიშებისადმი პრეტენზიების არსებობის შესახებ; ბანკების ამონაწერები ანგარიშსწორებისა და სავალუტო ანგარიშების მიხედვით ბოლო 6 თვის პერიოდისათვის);

- დოკუმენტები წარმოდგენილ უზრუნველყოფასთან მიმართებაში (საბუთის სახეობა გირაოს სახეობაზეა დამოკიდებული).

ინფორმაციების საგარეო წყაროებს მიეკუთვნებიან:

- მონაცემები მეურნე სუბიექტების შესახებ, უშუალოდ დაკავშირებულები მსესხებელის საქმიანობასთან (მიმწოდებლები, მყიდველები, ინვესტორები, კრედიტორები, აფფილირებული პირები);
- ჯამური ნაწილი აუდიტორული დასკვნის, თუ ბუღალტრული ანგარიშგება სავალდებულო აუდიტს ექვემდებარება;
- ინფორმაცია, წარმოდგენილი საკრედიტო ბიუროებისაგან;
- მონაცემები სხვა საკრედიტო ორგანიზაციებისაგან პოტენციალური მსესხებელის შესახებ;
- გამოქვეყნებადი ბუღალტრული ანგარიშგება, ბუღალტრული ბალანსი და ანგარიშგება მოგებისა და ზარალის შესახებ ბოლო საანგარიშგები თარიღისათვის;
- პოლიტიკური ინფორმაციები, რომლების მსესხებელის საქმიანობის ეკონომიკურ სფეროებს ეხებიან (აკრძლავა ან შზღუდვა საქმიანობის ცალკეულ სახეობებზე და სხვები);
- მაკროეკონომიკური ინფორმაცია და სპეციალური ინფორმაცია მსესხებელის საქმიანობის შესახებ (დარგის მდგომარეობა და განვითარების პერსპექტივები და სხვები);
- სტატისტიკური ანგარიშგება;
- საგადასახადო ანგარიშგება;
- ინფორმაცია მსესხებელის საქმიანობის ეკოლოგიური ასპექტების შესახებ, დაკავშირებული საჯარიმო სანქციების წარმოშობასთან;
- მონაცემები მსესხებელის საქმიანი რეპუტაციის შესახებ, ორგანიზაციის ტოპ-მენეჯერის საქმიანი და პირადი ხარისხის შესახებ: მისი განათლება, მუშაობის გამოცდილება და ადრე დაკავებული თანამდებობა, სხვა საწარმოების ფლობა და მათი მდგომარეობა, მისი პარტნიორების შესახებ და ბევრი სხვა.

ინფორმაცია საგარეო დამოუკიდებელი წყაროებიდან მეტად მნიშვნელოვანია იმასთან დაკავშირებით, რომ ნებისმიერი საკრედიტო ორგანიზაცია, თუნდაც რომელთაც კარგი საკუთარი ანალიტიკოსები ჰყავთ, მიდის იქამდე, რომ ამა თუ იმ საწარმოს კრედიტუნარიანობის დონეს საკუთარი მოსაზრებიდან გამომდინარე განიხილავს. აღნიშნული გარდაუვალია, რამდენადაც დროის ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში საკრედიტო ანალიტიკოსებს ნებისმიერ პროცესზე გარკვეული კორპორატიული მოსაზრება აქვთ ჩამოყალიბებული. ალტერნატიული თვალსაზრისი აუცილებელია, რომ ინფორმაცია სწორად გაანალიზდეს და საბოლოო ჯამში ობიექტური დასკვნა იქნას ჩამოყალიბებული. აღნიშნულთან დაკავშირებით ნებისმიერ საკრედიტო ორგანიზაციას არა მარტო საკუთარი საკრედიტო ანალიტიკოსების სამსახური უნდა გააჩნდეს, არამედ ინფორმაციების საგარეო წყაროებსაც უნდა იყენებდეს.

ინფორმაციების ძირითად წყაროს მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შესახებ წარმოადგენს მისი ბუღალტრული ანგარიშგება: ბალანსი, ანგარიშგება მოგებისა ვდა ზარალის შესახებ, ანგარიშგება ფულადი სახსრების მოძრაობის შესახებ.

ბალანსი თავისთავად ბანკისათვის ყველაზე დიდ ინტერესს წარმოადგენს, რამდენადაც სწორედ იგი უჩვენებს - ორგანიზაციის დამოკიდებულებას საგარეო და ნასესხები დაფინანსების წყაროებისაგან, ურთიერთობების მდგომარეობას მიმწოდებლებთან და მყიდველებთან, საინვესტიციო საქმიანობისა და მისი დაფინანსების წყაროების მიმართულებებს.

ამრიგად, ბანკს შუძლია მსესხებელის შესახებ ინფორმაცია მიიღოს სხვადასხვა წყაროებიდან: თვით მსესხებელისაგან, მისი მიმწოდებლებისაგან, მყიდველებისაგან, ბუღალტერიისაგან, საგადასახადო და სტატისტიკური ანგარიშგებებისაგან და ა.შ.; მსესხებელის კრედიტუნარიანობის ანალიზისას ნინფორმაციების რამდენიმე წყაროები უნდა იქნას გამოყენებული, რადგანაც ისინი ერთი მეორეს კი არ გამორიცხავენ, არამედ ავსებენ.

იურიდიული პირების კრედიტუნარიანობის შეფასების მოქმედი მეთოდები. კრედიტის მიწოდება - ბანკის ერთ-ერთ მთავარ და აქტიურ სამუშაოს წარმოადგენს. ბანკში საკრედიტო საქმიანობის მდგომარეობაზე მისი სიცოცხლისუნარიანობაა დამოკიდებული. ბანკების უმეტესობისათვის ბანკის აქტივების მთლიანო ჯამის 50 – 70 %-ის სიდიდის გაცემული კრედიტების არსებობაა დამახასიათებელი. სწორედ საკრედიტო რისკების დონე ბანკის მუშაობის ფინანსური რისკის საერთო მდგომარეობას განსაზღვრავს. ამიტომ ცენტრალური ბანკის მხრიდან ბანკის საკრედიტო სტრატეგიისა და ტაქტიკის და მისი საკრედიტო პორტფელის უფრო მკაცრი კონტროლი არსებობს.

გადაწყვეტილება კრედიტის მიწოდების შესახებ მიიღება მსესხებელის საქმიანობის შემდეგი ძირითადი ფაქტორების ანალიზის საფუძველზე:

- იურიდიული უფლებამოსაძლებლობა ბიზნესის წარმოების, კრედიტის მიღებისა და დაკრედიტებადი გარიგების განხორციელების;
- განხორციელებადი საქმიანობის ხასიათი, პოტენციალური მსესხებელის საბაზრო პოზიციის სიმტკიცე;
- მსესხებელის საკრედიტო და ფინანსური ისტორია;
- მიმდინარე ფინანსური მდგომარეობა;
- დაკრედიტებადი პროექტის ეკონომიკური ეფექტიანობა;
- კრედიტის უზრუნველყოფის მომსახურების აქტივები.

ყველა აღნიშნული ფაქტორების შეფასებას, შემდგომში მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შესახებ დასკვნის გამოტანით დაკრედიტების სამმართველო ახორციელებს. მოცემულ სამმართველოში, მათ შორის მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის ანალიზი ხორციელდება.

მსესხებელი-იურიდიული პირის ფინანსური მდგომარეობისკომპლექსური ანალიზი ფინანსური (საბუღალტრო) ანგარიშგების საფუძველზე ხორციელდება. განიხილება ისეთი დოკუმენტები როგორიცაა ბუღალტრული ბალანსი, ანგარიშგება მოგებისა და ზარალის შესახებ, ანგარიშგება კაპიტალის ცვლილებების შესახებ, ანგარიშგება ფულადი სახსრების მოძრაობის შესახებ და სხვები.მსესხებელის აღნიშნული ფინანსური ანგარიშგებების ანალიზი მისი კრედიტუნარიანობის გამოვლენის სესაძლებლობას იძლევა.

ბანკში შემუშავებული მეთოდიკა, იურიდიული პირების ფინანსური მდგომარეობისა და გადახდისუნარიანობის შეფასებისათვის, შეფასებითი მაკვენებლების შემდეგ სამ ჯგუფს ითვალისწინებს:

- ლიკვიდობის კოეფიციენტებს;
- საკუთარი სახსრების არსებობის კოეფიციენტს;
- ბრუნვადობისა და რენტაბელობის მაჩვენებლებს.

მაჩვენებლების პირველი ჯგუფია - ლიკვიდობის კოეფიციენტები - რომელიც საწარმოს მიერ თავისი მიმდინარე ვალდებულებების მიხედვით პასუხის გაცემის გაანალიზების შესაძლებლობას იძლევა. გაანგარიშების შედეგად საწარმოს საბრუნავი სახსრებით, მიმდინარე ოპერაციების მიხედვით კრედიტორებთან ანგარიშსწორებებისათვის, უზრუნველყოფადობა დგინდება. ლიკვიდობის კოეფიციენტების რამდენიმე ნაირსახეობა არსებობს.

აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტი K1 - საწარმოს ლიკვიდობის ყველაზე მკაცრ კრიტერიუმს წარმოადგენს. მოცემული მაჩვენებელი გვიჩვენებს, თუ მოკლევადიანი სავალო ვალდებულებების რა ნაწილი შეიძლება საჭიროების შემთხვევაში იქნას არსებული - ფულადი სახსრების, დეპოზიტურ ანგარიშებზე ფულადი სახსრებისა და მაღალლიკვიდური მოკლევადიანი ფასიანი ქაღალდების (ბალანსის V განაყოფის

ჯამი გამოქვეყნებული სტროფები: 640 – „მომავალი პერიოდების შემოსავლები“, 650 – „მომავალი ხარჯების რეზერვები“) ხარჯზე დაფარული. კოეფიციენტი გაიანგარიშება ფორმულით:

$$K1 = \frac{\text{სტრ.260} + \text{სტრ.250 (ნაწილობრივ)}}{\text{სტრ.690} - (\text{სტრ.640} + \text{სტრ.650})}. \quad (2.1)$$

სტროფი 250-ის მიხედვით გაითვალისწინება მხოლოდ სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები სახსრები დეპოზიტურ ანგარიშზე. თუ მოცემული ინფორმაცია არ არის, მაშინ სტროფი 250 აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტის გაანგარიშებისას არ გაითვალისწინება.

სწრაფი ლიკვიდობის კოეფიციენტი K2 - ანუ გადაფარვის შუალედური კოეფიციენტი, რომელიც საწარმოს მიერ სამეურნეო ბრუნვიდან ფულადი სახსრების ოპერატიულად გამონთავისუფლებისა და ვალების მიხედვით ვალდებულებების დაფარვის შესაძლებლობის მახასიათებელია. კოეფიციენტი განისაზღვრება როგორც - ფულადი სახსრების, მოკლევადიანი ფინანსური ვალდებულებებისა და დებიტორული დავალიანების ჯამის თანაფარდინა მოკლევადიან ვალდებულებებთან და გაიანგარიშება ფორმულით:

$$K2 = \frac{\text{სტრ.260} + \text{სტრ.250} + \text{სტრ.240}}{\text{სტრ.690} - (\text{სტრ.640} + \text{სტრ.650})}. \quad (2.2)$$

აღნიშნული კოეფიციენტის (K2) გაანგარიშებას წინ უსწრებს შეფასება მუხლების ჯგუფის - „მოკლევადიანი ფინანსური დაბანდებები“ და „დებიტორული დავალიანება (გადახდები რომლის მიხედვით საანგარიშგებო თარიღის შემდეგ 12 თვის განმავლობაშია მოსალოდნელი)“. მითითებული მუხლები მცირდება შესაბამისად - არალიკვიდურ კორპორატიულ ქაღალდებში და გადახდისუუნარო საწარმოებში ფინანსური დაბანდებებისა და უიმედო დებიტორული დავალიანების ჯამზე.

მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი K3 - ანუ გადაფარვის საერთო კოეფიციენტი, რომელიც საწარმოს ლიკვიდობის საერთო შეფასებას იძლევა. მის გაანგარიშებაში ჩაირთვება ყველა საბრუნავი აქტივები, მათ შორის მატერიალურებიც (ბალანსის II განაყოფის ჯამი). მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი გაიანგარიშება ფორმულით:

$$K3 = \frac{\text{სტრ.290}}{\text{სტრ.690} - (\text{სტრ.640} + \text{სტრ.650})}. \quad (2.3)$$

აღნიშნული კოეფიციენტის (K3) გაანგარიშების წინ ხორციელდება - ბალანსის ზემოთდასახელებული მუხლების კორექტირება, ასევე ისეთი მუხლების კორექტირებაც როგორიცაა: „დებიტორული დავალიანება (გადახდები რომელთა მიხედვით 12 თვის შემდეგაა მოსალოდნელი)“, „მარაგები“ და „დანარჩენი საბრუნავი აქტივები“ საკუთრივ უიმედო დებიტორული დავალიანების, არალიკვიდური და ძნელადრეალიზებადი მარეგების ჯამზე.

მაჩვენებლების მეორე ჯგუფია - საკუთარი სახსრების არსებობის კოეფიციენტი (K4). მაჩვენებლების მიცემული ჯგუფი გვიჩვენებს საკუთარი სახსრების წილს საწარმოს სახსრების საერთო მოცულობაში და განისაზღვრება როგორც საწარმოს საკუთარი სახსრების (ბალანსის III განაყოფის ჯამი, გადიდებული სტროფების ჯამით: 640 - „მომავალი პერიოდების შემოსავლები“ და 650 – „მომავალი ხარჯების რეზერვები“) თანაფარდობა სახსრების მთლიან ჯამთან (სტრ.700). საკუთარი სახსრების არსებობის კოეფიციენტი განისაზღვრება ფორმულით:

$$K4 = \frac{\text{სტრ.490} + \text{სტრ.640} + \text{სტრ.650}}{\text{სტრ.700}}. \quad (2.4)$$

მაჩვენებლების მესამე ჯგუფია - რენტაბელობისა და ბრუნვადობის მაჩვენებლები (K5 და K6). საბრუნავი აქტივებისა და კრედიტორული დავალიანების ელემენტების ბრუნვადობა გაიანგარიშება დღეებში

დღიური გაყიდვების (დღეში რეალიზაციიდან ამონაგები) მოცულობებიდან გამომდინარე. დღიური გაყიდვების მოცულობა განისაზღვრება რეალიზაციიდან ამონაგების თანაფარდობით პერიოდში დღეების რაოდენობასთან. საბრუნავი აქტივებისა და კრედიტორული დავალიანების საშუალო სიდიდე გაიანგარიშება როგორც საწყისი და ბოლო პერიოდების თარიღებზე სიდიდეების ნახევრებისა და შუალედურ თარიღებზე მთლიანი სიდიდეების ჯამი გაყოფილი შესაბამის რიცხვზე, შემცირებული 1-ზე.

საბრუნავი აქტივების ბრუნვადობა განისაზღვრება როგორც საბრუნავი აქტივების საშუალო ღირებულების (ბალანსის სტროფი 290) თანაფარდობა დღიური გაყიდვების მოცულობასთან.

დებიტორული დავალიანების ბრუნვადობა განისაზღვრება როგორც დებიტორული დავალიანების საშუალო ღირებულების (ბალანსის სტროფები 230 და 240-ის მიხედვით ჯამი) თანაფარდობა დღიური გაყიდვების მოცულობასთან.

მარაგების ბრუნვადობა განისაზღვრება როგორც მარაგების საშუალო ღირებულების (ბალანსის სტროფი 210) თანაფარდობა დღიური გაყიდვების მოცულობასთან.

ანალოგიურად შეიძლება საბრუნავი აქტივების სხვა ელემენტების (დაუმთავრებელი წარმოების, მზა პროდუქციის, ნედლეულისა და მასალების) და კრედიტორული დავალიანების ბრუნვადობის მაჩვენებლები იქნას გაანგარიშებული.

რენტაბელობის კოეფიციენტები პროცენტებში ან წილებში განისაზღვრება.

რენტაბელობა პროდუქციის ან რენტაბელობა გაყიდვების (K5) განისაზღვრება როგორც რეალიზაციიდან მოგების თანაფარდობა რეალიზაციიდან ამონაგებთან და გაიანგარიშება ფორმულით:

$$K5 = \text{სრტ.050 (ანგარიშება მიგებისა და ზარალის შესახებ)} / \text{სრტ.010 (ანგარიშება მიგებისა და ზარალის შესახებ)}. \quad (2.5)$$

რენტაბელობა საწარმოს საქმიანობის (K6) განისაზღვრება როგორც სუფთა მოგების თანაფარდობა რეალიზაციიდან ამონაგებთან და გაიანგარიშება ფორმულით:

$$K6 = \text{სრტ.190 (ანგარიშება მიგებისა და ზარალის შესახებ)} / \text{სრტ.010 (ანგარიშება მიგებისა და ზარალის შესახებ)}. \quad (2.6)$$

საწარმოში დაბანდების რენტაბელობა განისაზღვრება როგორც საბალანსო მოგების თანაფარდობა ბალანსის ჯამთან.

მსესხებელი - იურიდიული პირის კრედიტუნარიანობის ძირითად შეფასებით მაჩვენებლებს წარმოადგენენ კოეფიციენტები **K1, K2, K3, K4, K5** და **K6**. ბრუნვადობისა და რენტაბელობის დანარჩენი მაჩვენებლები განიხილება როგორც დამატებითი. მოცემული მეთოდის შესაბამისობაში მაჩვენებლების დასაშვები მნიშვნელობები ცხრილი 2.2-შია წარმოდგენილი.

ცხრილი 2.2. კრედიტუნარიანობის მაჩვენებლების საკმარისი მნიშვნელობები

მაჩვენებლის დასახელება:		საკმარისი მნიშვნელობები		
1	2	3	4	
აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტი (K1)		0,10		
სწრაფი ლიკვიდობის კოეფიციენტი (K2)		0,80		
მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი (K3)		1,50		

საკუთარი სახსრების არსებობის კოეფიციენტი (K4):

- ორგანიზაციებისათვის, გარდა სავაჭრო ორგანიზაციებისა და ლიზინგური კომპანიებისა;
- სავაჭრო ორგანიზაციებისა და ლიზინგური კომპანიებისათვის.

0,40

0,25

პროდუქციის ერენტაბელობის კოეფიციენტი (K5)

0,10

საწარმოს საქმიანობის რენტაბელობის კოეფიციენტი (K6)

0,06

შემდეგ ხორციელდება მაჩვენებლების, მათი ფაქტიური მნიშვნელობებიდან დამოკიდებულებაში დაყოფა, რაც ცხრილი 2.3-შია წარმოდგენილი.

ცხრილი 2.3. კრედიტუნარიანობის მაჩვენებლების კატეგორიები

მაჩვენებლის დასახელება:

მაჩვენებლის

კატეგორია:

1

2

3

4

აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტი (K1)

>0,10

0,05-0,10

<0,05

სწრაფი ლიკვიდობის კოეფიციენტი (K2)

>0,80

0,50-0,80

<0,50

მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი (K3)

>1,50

1,00-1,50

<1,00

საკუთარი სახსრების არსებობის კოეფიციენტი (K4):

- ორგანიზაციებისათვის, გარდა სავაჭრო ორგანიზაციებისა და ლიზინგური კომპანიებისა;
- სავაჭრო ორგანიზაციებისა და ლიზინგური კომპანიებისათვის.

>0,40

0,25-0,40

<0,25

>0,25

0,15-0,25

<0,15

პროდუქციის ერენტაბელობის კოეფიციენტი (K5)

>0,10

< 0,10

არარენტ.

საწარმოს საქმიანობის რენტაბელობის კოეფიციენტი (K6)

>0,06

< 0,06

არარენტ.

განსხვავება მაჩვენებლების დადგენილ წონებში მდგომარეობს. მაჩვენებლების წონა მეთოდის შესაბამისად ცხრილი 2.4-შია ასახული.

ცხრილი 2.4. მაჩვენებლების წონები

მაჩვენებლის დასახელება:

მაჩვენებ-ლის წონა

1

2

3

4

აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტი (K1)	0,05
სწრაფი ლიკვიდობის კოეფიციენტი (K2)	0,10
მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი (K3)	0,40
საკუთარი სახსრების არსებობის კოეფიციენტი (K4)	0,20
პროდუქციის ერენტაბელობის კოეფიციენტი (K5)	0,15
საწარმოს საქმიანობის რენტაბელობის კოეფიციენტი (K6)	0,10
ჯამი	1,00

შემდგომ აღნიშნული მაჩვენებლების მიხედვით მათი წონების შესაბამისობაში (S) ბალების ჯამი განისაზღვრება. მნიშვნელობა S, სხვა ფაქტორებთან ერთობლივად, მსესხებელის კრედიტუნარიანობის კლასის განსაზღვრისათვის გამოიყენება. ბალების S ჯამი გაიანგარიშება როგორც ჯამი - თითოეული მაჩვენებლის კატეგორიის ნამრავლი მის წონაზე.

$$S = 0,05 \times K1 + 0,10 \times K2 + 0,40 \times K3 + 0,20 \times K4 + 0,15 \times K5 + 0,10 \times K6. \quad (2.7)$$

მოცემული მეთოდიკის მიხედვით გაანგარიშებული მნიშვნელობა S-ის გრადაცია განსხვავებულია „კრედიტუნარიანობის შეფასება ფინანსური კოეფიციენტების სისტემის საფუძველზე“ გაანგარიშებული მეთოდიკის გრადაციისაგან. მნიშვნელობა S-ის დამოკიდებულებაში დგინდება მსესხებლების სამი კლასი:

- **პირველი კლასის მსესხებლები** - დაკრედიტება ექვს არ იწვევს;
- **მეორე კლასის მსესხებლები** - დაკრედიტება შეწონილი მიდგომას საჭიროებს;
- **მესამე კლასის მსესხებლები** - დაკრედიტება ამაღლებულ რისკთან არის დაკავშირებული.

კრედიტუნარიანობის კლასი განისაზღვრება - ექვსი ძირითადი მაჩვენებლების მიხედვით ბალების ჯამის, მესამე ჯგუფის დანარჩენი მაჩვენებლების შეფასებისა და რისკების ხარისხობრივი ანალიზის საფუძველზე,

ბალები S-ის ჯამი კრედიტუნარიანობის კლასზე ზემოქმედებს შემდეგი სახით:

- S = 1,25 და ნაკლები - კრედიტუნარიანობის პირველი კლასია. მოცემული კლასისადმი მსესხებელის მიკუთვნების სავალდებულო პირობას კოეფიციენტი K5 მნიშვნელობის პირველი კატეგორიისათვის დადგენილი დონე წარმოადგენს.
- S - ის მნიშვნელობა 1,25-დან (ჩათვალვად) - 2,35-ის (ჩათვლით) დიაპაზონშია - კრედიტუნარიანობის მეორე კლასია. მოცემული კლასისადმი მსესხებელის მიკუთვნების სავალდებულო პირობას კოეფიციენტი K5 მნიშვნელობის არანაკლები მეორე კატეგორიისათვის დადგენილი დონე წარმოადგენს.
- S მეტია 2,35-ზე - კრედიტუნარიანობის მესამე კლასია.

შემდგომ ასეთი სახით განსაზღვრული კრედიტუნარიანობის წინასწარი კლასი კორექტირდება მესამე ჯგუფის სხვა მაჩვენებლებისა და ხარისხობრივი შეფასების გათვალისწინებით. აღნიშნული ფაქტორების უარყოფითად ზემოქმედებისას, კრედიტუნარიანობის კლასი შეიძლება ერთი კლასით შემცირდეს. თუ ხარისხობრივი შეფასების შედეგად კლიენტთან მიმართებაში თავისი ვალდებულებების შეუსრულებლობის დამადასტურებელი ფაქტორები გამოვლინდა, კლიენტს „d“ - დეფლოტის კლასი მიენიჭება.

ასეთ ფაქტორებს მიეკუთვნებიან მათ შორის, მაგრამ არა გამორიცხულად:

- ბანკის წინაშე ვადაგადაცილებული დავალიანების არსებობა ოცდაათ დღეზე მეტი ვადით;

- არბიტრაჟული სასამართლოს მიერ კანონმდებლობის შესაბამისად განაჩენის / გადაწყვეტილების გამოტანა კლიენტთან მიმართებაში გაკოტრების ერთ-ერთი პროცედურის დაწყების შესახებ.
- ჩატარებული გაანგარიშებების შედეგად ფინანსური მდგომარეობის ბარათი ფორმდება.

ამრიგად, მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების წარმოდგენილი მეთოდიკა თავისთავში მოიცავს მაჩვენებლების შეფასებას, როგორებიცაა - ლიკვიდობის კოეფიციენტები, საკუთარი სახსრების არსებობის კოეფიციენტი და ბრუნვადობისა და რენტაბელობის მაჩვენებლები. მოცემული მაჩვენებლების ანალიზის საფუძველზე მსესხებლების სამი კლასი გამოიყოფა.

3. კომერციული ბანკის მსესხებლების საკრედიტო რისკის ჯგუფის განსაზღვრის მეთოდიკა

საკრედიტო რისკი - არის იმის საშიშროება, რომ დებიტორი ვერ შეძლებს საკრედიტო შეთანხმებაში მითითებულ პირობებთან შესაბამისობაში, პროცენტული გადახდების განხორციელებას ან კრედიტის ძირითადი თანხის გადახდას. საკრედიტო რისკი საბანკო საქმიანობის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს. ცნება „საკრედიტო რისკის ჯგუფი“ განიმარტება როგორც საკრედიტო პროდუქტის საკლასიფიკაციო ნიშანთვისება, რომელიც მსესხებელის მიერ ბანკის წინაშე თავისი ვალდებულების შეუსრულებლობის ალბათობის განმსაზღვრელია. რისკის ჯგუფის საფუძველზე რეზერვის საჭირო სიდიდე განისაზღვრება, რომელიც ბანკმა მის მიერ გაცემული საკრედიტო პროდუქტის ქვეშ უნდა შექმნას.

კლიენტის ვალდებულებები შეფასდება ფაქტორების შემდეგი ჯგუფების მიხედვით:

- უზრუნველყოფის ხარისხი;
- კლიენტის ბრუნვები არგარისშწორების ანგარიშისა და სალაროს მიხედვით;
- კლიენტის ფინანსური მდგომარეობა;
- კლიენტის საკუთარი რესურსები დასაფინანსებელ პროექტში;
- კლიენტის ხარჯები პროცენტებისა და ძირითადი ვალის გადახდაზე და კლიენტის ბრუნვებთან მათი თანაფარდობა;
- კლიენტის საქმიანობის რენტაბელობა;
- პროცენტებისა და ძირითადი ვალის გადახდის ვადაგადაცილება.

რისკის ჯამური ჯგუფი განისაზღვრება თითოეული მაჩვენებლის მიხედვით როგორც უარესი შეფასება. რისკის ჯგუფის შეფასებისადმი მოცემული მიდგომა მაჩვენებლებიდან თითოეულის მინიმალურად შესაძლო მნიშვნელობების არსებობით არის განპირობებული, რომელთა მხოლოდ დაცვის შემთხვევაში რისკის ჯგუფების მიხედვით მიკუთვნება არის შესაძლებელი.

მაგრამ თითოეული მაჩვენებლის მიხედვით გაანგარიშების თავისებურებები არსებობს, რომლებიც დეტალურად ქვემოთ იქნება განხილული.

1. უზრუნველყოფის ხარისხი - ფასდება როგორც უზრუნველყოფის თანხის თანაფარდობა დავალიანების თანხასთან. მაღალლიკვიდური უზრუნველყოფის არსებობისას, ასეთი უზრუნველყოფით დაფარული კრედიტის ნაწილი, რისკის პირველ ჯგუფს (დაბალ რისკს) მიეკუთვნება, სხვა მაჩვენებლების მნიშვნელობაზე დამოუკიდებლად.

უზრუნველყოფის ჯამი გაიანგარისება როგორც თითოეული ჩადებული ობიექტის საგირაო ღირებულების ჯამი, რომლის შეფასება ბანკის ფონდის ექსპერტებთან და ბანკის გირაოს განყოფილების სპეციალისტებთან შეთანხმების მიხედვით ხორციელდება. შესაძლებელია უზრუნველყოფაში მოწყობილობა იქნას მიღებული, რომელიც საკრედიტო სახსრებით იქნება შეძენილი, ასევე შესაძლებელია კრედიტის გაცემისას მოცემული გირაო რისკის ჯგუფის გაანგარისებისათვის იქნას გათვალისწინებული.

ბანკის ფონდის ექსპერტების მოთხოვნის შესაბამისად, მსესხებელისაგან კრედიტთან მიმართებაში პერსონალური თავდებობა მოითხოვება. პირადი გარანტია თავდებობის ფორმით უნდა იქნას წარმოდგენილი. მაჩვენებელი „უზრუნველყოფის ხარისხის“ გაანგარიშებისას პირადი თავდებობა კრედიტის თანხიდან არა უმეტესი 10%-ის თანხის ოდენობით, მხოლოდ მოცემული თავდებობის დამფუძნებლის პირადი ქონებით უზრუნველყოფის პირობისას გაითვალისწინება.

2.კლიენტის ბრუნვები ანგარიშსწორების ანგარიშისა და სალაროს მიხედვით - გაიანგარიშება როგორც ანგარიშების მიხედვით კლიენტის საშუალოთვიური ბრუნვების თანაფარდობა ბანკში დავალიანების ჯამთან.

ანგარიშების მიხედვით საშუალოთვიური ბრუნვები შეფასდება ანალიზირებადი კლიენტის (ერთ ვალუტაში საშუალოთვიური კურსით გადაანგარიშებული) ანგარიშსწორებისა და მიმდინარე ანგარიშების (ლარებში და ვალუტაში) მიხედვით ანალიზის თარიღის წინა ბოლო 3 სრული კალენდარული თვის განმავლობაში, მითითებულ ანგარიშებზე ჩარიცხვების გათვალისწინების გარეშე:

- მოცემული ბანკიდან და სხვა ბანკებიდან კრედიტები;
- ფულადი სახსრები, ბანკის დეპოზიტებიდან დაბრუნებულები, ან ბანკის ფასიანის ქაღალდების (თამაშუქები, დეპოზიტური სერთიფიკატები და სხვები) გაყიდვიდან მიღებულები;
- ფულადი გადარიცხვები სხვადასხვა ბანკებში კლიენტის ანგარიშებს შორის;
- კლიენტის ანგარიშსწორების ანგარიშებზე ნაშთების ოპტიმიზაციასთან დაკავშირებული ოპერაციებიდან მიღებულები.

ანგარიშების მიხედვით საშუალოთვიური ბრუნვის თანაფარდობა მიმდინარე დავალიანებასთან მაჩვენებლის მნიშვნელობები:

- 0,7 და მეტი - დაბალი რისკი, ჯგუფი 1;
- 0,2-დან - 0,7-მდე - მისაღები რისკი, ჯგუფები 2-3;
- 0,2-ზე დაბალი - მაღალი რისკი, ჯგუფები 4-5.

სხვა ბანკებში ანგარიშების მიხედვით ბრუნვები მხოლოდ ამონაწერების სრული კომპლექტის ან ოფიციალური საბანკო ცნობების საფუძველზე მიიღება.

3.კლიენტის ფინანსური მდგომარეობა, რისკის ჯგუფი მიენიჭება ექსპერტული გზით, ფინანსური ანალიზის ჩატარების შედეგად მიღებული მონაცემების საფუძველზე. მკაფიო რიცხოვრები კრიტერიუმების მქონე კოეფიციენტების მიხედვით, რისკის ჯგუფების მიმართებაში განაწილების რეკომენდაციები ცხრილი 2.5-შია წარმოდგენილი.

ცხრილი 2.5. რისკის ჯგუფების მიხედვით განაწილების კრიტერიუმები

მაჩვენებლის	ჯგუფი 1.	ჯგუფები 2-3.	ჯგუფები 4-5.
დასახელება:	დაბალი	მისაღები რისკი	მაღალი რისკი
	რისკი		
მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი	2,0-ზე მეტი	1,0-დან - 2,0-მდე	1,0-ზე ნაკლები
სწრაფი ლიკვიდობის კოეფიციენტი	0,6-ზე მეტი	0,2-დან - 0,6-მდე	0,2-ზე ნაკლები
ავტონომიურობის კოეფიციენტი	0,5-ზე მეტი	0,2-დან - 0,5-მდე	0,2-ზე ნაკლები

4.კლიენტის საკუთარი სახსრები დასაფინანსებელ პროექტში - არის საკუთრივ კლიენტის მიერ პროექტის დაფინანსებაზე მიმართული სახსრების ჯამის თანაფარდობა პროექტის საერთო ღირებულებასთან.

პროექტის დაფინანსების ქვეშ გაიგება - ბიზნეს-გეგმის საფუძველზე მოცემულ კონკრეტულ პროექტთან მიმართებაში განხორციელებული ხარჯების მთლიანი ერთობლიობა.

მაჩვენებლის მნიშვნელობები:

- 35%-ზე მეტი - დაბალი რისკი, ჯგუფი 1;
- 10-დან - 35%-მდე - მისაღები რისკი, ჯგუფები 2-3;
- 10%-ზე დაბალი - მაღალი რისკი, ჯგუფები 4-5.

5.კლიენტის ხარჯები პროცენტებისა და ძირითადი ვალის გადახდაზე და კლიენტის ბრუნვებისადმი მათი თანაფარდობა.

მაჩვენებლის მნიშვნელობები:

- 10%-ზე ნაკლები - დაბალი რისკი, ჯგუფი 1;
- 10-დან - 50%-მდე - დასაშვები რისკი, ჯგუფები 2-3;
- 50%-ზე მაღალი - მაღალი რისკი, ჯგუფები 4-5.

6.კლიენტის საქმიანობის რენტაბელობა - კლიენტის სუფთა მოგების თანაფარდობა ამონაგებთან. გაანგარიშებისას გამოიყენება საწარმოს მოგების ერთობლივი მონაცემები და ამონაგები საქმიანობის ყველა სახეობების მიხედვით.

მაჩვენებლის მნიშვნელობები:

- 10%-ზე მეტი - დაბალი რისკი, ჯგუფი 1;
- 0-დან - 10%-მდე - მისაღები რისკი, ჯგუფები 2-3;
- ზარალი - მაღალი რისკი, ჯგუფები 4-5.

7.გადახდის ვადაგადაცილება მიმდინარე კრედიტის მიხედვით პროცენტებისა და ძირითადი ვალის. მაჩვენებელი გაიანგარიშება კრედიტის მონიტორინგის პროცესში.

ვადაგადაცილება - არის დღეების რაოდენობა პროცენტების ფაქტიური გადახდისა და ძირითადი ვალის ნაწილობრივი დაფარვის ვადასა და საკრედიტო ხელშეკრულების პირობების შესაბამისობაში მოცემული გადახდების გრაფიკს შორის დღეების რაოდენობა.

მიმდინარე კრედიტის მიხედვით პროცენტებისა და ძირითადი ვალის ვადაგადაცილების მაჩვენებლების მნიშვნელობებია:

- 5 დღეზე ნაკლები - დაბალი რისკი, ჯგუფი 1;
- 5-დან - 30 დღემდე - მისაღები რისკი, ჯგუფები 2-3;
- 30 დღეზე მეტი - მაღალი რისკი, ჯგუფები 4-5.

ბანკის ფონდის ექსპერტების მოთხოვნის შესაბამისად, კრედიტის მიხედვით გადახდების 90 დღეზე უფრო მეტი ვადით ვადაგადაცილებისას, ბანკის საკრედიტო კომიტეტისა და ფონდის წარმომადგენლები მსესხებელის მდგომარეობის უფრო დეტალურ დაკვირვებას იწყებენ და ყოველი ორი კვირის ბოლოს შესაბამის ოქმებს ადგენენ.

რისკის ჯამური ჯგუფი განისაზღვრება თითოეული მაჩვენებლის მიხედვით როგორც ყველაზე უარესი მაჩვენებელი.

მსესხებლების რისკის ჯგუფების მიხედვით ჯამური დახასიათება ცხრილი 2.6-შია წარმოდგენილი.

ცხრილი 2.6. მსესხებლების რისკის ჯგუფების მიხედვით განაწილება

რისკის

მაჩვენებლის

ჯგუფების

შენიშვნა:

დასახელება:		მიხედვით		
		მაჩვენებლების მნიშვნელობა:		
	ჯგუფი	ჯგუფები	ჯგუფები	
	1	2 - 3	4 - 5	
1	2	3	4	5
1. უზრუნველყოფის ხარისხი, %	100-ზე მეტი	50-დან - 100-მდე	50-ზე ნაკლები	უზრუნველყოფის საგირავნო ღირებულების თანაფარდობა კრედიტის ჯამისადმი
2. კლიენტის ბრუნველი, %	70-ზე მეტი	20-დან - 70-მდე	20-ზე ნაკლები	ანგარიშების მიხედვით ბრუნვების თანაფარდობა კრედიტის ჯამისადმი
3. კლიენტის საკუთარი სახსრები დაფინანსებად პროექტში, %	35-ზე მეტი	10-დან - 35-მდე	10-ზე ნაკლები	პროექტში კლიენტის საკუთარი სახსრების მოცულობის თანაფარდობა კრედიტის ჯამთან
4. კლიენტის ხარჯები %-ის და ძირითადი ვალის გადახდაზე და მათი თანაფარდობა კლიენტის ბრუნველთან, %	10-ზე ნაკლები	10-დან - 50-მდე	50-ზე მეტი	კრედიტის მომსახურებაზე კლიენტის ხარჯების წილი მისი ბრინგებისადმი (ამონაგებისადმი, დღგ-ს გარეშე)
5. კლიენტის საქმიანობის რენტაბელობა, %	10-ზე მეტი	0-დან - 10-მდე	ზარალი	რენტაბელობა რეალური ფინანსური მაჩვენებლების მიხედვით
6. ვადაგადაცილება %-ისა და ძირითადი ვალის გადახდების, დღეებში	5-ზე ნაკლები	5-დან - 30-მდე	30-ზე მეტი	მოქმედი ვადაგადაცილება, მათ შორის გადაუხდელი ჯარიმები

ამრიგად, მსესხებელის რისკის ჯგუფების მიხედვით განაწილება საკმაოდ რთულ პროცესს წარმოადგენს და იგი მრავალი მაჩვენებლის მნიშვნელობების კომოლექსური ანალიზის საფუძველზე დგინდება.

**15.3. იურიდიული პირების დაკრედიტებისას
კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდის გამოყენება**

**15.3.1. მსესხებელი - იურიდიული პირის კრედიტუნარიანობის
შეფასებისადმი მეთოდის გამოყენება**

ბანკის მიერ ასეული მეთოდის გამოყენებისას მსესხებელის სახით, დავუშვათ პირობითად, საწარმო „წინსვლა“ გამოდის.

პირველ ეტაპზე განსახილველი მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის შეფასება იწარმოება. ფინანსური მდგომარეობის ანალიზი საანგარიშგებო 2016 წლის მონაცემებით ხორციელდება. ორგანიზაცია-მსესხებელის შეფასება, ბუღალტრული ბალანსის (ფორმა 1) (იხ. ცხრილი 3.1) მონაცემების საფუძველზე, მისი ფონდების შემადგენლობისა და სტრუქტურის შესწავლიდან იწყება. ამისათვის შედარებითი ანალიტიკური ბალანსი დგება (იხ. ცხრილი 3.2).

**ცხრილი 3.1. ფინანსური ანგარიშგება (ბუღალტრული ბალანსი - ფორმა 1)
საწარმო „წინსვლა“ 2016 წლის მონაცემების მიხედვით**

ბუღალტრული ბალანსი

2016 წლის 31 დეკემბრის მდგომარეობით

ორგანიზაცია :		სას საწარმო „წინსვლა“	
საიდენტიფიკაციო	ნომერი		
გადასახადისგადამხდელის:			
ეკონომიკური საქმიანობის სახეობა :		საქმიანობა	სატელეფონო
		კავშირის სფეროში	
ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა /		საჯარო	აქციონერული
საკუთრების ფორმა :		საზოგადოება /	ერთობლივი
		კერძო და უცხოური საკუთრება	
საზომი ერთეული :		ათ. ლარებში	
მისამართი :		თბილისი, მუხიანი, დუმბაძის	
		გამზირი №21	

მაჩვენებლის	ახს-	2016 წლის	2015 წლის	2014 წლის
დასახელება:	ნა	31 დეკემბერზე	31 დეკემბერზე	31 დეკემბერზე

აქტივი :

I. ბრუნვისგარეშე აქტივები:

არამატერიალური აქტივები	4	9 702 087	5 329 180	4 294 168
არაგამონაკლისი უფლებები აქტივების გამოყენებაზე	4	32 519 894	29 057 408	19 348 108

ძირითადი საშუალებები	3, 5	182 600 796	168 418 628	150 648 875
დაუმთავრებელი კაპიტალური მშენებლობა	5	17 444 170	32 174 329	32 360 700
ფინანსური დაბანდებები	6	159 732 457	156 301 669	150 649 757
დანარჩენი ბრუნვისგარეშე აქტივები	3, 7	6 866 745	10 445 642	9 735 684
ჯამი განაყოფი I მიხედვით:		408 866 149	401 726 856	367 037 292

II. საბრუნავი აქტივები:

მარაგები		758 426	1 308 496	1 220 027
გადასახადი დამატებულ ღირებულებაზე შეძენილ ფასეულობებთან მიმართებაში		5 113 536	5 010 759	4 212 402
დებიტორული დავალიანება	3, 8	42 734 986	43 134 760	35 227 933
ფინანსური დაბანდებები (ფულადი ეკვივალენტების გამოკლებით)	6	67 223 100	13 735 053	12 239 892
ფულადი სახსრები და ფულადი ეკვივალენტები	9	14 318 945	27 324 009	10 490 563
დანარჩენი საბრუნავი აქტივები		120 839	129 739	680 823
ჯამი განაყოფი II მიხედვით:		130 269 832	90 642 816	64 071 640
ბალანსი		539 135 981	492 369 672	431 108 932

პასივი

III. კაპიტალი და რეზერვები:

საწესდებო კაპიტალი	10	206 641	206 641	206 641
საკუთარი აქციები, გამოსყიდული აქციონერებისაგან		(5 933)	(2 066)	(19 721)
დამატებული კაპიტალი (გადაფასების გარეშე)		7 367 087	7 362 768	7 359 809
სარეზერვო კაპიტალი		30 996	30 996	30 996
გაუნაწილებელი მოგება	23	28 213 344	73 536 029	110 732 637
ჯამი განაყოფი III მიხედვით:		36 812 135	81 134 368	118 310 362

IV. გრძელვადიანი ვალდებულებები:

ნასესხები სახსრები	11	331 916 957	268 044 615	206 880 517
გადაღებული საგადასახადო ვალდებულებები	14	12 903 768	10 693 990	4 829 917
შეფასებითი ვალდებულებები	13	1 397 165	1 539 316	2 470 222
კრედიტორული დავალიანება	12	4 797 747	2 430 971	2 455 610
შემოსავლები მომავალი პერიოდების		315 673	429 874	482 702
ჯამი განაყოფი IV მიხედვით		351 331 310	283 138 766	217 118 968
V. მოკლევადიანი ვალდებულებები:				
ნასესხები სახსრები	11	64 044 251	47 087 958	33 522 719
კრედიტორული დავალიანება	12	81 730 293	70 731 846	48 930 488
შემოსავლები მომავალი პერიოდების		2 072 553	2 641 998	2 663 012
შეფასებითი ვალდებულებები	13	4 145 439	7 634 736	10 563 383
ჯამი განაყოფი V მიხედვით:		151 992 536	128 096 538	95 679 602
ბალანსი		539 135 981	492 369 672	431 108 932
ხელმძღვანელი:			მთავარი ბუღალტერი:	/ /
/ /				

თარიღი:

**ცხრილი 3.2. ფინანსური ანგარიშგება „მოგება და ზარალის შესახებ“
(შედარებითი ანალიტიკური ბალანსი - ფორმა 2)
საწარმო „წინსვლა“ 2016 წლის მონაცემების მიხედვით**

ბუღალტრული ბალანსი

2016 წლის 31 დეკემბერის მდგომარეობით

ორგანიზაცია : სასაწარმო „წინსვლა“

საიდენტიფიკაციო ნომერი
გადასახადისგადამხდელის:

ეკონომიკური საქმიანობის სახეობა : საქმიანობა სატელეფონო
კავშირის სფეროში

ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა / საკუთრების ფორმა : საჯარო აქციონერული
საზოგადოება / ერთობლივი

კერძო და უცხოური საკუთრება

ათ. ლარებში

თბილისი, მუხიანი, დუმბაძის
გამზირი №21

საზომი ერთეული :

მისამართი :

მაჩვენებელის დასახელება:	ახს- ნა	2016 წელი	2015 წელი
ამონაგები		315 594 803	309 159 681
გაყიდვების თვითღირებულება	15	(167 239 725)	(158 791 013)
მთლიანი მოგება		148 355 078	150 368 668
კომერციული ხარჯები	15	(48 845 936)	(47 474 858)
მმართველობითი ხარჯები	15	(24 006 070)	(26 903 053)
მოგება გაყიდვებიდან		72 852 006	74 377 911
შემოსავლები სხვა ორგანიზაციებში მონაწილეობისაგან		5 824 192	13 948 000
პროცენტები მისაღები		8 126 717	4 139 532
პროცენტები გადასახდელი	3, 11	(30 385 991)	(18 107 908)
სხვა დანარჩენი შემოსავლები		15 839 778	19 005 711
სხვა დანარჩენი ხარჯები		(57 841 507)	(58 113 751)
მოგება გადასახადებით დაბეგვრამდე		14 405 195	35 249 495
მიმდინარე გადასახადი მოგებაზე,	14	(5 209 887)	(862 672)
მათ შორის მუდმივი საგადასახადო ვალდებულებები		5 278 208	2 274 505
ცვლილება გადადებული საგადასახადო ვალდებულებების	14	(3 518 410)	(5 220 784)
ცვლილებ გადადებული საგადასახადო აქტივების	14	1 081 988	(765 200)
გადასახადი მოგებაზე და გასული წლების საგადასახადო სანქციები	14	(70 698)	(28 094)
სუფთა მოგება საანგარიშგებო წლის		6 688 185	28 372 745

საცნობარო:

შედეგი დანარჩენი ოპერაციებიდან, მაგრამ პერიოდის სუფთა მოგებაში ჩართვადები		4 372	2 959
ერთობლივი ფინანსური შედეგი პერიოდის		6 692 560	28 376 704
საბაზო მოგება აქციაზე, ლარებში	20	3,24	13,73
სხვადასხვა დღიური მოგება აქციაზე, ლარებში	20	3,24	13,73

ხელმძღვანელი:

მთავარი

ბუღალტერი:

/ /

/ /

თარიღი:

შედგენილი ანა;იტიკური ბალანსიდან ჩანს, რომ საანგარიშგებო პერიოდში (2016 წელი) საწარმოს ქონების (აქტივების) გადიდება განხორციელდა, რაც ორგანიზაციის მუშაობის დადებით მომენტს წარმოადგენს.

ზსევე უნდა აღინიშნოს, რომ საბრუნავი აქტივების შემადგენლობაში მარაგების შემცირება განხორციელდა, რამდენადაც ორგანიზაციის მიერ არსებული მარაგების უკეთ გამოყენება განხორციელდა. დებიტორული დავალიანების შემცირება მოწმობს იმის შესახებ, რომ ორგანიზაციის წინაშე დებიტორების ვალეები შემცირდა და ვალეების დაფარვა მიმდინარეობს ანუ დებიტორების მიერ სავალო ვალდებულებების დაფარვის ტემპი დებიტორული დავალიანების ზრდის ტემპზე მაღალია.

ბალანსის პასიური ნაწილის გაანალიზებით შეიძლება დავინახოთ, რომ საანგარიშგებო პერიოდში საკუთარი კაპიტალის სიდიდის 45 322 233 ათ. ლარით შემცირება განხორციელდა. აღნიშნული მაჩვენებლის შემცირება შეიძლება საქმიანი აქტიურობის შემცირების შესახებ მოწმობდეს, ასევე ანალიზირებადი ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობის შემცირების ტენდენციაზე მიუთითებს.

ასევე უნდა აღინიშნოს ნასესხები კაპიტალის სიდიდის გადიდება, რაც ორგანიზაციის მუშაობის უარყოფით მომენტს წარმოადგენს. ნასესხები კაპიტალის შემადგენლობაში სესხებისა და კრედიტების სიდიდეების 80 828 635 ათ ლარით გადიდება განხორციელდა, რაც ორგანიზაციის მუშაობას უარყოფითად ახასიათებს.

ზემოთთქმულის გარდა, საჭიროა ყურადღება იქნას მიქცეული, რომ საანგარიშგებო პერიოდის დასაწყისში კრედიტორული დავალიანების დებიტორულზე მეტიბა შეიმჩნეოდა, რაც ასევე უარყოფით მომენტს წარმოადგენს. ასევე საანგარიშგებო პერიოდის ბოლოსათვის ორგანიზაციამ მოცემული თანაფარდობის საპირისპირო მიმართულებით ცვლილება ვერ განახორციელა, ანუ დებიტორული დავალიანების სიდიდე 2016 წლის ბოლოსათვის კრედიტორული დავალიანების სიდიდეს არ აჭარბებდა, რაც ორგანიზაციის მუშაობას უარყოფითად ახასიათებს.

შედარებითი ანალიტოკური ბალანსის ანალიზის განხორციელების შემდეგ, მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის განსაზღვრის მიზნით, საანგარიშგებო და წინა პერიოდების მიხედვით ფინანსური კოეფიციენტების გაანგარიშება, ასევე მათი ცვლილებების ანალიზი ხორციელდება. გაანგარიშებების განხორციელებისათვის ბუღალტრული ბალანსისა (ცხრილი 3.1) და მოგებისა და ზარალის შესახებ ანგარიშგების (ცხრილი 3.2) მონაცემები გამოიყენება. განხორციელდება შემდეგი კოეფიციენტების გაანგარიშება:

- აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტი K1 - გაიანგარიშება ზემოთმოყვანილი ფორმულა 2.1-ის მიხედვით;

- სწრაფი ლიკვიდობის კოეფიციენტი K2 - გაიანგარიშება ზემოთმოყვანილი ფორმულა 2.2-ის მიხედვით;
- მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი K3 - გაიანგარიშება ზემოთმოყვანილი ფორმულა 2.3-ის მიხედვით;
- საკუთარი სახსრების არსებობის კოეფიციენტი K4 - გაიანგარიშება ზემოთმოყვანილი ფორმულა 2.4-ის მიხედვით;
- პროდუქციის რენტაბელობის (ანუ გაყიდვების რენტაბელობის) კოეფიციენტი K5 - გაიანგარიშება ზემოთმოყვანილი ფორმულა 2.5-ის მიხედვით;
- საწარმის საქმიანობის რენტაბელობის კოეფიციენტი K6 - გაიანგარიშება ზემოთმოყვანილი ფორმულა 2.6-ის მიხედვით;

კოეფიციენტების გაანგარიშება 2015 წლის მდგომარეობით:

$$K1 = 27\,324\,009 / (128\,096\,538 - 429\,874) = 0,21;$$

$$K2 = 27\,324\,009 / 13\,735\,053 + 43\,134\,760 / (128\,096\,538 - 429\,874) = 0,07;$$

$$K3 = 90\,642\,816 / (128\,096\,538 - 429\,874) = 0,07;$$

$$K4 = (81\,134\,368 + 429\,874) / 472\,369\,672 = 0,17;$$

$$K5 = 74\,377\,911 / 309\,159\,681 = 0,24;$$

$$K6 = 28\,372\,745 / 309\,159\,681 = 0,09.$$

კოეფიციენტების გაანგარიშება 2016 წლის მდგომარეობით:

$$K1 = 14\,318\,945 / (151\,992\,536 - 315\,693) = 0,09;$$

$$K2 = 14\,318\,945 + 67\,223\,100 + 42\,734\,986 / (151\,992\,536 - 315\,693) = 0,82;$$

$$K3 = 130\,269\,832 / (151\,992\,536 - 315\,693) = 0,86;$$

$$K4 = (35\,812\,135 + 315\,693) / 539\,135\,981 = 0,07;$$

$$K5 = 72\,852\,006 / 315\,594\,803 = 0,23;$$

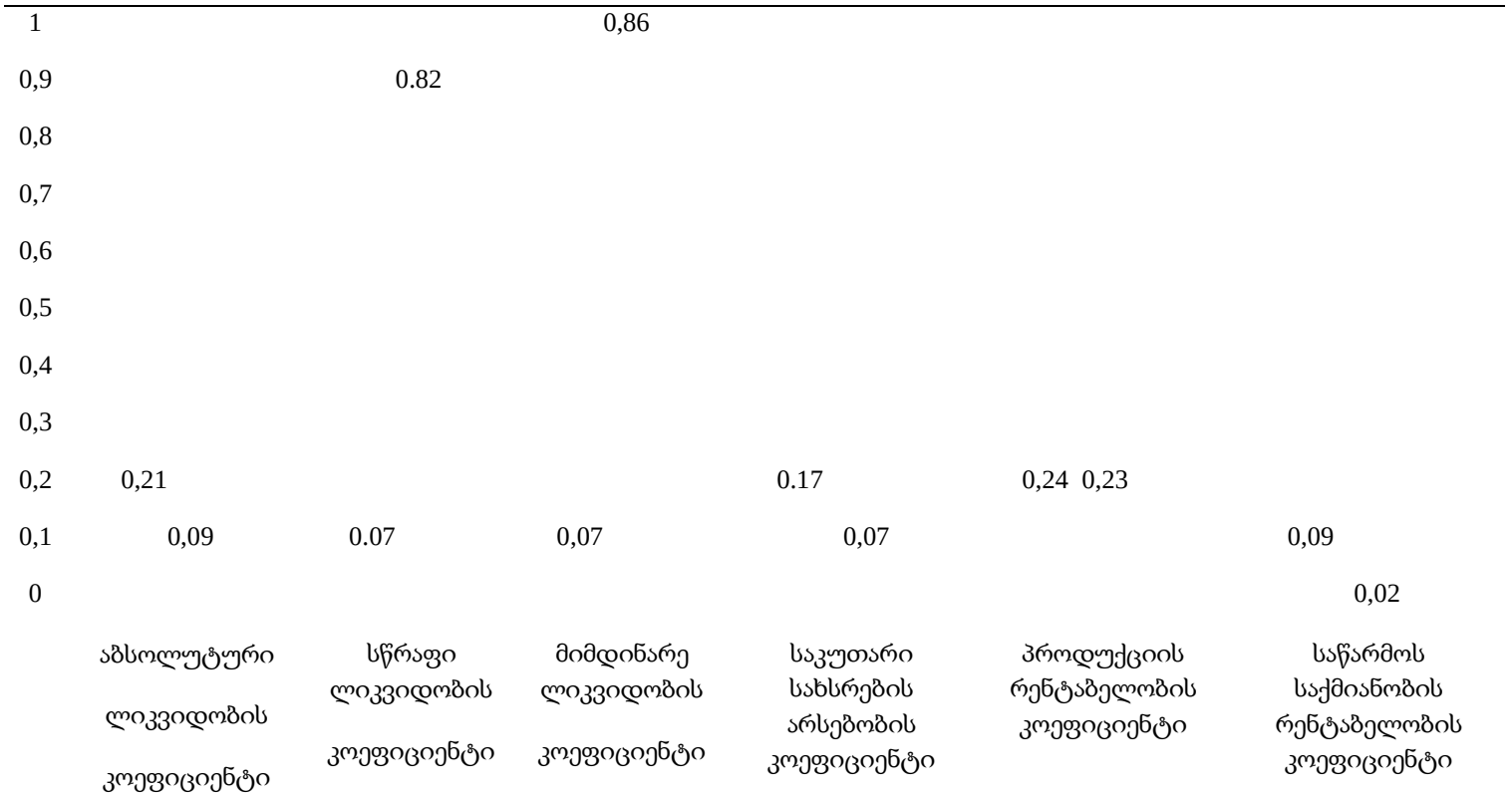
$$K6 = 6\,688\,188 / 315\,594\,803 = 0,02.$$

ჩატარებული გაანგარიშებების შედეგები ცხრილი 3.1-შია ასახული:

**ცხრილი 3.1. გაანგარიშებული ფინანსური კოეფიციენტები
საანგარიშგებო და წინა პერიოდებში**

მაჩვენებლის დასახელება:	წინა პერიოდის ფაქტიური მნიშვნელობა	საანგარიშგებო პერიოდის ფაქტიური მნიშვნელობა
1	2	3
აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტი	0,21	0,09
სწრაფი ლიკვიდობის კოეფიციენტი	0,07	0,82
მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი	0,07	0,86
საკუთარი სახსრების არსებობის კოეფიციენტი	0,17	0,07
პროდუქციის რენტაბელობის კოეფიციენტი	0,24	0,23
საწარმოს საქმიანობის რენტაბელობის კოეფიციენტი	0,09	0,02

ფინანსური კოეფიციენტების დინამიკა საანგარიშგებო და წინა პერიოდებისათვის თვალნათლივ არის წარმოდგენილი ნახაზი 3.1-ზე.

ნახაზი 3.1. ფინანსური კოეფიციენტების დინამიკა საანგარიშგებო და წინა პერიოდებში

ზემოთმითითებული ექვსი კოეფიციენტის გაანგაიშების შედეგების შეფასება ჯამში მსესხებელისათვის მიღებული მნიშვნელობების, მოცემული კოეფიციენტებისათვის ბანკის მიერ დადგენილებთან შედარების საფუძველზე, კატეგორიების მინიჭებაში მდგომარეობს. მსესხებელის საქმიანობის ფინანსური კოეფიციენტებისათვის ბანკის მიერ დადგენილი საკმარისი მნიშვნელობები ცხრილი 3.2-შია მოყვანილი.

ცხრილი 3.2. კრედიტუნარიანობის მაჩვენებლების საკმარისი მნიშვნელობები

მაჩვენებლის დასახელება	საკმარისი მნიშვნელობები
აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტი (K1)	0,10
სწრაფი ლიკვიდობის კოეფიციენტი (K2)	0,80
მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი (K3)	1,50
საკუთარი სახსრების არსებობის კოეფიციენტი (K4):	
• ორგანიზაციებისათვის, გარდა სავაჭრო ორგანიზაციებისა და ლიზინგური კომპანიების	0,40

• სავაჭრო ორგანიზაციებისა და ლიზინგური კომპანიებისათვის	0,25
პროდუქციის რენტაბელობის კოეფიციენტი (K5)	0,10
საწარმოს საქმიანობის რენტაბელობის კოეფიციენტი (K6)	0,06

საანგარიშო კოეფიციენტების მიხედვით თითოეული მათგანის მიხედვით მსესხებელს კატეგორია მიეკუთვნება წარსული და მიმდინარე ანგარიშგების პერიოდების მიხედვით. გაანგარიშებული ცხრილი 3.3-შია წარმოდგენილი.

ცხრილი 3.3. გადახდისუნარიანობის კოეფიციენტების კატეგორია

მაჩვენებელი დასახელება	მინიჭებული კატეგორია	მინიჭებული კატეგორია
	წინა	საანგარიშგებო პერიოდში
	პერიოდში	
აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტი (K1)	1	2
სწრაფი ლიკვიდობის კოეფიციენტი (K2)	3	1
მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი (K3)	3	3
საკუთარი სახსრების არსებობის კოეფიციენტი (K4)	3	3
პროდუქციის რენტაბელობის კოეფიციენტი (K5)	1	1
საწარმოს საქმიანობის რენტაბელობის კოეფიციენტი (K6)	1	2

შემდეგ ხორციელდება მაჩვენებლებთან ერთად ბალების ჯამის განსაზღვრა მათი წონის შესაბამისად (ცხრილი 2.4 და ფორმულა 2.7 საფუძველზე).

ბალების ჯამი სწარმო-მსესხებელის მიმართებაში წინა პერიოდის მიხედვით:

$$S_1 = 0,05 \times 1,00 + 0,10 \times 3,00 + 0,40 \times 3,00 + 0,20 \times 3,00 + 0,15 \times 1,00 + 0,10 \times 2,00 = 2,40.$$

ბალების ჯამი სწარმო-მსესხებელის მიმართებაში წინა პერიოდის მიხედვით:

$$S_2 = 0,05 \times 2,00 + 0,10 \times 1,00 + 0,40 \times 3,00 + 0,20 \times 3,00 + 0,15 \times 1,00 + 0,10 \times 2,00 = 2,35.$$

ამრიგად, ბალების ჯამი წინა პერიოდის მიხედვით 2,40 ბალს, საანგარიშგებო პერიოდისათვის კი - 2,35 ბალს შეადგენს.

გადახდისუნარიანობის განსაზღვრისათვის საჭიროა მიღებული ბალების ჯამების მნიშვნელობა დადგენილ ნორმატივებთან იქნას შედარებული და მნიშვნელობაზე დამოკიდებულებაში მსესხებელს კრედიტუნარიანობის შესაბამისი კლასი მიენიჭოს. მნიშვნელობა S-ზე დამოკიდებულებაში დგინდება მსესხებლების სამი კლასი:

- პირველი კლასის - მოცემული კლასის მსესხებლების დაკრედიტება ექვს არ იწვევს;
- მეორე კლასის - მოცემული კატეგორიის მსესხებლების დაკრედიტება შეწონილ მიდგომას მოითხოვს;
- მესამე კლასის - მოცემული კატეგორიის მსესხებლების დაკრედიტება მაღალ რისკებთანაა დაკავშირებული.

წინა პერიოდში შემდეგ უტოლობას აქვს ადგილი: $1,25 < 2,40 > 2,35$.

წინა პერიოდში შემდეგ უტოლობას აქვს ადგილი: $1,25 < 2,35 = 2,35$.

ამრიგად, წარსული და საანგარიშგებო პერიოდში საწარმო-მსესხებელი შიძლება მსესხებლების მესამე კლასზე (კრედიტუნარიანობის მესამე კლასი) იქნას მიკუთვნებული, რადგანაც S ბალების ჯამი მოცემული კლასის საზღვრებში (2,35-ზე მეტი) იმყოფება. აქედან გამომდინარე, მესამე ჯგუფისა და ხარისხოვრივი შეფასების მაჩვენებლების გათვალისწინებით, კრედიტუნარიანობის წინასწარი კლასის კორექტირება უნდა იქნას განხორციელებული. აღნიშნული ფაქტორების უარყოფითი ზემოქმედებისას კრედიტუნარიანობის კლასი შეიძლება ერთი კლასით იქნას დადაბლებული. ანალიზირებადი ორგანიზაცია ასევე ზემოთაღნიშნულ კრიტერიუმს როგორც საანგარიშგებო, ასევე წინა პერიოდშიც შეესაბამება (ცხრილი 3.3-ის მონაცემები). მოცემული საწარმო-მსესხებელის დაკრედიტება ბანკისათვის ნაკლებად რისკიანს წარმოადგენს.

შემდეგ ეტაპს, განხორციელებული ანალიზის შედეგების მიხედვით, საწარმო-მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის ბარათის შედგენა წარმოადგენს. აღნიშნული ბარათი ცხრილი 3.4-შია წარმოდგენილი.

ცხრილი 3.4. ფინანსური მდგომარეობის ბარათი

მაჩვენებლის დასახელება	მაჩვენებლის მნიშვნელობა წინა პერიოდში	მაჩვენებლის მნიშვნელობა წინა პერიოდში
ბალანსის ვალუტა, ათ. ლარებში	492 369 672	539 135 981
ამონაგები რეალიზაციიდან, ათ. ლარებში	309 159 681	315 594 803
მოგება რეალიზაციიდან, ათ. ლარებში	74 377 911	72 852 006
მოგება გადასახადებით დაბეგვრამდე, ათ. ლარებში	35 249 495	14 405 195
სუფთა მოგება, ათ. ლარებში	28 372 745	66 881 188

მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების განხილვადი მეთოდიკა ასევე ბრუნვადობის კოეფიციენტების დანატებითი ანალიზის საჭიროებას ითვალისწინებს. მოცემული კოეფიციენტების გაანგარიშებისას მრიცხველში გაანგარიშებაში აიღება დღიური გაყიდვების სიდიდე, რომელიც წინა პერიოდში შეადგენს 858 776,89 ათ. ლარს, მიმდინარე საანგარიშგებო პერიოდში კი - 876 652,23 ათ. ლარს. ბრუნვადობის კოეფიციენტების გაანგარიშების შედეგები ცხრილი 3.5-შია წარმოდგენილი.

ცხრილი 3.5. ბრუნვადობის კოეფიციენტები

მაჩვენებლის დასახელება	ფაქტიური მნიშვნელობები წინა პერიოდის	ფაქტიური მნიშვნელობები წინა პერიოდის	აბსოლუტური ცვლილება
1. ბრუნვადობის კოეფიციენტი საბრუნავი სახსრების, ბრუნვები	0,0095	0,0067	-0,0028
2. ბრუნვადობის კოეფიციენტი დებიტორული დავალიანების, ბრუნვები	0,0199	0,0205	0,0006
1. ბრუნვადობის კოეფიციენტი კრედიტორული დავალიანების,	0,0121	0,0107	-0,0014

ბრუნვები

1. ბრუნვადობის კოეფიციენტი

0,6563

1,1559

0,4996

მარაგების, ბრუნვები

ბრუნვადობის კოეფიციენტების გაანგარიშების შედეგად შეიძლება გაკეთდეს შემდეგი დასკვნები:

- საანგარიშგებო პერიოდში წინასთან შედარების მიხედვითსაბრუნავი სახსრების ბრუნვადობის კოეფიციენტის შემცირება განხორციელდა, რაც უარყოფითს წარმოადგენს და მიუთითებს იმაზე, რომ ორგანიზაციად მოცემული მომართულებით მუშაობა არ განუხორციელებია;
- დებიტორული დავალიანების ბრუნვადობის კოეფიციენტი გაიზარდა საანგარიშგებო პერიოდში, რაც ორგანიზაციის მუშაობაში დადებით მომენტს წარმოადგენს;
- კრედიტორული დავალიანების ბრუნვადობის კოეფიციენტი შემცირდა, რას ორგანიზაციის მუშაობას უარყოფითად ახასიათებს, რამდენადაც იგი ორგანიზაციის დავალიანების გადახდის სიჩქარის შემცირებაზე მიუთითებს;
- მარაგების ბრუნვადობის კოეფიციენტის წონადი გადიდება აღინიშნება, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ ორგანიზაცია მარაგების გამოყენების გაუმჯობესებასთან მიმართებაში აქტიურ მუშაობას ატარებს, რაც ასევე მუშაობაში დადებით მომენტს წარმოადგენს.

მთლიანობაში, შეთავაზებული მეთოდის გამოყენებით ორგანიზაციის გაანალიზებით შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ საწარმო-მსესხებელი საექვო მსესხებელს წარმოადგენს და პერსპექტივაში შეიძლება შეძენილი ვალდებულებების მიხედვით ბანკთან ანგარიშსწორებების განხორციელების არშემძლე აღმოჩნდეს.

2. მსესხებელი - იურიდიული პირის გადახდისუნარიანობის შეფასებისადმი კომპლექსური მიდგომის გამოყენება

მსესხებელის გადახდისუნარიანობის შეფასებისადმი კომპლექსური მიდგომისას გამოიყოფა შეფასების ოთხი ძირითადი ეტაპი:

- მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის შეფასება;
- ორგანიზაციის კრედიტუნარიანობის შეფასება საქმიანი რისკის ანალიზის საფუძველზე;
- ორგანიზაციის მიერ შეთავაზებული უზრუნველყოფის შეფასება;
- კრედიტუნარიანობის ჯამური კლასის მიკუთვნება.

სქემატიურად კომპლექსური მიდგომა შეიძლება ნახაზი 3.2-ზე წარმოვიდგინოთ.

1. ორგანიზაცია-მსესხებელის წინასწარი ექსპრეს-ანალიზი, მსესხებელის კრედიტუნარიანობის ანალიზის მეთოდის სმუშავება და დაზუსტება

2.კრედიტუნარიანობის მიხედვით ზრუნველყოფის	3.საკრედიტო კომპლექსური	4, კრედიტის რისკების	უ
ანალიზი	ანალიზი	შეფასება	

5.მსესხებელისათვის კრედიტის გაცემის შესაძლებლობის, უსაფრთხოებისა და მიზანშეწონილობის ანალიტიკური

დასაბუთება და მისი მიწოდების პირობები

(ანალიზის შედეგების გავრცობა, დასკვნების ფორმირება და რეკომენდაციები)

6. მსესხებელის კრედიტუნარიანობის ოპერატიული ანალიზი (მონიტორინგი)

7. მსესხებელის დაკრედიტების შედეგების რეტროსპექტიული ანალიზი

ნახაზი 3.2. კრედიტუნარიანობის კომპლექსური ანალიზის სისტემა

ორგანიზაციის კრედიტუნარიანობის საქმიანი რისკის საფუძველზე შეფასება - არის მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასებისას მნიშვნელოვანი ეტაპი, რომელსაც შეუძლია კრედიტის გაცემის შესახებ საბოლოო გადაწყვეტილებაზე მნიშვნელოვანი ზემოქმედება მოახდინოს.

ამრიგად, პირველი ეტაპი - მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის სფასება, ბრუნვადობისა და რენტაბელობის კოეფიციენტების გაანგარიშება. განხორციელებული გაანგარიშებების შედეგების მიხედვით ქვეთავი 3.1-ში გაკეთებულია შემდეგი დასკვნა: წინა და საანგარიშგებო პერიოდების შედეგების მიხედვით მსესხებელს კრედიტუნარიანობის მესამე კლასი მიეკუთვნა, დაკრედიტება შწონილ მიდგომას მოითხოვს.

ბალების ჯამი ფინანსურ მდგომარეობაზე დამოკიდებულებაში 3.6. ცხრილის შესაბამისობაში მიეკუთვნება.

ცხრილი 3.6. მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის კლასიფიკაცია

ფინანსური მდგომარეობა	ბალების ჯამი	კრედიტუნარიანობის ბალები
პირველი კლასი:	1,25-ზე ნაკლები	180
დამაკმაყოფილებელი:	1,25 – 2,35	90
არადამაკმაყოფილებელი	2,35-ზე მეტი	30

მეორე ეტაპზე მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასება, საქმიანი რისკის ანალიზის საფუძველზე, ცხრილი 1.2-ის შესაბამისობაში ხორციელდება. საქმიანი რისკი - ფონდების წრებრუნვის არათავისდროულად დასრულებასთან და რესურსების (ფინანსურები, ტექნიკურები, შრომითები) არაეფექტიანად გამოყენებასთან დაკავშირებული რისკია. მყიდველების რაოდენობის ზრდა, ანგარიშსწორებების პროგრესული ფორმები, ვადაგადაცილებული ვადიანი დებიტორული დავალიანების დაბალი წილი, პროდუქციის მოცემული სახეობით ბაზრის არასაკმარისად განთავსებადობა ორგანიზაციის მუშაობის როგორც არასაიმედოდ შეფასების საფუძველი ხდება.

ჩამოთვლილი ფაქტორების უმეტესობა შეიძლება ფორმალიზებული იქნას, ანუ მათთვის შეიძლება ბალური შეფასებები იქნას შემუშავებული. ყველაზე არსებითი კრიტერიუმების მაგალითები ცხრილი 1.2-შია მოყვანილი, და სწორედ აღნიშნულ ცხრილში მითითებული კრიტერიუმების საფუძველზე ხორციელდება ანალიზი. შეფასების შედეგები ცხრილი 3.7-შია თავმოყრილი.

ცხრილი 3.7. ორგანიზაცია-მსესხებელის საქმიანი
რისკის ბალური შეფასება

საქმიანი რისკის კრიტერიუმები:	ბალები:

1. სამ პარტნიოროზე მეტი

10

2.	პარტნიორების უმეტესი ნაწილი საიმედოა	3
3.	მიმწოდებელი დაშორებულია მყიდველისაგან	8
4.	მსესხებელს საკუთარი სასაწყობო შენობები გააჩნია	5
ჯ ა მ ი		26

მოცემული მეთოდის შესაბამისად საწარმო-მსესხებელმა 26 ბალი შეაგროვა. ცხრილი 1.3-ის შესაბამისად მოცემული ორგანიზაცია ყველაზე დაბალ საქმიან რისკს ფლობს.

მესამე ეტაპს ორგანიზაციის მიერ წარმოდგენილი უზრუნველყოფის შეფასება წარმოადგენს. მოცემული ეტაპის საფუძველზე კეთდება დასკვნა იმის შესახებ, შუძლია თუ არა ორგანიზაციის მიერ წარმოდგენილი უზრუნველყოფის ქონების ღირებულებას ძირითადი ვალისა და საკრედიტო რესურსებზე გადახდების მთლიანი თანხის დაფარვა. გირაო - არის ქონება, რომელიც კრედიტის მიხედვით უზრუნველყოფის სახით გამოდის და იგი ბანკის წინაშე მსესხებელის მიერ თავისი ვალდებულებების შესრულების გარანტიაა.

გირაოს საგნად შეიძლება ნებისმიერი ქონება იქნას იქნას გამოყენებული, მათ შორის ნივთები და ქონებრივი უფლებები (მოთხოვნილებები), იმ ქონების გამოკლებით, რომლებიც ამოღებულია ბრუნვიდან, კრედიტორის პიროვნებასთან უწყვეტად დაკავსირებული მოთხოვნილებები, და სხვა უფლებები, რომელთა სხვა პირზე დათმობა კანონით არის აკრძალული. აქედან გამომდინარე გირაოდ შეიძლება გამოყენებული იქნას: საცხოვრებელი და არასაცხოვრებელი უძრავი ქონება, ავტოტრანსპორტი, ძვირფასი ლითონები, ფასიანი ქაღალდები და სხვები.

ქონების შეფასებისადმი რამდენიმე მიდგომა არსებობს. საგირავნო პრაქტიკაში შედარებითი მიდგომა ტველაზე მეტად გავრცელებული. ასეთი მიდგომისას ქონების შეფასების საფუძველში ადრე გარიბებზე ანალოგიური ობიექტების მიხედვით გამოყენებული ქონებისა ფასების შედარებაა ჩადებული. საგირავნო ღირებულების დასადგენად, შესაფასებელი ობიექტის მისი ანალოგისაგან ობიექტურ განსხვავებებთან შესაბამისობაში, მიღებული მონაცემების კორექტირების განხორციელებაა საჭირო. ამასთან გაანგარიშებაში მიიღება მხოლოდ ფასწარმოქმნადი პარამეტრები - ის განსხვავებები, რომლებიც ქონების საბაზრო ფასზე პირდაპირ ზემოქმედებენ.

ქონების საგირავნო ღირებულების შეფასება მხოლოდ დამოუკიდებელი შმფასებლის მიერ უნდა განხორციელდეს, რომელთაც არ ექნებათ, უპირველეს ყოვლისა, შეფასების ობიექტში ქონებრივი ინტერესი, ხოლო მეორე მხრივ, საგირავნო ქონებისადმი მიმართებაში ვალდებულებამომცველი ან ქონებრივი უფლებები. ასევე ბანკს - პოტენციალურ გირაომიმდებს შეფასების განხორციელება აკრძალული აქვს.

ჩადებული ქონების კლასიფიცირების მრავალი ვარიანტი არსებობს, და აღნიშნული საკითხისადმი ჯერ-ჯერობით ერთიანი მიდგომა არ არის შემუშავებული. მაგრამ საგირავნო ქონების შეფასებისათვის ყველაზე პრაქტიკული და ხშირედ გამოყენებადი მეთოდებიც არსებობენ, ჩადებული ქონების კლასიფიკაცია ცხრილი 3.8-ის საფუძველზე ხორციელდება.

ცხრილი 3.8. საგირავნო ქონების კლასიფიკაცია

საიმედობის რეიტინგი	ჩადებული ქონების ღირებულებისა და სასესხო თანხის თანაფარ-დობა	გირაოს საგნების ლიკვიდ-	კონტრო-ლის განხორ-ციელების	მაგალი-თები	ბალ-ები

		ობა	შესაძლებლობა			
A	>100	ადგი- ლად რეალიზ-დება	ბანკის ლის ქვეშაა	კონტრო-	ფულადი დეპოზი- ტი ბანკში	60
B	<100	ფასი შეიძლება მერყე ობდდეს, რეალი- ზაციასთან შეიძლება პრობლე-მები წარმოი- შვას	ბანკის კონტრო- ლის ქვეშ		შესანახად გადმოცე- მული კონტრო- ლირებადი ფასიანი ქაღალდები	45
C	<100	ფასი შეიძლება მერყეოდ- დეს, რეალიზა- ციასთან შეიძლება პრობლე-მები წარმოი- შვას	კონტროლ-თან პრობლემა არსებობს		კლიენ- ტთან არსებული მარაგები	30
D	<100	ფასი შეიძლება მერყეოდ- დეს, რეალიზა- ციასთან შეიძლება პრობლე-მები წარმოი- შვას	კონტროლ-თან პრობლემა არსებობს		კლიენ- ტთან არსებული მარაგები	15
E	<100	ფასი მცირდება	კონტრო-ლი არსებობს	არ	კლიენ- ტთან არსებული მარაგები	0

მეოთხე ეტაპი - კრედიტუნარიანობის ჯამური კლასის მინიჭება. მოცემულ ეტაპზე ანალიზირებად ორგანიზაციას, თითოეულ ეტაპზე ჩატარებული ანალიზის მიხედვით ბალების მინუქების

გზით, კრედიტუნარიანობის საერთო კლასი მიენიჭება. შემდეგ მინიჭებული კრედიტუნარიანობის კლასის საფუძველზე მიღებული ბალების ჯამზე დამოკიდებულებაში, მსესხებელს გარკვეული კრედიტუნარიანობის კლასი დაუდგინდება. ჩატარებული კომპლექსური ანალიზის საფუძველზე ცხრილი 3.9. დგება.

ცხრილი 3.9. ორგანიზაცია-მსესხებელის კრედიტუნარიანობის ბალირი შფასება.

მიმართულების დასახელება	მინიჭებული ბალები
ფინანსური მდგომარეობის ანალიზი	30
საქმიანი რისკის ანალიზი	26
კრედიტის უზრუნველყოფადობის სფასება	60
ჯ ა მ ი ბალების	116

ამრიგად, ორგანიზაცია-მსესხებელმა 116 ბალის საერთო თანხა მოაგროვა. მსესხებელის კრედიტუნარიანობის კლასის მინიჭება ცხრილი 3.10-ის საფუძველზე ხორციელდება.

**ცხრილი 3.10. კრედიტუნარიანობის კლასი მიღებული
ბალების ჯამზე დამოკიდებულებაში**

მსესხებელის კლასი	ბალები	მსესხებელის კლასის დახასიათება
1	300-სე მეტი	მაღალი კრედიტუნარიანობა, წარჩინებული ფინანსური მდგომარეობა
2	240-300	კარგი ფინანსური მდგომარეობა, კრედიტუნარიანობის კარგი დონე
3	180-240	დამაკმაყოფილებელი ფინანსური მდგომარეობა, დამაკმაყოფილებელი კრედიტუნარიანობის დონე
4	120-180	ზღვრული ფინანსური მდგომარეობა, ზღვრული კრედიტუნარიანობის დონე
5	0 – 120	ზღვრულზე უარესი ფინანსური მდგომარეობა, ზღვრულზე დაბალი კრედიტუნარიანობა

ცხრილი 3.10-ის საფუძველზე შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ ორგანიზაციას-მსესხებელს ცუდი საფინანსო მდგომარეობა და კრედიტუნარიანობის ცუდი დონე გააჩნია. ჩატარებული გაანგარიშებების საფუძველზე მომსახურე ბანკს შეუძლია ორგანიზაცია-მსესხებელზე კრედიტის არ გაცემიშ შესახებ მიღოს გადაწყვეტილება.

- რეკომენდაციები მსესხებელი - იურიდიული პირების
დაკრედიტების სისტემის სრულყოფასთან მიმართებაში
უცხოური გამოცდილების გათვალისწინებით

1. მსესხებელი - იურიდიული პირის პასუხისმგებლობის დაზღვევისა და ვადაგადაცილებული სესხების დავალიანების კოლექტორულ სააგენტოებზე გაყიდვის გამოყენება

უნდა აღინიშნოს, რომ დღეს ქვეყნის წარმატებული ბანკები სხვადასხვა ნოვატორული წინადადებებისა და იდეების შემმუშავებელ და დამწერგავ მძლავრ ფინანსურ ინსტიტუტს წარმოადგენენ. აღნიშნული განსაკუთრებით აქტუალური ხდება ეკონომიკურ სფეროში არასტაბილური კრიზისული სიტუაციის პირობებში, როდესაც არა მარტო მცირე და საშუალო ბიზნესის კომპანიები, არამედ მსხვილი მწარმოებლებიც, და ეკონომიკის მნიშვნელოვანი სექტორებისა და დარგების შუამავლებიც, ისეთების როგორიცაა მრეწველობა, მშენებლობა, სოფლის მეურნეობა, კვების პროდუქტების საბითუმო-საცალო ვაჭრობა, მევალის მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ და ისინი ბანკის წინაშე აღებული საკრედიტო ვალდებულებების მიხედვით პასუხის გაცემის არ შემძლებელი გახდნენ.

ბანკი იძულებული ხდება სესხებიდან შესაძლო დანაკარგებზე რეზერვები გახარდონ, რადგანაც ვადაგადაცილებული სესხების პორტფელის მუდმივად ზრდა მიმდინარეობს. აღნიშნული ბანკის ფინანსურ მაჩვენებლებზე ნეგატიურად ზემოქმედებს. გამოვლენილი ნეგატიური ტენდენციების აღმოფხვრის მიზნით ღონისძიებების განხორციელება საჭირო, რომლებიც პირველ რიგში საკრედიტო პორტფელის ხარისხის გაუმჯობესებაზე და საკრედიტო რისკების - შემოსავლების მიუღებლობის რისკისა და გაცემული კრედიტების დაუბრუნებლობის შემცირებაზე იქნება მიმართული.

საკრედიტო პორტფელის ხარისხის გაუმჯობესებისათვის ყველაზე მიზანშეწონილს წარმოადგენს ისეთი ღონისძიებების გამოყენება როგორიცაა:

1. მსესხებელი-იურიდიული პირებისა და ინდივიდუალური მეწარმეების პასუხისმგებლობის დაზღვევა თითოეული ახლად გაცემული სესხების მიხედვით თანხების თავისდროულად დაფარვაზე;
2. ვადაგადაცილებული სესხების პორტფელის კოლექტორულ სააგენტოებზე გაყიდვა.

მოცემული ღონისძიებები საჭიროა ერთდროულად იქნას გამოყენებული, რამდენადაც პირველი - ვადაგადაცილებული სესხების პორტფელის სამომავლიდ, ხოლო მეორე კი - დღეს არსებულების შემცირებაზეა მიმართული.

ასევე დღეს უკვე ბანკებმა სადაზღვევი კომპანიებთან გირაოს საგანის დაზღვევის საკითხებში აქტიური ურთიერთმოქმედება უნდა განავითარონ, რაც კანონმდებლურადაც განმტკიცებულ სავალდებულო პირობას წარმოადგენს.

კრედიტების დაზღვევა - არის დაზღვევის სახეობების ერთობლიობა, რომლებიც მიწოდებული კრედიტის დაუბრუნებასთან და (ან) მის გამოყენებაზე პროცენტების გადახდასთან მიმართებაში მევალეს მიერ ვალდებულებების არგადახდის შემთხვევებში სადაზღვევო კომპანიის მიერ დაზღვევის ხელშეკრულებაში განსაზღვრული მიზეზების მიხედვით ანაზღაურების გადახდას ითვალისწინებენ. ასეთი დაზღვევის მიზანს, მევალეს გადახდის უუნარობის ან სხვა მიზეზების მიხედვით ვალის არგადახდის შემთხვევაში, საკრედიტო რისკის შემცირება ან აღმოფხვრა და კრედიტორების ინტერესების დაცვა წარმოადგენს. ხელშეკრულება სადაზღვევო კომპანიასა და მსესხებლებს შორის დაიდება. დაზღვევის ობიექტად - კრედიტის გამცემი ბანკის წინაშე მსესხებელის მიერ კრედიტის (ან კრედიტისა და მასზე დარიცხული პროცენტების) თავისდროულად და მთლიანად დაფარვაზე პასუხისმგებლობა გამოდის. მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ საკრედიტო დაზღვევის ერთ-ერთ შესაძლო პრობლემას წარმოადგენს ის, რომ ქვეყნის საბანკო სისტემა დღეისათვის უფრო განვითარებულია, ვიდრე დაზღვევა.

ბანკის საქმიანობის მეორე მიმართულება საკრედიტო რისკის შემცირებასთან მიმართებაში - ვადაგადაცილებული სესხების პორტფელის კოლექტორულ კომპანიებზე გაყიდვაა. ვადაგადაცილებული სასესხო დავალიანების გაყიდვა ბანკს რეზერვების სიდიდის შემცირებისა და საკუთარი ფინანსური

მაჩვენებლების გაუმჯობესების შესაძლებლობას აძლევს. ვადაგადაცილებული დავალიანების გაყიდვის უპირატესობებს წარმოადგენს:

- საკრედიტო პორტფელის ხარისხის გაუმჯობესება;
- შექმნილი რეზერვების შემოსავლებში დაბრუნება;
- დანახარჯების არარსებობა საკრედიტო პორტფელის გაუმჯობესებასთან მიმართებაში;
- მაჩვენებლების გაუმჯობესება ინვესტირებისათვის და ქვეყნის ცენტრალური ბანკოსათვის.

ვადაგადაცილებული გადახდების ყიდვა-გაყიდვის ბაზარი ქვეყნის პრაქტიკაში ჯერ-ჯერობით ჩასახვის სტადიაშია. აღნიშნული დაკავშირებულის იმასთან, რომ პრობლემური სესხების პორტფელის მყიდველი კომპანიები, მსგავსი გარიგებების განსახორციელებლად საკმარის რესურსებს და ასეთი პორტფელის შესაფასებლად საკმარის სტატისტიკურ ბაზას არ ფლობენ. ამიტომ ქვეყნის ბანკებისათვის იურიდიული პირებისა და ინდივიდუალური მეწარმეების ვადაგადაცილებული დავალიანების ამოღებასთან მიმართებაში უფლებამოსილებების კოლლექტორულ კომპანიებზე გადაცემა - ყველაზე ეფექტური გადაწყვეტილებაა.

შეთავაზებული ღონისძიებები მთლიანობაში - საკრედიტო პორტფელის გაუმჯობესების, სესხების მიხედვით დანაკარგების ანაზღაურებაზე რეზერვების შემცირების, ბანკის ფინანსური მაჩვენებლების ამაღლების შესაძლებლობას იძლევა.

კიდევ ერთ არც ისე უმნიშვნელო ეტაპს, რომელიც სასესხო დავალიანების არგადახდის რისკების შემცირების შესაზღვებლობას იქლევს, მისამზადებელი ეტაპი - მსესხებელის გადახდისუნარიანობის შეფასება წარმოადგენს. ზემოთ განხილული მეთოდების ანალიზის საფუძველზე შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ ყველაზე უფრო ეფექტურს გადახდისუნარიანობის შეფასებისადმი კომპლექსური მიდგომა წარმოადგენს, რომელიც როგორც ფინანსური მაჩვენებლებისა და ფინანსური მდგომარეობის ანალუზს, ასევე დასაკრედიტებელი ორგანიზაციის საქმიანობის მახასიათებელი ხარისხობრივი მაჩვენებლების შეფასებასაც ითვალისწინებს.

ორგანიზაცია - მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის შეფასების განხილული მეთოდიკა წარმოადგენს ეფექტურს, რამდენადაც იგი განსახილველი ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობის ყოველხრივად შეფასებისა და მისი გადახდისუნარიანობის დეტალური შეფასების ჩატარების შესაძლებლობას იძლევა, მაგრამ მოცემული მეთოდიკა კრედიტუნარიანობის კომპლექსური შეფასების მხოლოდ პირველი ეტაპის სახით უნდა იქნას გამოყენებული, რამდენადაც მხოლოდ ერთი - ფინანსური მდგომარეობის შეფასების განხორციელებამ შეიძლება არაობიექტურ შედეგებამდე და მსესხებელზე კრედიტუნარიანობის სინამდვილეს შეუსაბამო კლასის მინიჭებამდე მიგვიყვანოს.

2. ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების ბანკებში მსესხებლების გადახდისუნარიანობის შეფასების მეთოდოების საფუძველზე რეკომენდაციები

განვითარებული კაპიტალისტური ქვეყნების ბანკები კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასებისათვის დიდი რაოდენობის მაჩვენებლების რთულ სისტემას იყენებენ. აღნიშნული სისტემა მსესხებელის ხასიათზე დამოკიდებულებაში (ფორმა, კერძო პირი, საქმიანობის სახეობა), ასევე შეიძლება როგორც სალდირებულ, ასევე კლიენტების ანგარიშგებების ბრუნვის მაჩვენებლებზეც იქნას დიფერენცირებული.

თავიდან განვიხილოთ მსოფლიოში ეკონომიკურად ყველაზე განვითარებული ქვეყნის - ამერიკის შეერთებული შტატების (აშშ) ბანკების მიერ გამოყენებადი კრედიტუნარიანობის მაჩვენებლები.

რიგი ამერიკელი ეკონომისტები ანგარიშგების სალდირებულ მაჩვენებლებზე ჩამოყალიბებული კრედიტუნარიანობის შეფასების სისტემას იყენებენ. ამერიკული ბანკები იყენებენ ძირითადი მაჩვენებლების შემდეგ ოთხ ჯგუფს:

- ფირმის ლიკვიდობას;
- კაპიტალის ბრუნვადობას;
- სახსრების მოზიდვას;
- მოგებიანობის მაჩვენებლებს.

პირველ ჯგუფს მიეკუთვნებიან - ლიკვიდობის კოეფიციენტი და გადაფარვის კოეფიციენტი.

ლიკვიდობის კოეფიციენტი - არის ყვალაზე ლიკვიდური სახრების თანაფარდობა გრძელვადიან სავალო ვალდებულებებთან. ლიკვიდური სახსრები მოიცავენ - ფულად სახსრებს და მოკლევადიანი ხასიათის დებიტორულ დავალიანებას. სავალო ვალდებულებები შედგება დავალიანებებისაგან - მოკლევადიანი ხასიათის სესხების, თამასუქების, გადაუხდელი მოთხოვნილებებისა და დანარჩენი მოკლევადიანი ვალდებულებების მიხედვით. **ლიკვიდობის კოეფიციენტი** - საბრუნავი კაპიტალის სტრუქტურის შეფასების საფუძველზე, მსესხებელის მიერ უახლოეს პერსპექტივაში ბანკისათვის ვალის ოპერატიულად ვადაში დაფარვის შესაძლებლობის პროგნოზირებისათვის გამოიყენება. რამდენად უფრო მაღალია ლიკვიდობის კოეფიციენტი, იმდენად მაღალია მისი კრედიტუნარიანობა. **გადაფარვის კოეფიციენტი** - არის საბრუნავი კაპიტალის თანაფარდობა მოკლევადიან სავალო ვალდებულებებთან. გადაფარვის კოეფიციენტი გვიჩვენებს - დაკრედიტების ზღვარს, კლიენტის ყველა სახის სახსრების საკმარისობას, რომ ვალი იქნას დაფარული. თუ გადაფარვის კოეფიციენტი 1-ზე ნაკლებია, იგი დაკრედიტების ზღვრების დარღვევაზე მიუთითებს და ასეთ მსესხებელზე მეტი კრედიტის მიწოდება არ შეიძლება: იგი არაკრედიტუნარიანს წარმოადგენს.

კაპიტალის ბრუნვადობის მაჩვენებლები - მეორე ჯგუფ მიეკუთვნებიან, ისინი საბრუნავი აქტივების ხარისხს გამოხატავენ და შეიძლება გადაფარვის კოეფიციენტის ზრდის შეფასებისათვის იქნას გამოყენებული. მაგალითად, აღნიშნული კოეფიციენტის მარაგების ზრდისა და ერთდროულად მათი ბრუნვადობის შენელების ხარჯზე მნიშვნელობის გადიდებისას, მსესხებელის კრედიტუნარიანობის ამაღლების შესახებ დასკვნის გაკეთება არ შეიძლება.

მოზიდვის კოეფიციენტები - შეფასებითი მაჩვენებლების მესამე ჯგუფს ქმნიან. ისინი გაიანგარიშება როგორც ყველა სავალო ვალდებულებების თანაფარდობა აქტივების საერთო ჯამთან ან ძირითად კაპიტალთან და გვიჩვენებენ ფირმის დამოკიდებულებას ნასესხებ სახსრებზე. რამდენად უფრო მაღალია გადაფარვის კოეფიციენტი, იმდენად უარესია მსესხებელის კრედიტუნარიანობა.

მაჩვენებლების მესამე ჯგუფთან მჭიდროდაა დაკავშირებული მეოთხე ჯგუფის მაჩვენებლები, რომლებიც ფირმის **მოგებიანობის** მახასიათებლებია. მათ მიეკუთვნებიან: მოგების წილი შემოსავლებში, მოგების ნორმა აქტივებზე, მიგების ნორმა აქციაზე. თუ ფირმის დამოკიდებულება ნასესხებ სახსრებზე იზრდება, მაშინ მოზიდვის კოეფიციენტების საფუძველზე შეფასებული კრედიტუნარიანობის შემცირება, შეიძლება მოგების ზრდით იქნას კომპენსირებული.

შემდგომ განვიხილოთ ევროპული სისტემის ერთ-ერთი განვითარებული ქვეყნის - **საფრანგეთის კომერციული ბანკების კრედიტუნარიანობის შეფასების სისტემა**.

ფრანგული კომერციული ბანკების მიერ კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასება მოიცავს სამ ბლოკს:

- საწარმოს შეფასებას და მისი ბალანსის, ასევე სხვა ანგარიშგებების ანალიზს;
- კლიენტების კრედიტუნარიანობის შეფასებას ცალკეული კომერციული ბანკების მიერ მიღებული მეთოდის საფუძველზე;
- კრედიტუნარიანობის შეფასებისათვის საფრანგეთის ბანკის კართოთეკის მონაცემების გამოყენება. საწარმოს შეფასებისას ბანკი დაინტერესებულია შემდეგი საკითხებით:
- საწარმოს საქმიანობის ხასიათით და მისი ფუნქციონირების ხანგრძლივობით;

- წარმოების ფაქტორებით;
- ხელმძღვანელების, მმართველებისა და პერსონალის შრომითი რესურსებით (განათლება, კომპეტენტურობა და ხელმძღვანელის წლოვანება, მისი შემცვლელების არსებობა, სამუშაო ადგილების მიხედვით მმართველების გადაადგილების სიხშირეს, პერსონალის სტრუქტურას, გასდენების მაჩვენებლებს, შრომის ანაზღაურებისა და დამატებული ღირებულების თანაფარდობას - უნდა იყოს 70%-ის ფარგლებში);
- საწარმოო რესურსებით;
- ფინანსური რესურსებით;
- ეკონომიკური გარემოებით (სასიცოცხლო ციკლის რომელ სტადიაზე იმყოფება გამოშვებადი პროდუქცია, წარმოადგენს თუ არა საწარმო მონოპოლურ წარმოებას, კონკურენციის პირობები, საწარმოს ძირითადი პროდუქციის ბაზრის განვითარების სტადია, ფირმის კომერციული პოლიტიკა, მარკეტინგის ხერხებისა და წესებისათვისების ხარისხი).

გაითვალისწინება ასევე საფრანგეთის ბანკის კართოთეკის მონაცემებიც. აღნიშნულ კართოთეკას ითხი განაყოფი აქვს. პირველ განაყოფში - საწარმოები 10 ჯგუფადაა დაყოფილი ნალანსის აქტივის სიდიდეზე დამოკიდებულებაში. თითოეულ ჯგუფს მიენიჭებათ ლიტერები A-დან - K-მდე. მეორე განაყოფი - ნდობის გამოხატველ საკრედიტო კოტირების ქვედანაყოფს წარმოადგენს, რომელიც შეიძლება საწარმოსთან მიმართებაში იქნას დაშვებული. აღნიშნული კოტირება დაფუძნებულია ფინანსური სიტუაციისა და რენტაბელობის შესწავლაზე, ასევე ხელმძღვანელების, კაპიტალისა და საწარმოს მფლობელების შეფასებაზე, რომლებთანაც კლიენტს მჭიდრო კომერციული კავშირები აქვს. საკრედიტო კოტირება საწარმოებს 7 ჯგუფად ყოფს, რომელთაც შიფრები 0-დან - 6-მდე მიენიჭებათ.

მესამე განაყოფი - საწარმოებს მათი გადახდისუნარიანობის მიხედვით კლასიფიცირებას ახდენს. საფრანგეთის ბანკი არგადახდების ყველა შემთხვევას აფიქსირებს და აღნიშნულზე დამოკიდებულებაში კომერციული ბანკის კლიენტებს სამ ჯგუფად დაყოფს, რომელთაც 7, 8 ან 9 შიფრი მიენიჭებათ. შიფრი 7 ნიშნავს გადახდებში პუნქტუალობას, წლის განმავლობაში ფულადი სახსრების რეალური სიმძნელების არარსებობას. შიფრი 8 მიეცემათ ფულადი სახსრების არსებობასთან დაკავშირებული დროებითი სიმძნელებისას, რომლებიც საწარმოების გადახდისუნარიანობას სერიოზული საფრთხის ქვეშ არ აყენებენ. შიფრი 9 ნიშნავს, რომ საწარმოს გადახდისუნარიანობა ძალიან კომპრომენტირებულია.

კართოთეკის მეოთხე განაყოფი ყველა კლიენტს ყოფს ორ ჯგუფად: საწარმოები, რომელთა თამასუქები და ფასიანი ქაღალდები შეიძლება გადააღრიცხულები ან საფრანგეთის ბანკში არ არის.

ამრიგად, ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების კომერციული ბანკების მიერ მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების არსებულ მეთოდიკებს დადებითი ასპექტები გააჩნიათ. მათმა ნაწილობრივ გამოყენებამ შეიძლება დადებითი შედეგების მოგვცეს. საქართველოს კომერციულმა ბანკებმა ღირს ზემოთაღნიშნულ მეთოდიკებზე ყურადღება გაამახვილონ და ისინი პრაქტიკაში აქტიურად გამოიყენონ, კერძოდ:

- აშშ-ის ბანკების მეთოდიკის მიხედვით ფინანსური კოეფიციენტების ანალიზი, ინფორმაციების საგარეო მომხმარებლის თვალსაზრისით, პოტენციალური მსესხებელის ფინანსური მდგომარეობის უფრო სრულად შეფასების შესაძლებლობას იძლევა;
- საფრანგეთის ბანკის მეთოდიკის მიხედვით მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასება რაოდენობრივ გაზომვას დაუქვემდებარებელი, მაგრამ კომერციული ბანკის საკრედიტო ინსპექტორისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე მაჩვენებლების შესახებ იძლევა წარმოდგენას.

ბანკის მხრიდან დაკრედიტების მომსახურების წინ წაწევაში, ასევე სესხის თავისდროულად დაბრუნებაში დაინტერესების გათვალისწინებით - მიზანშეწონილია მსესხებელზე რეკომენდაცია იქნას

გაცემული, თუ მისი კრედიტუნარიანობის ამაღლების მიზნით, როგორ შეიძლება საკუთარი ფინანსური მდგომარეობა იქნას გაუმჯობესებული.

დასკვნა:

მოცემული ნაშრომის მიზანს - მთლიანობაში იურიდიული პირების დაკრედიტების თავისებურებების, ასევე იურიდიული პირების დაკრედიტებისას მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასებისათვის ბანკებში გამოყენებადი მეთოდის ანალიზის გამოკვლევა წარმოადგენს.

დასახული ამოცანების რეალიზაციის შედეგად **დადგენილი** იქნა, რომ მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასება, კერძოდ იურიდიული პირების დაკრედიტების პროცესის მნიშვნელოვან ეტაპს წარმოადგენს. იურიდიული პირის კრედიტუნარიანობის შეფასება როგორც დაკრედიტების სისტემის ელემენტი თავისთავში მოიცავს ორ საკვანძო მომენტს: **ფინანსურ ანალიზს**, რომელიც გარკვეული ფინანსური მაჩვენებლების სისტემის საფუძველზე ხორციელდება და **ხარისხობრივ (არაფინანსურ) ანალიზს**.

ნაშრომის შესრულების პროცესში დეტალურად იქნა **განხილული და გაანალიზებული** სხვადასხვა ავტორების მიერ შეთავაზებული - დაკრედიტების სახეობები თანამედროვე ეტაპზე, დაკრედიტების სისტემის ძირითადი ეტაპები, მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდები. ასევე დეტალურად იქნა **გაანალიზებული** კომერციული ორგანიზაციების დაკრედიტებისას ბანკის მიერ გადახდისუნარიანობის შეფასებისათვის გამოყენებადი მეთოდიკა, რომელიც **ფინანსური საქმიანობის ექვს მაჩვენებელზეა დაფუძნებული**, როგორებიცაა:

- აბსოლუტური ლიკვიდობის კოეფიციენტი;
- სწრაფი ლიკვიდობის კოეფიციენტი;
- მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი;
- საკუთარი სახსრების არსებობის კოეფიციენტი;
- ოროდუქციის რენტაბელობის კოეფიციენტი;
- საწარმოს საქმიანობის რენტაბელობის კოეფიციენტი.

მითითებული მეთოდიკა პირობითი საწარმო „წინსვლას“ ფინანსური ანგარიშგების მონაცემების გამოყენებით (წლიური ბუღალტრული ბალანსი - ფორმა №1, ანგარიშგება „მოგება და ზარალის შესახებ“ - ფორმა №2), **გადახდისუნარიანობის შეფასების მაგალითზე პრაქტიკულად იქნა რეალებული**. ანალიზის შედეგად მოცემულ საწარმოზე **კრედიტუნარიანობის მესამე კლასი** (მესამე კლასის მსესხებლების კატეგორია) იქნა მინიჭებული, ანუ **მოცემული ორგანიზაციის დაკრედიტება ბანკისათვის საკმაოდ რისკიანად და ექვსი გამომწვევად იქნა მიჩნეული**. ამრიგად, იქნა დადგენილი, რომ მოცემული პირობითი ორგანიზაცია **არასაიმედო მსესხებელს წარმოადგენს**, მას არამდგრადი ფინანსური მდგომარეობა აქვს და პერსპექტივაში იგი მიღებული ვალდებულებების მიხედვით ანგარიშსწორებების განხორციელების არშემძლედ იქნა აღიარებული.

განსახილველ ბანკში იურიდიული პირების **კრედიტუნარიანობის შეფასების მეთოდის შესწავლის საფუძველზე შეიძლება აღინიშნოს**, რომ მის ძირითად ნაკლოვანებას საწარმოები-მსესხებლების საქმიანობის **ფინანსურ ანალიზზე ორიენტაცია** წარმოადგენს. ამასთან **არ არის გათვალისწინებული არაფინანსური მაჩვენებლები**, რომლებიც ასევე კრედიტუნარიანობის საბოლოო შეფასებაზე ახდენენ ზემოქმედებას. კლიენტის ფინანსური მდგომარეობის გარდა განხილული უნდა იქნას - მართვის ხარისხი, საწარმოს მდგომარეობა დარგში, დარგის მდგომარეობა მთლიანობაში და დაკრედიტებადი ორგანიზაციის მუშაობის სხვა ხარისხობრივი მაჩვენებლები.

აღნიშნულის გამო ნაშრომში განხორციელებული იქნა ასევე - **მსესხებელის გადახდისუნარიანობის შეფასებისადმი კომპლექსური მიდგომის პრაქტიკული რეალიზაცია**, რომელიც საქმიანობის როგორც ფინანსურ, ასევე **არაფინანსურ მაჩვენებლებსაც** - მოცემულ შემთხვევაში - ორგანიზაციის საქმიანი რისკის **ანალიზს** ითვალისწინებს. თუმცა ფინანსური ანალიზის მონაცემები, ასევე ხარისხობრივი ანალიზის მონაცემებმაც დაადასტურა, რომ **ბანკისათვის მოცემული საწარმო მეტად რისკიანს წარმოადგენს**. ასევე

ნაშრომში, საბანკო სისტემის განვითარების თანამედროვე ტენდენციების გათვალისწინებით, იურიდიული პირების დაკრედიტების სრულყოფასთან მიმართებაში გარკვეული რეკომენდაციებია ჩამოყალიბებული.

ამრიგად, დასახული მიზანი შეიძლება მთლიანად მიღწეულად ჩაითვალოს. მოცემული თემის გამოკვლევის სფუძველზე შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა იმის შესახებ, რომ მსესხებელის კრედიტუნარიანობის შეფასება იურიდიული პირების დაკრედიტების სისტემაში მეტად მნიშვნელოვან როლს ასრულებს, რამდენადაც იგი ბანკს რისკების მინიმიზირებისა და ფინანსური მდგრადობის შენარჩუნების შესაძლებლობას აძლევს, რაც თანამედროვე ეკონომიკურ პირობებში მეტად მნიშვნელოვანია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ა) სქოლიოებში გამოყენების მიხედვით:

1. შათირიშვილი ჯ. - კრედიტის თეორიული საფუძვლები, სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა „ინოვაცია“, 2007. – 192 გვ.
2. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. - თბილისი. 1983, ტ. 6.
3. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. - თბილისი. 1985, ტ. 9.
4. ქოიავა ნ. - ფულის, ფულის მიმოქცევა, კრედიტი და ფინანსები XVIII საუკუნის ქართლ-კახეთში. - თბილისი, 1963.
5. მარქსი კ. - კაპიტალი, ტ. 3, ნაწ. II.
6. Романовский М.В., Белоглазова Г.Н. – Финансы и кредит. Учебник. – Москва, 2003.
7. Дробозина Л.А. – Финансы, денежное обращение, кредит. Учебник. – Москва, 1997.
8. Сенчагов В.К., Архипов А.И. – Финансы, денежное обращение и кредит. Учебник. – Москва, Из-во Проспект, 2008. – 720 с.
9. კაკულია რ., ხელაია გ. - ფულის მიმოქცევა და კრედიტის ზოგადი თეორია. - თბილისი, 2000.
10. ღუდუშაური ლ. - კრედიტი და თანამედროვე საბანკო მექანიზმი. - თბილისი, 2002.

11. ცაავა გ., ბურდიაშვილი რ., მოსიაშვილი ვ. - ფული, ფულის მომოქცევა და კრედიტი. სასწავლო-პრაქტიკული სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2017. – 670 გვ.
12. Бункина М.К., Семенов В.А. – Макроэкономика (Основы экономической политики). – Москва, АО «ДИС», 2006.
13. ცაავა გ., ხანთაძე გ. - საბანკო საქმე (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა), სახელმძღვანელო . - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2014. – 600 გვ.
14. Чепурина М.Н., Киселев Е.А. – Курс экономической теории: Учебник. – Киров, из-во «АСА», 1997. – 625 с.
15. ქისტაური ლ., ქისტაური შ. - თეორიები და ანტითეორიები. - თბილისი, გამომცემლობა „ინტელექტი“, 2001.
16. დოლიძე ი. - ძველი აღმოსავლეთის სამართალი. - თბილისი, 1960.
17. კოვზანაძე ი., კონტრიძე გ. - თანამედროვე საბანკო საქმე: თეორია და პრაქტიკა. - თბილისი, გამომცემლობა: შპს „სეზანი“, 2014/ - 548 გვ.
18. ცაავა გ. - ფულის ფუნქციების გაფართოების რეალობა. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2016. – 36 გვ.
19. ცაავა გ. - ფინანსური მარკეტინგი. - თბილისი, გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2009. – 180 გვ.
20. ცაავა გ. - ფულის თეორიის ევოლუცია და ირ. ფიშერის „მიმოქცევაში ფულადი მასის გაანგარიშების ფორმულაში“ კორექტივის შეტანის შესახებ. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2016. – 30 გვ.
21. Маклеод Г. – Основы политэкономии. 1865.
22. კეინსი ჯ.მ.-ის წიგნი „დასაქმების, პროცენტისა და ფულის ზოგადი თეორია“ ინგლისურ ენაზე გამოცემულია 1936 წელს, ხოლო პროფ. ფ. გოგიჩაიშვილის მიერ შესრულებული ქართული თარგმანი 1938 წელს.
23. Котлер Ф. – Управление Маркетингом. – Москва, Экономика, 1980.
24. Кемпбел Р. Макконел, Стенли Л. Брю. – Экономикс. – Москва, Республика, 1992.
25. Фетисов В.Д., Фетисова Т.В. – Финансы и кредит: учебник. – Москва, 2005.
26. ქოქიაური ლ. - საბანკო საქმიანობის საფუძვლები, ტ. 1, თბილისი, 2004.
27. Лексис В. – Кредит и банки. – Москва: Перспектива, 1994. – 120 с.
28. Костерина Т.М. – Банковское дело: Учебно-методический комплекс. – Москва: Изд. центр ЕАОИ, 2008. – 404 с.
29. Балабанов И.Г. – Риск–менеджмент. – Москва, 1996. – 620 с.
30. ცაავა გ. – საბანკო საქმე: ლექციების კურსი (სახელმძღვანელო)–თბილისი, გამომცემლობა „აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემია“, 2005. – 663 გვ.
31. Caprio G. Jr. Klinediell D. – Bank Insolvency: Bad Luck. Bad policy, or bad Banking? 1996
32. Лаврушин О.И., Мамонова И.Д. Валенцова Н.И. – Банковское дело: Учебник. – Москва, КНОРУС, 2009, –768 с.
33. **Деньги.** Кредит. Банки. Ценные бумаги. Практикум: Учеб. пособие для вузов / Под ред. проф. Е.Ф. Жукова. – Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 310 с.
34. Основы банковской деятельности (Банковское дело), учебное пособие, под ред. проф. К.Ф. Тагирбекова. – Москва, «ИНФРА-М» «весь МИР», 2001. – 716 с.
35. Пещанская И.В. – Организация деятельности коммерческого банка, учебное пособие. – Москва, «ИНФРА-М», 2001. – 310 с.
36. Банковское дело, под ред. проф. О.И. Лаврушина.–Москва, «Кнорус», 2009. – 768 с.
37. Вавилов А., Ковалишин Е. – К истории банкротств и дефлотов.
(<http://antares.ifs.ru/old/ru/body/Public/Bnkr/histiry.html>).
38. ცაავა გ., ხანთაძე . - საბანკო საქმე (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა), სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2014. – 600 გვ.
39. ასათიანი ვლ., ცაავა გ. - კომერციული ბანკების საქმიანობის ფინანსური ანალიზი (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა), - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2014. – 500 გვ.

40. ცაავა გ., ხანთაძე გ. - საბანკო მენეჯმენტი (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა), სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2015. – 800 გვ.
41. Ендовецкий Д.А. – Анализ и оценка кредитоспособности заемщика: учебно-практическое пособие. – Москва: КНОРУС, 2005.
42. Банковское дело / под ред. О.И. Лаврушина. – Москва: КНОРУС, 2005.
43. Шеремет А.Д. – Методика финансового анализа. – Москва: ИНФРА-М, 2001.
44. Ачкасов А.И. – Активные операции коммерческих банков. – Москва: Консалт-Банкир, 1994.
45. Севчук В.Т. – Анализ кредитоспособности СП. - Журнал «Деньги и кредит». – 1994.- № 3.
46. Ольшанский А.И. – Банковское кредитование – российский и зарубежный опыт. – Москва: Финансы и статистика, 2002.
47. Сахаров М.О. – К вопросу о кредитоспособности предприятия. – Журнал «Деньги и кредит». – 1989. - № 3.
48. Балабанов И.Т. – Финансовый анализ и планирование хозяйствующего субъекта. – Москва: Финансы и статистика, 2002.
49. Москвин В.А. – кредитование инвестиционных проектов: рекомендации для предприятий и коммерческих банков. – Москва: Финансы и статистика, 2001.
50. Крейнина М.Н. – Финансовый менеджмент: учеб. пособие. – Москва: Дело и сервис, 2001.
51. Экономический анализ: учебник для вузов. – Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2002.
52. Банковская система России. Настольная книга банкира. – Москва: ДеКА, 1995. – Кн. 1.
53. Кирисюк Г.М. – Оценка банком кредитоспособности заемщика. – Журнал «Деньги и кредит». – 1993. - № 4.
53. Белоглазова Г.Н. – Банковское дело: учебник для вузов. – СПб: Питер, 2009. – 400 с.
54. Лаврушин О.И. – Банковское дело: современная система кредитования: учебное пособие. – Москва: КноРус, 2007. – 264 с.
55. Единицкий Д.А. – Анализ и оценка кредитоспособности заемщика: учебно-практическое пособие. – Москва: КноРус, 2008. – 264 с.
56. Кабушкин С.Н. – Управление банковским кредитным риском: учебное пособие. – Москва: Новое знание, 2004. – 336 с.
57. ცაავა გ., აბრამია თ., ცაავა დ. - რისკოლოგია: ფინანსური და საბანკო-საკრედიტო რისკების მენეჯმენტი, სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა „აფხ. მეცნ. აკადემია“, 2007. – 567 გვ. (გვ. 212 – 427).
58. Ковзанадзе И.К. – Уроки мирового экономического кризиса и формирование новой модели развития, 2016. – 272 с.
59. Бланк И.А. – Основы финансового менеджмента. Т. 2. – Киев: Ника-Центр, 1999. – 512 с.
60. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III phase – in arrangements, www.bis.org.
61. Шабанель П.Э. – Внедрение нормативов Базеля-III: сложности, варианты и возможности. Аналитический банковский журнал, 2011, № 10.
62. ცაავა გ., ხანთაძე გ. - საბანკო საქმე (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა), სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2014. – 600 გვ.
63. Геронина Н.Г., Зверев О.А. – Актуальные вопросы банковского менеджмента: Стратегическое управление, банковский маркетинг, финансовое планирование, управление инновациями. Монография. – Москва, 2009. – 165 с.
64. ცაავა გ., ხანთაძე გ. - საბანკო მენეჯმენტი (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა), სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2015. – 800 გვ.
65. Юдит Буруч. – Размышления о применении трансфертных цен // Аналитический банковский журнал, 2008 № 7 (158), с. 64.
66. Геронина Н.Г., Зверев О.А. – Актуальные вопросы банковского менеджмента: Стратегическое управление, банковский маркетинг, финансовое планирование, управление инновациями. Монография. – Москва, 2009. – 165 с.

67. ცაავა გ., ხანთაძე გ. - საბანკო მენეჯმენტი (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა), სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2015. – 800 გვ.
68. ბერიძე ღ. - საბანკო მენეჯმენტი (სახელმძღვანელო). - თბილისი, გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2009. – 363 გვ.
69. ბურდიაშვილი რ. - ბუღალტრული აღრიცხვა ბანკებში. - თბილისი, გამომცემლობა „პოლიგრაფისტი“, 2013. – 400 გვ.
70. ინგოროყვა ა., ჩხეიძე ზ., ცაავა გ. - საბანკო ინფორმაციული სისტემები და ტექნოლოგიები. - თბილისი, საგამომცემლო სახლი „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, 2009. – 400 გვ.
71. ინგოროყვა ა., ფიჩხაია ზ., ფიჩხაია ი. - საბანკო ოპერაციები: ლექციების კურსი. - თბილისი, 2009. – 470 გვ.
72. ცაავა გ., გავაშელი შ., ცაავა თ. - მონეტარული პოლიტიკა და მსოფლიო სავალუტო სისტემა. - თბილისი, გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2009. – 455 გვ.
73. ცაავა გ., აბრამია თ., ცაავა დ. - რისკოლოგია - ფინანსური და საბანკო საკრედიტო რისკების მენეჯმენტი, სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა „აფხ. მეცნ. აკადემია“, 2007. – 567 გვ.
74. კოვზანაძე ი., კონტრიძე გ. - თანამედროვე საბანკო საქმე: თეორია და პრაქტიკა. - თბილისი, გამომცემლობა სპს „სეზანი“, 2014. – 548 გვ.
75. მოსიაშვილი ვ. - ფულის მიმოქცევა და კრედიტის თეორიები: ლექციების კურსი. - თბილისი, 2009. – 246 გვ.
76. ქისტაური ლ., ქისტაური შ. - თეორიები და ანტითეორიები: ფულის, ფინანსების, კრედიტის, პროცენტის. - თბილისი, გამომცემლობა „ინტელექტი“, 2011. – 174 გვ.
77. ქოქიაური ლ. - საბანკო საქმიანობის საფუძვლები, ტ. 1 და 2. - თბილისი, სტუ-ის გამოცემა, 2010. – 1047 და 1002.
78. ლუდუშაური ლ. - კრედიტი და თანამედროვე საბანკო მექანიზმი. - თბილისი, თსუ-ის გამოცემა, 2007.
79. ცნობარი საქართველოს ეროვნული ბანკის ფუნქციონირებისა და საქმიანობის შესახებ - საბანკო ზედამხედველობის ძირითადი პრინციპები. - თბილისი, სეზ-ი, 2006.
80. ცაავა გ., ხანთაძე გ. - საბანკო საქმე (სახელმძღვანელო). - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 20014. – 600 გვ.
81. ცაავა გ., ხანთაძე გ. - საბანკო მენეჯმენტი (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა), სახელმძღვანელო.- თბილისი, გამოცემლობა „დანი“, 20015. – 800 გვ.
82. ხანთაძე გ., ცაავა გ. - საბანკო ოპერაციები (სახელმძღვანელო). - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2012. – 400 გვ.
83. ასათიანი ვლ., ცაავა გ. - კომერციული ბანკების საქმიანობის ფინანსური ანალიზი (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა). - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2014. – 500 გვ.
84. საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს ეროვნული ბანკის საქმიანობის შესახებ“.
85. საქართველოს კანონი „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“.
86. საქართველოს ეროვნული ბანკი: ძირითადი მიმართულებები და ფუნქციები. - საქართველოს ეროვნული ბანკი - პირველი გამოცემა, 2008. – 44 გვ.
87. კომერციული ბანკების ადგილზე შემოწმების მეთოდური სახელმძღვანელო. www.nbg.gov.ge.
88. დებულება “კომერციული ბანკების კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნების შესახებ”. www.nbg.gov.ge.
89. დებულება „კომერციული ბანკების რისკების მართვის თაობაზე“. www.nbg.gov.ge.
90. კომერციული ბანკის ფინანსური ანგარიშგებისა და სტატისტიკის მონაცემების საფუძველზე ფინანსური მდგრადობის მეთოდური სახელმძღვანელო. www.nbg.gov.ge.
91. საქართველოს კომერციული ბანკის ფინანსური ანგარიშგების ინსტრუქცია. www.nbg.gov.ge.

92. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი.
93. საქართველოს კანონი „მეწარმეთა შესახებ“.
94. Векшина О.И. – Методы оценки кредитоспособности заемщика (Методические указания). – Ярославль, 2011. – 60 с.
95. Банковское дело / под ред. Г.Г. Коробовой. – Москва: Экономист, 2006. – 766 с.
96. Банковское дело: учебник / под ред. О.И. Лаврушина. – Москва: Финансы и статистика, 2005. – 672 с.
97. Батракова Л.Г. – Экономический анализ деятельности коммерческого банка* учебник для вузов. – Москва: Логос, 2005. – 368 с.
98. Ковалев В.В. – Финансовый анализ* методы и процедуры. – Москва: Финансы и статистика, 2010. – 560 с.
99. Тавасиев А.М. – Банковское кредитование: учебник для студентов вузов. – Москва: Инфра-М, 2010. – 656 с.
100. Щербакова Г.Н. – Анализ и оценка банковской деятельности (на основе отчетности, составляемой по международным стандартам). – Москва, 2009. – 464 с.
101. Лаврушин О.И. – Банковское дело: современная система кредитования : учебное пособие / Автора: О.И. Лаврушин, О.Н. Афанасьева, С.Л. Корниенко. – Москва: КНОРУС, 2007. – 264 с.
102. Скоун Т.У. – Управленческий учет. – Москва, 1997. – С. 132.
103. Treacy W. – Credit risk ratings at large US bank, 1998. P. 14.
104. Рахимов Т.Р., Жданова А.Б., Спицин В.В. – практикум по денежному обращению, финансам и кредиту: учебное пособие, Томский политехнический университет. – Томск: Из-тво «ТПУ» 2009. – 106 с.
105. Ханина Т.М., Крутко В.В. – Методика оценки кредитоспособности корпоративных клиентов Открытого акционерного общества «УРАЛСИБ». – Москва: «Банковское кредитование», 2010. - №3. – С. 41-50.
106. Любягина А.О., Матвеев Е.А. – Использование средств Data Mining для оценки кредитоспособности заемщика на рынке потребительского кредитования. – Пермь, Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики». факультет бизнес-информатики, 2016.
107. Ульянов А.И., - Эффективность методики определения кредитоспособности заемщика // Российское предпринимательство. №8, Вып. 1 (95). 2007. С. 78-82.
108. Московецкий М.Ю. – Методы оценки кредитоспособности заемщика // Известия ПГПУ. №7 (11). 2008. С. 58-60.
109. Соколов Е.В., Анголенко Н.И. – Комплексная система оценки кредитоспособности заемщика // Российское предпринимательство. №2, (14). 2001. С. 69-78.
110. Лебедев В.В. – Информационные технологии бизнес-аналитики. Система подготовки принятия решения Deducor: Учебно-методическое пособие. НИУ ВШЭ – Пермь, 2011. 188 с.
111. Коробова Г.Г. – Банковское дело: учебное пособие для ВУЗов. – Москва: Экономист, 2012. – 751 с.
112. Лаврушин О.И. – Банковское дело: Современная система кредитования: учебное пособие (Лаврушин О.И., Афанасьева О.Н., Корниенко С.А.). – Москва: КНОРУС, 2012. – 264 с.).
113. Лаврушин О.И. – Банковские риски: учебное пособие . / О.И. Лаврушин, Н.И. Валенцова./ю – Москва: КНОРУС, 2013. – 232 с.
114. Лаврушин О.И. – Деньги, кредит, банки. – Москва: Финансы и статистика, 2013. – 590 с.
115. Костерина Т.М. – Кредитная политика и кредитные риски / Московская финансово-промышленная академия. – Москва: МФПА, 2014. – 104 с.

ავტორების მოკლე ბიოგრაფიული მონაცემები:

ცაავა გიორგი - საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბიზნეს-ინჟინერინგის ფაკულტეტის პროფესორი, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა და აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიების ნამდვილი წევრი. ომისა და სამხედრო ძალების ვეტერანი. ღირსების ორდენის კავალერი.

დაიბადა საქართველოში, ქ. სოხუმში. დაოჯახებულია, ჰყავს ორი შვილი და ექვსი შვილიშვილი. 1952 წლიდან სწავლობდა სოხუმის მე-17-ე საშუალო სკოლაში, 1959 – 1964 წლებში სწავლა გააგრძელა სოხუმის ინდუსტრიულ ტექნიკუმში სპეციალობით - სამრეწველო და სამოქალაქო მშენებლობა, 1964 – 1974 წლებში სწავლობდა საკავშირო პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში (მოსკოვი) სპეციალობით - სამრეწველო და სამოქალაქო მშენებლობა. 1979 – 1982 წლებში ჩაირიცხა საკავშირო პოლიტექნიკური ინსტიტუტის (მოსკოვი) ასპირანტურაში და 1985 წელს საქართველოს პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში (თბილისში) დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია თემაზე: „ბეტონის მუშაობა გაჭიმვისას მასალების თავისებურებების გათვალისწინებით“ ტექნიკურ მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მინიჭებით (სპეციალობა 05.23.05 – „სამშენებლო მასალები და კონსტრუქციები“).

1997 – 2000 წლებში სწავლობდა (მეორე უმაღლესი განათლება) ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოხუმის ფილიალში (თბილისი) სპეციალობით - წარმოების ეკონომიკა და მართვა. 1998 – 2003 წლებში ჩაირიცხა თბილისში ვ. მელქაძის სახელობის სოციალურ-ეკონომიკური და რეგიონული პრობლემების სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტის დოქტორანტურაში და 2004 წელს დაიცვა დისერტაცია თემაზე: „საბანკო მენეჯმენტის განვითარების პრობლემები საქართველოში“ ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მინიჭებით (სპეციალობა 08.00.05 - ფინანსები, ფულის მიმოქცევა და კრედიტი).

მუშაობდა 1961 – 1975 წლებში აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის კომუნალური მეურნეობის სამინისტროს ჯერ სამშენებლო სამმართველოში მუშად, შემდეგ კი საპროექტოში ორგანიზაციაში ინჟინერ-დამპროექტებლად. 1975 – 1979 წლებში მუშაობდა საქართველოს პარტიის ცენტრალური კომიტეტის აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის პარტიის საოლქო კომიტეტში - სამშენებლო და სამრეწველო განყოფილების ინსტრუქტორად. 1979 – 2006 წლებში მუშაობდა მმართველად (27 წლის განმავლობაში) - ჯერ საქართველოს „მშენბანკის“ აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის „მშენბანკის“ რესპუბლიკურ სამმართველოში, რომელიც 1987 წლიდან გარდაიქმნა „მრეწმშენბანკად“, 1992 წლიდან - „ინდუსტრიაბანკად“, 1996 წლიდან - „გაერთიანებულ ქართულ ბანკად“ და 2005 წლიდან კი „ვი-თი-ბი“ ჯორჯია ბანკის სახელწოდებით აგრძელებს ფუნქციონირებას.

ძირითად საქმიანობასთან ერთად, პარალელურად პედაგოგიურ საქმიანობას ეწევა: 1975 – 1985 წლებში სოხუმის ინდუსტრიულ ტექნიკუმში - მასწავლებლად. 1985 – 1990 წლებში საქარელოს პოლიტექნიკური ინსტიტუტის სოხუმის ფილიალის სამშენებლო ფაკულტეტზე - მასწავლებლად. 1990 – 1996 წლებში სოხუმის სახელმწიფო და ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტების ეკონომიკურ ფაკულტეტებზე - მასწავლებლად, 1996 – 2004 წლებში - დოცენტად, 2004 – 2006 წლებში - პროფესორად. 2006 წლიდან დღემდე პედაგოგიურ საქმიანობას აგრძელებს საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბიზნესტექნოლოგიების ფაკულტეტის საფინანსო და საბანკო ტექნოლოგიების დეპარტამენტში პროფესორის თანამდებობაზე.

გამოქვეყნებული აქვს მონოგრაფიები და სახელმძღვანელოები: „ფინანსები, ფულის მიმოქცევა, ფინანსური ინჟინერია, კრედიტი“ (დამხმარე სახელმძღვანელო) - თბილისი, გამომცემლობა: სს „პირველი სტამბა“, 1999. – 637 გვ.; „საბანკო მენეჯმენტი: ანალიზი, პრობლემები, სრულყოფის გზები“, მონოგრაფია, ტომი I. - თბილისი, გამომცემლობა: სს „პირველი სტამბა“, 2002. – 537 გვ.; „ფინანსური მენეჯმენტი: ფინანსური საქმიანობის ანალიზის რაოდენობრივი მეთოდების პრაქტიკუმი“, მონოგრაფია, ტომი II. - თბილისი, გამომცემლობა: სს „პირველი სტამბა“, 2002. – 310 გვ.; „საბანკო საქმე: ლექციების კურსი“. - თბილისი, გამომცემლობა „აფხ., მეცნ., აკადემია“, 2005. – 663 გვ.; „ფინანსური მენეჯმენტი: ფინანსების თეორიული საფუძვლები, საწარმოს ფინანსების მართვა, ფინანსური დაგეგმვა-ანგარიშგება-ანალიზი, კორპორაციული ფინანსები, ტესტები და ამოცანები“ (თანავტორებთან). - თბილისი, გამომცემლობა: „აფხ., მეცნ., აკად.“, 2006. – 992 გვ.; „რისკოლოგია: ფინანსური და საბანკო საკრედიტო რისკების მართვა“ (თანავტორებთან). - თბილისი, გამომცემლობა: „აფხ., მეცნ., აკად.“, 2007. – 567 გვ., ISBN 978-99940-69-39-2; „მონეტარული პოლიტიკა და მსოფლიო სავალუტო სისტემა“ (თანავტორებთან). - თბილისი, გამომცემლობა: „უნივერსალი“, 2009. – 455 გვ., ISBN 979-9941-12-480-8; „საბანკო ინფორმაციული სისტემები და ტექნოლოგიები“ (თანავტორებთან). - თბილისი, საგამომცემლო სახლი „ტრეკნიკური უნივერსიტეტი“, 2009. – 400 გვ.; „ფინანსური მენეჯმენტი“. - თბილისი, საგამომცემლო სახლი „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, 2009. – 205 გვ. (დაფინანსებულია USAID-ის „მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერის პროექტის“ ასოციაცია „სათემო კოლეჯები საერთაშორისო განვითარებისათვის ინქ-ის“ გრანტის პროგრამის ფარგლებში. - ISBN 978-9941-14-630-5); „ფინანსური მარკეტინგი“. - თბილისი, გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2009. – 180 გვ.; „ფინანსური მენეჯმენტი: თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა. - ორგანიზაციებისა და დაწესებულებების ფინანსების მართვა“, ტომი I (თანავტორთან). - თბილისი, გამომცემლობა „გრალი“, 2011. – 470 გვ.; „ფინანსური მენეჯმენტი: თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა. - საწარმოს (კორპორაციის) ფინანსების მართვა“, ტომი II (თანავტორთან). - თბილისი, გამომცემლობა „გრალი“, 2011. – 702 გვ.; „საბანკო ოპერაციები (სახელმძღვანელო)“ (თანავტორთან). - თბილისი, გამომცემლობა შპს „წიგნის სახელოსნო“, 2012. – 400 გვ.;

„ფინანსური ინჟინერია: ლექციების კურსი“. - თბილისი, გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2013. - 665 გვ.; „საჯარო ფინანსები (თეორია და მეთოდები)“, სახელმძღვანელო (თანაავტორთან). - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 20013. - 430 გვ.; „საბანკო საქმე (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა)“, (თანაავტორთან) - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2014. - 600 გვ.; „კომერციული ბანკის საქმიანობის ფინანსური ანალიზი (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა)“, (თანაავტორთან). - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2014. - 500 გვ.; „საბანკო მენეჯმენტი (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა)“, სახელმძღვანელო, (თანაავტორთან). - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2015. - 800 გვ.; „ფულის თეორიის ევოლუცია და ირვინგ ფიშერის - მიმოქცევაში ფულადი მასის გაანგარიშების ფორმულაში კორექტივის შეტანის შრომები: ლექციის კონსპექტი“. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2016. - 30 გვ.; „ფულის ფუნქციების განვითარების რეალობა: ლექციის კონსპექტი“. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2016. - 36 გვ.; ეკონომიკური ნორმატივების სრულყოფის საკითხები: „ოქროს კვეთას“ პროპორცია ბუნებაში, ფერწერაში, არქიტექტურაში, მშენებლობაში, ეკონომიკაში, ბიზნესში, ფინანსურ და საბანკო მენეჯმენტში (მონოგრაფია). - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2016. - 126 გვ. ISBN 978-9941-08840-7.; „კორპორაციული ფინანსები“ (ეკონომიკის მდგრადი განვითარების სტრატეგია), სასწავლო-პრაქტიკული სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა „საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი“, 2016. - 726 გვ. (ელექტრონული წიგნი). ISBN 978-9941-0-9365-4.; „ფული, ფულის მიმოქცევა და კრედიტი“. სასწავლო-პრაქტიკული სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა: „დანი“, 2017. - 670 გვ. ISBN 978-9941-0-9755-3. გამოქვეყნებული აქვს საერთაშორისო რეცენზირებად და რეფერირებად სამეცნიერო ჟურნალებში 125 სტატია. საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბიზნესტექნოლოგიების ფაკულტეტის საფინანსო და საბანკო ტექნოლოგიების დეპარტამენტის საგანმანათლებლო სამაგისტრო პროგრამისა და საგანმანათლებლო სადოქტორო პროგრამა „ფინანსების“ სპეციალიზირებული სექციის ხელმძღვანელია. ეწევა საზოგადოებრივ საქმიანობას: არის ჟურნალების - „სოციალური ეკონომიკა“, „მეცნიერება და ცხოვრება“ და „ბიზნეს-ინჟინერინგის“ სარედაქციო საბჭოს წევრი.

ბურდიამილი რატი - ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბიზნესტექნოლოგიების ფაკულტეტის საფინანსო და საბანკო ტექნოლოგიების დეპარტამენტის პროფესორი.

დაიბადა საქართველოში, ქალაქ თბილისში 1971 წელს. 1977-1988 წლებში სწავლობდა ჯერ ქალაქ თბილისის 14-ე საშუალო სკოლაში, ხოლო შემდეგ - 22-ე საშუალო სკოლაში. 1988 წლიდან სწავლობდა ქ. თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ეკონომიკის ფაკულტეტზე, ფინანსების და კრედიტის სპეციალობით, რომელიც წარმატებით დაამთავრა 1993 წელს. 2009 წელს საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში დაიცვა დისერტაცია თემაზე: „მმართველობითი ანალიზის პრობლემები და მათი დაძლევის გზები კომერციულ ბანკებში“.

სამუშაო გამოცდილება: 1992-1995 წლები - საქართველოს ექსიმბანკი: სპეციალისტი, აღრიცხვა-ანგარიშგების დირექციის დირექტორი; 1995-2001 წლები - სს „გაერთიანებული ქართული ბანკი“: საოპერაციო დეპარტამენტის და თბილისის რეგიონული ფილიალის მთავარი ბუღალტერი, გენერალური დირექტორის თანაშემწე აღრიცხვა-ანგარიშგების დარგში; 2002-2003 წლები - საქართველოს მსხვილ გადამხდელთა ინსპექცია: ექსპერტი; 1999-2012 წლები - საქართველოს პარლამენტთან არსებული ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების კომისია: წევრი; 1999-დღემდე - აუდიტორული კომპანია „რანგი“: პარტნიორი, დირექტორი; 2004-დღემდე - საკონსულტაციო კომპანია „რატი შილდელი“: პარტნიორი, დირექტორი; 2000-დღემდე - საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი: საბანკო საქმის კათედრის მოწვეული სპეციალისტი, ასისტენტი, ასისტენტ-პროფესორი, ასოცირებული პროფესორი, პროფესორი.

გამოქვეყნებული აქვს სახელმძღვანელოები და სტატიები: „ფინანსური აღრიცხვა ბანკში“. სასწავლო-პრაქტიკული სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა „პოლიგრაფისტი“, 2013. გვ. 264. - ISBN 978-9941-0-5781-1; „ფული, ფულის მიმოქცევა და კრედიტი“. სასწავლო-პრაქტიკული სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2017. გვ 672 . - ISBN 978-9941-0-9755-3; სტატიები: „კომერციული ბანკების მოთხოვნილება

ლიკვიდურ სახსრებზე და მათი მართვა“. ყოველთვიური საერთაშორისო რეცენზირებადი და რეფერირებადი სამეცნიერო ჟურნალი „ეკონომიკა“ #9, 2008 წ.; „ბანკის სახსრების მართვის სტრატეგიები“. ყოველთვიური საერთაშორისო რეცენზირებადი და რეფერირებადი სამეცნიერო ჟურნალი „ეკონომიკა“ #9, 2008 წ.; „საკრედიტო რისკი და მისი მართვის სირთულეები“. ყოველთვიური საერთაშორისო რეცენზირებადი და რეფერირებადი სამეცნიერო ჟურნალი „ეკონომიკა“ #10, 2008 წ.; „სქორინგი იურიდიულ პირთა დაკრედიტებაში“. ყოველთვიური საერთაშორისო რეცენზირებადი და რეფერირებადი სამეცნიერო ჟურნალი „ეკონომიკა“ #3-4, 2017 წ.; „სარეიტინგო კომპანიები და რეიტინგული შეფასების მეთოდები“. ყოველთვიური საერთაშორისო რეცენზირებადი და რეფერირებადი სამეცნიერო ჟურნალი „ეკონომიკა“ #3-4, 2017 წ.; „რისკების შეფასების დელფის მეთოდი“. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია სეუ-2017. საერთაშორისო რეცენზირებადი და რეფერირებადი სამეცნიერო ჟურნალი „სეუ და მეცნიერება“, #4, 2017 წ.

ეწევა სხვადასხვა საქმიანობას: აქვს აუდიტორის სერტიფიკატები ზოგად, საბანკო და სადაზღვევო აუდიტში; არის საქართველოს აუდიტორთა, ბუღალტერთა და ფინანსურ მენეჯერთა პროფესიული ფედერაციის წევრი; არის საქართველოს მრავალგზის ჩემპიონი და ეროვნული ნაკრების წევრი სპორტულ ბრიჯში.

მოსიაშვილი ვალერი - ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი, საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტის ბიზნესის მართვის ფაკულტეტის დეკანი, პროფესორი. საქართველოს მწერალთა, მეცნიერთა და საზოგადო მოღვაწეთა აკადემია „ქალდეას“, „ჯუმბერ ლეჟავას სახელობის მეცნიერთა მრავალპროფილიანი საერთაშორისო აკადემიის და საერო აკადემია „ფაზისის“, ნამდვილი წევრი.

დაიბადა საქართველოში, ქარელის რაიონის სოფ. საციხურში. 1983-1990 წ.წ. სწავლობდა ქარელის რაიონის სოფ. საციხურის ა/ს სკოლაში, 1990-1992 წ.წ. ქარელის რაიონის სოფ. აბისის საშუალო სკოლაში. 1992-1994 წ.წ. სწავლობდა თბილისის საფინანსო-ეკონომიკური აკადემიაში, რომელიც დაამთავრა წარჩინებით 1997-2000 წ.წ. სწავლობდა საქართველოს ეკონომიკის სამინისტროსთან არსებული ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების სკ. ინსტიტუტის ასპირანტურაში. 2002წ. დაიცვა დისერტაცია თემაზე “ეკონომიკური დინამიკის ფაქტორები და რეგულირება”. მიენიჭა ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხი.

სამუშაო გამოცდილება: 1996-2006 წ.წ. საქართველოს ეკონომიკის სამინისტროსთან არსებული ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების სკ. ინსტიტუტი. უმცროსი მეცნიერ-მუშაკიდან წამყვან მეცნიერ მუშაკამდე. 2006-2007 წ.წ. საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ი. აბაშიძის სახელობის ენციკლოპედიის ქართული რედაქცია. ეკონომიკისა და სამართლის რედაქციის წამყვანი სამეცნიერო რედაქტორი. 2004-2006 წ.წ. თბილისის აზიისა და აფრიკის ინსტიტუტის ასოცირებული პროფესორი. 2000-2009 წ.წ. თბილისის დავით აღმაშენებლის სახელობის უნივერსიტეტი. 2007-2009 წ.წ. ეკონომიკისა და მართვის კათედრის გამგე. 2009-2012წ.წ. საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის მოწვეული ასოცირებული პროფესორი. 2013 წლიდან დღემდე ასოცირებული პროფესორი. 2009-2011 წ.წ. საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, 2011 წლიდან დღემდე პროფესორი, ბიზნესის მართვის ფაკულტეტის დეკანი. 2004-2009 წ.წ. პერიოდული სამეცნიერო ჟურნალის “აღმაშენებელი” სარედაქციო კოლეგიის წევრი. თბილისის დავით აღმაშენებლის სახელობის უნივერსიტეტის სამეცნიერო საბჭოს წევრი.

გამოქვეყნებული აქვს მონოგრაფიები და სახელმძღვანელოები: ეკონომიკური თეორიის საკითხები (ლექციების მოკლე კურსი), თბ., 2006. ეკონომიკა (ლექციების კურსი) თბ., 2008. ეკონომიკა (დინამიკა, ზრდა განვითარება), მონოგრაფია. ISBN 978-9941-0-0869-6 თბ., 2008. ფულის მიმოქცევისა და კრედიტის თეორიები, (ლექციების კურსი), თბ., 2009. საბანკო საქმე (ლექციების კურსი), ISBN 978-9941-0-1953-1. თბ., 2009. საბანკო საქმის საფუძვლები (ლექციების კურსი), ISBN 978-9941-0-2768-0 თბ., 2010. ფინანსების საფუძვლები (სახელმძღვანელო), ISBN 978-9941-17-566-4. თბ., 2012. საბანკო საქმის საფუძვლები (სახელმძღვანელო), ISBN 978-9941-0-5344-3 თბ., 2013. ფულის მიმოქცევა და კრედიტი (სახელმძღვანელო), ISBN 978-9941-0-5984-3 თბ., 2014. ნუმიზმატიკა და ბონისტიკა (სახელმძღვანელო). ISBN 978-9941-0-7618-3. თბ., გამომცემლობა „დანი“, 2015. ფინანსები (სახელმძღვანელო), ISBN

978-9941-0-9207-7. თბ., გამომცემლობა „დანი“, 2016. ფული, ფულის მიმოქცევა და კრედიტი. სასწავლო-პრაქტიკული სახელმძღვანელო. ISBN 978-9941-0-9755-3. თბ., გამომცემლობა „დანი“, 2017 – 670 გვ.

ეწევა საზოგადოებრივ საქმიანობას: არის საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტის ჟურნალ „სეუ & მეცნიერება“ მთავარი რედაქტორი, ყოველწლიური საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციების - საორგანიზაციო კომიტეტის თავმჯდომარე. ჯუმბერ ლეჟავას სახელობის მეცნიერთა მრავალპროფილიანი საერთაშორისო აკადემიის ჟურნალი „ათინათი“-ს ეკონომიკის განყოფილების რედაქტორი.

დიმიტრიშვილი კონდრატ - ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბიზნესტექნოლოგიების ფაკულტეტის საფინანსო და საბანკო ტექნოლოგიების დეპარტამენტის პროფესორი.

დაიბადა საქართველოში ქ. თბილისში 1962 წელს. 1979 წელს დაამთავრა რუსთავის 16-ე საშუალო სკოლა. 1990 წელს დაამთავრა ქ. თბილისის ი.ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ინჟინერ-ეკონომისტის სპეციალობით. 2008 წელს დაამთავრა საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი სამართალმცოდნეობის სპეციალობით. 2012 წელს საქართველოს ტექ. უნივერსიტეტის დოქტორანტურა და ამავე წელს საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში დაიცვა დისერტაცია თემაზე: საბანკო აუდიტის პრობლემები, მიზნები და ნორმატიული რეგულირების სრულყოფა თანამედროვე პირობებში.

სამუშაო გამოცდილება: 1990–1995წწ. ბუღალტერი, მთ.ბუღალტერი– კომერციული სტრუქტურები. 1995–2008 წწ.–საბანკო სექტორი სახელმწიფო კომერციული ბანკი „ინდუსტრიაბანკი“, ს.ს. გ.ქ.ბ., ს.ს „ვითიბი ბანკი ჯორჯია“– სხვადასხვა პოზიციები, მათ შორის: აუდიტორი, მთ-აუდიტორი, საფინანსო-ეკონომიკური დეპარტამენტის დირექტორის მოადგილე, შიდა აუდიტის დეპარტამენტის დირექტორი. ფილიალებზე ზედამხედველობისა და ხარისხის მართვის დეპარტამენტის დირექტორი, საბანკო უზრუნველყოფის დეპარტამენტის დირექტორი, გენერალური დირექტორის აპარატის უფროსი, გენერალური დირექტორის მოადგილე-ფილიალების ზედამხედველობის სამმართველოს უფროსი, 2009–2010წწ. ს.ს „ენერჯი ინვესტი“- გენერალური დირექტორის მოადგილე. 2010 წლიდან –დღემდე შ.პ.ს.,„დემასი“ საფინანსო– იურიდიული სამსახურის უფროსი. პარალელურად პედაგოგიურ საქმიანობას ეწევა 1998 წლიდან საქ. ტექნიკური უნივერსიტეტი: საბანკო საქმის კათედრა, უფროსი მასწავლებელი. ასოცირებული პროფესორი,

ასათიანი ვლადიმერი - საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბიზნესტექნოლოგიების ფაკულტეტის საფინანსო და საბანკო ტექნოლოგიების დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი.

დაიბადა საქართველოში 1955 წელს ქალაქ სამტრედიიაში. 1972 წელს წარჩინებით დაამთავრა საშუალო სკოლა. 1972 წლიდან სწავლობდა ქ. თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მექანიკა-მათემატიკის ფაკულტეტზე, რომელიც წარჩინებით დაამთავრა 1997 წელს. 1985 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დაიცვა დისერტაცია.

სამუშაო გამოცდილება: 1993-1995 წლები - საქართველოს „ინდუსტრიაბანკი“, 1995-1997 წლები - სს „გაერთიანებული ქართული ბანკი“, 1997 წლიდან სს „ბანკი ქართუ“: ბოლო წლებში ანგარიშგების დეპარტამენტის დირექტორი. პარალელურად პედაგოგიურ საქმიანობას ეწევა: 1985-2004 წლებში საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სამშენებლო ფაკულტეტზე, ხოლო 2012 წლიდან ბიზნესტექნოლოგიების ფაკულტეტზე.

გამოქვეყნებული აქვს სახელმძღვანელოები და სტატიები, მათ შორის: “კომერციული ბანკის საქმიანობის ფინანსური ანალიზი” (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა) (თანაავტორთან), თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2014. - 500 გვ. ISBN 978-9941-0-7105-8.